

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ROMAN

ecinniler

RUSÇA ASLINDAN ÇEVİREN: LEYLA ŞENER

D Ü N Y A E D E B İ Y A T I

ÖLMEDEN
ÖNCE
OKUNACAK
1001
KİTAP

TİMAS
E

dostoyevski

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

dostoyevski ecinniler

TİMAS
E

i y i k i k i t a p l a r v a r . . .

TİMAŞ YAYINLARI

İstanbul 2014

timas.com.tr

ECİNNİLER

Fyodor Dostoyevski

TİMAŞ YAYINLARI | 3613
Dünya Edebiyatı Dizisi | 24

YAYIN YÖNETMENİ
Emine Eroğlu

EDİTÖR
Ayşe Tuba Ayman

KAPAK TASARIMI
Ravza Kızıltuğ

1. BASKI
Ağustos 2014, İstanbul

ISBN
ISBN 978-605-06-1699-0

9 786050 816990

TİMAŞ YAYINLARI
Cağaloğlu, Alemdar Mahallesi,
Alayköşkü Caddesi, No:5, Fatih/İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24
P.K. 50 Sirkeci / İstanbul

timas.com.tr
timas@timas.com.tr

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 12364

BASKI VE CİLT
Neşe Matbaacılık A.Ş.
Akçaburgaz Mah.
Mehmet Kopuz Cad. No: 17
Esenyurt/İstanbul
Telefon: (0212) 886 83 30
Matbaa Sertifika No: 22861

YAYIN HAKLARI
© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak
Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir.
İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

ECİNNİLER

Fyodor Dostoyevski

Çeviri: Leyla Şener

FIYODOR DOSTOYEVSKI

30 Ekim 1821'de Moskova'da, babasının doktor olarak görev yaptığı Yoksullar Hastanesi'ne ait bir apartmanda doğdu. Babası sert ve acımasızdı. Annesini on beş yaşında kaybetti. 1837'de annesinin ölümünün ardından babasının yanından ayrılarak St. Petersburg'a taşındı ve orada Askerî Mühendislik Okulu'na kabul edildi. Öğrencilik yıllarını Rus ve Avrupa edebiyatının önde gelen yazarlarının eserlerini okuyarak geçirdi. Kısa bir süre askerlik yaptıktan sonra ayrılıp edebiyatla uğraşmaya başladı. İlk romanı *İnsancıklar*'ı 1846'da kaleme aldı. 1954'te yayımlanan bu roman, Rus edebiyatının ilk toplumsal romanı sayılır. Bu eserin basılmasından sonra ünlendi. 1879'da en büyük romanı *Karamozov Kardeşler*'i yazmaya başladı. Yaşamının son döneminde Petersburg yakınlarında küçük bir kasaba olan Staraya Russa'da yaşadı. 28 Ocak 1881'de burada yaşamını yitirdi.

Günümüzde de en çok okunan yazarlar arasında yer alan Dostoyevski, eserlerinde iki dünya savaşı arasında kalmış bir kuşağın ahlaki, dinî, siyasi buhranlarını, etkileyici bir dil ve ustalıkla dile getirmiştir. Gözlemlerinin keskinliği, ayrıntılara verdiği önem, eserlerindeki sağlam karakterleri ve roman kurgulamadaki ustalığıyla, Avrupa'da ve Rusya'da kendisinden sonra gelen hemen tüm yazarlar üzerinde etkili olmuş, dünyadaki edebiyat ve düşün akımlarında önemli rol oynamıştır.

Amcanın Rüyası, Beyaz Geceler, Uysal Kız, Budala, Ecinniler, Ev Sahibesi, İnsancıklar, Karamozov Kardeşler, Kumarbaz, Ölümler Evinden Anılar, Öteki Ben, Suç ve Ceza, Yeraltından Notlar başlıca eserleri arasında yer alır.

ECİNNİLER

Lanet bir gece, tek bir iz yok!
Yolumuzu şaşırdık, biliyorum!
Herhalde ecinni bizi kırlarda dolaştıran
Oradan oraya bizi sürükleyip duran

Ne kadar çoklar, nereye gidiyorlar
Neden şarkıları bu kadar dokunaklı
Umacıyı mı gömüyorlar
Cadıya düğün mü yapıyorlar
A. Puşkin

“İleride, dağda otlayan bir domuz sürüsü vardı. *Ecinniler* domuzların içine girmek için O’ndan izin istediler. O da izin verdi. *Ecinniler* insanoğlunun içinden çıkıp domuzların içine girdiler. İçinde *ecinni* olan domuzlar koşarak kendilerini uçurumdan göle atıp boğuldular. Olan bitene şahit olan çobanlar, gördüklerini köylerde şehirlerde anlatmaya başladılar. İnsanlar onları görmeye koştu. Dağda içinden *ecinnilerin* çıktığı insanı giyinmiş kuşanmış, akli başında, İsa’nın ayakları dibinde oturur halde bulunca korkuya kapıldılar. İçine *ecinni* giren insanoğlunun nasıl kurtulduğunu görenler görmeyenlere anlattılar.”

Luka İncili’nden, 8. Bölüm, 32-36

BİRİNCİ KISIM

BİRİNCİ BÖLÜM

BAŞLANGIÇ OLARAK PEK SAYGIDEĞER STEPAN TROFİMOVİÇ VERHOVENSKI'NİN BİYOGRAFİSİNDEN BAZI BİLGİLER

I

Tecrübeli bir yazar olmadığım için, şimdiye kadar kaleme almayaya değer olaylar yaşanmayan kentimizde yakın zamanda olup biten tuhaf hadiseleri aktarmaya başlamadan evvel, biraz geçmiş günlere dönüp yetenekli ve saygıdeğer bir insan olan Stepan Trofimoviç Verhovenski hakkında bazı bilgiler vermenin iyi olacağını düşünüyorum. Bu bilgilerin, ileride anlatacağım olaylara bir giriş niteliğinde olacağını ümit ediyorum.

Lafı daha fazla dolandırmadan Stepan Trofimoviç'in, aramızda -özellikle de bir yurttaş olarak- her zaman özel bir yeri olduğunu söylemeliyim. O da bunu bilir ve rolünün gereğini büyük bir tutkuyla yerine getirirdi. Bu rolün onda alışkanlık haline geldiğini, daha doğrusu gençlik senelerinden beri iyi bir yurttaş, halk arasında tanınan bir insan olma arzusunun pek güçlü olmasından kaynaklandığını söylemek daha doğru olur. Mesela polis takibatına uğramış mimli bir adam olmaktan ya da sürgün edilmiş olduğunu düşünmekten büyük bir haz duyardı. Bu iki kelimenin, yani takibat ve sürgün kelimelerinin büyüsü onu seneler boyunca kendi gözünde yüceltmiş, sonunda kendi benliğini dev aynasında görmesine yol açan ve bir övünme kaidesi üzerinde duran görkemli bir heykel gibi durduğunu hayal etmeye başlamıştı. Geçen yüzyılda hicivli bir İngiliz romanının kahramanı olan Gulliver, halkı ancak on santim boyunda olan Lilliputlar

ülkesinde kendini bir dev olarak görmeye o kadar alışmıştı ki; döndükten sonra Londra caddelerinde yürürken bile, kendinin hâlâ bir dev, etraftakilerin de cüce olduğunu düşünerek onları ezmek için yoldan geçen arabalara ve insanlara önünden çekilmeleri için bağırırdı. Ama bu hareketleri insanların ona gülmesine ve onunla alay etmesine neden olur; hatta, bazı arabacılar kendini dev olarak gören bu adamı acımasızca kırbaçlamaktan çekinmezdi. Bunun doğru bir davranış olduğu söylenebilir mi? Alışkanlıkları insana her şeyi yaptırabilir. Bay Verhovenski'nin bu duruma düşmesinin sebebi de alışkanlıklarıydı işte. Yalnız şunu da söylemek gerekir ki Stepan Trofimoviç ne olursa olsun son derece iyi kalpli bir insandı.

Hayatının son dönemlerinde unutulduğunu, adının sanının pek anılmaz olduğunu söylemek yanlış olmaz. Öte yandan hiç tanınmamış, kıyıda köşede kalmış biri olduğunu iddia etmek de ona haksızlık olur. Yaşadığı dönemin ünlüleri arasında yer aldığı ve genç nesil tarafından liberalizmin öncüleri arasında anıldığı şüphe götürmez bir gerçektir. Göz açıp kapayıncaya kadar kısa bir süre için bile olsa ismi birçok insan tarafından, Çadayev, Belinski, Granovski ve çalışmalarına yeni başlamış, ismi yurt dışında henüz duyulmamış Hertzen'le birlikte anılmıştır. Ne yazık ki kendi açıklamalarından da anlaşılacağı üzere Stepan Trofimoviç'in çalışmaları, peş peşe yaşanan kötü rastlantılar kasırgası sebebiyle başladığı gibi bitmek zorunda kalmıştır. Ne düşünürsünüz? Nihayet böyle bir kasırganın yaşanmadığı, hatta olayların böyle gelişmediği ortaya çıktı. Büyük bir şaşkınlık yaşayarak ama doğru olduğundan şüphe edilmesi imkânsız bir şekilde, çok güvendiğim bir kaynaktan öğrendim ki Stepan Trofimoviç, herkesin sandığı gibi sürgün olarak yaşamak bir yana, polis tahkikatına bile uğramamıştır. İşte asıl durum böyleyken siz hayal gücünün genişliğine bakın ki bazı makamların, hayatı boyunca attığı her adımı takip ve kontrol ettiğine, hatta son yirmi yıl içinde şehrimizi yönetmek üzere atanan son derece başarılı üç valinin de Pyotrburg'tan gelirken yanlarında kendisi

hakkında düzenlenen bir sürü dosya ve uyarılarla yola çıktığına inandı durdu. Ama birileri çıkıp sevgili Stepan Trofimoviç'imize, korkması gereken hiçbir şey olmadığını söylese ve bunları da inkâr edilemez delillerle ortaya koymaya kalksa, kesinlikle güceneceği de gün gibi aşikârdı. Bununla birlikte son derece zeki ve yetenekli bir insandı. Bilimsel alanda fazla bir şey yapmamış olmasına rağmen ona bilgin diyenler bile vardı. Aslına bakarsanız bilimsel bir çalışması olduğunu da sanmam. Ama Rusya'da bilim adamlarının başına sık sık gelmez mi bu?

Avrupa'dan döndüğü zaman, 1840 yılının sonuna doğru, kendisine üniversitede bir kürsü verdiler; yanlış hatırlamıyorsam ya iki ders verebildi ya üç. Bu dersler de Araplar hakkındaydı. Sonra küçük bir Alman kasabası olan Hanau'nun 1413 ve 1428 seneleri arası dönemdeki toplumsal ve iktisadi özellikleri hakkında çok parlak bir tez hazırladı. Ama bu tezin hangi özel ve karanlık sebeplerden dolayı ilgi görmediği de bir türlü anlaşılamadı. O dönemin Slavcı yaklaşımlarına yönelik ağır saldırı ve eleştiriler taşıyan bu inceleme yüzünden, kısa zamanda birçok düşman edindi. Daha sonra üniversitedeki kürsüsü de elinden alınınca, nasıl bir adam kaybettiklerini onlara göstermek için -intikam almaya çalışmak söz konusu bile olamazdı- Dickens'ten çeviriler yapan ve George Sand'in fikirlerini savunan aylık bir dergide yazılar yazmaya başladı. Yazılarında şövalyelerin üstün ahlaki erdemlerinin sebeplerine ve kaynaklarına dair bilgece görüşler yer alıyordu. Her şeye rağmen bu yazılar soylu düşünceler de ihtiva ediyordu. Sonradan çıkan söylentilere göre, bu yazıların devam etmesi yasaklanmış, hatta yayımlanan ilk bölümden dolayı bu ilerici derginin başına gelmeyen kalmamıştı. Bunda doğruluk payı olabilir. Hem o günlerde böyle şeylerin olmadığını söylemek mümkün mü? Ama büyük bir ihtimalle, yazarın, tembelliği yüzünden yazıların sonunu getiremediğini düşünmek daha akıllıca olacaktır.

Araplar hakkındaki derslerine son vermesine sebep olan şeyinse, Stepan Trofimoviç'in dostlarından birine yazdığı, içinde suya

sabuna dokunan hususların bulunduğu ve muhtemeldir ki bazı gerici düşmanlarının eline geçen bir mektup olduğu söylenir. Bu mektup düşmanlar tarafından bir yetkiliye ulaştırılır ve çok da önemli olmayan birileri, bu mektup yüzünden kendisinden bir açıklama ister. Bu sırada, doğru mu yanlış mı bilmem ama altı çizilerek anlatılanlara göre, Pyotrsburg'da devletin yapısını temelden sarsmaya yönelik eylemler planlayan otuz kişilik yasadışı bir örgüt ortaya çıkarılır. Söylentilere göre bu örgüt, Fourier'in eserlerini çevirmeye hazırlanıyormuş. Aksilik bu ya, o sırada Moskova'daki yetkililer Stepan Trofimoviç'in gençlik dönemlerinde Berlin'de yazdığı ve edebiyata meraklı iki gençle bir öğrenci tarafından teksir yoluyla çoğaltılan şiir tarzındaki bir oyununu ele geçirirler. O oyunun bir kopyası şu anda masamın üzerinde duruyor.

Stepan Trofimoviç bu eseri kendi el yazısı ile yazıp bir de it-haf ilave etmiş ve kırmızı marokenle kaplayarak bana hediye etmişti. Şunu itiraf etmeliyim ki oyunun edebî bir değeri var; hatta yazarının yetenekli olduğunu bile söylemek mümkün. O zamanlarda, yani 1830'lu senelerde bu tarz lirik dramlar sıkça yazılırdı. Oyunun konusunun ne olduğunu sorarsanız, samimi olarak söylemem gerekirse, tam olarak anlayamadığım için bunu açıklamaya benim gücüm yetmez. Faust'un ikinci bölümüne benzeyen alegori ve mecazlar taşıyan bir lirik drama olduğunu söyleyebilirim.

Sahne kadınlar korusu ile açılır, erkekler korusu ile devam eder, daha sonra ruhların korusu gelir. Nihayet hiçbir zaman yaşamamış ama yaşamak için kıvranıp duran ruhların korusu ile son bulan eserde, bütün bu korolar pek de belli olmayan bir biçimde, mizahi bir yaklaşımla sanki birilerini suçlarlar. Sonra aniden sahne değişir ve 'yaşayanların bayramını' andıran bir gösteri başlar. Bu bayramda böcekler bile şarkıya katılır. Sonra ortaya çıkan bir kaplumbağa Latince dualara benzeyen sözler söylemeye başlar. Eğer yanlış hatırlamıyorsam, tamamen cansız olan bazı madenler bile su ya da bu şekilde koroya katılır. Genelde hepsi

bir şarkı söyler. Konuştukları zaman da birbirlerini eleştirirler. Başlarda anlamsız gibi görünen bu sözler gitgide anlam kazanır ve etkili olmaya başlar. Derken sahne yine değişir ve çorak bir araziye dönüşür. Taşların arasında avare avare dolaşan modern görünümlü genç bir adam bazı otları kopararak bunların sularını emer. Bunu gören bir peri, genç adama neden böyle yaptığını sorar. Genç, bitkilerin öz suyunda bulunan hayatın bütün zenginliğini hissetmek için onları emdiğini ve olabildiği kadar çabuk bir şekilde (bana gereksiz bir istek gibi görünüyor) inancını kaybetmek istediğini söyler. Bundan sonra dörtmala giden yağız bir atın üzerinde yakışıklı bir adam görünür. Bu adam ölümü temsil etmektedir. Arkasında da ölümün peşinde koşan farklı milletlerin oluşturduğu bir ordu vardır. Nihayet en son sahnede Babil Kulesi görünür. Bazı esirler umut şarkıları söyleyerek kuleyi tamamlamaya çalışmaktadır. En tepeye, tanrıların katına çıkınca oradaki Tanrı (sanırım Zeus) komik bir şekilde kaçır ve insanlar onun yerine geçerek yeni bir hayata başlar.

İşte o günlerde tehlikeli bulunan oyun buydu. Geçen sene Stepan Trofimoviç'e artık korkacak bir durum olmadığını ve bu oyunu yayımlamak gerektiğini düşündüğümü belirttim. İstemedi ve teklifimi biraz da alınganlık göstererek reddetti. Oyunun zarsız olduğu yönündeki düşüncem pek hoşuna gitmemişti; bu yüzden iki ay kadar bana soğuk davrandı. Ama sonra ne oldu dersiniz? Burada yayımlatmak istemediği oyunun Avrupa'da devrimci fikirleri savunan bir dergide üstelik kendisinden izin alınmaksızın yayınlandığını öğrenince müthiş bir korkuya kapıldı. Önce soluğu valinin yanında aldı. Sonra, kendisini savunan ve onlara bağlı olduğunu anlatan bir mektup yazdı, Pyotrsburg'daki yetkililere gönderecekti. Bana da iki kere okuduğu bu mektubu hiçbir zaman postalayamadı. Çünkü hangi makama göndermesi gerektiğini bilmiyordu. Bu olay yüzünden bir ay boyunca huzursuz oldu. Ama ben onun bu durumdan dolayı çok mutlu olduğunu ve gizliden gizliye gururunun okşandığını hissedebiliyordum. Ne yapıp edip bir şekilde o derginin bir nüshasını

bulmuş ve elinden düşürmez olmuştu. Geceleri yatağının altına saklıyor, yatağının düzeltilmesine bile izin vermiyordu. Her gün bir yerlerden telgraf bekliyor ve bizlere küçümseyerek bakıyordu. O dönemde benimle de yeniden barıştı. Bu aslında onun kin tutmayı bilmeyen, iyi kalpli bir insan olduğunun da delilidir.

II

Stepan Trofimoviç'in inançları ve yaptıkları yüzünden hiç sıkıntı çekmediğini söylemek de yanlış olur; ama şunu iyi biliyorum ki gerekli açıklamaları yapsa, Araplar hakkındaki derslerine devam edebilirdi. Eğer o 'etkili olma' tutkusuna kapılmasa ve bütün çalışmalarının 'ters olaylar fırtınası' yüzünden yok olduğuna inanmakta bu kadar aceleci davranmasa daha iyi şeyler yapabilirdi. Bana kalırsa hayatını değiştiren asıl olay -bu söyledikleri gerçeğin ta kendisidir- Tümgeneral Stavrogin'in karısı, Varvara Petrovna Stavrogina'nın ona yaptığı son derece nazik teklifi ve bu teklifin ısrarla yinelenmesiydi. Varvara Petrovna çok iyi ve yetenekli bir öğretmen olduğu kadar iyi bir dost olan Bay Verhovenski'nin, tek oğlunun eğitimini üstlenmesini istiyordu. Bu iş için teklif edilen maaşın ne kadar göz kamaştırıcı olduğundan bahsetmiyorum bile. Bu teklif ona ilk defa iletildiği sırada Berlin'deydi ve ilk karısını henüz kaybetmişti. Bizim buralardan olan karısı, eli yüzü düzgün ama biraz gözü dışarıda bir kızdı. Onunla evlenmesi gençliğin tecrübesizliği sebebiyle pek de düşünmeden işler yaptığı ilk dönemlere rastlamıştı. O kadınla bir hayli zor günler geçirdiğini tahmin ediyorum. Gelirlerinin giderlerini karşılamaması ve bazı hassas sebepler dolayısıyla güzel karısından ayrılmak zorunda kaldı. Bu ayrılıktan üç sene sonra Bayan Verhovenskaya, arkasında beş yaşında bir erkek çocuğu bırakarak Paris'te öldü. Stepan Trofimoviç, sonraki günlerin birinde bana, "Bu çocuk henüz gölge düşmemiş, mutlu bir aşkın meyvesidir." demişti. Çocuk daha sonra eğitilmesi için Rusya'da, uzak bir şehirde bulunan akrabaların yanına gönderilmişti.

Stepan Trofimoviç, Varvara Petrovna Stavrogina'nın teklifini reddettiği sırada iste böyle bir durumdaydı. Derken henüz ka-

rısının ölümünün üzerinden bir sene bile geçmemiştir ki, konuşmak yerine susmayı tercih eden Berlinli bir kızla evlendi. Bana kalırsa bu evliliğin mantıklı bir sebebi yoktu. Aslında öğretmenlik görevini kabul etmemesinin asıl sebebi, bu ikinci evlilikten ziyade başka şeylerdi. O zamanlar ünlü olmak sevdası kanında dolaşıyordu. Bu yüzden tanınmış, adı dillerden düşmeyen bir profesörün telkiniyle üniversitedeki görevi kabul etmiş ve kendi kanatlarıyla uçabileceğini kanıtlama sevdasına düşmüştü. Zaten uzun zamandır buna hazır olduğunu düşünüyordu. Ama işler düşündüğü gibi gelişmemiş, kanatları kırılmıştı. İşte o sırada daha evvel reddettiği bu teklif aklına geldi. İlk andan itibaren kafasını kurcalayıp duran bu teklif, evlendikten bir sene sonra ikinci karısının da ölmesi neticesinde, yeniden ve artık tereddüde yer bırakmaksızın sonuca bağlanmış oldu. Açıkça söylemek gerekirse Varvara Petrovna ona içten bir ilgi gösteriyor, kollarını dostça açıyordu. O da kendini bu kolların arasına bıraktı. Dostluk hakkında böyle ifadeler kullandığım için yanlış anlaşılma istemem. Demek istediğim, iki ileri görüşlü insan birbirlerine karşı tam yirmi sene boyunca incelikli bir dostluk bağıyla bağlı kaldılar.

Stepan Trofimoviç'in öğretmenlik görevini kabul etmesinin başka sebepleri de vardı. İlk karısından miras kalan küçük çiftlik, bizim buralarda, Stavroginlerin sahip olduğu gösterişli Skvo-reşniki malikânesinin yakınlarında bir yerdeydi. Ayrıca burada kendine tahsis edilecek bir çalışma odasının sessiz yalnızlığında üniversitede olduğu gibi araştırmalardan başka işlerle uğraşmak zorunda kalmadan, bilim ve edebiyatla ilgilenebilecekti. Zengin Rus edebiyatı hakkındaki derin çalışmalarını, zaman alan külfetli işlerden uzakta rahatça yürütebilecekti. Programın bu bölümü hiçbir zaman hayata geçmedi ama halk şairinin dediği gibi,

Sitemlerle doluydun

.....

Vatanın karşısında dururken

Ey liberal ülkücü.

hayatının sonuna kadar canlı bir sitem abidesi olarak kaldı.

Gerçi şiirde anlatılan kişi, can sıkıcı olmasına rağmen bu işi sırf gösteriş olsun diye hayatının sonuna kadar devam ettirebilirdi, ama Stepan Trofimoviç kendine her ne kadar böyle insanları örnek alsa da gösteriş için bile olsa, bu işten yorulup yan gelip yatmakta herhangi bir sakınca görmezdi. Hakkını yememek gerekir, yattığı yerde bile sitemlerle dolu olabiliyordu. Zaten bu bizim gibi dar kafalı insanlar için yeter de artar bile. Hele onu kulüpte kâğıt oynamak üzere masaya oturduğu zaman görme-lyidiniz. Her haliyle “Burada oturmuş sizinle kâğıt oynuyorum. Benim bu duruma düşmemdeki suç kimin? Sen kaybettin. O zaman yok ol Rusya.” der gibi durur, sonra kibar bir tavırla elindeki karo kozunu oynardı.

Doğrusunu söylemek gerekirse, kâğıt oynamayı çok severdi. Son zamanlarda sürekli kaybetmesi sebebiyle Varvara Petrovna ile sık sık tartışmaya başlamıştı. Çok can sıkıcı bir hal alabilen bu tartışmaları daha sonra anlatacağım. Yalnız şimdilik şu kadarını söylemek isterim ki o vicdanlı biriydi (ara sıra bile olsa) ve çektiği sıkıntılar bu yüzdendi.

Varvara Petrovna ile süren yirmi senelik arkadaşlıkları boyunca, senede üç ya da dört kere melankoli nöbetlerine tutulduğu olurdu. Biz bu nöbetlere ‘yurttaşlık sıkıntısı’ adını koymuştuk. Bayan Stavrogina bu tabiri çok beğenirdi. Daha sonraları, yurttaşlık sıkıntısının yanı sıra bir de şampanya hastalığına yakalandı. Bereket versin ki ince düşünebilen bir kadın olan Bayan Stavrogina, bütün hayatı boyunca onun bu bayağı isteklerine karşı koya-bilmeyi başardı. Aslına bakarsanız sergilediği garip davranışlar sebebiyle onun bir bakıcıya ihtiyacı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Mesela soylu bir kederin tam ortasında olduğu sırada, aniden halktan biriymiş gibi abartılı kahkahalar atarak gülmeye başlardı. Kendi kendine konuşur, zaman zaman uygunsuz şeyler söylediği de olurdu. Geleneklerle yoğrulmuş Varvara Petrovna, onun bu tarz konuşmalarından hiç hoşlanmaz, utanırdı. Daima soylu nedenlerle görevini yapmaya çalışan klasik bir kadındı. Bir zavallı olarak gördüğü arkadaşını yirmi sene boyunca koruyup

kollarken, aynı zamanda onu etkileyip dönüştürmeye de çalıştı. İşte sırf bu yüzden bile olsa ondan söz etmek gerekiyor. Ben de tam olarak bunu yapacağım.

III

Bazı garip dostluklar vardır. İki dost ellerinden gelse birbirlerini yer; ama yine de hayat boyu birbirlerinden ayrılmaz, içtikleri su ayrı gitmez. Bunlardan biri bu dostluğu bitirmeye kalksa, hastalanır ve hatta kederinden ölebilir. Yaptıkları özel tartışmaların ardından, Bayan Stavrogina kalkıp gittikten sonra, Stepan Trofimoviç'in kanepeden fırlayıp duvarları yumrukladığını çok iyi bilirim.

Abartmadan söylüyorum, yine böyle bir kavganın ardından yumruklanan duvarların sıvası dökülmüştü. Bu ince ayrıntıları nereden bildiğimi merak ediyorsanız söyleyeyim. Bunların bir kısmına bizzat şahit oldum. Öyle ki Stepan Trofimoviç'in, Varvara Petrovna ile yaptığı konuşmayı renkli kelimelerle anlatırken, başını omzuma dayayıp birçok kere ağladığını bilirim. Bu ağlamalardan sonra her zaman tekrarlanan davranışlar da vardı. Ertesi sabah, nankörlüğü yüzünden kendini çarmıha germeye hazır olurdu. Varvara Petrovna'nın ne kadar iyi kalpli, hassas ve şerefli, kendisinin ise tam tersi bir insan olduğunu anlatmak için ya beni çağırtır ya da koşarak kendisi gelirdi. Bazen bana içini dökmek onu sakinleştirmeye yetmez, Varvara Petrovna'ya kendi imzasıyla, pek edebî ifadelerle bezenmiş mektuplar yazardı. Bu mektuplarda genellikle "Geçen gün bir yabancıya, sırf gösteriş olsun diye yanınızda kalmama izin verdiğinizizi, benden nefret ettiğinizi, aslında benim bilgi ve yeteneklerimi kışkandığınızı, sizin yanınızdan ayrılırsam edebiyatsever isminizin zarar göreceğinden korktuğunuz için bu kin ve nefretinizi dışa vurmadığınızı anlattım. Bu kadar alçalabildiğim için kendimden tiksiniyor ve ölmeye karar vermiş bulunuyorum. Şimdi sizden kaderimi belirleyecek son bir kelime bekliyorum." tarzında sözler olurdu.

Bunları okuduktan sonra onun gibi elli yaşına gelmiş çocuk ruhlu birinin sinir krizleri sırasında işi nerelere vardırabildiğini daha iyi anlarsınız. Önemsiz bir meseleden kaynaklanmasına rağmen giderek büyüyen bir tartışmadan sonra yazılan bu mektuplardan birini ben de gördüm. Anladığım kadarıyla tartışma sırasında ağır sözler söylenmiş ve birbirlerini kırmışlardı. Mektup bu olaydan sonra yazılmıştı. Yazdıklarını okuyunca dehşete kapılmış ve göndermemesi için vazgeçirmeye çalışmıştım. Heyecanlı bir ifadeyle:

“Bu mümkün değil. Onurlu bir davranış bunu gerektirir. Bu bir görev. Ona her şeyi anlatmazsam kahrımdan yaşayamam.” demiş ve mektubu göndermişti.

Varvara Petrovna ile farkları işte buradaydı. O hiçbir zaman böyle bir mektubu göndermezdi. Şu bir gerçek ki Stepan Trofimoviç kendini yazmaktan alıkoyamıyordu. Birlikte aynı evde yaşadıkları halde Varvara Petrovna’ya mektup yazmaktan geri kalmaz, sinir krizleri sırasında mektup sayısı günde ikiye çıkardı. Varvara Petrovna günde iki mektup alsa bile, bunları büyük bir dikkatle okur, gerekli gördüğü yerleri işaretler, sonra da sıraya koyarak özel bir kutu içinde saklardı; bunları kalbinin bir hazinesi olarak kabul ederdi. Ona herhangi bir cevap yazmaz, sanki hiçbir şey olmamış, bir gün evvel aralarında şiddetli bir tartışma yaşanmamış gibi davranarak dostuyla konuşmaya devam ederdi. Zaman içinde olaylar öyle bir hale geldi ki Stepan Trofimoviç, artık bir gün evvel olan biteni ona hatırlatmak cesaretini bulamaz oldu. Her şeye rağmen dostunun gözlerine sert bir ifadeyle bakmaktan da geri duramıyordu.

Stepan Trofimoviç’in aksine, Varvara Petrovna olanları kolay kolay unutmazdı. Onun soğukkanlı tavırlarından cesaret bulan Stepan Trofimoviç, arkadaşlarıyla birlikte şampanya içip eğlenirken bol bol şaklabanlık yapmaktan da geri kalmazdı. Kendisine zehirli bir nefretle bakan Varvara Petrovna’nın farkında bile olmazdı böyle zamanlarda. Aradan geçen zamanın ne kadar olduğunun önemi yoktu; bu bir hafta da, altı ay da

olabilirdi. Yazdığı mektuplarda kullandığı bir ifadeyi hatırlar, öylesine üzüldür, öylesine pişman olurdu ki, fiziksel yapısının kendine has bir özelliğinden olsa gerek, midesine sancılar girer, bu yüzden kıvranır dururdu.

Varvara Petrovna'nın, Stepan Trofimoviç Verhovenski'den nefret etmesi için birçok sebebi vardı şüphesiz. Ama Stepan Trofimoviç'in anlayamadığı şey, Bayan Stavrogina'nın onu artık kendi çocuğu ve keşfi gibi gördüğüydü. O artık kendi canından bir parçaydı, eti kemiği olmuştu. Onu idare etmeye çalışması, yanından ayrılmasını istememesi yeteneklerini kısıktığı için değil, bu yüzdendi. Stepan Trofimoviç'in kendisi hakkında böyle düşündüğünü öğrenmek, kim bilir onu ne kadar üzmüştür. Nefret, kıskançlık ve kinle karışık güçlü bir sevgi, onun duygularını ifade edebilecek en doğru kelimelerdi belki. Onu tam yirmi iki sene boyunca her türlü tehlikeden korumuş, üzerine toz kon-durmamıştı. Bir şair, bilgin ya da sosyal kişilik olarak dostunun, bir an bile tehlikede olduğunu hissetse uykusu kaçardı. Çünkü Trofimoviç'i o keşfetmiş ve kendi keşfine önce o inanmıştı. Stepan Trofimoviç, onun gördüğü bir rüya gibiydi... Bunların karşılığın-da ondan beklediklerinin az olduğunu söyleyemeyiz. Neredeyse bir kölenin sahibine gösterdiği itaati beklerdi. Ne kadar kindar bir kadın olduğunu anlatacak kelime bulmak bir hayli zordu. Sırası gelmişken bu konu hakkında size iki olay anlatayım.

IV

Köylülerin özgürlüklerine kavuşacağı haberlerinin dillerde do-landığı, bütün Rusya'nın yüzünün güldüğü, yeniden doğmak için hazırlıklarının başladığı zamana denk gelen günlerde, reform hareketleriyle ilgili ve yüksek sosyete ile yakın ilişkilere sahip Pyotrsburglu bir Baron, şehrimize uğrayıp Varvara Petrovna Stavrogina'yı ziyaret edecekti. Kocasının ölümünün ardından yüksek sosyete ile bağları zayıfladığı, gittikçe azalarak tamamen

kopma noktasına geldiği için bu ziyaret Varvara Petrovna açısından çok önemliydi.

Baron'un ziyareti bir saat kadar sürdü ve kendisine çay ikram edildi. Yanlarında başka misafir yoktu. Varvara Petrovna yalnızca Stepan Trofimoviç'i davet etmiş ve Baron'la tanıştırmıştı. Baron, Stepan Trofimoviç'in ismini daha önceleri duyduğunu ima etmesine rağmen, çay içerlerken onunla çok az sohbet etti. Stepan Trofimoviç de onun üzerinde iyi bir etki bırakmak için elinden gelen gayreti gösteriyor, son derece kibar ve göz alıcı davranışlar sergiliyordu. Soylu bir aileden gelmese de, Moskova'da aristokrat bir ailenin yanında yetiştiği için onlar gibi davranıyor, Fransızca'yı bir Parisli kadar düzgün konuşuyordu. Böylece Baron, taşrada bile yaşasa Varvara Petrovna'nın çevresinde ne tür insanların bulunduğunu anlayacaktı. Ama evdeki hesap çarşıya uymadı ve beklenen sonuç alınamadı. Baron reform söylentilerinin henüz çok yeni olduğunu anlatmaya başlamıştı ki, Stepan Trofimoviç coşkunluğunu engelleyemedi ve "Yaşasın!" diye bağırdı. Bu sırada bağırarak kalmamış, haberin kendisini ne kadar heyecanlandırıldığını daha iyi anlatabilmek için bir de el hareketi yapmıştı. Aslında çok yüksek sesle bağırması; hatta kibarca olduğu bile söylenebilirdi. Zaten içten gelen bir coşkunun ifadesi olmaktan ziyade, çay partisinden evvel ayna karşısında yarım saat kadar çalışılmış bir davranıştı. Ancak bu davranış tam bir hayal kırıklığı yaratmıştı. Hafifçe gülümseyen Baron, bu büyük olay karşısında tüm Rus halkının duygulanmasının çok normal olduğunu söylemekle birlikte, hafifçe gülümsemekten de geri kalmadı. Bundan sonra ayrılmak üzere kalkan Baron, Stepan Trofimoviç'in elini sıkmak için sadece iki parmağını uzatmayı da ihmal etmedi.

Büyük salona dönen Varvara Petrovna önce masanın üzerinde bir şeyler arıyormuş gibi birkaç dakika sessiz kaldı ve oyalandı. Sonra aniden Stepan Trofimoviç'e dönerek, soluk bir yüz ve ateş püsküren gözlerle tıslar gibi fısıldadı:

“Bu yaptığınızdan ötürü sizi hiç affetmeyeceğim!”

Ertesi gün dostuyla karşılaştığı zaman hiçbir şey olmamış gibi davrandı. Bir daha o olayla ilgili tek kelime etmedi, ta ki on üç sene sonra o kötü anlarından birinde bu olayı hatırlayıp dostuna sitem edinceye kadar. On üç sene sonra bile bu olaydan bahsederken rengi yine soluktu ve gözleri ateş püskürüyordu. Stepan Trofimoviç’e hayatı boyunca yalnızca iki kere “Bu yaptığınızdan ötürü sizi hiç affetmeyeceğim!” demişti. Baron’un yanında yaşanan olay ikinciydi. Birinci olay da en az onun kadar önemliydi ve anlaşılan o ki Stepan Trofimoviç’in geleceğinin şekillenmesinde çok etkili olmuştu. Bu yüzden bu hadiseyi de anlatmamak olmaz.

Bu olay Kırım’a doğru hareket halinde olan orduya katılmak üzere yola çıkan uçarı ve yaşlı Tümgeneral Stavrogin’in mide kanamasından öldüğü haberinin Skvoreşniki’de duyulduğu 1855 senesinin Mayıs ayına rastlar. Farklı karakterlere sahip olmaları sebebiyle kocasından son dört senedir ayrı yaşayan Varvara Petrovna pek öyle yanıp yakılmasa da yas dönemindeydi. Tümgeneralin maaşı dışında yüz elli köylüsü, soyluluk unvanı ve sosyete ile iyi ilişkileri vardı. Geri kalan bütün para ve Skvoreşniki malikânesi, çok zengin bir komisyoncunun tek kızı olan Varvara Petrovna’ya aitti. Böyle olmakla beraber, kocasının bu ani ölümü onu yine de sarsmış, dünyadan elini ayağını çekmesine sebep olmuştu. Elbette Stepan Trofimoviç de bir an için olsun yanından ayrılmıyordu.

Mayıs ayının en güzel zamanlarıydı. Yabani kirazlar çiçek açmıştı. İki dost her akşam bahçede buluşur ve karanlık bastırana kadar kameriyede oturur, birbirlerine içlerini dökerlerdi. Şairane anlardı bunlar. Hayatındaki ani değişikliğin de etkisiyle her zamankinden daha çok konuşan Varvara Petrovna dostuna kopmaz bağlarla bağlanmıştı. Böyle birçok akşam yaşandı. Aniden Stepan Trofimoviç’in aklına garip bir düşünce takıldı. Teselli arayan bu kadın, yas döneminin sonunda kendisinden bir evlenme teklifi mi bekliyordu? Ahlıksızca bir düşünce olsa da

her zaman yeni fikirler geliştirmek için uğraşan zeki bir insanın aklına bu tarz şeyler daha çabuk gelirdi. Bu ihtimali kafasında iyice tarttıktan sonra durumun böyle olduğuna karar verdi. Bunun üzerine tekrar düşündü. Varvara Petrovna'nın büyük bir serveti olduğu doğrudu ama güzel sayılmazdı. İri kemikli, uzun boylu, sarı benizli ve at gibi uzun yüzü olan bir kadındı. Stepan Trofimoviç'in tereddüdü gittikçe büyüyor, şüphede kıvranıyordu. Karar veremediği için de birkaç kere ağladı (zaten sık sık ağlardı). Geceleri kameriyede otururlarken yüzüne biraz işveli, tepeden bakan, kaprisli ve alaycı bir ifade yerleşiyordu. Bu her nasıl oluyorsa, iradesi dışında oluyordu. Gerçekten, bir insanın yüzündeki ifadenin açıklığı, onun ne kadar onurlu olduğunun da işaretidir. İşin aslını Tanrı bilir; ama Stepan Trofimoviç kendi kendine gelin güvey oluyor, Varvara Petrovna'nın duygularının kaynağı hakkında yanlış fikirlere kapılıyordu. Ayrıca bu kadının Stavrogin ismini, ne kadar ünlü olursa olsun Verhovenski ile değiştirmek gibi bir düşüncesi olamazdı. En fazla biraz gönül eğlendirmek ya da kadınca bir flört etme isteği diyebiliriz belki; ama kadın ruhunun derinliklerinde olup bitenleri kim bilebilir ki. Her neyse biz devam edelim.

Varvara Petrovna dostunun yüzüne yerleşen bu garip ifadeyi anlamakta gecikmedi. Çünkü çok hassas ve sezgileri çok güçlü bir kadındı. Stepan Trofimoviç de böyle durumlar karşısında ne yapacağını bilemez saf bir çocuk gibi olurdu. Konuşmalar yine hep olduğu gibi şairane ve içten bir şekilde devam ediyordu. Bir gün karanlık basarken iki dost, tatlı bir sohbetin ardından Stepan Trofimoviç'in oturduğu barakanın kapısının önünde birbirlerinin ellerini sıcak ve candan bir tavırla sıkarak mutlulukla ayrılmışlardı. Stepan Trofimoviç her yaz, villadan ayrılır ve bahçede bulunan bu küçük barakaya taşınırdı. İçeri gireli birkaç dakika olmuş, elinde henüz yakmadığı purosunu ile düşüncelere dalmıştı. Yorgundu ve kıpırdamadan pencerenin önünde duruyor, tüy gibi hafif bulutların ayın yanından kayarcasına süzölüp geçişini seyrediyordu ki, aniden duyduğu bir hışırtı ile şaşırarak

arkasına döndü. Az evvel ayrıldığı Varvara Petrovna geri gelmişti. Kadının yüzü mosmor olmuş, dudakları kısılmıştı ve kenarları titriyordu. Varvara Petrona acımasız bir ifadeyle gözlerini Stepan Trofimoviç'in gözlerine dikerek bu şekilde on saniye kadar konuşmadan durdu. Sonra aceleyle fısıldar gibi şu sözler duyuldu:

"Bu yaptığınızdan ötürü sizi hiç affetmeyeceğim!.."

Aradan on sene geçtikten sonra Stepan Trofimoviç kapıyı kilitleyip bu üzüntü verici olayı fısıldayarak anlattığında, o an şaşkınlıktan yerinde donup kaldığını, hatta Varvara Petrovna'nın ne zaman ayrıldığının farkına bile varmadığını yeminler ederek söylemişti. Varvara Petrovna bu olayla ilgili tek söz etmediği ve ilişkileri hiçbir şey olmamış gibi devam ettiği için, Stepan Trofimoviç bu olayın hastalık öncesi gördüğü bir kâbus olduğunu düşünmeye başlamıştı. Nitekim bu olaydan sonra, o gece hastalanıp on beş gün boyunca yattığı için kameriyedeki sohbetler de kendiliğinden son bulmuştu.

Trofimoviç, ne olursa olsun -bu olay bir kâbus olsa bile-, her zaman yaşananların bir şekilde açıklığa kavuşmasını arzu etmiş, bu şekilde sona erdiğine inanmak istememişti.

V

Stepan Trofimoviç'in hayatı boyunca giydiği kıyafeti bile, Varvara Petrovna bizzat tasarlamıştı. Kendine has, göz alıcı bir kıyafetti söz konusu: Düğmeleri neredeyse boğazına kadar iliklenen, uzun etekli ve üzerine tam olarak oturan bir redingot, geniş kenarlı yumuşak bir şapka (yazları hasır olurdu), iri düğmeli, kalın bağlanmış, uçları sarkan beyaz fiyonk kravat, gümüş saplı bir baston ve omuzlarına kadar düşen uzun saçlar. Stepan Trofimoviç'in koyu kahverengi saçları son zamanlarda şakaklarından itibaren kırılmaya başlamıştı. Sakal, bıyık bırakmaz, her zaman sinek-kaydı tıraş olurdu. Gençliğinde çok yakışıklı olduğu söylenir. Bana kalırsa yaşlılığındaki görüntüsü daha etkileyiciydi. Ayrıca elli üç yaşında birine yaşlı denebilir mi? Ama o kendini beğenmiş, vatansever tavrıyla, genç olduğunu iddia etmek bir yana, yaşlı

olmakla gurur duyardı. Uzun boyu, ince bedeni ve omuzlarına kadar inen saçlarıyla bir piskoposu ya da bir yaz günü bahçede, çiçek açmış bir leylak ağacının altındaki bankta, ellerini gümüş saplı bastonuna dayamış, yanında açık bir kitap, dalgın gözlerle güneşin batışını seyreden, 1830'lu senelerin başında bir dergide basılan yazar Kukolnik'in resmini hatırlatırdı. Son zamanlarda okumaktan elini eteğini çeker gibi olmuştu, ama Varvara Petrovna'nın getirttiği çok sayıdaki gazete ve dergiyi okumaktan geri kalmazdı. Rus edebiyatındaki gelişmelerle yakından ilgilenir, ama kendi önemini vurgulamaktan da vazgeçmezdi. Bir ara iç ve dış politikaya eğilmiş, ama nedense kısa süre sonra vazgeçmişti. Bahçeye çıkarken çoğunlukla yanına De Tocqueville'yi alır, ayrıca mutlaka bir Paul de Kock kitabı taşırdı; ama bunu gizlice yapardı. Bunlar önemli şeyler değildi aslında.

Bu arada laf açılmışken Kukolnik'in portresini anlatayım size. Bu portre genç kızlık döneminde Moskova'da soyluların gittiği bir yatılı okulda öğrenciyken geçmişti Varvara Petrovna'nın eline. Yatılı okulda okuyan her genç kızın birilerine âşık olması doğaldır. O da bu portreye âşık olmuştu. Burada önemli olan, Varvara Petrovna'nın genç bir kızken bu portreye âşık olması değil, o portreyi elli yaşına kadar değerli eşyalarla birlikte çeyiz sandığında saklamasıdır. Stepan Trofimoviç için tasarladığı elbiselerin o portredekilere benzemesinin bu sebeple olduğu da söylenebilir belki; ama bu da çok önemli değildir aslına bakarsanız.

İlk yıllarda, daha doğrusu, Varvara Petrovna'nın yanında kaldığı dönemin ilk yarısında Stepan Trofimoviç, bir kitap yazmayı düşünüyor ve her gün bu kitaba başlamak için ciddi hazırlıklar yapıyordu. Ama ilerleyen zamanlarda kitaba dair her şeyi unutmuş görünüyordu. Şu cümleleri sıklıkla duymaya başlamıştık:

“Her şeyin hazır olduğunu düşünüyorum. Çalışmak için gerekli bütün malzemeleri topladım. Ama nedendir bilinmez, bir türlü olmuyor. Hiçbir şey yazamıyorum.”

Bu sözleri söyledikten sonra kederle başını öne eğiyordu. Bir düşünce adamı olarak böyle davranması, onu bizim gözümüzde

daha da değerli kılıyordu şüphesiz. O başka bir şeyin peşindeydi aslında. Sık sık “Artık unutuldum. Kimseye faydam kalmadı.” diye dert yanardı. Bu ümitsizlik onda, özellikle elli yaşının son dönemlerinde görülmeye başlamıştı. Varvara Petrovna bu sefer işin ciddi olduğunu anlamıştı. Zaten dostunun unutulmuş, gereksiz bir insan olduğu düşüncesini kabul etmesi mümkün değildi. Hem bu saplantıdan kurtulmasını sağlamak hem de kendini yeniden hatırlatıp, düşüncelerini geliştirmek amacıyla onu Moskova’ya götürdü. Burada dünya edebiyatının gelişmelerini yakından takip eden dostları vardı. Ancak Moskova’ya gitmeleri bu sefer yeterli olmamıştı.

Devir değişmiş, yeni şeyler olmaya başlamıştı. Geçmişteki sessizliğe benzemeyen yeni bir heyecan, garip bir şekilde her yeri sarmıştı. Bu heyecan Skvoreşniki’de bile hissediliyordu. Olup bitenler az çok biliniyordu ancak bunlarla birlikte ortada yığınla farklı fikir de dolaşıyor; bütün bunlar insanın kafasını allak bullak ediyordu. Bu fikirlerin anlaşılması ve insanın kendini bunlara alıştırması imkânsız gibi görünüyordu. Varvara Petrovna kadın olmanın getirdiği dikkatle, bütün bunlarda gizli bir anlam olduğundan şüphelenmeye başlamış ve neler olup bittiğini anlama çabasına girişmiş; gazete ve dergileri, dış ülkelerde basılan yasak yayınları okumaya başlamıştı. Hatta o günlerde yavaş yavaş ortaya çıkan devrimci bildirileri bile okuyordu (hepsini temin edebiliyordu). Ama bütün bunlar kafasını iyiden iyiye karıştırmaktan başka bir işe yaramıyordu. Sağa sola mektuplar yazıyor, fakat çok azına cevap alabiliyordu. Cevaplar uzadıkça içinden çıkmak neredeyse imkânsız hale geliyordu. Büyük bir ciddiyetle Stepan Trofimoviç’i yanına çağırıyor, bu fikirleri açıklamasını istiyor, ancak onun yaptığı açıklamalar da yetersiz kalıyordu. Stepan Trofimoviç genel duruma biraz yüksekte bakıyordu. Unutulmuşluk ve kimseye yararlı olamama düşüncesine sıkı sıkıya sarılmıştı.

Sonunda onu da hatırladılar. Önceleri dış ülkelerde yayınlanan dergilerde, sürgün bir düşünce suçlusu olarak ismi geçti. Hemen sonrasında ismi, ünlüler arasında eski bir yıldız olarak Pyotrsburg’da ağızlardan düşmez oldu. Sebebinin bilmediğim bir

şekilde Radişçev’le bile kıyaslandı. Sonra biri ortaya çıkıp onun ölüm haberini yazarak, hakkında biyografik bilgi vereceğine dair söz verdi. Stepan Trofimoviç aniden dirildi. Kibirli olmasına rağmen çağdaşlarına karşı duyduğu küçümser tavır hemen yok oldu; mevcut hareketlere katılarak gücünü onlara göstermek arzusuyla yanıp tutuşmaya başladı.

Varvara Petrovna yoğun bir çalışmaya girişti. Vakit kaybetmeden Pyotrsburg’a gidecek, her şeyi yerinde öğrenecek ve imkân bulabilirlerse, bütün varlıklarıyla eyleme geçeceklerdi. Bu arada Varvara Petrovna kendi sermayesiyle bir dergi yayınlamaya ve hayatının geri kalan kısmını bu amaç uğruna harcamaya hazır olduğunu bildirdi. İşlerin geldiği noktanın farkına varan Stepan Trofimoviç mağrur bir ifade takınmış ve Pyotrsburg yolculuğunda Varvara Petrovna’ya patronluk taslamaya başlamıştı. Ama bu durum kadının gözünden kaçmadı ve buraya bir mim koydu; bunu unutmayacağı kesindi. Aslında bu yolculuğun, sosyetedeki eski ilişkilerini yeniden canlandırmak gibi başka bir amacı daha vardı. En azından denemek gerekiyordu. Seyahatin resmî sebebi ise o sıralarda Pyotrsburg Lisesi’ni yeni bitiren tek oğlunu görmek isteği olarak açıklandı.

VI

Neredeyse bütün bir kışı ve büyük perhiz zamanını Pyotrsburg’da geçirmelerine rağmen kurulan bütün rüyalar gökkuşağının renklerini yansıtan bir sabun köpüğü gibi sönüp bitti. Karışıklıklar çözüleceği yerde iyice içinden çıkılmaz bir hal almıştı. Bütün uğraşlara rağmen birkaç küçük ilişki dışında, yüksek sosyete ile tatmin edici bir bağ kurulamamış, eski dostlar Varvara Petrovna’yı soğuk karşılamışlardı. Bu durum karşısında guru incinen Varvara Petrovna ‘yeni düşüncelere’ merak saldı ve evinde edebiyat geceleri düzenlemeye başladı. Aydın kişilere davetiyeler gönderdi. Kısa bir süre içinde yüzlercesi Varvara Petrovna’nın evinde toplanmaya başladı. Daha sonraları davet

beklemeksizin gelip gitmeye başladılar. Beraberlerinde de yeni arkadaşlar getirdiler. Varvara Petrovna böyle aydınları hiçbir arada görmemişti. İnanılmaz derecede kendini beğenmiş, açık sözlü, kibirli insanlardı. Bu halde olmak asıl görevleriymiş gibi davranıyor, sarhoş geldikleri bile oluyordu. Bütün bunları da, sanki bir gün evvel öğrendikleri zarafet belirtisi olarak takdim ediyorlardı. Yüzlerinden çok önemli bir sırrı yeni çözmüş gibi garip bir ifade okunuyordu. Birbirlerine sövüp sayıyorlar ve bundan gurur duyuyorlardı. Ne yazdıklarını anlamak bir hayli zordu. Birbirlerine küfür ederek konuşanlar arasında eleştirmenler, hiciv, roman ve tiyatro yazarları ile muhabirler vardı.

Stepan Trofimoviç onların arasında en yüksek noktaya kadar gelmişti. Hareket buradan yönetiliyordu. Onu sevinçle ve saygıyla karşılamışlardı. Bununla beraber, hakkında bilgi sahibi olan kimse yoktu. Stepan Trofimoviç, bu aydınlarla öylesine ikna edici ve hünerli bir ilişki kurup kaynaştı ki, pek kibirli olmalarına rağmen iki kere Varvara Petrovna'nın salonuna gelmek durumunda kaldılar. Orada son derece ciddi ve kibar davranmışlardı, ama kaybedecek zamanları olmadığı da açıkça belli oluyordu.

O sırada toplantılara eskiden ünlü olan iki üç edebiyatçı da geliyordu. Varvara Petrovna onlarla uzun zamandır tanışıyor, ilişkilerini nazik ve dikkatli bir şekilde sürdürüyordu. Bu ünlü edebiyatçıların aslında sessiz sedasız insanlar olmalarına hayret etmişti. Başlangıçta Stepan Trofimoviç'in şansı yardım etmiş, zamanla edebî toplantılarda halkın önüne çıkar olmuştu. Hatta böyle toplantıların birinde kürsüye ilk çıkışında halk tarafından beş dakika boyunca çılgınca alkışlanmıştı. Dokuz sene sonra bu olayı hatırladığında gözleri yaşarmıştı (şükran duygusundan ziyade, rol yapmayı sevdiği için tabii). Bizzat kendisi, (sadece bana, bir sır olarak) "Size yemin eder ve bu hususta bahse girerim ki o kalabalık içinde benim hakkımda en ufak bilgiye sahip kimse yoktu." demişti. Kayda değer bir itiraftı bu. Kürsüye çıktığı zaman, o heyecan içinde bu durumun açıkça farkına varması sağduyusunu koruduğunu gösterir. Öte yandan, dokuz sene

sonra bu olayı içinde küskünlük duyarak hatırlaması, sağduyudan ne kadar uzak olduğunun da açık bir delilidir.

Bir ara herkesin imzaladığı iki ya da üç protesto bildirisini imzalaması istendi (bunların neye karşı çıktığını kendisi de bilmiyordu), o da imzaladı. Varvara Petrovna da bazı çirkin hareketler aleyhine bir protesto bildirisini imzalamaya zorlandı ve imzaladı da.

Bu yeni insanların çoğu Varvara Petrovna'nın edebî okuma gecelerinde görünseler de, nedendir bilinmez, ona karşı saklamaya gerek duymadıkları bir küçümseme ve alay içinde davranıyor, bunu bir görevmiş gibi yapıyorlardı. Stepan Trofimoviç üzgün olduğu zamanlarda bu olaylardan söz ederken, Varvara Petrovna'nın onu, o zamandan beri kıskandığını ima ederdi. Varvara Petrovna bu insanlarla ortak hiçbir yönleri olmadığını kuşkusuz biliyor, yine de ortaya güzel bir şeylerin çıkması umuduyla ve kadınlara has açgözlü bir sabırsızlıkla onları evinde toplamaya devam ediyordu. Gece toplantılarında çok az konuşur, genellikle dinlemeyi tercih ederdi. Sansürün kaldırılmasından, Rus alfabesinin Latin alfabesi ile değiştirilmesinden, görevine yeni başlayan birinden, çarşıda yaşanan bir olaydan, millî değerleri koruyarak federal bir yapının kurulması gerekliliğinden, ordunun kaldırılmasından, Polonya sınırının Dinyeper Nehri'ne kadar yeniden şekillenmesinden, tarımda reform ve köylülerin azat edilmesinden, verasetin kaldırılmasından, aileden, çocuklardan, din görevlilerinden, kadın haklarından, Bay Krayevski'nin evinden ve bunun gibi, benzer konulardan konuşulurdu. Bu yeni türeyen insan sürüsünde dalavereciler olduğu kadar her şeye rağmen dürüst insanların da bulunduğu açıktı. Dürüst insanlar, diğerlerine göre daha anlaşılmazdı, kimin kimi yönettiğini tahmin etmek zordu.

Varvara Petrovna bir dergi çıkarmak niyetinde olduğunu söylediği zaman, toplantılara katılanların sayısı artmaya başladı. Bununla birlikte aynı dönemde, onun bir kapitalist ve sömürücü olduğu yönünde söylentiler yayılmaya, suçlamalar yöneltilmeye başlandı. Toprağı bol olsun Tümgeneral Stavrogin'in eski bir dostu ve silah

arkadaşı değerli (tabii kendi alanında), yaşlı, çok inatçı ve huysuz olarak tanıdığımız dinsizlikten çok korkan, obur General İvan İvanoviç Drozdov, Varvara Petrovna'nın akşam toplantılarından birinde, tanınmış bir gençle tartışmaya girişince, genç adamın ilk söylediği, "Bunları söyleyebildiğinize göre gerçekten bir general olmalısınız." oldu.

Burada 'General' daha kötü bir hakaret sözü bulunamadığı için söylenmiş olmalıydı. General Drozdov aniden parlayarak, "Evet efendim," diye cevap verdi, "ben bir generalim, hem de Çarına büyük hizmetlerde bulunmuş bir tümgeneral. Size gelince, siz genç bir köpek ve dinsizin birisiniz."

Bu tartışmanın ardından bir rezalet patlak verdi. Ertesi gün bu olay basında yer almış ve General'i derhal evinden kovmadığı gerekçesiyle Varvara Petrovna'yı ve bu 'çirkin davranışını' protesto eden bir bildiri için imza toplanmaya başlanmıştı. Resimli dergilerden birinde, Varvara Petrovna, General Drozdov ve Stepan Trofimoviç'i küçük düşüren bir karikatür, "Üç Gerici Dost" başlığıyla yayımlanmış; hatta bu karikatürün altında, dönemin ünlü bir şairi tarafından özellikle bu olay için yazılan birkaç kelimelik eleştirel bir şiir de yer almıştı. O dönemde general rütbesindeki subayların birçoğunun, sanki hizmet ettikleri Çar kendilerine aitmiş gibi, "Çarıma hizmet ettim" sözünü kullanmakta herhangi bir çekince görmediklerini de ilave etmem gerekir.

Bu olayın yanı sıra, Stepan Trofimoviç için tam bir fiyaskoya dönüşen Pyotrsburg macerasının ardından artık orada kalmaları mümkün değildi. Kendisine hâkim olamayarak sanatın ayrıcalıklarından dem vurmuş ve herkesin kendisine eskisinden daha fazla gülmesine neden olmuştu.

Son konuşmasında halkın önüne çıkıp, sürgün olmasına vurgu yaparak vatanseverliği ile kalplerini fethedeceğini düşündüğü bir konuşma yapmak istedi. Anavatan kelimesinin saçma ve dinin zararlı olduğu fikrini kabul etmeye hazır olduğunu, bunun yanı sıra Puşkin'in her şeyden önemli, hem de çok önemli olduğunu kararlı bir ifadeyle bağıra bağıra söyledi. Öyle bir yuhaladılar ki,

dinleyicilerin gözleri önünde, kürsüden bile inmeden hüngür hüngür ağladı. Bayan Stavrogin, onu eve götürdüğünde yarı ölü bir haldeydi ve saçma sapan şeyler mırıldanıyordu:

“On m’a traits comme un vieux bonnet de coton.”¹

Varvara Petrovna bütün gece onunla ilgilendi, defneyaprağı ve kiraz kaynatıp içirdi. Sonra şafak sökünceye kadar, “Siz hâlâ yararlısınız. Tekrar halkın önüne çıkacaksınız. Değeriniz mutlaka takdir edilecektir.” diye tekrarlayıp durdu.

Ertesi gün erkenden beş edebiyatçı genç Varvara Petrovna’yı ziyarete geldi; içlerinden üçünü daha önce hiç görmemişti. Varvara Petrovna’ya çıkarmayı düşündüğü derginin durumunu araştırdıklarını ve bir karara vardıklarını söylediler. Oysa hanımefendi dergi konusunun araştırılıp bir karara varılması için kimseden herhangi bir ricada bulunmamıştı. Ziyaretçilere göre dergi kurulduktan sonra serbest şirketler hukukuna göre sermayesiyle birlikte onlara devredilecek, Varvara Petrovna ise artık modası geçmiş Stepan Trofimoviç’i de yanına alarak derhal Skvoreşniki’ye dönecekti. Haksızlık yapmak istemedikleri için de derginin sahibi olarak her sene net kazançtan altıda bir oranında pay vereceklerdi. Bu teklifin en dokunaklı tarafı da bu beş kişiden dördünün, şahsi hiçbir çıkarının olmamasıydı.

Stepan Trofimoviç bu olay hakkında, “Büyük bir şaşkınlık içinde Pyotrsburg’dan ayrıldık. Neler olup bittiğini bile anlayamıyordum. Moskova’ya kadar, tekerleklerin çıkardığı seslere uyarak saçma sapan mısralar söylemişim, Tanrı biliyor ya ne dediğimi bile hatırlamıyorum, hem de hiçbirini. Ancak Moskova’da kendime gelebildim. Sanki orada ne bulmayı düşünüyordum ki!” diye konuşur ve derin derin iç çekerek devam ederdi: “Uzun zamandır saygıyla andığımız, bizim için kutsal olan büyük bir düşüncenin, beceriksiz eller tarafından sokaklarda sürüklenerek kendileri gibi sersemelerin önüne atıldığını görünce insanın içi nasıl keder ve

1 Bana gecelevin rakılan bir rakke gibi davrandılar. (Fr.)
Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://ranney.org>

öfkeyle dolar, bilemezsiniz. Sonra bu düşünce aniden bitpazarında karşınıza çıkar. Artık tanınmayacak durumdadır; çamura bulanmış, içi boşaltılmış, anlamsızlaştırılmıştır. Aptal çocukların elinde ne şekli ne de uyumu kalmış, oyuncak olmuştur. Hayır! Bizim zamanımızda böyle değildi. Hayır, hayır, hiçbir zaman... Artık hiçbir şeyi tanıyamıyorum... Ama bizim zamanımız yine gelecek ve sallantıda olan her şey yine yerli yerine oturacak. Aksi halde neler olur kim bilir?”

VII

Varvara Petrovna, Pyotrburg'dan döndükten hemen sonra, dinlenmesi için dostunu Avrupa'ya yolladı. Bir süre ayrı kalmalarının iyi olacağını düşünüyordu. Stepan Trofimoviç sevinç içinde yola çıktı.

“Orada yeniden ayağa kalkacağım,” diye mırıldanıyordu, “sonunda çalışmaya başlayabileceğim.”

Ama Berlin'den gönderdiği ilk mektuplarda yine eskiye döndüğü ve sıkıntı içinde olduğu anlaşıyordu. “Kalbim paramparça... Hiçbir şeyi unutamıyorum. Berlin'deki her şey bana geçmiş, o deli zamanlarımı ve acılarımı hatırlatıyor. Karım nerede? Onların ikisi de nerede şimdi? Kendileri için hiçbir zaman uygun olmadığım iki melek, neredesiniz? Oğlum, sevgili oğlum nerede? Ben neredeyim? Bir zamanlar çelik gibi sert, kaya gibi sağlam olan ben, bugün sakallı bir Yunan Ortodoks soytarısı; Andreyev'in bir darbesiyle, *pent briser mon existence en deux...*”² diye yazıyordu.

Stepan Trofimoviç Verhovenski oğlunu, doğduğu günden beri ancak iki kere görebilmişti. İlki doğduğu zaman, ikincisi de Pyotrburg'dan ayrılacağı son gün. Kocaman bir delikanlı olan oğlu üniversiteye girmeye hazırlanıyordu. Daha evvel de söylediğim gibi oğlu bütün hayatı boyunca (geçimini Varvara Petrovna sağlıyordu), Skvoreşniki'ye beş yüz mil uzaktaki Orenburg

2 Varlığım ikiye bölünürken... (Fr.)
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

şehrinde yaşamıştı. Andreyev'e gelince, bizim şehirde yaşayan, dükkân sahibi basit bir tüccardı. Kendi kendini yetiştirmiş, arkeolojiye ve antik Rus eserleri toplamaya meraklı bir adamdı. Ara sıra, Stepan Trofimoviç ile özellikle bilim konusunda yarışa girer, çeşitli akımlar üzerine onunla tartışırdı. Kır sakallı ve büyük gümüş çerçeveli gözlük takan bu değerli tüccar, Stepan Trofimoviç'in Skvoreşniki'ye yakın küçük arazisinden ağaç kesme hakkını almış ve bu yüzden ona dört yüz ruble borçlanmıştı. Aslına bakarsanız Varvara Petrovna dostunu Berlin'e gönderirken bütün ihtiyaçlarını karşılayacak parayı temin etmişti. Ama Stepan Trofimoviç kendi özel ihtiyaçları için olacak, bu dört yüz rubleyi almakta ısrarcı davranmıştı. Andreyev, ödeme için bir ay daha beklemesini istediği zaman neredeyse ağlayacaktı. Andreyev bu erteleme isteğinde haksız da sayılmazdı, çünkü Stepan Trofimoviç'in paraya ihtiyacı olduğu bir dönemde, vakti henüz gelmemişken taksiti altı ay önceden ödemişti.

Varvara Petrovna Stavrogin, bu ilk mektubu büyük bir dikkatle okudu, "Onların ikisi nerede?" sözünün altını kalemle çizdi ve bir de tarih koyduktan sonra çekmecesine kilitledi. Stepan Trofimoviç şüphesiz ölen iki karısını düşünmüştü.

Varvara Petrovna'ya Berlin'den gelen ikinci mektupta işler yoluna girmiş gibi görünüyordu. "Günde on iki saat çalışıyorum, (Varvara Petrovna 'bari on bir saat de' diye mırıldandı.) kütüphaneleri dolaşıp kitaplar karıştırıyor ve notlar alıyorum, profesörlerle görüşüyorum. Soylu Dundasov ailesiyle eski dostluğumu yeniden canlandırdım. Bayan Nadejda Nikolayevna Dundasova muhteşem bir kadın! Size saygılarını iletiyorlar. Genç kocası ve üç yeğeni ile Berlin'deler. Gençlerle sabahlara kadar oturup konuşuyoruz, incelik ve nezaket bakımından âdeta eski Atina gecelerini yaşıyoruz. Her şeyde bir asalet var. Bol bol müzik dinliyor, insanlığı yenilemekten ve ebedî güzelliklerden konuşuyoruz. Sistine Şapeli, Meryem Ana tasviri; bunlar karanlığı delen ışık huzmeleri ama güneşte bile lekeler var! Ah dostum, benim soylu ve sadık dostum. Kalbim sizinle birlikte ve ben

sizinim, *en tout pays*,³ hatta *dans le pays que se trouve au dela des forets de Tyllyley*⁴; bunu mutlaka hatırlarsınız, Pyotrsburg'dan ayrılmadan evvel korkarak bahsederdik. Bunları hatırlarken gülümsemeden duramıyorum. Sınırı geçtikten sonra kendimi daha özgür hissettim. Garip ve yeni bir duygu, bu kadar sene sonra ilk defa...vs.”

Varvara Petrovna mektubu katlarken, “Hepsi saçmalık...” dedi. “Sabahlara kadar Atina partilerindeyse, günde on iki saat nasıl kitap karıştırıyor? Bu mektubu yazarken sarhoş muydu acaba? Dundasova denen kadın bana nasıl selam gönderebilir? Ama gezip tozsun bakalım...”

Stepan Trofimoviç Rus atasözlerini ve yerleşmiş halk deyimlerini Fransızcaya çevirmekten hoşlanırdı. Şüphesiz ki bunları çok iyi anlar, iyi tercüme edebilirdi, ama bunu sırf alay etmek için yapıyor ve ince zekâsını gösterdiğini düşünüyordu.

Onun bu coşkusu uzun sürmedi. Avrupa’da ancak dört ay kalabildi ve hemen Skvoreşniki’ye döndü. Gönderdiği son mektuplar, uzaktaki dostuna beslediği en duygulu sevgi sözleriyle dolu ve hasret gözyaşlarıyla ıslanmıştı. Bazı insanlar sadık köpekler gibi evlerine aşırı bir sadakatle bağlıdırlar.

İki dost sevinç içinde buluştular. Aradan geçen iki günün sonunda her şey eskisi gibi hatta eskisinden daha sıkıcı olmaya başlamıştı. Stepan Trofimoviç on beş gün sonra şöyle şeyler söyledi bana, çok gizli bir sırrı aydınlatır gibi:

“Dostum, sevgili dostum. Kelimelerle anlatmakta zorlandığım bir şeyin farkına vardım. *Je suis un et rien de plus. Mais rien de plus.*⁵”

3 Her yerde. (Fr.)

4 Hatta Tilile ormanlarının ötesindeki ülkede de... (Fr.) (Rus atasözü. Sibirya’yı ima ediyor Dostoyevski.)

5 Ben basit bir sığıntıdan başka bir şey değilim. Başka hiçbir şey! (Fr.)

VIII

Bu olaydan sonra dokuz sene kadar süren ve derin sessizlik içinde geçen bir dönem başladı. Sinir krizleri ve ardından başını omzuma yaslamalar, hıçkırıklarla ağlamalar devam ediyordu ama bunlar mutluluğumuza gölge düşürmüyordu. Bu süre içinde Stepan Trofimoviç'in nasıl olup da şişmanlamadığına hayret etmişimdir. Ondaki bütün değişiklik kızaran burnunun, yüzündeki ifadeyi biraz daha yumuşatmasından ibaretti. Zamanla etrafında bir arkadaş grubu oluşmaya başladı, ama bu grup hiçbir zaman çok kalabalık olmadı.

Varvara Petrovna her ne kadar bizim grupla ilgilenmiyor görünse de daima bizim koruyucumuz olarak kaldı. Pyotrburg'da aldığı dersten sonra tamamen buraya yerleşti. Kışları şehirdeki evinde, yazları ise şehir dışındaki sayfiye evinde geçirirdi. Yeni valimizin atanmasına kadar geçen yedi sene içerisinde taşra sosyetesinde hiç bu kadar etkili olmamıştı. Önceki valimiz iyi huylu İvan Osipoviç, Varvara Petrovna'nın yakın bir akrabasıydı ve yardımlarını ondan esirgemezdi. Valinin karısı da onu hoşnut etmek için elinden geleni yapar, bir aksilik yaşanmaması için çabalardı. Taşra sosyetemiz de ona son derece büyük bir saygıyla bağlıydı.

Bu açıdan bakıldığında Stepan Trofimoviç bu durumun nimetlerinden sonuna kadar yararlanıyordu. Kulübe üyeydi, kâğıt oyununda kaybettiği zaman ağırbaşlılığını hiç bozmazdı. Onu iyi bir oyuncudan ziyade bir bilim adamı olarak görürlerdi, kimse saygı göstermekten geri kalmazdı. Daha sonraları, Varvara Petrovna onun ayrı bir evde oturmasına izin verdiği zaman, kendimizi eskisinden çok daha özgür hissettik. Haftada iki kere evinde toplanırdık. Şampanyanın eksik olmadığı zamanlarda toplantılarımız çok daha neşeli olurdu. Şarap, biraz evvel bahsi geçen Andreyev'in dükkânından gelirdi. Varvara Petrovna düzenli olarak her altı ayda bir dükkânın borcunu öder, Stepan Trofimoviç bu ödeme günlerinde sinirsel gastrit sancılarından kıvrandır dururdu.

Grubun ilk üyelerinden biri Liputin adında yerli bir memurdu. Liberaldi ve şehirde dinsizliği ile tanınırdı. Yaşını başını almış bu adam ikinci evliliğini genç ve güzel bir kadınla yapmış, bir hayli de yüklü bir drahoma almıştı. Ayrıca, yetişkin üç kızı vardı. Bütün ailesi ondan Tanrı'dan korkar gibi korkardı. Son derece cimriydi. Maaşından kenara ayırdığı para ile bir ev satın almış ve epeyce de para biriktirmişti. Küçük bir memur ve huzursuz bir adamdı; işinde de fazla yükselememişti. Halk arasında pek saygınlığı olmadığı gibi yüksek çevrelere de girip çıkamazdı. Dilini tutmayı pek beceremediğinden dolayı başı sık sık derde girerdi. Bir kere bir subaydan, bir kere de toprak sahibi, iyi ve tanınan aile reisi bir adamdan dayak yemişti. Ama biz onun keskin zekâsını, bilime, edebiyata olan düşkünlüğünü ve alaycı neşesini severdik. Varvara Petrovna ondan hiç hoşlanmazdı ama o mutlaka bir yolunu bulur, gözüne girmeyi başarırdı.

Varvara Petrovna'nın sevmediği başka biri de geçen sene aramıza katılan Şatov'du. Şatov, daha önceleri gösteri yürüyüşleri yüzünden üniversiteden atılmış bir öğrenciydi. Çocukluğunda Stepan Trofimoviç'in öğrencisiydi; Varvara Petrovna'nın kölelerinden biri olarak dünyaya gelmişti, son uşaklarından biri olan Pavel Fedorov'un oğluydu. Hanımefendi, zamanında ona kendi oğlu gibi davranmıştı; sonraları nankör olduğu ve üniversiteden atıldıktan sonra gururu yüzünden yanına gelmediği için onu hiç affetmemişti. Şatov o zaman Varvara Petrovna'nın acele olarak gönderdiği mektuba bile cevap vermemiş, büyük bir alçakgönüllülükle aydın bir tüccarın çocuklarına öğretmen olmayı tercih etmişti. Öğretmenden çok çocukların dadısı gibiydi. O zamanlarda Avrupa'yı görmeyi çok istiyordu ve ailenin çıktığı bir Avrupa seyahatine onlarla birlikte gitmişti. Çocukların bir de bakıcısı vardı. Neşeli, canlı bir Rus kızı olan bu bakıcı, tam seyahat öncesi çok az bir ücretle çalışmayı kabul ettiği için işe alınmıştı. İki ay sonra tüccar bu kızı, 'serbest fikirleri' yüzünden işten çıkardı. Şatov da kızın arkasından gitti ve Cenova'da evlendiler. Üç hafta birlikte yaşadıkları sonra aralarında ortak

bir nokta olmadığını anlayan özgür insanlar gibi ayrıldılar. Tabii parasızlığın da bu ayrılıkta rol oynadığını söylemek gerekir. Bundan sonra Şatov, Avrupa'da uzun süre tek başına dolaştı durdu. Limanlarda hamallık ve sokaklarda boyacılık yaparak kıt kanaat geçinmeye çalıştı. Sonunda geçen sene doğduğu yere dönerek yaşlı halasının yanına yerleşti ama kadıncağz bir ay sonra hayatını kaybetti. Kendisi gibi Varvara Petrovna tarafından yetiştirilen ve onun göz bebeği olan refah içindeki kız kardeşi Daşa'yla pek seyrek görüşürdü. Toplantılarımız sırasında konuşmaz, içine kapanık dururdu. İnançları söz konusu olduğunda ise büyük öfkeye kapılır, ağzına geleni söylemekten geri durmazdı. Stepan Trofimoviç bazen "Şatov'la tartışmaya başlamadan evvel onu sıkıca bağlamak gerek." diye takılmasına rağmen onu severdi. Şatov Avrupa'da, eski alışkanlıklarını değiştirip savurganlıktan vazgeçip daha tutumlu bir insan olmuştu. Eski inançlarını da kökten değiştirmiş, sabit bir fikre kapılan ve artık gözü bu firkiden başka bir şey görmeyen, o düşüncenin dışındaki başka şeyleri kafasından silen Rus tiplerinden biri haline gelmişti. Bu insanlar inandıkları şeylerin aksini düşünemez, onlara ihtirasla bağlı kalırlar. Hayatlarının geri kalan kısmı, bu inancın etkisiyle, göğüslerinin üzerine çöken bir taşın altında kalmış gibi acı çekerek geçer. Şatov görünüş itibarıyla inançlarına uygun davranıyor gibiydi. Yirmi yedi, yirmi sekiz yaşlarında, kaba, karmakarışık sarı saçlı, kısa boylu, geniş omuzlu, kalın dudaklı, gür kaşlı, kırıksık alınlı, hep bir şeylerden utanıyormuş gibi önüne bakan ve bakışları pek de dostça olmayan bir gençti. Kafasında bütün tarak darbelerine rağmen bir türlü yatmayan bir tutam saç vardı. Varvara Petrovna bir gün ona dik dik baktıktan sonra, "Karısının ondan kaçmasına şaşmamalı." demişti.

Yoksulluğuna ve yalnızlığına rağmen elinden geldiği kadar temiz giyinmeye çalışırdı. Varvara Petrovna'dan yardım istemeden, kendi halinde geçinip gidiyordu. Dükkânlarda, tüccarların yanında çalışır, her türlü işi yapardı. Bir dönem tezgâhtar yardımcısı olarak çalıştı. Başka bir zaman da bir tüccarın yardımcısı olarak vapurla mal götürecekti, ama yola çıkamadan hastalandığı için

gidemedi. Bana göre bu adamın hiç umursamadan katlandığı yoksulluğun derecesini anlamak zordur. Hastalığından sonra, Varvara Petrovna kimliğini gizleyerek kimsenin haberi olmadan ona yüz ruble gönderdi. Şatov paranın nereden geldiğini anlamakta gecikmedi. Önce biraz tereddüt ettikten sonra parayı kabul etti ve teşekkür etmek için Varvara Petrovna'nın yanına gitti. Hanımefendi onu büyük bir memnuniyetle karşıladı, ama o kadıncağzın umutlarını boşa çıkardı. Tek kelime etmeden mahcup bir şekilde önüne bakarak, dudaklarında aptal bir gülümsemeyle beş dakika kadar oturdu. Sonra Varvara Petrovna'nın sözünü bitirmesine fırsat vermeden aniden yerinden kalktı, kaçamak ve acemice bir selam verdi. Dışarı çıkmak için hareketlendiği sırada şaşkınlıktan çok değerli bir sehpaye çarptı, devrilerek kırılmasına neden oldu. Utançtan kıpkırmızı olmuş bir halde oradan ayrıldı. Bu olaydan sonra Liputin, eski hanımından utanmadan yüz ruble alıp ona teşekkür bile ettiğini yüzüne vurarak söylemediğini bırakmadı. Şatov, şehrin kenar mahallelerinden birinde tek başına yaşar, içimizden birinin ziyarete gelmesinden hiç hoşlanmazdı. Kimsenin gidip onu bu halde görmesine razı olmazdı. Stepan Trofimoviç'in toplantılarına aksatmadan gelir, ondan okumak üzere ödünç gazete ve kitap alırdı.

Stepan Trofimoviç'in toplantılarına gelenler arasında, şehrimizdeki memurlardan olan Virginski adında genç bir adam daha vardı. Karakter olarak Şatov'dan tamamen farklı gibi görünse de, ona benzer yönleri yok değildi. Otuz yaşına yeni girmiş, ailesine düşkün bir gençti. Son derece sessiz, çok kitap okuyan, kendi kendini yetiştirmiş küçük bir devlet memuruydu. Evliydi ve yoksul olmasına rağmen halasıyla baldızına da o bakıyordu. Karısı dahil, ailenin içindeki bütün kadınlar en ileri fikirleri benimsemiş insanlardı; ama Stepan Trofimoviç'in başka bir sebeple söylediği gibi, bu fikirler onlarda sokağa atılmış gibiydi. Okudukları kitaplardan dolduruşa gelerek Pyotrsburg ya da Moskova'daki kalburüstü, küçük ileriçi çevrelerden gelecek ilk haber üzerine

her şeylerini feda etmeye hazırlardı. Bayan Virginskaya tecrübeli bir ebeydi. Genç bir kızken uzun süre Pyotrsburg'da kalmıştı.

Virginski çok temiz kalpli bir adamdı ve şu kadarını rahatlıkla söyleyebilirim ki, onun kadar onurlu ve inançlarına tutkuyla bağlı birine hayatım boyunca çok az rastlamışımdır. Bana birçok kere, gözleri parlayarak “Bu parlak umutlarımdan hiçbir zaman vazgeçmem.” demişti. Bu umutlardan bahsederken sakın bir ifadeyle ve sanki bir sırdan söz ediyormuş gibi fısıltıyla konuşurdu. Bir hayli uzun boylu, son derece zayıf ve dar omuzluydu. Saçları seyrek ve kıızıldı. Bazı fikirleriyle ustaca alay eden Stepan Trofimoviç'i daima tatlı bir uysallıkla karşılar, ama bazen de verdiği cevaplarla onu zor durumda bırakırdı. Stepan Trofimoviç ona çok iyi davranırdı; zaten genellikle hepimize karşı babacan bir tavrı vardı. Virginski'ye, şaka yollu, “Hepiniz ‘yarı pişmiş’ insanlarsınız.” derdi. “Sizin gibi olan herkes böyledir. Ama yine de, itiraf etmeliyim ki, Pyotrsburg'da seminerlere katılanlardaki ‘dar kafalılık’ sizde yok. Yine de ‘yarı pişmiş’siniz. Şatov tamamen pişmiş olmayı çok isterdi, ama korkarım ki o da yarı pişmişlerden biridir.”

Liputin, “Peki, ben nasıl biriyim?”

“Siz altın orta diye tabir ettiğimiz şeysiniz... Her yerde yolunuzu bulursunuz.”

Liputin bu söze alındı.

Resmi nikâh kıymalarının üzerinden henüz bir sene geçmişti ki, Lebyadkin'le birlikte olmaya başlayan karısının artık Virginski'den ayrılmak istediği dillere dolandı. Bahsi geçen Lebyadkin, şehre yeni gelen ve kendini kurmay yüzbaşı olarak tanıtan, ancak öyle olmadığı anlaşılan, şüpheli bir kişiydi. Bütün bildiği, bıyık burmak, içmek ve saçma sapan şeyler hakkında konuşmaktı. Yüzsüz bir şekilde Virginskilerin evine yerleştiği yetmezmiş gibi bir de ev sahibinin evlilik hayatını tehlikeye soktu. Kendisini besleyip, barındıran insana teşekkür edeceği

yerde, onu küçümseyip hor görmekten de geri kalmıyordu. Anlatılanlara göre karısı tarafından aldatıldığını öğrenen Virginski, “Dostum, şu ana kadar seni sadece seviyordum ama şimdi sana saygı duyuyorum.” demişti karısına.

Bu eski Roma sözünün gerçekten söylenmiş olduğundan şüpheliyim. Tam tersine çaresiz kocanın iki gözü iki çeşme ağladığı söylentisi daha inanılır gelmiştir bana. Virginskaya’nın Lebyadkin ile ilişkisi ortaya çıktıktan iki hafta sonra, bütün aile hep beraber, arkadaşları ile birlikte çay içmek için şehir dışındaki bir korulukta pikniğe gitti. Virginski abartılı derecede neşeli görünüyordu. Hatta danslara bile katıldı. Aniden, ortada tartışmaya sebep olacak bir olay yokken, tek başına kankan dansı yapan dev gibi Lebyadkin’i saçlarından tutup yere devirdi. Sonra bağırıp çağırarak ve ağlayarak adamı yerlerde sürüklemeye başladı. O dev gibi Lebyadkin o kadar korkmuştu ki, yerlerde sürüklenirken ne ağzını açıp tek kelime edebildi, ne de kendini korumak için bir hareket yapabildi. Virginski’nin elinden kurtulup ayağa kalkabildiği zaman da namuslu bir insanmış gibi yüzü kıpkırmızı olmuştu. Virginski, o günün gecesini, karısının önünde diz çöküp, ayaklarına kapanarak özür dileyerek geçirdi. Ama barışmak için harcadığı bütün çabalar boşa çıktı, çünkü Lebyadkin’den özür dilemeyi reddetmişti. Kurmay yüzbaşı kısa bir süre sonra ortadan kayboldu. Ancak bu yakınlarda yanında kız kardeşi ile birlikte tekrar ortaya çıktı. Şüphesiz yeni planları vardı, ama bunları daha sonra anlatacağım. Zavallı Virginski’nin arkadaşlığımıza ihtiyaç duyduğunu söylemek ve toplantılarımız sırasında kalbini bize açarak teselli bulmaya çalıştığını düşünmek yanlış olmaz. Bununla beraber ailevi meselelerden bize hiç bahsetmezdi. Sadece bir kere, Stepan Trofimoviç’in yanından birlikte dönerken evliliğinde yaşadığı talihsiz durumla ilgili ağzından bir iki kelime kaçırır gibi oldu; sonra birden toparlanıp kolumu yakaladı ve heyecanla, “Bu bir şey değil! Sadece beni ilgilendiren bir olay bu. Paylaştıklarımızla hiçbir şekilde ilgisi yoktur, olamaz da.” dedi.

Küçük toplantılarımıza asıl grubun dışında, arada sırada katılan misafirler de olurdu. Yüzbaşı Kartuzov ve Liyamşin adındaki bir Yahudi de bunlardan bazılarıydı. Yaşlı bir beyefendi de gelirdi, ama öldü o adamcağız. Liputin bir gün, Sloczewski adında sürgün bir Leh papaz getirmişti. Bir süre aramıza aldıysak da sonraları toplantılarımıza katılmasına izin vermedik.

IX

Bir ara şehirde küçük grubumuzun başıboşluğun, kötülüğün ve dinsizliğin yuvası olduğu söylentileri yayıldı. Aklımda kaldığı kadarıyla aşağı yukarı herkes aynı şeyleri düşünüyordu. Ama aramızda geçenler masum, eğlenceli, neşeli tipik Rus liberallerinin yaptığı türden gevezeliklerden başka şeyler değildi. 'En üst seviyede liberalizm' ve 'üst seviyede liberal' demek, hiçbir amacı olmayan bir liberal demektir ve bu da sadece Rusya'da olur.

Her akıllı insan gibi Stepan Trofimoviç'e de onu dinleyecek birileri ve bunun yanında, ilerici düşünceleri yaymak gibi yüce bir görevin yerine getirildiğine dair bir inanç gerekliydi. Sonuçta, şampanya içerken yanı başında Rusya hakkında bilinen gerçeklerden, Rus mizacından, ruhundan, Tanrı'dan, özellikle Rus Tanrısı'ndan söz edebileceği, herkesin yüzlerce defa tekrarlandığı için ezberlediği Rusya'daki skandal haberleri anlatabileceği birileri olmak zorundaydı. Söylentilerin şehirde yayılmasına aldırıyor, ara sıra sert ve üstün ahlak anlayışına dair fikirlerimizi ortaya koymaktan çekinmiyorduk. Dünya sorunları, Avrupa'nın geleceği ve insanlığın durumu üzerine tartışıyorduk. Krallığın son bulması ile beraber, Fransa'nın ikinci sınıf bir devlet haline geleceğini ve bunun için fazla beklemek gerekmeyeceğini büyük bir kesinlikle ileri sürüyorduk. Papa'nın Birleşik İtalya'da basit bir Başpiskopos rolünü kabulleneceğine dair tespitlerimiz vardı ve bu bin senedir sürüp gelen sorunun, insanlığın geldiği düşünce seviyesi olan endüstri ve demiryolu çağında çok önemsiz bir yer

işgal ettiği hakkında en ufak bir şüphemiz yoktu. Zaten yüce Rus liberalizmi meseleye başka türlü bakamazdı ki.

Stepan Trofimoviç bazen sanat üzerine de konuşurdu. Bu konuşmalar güzel olduğu kadar biraz da belirsiz olurdu, konudan uzaklaşırdı. Zaman zaman Rus gelişme tarihinde isim yapan gençlik arkadaşlarından söz ederdi. Onları saygıyla anarken, sözlerinde gizlenen kıskançlık gözden kaçmazdı. Canımız çok sıkıldığı zaman da iyi bir piyanist olan ufak tefek Yahudi Liyamşin (postanede memurdu), piyanonun başına geçer, bir şeyler çalmaya başlar; arada domuz, gök gürültüsü, loğusa kadın ve yeni doğmuş çocuk taklidi falan yapardı. Zaten onu sırf bu yüzden çağırırdık. Çok içip iyice sarhoş olduğumuz bir zaman (sık olmakla beraber bazen sarhoş olurduk) heyecanlanmış, Liyamşin'in eşliğinde, avazımız çıktığı kadar bağırarak La Marseillaise'i söylemiştik. Ama ne kadar iyi oldu, söylemek zor. Kölelerin esaretten kurtulduğu gün olan 19 Şubat'ı kutlamak üzere, daha öncesinde heyecan içinde toplanıp, onu karşılamak için içmeye, şerefine kadeh kaldırmaya başladık. Bu çok zaman önceydi, o zamanlar ne Şatov ne de Virginski vardı. O zamanlar Stepan Trofimoviç halen Varvara Petrovna'nın evinde oturuyordu. Büyük günden bir süre evvel, Stepan Trofimoviç kendi kendine, herkesin bildiği, gerçeğe pek uymayan bir dizeyi mırıldanmaya başlamıştı. Eski bir liberal toprak sahibinin yazmış olması muhtemel şiir şöyle başlıyordu:

*Köylüler geliyor, baltalar ellerinde,
Kötü şeyler olmak üzere...*

Tam olarak hatırlayamasam da böyle bir şeydi sanırım. Onun böyle mırıldandığını duyan Varvara Petrovna, "Saçma! Saçma!" dedi ve öfkeyle orayı terk etti.

Liputin, "Ülkemizin toprak sahipleri, zafer sarhoşu eski kölelerinden ciddi zararlar görecektir olurlarsa çok yazık olur doğrusu." demiş, alaylı alaylı Stepan Trofimoviç'e dönerek ve işaret parmağı ile boğazının çevresinde bir çizgi çizmişti.

Stepan Trofimov iyi niyetle, “Dostum inanın (aynı işareti tekrarladı), onların yapacakları kötü bir hareketin ne toprak sahiplerine ne de ulusumuza faydası olur.” dedi. “Birçok şeyi anlamamıza başlıca engel olan şey kafalarımız olsa da onlar olmadan da hiçbir şey yapamayız.”

İçimizden birçok kişi, manifestonun yayınlanacağı gün, Liputin’in önceden söylediğı gibi, olağnst bir şeylerin gerçekleşmesini bekliyordu. Bunların hepsi sözde devlet işlerini bilen insanlardı. Stepan Trofimoviç de buna inanıyordu; hatta beklenen büyük günün akşamında Varvara Petrovna’dan kendisini Avrupa’ya göndermesi için ricalarda bulunmaya başladı. Huzursuz olduğı her halinden belli oluyordu. Büyük gün geldi geçti ve aradan bir süre daha... Stepan Trofimoviç’in yüzüne yine o bildik kibirli gülümseme geldi yerleşti. Bize Rusların, zellikle Rus köylülerinin karakterleri hakkında ilgi çekici bira açıklamada bulundu. Konuşmasının sonuna doğru, “Acelesi olan insanlar gibi, biz de sevgili kyllerimize karşı çok aceleci davrandık.” dedi. “Onları moda yaptık ve edebiyatlarımızdan bazıları sanki hazine bulmuş gibi onları anlattı. Bitli kafalarına defne dalından rlmş celenkler taktık. Rus köyü bin senedir bize Kamarinska’dan⁶ başka bir şey vermedi. Espriden anlayan, parlak bir Rus şair, büyük Raşel’i sahnede ilk gördüğü zaman heyecanla şöyle dedi: ‘Raşel’i bin Rus köylüsüne değişmem.’ Ben daha ileri gidip diyorum ki, Rusya’daki bütün köylüleri bir Raşel uğruna severek feda etmeye hazırım. Olayları daha sağlam kafayla görmenin zamanı geldi artık.”

Liputin hemen onayladı; ama inandıkları davaya zarar vermeden Rus köylüsünü vmenin gerekli olduğunu, hatta yüksek sosyeteden hanımların bile Grigorovi’in romanı *Sefil Anton*’u okurken gözyaşı dökerek, Paris’ten iftliklerinin khyalarına mektup yazıp, artık kölelere mümkün olduğı kadar insanca davranılmasını istediklerini söyledi.

6 Sahibine isyan eden Kamaralı köylü köleyi konu alan Rus halk türküsü ve dansı. (.N.)

Şans bu ya, Anton Petrov’la ilgili söylentilerin hemen arkasından Skvoreşniki’den on mil uzakta birtakım olaylar çıktı. Oraya acele olarak bir askeri birlik gönderdiler. Stepan Trofimoviç bu sefer o kadar heyecanlandı ki bizi bile korkuttu. Kulüpte bağıra çağıra, oraya daha fazla asker gönderilmesinin gerektiğini ve başka bölgelerden telgrafla yardım istenmesinin şart olduğunu söylüyordu. Bunlar yetmeyince koşarak valiye gitti ve bu işle ilgisi olmadığına onu inandırmaya çalıştı. Eski ilişkilerinden dolayı kendisinin bu işe karıştırılmamasını rica etti ve Pyotrsburg’daki gerekli yerlere, verdiği ifadenin rapor edilmesini istedi. Çok şükür ki, bu olay kötü sonuçlar doğurmadan çabucak bitti ve önemli sonuçları da olmadı; ama bu süreçte Stepan Trofimoviç’e hayret etmemek elde değildi.

Herkesin çok iyi bildiği gibi üç sene sonra, insanlar milliyetçilikten söz etmeye başladı ve bir kamuoyu oluştu. Stepan Trofimoviç bu duruma kahkahalarla gülüyordu; “Dostlarım,” diyordu. “gazetelerde yazıldığı gibi milliyetçiliğimiz hakikaten ‘doğdu’ ise, henüz okul çağında. Bir Alman okulunda, Almanca kitabın başına oturmuş, hiç bitmeyecekmiş gibi görünen Almanca dersini ezberleyip duruyor. Alman öğretmen istediği zaman ona ceza verebilir, önünde diz çöktürür. Alman öğretmeni takdir ederim ama hiçbir şeyin olmadığı, hiçbir şeyin doğmadığı, her şeyin eskisi gibi tıkırında gittiği ve Tanrı’nın istediği şekilde geliştiği ihtimali daha olasıdır. Bana sorarsanız *pour notre sainte Russie*⁷ bu kadarı da yeterlidir zaten. Bütün bu Slav hareketleri ve milletleri, yeni olabilmek için çok eskidirler. Milliyetçilik, sadece Moskova kulüplerinde konuşulmasının dışında, vatanımızda hiçbir zaman var olmamıştır. Elbette Prens İgor’un döneminden söz etmiyorum. Doğrusunu isterseniz bütün bunlar boş oturmanın sonucudur. Her şey sevimli, kültürlü, işsiz ve zor beğenir oluşumuzdan kaynaklanmaktadır. Bizde her şey, iyilik de kötülük de ondan gelir. Son otuz bir senedir aynı şeyi söyleyip duruyorum. Kendi emeğimizle nasıl yaşamamız gerektiğini bilmiyoruz. Şimdi

7 Bizim aziz Rusya’muz için. (Fr.)
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

onların bütün söylentilerinde yer alan kamuoyu nereden çıktı, gökten zembille mi indi yoksa? Kamuoyu denen şeyin var olabilmesi için öncelikle kendimize ait fikirlerin olması gerektiğinin farkında değiller mi? Çalışmadan, emek harcamadan bir şey almak asla söz konusu olamaz. Eğer çalışıp çabalarsak kendimize özgü bir fikrimiz olabilir. Ama bizler hiçbir zaman bunu yapmayacağımız için şimdiye kadar bizim yerimize çalışanlar, yani Avrupa ve son iki yüz seneden beri öğretmenimiz olan Almanlar, bizim yerimize düşüneceklerdir. Zaten Rusya, ortada harcanan emek ve Almanlar olmadan kendi başımıza çözebileceğimizden daha büyük bir sorundur bizim için. Son yirmi senedir imdat çanını çalıp, toplumu çalışmaya zorluyorum. Hayatımı bu yolda harcadım, budala gibi buna inandım. Artık inanmasam da çan çalmaya devam ediyorum, son nefesime kadar da çalacağım. Onları bu yöne doğrultana ya da kendi ölüm duamın çanları çalincaya kadar ipe asılmaktan vazgeçmeyeceğim.”

Ne yazık ki sadece başımızı sallayıp büyük bir heyecanla hocamızı alkışlıyorduk. Yani baylar, bugün bile hâlâ, böyle ‘sevimli’, ‘zekice’ liberal Rus saçmalıklarını duymuyor musunuz?

Hocamız Tanrı’ya inanırdı. Bazen “Neden herkes benim dinsiz olduğumu düşünüyor anlamıyorum?” derdi. “Tanrı’ya inanırım, *mais distinguons*⁸ ona, sadece içimde hissettiğim bir varlık gibi inanıyorum. Benim, hizmetçi Nastasya’nın inandığı gibi, ne olur ne olmaz diye inanan bazı beyler gibi, ya da sevgili dostumuz Şatov’un inandığı gibi inanmamı bekleyemezsiniz. Ama hayır Şatov farklı. Çünkü Şatov, bir Moskovalı Slavcı gibi zorlukla inanır. Hristiyanlığa gelince, onlara ne kadar saygı duysam da Hristiyan değilim. Daha çok büyük Goethe ya da eski bir Yunanlı gibi eski bir putperest olduğumu söyleyebilirim. George Sand’in romanlarında ustalıkla anlattığı gibi Hristiyanlığın kadını anlayamamış olması büyük bir kusurdur. Kiliseye gidip dua etmenin, oruç tutmanın neden bu kadar önemli olduğunu bir türlü anlamıyorum. Bundan kime ne? Buradakiler ne kadar

8 Ayırt edilmesi gerekir. (Er.)
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

gayret etseler de, İsa'nın müridi olmak istemiyorum. 1847'de yurtdışında olan Belinski'nin, bir şekilde Tanrı'ya inanıyor diye sitem dolu o ünlü mektubunu Gogol'e gönderdiği bilinir. *Entre nous soit dit*⁹ Gogol'ün (o zamanki Gogol) o cümleyi ve mektubun tamamını okuduğu zaman yüzünün aldığı ifadeden daha komik bir şey olabileceğini aklım almıyor! İşin komik yanı bir yana, daima gerçekleri kabullenen biri olarak, onları işaret eder ve, "Onlar, adam gibi adamdı!" derim. Bu insanlar vatandaşlarını sevmeyi, onlar için üzülmeyi ve gerekirse onlar için her şeylerini feda etmeyi bilirlerdi. Bunun yanında onlardan uzak kalmayı ve onlar için nelerin yapılmaması gerektiğini de bilirlerdi. Belinsky gibi bir adamın, kurtuluşu, yağsız havuçlu bezelye yemeğinde aramasını nasıl beklersiniz!"

Ancak burada Şatov söze karıştı; sandalyesinde huzursuzca kı-mıldanıp gözlerini yere indirerek mırıldandı:

"Söylediğiniz bu adamlar halkı hiçbir zaman sevmemişler, hiç acı çekmemişler ve onlar için hiçbir şey feda etmemişlerdir; daha çok kendi rahatları için hayal kurmuşlardır."

Bay Verhovenski öfkeyle haykırdı:

"Halkı sevmemişler mi? Ah, Rusya'yı o kadar çok sevmişlerdir ki!" Şatov da gözlerinden ateş püskürerek bağırdı:

"Ne Rusya'yı ne de halkı sevdiler! İnsan bilmediği şeyi nasıl sever? Onların Rus halkından haberleri bile yok! Siz de onlardan birisiniz. Rus halkına aldırmadılar bile, özellikle Belinski. Gogol'e yazdığı mektuptan anlaşılıyor bu zaten. Belinski, Krilov'un fablındaki meraklı adam gibi, antika müzesindeki canlı filin bile farkına varamayıp bütün dikkatini Fransız sosyalist bok-böceklerine veriyor, incelemelerinde onların bir adım ötesine geçemiyor. Belki de o hepinizden çok daha akıllıydı. Siz halka aldırış etmemekle kalmayıp onlara iğrenerek baktınız. Sizin halktan anladığınız sadece Fransız halkıydı, üstelik Paris'te ya-

9 Aramızda kalsın. (Fr.)

şayan kısmı. Rus halkı onlara benzemiyor diye utandınız. Bu gerçeğin ta kendisidir! Milleti olmayan insanın Tanrısı da olmaz. Şuna kesinlikle inanmanızı isterim ki kendi halkını anlamaya çalışmayanlar ve onlarla olan bağlarını kaybedenler, kısa zamanda öz babalarının bile güvenini yitirecek, birer dinsiz ya da pislik olacaktır. Bu nedenledir ki hepimiz ve siz Stepan Trofimoviç, siz de bunun dışında değilsiniz. Aslında bütün konuşmamın hedefi sizsiniz, bütün bunları sırf sizi düşünerek söyledim, bunu bilerseniz memnun olacağım.”

Her zaman olduğu gibi böyle bir monologun arkasından (bu sık sık olurdu ona) Şatov şapkasını kaptığı gibi kapıya doğru koştu. Ona göre artık her şey bitmiş, Stepan Trofimoviç ile bütün bağları tamamen kopmuştu; buna inanıyordu. Stepan Trofimoviç de her seferinde onu tam zamanında durdurmayı başarıyordu.

Oturduğu koltuktan elini babacan bir tavırla uzatarak, “Bütün bu konuşmalardan sonra barışsak nasıl olur Şatov?” derdi.

Kaba saba bir yapısı olmasına rağmen utangaç olan Şatov, ince ve kibar olmaktan hoşlanmasa da aslında son derece duygulu ve temiz yürekli bir insandı. Bazen ölçüyü kaçırır, ama bu yüzden en çok üzülen yine kendisi olurdu. Stepan Trofimoviç’in dostça sözlerine karşılık içinden bir şeyler mırıldandıktan ve iri bir ayı gibi tepindikten sonra aniden gülümser, şapkasını bırakarak yine eski yerine otururdu. Tabii bu olaydan sonra hemen şarap gelir, Stepan Trofimoviç çoğunlukla eski önderlerden birinin anısına kadeh kaldırırdı.

İKİNCİ BÖLÜM

PRENS HARRY - BİR EVLENME TEKLİFİ

I

Varvara Petrovna'nın, en azından Stepan Trofimoviç'e karşı hayranlığına benzer bir tutkuyla bağlı olduğu bir kişi daha vardı: Oğlu Nikolay Vsevolodoviç Stavrogin. Stepan Trofimoviç onun eğitmeni olduğu zaman, çocuk henüz sekiz yaşlarındaydı ve babası uçarı General Stavrogin, karısından ayrı yaşadığı için bakımı tamamen annenin üzerine kalmıştı. Stepan Trofimoviç öğrencilerinin güvenlerini kazanmayı ve onları kendine bağlamayı çok iyi bilirdi. Bunu samimiyetle itiraf etmek gerekir. Bunun tek sebebi, aslında kendisinin de bir çocuk olmasıydı. Ben o zamanlar orada değildim, belli ki Stepan Trofimoviç'in de candan bir dosta ihtiyacı vardı; çocuk biraz büyüyüp serpildiğinde onu arkadaş edinmekte gecikmedi. Aralarında, eğitmen-öğrenci ilişkisinden ziyade, candan iki arkadaş gibi bir dostluk vardı. Öyle ki Stepan Trofimoviç, incinmiş duygularını anlatmanın ya da aile sırlarından söz etmenin doğru olup olmadığını düşünmeye gerek bile duymaz; o sıralarda on, on bir yaşındaki bu küçük dostunu, gece yarısı bile olsa uyandırmaktan çekinmezdi. Birbirlerine sarılır, beraberce ağlardı.

Çocuk, annesinin onu çok sevdiğini biliyordu; ama ona aynı duygularla karşılık verdiğini söylemek zordu. Varvara Petrovna da onunla fazla konuşmaz, ona çok az karışırdı; ama çocuk, annesinin bakışlarının daima üstünde dolaştığını hisseder ve bundan üzüntü duyardı. Varvara Petrovna oğlunun eğitimini ve terbiyesini her şeye rağmen o günlerde son derece güvendiği

Stepan Trofimoviç'e bırakmıştı. Öğitmen, belli ki öğrencisinin sınırlarını epey bilemiş, sınırlarını zorlamıştı. Son derece zayıf, sessiz ve dalgın bir çocuk olan Nikolay -daha sonraları fiziki yapısının gücü ile ünlü olmuştu- on altı yaşına geldiği zaman liseye başladı. Şunun da altını iyice çizmek isterim ki bu iki dost birbirlerine sarılırken yalnızca evdeki anlaşmazlıklardan dolayı da değil, duydukları o sonsuz hüzünden dolayı gözyaşı dökerlerdi. Stepan Trofimoviç, küçük dostunun ruhuna hitap etmeyi, onda ince zevkler oluşturmayı, hüznün belirsiz duygularını aşılarmayı çok iyi başardı. (Bazı kişilerde, bu belirsiz hüzne duydukları bağlılık, en büyük tatminden daha fazla haz uyandırıyor, tabii bu mümkünse.) Biraz geç de olsa, ayrılmalarının onlar için iyi olduğu kanaatindeyim.

Delikanlı, lisede okuduğu ilk iki sene yaz tatillerinde, Varvara Petrovna ve Stepan Trofimoviç'in Pyotrsburg'da olduğu sırada, annesinin evinde yapılan edebî toplantılara katılır, yalnızca dinlemekle yetinirdi. Eskiden olduğu gibi sessiz ve utangaçtı; çok az konuşurdu. Stepan Trofimoviç'e eskisi kadar bağlı, bununla birlikte biraz mesafeli ve geçmişten bahsetmek istemiyor gibi görünürdü. Öğrenimini tamamladıktan sonra, annesinin isteğiyle orduya katıldı ve kısa zamanda, tanınmış atlı muhafız süvari alaylarından birine girdi.

Annesi, onu üniformasıyla görmek için gelmemiş, arada sırada Pyotrsburg'dan mektup yazmakla yetinmişti. Reformdan sonra geliri yarı yarıya azalan Varvara Petrovna, oğluna para yollamaktan geri kalmamış; seneler boyunca tutumlu davranmış ve bu sayede hatırı sayılır bir servet yapmıştı. Oğlunun Pyotrsburg'un yüksek sosyetesindeki ilişkileri ile yakından ilgilenirdi. Kendisine kismet olmayan her şey, zengin ve geleceği pek parlak olan oğluna kismet oluyordu. Varvara Petrovna'nın rüyasında bile göremediği insanlarla dostluklar kuruyor, her yerde büyük bir ilgi ile karşılanıyordu. Fakat çok geçmeden oluşan garip söylentiler, Varvara Petrovna'nın kulağına kadar gelmeye başladı. Genç adam birdenbire eğlence âlemine dalmıştı. Kumara ve içkiye kapılmasa da vahşi çılgınlıklarından, atının ayakları altında ezdiği

insanlardan ve yüksek sosyete de ilişki kurduğu bir kadına kaba davranarak onu herkesin içinde rezil etmesinden söz ediliyordu. Bütün bu söylentilerde iğrenç bir gerçeklik payı var gibi görünüyordu. Ayrıca bunlara ilave olarak, basit bir kavgacı olduğu, karşısındakilere hakaret etmekten zevk aldığı ve laf olsun diye kavga çıkardığı da söyleniyordu. Varvara Petrovna duydukları karşısında hem meraklanıyor hem de üzülmüyordu. Stepan Trofimoviç bütün bunların aşırı zengin bir çevreye girmiş olmanın getirdiği dalgalanmalar olduğunu, zamanla her şeyin durulup oğlunun hareketlerinin olgunlaşacağını söylüyor ve durumu Shakespeare'in bir eserinde yer alan Prens Harry'nin Falstaff, Poins ve Bayan Quikly ile beraber yaşadığı aşırı çılgınlıklara benzeterek ona teselli vermeye çalışıyordu.

Varvara Petrovna bu defa, son zamanlardaki davranışlarının aksine, Stepan Trofimoviç'e "Saçma, saçma!" diye bağırmadığı gibi onu dikkatle dinledi ve daha açık konuşmasını istedi. Sonra, Shakespeare'in ölümsüz oyununu alıp dikkatlice inceleyerek okumaya başladı. Fakat okuduğu oyunla oğlunun durumu arasındaki benzerliği pek tatmin edici bulmadı. Oğluna birçok mektup yazarak, büyük bir heyecanla cevap bekledi. Cevap gecikmedi ve kötü haber kısa bir süre sonra duyuldu; Prens Harry, hemen hemen aynı anda iki düello yapmış, birinde rakibini öldürmüş, diğerinde ise ağır yaralanmıştı. Bu yüzden askerî mahkemeye çıkarılmış ve rütbesinin indirilip, bazı haklarının elinden alındıktan sonra bir piyade alayına sürgün gönderilmesine karar verilmişti. Aslında söylenenlere göre, daha ağır bir kararın alınmasına hatırı sayılır kimseler engel olmuştu.

Nasıl oldu bilinmez, 1863 senesinde tekrar göze girdi; kazandığı bir şeritle çavuş olduktan sonra eski rütbesini alması çok sürmedi. Bu süre içinde Varvara Petrovna, Pyotrsburg'a rica dolu yüzlerce mektup yollamıştı. Terfisini alan genç adam çok geçmeden istifa etti ve Skvoreşniki'ye dönmediği gibi annesine mektup yazmayı da tamamen kesti. Varvara Petrovna'nın gizlice yaptırdığı araştırmalar sonucunda Pyotrsburg'da olduğu ve sosyete ile ilişkilerini kestiği anlaşıldı. Anlaşılan o ki kenara

çekilip gözlerden uzak kalmak niyetindeydi. Bir süre sonra tuhaf insanlarla, Pyotrsburg'un yoksul memurlarıyla, hayatta kalmak için kibarca dilenmek zorunda olan ordudan ayrılmış subaylarla, sarhoşlarla arkadaş olduğu ortaya çıktı. Karanlık köşelerde, pis bodrumlarda yatıp kalktığı, üstü başı perişan olduğu halde bu durumdan şikâyetçi olmadığı anlaşıldı. Annesinden para istemedi. Babası General Stavrogin'den kendisine kalan küçük bir mülk, ona az da olsa bir gelir sağlıyordu. Söylentilere göre, burayı Saksonyalı bir Alman'a kiralamıştı. Sonunda annesi onu, geri dönmesi için ikna etti ve Prens Harry şehrimize geldi. İşte onu ilk defa burada görme ve yakından tanıma fırsatını buldum.

Yirmi beş yaşında, çok yakışıklı bir gençti. Üstü başı perişan, votka kokan bir serseri ile karşılaşacağımı düşünmeme rağmen itiraf etmeliyim ki beni olağanüstü etkiledi. O güne kadar karşılaştığım centilmenler arasında en göz alıcı, son derece şık giyimli ve ancak yüksek sosyeteye alışkın kimselere has, efendi tavırları olan bir gençti. Sadece ben değil; Bay Stavrogin'in bütün geçmişi bilen (nasıl öğrendikleri bilinmez), bütün olayları en küçük ayrıntılarına kadar öğrenmiş bulunan kent halkı da şaşırmıştı. Yeni gelen bu ziyaretçi, bütün kadınların aklını başından almıştı. Kadınlar hemen ikiye bölündüler. Bir tarafta ona deli gibi hayran olanlar, diğer tarafta ise ondan ölesiye nefret edenler vardı. Aslında her iki taraf da onun için deli oluyordu. Bazıları, kalbinin derinliklerinde saklı bir sır olduğunu düşündüklerinden olsa gerek özellikle ilgileniyordu. Bazılarını ise bir katil olması heyecanlandırıyordu. Çok iyi eğitim gördüğü de muhakkaktı; çok bilgili bir gençti. Kuşkusuz, bizi etkisi altına alması için fazla bilgiye de gerek yoktu; fakat o, önemli ve oldukça ilginç konulara değinebiliyor, kayda değer derecede mantıklı konuşuyordu. Bir hayli garip bir şey olarak şunu da söylemeliyim; daha ilk gün hepimiz, onun son derece sağduyulu biri olduğunun farkına vardık. Konuşkan değildi. Alçak gönüllü, aynı zamanda, hepimizden daha cesurdu. Kendine güveni tamdı. Bizim kent züppeleri ona kıskançlıkla bakıyor, yanında daima silik kalıyor-

lardı. Özellikle yüzü beni çok etkilemişti. Saçları koyu siyahtı. Açık renk gözlerinde biraz fazla rahatlık ve berraklık vardı. Cildi fazla ince ve beyaz, rengi çok parlak ve duruydu; dişleri de inci gibi görünüyordu. Yani olağanüstü yakışıklı olmasına rağmen insanda bir iğrenme uyandırdığını söylemeden edemeyeceğim. Yüzünün bir maskeyi andırdığını ileri sürenler de vardı. Fiziksel olarak insanı şaşırtacak kadar güçlüydü, uzun boyluydu. Varvara Petrovna, oğluna gurur ve endişeyle bakıyordu. Bizimle altı ay geçirdi; sessiz, sedasız ve bezgin bir halde... Toplantılarda görünüyor ve kentteki hayat tarzına uymaya çalışıyordu. Baba tarafından valinin akrabası olduğundan, valinin evine yakın bir akraba gibi kabul ediliyordu. Fakat aradan birkaç ay geçtikten sonra, aniden vahşi yüzü ortaya çıktı.

Sırası gelmişken söz edeyim: Sabık valimiz iyi kalpli İvan Osipoviç, yaşlı bir kadına benzerdi, ama çok iyi bir aileden gelen, sosyeteyle ilişkileri güçlü bir kişiydi. Zaten kentte olan bitenlere hiç karışmadan aramızda bu kadar uzun zaman kalmasının sebebi de buydu. İçinde bulunduğumuz bu zor günlerde valilik görevini yerine getirmek için değil de; misafirperverliği, kendisini sevdirmeyi bilmesi bakımından eski günlerdeki kibar insanların arasında bulunmak için yaratılmıştı. Kenti onun değil de Varvara Petrovna'nın yönettiği konuşulurdu, ama söylenenler arasında doğru tek laf bile yoktu. Bu konu hakkında yayılan bütün söylentilere ve yapılan bütün şakalara rağmen aslına bakarsanız Varvara Petrovna, son birkaç seneden beri kamu işlerinden elini ayağını çekmiş ve gönüllü olarak kendisine çizdiği sınırın dışına çıkmamaya karar vermişti. Kendi mülkünün yönetimine ağırlık vermiş, iki üç senede gelirini neredeyse eski düzeyine çıkarmıştı. Pyotrburg'a yolculuğu, dergi çıkarma isteği gibi eski romantik hayallerin peşine koşmak yerine, giderlerini kısma ve tutumlu olmaya başlamıştı. Hatta Stepan Trofimoviç ile arasına mesafe bile koymuş, başka bir ev tutması için ona izin bile vermişti. Stepan Trofimoviç zaten her fırsatta bu izni koparabilmek için türlü bahaneler uydurarak ısrar ederdi. Zaman zaman ondan

tatsız tuzsuz bir kadın olarak söz ediyor ya da daha çok alay ederek “yavan dostum” diyordu. Tabii bütün bu şakaları aşırı bir saygı içinde ve en uygun zamanda yapıyordu.

Varvara Petrovna’nın çerçevesindeki sayılı dostları olan bizler ve tabii herkesten çok Stepan Trofimoviç, Varvara Petrovna’nın oğluna yepyeni umut ve hayallerle baktığının farkındaydık. Oğluna olan düşkünlüğü onun Pyotrsburg sosyetesinde yükseldiği zaman başlamış, rütbesinin indirildiği haberinin gelmesi ile daha da güçlenmişti. Bununla beraber ondan korktuğu da açık seçik belli oluyor, karşısında bir köle gibi durduğu gözlerden kaçmıyordu. Belirsiz, esrarlı ve kendisinin bile tanımlayamadığı korkusunu anlayabiliyordum. Çoğu zaman kimsenin bakmadığı bir anda Nicholas’ı, düşünceli tavırlarla uzun uzun süzüyordu. Derken prensimiz çok geçmeden dişlerini gösterdi...

II

Bizim prens sebepsiz yere insanı hayrete düşürecek saçmalıklar yapmaya başladı. Yaptığı şeyler bu güne kadar ne duyulmuş ne de görülmüş türdendi. Sergilediği anlamsız, çocukça ve saçma sapan davranışların sebebini bir tek Tanrı bilir. Kulübümüzün en saygıdeğer, en eski üyelerinden yaşlıca bir beyefendi olan Pavel Pavloviç Gaganov’un, söylediği her sözün arkasından heyecanlanarak, “Hayır efendim, kimse beni burnumdan tutup sürükleyemez.” demek gibi garip bir alışkanlığı vardı. Bir gün etrafına toplanan küçük üye grubuna (üyeler önemli kişilerdi), hararetle bir şeyler anlattıktan sonra yine bu lafı sarf etti. Gruptan biraz ileride duran ve tartışmayı izleyen Nicholas Stavrogin, aniden Bay Gaganov’a yanaştı, beklenmedik bir hareketle adamcağızın burnunu iki parmağı ile sıkıca yakaladı ve onu birkaç adım çekerek yürüttü. Bay Gaganov’a karşı herhangi kin duymuş olması mümkün değildi. Affedilmeyecek bir hareket bile olsa, bu davranış ancak çocuklukla izah edilebilir. Bununla beraber, bu hareketi yaptığı sırada dalgın olduğu, sanki aklını

kaçırmış gibi görüldüğü de söylendi. Ancak bu kanaat uzun süre sonra oluşmaya başladı. Olayın hemen ardından herkes, hakareti bilerek yaptığını ve ardından en ufak pişmanlık belirtisi göstermeden neşeyle gülümsediğini gördü. Büyük bir gürültü çıktı, kalabalık onun etrafını çevirdi. Nicholas çevresinde bağırıp çağıran üyelere merakla bakıyordu. Sonunda tekrar düşüncelere dalmış gibi yüzünü ekşiterek kararlı bir tavırla hakarete uğrayan Pavel Gaganov'un yanına gitti ve bezgin bir sesle hızlı hızlı konuşarak, "Affedersiniz..." diye mırıldandı. "Neden birdenbire böyle yapmak istediğimi bilmiyorum... Böyle saçma bir şey..."

İş olsun diye yapılmış bir hakaret havasını taşıyan bu özür dileme de aslında yeni bir hakareten başka bir şey değildi. Bağırışmalar iyice arttı, fakat Nicholas omuzlarını silkerek oradan uzaklaştı.

Olay son derece budalaca ve yakışsız olmasının yanı sıra, önceden düşünülmüş, hesaplanarak yapılmıştı. Bu sebeple bütün topluma yöneltilmiş, kasıtlı bir hareketti; herkes bu şekilde düşünüyordu. Bay Stavrogin, derhal ve oybirliğiyle kulüpten çıkarıldı. Sonra bütün kulüp üyeleri adına valiye bir dilekçe yazılması kararlaştırıldı. Validen kendisine tanınan yetkileri kullanarak, (duruşma sonucu beklenmeden) bu azılı 'sosyete zorbası'nın' hemen tutuklaması ve gereğinin yapılması istendi. Böylece yasalara saygı gösteren namuslu halk, saldırılardan korunabilecek ve kentin huzuru sağlanmış olacaktı. Dilekçeye masum bir öfkeyle "Belki Bay Stavrogin için bir yasa bulunup onun bu hareketlerine engel olunabilir." diye bir de ilave yapılmıştı. Bunu yazmalarının tek sebebi valiye, Varvara Petrovna için bir göndermede bulunmak istemeleriydi. Bu işi yürütürken büyük bir zevk aldılar. Aksi gibi vali, hamileliği sırasında kocası ölen dul bir kadının çocuğunun vaftiz babası olmak üzere kent dışına, küçük bir kasabaya gitmişti. Fakat çabuk dönmesi bekleniyordu. Bu arada halk, hakarete uğramış çok saygıdeğer Bay Gaganov'u ziyarete gidiyor, onu el üstünde tutuyor, kucaklıyor ve öpüyordu. Hatta onun adına bir ziyafet düzenleyeceklerdi ama neyseki Bay Gaganov'un ricası ile bu girişimden vazgeçildi. Belli ki insanın

burnundan yakalanıp sürüklenmesinin, böyle bir ziyafete sebep sayılmayacağını anlamışlardı.

Böyle bir şey nasıl gerçekleşmişti? Asıl ilginç olan şu ki hiç kimse bu vahşi olayı delilikle açıklamayı aklına getirmemişti. Demek ki Bay Stavrogin gibi akli başında bir insandan böyle bir davranış beklemeye eğilimliydi. Şunu da ilave etmeliyim ki dört sene sonra kulüpteki olay hakkında çekinerek sorduğum soruyu, Stavrogin kaşlarını çatarak, “Evet, o sıralarda kendimde değildim.” şeklinde yanıtladı. Fakat olayların sırasını atlamamam gerekir.

Genel nefretin kabarması ile herkesin ‘azgın sosyete zorbası’ nın üstüne üşüşmesi benim de dikkatimi çekti. Herkes bu tek hareketin, önceden planlanıp hesaplanarak topluma karşı yapılmış bir hakaret olduğu görüşünde birleşiyordu. Hiç kuşku yok ki bu genç, kimseye yaranamamış, bütün kent halkını kendi aleyhine çevirmişti; fakat bunu nasıl başarabilmişti? Sözün geçen olaydan evvel ne kimseyle tartışmış ne de kimseye hakaret etmişti. Tam tersine, biriyle konuşma fırsatı bulduğu zaman son derece nazik, moda dergilerinde rastlanabilecek tavırlar sergilemişti. Eğer yanılmıyorsam ondan nefret etmelerinin sebebi aşırı derecede kibirli olmasıydı. Önceleri onun için deli olan kadınlarımız bile şimdi, erkeklerden çok ses çıkarıyordu.

Varvara Petrovna tam anlamıyla sarsılmıştı. Bu olaydan sonra Stepan Trofimoviç’e, oğlunun burada bulunduğu altı ay içinde her an böyle bir olay yaşanmasını beklediğini itiraf etti. Bir anneden ilginç bir itiraf doğrusu! Varvara Petrovna, bu olayı duyduğu zaman “başladı” diye ürpererek düşünmüştü. Ertesi sabah kulüpteki olay hakkında oğlundan bilgi almaya karar vermiş ama bunu yaparken de tir tir titremişti. Bütün gece uyuyamamış, sabah erkenden kalkıp Stepan Trofimoviç’in çalışma odasına gitmiş ve şimdiye kadar kimsenin önünde dökmediği kadar gözyaşı dökerek ondan fikir almak istemişti. Bütün isteği, Nicholas’ın hiç olmazsa bir şeyler söylemesi, bu olanları açıklamasıydı. Nicholas annesine karşı her zaman nazik ve saygılıydı. Ancak kaşlarını

çatarak annesinin konuşmasının bitmesini beklemiş, aniden yerinden kalkarak kadının ellerini öptükten sonra tek kelime bile söylemeden çıkıp gitmişti. Aynı akşam sanki bilerek yapılmış gibi başka bir olay daha yaşandı. Bu olay, ilkinden daha az vahşi ve sıradan olmakla beraber, kamuoyunun genel durumundan dolayı şehirde seslerin daha da yükselmesine sebep oldu.

Bu sefer kabak Liputin'in başına patladı. Liputin, Varvara Petrovna ile görüşmesinden hemen sonra, Stavrogin'i görmeye geldi ve o akşam karısının doğum günü şerefine evinde düzenleyeceği toplantıyı onurlandırmasını özellikle rica etti. Varvara Petrovna, oğlunun böyle düşük seviyede kimselerle dostluk kurmasını tasvip etmemekle beraber, bu konuda bir şey söylemekten çekiniyordu. Bay Stavrogin, Liputin dışında, üçüncü tabakadan başkaları ile de ilişki kurmuştu ama en azından ev ziyaretlerinde bulunmamıştı. Liputin'in onu bir gün evvel kulüpteki olaydan ötürü çağırdığını, yerli bir liberal olarak bu olayı memnuniyetle karşıladığını, kulüp üyelerine böyle davranan birinin çıkması gerektiğine ve bu hakaretin tam yerini bulduğuna kalben inandığını sezen Stavrogin bir kahkaha atarak toplantıya geleceğine dair söz verdi.

Çok seçkin olmamakla beraber bir hayli kalabalık ve neşeli bir gruptu. Mağrur ve kıskanç Liputin, senede ancak iki ziyafet verir, onlarda da hiçbir masraftan kaçınmazdı. Şeref konuğu olan Stepan Trofimoviç, hastalığı dolayısıyla gelememişti. Çay ve bolca içki vardı. Üç masada oyun oynanıyor; gençler, yemeğin hazırlanmasını beklerken piyano eşliğinde dans ediyordu. Stavrogin, son derece güzel, genç bir kadın olan ve kendisinden çok çekinen Madame Liputina'yı dansa kaldırdı. Odada iki tur attıktan sonra kadının yanına oturdu, sohbet edip onu güldürdü. Genç kadının güldüğü zaman çok güzel olduğunu fark edince, birden kadının beline sarıldı ve kendine çektikten sonra herkesin içinde dudaklarından uzun uzun öptü. Son derece korkan zavallı kadın hemen bayıldı. Stavrogin, şapkasını alıp kadının kocasına gitti. Adamcağız şaşkınlıktan aptallaşmış

öylece duruyordu. Stavrogin, adamın yüzüne bakınca utandı ve aceleyle mırıldandı: “Kızmayınız.” Sonra apar topar odadan çıktı. Liputin hemen arkasından koşup kürk paltosunu giymesine yardım ettikten sonra yerlere kadar eğilerek onu uğurladı. O gece olanlar Liputin’e genel bir ün kazandırdı, o da bu olayı kendi yararına kullanmayı bildi.

Sabah on sıralarında Liputin, yılışık, hafifmeşrep ve kırmızı yanaklı, otuz beş yaşlarındaki hizmetçisi Agafya’yı, bir mesaj iletmesi için Stavroginlerin evine yolladı. Hizmetçi eve geldiği zaman ‘genç centilmen’i görmek için ısrar etti. Stavrogin kötü bir baş ağrısı çekmesine rağmen hizmetçiyi görmek üzere geldi. Mesaj verildiği zaman Varvara Petrovna da tesadüfen orada bulunuyordu.

Agafya aceleyle, bir makine gibi konuşmaya başladı:

“Bay Liputin efendim, her şeyden evvel en derin saygılarını size iletmemi; sağlığını, dün geceki olaydan sonra rahat uyuyup uyuyamadığınızı, bu sabah kendinizi nasıl hissettiğinizi sormamı emretti.”

Stavrogin gülümsedi:

“Efendine selamlarımı bildir ve teşekkür et.” dedi. “Ona şehrin en akıllı adamı olduğunu söyle.”

Agafya’nın dili büsbütün çözüldü:

“Bay Liputin efendim, bu söylediklerinize cevap olarak size de aynısını temenni ettiğini söylememi buyurdu.”

“Bak sen şu iş! Fakat sana bunları söyleyeceğimi nasıl bilebilir ki?”

“Bunu ben bilemem efendim; fakat evden ayrıldıktan sonra koşarak peşimden geldi. Hatta başında şapkası bile yoktu. “Sakın unutma Agafya,” dedi; “sana efendinin şehrin en zeki adamı olduğunu söyle derlerse, hemen bu cevabı verirsin: Bunu kendisi de biliyor ve aynı şeyi sizin içinde diliyor, efendim...”

Sonuçta valiyle de görüşüldü. Candan, iyi kalpli İvan Osipoviç, yolculuktan henüz dönmüş ve kulüp tarafından yapılan hararetili şikâyeti, ancak duyabilecek kadar zamanı olmuştu. Bir şeyler yapması gerektiğine şüphe yoktu; ama şaşkın bir haldeydi. Bizim ihtiyar da bu genç akrabasından çekinir görünüyordu. Stavrogin'in özür dilemesi, ama bunu yaparken de kulüp üyelerini ve hakaret ettiği kişileri tatmin edecek bir şekilde yapması; bunu sağlama almak için de bir mektup yazması gerektiğine karar verdi. Sonra da yumuşak bir dille kentten ayrılması gerektiğine, İtalya'ya ya da Avrupa'da herhangi bir yere gitmesi için onu razı etmeye çalışacaktı. Akraba olduğu için genelde valinin evine serbestçe girip çıkan ve etrafta dolaşabilen genç adam, bu sefer kabul salonuna alındı. Bir köşede, çok iyi eğitim görmüş ve aynı zamanda vali ailesinin yakın dostu olan Alyoşa Telyatnikov, masanın üstündeki posta paketlerini açmakla meşguldü. Yandaki odada valinin eski bir dostu şişmanca ve dinç görünüşlü albay, salon kapısına yakın bir pencerenin önüne oturmuş *Golos*¹⁰ gazetesini okuyor, salonda olup bitenlerle ilgilenmiyordu. Zaten sırtı kapıya dönük oturuyordu. İvan Osipoviç neredeyse fısıldayarak konuşuyor, ama asıl konuya bir türlü giremiyordu. Nicolas'ın rengi soluktu ve gözlerini yere dikmişti. Arada bir şiddetli bir baş ağrısı çekiyormuş gibi kaşlarını çatıyordu. Sevimli ihtiyar:

“İyi ve şefkat dolu bir kalbiniz var Nicholas.” dedi. “Kültürlü ve yüksek sosyeteye girmiş bir kişisiniz; bugüne kadar haliniz ve tavrınızla hepimiz için değerli olan annenizi mutlu ettiniz. Şimdi ise her şey garip bir hal aldı; hepimiz için büyük aksilik bu. Bir aile dostu, sizi kalpten seven bir büyüğünüz olarak konuşuyorum ve yakın bir akrabam olduğunuz için sözlerimden alınmayacağınızı umuyorum. Neden böyle delice hareketlerde bulunuyorsunuz, sizi bunlara iten şey nedir? Kendinizi kaybetmişçesine yapmış olduğunuz bu davranışların anlamı nedir?”

10 A.A. Krayevski'nin yayımladığı Petersburg gazetesi. (Ç.N.)

Nicholas sabır ve can sıkıntısı ile dinliyordu. Aniden gözlerinde çok kısa süreyle kurnazlık ve alay kıvılcımları yanıp söndü. Huysuz bir tavırla:

“Bunları neden yaptığımı size söylesem iyi olacak.” dedi. Sonra etrafına bakındı ve İvan Osipoviç’in kulağına eğildi. Bu sırada Alyoşa Telyanikov pencereye doğru birkaç adım attı ve yüzü Golos gazetesinin arkasında kalan albay, hafif bir öksürükle gırtlığını temizledi. Zavallı İvan Osipoviç aceleyle kulağını uzattı, son derece meraklıydı. İşte tam bu sırada hiç olmayacak, ama aslında genç adamdan beklenebilecek bir şey oldu. İhtiyar adam kulağına bir sır fısıldanacağını beklerken, kulağının üst tarafının Nicholas tarafından şiddetle ısırıldığını hissetti. Bütün vücudu ürperdi ve soluğu kesilecekmiş gibi oldu. Boğulur gibi inledi:

“Nicholas, bu nasıl bir şakadır?!”

Alyoşa ve albay ne olduğunu anlayamamışlardı. Nicholas’ın ne yaptığını göremiyor, vali ile Nicholas’ın fısıldayarak birbirleriyle konuştuklarını düşünüyorlardı. İhtiyar valinin yüzündeki şaşkın ifade onları da telaşa düşürdü. Daha önce kararlaştırdıkları gibi yardıma mı koşmalıydılar, yoksa biraz daha mı beklemeliydiler? Bir süre karar veremedi birbirlerine baktılar. Nicholas bunu anlamış olacak ki dişlerinin arasındaki kulağı biraz daha kuvvetlice ısırdı.

Kurban tekrar bağırarak, “Nicholas, Nicholas!” diye inledi. “Anlıyorum, şaka yapıyorsunuz ama bu kadarı yeter... Hadi bırakın şimdi!”

Bu iş bir dakika daha uzasaydı zavallı adam korkudan ölecekti; fakat canavar ona acıdı ve kulağını bağısladı. İhtiyarın ölüm korkusu tam bir dakika sürdü ve bundan sonra da fenalaştı. Yarım saat sonra Nicholas tutuklanmış, geçici olarak özel bir hücreye kapatılıp kapısına da bir nöbetçi dikilmişti. Bir hayli sert bir karar olmasına rağmen yumuşak huylu valimiz öylesine kızmıştı ki Varvara Petrovna ile bile karşı karşıya gelmeyi göze

olarak bütün sorumluluğu üstlenmişti. Durumu anlamak için valinin yanına koşan Varvara Petrovna'nın kapıdan çevrilmesi ise herkesin ağzını bir karış açık bıraktı. Vali konağına kabul edilmeyen Varvara Petrovna arabasından inmeden, şaşkınlıkla gerisin geri dönmek zorunda kaldı.

Sonunda her şey anlaşıldı! Sabahın ikisinden o ana kadar, son derece sakin olan ve hatta uyuyan tutuklu, birdenbire gürültü etmeye, çılgın gibi kapıyı yumruklamaya başladı. Kapının üzerindeki parmaklığı inanılmayacak bir güçle söktü ve camı kırarak ellerini feci şekilde kesti. Nöbetçi subay, anahtarlar ve bir manga askerle koşarak geldi. Tutuklunun üzerine atlayıp onu bağlayabilmek için kapının açılmasını emretti. İçeri girdiklerinde onun, şiddetli bir beyin humması geçirmekte olduğu anlaşıldı. Oradan çıkarılıp annesinin evine götürüldü. Her şey bir anda aydınlanmıştı. Onu muayene eden şehrimizdeki üç doktor da aynı şeyi söylüyordu: Hastanın akli dengesi her ne kadar yerinde görünüyorsa da üç gün evvel bilincini kaybetmişti; zaten üç gündür yaşanan olaylar bunun açık deliliydi. Bunu ilk anlayan Bay Liputin olmuştu. Duygulu bir kimse olan İvan Osipoviç ise çok şaşırmıştı. Asıl garip olanı da İvan Osipoviç'in bile, Nicholas'ın bilinci yerinde olduğu halde deli gibi davranacağına inanmış olmasıydı. Kulüpte bütün üyeler utanıyor ve bu kadar açık bir şeyi nasıl olup da göremediklerine, yaşanan bunca garip olay varken bu durumu fark edemediklerine hayret ediyorlardı. Bu açıklamayı kuşkuyla karşılayanlar olsa da fazla itiraz edemediler.

Nicholas iki aydan fazla yattı. Konsültasyon için Pyotrsburg'un en ünlü doktoru getirildi. Bütün kent Varvara Petrovna'yı ziyarete geldi. Nicholas ilkbaharda tamamen iyileşti ve annesinin İtalya seyahati teklifini itiraz etmeden kabul etti. Varvara Petrovna bizlerle vedalaşması ve gerekli yerlerden özür dilemesi için onu ikna etmişti. Nicholas annesinin bu teklifini de itiraz etmeden kabul etti. Kulüpte herkes onun, Bay Gaganov'u evinde ziyaret ettiğini ve Bay Gaganov'un bundan son derece memnun olduğunu biliyordu. Nicholas bu ziyaretler sırasında çok ciddi ve

keyifsiz görünüyordu. Herkes ona karşı bir sempati duysa da, İtalya'ya gitmesinden memnun görünüyordu. İvan Osipoviç bile gözyaşlarını tutamadı, ama onu kucaklamaya da bir türlü yanaşmadı. Kenttekilerin büyük kısmı onun kendileri ile alay ettiğine ve hastalığının pek önemli olmadığına inanıyordu. Nicholas, Bay Liputin'i de ziyaret etti:

“Söyler misiniz? Zeki olduğunuzu söyleyeceğimi nasıl anlayıp da Agafya'ya vereceği cevabı önceden bildirdiniz?”

Liputin gülerek, “Çok basit, dedi. Sizin akıllı biri olduğunuzu biliyordum. Bu sebeple vereceğiniz cevabı kestirmek zor olmadı.”

“Aslında bu ilgi çekici bir rastlantı. Demek ki Agafya'yı gönderdiğinizde, benim bir deli değil de akıllı biri olduğumu düşündünüz, değil mi?”

“Akıllı ve mantıklı biri olduğunuza inanırdım. Sadece bilincinizin yerinde olmadığını düşünür gibi davrandım.”

Sözünün burasında Nicholas kaşlarını çatı:

“İşin gerçeği şu ki gerçekten hastaydım o zaman.” diye mırıldandı. Sonra, “Yüce Tanrım!” diye bağırdı. “Bilincim yerindeyken insanlara saldırabileceğimi gerçekten düşünebildiniz demek? Neden öyle davranmış olayım?”

Liputin verecek bir cevap bulamadı. Nicholas'ın rengi biraz solmuştu ya da Liputin'e öyle geliyordu.

“Ne olursa olsun, düşünce şekliniz çok eğlenceli. Agafya'yı göndererek beni zor durumda bırakacağınızı biliyordunuz.”

“Yoksa sizi düelloya çağırmamı mı bekliyordunuz?”

“Doğru ya! Düellodan hoşlanmadığınızı duymuştum...”

Liputin ezilmiş göründü.

“Neden Fransızlar gibi davranmalıyız?”

“Milli değerlere bağlısınız değil mi?”

Liputin giderek eziliyordu.

Masanın en göze çarpan yerinde Considerant'ın bir cildini gören Nicholas, "Bak hele!" diye bağırdı. "Bu da ne? Fourierist olmaya-sın? Eğer öyleysen bu beni şaşırtmaz! İyi, ama bu da Fransızcadan çeviri değil mi?" Parmağı ile kitaba vurarak bir kahkaha attı.

Liputin, tükürür gibi haykırarak sandalyesinden fırladı.

"Hayır, Fransızcadan çeviri değil! Sadece Fransızcadan değil, insanlığın ortak dilinden çevrilmiştir! Evren ve sosyal uyumun ortak dilinden... Böyle bir çeviridir bu efendim! Yani sadece Fransızcadan değil!"

Nicholas gülmeye devam ederek, "Yok canım! Böyle bir dil var mı?" dedi.

Bazen küçük bir ayrıntı insanı uzun bir süre meşgul eder ve başka her şeyi unutturur. Bay Stavrogin hakkında söyleyebileceğim çok şey olmasına rağmen şimdilik sırf merakınızı gidermek amacıyla söylemeliyim ki Liputin, önemsiz, sefil kılıklı, kıskanç bir koca ve zalim bir aile reisiydi. Faizci, yemek artıklarını ve mum diplerini kilit altında saklayan bir cimri olmasının yanında; geleceğin, 'toplum uyumu'na bağlı olduğunu düşünen, mutlu günlerin Rusya'ya da geleceğine kendi varlığına inandığı kadar inanan ve bu hayallerle sarhoş olan, küçük bir taşra memuruydu. Bu adam şehirde derme çatma bir ev almak için para biriktirmiş, ikinci defa evlenip karısından birkaç yüz ruble drahome almıştı. Aslında kendisi de dahil olmak üzere, en az yüz mil civarında, 'Evren, Sosyal Cumhuriyet ve Uyum'a inanan tek bir kişi bile olmayan bir yerdeydi.

Nicholas bazen bu Fourierist'i hatırladığında, "Böyle insanlar nasıl, nereden çıkar!" diye hayretle söylenirdi.

IV

Prensimiz üç seneden fazla Avrupa'da kaldı. Neredeyse hemen hemen herkes tarafından unutulmuştu. Ama, Stepan Trofimoviç'ten

öğrendiğimize göre bütün Avrupa'nın altını üstüne getirmişti. Mısır'da, hatta Kudüs'te bir süre kalmış, sonra bilimsel bir araştırma yapan bir heyete katılarak İzlanda'ya bile gitmişti. Aynı zamanda bir Alman üniversitesinde eğitim aldığı da söyleniyordu. Annesine çok seyrek mektup yazıyordu. Varvara Petrovna ondan altı ayda bir, hatta daha seyrek aralıklarla mektup alsa da, ne kızıyor ne de güceniyordu. Oğluyla arasında bu şekilde gelişen ilişkiden şikâyet etmese de oğlunun hasretini çekiyor, onu hayal ediyordu. Üzüntüsünü kimseye açmıyordu. Stepan Trofimoviç'le bile dostlukları azalmış görünüyordu. Bazı planlar yapıyor ve görünüşe göre daha çok para biriktiriyor ve kâğıt oyunlarında kaybettiği için Stepan Trofimoviç'e daha çok kızıyordu.

Nihayet bu sene Nisan ayında Paris'ten, çocukluk arkadaşı ve bir generalin dul karısı olan Praskovya Drozdova'dan bir mektup aldı.

Sekiz seneden beri mektuplaşmadığı ve görmediği Drozdova mektubunda, Nicholas'ın ailenin yakın bir dostu olduğunu ve özellikle (tek kızı olan) Liza ile arkadaş olduğunu, yazın onlarla birlikte İsviçre'ye, Verne-Montreux'ye gelmek istediğini belirtiyordu. Halen Paris'te oturan Kont K.'nın evine (Pyotrsburg'un önemli kişilerinden biriydi) bir oğul gibi kabul edildiğini, neredeyse günlerini onun evinde geçirdiğini de ilave ediyordu. Mektup kısa, amacı açıktı. Mektupta, yazılanlardan başka bir sonuç çıkarılması da söz konusu değildi. Varvara Petrovna vakit kaybetmeden, hemen hazırlıklarını yaptı ve yanına evlatlığı Daşa'yı (Şatov'un kız kardeşi) alarak Nisan ayının ortasında Paris'e oradan da İsviçre'ye gitti. Temmuz ayında geri döndüğü zaman yalnızdı. Daşa'yı Drozdovların yanında bırakmıştı. Söylediğine göre, Drozdovlar Ağustos ayının sonlarına doğru kente geleceklerdi.

Drozdov ailesi kentin eski toprak sahiplerindendi. Fakat Bay Stavrogin'in asker arkadaşı olan General Drozdov, Varvara Petrovna'nın okul arkadaşı olan karısı Praskovya Drozdova'ya çiftliklerini ziyaret etmelerini sürekli olarak engellemişti. General'in önceki sene ölmesinin ardından acısını bir türlü unutamayan dul

karısı, hem acısını hafifletmek hem de Verne-Montreux'de üzüm kürü yapmak üzere aynı sene yaz sonunda Avrupa'ya gitmişti. Yurda döndüğünde kente yerleşmek kararındaydı. Burada boş duran ve senelerdir kepenkleri açılmamış büyük bir konakları vardı; zengin insanlardı. Drozdova, ilk evliliği sırasında Bayan Tuşina olarak tanınırdı. Okul arkadaşı Varvara Petrovna gibi büyük bir müteahhidin kızıydı. Drahoması için o da babasından büyük bir para almıştı. Emekli bir süvari yüzbaşısı olan Tuşin de varlıklı ve becerikli bir adamdı. Ölümünün ardından, o zamanlar yedi yaşında olan kızı Liza'ya bir hayli yüklü bir servet bırakmıştı. Liza şimdi yirmi iki yaşında genç bir kız olmuştu ve ikinci evliliğinden çocuğu olmayan annesinin ölümünden kalacak mirasın dışında, halen en azından iki yüz bin ruble serveti vardı. Varvara Petrovna, Avrupa yolculuğundan çok memnun kalmış görünüyordu; dönüşünde, yaptığı görüşmeleri Stepan Trofimoviç'e anlatmıştı. Varvara Petrovna çok heyecanlı olmalıydı çünkü uzun süreden beri ona böyle samimi davranmamıştı. Stepan Trofimoviç, parmaklarını şaklatarak, "Yaşasın!.." diye bağırdı.

Coşkuluydu. Dostundan ayrı kaldığı süre onu çok üzmüştü. Varvara Petrovna Avrupa'ya giderken onunla doğru dürüst vedalaşmamıştı bile. Aynı zamanda ağzını sıkı tutamayacağından korktuğundan olsa gerek, planlarını da anlatmamıştı. O sıralar, kâğıt oyununda yüklü miktarda para kaybettiği için de ona çok kızılıyordu. Fakat İsviçre'ye adımını atar atmaz, çoktan beri çok sert davrandığı dostunun gönlünü alması gerektiğine karar vermişti. Aniden ortaya çıkan bu ayrılık, Stepan Trofimoviç'in hassas yüreğinde buz gibi bir etki yaptı. Ayrılık acısı yetmezmiş gibi başka sıkıntılar da üst üste geldi. Varvara Petrovna'nın yardımı olmadan altından kalkamayacağı, önemli bir para sıkıntısı içindeydi. Bunun dışında iyi kalpli, yumuşak huylu İvan Osipoviç'in valiliği de bu yılın mayıs ayında son bulmuştu. Yerine başka biri atanmış, eski vali ayrılırken de bazı tatsız olaylar yaşanmıştı. Varvara Petrovna burada değilken, yeni valimiz Andrey Von Lembke gelmiş ve bazı değişiklikler yapmıştı; ki bu değişikliklerin Varvara

Petrovna ile Stepan Trofimoviç'in aleyhine olduğu, gözden kaçmayacak kadar belirgindi. Stepan Trofimoviç bazı gözlemlerde bulunmuş; Varvara Petrovna'nın şehir dışında olması nedeniyle korkuya kapılmıştı. Yeni valiye, çok tehlikeli biri olduğunu söylemiş olabilecekleri düşüncesiyle endişeden kıvranıyordu. Kent sosyetesinden bazı hanımların, Varvara Petrovna ile ilişkilerini keseceklerine kesin gözüyle bakıyordu. Valinin karısının sonbahardan evvel gelmesi beklenmiyordu. Çok gururlu ve gerçek bir aristokrat olduğu, "zavallı Varvara Petrovna'ya" hiç benzemediği söyleniyordu. Şu ya da bu sebeple, valinin karısı ile Varvara Petrovna'nın bir zamanlar sosyete de karşı karşıya geldiklerini, o zamandan beri düşman olduklarını ve Bayan von Lembke'nin adını duymanın bile Varvara Petrovna'nın tüylerinin diken diken ettiğini kentteki herkes biliyordu. Varvara Petrovna'nın kendine güvenen, neşeli tavırları, kadınlarımızın niyetini öğrendiği zaman takındığı umursamaz tutumu, Stepan Trofimoviç'in bozulan moralini hemen yükseltti ve neşesini bir anda bulmasını sağladı. Yeni valinin gelişini ağzını yayararak ve kelimeleri geveleyerek özel bir alayla anlatmaya başladı:

"Bir Rus yöneticinin, genellikle yeni bir Rus yöneticinin, yani yeni fırınlanmış, yeni atanmış birinin ne demek olduğunu sanırım ki bilirsiniz, *excellente amie*.¹¹" dedi. "*Ces interminables mots Russes!*..¹² Pratikte, yönetim coşkunun nasıl bir şey olduğunu bildiğinizden kuşkuluyum."

"Yönetim coşkuluğu mu? Bilmiyorum."

"Yani *-vous savez chez nous, en un mot*-¹³ son derece değersiz bir adamı demiryolu bileti gişesine oturtun. Bilet almaya gittiğiniz zaman, o değersiz adamın, sanki Jüpiter'in kendisiymiş gibi size tepeden bakma hakkına sahip olduğunu görürsünüz; *pour vous montrer son pouvoir*¹⁴ içinden 'Bekle,' der, 'şimdi size gös-

11 Mükemmel dostum. (Fr.)

12 Bitmek bilmeyen Rusça kelimeler. (Fr.)

13 Biliyorsunuz bizde, kısacası. (Fr.)

14 Gücünü size göstermek için. (Fr.)

teririm.’ Ve bu duygu onlarda, yönetim coşkunuğuna eşittir. *En un mot*,¹⁵ Avrupa’daki kiliselerimizden birinde bir zangoç *-mais c’est tres curieux*-¹⁶ tam büyük ayin başlayacağı sırada, *-vous savez ces chants et le livre de Job*-¹⁷ bir İngiliz ailesini, *les dames charmantes*¹⁸ ‘yabancıların Rus kiliselerinde başıboş dolaşmaları yanlıştır, gezmek isterlerse zamanında gelsinler’ diyerek kiliseden kovmuş. İngilizler baygınlık geçirmişler... İşte bu zangoç, yönetim coşkunuğuna kapılmış olmalıdır, *et il a montre son pouvoir*¹⁹...”

“Mümkünse kısa kesin, Stepan Trofimoviç.”

“Von Lembke kazaları dolaşiyor. Bu Andrey Antonoviç, Ortodoks Alman Rusu ise de buna bir sözüm yok, kırk yaşlarında son derece yakışıklı bir adam...”

“Ne yakışıklısı? Koyun gibi bakıyor.”

“Doğru. Fakat kadınlarımızın düşüncelerinden söz ediyordum...”

“Konudan ayrılmayalım lütfen. Sahi, kırmızı bir kravat taktığınızı görüyorum... Ne zamandan beri bunu kullanıyorsunuz?”

“Henüz bugün taktım...”

“Kürlerinize devam ediyor musunuz? Doktorunuzun söylediği gibi her gün beş kilometre yürüyor musunuz?”

“Ha... Hayır... Her zaman olmuyor.”

“Biliyordum! Daha İsviçre’deyken yürüyüşlerinizi aksattığınızı anlamıştım! Şimdi, günde tam sekiz kilometre yürüyeceksiniz. Kendinizi çok ihmal etmişsiniz! Henüz ihtiyarlamadınız... Az evvel sizi ilk gördüğüm zaman şaşırdım... Kırmızı kravatınıza rağmen... *Quelle idee rouge!*²⁰ Şayet, Von Lembke hakkında

15 Tek kelimeyle. (Fr.)

16 Çok ilginçtir. (Fr.)

17 Peygamberin kitabındaki ilahileri bilirsiniz. (Fr.)

18 Güzel kadınları. (Fr.)

19 Ve gücünü gösterdi. (Fr.)

20 Ne tuhaf bir fikir! (Fr.)

söyleyecek bir şey varsa devam edin; ama rica ederim, kısa kesin çünkü çok yorgunum.”

“Kırk yaşına kadar karanlık bir hayat sürdüğünü, kırk yaşında ise uygun bir evlilik yaparak ya da buna benzer bir yolla yönetim hayatına atılmış olduğunu söylemek istiyordum. Şu anda kentte değil... Demek istiyorum ki benim, gençliği kötü yollara sürükleyen ve kentte dinsizliği yayan bir adam olduğumu söylemişler. Hemen soruşturmaya başlamış...”

“Bunun doğruluğundan emin misiniz?”

“Aslına bakarsanız gerekli önlemleri aldım bile. Sizin ‘kenti yönettiğiniz’ kendisine haber verildiği zaman, ‘vous savez,’²¹ bundan sonra böyle bir şey olmayacak’ deme nezaketinde bulunmuş.”

“Böyle mi söylemiş?”

“Kelimesi kelimesine ‘bundan sonra böyle bir şey olmayacak’; *avec cette morgue...*²² Karısı Yuliya Mihaylovna’yı Ağustos sonlarına doğru tanımak onuruna ereceğiz; Pyotrsburg’dan doğrudan buraya gelecekmiş.”

“Avrupa’dan, orada görmüştüm.”

“*Vraiment?*”²³

“Paris’te ve İsviçre’de. Drozdovlarla akraba oluyor.”

“Akraba mı? Ne garip bir tesadüf! Büyük emeller peşinde koştuğunu ve... Önemli bağlantıları da olduğu söyleniyor. Doğru mu?”

“Saçma! Bağlantıları her ne ise, pek önemli sayılmaz! Kırk beş yaşına gelene kadar meteliği olmayan, hiç evlenmemiş yaşlı bir kızdı ve şimdi şu von Lembke’yi oltasına taktı. Bütün amacı adamı önemli biri yapmak. Her ikisi de entrikacıdır.”

“Onun kocasından iki yaş büyük olduğu söylenmişti.”

21 Biliyor musunuz? (Fr.)

22 Burnu havalarda... (Fr.)

23 Sahi mi? (Fr.)

“Beş. Moskova’da annesi kapımın önünden ayrılmaz, kocam henüz sağken, verdiğimiz balolara gelebilmek için davetiye dilenirdi. Yuliya ise alnında firuze bir kelebek, kavalysesiz bir köşede oturur kalırdı. Ona öylesine acırdım ki, sabahın ikisinden sonra ona ilk kavalyesini gönderirdim. O zamanlar yirmi beş yaşındaydı; onu çocuk gibi kısa etekli entariyle dolaştırırlardı. Sonunda onları evime davet etmeye utanır oldum.”

“Kelebeği görür gibi oluyorum.”

“Oraya varır varmaz bir dalavere ile karsılaştığımı söyleyeyim. Drozdova’nın mektubunu okudunuz... Daha açık ne olabilir? Fakat ne buldum? Drozdova budalası -zaten her zaman budaladır- sanki neden geldiğimi merak ediyormuş gibi dik dik bana baktı. Ne kadar şaşırdığımı tahmin edersiniz. Etrafıma baktım, bir de ne göreyim? Şu Bayan Lembke oturmuş, rahmetli Bay Drozdov’un yeğeni ile kırıştırmıyor mu? Her şey açık seçik ortadaydı! Kuşkusuz, derhal duruma bir son verdim ve Praskovya yine benim tarafıma geçti, ama entrikaya bakın...”

“Yine galip geldiniz. Ah, siz bir Bismarck’sınız!”

“Bismarck olmasam da ikiyüzlülük ile aptallığı ayırabilecek kadar akıllıyım. Bayan Lembke’nin sahtekârlığı ve Praskovya’nın aptallığı... Hayatımda böyle bir kadın görmedim. Bacakları davul gibi şişmişti. Yetmezmiş gibi bir de iyi kalpli. İyi kalpli bir budaladan daha kötü ne olabilir?”

Stepan Trofimoviç, yumuşak başlı bir edayla, “Kötü kalpli bir budala, *ma bonne amie*.²⁴” dedi. “Kötü kalpli bir budala, daha dayanılmazdır.”

“Haklı olabilirsiniz. Liza’yı hatırlarsınız, değil mi?”

“*Charmante enfant!*”²⁵

24 Sevgili dostum. (Fr.)

25 Sevimli çocuk. (Fr.)

“Fakat şimdi bir *enfant*²⁶ değil, kocaman bir kadın, hem de karakterli bir kadın. Cömert ve duygulu. En beğendiğim yanı da, salak annesine karşı gelebilmesi. Akrabaları olan o yeğen için az kalsın kavga edecektik.”

“Fakat Liza ile hiçbir akrabalığı olamaz!.. Yoksa birtakım niyetler mi besliyor?”

“Genç bir subay, pek konuşkan biri değil ve aslına bakarsanız alçakgönüllü bir genç. İnsafı olmak gerektiğini düşünüyorum. O da entrikadan hoşlanmıyor sanırım ve peşinde olduğu kimse yok. Bayan Lembke kendi kendine gelin güvey oluyor, o kadar. Genç subayın, Nicholas’a karşı büyük bir saygısı var. Her şey Liza’nın elinde görünüyor. Ben ayrıldığımda Nicholas ile araları çok iyiydi ve Nicholas, Kasım ayında eve döneceğine kesin olarak söz verdi. Bu yüzden, entrika çevirmeye çalışan Bayan Lembke’dir, Praskovya ise gözlerinin önünde olan biteni görmeyen kör bir kadın. Düşüncelerimin hayalden ibaret olduğunu söyledi; ben de çekinmeden ona ahmağın biri olduğu cevabını verdim. Nicholas, daha sakın olmamı rica etmeseydi, o sahtekâr kadının foyasını ortaya çıkarmadan oradan ayrılmazdım. Nicholas’ı kullanarak Kont K.’ya yanaşmaya çalışıyor, ana-oğulun arasını açmak istiyor. Fakat memnuniyetle söyleyebilirim ki Liza bizim yanımızda. Praskovya ile de bir anlaşmaya vardım. Karmazinov’un akrabası olduğunu biliyor muydunuz?”

“Ne? Madame von Lembke’nin akrabası mı?”

“Evet. Uzak bir akraba.”

“Romancı Karmazinov mu?”

“Tabii, yazar! Neden bu kadar şaşırdınız? Kendini büyük bir yazar sanıyor, kibirli mahlûk!.. Madame Lembke onunla beraber gelecek. Adamın üzerine titriyor. Beyefendi burada birtakım edebî toplantılar yapmak niyetinde. Bir ay kalacak ve geride kalan

birkaç parça mülkünü de satacakmış. Onunla bir arada olmayı hiç istemememe rağmen neredeyse İsviçre’de karşılaşıyordum. Bununla beraber beni hatırlamak inceliğini göstereceğini umarım. Vaktiyle karşılıklı mektuplaşırdık, evime de gelirdi. Daha iyi giyinmiş olmanızı isterdim Stepan Trofimoviç. Her geçen gün biraz daha kendinizi salıyorsunuz... Ah, beni çok üzüyorsunuz! Şimdi ne okuyorsunuz?”

“Ben mi? Ah... Ben...”

“Anlıyorum. Her zamanki gibi... Dostlar, içki, kulüp ve kâğıt oyunları. Bunlara ilave olarak dinsiz damgası. Size takılan bu lakabı beğenmiyorum Stepan Trofimoviç. Size dinsiz demelerini arzu ederim, özellikle şu sıralarda. Hiçbir zaman da onaylamadım, bunlar boş konuşmalardan başka bir şey değil. Er geç bunları size söylemek gerekti.”

“*Mais, ma chere...*”²⁷

“Beni dinleyin Stepan Trofimoviç. Şüphesiz, bilgi bakımından sizinle boy ölçüşmem mümkün değil. Buraya dönerken hakkınızda uzun uzun düşündüm ve bir karara vardım.”

“Nasıl bir karar?”

“Dünyanın en akıllı insanları olmadığımıza, bizden daha akıllıların olduğunu kararına vardım.”

“Hem yerinde hem de iyi söylenmiş sözler bunlar... Eğer bizden daha akıllı kimseler varsa, bizden daha haklı kimseler de var demektir ve bu bizim de yanılabilceğimiz anlamına gelir, öyle değil mi? *Mais, ma bonne amie*,²⁸ bir hata yapmış olsam bile insanlığımı, vicdanımın özgürlüğünü kaybetmiş olmam demek olmuyor sanırım? Eğer istersem dar düşünceli ve kaba bir sofuy olmayı reddetme hakkım var, öyle değil mi? Böyle düşündüğüm için hayatımın sonuna kadar benden nefret edecek insanlar ola-

27 Ama, sevgili dostum... (Fr.)

28 Ama, iyi dostum. (Fr.)

caktır. *El puis, comme on trouve toujours plus de monies que de raison...*²⁹ Ben de tamamen aynı fikirdeyim.

“Ne, ne dediniz?”

“Dedim ki ‘*on trouve toujours plus de monies que de raison*, ve ben de...”

“Bu düşünce sizin mi, yoksa?.. Başka bir yerden almış olmalısınız.”

“Bunu söyleyen Pascal.”

“Zaten anlamıştım... Ah, siz!.. Neden siz de onun gibi kısa ve öz olarak kendinizi ifade etmiyorsunuz? Uzattıkça uzatıyorsunuz?”

“*Ma foi, chere...*³⁰ Neden? Ben nihayet bir Pascal değilim, hem sonra, biz Ruslar herhangi bir şeyin kendi dilimizde nasıl söylenmesi gerektiğini bilmeyiz. Hiç değilse bugüne kadar bunu başaramadık.”

“Hm! Bu doğru olmayabilir. En azından böyle özlü sözleri bir yerlere not etmenizi isterdim, her ihtimale karşı, yeri gelince söyleyiverirsiniz... Ben sizinle ciddi bir şeyler konuşmak üzere gelmiştim aslında.”

“*Chere, chere amie!*”³¹

“Şimdi bütün bu Lembkeler ve Karmazinovlar... Kendinizi nasıl bu kadar koyverirsiniz anlamıyorum! Beni ne kadar üzüyorsunuz! Bütün bu insanların size saygı duymalarını isterim. Onlar sizin kesip attığınız tırnağa bile değmez. Oysa sizin şu halinize bakın! Sizde ne bulacaklar? Onlara ne göstereceğim? Herkese örnek olacak, değerinizi kabul ettirecek yerde, etrafınıza bir sürü serseri toplamış, bir sürü kötü alışkanlık edinmiş, yaşlanmış ve çökmüş, şarap ve kumar olmadan yaşayamayan, Paul de Kock’tan başka bir şey okumayan, herkes yazarken hiçbir şey yazamayan

29 Hem sonra, aklıselim insanlar papazlardan çok daha az sayıda bulunduğuna göre... (Fr.)

30 Vallahi şekerim. (Fr.)

31 Sevgili, sevgili dostum. (Fr.)

biri olup çıktınız. Bütün vaktinizi konuşmakla harcıyor, Liputin gibi alçak kimselerle arkadaşlık edebiliyorsunuz.”

“Neden alçakmış Liputin?” diye itiraz edecek oldu Stepan Trofimoviç.

“Nerede şimdi?”

“Onun size karşı saygısı sonsuz... Annesinden miras kalmış, bunun üzerine S’ye gitti.”

“Belli ki miras işleri dışında başka bir uğraşı yok bu adamın. Ya Şatov? Hep aynı mı?”

“*Irascible, mais bon.*”³²

“Sizin şu Şatov’unuzdan nefret ediyorum! Hem kötü, hem de ukala!”

“Darya Pavlovna’nın sağlığı nasıl?”

“Daşa mı? Nereden aklınıza geldi böyle durup dururken?” diye merakla baktı ona Varvara Petrovna. “İyi, sağlığı da yerinde... Drozdovlarda bıraktım kendisini. İsviçre’de oğlunuz hakkında bir şeyler kulağıma geldi. İyi şeyler değil...”

“*Oh, c’est un histoire bien bete! Je vous attendais, ma bonne amie, pour vous raconter.*”³³

Stepan Trofimoviç sıkılarak itiraz etse de Varvara Petrovna konuşmasını sürdürdü:

“Bu kadarı yeter! Gerekenleri öğrendim Stepan Trofimoviç. Çok bitkinim. Konuşmak için bol vaktimiz olacak, özellikle de kötü şeylerden. Gülerken ağzınızdan tükürük saçıyorsunuz... Bunaklık ya da buna benzer bir şey. Sonra ne kadar da garip gülüyorsunuz! Tanrım, ne kadar da kötü alışkanlıklar edinmişsiniz. Karmazinov sizi hiçbir zaman ziyaret etmeyecek! Bundan da mutlu olacaklar. Ah, artık yeter. Yorgunum! Bana hakikaten acımalısınız!..”

32 Sinirli, ama iyi biri. (Fr.)

33 Ah, saçma bir hikâye bu! Anlatmak için sizi bekliyordum, sevgili dostum... (Fr.)

Stepan Trofimoviç ona 'acıdı'; fakat, Varvara Petrovna'nın yanından ayrılırken son derece endişeliydi.

V

Dostumuz gerçekten de -özellikle son aylarda- kötü alışkanlıklar edinmişti. Hızla çöktüğü gözle görülebiliyordu ve kötü giyindiği de doğrudu. Daha çok içiyor, gözleri daha çabuk sulanıyor ve sinirleri giderek zayıflıyordu; sanat değeri olan her şeye karşı hassasiyeti aşırılaşmıştı. Yüzü de çok çabuk değişmeye başlamıştı; yüzündeki gururlu ifade yerini saçma, hatta ahmakça bir ifadeye bırakmıştı. Yalnız kalmaya dayanamıyor ve daima eğlence arıyordu, özellikle de kentteki son dedikoduları acayip merak ediyordu. Eğer uzun bir süre onu ziyarete gelmezlerse, odasında kederle dolaşüyor; pencereye gidiyor, dalgınlıkla dudaklarını kemiriyor, derin derin iç çekerek o günü ağlamaklı bir halde geçiriyordu. Sanki hep bir şeyler olmasını bekliyor, umulmadık ve kaçınılmaz bir şeylerden korkuyordu. Endişeliydi ve rüyalarından büyük anlamlar çıkarmaya başlamıştı.

O günü ve gecesini aşırı bir endişeyle geçirdi. Beni çağırttı. Geldiğim zaman çok heyecanlıydı, konuştu durdu, bana birçok şey anlattı ama kopuk kopuk. Öyle ki ne demek istediği anlaşılmıyordu. Varvara Petrovna, onun benden hiçbir şey saklamadığını uzun süredir biliyordu. Sonunda, kendisinin bile anlayamadığı bir şeyden endişelendiğine karar verdim. Daha önceleri bir araya geldiğimiz zaman hemen şikâyet etmeye başlar, bunların arkasından bir şişe votka gelir ve her şey daha eğlenceli bir hal alırdı. Fakat bu sefer votka olmadığı gibi birini gönderip votka aldirmek isteğini devamlı olarak bastırdığı belliydi. Bir çocuk gibi sızlanıp duruyordu:

“Varvara Petrovna bana neden hep kızıyor? *Tous les hommes de genie et de progres en Russie etaient, sont, et seront toujours des ayyaşlar et des kumarbazlar, qui boivent...*³⁴ Ama ben ne böyle

34 Rusya'da bütün yetenekli ve ileri düşünceli insanlar daima içkiye ve kumara düşkün olmuşlardır, hep öyle olmuştur, ileride de böyle olmaya devam edecektir. (Fr.)

bir sarhoş ne de kumarbazım... Neden yazmadığımı anlamak istiyor. Ne garip bir düşünce. Neden mi yazmıyorum? Benim örnek olmamı ve kendimi saydırmamı istiyor. *Mais entre nous soit dit*³⁵ örnek olan bir insanın kaderidir hiçbir şey yapmamak, o bunu bilmiyor mu?”

Sonunda yakasına yapışan üzüntünün ne olduğunu o akşam anladım. Birçok sefer aynanın önüne geçip kendine bakmıştı. Nihayet bana dönerek büyük bir ümitsizlikle, “*Mon cher, je suis*³⁶ yaşlı bir adamım.” dedi.

Gerçekten de o güne kadar bir tek şeye inanırdı. Varvara Petrovna’nın ‘yeni görüşleri’ ve bütün ‘değişen fikirleri’ yanında; onun kadın kalbinde, sadece bir sürgün ya da ünlü bir bilgin olarak değil, aynı zamanda yakışıklı bir erkek olarak vardı. Yirmi seneden beri bu mutluluk veren inanca bütün benliği ile sarılmıştı ve şimdi buna inanmaktan vazgeçmekte zorlanıyordu. Kaderin kendisine, yakın bir gelecekte bir oyun hazırladığı, o gece içine doğmuş olabilir miydi?

VI

Şimdilerde unutulmuş olsa da anlatacaklarımın başlangıcı sayılan olayı anlatayım.

Drozdovlar, kentimize Ağustos ayının son günlerinde geldiler. Gelişleri, akrabaları olan valinin uzun süredir beklenen karısının gelişinden hemen önceye rastlamış, kent halkı üzerinde olağanüstü bir etki yaratmıştı. Ama bu ilgi çekici olaylardan daha sonra söz edeceğim. Burada şu kadarını söylemeliyim ki Drozdova, kendisini sabırsızlıkla bekleyen Varvara Petrovna’ya çok üzücü bir haber getirmişti. Nicholas Temmuz ayında onlardan ayrılmış, Reine’de Kont K. ile buluşarak onlarla beraber Pyotrsburg’a gitmişti. (Kont’un evlenme çağında üç kızı vardı.)

35 Ama aramızda kalsın. (Fr.)

36 Dostum, ben... (Fr.)

Praskovya İvanovna Drozdova konuşmasına, “Liza’den bir şey öğrenemedim.” diye başladı. “Onun ne kadar gururlu ve inatçı olduğunu bilirsiniz. Fakat Liza ile Nicholas arasında bazı tatsız olaylar yaşandığına gözlerimle şahit oldum. Bütün ayrıntılarını bilemem, ama Daşa’ya da sorsanız iyi olur diye düşünüyorum aziz dostum. Nihayet gözbebeğiniz olan bu kadını size geri getirmiş olmaktan memnunum; büyük bir yükten kurtulmuş oldum.”

Bu zehirli kelimeler belirli bir öfkeyle söylenmişti. ‘Şişko’ kadının, sözlerini daha önceden hazırlamış olduğu ve etkisini de tahmin ettiği belliydi. Fakat Varvara Petrovna, bu tarz konuşmalara şaşırarak, üzülecek bir kadın değildi. Nitekim sert bir dille, çok kesin ve doyurucu bir açıklama talep etti. Drozdova sesini hemen alçalttı, hatta konuşmasının sonlarına doğru ağlamaya ve dostça kelimeler söylemeye bile başladı. Bu sinirli olduğu kadar hassas da olan kadının, aynı Stepan Trofimoviç gibi candan bir dosta ihtiyacı vardı. Kızı Liza’dan başlıca şikâyeti, kızının ‘bir dost’ olmamasıydı.

Fakat kadının anlattıklarından kesin olarak anlaşılan tek şey, Liza ile Nicholas’ın gerçekten tartışmış olmalarıydı. Drozdova’nın bu tartışma hakkında kesin bir bilgisi yoktu. Daşa hakkındaki imalı sözlerine gelince, konuşmasının sonunda, onun hakkında söylediklerini sadece geri almakla kalmadı; böyle konuşmasının ‘öfkeye kapılması’ sebebiyle olduğunu söyleyerek özür diledi. Kısacası, her şey son derece belirsiz ve kuşkuluydu. Drozdova’ya göre tartışma, Liza’nın ‘inatçı ve alaycı’ karakterinden kaynaklanıyordu. Öte yandan Nicholas âşık olsa da onun alaycı sözlerine aldırmayacak kadar gururlu olduğundan, o da işi alaya almaya başlamıştı.

Drozdova, “Hemen sonra,” diye devam etti, “genç biriyle tanıştık, sizin Profesör’ün yeğeni oluyor, sanırım, çünkü aynı soyadını taşıyor...”

Varvara Petrovna, “Yeğeni değil, oğlu.” diye düzeltilti.

Drozdova, Stepan Trofimoviç'in soyadını hiçbir zaman hatırlayamaz ve ondan söz ederken daima 'profesör' derdi.

"Eh oğlu, öyleyse daha iyi, benim için pek fark etmez. Sıradan bir genç, çok canlı ve açık fikirli, fakat hiçbir özelliği yok. Korkarım ki Liza, Nicholas'ı kıskandırmak için bu gençle arkadaş oldu. Kızımı bu bakımdan suçlamak istemem. Sonuçta her genç kızın yapacağı şeyler bunlar; sevimli, şımarık hareketler... Yalnız Nicholas kıskanacağı yerde bu gençle tuttu arkadaş oldu. Olan bitenin farkında olmamanın ötesinde, farkında olsa bile aldırış etmez gibi görünüyordu. Onun bu hareketi Liza'yı çılgına çevirdi. Genç adamın acelesi vardı ve çok durmadan ayrıldı. Ardından Liza, her fırsatta Nicholas ile tartışmaya başladı. Nicholas'ın Daşa'yla konuştuğunu fark etti ve bu onu o kadar sinirlendirdi ki, hayat bizler için çekilmez hale geldi. Doktorlar öfkelenmemi yasaklamışlardı. Dillere destan göl, sinirime dokunmaya, bana sadece diş ağrısı vermeye ve romatizma ağrılarımın artmasına neden oldu. Hem neden olmasın, Cenova Gölü'nün diş ağrısına sebep olduğunu bir yerde okumuştum zaten. Tam o sıralarda Nicholas, Kontes'ten bir mektup aldı ve bütün eşyalarını bir günde toplayarak bizi terk etti. Dostça ayrıldıklarını söylemeliyim. Liza da çok neşeliydi. Onu yolcu ederken kahkahalarla gülüyordu. Ama gelgelelim bütün hareketleri yapmacıktı. Nicholas gittikten sonra çok dalgınlaştı, sözünü bile etmedi. Benim de ondan söz etmemi istemiyordu. Size de Liza'ya Nicholas'tan bahsetmemenizi tavsiye ederim aziz dostum. Her şeyi daha da karıştırmaktan başka bir işe yaramayacaktır. Eğer siz konuşmazsanız o kendiliğinden açar zaten konuyu. Bu takdirde daha çok şey öğrenebilirsiniz. Eğer Nicholas sözünde durur da çabuk dönecek olursa, araları yine düzelecektir."

"Derhal yazacağım. Eğer bütün tartışma buysa, bunun kadar saçma bir şey olamaz. Daşa'yı çok iyi tanırım. Onun herhangi bir suçu olamaz."

"Daşa için üzüldüm. Onun için böyle konuşmamalıydım. Fakat aziz dostum o zaman olanlar beni çok şaşırtmıştı. Liza bile onun

bir suçlu olmadığını anladı ve ona eskisi gibi nazik davranmaya başladı.”

Varvara Petrovna, hemen o gün Nicholas’a bir mektup yazarak, söylediği tarihten hiç olmazsa bir ay evvel gelmesi için rica etti. Fakat yine de bu meselede anlayamadığı bir şeyler vardı, ne olabileceğini tahmin edemiyordu. Bütün gece sabaha kadar bunu düşünüp durdu. Drozdova’nın düşüncesini fazla masum ve iyimser buluyordu. “Praskovya,” diye düşündü, “yatılı okuldan beri bütün hayatı boyunca hep duygusal biri olmuştur. Nicholas, genç bir kızın alaylı sözleri üzerine kaçacak erkek değil. Gerçekten tartışılarsa, bunun başka bir sebebi olmalı. Gerçi o subayı da beraberlerinde getirdiler. Bir akraba olarak evlerinde oturuyor. Praskovya, Daşa için özür dilemekte çok acele etti. Söylemek istemediği bir şeyi var belli ki...”

Sabah olduğunda Varvara Petrovna, hiç olmazsa zihnini karıştıran sorunlardan birini çözümlmek için kesin kararını verdi. Bir plan yapmıştı ve bu plan beklenmedik olması bakımından sonuç alacak gibiydi. Bu planı hazırlarken düşündüğü neydi? Bunu bilmek zor, ayrıca anlatıcı olarak, olayları olduğu gibi aktarmaktan sorumluyum ve anlatacaklarım gerçeğe uymaz görünürse suç benim olmayacaktır. Şunu da belirtmeliyim ki sabah olduğunda, içinde Daşa hakkında en küçük bir kuşku dahi yoktu ve gerçeği söylemek gerekirse, zaten ondan hiçbir şekilde şüphelenmemişti; ona çok güvenirdi. Ayrıca, Nicholas’ın ona âşık olabileceği ihtimali aklının ucundan bile geçmezdi... “Daşa ile ha!” Ertesi sabah, Daşa, fincanlara çay doldururken Varvara Petrovna gözlerini ondan ayırmadan uzun uzun baktı ve belki, bir gün önceden beri yirminci kez kendi kendine söyledi: “Hepsi saçma!..”

Bununla beraber, Daşa’nın yorgun görüldüğünü, daha sessiz durduğunu fark etti. Kahvaltıdan sonra ikisi de her zamanki gibi, elişi yapmaya koyuldular. Varvara Petrovna, Daşa’ya, Avrupa izlenimlerini, özellikle manzaraları, halkı, şehirleri, törenleri,

görme fırsatı bulduğu her şeyi anlatmasını istedi. Drozdovlar ve onların yanındaki hayatından hiç söz etmedi. Masada Varvara Petrovna'nın yanında oturan ve iğneyle nakış işlemesine yardım eden Daşa, yarım saat boyunca tekdüze ve biraz da zayıf bir sesle bütün izlenimlerini anlattı.

Varvara Petrovna onun konuşmasını aniden kesti.

“Daşa, bana özellikle anlatmak istediğin bir şey yok, değil mi?”

Daşa, bir an düşündü ve parlak gözleriyle Varvara Petrovna'ya baktı.

“Hayır, hiçbir şey yok.”

“Ruhunda, kalbinde, vicdanında da yok mu?”

Daşa, kısık ama son derece emin bir sesle tekrarladı.

“Hiçbir şey yok.”

“Olmadığını biliyordum! Senden hiçbir zaman kuşku duymadım, duymayacağım da... Şimdi otur ve dinle. Şu karşımdaki sandalyeye otur. Tamam. Dinle... Evlenmek ister misin?”

Daşa, soran gözlerle uzun uzun baktı ama bu bakışında hayret ifadesi yoktu.

“Dur, bir şey söyleme. Öncelikle yaş bakımından büyük bir fark var... Çok büyük bir fark... Fakat bunun ne kadar saçma bir şey olduğunu herkesten iyi bilirsin. Akıllı bir kızsın ve hata yapmamalısın. Bununla beraber hâlâ yakışıklı bir adamdır... Yani, Stepan Trofimoviç, her zaman saygı duyduğun bir adam. Ne dersin? Onunla evlenmek istiyor musun?”

Daşa yine soran gözlerini Varvara Petrovna'ya çevirdi, biraz kızarmıştı.

“Dur bir şey söyleme. Acele etme. Gerçi vasiyetnamemde sana para bıraktım ama ben öldükten sonra paran olsa bile ne yaparsın? Seni kandıracaklar ve parayı elinden alacaklar... Perişan olacaksın. Fakat onunla evlenecek olursan, ünlü bir kişinin karısı

olacaksın. Şimdi de duruma onun tarafından bakalım. Şimdi ölsem, onun hali ne olacak? Para bakımından sıkıntısı olmaz. Dur, henüz bitirmedim. Havai, beceriksiz, huysuz, bencil ve kötü alışkanlıkları olan biri olabilir. Fakat ondan daha kötülerini olduğunu düşünerek onu kabul etmende bir sakınca yok. Seni aşağılık bir adama vererek, senden kurtulmak istediğimi düşünmezsin değil mi? Yoksa böyle mi düşünüyorsun? Fakat onu tercih etmen için en büyük sebep, bunu senden benim istemem.” Sözüünün burasında sesini biraz öfkeyle yükseltti. “Anladın mı? Neden bana öyle bakıyorsun?”

Daşa, hâlâ susuyor ve sadece dinliyordu.

“Bir dakika dur... Konuşma! Yaşlı bir kadına benzer, fakat senin için böylesi çok daha iyidir. Onun, zavallı yaşlı bir kadın gibi olduğunu itiraf ederim. Zavallı olduğu için sevilme hakkıdır, sen de onu bu zavallılığından dolayı seveceksin. Beni anlıyorsun değil mi? Değil mi?”

Daşa başıyla onayladı.

Varvara Petrovna garip bir öfkeyle ve tiz bir sesle devam etti:

“Anlayacağını biliyordum. Zaten senden başka bir şey beklemezdim. Seni sevecek, sevmeli, sevmeli. Sana tapmalı! Ayrıca sana mutlaka âşık olacak; buna karşı koysa da seni sevecektir. Onu iyi tanırım. Ben de hep senin yanında olacağım. Bu konuda için rahat olsun, daima burada olacağım. Seni şikâyet edecek, hakkında onur kırıcı şeyler anlatacak, karşılaşacağı ilk kişiye hakkında bir sürü şey fısıldayarak sızlanacak, hep sızlanacak. Bir odadan bir odaya sana mektuplar yazacak, belki de günde iki mektup... Fakat ne olursa olsun sensiz yapamayacaktır, önemli olan da budur. Senin sözünden çıkmamalı: Bunu başaramazsan zaten aptalsın demektir. İntihar etmeye kalkışacak, kendisini asmak isteyecektir. Seni bununla tehdit edecektir... Sakın inanma. Sadece saçmalık!.. İnanma, ama gözünü de açık tut, sağı solu belli olmaz, dediğini yapabilir de. Onun gibiler zayıflıklarından

dolayı kendilerini asıverirler. Bu yüzden onu fazla sıkmamalısın, bu evlilik hayatının ilk şartıdır. Şair olduğunu da unutmamalısın. Dinle Daşa, kendini feda etmek kadar büyük bir mutluluk yoktur. Ayrıca, bana büyük bir iyilik yapmış olacaksın; bu da çok önemlidir. Saçma şeyler söylediyimi düşünme. Ne konuştuğumu çok iyi biliyorum. Ben bencilim, bu bakımdan sen de bencil olacaksın. Seni hiçbir şeye zorlamıyorum, her şey sana bağlı, nasıl istersen öyle olacak. Karşımda neden böyle oturuyorsun? Bir şeyler söyle!..”

Daşa kararlı bir dille, “Biri ile evlenmeye mecbursam, benim için fark etmez Varvara Petrovna.” dedi.

Varvara Petrovna sert bir şekilde, dik dik baktı:

“Mecburiyet mi? Ne demek istiyorsun?”

Daşa, elindeki iğneyle nakışa devam ederken susuyordu.

“Zeki bir kız olabilirsin ama saçmalıyorsun. Seni evlendirmek istediğim doğru, fakat seni evlendirmeye kalkıştıysam buna mecbur olduğumuzdan dolayı yapmıyorum. Stepan Trofimoviç’i düşünerek evlenmeni istiyorum. Ayrıca artık yirmi yaşındasın... Stepan Trofimoviç olmasaydı, seni evlendirmeyi hiç düşünmeyecektim... Ne diyorsun?”

“Nasıl isterseniz Varvara Petrovna.”

“O halde kabul ediyorsun! Dur, bir şey söyleme. Neden acele ediyorsun? Sözümü henüz bitirmedim. Vasiyetimde sana on beş bin ruble bıraktım. Evleneceğin gün bu parayı sana vereceğim. Sekiz binini ona vereceksin, yani, ona değil bana vereceksin. Geriye kalan yedi binin bir kuruşunu bile ona vermeyeceksin. Bunu hiç unutma. Borçlarını asla ödemeyeceksin. Bir kere ödeyecek olursan, arkasının kesilmediğini görürsün. Sekiz bin ruble borcu var; borcunu ben ödeyeceğim fakat senin paranla ödenmiş olduğunu bilmeli. Şimdi yaptığım gibi ev, yiyecek ve içecek masraflarınızı karşılayacağım. İkinize senede bin iki yüz rublelik ve ayrıca bin beş yüz rublelik ödenek vereceğim. Yalnız

hizmetçilerinizi kendiniz tutacaksınız. Senelik ödeneklerinizi toplu olarak sana vereceğim. Fakat sen de ona karşı biraz anlayışlı olup, arada sırada para vereceksin. Arkadaşlarının ancak haftada bir gelmelerini sağla, daha sık gelirlerse kov gitsinler. Zaten ben de burada olacağım. Eğer ölecek olursam, senelik ödeneğiniz onun ölümüne kadar; çünkü bu ödenek sana değil onadır. Vasiyetimde söyledim, yedi bin rublenin dışında sekiz bin ruble daha bırakacağım. Eğer akıllı bir insansan bu paraya dokunmazsın. Bu paradan başka sana sekiz bin daha bırakacağım. Bunun dışında benden para alamazsın. Bunu bilmek hakkın. Kabul ediyor musun, etmiyor musun? Nihayet bir şey söyleyecek misin?”

“Söyleyeceğimi söyledim ben zaten, Varvara Petrovna.”

“Yalnız unutma, karar sana ait. İstedığın gibi olacak.”

“Varvara Petrovna, bu konuda Stepan Trofimoviç bir şey söyledi mi?”

“Hayır söylemedi, bundan haberi bile yok, fakat kısa zamanda öğrenecek.”

Varvara Petrovna hemen yerinden fırladı ve siyah şalını omuzlarına attı. Daşa yine kızardı ve sorgulayan bakışlarla hanımını takip etti. Varvara Petrovna aniden öfkeyle geri döndü. Gözlerinden ateş fışkırıyordu.

“Salak!” diye atmaca gibi atıldı. “Nankör salak! Ne düşünüyorsun? Seni biraz da olsa kötü bir duruma sokacağımı mı sanıyorsun? Onunla evlenmen için yerlerde sürünerek yalvaracak, mutluluktan ölecek... İşte bu evlilik böyle ayarlanacak. Kimsenin sana zarar vermesine izin vermeyeceğimi çok iyi bilirsin. Yoksa seninle sekiz bin ruble için evleneceğini ve seni ona satmak için koştüğümü mü düşündün? Budala, budala!.. Hepiniz nankör budalalarsınız. Şemsiyemi ver benim!”

Islak tuğla kaldırımın, tahta kalasların üzerinden koşarak Stepan Trofimoviç’e gitti.

Varvara Petrovna, Daşa'yı kimsenin hırpalamasına izin vermez, onun haklarını daima korurdu. Şalını omuzlarına atarken evlatlığının gözlerinde yakaladığı sorgu dolu bakışlar kadını öfkeden çılına döndürmüştü. Daşa'yı çocukluğundan beri çok severdi. Drozdova, Daşa için, 'onun gözbebeği' demekte haksız sayılmazdı. Varvara Petrovna, Daşa'nın karakterinin ağabeyine hiç benzemediğine kanaat getirmişti. Sessiz ve yumuşak huylu Daşa, İvan Şatov'dan çok farklıydı; kendisini feda etmeye hazır, sadık, son derece alçakgönüllü, mantıklı ve en önemlisi, kadir kıymet bilen, vefalı bir kızdı. Daşa bugüne kadar onu hiç yanıltmamıştı.

Henüz on iki yaşındayken Varvara Petrovna onun için, "hayatında hiçbir aksaklık olmayacak" demişti ve her aklına koyduğu şeye, her yeni fikre büyük bir tutkuyla bağlanan bir kadın olduğu için, Daşa'yı kendi öz çocuğu gibi yetiştirmeye karar vermişti. Ona hemen yüklüce bir parayla Miss Criggs adında yabancı bir dadı tutuldu, kız on altı yaşına geldiğinde ise bilinmeyen bir sebeple işten çıkarıldı. Daha sonra Daşa'ya ders vermek için dil okulundan çok değerli öğretmenler geldi eve. Bu öğretmenlerin arasında gerçek bir Fransız da vardı, Daşa'ya Fransızca öğretiyordu. Bir süre sonra bu Fransız'ın da işine aniden son verildi ve bu Fransız evden kovulur gibi gönderildi. Kentte yeni olan, iyi bir aileden dul kalan, fakir bir kadından piyano dersleri aldı. Fakat baş eğitmeni Stepan Trofimoviç'ti. Aslında Daşa'yı bulan ve onu öne çıkaran da oydu. Varvara Petrovna'nın Daşa'yı evlatlık almayı düşünmediği zamanlarda Stepan Trofimoviç, bu sessiz çocuğa ders veriyordu. Tekrarlamakta fayda var, çocuklar şaşılacak derecede ona bağlanıyordu! Liza Tuşina'ya da sekiz yaşından on bir yaşına kadar ders vermişti. Ona verdiği derslerden para almıyordu, çünkü dünya yerinden oynasa Drozdovlardan para istemezdi. Fakat bu sevimli çocuğa kendisi de tutulmuştu; ona evrenin kuruluşu ve dünya hakkında hikâyeler anlatır, insanlık tarihinden söz ederdi. İlk insan toplulukları ve tarih

öncesi insanlar hakkındaki dersleri, Arap masallarından bile daha ilgi çekici olurdu. Bu hikâyelerden çok hoşlanan Liza, Stepan Trofimoviç'in yüz hareketlerini taklit ederek dersini evdekilere de anlatırdı. Stepan Trofimoviç bunu nasılsa duydu ve bir gün onu suçüstü yakaladı. Son derece utanan Liza, onun kollarına atılarak ağlamaya başladı. Stepan Trofimoviç de onunla beraber ağladı. Kısa bir süre sonra Liza gitti ve sadece Daşa kaldı. Daşa için başka öğretmenler tutulduğu zaman Stepan Trofimoviç, onunla derslerine son verdi ve zamanla ona olan ilgisini kaybetti. Bu, uzun bir süre böyle devam etti.

Yıllar sonra bir gün kızın sevimliliği karşısında şaşkına döndü. Kız o zaman henüz on yedi yaşındaydı. Onunla Varvara Petrovna'nın evinde bir yemekte karşılaşmıştı. Genç kızla konuşmaya başlamış, verdiği zekice cevaplardan memnun olmuştu. Bu konuşmaları, Rus edebiyat tarihi hakkında ciddi ve geniş derslere başlanmasının kararlaştırılmasıyla son bulmuştu. Varvara Petrovna çok memnun olmuş, bu olağanüstü fikri sebebiyle onu kutlamıştı. Daşa ise sevinçten uçuyordu. Stepan Trofimoviç'in özenle hazırladığı derslere, sonunda başladılar. İlk derslerine Varvara Petrovna da katılmış; gerçekten çok verimli geçmişti. Stepan Trofimoviç dersini bitirdiği zaman öğrencisine gelecek derste İgor Destanı'nı tartışacaklarını söylerken, Varvara Petrovna aniden ayağa fırladı ve başka ders olmayacağını söyledi. Stepan Trofimoviç yüzünü ekşitmekle beraber cevap vermedi. Daşa kıpkırmızı oldu. Ama, bu konu böylece kapandı. Bu olay, Varvara Petrovna'nın şimdi aklına koyduğu beklenmedik düşünceden üç sene evvel olmuştu.

Zavallı Stepan Trofimoviç, başına geleceklerden habersiz, odasında oturuyordu. Melankolik düşüncelere dalmış, tanıdık birilerinin gelip gelmediğini görmek için pencereden bakıyordu. Fakat gelen giden yoktu. Yağmur çiseliyor, hava soğuyordu. Sobanın yakılması gerekiyordu. İçini çekti. Aniden gözlerinin önünde korkunç bir şey belirdi: Varvara Petrovna, böyle bir havada ve olmayacak bir saatte ona geliyordu. Üstelik yürüyerek!.. O kadar

şaşırmıştı ki ceketini giymeyi bile unuttu ve onu olduğu gibi -genellikle evde giydiği eski pembe pijamasıyla- karşıladı.

Zayıf bir sesle, “*Ma bonne amie!*”³⁷ diye haykırdı.

“Yalnız mısınız? Güzel. Dostlarınıza dayanamıyorum. Ah, ne kadar sigara içmişsiniz! Ulu Tanrım ne hava! Çayınızı da bitirmemişsiniz, saat on iki oldu! Cennetten anladığınız düzensizlik, zevkten anladığınız da pislik. Bu yırtık kâğıt parçaları yerde ne arıyor? Nastasya! Nastasya!.. Nastasya ne iş yapıyor? Pencerelemi açın azizim, vasistasları, kapıları... Her tarafı! Ardına kadar açın lütfen! Konuşacaklarımız var. Salona geçelim. Rica ederim sen de hayatında bir kez olsun şurayı süpür Nastasya!”

Nastasya, öfkeyle yakınan bir dille, “Efendim ortalığı hep kirletiyor!” dedi.

“Sen de her zaman süpür! Günde on beş kere süpür! Günde on beş kere süpür, azizim! Ne korkunç bir oda!”

Salona geçtikleri zaman, Varvara Petrovna, “Kapıları sıkıca kapayın,” dedi, “bizi mutlaka dinleyecektir. Duvar kâğıtlarını değiştirmelisiniz. Geçenlerde örneklerle beraber bir dekoratör de göndermiştim, neden seçmediniz? Oturun ve dinleyin. Oturun lütfen!.. Nereye gidiyorsunuz? Nereye gidiyorsunuz? Nereye?”

Stepan Trofimoviç öbür odadan bağırdı:

“Bir dakika... Ben... Buradayım!..”

“Ah, ceketinizi değiştirmişsiniz.” Varvara Petrovna, onu tepeden tırnağa süzdükten sonra, “Evet,” dedi. “böylesi daha iyi oldu. Size söyleyeceklerime uyacak. Oturun, lütfen...”

Her şeyi ikna edici bir dille, kısa ve net olarak anlattı. Stepan Trofimoviç’in ihtiyacı olan sekiz bin rubleye de değindi. Draho-ma üzerinde ayrıntılı ve uzun uzun konuştu. Stepan Trofimoviç, şaşkınlığından irileşen gözleriyle bakıyor ve titriyordu; her şeyi çok iyi duymakla beraber tam olarak anlayamamıştı. Konuş-

37 Sevgili dostum! (Fr.)

mak istedi fakat sesi çıkmadı. Bütün bildiği, her şeyin Varvara Petrovna'nın istediği gibi olacağıydı. Bu bakımdan onunla tartışmak, ona karşı koymak faydasızdı ve evlilik konusu, itiraz edilmeden kabul edilecekti.

Sonunda büyük bir gayretle, “*Mais, ma bonne amie...*”³⁸ diyebildi. “Üçüncü defa, hem de bu yaşta ve böyle bir çocukla!.. *Mais c'est une enfant!*”³⁹

“Şükür Tanrı'ya ki yirmi yaşında bir çocuk!.. Gözlerinizi devirmeyiniz lütfen, rica ederim. Sahnede değilsiniz. Çok zeki ve bilgilisiniz ama hayat hakkında hiçbir şey bilmiyorsunuz! Bir dadıya ihtiyacınız var. Ölürsem ne yapacaksınız? O size çok iyi bir dadı olacaktır. Alçakgönüllü, akıllı ve kararlı bir kızdır. Ayrıca henüz ölmeyi düşünmediğim için ben de her zaman yanınızda olacağım. Çok evcil ve melek gibi bir kızdır. Bu fikir İsviçre'deyken aklıma geldi. Anlamıyor musunuz? Melek gibi bir kız olduğunu söyledim!..” Birden öfkeyle haykırdı, “Eviniz pislik yuvasına dönmüş! Daşa evinize düzen verecektir. Her taraf ayna gibi parlayacak. Tanrım, sizin onun önünde diz çökerek yalvarmanız gerekir!.. Ah, kendini beğenmiş, kalpsiz bir insansınız!”

“Fakat... Yaşlı bir adamım artık!..”

“Elli üç yaşında olmanızın ne önemi var? Elli yaş ömrün sonu değil, yarısıdır. Yakışıklı bir adamsınız ve bunu da biliyorsunuz. Aynı zamanda, size karşı nasıl bir saygı duyduğunu da biliyorsunuz. Ölürsem onun hali ne olacak? Fakat sizinle evlenirse, ne onun ne de benim bir endişem olacak. Önemli bir kişisiniz; bilinen bir isminiz, seven bir kalbiniz var. Size sürekli olarak vermeyi garanti ettiğim bir emekli maaşınız olacak. Belki onu siz kurtarırsınız, kurtarırsınız!.. Her ne olursa olsun, ona onur kazandıracaksınız. Ona yaşamayı öğreteceksiniz. Bilgilendirecek, düşüncelerine yön vereceksiniz. Bunları yapamadıkları için

38 Ama, sevgili dostum. (Fr.)

39 Ama o bir çocuk. (Fr.)

mahvolan az mı insan var? Kitabınızı tamamladığınız zaman, kendinizi herkese tanıtmış olacaksınız.”

Varvara Petrovna'nın pohpohlamasından gururlanan Stepan Trofimoviç, “Zaten...” dedi. “Zaten İspanya tarihinden hikâyeler yazmak üzereydim.”

“İşte... Ben demedim mi?..”

“Fakat... Ya o? Ona söylediniz mi?”

“Onu merak etmeyin. İşin o tarafını bana bırakın. Tabii ona evlenme teklif etmeli, bu şerefi size bağışlaması için yalvarmalısınız... Anladınız mı? Fakat meraklanmayın, ben yanınızda olacağım. Ayrıca, onu seviyorsunuz değil mi?”

Stepan Trofimoviç'in başı dönmeye başladı. Sanki etrafındaki duvarlar dönüp duruyordu. Ne kadar uğraşsa da aklının almadığı korkunç şeyler vardı. Birden sesi titreyerek, “*Excellente amie*,”⁴⁰ dedi, “asla aklıma gelmezdi ki... Siz... beni başka bir kad... kadına vermek is... isteyesiniz!..”

Varvara Petrovna zehirli bir sesle, “Siz kız değilsiniz aziz efendim!” dedi. “Sadece genç kızları verirler... Oysa siz alacaksınız.”

Stepan Trofimoviç gözlerini ona dikti. Kendinden geçmiş gibi bir sesle, “*Oui, j'ai pris un mot pour un autre. Mais... C'est egal...*”⁴¹ dedi.

Varvara Petrovna, kasıtlı bir küçümsemeyle, “Bunu görebiliyorum.” dedi. “Tanrım, bayıldı! Nastasya, Nastasya! Su!”

Fakat suya ihtiyaç gerek kalmadan Stepan Trofimoviç kendine geldi. Varvara Petrovna şemsiyesini aldı.

“Sizinle şimdi konuşmanın yararı olmadığını anlıyorum.”

“*Oui oui, je suis incapable.*”⁴²

40 Mükemmel dost. (Fr.)

41 Yanlış sözcük kullandım. Ama... Aynı şey. (Fr.)

42 Evet evet, kendimde değilim. (Fr.)

“Umarım yarına kadar dinlenmiş ve bunu etraflıca düşünmüş olursunuz. Evden çıkmayın. Bir gelişme olursa, gece bile olsa haber verin. Okumayacağım için bana mektup yazmaya da kalkmayın. Fakat yarın aynı saatte bizzat gelip cevabınızı öğreneceğim. Bu cevabın tatmin edici olacağını umarım. O saatte evde kimsenin olmamasına ve etrafın derli toplu olmasına dikkat edin. Nastasya, Nastasya!..”

Ertesi gün Stepan Trofimoviç durumu kabul ettiğini bildirdi, zaten aksini yapamazdı. Değişik bir durum söz konusuydu...

VIII

Stepan Trofimoviç'in elli köleli mülkü, hepimizin bildiği gibi eski kayıtlara Skvoreşniki'ye bitişikti ve aslında ilk karısından, oğlu Pyotr Stepanoviç Verhovenski'ye kalmıştı. Stepan Trofimoviç sadece onun vasisiydi. Oğlu rüşünü ispat ettikten sonra ondan aldığı vekâletname ile mülkün bakımını yürütüyordu. Böyle bir anlaşma genç adamın yararınaydı, çünkü mülkün geliri olarak babasından her yıl bin ruble alıyordu. Oysa mülkün geliri, kölelik kanunu yürürlüğe girdikten sonra beş yüz rubleye düşmüştü. Bu bin ruble de Varvara Petrovna tarafından gönderiliyor, Stepan Trofimoviç'in bir ruble dahi katkısı olmuyordu. Aksine mülkten gelen bütün geliri cebine indiriyordu. Ayrıca mülkün tek geliri olan ağaçları Varvara Petrovna'nın haberi olmadan azar azar satması, mülkün yıkımına sebep olmuştu. Kerestelerin tamamı sekiz bin ruble ettiği halde beş bin rubleye satmıştı. Kulüpte yüklüce para kaybetmişti ve Varvara Petrovna'dan istemeye cesareti yoktu. Varvara Petrovna, bunları öğrendiği zaman öfkeden deliye dönmüştü. Şimdi ise sevgili oğlu babasından, mülkünü satmak için gereken işlemleri yapmasını istiyordu. Kuşkusuz soylu ve kendisini düşünmeyen biri olan Stepan Trofimoviç, dokuz sene evvel, öğrenciyken Pyotrsburg'da gördüğü *ce cher enfant*'a⁴³ böyle davrandığı için utanıyordu.

43 Bu sevgili çocuğa. (Fr.)

Aslında mülkün değeri on iki bin ya da on üç bin ruble civarındaydı. Ama bugünkü haliyle oraya beş bin ruble verecekleri bile kuşkuluydu. Tabii Stepan Trofimoviç elindeki anlaşılmaya göre keresteleri satmak yetkisine sahipti. Bunca zaman hiç aksatmadan oğluna bin ruble göndermişti. Bunun yalnızca mülkün geliriyle mümkün olmayacağını kolayca ispat eder ve kendisini temize çıkarabilirdi; fakat Stepan Trofimoviç, prensipleri olan, onurlu bir adamdı. Aklına son derece güzel bir fikir geldi. Sevgili Pyotr geldiğinde, masanın üstüne on beş bin rubleyi koyacak -bu mülkün getirebileceğinden fazlaydı- sonra, her sene ödediği geliri söz konusu etmeden, *ce cher fils*'i⁴⁴ göğsüne bastırarak ağlayacak ve baba oğul arasındaki iş konusu böylece kapanmış olacaktı. Bu düşüncesini her zaman olduğu gibi dolambaçlı yollardan Varvara Petrovna'ya açtı. Bunun, aralarındaki dostluk bağına özel bir anlam katacağını ima ediyordu. Aynı zamanda eski insanların ve babaların, şimdiki akıllı bir karış havada gezen, sosyalist düşüncelere kapılmış gençlerden daha soylu olduklarını, kendi çıkarlarını düşünmediklerini de göstermiş olacaktı. Daha birçok şey anlattı. Bu sırada Varvara Petrovna hep susuyor, herhangi bir fikir beyan etmiyordu. Sonunda kuru bir sesle, mülkü en yüksek değeri olan altı bin ya da yedi bin rubleden satın almaya razı olduğunu, aslında dört bin rubleye bile alınabileceğini söyledi. Geri kalan sekiz bin ruble için yani kerestelerle beraber uçup giden para hakkında tek kelime etmedi.

Bu olay Varvara Petrovna'nın Daşa'yı evlendirme teklifinden bir ay evveline rastlıyordu. Stepan Trofimoviç şaşırmış, derin düşüncelere dalmıştı. Eskiden olduğu gibi oğlunun gelmeme ihtimali vardı, ama bunu ancak bir yabancı düşünebilirdi. Stepan Trofimoviç ise bir baba olarak böyle bir düşüncüyü aklına bile getirmezdi. Bu arada sevgili Pyotr hakkında birtakım garip söylentiler kulağımıza kadar geliyordu. Üniversite öğrenimini tamamladıktan sonra, altı sene evvel, Pyotrsburg'da bir süre işsiz dolaşmıştı. Günün birinde gizli bildirilerin dağıtılmasında

44 Sevgili oğlu. (Fr.)

parmağı olduğu ve duruşmasını beklediğı haberi geldi. Sonra İsviçre'nin Cenevre şehrinde görülünce kaçmış olduğundan endişe edildi.

Son derece şaşkın görünen Stepan Trofimoviç, "Bütün bunlar bana çok garip geliyor." dedi. "Sevgili Petruşa, *c'est une si pauvre tete!*⁴⁵ İyi kalpli, soylu, çok duyguludur ve şunu söylemeliyim ki onu, Pyotrsburg'daki modern gençlerle karşılaştırdığım zaman gurur duymuştum. Fakat *c'est un pauvre sire tout de meme...*⁴⁶ Bilirsiniz, duygusallık yarı olgunluktan kaynaklanır. Onları büyüleyen gerçekleşebilirliği değil, sosyalizmin duygulu ve idealist yönüdür. Bütün bunların bence anlamı nedir? Burada birçok düşmanım var, orada daha da fazlası. Her şeyi babasının etkisiyle yaptığı söylenecek. Tanrım, Pyotr, davanın önderi ha?!.. Ne günlere kaldık!"

Kısa süre sonra Pyotr, her zaman olduğu gibi parasının gönderilmesi için İsviçre'deki adresini bildirdi, bu da siyasi bir göçmen olmadığını gösteriyordu. Şimdi de yurt dışında dört sene geçirdikten sonra vatanına döneceğini, kısa bir süre içinde kentte olacağını söylüyordu bu da herhangi bir şeyle suçlanmadığı anlamına geliyordu. Dahası sanki, biri onunla ilgileniyor ve onu yönetiyordu. Şimdi Rusya'nın güneyinden yazıyor ve oraya önemli bir iş için gitmiş olduğunu söylüyordu. Bütün bunlar iyiydi ama, Stepan Trofimoviç mülkün satışından arta kalan yedi bin ya da sekiz bin rubleyi nasıl bulacağını düşünüyordu. Eğer oğlu bu konu üzerine tatsızlık çıkarır da mahkemelik olurlarsa ne olacaktı? Duygulu Petruşa'nın mülkünü hiçbir şeye feda etmeyeceğini hissediyordu babası. Bir gün bana, alçak sesle, "Dikkat ettim," diye fısıldadı, "bütün sosyalistler ve komünistler neden bu kadar cimri, bu kadar malına düşkün oluyorlar? Ne kadar daha koyu sosyalist ise o kadar da çıkarıcı oluyor, mala mülke daha düşkün oluyor, neden acaba? Bu sadece duygusallıkla açıklanabilir mi?" Stepan Trofimoviç'in bu sözlerinde gerçeklik

45 O kadar sıradan ki! (Fr.)

46 Ne de olsa zavallı bir gençtir. (Fr.)

payı olup olmadığını bilemiyorum. Bütün bildiğim Pyotr'ın kerestelerin satışından haberi olduğu ve bunun da Stepan Trofimoviç tarafından bilindiğidir.

Pyotr'ın babasına yazdığı mektupları da okudum; çok seyrek, senede ancak bir mektup. Yalnız son zamanlarda birbirinin ardı sıra iki mektup göndermişti. İkinci mektup, gelişini babasına bildirmek içindi. Bu mektuplar kısa, kuru bir dille yazılmış ve sadece emir cümleleri içeren satırlardan oluşuyordu. Baba oğul daha Petersburg'da ilk karşılaşmalarında moda olduğu üzere senli benli oldukları için, Pyotr'ın mektupları bana, eski mülk sahiplerinin Moskova ya da Petersburg'dan, mülklerini yöneten kölelerine yazdıkları mektupları hatırlatmıştı. Şimdi Stepan Trofimoviç'in mali durumunu düzeltecek sekiz bin ruble, Varvara Petrovna'nın teklifi ile bulunmuş oluyordu. Varvara Petrovna bu paranın başka şekilde bulunmasının mümkün olamayacağını da kesin bir dille ima etmişti. Bu sebeple Stepan Trofimoviç bu teklife boyun eğmek zorunda kalmıştı.

Varvara Petrovna gider gitmez, Stepan Trofimoviç bütün gün evine kapanıp kimse ile görüşmedi ve hemen bana haber saldı. Tabii ağlayarak uzun uzun konuştu, güzel sözler söyledi, arada bir konudan uzaklaştı. Bazen bir espri yapıyor ve son derece mutlu oluyordu. Sonra hafif bir mide ağrısına tutuldu... Yani her şey olması gerektiği gibi oldu. Sonunda, yirmi sene evvel ölen Alman karısının resmini çıkardı ve acıklı bir sesle onunla konuşmaya başladı: "Beni affedebilecek misin?" Kendini tamamen kaybetmiş görünüyordu. Kederimizi boğmak için içtik. Biraz sonra tatlı bir uykuya dalmıştı. Ertesi sabah kravatını son modaya uygun olarak bağladı, dikkatle giyindi ve aynanın önünde kendini kontrol etti. Mendiline birkaç damla esans döktü, pencereden Varvara Petrovna'yı fark eder etmez, hemen başka bir mendil aldı ve esanslı olanı minderinin altına sakladı.

Varvara Petrovna, onun kararını öğrenince, "Çok güzel." dedi. "Önce kararlılığınız, sonra da özel hayatınızda pek kulak asma-

diğiniz mantığının sesini dinlediğiniz için memnun oldum. Ama, aceleye gerek yok.” Stepan Trofimoviç’in beyaz kravatına bakarken ilave etti:

“Şimdilik kimseye bir şey söylemeyin, ben de söylemeyeceğim. Doğum gününüz yaklaşıyor; o gün onunla beraber sizi ziyarete geleceğim. Bir çay yaparsınız fakat, rica ederim, aperatif ya da şarap olmasın, buna ben dikkat ederim. Arkadaşlarınızı da davet edin; onları da birlikte seçeriz. Eğer gerekirse, Daşa ile bir gün önceden konuşabilirsiniz. Doğum günü partinizde resmî bir açıklama yapmayacağız, sadece ima edeceğiz. On beş gün içinde sessiz bir evlenme töreni olacak. Düğünden sonra bir süre için bir yere, mesela Moskova’ya gidersiniz. Ben bile sizinle beraber gelebilirim. Fakat en önemlisi, o zamana kadar bu konuda kimseye bir şey söylememenizdir.”

Stepan Trofimoviç şaşırmıştı. Böyle olamayacağını, Daşa ile karşılıklı konuşması gerektiğini söyleyecek oldu, fakat Varvara Petrovna öfkeyle haykırdı:

“Onunla konuşmanızın size ne yararı olacak? Bütün bunlar çok gereksiz.”

Müstakbel damat, tamamen şaşkın bir halde mırıldandı:

“Ne demek istiyorsunuz?!”

“Ne söylüyorsam onu! Henüz kesin bir karar vermiş değilim. Fakat her şey söylediğim gibi olacağı için endişe etmenize gerek yok. Daşa’yı bizzat kendim hazırlayacağım. Hiçbir şey yapmak zorunda değilsiniz. Söylenmesi ve yapılması gereken her şey yapılacaktır. Bu bakımdan onu görmenize gerek yok. Onu ne için göreceksiniz? Yapacağınız ne var ki? Hem ne gidin ne de mektup yazın. Rica ederim bu konuda tek laf dahi istemiyorum. Ben de konuşmayacağım.”

Varvara Petrovna başka bir şey söylemeden üzgün bir şekilde ayrıldı. Görünüşe göre Stepan Trofimoviç’in bu işi hemen kabul etmiş görünen tavırlarına şaşırmıştı. Çok yazık!.. Stepan Trofimoviç’in

olan bitenden hiç haberi yoktu. Sürekli atıp tutuyordu. Önümde durup kollarını iki yana açarak konuşuyordu:

“Hoşuma gitti!.. Duydunuz mu? İşi öyle bir duruma getiriyor ki neredeyse vazgeçeceğim. Benim bile sabrım tükenebilir ve reddedebilirim! ‘Yerinden kııldamadan otur, onu neden göreceksin?’ Kimseye bir şey söylemeyin diyor, ama neden? Ve neden evlenmek zorundayım? Varvara Petrovna’nın aklına esti diye mi? Fakat ben ciddi bir adamım ve deli bir kadının hakkımdaki düşüncelerine her zaman karşı koyabilirim! Oğluma ve kendime karşı görevlerim var! Kendimi feda ediyorum, bunu anlayamıyor mu? Belki de hayattan sıkıldığım, hiçbir şeyi umursamadığım için kabul ettim. Ama bu davranışlar beni kızdırıp umursamazlığımı bir anda yok edebilir. Beni fazla zorlayacak ve ben de vazgeçeceğim. *Et enfin la ridicule...*⁴⁷ Hakkımda kulüpte neler söyleyecekler? Liputin ne söyleyecek? ‘Belki de hiçbir şey olmaz!’ Tamam değil mi? Yeterli değil mi? Bu... Bu kadarı da fazla oldu! *Je suis un forçat, un Badinquet,*⁴⁸ Napolyon’un kaçması için elbiselerini ona veren bir forsa... Köşeye kısıtılmış bir adamım ben...”

Bütün bu yakınmaların arasında, bencil bir gurur vardı. O akşam yine biraz içtik.

47 Hem sonunda bu çok da gülünç... (Fr.)

48 Bir forsayım ben. (Fr.)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BAŞKA BİR ADAMIN GÜNAHLARI

I

Aradan bir hafta geçmeden işler yavaş yavaş yoluna girmeye başladı.

Şunu da söyleyeyim ki bu uğursuz hafta içinde, en yakın sırdaşı olarak zavallı dostumdan hemen hemen hiç ayrılmadım. O hafta kimseyi görmediğimiz ve hep yalnız kaldığımız halde, utançtan yerin dibine geçiyor hatta, benden bile utanıyordu. Öyle ki benimle konuştukça büsbütün yanıp yakılıyor, bu hassas konuyu şehirde herkesin bildiğinden endişe ediyordu. Değil kulüpte, kendi arkadaşları arasında bile görünmekten çekiniyordu. Günlük yürüyüşlerine bile hava iyice karardıktan sonra çıkıyordu.

Aradan geçen bir hafta sonunda ne kadar uğraşsa da nişanlı olup olmadığını net olarak öğrenememişti. Nişanlısı ile görüşememişti ve kuşkusuz, onun nişanlısı olup olmadığını, bu işin ne derece ciddiyet taşıdığını bilemiyordu. Her nedense Varvara Petrovna onu kesin olarak görmek istemiyordu. Mektuplarının ilkinde (ki ona çok sayıda mektup yazmıştı) cevap olarak Varvara Petrovna, çok meşgul olduğundan kendisini rahatsız etmemesini, önemli işleri olduğu için onunla görüşemeyeceğini, uygun bir zamanda kendisini görmeye gelebileceğini yazdı. Diğer mektuplarını ise 'maskaralık' olarak gördüğünü ve onları açmadan geri çevireceğini ilave etti.

Bütün bu sert kelimelerin her biri, dostumun büyük endişesinin yanında anlamsız kalıyordu. Bu endişe yüzünden zayıfladı ve

cesaretini kaybetti. Onu çok utandıran, benimle bile konuşmayı reddettiği bir konuydu bu. Bu konuyu ne zaman açacak olsam bana yalan söylüyor ve küçük bir çocuk gibi sözü değiştirmeye çalışıyordu. Böyle olmasına rağmen beni her gün çağırıyor, bensiz iki saatini bile geçiremiyordu. Ekmeğe, suya olan ihtiyacı kadar bana da ihtiyacı vardı.

Böyle bir tutum, bir bakıma benliğimi incitiyordu. Tabii Stepan Trofimoviç'in sırrını, endişe ettiği şeyi anlamıştım, her şeyi apaçık görüyordum. O zamanki görüşlerime göre bu sırrın kredisini artırmayacağına kesin olarak inanmıştım ve henüz genç olduğumdan hislerinin kabalığı ve kuşkularının çirkinliği karşısında öfkelenmemek elimden gelmiyordu. O kızgınlık anımda ve belki de onun sırdaşı olmak beni yorduğu için itiraf etmeliyim ki bazen onu suçlayarak fazla ileri gittiğim de oluyordu. Bazı şeyleri itiraf etmenin zor olduğunu bildiğim halde, onu zorlayarak her şeyi açıklamasını sağlamaya çalışıyordum. O da benim durumumun farkına varıyor ve ona kızdığımı hissediyor; buna karşılık, ona kızdığım ve içini gördüğüm için o da bana kızıyordu. Belki de ona karşı öfkelenmem anlamsız ve saçmaydı. Gerçek dostluk beraberken yalnızlık çekmekten zarar görür. Kendisi açısından içinde bulunduğu durumun bazı taraflarını saklamasının gerekli olduğunu düşünüyordu.

Arada sırada Varvara Petrovna hakkında, "Ah, önceleri böyle değildi..." diyordu. "Beraberce oturup tatlı tatlı tartıştığımız zaman böyle biri değildi. Düşündüklerini benimle paylaşıyordu, biliyor musunuz? O günlerde kendisine özgü düşünceleri olduğunu söylersem inanır mısınız? Şimdi her şey farklı! Eski günlerin geçmiş olduğunu söylüyor. Geçmişi hor görüyor. Şimdi çiftliğini çekip çeviren becerikli bir kadın, dünyaya karşı dış bileyen bir kişi oldu ve yüzü daima asık..."

Hemen itiraz ettim:

"İsteğini yerine getirdiğinize göre size neden kızmış olsun?"

Cin gibi bir tavırla yüzüme baktı:

“İsteğini kabul etmeseydim o öfkeyi görürdünüz... Ama yine de kabul ettiğim zamankinden daha az kızacaktı!”

Bu yorumundan son derece memnun oldu ve o gece bir şeyi beraberce bitirdik. Fakat, neşeli durumu çok kısa sürdü. Ertesi sabah her zamankinden daha karamsar ve kederliydi.

En çok kentimize yeni gelen Drozdovlara, eski dostluğunu yenilemek için gereken ziyareti yapmaya bir türlü karar verememesine kıızıyordum. Anladığım kadarıyla Drozdovlar da bunu bekliyor ve gelmemesinin sebebini sorup duruyorlardı. Kendisi de bu ziyareti gerçekleştirmeyi arzu ediyordu. Liza’dan söz ederken anlayamadığım bir heyecanla konuşuyordu. Kuşkusuz onu bir zamanlar çok sevdiği küçük bir kız çocuğu olarak hatırlıyordu. Her nedense, dertlerinin ve sıkıntılarının onun yanında sona ereceğini düşünmüyordu. Lizaveta Nikolayevna’yı olağanüstü bir kişi olarak düşünüyordu. Her gün ona gitmeye karar verdiği halde gitmiyordu. Ben de onunla tanışmayı dört gözle bekliyordum ama bu ancak, Stepan Trofimoviç aracılığıyla gerçekleşebilirdi. Sokakta onu birkaç kere, binici elbisesiyle, güzel bir atın üstünde ve merhum General Drozdov’un yakışıklı akrabası genç subayın eşliğinde görmüştüm. Gözlerimin kamaşması kısa sürmüş ve hayalimin ne kadar gerçekdışı bir şey olduğunu anlamıştım. Bu söylediklerimden sonra evinden çıkmamakta ısrar eden zavallı dostuma o zamanlar nasıl kızdığımı tahmin edersiniz.

Grubumuzda bulunan herkes, Stepan Trofimoviç’in bir süre için rahatsız edilmek istemediğinden ve hiçbir ziyaretçi kabul etmeyeceğinden haberdar edilmişti. Vazgeçmesi için çok uğraşmakla beraber, kimseyle görüşmek istemediğini dostlarına bildirmesine engel olamadım. Arzusuna uyarak bütün dostlarının evini teker teker dolaştım. Varvara Petrovna’nın bizim ‘ihtiyar’a bazı işler verdiğini (aramızda ona ihtiyar derdik), senelerden beri dağınık duran mektupların bir düzene sokulmasını istediğini, bu sebeple evine kapandığını ve kendisine yardım ettiğimi söyledim. Sadece

Liputin'e uğramadım. Ona gitmeyi hep ertesi güne bırakıyordum. Aslına bakarsanız ondan korkuyordum. Söylediğim hiçbir şeye inanmayacağını biliyor; ondan saklamaya çalıştığımız bir sır olduğunu düşüneneğinden, yanından ayrılır ayrılmaz hemen dışarı fırlayıp ortada neler döndüğünü anlamak için bir sürü saçmalıklar yapacağından emindim. Bütün bunları kendi kendime tekrarlayıp dururken ona rastladım. Durumu biliyordu. Garip olan şu ki, Stepan Trofimoviç hakkında tek soru sormadı. Ona uğrayamadığım için özür dileyeceğim sırada aceleyle sözümü kesti ve başka bir konuya geçti. Bana anlatacağı çok şeyi vardı. Heyecanlıydı ve kendisini dinleyecek birini bulduğu için çok memnundu. Şehir haberlerinden başladı. Valinin karısının gelişinden, kulüpte onlara karşı oluşturulan cepheden, ortaya atılan yeni fikirlerden ve bunun herkese nasıl bulaştığından falan bahsetti. Tam on beş dakika konuştu; öylesine eğlenceli anlatıyordu ki bir türlü yanından ayrılamıyordum. Ondan hiç hoşlanmazdım aslında ama itiraf etmeliyim ki kendini dinletmeyi iyi bilirdi. Özellikle öfkeli olduğu zamanlar. Bana kalırsa bu adam doğuştan casustu. Kentte olan biten her şeyi dakikası dakikasına öğrenir, en olmadık sırları bilirdi. Kendisini hiç ilgilendirmeyen olayları bu kadar ince ayrıntıları ile bilmesine hayret etmemek elde değildi. Son derece kıskanç biri olduğunu da söylemeliyim. Aynı gece Stepan Trofimoviç'e, Liputin ile karşılaşmamı ve anlattıklarını söylediğim zaman, heyecanlanarak beni şaşırtan bir soru sordu: "Liputin biliyor mu, bilmiyor mu?" Bu konuyu böyle kolaylıkla öğrenemeyeceğine, öğrenebileceği kimse de olmadığına onu inandırmaya çalıştım, fakat Stepan Trofimoviç bir türlü bana inanmak istemedi. Sonra beklenmedik bir anda, "İster inanın ister inanmayın," dedi, "durumumuzu bütün ayrıntılarıyla bilmesinin dışında, ikimizin de bilmediği, belki de hiç öğrenemeyeceğimiz ya da öğrendiğimiz zaman geri almamızın imkânsız olduğu şeyleri de bildiği kanısındayım."

Cevap vermedim ama söylediklerinde bir gerçeklik payı olduğundan emindim. Bu konuşmadan sonra en az beş gün, Liputin'in

ismini bile ağzımıza almadık. Bazı kuşkularını bana açtığı ve istemediği şeyleri söylediği için Stepan Trofimoviç'in canının sıkıldığının farkındaydım.

II

Stepan Trofimoviç'in evlenmeye razı olduğunun yedinci ya da sekizinci günü bir sabah, saat on bir sularında, her zamanki gibi yine kederli dostuma gitmek için acele ederken, başımdan bir olay geçti.

Liputin'in 'büyük yazar' dediği Karmazinov'la karşılaştım. Onun romanları ve hikâyeleri yediden yetmiş kadar herkes tarafından bilinirdi. Bunları ben de çok seviyordum; çocukluğumun ve gençliğimin bana en çok zevk veren eserleriydi. Sonraları ondan soğumuştum. Son zamanlarda yazdığı peşin hükümlerle dolu romanlarını, eskiden yazdığı şiir dolu uzun hikâyeleri kadar ilgi çekici bulmuyor; son yazılarını ise hiç beğenmiyordum.

Genel olarak böylesine önemli bir konuda şahsi fikirlerimi açıklamama izin verirsiniz şunları söyleyebilirim: Hayatları boyunca neredeyse bir dâhi olarak bilinen, orta halli bir yeteneğe sahip bu beyefendiler, öldüklerinde iz bırakmadan gitmekle kalmaz; aynı zamanda, hafızalarımızdan bile silinirler. Çoğunluğu hayattayken bile, yeni bir neslin büyüüp gelişmesiyle tamamen unutulurlar. Hele bizim ülkede, tiyatrodaki sahnelerin değişmesi gibi kolaylıkla olur bu. Hayata yeni bir söz söylemek için gelen Puşkinler, Gogoller, Molierler ve Voltaireler bu söylediklerimin dışında kalırlar! Bu orta halli yeteneğe sahip beyefendilerimiz kendilerinin bile farkına varmadan, saygın bir yaşa geldiklerinde bütün fikirlerini tüketmiş olurlar ne yazık ki. Derin bir düşün dünyasına sahip, toplumun gelişmesine büyük katkıları olması beklenen bu 'büyük' yazarların aslında ortaya doğru dürüst bir düşünce koyamamış oldukları sıklıkla görülür; bu yüzden çok çabuk silinmelerine de şaşmamak gerekir. Fakat beyefendiler bunun farkına varmaz ve kızarlar. Sonunda öfkeleri şaşılacak derecede artar, kendilerini Tanrı sanırlar...

Karmazinov için sözü geçen kişilerle ve yüksek sosyete ile olan ilişkilerine kendi benliğinden daha çok önem verdiğini söylüyorlardı. Eğer ona iyi bir tavsiye ile geliyorsanız ve bir çıkarı varsa, sizi çok candan karşılayacağı, pohpohlayacağı, alçakgönüllülüğü ile sizi büyüleyeceği; fakat o sırada bir prens, kontes ya da korktuğu biri gelecek olursa, oradan ayrılmanıza fırsat kalmadan size bir paçavra ya da küçük bir böcekmişsiniz gibi davranıp bunun soylu bir davranış olduğuna inanacağı anlatılırdı. İsteddiği zaman kendisine hâkim olabildiği halde, o kadar bencilce davranırmış ki edebiyatla pek ilgisi olmayan ortamlarda bile yazar olduğunu söylemeden edemezmiş. Diğer taraftan eğer biri yanlışlıkla umursamaz ve canını sıkacak olursa son derece gücenir ve intikam almak için fırsat kollarmış.

Yaklaşık bir sene evvel ruhbilimle ilgili olduğu kadar, kaba bir şiirsel anlatımla yazmaya çalıştığı bir yazısını bir dergide okumuştum. İngiltere kıyılarında bir yerde, bizzat kendisinin şahit olduğu, bir geminin batışını, boğulmak üzere olanların kurtarılmalarını ve boğulanların cesetlerinin sahile getirilişini nasıl izlediğini anlatmıştı. Bu uzun ve kalabalık yazı, kendisini öne çıkarmak ve ne kadar iyi bir insan olduğunu göstermek amacıyla yazılmıştı. Satır aralarında yazar sanki şöyle diyordu: “Bakın bana, nasıl da cesur davrandım. Denizin, fırtınanın, kayaların, parçalanmış geminin kalıntıları size ne anlatır? Bütün bunları kalemimin gücü ile size anlattım. Kolları arasında ölü çocuğunu sıkıca tutan boğulmuş kadına neden bakıyorsunuz? Bana bakın! Buna dayanamayıp arkasını dönen bana bakın. Bakın, ben arkamı dönmüş duruyorum, dehşet içindeyim ve onlara bakacak gücü bulamıyorum, gözlerimi kapadım... Bunu daha ilginç bulmuyormusunuz?” Karmazinov’un bu yazısı hakkındaki fikrimi Stepan Trofimoviç’e söylediğim zaman benimle aynı fikirde olduğunu belirtmişti.

Son günlerde Bay Karmazinov’un geleceği haberi şehirde yayıldığı zaman, onu ben de görmek, hatta mümkün olursa onunla tanışmak istemiştım. Bir zamanlar arkadaş olduklarından bu arzumu Stepan Trofimoviç vesilesiyle yerine getirebileceğimi

biliyordum. Derken onunla bir köşe başında karşılaştım. Onu hemen tanıdım, valinin karısıyla bir arabada giderlerken üç gün kadar evvel bana göstermişlerdi.

Yaklaşık elli beş yaşlarında, havalı, kısa boylu, silindir şapkasının kenarlarından, tertemiz pembe kulaklarının arkasına kıvrılan gür, kır saçlı bir ihtiyardı. İnce uzun, alay edercesine kıvrılmış dudakları, biraz etlice burnu ve keskin bakışlı gözleriyle temiz, küçük yüzü pek güzel sayılmazdı. Giyimi biraz özensizdi. Üzerinde ancak senenin bu mevsiminde Kuzey İtalya ya da İsviçre’de giyilebilecek cinsten siyah bir pelerin vardı. Fakat giyimini tamamlayan küçük detaylar -kol düğmeleri, yakası, düğmeleri, ince siyah bir kurdelenin ucuna bağlı gözlüğü ve yüzüğü- yüksek tabakadaki insanların kullandığı türdendi. Yazın da kumaştan yapılmış, yanında sedef düğmeleri olan renkli tozluklarla dolaştığına eminim. Onu gördüğümde köşe başında durmuş etrafına bakınıyordu. Kendisini ilgi ile izlediğimi görünce tatlı, fakat biraz tiz bir sesle sordu:

“Bikova Sokağı’na nasıl gidebileceğimi söyler misiniz?”

Büyük bir heyecanla, “Bikova Sokağı mı?” diye haykırdım. “Buradan uzak değildir. Bu cadde boyunca yürürseniz, soldan ikinci sokak.”

“Çok teşekkür ederim.”

Ah, kahretsin ona ürkekçe baktığımı fark etmiş olmalıydı. Yani kim olduğunu bildiğimi, onun kitaplarını okuduğumu ve çocukluğumdan beri ona taptığımı, alçakgönüllülükle ona saygı duyduğumu anlamıştı. Gülümsedi, tekrar başını eğdi ve tarif ettiğim yöne doğru yürüdü. Neden geri dönüp peşinden gittiğimi, yanında neden on adım koştüğümü bilmiyorum. Yine aniden durdu, “En yakın araba durağını da söyleyebilir miydiniz?” dedi iğrenç bir ses tonuyla.

“Araba durağı mı? En yakın durak katedralin yanında. Orada her zaman araba bulabilirsiniz.” Bunu söyler söylemez döndüm, ona araba bulmak için neredeyse koşacaktım. Tahmin ederim ki, bunu bekliyordu. Hemen kendime geldim; hareketimi fark

etmiş, o tatsız gülümsemesiyle yüzüme bakıyordu. Tam o sırada hayatım boyunca unutamayacağım bir şey oldu.

Birdenbire sol elinde taşıdığı küçük çantayı yere düşürdü; daha çok kadınların taşıdıkları çantaları hatırlatıyordu. Onu yerden almak için davrandım.

Yerden almaya davrandım ama almadım, almadığımdan kesin olarak eminim. Bu hareketimi gizleyemedim, bir aptal gibi kı-zardım. Alaycı adam her şeyi bir anda anlayıvermişti.

Sevimli bir sesle, “Zahmet etmeyin, lütfen, ben alırım.” dedi.

Çantayı yerden almayacağımı anlayınca eğilip kendisi aldı. Bu hareketi yaparken sanki benden evvel davranmış gibi hızlıydı. Tekrar başıyla selam verdi ve beni bir budala gibi olduğum yerde bırakarak yoluna devam etti. Beş dakika boyunca rezil olduğumu düşündüm. Daha sonra Stepan Trofimoviç’in evine geldiğim zaman kahkahalarla gülmeye başladım. Bu karşılaşmayı öyle komik bulmuştum ki bütün olayı Stepan Trofimoviç’e anlatmaya karar verdim.

III

Stepan Trofimoviç’i çok farklı bir ruh hali içinde bulunca şaşırdım. Beni görür görmez büyük bir heyecanla karşılamak için koştu. Fakat o kadar dalgındı ki anlattıklarımı dinlediğinden bile kuşkuluydum. Karmazinov’dan söz eder etmez kendini kaybetti.

“Ondan sözetmeyin!” diye haykırdı. “Onun ismini ağzınıza almayın! Bakın, şuna bakın! Okuyun! Okuyun!..”

Çekmeceyi çekti ve masanın üstüne, kurşun kalemle aceleyle yazılmış üç kâğıt parçası attı. Bunların hepsi Varvara Petrovna’dan gelmişti. İlk not iki gün evvel, ikincisi dün ve üçüncüsü de bugün, bir saat evvel yazılmıştı. Üç mektubun ortak konusu Karmazinov’dur. Büyük yazarın kendisine ziyarete gelmemesi halinde ne kadar üzüleceğinden ve gururunun incinebileceğinden

söz ediyordu. İşte iki gün evvel gelen ilk not (belki üç ya da dört gün evvel yazılmıştı):

“Nihayet bugün ziyareti ile size şeref verecek olursa, benden söz etmemenizi rica ederim. En küçük bir imada bile bulunmayın. Benim hakkımda konuşmayın ve beni ona hatırlatmayın.”

V.S.

Dünkü not:

“Nihayet bu sabah sizi ziyarete karar verecek olursa, en soylu hareketin onu evinize kabul etmemek olacağını sanıyorum. Ben böyle düşünüyorum, sizin nasıl düşündüğünüzü bilmiyorum.”

V.S.

Bu sabah gelen son not:

“Evinizin kirli ve tütün dumanı ile dolu olduğundan eminim. Marya ve Fomuşka’yı size gönderiyorum. Yarım saatte her tarafı temizleyip toplarlar. Onlara karışmayın, etrafa çeki düzen verirlerken siz en iyisi mutfakta oturun. Bir Buhara halısı ve iki Çin vazosu gönderiyorum. Onları uzun zamandan beri size hediye etmeyi düşünüyordum zaten. Bunların yanında Teniers’imi gönderiyorum (bir süre için). Vazoları pencerenin içine koyabilirsiniz ve Teniers’i de tam Goethe’nin resminin altına asın. Orada daha çok göze çarpar ve sabahları da daha iyi ışık alır. Nihayet gelirse, onu son derece kibar karşılayın. Önemsiz şeylerden ya da bilimsel konulardan söz edin, ondan henüz dün ayrılmış gibi davranın. Benim hakkımda tek kelime dahi söylemeyin. Akşam belki sizi görmeye gelebilirim.

Hamiş: Eğer bugün gelmezse artık hiç gelmez.”

V.S.

Notları okuyunca dostumun böyle heyecanlanmasına şaşıtm. Sorgulayan bakışlarımı ona çevirdiğimde, ben notları okurken her zaman taktığı beyaz kravatı, kırmızı bir kravatla değiştirmiş olduğunu gördüm. Şapkası ve bastonu masanın üstünde duruyor-

du. Rengi solmuştu ve elleri titriyordu. Sorgulayan bakışlarıma öfkeyle karşılık verdi:

“Onun heyecanı umurumda bile değil! *Je m'en fiche!*⁴⁹ Benim mektuplarıma cevap vermek için zaman ayıramıyor ama Karmazinov için heyecanlanıyor! İşte, işte bana dün geri gönderdiği açılmamış mektuplarımdan biri orada, masanın üstünde, kitabın altında, *L'Homme qui rit*'in⁵⁰ altında... Sevgili Nicholas için üzülüyorsa bana ne? *Je m'en fiche et je proclame ma liberté. Au diable le Karmazinov! Au diable Lembke!*⁵¹ Vazoları hole, Teniers'i çekmeceye sakladım ve beni derhal kabul etmesini istedim. Duydunuz! Ona söyledim! Ben de kurşun kalemle aynı tür kâğıda bir kalemle bir not yazdım ve Nastasya ile gönderdim, bekliyorum. Daşa'nın kendi ağzıyla ve Tanrı'nın huzurunda ya da hiç değilse, sizin huzurunuzda söylemesini istiyorum. *Vous me seconderez, n'est-ce pas, comme ami et timoin.*⁵² Yüzümü kızartmak, yalan söylemek, gizli kapaklı işler istemiyorum, hele bu işte hiç istemiyorum! Her şeyi bana açıkça ve samimiyetle itiraf etsinler ve sonra... Sonra belki ben onları onurlu davranışımıyla utandırırım! Ben bir alçak mıyım değil miyim, aziz dostum?”

Bir yudum su içmesini rica ettim, onu daha evvel hiç bu kadar heyecanlı görmemiştim. Konuşurken odanın bir kösesinden öbür köşesine koşuyordu. Sonra birden garip bir tavırla karşımda durdu. Aşırı bir gururla tepeden tırnağa beni süzdü ve yine konuşmaya başladı:

“Beni, Stepan Verhovenski'yi, onuru ve ilkeleri uğruna, gerekirse heybesini, yoksul çıkını zayıf omzuna vurup bir daha geri dönmek üzere buradan gidebilecek kadar güçlü sanmıyor musunuz efendim? Stepan Verhovenski'nin baskıyı, çılgın bir

49 Umrumda bile değil! (Fr.)

50 Gülen adam. (Fr.)

51 Vız gelir, özgürlüğümü ilan ediyorum. Karmazinov'un canı cehenneme! Lembke'nin canı cehenneme! (Fr.)

52 Bir dost ve şahit olarak benden yardımlarınız esirgemeyceksiniz, değil mi? (Fr.)

kadının baskısını, yani dünyadaki en onur kırıcı, amansız baskıyı büyük bir soylulukla geri çevirmesi ilk defa olmuyor. Gerçeği dikkate almadan sözlerime güldüğünüzü görüyorum, efendim! Ah, bir tüccarın yanına girip çocuklarına öğretmenlik yaparak son günlerimi orada geçirebileceğime ya da bir çitin dibinde açlıktan ölecek kadar güçlü olduğuma inanmıyorsunuz. Cevap verin, hemen cevap verin! İnanıyor musunuz, inanmıyor musunuz?”

Bilerek cevap vermedim. Hatta olumsuz bir cevapla onu incitmek istemediğim için konuşmaktan kaçınıyormuşum gibi bir de tavır takındım. Onun bu öfkesinde gururumu kıran bir şey vardı ve bu kişisel de değildi, hayır! Fakat bunu daha sonra anlatacağım.

Stepan Trofimoviç’in rengi gerçekten soldu:

“Belki yanımda sıkılıyorsunuzdur, Bay G-v (ismim bu idi)?”

Sonra olağanüstü öfkelenip parlamadan evvel genelde yüzüne gelen solgun ifadeyle, “Belki de... Beni bir daha görmek istemezsiniz...” dedi.

Endişeyle ayağa fırladığım sırada Nastasya odaya girdi ve üzerine kurşun kalemle bir şeyler karalanmış bir kâğıt parçasını sessizce ona uzattı. Bir göz attıktan sonra fırlatıp attı. Kâğıtta Varvara Petrovna’nın yazısıyla iki kelime vardı:

“Evde oturun.”

Stepan Trofimoviç şapkasını, bastonunu sessizce aldı ve acele adımlarla kapıya doğru yürüdü. Ben de peşinden gittim. Birden koridorda birtakım sesler ve aceleci adımlar duyuldu. Sanki yıldırımla vurulmuş gibi yerinde çakılıp kaldı.

Kolumu tutarak fısıldadı:

“Liputin. Mahvoldum!..”

Tam o anda Liputin odaya daldı.

Stepan Trofimoviç, Liputin geldi diye neden mahvolacaktı bilmiyordum ve bu sözüne de bir anlam verememiştim. Bunları iyice gergin olan sinirlerine verdim. Duyduğu dehşet olağanüstüydü, bu yüzden olacakları yakından izlemeye karar verdim.

Liputin odaya girerken, bütün yasaklara rağmen içeri girmeye hakkı olan birinin yüz ifadesini takınmıştı. Yanında hiç tanımadığımız, belli ki kente yeni gelmiş biri de vardı. Stepan Trofimoviç'in anlamsız bakışına karşılık Liputin yüksek sesle konuşmaya başladı.

“Size bir ziyaretçi getiriyorum, hem de önemli biri! Bu bakımdan yalnızlığınızı bozmaya cesaret ediyorum. Bay Kirilov ender rastlanan bir inşaat mühendisidir. En önemlisi efendim, oğlunuzu tanıyor, Pyotr Verhovenski’yi. Oğlunuzun çok yakın bir arkadaşı. Ondan bir de haber getirmiş. Yoldan henüz geldi.”

Ziyaretçi sert bir sesle, “Haber getirdiğimi siz uyduruyorsunuz.” dedi. “Haber getirmedi ama Verhovenski’yi tanıdığım doğrudur. Kendisinden on gün evvel X’ten ayrıldım.”

Stepan Trofimoviç tereddüt etmeden adamın elini sıktı ve oturması için işaret etti. Bir bana, bir de Liputin’e baktı. Sonra sanki aniden kendine gelmiş gibi aceleyle oturdu ama şapkası ve bastonu hâlâ elindeydi.

“Sanırım dışarı çıkıyordunuz... Oysa, bana çok meşgul olduğunuz söylenmişti!..”

“Evet, kendimi iyi hissetmiyorum. Sadece yürüyüşe çıkıyordum. Ben...”

Stepan Trofimoviç aniden sustu, elindeki şapka ile bastonu divanın üstüne bıraktı ve kızardı.

Bu arada aceleyle ziyaretçiyi inceliyordum. Genç bir adamdı; tahminen yirmi yedi yaşlarında... Düzgün kılıklı, solgun benizli, donuk, siyah gözlü, uzun boylu ve esmerdi. Biraz düşünceli ve dalgın görünüyordu. Konuşmasını kesik kesik, dilbilgisi bakı-

mından sınırlı cümlelerle sürdürüyordu. Biraz uzunca cümle kurmak zorunda kaldığı zaman garip kelime hataları yapıyordu. Liputin, Stepan Trofimoviç'in hayretini fark ediyor ve belli ki içten içe buna seviniyordu. Odanın karşı köşesindeki koltuklara oturan ev sahibi ile misafiri aynı uzaklıkta olabilmek için oturduğu hasır sandalyeyi odanın ortasına doğru sürmüştü. Keskin bakışlı gözleri, odanın her köşesini araştırıyordu.

Stepan Trofimoviç nihayet misafirine mırıldanır gibi sordu.

“Ben... Pyotr’i uzun süreden beri görmedim. Avrupa’da mı tanıştınız?”

“Burada ve Avrupa’da.”

Liputin araya girdi:

“Bay Kirilov, dört senelik bir ayrılıktan sonra Avrupa’dan henüz döndü. Mesleğinde ilerlemek için gitmişti ve şimdi de demiryolu köprüsünde iş alabilmek amacıyla buraya geldi. Şimdilik cevap bekliyor. Pyotr’in aracılığıyla da Drozdovları ve Liza’yı tanıyor.”

Mühendis dimdik oturuyor ve sabırsızlıkla dinliyordu. Bir şeylere kızdığı her halinden belli oluyordu.

“Bay Stavrogin’i de tanıyor.”

Stepan Trofimoviç sordu:

“Bay Stavrogin’i de tanıyor musunuz?”

“Evet, efendim. Onu da tanıyorum.”

“Petruşa’yı görmeyeli o kadar uzun zaman oldu ki... Kendimde onun ba...babası olmak hakkını göremiyorum... *C’est le mot...*⁵³ Ben... Şey... Ondan ayrıldığınız zaman nasıldı?”

Bay Kirilov yine kısaca ve kızgın bir sesle, “Yani... O da gelecek.” dedi.

“Geliyor ha! Nihayet ben... Anlıyorsunuz ya, sevgili oğlumu görmeyeli o kadar uzun zaman oldu ki!” Stepan Trofimoviç kelime-

53 Tam da böyle... (Fr.)

lerini şaşıırıyordu. “Zavallı oğlumu bekliyorum. Kendisine karşı çok suçluyum...” diye devam etti. “Yani şunu demek istiyorum; Petertrsbuurg’da ondan ayrıldığım zaman... Yani, düşünmedim ki... Onu bir hiç sayıyordum, onu... *Quelque chose ce genre...*⁵⁴ Biliyor musunuz, sinirli, çok duygulu ve... ürkekti. Gece ölmekten korktuğu için yatarken, yerlere kapanarak dua eder, yastığının üstüne haç çizdi... *Je m’en souviens. Enfin,*⁵⁵ ne güzelliğe karşı hassasiyeti, ne de gelecekte önemli fikirlere sahip biri olacağına dair bir belirti vardı... *C’était comme un petit idiot,*⁵⁶ fakat ne söylediğimi bilmiyorum galiba, özür dilerim. Ben... şey... beni...”

Mühendis birden aşırı bir merakla sordu:

“Yastığına haç çizdiğini söylerken ciddi miydiniz?”

“Evet, çizdi.”

“Sadece öğrenmek istemişim, devam edin.”

Stepan Trofimoviç sorgu dolu gözlerle, Liputin’e baktı.

“Beni ziyarete geldiğiniz için memnunum ama şey... Sahi, nerede kaldığınızı öğrenebilir miyim?”

“Bogoyavlenskaya Sokağı, Filipov’un evinde.”

Kendimi tutamadım:

“Ah,” dedim, “Şatov da orada oturuyor.”

Liputin âdeta bağırarak, “Evet, aynı evde,” dedi, “Şatov tavan arasında oturuyor. Bay Kirilov, Yüzbaşı Lebyadkin’in katında bir odada kalıyor. Şatov’u da ve karısını da tanıyor. Avrupa’da karısının yakın arkadaşıymış.”

Bey Verhovenski birden duygulanarak bağırdı:

“*Comment! De ce pauvre ami*⁵⁷ şu kadının şanssız evlilikleri hakkında bir şeyler biliyor musunuz? Kadını şahsen tanıyan biri olarak ilk kez sizinle karşılaşıyorum ve eğer sadece...”

54 Yani, böyle bir şey... (Fr.)

55 Onu hatırlıyorum. Nihayet. (Fr.)

56 Küçük bir budalaya benziyordu. (Fr.)

57 Söyleyin! Bu zavallı dostumuzla. (Fr.)

Mühendis kıpkırmızı bir halde onun konuşmasını yarıda kesti:

“Ne kadar saçma! Her şeyi nasıl uyduruyorsunuz, Liputin! Şatov’un karısını hiç görmedim... Belki sadece uzaktan bir kere görmüşümdür o kadar. Şatov’u tanırım. Neden böyle şeyler uydurup duruyorsunuz?”

Kanepenin üzerinde sert bir hareketle döndü, şapkasını kaptı sonra tekrar yerine bıraktı; yine eskisi gibi oturdu. Kıvılcımlar fışkıran gözlerle meydan okurcasına Stepan Trofimoviç’e baktı. Böylesine öfkelenmesini hiçbir zaman anlayamadım. Stepan Trofimoviç duygulu bir tavırla, “Bağışlayın...” dedi. “Bunun çok hassas bir mesele olduğunu biliyorum...”

“Burada hassas bir mesele falan yok. Ayıp, hakikaten ayıp ama, ‘saçma’ diye size değil, Liputin’e bağırdım. Çünkü daima uyduruyor. Size hitap ettiğimi düşündünüzse bağışlayın. Şatov’u tanıyorum, ama karısını hiç tanımıyorum... Hiç!”

“Anladım. Anladım. Israr etmemin sebebi sadece zavallı dostumuzu, *noire irascible ami*,⁵⁸ çok sevdiğimden ve onunla daima ilgilendiğimden... Bence o, eskiden inandıklarına çok çabuk sırt döndü, gençliğin heyecanına verdiği düşünceleri aslında doğru düşüncelerdi belki de... *Notre Sainte Russie*⁵⁹ hakkında öyle şeyler söylüyor ki, bu değişmeyi, aile içindeki bir sarsıntıya, yani şanssız evliliğine vermek eğilimindeyim. Zavallı Rusya’mızı iyi tanıyan, avucunun içi gibi bilen ve bütün hayatını Rus halkına vermiş olan ben, onun Rus halkını hiç mi hiç tanımadığına size yemin edebilirim.”

Mühendis bir kere daha aniden lafa girdi:

“Rusya’yı ben de bilmem ve... İnceleme fırsatını da bulamadım.” Sonra yine kanepede sert bir dönüş yaptı. Stepan Trofimoviç’in sözü yarıda kalmıştı.

58 Öfkeli dostumuzu. (Fr.)

59 Kutsal Rusya’mız. (Fr.)

Liputin, “İnceliyor aslında, Rusya’yı inceliyor...” diye araya girdi. “İncelemelerine henüz başladı ve Rusya’da artan intihar olaylarının sebepleri ve genel olarak, toplumda intihar olaylarını etkileyen sebepler üzerine çok ilginç bir makale hazırlıyor. Şaşırtıcı sonuçlara varmış.”

Mühendis son derece heyecanlanarak, “Hiç hakkınız yok!” diye öfkeyle mırıldandı. “Hiç de makale değil... Ben asla... böyle saçma şeyler... Size gizli olarak sordum. Hiç de bir makale değil, yayımlamıyorum ve sizin hakkınız yok...”

Liputin’in keyiflendiği açık seçik belliydi.

“Özür dilerim. Belki de edebî çalışmanıza, makale demekle yarıldım. Bay Kirilov sadece gözlem yapıyor ve meselenin ahlaki boyutuna değinmiyor. Aslında sonuçların amaçlara iyilikle ulaşması için son zamanlarda çok popüler olan genel yıkım ilkelerinin kabul edilmesi taraftarıdır.”

Mühendis, karşısındakileri küçük gören bir tebessümle dinliyordu. Yarım dakika kadar herkes sustu. Nihayet Bay Kirilov mağrur bir tavırla:

“Bunların hepsi saçma Liputin.” dedi. “Eğer tesadüfen size bazı şeyler anlattıysam ve siz onlara hemen sarıldıysanız, benim yapacak bir şeyim yok. Fakat buna hakkınız yok. Çünkü bunlardan kimseye söz etmedim. Konuşmaya tenezzül etmem. Nefret ederim konuşmaktan. İnançlarım bana aittir, siz ise ahmakça davrandınız. Bir karara bağlanmış konular üzerine konuşmam. Tartışmaktan nefret ederim. Hiçbir zaman tartışmak istemedim...”

Stepan Trofimoviç dayanamadı.

“Belki de çok haklısınız.”

“Özür diliyorum sizden, burada kimseye kırılmış değilim.” Kirilov heyecanla ve çabuk çabuk konuşmasına devam etti:

“Dört sene içinde pek az insan gördüm... Dört sene pek az konuştum ve insanlarla bir araya gelmemek için çok çaba sarf ettim. Kendimce sebeplerim vardı, kimseyi ilgilendirmez... Tam dört

sene... Liputin bunu öğrendi ve gülüyor. Anlıyorum ve aldır-
mıyorum. Gücenmiyorum, sadece bu rahatlığına şaşıyorum.
Düşüncelerimi size açmıyorsam...” Sözünün burasında hepimizi
garip bir bakışla süzerek devam etti: “Beni hükümete ihbar
edeceğiniz korkusundan değil. Kesinlikle lütfen, böyle saçma
şeyleri aklınıza getirmeyin...”

Bu sözlere hiçbirimiz cevap vermedik. Sadece birbirimize ba-
kıştık. Hatta Liputin bile alaylı gülmesini unutmuştu. Stepan
Trofimoviç kararlı bir tavırla kanepeden kalktı.

“Çok üzgünüm baylar ama kendimi iyi hissetmiyorum, biraz da
üzgünüm. Kusuruma bakmayın.”

Bay Kirilov şapkasını alarak doğrulurken, “Ah, gitmemizi isti-
yorsunuz...” dedi. “Böyle söylediğiniz için memnun oldum. Son
derece unutkanım biliyorsunuz.”

Yerinden kalktı ve içten bir tavırla elini uzatarak Stepan
Trofimoviç’e doğru yürüdü.

“Rahatsız olduğunuz için üzüldüm. Bilmeden gelmiş oldum.”

Stepan Trofimoviç acele etmeden onun elini dostça sıktı.

“Şansınızın açık olmasını dilerim.” dedi. “Söylediğiniz gibi ken-
dinize özgü sebepler yüzünden bu kadar sene insanlarla aranızda
mesafe koyarak Avrupa’da kalmışsanız, Rusya’yı unutmuş olma-
nızı anlıyorum. Burada doğup büyümüş biz Ruslara şaşkınlıkla
bakıyor olmalısınız. Bize gelince, biz de size şaşıyoruz. *Mais cella
passera.*⁶⁰ Yalnız bir şey var, beni şaşırtan bir şey: Köprümüzü
inşa etmek istiyorsunuz, bununla beraber, genel yıkım ilkelerine
tarafdar olduğunuzu söylüyorsunuz. Bu yüzden köprümüzü
yapmanıza izin vermeyeceklerdir!..”

Kirilov şaşırarak haykırdı.

“Ne? Ne dediniz? Ah, boş verin!..”

60 Bu da geçecek. (Fr.)

Birden neşeli kahkahalarla gülmeye başladı. Bir dakika kadar yüzünde çocuksu bir ifade belirdi. Bu ifadenin ona çok yakıştığını düşündüm. Stepan Trofimoviç'in bu sözlerine sevinen Liputin, ellerini zevkle birbirine sürtüyordu. Fakat bütün bu süre içinde Stepan Trofimoviç'in ne sebepten Liputin'den korktuğunu ve onun geldiğini görünce neden "Mahvoldum!" diye haykırdığını hayretle düşünmekten kendimi alamadım.

V

Hepimiz kapıda duruyorduk. Ev sahibiyle ziyaretçilerin birbirlerine son sözlerini söyleyecekleri ve biraz sonra iyi dileklerle ayrılacakları andı.

Liputin, odadan çıkmak üzereyken kasten söylemiş gibi, "Bay Kirilov'un bugün pek neşesi yok..." dedi. "Çünkü Yüzbaşı Lebyadkin ile kız kardeşi için tartıştı. Yüzbaşı Lebyadkin yarım akıllı kız kardeşini kamçıyla, hakiki bir Kazak kamçısıyla dövüyormuş... Her sabah ve akşam. Buna daha fazla dayanamayan Alekçey Nilic avludaki küçük bölüme geçti. Eh, iyi günler."

Stepan Trofimoviç kırbaçla vurulmuş gibi haykırdı:

"Kız kardeşini mi? Hasta kızı mı? Kamçıyla, ha? Hangi kız kardeşi? Hangi Lebyadkin?"

Biraz evvelki dehşet duygusu tekrar gelmişti.

"Lebyadkin mi? Emekli yüzbaşı. Kendisine kıdemli üsteğmen diyen..."

"Rütbesinden bana ne? Kız kardeşi kim? Tanrım! Lebyadkin diyorsunuz? Fakat burada bir Lebyadkin vardı ki..."

"Aynı adam... *Bizim* Lebyadkin... Virginski'nin evinde, hatırladınız mı?"

"Fakat o sahte paralarla yakalanmamış mıydı?"

"Geri döndü. Neredeyse üç haftadan beri burada."

"Ama o bir alçak!.."

“Aramıza bir alçak almamamız için bir sebep var mı?” Liputin birden sırtıttı ve hoş olmayan bakışlarını Stepan Trofimoviç’in yüzüne dikti.

“Ulu Tanrım! Böyle söylemek istemedim... Aslına bakacak olursanız, alçaklık konusunda sizinle aynı fikirdeyim. Fakat böyle söylerken neyi kastettiniz? Çünkü bunu söylerken muhakkak bir şeyleri vurgulamak istediğinize inanıyorum!..”

“Ah, saçma şeyler... Yüzbaşı meğer aramızdan sahte paralar yüzünden ayrılmamış. Kendisinden saklanan kız kardeşini bulmak için gitmiş. Şimdi de onu alıp dönmüş, bütün mesele bu. Neden korkmuş görünüyorsunuz, efendim? Sadece sarhoş olduğu zaman bana anlattıklarını söylüyorum. Ayık olduğu zaman bu konuda tek kelime bile söylemez. Son derece sinirli biri. Kız kardeşine gelince, deli olmasının yanı sıra bir de topal. Birisi kızı sözde baştan çıkarmış. Lebyadkin ailenin onuruna sürülen bu lekeye karşılık, uzun zamandan beri bu adamdan her sene belirli bir para almış. Sarhoş konuşmalarından anlayabildiğim bu kadar. Fakat bana sorarsanız bütün bunlar sarhoşun saçmalamaları. Sadece övünüyor. Ayrıca böyle durumlar çok daha basit yollarla halledilir. Bununla beraber, bolca parası olduğu muhakkak. On beş gün evvel yalınayak dolaşıyordu, şimdi ise elinde yüz rublelerle... Kız kardeşine her gün bir çeşit nöbet geliyor. Kadın çığlık çığığa bağıyor, o da kırbacıyla onu ‘yola’ getiriyor. Kadın saygılı olmayı bilmelidir, diyor... Anlayamadığım bir başka husus da Şatov’un o adamla beraber nasıl oturabildiğidir. Aleksey Niliç orada ancak üç gün kalabildi. Onu Petersburg’dan tanıyor ama olanlara daha fazla tahammül edemediği için avludaki küçük bölüme geçti.”

Stepan Trofimoviç, “Doğru mu?” diye sordu mühendise dönerek.

Kirilov öfkeyle mırıldandı:

“Gevezenin birisiniz Liputin!”

Stepan Trofimoviç kendisini tutamayarak, “Sırlar, sırlar!.. “diye haykırdı. “Birdenbire bu kadar çok sır nasıl toplandı?”

Mühendis kaşlarını çatdı, kızardı, omuzlarını silkerek odadan çıktı.

Liputin, “Hatta Aleksey Niliç, kırbağı çekip elinden almış,” diye ilave etti, “kırıp, pencereden dışarı fırlatmış, ikisi şiddetle tartışmış.”

Aleksey Niliç hızla geri döndü.

“Neden gevezelik ediyorsunuz, Liputin?” dedi. “Aptalca davranıyorsunuz. Neden?”

“Tevazu yüzünden ruhumuzun asil davranışlarını neden gizleyelim? Sizin asil davranışlarınızdan söz ediyorum...”

“Ne kadar saçma ve gereksiz... Lebyadkin ahmağın teki. Değersiz bir adam. Dava için de hiçbir faydası olmayan biri. Neden böyle saçmalıyorsunuz? Gidiyorum.”

Liputin, parlak bir gülümsemeyle, “Ah, ne yazık!” diye haykırdı. “Başka bir hikâye anlatarak sizi biraz neşelendirecektim, Stepan Trofimoviç. Aslında bunu anlatmak için gelmiştim, gerçi siz bunu duymuşsunuzdur ya, neyse... Başka bir zaman anlatırım. Bay Kirilov’un acelesi var. Görüşmek üzere. Anlatacağım hikâye Varvara Petrovna ile ilgiliydi. Geçenlerde beni özellikle çağırtmıştı. Kelimelerle anlatılamayacak kadar komikti... Çok yakında görüşmek üzere efendim.”

Fakat tam bu sırada Stepan Trofimoviç onun omzuna yapıştı, sonra çekerek odaya soktu ve bir sandalyeye oturmaya zorladı. Liputin korkmuş görünüyordu. Oturduğu sandalyeden Stepan Trofimoviç’e korkarak baktı:

“Garip şey, evet, birden beni çağırttı ve ‘sır olarak’ Nikolay Vsevolodoviç hakkında ne düşündüğümü sordu. Delirmiş gibiydi, şaşılacak şey değil mi?”

“Delirmiş olmalısınız!” diye mırıldandı Stepan Trofimoviç ve birden öfkeyle bağırdı: “Bakın size ne diyeceğim Liputin, bana bir şey söylemek üzere geldiğinizi biliyordum. Çirkin bir şey...”

Birden Stepan Trofimoviç'in, Liputin'in bizi ilgilendiren meseleler hakkında en az bizim kadar bilgi sahibi olduğunu, hatta bizden daha fazla şeyler bildiğine dair sözlerini hatırladım.

"Rica ederim Stepan Trofimoviç!" dedi Liputin korkmuş gibi görünmeye çalışarak. "Lütfen, böyle yapmayın."

"Başlayın! Sizden de rica ediyorum Bay Kirilov, sizden de gelip oturmanızı ve şahitlik etmenizi istiyorum. Lütfen, şöyle buyurun. Oturun. Siz Liputin, her şeyi samimi ve basit bir dille anlatın, dolambaçlı sözlerle olmasın!"

"Böylesine heyecanlanacağınızı bilseydim, bundan hiç söz etmezdim. Bunları Varvara Petrovna'dan öğrendiğinizi sanıyordum!"

"Böyle bir şey sanmıyordunuz... Başlayın, başlayın diyorum."

"Ah pekâlâ, yalnız oturmaz mısınız? Siz bu kadar heyecanlıyken başımda ayakta durmanızı arzu etmiyorum. Aksi halde rahatlıkla anlatabileceğimi sanmam."

Stepan Trofimoviç heyecanına hâkim olmaya çalışarak mağrur bir tavırla koltuğa çöktü. Mühendis karanlık bakışlarını yere dikmiş, başını kaldırmamakta ısrar ediyordu. Liputin büyük bir zevkle onları süzüyordu.

"Eh, nasıl başlayacağımı da bilmiyorum... Beni boş bulunduğum bir anda yakaladınız..."

VI

"Evvelsi gün aniden Varvara Petrovna'nın bir uşağı geldi ve yarın saat tam on ikide hanımefendinin evine gelmemi söyledi. Düşünebiliyor musunuz? Bütün işi gücü bıraktım ve saat tam on ikide Varvara Petrovna'nın kapısını çaldım. Büyük salona alındım; bir dakika sonra Varvara Petrovna gelip oturmamı söyledi ve kendisi de karşıma geçip oturdu. Olan bitene inanamadan oturduğum yerde kalmıştım. Siz de bilirsiniz efendim, bana karşı her zamanki tavırlarını! Âdeti olduğu üzere lafı uzatmadan hemen konuya girdi. 'Hatırlarsınız...' dedi. 'Dört sene evvel Nikolay Vsevolodoviç

bazı tuhaf davranışlarda bulunmuş, bu olaylar herkesi şaşkına çevirmişti ama daha sonra rahatsızlığı anlaşılmıştı. Bu olaylardan biri de sizi çok yakından ilgilendirmişti. Nikolay Vsevolodoviç iyileştiği zaman benim arzum üzerine sizi ziyaret etmişti. Daha evvel de sizinle birkaç kere konuşmuş olduğumu biliyorum. Çok samimi ve açık olarak söyleyin...' Sözü'nün burasında Varvara Petrovna biraz şaşkın görünüyordu... 'Nikolay Vsevolodoviç'i o zaman nasıl bulmuştunuz? Sizin üstünüzde nasıl bir etki yaratmıştı? Onun hakkında şimdi ne düşünüyorsunuz?'

Varvara Petrovna'nın dili dolandı, bir dakika kadar susarak bekledi, sonra kızardı. Bayağı korkmuştum. Tekrar konuşmaya başladı, dokunaklı diyemeyeceğim belki ama son derece etkileyici bir anlatımla, 'Beni çok dikkatle dinlemenizi istiyorum...' dedi. 'Sizi anlayışlı, gerçekleri görebilen, tahminlerinde yanılmayan bir kimse olarak tanıdığım için çağırttım.' (Ne iltifatlar ama!) 'Sizinle bir anne olarak konuşuyorum. Nikolay Vsevolodoviç'in başından bazı talihsiz olaylar geçmiştir. Bütün bunların akli dengesini etkileyebileceği kuşkusuzdur. Delilik demek istemiyorum.' Sözü'nün burasında bir an sustu. Sonra büyük bir güvenle ve mağrur bir tavırla konuşmasına devam etti. 'Böyle bir şey hiçbir zaman düşünülemez. Tuhaf, değişik bir şey denebilir. Düşüncelerinde, eğilimlerinde, görüşlerinde bir kayma olabilir.' Bu sözler efendim, Varvara Petrovna'nın durumu bu kadar net bir şekilde açıklayabilmesi beni hayretler içinde bıraktı. Son derece akıllı bir hanımefendi!.. Varvara Petrovna 'Nihayet...' dedi. 'Ben bile onda bazı değişik eğilimler ve devamlı bir huzursuzluk sezmiştim. Ama ben bir anne, siz ise bir yabancısınız; bu bakımdan kafası çalışan bir insan olarak daha sağlam bir sonuca varabilirsiniz. Size yalvarırım...' (aynen bu lafı kullandı,) 'Gerçeği bütün çıplaklığı ile bana anlatın. Bu konuşmamızın gizli olduğunu hiçbir zaman unutmayacağınıza söz verirsiniz ileride, yardımlarımı sizden esirgemem.' İşte efendim, hepsi bu. Ne dersiniz?"

Stepan Trofimoviç şaşkın şaşkın kekeleydi:

"Siz... Beni şaşırttınız. Öyle ki size inanamıyorum."

Liputin Stepan Trofimoviç'i duymamış gibi sürdürdü sözlerini:

"Hayır hayır, lütfen iyi düşünün. Böyle bir kişi, bir hanımefendi, benim gibi bir adama, böyle bir soru sorar ve üstelik sorduklarının aramızda kalmasını isterse, onun ne kadar zor durumda olduğu anlaşılır mı? Bu ne demektir? Nikolay Vsevolodoviç hakkında beklenmedik bir haber almış olabilirler mi?"

Stepan Trofimoviç kafasını toparlamakta zorlanarak mırıldandı:

"Bilmiyorum... Herhangi bir haber alınıp alınmadığına dair bilgim yok. Onu bir süredir görmedim, fakat... Şunu söyleyebilirim ki efendim... Fakat şunu söyleyeyim ki Liputin, bunları sizinle bir sır olarak paylaşmış; siz de bunları bizim huzurumuzda söylüyorsunuz..."

"Tamamen bir sır olarak! Kimseye söyleyecek olursam Tanrı beni çarpsın ben... Fakat burada anlattıysam bundan ne çıkar? Biz yabancı mıyız? Bay Kirilov da öyle... O da aslında yabancı sayılmaz, değil mi?"

"Korkarım sizinle aynı fikirde değilim. Sırrı saklayacağımızdan kuşku yoktur... Üçümüzün yani... Fakat siz Liputin, korkarım saklayamazsınız ve size hiçbir şey için güvenemem."

"Ne demek istiyorsunuz, efendim? Bana devamlı yardım teklif edildiğine göre, herkesten çok beni ilgilendirir, değil mi? Aslında bu konuya dikkatinizi çekmemin sebebi, oldukça garip ve psikolojik bir olaydan daha söz etmek içindi. Dün akşam Varvara Petrovna'yla yaptığım konuşmanın etkisi altındayken, Bay Kirilov'a bu konuyla uzaktan ilgili bir soru sordum; 'Bay Stavrogin'i hem Petersburg'dan hem de Avrupa'dan tanıyor sunuz...' dedim. 'Akli dengesi ve yetenekleri hakkında neler düşünüyorsunuz?' Bay Kirilov, her zamanki gibi kısa şekilde, onun ince zekâlı ve sağlam karakterli bir kimse olduğunu söyledi. Sorumu biraz daha genişlettim: 'Bu kadar sene boyunca, inançlarında bir değişme, nasıl desem bir kayma, delilik gibi ya da ona benzer bir şeyler sezdimiz mi?' Kısaca, Varvara Petrovna'nın sorusunu tekrarladım. Ne tahmin edersiniz? Bay Kirilov şimdi yaptığı

gibi kaşlarını çattı ve derin düşüncelere daldı. ‘Evet...’ dedi. ‘Bazen dikkatimi çeken bazı gariplikler olmuştu.’ Bay Kirilov’a garip gelen şeyler varsa, bunların aslında ne kadar tuhaf şeyler olabileceğini söylememe gerek var mı?”

Stepan Trofimoviç, Kirilov’a döndü, “Doğru mu?” diye sordu.

Kirilov birden başını kaldırdı ve kıvılcım saçan gözlerle ona baktı, “Bu konuda konuşmak istemiyorum.” diye cevap verdi. “Size karşı çıkmak zorundayım, Liputin. Bu konuya ismimi karıştırmanız doğru değil, buna hakkınız da yok. Size bu husustaki düşüncelerimin tamamını söylemedim zaten. Onu Petersburg’dan tanıyor olabilirim, ama bu seneler önceydi ve her ne kadar ara sıra görüşsek de onu çok az tanıyorum. Beni bu işlerinize karıştırmamanızı rica ederim ve... Ve bütün bunların dedikodudan başka bir şey olduğunu da düşünmüyorum.”

Liputin masum bir tavırla kollarını yana açtı:

“Demek dedikoducuyum, öyle mi? Casus da deseydiniz bari! Sizin için her şey çok kolay Aleksey Niliç, tabii kendinizi her şeyden ve herkesten dışlıyorsunuz çünkü. Buna inanmayacaksınız Stepan Trofimoviç... Yüzbaşı Lebyadkin aptal biri olarak görünebilir. Doğrudur, ahmağın tekidir... O da, Nikolay Vsevolodoviç tarafından incitildiğini düşünüyor, ama onun ince zekâsını övmekten geri kalmıyor. ‘Şaşıyorum bu adama,’ diyor, ‘akıllı bir ejderha gibi...’ (Bunlar onun kendi sözleri.) Hâlâ dünkü görüşmemin ve Aleksey Niliç ile yaptığım konuşmanın etkisi altındaydım. ‘Yüzbaşı,’ dedim, ‘ne dersiniz? Bu akıllı ejderha deli mi değil mi?’ İnanın bana, sanki hassas bir yerine kırbacla vurmuşum gibi aniden yerinden fırladı. ‘Evet,’ dedi, ‘evet, fakat bunun etkisi olamaz...’ Ama devamını getirmediği için bunun neye etkisi olamayacağını anlamadım. Sonra derin ve üzüntülü bir şekilde düşüncelere daldı. Filipov’un meyhanesindeydik. Yarım saat sonra yumruğunu masaya vurdu; ‘Evet. Belki delidir,’ dedi, ‘bu yüzden olmalı. Ama bunun etkisi olmaz...’ ve neye etkisi olamayacağını yine söylemedi. Şüphesiz konuşmamızı özetliyorum... Ama sonuç yeteri kadar açık: Kime sorarsanız

sorun hepsi bir tek düşünceyi seslendiriyor. Herkes ‘Evet,’ diyor, ‘evet, delidir; çok akıllıdır ama aklını kaçırmış da olabilir.’”

Stepan Trofimoviç dalgın görünüyordu:

“Peki, Lebyadkin bunu nereden bilebilir?”

“Beni az evvel casuslukla suçlayan Aleksey Niliç’e sorsanız daha doğru olur. Ben bir casusum. Ben bilmiyorum, ama Bay Kirilov bu durum hakkında her şeyi bilse de susmakta ısrar ediyor.”

Mühendis biraz önceki öfkeli tavrıyla, “Hiçbir şey bilmiyorum ya da çok az şey biliyorum.” dedi. “Lebyadkin’i sarhoş edip konuşturmak istiyorsunuz. Beni de bu amaçla buraya getirdiniz zaten. Konuşturup bir şeyler öğrenmek için... Demek ki gerçekten bir casussunuz!..”

“Onu sarhoş etmedim! Bildiklerinden bana ne! Bu sırların benim için bir değeri yok. Ama sizin için var mı yok mu, bilemiyorum. On iki gün evvel benden borç istedi, ona şampanya ikram eden ben değilim, aksine o bana ikramda bulundu. Ama bana güzel bir fikir verdiniz. Gerekli olduğunu düşündüğüm her şeyi öğrenmek için onu sarhoş edeceğim, yapacağım bunu... Bütün küçük sırlarınızı açığa çıkarmak için...”

Stepan Trofimoviç şaşkınlıkla tartışan bu iki kişiye baktı. Her ikisi de kendilerini ele veriyor ve umursamaz görünüyordu. Liputin’in bu adamı buraya getirmesindeki sebebin, üçüncü bir kişi aracılığı ile onu, gerekli tartışmaya çekmek olduğunu düşünmemek elde değildi. Bu Liputin’in en sevdiği oyunlardan biriydi. Konuşmasına devam etti:

“Bay Kirilov, Nikolay Vsevolodoviç’i çok iyi tanıyor; sadece tanıdığını saklıyor. Lebyadkin’e gelince Nikolay Vsevolodoviç’i Petersburg’dan beş ya da altı yıl evvelinden, sürdüğü hayat hakkında çok az bilinen bir dönemden beri tanıyor. Prensimiz anladığım kadarıyla, Petersburg’daki günlerinde, etrafına çok garip insanlar toplamış. Bay Kirilov’un da onu, o dönemden tanıdığını sanıyorum.”

“Dikkat edin Liputin! Sizi uyarıyorum, Stavrogin kısa zaman sonra gelecek; hiç de bağışlayıcı biri değildir.”

“Neden beni uyarıyorsunuz? Onun son derece ince ve keskin bir zekâya sahip olduğunu ilk söyleyen benim; dün Varvara Petrovna’ya da aynen böyle söyledim. ‘Ama karakteri konusunda bir şey söyleyemem.’ dedim. Dün Lebyadkin de tekrarlayıp duruyordu: ‘Karakterinden çok çektim.’ Ben de böyle düşünüyorum! Bir gün elinizi sıkar, ertesi gün misafirperverliğinize karşılık, en değerli arkadaşlarınızın yanında, canı istedi diye suratınıza tokadı yapıştırır. Bana soracak olursanız, bunun sebebi şımarıklık! Bir de kadın milletine pek düşkün doğrusu! Biliyor musunuz, deli ve topal olmasaydı eğer, bizim ejderhanın asıl kurbanının Marya Lebyadkina olduğunu düşünürdüm. Gerçi onun ince zevkine pek uymuyor, ama bunun engel olacağını da sanmıyorum. Rezil bir dedikodu yaydığımdan söz ediyorsunuz; ama bütün kent bu konuyla çalkalanırken bunları ben mi yaymış oluyorum? Sadece dinliyor ve onay anlamında başımı sallıyorum. Baş sallamanın da bir suç olduğunu söylemezsiniz sanırım?”

“Bütün kent çalkalanıyor öyle mi? Neyle çalkalanıyormuş bakalım kent?”

“Yüzbaşı Lebyadkin sarhoş olduğu zaman bağıra bağıra olayı herkese duyuruyor. Bunların, bütün çarşıya davulla duyurulmasından ne farkı var? Benim hatam mı? Dostlar arasında olduğum için ilgileniyorum, yoksa değil miyim?” Bu sorudan sonra saf bir tavırla etrafına bakındı. “Şimdi şu sözlerime dikkat edin. Ekselansları, Yüzbaşı Lebyadkin’e, tanışmak onuruna eriştiğim, alçakgönüllü, onurlu, yetim genç bir hanımla İsviçre’den üç yüz ruble göndermiş. Fakat kısa bir süre sonra Lebyadkin, ismini söylemek istemediğim, yine çok şerefli ve son derece güvenilir birinden gönderilen paranın üç yüz değil, bin ruble olduğunu öğrenmiş. Bunu anlayan Lebyadkin, ‘genç hanım yedi yüz rublemi aldı’ diye kıyameti koparmış ve polis yoluyla bile olsa parasını geri alacağına yemin etmiş. Hiç değilse bu şekilde tehdit ediyor, bütün kent halkına duyurmak için bas bas bağırıyormuş.”

Mühendis birden sandalyesinden zıplayarak kalktı ve haykırdı:

“İgrenç bir şey!..”

“Bay Stavrogin adına gönderilen paranın üç yüz değil, bin ruble olduğunu Lebyadkin’e söyleyen onurlu kişi sizsiniz. Sarhoş olduğu zaman yüzbaşının kendisi söyledi bana.”

“Bu bir... bir yanlış anlaşılmalıdır. Biri, bir hata yaptı ve... Saçma, ve siz, efendim, siz... İğrenç!..”

“Bunun saçmalığına ben de inanmak isterim. Bütün bu konuşmaları çok üzülererek dinledim. Çünkü ne söylerseniz söyleyin, çok temiz karakterli bir kızın ismi hem yedi yüz ruble işine karıştırıldı hem de Bay Stavrogin’le inkâr edilemez bir ilişkisi olduğu ima edildi. Bizim soylu efendimiz, temiz karakterli bir kızı rezil etmekten ya da evli bir kadına leke sürmekten kaçınmaz. Evimde olanlar bunun basit bir kanıtıdır. İyi kalpli bir kişiye rastladığı takdirde, başka bir adamın günahını, onurlu ismi ile ört bas etmesi için onu zorlayacaktır.”

Stepan Trofimoviç, rengi solmuş olarak koltuktan doğrulmaya çalışırken, “Sözlerinize dikkat edin Liputin.” dedi.

Mühendis büyük bir heyecanla:

“Ona inanmayın! Ona inanmayın!” diye söylendi. “Biri bir hata yaptı, Lebyadkin sarhoşun biridir... Her şey anlaşılacaktır... Artık dayanamıyorum... Bunun adilik olduğunu düşünüyorum... ve... yeter... Yeter!”

Yerinden kalkıp koşarak odadan çıktı.

Liputin, “Ne yapıyorsunuz? Bekleyin, sizinle geliyorum!” diye telaşla haykırdı ve sandalyesinden fırlayarak Kirilov’un arkasından koştu.

VII

Stepan Trofimoviç bir dakika düşünerek durdu. Göz ucuyla bana baktıktan sonra şapkasını ve bastonunu alarak sessizce odadan

çıktı. Her zaman olduğu gibi ben de peşinden gittim. Dış kapıdan çıkarken peşinden geldiğimi fark edince, “Ah, evet, şahidim olabilirsiniz... *De l'accident... Vous m'accompagnerez riest-ce pas?*”⁶¹

“Stepan Trofimoviç, oraya gitmiyorsunuz değil mi? Neler olabileceğini düşündünüz mü?”

Bir dakika kadar durdu. Dokunaklı ve huzursuz bir gülümşeyişle, “Başka bir adamın günahını örtmek için evlenmem mümkün değil.” diye fısıldadı.

Gülümsemesinde utanç ve çaresizlik okunuyordu. Aynı zamanda garip bir coşkunkluk da göze çarpıyordu. Ben de bunu bekliyordum. Nihayet benden büyük bir dikkatle saklanan, bir türlü dudaklardan dökülmeyen kelimeler, bütün bir hafta süren kaçınmalardan ve yapmacık yalanlardan sonra ağızdan dökülmüştü. Öfkeden âdeta çılgına döndüm,

“Böylesine çirkin bir düşünce nasıl olur da aklınıza gelebilir efendim; sizin gibi zeki, iyi kalpli birinin aklına... Hem de Liputin'den daha önce?!”

Bana baktı, cevap vermeden yürümeye devam etti. Geri kalmak istemedim. Bunu Liputin'e inanarak düşünseydi onu bağışlayabilirdim fakat bu kuşkunun epeydir onu kemirdiği açıktı. Liputin sadece içindeki kuşku kıvılcımlarının alevlenmesini sağlamıştı. Varvara Petrovna'nın bu işin üzerinde ısrarla durmasını, çok değerli Nicholas'ının soylu kişilere has günahlarını, şerefli bir adamın evlenmesi ile kapamak arzusuna bağlıyordu!.. Böyle düşündüğü için cezalandırılmasını bütün samimiyetimle isterdim.

Yüz adım daha yürüdükten sonra aniden durdu.

“*Oh! Dieu, qui est si grand etsi ban.*”⁶² diye haykırdı. “Ah, beni kim avutabilir?”

Kolundan tutarak zorla eve doğru döndürdüm.

61 Olanlara... Bana refakat edersiniz, değil mi? (Fr.)

62 Ah! Ulu ve bağışlayıcı Tanrım!

“Lütfen, hemen geri dönelim, size her şeyi anlatacağım!”

Derken hemen yakınımızda canlı, neşeli ve genç bir ses, tatlı bir müzik gibi duyuldu.

“Bakın kim var burada! Stepan Trofimoviç, bu sizsiniz değil mi?”

Şaşkınlığımız geçmeden atın üzerindeki genç kız Liza Tuşina, ayrılmaz kavalyesiyle beraber, aniden yanımızda bitti. Dizginleri çekerek atını durdurdu.

“Buraya gelin, buraya gelin, çabuk!” diye bağırdı. “On iki sende beri onu görmemiştım ama hemen tanıdım, ama o... Yoksa beni tanıyamadınız mı?”

Stepan Trofimoviç kendisine uzanan eli tuttu ve kibarca öptü. Sanki dua ederken kendini kaybetmiş gibi kıza bakıyor ve tek kelime dahi söyleyemiyordu.

“Beni tanıdı ve gördüğüne sevindi! Mavrikiy Nikolayeviç, görüyorsunuz ya, beni gördüğü için çok mutlu! İki haftadan beri neden bizi görmeye gelmediniz? Teyzem hasta olduğunuzu ve rahatsız edilmemeniz gerektiğini söylüyordu fakat bunun yalan olduğunu biliyordum. Size küsmüştüm. Önce sizin bizi aramanız gerektiğine kesin olarak inanıyordum ve bu yüzden de haber göndermedim. Tanrım, hiç değişmemişsiniz!” Eyerinden sarkarak Stepan Trofimoviç’i dikkatle süzdü. “İnanılmayacak kadar genç kalmış! Ah, evet, değişmiş. Kırıksıklar var, gözlerinin etrafında, yanaklarında çok kırıksık var, saçları da biraz kırışmış fakat gözleri aynı. Peki ben değişmiş miyim? Neden bir şey söylemiyorsunuz?” dedi.

Bir anda on bir yaşındayken Petersburg’a götürüldüğünde, hastalandığını ve ağlayıp Stepan Trofimoviç’in yanında olmasını istediğini hatırladım.

Stepan Trofimoviç sevinçten çınlayan bir sesle, “Sen... Ben...” diye kekeledi. “Biraz evvel, ‘Beni kim avutacak?’ diye bağıırıyor-

dum ve o sırada sesinizi duydum. Bunun bir mucize olduğunu düşünüyorum *et je commence à croire.*⁶³

“*En Dieu! En Dieu qui est la-haut et qui est si grand et si bon!..*⁶⁴ Görüyorsunuz, bütün derslerinizi ezbere hatırlıyorum. O zaman bana inancı nasıl aşılamaaya çalışırdı, bilemezsiniz *en Dieu, qui est si grand et si bon!* Kolomb Amerika’yı bulduğu zaman, hep bir ağızdan, ‘Kara! Kara!’ diye bağırırları hakkında anlattığınız tarih dersini hatırlıyor musunuz? Dersten sonra o gece dadım Alyona Frolovna,⁶⁵ uykumun arasında hep; ‘Kara! Kara!’ diye bağırdığımı söyler. Prens Hamlet’in öyküsünü anlattığınızı hatırlar mısınız? Ya zavallı göçmenlerin Avrupadan Amerika’ya nasıl gönderildiklerini tarif etmenizi? Aslında bunlar doğru değildi. Nasıl gönderildiklerini daha sonra öğrenmiştim. Fakat bana ne kadar güzel yalanlar söylemişti! Aslından daha güzeldi. Neden öyle bakıyorsunuz Mavrikiy Nikolayviç? Dünyadaki en iyi ve en sadık adamdır Stepan Trofimoviç ve beni sevdiğiniz kadar onu da sevmelisiniz! *Il fait tout ce que je veux.*⁶⁶ Fakat sevgili Stepan Trofimoviç siz yine mutsuz olmalısınız, aksi halde sokak ortasında, sizi kimin avutacağını sorarak bağırmazdınız. Mutsuzsunuz değil mi? Değil mi?”

“Şimdi mutluyum!”

“Teyzem size kötü mü davranıyor?” Cevap beklemeden devam etti: “Yine huysuz, haksız, her zaman pek sevdiğimiz teyzem! Hatırlar mısınız bahçede nasıl kollarıma atılırdınız, ben de sizi avutmaya çalışır ve ağlardım... Mavrikiy Nikolayeviç’ten çekinmeyin lütfen! Hakkınızda her şeyi biliyor. Uzun zamandan beri biliyor. Şapkanızı kaldırın, bir dakika için çıkarın başınızdan, parmaklarınızın ucuna yükselin ki, son ayrıldığımız zamanki gibi alnınızdan öpebileyim. Şu pencereden bizi seyreden genç

63 İnanmaya başlıyorum. (Fr.)

64 Tanrı’ya! Her şeye kadir olan, ulu, bağışlayıcı Tanrı’ya! (Fr.)

65 Dostoyevski’nin dadısının ismi. (Ç.N.)

66 İstedğim her şeyi yapar. (Fr.)

kızı görüyor musunuz, bize nasıl da gıptayla bakıyor? Daha yaklaşın, yaklaşın! Tanrım, saçlarınız ne kadar ağarmış!” Eyerinden sarkarak, Stepan Trofimoviç’i alnından öptü. “Şimdi evinize gidelim! Nerede oturduğunuzu biliyorum. Bir dakika sonra sizi eve sürükleyecek ve bütün gün bırakmayacağım. Gidin lütfen ve beni karşılamaya hazırlanın.”

Sonra genç arkadaşıyla beraber dörtnala uzaklaştı. Eve döndük. Stepan Trofimoviç kanepenin üstüne oturdu ve hüngür hüngür ağlamaya başladı:

“*Dieu! Dieu!*” diye haykırdı. “*Enfin une minute de bonheur.*”⁶⁷

Liza söz verdiği gibi, Mavrikiy Nikolayeviç ile beraber on dakikadan az bir süre sonra geldi. Stepan Trofimoviç onu karşılamak için yerinden kalkarken, “*Vous et le bonheur, vous arrivez en meme temps!*”⁶⁸ dedi.

“Bu bir demet çiçek sizin için. Madam Chevalier’e uğradım; doğum günleri için bütün kış çiçek bulunuyor onda. İşte, Mavrikiy Nikolayeviç, izin verin sizinle tanıştırayım. Çiçek yerine pasta getirecektim ama Mavrikiy Nikolayeviç bunun Rus geleneklerine uymayacağını söyleyerek vazgeçirdi.”

Liza’nın yanındaki genç adam topçu yüzbaşısıydı. Yaklaşık otuz üç yaşlarında, uzun boylu ve yakışıklıydı. Son derece kibar, tanıştığı her insanın daha ilk bakışta dikkatini çeken, aşırı inceliğine, yumuşak kalpliliğine rağmen, heybetli ve sert bir görünüşü vardı. Bununla beraber, konuşkan ve dost edinmeye meraklı sayılmazdı. Daha sonra şehirde, onun fazla zeki bir kişi olmadığını söylediler ama bu doğru değildi.

Liza’nın güzelliğini anlatmaya çalışmayacağım. Her ne kadar bazı hanımlar onun güzelliği hakkındaki söylentilere öfkeyle karşı dursalar da Liza’nın güzelliği kentteki herkesin ağzındaydı. Kadınların ve genç kızların arasında ondan nefret edenler bile

67 Tanrım! Tanrım! Nihayet bir dakikalık mutluluk. (Fr.)

68 Siz ve mutluluk aynı anda geliyorsunuz. (Fr.)

vardı. Nefretlerinin başlıca sebebi onun fazla gururlu oluşuydu. Drozdovlar ziyaretlerine henüz başlamamışlardı ve bu birçok kişiyi gücendirmişti. Bunun asıl sebebi, Praskovya İvanovna Drozdova'nın hastalığıydı. Liza'dan nefret etmelerinin ikinci sebebi valinin karısıyla akraba olması, üçüncü sebebi ise her sabah at gezilerine çıkmasıydı. Şimdiye kadar kentimizde atla dolaşan kadın binici yoktu. Ziyaretlere vakit ayıramadığı halde, kent sokaklarında atla dolaşmasından dolayı kent halkının alınganlık göstermesi doğaldı. Bununla beraber herkes doktorların tavsiyesi üzerine ata bindiğini biliyordu ve hassas bünyesi hakkında alaylı sözler ediyorlardı. Liza'nın sinirli ve sürekli bir huzursuzluk içinde bulunduğu ilk bakışta anlaşılıyordu. Yazık! Zavallı kız çok çekmişti ve mutsuzdu, daha sonra anlaşıldı bu. Aslında bunu bana şimdi sorsanız onun pek de güzel olmadığını söylerdim. Hatta belki de hiç güzel değildi. Uzun boylu, ince, fakat güçlü bir kızdı. Yüz hatlarının birbirine aykırılığına hayret etmemek elde değildi. Gözleri hafif şehlaydı, yüzü solgun, elmacık kemikleri hafifçe çıkıktı. Esmer sayılabilirdi, ince bir yüzü olmasına rağmen alımlı ve karşı konulamaz bir çekiciliği vardı. Koyu gözlerinin yakıcı bakışlarında korkunç bir güç okunuyordu. Herkesi 'yenilgiye uğratmak ve ele geçirmek' için gelmiş gibi bir tavrı vardı. Kibirli, hatta küstah görünüyordu. İyi kalpli olmayı çok arzuladığını ve biraz iyi kalpli olabilmek için kendisini zorlayıp acı çektiğini biliyorum. Güzel amaçları vardı. Bütün varlığı karışıklık ve huzursuzluk içindeydi. İçindeki her şey sürekli dengesini arıyor ama bulamıyordu. Kendisinden beklentileri yoğundu ve bunları tatmin edebilmek için yeterli gücü bulamıyordu.

Kanepeye oturup etrafına göz gezdirdi.

“Böyle anlarda kendimi neden kederli hissederim? Bunu cevaplandırabilir misiniz bilgin adam? Hayatım boyunca sizi görüp her şeyi andığım zaman son derece sevineceğimi düşünürdüm ve şimdi sizi ne kadar seviyor olsam da mutlu olduğumu hissede-

miyorum... Ulu Tanrım, bak, benim portrem! Durun bakayım. Ah, evet bunu hatırladım, hatırladım!..”

On iki yaşındaki Liza'nın suluboya ile yapılmış, çok güzel bir minyatürü, Petersburg'dan dokuz sene evvel Drozdovlar tarafından Stepan Trofimoviç'e gönderilmişti. O zamandan beri bu minyatür portre, çalışma odasındaki duvarda asılı dururdu.

“Gerçekten bu kadar güzel bir çocuk muydum? Bu yüz, benim yüzüm olabilir mi?”

Portresi elinde yerinden kalktı ve aynanın karşısına geçti. Sonra portreyi geri uzatırken, “Çabuk alın!” diye bağırdı. “Şimdi asmayın lütfen. Daha sonra asarsınız. O portreye bir daha bakmak istemiyorum!”

Kanepedeki yerine oturduktan sonra devam etti:

“Bir hayat sona erer, başka bir hayat başlar ve sona erer, sonra bir üçüncüsü başlar ve bu böylece sürüp gider. Hayatın her bitişi bir makasla kesilmiş gibidir. Size ne kadar eski bir masal anlatıyorum görüyorsunuz, ama bu masalın içinde gerçeklerin büyük payı var.”

Bana bakıp gülümsedi. Daha önce birkaç kere daha bakmıştı fakat Stepan Trofimoviç, coşkunluğunun arasında beni tanıştırma sözünü unutmuştu.

“Portremi neden odanızdaki hançerlerin altına astınız ve neden bu kadar büyük bir hançer ve kılıç koleksiyonunuz var?”

Gerçekten de duvarında çaprazlama asılmış iki eğri hançer ve gerçek bir Çerkez kılıcı vardı. Bunu sorarken yüzüme öylesine dikkatle bakmıştı ki bir şeyler söylemek istememe rağmen susmak zorunda kaldım. Stepan Trofimoviç sonunda garip durumu kavradı ve beni ona tanıttı.

Liza, “Biliyorum, biliyorum.” dedi. “Sizinle tanıştığıma çok memnun oldum. Annem de sizin hakkınızda çok şey duymuş. Sizi Bay Drozdov'la tanıştırayım... Son derece değerli bir kişidir. Stepan Trofimoviç'in sırdaşısınız değil mi?” Kıpırmızı oldum. “Ah, çok affedersiniz. Doğru bir kelime kullanmadım sanırım...”

Liza şaşkınlıktan kızarak devam etti: “Çok iyi bir kişiliğiniz olduğu için utanmanıza sebep olmadığını sanırım. Eh, gitme zamanı geldi, Mavrikiy Nikolayveç. Sizi yarım saat sonra bekliyorum, Stepan Trofimoviç. Tanrım konuşacak o kadar çok şeyimiz var ki!.. Şimdi sırdaşınız benim ve her şey üzerine konuşacağız... Her şey hakkında, anladınız mı?”

Stepan Trofimoviç hemen dikkat kesildi:

“Mavrikiy Nikolayeviç her şeyi biliyor! Ondan çekinmenize gerek yok!”

“Ne biliyor?”

Liza şaşkınlıkla haykırdı:

“Ne demek istediniz? Demek gizledikleri doğruymuş!.. İnanmak istememiştim. Daşa’yı da saklıyorlar. Bu sabah teyzem Daşa’yı görmemi istemedi, başının ağrıdığını söyledi.”

“Fakat... Fakat nasıl öğrendiniz?”

“Ulu Tanrım, herkesin öğrendiği gibi... Bu doğru mu?”

“Fakat herkes biliyor mu?”

“Tabii ya!.. Annem dadıdan öğrenmiş, dadıma da sizin Nastasya söylemiş. Nastasya’ya söylediniz, değil mi? Siz söylemişsiniz ona.”

Stepan Trofimoviç tepeden tırnağa kızarak şaşkınlıkla mırıldandı:

“Ona... Ona bir zamanlar böyle bir şey söylemiştim. Fakat, ben... Sadece küçük bir imada bulunmuştum... *J’etais si nerveux et malade et puis...*”⁶⁹

Liza kahkahadan kırılıyordu:

“Sırdaşınız yanınızda değildi ve o sırada Nastasya oralardaydı... Eh, bu kadarı yeter de artar... Nastasya için en hoş anlar, samimi dostlarıyla şehirde yaptığı dedikodulardır!.. Boş verin, önemli değil, bırakın herkes bilsin, böylesi daha iyi. Geç kalmayın lütfen;

69 Öylesine heyecanlı ve hastaydım ki. (Fr.)

akşam yemeğini erken yiyoruz. Ah, unuttum...” Tekrar yerine oturdu. “Şu Şatov nasıl biridir?”

“Şatov? Darya Pavlovna’nın ağabeyi...”

Liza sabırsız bir tavırla sözünü yarıda kesti.

“Onun ağabeyi olduğunu biliyorum. Ne kadar garip bir insan-sınız!.. Nasıl biri olduğunu öğrenmek istiyorum, karakterinin nasıl olduğunu...”

*“C’est un pense-creux d’ici. C’est le meilleur et le plus irascible l’homme du monde.”*⁷⁰

“Garip biri olduğunu ben de duydum. Demek istediğim bu değil. Anladığıma göre üç dil biliyor, tabii İngilizce de. Aynı zamanda, edebiyatla da ilgilenirmiş. Eğer böyleyse, ona verecek çok işim olacak. Bir yardımcıya ihtiyacım var ve ne kadar çabuk bulursam o kadar iyi. Acaba işi kabul eder mi dersiniz? Biri tarafından tavsiye edilmişti.”

“İşi alacağından eminim, *et vous ferez un bienfait.*”⁷¹

“İyilik yapmak için böyle davranmıyorum, gerçekten bir yardımcı istiyorum.”

“Şatov’u iyi tanırım.” diye karıştırmış söze. “Eğer ona haber vermek görevini bana verecek olursanız, derhal kendisini bulup haber verebilirim.”

“Yarın öğle üzeri saat on ikide gelmesini söyleyin. Teşekkür ederim. Hazır mısınız Mavrikiy Nikolayeviç?”

Gittiler. Ben de tabii, derhal Şatov’u bulmak üzere koştum.

Stepan Trofimoviç son basamaklarda bana yetişti.

“*Mon ami...*” dedi. “Döndükten sonra saat on ya da on bir sularında sizi kesin olarak görmek zorundayım. Ah, kendimi çok suçlu hissediyorum... Herkesin karşısında...”

70 Buraların en hayalci adamıdır. Dünyanın en çabuk kızan, en iyi adamıdır. (Fr.)

71 Hem bir iyilik yapmış olacaksınız. (Fr.)

Şatov evde yoktu. İki saat oyalandıktan sonra tekrar uğradım, yine evde bulamadım. Sonunda evde bulamasam bile not bırakabilmek umuduyla, saat sekizde tekrar gittim. Henüz gelmemiştii. Şatov'u, alt katta oturan Yüzbaşı Lebyadkin'e sormayı düşündüm ama her taraf kilitli ve her yer sessizdi. Ev, sanki tamamen terk edilmiş gibi karanlıktı. Son zamanlarda duyduğum söylentileri hatırladığım için Lebyadkin'in kapısının önünden geçerken biraz heyecanlanmıştım. Sonunda Şatov'u ertesi sabah erkenden aramaya karar verdim. Gerçeği söylemek gerekirse, not bırakmak düşüncesi pek doğru gelmemiştii. Şatov, bıraktığım notu önemsemeyebilirdi. İnatçı biriydi. Şanssızlığıma söylenerek dış kapıdan çıkmak üzereyken Kirilov'la karşılaştım. Eve giriyordu, beni önce o tanıdı. Burada ne işim olduğunu sorduğu için genel olarak durumu özetledim ve Şatov'a bir not bırakmak istediğimi söyledim.

“Gelin,” dedi, “gereken neyse yaparız.”

O sabah Liputin'in bize, Kirilov'un avludaki bölüme taşındığını söylediği aklıma geldi. Kendisi için çok geniş olan bu bölümde, ev işlerini çekip çeviren sağır, yaşlı bir köylü kadınla beraber oturuyordu. Odalar temiz olmasına rağmen duvar kâğıtları kirlenmişti. Girdiğimiz odadaki mobilyaların sağdan soldan toplandıkları belliydi. İki oyun masası, bir konsol, bir köylü evinden ya da lokantadan alınmış uzunca bir masa, sandalyeler, bir deri bir de örme hasır arkalı bir koltuk vardı. Bir köşede duran eski bir Meryem Ana tasvirinin önündeki lambayı, biz gelmeden evvel ihtiyar kadın yakmış olmalıydı. Duvarlarda koyu renkli iki yağlıboya tablo asılıydı. Tablolardan biri son İmparator Nikolay Pavloviç'in portresiydi. Görünüşüne bakılacak olursa, yirmili senelerde yapılmıştı. Diğer tablo da bir papazın portresiydi.

Odaya girer girmez Bay Kirilov bir mum yaktı ve bir köşede hâlâ kapalı duran bavulundan bir zarf, mühür mumu ve cam bir mühür çıkardı.

“Mektubunuzu mühürleyin ve üzerine adresi yazın.”

Bunun gerekli olmadığını anlatmaya çalıştım ama ısrar etti. Zarfın üstüne adresi yazdıktan sonra şapkamı aldım.

Kirilov, “Bir fincan çay içeceğinizi düşünmüştüm.” dedi. “İçmez miydiniz?”

Kısa bir süre sonra ihtiyar kadın, çayı hazırladı... Kaynar su dolu bir çaydanlık, küçük bir demlik, üzeri zevksizce işlenmiş iki toprak fincan, bir somun ekmek ve bir çay tabağı dolusu kesme şeker getirdi.

Kirilov, “Çayı severim;” dedi, “özellikle geceleri, hem dolaşır hem de çay içerim, gün ağarana kadar. Yurtdışında geceleri pek çay içilmiyor.”

“Gün ağarınca mı yatarsınız?”

“Daima, senelerdir. Fazla yemem. Hep çay içerim. Liputin kurnaz bir adam, ama sabırsız.”

Konuşmak arzusunu hayretle karşıladım. Bu fırsatı yakalamışken kaçırmamaya karar verdim.

“Bu sabah bazı tatsızlıklar yaşandı...” dedim.

Suratı asıldı, “Hepsi de saçma, saçma! Lebyadkin sarhoşun biri. Liputin’e bir şey söylememiştim. Hayalgücü çok geniş bir adam. Küçük bir tepcecikten koca bir dağ yapmak istiyor. Liputin’e dün inanıyordum.” dedi.

Gülerek, “Bugün de bana mı?” diye takıldım.

“Siz zaten olan biteni her şeyi biliyorsunuz. Liputin zayıf ve sabırsızdı ya da kötü ruhlu ve kıskanç.”

Son sözü beni çok şaşırttı.

“O kadar çok sıfat kullandınız ki bunlardan biri muhakkak ona uyar.”

“Ya da tümü.”

“Bu da doğru. Liputin labirent gibi biri. Söyleyin, bu sabah bir şeyler yazmak istediğinizi anlatırken yalan söylüyordu, değil mi?”

Kirilov kaşlarını çatıp önüne bakarak, “Neden yalan söylemiş olsun?” dedi.

Özür diledim ve amacım ağzından laf almak olmadığını belirttim. Utandı.

“Doğru söyledi... Yazıyorum. Fakat, bu bir şey değiştirmez.”

Bir dakika kadar konuşmadan durduk. Birden, bu sabahki gibi çocuksu bir gülümsemeyle, “İnsanlar neden kendilerini öldürmeye cesaret edemiyorlar, bunun sebeplerini araştırıyorum, hepsi bu. Bu bir şey değiştirmez.”

“Nasıl cesaret edemiyorlarmış? Az mı ki intihar vakaları?”

“Çok az.”

“Gerçekten böyle mi düşünüyorsunuz?”

Cevap vermeden kalktı ve düşünceli düşünceli odada dolaşmaya başladı.

“Size göre insanları intihardan vazgeçiren nedir?” diye sordum.

Dalgın dalgın baktı. Sanki ne hakkında konuştuğumuzu hatırlamaya çalışır gibiydi.

“Kor...korkarım ki, henüz çok az bilgim var. Bunu önleyen iki sebep var, sadece iki. Biri küçük, diğeri çok büyük. Fakat küçük olan da büyüktür.”

“Küçük dediğiniz nedir?”

“Acı.”

“Acı mı? Bunun böyle bir olayda, bu kadar önemli olduğuna inanıyor musunuz?”

“Hem de en önemlisi... İki çeşit insan var. Büyük bir keder ya da öfkenin etkisiyle intihar edenler ve deliliklerinden ötürü intihar edenler. Bunlar acıyı düşünmeden bunu yaparlar. Ama diğerleri, yani akli başında olanlar... Çok düşünürler.”

“Akli başında olup da intihar edenler var mı?”

“Çok... Önyargı olmasaydı daha da çok olurdu, çok daha fazla, bütün insanlar...”

“Muhakkak ki hepsi değil?”

Bir şey söylemedi.

“Fakat acısız ölme yolları yok mu?”

Önümde durarak, “Düşünün...” dedi. “Büyük bir ev kadar iri bir kaya parçası canlandırın gözünüzde. Bir yerde asılı duruyor ve siz de bunun altındasınız. Üstünüze, tam başınızın üstüne düşecek olursa hiç acı duyar mıydınız?”

“Bir ev kadar büyük bir kaya mı? Kuşkusuz bu dehşet verici bir şey. Çok korkardım.”

“Korkudan söz etmiyorum. Acı duyar mıydınız?”

“Bir dağ kadar büyük bir kaya ve milyonlarca ton ağırlığında mı? Acı duymayacağım muhakkaktır.”

“Fakat başınızın üstünde asılı dururken, duyacağınızı tahmin ettiğiniz acıdan dehşete düşecektiniz. Herkes dehşete düşerdi... En büyük bilim adamları... En büyük doktorlar bile. Herkes acı duymayacağını bilecek ama yine de acı duymaktan korkacaktı.”

“Peki, ikinci sebep, yani büyük olanı?”

“Öteki dünya!”

“Yani, öteki dünyada bizi bekleyenler mi, cezalandırma mı?”

“Fark etmez ki. Öteki dünya işte... Sadece öteki dünya.”

“Fakat öteki dünyaya inanmayan dinsizler yok mu?”

Yine bir şey söylemedi.

“Belki de kendinize bakarak hüküm veriyorsunuz?”

Yüzü kızararak, “Herkes benim gibi hüküm vermez.” dedi. “Tam bir özgürlük, yaşamakla ölmek arasında bir fark kalmadığı zaman gelecektir. Herkesin amacı budur.”

“Amaç mı? O zaman kimse yaşamak istemeyebilir.”

Kesin olarak, “Hiç kimse.” dedi.

“İnsanoğlu hayatı sevdiği için ölümden korkar.” dedim. “Ben böyle görüyorum ve doğal olan da budur.”

Gözleri alev alev yandı:

“Bu alçakçadır ve kapıldığımız yanılgı da bundan kaynaklanıyor. Hayat acı vericidir, hayat korku doludur ve insanoğlu mutsuzdur. İnsanoğlu hayatı seviyor. Acıyı ve korkuyu sevdiği için hayatı seviyor. Yaşamak acı ve korkunun karşılığında verilmiştir bize. En büyük aldanmamız budur. İnsanoğlu benliğini henüz bulamamıştır. Yeni bir insanoğlu gelecek, mutlu ve mağrur... Onun için yaşamak ya da ölmek fark etmeyecektir. Yepyeni bir insanoğlu... Acıya ve korkuya üstün gelen; Tanrı olacaktır. İşte o zaman öbür Tanrı ortadan kalkacaktır.”

“Yani söylediğimize göre, Tanrı’nın varlığına inanıyorsunuz?”

“Var olamaz, ama buradadır. Bir taş acı duymaz; ama taştan duyduğumuz korkuda acı vardır. Tanrı, ölüm karşısında duyduğumuz acıdır. Acı ve korkuya üstün gelenin kendisi Tanrı olacaktır. O zaman yeni bir hayat başlayacak, yeni bir insanoğlu doğacak ve her şey yenilenecek. Ondan sonra da tarih ikiye ayrılacak. Gorilden Tanrı’nın yok edilmesine kadar olan çağ ve Tanrı’nın yok edilmesinden...”

“Gorile kadar olan çağ mı?”

“... Yeryüzünün ve insanoğlunun fiziksel değişimine kadar olan çağ. İnsanoğlu Tanrı olacak. Fiziksel yapısı da değişecek. Dünya da değişecek. Her şey değişecek... Düşünüşler ve duygular bile. Ne zannediyorsunuz? İnsanoğlu o zaman fiziksel olarak değişmeyecek mi?”

“Yaşamak ya da yaşamamak arasında bir fark gözetilmeyecek olursa herkes kendi kendisini öldürecektir. Belki de tek değişiklik bu olacaktır.”

“Fark etmez. Büyük özgürlüğü özleyen herkes, kendisini öldürmek cesaretini göstermelidir. Kendisini öldürmeye cesaret eden insanoğlu, aldanmanın sırrını öğrenmiş demektir. Bunun ötesinde özgürlük yoktur; bunun ötesinde hiçbir şey yoktur. Kendini öldürmeye cesaret eden insanoğlu Tanrı’dır. Şimdi herkes Tanrı’yı yok edebilir ve her şey de yok olabilir. Fakat, henüz kimse böyle bir şey yapamadı.”

“Milyonlarca intihar olayı var.”

“Fakat onların hiçbirisi bu sebeple intihar etmiyor. Hepsi korkudan intihar ediyor. Sırf korkuyu öldürmek için kendisini öldüren insanoğlu Tanrı olacaktır.”

“Belki de vakti olmaz.” dedim.

Karşısındakini küçük gören soğuk bir gururla, sakın şekilde, “Fark etmez.” diye cevap verdi. Bir saniye sonra ilave etti: “Alay edermiş gibi bir tavır takınmanıza üzülüyorum.”

“Bu sabahki sinirli halinizi düşününce şimdiki sakinliğinizi ve durgunluğunuzu... Ve hararetle konuşmanızı garip buluyorum.”

“Bu sabah mı?” diye gülümsedi. “Bu sabah çok gülünçtü.” Sonra hüznünlü bir dille ilave etti:

“İnsanları kötüye kullanmayı sevmem ve asla gülmem.”

“Çay içmekle geçirdiğiniz geceleriniz belli ki pek neşeli sayılmaz.” Yerimden kalktım ve şapkamı aldım.

Biraz hayretle güldü,

“Öyle mi sanıyorsunuz? Neden? Hayır, bil... bilmiyorum.” Birden ne söyleyeceğini şaşırdı. “Başkalarını bilmiyorum ama herkes gibi yapamadığımın farkındayım. Herkes düşünür ve birden düşünceleri değişir, başka şeyler düşünmeye başlar. Ben başka bir şey düşünemiyorum. Bütün hayatım boyunca tek şeyi düşündüm. Tanrı bütün hayatım boyunca bana ıstırap verdi.”

Bütün bunları büyük bir içtenlikle söylemişti.

“Dilimizi neden iyi konuşmadığınızı söyleyebilir misiniz?” diye sordum. “Yurt dışında geçirdiğiniz beş seneden sonra Rusçayı unuttunuz mu yoksa?”

“Doğru konuşmuyor muyum? Bilmiyorum. Orada yaşadığımdan değil. Bütün hayatım boyunca hep böyle konuştum. Benim için fark etmez.”

“İnsanlarla tanışmak istemediğinizin ve az konuştuğunuzun farkındayım. Neden şimdi benimle bu kadar uzun konuştunuz?”

Utanarak cevap verdi:

“Sizinle mi? Bu sabah çok sessiz ve sakın oturuyordunuz ve siz... Fakat, fark etmez... Ağabeyime benziyorsunuz çok. Yedi sene önce öldü. Sizden daha yaşlıydı...”

“Düşünme tarzınıza büyük etkisi olmuştur sanırım.”

“Hayır... O çok az konuşurdu... Hatta hemen hemen hiç konuşmazdı. Bıraktığınız notu Şatov’a vereceğim.”

Eline bir fener alarak beni kapıya kadar uğurladı. “Deli tabii...” diye karar verdim. Kapıda bir başkasıyla daha karşılaştım.

IX

Kapının eşiğinden adımımı atmıştım ki güçlü bir el yakamdan kavradı.

“Kimsin?” diye bir ses gürledi. “Dost mu düşman mı? Söyle!”

Hemen yakından Liputin’in cırtlak sesi duyuldu.

“Bizden, bizden biri! Bay G-v. Yüksek sosyete ile yakından ilişkileri olan, klasik eğitim almış genç bir beyefendi.”

“Sosyeteden olan efendileri severim.... Klasik... Eğitim severim... Gençleri... Dünyanın ve dostların hizmetinde Emekli Yüzbaşı Ignat Lebyadkin, efendim... Eğer gerçek dostlarsa... Gerçek dostlarsa bu alçaklar!”

Yüzbaşı Lebyadkin sağlam yapılı, şişman, neredeyse iki metre boyunda, kıvrıkcık saçlı ve kırmızı suratlı bir adamdı. Ayakta

duramayacak kadar sarhoştı ve kelimeler zorlukla çıkıyordu ağzından. Aslına bakarsanız, onu daha evvel uzaktan görmüştüm.

“Ah, siz de mi buradasınız?..” diye tekrar gürlledi.

Elinde fener, hâlâ kapıda duran Kirilov’u görmüştü. Yumruğunu kaldırmışken, tekrar indirdi.

“Sizi bilginize bağışladım! Ignat Le... Lebyadkin... En klasik eğitimi almış...”

Aştan için için yanan bir top mermisi

Ignat’ın göğsünde patladı

Tek kollu bu Sevastopollu

Acıdan öldü bitti

İçkiden kızarmış yüzünü bana doğru uzatarak:

“Her ne kadar Sevastopollu olmasam ve kolumu kaybetmemişsem de ne şiir efendim, ne şiir!..” diye bağırdı.

Liputin onu kandırmaya çalışarak:

“Acelesi var, eve gidiyor.” dedi. “Yarın Lizaveta Nikolayvena’ya anlatacak.”

Lebyadkin tekrar gürlledi.

“Lizaveta Nikolayvena’ya! Durun! Gitmeyin! Bir kıta daha:

Vahşi Amazonların arasında;

Bir yıldız gibi biniyor atına

Ve gülümsüyor bana

Aristokratik kokana

“Bu bir zafer türküsüdür, aptal eşek değilsen eğer bunu anlarsın zaten!.. Serseriler anlayamaz! Dur!” Kapıdan çıkıp ondan kurtulmak istesem de, paltomu tutmuş bırakmıyor, bana engel oluyordu. “Ona benim bir şövalye olduğumu söyle! Şu edepsiz Daşa’ya gelince, onu ikiye ayırırım. Sakın ha...”

Tam bu sırada bütün gücümle çekip paltomu elinden kurtardığım için yüzükoyun yere kapaklandı. Caddenin aşağısına doğru koşmaya başladım. Liputin de arkamdan koştu. Cırtlak bir sesle:

“Aleksy Niliç onu kaldırır. Biraz evvel ne dedi biliyor musunuz? Şiirini duydunuz, ya? Amazon kıza yazdığı bu şiiri bir zarfa koyup, zarfı da mühürledi. Yarın Lizaveta Nikolayevna’ya gönderecek. Altına da açık imzasını attı! Ne adam...”

“Buna onu sizin teşvik ettiğinize bahse girebilirim.”

Liputin gür bir kahkaha attı:

“Bahsi kaybedersiniz. Âşık, deli gibi âşık. Hem biliyor musunuz, bu aşk, ondan nefret etmesiyle başladı. Lizaveta Nikolayevna’nın sokakta atla dolaşmasına o kadar kızıyordu ki bir keresinde neredeyse yüksek sesle küfür edecekti! Bugün ise bir şiir yazdı! Hatta biliyor musunuz, ona evlenme teklif etmeye cesaret edecek! Gerçekten!”

“Size şaşıyorum Liputin.” dedim. Çok sinirlenmiştim. “Her kötü işte parmağınız var.”

“Biraz fazla oldunuz, Bay G-v. Acaba karşınıza bir rakip çıktığı için mi böyle davranıyorsunuz?”

Aniden durarak haykırdım:

“Bu ne cüret!”

“Pekâlâ, size ceza olsun diye daha fazla konuşmayacağım! Ama öğrenmek istiyorsunuz, değil mi? Mesela bu salak, sadece basit bir subay değil artık; mülk sahibi bir efendi oldu. Hem de hatırı sayılır efendilerden biri oldu. Nikolay Vsevolodoviç ona, iki yüz kölesi olan malikânesini sattı. Tanrı şahidimdir ki yalan söylemiyorum. Bunu çok sağlam bir kaynaktan öğrendim. Gerisini de siz tamamlayıp çıkarın ortaya. Benden daha fazlasını asla öğrenemezsiniz. Görüşürüz!”

X

Stepan Trofimoviç beni büyük bir sabırsızlıkla bekliyordu. Bir saat evvel sarhoş olduğunu düşündüm. Yazık! Drozdovları ziyareti onu iyice sarsmıştı.

“*Mon ami*, ne düşüneceğimi bilmiyorum inanın. Liza... O meleş taparım, ona saygım var fakat her ikisinin de beni, bazı şeyler öğrenebilmek için çağırdıklarını düşünmeden edemiyorum. Şu var ki ağzımdan laf aldıktan sonra beni silkeleyip atacaklardı! Evet, korkarım böyle olacaktı...”

Dayanamayıp hayretle bağırdım:

“Böyle konuşmaktan utanmalısınız!”

“Aziz dostum, şimdi tamamen yalnız kaldım. *Enfin, c'est ridicule*.⁷² Orada bile, her şey sır perdesi altında sanki. Petersburg dedikodularıyla üzerime saldırdılar. Nicholas'ın dört sene evvel kentte yaptıklarını yeni öğrenmişler, anlıyorsunuz ya... ‘Siz buradaydınız olanları gördünüz; deli olduğu doğru mu?’ Bu fikre nereden kapıldığını bilmiyorum. Praskovya neden Nicholas'ın deli olmasını bu kadar çok istiyor? Evet, bunu istiyor. Size söylüyorum, kadın böyle istiyor. *Ce Maurice*...⁷³ İsmi neydi?.. Mavrikiy Nikolayeviç brave *homme tout de meme*...⁷⁴ O sebep olmalı diye düşünüyorum. İlk *cette pauvre amie*'ye⁷⁵ Paris'ten yazdığı mektupta konuyu o açtı. Bu Praskovya, gerçek bir tip, Gogol'un Koroboçkası'dır; sadece daha nispetçi, daha kıskırtıcı ve daha büyütülmüş bir *Koroboçka*...”⁷⁶

“*Koroboçka*'dan büyük olduğuna emin misiniz? Sandık mı bu?”

“Daha küçüğü olsun. Ne fark eder? Yalnız sözümü kesmeyin çünkü kafamın içi karmakarışık, her şey dönüp duruyor. İyiye takışmış görünüyorlar. Liza hariç; hâlâ ‘teyze, teyze’ diye dönüp duruyor etrafında... Ama Liza akıllıdır, kurnazdır; orada anlayamadığım bir şey var. Sırlar... Fakat ihtiyar kadınla atışmış belli. *Cette pauvre*⁷⁷ teyze, gerçekten herkesi eziyor... Şimdi de valinin karısı ve Karmazinov ile uğraşacak. Sonra birden oğlunun

72 Nihayet, bu gülünç. (Fr.)

73 Bu Mavrikiy. (Fr.)

74 İyi bir adamdır yine de. (Fr.)

75 Zavallı dostuma. (Fr.)

76 *Koroboçka*, kutu demektir. (Ç.N.)

77 Zavallı. (Fr.)

deliliği *ce Lipoutine, ce queje ne comprends pa*⁷⁸ ve... Ve alnına sirkeli bezler koyduğunu söylediler ve biz burada şikâyetlerimizle, mektuplarımızla uğraşıp duruyoruz. Ah, ona ne kadar acı verdim, hem de böyle bir zamanda! *Je suis un ingrat*!⁷⁹ Düşünün bir kere, döndüğümde ondan bir mektup bekliyordu beni. Okuyun, okuyun! Ah, ne kadar berbat davrandım!”

Varvara Petrovna’dan aldığı mektubu verdi. Bu sabah gönderdiği pusulada “evden çıkmayın” ifadesini kullandığı için pişman olmuş görünüyordu. Mektubu kibar, fakat kısa ve özdü. Stepan Trofimoviç’in pazar günü, saat on ikide gelmesini ve gelirken bir arkadaşını getirmesini (benim ismimi yazmıştı) istiyordu. Kendisinin de Daşa’nın ağabeyi olarak Şatov’u davet edeceğine söz veriyordu. “Kesin cevabı kendisinden alabileceksiniz, bu sizi memnun edecek mi? Sabırsızlıkla beklediğiniz formalite bu değil mi?”

“Mektubundaki son satıra yazdığı, formalite sözüne dikkat edin. Zavallı, zavallı kadın, hayattaki en iyi dostum! Bütün geleceğimi etkileyecek olan bu ani kararın bana büyük bir darbe olduğunu itiraf edebilirim. Hâlâ ümitli olduğumu söyleyebilirdim ama şimdi *tout est dit*⁸⁰ her şeyin bittiğini biliyorum; *c’est terrible*!⁸¹ Ah, şu pazar hiç gelmese de her şey yine eskisi gibi olsa...”

“Liputin’in bu sabah söylediği kötü şeylerin etkisi altındasınız. Hepsi uydurma, asılsız saçmalıklar.”

“Dostum, parmağınızı acıyan bir yarama bastınız. Dostça ve iyi niyetli parmağınız çoğunlukla merhametsiz, bazen de çok acımasız oluyor. Ama biliyor musunuz, tamamen unutmuştum. Yani, şu tatsız uydurmaları demek istedim. Aslında unutmuş da değilim. Büyük bir aptallıkla, Liza’nın yanında mutlu olmaya ve kendimi, mutlu olduğuma inandırmaya çalıştım. Şimdi ise... Bu cömert ve büyük kalpli kadını düşünüyorum. Bütün eksiklerime

78 Şu Liputin ve anlayamadığım bütün diğer şeyler. (Fr.)

79 Nankörün biriyim! (Fr.)

80 Son söz söylendi. (Fr.)

81 Bu korkunç bir şey! (Fr.)

sabırla hoşgörü gösterdi, aslında bunu yapmayabilirdi de. Düşünün benim karakterimle birine ne kadar sabır gösterdi! Şımarık, bencil ve masum olmaktan uzak bir çocuğum. Liza'nın söylediği gibi *cette pauvre*⁸² teyze, tam yirmi sendir bana bir dadı gibi baktı. Aniden, yirmi seneden sonra, bu çocuğun kafasına evlenmek arzusu saplanmış... Ona peş peşe mektuplar gönderiyor, oysa o zavallı alnına sirkeli bezler koyuyor ve... Ve, eh, şimdi istediğimi elde ettim ve pazar günü evli bir adam olacağım... Her şeye rağmen! Hangi akla hizmetle evlenmekte ısrar ettim? O mektupları neden yazdım? Az kalsın unutuyordum: Liza, Daşa'dan övgüyle bahsediyor. Onun hakkında '*C'est un ange*'⁸³ diyor; yalnız oldukça 'içine kapanık' bir melekmiş, Liza öyle diyor. Her ikisi de evlenmemi tavsiye ediyor... Hatta Praskovya... Hayır, Praskovya evlenmek için beni teşvik etmedi. Ah, o küçücük 'kutusunda' nasıl bir zehir var bilemezsiniz! Aslına bakarsanız, Liza da teşvik etmedi. 'Neden evleneceksiniz sanki?' dedi. 'Bilim alanındaki başarılarınızın, sizin için yeterli olması gerekir!' Sonra kahkahalarla güldü. Liza'da çok mutsuz olduğundan böyle gülmesini bağışladım. Fakat bana söylediklerine göre erkekler kadınsız yaşayamazlarmış. Yakında kendime bakamayacak duruma geldiğimde o bana bakacakmış ya da her ne ise... *Ma foi*,⁸⁴ burada sizinle otururken kendi kendime, fırtınalı günlerime yaklaştığım şu zamanda, onun cennetten gönderilmiş bir melek olduğunu ve bana bakacağını... Karmakarışık... Şu pisliğe bakın! Bu sabah Nastasya'ya buraları toplamasını söylemiştim. Şu kitap hâlâ yerde duruyor. *La pauvre amie*⁸⁵ odamın bu tertipsizliği için daima bana kızıyor. Ah, artık onun tarafından azarlanmayacağım! *Vingt ans*.⁸⁶ Ve... Ve zannedersem imzasız, kimliği belirsiz mektuplar da alıyorlar. Düşünün! Nicholas'ın bütün mülkünü Lebyadkin'e sattığı yazılmış. *C'est un monstre! Et enfin*,⁸⁷ şu Lebyadkin de

82 Bu zavallı. (Fr.)

83 O bir melektir. (Fr.)

84 Gerçekten. (Fr.)

85 Zavallı dostum. (Fr.)

86 Yirmi sene! (Fr.)

87 Bu canavara! Ve nihayet... (Fr.)

kim oluyor? Liza dinliyor... Dinliyor... Gülmesini bağışladım, çünkü dinlerken yüzünün halini gördüm ve *ce Maurice*... Şimdi onun yerinde olmak istemezdim doğrusu, iyi kalpli ve cesur bir adam belli ki ama çok çekingen, neyse...”

Sustu. Yorgun ve şaşkıındı. Ağırlaşan gözlerini yere dikmiş, başı göğsüne sarkmıştı. Konuşmanın hararetini yitirdiği bu andan istifade, Filipov’un evine gittiğimi söyledim. Kesin, bir ifadeyle Lebyadkin’in kız kardeşinin (onu hiç görmemiştim) gerçekten, Liputin’in dediği gibi hayatının bilinmeyen bir döneminde, Nicholas’ın kurbanı olabileceğini ve Nicholas bazı sebeplerden dolayı Lebyadkin’e para verdiğini ve bu söylentinin doğru olabileceği hakkındaki düşüncelerimi paylaştım. Sadece bu kadarını söyledim. Daşa hakkındaki iftiralara gelince, bunların Liputin’in uydurması olduğunu, yalan söylemek zorunda olmayan Kirilov’un bile böyle düşündüğünü sözlerime ilave ettim. Stepan Trofimoviç, anlattıklarım ile ilgili değilmiş gibi dalgın dalgın dinliyordu. Bu arada, Kirilov ile aramızda geçen konuşmayı da anlattım ve sonunda kaçık olabileceğini belirttim.

Stepan Trofimoviç, bezgin bir tavırla, “Deli değil,” dedi, “fakat düşünceleri çapsız biridir. *Ces gens-il supposent la nature et la société humaine autres que dieu ne les a faites et qu’elles ne sont réelement.*”⁸⁸ İnsanlar bu düşüncelere meyledebilir fakat her ne pahasına olursa olsun, Stepan Verhovenski bunu yapmaz. Bir zamanlar Petersburg’dayken *avec cette chere amie*,⁸⁹ (ne kadar da üzümüştüm o zamanlar onu) böylelerini çok gördüm. Onların ne hakaretlerinden ne de övgülerinden etkileniyorum. Şimdi de öyle, *mais parlous d’autre chose.*⁹⁰ Dün korkunç bir şey yaptım. Daşa’ya bir mektup yolladım ve... Ah, bunun için kendime ne kadar lanet ediyorum bilemezsiniz!..”

“Daşa’ya ne yazdınız?”

88 Bu insanlar tabiatı ve insan toplumunu, Tanrı’nın yarattığından ve gerçekte olduklarından başka türlü olduğunu sanıyorlar. (Fr.)

89 Aziz dostum ile... (Fr.)

90 Ama bu konuyu bırakalım. (Fr.)

“Ah, dostum, inanın bana, ziyadesiyle onurlu bir mektuptu. Mektubumda beş gün evvel Nicholas’a bir mektup yazdığımı bildirmiştim. O mektubu da çok onurluca yazdığımı belirttim..”

Hararetle, “Şimdi anlıyorum!” diye bağırdım. “Onların adlarını bu şekilde bir araya getirmek doğru mu?”

“Fakat, *mon cher*, lütfen beni tamamen ezmeyin, bana böyle bağırmayın! Zaten son derece şey gibi... Böcek gibi ezildim ama sonuçta yazdıklarımın onurlu olduklarına da inanıyorum. Düşünelim ki aralarında gerçekten bir şey vardı... *En Suisse*⁹¹ ya da bir şey başlamak üzereydi. Her şeyden evvel onların hislerinin öğrenmem gerekmez mi? Hislerini yok saymamak ve yollarının üzerinde durmamak için böyle hareket ettim. Ayrıca amacım tamamen dürüstlüktü...”

Kendime engel olamayarak, “Dostum ne kadar aptalca bir şey yapmışsınız!” dedim.

Gayretkeş bir tavırla tekrarladı:

“Aptallıktı, doğru! Bu kadar güzel bir sözü ilk defa kullanıyorsunuz, *c’était bete, mais que faire, tout est dit*.⁹² Başka birinin günahını kapamak için bile olsa, onunla evleneceğim. Böyle olunca, o mektupları neden yazdım bilemem. Öyle değil mi?”

“Aynı şeyleri tekrar ediyorsunuz!..”

“Ah, şimdi de bağırarak beni korkutmaya çalışıyorsunuz. Görüyorsunuz ki önünüzde bambaşka bir Stepan Verhovenski var. Diğeri çoktan gömüldü, *enfin, tout est dit*.⁹³ Peki, neden bağırıyorsunuz? Evlenen siz olmadığınız ve kafanızda ismi herkes tarafından çok iyi bilinen bir süs eşyasını taşımak zorunluluğunu hissetmediğiniz için mi? Yine mi yüzünüz ekşiyor? Zavallı dostum, kadınları tanımıyorsunuz. Bütün hayatımı onları inceleyerek geçirdim. ‘Eğer bütün dünyayı fethetmek istiyorsanız, önce kendinizi fethetmelisiniz.’ Sizin gibi romantik olan, müstakbel karımın kardeşi

91 İsviçre’de... (Fr.)

92 Saçma olabilir, ama her şey bitti. (Fr.)

93 Tek kelimeyle, her şey bitti. (Fr.)

Şatov'un, hayatı boyunca bana söylediği en güzel sözdür. Onun bu sözünü seve seve tekrarlıyorum. Eh ben de kendimi fethetmeye hazırım ve evleneceğim. Dünyada fethedeceğim ne olabilir ki? Ah dostum, evlilik her gururlu kişinin, her özgürlüğün ahlaki bakımından ölümüdür. Evlilik hayatı beni sefahate sürükleyecek, gücümü tüketecek, amacımıza hizmet etme cesaretimi kıracak. Çocuklar olacak, bunlar benden de olmayabilir... Yani benden olmayacağına eminim demek istedim. Akıllı bir adam gerçekten karşılaşmaktan korkmaz. Bu sabah Liputin, evimi Nicholas'tan korumak için barikat yapmamı söyledi. Liputin salağın biri. Kadın, her şeyi gören bir gözü bile aldatır. Kadını yaratırken, *le bon Dieu* bunu biliyordu kuşkusuz, böyle bir tehlikeyi göze almak zorundaydı. Kadın Tanrı'yı etkileyerek kendisini böyle yaratmasını sağladı, bundan eminim... Böyle özelliklerle... Aksi halde kim böyle bir sıkıntıya girerdi? Nastasya biliyorum, böyle düşünmeme kızıyor, fakat *enfin, tout est dit...*⁹⁴

Stepan Verhovenski böylesine basit kelime oyunlarına başvurmasaydı kendisi olamaz ve bu kadar da sevilmezdi. Şimdi hiç değilse kısa bir süre için bu esprileriyle avunuyordu.

Büyük bir çaresizlik içinde çırpınarak, "Ah, keşke pazar günü olmasa, pazar hiç gelmese!" diye haykırdı. "Neden pazarsız bir hafta olmaz ki... *Si le miracle exist?*⁹⁵ Hiç değilse bir kereye mahsus olmak üzere, takvimden pazar günü silinse, Tanrı ne kaybeder ki? Sadece *et que tout soit dit.*⁹⁶ Dinsizlere göstermek, kudretini kanıtlamak için yapsa!.. Ah, onu ne kadar çok sevmiştim! Yirmi sene, yirmi sene boyunca onu sevdim ama o beni hiçbir zaman anlamadı!"

Hayretle, "Kimden bahsediyorsunuz?" diye sordum. "Sizi hiç anlayamıyorum!"

"*Vingt ans!* Beni bir kere olsun anlayamadı... Ah, bu zulüm! Gerçekten ondan korktuğum ya da fakir olduğum için mi onunla

94 Neyse, her şey söylendi. (Fr.)

95 Mucize diye bir şey varsa. (Fr.)

96 Her şeyin bitsin. (Fr.)

evleneceğimi sanıyor? Ah, bu iğrenç!.. Bunu onun için yapıyorum! Ah, bırak bunu öğrensin, yirmi senedir taptığım tek kadın olduğunu öğrensin! Bunu bilmeli, aksi halde böyle bir evlilik olamaz; beni; *ce qu'on appelle le...*⁹⁷ Yoksa mihraba kadar zorla sürüklemeleri gerekecektir!..”

Böyle bir itirafı ilk kez duyuyordum. Hem öylesine bir hararetle yapmıştı ki bu itirafını!.. Kahkahalarla gülmemek için kendimi zor tuttuğumu saklayamayacağım. Fakat hatalıydım.

Aklına yeni bir düşünce gelmiş gibi büyük bir heyecanla bağırdı:

“Bana şimdi sadece o kaldı, sadece biri, tek umudum!.. Şimdi beni sadece zavallı oğlum kurtarabilir ve... Ah, neden çabuk gelmiyor? Ah, oğlum, ah sevgili Petruşa... Baba denmeye değmezsem de kaplan deseler daha doğru olurdu, bununla beraber... *Laissez-moi, mon amie;*⁹⁸ düşüncelerimi toparlayabilmek için biraz yatacağım. Çok yorgunum, çok ve sizin de yatma vaktinizin geldiğini düşünüyorum. *Voyez vous,*⁹⁹ saat on iki...”

97 Nasıl derler... (Fr.)

98 Beni bırakın, dostum. (Fr.)

99 Görüyor musunuz. (Fr.)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TOPAL KIZCAĞIZ

I

Şatov hiç zorluk çıkarmadan, bıraktığım pusulaya uyarak, ertesi günü öğle vakti Lizaveta Nikolayevna'ya geldi. Aşağı yukarı aynı zamanda oradaydık, ben de onun gibi ilk ziyaretimi yapıyordum. Hepsi, yani Liza, annesi ve Mavrikiy Nikolayeviç büyük salonda oturmuş bir konuyu tartışıyordu. Annesi, Liza'dan piyanoda bir vals çalmasını istedi. Liza parçayı çalmaya başlayınca annesi, istediği valsın bu olmadığını iddia etti. Mavrikiy Nikolayeviç kalbinin sesine uyarak Liza'nın tarafını tuttu ve ihtiyar hanımefendiye, çalınan parçanın doğru olduğuna inandırmaya çalıştı. Drozdova ise kendisine hâkim olamadı ve ağlamaya başladı. Hastaydı, hatta zorlukla yürüyebiliyordu. Bacakları şişmişti ve Liza'dan çekinmesine rağmen, huysuzluk ediyor, her önüne gele- ne çatıyordu. Bizi görmekten memnun oldular. Liza, sevincinden kızarak bize yaklaştı. Şatov'u getirdiğim için teşekkür etti ve meraklı gözlerle süzerek ona doğru yürüdü.

Şatov, sıkıntılı bir tavırla kapının yanında durdu. Liza, geldiği için kendisine teşekkür ettikten sonra onu annesine götürdü.

“Size söz ettiğim Bay Şatov; ve bu bay da G-v, benim ve Stepan Trofimoviç'in en yakın arkadaşı. Mavrikiy Nikolayeviç onunla dün tanışmıştı.”

“Bunlardan hangisi profesör?”

“Hiçbiri anne.”

“Profesör olmaları gerekir. Hiç değilse birinin. Bir profesör olacağını kendin söylemiştin... Sanırım profesör olanı bu.” Sözünün burasında parmağı ile tiksindir gibi Şatov’u işaret etti.

Liza, “Ben asla böyle bir şey söylemedim.” dedi. “Bay G-v kamu hizmetindedir, Bay Şatov ise eski bir üniversite öğrencisi.”

“Öğrenci olsun, profesör olsun, hepsi üniversiteli. Sadece tartışmak istiyorsunuz. Fakat, İsviçreli’nin bıyığı ve küçük bir sakalı vardı.”

Liza, “Annem daima Stepan Trofimoviç’in oğluna profesör der.” dedi ve Şatov’u salonun öbür ucundaki bir kanepeye götürdü.

Liza, “Bacakları böyle şiştiğinde huysuzlaşıyor. Korkarım hasta.” diye fısıldadı. Sonra büyük bir merakla Şatov’u, özellikle dağınık saçlarını incelemeye devam etti.

Liza’nın beni acımadan yanında bıraktığı yaşlı kadın sordu:

“Orduda mısınız, efendim?”

“Hayır. Kamu hizmetindeyim.”

Liza hemen seslendi:

“Bay G-v, Stepan Trofimoviç’in çok yakın arkadaşıdır.”

“Stepan Trofimoviç’in hizmetinde mi çalışıyorsunuz? O da bir profesör, değil mi?”

Liza, öfkeyle haykırdı:

“Aman anne, rüyalarınızda bile profesör görüyor olmalısınız.”

“Gerçek hayattakiler bana yeter de artar. O kadar çok profesör var ki... Annenle daima zıtllaşıyorsun. Nikolay Vsevolodoviç annesinin yanında kalırken, dört sene evvel burada mıydınız?”

Burada olduğumu söyledim.

“Sizinle beraber bir de İngiliz yok muydu?”

“Hayır efendim, yoktu.”

Liza güldü:

“Eh, gördün artık değil mi, İngiliz falan yokmuş. Varvara Petrovna ve Stepan Trofimoviç yalan söylüyor. Herkes yalan söylüyor...”

Liza durumu kısaca açıkladı:

“Dün Varvara Petrovna ile Stepan Trofimoviç, Nikolay Vsevolodoviç ile Shakspeare’in IV. Henry eserindeki Prens Harry arasındaki benzerlikten bahsediyorlardı ve annem bu sebeple bir İngiliz’in varlığında ısrar ediyor.”

“Eğer Harry diye biri yoksa, bir İngiliz de yokmuş demektir. Soytarılığı yapan Nicholas’ın kendisiydi.”

Liza, Şatov’a açıklama yapma gereği duydu:

“Sizi temin ederim, annem mahsus böyle konuşuyor.” dedi. “Shakespeare’in eserlerini bilir. *Othello*’nun birinci bölümünü ona ben okudum. Ama hastalığı onu huysuzlaştırıyor. Anne, saat on ikiyi vuruyor... İlaç alma zamanınız geldi.”

Bir hizmetçi, kapıdan, “Doktor geldi hanımefendi.” diye haber verdi.

Yaşlı kadın yerinden kalktı ve köpeğini çağırmaya başladı.

“Zemirka, Zemirka, gel benimle.”

Yaşlı sokak köpeği, sahibesinin emrine aldırmadan, Liza’nın oturduğu kanepenin altına süzüldü.

“Demek sen de gelmeyeceksin! Pekâlâ, seni de istemiyorum.” Bana dönerek, “İyi günler efendim. Ne yazık ki isminizi bilmiyorum.” dedi.

“Anton Lavrentyeviç...”

“Önemli değil efendim. Bir kulağımdan girip öbüründen çıkar. Benimle gelmiyorsunuz Mavrikiy Nikolayeviç, sizi değil, Zemirka’yı çağırmıştım. Tanrı’ya şükür ki hâlâ yalnız başıma dolaşabiliyorum. Yarın da araba gezisine çıkacağım.”

Öfkeli bir tavırla odadan çıktı.

Liza, bana bakarak, “Anton Lavrentyeviç,” dedi, “bu arada siz de Mavrikiy Nikolayeviç ile konuşun. Birbirinizi tanıdıkça seveceğinize eminim.” Liza, tatlı tatlı tebessüm ederek genç adama bakınca, onun da yüzü neşeyle parladı. İster istemez Mavrikiy Nikolayeviç ile konuşmak için orada kaldım.

II

Liza’nın Şatov’a karşı ilgisinin, gerçekten de sadece edebiyat konusunda olması beni çok şaşırttı. Neden olduğunu bilmiyorum ama Şatov’u tamamen farklı bir amaçla görmek istediğini düşünmüştüm. Biz, yani Mavrikiy Nikolayeviç ve ben, onların yüksek sesle konuştuklarını duyunca dinlemeye koyulduk. Çok geçmeden yanlarına davet edildik. Liza herkese faydalı olacağını düşündüğü bir kitap yayımlamak istiyordu. Tecrübesiz olduğu için bu konuda kendisine bir yardımcı arıyordu. Planını Şatov’a anlatırken takındığı ciddi tavır beni bir hayli şaşırttı. “İsviçre’deki yıllarını boşuna harcamamış” diye düşündüm. Şatov, gözlerini yere dikmiş büyük bir dikkatle dinliyordu. Yüksek sosyetedен bir kızın, görünüşte kendisine hiç de uymayan bir konu ile ilgilenmesine hayret bile etmiyordu.

Liza’nın planı şuydu: İster başkentte ister taşrada olsun Rusya’da, birçok gazete ve dergi yayımlanır ve her gün bu yayımlarda sayısız haber çıkar. Üzerlerinden bir sene geçince bu gazete ve dergiler dolaplara serilir, yırtılıp atılır ya da kese kâğıdı yapıldı. Birçok olay insanları etkiler ve hafızlarında iz bırakır ama zamanla hepsi unutulurdu. Birçok insan geri dönüp bu olaylara bakmak ister ama bir sürü gazete karıştırmak zorunda kalacağı için bu sıkıntıya katlanamazdı. Ayrıca, olayların gününü, yerini, hatta hangi sene içinde olduklarını hatırlayabilmek bile bazen çok zordu. Bunu göz önüne alarak, sene içinde gerçekleşen önemli olaylar, belli bir plana göre, başlıklarıyla, alfabetik sırasıyla, aylara ve günlere

göre tasnif edilip bir kitapta toplanırsa, bu bir sene için olsa dahi Rusların hayatının karakteristik bazı özelliklerini verebilirdi.

Şatov, “Birçok kâğıdın yerini birkaç kalın cilt alır, hepsi bu.” dedi.

Liza, bu düşüncesini hararetle savunmakla beraber, bu konudaki yetersizliği, fikrini açık bir şekilde anlatmasına engel oluyordu. Bir kitaptan fazlasına gerek olmadığını, bunun da düşünüldüğü kadar kalın olmayabileceğini söyledi. Kitap kalın bile olsa, her şey belirli kıstaslara göre tasnif edildiğinden, kitabın içinde aranan her olay kolaylıkla bulunabilecekti. Tabii, bütün olayların bulunması ve yayımlanması mümkün değildi. Mesela genelgeler, bölge yönetim kurullarının kararları, yasalar vs. her ne kadar önemli olsalar da kitapta yer almayabilirdi. Sözü edilen kitapta yalnızca Rus halkının ahlaki değerleri, Rus kişiliğini yansıtan tipik olaylar yer alabilirdi. Tabii, buna her türlü olay dahil edilebilir: Bazı garip olaylar, yangınlar, iyi ya da kötü davranışlar, her türlü konuşmalar, demeçler, hatta sel baskınları ve hükümetin bazı kararları bile kitapta yer alabilirdi. Seçilen olayların içinde bulunduğumuz çağı karakterize etmesi ve bunları bir bütün olarak aydınlatabilen bir düşünce etrafında birleşmeleri şarttı. Nihayet araştırmalar için bir başvuru kitabı olmasının yanı sıra bu, okunması eğlenceli bir kitap olmalıydı. Liza ısrarla, “Herkesin satın almasını isteyeceği türden bir kitap olmalı.” dedi. “Bunun için iyi bir plan yapılması gerektiğinin farkındayım ve bu yüzden yardımınızı talep ediyorum.” Liza hararetle konuşmuştu. Söylediklerinin çoğu belirsiz olsa da Şatov onun ne demek istediğini anlamaya başlamıştı.

Gözlerini yerden kaldırmadan, “Demek ki olayları belirli açıdan derleyen bir kitap olacak.” diye mırıldandı.

“Öyle değil. Belirli bir açıdan yaklaşılmamalı. Tamamen tarafsız olacağız, bizim belirleyici yönümüz tarafsızlığımız olacak.”

Şatov yerinde kımıldanarak, “Bir yönünün olması kötü bir şey değil ki...” dedi. “Ayrıca, eğer herhangi bir seçme yapılacaksa bun-

dan kaçmak mümkün olmayacaktır. Kitapta yer alacak olayların seçimi başlı başına onları anlamak için bir anahtar niteliğinde olacak. Düşünceniz hiç de fena sayılmaz.”

Liza sevinçle haykırdı:

“Demek böyle bir kitabın basılabilmesinin mümkün olduğunu düşünüyorsunuz, öyle mi?!”

“Dikkatle düşünüp incelemek gerek. Büyük bir iş bu. Tecrübe edinmek şart. Fakat bu konu üzerinde çalışmaya değer, yararlı bir düşünce.”

Şatov nihayet başını kaldırdı. Öylesine ilgilenmiş olmalıydı ki gözleri alev alev yanıyordu. Yumuşak bir sesle utanarak sordu:

“Bunu siz mi düşündünüz?”

Liza gülümseyerek cevap verdi:

“Düşünmek önemli değil, bütün sorun bu düşüncüyü uygulamaya koymakta. Pek zeki sayılmam. Sadece anladığım şeyin peşine düşerim.”

“Peşine düşmek mi?”

Liza aceleyle, “Doğru ifade edemedim sanırım...” dedi.

“Ah, arzu ettiğiniz kelimeyi kullanabilirsiniz. Bence pek önemli değil.”

“Yurt dışında, seyahatlerim sırasında bazı işlerde faydalı olabileceğimi düşündüm. Param var, fakat kullanamıyorum. Neden ben de topluma yararlı olmayayım? Ayrıca böyle bir şey aklıma aniden geldi. Düşünüp bulmuş değilim, bunun için çok da mutluyum. Bu düşüncemi tek başıma uygulayamayacağımı biliyordum, kendi başıma hiçbir şey yapamam. Tabii, işbirliği yaptığım insan kitabıma ortak olacak. Yarı yarıya, planlama ve çalışma ile siz uğraşacaksınız, ben ise size fikir vereceğim, ayrıca yayının para desteğini ben üstleneceğim. Böyle bir kitap kendi masrafını çıkarmaz mı?”

“Doğru, iyi bir iş çıkarırsak satar.”

“Bunu para kazanmak için yapmıyorum. Fakat kitabın satması hoşuma gidecek ve eğer bundan para kazanabilirsek büyük bir kıvanç duyacağım.”

“Anladım; peki, benim durumum ne olacak?”

“Sizinle işbirliği yapacağız ve yarı yarıya ortak olacağız. Planı yapmak sizin işiniz.”

“Fakat bunu yapabilecek kapasitede bir insan olduğumu nereden biliyorsunuz?”

“Sizin hakkınızda bilgi verdiler, burada da duydum... Sizin çok zeki ve... Ve böyle işlere aklınızın yatkın olduğunuzu ve... Pyotr Stepanoviç Verhovenski, İsviçre’deyken sizden çok söz etmişti.” Liza bir saniye sustuktan sonra, aceleyle ilave etti: “Bay Pyotr Verhovenski çok zeki biridir, değil mi?”

Şatov, kaçamak bir bakıştan sonra başını önüne eğdi.

Liza, “Nikolay Vsevolodoviç Stavrogin de sizin hakkınızda çok konuşmuştu.” dedi.

Şatov, birden kıpkırmızı oldu.

Liza önceden hazırladığı paket halindeki gazeteleri aceleyle sandalyenin üzerinden aldı.

“İşte, işte gazeteler burada. Daha yararlı bir seçim yapabilmek için hepsini bir sıraya koymaya çalıştım ve numaraladım... Siz de göreceksiniz.”

Şatov, gazete paketini aldı.

Liza, “Eve götürüp inceleyin. Nerede oturuyorsunuz?”

“Bogoyavlenskaya Sokağı’nda, Filipov’un evinde.”

Liza, eskisi gibi acele acele konuşarak, “Biliyorum.” dedi, “Orada Lebyadkin isminde bir yüzbaşının da oturduğunu söylemişlerdi.”

Şatov, cevap vermeden bir dakika sustu. Elinde gazete paketiyle gözlerini yere dikmiş oturuyordu. Sesini garip bir tarzda alçal-
tarak, âdeta bir fısıltı halinde, “Bu iş için başka birini bulsanız
daha iyi olur.” dedi. “Size yararlı olabileceğimi sanmıyorum.”

Liza kızardı, “Hangi işten söz ediyorsunuz?” diye bağırdı. “Mav-
rikiy Nikolayeviç, lütfen dün aldığım mektubu verir misiniz?”

Ben de, Mavrikiy Nikolayeviç de peşinden masaya gittik.

Liza, birden bana dönerek elindeki mektubu aşırı bir heyecanla
açtı.

“Şuna bir bakın. Böyle bir şey gördünüz mü hiç? Okuyun lüt-
fen. Hem de yüksek sesle okuyun. Bay Şatov’un da duymasını
istiyorum.”

Büyük bir şaşkınlık içinde aşağıdaki mektubu okudum:

Matmazel Tuşina’nın mükemmeliğine

Çok değerli Elizaveta Nikolayevna!

Ne kadar tatlıdır o

Elizaveta Tuşina

Kuzeniyle çıktığı zaman dolaşmaya atla

Saçları uçuşurken rüzgârla

Ya da annesiyle kilisede

Beraber diz çökerken yere

Tatlı bir pembelik yayılır candan yüzlere!

İşte o zaman, yasaya uygun bir evliliğin ardından

Bana bahşedeceği o yasal hazlara hasret kalırım

Annesiyle giderken yaş dolu gözlerle peşinden bakarım.

“Hanımefendi,

Vatanım uğruna Sivastopol’de kolumu kaybetmediğim, oraya hiç
gitmediğim ve savaş süresince, en nefret ettiğim sebze taşımak
işiyi uğraştığım için kendine benden daha çok acıyan biri olamaz.
Siz bir eski zaman tanrıçası, ben ise bir hiçim ve sonsuzluğun ne
olduğunu biliyorum. Bu yazdıklarımı sadece bir şiir olarak kabul

edin. Çünkü şiirler nihayet saçmalıktır ve düzyazıda küstahlık sayılacak sözler şiiri makul kılar. Mikroskopla bakıldığında bir damla suyun içinde kaynaşan milyonlarca mikroptan biri, güneşe bir şiir yazacak olsa, güneş o mikroba kızabilir mi? Petersburg sosyetesinde bile, büyük baş hayvanları koruma kulübü atlarla ve köpeklerle ilgilenirken, küçücük bir mikrobu dikkate almaz ve yeteri kadar büyük olmadığı için onunla ilgilenmez. Ben de yeteri kadar büyük değilim. Evlenme düşüncesi anlamsız gelebilir; fakat kısa bir zaman sonra, köleliğin kaldırılmasından evvel iki yüz kölelik büyük bir mülk sahibi olacağım, insanlardan nefret eden birinden alacağım mülkü. Siz de ondan nefret etmelisiniz. Birçok şey söyleyebilir ve hatta, sonucu Sibiryaya olabilecek dokümanlar bile temin edebilirim. Teklifimi küçümsemeyin. Mikrobun bu mektubunu, şiir olarak kabul edin.

Yüzbaşı Lebyadkin, emrinizdeki en sadık hizmetkârınız.”

Elimde olmadan haykırdım.

“Alçağın biri, sarhoşlukla yazmış! Onu tanıyorum.”

Liza anlatmaya başladı. Kızarıyor ve çabuk çabuk konuşuyordu.

“Mektubu dün aldım. Tabii, bunun bir salak tarafından yazılmış olduğunu hemen anladım. Annemi daha fazla üzmemek için henüz ona göstermedim. Fakat böyle mektuplarla beni rahatsız etmeye devam edecekse, buna karşı ne yapabilirim bilmiyorum. Mavrikiy Nikolayeviç bu adama gidip onunla konuşmak ve beni bir daha rahatsız etmemesini söylemek istiyor.” Sözünün burasında, Şatov’a döndü. “Sizi iş ortağım olarak gördüğüm için Bay Şatov, onunla aynı evde oturduğunuza göre, bu adamın daha neler yapabileceğini daha iyi anlayabilmek için onun hakkında sizden bilgi almak istedim.”

Şatov isteksiz bir tavırla:

“Sarhoş ve alçağın biridir.” diye mırıldandı.

“Aptal mıdır gerçekten de?”

“Ayık olduğu zaman hiç de aptal değildir.”

Gölerek söze karıştım:

“Aynen böyle şiirler yazan bir general tanırdım.”

Hep susan Mavrikiy Nikolayeviç beklenmedik bir anda söze karıştı:

“Bu mektuplar onun, ne yaptığını bilen biri olduğuna işaret ediyor.”

Liza sordu:

“Kız kardeşiyle beraber oturduğunu duydum, doğru mu?”

“Evet, kız kardeşiyle oturuyor. Doğru.” “Kız kardeşine kötü davrandığı söyleniyor, doğru mu?”

Şatov, yine Liza’ya baktı. Kaşlarını çatı ve yerinden kalkarak “Bundan bana ne?” diye mırıldandı, kapıya doğru yürüdü.

Liza, telaşla, “Bekleyin lütfen!” diye bağırdı. “Nereye gidiyorsunuz? Tartışacak çok şeyimiz var.”

“Tartışacak bir şey mi var? Yarın size bildiririm.”

“Her şeyden önemlisi basım konusu! İnanın ki bu işi laf olsun diye yapmıyorum. Bu konuda son derece ciddiyim.” Liza gide rek telaşlanıyordu. “Yayımlamaya karar verecek olursak, nerede bastıracağız? En önemlisi bu... Basım işi için Moskova’ya gidemeyiz. Böyle bir yayın için hangi basımevine güvenebiliriz? Uzun zamandan beri, bir basımevi kurmak niyetindeyim, gerekirse sizin adınıza... O zaman annemin de izin vereceğini biliyorum, yeter ki sizin adınıza olsun.”

Şatov, üzüntülü bir sesle sordu:

“Baskı işinden anladığımı nereden biliyorsunuz?”

“Nereden mi? Pyotr Stepanoviç daha İsviçre’deyken böyle işlerin üstesinden gelebileceğinizi söylemişti. Hatta size bir pusula gönderecekti, ama ben almayı unuttum.”

Hatırladığım kadarıyla Şatov'un rengi yine değışti. Birkaç saniye daha konuşmadan durduktan sonra birden odadan çıktı.

Liza öfkelen-di, "Her zaman böyle aniden mi gider?" diye sordu bana dönerek.

Omuzlarımı silkerek cevap vermek üzereyken Şatov tekrar odaya girdi, elindeki gazete paketini masanın üzerine bıraktı.

"İş ortağınız olamayacağım." dedi. "Buna ayıracak zamanım yok."

Liza, üzgün bir tavırla yalvarır gibi sordu:

"Fakat neden? Neden olmasın? Siz galiba bana kızdınız?"

Liza'nın sesinden şaşırdığı belli oluyordu, birkaç saniye ruhunun derinliklerine inmek istiyormuşçasına genç kızın yüzüne baktı. Sonra duyulur duyulmaz bir sesle, "Fark etmez." dedi. "İstemiyorum..." Sonra evden ayrıldı.

Liza, şaşkınlıktan ne yapacağını bilemez görünüyordu. Bu hali bana biraz abartılı geldi. Mavrikiy Nikolayeviç yüksek bir sesle:

"Olağanüstü garip bir adam!" dedi.

III

Garip olduğu şüphe götürmemekle birlikte, benim için de açıklanması gereken birçok soru vardı. Bütün bu sözlerde sanki bir şeyler gizleniyordu. Yayımlanması planlanan bu kitabın sadece sözde kalacağına emindim nedense. Sonra, bazı sırları ortaya çıkarabilecek, doküman niteliğinde bazı belgelerden söz eden şu saçma mektup vardı ortada. Mektupta geçen bu sözlerle değinmekten kaçınılmış gibi bir hava vardı. Basımevinden konuşulduğu sırada Şatov'un aniden gitmesi de üzerinde durulacak sorunlardan biriydi. Bütün bunlar ben gelmeden evvel burada bir şeyler olduğuna işaret ediyordu. Gitme zamanı gelmişti. İlk ziyaret için fazla bile kalmıştım. Ayrılmak için izin istemek üzere Lizaveta Nikolayevna'ya yaklaştım.

Benim varlığımı unutmuş gibi görünüyordu. Hâlâ masanın yanında, gözlerini halının üstündeki bir noktaya dikmiş duruyordu.

Her zamanki gibi nazik bir sesle, “Ah, özür dilerim.” diye mırıldandı. “Gidiyorsunuz demek... Stepan Trofimoviç’e saygılarımı bildirin ve mümkün olduğu kadar çabuk beni görmesini söyleyin. Mavrikiy Nikolayeviç, Anton Lavrentiyeviç gidiyor. Annem size iyi geceler dilemek üzere burada bulunamadığı için özür dilerim.”

Odadan çıkmış, merdivenlerin sonuna gelmiştim ki arkamdan koşarak biri geldi ve bana ön kapıda yetiştii.

“Hanımım geri dönmenizi istiyor, efendim.”

“Hanımın mı, yoksa Lizaveta Nikolayevna mı?”

“Lizaveta Nikolayevna efendim.”

Liza’yı, evvelce oturduğumuz salonun yanındaki kabul odasında buldum. Mavrikiy Nikolayeviç’in yalnız başına kaldığı büyük salonun kapısı sıkıca kapalıydı.

Liza, bana gülümseyerek bakıyordu ama renginin solukluğu gözümden kaçmadı. Odanın tam ortasında duruyor ve bir şey için karar verememiş olmanın sıkıntısıyla kıvranır gibi görünüyordu. Derken birden elimden tuttu ve beni pencerenin önüne götürdü. Sabırsızlıkla alev alev yanan gözlerini gözlerime dikerek, “O kadını derhal görmem gerekiyor.” dedi. “Kendi gözlerimle görmeliyim ve sizden, bu konuda bana yardım etmenizi rica ediyorum.”

Son derece heyecanlı bir tavrı vardı.

“Kimi görmek istiyorsunuz, Lizaveta Nikolayevna’yı mı?” diye sordum telaşla.

“Marya Lebyadkina’yı, şu topal kadını... Topal olduğu doğru mu?”

Ağzım bir karış açık kalmıştı:

“Onu hiç görmedim fakat topal olduğu söylentisini duydum.” dedim fısıldayarak. “Dün duydum.”

“Onu mutlaka görmeliyim. Mutlaka! Bunun, bugün gerçekleşmesini sağlayabilir misiniz?”

Onun için son derece üzuldüm.

“Korkarım bu mümkün olamaz.” dedim onu yatıştırmaya gayret ederek. “Ayrıca, bunu nasıl yaparım bilmiyorum. Gidip Şatov’u göreceğim...”

“Bunu yarına kadar yapamazsanız, Mavrikiy Nikolayeviç benimle gelmeyi reddettiği için onu görmeye tek başıma gideceğim. Tek ümidim sizsiniz, güvenebileceğim başka kimsem yok. Korkarım, Şatov’la çok aptalca konuştum. Dürüst bir insan olduğunuzu biliyorum; belki de bana candan bağlısınızdır. Lütfen, bunu benim için yapın.”

Ne olursa olsun, ona yardım edebilmek arzusuna kapıldım.

“Yapacağım şu...” dedim. “Oraya gideceğim ve onu göreceğim. Bugün göreceğim muhakkak. Onu görebilmek için bir bahane uydurabilirim. Size söz veriyorum. Yalnız, izin verirsiniz durumu Şatov’a açacağım.”

“Ona, kadını görmek istediğimi, daha fazla bekleyemeyeceğimi ve az evvel onu kandırmaya çalışmadığımı söyleyin. Belki de çok dürüst bir insan olduğundan, kendisini kandırmak istediğimi düşünmektense gitmeyi tercih etmiştir. Onu aldatmadım. Kitabı gerçekten basmak istiyorum.”

Hararetle Liza’nın söylediklerini doğruladım.

“Dürüst bir insandır.”

“Ama görüşmeyi yarın temin edemezseniz, her ne olursa olsun, kimin haberi olursa olsun, oraya tek başıma gideceğim.”

“Ancak üç gün sonra size uğrayabilirim.” dedim hislerime hâkim olarak.

“O zaman saat üçte. Demek ki Stepan Trofimoviç’in evindeyken bana candan bağlı olduğunuzu düşünmekle yanılmamışım, değil mi?” Gülümseyerek baktı ve “güle güle” der gibi elimi hafifçe sıktı. Sonra, Mavrikiy Nikolayeviç’in yanına gitmek için aceleyle büyük salona geçti.

Ne olup bittiğini anlayamadan, verdiğim sözden dolayı huzursuz bir şekilde evden ayrıldım. Hiç tanımadığı bir adama bile içini dökmekten kaçınmayan bir kızın çaresizlik içinde çırpınışlarını görmüştüm. Hayatındaki belki en zor anda, tatlı tatlı gülümseyerek ona karşı olan hislerimi anladığını ima etmesi beni yürekten etkilemişti. Ona acıyordum, acıyordum, elimde değildi! Sırlarını saklamaya hazırdım, bana göre kutsal olan sırlarını... Ama ne yapacağımı da bilmiyordum. İkisini bir araya nasıl getireceğimi bilmiyordum... Bütün ümidim Şatov’daydı ama onun bana bu konuda herhangi bir yardımı olamayacağının farkındaydım. Yine de onu görmek için aceleyle yola koyuldum.

IV

Şatov’u ancak akşam saat yediden sonra evinde bulabildim. Ziyaretçisi olduğunu görmek beni şaşırttı. Aleksey Niliç Kirilov ve Bay Virginski’nin uzaktan tanıdığım, Bay Şigaylov adındaki kayınbiraderi vardı.

Bu Şigaylov kente geleli iki ay oluyordu. Nereden geldiğini bilmiyordum. Bütün bildiğim Petersburg’daki ilerici bir dergide birtakım makalelerinin yayımlanmış olduğuydu. Virginski, sokakta tesadüfen karşılaştığımızda tanıştırmıştı bizi. Hiç bu kadar asık suratlı ve üzüntülü bir adam görmemiştim. Dünyanın sonunun gelmesini bekler gibi bir hali vardı. Bu bekleyişi bir kehanete de dayanmıyordu üstelik. Öbür gün, saat tam onu yirmi geçe dünyanın sonu gelecekmiş gibi bunu bekliyordu. O karşılaşmamızda, ancak birkaç kelime konuşabilmiştik. Tanınmak istemeyen casuslar gibi sadece el sıkışmakla yetinmiştik. Özellikle kulakları beni şaşkına çevirmişti. Bu kulaklar anormal

büyüklikte, uzun, geniş ve kalındı; çok garip duruyordu. Hareketleri acemice ve ağırdı. Üzerimde kötü bir izlenim bırakmıştı. Şatov'un ziyaretçileri sevmediğini bildiğim için onu burada görünce çok şaşırmıştım.

Merdivenlerden çıkarken üçünün hep bir ağızdan konuştuklarını duydum. Bir konu hakkında tartışıyor olmalıydılar, fakat ben odaya girer girmez sustular. Ayakta tartışıyorlardı, beni görünce hep beraber oturdular, ben de oturmak zorunda kaldım. Bu aptalca sessizlik tam üç dakika sürdü. Şigaylov beni hatırlıyordu tabii, ama bir sebep olmadığı halde tanımazlıktan geldi. Aleksey Niliç ile karşılıklı eğilerek birbirimizi selamladık, her nedense el sıkışmadık. Şigaylov nihayet, kaşlarını çatarak inatla bana bakmaya başladı. Bu bakışlarda, hemen kalkıp oradan gitmemi istiyormuşlar gibi bir anlam vardı. Sonunda Şatov, yerinden kalkınca hepsi ayağa fırladı ve vedalaşmadan odadan çıktılar. Yalnız Şigaylov, kendilerini uğurlayan Şatov'a:

"Hesap vermek zorunda olduğunuzu unutmayın." dedi.

Şatov, "Hesaplarınızın canı cehenneme." diye cevap verdi. Kapıyı kapayıp çengelledikten sonra, bana bakarak çarpık bir gülümsemeyle, "Pis serseriler!" dedi.

Öfkeli görünüyordu. Önce onun konuşması bana garip geldi. Ne zaman onu görmek üzere gelsem (bu pek sık olmazdı), çoğunlukla suratını asarak bir köşeye oturur ve kaçamak cevaplar vererek konuşurdu. Ancak, uzun bir zaman sonra alışır ve konuşmaya başlardı. Ondan sonra da ayrılırken somurtarak "güle güle" der; özel bir düşmanından bir an evvel kurtulmak istemiş gibi uğurlardı.

"Şu Kirilov'la dün akşam çay içtim." dedim. "Dinsizlik konusuna takmış."

Şatov, yarıdan fazlası yanmış bir mumun üstüne yenisini koyarken, "Rusya'da dinsizlik, bir şakadan ileri gidememiştir." diye homurdandı.

“Hayır, o adam bana pek de şakacı gibi görünmedi. Şaka yapmayı bir tarafa bırakın, konuşmasını bile bilmiyor.”

Şatov, odanın bir köşesindeki sandalyeye oturup dirseklerini dizlerinin üstüne dayadı. Sakin bir sesle, “Kitap âleminde yaşayan insanlar bunlar.” dedi. Bir dakika kadar sustuktan sonra devam etti: “Aynı zamanda içlerinde nefret de var. Rusya’da ani bir düzen değişikliği olsa, hatta bu değişiklik onların istediği yönde bile olsa, ülke aniden ölçülemeyecek kadar zengin ve rahat yaşana-bilen bir yere dönüşse, bütün bu değişikliklerden ilk önce onlar mutsuz olur. O zaman nefret edebilecekleri, iğrenecekleri kimse kalmayacak; gülecek kimse bulamayacaklardır. Rusya’ya karşı sonsuz hayvanca nefretleri bütün organizmalarını yiyip bitirmiş.”

Son kelimelerini öfkeyle haykırarak söylemişti.

Kahkahayla gülerken, “Ulu Tanrım, neler söylüyorsunuz?!” dedim.

Şatov da gülerken, “İlimli liberallerdensiniz belli ki.” dedi. Kısa bir sessizlikten sonra konuşmasına devam etti:

“Bunu Amerika’da aklına koydu.”

“Kim? Ne aklına koydu?”

“Kirilov’dan söz ediyorum. Bir barakanın kuru tahtaları üstünde dört ay beraber yattık.”

Büyük bir hayretle sordum:

“Amerika’da bulundunuz mu? Daha önce böyle bir şey söyle-memiştiniz.”

“Söyleyecek ne var ki... İki sene evvel Amerika’ya bir göçmen ge-misi ile gitmek üzere son meteliğimize kadar harcamıştık. Oraya gitmemizdeki neden, Amerika’daki işçilerin hayatını öğrenmek ve böylece en kötü sosyal şartlar altında yaşayan bir insanın durumunu şahsi olarak denemektir. Buydu amacımız.”

“Tanrım!” diye güldüm. “Bunun için Amerika’ya gidecek yerde, hasat zamanı taşra köylerinden birine gitseydiniz ya!..”

“Bir işletmecinin yanına işçi olarak girdik. Orada çalışan altı Rus’tuk... Öğrenciler, mülklerini terk eden çiftçiler, ordu mensupları, hepsi de aynı kutsal amacın peşindeydi. Çalıştık, didindik, yıprandık ve nihayet Kirilov’la beraber işi bıraktık. Hastalandık. Artık gücümüz kalmamıştı. İşletmeci paramızı öderken bizi aldattı. Anlaşmamıza göre otuz dolar ödeyeceği yerde, bana sekiz, ona on beş dolar ödedi. Üstelik dayak da yedik. Kirilov ve ben, ikinci bir iş bulamadığımız için o küçük, pis ilçede tam dört ay, yan yana, bir barakanın tahta döşemesi üzerinde yattık. Ve düşündük...”

“İşveren sizi gerçekten dövdü mü? Hem de Amerika’da, ha? Kim bilir ona ne kadar da sövmüşsünüzdür!”

“Böyle bir şey yoktu. Aksine Kirilov ve ben, biz Rusların, Amerikalıların yanında birer çocuk gibi kaldığına ve büyümek için ya Amerika’da doğman ya da uzun süre orada kalman gerektiği kanısına vardık. Bir cent bile etmeyen bir şey için bir dolar istediklerinde, aşırı bir zevkle ve duyguyla bu parayı öderdik. Her şeye hayrandık; hipnotizma, linç yasası, tabancalar ve ser-seriler... Bir gün yolculuk sırasında, adamın biri elini cebime daldırdığı gibi tarağımı alıp saçlarını taramaya başladı. Kirilov ve ben sadece bakiştık ve bunun çok normal olduğuna hemen karar verdik, hatta beğendik bile.”

“Ne olursa olsun şahsi olarak tecrübe etmek için bir göçmen gemisi ile koca okyanusu aşmak falan, cesaret isteyen bir iş. Oradan nasıl ayrılabilirdiniz?”

“Avrupa’daki bir adama mektup yazdık, o da bize yüz ruble gönderdi.”

Konuşurken Şatov, her zaman olduğu gibi gözlerini yerdeki bir noktaya dikmiş oturuyordu. Heyecanlandığı zamanlar bile

başını kaldırmaz, gözlerini o noktadan ayırmazdı. Fakat şimdi, başını aniden kaldırdı.

“Bu adamın ismini öğrenmek ister misiniz?”

“Kimdi?”

“Nikolay Stavrogin.”

Hızla yerinden kalkıp eski püskü yazı masasına gitti ve bir şey aramaya başladı. Yaklaşık iki sene evvel, karısının Paris’te Stavrogin’in metresi olduğu hakkında bazı belirsiz söylentilerin olduğunu hatırladım. O zamanlar Şatov Amerika’daydı. Bu olayın, karısının onu Cenevre’de bırakıp kaçmasından çok sonra olduğu da doğrudur. “Eğer böyleyse...” diye düşündüm. “Şu anda Stavrogin’den söz etmesinin sebebi nedir?”

Birden bana döndü, “Borcumu halen ödemiş değilim.” dedi. Dikkatle yüzüme baktı ve tekrar eski yerine oturdu ve tamamen değişik bir ses tonuyla sordu: “Buraya bir şey için geldiğinizi sanıyorum. Nedir?”

Ona bütün bildiklerimi, bana söylendiği gibi anlattım. Bunun, Lizaveta Nikolayevna için öneminin büyük olduğuna inandığımı, ona yardım etmek istediğimi fakat işin kötüsü, verdiğim sözü nasıl yerine getireceğimi bilmediğimi anlattım. Sonra kesin bir dille bir kere daha, Lizaveta Nikolayevna’nın onu kandırmadığını, aralarında bir yanlış anlaşılma olduğunu ve bu sabah gittiği için son derece üzüldüğünü tekrarladım. Büyük bir ilgiyle beni dinledi.

“Belki de bu sabah çok saçma davrandım. Korkarım her zaman böyle davranıyorum. Ama bu sabah oradan o kadar aceleyle ayrılmamın sebebini anlayamamışsa, böylesi onun için daha iyi...”

Yerinden kalkıp kapıya gitti. Kapıyı biraz araladıktan sonra, merdivenlerde ayak sesleri olup olmadığını dinledi.

“Bu kadını siz de görmek ister miydiniz?”

Büyük bir sevinçle yerimden fırlarken, “Evet, benim de istediğim bu.” dedim. “Fakat, bunu nasıl başaracağım?”

“Evde yalnızken aşağı inip onu göreceğiz. Ağabeyi gelip de onunla konuştuğumuzu öğrenecek olursa onun kemiklerini kırar, bütün vücudunu çürük içinde bırakır. Onun haberi olmadan çoğu kez zavallı kadını görmeye giderim. Onu tekrar dövmeye başladığı için geçenlerde onunla kavga ettim.”

“Gerçekten mi?”

“Ah, evet. Saçlarından yakalayıp kadının yanından uzaklaştırdım. Bana vuracak oldu fakat onu korkuttum. Korkarım sarhoş olarak gelecek ve bu olayı hatırlayınca onu tekrar dövecektir.”

V

Lebyadkinlerin kapısı kilitli değildi, aralıktı; içeri girmekte zorlanmadık. Oturdıkları daire kirli, duvarlarından yırtık duvar kâğıtları sarkan, kasvetli, iki küçük odadan ibaretti. Evin bu kısmını Filipov, yeni evine taşınmadan önce meyhane olarak kullanmıştı. Diğer odalar kilitliydi; sadece bu iki oda Lebyadkin’e kiralanmıştı. Mobilya olarak sıralar, uzun masalar ve kol dayanacak yerlerinden biri kırık bir koltuk vardı. İkinci odanın bir köşesinde, üstünde pamuklu bir örtü olan Mademoiselle Lebyadkina’nın karyolası vardı. Yüzbaşı genellikle soyunmadan yerde yatardı. Ekmek kırıkları, çöpler, pis su birikintileri her tarafı kaplamıştı. İlk odanın tam ortasında, büyük ve ıslak bir bez parçası, onun yanında ise altı delik, eski bir ayakkabı teki duruyordu. Burada hiç ev işi yapılmadığı ilk bakışta anlaşılıyordu. Şatov’un daha sonra anlattığı gibi burada soba yanmıyor, yemek pişirilmiyordu; hatta semaverleri bile yoktu. Yüzbaşı, kız kardeşi ile beraber meteliksiz olarak gelmiş ve Liputin’in söylediği gibi kapı kapı dolaşarak dilenmişti. Eline beklenmedik bir şekilde para geçince, kendini hemen içkiye vermiş ve eve bakmaz olmuştu.

Tanışmak için sabırsızlandığım Mademoiselle Lebyadkina, ikinci odadaki uzun masaların birinin önündeki uzun sırada, sessiz sedasız oturuyordu. Kapıyı açtığımız zaman bize seslenmediği gibi yerinden bile kıpırdamadı. Şatov, kapılarını hiç kilitlemediklerini, hatta bir gün sabaha kadar açık bıraktıklarını söyledi. Demir bir şamdanda yanan mumun soluk ve titrek alevinde, otuz yaşlarında, sıska ve solgun, eski bir basma elbise giymiş, siyah seyrek saçları, zayıf ve uzunca ensesinin üstünde bir çocuk yumruğu kadar ufak bir topuz halinde toplanmış kadını fark ettim. Bize neşeyle baktı. Önündeki mumdan başka masanın üzerinde, küçük bir el aynası, bir deste eski oyun kâğıdı, kapağı parçalanmış bir şarkı kitabı ve ucundan ısırılmış bir parça ekmek duruyordu. Mademoiselle Lebyadkina'nın pudra, allık ve ruj kullandığı ortadaydı. Zaten koyu renk olan ince kaşlarını daha da koyulaştırmıştı. Sürdüğü pudraya rağmen yüksek ve dar alnındaki oldukça sert ve derin üç çizgi kaybolmamıştı. Kadının topal olduğunu biliyordum ama ziyaretimiz boyunca yerinden hiç kalkmadı. Gençlik çağlarında bu sıska yüz çok güzel olmalıydı. Şefkatle bakan gri gözleri hâlâ çok güzeldi. Durgun, neredeyse mutlu bakışlarında, hülyalı ve samimi bir anlam vardı. Bakışlarındaki yumuşak ve neşeli ifade, gülümsemesine bile yansımıştı. Ağabeyinin yaptıklarını ve Kazak kırbacını düşününce, mutlu ve huzurlu ifadesi beni hayli şaşırttı. Gariptir, Tanrı'nın cezalandırdığı bu varlıkların huzurunda, insanı sarması gereken gerginlik, hatta tiksintiye kapılmak yerine; daha görür görmez ona bakmaktan hoşlanmıştım. Yalnız, insanın içini bir acıma duygusunun kapladığını söyleyebilirim.

Şatov daha kapıdan girer girmez kadını işaret ederek, “İşte bütün gün böyle yalnız başına, kımıldamadan oturur. Fal açarak geleceğini görmeye çalışır ve aynada kendini inceler.” dedi. “Ağabeyi ona yiyecek bile getirmez. Avludaki bölümde oturan yaşlı kadın ona acıyıp ara sıra yiyecek bir şeyler getirir. Onu yanan mumun başında nasıl yalnız bırakırlar aklım almıyor!”

Şatov'un, kadın odada yokmuş gibi yüksek sesle konuşması beni şaşırtmıştı.

Mademoiselle Lebyadkina, candan bir sesle, “Selam Şatuşka.” dedi.

“Bir misafirin var Marya Timofeyevna.”

Mademoiselle Lebyadkina mum alevinin arkasından bana dikkatle bakarak:

“Hoş gelmiş misafirimiz.” dedi. “Bana kimi getirdin bilmiyorum. Onu daha evvel gördüğümü hatırlamıyorum.” dedi ve tekrar Şatov’a döndü. (Bundan sonra sanki ben odada hiç yokmuşum gibi bana aldırmadan onunla konuşmaya başladı.)

İki sıra bembeyaz ve düzgün dişlerini gösteren bir gülümsemeyle:

“Tavan arasındaki küçük odanda bir aşağı bir yukarı dolaşmaktan bıktın demek.” dedi.

“Hem bıktım hem de seni ziyaret etmek istedim.”

Şatov, bir sırayı masanın önüne çekerek oturdu ve beni de yanına oturttu.

“Her zaman hoş gelmişsin Şatuşka. Ama garip bir adamsın. Seni görünce canım gülmek istiyor. Tıpkı bir rahibe benziyorsun. Saçlarını en son ne zaman taradın? Haydi gel de saçlarını tarayayım.” dedi Lebyadkina ve gerçekten de cebinden bir tarak çıkardı. “Saçlarını en son ben taramıştım sanırım. O zamandan beri de taramadın değil mi?”

Şatov, “Benim tarağım bile yok.” dedi gülerek.

“Gerçekten de yok mu? O zaman sana benimkini vereyim... Bunu değil, diğerini... Yalnız bana hatırlatmayı unutma.”

Büyük bir ciddiyetle Şatov’un saçlarını taramaya başladı. Yandan ayırıp iki tarafa yatırdı. Sonra biraz geri çekilerek iyi tarayıp taramadığını inceledi ve tarağı cebine koydu.

Başını sallayarak, “Biliyor musun Şatuşka...” dedi, “Akıllı bir adamsın güya ama canın çok sıkılıyor. İnsanlara bakıyorum da

ne kadar da garip hepsi. Nasıl olur da canları sıkılır, bir türlü aklım almıyor. Kalp acısı can sıkıcı değildir. Ben mutluyum.”

“Şu ağabeyin olacak herifle de mutlu musun?”

“Lebyadkin mi demek istiyorsun? Benim uşağımdır o. Burada olup olmamasının benim için hiç önemi yok. Ona emirler yağdırıyorum sürekli: Lebyadkin bana su ver, Lebyadkin ayakkabılarımı getir... O da bunları yerine getirmek için hemen koşuyor. Bazen bu duruma gülmeden edemiyorum.”

Şatov, yine kadın odada yokmuş gibi bana dönüp yüksek sesle, “Gerçekten de böyle.” dedi. “Ona karşı uşağıymış gibi davranır. Şahsen ben kulaklarımla duydum: ‘Lebyadkin, bana su ver!’ Yalnız, öteki ona su getirmek yerine, döver. Fakat böyle de olsa Marya ondan hiç korkmaz. Hemen hemen her gün bir sinir nöbeti geçirir ve zamanı karıştırarak bir şeyi unuttur. Bizim ne zaman geldiğimizi hatırlar mı sanıyorsun? Eh, belki de hatırlar, fakat her şeyi kendi anlayışına göre çevirdiğinden eminim ve her ne kadar beni, sevgili Şatuşkası’nı hatırlıyorsa da, bizi başka kişiler olarak kabul eder. Yüksek sesle konuşsam hemen kendi hayal âlemine dalar. Olağanüstü hayal kuran bir kişidir. Yerinden hiç kıımıldamadan sekiz saat, hatta bütün gün oturabilir. Şu ekmeğe bakın, belki bir lokma yemiştir ve yarın bitirecektir. İşte şimdi de fal bakmaya başlamış...”

Şatov’un son kelimesini yakalamış olacak ki, “Fal bakmasına bakıyorum Şatuşka, ama falım çıkmıyor.” dedi ve sol elini masanın üzerinde duran ekmeğe doğru uzattı; (Şatov’un ekmekten bahsettiğini anlamış olmalıydı) fakat bir lokma dahi koparmadan tekrar masanın üzerine bıraktı. “Fal hep aynı çıkıyor. Bir yolculuk, kötü bir adam, düşmanlık, bir ölüm döşegi, mektup, beklenmedik haber. Hepsinin yalan olduğunu sanıyorum. Sen ne dersin Şatuşka? İnsanlar bile yalan söyledikten sonra, iskambil kâğıtları neden söylemesin?” Birden kâğıtları karıştırdı. “Bunu bir keresinde Praskovya Ana’ya da söyledim... Öylesine iyi bir kadındı ki... Başrahibenin haberi olmadan, fal baktırmak için

hücreme gelirdi. Fal baktırmak için gelen sadece o değildi. Bir sürü gevezelik eder, başını sallar ve daima 'Ah... Ah...' diye heycanla haykırırdı; ben sadece gülmekle yetinirdim. 'On iki seneden beri mektup almadığınıza göre, şimdi neden alasınız, Praskovya Ana?' dedim. Praskovya Ana'nın damadı kızını Türkiye'ye götürmüş, oraya yerleşmişlerdi ve on iki senedir onlardan haber alamıyordu. Ertesi akşam Başrahibe ile (doğuştan bir prenesti) çay içiyordum. Odasında bir ziyaretçi vardı... Hayal kurmayı çok seven bir kadındı... Ve aynı zamanda Athos Manastırı rahiplerinden biri de tesadüfen orada bulunuyordu. Onun komik bir adam olduğunu düşünmüştüm. Bu rahip, Praskovya Ana'ya Türkiye'deki kızından bir mektup getirmemiş mi? Gördün mü karo valesinin neler yaptığını? Eh, çayımızı içerken, Athoslu bu rahip Başrahibeye, 'Her şeyden çok Tanrı yuvanızı, böyle bir hazineyi burada barındırdığınız için de sizi koruyacaktır, sayın Başrahibe.' dedi. Başrahibe Ana sordu: 'Ne hazinesi?' Rahip, 'Cennetlik Lisaveta Ana.' diye cevap verdi. Bu ermiş Lisaveta, iki metre genişliğinde, bir buçuk metre yüksekliğinde, duvar içinde oyulmuş bir kovukta yaşırdı. Tam on yedi senedir o kovuktaki demir parmaklıkların arkasındaydı. Yaz kış, kaba kumaştan yapılmış bir elbiseden başka şey giymez, bulabildiği çöp parçalarını elbisesine sokuştururdu. Tek kelime dahi söylemezdi. Tam on yedi senedir ne saçlarını taramış ne de yıkanmıştı. Kışın, demir parmaklıkların arasından bir koyun postu ve her gün bir parça ekmekle, bir testi su verilirdi. Ziyaretçiler hayretle ona bakar, içlerini çeker ve ona acıyarak, parmaklıkların önüne para bırakırlardı. Başrahibe Ana, Lisaveta'yı pek sevmezdi. 'Ama ne hazine!' diye cevap verdi, 'Lisaveta orada sadece keçi gibi inadından oturuyor. Yaptığı numaradan başka bir şey değil.' Başrahibenin böyle konuşmasından hoşlanmadığımı söylemeliyim çünkü o günlerde ben de bir yere kapanmak istiyordum. 'Bana göre Tanrı ile tabiat aynıdır.' Hep bir ağızdan 'Bak sen neler düşünüyor!' dediler ve Başrahibe gülerек kadın ziyaretçiye bir şeyler fısıldamaya başladı. Sonra da beni yanına çağırıp pembe bir kurdele hediye ettiler.

Sana göstermemi ister misin? Küçük rahip hemen vaaz vermeye başladı. Öylesine nazik ve akıllıca konuşuyordu ki, onu dikkatle dinlemeye koyulmuştum. ‘Anlıyor musunuz?’ diye sordu. ‘Hayır,’ dedim, ‘tek kelimesini bile anlayamadım. Beni rahat bıraksanız olmaz mı?’ ve işte o zamandan beri, beni büyük bir sürgün içinde bıraktılar, Şatuşka. O sıralarda çilesini doldurmaya çalışan rahibelerden biri, kiliseden çıkarken kulağıma fısıldadı: ‘Tanrı Ana’nın ne olduğunu sanırsın?’ ‘En Ulu Ana,’ dedim, ‘insanlığın umudu.’ ‘Evet,’ dedi, ‘Tanrı Ana, toprak anadır ve insanların büyük mutluluğu ondadır. Dünyadaki her üzüntü, her gözyaşı bizim içindir. Ayaklarının altındaki toprağı bir metre derinliğine kadar gözyaşı ile doyuracak olursan, o zaman huzura kavuşursun. Ondan sonra üzüntü nedir bilmezsin. Tanrı böyle buyurmuştur.’ Bu sözler kafamda yer etmişti. O zamandan beri dua etmeye başlarken yere çöker ve toprağı öperim. Hem öper hem ağlarım. Biliyor musun Şatuşka, bu gözyaşlarının hiçbir kötülüğü yoktur, üzüntülü olmasanız bile, bu gözyaşları sevinçten dökülür. Gözlerinizden kendiliğinden taşar, gerçekten... Bazen gölün kıyısına giderdim. Gölün bir tarafında bizim manastır, diğer tarafında sivri tepeli bir dağ vardır... Bu dağa Sivri Dağ derler. Bu dağa çıkar, yüzümü doğuya döner, yere kapanır, ağlar, ağlardım... Ne kadar zaman ağladığımı bilmez, sonra da hiçbir şey hatırlamazdım. Sonra kalkar manastıra dönerdim. Dağa her çıkışımdan sonra dönerken güneş batmak üzere olurdu. O kadar güzel olurdu ki, Ah... Güneşi seyretmekten hoşlanır mısın Şatuşka? Güzel olduğu kadar hüznü vericidir güneş! Tekrar batıya dönerdim. Ah o gölgeler! Dağımızın gölgeleri gölün üstüne doğru bir mızrak gibi uzanır, o kadar dar, o kadar uzundur ki, neredeyse iki kilometre uzunluğunda... Kıyıya kadar uzanır, kayalık adayı tam ikiye böler; ada ikiye bölündüğü zaman da güneş batmış olur ve ortalığı sakın bir karanlık kaplar. İşte o zaman içim hüznle dolar ve birden hatıralarım canlanırdı. Karanlıktan korkarım, Şatuşka. Hep bebeğim için ağlardım...”

Kadının konuşmasını büyük bir dikkatle dinleyen Şatov, dirseği ile beni dürttü:

“Çocuğun var mıydı?”

“Çocuğum tabii vardı. Minicik, pembe yüzlü, küçücük tırnakları olan bir bebektir. Ama onun kız mı yoksa erkek mi olduğunu hatırlayamadığım için çok üzülüyorum. Onu bazen bir kız bazen de erkek olarak hatırlıyorum. Çocuk doğar doğmaz, patiska kundağına sardım, pembe kurdele ile bağladım, çiçeklerle süsledim, hazırladım. Başucunda dua ettim ve vaftiz ettirmeden kucağıma alarak ormana daldım. Ormandan korkuyor ve dehşete kapılıyor. Çünkü işte bir bebeğim vardı artık ama kocam yoktu ki...”

Şatov ihtiyatla sordu:

“Belki de vardı?”

“Ne kadar da garip birisin Şatuşka! Kocam olabilir. Fakat sanki kocam yokmuş gibi olduktan sonra olması neye yarardı?” Sonra gülererek ilave etti: “İşte sana çözülmesi kolay bir bilmece... Çöz çözebilirsen...”

“Çocuğu nereye götürdün?”

İçini çekerek cevap verdi:

“Göle götürdüm.”

Şatov, beni yine dirseği ile dürttü.

“Fakat ya çocuğun hiç olmadıysa ve bütün bunlar sadece bir hayalden ibaretse, ha?”

Böyle bir soruya hiç şaşırmadan, dalgın dalgın cevap verdi:

“Zor bir soru sordun bana Şatuşka! Bunun hakkında hiçbir şey söyleyemem. Belki de yoktu. Fakat merak ettiğin için bunu soruyorsun. Her ne ise, onun için ağlamaya devam edeceğim. Onu rüyamda görmüş olamam, değil mi?” Marya Timofeyevna'nın gözyaşları göz pınarlarını zorladı. Kirpikleri ıslandı. Ellerini

aniden Şatov'un omuzlarına koydu. Gözlerinde merhamet kıvılcımları yanıp söndü. "Ah Şatuşka!" dedi. "Karının seni bırakıp kaçtığı doğru mu? Kızma sakın, ben de çok üzuldüm. Nasıl bir rüya gördüğümü biliyor musun, dostum? Bana tekrar döndü, beni işaret ederek yanına çağırdı: 'Kedicik, bana dön kedicik!' Evet, bu ses onun sesiydi: 'Kediciğim!' Bu beni son derece sevindirdi, beni sevdiğini düşünüyorum."

Şatov, kısık bir sesle mırıldandı.

"Belki de gerçekmiş..."

"Hayır dostum, bu sadece bir rüyaydı... Hiçbir zaman geri dönmeyecek. Şu şarkıyı biliyor musun?"

Büyük ev neme lazım

Küçük hücre bana yeter.

Ruhumu korumak için dua edeceğim

Burada senin için Tanrı'ya yalvaracağım.

Ah Şatuşka, sevgili Şatuşka, neden bana bir şey sormuyorsunuz?"

"Bana anlatmazsın da o yüzden..."

Marya Lebyadkina, çabuk çabuk konuşarak:

"Söylemem, söylemem, söylemem." dedi. "Beni öldürseniz de söylemem. İsterseniz beni yakabilirsiniz ama yine de söylemem. Ne kadar üzüntü çekersem çekeyim, hiçbir şey anlatmam. İnsanlar hiçbir zaman öğrenemeyecekler!"

Şatov başını önüne eğerken çok yumuşak bir sesle, "İşte," dedi, "görüyorsunuz ya, herkesin kendine göre derdi vardır."

Kadın mağrur bir tavırla, "Fakat sorsaydın belki söyleyebilirdim..." dedi. "Neden sormuyorsun? Bana doğru dürüst sor, belki anlatırım. Yalvar Şatuşka, öyle ki, sözlerine kanabileyim... Ah Şatuşka!"

Ama Şatov susuyordu. Sessizlik bir dakika kadar sürdü. Marya Lebyadkina'nın pudralı yanaklarından gözyaşları sel gibi süzü-

lüyordu. Elleri Şatov'un omzunda duruyor, fakat onun yüzüne bakmıyordu.

Şatov birden yerinden kalktı:

"Ah, senden bana ne? Bana ne senin günahlarından?" dedi. "Haydi, kalkın!" Öfkeyle, oturduğum sırayı kaldırdı ve eski yerine koydu. "Eve döndüğünde buraya geldiğimizi anlamamalı. Gitme zamanı geldi."

Marya Lebyadkina, birden kahkaha ile güldü:

"Ah, sen hâlâ şu uşağımı düşünüyorsun, değil mi? Korkuyorsun! Eh, iyi geceler, aziz misafirlerim. Ama bir dakika; size söylenecek bir sözüm var. Şu Kirilov ve ev sahibimiz Filipov, kırmızı sakallı adam... Bu sabah buraya geldiler, tam ağabeyimin bana saldırdığı zaman. Ev sahibimiz onu yakalayıp odanın bir köşesine savurunca bağırdı: 'Benim hatam değil efendim, başkasının günahlarının cezasını çekiyorum!' İnanır mısınız, çatlayıncaya kadar güldük..."

"Ah, Marya Timofeyevna, o bendim, kırmızı sakallı adam değil. Onu saçlarından yakalayıp yanınızdan çeken bendim; ev sahibiniz, dün değil evvelki gün gelmişti. Yine karıştırıyorsun."

"Dur, yanılmış olabilirim. Belki de sendin gerçekten. Fakat neden böyle saçmalıklar için tartışalım? Onu kim çekerse çeksin, bu kadar önemli mi?" Kahkaha ile gülmeye başladı.

Şatov kolumdan çekerek, "Gidelim." dedi. "Kapı gıcırıyor. Eğer bizi burada bulursa kadının her tarafını çürük içinde bırakır."

Fakat merdivenleri ancak çıkmıştık ki avludan gelen böğürmeyi ve küfürleri duyduk.

Şatov, beni odasına sokarak kapıyı kilitledi.

"Kavga etmek istemiyorsanız biraz burada kalmalısınız. Bak, domuz gibi böğürmeye başladı bile. Yine kapının eşiğine takılıp

düşmüş olmalı. Her seferinde ayağı takılır ve boylu boyunca yere kapaklanır.”

Yine de oradan kavgaya etmeden kurtulamadım.

VI

Şatov, kilitli kapısına kulağını dayayarak dinledi. Birden geri sıçradı.

“Buraya geliyor, biliyordum zaten! Korkarım gece yarısına kadar ondan kurtulamayacağız.” diye fısıldadı dehşet içinde.

Kapıyı yumruklamaya başlayan Yüzbaşı, “Şatov, Şatov, kapıyı aç!” diye haykırdı. “Şatov, aziz dostum!

*Seni selamlamaya geldim
Güneşin doğduğunu söylemeye,
Güneşin kızgın ışıklarıyla
Ormanların güzelleştiğini...
Sana rüyamı anlatmaya geldim...
Dalların altında uyandığımda
Sopayı hatırladığımı... Ha, ha, ha!
Susamış bir kuş gibiyim
İçeceğim... Kana kana*

Ah, şu budalaca merakın canı cehenneme! Şatov, hayatta kalmanın ne kadar güzel olduğunu biliyor musun?”

Şatov, yine fısıldadı:

“Cevap vermeyin.”

“Açsana! Erkekler arasında... Kavgadan daha önemli bir şey olduğunu anlamıyor musun? Soylu bir yüreğin haykırıları bunlar. Şatov, ben iyi bir adamım; seni affedeceğim... Şatov, gizli bildirilerin canı cehenneme, ha?”

Sessizlik.

“Anlamıyor musun, aptal eşek, âşığım! Kendime kuyruklu bir ceket aldım. Kuyruklu ceketin aşkına, hiç olmazsa bir kere gör! Tam on beş ruble saydım. Âşık bir yüzbaşının kibar olması gerekir...” Birden kapıyı yumruklayarak danalar gibi böğürdü: “Aç kapıyı! Aç diyorum sana!”

Şatov da birden gürlledi:

“Defol kapımdan!”

“Pis köle! Kız kardeşim de bir köle... Bir hırsız!”

“Sen de kız kardeşini sattın.”

“Yalan! Çirkin bir iftira! Keşke onun kim olduğunu söyleye... Onun kim olduğunu biliyor musun sen dangalak herif?”

Şatov, merakını yenemeyerek kapıya yanaştı.

“Kim?”

“Tahmin edebilir misin, sorarım sana?”

“Kim olduğunu söyle, tahminim doğru çıksın.”

“Söylemekten korkmuyorum! Hiçbir zaman söylemekten korkmadım!”

Şatov, başıyla bana dinlememi işaret ettikten sonra onu kışkırttı.

“Zannetmem.”

“Söyleyemez miyim?”

“Zannetmiyorum.”

“Zannetmiyor musun?”

“Eh, efendinden sopa yemekten korkmuyorsan, söylersin. Kor-kağın birisin değil mi? Hem de yüzbaşı!”

Yüzbaşı heyecandan titreyen bir sesle:

“Ben... Ben... O... O...” diye kekeleydi.

Şatov kulağını kapıya dayadı.

“Eeee?”

Hiç değilse yarım dakikalık bir sessizlik oldu.

Yüzbaşı nihayet, “Pis serseri!” diye haykırdı. Sonra, her basamakta tökezleyerek, bir semaver gibi soluyarak merdivenlerden inmeye başladı.

Şatov kapıdan uzaklaştı.

“Şeytan...” dedi. “Sarhoşken bile ağzından laf almak mümkün olmuyor.”

“Ne saklıyor?” diye sordum.

Şatov, soruma cevap vermeden, eliyle baştan savma bir hareket yaptı ve kapıyı açarak koridordan gelen seslere kulak kabarttı. Uzun bir süre dinledi, hatta emin olmak için birkaç basamak bile indi. Nihayet odaya döndü.

“Hiçbir ses duyulmadığına göre kadıncağızı dövmüyor demektir. Hemen sızmış olmalı. Gitme zamanınız geldi.”

“Şatov,” dedim, “bütün bunlar ne anlama geliyor?”

Yorgun ve bıkkın bir sesle, “Nasıl bir anlam çıkarırsanız o anlama geliyor.” dedi. Sonra, yazı masasının köşesine oturdu.

Şatov’un evinden ayrılırken üzüntü içinde yarını düşünüyordum.

VII

Yarını düşünmek, kalbimin ezilmesine sebep oluyordu. Stepan Trofimoviç’in kaderinin tayin edileceği pazar günü, anlattığım hikâyenin en önemli günlerden biriydi; umulmadık olayların günüydü. Geçmişte yaşananların gün yüzüne çıkacağı, olayların daha da karışacağı bir gündü. Sabah okuyucuların bildiği gibi dostum Stepan Trofimoviç’e refakatçi olarak, Varvara Petrovna’ya gitmek zorundaydım. Öğleden sonra üçte ise yardım etmek için (ama tam olarak nasıl bir yardım olacağı konusunda da hiçbir fikrim yoktu) Lizaveta Nikolayevena’ya gidecektim. Ama her

şey kimsenin tahmin bile edemeyeceği bir şekilde sonuçlandı; çünkü sözü edilen o gün, olağanüstü tesadüfler bir araya geldi.

Her şey önceden kararlaştırıldığı gibi saat tam on ikide Varvara Petrovna'ya gittiğimizde onu evde bulamayınca başladı. Henüz kiliseden dönmemişti. Zavallı dostumun ruhsal durumu o kadar bozuktu ki böyle bir olayla karşılaşması hemen yıkılmasına sebep oldu. Sanki kendinden geçmişçesine koltuklardan birine çöktü. Ona bir bardak su uzattım; ama beti benzi atmış olmasına ve ellerinin titremesine rağmen büyük bir inatla suyu reddetti. Unutmadan söyleyeyim, bugün için son derece şık giyinmişti. Sanki baloya gidiyormuş gibi süslenmişti. Üzerinde işlemeli bir gömlek vardı ve beyaz bir kravat takmıştı. Yeni şapkası elindeydi ve saman rengi yeni eldivenlerini şapkasıyla avucunun arasına sıkıştırmıştı. Hafif bir koku da sürünmüştü. Henüz oturmuştuk ki uşak, Şatov'u salona getirdi. Belli ki o da davet üzerine gelmişti. Stepan Trofimoviç, yerinden kalkıp onun elini sıkacak oldu; fakat Şatov dikkatle bize baktıktan sonra, selam bile vermeden salonun öbür köşesine gitti ve bir koltuğa oturdu. Stepan Trofimoviç, ürkek gözlerini yine bana çevirdi.

Birkaç dakika kadar derin bir sessizliğe gömülerek oturduk. Stepan Trofimoviç, aceleyle bir şeyler fısıldamaya başladı ama tek kelimesini bile anlayamadım. Söylemek istediğini bitiremeyecek kadar heyecanlandı ve aniden sustu. Uşak sözüm ona masanın üzerine bir şey koymak için geldi ama asıl niyeti bizim ne yaptığımıza göz atmaktı.

Şatov, birden yüksek sesle ona sordu:

“Aleksy Yegoriç, acaba Darya Pavlovna onunla mı gitti?”

Uşak büyük bir ağırbaşlılıkla cevap verdi:

“Varvara Petrovna kiliseye yalnız gittiler, efendim. Darya Pavlovna ise biraz rahatsız olduklarından odalarından çıkmak istemediler.”

Zavallı dostum, yine endişeli ve ürkek bakışlarını bana çevirdi; başımı başka tarafa çevirmek zorunda kaldım. Birden avluda te-

kerlek sesleri ve konuşmalar duyuldu, Varvara Petrovna kiliseden dönüyordu. Hep beraber sıçrayarak oturduğumuz yerden kalktık. Bu arada bizi başka bir sürpriz bekliyordu. Salona yaklaşan birçok ayak sesi duyuldu. Varvara Petrovna'nın yalnız olmadığı anlaşılıyordu. Bu da çok garipti çünkü belirli bir saatte gelmemizi isteyen kendisiydi. Nihayet, koşar adımlarla birinin gelmekte olduğunu duyduk. Varvara Petrovna'nın böyle yürümeyeceği kesindi. Birden Varvara Petrovna büyük bir heyecan içinde soluk soluğa salona daldı. Biraz arkasından ve daha yavaş adımlarla Lizaveta Nikolayevna geliyordu, kolunda ise Marya Timofeyevna Lebyadkina vardı. Bunu rüyamda görsem inanmazdım!

Bu anlaşılmaz durumu daha etraflıca anlatabilmek için bir saat kadar geriye gitmek ve Varvara Petrovna'nın kilisede başına gelen olayları bütün ayrıntıları ile aktarmak gerekecek. Kilisenin sabah ayininde bütün kent ve tabii sosyetenin ileri gelenleri de hazır bulunuyordu. Özgür düşünceli bir kadın olduğu söylenen valinin karısı da kentimize geldiğinden beri ilk defa kilisedeki ayine katılacaktı. Bütün kadınlarımız, onun çok şık giyineceğini duymuşlar; bu vesileyle hepsi kılık kıyafetine büyük bir özen göstermişlerdi. Yalnız Varvara Petrovna, son dört senedir olduğu gibi sade siyah bir elbiseyle gelmişti. Kiliseye gelir gelmez, ön sırada ve sol taraftaki yerini aldı. Kilise hademelerinden biri hemen kadife bir minderle geldi ve minderi Varvara Petrovna'nın diz çökeceği yere koydu. Kısacası her şey her zamanki gibiydi...

Varvara Petrovna'nın büyük bir arzuyla dua etmesi gözden kaçmamıştı. Daha sonra o gün olanlar hatırlandığında Varvara Petrovna'nın gözlerinin yaşlı olduğu bile söylendi. Nihayet ayin bittikten sonra Başrahibimiz Peder Pavel, vaaz vermek üzere kürsüye çıktı. Vaazları kent halkı tarafından çok sevilirdi. Hatta bu vaazların toplanarak bastırılması istenirdi, fakat Peder buna bir türlü karar veremezdi. Bu sefer vaaz her zamankinden çok daha uzun sürmüştü. Vaaz sırasında, kiliseye eski -ancak yan olarak oturulabilecek ve sarsıntıdan düşmemek için arabacının kemerine tutunması gereken türden- bir araba yanaştı. Kentimizde hâlâ bu

tip arabalara rastlamak mümkündü. Kilisenin köşesinde duran arabadan (etrafta çok sayıda araba ve hatta atlı polis bile vardı) yere atlayan hanımefendi, arabacıya dört gümüş kopek verdi.

Arabacının yüzünü ekşittiğini gören hanımefendi, “Ne o, az mı buldunuz?” diye haykırdı. Sonra acıklı bir sesle ilave etti: “Bundan başka param yok.”

Arabacı umutsuz bir tavırla elini salladı ve ‘seni kırmak da zaten günah olurdu’ der gibi bakıp, “Ah, önemli değil.” diyerek deri para kesesini paltosunun cebine soktu. Sonra yakındaki arabacıların alayları arasında atlarını kırbaçlayarak oradan uzaklaştı. Kadın, efendilerinin kiliseden çıkmalarını bekleyen uşakların ve arabacıların arasından geçerek kiliseye doğru yürürken alaylı gülüşler peşini bırakmadı. Bu aşırı derecede zayıf ve hafif topallayarak yürüyen kadının yüzünde kalın bir pudra ve allık tabakası vardı. Eylül ayının güneşli fakat serin bir günüydü ama kadının üzerinde, incecik siyah bir elbise vardı. Uzun çıplak boynuna ne bir eşarp sarmış ne de omuzlarına şal atmıştı. Başı çıplaktı. Siyah saçlarını çıplak ensesinin üstüne toplamış ve saçlarının sağ tarafına, kutsal günlerde ikonaları süslemek için satılan kâğıt güllerden takmıştı. Bu güllerin benzerini Marya Lebyadkina’yı ziyaretim sırasında odasında asılı duran ikonanın altında görmüştüm. Genç kadın her ne kadar başını öne eğmiş gidiyorsa da dudaklarında kurnazca, sevimli bir tebessüm vardı. Kadın, eğer bir dakika daha oyalanmış olsaydı, belki de kiliseye girmesine izin verilmeyecekti. Fakat o, kilisenin kapısından içeri süzölmeyi başardı. İçeri girdikten sonra da kalabalığı yarararak ön tarafa doğru yürüdü.

O sırada kilisenin salonunu dolduran kalabalık, başrahibin vaznını büyük dikkat ve sessizlikle dinliyordu ama meraklı birkaç göz yeni geleni şaşkınlıkla izlemişti. Kadın yüksek kürsünün önündeki kutsal minderin üstüne diz çöktü ve pudralı yüzünü yere değdirecek kadar eğdi. O şekilde uzun bir süre kaldı. Ağladığı anlaşılıyordu. Fakat başını doğrultup tekrar ayağa kalktığı zaman,

yine eski neşeli tavrını takındı. Büyük bir neşeyle bakışlarını, salonu durduranların yüzlerinde ve kilisenin duvarlarında dolaştırmaya başladı. Bazı kadınlara özel bir merakla bakıyor, hatta daha iyi görebilmek için ayak parmaklarının ucunda doğruluyordu. Bir iki kere de kıkır kıkır gülmüştü. Bu arada vaaz bitmiş ve büyük kutsal haç ortaya çıkarılmıştı. Haça ilk gitmesi gereken valinin karısıydı ama o haçın birkaç adım önünde duruyordu; sanki Varvara Petrovna'nın daha evvel gitmesini beklermiş gibi bir hali vardı. Valinin karısının bu garip nezaketi kuşku yok ki zekice hazırlanmış bir oyundu. Kilisedeki herkes bunu böyle yorumlamıştı. Varvara Petrovna'nın da bunu böyle yorumladığına kuşku yoktu, fakat olan bitenin farkında değilmiş gibi yoluna devam etti ve haçı öptükten sonra çıkış kapısına yöneldi. Herkes ona yol veriyor, kilisenin hademesi de ona yol açmak için önünden yürüyordu. Fakat kapıya yaklaştığında, basamaklara varmadan, küçük bir kalabalık kısa bir süre yolunu kesti. Varvara Petrovna ister istemez durmak zorunda kalmıştı. Tam bu sırada saçında kâğıt bir gül olan kadın, kalabalığı yararak geldi ve Varvara Petrovna'nın önünde diz çöktü. Kolay kolay şaşırmayan, özellikle toplumun içinde hislerine çok iyi hâkim olmasını bilen Varvara Petrovna, ayaklarına kapanan bu kadına mağrur ve sert bir tavırla baktı.

Varvara Petrovna, son zamanlarda her ne kadar biraz daha tutumlu, hatta cimri olmuşsa da hayır işleri için paraya acımadığını vurgulamalıyım. Petersburg'da bir hayır kurumunun üyesi olduğu biliniyordu mesela. Kıtlik döneminde Petersburg'daki açlık çekenlere yardım komitesine beş yüz ruble yardımda bulunmuştu; bu yardım kentte ağızdan ağza dolaşmıştı. Ayrıca çok yakın bir zamanda, yeni valinin atanmasından hemen önce, ilimizin fakir kadınlarına yardım etmek için bir kadınlar birliği kurma hazırlıkları içine girmişti. Şimdi, yeni valinin atanması ile bütün hazırlıklar askıya alınmıştı. Söylendiğine göre yeni valinin karısı, böyle bir birliğin gereksizliği hakkında birkaç içneli

söz etmişti ve bu sözler, bire bin katılarak Varvara Petrovna'ya kadar ulaştırılmıştı.

Varvara Petrovna ayaklarına kapanan genç kadına büyük bir dikkatle bakarak, "Ne var, yavrum? Ne istiyorsunuz?" diye sordu.

Marya Lebyadkina ürkek ve utanmış, fakat son derece saygılı bir şekilde ona bakıyordu. Birdenbire garip bir kıkırdamayla güldü.

Varvara Petrovna, soran bakışlarını etrafındaki kalabalığın üzerinde dolaştırdı.

"Bu kadın kim?" diye sordu. "Yardıma ihtiyacınız mı var?"

Heyecandan titreyen bir sesle, "Evet, ihtiyacım var... Buraya..." diye kekeledi Marya Lebyadkina. "Buraya sadece elinizi öpmek için gelmiştim..." diye ilave etti ve yine kıkırdadı. Varvara Petrovna'nın eline sarılmak için öne doğru eğildi. Sonra aniden ürkmüş gibi ellerini geri çekti.

Varvara Petrovna, üzgün bir tavırla gülümseyerek, "Sadece bunun için mi geldiniz?" diye sordu ve hemen sedef işlemeli para kesesini çıkarıp on rublelik kâğıt bir parayı kadına uzattı. Kadın parayı itiraz etmeden aldı.

Varvara Petrovna kadının basit bir dilenci olmadığını anlamıştı belli ki.

Kalabalığın içinden biri bağırdı:

"On ruble verdi!"

Kadın rüzgârdan ucu sallanan on rublelik kâğıt parayı sol elinin parmakları ile sıkıca tutarak:

"Lütfen elinizi verin, öpeyim." diye mırıldandı. Varvara Petrovna nedense kaşlarını hafifçe çatarak, sert bir tavırla elini uzattı. Genç kadın kendisine uzatılan eli saygıyla öptü. Gözleri heyecanla parladı. Tam bu sırada, peşine kent sosyetesinin hanımlarını ve yüksek memurlarını takmış valinin karısı geldi. Önündeki

kalabalık yüzünden durmak zorunda kalmıştı, onunla beraber birçok kişi de durmuştu.

Varvara Petrovna birden, “Titriyorsunuz.” dedi. “Üşüyor musunuz?” Sonra paltosunu çıkarıp uşağına attı ve omuzlarından (oldukça pahalı) siyah şalını alarak, hâlâ önünde diz çökmüş duran genç kadının zayıf omuzlarına sardı.

“Lütfen kalkın, rica ederim, ayağa kalkın!”

Kadın ayağa kalktı.

Varvara Petrovna, sabırsızca etrafına bakarak sordu:

“Nerede oturuyorsunuz? Nerede oturduğunu bilen var mı?” Fakat etrafını çevirenler hep kent sosyetesinden tanıdık kişilerdi. Kimisi hayretle, kimisi kurnazca bir merakla bakıyordu. İçlerinde bazıları, bir skandalın arifesinde olduklarını hissetmişçesine hafif bir tebessüm ediyordu.

Nihayet iyi niyetli biri, Varvara Petrovna’nın sorusunu nezaketle cevapladı:

“Bu Bay Lebyadkin’in kız kardeşi olmalı.” Kentte herkes tarafından sevilen ve sayılan tüccarlardan Bay Andreyev’di konuşan; gözlüklü, kır sakallı bir adamdı, elinde silindir bir şapka tutuyordu. “Bogoyavlenska Sokağı’nda, Filipov’un evinde oturuyor.” diye ilave etti.

“Lebyadkin mi? Filipov’un evi mi? Evet, duymuştum sanırım. Teşekkür ederim, Nikon Semyoniç. Fakat kim bu Lebyadkin?”

“Kendisine yüzbaşı diyen biri, hanımefendi... Korkarım, söylediklerine ve hareketlerine pek dikkat etmeyen biri. Onun kız kardeşi olduğundan kuşku yok.”

Bay Andreyev sesini alçaltıp, anlamlı anlamlı Varvara Petrovna’ya bakarak ilave etti:

“Evden kaçmış olduğunu tahmin ediyorum.”

“Anlıyorum. Teşekkür ederim, Nikon Semyoniç. Siz Bayan Lebyadkina mısınız, sevgili yavrum?”

“Hayır, hanımefendi. Bayan Lebyadkina değilim.”

“Ağabeyinin ismi Lebyadkin değil mi?”

“Evet, Lebyadkin ağabeyimdir.”

“Şimdi bakın ne yapacağım, yavrum. Benimle beraber geleceksiniz, sizi oradan evinize yollayacağım. Benimle gelmek ister miydiniz?”

Bayan Lebyadkina heyecanla ellerini çırpıttı.

“Ah, evet, bunu çok isterim!”

Derken kalabalık içinden Lizaveta Nikolayevna'nın sesi duyuldu:

“Teyze, beni de yanınıza alınız, lütfen!” Lizaveta Nikolayevna ayine valinin karısıyla gelmişti, çünkü annesi doktorun tavsiyesiyle araba gezisine çıkmış ve canı sıkılmasın diye Mavrikiy Nikolayeviç'i de yanında götürmüştü.

Varvara Petrovna, “Her zaman için hoş gelmişsin yavrum.” dedi.

“Ama annen ne der?” diye soracak olmuş, fakat Liza'nın aşırı heyecanını görünce şaşırmıştı.

Liza, Varvara Petrovna'nın yanaklarından öperek yalvardı:

“Lütfen teyzeciğim, sizinle gelmek istiyorum.”

Valinin karısı çok şaşırmıştı:

“*Mais qu'avez vous done, Lisa!*”¹⁰⁰

“Ah, çok üzgünüm sevgili kuzen, teyzemle gitmek istiyorum.” dedi Liza ve hoşnutsuzluğunu şaşkınlığı ile belirten sevgili kuzenine döndü, yanaklarından öptü.

“Anneme söyleyin gelip beni teyzemin evinden alsın.” dedi. “Annem sizi ziyaret etmek için sabırsızlanıyordu. Size söylemeyi

100 Neyiniz var, Lisa! (Fr.)

unutmuştum. Özür dilerim. Lütfen kızma, Julie, *chere cousine*.¹⁰¹
Teyzeciğim, ben hazırım!”

Sonra Varvara Petrovna’nın kulağına eğildi:

“Beni beraberinizde götürmezseniz teyzeciğim,” diye fısıldadı, “arabanızın arkasından haykırarak koşarım.” İyi ki bu sözlerini kimse duymadı. Varvara Petrovna bile bir adım geri çekilerek bu kudurmuş gibi heyecanlı kıza baktı ve bu bakış bir anda Liza’yı beraberinde götürmeye karar vermesi için yetti.

“Buna bir son vermeliyiz!” diye dökülüverdi ağzından. “Pekâlâ Lisa, benimle gelebilirsin.” Sonra sesini biraz yükselterek, “Tabii, Yuliya Mihaylovna izin verirse...” diye ilave etti ve mağrur bir tavırla valinin karısına döndü.

Yuliya Mihaylovna son derce nazık, “Onu bu zevkten yoksun bırakmak istemem şüphesiz.” diye mırıldandı. Sonra, sevimli bir tavırla gülümseyerek mırıldanmasına devam etti: “Özellikle onun nasıl dikbaşı olduğunu bildiğim için...”

Varvara Petrovna, mağrur ve kibar bir şekilde eğilerek selam verdi.

“Çok teşekkür ederim.”

Yuliya Mihaylovna heyecandan yüzü kızararak, “Ayrıca,” dedi, “birlikte geçireceğiniz vakitten duyacağı zevkin yanı sıra, (Marya Timofeyevna’ya yan bakarak devam etti) Liza soylu bir merhamet duygusu içinde...”

Varvara Petrovna, büyük bir ağırbaşlılıkla söylenenleri doğruladı:

“Böyle düşünmek size onur verir, hanımefendi.” Yuliya Mihaylovna birden elini uzattı ve Varvara Petrovna elinin parmak uçlarına dokundu. Herkes son derece etkilenmişti. Varvara Petrovna’yı küçümseyerek, ziyarete gitmeyen Yuliya Mihaylovna olmadığını, tam tersine, Varvara Petrovna’nın bilerek onu kendisinden uzak tuttuğunu ve valinin karısının, Varvara Petrovna’nın evinden

¹⁰¹ Yuliya, sevgili kuzenim. (Fr.)

kovulmayacağını bilse, onu koşa koşa ziyarete gideceği herkes tarafından anlaşılmıştı.

Varvara Petrovna, kilisenin kapısına yanaşan arabasını Marya Lebyadkina'ya göstererek, "Bininiz yavrum." dedi. Kadın büyük bir neşeyle arabaya koştı ve bir uşağın yardımı ile bindi.

Varvara Petrovna, dehşete kapılmış gibi, "Ulu Tanrım!" diye haykırdı. "Topal mısınız?" Varvara Petrovna'nın renginin solmasını herkes görmüştü ama sebebini anlayamamıştı.

Araba yola koyuldu. Varvara Petrovna'nın evi kiliseye çok yakındı. Daha sonra Liza'nın bana anlattıklarına göre Marya Timofeyevna üç dakika süren yolda çılgınlar gibi kahkahalarla gülmüş, Varvara Petrovna ise Liza'nın deyişiyle, "hipnotize edilmiş" gibi oturmuştu.

BEŞİNCİ BÖLÜM

AKILLI EJDERHA

I

Varvara Petrovna, uşağı çağıran çingırağı çaldıktan sonra kendisini bir koltuğun üstüne attı.

Marya Timofeyevna'ya odanın ortasında duran büyük masanın yanındaki bir sandalyeye oturmasını işaret etti.

“Oraya oturun, yavrum. Stepan Trofimoviç, buna ne anlam verirsiniz? Şu kadına bakın... Nedir bunun anlamı?”

Stepan Trofimoviç, “Ben... Ben...” diye mırıldandı.

Tam o sırada uşak geldi.

“Hemen bir fincan kahve lütfen! Mümkün olduğu kadar çabuk! Araba da beklesin!”

Stepan Trofimoviç, bitkin bir sesle haykırdı.

“*Mais, chere excellente amie, dans quelle inquiétude...*”¹⁰²

Marya Timofeyevna sevinçle el çırttı:

“Ah, Fransızca, Fransızca! İnsan yüksek sosyeteye girdiğini hemen anlıyor!”

Varvara Petrovna, dehşete düşmüş gibi kadına bakakaldı.

Hepimiz sessizce bu olayın nasıl sonuçlanacağını anlamak için oturuyorduk. Şatov, başını önüne eğmiş, Stepan Trofimoviç

102 Ama sevgili dostum, ne kadar endişe ile... (Fr.)

sanki olayın bütün sorumluluğu onunmuş gibi çekingen bir tavırla oturuyordu; şakaklarında ter damlacıkları parıltıyordu. Liza'ya bir göz attım. Salonun bir köşesinde, Şatov'un yanında oturuyordu. Gözleri, Varvara Petrovna ile topal kadın arasında dolaşıp duruyordu. Dudaklarında çarpık bir gülümseme vardı. Varvara Petrovna bunu fark etti. Marya Timofeyevna dalgın görünüyordu. Varvara Petrovna'nın güzel döşenmiş salonunu hayranlıkla seyrediyordu: Mobilyalara, halılara, duvardaki resimlere, rokoko tarzı boyalı tavana, köşedeki büyük bronz İsa heykeline, porselen lambalara, albümlere ve masanın üzerindeki öteberiye dikkatle bakıyordu. Birden Şatov'a dönerek haykırdı:

“Demek siz de buradasınız, Şatuşka! Epeydir görüşemiyorduk.”
Sonra neşeli bir kahkaha attı.

Varvara Petrovna, hemen Şatov'a döndü.

“Bu kadını tanıyor musunuz?” diye sordu.

Şatov, yerinden kalkacakmış gibi bir hareket yaptı ama kalkmadan mırıldandı:

“Evet.”

“Kimdir? Nedir? Lütfen, hemen anlatın!”

Şatov hiçbir sebep yokken gülümsedi, “Şey...” diye kekeledi.
“Kendiniz de anlayabilirsiniz...”

“Neyi anlayabilirim? Haydi durmayın, bir şeyler söyleyin.”

“Ağabeyi Yüzbaşı Lebyadkin'le beraber oturuyor.”

“Eee?”

Şatov, yine duraksadı, “Ah, gerçekten söz etmeye değmez.” diye mırıldandı. Sonra, kararlı bir tavırla sustu. Hatta kararının kesin olması, yüzünün kızarmasına sebep oldu.

Varvara Petrovna öfkeyle söylendi:

“Zaten sizden de daha fazlası beklenemezdi.” Herkesin bir şeyler bildiğini fakat her nedense söylemekten korktuklarını, sorularına

kaçamak cevaplar verilerek kendisinden bir şeyler saklanmaya çalışıldığını anlamıştı.

Uşak, elinde küçük bir gümüş tepsiyle geldi ve Varvara Petrovna'nın istediği kahveyi uzattı. Hanımının küçük bir el hareketi ile Marya Timofeyevna'ya doğru yürüdü.

Varvara Petrovna, "İçin, yavrum." dedi. "Üşümüş olmalısınız."

Marya Timofeyevna, "*Merci.*" diyerek kahveyi aldı. Sonra, uşağa *merci* demesinden ötürü kahkahalarla gülmeye başladı. Fakat Varvara Petrovna'nın öfkeli bakışını görünce hemen sustu ve fincanı masanın üzerine bıraktı.

Garip bir tavırla, "Bana kızmıyorsunuz ya teyzeciğim?" dedi.

Varvara Petrovna şaşkınlıkla yerinden doğruldu.

"Ne? Ne teyzesi? Ne demek oluyor bu?"

Marya Timofeyevna bu kadar şiddetli bir öfkeyle karşılaşacağını tahmin etmemiş olmalı ki korkudan zangır zangır titreyerek arkasına yaslandı. Varvara Petrovna'ya şaşkınlıktan irileşmiş gözlerle bakarken:

"Size... Size... Böyle hitap etmem gerektiğini düş... düşünmüştüm." diye mırıldandı. "Liza, size böyle sesleniyordu."

"Hangi Liza'dan bahsediyorsunuz?"

Marya Timofeyevna, parmağı ile Liza'yı göstererek, "Şu genç hanımdan." dedi.

"Ne zamandan beri ona Liza diyorsunuz?"

Marya Timofeyevna kendini biraz toparlamıştı,

"On dakika evvel, kendiniz de ona böyle hitap etmediniz mi?" Sanki zorla gülüyormuş gibi bir tebessümle ilave etti: "Rüyamda onun gibi güzel bir kız gördüm."

Varvara Petrovna, durumu anlamış ve sakinleşmişti. Hatta Marya Timofeyevna'nın son sözlerine hafifçe gülümsedi. Genç kadın,

onun gülümsediğini görünce yerinden kalktı ve sekerek onun yanına gitti.

Birden, Varvara Petrovna'nın kilisenin önündeyken omuzlarına koyduğu şalı çekerek uzattı.

“Lütfen alın.” dedi. “Geri vermeyi unutmuştum. Bu kadar kaba davrandığım için bana kızmayın.”

“O şalı hemen omuzlarınıza örtün. Tek bir söz daha duymak istemiyorum. Şal sizindir. Şimdi gidip yerinize oturun, kahvenizi için. Sakın benden korkmayın, yavrum. Sakin olun. Sizi anlamaya başlıyorum.”

Stepan Trofimoviç, yine söze karışacak oldu:

“*Chere amie...*”

“Ah, Stepan Trofimoviç, siz olmasanız da burada işler yeterince karışık. Acıyın bana ne olur! Şu çingırağı çalın.”

Bir sessizlik oldu. Varvara Petrovna'nın gözleri kuşkuyla hepimizin yüzünde dolaştı. Çok sevdiği oda hizmetçisi Agaşa salona girdi.

“Lütfen bana, Cenevre'den aldığım kareli şalı getirin. Darya Pavlovna nasıl oldu?”

“Pek iyi değil”

“Ona buraya kadar zahmet etmesini söyler misin, lütfen? Hasta olsa bile, gelebilirse çok memnun olacağımı da bildir.”

Tam o sırada, holden sesler duyuldu. Biraz sonra, salonun kapısında, Mavrikiy Nikolayeviç'in koluna dayanarak soluk soluğa yürüyen Praskovya İvanovna görüldü.

Huzursuzluğunu sesine aksettiren bir haykırısla, “Ah, aman, buraya kadar güçlkle gelebildim! Liza, çılgın kız, anneni ne kadar sıkıntılara sokuyorsun!.. Varvara Petrovna, buraya kadar kızımı almak için geldim.” dedi.

Varvara Petrovna, yaşı kadına suratını asarak baktı. Yerinden doğruldu. Hoşnutsuzluğunu saklamaya gerek görmeden:

“Hoş geldin Praskovya...” dedi. “Buyur, otur. Geleceğini biliyordum.”

II

Drozdova, böyle karşılandığı için şaşırmadı. Varvara Petrovna, eski okul arkadaşına gençlik yıllarından beri, dostluk görünümü altında daima sert davranır, öyle ki bu dostluğun altında bir tiksinti sezilirdi. Ama bu defa olağanüstü bir durum vardı. Daha evvel de bahsettiğim gibi bu iki arkadaşın arası her nedense son günlerde açıktı. Varvara Petrovna, bu soğukluğun sebeplerini şimdilik bilmiyordu, bu da aralarının büsbütün soğumasına neden oluyordu. Varvara Petrovna'nın öfkeli olmasının asıl sebebi son zamanlarda, Praskovya İvanovna'nın ondan üstünmüş gibi davranmasıydı. Kuşkusuz Varvara Petrovna, son derece üzgündü ve kulağına bazı söylentiler de geliyordu. Bu söylentilerin sebepsiz yere çıkmış olması onu daha fazla üzüyordu. Varvara Petrovna sözünü esirgemeyen bir kadındı, başka bir deyişle gizli kapaklı işlerle ilgisi yoktu. Uğraşacağı kimselerle açıkça ve korkusuzca çarpışırdı. Her nedense iki kadın, birbirlerini beş gündür görmüyorlardı. Beş gün evvel Varvara Petrovna arkadaşını ziyarete gitmiş ve ‘şu Drozdova yarattığı’ onu gücendirmişti. Bugün de Praskovya İvanovna nedense Varvara Petrovna'nın ondan korkması gerektiğine inanarak içeri girmişti. Bunun böyle olduğu, bakışlarından açıkça anlaşıyordu. Fakat görünüşe göre Varvara Petrovna utançtan yerin dibine geçmesi gereken durumlarda bile, şeytanca zekâsıyla bu zor durumdan kurtulmasını biliyordu. Hiç itiraz etmeden kendilerine hakaret edilmesine göz yuman birçok zayıf karakterli kadın gibi, Praskovya İvanovna durumun kendi lehine döndüğünü hissettiği ilk fırsatta saldırmaya hazırlandı. Hasta olduğu doğrudu ve eskisinden daha sinirli olmasının sebebi de bu hastalığıydı aslında. Bizler yakın birer aile dostu

sayılıyorduk. Eğer bu iki eski okul arkadaşı arasında herhangi bir tartışma çıkacak olsaydı, bizden saklamalarına gerek duymayacaklarını biliyorduk.

Varvara Petrovna'nın gelişinden beri ayakta duran Stepan Trofimoviç, Praskovya İvanovna'nın haykırması ile koltuğuna çöktü ve çaresizlik içinde benim bakışlarımı yakalamaya çalıştı. Şatov, sert bir hareketle yerinde döndü ve hatta bir şeyler mırıldandı, sanki bir an evvel buradan kurtulup gitmek istiyor gibiydi. Liza da ayağa kalkmak üzereyken, tekrar yerine oturdu. Annesinin bağırışına önem vermemiş görünüyordu. Bu tavrı, onun dikbaşı oluşundan değil, daha başka ve etkili duyguların esiri olmasından kaynaklanıyordu. Gözlerini dalgın dalgın yere dikmişti; hatta Marya Timofeyevna'nın bile farkında değilmiş gibi görünüyordu.

III

Praskovya İvanovna masanın yanındaki bir koltuğu işaret ederek Mavrikiy Nikolayeviç'in yardımıyla koltuğa oturdu.

"Ah, dostum, burası iyi değil mi?" dedi gergin bir sesle. "Eğer bacaklarım ağrımamış olsaydı, sizin evinizde bir dakika bile oturmazdım." dedi.

Varvara Petrovna, başını hafifçe kaldırdı ve sağ elinin parmaklarını, başının ağrıdığına işaret etmek istermiş gibi şakağına bastırdı.

"Neden evimde oturamazmışsınız, Praskovya İvanovna? Kocanız bütün hayatı boyunca bana en yakın dostu olarak davrandı. Sizinle de çocukluğumuzda aynı okulda beraberce oynadık."

Praskovya İvanovna öfkeyle elini salladı:

"Biliyordum! Bana sitem etmeye kalkışacağınız zaman daima çocukluğumuzdan ve okuldan söz edersiniz... Sizin çok iyi bilinen bir hilenizdir bu! Fakat bana sorarsanız, bunlar boş laftan başka bir şey değil. Şu yatılı okul sözünüzden artık usandım!"

“Bugün çok sinirli olduğunuzu görüyorum. Bacaklarınız nasıl? İşte, size kahve getiriyorlar. Lütfen, buyrun ve surat asmayın... Ne de olsa aramızda bir dostluk var!”

“Benimle daima sanki küçük bir kızmışım gibi konuşuyorsunuz. Kahvenizi de istemiyorum... Kalsın!”

Sonra, kendisine kahve uzatan uşağa öfkeyle elini salladı. Ben ve Mavrikiy Nikolayeviç dışında kimse kahve içmek istememişti. Stepan Trofimoviç kahvesini içmeden masanın üzerine koymuştu. Marya Timofeyevna bir fincan daha arzu etmiş olmalı, kahveyi almak üzere uzandı fakat nedense, vazgeçerek elini çekti ve bu hareketinden çok memnun görüldü.

Varvara Petrovna, dudak bükerek gülümsedi:

“İçinizden yine bir şeyler kurduğunuz belli, sevgili dostum Praskovya İvanovna. Bütün hayatınız boyunca bazı hayallerle yaşadınız. Yatılı okuldan söz ettiğim için bana kızdınız. Fakat hatırlar mısınız, bir gün sınıfa gelip bizi süvari subayı Şabilikin’in size evlenme teklif ettiğine inandırmaya çalışmıştınız; fakat hemen oracıkta Matmazel Lefebure tarafından yalanınız meydana çıkarılmıştı. Belki yalan değildi sözleriniz... Ah, hayır... Sadece kendi kendinizi tatmin edebilmek için hayalinizde canlandırmıştınız, o kadar. Eh, söyleyin bakalım derdiniz nedir? Ne gibi hayaller kuruyorsunuz? Canınızı bu kadar sıkın şey nedir?”

“Siz de, bizim din derslerine gelen rahibe âşık olmuştunuz. Madem bu kadar meraklısınız, eski günleri hatırlayalım bari! Hah hah hah...”

Sinirli sinirli gülerken bir öksürük nöbetine tutuldu.

Varvara Petrovna ona nefretle baktı.

“Ah, demek rahibi hâlâ unutmadınız?”

Yüzü yemyeşil oldu. Praskovya İvanovna birden büyük bir gururla doğruldu:

“Korkarım dostum, şimdi gülecek halde değilim. Neden ailenizi ilgilendiren bir rezalete toplumun önünde kızımı karıştırıyorsunuz? Buraya bu sebeple geldim.”

Varvara Petrovna tehdit eder gibi bir tavır takındı:

“Ailemi ilgilendiren rezalet mi?”

Liza, birden söze karıştı:

“Anne, kelimelerinize dikkat etmeniz için sizi ikaz etmek zorundayım.”

“Ne dedin, ne dedin?”

Annesi yine feryadı basmak üzereyken kızının ateş püsküren bakışlarını görünce bu kararından vazgeçti.

Liza, kızarak haykırdı:

“Bunlar ne biçim sözler anne? Bayan Lembke’den izin alarak kendi arzumla geldim buraya. Bütün arzum şu zavallı kadının durumunu öğrenip ona yardımcı olabilmektir.”

Praskovya İvanovna tükürür gibi gülerek kızının sözlerini tekrarladı:

“‘Şu zavallı kadının durumu!’ Böyle ‘masallarla’ uğraşmak senin işin mi? Senin bu zorba tavrından artık usandım kızım.” Büyük bir öfkeyle Varvara Petrovna’ya döndü. “Bütün şehir halkını korkutmuşsunuz, ama belli ki sizin de sonunuz geldi artık.”

Varvara Petrovna yayından fırlamak üzere olan bir ok gibi oturuyordu. On saniye kadar sabit ve dik bakışlarla gözlerini dikti. Sonra, hayret edilecek derecede sakin bir sesle, “Eh, Praskovya...” dedi. “Tanrıya şükür ki burada yabancı yok. Sonradan pişman olacağınız çok şey söylediniz.”

“Bazıları gibi toplumun düşüncelerinden korkan biri değilim. Gururunuzdan dolayı toplumun düşüncelerinden irkilen sizsiniz.

Burada yabancı olmamasına gelince; iyi ki yok, yabancıların duymasındansa böylesi daha iyi.”

“Bu son hafta içinde biraz akıllanmışsınız galiba.”

“Bu son hafta içinde akıllanan ben değilim. Bu hafta, gerçek ortaya çıkmıştır sadece, hepsi bu.”

“Hangi gerçek bu hafta ortaya çıkmış? Praskovya beni sinirlendirmeye çalışmayın, hemen durumu açıklayın. Size samimiyetle soruyorum, hangi gerçek ortaya çıkmıştır ve bunu söylemekle neyi kastediyorsunuz?”

Praskovya İvanovna her şeyi göze alan birinin kararlılığıyla, sonucun ne olacağına aldırmadan parmağı ile Marya Timofeyevna’yı işaret etti.

“İşte, bütün gerçek orada oturuyor!”

Neşeli bir merakla Praskovya İvanovna’yı izleyen Marya Timofeyevna bunun üzerine katıla gülmeye ve heyecanla yerinde kıpırdanmaya başladı.

Varvara Petrovna, rengi solmuş halde arkasına yaslandı ve haykırdı:

“Ulu Tanrım! Bunların hepsi aklını mı kaçırdı?” Yüzünün rengi o kadar solmuştu ki, salondakiler telaşlandı.

Onun yanına ilk koşan Stepan Trofimoviç oldu. Ben yaklaştım, Liza ayağa fırladı ama en çok Praskovya İvanovna korktu. Bacaklarının ağrısına aldırmadan yerinden doğruldu ve ağlamaklı bir sesle haykırdı:

“Dostum, lütfen beni aptallığımdan dolayı bağışla! Su! Biri biraz su versin ona!”

Varvara Petrovna’nın bembeyaz dudakları kıpırdadı. Kesin bir dille, zar zor duyulan bir sesle:

“Rica ederim ağlamayın Praskovya...” dedi. “Beyler lütfen yerlerinize dönün. Su istemem!”

Kendisine hâkim olmaya çalışan Praskovya İvanovna söylenmeye devam ediyordu:

“Ah, sevgili dostum, belki de söylememem gerekirdi fakat birtakım alçakların yağdırdığı mektupların etkisi altında kaldım. Nihayet, sevgili dostum, benim genç bir kızım var!” Varvara Petrovna, irileşmiş gözlerle ona bakıyor ve hayretten ağzı bir karış açık olarak dinliyordu. Tam o sırada, köşedeki kapı sessizce açıldı ve Darya Pavlovna salona girdi. Hemen durdu ve etrafına bakındı, heyecanımıza şaşırmıştı. Marya Timofeyevna’yı fark etmemişti. Daşa’yı önce Stepan Trofimoviç gördü. Acele bir hareket yaptı, yüzü kızardı ve bilinmeyen bir sebeple yüksek sesle konuştu. “Darya Pavlovna!” Sesi öylesine yüksek çıkmıştı ki hepimiz elimizde olmayarak başımızı çevirip genç kıza baktık.

Marya Timofeyevna, “Demek Daşa bu!” diye bağırды. “Eh, Şatov, dostum, kız kardeşiniz hiç de size benzemiyor! Ağabeyimin, bu kadar güzel bir kıza ‘köle kız Daşa’ demeye nasıl dili varıyor?”

Varvara Petrovna’ya doğru yürüyen Daşa, isminin söylenmesi üzerine birden durdu ve Marya Timofeyevna’ya döndü. Gözlerini bu yarım akıllı kadına dikerek donmuş gibi olduğu yerde kaldı.

Varvara Petrovna büyük bir sükûnetle:

“Oturun Daşa.” dedi. “Daha yakınına, evet. Oturduğunuz yerden bu kadını görebiliyorsunuz. Onu tanıyor musunuz?”

Daşa, kısık bir sesle, “Onu şimdiye kadar hiç görmemiştim.” dedi. Kısa bir duraklamadan sonra ilave etti:

“Bay Lebyadkin’in hasta kız kardeşi olduğunu tahmin ediyorum.”

Marya Timofeyevna heyecanlı bir sesle, “Her hareketinizden okumuş bir hanım olduğunuz belli, sizinle epeydir tanışmak istiyorum, ama ilk kez görüyorum sizi.” dedi. “Uşağımın sövmesine gelince, sizin gibi sevimli ve okumuş genç bir hanımın,

onun parasını alması cidden mümkün olabilir mi? Çok hoş bir kızsınız, çok hoş, çok!” Son kelimelerini elini sallayarak söylemişti.

Varvara Petrovna, mağrur bir tavırla, “Söylediklerinden bir anlam çıkarabiliyor musunuz?” diye sordu.

“Her şeyi anlıyorum...”

“Paradan bahsettiğini duydunuz, değil mi?”

“Tahmin ediyorum, İsviçre’deyken Nikolay Vsevolodoviç tarafından Bay Lebyadkin’e verilmek üzere gönderilen paradan söz ediyor.”

Bir dakika kadar derin bir sessizlik oldu.

“Kendisi mi sizden böyle bir şey istemişti?”

“Üç yüz ruble tutarındaki parayı Bay Lebyadkin’e göndermek istiyordu. Adresini kesin olarak bilmiyordu ama kentte olduğundan emindi. Eğer buradaysa parayı Bay Lebyadkin’e vermemi rica etti.”

“Fakat bu kadın hangi kayıp paradan söz ediyor?”

“Ben de bilmiyorum. Bay Lebyadkin’in herkesin içinde parasının tamamını vermediğini söylediğini duymuştum fakat ne demek istediğini bilmiyorum. Bana verilen üç yüz rubleydi, ben de ona üç yüz ruble teslim ettim.”

Darya Pavlovna sakinleşmişti. Zaten duyguları her ne olursa olsun bu kızı uzun süre şaşırtmanın mümkün olmadığını söylemeliyim. Cevaplarını acele etmeden, sakin ve vicdanen tamamen rahat olduğunu ifade eden bir tavırla veriyordu. O anlatırken Varvara Petrovna gözlerini bir saniye olsun onun üzerinden ayırmıyordu. Verilen cevapları bir süre kafasının içinde tarttıktan sonra kendinden emin ve kararlı bir sesle konuşmaya başladı. Bütün dikkati ile Daşa’ya bakıyordu.

“Eğer,” dedi, “Nikolay Vsevolodoviç bu isteğinin yerine getirilmesini benden değil de senden istemişse, kendisine göre sebepleri vardır. Eğer bunu benden saklamak istemişse, bir bildiği vardır;

özel işlerine karışmak istemem. Bu iş sizin karışmanız, içimin rahat etmesi için yeterli bir nedendir. Bunu bilmeni istiyorum. Daşa, sen her şeyin üstündesin. Ama dünyadaki yalanlara ve aldatmalara aklın ermediğinden, temiz kalple bir alçakla bir araya geldin. Bu alçağın yaydığı dedikodu böyle bir hataya düştüğünün delili. Fakat onun hakkında gerekli bilgileri edineceğim ve haklarınızı korumak ilk görevim olduğuna göre, sizin yanınızda olacağım. Şimdi bu konuyu kapatalım.”

Marya Timofeyevna birden yerinden doğrularak, “Sizi görmek için geldiği zaman yapacağınız en iyi şey, onu doğruca uşaklar kısmına yollamak olacaktır. Biz burada oturup kahvelerimizi içerken bırakın o uşaklarla, sandık üzerinde kâğıt oynasın. Ona bir fincan kahve bile gönderebilirsiniz ama ondan o kadar öğreniyorum ki...”

Sözü bittikten sonra başını onurla geriye attı.

Varvara Petrovna, Marya Timofeyevna’yı dikkatle dinledikten sonra tekrarladı:

“Bu konuyu artık kapatalım. Stepan Trofimoviç, lütfen çingırağın ipini çeker misiniz?”

Stepan Trofimoviç kendisinden istenileni yaptıktan sonra büyük bir heyecanla ileri doğru bir adım attı. Yüzü kıpkırmızı bir halde kekelemeye başladı.

“Eğer... Eğer ben... Ben de bu iğrenç hikâyeyi duydum, daha doğrusu iftirayı, bu takdirde... Diyebilirim ki... *Enfin c’est un homme perdu et quelque chose comme un format évadé...*”¹⁰³ Cümlesini bitirmeden yarıda kesti. Varvara Petrovna, sorgu dolu bakışlarla onu tepeden tırnağa kadar süzdü. Ağır başlı kâhya salona girdi.

Varvara Petrovna, “Araba hazırlansın.” dedi. “Sen Aleksey Yegoriç, Bayan Lebyadkina’yı evine götürmeye hazırlan. Yolu kendisi tarif edecektir.”

103 Bu adam alçağın biri, kaçak gibi bir şey... (Fr.)

“Bay Lebyadkin bir süreden beri aşağıda kendisini bekliyorlar, bildirmemi istediler.”

O ana kadar tek kelime söylemeyen Mavrikiy Nikolayeviç birden atıldı:

“Bu mümkün değil, Varvara Petrovna. Bu şekilde konuşmamı başlatsayın hanımefendi, ama sözü edilen adama bu salona kabul edilebilecek biri değildir. O... O... Tahammül edilmez biridir.”

Varvara Petrovna, kâhyaya, “Varsın beklesin.” dedi.

Kâhya, hemen çekildi.

Stepan Trofimoviç, yine kekeleyerek konuşmaya başladı.

*“C'est un homme malhonnête et je crois même que c'est un format évadé ou quelque chose dans ce genre.”*¹⁰⁴

Yine kızarak sustu.

Praskovya İvanovna yerinden kalkarken biraz iğrenir bir tavırla: “Liza, artık gitme zamanı geldi.” dedi. Daşa'nın konuşmasını dudak bükerek dinlemişti. Fakat beni en çok şaşırtan, Daşa'nın gelmesi ile Liza'nın gözlerinde, gizlemeye çalışmadığı nefreti fark etmemdi.

Varvara Petrovna, yine o aşırı sükûnetiyle ihtiyar kadını durdurdu.

“Bir dakika bekle Praskovya İvanovna, rica ederim...” dedi. “Lütfen oturur musun? Sözlerimi bitirmek istiyorum, ancak konuşmam uzun sürebileceği için ayakta kalman bacaklarını ağrıtabilir. Tamam, teşekkür ederim. Kısa bir süre evvel kendimi kaybettim ve seninle biraz kırıncı konuştum. Özür dilerim, beni başlatsayın rica ederim. Çok aptalca davrandım ve bunu ilk itiraf eden de benim. Her zaman adil davranmaya özen gösteririm. Ama sen de kendine hâkim olamadın ve bazı imzasız mektuplardan söz ettin. Böyle bir mektubu yazan, altına imzasını atacak kadar

104 Ahlıksız bir adam, hatta bir hapisane kaçkını olduğunu sanıyorum.
(Fr.)

kişiliğe sahip olmadığına göre, o mektupların okunmadan çöp sepetine atılması gerekir. Sen de böyle düşünmelisin. Her ne olursa olsun, yerinde olsaydım, o mektupların lafını bile etmezdim. Ellerimi dahi o pis mektuplarla kirletmek sıkıntısına girmezdim. Fakat sen bunu yaptığına göre, ben de altı gün evvel böyle bir mektup aldığımı söyleyebilirim. O mektubu yazan alçak, ‘hayatımda önemli bir rol oynayacak’ total bir kadından sakınmam gerektiğini ve Nikolay Vsevolodoviç’in çıldırmış olduğunu bildiriyordu. Evet, o alçağın kullandığı tabir buydu, çok iyi hatırlıyorum. Oğlumun çok düşmanı olduğunu bildiğim için onlardan birini -en gizli, en kötü ve aşağılık düşmanını- derhal buraya çağırttım. Onunla yaptığım kısa konuşmanın sonunda imzasız mektup yazan alçağın kim olduğunu anladım. Eğer sen de zavallı Praskovya İvanovna, böyle mektuplar almışsan elimde olmadan sana sıkıntı verdiğim için önce ben üzülürüm. Sana söylemek ve anlatmak istediğim bu kadardı. Şu anda hasta ve üzgün olduğunu görmek beni üzüyor. Şimdi Mavrikiy Nikolayeviç’in çok uygun bir deyişle, içeri ‘alınamayacağını’ söylediği kuşkulu kişiyi ‘kabul’ etmeye karar verdim. Liza’nın burada yapacak bir işi yok artık. Gel, Liza, yavrum. Seni bir kere daha öpeyim.”

Liza, büyük salonu geçerek Varvara Petrovna’nın önünde durdu. Varvara Petrovna, onu öptükten sonra kendisinden bir kol boyu kadar uzaklaştırdı ve eliyle Liza’nın başı üzerine istavroz çıkarıp onu kutsadıktan sonra bir kere daha öptü.

“Eh, güle güle Liza...” dedi.

Sesi ağlayacakmışçasına titriyordu:

“Kaderim ne olursa olsun seni çok seveceğime inan. Tanrı seni korusun. Her zaman ona karşı boynum büküktür...”

Daha fazla konuşmak istediği belliydi, ama kendine hâkim olarak sustu. Liza, derin düşüncelere dalmış gibi tekrar yerine döndü. Tek kelime dahi söylememişti. Birden yerinden kalkıp annesinin

önünde durdu. Sakin bir sesle, “Hemen gitmeyeceğim anne,” dedi, “teyzemin yanında biraz daha kalmak istiyorum.”

Liza’nın sakin sesinde demir gibi bir kararlılık vardı. Praskovya İvanovna çaresizlik içinde ellerini havaya kaldırarak bağırdı:

“Neler duyuyorum!”

Fakat Lisa annesini işitmemişti sanki. Salonun köşesindeki yerini aldı ve gözlerini boşluktaki bir noktaya dikerek sessizce oturdu.

Varvara Petrovna’nın yüzüne mağrur bir zafer ifadesi yerleşmişti.

“Mavrikiy Nikolayeviç,” dedi, “sizden önemli bir ricam var. Lüt-fen aşağıdaki adama bir bakıverin ve ‘içeri alınması’ az da olsa mümkün bir halde ise onu buraya getirin.”

Mavrikiy Nikolayeviç yerlere kadar eğilerek selam verdi ve salondan çıktı; bir dakika sonra Bay Lebyadkin’le beraber döndü.

IV

Yüzbaşı Lebyadkin’in görünüşünden daha evvel de söz ettiğimi hatırlıyorum. Uzun boylu, karmakarışık saçlı, kırmızı ve biraz sarkık yanaklı, bazen kurnaz bakışlı, küçük, kanlı gözlü, bıyıklı, favorileri uzun, etli gırtlak kemiği biraz fazlaca çıkık, kırk yaşlarında, iriyarı, başının her hareketinde titreyen bir gerdana sahip, çirkin bir adamdı. Fakat bugün göze çarpan, kuyruklu ceket ve temiz, beyaz keten gömleği. Stepan Trofimoviç, Liputin’in kılık kıyafetini eleştirdiği bir gün, Liputin, “Temiz gömleğin yakışmadığı adamlar da vardır.” demişti. Yüzbaşının bir çift siyah eldiveni vardı. Eldivenin sağ tekini elinde tutuyor; sol tekini ise kocaman etli eline zorla geçirmiş, eldiven eline küçük geldiğinden düğmesini ilikleyememişti. Sol elinde ise yepyeni olduğu belli, silindir bir şapka tutuyordu. Bütün bunların, yani kuyruklu ceket ve beyaz keten gömlek, (sonradan öğrendim) bazı gizli nedenlerle, Liputin tarafından tavsiye edilmişti. Buraya da (kiralık arabayla gelmişti) başkasının kışkırtması ile geldiği

şüphe götürmez. Kendi başına asla bunu akıl edemezdi. Kilisenin önündeki olaydan hemen haberdar edildiğini kabul etsek bile, kırk beş dakika içinde, böyle giyinip kuşanıp buraya gelmeye karar vermesi pek kolay değildi. Sarhoş değildi, ama üzerinde, günlerce içtikten sonra yavaş kendine gelen birinin tembel ve bulanık havası vardı. Eğer biri çıkıp da omzuna bir ya da iki kere parmağı ile dokunacak olsa, sızmak üzere olan sarhoş haline geri dönebilirdi bana kalırsa.

Büyük salona koşarak dalmak üzereyken ayağı kapının önündeki halıya takıldı. Marya Timofeyevna gülmekten katılıyordu. Yüzbaşı öfkeli bir ifadeyle onu yiyecekmiş gibi baktıktan sonra, çabuk adımlarla Varvara Petrovna'ya doğru yürüdü. Yüksek bir sesle, böğürürcesine, "Geldim, hanımefendi!" dedi.

Varvara Petrovna, koltuğunda doğrularak, "Şöyle oturur musunuz lütfen, şu sandalyeye..." dedi. "Sizi oradan da duyabilirim ve yüzünüzü daha iyi görebilirim."

Yüzbaşı, bön bön önüne bakarak durdu fakat geriye döndü ve kapının hemen yanında kendisine gösterilen sandalyeye oturdu. Yüzünden kendine olan güvensizliğin yanı sıra küstahlığı ve öfkesi belli oluyordu, panik içinde olduğu ortadaydı. Gururu da incinmişti ama korkak olmasına rağmen, gururunun bazen beklenmedik, küstahça hareketlerde bulunmasına sebep olabileceğini biliyordum.

Büyük bir tesadüf sonucu ile kendilerini sosyetenin içinde bulan böyle adamların en büyük dertleri elleridir ve onları nereye koyacaklarını bilmezler. Yüzbaşı, şapkası bir elinde, eldivenleri diğer elinde, aptal bakışlarını Varvara Petrovna'nın sert yüzüne dikmiş, sandalyesinde kımıldamadan oturuyordu. Kuşkusuz etrafına bakınmak istiyor ama şimdilik bu gücü kendisinde bulamıyordu. Onun kılığını eğlenceli bulan Marya Timofeyevna yine bir kakhaha tufanına tutulmuştu ama Lebyadkin'in ona bakacak cesareti yoktu. Varvara Petrovna, onu uzun bir süre, belki tam bir dakika acımadan oturttu ve baştan aşağı süzüp durdu.

Varvara Petrovna, ölçülü ve etkili bir sesle konuşmaya başladı:

“Her şeyden evvel efendim, isminizi bize bağışlar mısınız?”

Yüzbaşı, “Yüzbaşı Lebyadkin, hanımefendi.” diye gürledi. “Buraya geldim...” Sandalyesinde huzursuzca kıpırdandı.

Varvara Petrovna elinin bir işareti ile onu susturduktan sonra, “İzin verin!” dedi. “Bu zavallı yaratık, gerçekten kız kardeşiniz mi?”

“Evet, kız kardeşimdir. Evden gizlice kaçmayı başarmış, böyle özel bir durumda...”

Birden kızardı ve sustu. Ne söyleyeceğini iyice şaşırmıştı fakat konuşmasına devam etmek istedi:

“Beni yanlış anlamayın, hanımefendi. Onun öz ağabeyi olan ben, böyle lekelenmesine... Yani, böyle özel bir durumda derken, o bilinen özel durumu kastetmedim tabii... Hani onu lekeleyecek türden özel demek istiyorum... Son zamanlarda...”

Birden sustu.

Varvara Petrovna başını kaldırdı:

“Efendim!”

Lebyadkin, birden parmağını alnının ortasına vurarak, “Yani, bu durumda demek istedim...” dedi. Kısa bir sessizlik oldu.

Varvara Petrovna tereddütle sordu:

“Uzun zamandan beri böyle mi?”

“Kilisenin kapısında Rus âdetlerine uygun olarak gösterdiğiniz iyilik için size kardeşçe teşekkür geldim...”

“Kardeşçe mi?”

“Yani kardeşçe derken sadece kız kardeşimin ağabeyi olduğum için hanımefendi ve inanın bana...”

Yine yüzü kıpkırmızı olmuş ve çabuk çabuk konuşmaya başlamıştı:

“...Göründüğüm kadar görgüsüz değilim. Kız kardeşim ve ben bu salonun lüksünün içinde çok küçük kalıyoruz. Ayrıca, hanımefendi, hakkımda çirkin söylentiler çıkaran birçok düşmanım var korkarım. Fakat itibarıma aldırmam. Lebyadkin gururludur ve... Ve ben... Size teşekkür için geldim. İşte paranız, hanımefendi!”

Böyle söyleyerek cebinden bir cüzdan çıkardı. Cüzdandan çekip aldığı bir deste kâğıt parayı elleri titreyerek aşırı bir sabırsızlıkla saymaya başladı. Durumu çok acele olarak açıklamak istediği belliydi, aslında açıklaması da gerekiyordu. Büyük ihtimalle parayı sayması kendisini aptal durumuna düşürdüğünü anlamış olmalı ki hareketlerinin kontrolünü tamamen kaybetti. Parayı bir türlü sayamıyor, parmakları birbirine dolanıyordu. Onu büsbütün rezil etmek istermiş gibi yeşil sırtlı paralardan biri parmaklarının arasından kaydı ve havada zikzaklar çizerek halının üstüne düştü.

“Yirmi ruble, hanımefendi!..”

Sonra, yüzü sıkıntıdan ter içinde yerinden fırladı. Yere düşen parayı görünce, almak için eğildi, sonra her nedense utanarak parayı almaktan vazgeçti ve elini belirsiz bir anlamla salladı.

“Uşaklarınız için, hanımefendi! Onu yerden alan uşağınız için... Bırakın Bay Lebyadkin’i hatırlasınlar!”

Varvara Petrovna biraz şaşırmış olarak aceleyle, “Böyle bir şeye izin veremem.” dedi.

“Bu takdirde...”

Eğilerek parayı yerden aldı. Rengi kıpkırmızı olmuştu. Birden Varvara Petrovna’ya yürüdü ve saydığı parayı uzattı.

Varvara Petrovna, gözle görünür bir endişeyle yerinde doğruldu,

“Bunun anlamı nedir?” diye haykırdı.

Mavrikiy Nikolayeviç, Stepan Trofimoviç ve ben ileri doğru birer adım attık.

Yüzbaşı heyecanla haykırdı.

“Korkmayın, korkmayın. Deli değilim, şüphesiz ki deli değilim...”

“Evet, efendim, siz delisiniz!”

“Düşündüğünüz gibi değil hanımefendi, düşündüğünüz gibi değil! Kuskusuz, hayat zincirinin basit bir halkasıyım... Malikâneniz zengin döşenmiş, fakat Meçhul Marya’nın, yani kız kardeşimin fakirhanesi böyle değil. Kız kardeşimi kastediyorum fakat şimdilik ona meçhul Marya diyeceğiz; şimdilik hanımefendi, anlarsınız ya çünkü bunu sonsuza kadar devam ettirmeye Tanrı bile buna razı olmazdı! Ona on ruble verdiniz o da bunu aldı fakat bu para tarafınızdan verildi diye aldı, hanımefendi! Bunu anlıyor musunuz? Bu meçhul Marya dünyada kimseden para alamaz, aldığı takdirde General Yermolov’un gözleri önünde, Kafkasya savaşında şehit düşen dedesinin kemikleri sızlar. Fakat sizden hanımefendi, her şeyi alır. Bir eliyle alırken, diğer eliyle size yirmi ruble uzatır... Evet, yirmi... Bu parayı, sizin de üye olduğunuz Petersburg’daki yardımseverler kurumuna bağışlar, hanımefendi. *Moskova* gazetesinden öğrendiğime göre kuruma yardım edenleri üye kaydetmek için bir defter tutuyorsunuz hanımefendi, bu kuruma herkesin yardımında bulunabileceğini...”

Yüzbaşı kelime bulmakta güçlük çektiği için birden sustu, derin derin soluyordu. Yardımseverler kurumu hakkında söylediklerini ya önceden hazırlamış ya da Liputin’in yardımıyla bulmuştu. Eskisinden daha fazla terliyor, teri şakaklarından süzülüyordu. Varvara Petrovna, onu çok yakından, dikkatle inceliyordu.

Sert bir sesle, “Kayıt defterim,” dedi, “aşağıda, kapıcının odasında durur. Eğer, yardım için kaydolmak istiyorsanız ona başvurabilirsiniz. Paranızı burnuma doğru sallamaktan vazgeçin ve derhal cebinize sokun. Teşekkür ederim. Sizden yine yerinize oturmanızı da istemek zorundayım. Kız kardeşiniz böylesine zenginken, onu fakir sanıp para verdiğim için özür dilerim, efendim. Fakat bir şey var ki anlayamadım: Kız kardeşiniz neden sadece benden

para alabilir de başkasından alamaz? Bu konuda o kadar ısrar ettiniz ki bunu açıklamanızı özellikle rica ediyorum.”

Yüzbaşı, “Bu mezara kadar sürüklenebilecek bir sırdır!” diye cevap verdi.

Varvara Petrovna biraz şaşırmıştı ama yine de sormaktan kendini alamadı:

“Fakat neden?”

“Ah hanımefendi!”

Sağ elini kalbinin üstüne bastırıp, gözlerini bir noktaya dikerek, başını önüne eğdi ve sustu. Varvara Petrovna, gözlerini ondan ayırmadan bekledi.

Lebyadkin birden, “Hanımefendi,” diye gürledi, “size bir soru sormama izin verir misiniz? Sadece bir soru, samimi, açık, kalpten gelen bir soru?”

“Buyurun.”

“Hayatınızda hiç ıstırap çektiniz mi, hanımefendi?”

“Zannedersem birinin size acı çektirdiğini ya da çektirmekte olduğunu ima etmek istiyorsunuz.”

Yüzbaşı Lebyadkin yine yerinden fırladı ve belki de farkında olmadan göğsünü yumruklamaya başladı.

“Hanımefendi!” diye haykırdı. “Şu kalbimde o kadar çok şey var ki, mahşer gününde Tanrı’nın katı açıldığı zaman o bile şaşıracak!”

“Hmm... Abartıyorsunuz!”

“Belki heyecanım ve gerginliğim buna sebep!”

“Merak etmeyin. Sizi ne zaman susturmak gerektiğini bilirim.”

“Bir soru daha sorabilir miyim, hanımefendi?”

“Sorun.”

“İnsan sırf ruhunun soyluluğundan ölebilir mi?”

“Korkarım ki cevap veremeyeceğim. Bu soruyu kendime hiç sormadım.”

“Bilmiyorsunuz! Kendinize bu soruyu hiç sormadınız!” Sözünün burasında hararetle haykırdı: “Madem öyle... Sakin ol, ümitsiz kalp!” Sonra, yumruğunu şiddetle göğsüne indirdi.

Yine salonda dolaşmaya başladı. Bu tür insanların karakteristik özellikleri, kendi arzularını kontrol etmekten yoksun olmalarıdır. Bunun aksine ateşlendikleri an, içlerindeki bütün çirkinlikleri dökebilmek için önüne geçemedikleri bir istek duyarlar. Kendisini yabancı bir ortamda bulan bu insanlar önce çekinir, sonra yüz bulurlarsa hemen küstahlaşıverirler. Yüzbaşı kendini kaybetmişti. Salonda dolaşıyor, kollarını sallıyor, sorulan sorulara kulak asmıyor, hızlı hızlı konuşuyor, bazen aceleden dili dolaşıyor ve bir cümleyi tamamlamadan başka bir cümleye başlıyordu. Sarhoş olmadığını iddia etmek mümkün değildi. Lizaveta Nikolayevna da salondaydı; varlığından şaşkına dönmüş olabilirdi ama başını çevirip bir kere bile ona bakmamıştı. Varvara Petrovna bile öfkelerini ve tiksintisini bastırıp onu dinliyordu; demek bunun için bir sebebi vardı. Praskovya İvanovna belli ki olan biteni anlamamıştı ve zangır zangır titriyordu. Stepan Trofimoviç de titriyordu, ama onun titremesi olan biteni abartmasından kaynaklanıyordu. Mavrikiy Nikolayeviç her an, herkesin yardımına koşacakmış gibi tetikte bekliyordu. Liza'nın rengi kül gibi olmuştu. Hayretten irileşmiş gözlerini yüzbaşidan ayıramıyordu. Şatov kımıldamadan oturuyordu. Marya Timofeyevna gülmekten vazgeçmiş, son derece üzgün bir halde oturuyordu; sağ kolunu masaya dayamış, üzgün bakışlarını durmadan konuşan ağabeyinden ayırmıyordu. Sadece Daşa sakın görünüyordu.

Varvara Petrovna nihayet öfkelenerek, “Bunlar anlamsız saçmalıklar!” dedi. “Soruma cevap vermediniz... Neden? Cevap bekliyorum.”

Yüzbaşı göz kırparak söylenenleri tekrarladi:

“Cevap vermedim... Neden? Cevabımı bekliyorsunuz... Neden? Şu küçücük ‘neden’ kelimesi, insanların yaratıldıkları günden bu yana, bütün evreni kaplamıştır, hanımefendi ve yaratıklar, yaratıcılarına her gün haykırırlar: ‘Neden?’ Yedi bin senden beri de cevap alamamışlardır. Sadece Yüzbaşı Lebyadkin’den mi cevap bekliyorsunuz? Bu haksızlık olmaz mı, hanımefendi?!”

Varvara Petrovna öfkelenmiş, sabrı kalmamıştı:

“Hepsi saçma. Ayrıca ders verir gibi konuşmanızın da küstahlık olduğunu düşünüyorum.”

Yüzbaşı, kendisine söylenenleri hiç duymamış gibi devam etti:

“Belki ben bana Ernest denmesini isterdim, ama hayatıma, doğumumda verilen İgnat ismiyle devam etmek zorundayım hanımefendi... Neden? Prens de Monbart diye çağrılmak isterdim ama Lebyadkin’im, Rusça deyiimiyle ‘Lebed’¹⁰⁵... Şimdi soruyorum, neden? Ben bir şairim hanımefendi, doğuştan bir şair ve bir yayıncıdan bin ruble alabilirdim. Oysa bir domuz yuvasında yaşamaya zorlanıyorum... Neden? Neden? Bence Rusya, tabiatın bir oyunundan ibaret, başka bir şey değil... Başka hiçbir şey değil!”

“Bunların dışında söyleyebileceğiniz başka bir şey yok mu?”

“Size ‘Hamamböceği’ adlı şiirimi okuyabilirim, hanımefendi!”

“Ne?”

“Deli değilim hanımefendi! Bir gün delireceğim, bir gün gerçekten delireceğim fakat henüz değil. Bir arkadaşım, çok soylu bir kişi, Krilov’un bir fablını yazmıştı... Okuyabilir miyim?”

“Krilov’un bir eserini mi okumak istiyorsunuz?”

“Hayır hanımefendi, Krilov’un bir eserini okumak istemiyorum; eser benim, benim kendi çalışmam! Lütfen hanımefendi. İnanın

105 Lebed kelimesi Rusçada kuğu anlamına geliyor. (Ç.N.)

sizi gücendirmek istemiyorum... Rusya'nın meşhur manzum yazar Krilov'u tanımayacak kadar cahil ve görgsüz bir kişi değilim. Cevabımı şiirin son satırlarında ateşten bir mektup olarak bulacaksınız!"

"Pekâlâ, manzum eserinizi okuyun."

*Bir hamamböceği yaşardı
Kaçmaya kalkıştı bir gün
Ve kaçarken
Yamyam sineklerle dolu
Bir bardağa daldı.*

Varvara Petrovna haykırdı:

"Tanrım bu da ne?!"

Yüzbaşı, okumakta olduğu bir eserin yarıda kesilmesine sinirlenen bir sanatçı gibi ellerini, kollarını sabırsızlıkla sallayarak aceleyle açıklamaya koyuldu.

"Demek istediğim, yazın bardağın içine giren sinekler yamyam kesilirler, aptal olan biri bile bunu anlar. Lütfen hanımefendi, sözümü kesmeyin. Kesmeyin. Göreceksiniz... Göreceksiniz..."

Sonra ellerini kollarını sallayarak devam etti:

*Bir hamamböceğinin kaplayacağı yer ne kadar ki
Ama bütün sinekler öfkeyle homurdandı!
Çok dolu bardağımız! Ah, Jüpiter,
Onlar böyle tartışırken
Yaşlı bilge Nikifor...*

"Yarım kaldı bitiremedim daha ama size neler olduğunu kısaca anlatayım... Nikifor bardağı alır ve bardağın içindeki bağırırları duymadan, bardağı çöpe boşaltır. Fakat hamamböceği öfkeyle homurdamak şöyle dursun tek kelime etmez! Sorunuza cevap da budur. Birden zafer edasıyla haykırdı. Hamamböceği şikâyet etmez. Nikifor'a gelince, tabiatı temsil ediyor." Sözlerini aceleyle

tamamladıktan sonra, odada bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı.

Varvara Petrovna son derece öfkelen-di:

“Söyler misiniz efendim, Nikolay Vsevolodoviç’in size gönderdiği ve eksik aldığınızı iddia ederek evimden birini suçladığınız para meselesi ne olacak?”

Lebyadkin sağ elini acıklı bir tavırla kaldırarak:

“İftira!” diye böğürdü. “Hayır efendim, korkunç bir iftira! Bir erkeği, gerçeği açıklamaktansa aile adının lekelenmesine razı olmaya zorlayan nedenler vardır. Lebyadkin, söylememesi gereken hiçbir şeyi söylemez hanımefendi, asla!”

Şaşırmış gibi görünüyordu, heyecanlıydı, hayalinde bile göremeyeceği kadar önemli sayıyordu kendisini. Gücünü göstermek istediği belliydi.

Varvara Petrovna, “Lütfen çingırağın ipini çekin Stepan Trofimoviç.” dedi.

Lebyadkin, iğrenç bir tavırla göz kırparak, “Lebyadkin kurnazdır hanımefendi!” dedi. “Kurnazdır fakat onun da Aşil’in topuğu gibi zayıf bir yeri vardır. Onun da arzularının bir kapısı vardır! Bu kapı Denis Davidov’un¹⁰⁶ şarkılarındaki içki şişesi ve hanımefendi insan bu kapıdan girdi mi bakarsınız çok güzel bir mektup yazar gönderir ama sonra pişman olur. Bu mektubu göndermemiş olmak için ömrü boyunca gözyaşı döker ama kuş uçmuştur ve onu kuyruğundan bile yakalayamazsınız! İşte bu kapıda Yüzbaşı Lebyadkin şerefli bir genç kız hakkında bazı sözler söylemiş olabilir ve dedikodu severler de bundan yararlanmış olabilirler... Fakat, Lebyadkin kurnazdır hanımefendi. Açlıktan kıvranan kurt, onu saklandığı yerden boşuna kolluyor. Lebyadkin söylememesi gereken hiçbir şey söylemeyecektir. Bunu

106 D.V. Davidov (1784-1839) şair ve yazar, “süvari eri” edebiyatının babası olarak bilinir. (Ç.N.)

bekleyenler Lebyadkin'in ne kadar kurnaz olduğunu anlayacaktır. Fakat yeter... Ah, yeter! Hanımefendi, olağanüstü malikâneniz çok şerefli bir adama ait olabilir fakat hamamböceği şikâyetinde bulunmayacaktır. Onun ruhunu takdir edin, hanımefendi!"

Bu sırada uşaklar odasındaki çingırağın sesi duyuldu ve kâhya, Stepan Trofimoviç'in çağrısına biraz geç de olsa cevap verdi. Ağır başlı kâhya, olağanüstü heyecanlıydı.

Varvara Petrovna'nın soran bakışlarını, "Nikolay Vsevolodoviç henüz teşrif ettiler ve huzurunuzda çıkmak üzereler." diye cevaplandırdı.

Varvara Petrovna bunu duyunca önce sarardı, sonra gözlerinden ateş püskürdü. Yüzünde kararlı bir ifadeyle koltuğunda doğruldu. Aslında herkes şaşırmıştı. O ay içinde gelmesi beklenen Stavrogin'in aniden ortaya çıkması sadece beklenmedik bir olay değil, bu konuşmalara tesadüf etmesi de çok tuhaftı. Hatta yüz-başı bile, ağzı bir karış açık, yüzünde aptal bir ifadeyle kapıya bakakalmıştı.

Kısa bir süre sonra, salonun yanındaki odadan gelen ayak seslerini duyduk. Birinin koştuğu sanılabiliirdi. Birden salona Nikolay Vsevolodoviç değil, hayır, salona kimsenin tanımadığı genç bir adam daldı.

V

İzin verirseniz birden ortaya çıkan bu kişiyi birkaç cümleyle anlatmaya çalışacağım.

Yirmi yedi yaşlarında, normalden uzun boylu, hayli uzun, seyrek sarı saçlı, ancak dikkatle bakıldığı zaman fark edilebilen sarkık bıyıklı ve sakallı, genç bir adamdı. Modaya göre giyinmiş olmakla birlikte, kimse ona züppe diyemezdi. İlk bakışta biraz kambur ve hantal görünüyordu ama ne kambur ne de hantaldı, hatta tam aksine hareketleri çok rahattı. Tuhaf birine benziyordu, ama daha

sonra tavırlarının son derece kibar ve konuşmalarının yerinde olduğu konusunda herkes hemfikir oldu.

Çirkin olduğunu kimse söyleyemezdi ama yüzünü kimse beğenmedi. Dolikosefal ve yanları düz bir kafası vardı; öyle ki yüzü sipsivri görünüyordu. Alnı yüksek ve dardı, kemikleri iri değildi. Gözleri keskin bakışlı, burnu küçük ve sivri, dudakları uzun ve inceydi. Biraz hasta gibi görünüyordu. Yanaklarının üzerinde kırışıklıklar vardı. Elmacık kemikleri biraz çıkık olduğundan, hastalıktan henüz kalkmış bir insana benziyordu. Ama sağlığı yerindeydi, güçlüydü ve asla güçten düşmemişti.

Yürüyüşü ve hareketleriyle acelesi var gibi görünüyordu ama aslında yoktu. Onu hiçbir şey şaşırtamaz gibiydi. Son derece kendini beğenmiş bir insandı ama bunun farkında bile değildi.

Aceleyle konuşmasına rağmen, güvenle ve kelime bulmakta zorlanmadan konuşurdu, kelimeler ağzından tane tane çıkardı. Dilinin garip bir şekilde ince ve uzun, anormal kırmızı ve daima harekete hazır olduğunu düşünmemek elde değildi.

İşte bu genç adam, uçar adımlarla salona dalmıştı. Dürüst olarak söylemem gerekirse, daha küçük odadayken konuşmaya başladığına ve salona konuşarak girdiğine bahse girmeye hazırdım. Göz açıp kapayıncaya kadar kısa bir zamanda Varvara Petrovna'nın karşısına dikildi.

Kelimeler ağzından inci gibi dökülmeye başladı:

“Düşünün bir kere Varvara Petrovna, yolda gelirken onun hiç değilse on beş dakikadan beri burada olduğuna emindim. Kirilovlarda ona rastlamıştım... Yarım saat evvel doğruca buraya geleceğini söyleyerek benden ayrıldı. On beş dakika sonra benim de gelmemi istedi...”

Varvara Petrovna sordu:

“Fakat size buraya gelmenizi kim söyledi? Kim?”

“Aa... Tabii ki Nikolay Vsevolodoviç! Ulu Tanrım! Yoksa geldiğini şimdi mi duyduğunuzu söylüyorsunuz? Fakat bavullarının çoktan buraya gelmiş olması gerekirdi! Yani, size haber vermediler mi demek istiyorsunuz? Eh, o halde size haberi ilk veren ben oldum. Onu aramak üzere birini gönderebiliriz tabii, ama bence her an gelebilir; ayrıca kendisi için en uygun zamanda geleceğini, bunu önceden hesaplayarak hareket ettiğini haddim olmayarak söyleyebilirim.” Genç adam bakışlarını salonda dolaştırdı ve özellikle Yüzbaşı’nın üstünde durdu. “Ah, Lizaveta Nikolayevna, sizinle karşılaşmak ne büyük bir şeref! Nasılsınız?” Neşeyle gülümseyen Liza’yla tokalaşmak üzere o tarafa doğru yürüdü. “Görüyorum ki anneniz ‘profesörü’nü unutmamış. Umarım ona İsviçre’de olduğu gibi kızmıyordur, öyle değil mi? Bacak ağrılarınız nasıl muhterem Praskovya İvanova? İsviçreli doktorlarınızın tavsiye ettikleri gibi, kendi ülkenizin havası romatizmanıza iyi geldi mi? Pardon? Sıcak su banyosu muydu? Evet, ılıcaların bacaklarınıza iyi geleceğini tahmin ederim. Fakat sevgili Varvara Petrovna... (Tekrar Varvara Petrovna’ya dönmüştü.) Sizi Avrupa’da görmediğim ve saygılarımı kişisel olarak bildiremediğim için çok üzgünüm. Ayrıca, size anlatacaklarım o kadar çoktu ki... Şurada oturan bizim ihtiyara mektup yazmıştım, her zamanki gibi yine...”

Stepan Trofimoviç birden haykırdı.

“Petruşa!” Sonra ellerini kollarını sallayarak, heyecanla oğluna doğru koştu. “*Pierre, mon enfant*¹⁰⁷ seni tanıyamadım!” Gözlelerinden yaşlar boşanarak Pyotr’e sarıldı.

Pyotr, kendisini babasının kollarından kurtarmaya çalışarak mırıldandı:

“Haydi haydi, çocuklaşmayın! Lütfen. Yeter, yeter artık. Lütfen, lütfen...”

“Sana hiçbir zaman iyi bir baba olamadım... Hiçbir zaman!”

107 Pierre, yavrum. (Fr.)

“Pekâlâ, bu kadarı yeter. Bu konuyu daha sonra konuşuruz. Çocuk gibi davranacağınızı biliyordum. Haydi, kendinize gelin, lütfen.”

“Fakat seni on senedir görmedim!”

“Duygu seli yaşamak için çok az neden var demektir.”

“*Mon enfant!*”

“Pekâlâ, beni sevdiğini biliyorum, sana inanıyorum. Lütfen, ellerini çek. Burada bulunanları rahatsız ettiğini görmüyor musun? Ah, işte Nikolay Vsevolodoviç de geldi! Yeter ihtiyar, kendine gel artık!”

Nicholas Vsevolodoviç salona girmişti. Sessizce gelmiş, salonun kapısında kısa bir süre beklemiş, durgun bakışlarla salondakileri süzmüştü.

Onu dört sene evvel ilk defa gördüğümde şaşırdığım gibi şimdi de şaşırmıştım. Onu hiç unutmamıştım. Yüzlerce defa görmüş bile olsanız, her görüldüğünde yeni yönünü fark ettiğiniz yüzler vardır; bu da onlardan biriydi. Görünüşe göre, dört sene öncekinden farkı yoktu. Her zamanki gibi insanı büyüleyen bir siması vardı. İnsanın üzerinde kuvvetli bir etki bırakıyordu. Eskisi kadar genç görünüyordu. Salona her zamanki gibi kurumlu bir tavırla girmişti. Hafif tebessümü yine okşayıcı ve güven vericiydi. Bakışları yine sert, düşünceli ve dalgındı. Kısacası, sanki aramızdan dün ayrılmış gibiydi. Eskiden de yakışıklı biri olarak ün salmasına rağmen yüzü, bazı keskin dilli sosyete hanımefendilerinin söylediği şekilde “bir maske” gibiydi. Şimdi ilk bakışta onun tartışmasız çok yakışıklı olduğuna karar verdim. Artık yüzünün bir maske gibi olduğunu söylemek mümkün değildi. Beni en çok etkileyen buydu. Yüzünün eskisine göre daha soluk ve biraz daha zayıflamış olmasından kaynaklanıyor olabilir miydi bu? Yoksa gözlerinde yepyeni bir düşüncenin parlaması mıydı bunun nedeni?

Varvara Petrovna, iyice doğrularak eliyle sabırsız bir hareket yapıp onu durdurdu.

“Nikolay Vsevolodoviç, bir dakika dur!”

Bu el hareketi ve haykırışın hemen peşinden gelen müthiş soruyu daha iyi anlayabilmek için söylüyorum, Varvara Petrovna’dan böyle bir soruyu ben bile beklemezdim! Okuyuculardan, Varvara Petrovna’nın ne yaradılıştta bir insan olduğunu, bazı durumlardaki atılganlığını hatırlamalarını rica ederim. Aynı zamanda, Varvara Petrovna’nın çok mantıklı, pratik zekâlı, hiçbir şeyin karşısında gerilemeyen bir kişiliği olduğunu dikkate almayı unutmamalıyız. Bu anın onun için gerçekten ne kadar önemli olduğu, sanki bütün hayatın gerçeğinin bu dakikada toplandığı dikkatlerden kaçmamalıdır. Bir de, biraz evvel Praskovya İvanovna’ya, aldığı söylediği ve başka bir bilgi vermediği isimsiz mektubu da hatırlatmak isterim. Okuyucular Varvara Petrovna’nın o anda oğluna sorduğu korkunç sorunun nedeninin belki bu mektupta saklı olduğunu da düşünmelidir.

Varvara Petrovna, meydan okuyan bir ses tonuyla, “Nikolay Vsevolodoviç,” diye tekrarladı, “bana derhal söylemenizi istiyorum, yerinden kımıldamadan şurada oturan... Şurada... Şu zavallı topal kadın, ona iyice bakın... Onun kanunen karınız olduğu doğru mu?”

O dakikayı çok iyi hatırlıyorum. Gözünü dahi kırpmadan annesine baktı. Yüzündeki ifadede en ufak bir değişiklik olmamıştı. Sonunda ağır ağır gülümsedi. Bu gülümseyişte büyük bir hoşgörü vardı ve cevap olarak tek kelime söylemeden, yavaşça annesinin yanına gitti, elini tutup saygılı bir tavırla dudaklarına kaldırdı ve öptü. Annesinin üzerinde öyle güçlü, yenilmez bir etkisi vardı ki o dakikada annesi bile elini çekmek cesaretini gösteremedi. Sadece bakmakla yetindi. Duruşunda, bilinmezliğe bir dakika bile dayanamayacak bir anlam vardı.

Fakat o hâlâ susuyordu. Annesinin elini öptükten sonra, yine acele etmeden salondakileri gözden geçirdi ve doğruca Marya Timofeyevna’nın yanına gitti. Belirli anlarda insanların yüzündeki anlamları tarif etmek mümkün değildir. O anda Marya

Timofeyevna'nın paniğe kapılarak donup kaldığını, sanki ona yalvarıyormuş gibi ellerini kavuşturduğunu hatırlarım. Aynı zamanda gözlerindeki delice sevinci, yüzünü allak bullak eden o sevinci... Belki de hem dehşet hem sevinç vardı yüzünde, bilemiyorum. Her an bayılacağını düşündüğümünden aceleyle yanına gittiğimi de hatırlarım.

Nikolay Vsevolodoviç olağanüstü bir şefkatle Marya Timofeyevna'ya baktı ve okşayıcı, yumuşak bir sesle:

“Buraya gelmemeliydiniz.” dedi. Genç kadının önünde saygılı bir tavırla duruyor, her hareketi ona karşı duyduğu saygıyı belli ediyordu.

Zavallı kadın, soluğu tıkanıyormuş gibi kısık bir sesle mırıldandı:

“Ya şimdi burada... Sizin önünüzde... Diz çökebilir miyim?”

“Hayır, böyle bir şey yapamazsınız.” diye cevap verdi Stavrogin ve genç kadına tatlı bir tebessümle baktı. Marya onun bu bakışı üzerine neşelenerek kahkahalarla gülmeye başladı.

Stavrogin, yine yumuşak ve saygılı sesiyle, sanki bir çocuğu yola getirmek istiyormuş gibi devam etti:

“Siz genç bir kızsınız; bense her ne kadar sevgili bir dostunuz olsam da size tamamen yabancı biriyim, ne kocanız, ne babanız ne de nişanlısınız... Elinizi lütfen bana verin de gidelim. Size arabanıza kadar eşlik edeceğim ve izin verirsiniz, sizi evinize götüreceğim.”

Marya Timofeyevna dikkatlice onu dinledi. Ne yapması gerektiğini bilmiyormuş gibi gözlerini yere çevirdi. Sonra içini çekerek elini Stavrogin'e uzattı.

“Gidelim.” dedi.

Fakat tam bu sırada küçük bir kaza oldu. Dikkatsizce dönmüş olacak ki diğerinden biraz daha kısa olan sakat ayağına bastı ve koltuğun üzerine yanlamasına düştü. Koltuk olmasaydı, yere

düşeceği muhakkaktı. Stavrogin derhal genç kadını tuttu ve ona yardım etti. Sonra, sıkıca kolundan tutup büyük bir dikkatle salonun kapısına doğru götürdü. Marya Timofeyevna düştüğü için canı sıkılmıştı, çok utanmış, yüzü kıpkırmızı olmuştu. Gözleri yere dikilmiş, Stavrogin'in koluna asılmış gibi topallayarak sessizce yürüdü. Salondan böylece çıktılar. Birden Liza'nın yerinden fırlayarak, gözlerini kapıya dikip onların arkasından baktığını fark ettim. Sonra, sesini çıkarmadan yine yerine oturdu. Zehirli bir yılan dokunmuş gibi, yüzü ara sıra seğiriyordu.

Nikolay Vsevolodoviç ile Marya Timofeyevna arasında yaşanan bu olay sırasında salonda bulunanlar, büyük bir şaşkınlıkla susuyordu. Yere düşen bir iğnenin sesi bile duyulabilirdi. Ama onlar salondan ayrılır ayrılmaz, herkes hep bir ağızdan konuşmaya başladı.

VI

Çok az şey anlaşılıyordu, çünkü konuşmaktan çok bağıryorlardı. Kargaşa o kadar büyümüştü ki olayların sırasını pek hatırlamıyorum. Stepan Trofimoviç kollarını havaya kaldırmış Fransızca bir şeyler söylüyordu, ama Varvara Petrovna'nın akli bambaşka yerdeydi ve onu pek anlamıyordu. Hatta Mavrikiy Nikolayeviç bile kendi kendine, bir şeyler homurdanmaya başlamıştı. Ama Pyotr Stepanoviç herkesten çok heyecanlanmıştı. Ellerini kollarını sallayarak Varvara Petrovna'yı bir şeylere inandırmak için hararetle uğraşıyordu. Aynı zamanda, Praskovya İvanovna ve Lizaveta Nikolayevna'ya da bir şeyler anlatıyordu, hatta arada sırada heyecanla babasına da bağıryordu. Kısacası, salonun içinde dolanıp duruyordu. Varvara Petrovna yüzü kıpkırmızı olmuş bir halde, yerinden fırladı ve Praskovya İvanovna'ya haykırdı: "Duydunuz mu? Ona biraz evvel neler söylediğini duydunuz mu?" Ama Praskovya İvanovna cevap verebilecek durumda değildi. Sadece elini sallayarak anlaşılmaz bir şeyler mırıldandı. Zavallı kadının derdi kendine yeterdi. Her saniye Liza'ya bakıyor ve

korkulu bakışlarını ondan neredeyse hiç ayırmıyordu. Pyotr Stepanoviç, Nikolay Vsevolodoviç geldiğinden beri bir an evvel sıvışıp gitmek isteyen Yüzbaşı Lebyadkin'i kolundan yakalamış gitmesine izin vermiyordu. Bir yandan da Varvara Petrovna'yı ikna etmeye çalışıyor, "Bu mutlaka gerekli, mutlaka..." diye söyleniyordu. "Görüyorsunuz Varvara Petrovna, bir yanlış anlama söz konusu burada. Çok garip olduğunun farkındayım, ama aslında bütün olay apaçık. Bunu açıklama hakkını bana kimsenin vermediğini ve kendimi zorla dinlettiğim için gülünç durumda olduğumu anlıyorum. Ama Nikolay Vsevolodoviç bu işi önemsemiyor. Siz de itiraf etmelisiniz Varvara Petrovna, bazı insanlar için kişisel açıklamalar yapmak pek güçtür. Bu bakımdan üçüncü bir kişinin bunu üstlenmesi gerek. İnanın bana, Nikolay Vsevolodoviç sorunuza derhal tatmin edici bir cevap vermediyse olayın basitliğidir buna sebep. Onu Petersburg'dan tanıyorum. Ayrıca eğer illa ki 'onur' gibi belirsiz bir kelimeyi kullanmak zorundaysak bütün bu olay, aslında onun için onur vericidir."

"Bu... Yanlış anlaşılan olaya şahit olduğunuzu mu anlatmak istiyorsunuz?" diye sordu Varvara Petrovna.

Pyotr Stepanoviç aceleyle, "Sadece şahit değil, olaya ben de kısmen karıştım." diye cevap verdi.

"Bunun bana karşı daima çok iyi ve anlayışlı olan, benden hiçbir şeyini saklamayan Nikolay Vsevolodoviç'in kırılmayacağına dair söz verirsiniz ve bunu açıklamakla ona yardım ettiğinize inanıyorsanız..."

"Kuşkusuz onu memnun edecektir. Kendisinin de bunu benden isteyeceğine inanıyorum."

Birdenbire damdan düşer gibi ortaya çıkan bu genç adamın başkasıyla ilgili bir olayı anlatmakta gösterdiği aşırı istek, olağan bir davranış olmadığı gibi garipti de. Ama Pyotr Stepanoviç, Varvara Petrovna'nın zayıf noktasını bulmuş ve onu ikna etmeyi

başarmıştı. O zamanlar, bu genç adamı fazla tanımadığım için niyetinden de haberim yoktu.

Varvara Petrovna, dikkatle ve çekingen bir tavırla, “Devam edin, sizi dinliyorum.” dedi.

Pyotr hemen konuşmaya başladı.

“Aslında anlatacak fazla bir şey yok ve doğrusunu söylemek gerekirse buna bir olay bile denemez. Ama şunu cesaretle söylemeliyim, konu bulmakta zorluk çeken bir roman yazarı, bu hayli ilginç olaydan bir roman meydana getirebilir. Beş sene evvel Nikolay Vsevolodoviç bu adamla Petersburg’da tanıştı... Yani, şurada ağız bir karış açık duran ve yanılmıyorsam bir an evvel sıyrılıp kaçmak isteyen Bay Lebyadkin ile... Bağışlayın ama şu anda gitmenize izin veremem azizim. Levazım şubesinin emekli subayı, görüyorsunuz ya, sizi çok iyi hatırlıyorum. Hesap vermek zorunda kalacağınız ve burada çevirdiğiniz dolapların hepsinden, Nikolay Vsevolodoviç’in de benim de haberimiz olduğunu unutmamalısınız. Tekrar bağışlamanızı dileyeceğim, Varvara Petrovna. O günlerde Nikolay Vsevolodoviç bu beye ‘benim Falstaff’ım’ derdi. Herkesin güldüğü ve herkesin gülmesine göz yumduğu, bunun için de para aldığı bilinen bir palyaço... O günlerde Nikolay Vsevolodoviç oldukça... Nasıl söylesem? Petersburg’da oldukça eğlenceli, değişik bir hayat sürüyordu. Korkarım başka bir ifadeyle anlatmam mümkün olmayacak. Kolay kolay ümitsizliğe kapılmayacak türden biri olmakla beraber o günlerde her türlü uğraşlara sırt çevirmişti. Sadece o zamanlardan söz ediyorum Varvara Petrovna. Bu Lebyadkin’in bir kız kardeşi vardı... Biraz evvel burada oturan kızcağız... Ağabey ve kardeşin kendilerine ait bir yerleri yoktu. Önlerine neresi çıkarsa orada yaşarlardı. Bu adam, kemerli geçitlerin altında resmî elbisesi ile dolaşır; biraz iyi giyimli yayaların önünü keserek dilenir ve topladığı parayı da içkiye yatırırdı. Kız kardeşi ise yarı aç yarı tok otururdu. Hizmetçilik yaparak kazandığı birkaç kuruş parayla yaşamaya çalışırdı. Korkunç bir hayattı bu.

O günlerde Nikolay Vsevolodoviç'in yan mahallelerde sürdüğü tuhaf hayattan söz edecek değilim. Sadece o zamandan bahsediyorum Varvara Petrovna... Sürdüğü hayat için kullandığım tuhaf sıfatı ise onun kendi ifadesidir. Benden fazla bir şey saklamaz. Bir ara, Nikolay Vsevolodoviç ile karşılaşan Mademoiselle Lebyadkina, adeta ona vurulmuştu; o kirli yaşantısı içinde bir pırlanta gibiydi. Duyguları anlatmakta pek usta olmadığımından onlara değinmeyeceğim; fakat orada bulunan ayaktakımı daima kızla alay ediyor ve kız da buna son derece üzülmüyordu. Tabii daha o zamanlar kızın aklından zoru varmış ama şimdiki kadar değil. Onun küçükken bir hanımefendi tarafından yetiştirilmiş olduğuna inanmam için bazı sebepler de var. Nikolay Vsevolodoviç onunla hiç ilgilenmemişti. Hemen bütün vaktini, kâğıt oyunlarında geçirir ve devlet memurları ile meteliğine oynardı. Fakat günün birinde, kızcağıza kötü davranan memurlardan birini ensesinden yakaladığı gibi birinci katın penceresinden aşağı, sokağa fırlattı. Bu hakarete uğramış masum ve zavallı bir kız için şövalyece yapılmış bir hareket değildi. Bütün olay kahkaha tufanı içinde geçmişti ve Nikolay Vsevolodoviç de en çok gülenler arasındaydı! Sonunda her şey neşeyle bitince, tekrar dostluk kurulmuş ve punç içilmeye başlanmıştı. Fakat hakarete uğramış olan kız, onun bu hareketini hiçbir zaman unutmamıştı. Yine söylüyorum, duyguları anlatmakta çok beceriksizim; ama hayal bu kızın hayatında çok en önemli bir role sahip. Nikolay Vsevolodoviç sanki özellikle yapıyormuş gibi kızın bu hayalini kuvvetlendiriyordu. Ona güleceği yerde, büyük bir saygıyla davranmaya başlamıştı. O sıralarda orada bulunan Kirilov, (çok farklı biridir. Burada yaşıyor zaten. Belki bir gün onunla da tanışabilirsiniz.) prensip olarak ağzını açıp tek kelime söylemeyen bu adam, birden parladı. Hatırladığıma göre Nikolay Vsevolodoviç'e böyle bir kıza bir kontesmiş gibi davranmasının onun hayatını kötü etkileyeceğini söylemişti. Nikolay Vsevolodoviç'in Kirilov'a karşı saygı duyduğunu belirtmeliyim. Ona nasıl cevap verdiğini tahmin edersiniz? 'Siz, Bay Kirilov...' dedi. 'Ona güldüğümü,

onunla alay ettiğimi sanıyorsunuz ama yanıyorsunuz. Ona saygı duyuyorum, çünkü hepimizden daha iyi bir insandır.’ Üstelik bunu söylerken de çok ciddiye. Kız sonunda Nikolay Vsevolodoviç’i, düşmanları ve aile engelleri olduğundan ötürü onu ‘kaçırmayı’ göze alamayan nişanlısı olarak görmeye başladı. Herkes çok eğleniyordu.

Nikolay Vsevolodoviç buraya geleceği zaman, kızın geçimiyle yakından ilgilenerek ona, hatırı sayılır bir yıllık bağladı. Yanılmıyorsa üç yüz ruble ya da daha fazla. Neyse, diyelim ki bütün bunlar zamanından önce yorulan bir insanın saçmalıkları, tuhaflıklarıdır. Kirilov’un dediği gibi hayattan bıkmış bir kimsenin, deli ve sakat bir kızın, işi nereye kadar götürebileceğini merak etmesinden dolayı yapılmış bir deneydir belki de... Kirilov, ‘En çaresiz yaratığı kasten seçtiniz.’ diyordu. ‘Bütün hayatı boyunca alay edilmeye ve ezilmeye mahkûm edilmiş bir insanı... Bu zavallı kadının, size olan aşkıdan haberdarsınız ve bunu körükleyip duruyorsunuz.’ Fakat birkaç kelime dahi konuşmadığı deli bir kadının, kendi kendine kurduğu hayaller yüzünden bir insanı suçlamak ne derece doğrudur acaba? Bazı konular vardır ki Varvara Petrovna, bu konuların mantıklı olarak tartışılması bir yana, onlardan söz etmek bile akıllıca bir iş değildir. Biraz garip olduğunu kabullensek de bu konuda bundan başka bir şey söylenebilir mi? Bununla beraber, bu küçücük olayı büyütüp çıkarmışlar ortaya. Görüyorsunuz ya Varvara Petrovna, burada dönen olaylardan tamamen habersiz değilim...”

Böylesine uzun bir nutuk çeken genç birden sustu ve Lebyadkin’e döneceği anda, Varvara Petrovna onu durdurdu. Son derece heyecanlıydı.

“Bitirdiniz mi?” diye sordu.

“Henüz değil... Hikâyemi tamamlayabilmek için kusura bakmazsanız, şu basit birkaç soruyu sormak istiyorum.”

“Bu kadarı yeter! Bir dakikanızı rica edeceğim. Ah, konuşmanıza izin vermekle ne kadar doğru davranmışım!”

Pyotr Verhovenski birden canlandı,

“Lütfen, şunu dikkate alınız Varvara Petrovna,” dedi, “Nikolay Vsevolodoviç biraz evvel ona sorduğunuz soruya, benim kadar kesin bir cevap verebilir miydi?”

“Ah, evet, haklısınız!”

“Bazı durumlarda üçüncü bir kimsenin, olayı daha rahat açıklayabileceğini söylemekte haklıydım, değil mi?”

“Evet... Evet... Fakat bir konuda yanılıyorsunuz ve üzülerek söylüyorum ki bu hatada ısrar ediyorsunuz...”

“Ah? Neymiş bu?”

“Biliyorsunuz... Fakat oturmaz mısınız, Pyotr Stepanoviç? “

“Ah, nasıl arzu ederseniz, yorulduğumu hissediyorum. Teşekkür ederim.” Seri bir hareketle bir sandalye aldı ve sandalyeyi öylece koydu. Bir yanında Varvara Petrovna diğer yanında masanın başında oturan Praskovya İvanovna vardı ve bir an bile gözlerini üzerinden ayırmadığı Bay Lebyadkin de tam önünde kalmıştı.

“Buna tuhaflık derken hata ediyorsunuz...”

“Bütün mesele buysa...”

Varvara Petrovna’nın uzun bir konuşmaya başlayacağı belliydi. Elini kaldırıp Pyotr Stepanoviç’in konuşmasını kesti.

“Hayır. Tuhaflıktan daha yüce ve hatta kutsal bir şey söz konusu burada. Gururlu, hayatın birçok sıkıntılarını küçük yaşlardan beri çekmiş bir genç adam. Bu adam sizin çok yerinde kullandığınız gibi hayatı bir ‘alay’ olarak kabullenmiştir. Kısacası, babanızın bir zamanlar ona taktığı Prens Harry lakabı onu çok iyi tarif edecektir. Ama bana göre o Prens Harry’den çok Hamlet’i hatırlatıyor...”

Stepan Trofimoviç duygu dolu bir ses tonuyla, “*Et vous avez raison.*”¹⁰⁸ dedi.

“Teşekkür ederim dostum Stepan Trofimoviç. Özellikle, Nicholas’ın ruh yüceliğine ve yeteneklerine olan değişmez güveninizden dolayı... Ümitsizliğe düştüğüm zamanlarda bile bu duygunuzu bana aşıladınız...”

Stepan Trofimoviç ileri doğru bir adım atarak, “*Chere, chere...*” diye mırıldandı. Fakat bu anda Varvara Petrovna’nın sözünü kesmenin tehlikeli olabileceğini düşünmüş olacak ki birden sustu.

Varvara Petrovna, bir şiir akıcılığıyla konuşmasına devam etti:

“Nicholas’ın yanında daima durgun ve yumuşak yaradılışlı bir Horatio olsaydı, ömrünce ona ıstırap veren, acı çektiren ‘eğlence şeytani’nin elinde oyuncak olmaktan belki çoktan kurtulmuş olacaktı. Bu ‘eğlence şeytani’ deyişi de sizin o güzel ifadelerinizden biridir dostum Stepan Trofimoviç. Fakat Nicholas’ın hiçbir zaman bir Horatio’su ya da bir Ophelia’sı olmadı. Onun sadece bir annesi vardı ve bir anne böyle durumlarda ona ne kadar yardımcı olabilirdi?” Sözünün burasında Pyotr Stepanoviç’e döndü:

“Günün birinde bu insan, herkes tarafından kötü davranılan birine rastlıyor. Bu kişi, yarı deli ve topaldır ama soylu bir kalbi ve kişiliği vardır!

“Evet, öyle olsun...”

“Onun herkes gibi zavallıya gülmediğini anlamıyor musunuz? Şu Kirilov, her ne kadar Nicholas’ı anlayamamışsa da insanları iyi tanıyan biri! Eğer şanssız kadıncağız daha değişik bir ortamda bulunsaydı, böyle bir hayal âlemine dalmayacaktı. Bir kadın, sadece bir kadın bunu anlayabilir azizim Pyotr Stepanoviç, ne yazıktır ki...”

“Sizi çok iyi anlıyorum Varvara Petrovna, çok iyi anlıyorum. Kişi ne kadar kötü koşullar altında yaşarsa yaşasın, toplum ne

108 Haklısınız. (Fr.)

kadar kötü ve ezici olursa olsun; o insanoğlu sonunda cennetlik olacağına daha da çok inanır. Dinî inancın bize verdiği bir şey bu; sizi çok iyi anlıyorum Varvara Petrovna, meraklanmayın.”

“Söyleyin bana acaba Nicholas da şu bedbaht bedendeki hayali yıkmak için gülmeli, diğer memurların yaptığı gibi onunla alay edip ona kötü mü davranmalıydı? Nicholas’ın Kirilov’a, ‘ona gülmüyorum’ dediği zamanki o soylu merhametini gerçekten anlamadınız mı? Ah, ne soylu, ne kutsal bir cevap!”

Stepan Trofimoviç mırıldandı.

“*Sublime...*”¹⁰⁹

“Şunu da hatırlatayım, Nicholas zannettiğiniz kadar zengin biri değildir. Zengin olan benim, o değil. O zamanlar, benden bir kuruş dahi talep etmiyordu.”

Pyotr Verhovenski oldukça sabırsız bir ifadeyle, “Anlıyorum, hepsini anlıyorum Varvara Petrovna.” dedi.

“Ah, tam benim karakterim! Kendimin bir kopyasını Nicholas’ta görüyorum. Bu gençliği, öfkeli atılganlığı hatırlıyorum. Eğer birbirimizi daha iyi tanıma fırsatı elde edersek, bunu gönülden istiyorum Pyotr Stepanoviç, size karşı bir şükran borcum var... Belki o zaman daha iyi anlayacaksınız...”

Pyotr Verhovenski birden mırıldandı:

“Ah, inanın ki bunu ben de arzu ediyorum, hanımefendi!”

“Bir insanın bencil olmayan hislerin körlüğüne kapılıp kendisine hiçbir şekilde ona uygun olmayan ve ilk fırsatta ona en kötü acıları çektirecek birine nasıl bağlanabildiğini; her şeye rağmen, böyle bir insanı kendisi için nasıl umut olarak kabul ettiğini anlayacaksınız. Bütün umutların o kimseye nasıl bağlandığını, bilmeden bütün hayatı boyunca onu nasıl sevdiğini çok iyi anlayacaksınız...”

109 Yüce. (Fr.)

Stepan Trofimoviç, yüzündeki acı ifadeyle bakışlarımı yakalamaya çalıştı; ama tam vaktinde başımı başka tarafa çevirdim.

“Ah, Nicholas’a ne kadar haksızlık ettim! Bana inanmazsınız ama her konuda üzüntü duyuyordum... Düşmanlarım, dostlarım, her türlü aptal, değersiz insan, herkes bana acı veriyordu. Zannedsem dostlarım, düşmanlarımdan çok acı veriyordu bana. İlk imzasız mektubu gönderdikleri zaman, inanmayacaksınız fakat, bana karşı girişilen bu soysuzluğa karşı duracak gücü yitirmiştim.”

Pyotr Verhovenski birden canlanarak, “Bazı imzasız mektuplardan söz edildiğini duymuştum.” dedi. “Fakat tasalanmayın, çünkü bu mektupları kimin yazdığını hemen öğreneceğim.”

“Fakat burada ne çeşit dolapların dönmekte olduğunu hiçbir zaman anlayamazsınız! Hatta zavallı Praskovya İvanovna’yı bile bu mektuplarla üzdüler. Onun bu mektuplarla ilgisi nedir?”

Sonra son derece duygulu, biraz da mağrur bir küçümseme ile Praskovya İvanovna’ya dönerek ilave etti:

“Bugün haksızlık ettim, sevgili Praskovya İvanovna!”

Praskovya İvanovna isteksiz bir tavırla mırıldandı:

“Ah, bunun üstünde bile durmayın, dostum. Bana sorarsanız bu konuşmalara bir son vermeliyiz... O kadar çok konuşuldu ki...” Ürkek bakışlarını yine Liza’ya çevirdi fakat Liza, Pyotr Verhovenski’ye bakıyordu.

Varvara Petrovna birden:

“Bu mutsuz deli kadını, kalbinden başka her şeyini yitiren bu zavallı kadını, evlat edinmeye karar verdim.” diye haykırdı. “Yerine getirmem gereken kutsal bir görevdir bu. Bugünden itibaren onu himayeme alıyorum!”

Pyotr Verhovenski birden heyecanlanıp canlanıverdi:

“Bu çok yerinde bir karar. Az evvel sözümü bitiremedim Varvara Petrovna. Benim de himaye ile ilgili söylemek istediklerim var.

Nikolay Vsevolodoviç Petersburg'dan ayrıldığında Bay Lebyadkin, kız kardeşine ayrılan bu parayı istediği gibi harcayabileceği düşüncesine kapıldı ve bunu da yaptı. Nikolay Vsevolodoviç'in Avrupa'dayken durumdan haberdar edilmesi ve yeni bir düzenleme yapması gerekiyordu. Bu yeni düzenin ayrıntılarından da haberim yok, ama bu genç kadının özel bir yere yerleştirildiğini ve orada özenle bakıldığını biliyordum. Ne demek istediğimi anlıyorsunuz, değil mi? O zaman Bay Lebyadkin ne yapmaya karar verdi dersiniz? Her şeyden evvel, gelir kaynağını bulmak için çalışmaya başladı. Yani, kız kardeşini nereye sakladıklarını öğrenebilmek için yapmadığı kalmadı. Kısa bir süre evvel, kız kardeşinin yerini buldu ve üzerinde hak iddia ederek onu, yerleştirildiği manastırdan alarak buraya getirdi. Burada kıza bakmıyor, onu dövüyor ve aç bırakıyor. Nasıl oldu bilmiyorum ama Nikolay Vsevolodoviç'ten aldığı yüklüce paranın tamamını içkiye yatırdı ve teşekkür edeceği yerde, onu tehdit etmeye, ondan daha yüklü miktarda para istemeye ve yıllık ödenen paranın eline verilmediği takdirde türlü yalanlarla onu rezil edeceğini söylemeye başladı. Böylece Nikolay Vsevolodoviç'in isteyerek verdiği parayı, haraç gibi almak istedi. Buna ne buyrulur? Bay Lebyadkin, şimdi söyleyin bakalım, anlattıklarımın hepsi doğru mu?"

Sessizce, gözlerini yere dikmiş duran Yüzbaşı bir iki adım attı, rengi morarmıştı:

"Bana karşı çok zalimce davrandınız, efendim." dedi.

"Kusura bakmazsanız, zulüm ya da merhametten daha sonra konuşacağız. Şimdi, ilk soruma cevap vermenizi isteyeceğim: Söylediklerim doğru mu, yanlış mı?"

Yüzbaşı, "Ben... Siz de biliyorsunuz, efendim..." diye mırıldandı ve birden sustu.

Pyotr Verhovenski bir sandalyede bacak bacak üstüne atmış otururken, yüzbaşı ayakta ve onun önünde büyük bir saygıyla duruyordu.

Yüzbaşı Lebyadkin'in şaşkınlığı, belli ki Pyotr Verhovenski'nin hoşuna gitmemişti. Yüzü bir an için büyük bir öfkeyle buruştu. Lebyadkin'e bakarak:

"Bize bir şey söylemek ister gibisiniz." dedi. "Bekliyoruz..."

"Siz de biliyorsunuz ki efendim, bu konuda bir şey söyleyemem."

"Bilmiyorum. Gerçekten yeni duyuyorum! Neden bir şey söyleyemezsiniz?"

Yüzbaşı susuyordu. Gözlerini yerdeki sabit bir noktaya dikmişti.

"İzin verirseniz gideyim efendim." dedi.

"Size sorduğum sorunun karşılığını vermeden değil. Söylediklerim doğru muydu?"

Lebyadkin, gözlerini kendisini harap eden adama kaldırdı. Alnından ter boşanıyordu.

"Doğrudur, efendim."

"Söylediklerimin hepsi doğru mu?"

"Evet efendim, hepsi doğrudur."

"Söyleyecek ya da ekleyecek bir şeyiniz yok mu? Bizim haksızlık ettiğimizi düşünüyorsanız, açıkça söyleyin. Reddedin. Söylenenler hoşunuza gitmediyse yüksek sesle söyleyin."

"Hayır, efendim, hiçbir şey yok."

"Bay Stavrogin'i son zamanlarda tehdit ediyor muydunuz?"

"Bu... Bu... Daha çok içkiden oldu, efendim." Birden başını kaldırdı. Kendini kaybederek, "Efendim, aile şerefine korunması gerektiği zaman... O zaman da insanoğlu suçlu olur mu?" diye kükredi.

Pyotr Verhovenski delici bakışlarını Lebyadkin'in gözlerine dikti.

"Şimdi ayık mısınız, Bay Lebyadkin?"

“Evet, efendim, sarhoş değilim.”

“Aile şerefının korunması demekle ne kastettiniz?”

Yüzbaşı yine duruldu.

“Kimse için söylemiş değilim.” diye geriledi. “Bunu söylerken kimseyi düşünmüyordum... Sadece kendi kendimle konuşuyordum.”

“Çok alıngansınız Bay Lebyadkin. Ama henüz gerçekleri tüm yönleriyle anlatmaya başlamadım.”

Lebyadkin birden canlandı ve vahşi bakışlarını Pyotr’e dikti.

“Efendim, ancak ayılmaya başlıyorum.”

“Anlıyorum! Sizi ayıltan da benim sanırım?”

“Evet, efendim, beni ayıltan sizsiniz. Dört yıldan beri, bulutlu bir gökyüzünün altında uyumuştum. Şimdi gidebilir miyim, efendim?”

“Gidebilirsiniz, eğer Varvara Petrovna’nın...”

Varvara Petrovna elinin bir hareketi ile Lebyadkin’in artık gidebileceğini belirtti. Yüzbaşı eğilerek salondakileri selamladı ve kapıya doğru iki adım attı. Birden durdu ve elini kalbinin üstüne bastırarak bir şey söylemeye çalıştı. Fakat tek kelime söyleyemeden salondan çıktı. Çıkarken o sırada salona girmek üzere olan Stavrogin’e çarptı. Lebyadkin tam önünde duruyor, boa yılanı görmüş tavşan gibi ona bakıyordu. Bir dakikalık duraksamadan sonra, Stavrogin eliyle yüzbaşayı iterek salona girdi.

VII

Neşeli ve huzurlu görünüyordu. Belli ki bizim henüz bilmediğimiz güzel bir olaya şahit olmuştu. Bir sebepten dolayı son derece neşeli olduğu ilk bakışta anlaşılıyordu.

Varvara Petrovna yerinden kalktı.

“Beni bağışlayacak mısın, Nicholas?”

Fakat Nicholas sadece güldü.

“Her şeyi öğrendiniz demek!” dedi içten gelen şakacı bir tavırla. “Buradan ayrıldıktan sonra arabada giderken size cevap vermeden ayrılmamın çok garip olduğunu, size her şeyi anlatmam gerektiğini düşünmüştüm. Fakat Pyotr Stepanoviç’in yanınızda kaldığını hatırlayınca bu endişeden kurtuldum.”

Konuşurken seri bakışlarla salondakileri süzüyordu. Varvara Petrovna heyecanla:

“Tuhaf yaradılıştan birinin, Petersburg’da başından geçen küçük bir macerayı, Pyotr Stepanoviç’ten dinledik.” dedi. “Daima soylu ve kutsal hisleri olan, delice davranışları bulunan şövalye ruhlu birinin hikâyesi...”

Nicholas gülerek, “Şövalye ruhlu, ha? İşi buraya kadar vardırıdınız demek?” dedi. “Pyotr Stepanoviç size teşekkür borçluyum! (İkisi kısa bir süre baktıktan sonra) Pyotr Stepanoviç’in görevinin evrende barış sağlamak olduğunu bilmelisiniz anne. Hayattaki rolü budur, hastalığı, yeteneği budur ve onu, özellikle bu erdeminden dolayı size tavsiye etmeliyim. Burada size anlattıklarını tahmin edebiliyorum. Anlatmaya başladığı zaman neler bulup ortaya çıkardığını tahmin edemezsiniz. Kitaplık gibi bir kafası vardır. Ama bir realist olarak yalan söyleyemez ve gerçekleri olduğundan fazla gerçek yapar. (Bunları söylerken bakışlarını hâlâ salonda dolaştırıyordu.) Benden özür dilemeniz gerekmez anne. Bunlardan sorumlu bir kaçık varsa, o da benim. Demek ki her şey söylenip yapıldığına göre, burada sağladığım üzü sürdürmem gerekir.

Sözünün burasında annesini içten gelen bir sevgiyle kucakladı.

“Her şey konuşulup anlaşıldıktan sonra, bu konu üzerinde daha fazla durmamak gerekiyor.” diye ilave etti, kuru bir ses tonuyla.

Varvara Petrovna’nın heyecanı yatışacağına büsbütün artmıştı.

“Bir aydan evvel gelmeni beklemiyordum Nicholas.” dedi.

“Size her şeyi anlatacağım anne ama şimdi...”

Sözünü burada keserek Praskovya İvanovna’ya doğru yürüdü.

Fakat yaşlı kadın onun aniden çıkıp gelmesi karşısında şaşkınlıkla beraber bir kere bile dönüp bakmamıştı. Onu meşgul eden hayli ilginç ve endişe verici bir olay söz konusuydu. Yüzbaşının odadan çıkarken Nicholas ile çarpışmasından bu yana Liza, kıkır kıkır gülmeye başlamış ve bu gülme kontrol edilemez bir kahkahaya dönüşmüştü. Yüzü kıpkırmızı olmuştu. Biraz önceki üzgün hali ile şimdiki neşeli hali arasında büyük fark vardı. Nikolay Vsevolodoviç annesi ile konuşurken Liza, Mavrikiy Nikolayeviç’e yaklaşması için iki kere işaret etmişti. Sanki kulağına bir şeyler fısıldamak istemişti fakat adamcağız kulağını ona yaklaştırdığı sırada yine kahkahalarla gülmeye başlamıştı. Sanki zavallı Mavrikiy Nikolayeviç’in haline gülüyormuş gibiydi. Liza kendini tutmaya çalışarak mendilini ağzına bastırdı. Nicholas, büyük bir içtenlikle ve masum bir tavırla onu selamlamak için döndü.

Liza telaşla, “Lütfen, beni bağışlayın...” dedi. “Kuşkusuz... Mavrikiy Nikolayeviç ile tanışmıştınız. Tanrım, boyunuz ne kadar da uzun, Mavrikiy Nikolayeviç!”

Tekrar gülmeye başladı. Evet, genç adam uzun boyluydu, ama Liza’nın dediği kadar değil.

Genç kadın kendine hâkim olmaya gayret ederek, “Geleli... Çok oluyor mu?” diye mırıldandı.

Nicholas, dikkatle Liza’yı inceleyerek, “İki saatten biraz fazla oluyor.” diye cevap verdi. Nikolay Vsevolodoviç, Liza’ya karşı son derece nazik davranmakla birlikte tamamen kayıtsız ve hatta bıkkın görünüyordu.

“Peki, nerede kalacaksınız?”

“Burada.”

Varvara Petrovna da Liza'yı inceliyordu fakat birden aklına bir fikir geldi. Oğlunun yanına giderek, "O saatten beri neredeydin Nicholas?" diye sordu. "Tren saat onda geliyor."

"Önce Pyotr Stepanoviç'i, Kirilov'u ziyarette götürdüm. Ona Matveyevo'da rastladım (buradan üç durak önce). Aynı kompartımanda yolculuk ettik."

Pyotr Stepanoviç sözü aldı:

"Sabahtan beri Matveyevo'da tren bekliyordum. Trenin son vagonları raydan çıkmıştı. Neredeyse bacaklarım kırılıyordu."

Liza, "Bacaklarınız mı kırılıyordu?!" diye haykırdı. "Anneciğim, geçen hafta biz de Matveyevo'ya gitmek istemiştik; gitseydik, bizim bacaklarımız da kırılabilirdi!"

Praskovya İvanovna istavroz çıkararak, "Tanrı korusun!" dedi.

"Anneciğim, sevgili anneciğim, gerçekten de iki bacağımı gerçekten kırmış olsam da korkmamalısın. Zira bacaklarımı gerçekten de kırabilirim. Her gün deliler gibi koşup durduğumu kendiniz söylüyordunuz. Topal olduğum zaman beni yürüyüşe çıkarırmıydınız Mavrikiy Nikolayeviç?" Tekrar kahkahalarla gülmeye başladı. "Ama ya tek bacağımı kıracak olursam! O halde bile beni dolaştırmanın sizin için büyük bir mutluluk olacağını söyleyecek kadar nazik olun lütfen!"

Mavrikiy Nikolayeviç can sıkıntısı ile kaşlarını çatarak, "Bir bacağınızın olmasından mı mutluluk duyacağım?.." diye mırıldandı.

"Fakat beni gezdirebileceksiniz, sadece siz, başka kimse değil."

Mavrikiy Nikolayeviç'in kaşları biraz daha çatıldı.

"O zaman siz beni gezmeye götürürdünüz." diye mırıldandı.

Liza, paniğe kapılarak, "Şaka yapmaya çalıştığını fark ettiniz değil mi?" diye haykırdı. "Bir daha sakın böyle bir şey yapmaya kalkmayın, Mavrikiy Nikolayeviç! Ama her şey bir yana biliyorum ki bacaksız kalsam dahi sabahtan akşama kadar, o halimle daha

ilginç olduğumu söyleyip dururdunuz. Siz uzun boylusunuz, ben bacaksız olunca yanınızda çok kısa kalacağım. O zaman beni kolunuza takıp nasıl gezdireceksiniz merak ediyorum? Hayır, o zaman uygun bir çift olamayız!” Sarsılarak gülmeye başladı. Şakaları ve imaları çok basit olmakla beraber, herhangi bir amaç peşinde olmadığı da belliydi.

Pyotr Stepanoviç, “İsteri! Hemen bir bardak su getirsinler!” diye fısıldadı kulağıma.

Haklıydı. Bir dakika sonra herkes Liza’nın başına toplandı ve derhal su getirildi. Liza, sevgili annesine sarılarak onu öptü ve omzuna kapanarak ağlamaya başladığı sırada, tekrar başını kaldırıp dikkatle annesinin yüzüne baktı ve kahkahayla gülmeye başladı. Varvara Petrovna onları odasına çıkardı. Ama orada dört dakikadan fazla kalmadılar.

Şimdi bu unutulmaz sabahın bütün ayrıntılarını hatırlamaya çalışıyorum. Kadınların salondan çıkmasından sonra (Darya Pavlovna yerinden kıpırdamadan oturuyordu), Nikolay Vsevolodoviç hepimizin tek elini sıkmış ve hatır sormuştu. Yalnız, oturduğu yerden kımıldamayan ve başı göğsüne sarkmış halde duran Şatov’la konuşmadığını çok iyi hatırlıyorum. Stepan Trofimoviç, onunla önemli konular hakkında konuşmaya niyetleniyordu ki Nicholas onu dinlemeden Darya Pavlovna’nın yanına koştu. Ama tam yarı yolda Pyotr Stepanoviç önünü kesti ve onu sürüklercesine pencerenin önüne götürüp bir şeyler fısıldamaya başladı. Yüz ifadelerinden önemli şeylerden bahsettikleri anlaşılıyordu. Nikolay Vsevolodoviç dudaklarında soğuk bir tebessümle, kendine söylenenleri dalgın dinliyordu. Tavırlarında oradan bir an evvel kurtulmak istediği belliydi, hanımlar döndüğünde pencereden ayrıldı. Varvara Petrovna, Liza’yı eski yerine oturtarak hiç olmazsa on dakika daha dinlenmesi gerektiğini ve temiz havanın sinirlere iyi geleceğini sanmadığını söyledi. Liza’nın üzerine titrer gibi bir hali vardı. Kendisi de onun yanına oturdu. Pyotr Stepanoviç hemen onların yanına koşarak neşeli bir konuşmaya

daldı. İşte o zaman Nikolay Vsevolodoviç ağır adımlarla Darya Pavlovna'nın yanına gitti. Genç kız onun yaklaştığını görünce gözle görülür derecede titredi ve yüzü kızarak ayağa fırladı.

Nikolay Vsevolodoviç yüzünde garip bir ifadeyle, "Sizi tebrik etmem gerekiyor... Yoksa tebrik için biraz erken mi?" dedi.

Daşa cevap verdi, ama söylediklerini duyamadım. Nicholas, sesini biraz yükselterek:

"Düşüncesiz davrandığım için özür dilerim;" dedi, "fakat haberin bana özellikle verildiğini biliyor olmalısınız... Biliyor muydunuz?"

"Evet, size özellikle haber verildiğini biliyorum."

Nicholas gülerek, "Tebriklerimle işleri karıştırmadığımı umarım." dedi. "Eğer Stepan Trofimoviç..."

Pyot Stepanoviç, birden onlara yaklaşarak, "Ne oluyor? Tebrik edilecek ne var? Sizi ne sebeple tebrik etmeliyiz, Darya Pavlovna? O sebeple değildir, herhalde? Yüzünüzün kızarmasından doğru tahmin ettiğimi anlıyorum. Kuşkusuz güzel, soylu kızlarımızı başka neden tebrik edebiliriz ki? Üstelik başka hangi tebrik onların yüzlerini kızartır? Eh, benim de tebriklerimi kabul buyurun, eğer tahminlerimde yanılmıyorsam tabii. Ve paramı da verin bakalım! Hatırlarsanız İsviçre'de, evleneceğinize dair bahse girmiştik, öyle değil mi? Ah, evet, İsviçre dedim de hatırladım, neler düşünüyorum! Aslında buraya da bir iş için gelmiştim ama hemen unuttum. Söyleyin bana... (Sözünün burasında seri bir hareketle babasına döndü.) İsviçre'ye ne zaman gidiyorsunuz?" Stepan Trofimoviç şaşırdı, "Ben... İsviçre mi?!" diyebildi.

"Garip şey, gitmiyor musunuz? Fakat evleniyorsunuz, değil mi? Öyle yazmamış mıydınız?"

"Pierre!" diye haykırdı Stepan Trofimoviç.

"Neden sinirleniyorsun ki? Fikrimi öğrenmek istediğinize göre, bu evliliğe karşı olmadığımı bildirmek için mümkün olduğu kadar çabuk geldiğimi söylememden memnun olursunuz sa-

nırım. (Soluk almak için durduktan sonra devam etti.) Fakat mektubunuzda yazdığınız gibi 'kurtarılmak' zorundaysanız, her zamanki gibi yardımınıza koşmaya hazırım. Evleneceği doğru mu, Varvara Petrovna? (Seri bir hareketle Varvara Petrovna'ya dönmüştü.) Boşboğazlık etmediğimi umarım. Bütün kent halkının bu evlilikten haberi olduğunu ve kendisini tebrikleri ile rahatsız ettiklerini; bu nedenle, daima geceleri yürüyüşe çıktığını yazmıştı. Mektubu halen cebimde... Fakat inanır mısınız Varvara Petrovna, mektuptan bir şey anlayamadım. Ne başı belli ne de sonu! (Yine babasına döndü.) Bana sadece bir şeyi söyleyin efendim, sizi tebrik mi edeceğim yoksa kurtaracak mıyım? İnanılmaz gibi görüneceğini biliyorum, ama bir satırında dünyanın en mutlu, diğer satırında ise en bedbaht adamı olduğunu yazıyor. Önce, onu affetmemi istiyor. Düşünün bir kere, adamcağız bütün hayatı boyunca beni sadece iki kere görmüş ki, bu da kazayla olmuş ve üçüncü görüşmemizde de evleniyor. Sonra aniden bu evlilik dolayısıyla bana karşı babalık görevlerini yapamayacağından dolayı yanıp yakılıyor. Kilometrelerce uzaktan bana yalvarıyor ve ona kızmamamı, evlenmesine izin vermemi diliyor!

Lütfen gücenmeyin, efendim. Yaşınızın gereği olabilir. Geniş fikirliyim ve sizi suçlamıyorum; ama yine de asıl derdinizin ne olduğunu anlayamıyorum. Mektubunuzda İsviçre'deki günahlardan dem vuruyorsunuz. 'Evleniyorum' diye yazıyor... 'Belki bir çeşit günahтан, belki de başka birinin günahından dolayı.' Ya da her ne ise... 'Kız,' diyor, 'gerçekten bir hazinedir.' Fakat tahminime göre, bu 'günahlardan' ya da koşullardan dolayı, önce kiliseye, sonra da İsviçre'ye gitmekte zorlanıyor ve her şeyi yüzüstü bırakıp gelmemi istiyorsunuz... Siz bundan bir şey çıkarabiliyor musunuz? Oysa... Yüzünüzden anlıyorum ki... (Cebinden çıkardığı mektubu sallayarak salondakilere bakıyordu. Dudaklarında masum bir tebessüm vardı.) Bir şeylere engel olmak üzereyim. Galiba baltayı taşa vuracağım. (Tekrar babasına döndü.) Anlıyorsunuz ya, efendim... Burada dostlar arasında olduğumu düşündüm, daha doğrusu sizin dostlarını-

zın arasında olduğumu düşündüm efendim, sizin dostlarınız... Aslında, burada yabancı olan benim ve görüyorum... Görüyorum ki hepiniz bir şeyler biliyorsunuz ve sizin bildiğiniz bu şeyi bilmeyen sadece benim.”

Bakışlarını hâlâ salonda dolaştırıyordu.

Varvara Petrovna yüzü sararmış, dudakları öfkeden titreyerek Pyotr Stepanoviç'in yanına gitti:

“Demek Stepan Trofimoviç size, İsviçre’de başkası tarafından işlenmiş günahlar yüzünden evleneceğini ve onu ‘kurtarmak’ üzere hemen gelmenizi yazdı... Kullandığı kelimeler bunlardı, değil mi?”

Pyotr Stepanoviç endişeye kapılmış gibi, eskisinden daha çabuk konuşmaya başlayarak, “Yani demek istedim ki burada dönen bir şeyler varsa benim bunlardan haberim yok.” dedi. “Bunlar kendi ifadeleri. Biliyor musunuz Varvara Petrovna, son birkaç aydır mektuplarının ardı arkası kesilmek bilmedi. Öyle ki çoğu zaman onları sonuna kadar bile okuyamadım. Gevezeliğimden dolayı bağışlayın baba, fakat şunu samimiyetle söylemelisiniz değil mi? Bu mektupları laf olsun diye yazıyordunuz, aslında onları okuyup okumamam umrunuzda bile değildi... Lütfen, lütfen gücenmeyin. Neticede baba oğul değil miyiz? Fakat Varvara Petrovna, bu mektubu sonuna kadar okudum. Bu ‘günahlar’, efendim, bu ‘başkasının günahları’, bizim birtakım kabahatlerimiz olsa gerek. Ve bahse girerim ki bu kabahatler önemsiz şeylerdir. Fakat bu küçük kabahatleri, biz büyütüyoruz. Anlıyorsunuz ya, mali durumumuz zannettiğiniz kadar iyi değil ve artık bunu saklayamıyoruz. Biliyorsunuz, kâğıda karşı da bir tutkumuz var... Fakat özür dilerim, belki böyle konuşmamam gerekirdi... Ayıca, bunlar konunun dışında kalan şeyler... Çok gevezelik ediyorum. Fakat sizi temin ederim Varvara Petrovna, beni o kadar korkuttu ki onu hemen ‘kurtarmak’ gerektiğini düşündüm. Burada, drahomadan da söz ediyor... Fakat gerçekten evlenmek istemiyorsunuz, değil mi? Bu bizim huyumuzdur...

Boş konuşmayı severiz... Sırf kendi sesimizi duyabilmek için... Ah, Varvara Petrovna, çok fazla ve yersiz konuştuğum için beni suçladığınızı biliyorum...”

Varvara Petrovna canı sıkılmış bir halde, “Aksine,” dedi, “sabırınızın sonuna geldiğinizi görüyorum; bunun için sebepleriniz olmalı.”

Varvara Petrovna, Pyotr Verhovenski’nin içini dökmesini sinsi bir zevkle dinlemişti, (Pyotr Verhovenski’nin bir oyun oynadığı çok açıktı, beceriksizce oynuyordu).

Varvara Petrovna, “Aksine,” diye devam etti, “konuştuğunuz için size son derece minnettarım. Siz olmasaydınız bunları öğrenmeme imkân yoktu. Yirmi senden beri ilk defa gözlerim açıldı. Nicholas siz de bu olaydan özellikle haberdar edildiğinizi söylemişsiniz. Size bunu yazıp haber veren, Stepan Trofimoviç miydi?”

“Ondan çok masum... Ve de çok onurlu bir mektup aldım.”

“Şaşırmış olduğunuzu ve kelime bulmakta zorluk çektiğinizi görüyorum, bu kadarı yeter! Stepan Trofimoviç... (Birden gözlerinden ateş püskürerek ona dönmüştü.) Bana büyük bir iyilikte bulunmanızı isteyeceğim. Bizi derhal terk etmek nezaketinde bulunur musunuz? Bir daha da kapımdan içeri adımınızı atmayın, lütfen!”

Stepan Trofimoviç’in suçlu olmadığı söylenemezdi. Ama o anda beni en çok şaşırtan ‘suçlamalarını’, konuşmasına mani olmak aklına gelmeden dinlemesi ve Varvara Petrovna’nın kendisini evinden ‘kovmasını’ büyük bir soğukkanlılıkla karşılamasıydı. Böylesine soğukkanlı olma gücünü nereden bulmuştu? Benim için açık olan tek şey, onun için çok değerli oğlu Pyotr Stepanoviç’le karşılaşması ve özellikle onun sözlerinin gururunu incitmiş olmasıydı. Bu derin acının gerçek olduğu gözlerinden anlaşılıyordu. O anda onu inciten başka bir şey daha vardı; alçaklık etmiş olduğunu kalbinin en derin yerinde hissediyordu. Daha sonra, bunu bana büyük bir içtenlikle itiraf etmişti.

Bazen gerçek bir acı, uçarı bir insanı bile ağırbaşlı biri haline getirebilirdi. Bazen gerçek acı, en aptal bir kişiyi bile, akıllı bir adam yapabilirdi. Gerçek acının özelliği de budur zaten. Eğer böyleyse, Stepan Trofimoviç gibi bir adamda, bu değişikliklerin hangisi olabilirdi? Büyük bir değişim söz konusuydu, ama bu çok kısa sürdü.

Tek kelime söylemeden, Varvara Petrovna'yı büyük bir gururla yerlere kadar eğilerek selamladı. (Yapabileceği bir şeyin olmadığı doğrudur.) Hemen çıkıp gitmek istiyordu ama kendisine hâkim olamadan Darya Pavlovna'nın yanına gitti. Genç kız birden heyecana kapıldı. Onun ne söyleyeceğini peşinen biliyormuş gibi haykırdı.

“Lütfen, Stepan Trofimoviç, bir şey söylemeyin!” Sonra, hızla konuşmaya başladı. Yüzünde üzüntülü bir ifade vardı. “Lütfen susun! Size eskisi gibi saygı duyduğuma ve yine değer verdiğime emin olun... Ve... Ve... Stepan Trofimoviç, siz de benim için iyi şeyler düşünün... Bu benim için her şeyden önemli.”

Stepan Trofimoviç, Darya Pavlovna'nın önünde yerlere kadar eğildi.

Varvara Petrovna, “Bu senin kararın Daşa.” dedi. “Arzu ettiğin gibi hareket etmekte serbestsin. Önce de böyleydi, şimdi de böyle ve gelecekte de böyle olacak.”

Pyotr Stepanoviç alnına vurarak, “Şimdi her şeyi bütün açıklığı ile görebiliyorum!” diye haykırdı. “Fakat... Fakat bütün bunlardan sonra, ben ne duruma düştüm! Sevgili Darya Pavlovna, gerçekten, çok ama çok üzgünüm! (Sözünün burasında babasına hitap etti.) Gördünüz mü ihtiyar, beni ne durumda bıraktınız?”

Stepan Trofimoviç sakın bir sesle, “Pierre, benimle başka türlü konuşabilirdin, öyle değil mi, dostum?”

Pyotr Stepanoviç elini sallayarak, “Bağırmanın lütfen.” dedi. “İnanın bana bütün bunlar, yaşlanmanızdan, sinirlerinizin zayıflamasından kaynaklanıyor ve bağırarak sağlığınıza için hiç

de iyi değil. Beni neden uyarmadığınızı söylemelisiniz. Çünkü konuşmaya önce benim başlayacağımı biliyor olmalıydınız!”

Stepan Trofimoviç, delici bakışlarını Pyotr’ın gözlerine dikti.

“Pyotr, burada olup bitenleri bu kadar iyi bildiğin halde, bu konuda gerçekten bir bilgin yok muydu? Bunu mu söylemek istiyorsun?”

“Ulu Tanrım! Ne olağanüstü bir insan! Bu yaşta bir çocuk olduğunuz yetmezmiş gibi kindar bir çocuksunuz aynı zamanda, öyle mi? Varvara Petrovna, ne söylediğini duydunuz mu?”

Bir uğultudur başladı; fakat birdenbire, kimsenin nasıl olduğunu anlayamadığı olağanüstü bir durum ortaya çıktı.

VIII

Her şeyden evvel son birkaç dakikadır Liza’nın tamamen değiştiğini, âdeta bambaşka biri haline geldiğini söylemeliyim. Annesine ve ona doğru eğilen Mavrikiy Nikolayeviç’in kulağına aceleyle bir şeyler fısıldadı. Endişeli, fakat kararlı görünüyordu. Nihayet yerinden kalktı, derhal oradan ayrılacakmış gibi Mavrikiy Nikolayeviç’in yardımıyla yürüyen annesini acele ettiriyordu. Halbuki burada olanlar son bulmadan gidemeyecekleri kaderlerinde varmış.

Köşesinde herkes tarafından unutulmuş Şatov (Liza’nın yanında oturuyordu), aniden yerinden kalktı ve acele etmeden salonu geçerek Nikolay Vsevolodoviç’e doğru yürüdü. Gözlerini bir kere olsun ondan ayırmamıştı. Şatov’un yaklaştığını fark eden Nikolay Vsevolodoviç belli belirsiz gülümsedi, fakat Şatov karşısında durunca dudaklarındaki tebessüm kayboldu.

Şatov’un, hiçbir şey söylemeden ve gözlerini Nikolay Vsevolodoviç’in gözlerinden ayırmadan tam karşısında durduğunu fark eden herkes konuşmayı kesti. En son Pyotr Stepanoviç sustu. Liza ve annesi salonun tam ortasında kaldılar. Böylece beş

saniye kadar bir zaman geçti. Nikolay Vsevolodoviç'in yüzünde şaşkınlık yerine öfke izleri belirdi, kaşları çatıldı ve birdenbire...

Ve birdenbire Şatov, ağır yumruğunu kaldırıp Nikolay Vsevolodoviç'in yüzüne var gücüyle vurdu. Stavrogin şiddetle geriye doğru savruldu. Şatov, herkes gibi avucunun içiyle tokat atmamış, onu yumruklamıştı. Yumruğu kocaman, kemikliydi, üzerinde kırmızı tüyler ve çiller vardı. Eğer yumruk Nikolay Vsevolodoviç'in burnuna rastlamış olsaydı, burun kemiğini kıracağı kesindi. Fakat bunun yerine sol yanağına, dudağının üst kısmına, dişlerine denk geldi ve dudaklarından çenesine doğru ince bir kan şeridi uzandı.

Bu olayı bir çılgılık takip etti. Haykıran Varvara Petrovna mıydı bunu pek iyi hatırlayamıyorum. Çünkü salonda yine çıt çıkmıyordu. Bütün olay, on saniye kadar kısa bir zaman içinde gerçekleşmişti. Nikolay Vsevolodoviç'in korku bilmeyen bir adam olduğunu vurgulamalıyım. Düellolarda, rakibinin tabancası karşısında soğukkanlılıkla nişan alır ve aynı soğukkanlılıkla tetiği çekerek rakibini öldürürdü. Biri onu tokatlayacak olsa, değil onu düelloya çağırarak, sanırım hemen oracıkta öldürürdü. Gerçekten de karşısındakini ne yaptığını bilerek öldüren türden insanlardandı. İşte Nikolay Vsevolodoviç böyle bir adamdı. İnsanın düşünme yeteneğini yok eden o öfke anını hiç yaşamadığına eminim. Bazen bütün benliğini saran öfkeli anlarda bile kendisine hâkim olmasını bilmiş ve düelloya çağırmadan adam öldürdüğü takdirde Sibiry'a sürüleceğinin farkına varmıştı. Bununla beraber yine de kendisine hakaret eden birini hiç düşünmeden oracıkta öldürülebilecek bir adam olduğuna şüphe yoktu.

Son zamanlarda sürekli olarak Nikolay Vsevolodoviç'i inceliyordum. Bu nedenle onun hakkında bu satırları yazarken, onu ilgilendiren birçok gerçeği bütün açıklığı ile biliyorum. Onun, geçmişte yaşanmış, akla durgunluk veren serüvenlerini zamanımıza kadar gelmiş bazı kimselerle karşılaştırabilirim. Mesela

isyancılardan L-n'in¹¹⁰ bilerek tehlikeye atıldığı, bundan son derece zevk aldığı, bunun kendisi için bir ihtiyaç olduğu, gençken hiçbir sebep yokken düello yaptığı, Sibiry'a'da bir bıçakla ayı avına çıktığı, Sibiry ormanlarında kaçak kürek mahkûmları ile (bir ayıdan daha tehlikelidir onlar) karşılaşmaktan zevk aldığı söylenirdi. Bu efsanevi kişilerin pek güçlü korkuları vardı kuşkusuz. Aksi halde sakın bir hayat geçirirler ve tehlikeye karşı fiziki bir ihtiyaç duymazlardı. Onları en çok etkileyen şey, bu korkularını yenme ihtiyacıdır. Daima bir zafer sarhoşluğu içinde bulunmaktan hoşlanırlar. Sözü nü ettiğim L-n, Sibiry'a'ya sürgüne gönderilmeden evvel, zengin babasının arzularına boyun eğmek istemediği için bir süre açlıkla kıvranmış ve karnını doyurabilmek için çalışarak ekmek parası kazanmak zorunda kalmıştır. Bu adam, uğraşı birçok yönüyle kabullenmiş, gücünü sadece ayı avlarında ve düelloda göstermiyormuş demektir.

Fakat ne olursa olsun, bunların üzerinden seneler geçti; günümüzün sinirli, ne istediğini bilmeyen insanları, geçmişin dürüst, namuslu maceraperestleri ile kıyas edilemez. Nikolay Vsevolodoviç belki, L-n'e tepeden bakar ve onun için kahramanlık taslayan bir korkak diyebilir ama bunu da yüksek sesle söyleyemez. Nikolay Vsevolodoviç bir düelloda rakibini vurabilir, ayı avına gidebilir ve gerekirse kendisini bir ormanda haydutlara karşı savunabilirdi. L-n gibi korkusuz biriydi ama bütün bunları zevk duymadan, bezginlik ve tembellikle, biraz da bıkkınlıkla yapardı. Öfkesine gelince, L-n ve Lermontov'la karşılaştırıldığı takdirde onları çok geride bırakırdı. Belki de bu iki adamın öfkelerinin toplamı bile, Stavrogin'in öfkesine eşit olamazdı. Fakat onun öfkesi soğuk, sakın, hatta öfke için söylenebilirse eğer 'mantıklıydı'; en iğrenç, en korku duyulması gereken türden bir öfkeydi. Tekrarlıyorum o zamanlar öyle düşünmüştüm ve şimdi de her şey bittiğinde aynı şekilde düşünüyorum: Nikolay Vsevolodoviç, böyle bir

110 M.S. Lunin (1787-1845) yirmi sene ağır hapse mahkûm edilen bir isyancıdır. Olağanüstü kuvvetli kişiliği ve cesareti ile ün salmış biri. (Ç.N.)

tokat yemiş olsaydı ya da buna benzer bir hakarete uğramış olsaydı, kendisine hakaret edeni düelloya çağırmadan hemen oracıkta öldürürdü. Bununla beraber, içinde bulunduğumuz olay çerçevesinde yaşananlar, tamamen başka ve hayret vericidir.

Yediği yumruğun etkisiyle yere yuvarlanacak kadar kaybettiği dengesini bulur bulmaz ve daha yanağına isabet eden bu şiddetli yumruğun yankısı kocaman salonda kaybolmadan; Şatov'u omuzlarından yakaladı, fakat birden ellerini geri çekerek arkasında kavuşturdu. Tek kelime dahi söylemedi, fakat Şatov'a bakarken rengi kâğıt gibi bembeyaz olmuştu. Gariptir, gözlerindeki parıltı birden kaybolmaya başladı. On saniye sonra gözleri, yanılmadığıma eminim, buz gibi ve sakindi. Sadece rengi son derece soluktu. Tabii, içinden neler geçirdiğini bilemem, onu sadece dış görünüşü ile tarif ediyorum. Mesela bir adam çıkarsa, dayanıklılığını ölçmek için, kor halindeki demir bir çubuğu yakalayıp on saniye kadar dayanılmaz acıya katlansa ve sonunda bu acıyı yense, bu adam bu on saniyede Stavrogin'in o anda duyduklarının benzerini duyardı.

Gözlerini yere ilk çeviren Şatov'du, buna mecbur kalmıştı. Sonra yavaşça arkasına döndü ve salondan çıktı. Fakat çıkışı, Nikolay Vsevolodoviç'e doğru yürüyüşü gibi olmamıştı; sessizce, omuzları çökmüş, sanki kendi kendine söyleniyormuş gibi başı göğsüne düşmüş olarak çıkmıştı salondan. Kendi kendine bir şeyler fısıldıyordu. Kapıya kadar büyük bir dikkatle yürümüşü, ne bir şey devirmiş ne de bir şeye çarpmıştı. Kapıyı hafifçe aralamış ve dışarı süzölmüşü. Dışarı çıkarken ensesinin üzerinde toplanan saçlar göze çarpıyordu.

Sonra, kimsenin konuşmasına fırsat kalmadan acı bir feryat ortalığı inletti. Liza'nın, annesini omzundan, Mavrikiy Nikolayeviç'i ise kolundan yakalayarak onları salondan çıkarmak için birkaç kere şiddetle çekiştirdiğini gördüm. Fakat birden acı bir çığlıkla baygın olarak yere yuvarlandı. Başını halıya çarptığı zaman çıkan tok ses hâlâ kulaklarımdadır.

İKİNCİ KISIM

BİRİNCİ BÖLÜM

GECE

I

Sekiz gün geçti. Şimdi, her şey bittikten sonra bu olayları yazarken neler olup bittiğini biliyoruz. Ama o zamanlar bilmediğimiz pek çok şey vardı ve bütün bunların bize garip gelmesi doğaldı. Varvara Petrovna'nın evinde olanlardan sonra Stepan Trofimoviç ve ben eve kapanıp olayları uzaktan izledik. Seyrek de olsa dışarı çıkıyor ve öğrenmeden rahat edemediği haberleri getiriyordum.

Pazar günkü olaylar: Atılan yumruk, Liza'nın bayılması ve diğer olan bitenler hakkında, değişik dedikoduların kentte alıp yürüdüğünü söylememe gerek bile yok. Fakat anlayamadığımız bir konu vardı, o da bütün bu olayların bu kadar doğru ve bu kadar çabuk nasıl yayıldığıydı. Bize göre, orada bulunanların hiçbiri, kendilerini de ilgilendiren olayları faş etmek istemezdi. Salonda uşaklar da yoktu. Bu durumda ancak Lebyadkin bir şeyler söylemiş olabilir, fakat bunu öfkesinden dolayı yapmış olamazdı. Çünkü o gün çok korkmuştu (ve düşmandan duyulan korku, ona karşı duyulan öfkeden güçlüdür), fakat kendini tutamayıp, sırf gevezelik olsun diye bir şeyler söylemiş olabilirdi. Böyle düşünmüştüm ama Lebyadkin ve kız kardeşi ertesi gün, hiçbir iz bırakmadan ortadan kaybolmuşlardı. Filipov'un evine gidip Marya Timofeyevna hakkında bilgi almak istedim, fakat

Şatov odasına kapanmıştı. Bu sekiz gün süresince hiçbir yere çıkmadığını tahmin ediyorum. Salı günü onu görmeye gittim ve kapısını çaldım. Cevap vermiyordu ama evde olduğu kesindi, kapıyı bir kere daha çaldım. Birden yatağından fırlayıp kapının önüne geldi ve olanca gücüyle, “Şatov evde yok!” diye bağırdı. Bu cevabı aldıktan sonra oradan ayrılmak zorunda kaldım.

Stepan Trofimoviç ve ben, kentte yayılan söylentilere ancak Pyotr Stepanoviç’in neden olabileceğine karar verdik. Pazar gününden kısa bir süre sonra, babası ile konuşurken, olayın herkesin ağzında dolaştığını, özellikle kulüpte sürekli orada olanlardan bahsedildiğini, vali ve karısının en ince ayrıntılarına kadar her şeyden haberdar olduklarını görünce çok şaşırdığını söylemişti. İlgi çekici başka bir şey daha vardı. Pazartesi gecesi Liputin’le karşılaştığımda onun da olayı bütün ayrıntıları ile bildiğini fark ettim.

Kadınların çoğu (ve yüksek sosyeteden bazı hanımlar), Marya Timofeyevna ile yani onların deyişiyle ‘esrarlı topal’ ile aşırı derecede ilgileniyordu. Hatta bazıları onunla tanışmak istiyordu. Lebyadkinleri koruyan kimseler ellerini çabuk tutmakla iyi etmişlerdi. Neredeyse herkes Liza’nın bayılmasını konuşuyordu. Böyle bir olay, genç kızın akrabası ve koruyucusu olarak valinin karısını da ilgilendirdiği için bütün ‘sosyete’, bu olaya karşı büyük bir merak duyuyordu. Neler söylenmedi ki! Olayı saran esrar perdesi de gevezeliklerine yardımcı oluyordu. Her iki evin kapısı da sıkı sıkıya kapanmıştı. Liza’nın yüksek ateşle yattığı söyleniyordu. Aynı şeyler Nikolay Vsevolodoviç için de söylenmekteydi; bir dişinin kırıldığı ve yanağının şiştiği hakkında olmadık dedikodular yapılıyordu. Hatta Stavrogin’in böylesine bir hakareti sineye çekemeyeceği ve Şatov’u öldüreceği, fakat bunu Korsika’daki kan davalarında olduğu gibi el altından yapacağı söyleniyordu. Bu düşünce hayli ilginç bulunmuştu. Yüksek sosyete mensup gençler bu söylentileri, büyük bir tiksintiyle ve umursamadan dinliyordu. Genel olarak toplumun Stavrogin’e olan düşmanlığı yeniden filizlenmişti. Hatta aklı başında olanlar

bile, nedenini bilmeden onu suçluyordu. Liza'nın onurunu kirlettiği ve İsviçre'de aralarında bazı olayların geçtiği dolaşıyordu dilden dile. Tabii, tedbirde kusur etmeyen kimseler, kendilerini bu dedikodulardan uzak tutuyorlarsa da söylenenleri sinsi bir zevkle dinliyorlardı. Bir de genellikle kapalı kapılar ardında birtakım garip konuşmalar yapılıyordu.

Bunlardan söz etmekteki amacım, okuyucuya ilerideki olayları daha iyi anlayabilmeleri için yardımcı olmaktır. Bazıları kaşlarını çatarak ve kim bilir hangi delillere dayanıp Nikolay Vsevolodoviç'in kentimize özel bir görevle geldiğini, Petersburg'da Kont K. aracılığıyla yüksek mevkide bulunan bazı kişilerle tanıştığını, devlet teşkilatında özel bir mevkiye getirildiğini konuşuyordu. Akli başında, ağırbaşlı kimseler bu söylentileri gülümseyerek karşılıyorlar ve sosyete de rezaletlere karışan, topluma şiş bir yanakla çıkan bu adamın devletle ya da memuriyetle ilişkisi olamayacağını söylüyorlardı. O zaman da kulaklarına, onun resmî bir görevden çok, gizli bir görevle geldiği ve bu tür özel görevlerde de o kimsenin memura benzememesi gerektiği fısıldanıyordu. Bu sözler etkili de olmuştu. Kentin sınırları içindeki ilçe ve köylerin özel yönetiminin Petersburg'da yakından izlendiğini biliyorduk. Tekrar ediyorum, bu söylentiler sadece kısa bir süre devam etti ve iz bırakmadan kayboldu. Tüm bunlar, yakın bir zamanda Petersburg'dan dönen, emekli muhafız yüzbaşısı Artemiy Pavloviç Gaganov'un, kulüpte öfkeyle söylediği birkaç belirsiz söze dayanıyordu aslında. Gaganov kentimizin en büyük toprak sahibi, Petersburg sosyetesinin sözü geçer bir adamı, kulübümüzün yönetim kurulunun saygı duyulan bir üyesiydi. Dört sene evvel kulüpte herkesin önünde Nikolay Vsevolodoviç tarafından beklenmedik bir hakarete uğrayan müteveffa Panel Pavloviç Gaganov'un oğluydu.

Yuliya Mihaylovna'nın, Varvara Petrovna'ya özel bir ziyarette bulunduğu, kapıda Varvara Petrovna'nın özür dilediği ve hasta olduğundan dolayı onu kabul edemeyeceği haberi bütün kentte yayıldı. Bu olaydan iki gün sonra, Yuliya Mihaylovna'nın

adam gönderip Varvara Petrovna'nın sağlığı ile ilgilendiği de biliniyordu. Nihayet valinin karısı her yerde Varvara Petrovna'yı 'korumaya' başladı. Yani pazar günkü olaylar anlatıldığında sert ve soğuk bir tavır takındı öyle ki onun bulunduğu yerde bu olaydan bir daha söz edilmez oldu. Böylece Yuliya Mihaylovna'nın bu olayın yabancıısı olmadığını, aksine, olayı en küçük ayrıntılarına kadar bildiği izlenimi herkeste yer etti. Yeri gelmişken Yuliya Mihaylovna'nın kentimizde elde etmek için can attığı etkiyi elde ettiğini söylemeliyim... Ama bundan daha sonra söz edeceğim. O zamanlar babasını pek şaşırtan, Pyotr Stepanoviç'in de sosyete de sivrilmesinin, Yuliya Mihaylovna'nın desteği ile olduğu söylenebilir.

Genç adam kente gelişinin ilk dört gününde herkes tarafından tanınmıştı. Pyotr Stepanoviç pazar günü gelmişti ve ben onu salı günü mağrur, sinirli ve alıngan, sosyete de sevmekle beraber karakteri bakımından geçinilmesi pek güç biri olan Gaganov'un arabasında görmüşüm. Pyotr Stepanoviç aynı zamanda vilayet konağında da iyi karşılanmıştı... Hem de o kadar iyi karşılanmıştı ki gerçekten, vali konağında yokluğu hissedilen ve her zaman aranan genç bir adam haline gelmişti. Neredeyse her gün yemeklerini konakta yiyordu. Yuliya Mihaylovna ile daha evvel İsviçre'de tanıştığı biliniyordu, ama konakta bu kadar hızla yükselbilmesi, çevrede kuşkuyla karşılanıyordu. Oysa bir zamanlar Avrupa'da devrimci olarak tanınmış, birtakım etkinliklere katılmış, toplantılarda bulunmuştu. Bütün bunların gazete yayımları ile kanıtlanabileceğini bana söyleyen ise düşük derecede emekli bir memur olmasına rağmen son valimizin konağında büyük bir itibar gören ve dost olarak karşılanan Alyoşa Telyatnikov'du! Ne yazık ki bu genç adamın memuriyeti sonradan elinden alındı. Eski bir devrimci olan Pyotr Stepanoviç'in, sadece anavatana kabul edilmekle kalmayıp dönmesi için özellikle teşvik edildiği söyleniyordu. Liputin bir gün, Pyotr Stepanoviç hakkında konuşulnlardan söz ederek, yaptıklarından dolayı onun suçlu bulunduğunu, fakat bazı devrimcilerin ismini verdiği için

affedildiğini ve belki de gizli çalışmaları ortaya çıkarıp yararlı olacağına söz verdiği için serbest bırakıldığını fısıldamıştı. Bu kötü hikâyeyi Stepan Trofimoviç'e tekrarlardım; dostum derin düşüncelere daldı.

Daha sonra anlaşıldığına göre Pyotr Stepanoviç çok iyi tavsiye mektupları ile buraya gelmiş, Petersburg'un sayılı ve sözü geçer kişilerinden birinin yaşlı karısı tarafından valinin karısına hatırı sayılır bir tavsiye mektubu getirmişti. Bu yaşlı hanım, Yuliya Mihaylovna'nın vaftiz anasıydı ve mektubunda, Kont K.'nın Pyotr Stepanoviç'i, Nikolay Vsevolodoviç Stavrogin vasıtasıyla tanıdığını; 'eski hatalarına rağmen' onu çok değerli bir insan olarak gördüğünü yazmıştı. Sosyete ile seyrek olan bağlarına çok değer veren ve bunları büyük güçlüklerle devam ettirmeye gayret gösteren Yuliya Mihaylovna Lembke, Petersburg'un sayılı hanımefendilerden biri sayılan bu yaşlı kadından aldığı mektup nedeniyle son derece memnun olmuştu.

Büyük yazar Karmazinov da Pyotr Stepanoviç'e dostça davranıyor ve onu sık sık evine davet ediyordu. Bu aydın genci evine çağıran Karmazinov'un, kuşkusuz onun Moskova ve Petersburg'daki devrimci gençlerle ilişkilerini göz önüne alıp onunla yakın ilişkiler geliştirdiğini düşünüyorum. Büyük yazar, Rusya'nın devrimci gençlerinden korkuyor; Rusya'nın geleceğinin anahtarlarının bu gençlerin elinde olduğuna inandığı için onlarla iyi geçinmeye çalışıyordu.

II

Pyotr Stepanoviç iki kere babasını görmeye gelmişti, ikisinde de ne yazık ki orada yoktum. İlk ziyareti çarşamba günüydü, yani, ilk karşılaşmalarından dört gün sonraydı ve sadece iş görüşme-siydi. Aklımdayken şunu da ilave etmeliyim, mülk sorununu kendi aralarında, kimseye duyurmadan çözmüşlerdi. Varvara

Petrovna her şeyi üzerine almış, bütün parayı ödemiş ve tabii mülkün idaresini de yüklenmiş; Stepan Trofimoviç'e sadece her şeyin çözümlendiği haberini yollamış, kâhyası Aleksey Yegoroviç imzalaması için bazı kâğıtlar getirmişti. Stepan Trofimoviç tek kelime söylemeden büyük bir sükûnetle kâğıtları imzalamıştı.

Yaşlı dostumu son günlerde neredeyse tanıyamaz olmuştum. Çok değişmiş, son derece sessiz biri olup çıkmıştı. Pazar gününden beri Varvara Petrovna'ya tek mektup bile yazmamıştı, bu başlı başına bir olaydı. Eskisinden çok daha sakın ve içine kapanık olması hayret vericiydi. Sonsuz, değişmez bir karara varmış gibi görünüyor, dünyaya daha soğukkanlı bakıyordu. Bununla beraber, ilk zamanlarda hep hastaydı. Özellikle pazartesi günleri gastrit sancısı tutardı. Çevrede olanlardan haber almadan da duramaz, ne zaman olayları tartışmaya kalkışacak olsam, elini kolunu sallayarak beni sustururdu. Fakat sevgili oğluyla yaptığı her iki görüşme de onu çok etkilemişti. Bu görüşmelerden sonra da, divanın üstüne yatmış, başına sirkeye batırılmış havlu sarmıştı.

Perşembe akşamı, Pyotr Stepanoviç'le ikinci görüşmesinden sonra başı sirkeli havluya sarılmış olarak divanda yataarken, birden haykırdı:

“*Chere*, onları ezecek gücüm var!”

Bu ana kadar bütün gün tek kelime dahi söylememişti.

“*Fils, fils chér*,¹¹¹ vesairelerin saçma olduğunu biliyorum, ama önemli değil. Şimdi anlıyorum bunları! Onun için hiçbir şey yapmadım. Onu Berlin'den Rusya'daki halasının yanına gönderdim. Hem de posta arabasıyla... İtiraf ederim... Bana 'sen', dedi. 'Benim için hiçbir şey yapmadın. Beni posta arabasıyla gönderdin, buraya geri döndüğümde ise beni soydun.' Ona 'Her ne kadar seni posta arabasıyla gönderdimse de bütün hayatım boyunca kalbim kan ağlamadı mı?' diye bağırdım. *Il rit*.¹¹² Fakat itiraf

111 Oğlum, sevgili oğlum. (Fr.)

112 Güldü. (Fr.)

ederim, itiraf ederim... Pekâlâ, farz edelim ki posta arabasıyla gönderdim, ne olur yani?”

Sözlerini sayıklıyormuş gibi bitirmişti. Beş dakika sonra yine başladı:

“*Passons*,¹¹³ Turgenyev’i anlamıyorum. Bazarov’u¹¹⁴ uydurma bir karakter olduğu, kimseye benzemediği için önce kendileri reddettiler. Şu Bazarov, Nozdryov’la Byron’un bir çeşit belirsiz karışımı, *c’est le mot*.¹¹⁵ Onlara çok iyi bakın: Köpek yavruları gibi neşeyle ciyaklayarak takla atıyorlar. Mutludurlar, galiptirler! Bu ne biçim Bryon’dur? Ayrıca, ne kadar önemsizdir! Ne bayağılık, ne saçmalık, *faire du bruit autour de son nom*¹¹⁶ için ne şiddetli arzudur... Ah, ne karikatür! ‘İsa yerine senin mi geleceğine inanıyorsun?’ diye sordum, ‘Gerçekten mi?! *Il rit. Il rit beaucoup, il rit trap*.¹¹⁷ Çok garip bir gülüşü var. Annesinin böyle bir gülüşü yoktu. *Il rit toujours*.¹¹⁸”

Yine bir sessizlik oldu.

“Alay ediyorlar. Pazar günü olanları önceden hazırladılar.” diye birden parladı.

Bütün dikkatimi ona vererek, “Ah, hiç kuşku yok.” diye haykırdım. “Baştan ayağa komploydu ve bunu saklamadılar. Aynı zamanda çok da kötü rol yaptılar.”

“Ondan söz etmiyorum. Özellikle bunu saklamadıklarını ve onların... İlgililerin... Anlamalarını istediklerine aklınız eriyor mu? Anlıyor musunuz?”

“Hayır, anlamıyorum.”

113 Geçelim. (Fr.)

114 Bazarov, Turgenev’in *Babalar ve Oğullar* romanının başkahramanıdır. (Ç.N.)

115 Tastamam, kelime budur. (Fr.)

116 İsmi etrafında gürültü yapmak. (Fr.)

117 Çok gülüyor. Çok ama çok güler. (Fr.)

118 Her zaman güler. (Fr.)

“*Tant mieux. Passons.*”¹¹⁹ Bugün çok sinirliyim.”

Sitemli bir tavırla, “Öyleyse neden onunla tartıştınız, efendim?” diye sordum.

“*Je voulais convertir.*”¹²⁰ Gülüyorsunuz tabii. *Cette pauvre auntie, elle entendra de belles choses.*”¹²¹ Ah, aziz dostum, geçen gün kendimi bir vatanperver sandım, inanır mısınız? Bunu zaten daima biliyordum, Rus olduğumu... Ve gerçek bir Rus da sizin ve benim gibi olmalıdır. *Il y a, dedans quelque chose d'aveugle et de louche.*”¹²²

“Mutlaka.” diye cevap verdim.

“Aziz dostum, bilirsiniz, gerçek ve doğru daima mümkün olamaz. Doğrunun mümkün olması için ona biraz da yalan karıştırmak gerekir. İnsanlar daima böyle yapmıştır.”

Bir şey söylemedim.

O da uzun süre sessiz kaldı. Humma ateşiyle kavruluyormuş gibi birdenbire, “Fransız aklı derler...” dedi. “Yalan, her zaman böyle olmuştur. Neden Fransız aklına dokunurlar? Bu sadece Rusların tembelliği, insanımızın ortaya bir fikir çıkaramamasıdır. Öteki uluslar arasındaki asalak olmamızdandır. *Ils sont tout simplemet des paresseux*”¹²³ ve bunun Fransız aklıyla bir ilişkisi yoktur! Ah, insanlığın mutluluğu için Rusların zararlı asalaklar gibi kökünden temizlenmesi gerekir! Böyle değil... Bizim arzularımız bunlar değildi. Hiçbir şey anlayamıyorum. Anlamak için her şeyimi feda edebilirdim! ‘Sen anlıyor musun?’ diye haykırdım ona. ‘Şuraya bir giyotin kursanız ve bunu büyük bir coşkuyla yapsanız, bunun nedeni kafa uçurmanın, amaç edinmekten daha kolay olmasıdır!’ *Votre drapeau est un guenille, une impuissance.*”¹²⁴ ‘İnsanlara

119 Daha iyi. Neyse bunu geçelim. (Fr.)

120 Onu ikaz etmek istiyordum. (Fr.)

121 Zavallı teyze, güzel şeyler duymayı bekliyor. (Fr.)

122 Burada karanlık, şüpheli yanlar var. (Fr.)

123 Hepsi de tembel. (Fr.)

124 Sizler tembel adamlarsınız. Bayrağınız paçavradan ibaret, güçsüzlüğü-

ekmek taşıyan yük arabalarının tekerlek sesleri', Sistine'deki Madonna'dan daha faydalıdır...¹²⁵ *Une bêtise dans ce genre...*¹²⁶ Ona haykırdım: 'Fakat anlıyor musun ki mutsuzluk, insanlara mutluluk kadar gereklidir...' *Il rit*. 'Edebiyat yapıyorsunuz.' dedi. 'Hem de yumuşacık divanda yan gelmiş yatarken. Daha kaba bir tabir kullanmıştı. Görüyorsunuz ya baba oğul çok samimi ve iki arkadaş gibiyizdir fakat ya birbirlerini kötüye kullanmakta devam ederlerse?"

Bir dakika kadar yine konuşmadan durduk.

Seri bir hareketle yerinden doğrularak, "Dostum..." dedi. "Bunun sonunun nereye varacağını biliyorsunuz."

"Biliyorum, eminim." diye cevap verdim.

"*Vous ne comprenez pas. Passons.*"¹²⁷ Oysa kural olarak dünyamızda böyle olaylardan bir şey çıkmaz fakat bu, bir sonuca varacak. Bundan eminim, eminim."

Kalkıp heyecanla odada dolaşmaya başladı. Sonra yine bitkin bir tavırla divana çöktü.

Cuma sabahı Pyotr Stepanoviç, civar köylerden birine gitti ve pazartesi gününe kadar kaldı. Gidişini Liputin'den duydum ve bu haberden hemen sonra konuşmalardan Lebyadkin'le kız kardeşinin, nehrin diğer kıyısındaki, Goroşecnoye varoşlarında yaşadığını öğrendim. Liputin "Onları oraya ben taşıdım." dedi. Sonra birden konuşmayı başka bir konuya getirerek her ne kadar resmen bir açıklama yapılmamış olsa da Liza ile Mavrikiy Nikolayeviç'in evleneceklerini, nişanın çoktan yapılmış ve her şeyin kararlaştırılmış olduğunu söyledi. Ertesi gün Mavrikiy Nikolayeviç ile at gezintisine çıkan Liza'yı gördüm. Hastalığından beri ilk defa dışarı çıkıyordu. Beni görür görmez, gözleri neşeden

nüzün bir simgesi. (Fr.)

125 1853 senesinde Rus aydınlarının tartıştığı bir konu. Dostoyevski Hertzen'in sanata ve edebiyata karşı faydacı tutumuna karşıdır. (Ç.N.)

126 Bunun gibi bir saçmalık. (Fr.)

127 Anlamıyorsunuz. Geçelim. (Fr.)

parlayarak başıyla dostça selam verdi. Bunu Stepan Trofimoviç'e anlattım ama o daha çok Lebyadkinler'le ilgilendi.

Her şeyden habersiz oturduğumuz bu sekiz günü anlattıktan sonra hikâyemin devamına geçiyorum. Pazartesi günü akşamından başlayacağım çünkü 'yeni dertler' o günün gecesinde ortaya çıktı.

III

Akşam saat yediydi. Nikolay Vsevolodoviç çalışma odasında tek başınaydı. Halı ve eski mobilyalarla döşenmiş bu odayı çok severdi. Köşedeki bir kanepede oturuyordu. Geceleri giydiği kıyafet üzerindeydi ama dışarı çıkmak için acele eder bir hali yoktu. Önündeki masanın üzerinde abajurlu bir gece lambası göze çarpıyordu. Geniş odanın duvarları ve uzak köşeleri karanlıkta kalıyordu. Huzursuz, dalgın ve düşünceliydi. Yüzü yorgun ve bitkin görünüyordu. Yanaklarından biri gerçekten şişmişti fakat dişinin kırık olduğu tamamen uydurulmuştu. Dişi sadece sallanıyordu ama bir süre sonra sallanması durmuş, eski halini almıştı. Üst dudağının köşesinde de hafif bir yarık vardı, ama o da kapanmak üzereydi. Yanağının şişliği, doktora görünmek istemediği için bir hafta kadar devam etmişti. Annesini görmeyi bile reddetmişti, sadece hava karardıktan sonra ve lamba yanmadan evvel bir iki dakika yanına gelmesine izin veriyordu. Pyotr Stepanoviç'i bile kabul etmek istememişti. Halbuki Pyotr Verhovenski, kentte bulunduğu zaman günde iki ya da üç kere Varvara Petrovna'yı ziyarete koşmuştu.

Nihayet pazartesi günü üç günlük ayrılığın ardından kente döndüğü zaman herkesi dolaşıp akşam yemeğini Yuliya Mihaylovna ile yedikten sonra, kendisini sabırsızlıkla bekleyen Varvara Petrovna'yı görmeye koştu. Yasak kalkmış, Nikolay Vsevolodoviç ziyaret kabulüne başlamıştı. Varvara Petrovna, Pyotr Stepanoviç'i oğlunun kapısına kadar getirdi; görüşmelerini uzun bir süreden beri sabırsızlıkla bekliyordu. Pyotr, Nicholas'la görüştüktan sonra, konuştuklarının tümünü anlatacağına dair Varvara Petrovna'ya

söz vermişti. Varvara Petrovna, çalışma odasının kapısını ürkek bir tavırla tıkırdattı. Cevap alamayınca, kapıyı aralamak cesaretini gösterdi. Oğlunun lamba ışığının arkasındaki görüntüsünü seçmeye çalışarak çekingen ve alçak bir sesle, “Nicholas, Pyotr Stepanoviç’i kabul edecek misin?” diye sordu.

Pyotr Stepanoviç, kapıyı itip açtıktan sonra, neşeli ve yüksek sesle, “Tabii, tabii kabul edecek.” diyerek odaya daldı.

Nikolay Vsevolodoviç kapının vurulduğunu duymamıştı. Sadece annesinin çekingen sorusunu duymuş fakat cevap verecek fırsatı bulamamıştı. O anda önünde, biraz evvel okuduğu ve üzerinde derin düşünceye daldığı bir mektup duruyordu. Pyotr Stepanoviç’in yüksek sesle konuşmasını duyar duymaz birden harekete geçerek kâğıtların uçmasına engel olmak için kullanılan bir ağırlığı, mektubun üzerine koydu. Mektubu tamamen örtmeyen ağırlığın ucundan mektubun bir kısmı ve zarfın tamamı görünüyordu. Pyotr odaya dalar dalmaz hemen masanın yanına gitti ve gözlerini açıkta kalan mektuba dikerek saf bir tavırla:

“Kendini toparlaman için sesimin olanca gücüyle bilerek bağırdım.” diye fısıldadı.

Nikolay Vsevolodoviç yerinden kımıldamadan, sakın bir sesle:

“Sanıyorum, yeni aldığım şu mektubu, kâğıt ağırlığının altına sakladığımı görmek için tam vaktinde geldin.” dedi.

Pyotr Stepanoviç, “Mektup mu? Mektuptan bana ne?” diye haykırdı. “Fakat... Asıl sorun...” Sözünün burasında kapıdan yana bir göz atarak, yeni kapanan kapıya doğru başıyla işaret etti.

Nikolay Vsevolodoviç soğuk bir tavırla, “Annem kapıları dinlemez.” dedi.

Pyotr, sesini neşeyle yükselterek bir sandalyeye oturdu ve lafı arkadaşının ağzından aldı:

“Dinlese de benim için önemli değil. Buna itirazım olamaz. Sadece seninle yalnız olarak görüşmeye geldim. Eh, sonunda seni görebilme fırsatı geçti elime. Her şeyden evvel nasılsın bakalım?

İyi olduğunu görüyorum. Sanıyorum yarın gelebileceksin, değil mi?”

“Muhtemelen.”

Pyotr Stepanoviç, kollarını havaya kaldırıp şakacı bir tavırla, “Sonunda herkesi rahatlat... Beni rahatlat!” dedi. “Onlara ne kadar saçma şeyler söylemek zorunda kaldığımı bir bilsen. Fakat bildiğini sanıyorum.”

Nikolay Vsevolodoviç bir kahkaha attı:

“Her şeyi bilmiyorum. Sadece annemden senin bir hayli... Meşgul olduğunu duydum.”

Pyotr Stepanoviç birden, sanki kendisini bir saldırıya karşı koruyormuş gibi bir tavır takındı:

“Yani, onlara kesin bir şey söylemedim...” dedi. “Şatov’un karısını devreye soktuğumu biliyorsun. Yani, Paris’te onunla ilişkin hakkındaki söylentiler, pazar günkü olayı açıklıyor... Kızmadın, değil mi?”

“Elinden geleni yaptığına inanıyorum.”

“Eh, benim de korkum bu yüzdendi zaten. Fakat ‘elinden geleni yaptın’ sözünün anlamı nedir? Bu bir serzeniş değildir umarım? Bununla beraber, açık konuşuyorsun. Buraya gelirken bütün korkum açık konuşmamandı.”

Nikolay Vsevolodoviç biraz dargın bir tavırla, “Doğrudan doğruya konuya girmek gibi bir düşüncem yoktu.” dedi. Sonra, bir kahkaha attı.

Pyotr Stepanoviç, kollarını sallayarak, sözcükleri birbiri ardına sıralamaya başladı.

Nihayet, Nikolay Vsevolodoviç’i sinirlendirdiği için memnundu.

“Böyle demek istemedim, hayır beni yanlış anlama, hiç de böyle demek istemedim!” diye haykırdı, ‘Bizim’ işlerle seni rahatsız et-

meye hakkım yok, tabii. Özellikle şimdi içinde olduğun durumdan dolayı... Sadece pazar günü olanları tartışmak için gelmiştim, o kadar. Bunun böyle devam edemeyeceğini bildiğimden, en uygun adımı atabilmek için bir karara varmaya geldim. Mecbur olduğum açıklamaları yapmak için geldim... Gururunu okşamak için söyledim ama söylediklerimin hepsi gerçek. Bundan böyle seninle çok açık konuşmak zorundayım.”

“Yani, şu ana kadar benimle içten ve açık konuşmadığını mı düşünmeliyim?”

“Bunu sen de biliyorsun. Seni birçok defa kandırdım. Gülüyorsun. Eh, gül bakalım, çünkü bu gülümsemeni açıklama yapabilmek için bir neden olarak kabul ediyorum. ‘Kandırma’ sözcüğünü özellikle seni güldürmek için kullandım. Bana kızasın ve seni aldatabildiğimi düşünesin ki ben de hemen kendimi anlatabilmek için fırsat bulmuş olayım. Görüyorsun ya, hemen ne kadar içten ve açık olmaya başladım. Eh, artık beni dinlemeye hazır mısınız?”

Pyotr Stepanoviç’in önceden düşünülmüş kaba konuşmaları ile kendisini sınırlendirmek arzusunu tiksinti ile karşılayan Nikolay Vsevolodoviç’in yüzünde huzursuz bir merak izi belirdi.

Pyotr Stepanoviç, eskisinden daha fazla eğilip büzülerek, “Şimdi lütfen dinle...” diye söze başladı. “Buraya gelirken... Yani... On gün kadar evvel bu şehre gelirken, belirli bir rol almayı tasarlamıştım. Hiç rol yapmadan insanın kendi kişiliğiyle dolaşması daha iyi olabilirdi, değil mi? Kimse inanmaz ama benim kişiliğimden daha komik bir şey düşünülemez. Samimi olmak gerekirse, biraz aptal rolü yapmak istedim. Çünkü aptal olarak dolaşmak, insanın kendi kişiliği ile dolaşmasından daha kolay olur sanıyordum. Fakat sonuçta bir aptal, kural dışıdır ve kural dışı olan şeyler merak uyandırır. Sonunda kendi kişiliğimde kalmaya karar verdim. İşte efendim, kendi kişiliğim neye benzer? Altın gibi değerli bir anlamı vardır, ne aptal ne zeki, yetenekleri oldukça eksik, buradaki sivri akıllıların söylediği gibi ‘aydan gelme’, öyle değil mi?”

Nikolay Vsevolodoviç belirsiz bir tebessümle, “Belki de öyledir.” dedi.

“Ah, o halde benimle aynı fikirdesiniz... Çok memnun oldum. Zaten böyle düşüneceğinizi biliyordum. Üzülmeyin, üzülmeyin, kızmadım ve kişiliğim hakkında sizden kompliman beklemek için konuşmadım. Ah, hayır, hayır! Siz çok yetenekli ve kuşkusuz bilgili birisiniz! Aha, yine gülüyorsunuz! Yoksa yine mi ayağım bir yerde sürçtü? Öyle de olsa söylemezsiniz. O kadar da zeki birisiniz. Size inanıyorum. Bunu böyle kabul edelim. Sevgili babamın dediği gibi ‘geçelim’ ve gevezeliğime kızmayın. Aklıma gelmişken daima çok konuştuğumu kabul etmeliyim, yani, çok kelime kullanır ve çabuk konuşurum ama yine de nasıl oluyor bilmiyorum, söylemek istediğimi söyleyemem. Peki, neden bu kadar çok kelime kullanmama rağmen söylemek istediğimi anlatamam? Eh, konuşmasını bilmem de ondan. Konuşmasını iyi becerenler, kısa konuşur. Bu da böylece anlaşılmış oluyor, değil mi? Yani, yetenek eksikliğim böylece tanımlanmış olur. Fakat yeteneksiz olma yeteneğim bana doğal geliyor. Neden bundan yararlanmayayım? Şimdi bunu kullanıyorum. Buraya gelirken, önceleri susmayı düşündüğüm doğrudur. Fakat biliyorsunuz, insanın susabilmesi için birçok yeteneği olması gerekir. Bu da bana hiç uymaz. Ayrıca, siz ne söylerseniz söyleyin, susmak tehlikelidir.

Sonunda konuşmaya karar verdim ama sadece yeteneksiz bir insanın yapabileceği gibi yani, söylenenleri bir an evvel kanıtlamak istiyormuş gibi konuşmak... Verdiğim kanıtları birbirine öylesine karıştırırım ki beni dinleyen kimse, ne söylediğimi ve neyi kanıtlamak istediğimi anlamadan omuzlarını silkerek yanımdan ayrılmak zorunda kalsın. Ya da daha doğrusu, o kişi beni küçümseyerek yanımdan ayrılsın. Sonuçta, basitliğini karşıdakilere göstermiş olur, onları gözyaşına boğar ve tamamen anlaşılmaz bir insan olarak kalırsın... Bir kerede üç kazanç birden sağlamış olursun böylece! Şimdi sorarım, hakkımda böyle düşünürken kim benim gizli işler peşinde koştuğuma inanır?

Evet, beni daha evvel dinleyen biri hakkımda, gizli niyetleri var diye söylendiğinde, bu sözü edene gücenecektir. Ayrıca, bazen onları eğlendiririm de... Bu da son derece önemlidir. İşte şimdi, önceden yaptıklarımın otürü beni tamamen bağışlama yanlışlarıdır. Çünkü Avrupa'da devrimci bildiriler yayımlayan zeki bir kimsenin, kendilerinden bile aptal olduğu ortaya çıkmıştır. Bu böyledir, değil mi? Gülümsemenizden haklı olduğumu düşündüğünüzü anlıyorum.”

Aslında Nikolay Vsevolodoviç gülmüyordu. Aksine, kaşlarını çatmış, biraz sabırsız bir tavırla dinliyordu. O tek kelime dahi söylemediği halde, Pyotr Stepanoviç makine gibi konuşmasına devam etti:

“Anlayamadım? Ne dediniz? Fark etmez mi? Emin olun, burada arkadaşlığımıza güvenerek sizi lekelemek için bulunmuyorum. Ama bugün son derece alıngansınız gördüğüm kadarıyla. Büyük bir neşe ve açık yüreklilikle size koştum. Fakat sanki söylediklerimi ileride aleyhime bir kanıt olarak kullanmak için aklınıza notlar alıyormuş gibi görünüyorsunuz. Sizi temin ederim ki bugün, hiçbir konuya değinecek değilim. Size söz veriyorum ve bütün şartlarınızı da hemen kabul ederim.”

Nikolay Vsevolodoviç inatla susuyordu.

“Anlayamadım. Ne dediniz? Bir şey mi söylediniz? Anlıyorum, anlıyorum, yine saçmaladım galiba. Hiçbir şart koşmadınız ve koşmayacaksınız da. Ben de çok iyi biliyorum ki şart koşulmaya değmez biriyim. Haklıyım, değil mi? Ağzınızdan lafları zorla alıyorum ve kuşkusuz bu da yeteneksizliğimden kaynaklanıyor. Gülüyor musunuz? Anlamadım? Ne dediniz?”

Nikolay Vsevolodoviç nihayet kahkahayı bastı.

“Hiçbir şey demedim. Sadece bir zamanlar sizin için sıradan ve yeteneksiz biri dediğimi hatırlıyorum. Bunu söylediğimde orada yoktunuz. Anladığım kadarıyla biri böyle konuştuğumu size iletmış. Konuya bir an evvel girseniz artık.”

Pyotr Stepanoviç aceleyle, “Girdim bile!” dedi. “Pazar gününden söz ediyorum. Pazar günü gözünüze nasıl biri olarak göründüm? Aceleci, sıradan ve yeteneksiz biri olarak söz aldım. Ama hepsi beni affetti, çünkü aydan gelmiş biriyim sanki; nihayet buna ben de inanmaya başladım. Sonra onlara güzel, küçük bir hikâye anlatarak sizi içinde bulduğunuz kötü durumdan sıyrıp kurtardım. Böyle değil mi? Haksız mıyım?”

“Yani özellikle içlerinde bir kuşku bırakacak şekilde ve önceden sözbirliği etmişiz gibi konuştunuz. Oysa bu konuda ne sözleşmiştik ne de ben böyle bir şey yapmanızı istemiştim.”

Pyotr Stepanoviç, gerçekten sevinmiş gibi, “Doğru, doğrudur!” diye haykırdı. “Fark etmişsiniz demek ki. Ben de zaten bunu fark etmeniz için özellikle yaptım. Sizin ne derece korktuğunuzu anlamak istediğim için yaptım bunu.”

“Peki, neden şimdi bu kadar samimi ve açık sözlüsünüz?”

“Kızmayın! Kızmayın bana! Bana öyle dik dik bakmayın lütfen! Gerçi öyle bakmıyorsunuz, değil mi? Neden bu kadar samimi olduğumu mu öğrenmek istiyorsunuz? Şimdi her şey çok farklı da ondan... Her şey bitmiş ve küllenmiş. Birden hakkınızdaki düşüncelerimi ve niyetlerimi değiştirdim. Artık eski yöntemlerle onurunuzu kırmaya çalışmayacağım; yeni yöntemler kullanacağım.”

“Taktiğinizi değiştirdiniz öyle mi?”

“Taktik yok. Şimdi her şey tamamen size bağlı. Yani, *evet* demek isterseniz *evet* dersiniz, *hayır* demek isterseniz de *hayır* dersiniz. İşte, size karşı yeni taktiğim bu. Bundan sonra, bana kendiniz sormadığınız sürece tabii, işlerimizden söz etmeyeceğim. Gülüyor musunuz? Gülün bakalım. Ben de gülüyorum. Fakat şu anda ciddiym, ciddi, ciddi... Ama doğru, değil mi? Bu kadar aceleci bir insan yetenekli olamaz... Tamam, yeteneksiz olabilirim fakat gayretliyim, gayret ediyorum.”

Gerçekten de ciddi konuşuyordu. Sesinin tonunda ve tavırlarında garip bir heyecan vardı. Nikolay Vsevolodoviç merakla ona baktı.

“Benim hakkımdaki fikirlerinizi ve niyetlerinizi değiştirdiğinizi söylemişsiniz, değil mi?” diye sordu.

“Şatov’un size vurmasından sonra ona elinizi sürmediniz ya işte o an hakkınızdaki düşüncelerim ve niyetlerim değişti. Artık yeter, lütfen, yeter! Başka soru sormak yok, tek kelime söylemem.”

Sorulardan kurtulmak istermiş gibi ellerini sallayarak ayağa fırladı. Sonra, başka soru sorulmadığı ve gitmesi için bir sebep olmadığı için tekrar yerine oturdu. Biraz sakinleşmişti. Konuşmaya devam etti:

“Sırası gelmişken şunu da söylemek isterim. Bazıları onu öldüreceğiniz konusunda bahse bile tutuşuyor. Öyle ki vali, sizi gözaltında tutabilmek için polisi bile uyarmayı düşündü ama karısı engel oldu. Sadece sizi ikaz etmek istedim, o kadar. Sahi, bir şey daha var... Biliyorsunuz, Lebyadkinleri aynı gün nehrin öbür kıyısına geçirdim. Adreslerini bildiren notumu aldınız mı?”

“Aldım.”

“Bunu ‘sıradan’ bir insan olduğum için yapmadım. Sadece samimiyetimden, size yardımcı olabilmek için yaptım. Eğer bu hareketimde herhangi bir sıradanlık varsa bu tamamen saf olmamdan kaynaklanıyor.”

Nikolay Vsevolodoviç düşünceli, “Belki yapılması gereken de buydu.” diye söylendi. “Yalnız, lütfen, bana bir daha not göndermeyin.”

“Başka çarem yoktu. Ne yapabilirdim?”

“Demek ki Liputin biliyor?”

“Bu konuda da elimden bir şey gelmezdi. Fakat Liputin, siz de bilirsiniz... Cesaret edemez. Aklıma gelmişken bizimkilere uğramak fena bir fikir sayılmaz... Ama merak etmeyin, hemen

değil, bir ara. Şimdi yağmur var. Onlara haber veririm bir akşam toplanırlar, biz de gideriz. Onlara nasıl bir hediye götürdüğümü-zü anlamak için yuvada ağzı açık bekleyen karga yavruları gibi bekleyip duruyorlar. Çok heyecanlı insanlar, notlarını çıkarmış, tartışmaya hazırlanıyorlar. Liputin, polis çalışmalarına kuvvetle eğilmiş bir 'Fourierist'. Ne yalan söyleyeyim, bir bakıma değerli biri, ama şiddet yanlısı ve uzun kulaklı adam kendi bildiğini yapacaktır. Biliyorsunuz, onları önemsemez gibi davrandığım için bana güceniyorlar... Ha, ha! Onları mutlaka görmemiz gerekiyor."

Nikolay Vsevolodoviç mümkün olduğu kadar aldırmaz bir tavırla, "Beni onlara bir çeşit lider olarak mı tanıttınız?" diye sordu.

Pyotr Stepanoviç ona şöyle bir baktı ve konuyu değiştirmek için sorusunu duymamış gibi:

"Sahi," dedi, "annenizi görmek için buraya birkaç defa gelmiştim; ona da bazı şeyler anlatmak zorunda kaldım."

"Tahmin ediyorum."

"Hayır, etmeyin. Annenize sadece, Şatov'u öldürmeye niyetinizin olmadığını söyledim. Biliyor musunuz? Hemen ertesi günü, Lebyadkinleri nehrin karşı kıyısına taşıdığımı öğrenmiş. Bunu ona siz mi söylediniz?"

"Böyle bir şey aklıma bile gelmezdi."

"Siz olmadığınızı biliyordum zaten. Fakat sizden başka kim haber verebilir ki? Söyleyenin kim olduğunu bulmak gerekecek."

"Kuşkusuz Liputin'dir."

Pyotr Stepanoviç kaşlarını çatarak, "Hayır, Liputin değil." diye mırıldandı. "Kim olduğunu öğreneceğim. Bana, Şatov söyledi gibi geliyor. Ama önemli de sayılmaz. Bu konuyu bırakalım. Annenizin önceleri yüzü çok asıktı fakat bugün geldiğimde gözleri pırıl pırıl yanıyordu. Bunun anlamı ne?"

Nikolay Vsevolodoviç birden beklenmedik bir samimiyetle, “Çünkü beş gün içinde Liza’ya evlenme teklif edeceğime söz verdim.” dedi.

Pyotr Stepanoviç şaşırmış gibi, “Ah... Tabii...” diye mırıldandı. “Onun nişanlandığı hakkında bazı söylentiler var, biliyor musunuz? Hem doğru da... Fakat haklısınız Liza kiliseden dahi koşar adımlarla size dönecektir. Sadece bir sözünüze bakar. Böyle söylediğim için kızmadınız ya?”

“Hayır, kızmadım.”

“Görüyorum ki bugün sizi kızdırmak zor. Sizden korkmaya başlıyorum. Yarın nasıl görüneceğinizi o kadar çok merak ediyorum ki. Böyle konuştuğum için bana kızmıyorsunuz ya?”

Nikolay Vsevolodoviç’in cevap vermemesi, Pyotr Verhovenski’yi büsbütün çileden çıkardı.

“Lisaveta Nikolayevna hakkında söylediklerinizde ciddi miydiniz?” diye sordu, soğuk bakışlarını ona dikti.

“Ah, anlıyorum. Kuşkusuz sadece annenizi rahatlatmak için.”

Nikolay Vsevolodoviç kesin bir dille, “Ya söylediklerimde ciddiysen?” diye sordu.

“Böyle durumlarda söylendiği gibi şans sizden yana olsun. Davaya zararı olmayacak nasılsa... Bakın davamız demedim, bu kelimeyi sevmediğiniz için... Bana gelince emirlerinize hazırım. Bunu bilirsiniz.”

“Öyle mi düşünüyordunuz?”

Pyotr Stepanoviç gülererek aceleyle, “Ben... Bir şey düşünmüyorum.” dedi. “Her şeyi önceden iyice kararlaştırdığınıza eminim. Hizmetinizde olduğumu söylerken samimiydim. Daima ve her yerde, her an hazırım. Yani, anlıyorsunuz, değil mi?”

Nikolay Vsevolodoviç esnedi.

Pyotr Stepanoviç hemen yerinden kalktı ve gidecekmiş gibi yine şapkasını kaptı.

“Sizi sıktım.” dedi. Fakat gideceği yerde, konuşmaya devam ederek odada dolaşmaya başladı. Anlattıklarının heyecanlı kısımlarında şapkasını bacağına vuruyordu. Neşeli bir sesle: “Ben de eğlenirsiniz diye biraz Lembkelerden söz edecektim...”

“Hayır, başka bir zaman... Sahi, Yuliya Mihaylovna nasıllar?”

“Soylu biri olduğunuz belli zaten. Onun sağlığı, sizin için bir kedinin sağlığı kadar önemli değildir. Ama yine de soruyorsunuz. Hoşuma da gitmiyor değil hani. Çok iyidir ve size son derece saygısı var. Sizden çok şey bekliyor. Pazar günkü olaydan söz etmiyor ve ortaya çıkmanızla her şeyi halledeceğinize inanıyor. Sizi temin ederim ki her şeyin üstesinden geleceğinize gerçekten inanıyor. Ama her zamankinden çok daha esrarlı ve romantik bir kişi oldu... Son derece avantajlı bir durum. Sizinle tanışmak için herkes sabırsızlanıyor. Biliyorsunuz, devletin bir casusu olduğunuzu düşünüyorlar. Ben de inkâr etmiyorum... Zararı yok, değil mi?”

“Hayır.”

“Doğru. Gelecekte bize faydalı olacaktır. Tabii, ben de onlara cesaret veriyorum. Yuliya Mihaylovna’ya, Gaganov’a... Gülüyor musunuz? Benim taktiğim bu, saçmalıyorum ve sonra birden bekledikleri gibi zekice bir söz ediyorum. ‘Yetenekli biri’ diyorlar. Fakat aydan düşmüş. Beni doğru yola sokabilmek için Lembke, memuriyet teklif ediyor. Biliyorsunuz, ona son derece kötü davranıyorum. Yani, gururunu incitiyorum. Sadece dik dik bakmakla yetiniyor. Yuliya Mihaylovna beni teşvik ediyor. Bu arada Gaganov sizden acayip nefret ediyor. Duhovo’da dün sizin için pek hoş olmayan sözler sarf etti. Ona gerçeği anlattım. Yani, bütün gerçeği değil tabii. Bütün günümü Duhovo konağında geçirdim. Konak ve arazi çok güzel...”

Nikolay Vsevolodoviç birden ayağa fırladı ve eğilerek, “Şimdi Duhovo’da değil mi?” diye sordu.

“Hayır, bu sabah beni getirdi. Beraber döndük.”

Pyotr Stepanoviç, Nikolay Vsevolodoviç’in ani heyecanını fark etmemiş gibi devam etti, “Özür dilerim. Kitabı düşürdüm.” Yere düşürdüğü pahalı ciltli kitabı almak için eğildi. Aceleyle sayfaları karıştırdı. “Balzac’ın kadınları, hem de resimli. Bunu okumadım. Lembke de roman yazıyor.”

Nikolay Vsevolodoviç ilgilenmiş gibi sordu:

“Sahi mi?”

“Rusça. Tabii gizli yazıyor. Yuliya Mihaylovna’nın haberi var ve izin veriyor. Mankafa, ama nasıl davranacağını bilen bir mankafa. Keşke bizim de öyle bir yanımız olsa.”

“Yönetimi övüyorsunuz, ha?”

“Neden olmasın? Rusya’da tek iyi çalışan şey yönetim...” Birden haykırdı. “Tamam. Bu nazik konuda tek kelime söylemiyorum. Gidiyorum. Suratiniz yemyeşil oldu.”

“Biraz ateşim var.”

“İnanırım. Hemen yatsanız iyi olacak. Aklıma geldi de taşrada hadımlar tarikatından üyelerimiz var... Çok ilginç insanlar. Fakat bundan sonra söz ederiz. Size bir haber daha, cuma gecesi bazı subaylarla içiyordum. Aralarında üç dostumuz var, anlıyorsunuz ya... Dinsizliği tartışıyorlardı ve söylememe gerek yok tabii, Tanrı’yı ortadan kaldırmışlardı. Neşeden kırılıyorlardı. Sahi Şatov, eğer Rusya’da bir devrim yapılacaksa, bu devrimin Tanrı’yı inkârla başlaması gerektiği kanısında. Doğru olabilir. Ak saçlı bir yüzbaşı hep oturuyor, tek kelime söylemiyordu. Birden yerinden fırlayıp odanın ortasına atladı. Kendi kendine konuşuyormuş gibi yüksek sesle, ‘Tanrı yoksa ben ne yüzbaşısıyım?!’ diye haykırdı. Sonra şapkasını alıp çıktı gitti.”

Nikolay Vsevolodoviç üçüncü defa esneyerek:

“Anlamlı bir söz etmiş.” dedi.

“Öyle mi? Ben anlayamadım. Zaten bu nedenle size sormak istemişim. Eh, başka ne anlatayım? Şpigulinlerin fabrikasında ilginç şeyler oluyormuş. Bildiğiniz gibi beş yüz işçi çalıştırıyorlar. Bir kolera yuvası haline gelmiş. On beş seneden beri temizlenmemiş ve fabrikada çalışanların paraları da doğru dürüst ödenmemiş. Sahipleri milyoner. İşçilerden bazılarının ‘Enternasyonal’ hakkında oldukça bilgili olduklarına sizi temin ederim. Gülüyorsunuz, değil mi? Göreceksiniz. Sadece bana biraz zaman tanıyın! Özür dilerim, söylemeyeceğim. Bunun hakkında konuşmayacağım. Kaşlarınızı çatmayın öyle. Gidiyorum.” Birden geri dönerek haykırdı. “En önemli şeyi unuttum. Sandığınızın Petersburg’dan geldiğini söylememi istediler.”

Nikolay Vsevolodoviç anlamadı, ona baktı:

“Yani?”

“Yani sizin sandık... Öteberinizin, ceketlerinizin, pantolonlarınızın, çamaşırlarınızın, gömleklerinizin olduğu sandık.”

“Evet, bu sabah söylemişlerdi.”

“Anlıyorum, şimdi hemen alınamaz mı?”

“Alexey’e sorun.”

“Tamam, o zaman yarın... Yarın. Yeni ceketim, frak ve üç pantolonum, sizin eşyalarla beraber. Tavsiyeniz üzerine Charmer’dan almıştım, hatırladınız mı?”

Nikolay Vsevolodoviç gülümseyerek, “Burada bir beyefendi gibi kibar davrandığınızı duydum.” dedi. “Binicilik dersleri alacağınız doğru mu?”

Pyotr Stepanoviç çarpık bir tebessümle ve titrek bir sesle, “Bana bakın...” dedi. “Şu alaylarınızı artık bir tarafa bırakalım. Beni

arzu ettiğiniz kadar hor görebilirsiniz. Ama bir süre için benimle alay etmeyi bırakın. Mümkün mü?”

Nikolay Vsevolodoviç, “Peki peki, bir daha olmaz.” dedi.

Pyotr Stepanoviç gülümsedi, şapkası ile dizine vurdu, ağırlığını bir ayağından öbürüne geçirdi ve tekrar eskisi gibi durdu. Bir kahkaha atarak, “Buradaki bazıları...” dedi. “Beni, Liza konusunda sizin rakibiniz sayıyorlar. Bu bakımdan kılığımı düzeltmem gerekir, değil mi? Fakat bütün bu bilgileri size kim getiriyor acaba çok merak ediyorum? Aman Tanrım saat sekiz olmuş. Gitmem gerekiyor. Anneniz gitmeden evvel kendisini görmemi istedi ama vaktim olmayacak. Siz şimdi yatın, yarın kendinizi daha iyi hissedersiniz. Dışarısı karanlık, hava yağışlı fakat beni bekleyen bir araba var. Çünkü geceleri sokaklar pek tekin olmuyor... Ah, sahi aklıma geldi, Fedka isimli bir mahkûm Sibiryâ’dan kaçmış, civarda başıboş dolaşıyor. Bir zamanlar kölemizmiş ama babam onu orduya satmış ve para almış. İlginç kişiliği olan biri.”

Nikolay Vsevolodoviç kaşlarını hayretle kaldırarak sordu:

“Onunla kon... Konuştunuz mu?”

“Konuştum. Benden kaçmıyor. Her şeye hazır, tabii para karşılığında. Ama kendince bazı inançları var. Ah, yine aklıma geldi. Eğer planlarınızda ciddiyseniz... Hatırlarsanız, Lizaveta Nikolayevna hakkında... Ben de her şeye hazırım. Ne söylerseniz söyleyin, emirlerinize uyarım. Ne o, ne oldu? Bastonunuza neden uzandınız? Aman ben de neler diyorum? Bir an için bastonunuza uzandınız sandım!”

Nikolay Vsevolodoviç ne bir şey arıyor ve ne de konuşuyordu. Fakat ani bir hareketle yerinden doğruldu. Yüzünde garip bir anlam vardı.

Pyotr Stepanoviç, başıyla kâğıt ağırlığının altındaki mektubu işaret ederek, “Bay Gaganov hakkında bir şeyler yapmamı istiyorsanız...” diye mırıldandı. “Bu konuda da bana güvenebilirsiniz. Beni geri çevirmez.”

Cevap beklemeden odadan çıktı, başını bir kere daha kapının aralığından uzatarak yüksek sesle bağırdı:

“Şatov’un, geçen pazar size hakaret ederek, hayatını tehlikeye atmaya hakkı yoktu, değil mi? Bunu düşünmenizi istiyorum.”

Yine cevap beklemeden gözden kayboldu.

IV

Pyotr Stepanoviç, kapının arkasında kaybolduğu zaman, yalnız kalan Nikolay Vsevolodoviç’in öfkeyle duvarları yumruklayacağını düşünmüş ve ‘keşke onu izleyebilme imkânım olsaydı’ diye içinden geçirmiş olabilirdi, ama yanılıyordu; Nikolay Vsevolodoviç tamamen sakindi.

İki dakika kadar masanın yanında durdu, derin bir düşünceye dalmış gibi görünüyordu. Ancak çok geçmeden dudaklarında soğuk bir tebessüm belirdi. Yavaşça yine koltuktaki eski yerine oturdu ve bütün gücünü yitirmişçesine gözlerini yumdu. Mektubun ucu hâlâ kâğıt ağırlığının altından görünüyordu, düzeltmek için hiçbir hareket yapmadı.

Son birkaç gündür son derece endişeli olan Varvara Petrovna, Pyotr Stepanoviç’in ona uğramadan evden ayrılması üzerine, zamansız olduğunu bile bile Nicholas’ı görme isteğine engel olamadı. Nihayet, bütün kalbiyle oğlunun kesin bir şeyler söyleyeceğini umuyordu. Her zamanki gibi kapıyı hafifçe tıklattı. Yine cevap alamayınca kapıyı açtı. Nicholas’ın kımıldamadan oturduğunu görünce, heyecandan kalbi küt küt çarparak koltuğa doğru yürüdü. Oğlunun bu kadar çabuk uykuya dalmasına ve zorlukla nefes alıyormuş gibi oturduğu yerde uyumasına şaşırdı.

Nicholas’ın yüzü soluk, tamamen donmuş ve hareketsizdi. Kaşları hafifçe çatılmıştı, yüzü balmumundan yapılmış bir maskeyi andırıyordu. Varvara Petrovna, üç dakika kadar oğlunun başucunda, âdeta soluk almaktan korkarak durdu. Sonra, birden paniğe kapıldı. Ayaklarının ucuna basarak odadan çıktı ve kapıda

bir saniye kadar oyalanarak oğluna doğru istavroz çıkararak onu kutsadı. Ardından kimseye görünmeden içinde yepyeni bir üzüntüyle oradan uzaklaştı.

Nikolay Vsevolodoviç yerinden kıınıldamadan, taşlaşmış gibi bir saat kadar uyudu. Uyuduğu süre içinde, yüzünde tek kas bile hareket etmemişti. Kaşları yine eskisi gibi çatıktı. Varvara Petrovna, odada üç dakika daha kalmış olsaydı, hiç kuşkusuz bu ölü hareketsizliğin ezici duygusuna dayanamaz, oğlunu uyandırırđı. Ama onun gözleri kendiliğinden açıldı. Yine hiç kıpırdamadan oturdu ve gözlerini odanın bir köşesine dikti. Merakını uyandıran bir şeye bakıyormuş gibi görünüyordu. Oysa baktığı yerde değişik ve yeni bir şey yoktu.

Nihayet, büyük duvar saatinin gongu hafif bir sesle vurdu. Nikolay Vsevolodoviç huzursuz bir tavırla saate bakmak için başını döndürdüğünde odanın arka kapısı açıldı ve kâhya Aleksey Yegoroviç odaya girdi. Bir elinde kalın bir palto, eşarp ve şapka, diğer elinde ise üzerinde bir kâğıt bulunan gümüş bir tepsi vardı.

“Saat dokuz buçuk.” dedikten sonra elindeki giyecekleri köşedeki sandalyenin üstüne koydu. Sonra da üzerinde kurşun kalemle sadece iki satır yazı ve katlanmamış bir kâğıt bulunan tepsiyi Nikolay Vsevolodoviç’e uzattı.

Genç adam notu okuduktan sonra, aynı kâğıdın köşesine bir şeyler karaladı ve tekrar tepsinin üstüne attı. Kanepeden kalkarken, “Ben evden ayrılır ayrılmaz verirsin.” dedi. “Şimdi giyinmeme yardım et.”

Üzerinde kadife bir ceket olduğunu fark edince bir an düşündü, sonra kâhyaya resmî ziyaretlerde giydiğı ceketini getirmesini söyledi. Giyindikten sonra şapkasını başına geçirdi ve kapıyı kilitleyip masanın üzerinde duran mektubu aldı. Peşinde kâhya ile odanın diğer küçük kapısından hole çıktı. Doğrudan bahçeye açılan küçük sahanlığa giden daracık taş basamaklardan indiler.

Sahanlığın köşesinde bu gece için evvelden hazırlanmış küçük bir fener ve büyük bir şemsiye vardı.

Kâhya, efendisini bu gece ziyaretinden vazgeçirmek için son bir deneme daha yaptı.

“Yağmurdan dolayı sokaklar çok çamurlu, efendim.”

Ama Nikolay Vsevolodoviç cevap vermeden şemsiyeyi aldı ve eski bahçenin rutubetli ve zifiri karanlığına daldı. Uğuldayarak esen rüzgâr, ağaçların yarı çıplak tepelerini sallıyordu. Daracık, çakıl döşeli patika çamurlu ve kaygandı. Bahçeye başı açık ve sadece ceketiyle çıkmış olan Aleksey Yegoroviç, bir adım önde yürüyerek patikayı elindeki fenerle aydınlatıyordu.

Nikolay Vsevolodoviç birden, “Bu şekilde görülmeyecek miyiz?” diye sordu.

Kâhya, yumuşak ve tane tane konuşarak, “Pencerelerden görülmez efendim.” dedi. “Ayrıca, her şeyi gerektiği gibi yaptım.”

“Annem uyuyor mu?”

“Saat tam dokuzda odalarına çekildiler, efendim. Son birkaç gündür aynı saatte odalarına çekiliyorlar.” Sonra büyük bir cesaretle sordu: “Acaba saat kaçta döneceksiniz, efendim?”

“Bir, bir buçuk. En geç ikide.”

“Peki efendim.”

Her ikisinin de çok iyi bildiği dolambaçlı patikayı geçerek bahçenin yüksek taş duvarlarının dibine geldiler. Duvarın uzak köşesinde, تنها bir sokağa açılan küçük bir kapı vardı. Bu küçük kapı hemen hep kilitli dururdu ama kapının anahtarı şimdi kâhyanın elindeydi.

Nikolay Vsevolodoviç tekrar sordu:

“Kapı gıcırdamaz mı?”

Aleksey Yegoroviç, kapının dün de bugün de yağlandığını söyledi. Sırılsıklam olmuştu. Kapıyı açtıktan sonra anahtarı genç adama uzattı ve efendisini bir kez daha uyarmak istedi.

“Eğer uzağa gidecekseniz efendim, تنها sokaklarda kol gezen serserileri hatırlatırım. Özellikle, nehrin öbür tarafında...”

Aleksey Yegoroviç efendisini kucağında taşımış, ona çocukluktan beri bakmış emektar bir uşaktı. Ciddi düşünceli, dinî kitaplar okumayı seven bir adamdı.

“Merak etme, Aleksey.”

“Tanrı sizi korusun, efendim. İyilik yaptığınız takdirde...”

Nikolay Vsevolodoviç تنها sokağa çıkmak üzereyken birden durdu:

“Ne dedin?”

Kâhya, biraz evvel söylediklerini tekrarlardı. Efendisinin karşısında şimdiye kadar hiç böyle konuşmamıştı.

Genç adam kapıyı kilitledikten sonra anahtarı cebine soktu ve çamurlu yollarda bata çıka yürümeye başladı. Nihayet ıssız ve uzun bir caddeye çıktı. Şehri avucunun içi gibi biliyordu. Bogoyavlenskaya Caddesi epeyce uzaktı. Filipov’un köhne evinin kapalı kapısının önüne geldiği zaman saat onu geçiyordu. Lebyadkinlerin önceden oturduğu alt kat boştu ve pencerelerin kepenkleri kapalıydı. Şatov’un oturduğu çatı katında ışık vardı. Çıngırak olmadığından kapıyı yumruklamaya başladı. Üst kattan küçük bir pencere açıldı. Şatov başını uzatarak sokağa baktı. Dışarı çok karanlıktı, bir şey görmek mümkün değildi. Şatov bir dakika kadar bütün dikkatiyle geleni görmeye çalıştı. Birden sordu:

“Siz misiniz?”

Davetsiz ziyaretçi cevap verdi:

“Benim.”

Şatov, pencereyi çarparak kapattı, sonra aşağı indi ve kapıyı açtı. Nikolay Vsevolodoviç tahta eşiğin üstünden atlayarak içeri girdi ve tek kelime söylemeden, Kirilov'un oturduğu bölüme doğru yürüdü.

V

Buradaki bütün kapılar ardına kadar açıktı. Koridor ve ön iki oda karanlıktı fakat Kirilov'un oturduğu son odada ışık vardı. Odadan gülüşmeler ve birtakım garip bağrışmalar duyuluyordu. Nikolay Vsevolodoviç doğruca aydınlık odaya yürüdü fakat girmeden önce kapıda bir an için duraksadı. Odanın ortasındaki büyük masanın üstünde çaydanlık vardı. Ev sahibinin akrabası yaşlı kadın, başı açık, üzerinde sadece bir eteklik, çıplak ayaklarında erkek potinleri ve sırtında tavşan derisi ceketiyile odanın tam ortasında duruyordu. Kucağında, üzerinde sadece bir zıbın olan, küçük bacakları çıplak, yanakları pembe-beyaz, açık sarı saçları dağınık, on sekiz aylık bir çocuk vardı. Belli ki beşiğinden henüz alınmıştı. Ağladığı, kirpiklerinin ıslaklığından belli oluyordu. Fakat şimdi, küçük kollarını uzatıyor, ellerini çırpıyor ve her küçük çocuğun yaptığı gibi kendi kendine garip sesler çıkararak gülüyordu.

Kirilov bebeğin önünde durmuş, elindeki küçük, kırmızı bir topu yere vuruyor, tavana kadar zıpladıktan sonra yakalıyordu. Çocuk, yarım yamalak becerebildiği kadar “top, top” diye bağırınca, Kirilov topu çocuğa veriyor ve onun tekrar attığı topu yakalamak için koşuyordu. Sonunda top dolabın altına yuvarlandı. Çocuk, “top, top” diye feryadı bastı. Kirilov yüzükoyun yere uzanarak topu almaya çalışırken Nikolay Vsevolodoviç odaya girdi. Onu gören çocuk, yaşlı kadına sarılarak feryadı bastı. Yaşlı kadın onu hemen odadan dışarı çıkardı.

Kirilov, top elinde yerden kalkarken bu beklenmedik ziyaretçiye hiç de şaşırılmış görünmüyordu.

“Stavrogin! Çay ister misiniz?”

Bu arada yerden kalkmıştı. Nikolay Vsevolodoviç, “Sıcaksa, hayır demem.” diye cevap verdi. “İliklerime kadar ıslandım.”

Kirilov memnun bir tavırla, “Evet, sıcak... Hatta kaynıyor.” dedi. “Oturun. Çamur içinde kalmışsınız ama önemli değil. Daha sonra silip temizlerim.”

Nikolay Vsevolodoviç bir sandalyeye rahatça oturdu ve verilen çayı bir dikişte içti.

“Bir fincan daha?” diye sordu Kirilov.

“Hayır, teşekkür ederim.”

O zamana kadar ayakta duran Kirilov, ziyaretçisinin tam karşısındaki sandalyeye oturdu.

“Sizi buraya hangi rüzgâr attı?” diye sordu.

“İş. Şu mektubu okuyun. Gaganov’dan. Petersburg’da onun hakkında söylediklerimi hatırlar mısınız?”

Kirilov mektubu alıp okudu. Sonra masanın üzerine koydu ve ziyaretçisinin konuşmasını bekledi.

Nikolay Vsevolodoviç anlatmaya başladı.

“Bildiğiniz gibi bu Gaganov’la hayatımda ilk kez Petersburg’da, bir ay evvel karşılaştım. Topu topu üç kere, farklı mekanlarda birbirimize rastladık. Benimle samimiyeti olmadığı ve konuşmadığı halde, bana karşı son derece küstah davrandı. O zaman bunu size anlatmıştım. Fakat bilmediğiniz bir şey var. Petersburg’dan ayrılmadan evvel bana bir mektup yolladı. Tabii bu mektup bambaşka, kaba bir dille yazılmıştı ve buna bir sebep ileri sürülmemişti. Ben de hemen bir mektupla cevap verdim. Büyük bir samimiyetle, dört sene evvel kulüpte babası ile aramda geçen olayın o zamanki rahatsızlığımdan kaynaklandığını ve özür dilemeye hazır olduğumu bildirdim. Bunu dikkate alarak beni bağışlamasını rica ettim. Mektubuma cevap vermeden çekip gitti. Buraya geldiğimde onu azgın bir boğa gibi köpürmüş halde bul-

dum. Daha evvel toplumun içinde bana söylediklerini tekrarlıyor ve beni suçlamaya devam ediyor. Ve bugün, bu mektubu aldım. Öyle bir mektup ki böylesini şimdiye kadar kimsenin almış olduğunu sanmıyorum. İçi türlü hakaretlerle dolu. ‘Tokatlanmış suratınız’ tarzında bir sürü hakaret var içinde. Düello şahidim olmayı reddetmeyeceğiniz umuduyla geldim.”

Kirilov, “Hiç kimse böyle bir mektup almamıştır diyorsunuz.” dedi. “Öfkeliyken her insan böyle bir mektup yazabilir. Puşkin, Gekern’e böyle bir mektup yazmıştı. Pekâlâ, geleceğim. Nerede ve ne zaman, söyleyin yeter.”

Nikolay Vsevolodoviç bu durumun yarın halledilmesini istediğini söyledi. Fakat Kirilov’un Gaganov’dan tekrar özür dilemeye hazır olduğunu, hatta gerekirse mektupla da ayrıca özür dileyebileceğini, ayrıca Gaganov’un da bir daha böyle mektuplar yazmamaya söz vermesi gerektiğini ve daha evvel gönderilen mektubun hiç yazılmamış olarak kabul edileceğini bildirmesini istiyordu.

Kirilov, “Çok alttan alıyorsunuz.” dedi. “Kabul etmeyecektir.”

“Buraya gelmemin asıl nedeni, ona bunları söyleyip söyleyemeyeceğinizi öğrenmek.”

“Söylerim. Sizin bileceğiniz bir şey bu, ama kabul etmeyecektir.”

“Kabul etmeyeceğini ben de biliyorum.”

“Dövüşmek isteyecektir. Onunla nasıl dövüşeceğinize karar verdiğiniz mi?”

“Ben her şeyin yarın olup bitmesini arzu ediyorum. Yarın sabah saat tam dokuzda Gaganov’un evine gideceksiniz. Sizi dinleyecek ve size, kendi şahidi ile görüşebileceğiniz bir saat verecektir, saat on bir mesela... Onlarla bütün konular üzerinde anlaşın; saat bir ya da iki civarında, kararlaştıracağınız yerde buluşuruz. Böyle bir anlaşma için elinizden geleni yapmanızı rica edeceğim. Tabii silah, tabanca olacaktır. Özellikle dövüş sahasına arası on adım olan iki çizgi çekilmesini istiyorum. Bu çizgilerden yine

onar adım sayarak iki tarafa da tekrar birer çizgi çekin. Verilen işaret üzerine bu çizgilerden başlayarak atış çizgilerine kadar yürüyeceğiz. Her ikimizin de bu çizgiye kadar yürümesi gerekiyor. Tabii, taraflar arzu ettikleri takdirde daha evvel de ateş edebilirler. Bütün söyleyeceklerim bu kadar.

Kirilov, "Atış çizgilerinin arasındaki on adımlık uzaklık çok yakın." dedi.

"Madem böyle düşünüyorsunuz, on iki adım olsun ama daha fazla değil. Bir tabancanın nasıl doldurulduğunu bilir misiniz?"

"Biliyorum. İki tabancam var. Onları hiç kullanmadığınıza dair yemin edeceğim. Onun şahidi de öyle... İki takım tabanca olacak, kura ile ya onun tabancalarını ya da bizimkileri seçeceğiz."

"Güzel."

"Tabancaları görmek ister misiniz?"

"Kesinlikle..."

Kirilov, odanın bir köşesinde duran bavulunun üzerine eğildi. Bavul boşaltılmamıştı, istediği zaman kendisine gerekli öteberiyi alıyordu. Bavulun dibinden, hurma ağacından yapılmış ve içi kırmızı kadife ile döşenmiş pahalı bir kutu aldı ve çok güzel bir çift tabanca çıkardı.

"Her şey var. Barut, kurşun, kovan... Ayrıca bir de toplu tabancam var. Bir dakika bekleyin."

Tekrar bavulunun üstüne eğildi ve başka bir kutudan, Amerikan yapısı toplu bir tabanca çıkardı.

"Cephaneniz bir hayli çok. Üstelik hepsi de pahalı şeyler."

"Evet, çok pahalı."

Fakir ve ihtiyaç içinde olan ama asla bundan etkilenmeyen Kirilov, büyük zorluklarla sağladığı bu silahlarını şimdi büyük bir gururla gösteriyordu.

Nikolay Vsevolodoviç bir dakikalık sessizlikten sonra tereddütle sordu.

“Fikrinizi değiştirmediniz, değil mi?”

Kirilov, sorusunun ne anlama geldiğini ses tonundan anlayarak hemen cevap verdi:

“Hayır.”

Nikolay Vsevolodoviç kısa bir tereddüitten sonra yine sordu:

“Ne zaman?”

Bu arada Kirilov kutuları yine bavuluna koymuş ve yerine oturmuştu. Sorudan biraz sıkıldığını fakat bütün sorulara cevap vermeye hazır olduğunu hissettiren bir ifadeyle, “Bildığınız gibi benim elimde olan bir şey değil.” dedi. “Ne zaman söylerlerse...” dedi, siyah, donuk ve durgun ama dost bakışlarını ondan ayırmadan.

Nikolay Vsevolodoviç kaşlarını çatıp birkaç dakika düşündükten sonra, “Kendi kendini vurmak isteyen birini anlarım...” dedi. “Benim bile böyle düşündüğüm anlar oldu. Fakat her defasında yeni düşüncelerle kendime geldim. Eğer biri bir suç işlese ya da daha önemlisi, yüz kızartıcı bir suç işlese yani alçaklık etse, hem de... Yaptığı saçma olsa, insanların bin sene hatırlayacakları, nefretle anacakları, her andıklarında yere tükürecekleri bir suç olsa bile... Birdenbire ‘şakağa sıkılan bir kurşun, her şeyi kökünden halledecektir.’ İnsanlar hatırlayacaklarmış, nefretle anacaklarmış... Bunun ne önemi olabilir artık, öyle değil mi?”

Kirilov bir anlık tereddüitten sonra, “Buna yeni düşünceler mi diyorsunuz?” diye sordu.

“Hayır, yalnız, aklıma ilk geldiğinde, bu düşüncenin tamamen yeni olduğunu hissettim.”

Kirilov, “Düşünceyi mi hissettiniz?” dedi. “Çok güzel! İnsanın kafasında eski birçok düşünce vardır ve her akla gelişinde yeni

olur. Doğrudur. Sanki ilk kez oluyormuş gibi kafam böyle düşüncelerle dolup taşıyor.”

Nikolay Vsevolodoviç söylenenleri dinlemeden sözlerine devam etti:

“Ay’da yaşadığınızı ve orada bir sürü saçma suçlar işlediğinizi düşünelim. Siz buradayken, ay var olduğu sürece, oradaki insanların, bu yaptıklarınıza binlerce sene güleceğini, isminizi tiksinti ile anacaklarını biliyorsunuz. Fakat siz buradasınız ve Ay’a buradan bakıyorsunuz. Orada yaptıklarınızdan ve oradaki insanların isminizi nefretle anmalarından size ne? Doğru, değil mi?”

Kirilov, “Bilmiyorum.” diye cevap verdi. Sonra soğuk, fakat kesin bir dille ekledi: “Ay’a hiç gitmedim.” Bunu şaka olsun diye bir olguyu dile getirmek amacıyla söylemişti.

“Biraz evvel buradaki çocuk kimindi?”

“İhtiyar kadının kaynanası geldi... Yani gelini geldi... Hepsi bir. Üç gün oluyor. Hasta. Midesinden sancı çekiyor ve sabahlara kadar kıvranıp haykırıyor. Kadın uyuduktan sonra, ihtiyar çocuğu alıp buraya getiriyor. Onu topla eğlendiriyorum. Topu Hamburg’dan almıştım... Havaya atıp tutuyorum. İnsanın belini ve sırtını güçlendirir. Kız çocuğu.”

“Çocukları sever misiniz?”

Kirilov, oldukça ilgisiz bir sesle, “Severim.” diye cevap verdi.

“O zaman hayatı da seviyor olmalısınız, değil mi? “

“Evet, hayatı severim. Neden?”

“Ama kendi kendinizi vurmaya karar vermişsiniz.”

“Vermişsem ne olacak? Bu ikisini neden bir tutuyorsunuz? Hayat farklı bir şey, diğeri farklı bir şey. Hayat var, ölümse yok.”

“Öbür dünyada hayatın devam edeceğine inanıyor musunuz?”

“Öbür dünyadaki sonsuz hayata değil, bu dünyadaki sonsuz hayata inanıyorum. Bazı anlar vardır ki o ana geldiğinizde zaman birden durur. İşte o an, ölümsüzlük başlayacaktır.”

“Böyle bir ana erişmeyi mi umuyorsunuz?”

“Evet.”

Nikolay Vsevolodoviç alay etmeden ve ağır bir sesle, “Zamanımızda bunun olabileceğini sanmam.” dedi. “Evrenin sonu üzerinde kehanetlerde bulunan kutsal kitapta melek, artık zamanın olmayacağına dair yemin eder.”

“Biliyorum. Bu düşünce orada çok açık ve net bir şekilde ifade edilmiştir. İnsanoğlu mutluluğu bulduğunda zaman olmayacak çünkü zamana ihtiyaç olmayacak. Çok doğru bir düşünce.”

“Peki zamanı ne yapacaklar?”

“Hiçbir şey... Zaman bir nesne değil, düşüncedir. Zihinlerden silinecektir.”

Nikolay Vsevolodoviç tiksintili bir acımayla, “Dünyanın başlangıcından bu yana hep aynı düşünceler...” diye mırıldandı.

Ziyaretçisinin söylediği bu söz, düşüncelerini çok iyi ifade ediyormuş gibi Kirilov gözleri parlayarak haykırdı:

“Evet! Dünyanın başlangıcından beri hep aynı!”

“Mutlu birine benziyorsunuz Kirilov. Mutlu musunuz?”

Kirilov sıradan bir soruya sıradan bir cevap veriyormuş gibi:

“Evet, çok mutluyum.” dedi,

“Fakat son zamanlarda ıstırap çektiniz, değil mi? Liputin’e kızmamış mıydınız?”

“Hmm... Şimdi kimseye kızmıyorum. O zamanlar mutlu olduğumu bilmiyordum. Ağaçtan düşmüş yaprak gördünüz mü hiç?”

“Gördüm.”

“Son günlerde ben de bir yaprak gördüm. Ortasında pek az yeşili kalmış ve sararmış bir yaprak. Kenarları da çürümüştü. Rüzgâra kapılmış uçuyordu. Henüz on yaşında bir çocukken, kışın gözlerimi yumar, henüz damarları yeni belli olan yeşil yaprakları ve güneşi hayal ederdim. Gözlerimi açar ve gördüklerime inanmazdım. Çünkü gözlerimi kapadığım zaman gördüklerim o kadar güzeldi ki gözlerimi hemen tekrar yumardım.”

“Bu ne demek? Ne anlama geliyor bu söyledikleriniz?”

“Ha... Hayır... Neden? Bir anlamı olduğu için değil. Sadece bir yapraktan, yeşil bir yapraktan söz ediyorum Yaprak güzeldir. Her şey güzeldir.”

“Her şey mi?”

“Her şey. İnsanoğlu mutlu değil, çünkü mutlu olduğunu bilmiyor. Hepsi bu... Hepsi bu! Bunu öğrenen biri mutlu olacaktır. Hemen o anda. Kaynana öldükten sonra bu çocuk yaşayacak... Hepsi güzel. Hepsi iyi. Bunu birden anladım.”

“Ya hayatta kalan bu kız çocuğu açlıktan ölür, hakarete, tecavüze uğrarsa, bu da iyi ve güzel mi?”

“Evet, bu da iyi, bu da güzel. Ve bu çocuk için bir insanın kafasını koparsalar da iyi ve güzel. Kafasını koparmasalar da iyi ve güzel. Her şey iyi ve güzeldir... Her şey. Her şeyin iyi ve güzel olduğunu bilenler de iyi ve güzeldirler. Bunu bilseler kendilerini iyi hissederler, ama bilmiyorlar ve öyle hissetmiyorlar. Bütün düşüncelerim budur... Bundan başka düşüncem de yoktur.”

“Bu kadar mutlu olduğunuzu ne zaman anladınız?”

“Geçen hafta, salı günü... Hayır, hayır çarşamba günü... Gece vakti.”

“Değişikliğin sebebi neydi?”

“Hatırlamıyorum. Öyle oldu işte. Odada dolaşıyordum... Bir şey fark etmez. Saati durdurdum. İkiyi otuz yedi dakika geçiyordu.”

“Zamanın durması gerektiğine bir sembol olarak herhalde...”

Kirilov cevap vermedi. Sonra birden, “Onlar iyi değildirler,” dedi, “çünkü iyi olduklarını bilmiyorlar. Bunu anladıkları zaman, küçük bir kıza tecavüz etmeyeceklerdir. İyi olduklarını anlamaları gerekir. Bundan sonra da hepsi, hepsi iyi olacaktır.”

“Bunu bildiğinize göre, siz iyisiniz?”

“Ben iyi bir insanım.”

Nikolay Vsevolodoviç kaşlarını çatarak, “Bu doğru aslında.” diye mırıldandı.

“İnsanlara herkesin iyi olduğunu öğreten, dünyayı tamamlayacaktır.”

“Öğreten çarmıha gerildi.”

“Hayata tekrar dönecek ve ismi İnsan-Tanrı olacaktır.”

“Tanrı-İnsan mı?”

“İnsan-Tanrı... Diğerinden farkı budur.”

“Aziz tasvirlerinin önünde kandil yakmaya da başladınız mı?”

“Evet, yaktım.”

“O halde Tanrı’ya inanıyorsunuz?”

Kirilov bir solukta mırıldandı:

“İhtiyar kadın kandilin yanmasından hoşlanıyor... Bugün işi vardı ben yaktım..”

“Dua etmeye de başladınız mı?”

“Her şeye dua ederim. Bakın, duvarda bir örümcek yürüyor... Ona bakıyor ve yürüyebildiği için şükrediyorum.”

Kirilov’un gözleri yine ışıldadı. Devamlı olarak Nikolay Vsevolodoviç’e bakıyordu. Bakışları sert ve sabitti. Nikolay Vsevolodoviç kaşlarını hafifçe çatmış, biraz küçümseyerek ba-

kıyordu ama bakışlarında alay yoktu. Sonra şapkasını alarak ayağa kalkarken, “Bir daha geldiğim zaman, Tanrı’ya da inanmış olacağınıza bahse girerim.” dedi.

Kirilov da yerinden kalkarak, “Neden?” diye sordu.

“Tanrı’ya inandığınızı bilseydiniz, ona inanırdınız. Ama hâlâ Tanrı’ya inandığınızı bilmediğiniz için ona inanmıyorsunuz.” diye güldü Nikolay Vsevolodoviç.

Kirilov, bu sözleri bir an düşündükten sonra:

“Böyle değil.” dedi. “Düşüncemi tersyüz ettiniz. Espriden başka bir şey değil bu dediğiniz. Hayatımdaki değerinizi hatırlayın Stavrogin.”

“Görüşmek üzere Kirilov.”

“Geceleyin tekrar gelin. Ne zaman?”

“Yarını unutmadınız, değil mi?”

“Ah, unutmuştum. Fakat meraklanmayın, uyuyakalmam. Saat tam dokuzda. İstedğim zaman erken kalkabiliyorum. Yatağa yatar kendi kendime ‘Saat yedide’ derim ve saat tam yedide uyanırım. ‘Saat onda’ derim ve saat tam onda uyanırım.”

Nikolay Vsevolodoviç, Kirilov’un renksiz yüzüne bakarak:

“Garip güçleriniz var.” dedi.

“Gelip size kapıyı açarım, merak etmeyin.”

“Zahmet etmeyin, Şatov açar.”

“Ah, Şatov. Olur. Güle güle.”

VI

Lebyadkinlerin boşalttığı evde artık sadece Şatov oturuyordu, kapısı açıktı. Fakat koridora giren Stavrogin, zifiri karanlıkta kaldı ve el yordamı ile çatıya çıkan merdivenleri aradı. Birden üst katta bir kapı açıldı ve ışık koridora kadar vurdu. Şatov dışarı

çıkmamış, sadece kapıyı açmıştı. Nikolay Vsevolodoviç odanın kapısında durduğu zaman Şatov'un, masanın yanında kendisini beklediğini gördü.

"Beni bir iş için kabul edecek misiniz?" diye sordu kapıdan.

Şatov, "Buyurun..." dedi. "Oturun. Kapıyı kilitleyin. Hayır, durun ben kilitleyeceğim."

Kapıyı kilitledikten sonra geldi ve Stavrogin'in karşısına oturdu. Hafta boyunca bir hayli zayıflamıştı. Ateşli bir hastalıkla yatmış gibi görünüyordu. Gözlerini yere çevirerek yumuşak bir sesle:

"Beni hasta ettiniz." dedi. "Neden gelmediniz?"

"Geleceğimden emin miydiniz?"

"Evet. Bir dakika durun... Sayıklıyordum, belki de hâlâ sayıklıyorum... Bir dakika durun."

Yerinden kalkıp duvarın yanında duran üç gözlü raftan bir şey aldı. Bir tabancaydı bu.

"Bir gece sabaha kadar beni öldürmeye geleceğinizi sayıkladım ve ertesi sabah erkenden son kuruşuma kadar vererek bu tabancayı satın aldım. Serseri Lyamşin'den. Sonra birden kendime geldim. Tabancanın kurşunu yok. O zamandan beri de rafta yatıp duruyordu. Bir dakika..."

Yerinden kalktı. Tavandaki havalandırma penceresini açmak üzereyken Stavrogin ona engel oldu.

"Atmayın. Neden atacaksınız? Değerli sayılır. Hem sonra, Şatov'un penceresinin altında tabanca var, diye laf ederler. Tekrar yerine koyun ve şöyle oturun. Sizi öldürmeye geleceğimi düşündüğünüz için neden özür dilediğinizi söyler misiniz? Sizinle barışmaya gelmedim. Önemli bir konuyu tartışmak için geldim. Her şeyden evvel bana şunu söyleyin: Beni tokatlamanızın nedeni karınızla ilgim olduğunu düşünmeniz değil sanıyorum, yanılıyor muyum?"

Şatov bakışlarını yine yere çevirerek, “Bu sebeple olmadığını siz de biliyorsunuz zaten.”

“Ne de kız kardeşiniz hakkında söylenen dedikodulara inandığınız için...”

Şatov, sabırsız bir tavırla ayaklarını yere vurarak, “Hayır, hayır, kuşkusuz ki değil!” dedi. “Kız kardeşim daha işin başında böyle bir şey olmadığını söylemişti.”

Stavrogin, sakın bir tavırla devam etti:

“Demek ki ben haklıyım ve siz de haklıdınız. Evet, Marya Lebyadkina kanunen karımdır. Dört buçuk sene evvel Petersburg’da onunla evlenmiştim. Bana vurmanızın sebebi Marya Lebyadkina, öyle değil mi?”

Şatov, garip bir tavırla Stavrogin’e bakarak mırıldandı:

“Evet, tahmin etmiş, ama inanmamıştım.”

“Bundan dolayı mı bana vurdunuz?”

Şatov şaşırmıştı, kıpkırmızı olmuştu, ne söylediğini kendisi de anlamıyormuş gibi, “Alçaldığınız için vurdum.” dedi. “Yalanınız için vurdum. Size doğru yürüdüğüm zaman sizi cezalandırmak gibi bir arzum yoktu, size vuracağımı bilmiyordum. Hayatımda size çok değer verdiğim için vurdum. Ben...”

“Anlıyorum, anlıyorum. Söyleyecekleriniz sizde kalsın. Ateşiniz olmasına üzüldüm. Sizinle önemli bir meseleyi görüşmek için gelmiştim çünkü.”

Şatov titreyerek yerinden kalktı:

“Sizi uzun zamandan beri bekliyordum.” dedi. “Meselenin ne olduğunu söyleyin... Ben de söyleyeceğim. Daha sonra...” Yerine oturdu.

Stavrogin, merakla Şatov’u incelemeye başladı.

“Konuşmak üzere geldiğim mesele diğerlerinden çok farklı.” dedi. “Bazı nedenlerden dolayı bu saatte gelmek zorunda kaldım. Sizi bir an evvel uyarmalıydım. Öldürülebilirsiniz.”

Şatov, gözlerinde vahşi pırıltılar yanarak Stavrogin’e baktı. Sonra, yumuşak bir sesle, “Hayatımın tehlikede olabileceğini biliyorum.” dedi. “Fakat siz... Bunu nasıl öğrenebildiniz?”

“Çünkü ben de sizin gibi, onlardan biriyim. Ben de sizin gibi örgüte kayıtlıyım.”

“Siz... Siz de... Birliğin üyesi misiniz?”

Stavrogin hafif bir tebessümle, “Bakışlarınızdan, benden her şeyi beklediğinizi, ama bunu beklemediğinizi anlıyorum.” dedi. “Lütfen cevap verin, hayatınıza kastedileceğini önceden biliyor muydunuz?”

Şatov, birden büyük bir öfkeye kapılarak haykırdı:

“Böyle bir şeyi aklıma bile getirmezdin! Hatta bana söylediğin halde bile inanamıyorum... Oysa... Oysa, o salakların neler yapabileceğini kimse tahmin edemez! Onlardan korkmuyorum! Onlardan ayrıldım artık. Bunun mümkün olamayacağını söylemek için adam tam dört defa geldi... Fakat...”

Stavrogin’e bakarak devam etti:

“Neler biliyorsunuz?”

Stavrogin, sadece görevini yapan bir adamın soğukluğu ile:

“Hemen telaşlanmayın, sizi kandırmıyorum.” dedi. “Ne bildiğimi sordunuz. İki sene evvel Avrupa’da örgüte katıldığınızı biliyorum, Amerika’ya gidişinizden hemen önce... Amerika’dayken bana uzun uzun yazmıştınız. Aklıma gelmişken söylemek isterim, mektuplarınıza mektupla cevap vermediğim için özür dilerim. Sadece...”

Şatov, “...Para göndermekle yetindiniz.” diye sözünü tamamladı. Masanın çekmecesinden gökkuşağı rengi bir kâğıt para çıkararak

sözüne devam etti: “İşte, alın. Bana gönderdiğiniz yüz ruble. Siz olmasaydınız orada ölüp kalacaktım. Anneniz olmasaydı, bu parayı ödemem için daha çok beklerdiniz. Hastalıktan sonra fakir düşünce, bu parayı anneniz vermişti. Tam dokuz ay oluyor. Fakat devam edin, lütfen.”

Şatov’un nefesi kesilmişti:

“Amerika’da kaldığınız sürede fikirleriniz değişti ve İsviçre’ye döndüğünüzde istifa etmek istediniz. Size bir cevap vermeden, Rusya’ya gitmenizi, birinden bir baskı makinesi devralmanızı ve onlar tarafından gönderilecek birine teslim etmenizi söylediler. Bütün ayrıntılarını bilmemekle beraber buraya kadar söylediklerim doğru, değil mi? Bu isteklerinin son olduğunu ve göreviniz bittikten sonra sizi serbest bırakacaklarını düşünerek bu görevi kabul ettiniz. Doğru ya da yanlış, bütün bunları onlardan değil, tesadüf sonucu başka yerden öğrendim. Yalnız, şimdi bile anlayamadığınız bir konu var ki o da, o bayların sizden ayrılmak niyetinde olmadıklarıdır.”

Şatov, sesi yettiği kadar haykırdı:

“Bu çok saçma! Onlarla olan bağlarımı koparacağımı açıkça bildirdim! Bunu yapmaya hakkım var. Vicdanımın ve düşüncelerimin hakkı... Bu kararımdan dönmeyeceğim! Dünyada beni caydıracak hiçbir kuvvet...”

Stavrogin, onun konuşmasını yarıda keserek ciddi bir tavırla:

“Böyle bağırmasanız iyi olur.” dedi. “Şu Verhovenski öyle kararlı bir adam ki belki şu anda bile kapınızı ya kendisi dinliyor ya da başka birine dinletiyordur. Hatta şu sarhoş Lebyadkin bile size göz kulak olmak talimatını almış olabilir. Ve belki siz de onu gözlüyordunuz... Haklı mıyım? Dile getirdiğiniz sebepleri Verhovenski kabul etti mi etmedi mi, siz onu söyleyin?”

“Kabul etti. Bunun mümkün olduğunu, haklı olduğumu...”

“Eh, o zaman sizi kandırıyor. Hatta onlardan olmayan Kirilov’un bile bir ara sizi gözleyip onlara bilgi verdiğini düşünüyorum. Örgütün hizmetinde olduklarını bilmeden çalışan bir sürü ajan var. Hareketleriniz daima kontrol altında. Pyotr Verhovenski, buraya sırf sizinle ilgili sorunu halletmek için geldi ve yetkileri de çok geniş... Çok şey biliyorsunuz. Hayatta kalmanız onlar için tehlikeli olduğundan, uygun bir zamanını bulup sizi temizleyecekler. Bunun gerçek olduğunu tekrarlamak zorundayım. Şunu da ilave etmeliyim: Neden olduğunu bilmem ama sizin polise çalıştığınıza ve şimdiye kadar onları ihbar etmediyseniz bile ilk fırsatta edeceğinize inanıyorlar. Doğru mu bu?”

Sıradan bir ses tonuyla sorulan bu soruya Şatov, yüzünü ekşiterek öfkeyle, kaçamak bir cevap verdi:

“Casus olsam bile kimi ihbar edeceğim?” Stavrogin’in içinde bulunduğu durumla çok ilgilendiği her halinden belli olan Şatov, “Hayır, beni bir tarafa bırakın!” diye haykırdı. “Benim canım cehennem! Siz, siz, Stavrogin, böylesine iğrenç, değersiz, aptalca bir işe nasıl karışabildiniz? Örgüte üye olmak!” Sonra birden çaresizlik içinde haykırdı: “Nikolay Stavrogin’in kahramanlığı bu mu olacaktı?”

Bundan daha acıklı bir şey olamazmış gibi ellerini bile ovuşturmaya başlamıştı.

Nikolay Vsevolodoviç gerçekten şaşırarak, “Özür dilerim.” dedi. “Fakat beni bir güneş, kendinizi de bir sinekmiş gibi gösteriyorsunuz. Bunun böyle olduğunu Amerika’dan gönderdiğiniz mektuplardan bile anlıyordum.”

Şatov birden konuşmaya başladı.

“Siz... Siz... Biliyorsunuz... Ah, bunu tartışmayalım... Bana açıklayabilerseniz açıklayın.” Sonra derin bir soluk alarak tekrarladı. “Soruma cevap verin! Soruma cevap verin!”

“Memnuniyetle. Böyle bir lağım çukuruna nasıl düştüğümü mü soruyorsunuz? Size söylediklerimden sonra, bu konuda sizinle

biraz daha samimi olmalıyım. Görüyorsunuz ya kesin konuşuyorum. Gerçekten bu örgüte bağlı değilim ve hiçbir zaman da bağlı olmadım. Aralarına katılmadığım için onlardan ayrılmaya sizden çok hakkım var. Bunun tam tersine, işin daha başında, onlardan biri olmadığımı, onlara yardım ettiysem, bunun tamamen rastlantı olduğunu ve kendileri ile hiçbir ilişkim olamayacağını söyledim. Örgütün yeniden yapılanmasında bazı katkıları var, hepsi o kadar. Fakat şimdi düşüncelerini değiştirmişler ve benim tehlike arz ettiğim kararına varmışlar. Belki ben de kara listedeyim...”

“Ah, hep ölüm kararı verirler zaten. Başka bir şey bilmezler... Üç buçuk kişinin imzaladığı küçük bir kâğıt parçasıdır karar dedikleri. Bu işi sonuna kadar götürebileceklerine gerçekten inanıyor musunuz?”

Stavrogin, her zamanki umursamaz ve biraz da gevşek tavrıyla devam etti:

“Bu noktada bir bakıma haklı, bir bakıma değilsiniz. Kuşkusuz bunların yarısı hayal. Bir avuç insan yapabileceklerini ve bunların önemini büyütüyor. Hatta bana kalırsa bütün örgüt sadece Pyotr Verhovenski’den oluşuyor; kendisi ise alçakgönüllülükle, kendi örgütünün ajanı olarak tanıtıyor kendini. Örgütün temel düşüncelerine gelirsek, kendisine benzeyen örgütlerinkinden daha saçma değil. ‘Enternasyonal’ ile ilişkileri var. Ajanlarını Rusya’ya sokmayı başardılar. Hatta değişik bir yöntem bile bulmuşlar... Fakat kuşkusuz ki teorik olarak. Buradaki amaçlarına gelince Rusların içinde oldukları işler daima pek belirsiz ve beklenmedik olmuştur, bundan dolayı bu ülkede her şeyin denenebileceğini unutmamalısınız. Verhovenski’nin inatçı bir insan olduğunun altını çizmeliyim.”

Şatov öfkeyle, “Rusya’yı hiç anlamayan bir bit, bir kara cahil, koca bir ahmaktır!” diye haykırdı.

“Onu yeteri kadar tanımıyorsunuz. Rusya hakkında bilgilerinin zayıf olduğu doğru fakat yine de sizin ve benim kadar bilgisi vardır. Ayrıca Verhovenski aşırı dercede coşkulu biridir.”

“Verhovenski ha?”

“Evet, kuşku yok. Soytarılığı bırakıp yarı çılgın olduğu anları vardır. Sözlerinizden birini size hatırlatacağım: ‘Bir insanın ne kadar güçlü olabileceğini biliyor musunuz?’ Lütfen gülmeyin. Tetiği çekebilecek biridir o. Benim de bir casus olduğumdan şüpheleniyorlar. İşlerinde tecrübesiz oldukları için karşlarına çıkan herkesin casus olduğundan kuşkuluyorlar.”

“Korkmuyorsunuz, değil mi?”

“Ha... Hayır. Korkmuyorum. Fakat sizin durumunuz çok daha farklı. Uyarmamın nedeni dikkatli olmanız içindir. Bana kalırsa sizi tehdit edenlerin budala olduğunu düşünmemelisiniz. Söz konusu olan onların zeki olup olmadıkları değil. Sizden ve benden çok daha güçlü kişilere el kaldırdılar. Ah, saat on bir buçuğa gelmiş.” Saatine baktıktan sonra sandalyesinden kalktı. “Size bir soru daha sormak istiyorum fakat bunun konuştuğumuz sorunlarla ilgisi yok.”

Şatov ayağa fırlayarak, “Tanrı aşkına!” diye haykırdı.

Stavrogin, soran gözlerle baktı.

“Ne demek istiyorsun?”

Şatov anlaşılmaz bir heyecanla, “Sorun Tanrı aşkına, sorun!” diye haykırdı. “Fakat size de benim bir soru sormam şartıyla. Lütfen izin verin.. Sorun sorunuzu!”

Stavrogin, biraz bekledikten sonra başladı:

“Anladığım kadarıyla Marya’nın üzerinde belirli bir etkiniz var. Sizinle konuşmaktan ve sizi dinlemekten hoşlanıyormuş. Öyle değil mi?”

Şatov, biraz şaşırarak Stavrogin’e baktı:

“Evet... Benim sözümü dinler.”

“Onunla evli olduğumu en kısa zamanda resmen bildirmek istiyorum.”

Şatov dehşet içinde fısıldadı:

“Bu nasıl olur?”

“Ne demek istiyorsunuz? Bunun zor bir tarafı yok. Evliliğin şahitleri bu kentte zaten. O zaman, Petersburg’da her şey yasalara uygun bir şekilde yapıldı. Topluma duyurulmamasının nedeni, evliliğin şahitleri Kirilov, Pyotr Verhovenski ve akrabam olduğunu reddedemeyeceğim Lebyadkin’in susmaya söz vermiş olmalarıdır.”

“Bunu demek istemedim. O kadar soğukkanlı konuşuyorsunuz ki... Fakat devam edin! Bu evliliğe zorlanmadınız, değil mi?”

Stavrogin, Şatov’un meydan okuyan bakışlarına gülümseyerek cevap verdikten sonra, “Hayır, beni kimse zorlamadı.” dedi.

Şatov heyecandan titreyerek, “Peki, her zaman söz ettiği şu çocuk meselesi nedir?” diye sordu.

“Çocuğundan mı söz ediyor? Ulu Tanrım, böyle bir şeyden haberim yok. İlk kez duyuyorum. Hiçbir zaman çocuğu olmadı. Olamazdı da, halen bakiredir...”

“Anlıyorum! Tahmin etmiştim. Dinleyin!”

“Neyiniz var, Şatov?”

Şatov yüzünü elleriyle kapayarak arkasına döndü. Sonra birden Stavrogin’i omuzlarından yakaladı:

“Biliyor musunuz?” diye bağırdı. “Hiç değilse, bütün bunları neden yaptığınızı, böyle bir cezayı kendinize neden verdiğinizi biliyor musunuz?”

“Sorunuz zekice, fakat sizi şaşırtacağım. Evet, onunla neden evlendiğimi ve şimdi sizin deyişinizle, kendime neden böyle ceza verdiğimi biliyorum.”

“Bunu sonra tartışırız. Konumuzdan sapmayalım. Sizi tam iki sene bekledim.”

“Öyle mi?”

“Sizi çok uzun zaman bekledim. Sizden başka hiç kimse... Bunu size Amerika’dan da yazmıştım.”

“Uzun mektubunuzu çok iyi hatırlıyorum.”

“Okunamayacak kadar uzun olan mektubu değil mi? Altı kocaman sayfa. Durun, konuşmayın... Konuşmayın! Bana on dakikanızı daha ayırabilir misiniz? Sizi uzun zamandır bekliyordum!”

“Size yarım saat ayırabilirim, uygun mu?”

Şatov öfkeyle, “Fakat...” dedi. “Bu tavrınızı bırakmak şartıyla. Anlıyor musunuz? Size yalvarmam gerekirken, sizden bunu istiyorum... Yalvarması gereken birinin, istemesi ne demektir bilir misiniz?”

Stavrogin zayıf bir tebessümle, “Böylece, yüce bir amaç uğruna olağan hayatın üzerine yükseldiğinizi anlıyorum.” dedi. “Ve ayrıca üzülerek ateşinizin olduğunu da görüyorum.”

Şatov, “Bana saygılı davranmanızı istiyorum... Talep ediyorum!” diye haykırdı. “Kişiliğime saygı değil... Kişiliğimin canı cehenneme! Öteki şeyden dolayı, sadece bu seferlik, birkaç sözüm var, sadece onları söyleyene kadar saygı talep ediyorum. Dünyada son defa olmak üzere... Bu tavrınızı değiştirin ve insan gibi konuşun! Ömrünüzde bir kere olsun insan sesiyle konuşun! Bunu kendim için değil sizin için istiyorum. Sınırsız gücünüzü öğrenmenize yardımcı olduğum için yüzünüze attığım yumruk için beni bağışlamak zorunda olduğunuzu anlıyor musunuz? Yine o büyüklük taslayan tebessümün dudaklarınızda dolaştığını görüyorum. Ah, beni ne zaman anlayacaksınız? Bırakın artık bu kibirli tavırları!

Lütfen, bunu sizden talep ettiğimi anlayın... Talep ediyorum... Aksi halde konuşmam. Asla konuşmam!"

Şatov öfkeden sayıklamaya başlamıştı. Kaşları çatılan Stavrogin, eskisinden daha dikkatli görünüyordu. Stavrogin ciddi ve inandırıcı bir sesle:

"Yarım saat kalacağıma söz verdiğime göre, zaman benim için çok değerli demektir. Sizi ilgiyle dinlemeye niyetli olduğumu bilmenizi isterim ve... Ve sizden benim için yeni olan birçok şey öğreneceğime eminim."

Stavrogin yine sandalyesine oturdu.

Şatov, "Oturun!" diye bağırdı ve nasıl olduysa birden sandalyesine çöktü.

Stavrogin bir kere daha:

"Fakat size hatırlatayım," dedi, "sizden Marya ile ilgili bir ricada bulunacaktım. Bu onun için çok önemlidir."

Konuşmasının en can alıcı yerinde sözü birden kesilen ve soruyu anlamayan biri gibi şaşırان Şatov'un kaşları çatıldı.

"Nedir?"

Stavrogin samimi bir gülümsemeyle, "Bitirmeme fırsat vermediniz ki..." dedi.

Şatov birden durumu kavrayarak elini salladı ve hemen konuya dönmek için, "Ah, saçma, saçma!" diye bağırdı. "Daha sonra, daha sonra!"

VII

Bunun farkında olmadan tehdit eder gibi bir tavırla, gözlerinden ateş saçarak iskemlesinde ileri doğru eğilen Şatov, sağ elinin işaret parmağını sallayarak (bu hareketinin farkında bile değildi) konuşmaya başladı:

“Biliyor musunuz, şimdi yeryüzünde ‘Tanrı özelliğini taşıyan’, yeni Tanrı adına dünyayı kurtaracak olan, hayatın anahtarlarını elinde tutan insanların kim olduğunu... Bu insanların hangi ulustan olduğunu ve isimlerini biliyor musunuz?”

“Tavrınıza bakacak olursak, bunun Rus halkı olduğunu söyleyebilirim.”

Şatov yerinden sıçrayarak, “Gülmeye başladınız bile! Ah, insanlar...”

“Kendinize gelin, rica ederim. Aksine, böyle bir şey söyleyeceğinizi tahmin ettiğim için gülümsedim.”

“Böyle bir şey bekliyordunuz öyle mi? Peki, bu sözler, sizin bildiğiniz sözler değil mi?”

“Sözü nereye getirmek istediğinizi de biliyorum. Bütün cümleleriniz, hatta Tanrı özelliğini taşıyan insanlar deyişiniz, Amerika’ya hareketinizden iki sene evvel Avrupa’da konuştuklarımızın devamıdır. Hiç değilse şimdi hatırladığım kadarı bu.”

“Bu sizin deyişinizdir, benim değil. Sizin kendi deyişinizdir... Çünkü konuşan sizdiniz. Konuşan bir öğretmen vardı, yeniden dirilen bir öğrencisi vardı. O öğrenci ben, öğretmen ise sizdiniz.”

“Ama hatırlarsanız asıl o zaman örgüte katıldınız. Zaten ondan sonra da hemen Amerika’ya gittiniz.”

“Doğru. Bunun hakkında size Amerika’dan yazmıştım. Size, hemen her şeyi yazmıştım. Çocukluğumdan beri benimsediğim, bütün ümitlerimi bağladığım ve uğrunda gözyaşı döktüğüm bir inançtan, kendimi bu kadar çabuk koparıp kurtaramadığım doğrudur. Tanrıları değiştirmek güçtür. O zaman size inanmadım çünkü inanmak istemiyordum ve son defa olmak üzere bütün umutlarımı şu lağım çukuruna bağladım. Fakat ekilen tohum kalbimde kaldı ve büyüdü. Bana ciddi olarak söyleyin, Amerika’dan yazdığım mektubu sonuna kadar okumuş muydunuz? Belki de hiç okumamışsınızdır?”

“O mektubun üç sayfasını okudum. İlk ve son sayfalarını okudum. Orta sayfasına da şöyle bir göz attım. Ama hep okumaya niyetliydim.”

Şatov elini sallayarak Stavrogin’i susturdu:

“Ah, artık ne fark eder ki... Rus insanı hakkında söylediğiniz o sözleri inkâr ediyorsanız böyle bir şeyi nasıl söyleyebildiniz? İşte bunu anlayamıyorum.”

Stavrogin esrarengiz bir tavırla:

“Sizi inandırmaya çalışırken, belki de sizden çok kendimi düşünüyordum.” dedi.

“Amerika’da üç ay samanların üstünde çaresiz bir adamla beraber yattım ve ondan, benim içime Tanrı ve vatan sevgisinin tohumlarını ektiğiniz zamanlarda, belki de aynı günlerde zavallı Kirilov’un da kalbine zehir tohumları ektiğinizi öğrendim. Zavallının içini yalanlarla, iftiralarla doldurdunuz ve onu yarı deli bir hale getirdiniz. Şimdi ona gidip bir bakın... Sizin eseriniz. Ama onu zaten gördünüz, değil mi?”

“Her şeyden evvel çok mutlu ve iyi olduğunu bizzat kendisi söyledi. Bunların aynı zamana rastladığını düşünmekte haklısınız ama bunun ne anlamı var? Bir kez daha söylüyorum, hiçbirinizi kandırmadım.”

“Dinsiz misiniz? Şimdi bir dinsiz misiniz?”

“Evet.”

“Ya o zaman?”

“Şimdi olduğum gibiydim.”

“Konuşmaya başladığımda saygı duymanızı istediğim kişi ben değildim. Sizin gibi zeki bir insanın bunu anlaması gerekirdi.” dedi Şatov.

“İlk sözlerinizi duyar duymaz kalkıp gitmediğime göre hâlâ buradaysam, sorularınıza cevap veriyorsam ve bağırmanıza bile ses çıkarmadıysam, size olan saygımı kaybetmemişim demektir.”

Şatov elinin bir hareketi ile Stavrogin’e susmasını işaret ederek:

“Bir dinsiz Rus olamaz, bir dinsiz Rus olmaktan çıkar, değişinizi hatırlar mısınız? Böyle söylediğinizi hatırlıyor musunuz?” diye sordu.

“Öyle mi?” diye sordu Nikolay Vsevolodoviç.

“Siz mi soruyorsunuz? Hatırlamadınız mı? Oysa Rus ruhunun başlıca özelliklerinden birini dile getirmiştiniz. Bunu unutmanız mümkün değil! O zamanlar söylediğiniz başka bir şeyi daha hatırlatayım: ‘Ortodoks olmayan biri, Rus olamaz!’”

“Bunun Slavsever bir düşünce olduğunu zannediyorum.”

“Hayır, günümüz Slavseverleri böyle bir düşünceyi reddediyor. Ama siz daha da ileri gitmiştiniz. Roma Katolikliğinin Hıristiyanlık olmadığını ileri sürüyordunuz. Roma’nın, şeytanın üçüncü oyununa kanan İsa’nın bir krallığı olmadan yeryüzünde kalamayacağını bildirdiğini, Katoliklerin ise yeni bir İsa yarattığını ve bütün Batı dünyasını yıktığını söyleyen siz değil misiniz? Fransa’nın Katolik kilisesi yüzünden acı çektiğini, Roma Tanrısı’nı kabullenmediklerini fakat başka bir tanrı da bulamadıklarını söyleyen siz değil misiniz? O zamanlar böyle konuşabiliyordunuz! Konuşmalarımızı çok iyi hatırlıyorum.”

Stavrogin ciddi bir sesle, “Eğer inançlı biri olsaydım kuşkusuz şimdi de aynı düşünceleri ileri sürerdim.” dedi. “Bu eski düşüncelerimi tekrarlamanız bende son derece kötü bir etki yaratıyor. Artık susar mısınız?”

Şatov, Stavrogin’in isteğine aldırmandan haykırdı:

“Eğer inaçlı biri olsaydınız?! Ama gerçeğin İsa’nın dışında olduğunu size matematiksel olarak ispatlasalar bile, gerçeğin yanında

olmaktansa İsa'nın yanında olmayı tercih edeceğinizi söyleyen siz değil miydiniz? Söylediniz mi bunu? Söylediniz mi?"

Stavrogin sesini yükselterek, "Fakat ben de size bir soru sorayım..." dedi. "Bu sabırsız... İnsana huzursuzluk veren imtihanın amacı nedir?"

"Bu imtihan, bir daha tekrarlanmayacak ve size bir daha hatırlatılmayacaktır."

"Sonsuzlukta ve zamanın dışında olduğumuzu hâlâ ısrarla söylüyorsunuz."

Şatov birden bağırdı:

"Susun! Aptal ve beceriksiz olabilirim, varsın öyle olsun! O zamanki esas düşüncenizi bir kez daha tekrarlamama izin verirsiniz? Sadece on satır kadar... Özetleyeceğim..."

"Şayet özetleyecekseniz tekrarlayabilirsiniz."

Stavrogin saatine bakma isteğini güçlkle yendi.

Şatov sandalyesinden ileri uzandı, neredeyse parmağını sallayacak gibiydi. Stavrogin'e korkunç bir ifadeyle bakmaya devam ederek, kitaptan okuyormuş gibi tane tane konuşarak anlatmaya başladı:

"Hiçbir ulus, hayatını bilim ve mantık çerçevesi dahilinde oturtmuş değildir. Böyle bir örnek gösteremeyiz. Sosyalizm, temelde dinsizliktir. Çünkü en başından itibaren dinsizliği esas alan bir organizasyon olduğunu, bilim ve mantık üzerine kurulacağını ilan etti. Dünya kurulduğundan beri, mantık ve bilim her ulusta daima ikinci planda kalmıştır. Dünya duruncaya kadar da böyle devam edecektir. Uluslar bambaşka güçler tarafından şekillendirilir, nereden geldiğini bilmediğimiz bir güç bu. Bitmez tükenmez bir şekilde sona varmayı arzulayan, ama aynı anda sonu inkâr eden bir güçtür bu. Varlığını tekrar ve tekrar ispatlamayı arzulayan, ölümü ve varlığını inkâr eden bir güçtür. Kutsal kitapta 'hayat ırmağı'nın kuruyacağı söylendiği gibi bu güç de hayatın ruhudur. Filozofların dedikleri gibi bu güç, bir

estetik öz, bir ahlak özüdür; basit olarak adlandırdığım gibi ‘tanrıyı arama’ özüdür. Varlığının her döneminde bütün ulusların amacı sadece tanrıyı bulmaktır. Tek gerçek olarak illa ki kendi tanrısını ve ona olan inancını aramaktır. Şimdiye kadar uluslar hiçbir dönemde hiçbir zaman tek bir tanrıya inanmamıştır, her ulusun kendi tanrısı olmuştur.

Tek bir tanrıya inanç, ulus kavramının ortadan kalkacağına ilk işaretidir. Tanrılar ortak Tanrı haline gelince, kendileri ile beraber, onlara olan inanç ve insanlık da yok olur. Bir ulus güçlendikçe tanrısı da diğerlerinden daha özel olacak, diğerlerinden ayrılacaktır. Dinî inancı olmayan bir ulus yoktur, şu ana kadar böyle bir ulusun varlığından söz edemeyiz. Her ulusun kendine has iyilik ve kötülük kavramı, kendine has iyiliği ve kötülüğü vardır. Ulusların iyi ve kötü kavramları ortak olduğu takdirde, o uluslar yok olmaya, iyi ile kötü arasındaki farklar da yavaş yavaş silinmeye, kaybolmaya başlar. Mantık hiçbir zaman iyi ile kötü arasındaki ayrımı görebilecek, hatta yaklaşık olsa bile iyiyi kötüden ayırabilecek güçte olmamıştır. Tersine, bunları acınacak şekilde birbirine karıştırmıştır. Bilime gelince, onun çözümlenmiş şekli, daima zor kullanma temeline dayanmıştır. Bu zor kullanma yüzyılımıza kadar hiç bilinmemiş bir salgın hastalıktan, kıtlıktan, savaştan bile korkunç olan, insanlığın en büyük felaketi olan yarı doğru bilim için de özellikle doğrudur. Yarı doğru bilim, şimdiye kadar dünyanın görmediği bir despottur. Kendi rahipleri ve esirleri olan, insanlığın bugüne kadar düşünmeden önünde secde ettiği, bilimin kendisinin bile önünde utanç verecek bir şekilde eğildiği bir despottur. Bütün bunlar sizin sözleriniz, Stavrogin. Tabii, söz ettiğim yarı doğru bilim hariç. Bu bana ait bir söz. Çünkü ben yarı doğru bilimi temsil ediyorum ve bu nedenle de ondan nefret ediyorum. Sizin düşüncelerinize ve kendi deyimlerinize gelince, onların hiçbirini değiştirmeden söyledim. Tek kelimesini bile değiştirmedim.”

Stavrogin tedbirli bir tavırla, “Zannetmiyorum...” dedi. “Söylediklerimi kabullenmişsiniz ve farkında olmadan değiştirmiş

olabilirsiniz. Tanrı'yı, ulusun basit bir niteliği düzeyine indirgediğiniz gerçek..." Birdenbire, Şatov'un sadece sözlerini değil hareketlerini de yakından izlemeye başladı.

Şatov, "Tanrı'yı ulusun basit bir niteliği düzeyine mi indirdim?" diye bağırdı. "Tam tersi, ulusu Tanrı'ya yükselttim. Bunun aksi ne zaman olmuştur ki? Ulus, Tanrı'nın bedenidir. Her ulus ancak kendisinin özel bir tanrısı olduğu, diğer tanrıları reddettiği sürece ulus olarak kalabilir. Kendi Tanrısı'yla dünyanın üstesinden geleceğine ve bütün diğer tanrılar üzerinde zafer sağlayacağına inandığı sürece de böyle olacaktır. Büyük uluslar, hiç değilse insanlığın başında yürüyen uluslar, buna daima inanmışlardır. Gerçeklere karşı durmak mümkün olamaz. Yahudiler, gerçek Tanrı'yı bekledikleri için yaşadılar ve bir gerçek Tanrı'yı dünyaya bıraktılar. Yunanlılar doğayı tanrılaştırdılar ve dinlerini dünyaya yaydılar, yani felsefe ve sanatı. Romalılar devlet içinde insanları tanrılaştırdılar ve devleti uluslara miras bıraktılar. Fransa uzun tarihi boyunca sadece, Roma'nın tanrı düşüncesinin gelişmesi ve kaynaşmasıydı. Nihayet Roma, tanrısını lağıma attı ve kendisini dinsizliğe verdi! Şimdilik buna sosyalizm diyorlar. Çünkü dinsizlik Roma Katolikliğinden daha sağlıklıydı. Büyük bir ulus, gerçeğin yalnız kendisinde, kesin olarak yalnız kendisinde olduğu ve dünyayı elindeki bu gerçekle kurtarma inancını yitirdiği an, büyüklüğünü kaybeder ve yalnız etnografik bir materyal olur. Gerçekten büyük bir ulus, insanlık için ikinci derecede bir rol oynamayı hiçbir zaman kabullenemez. Bu inancı kaybeden bir ulus, artık ulus değildir. Yalnız bir gerçek vardır ve bu nedenle, her ne kadar diğer ulusların kendi özel tanrıları bulunsa bile, bütün uluslar arasında, gerçek tanrıya sahip olacak ancak bir ulus vardır. Tanrı'yı kendinde taşıyan insanlar sadece Rus ulusudur ve..." Sözünün burasında öfkeyle, "...Ve siz Stavrogin, beni bu kadar budala mı sanıyorsunuz?" diye haykırdı. "Şu anda söylediklerimin, Moskova Slavseverlerinin ağızlarında çiğnediği bayatlamış kelimeler ya da aksine yeniden doğuşu anlatan en yeni kelimeler olduğunu bilmeyecek kadar budala mıyım? Ve... Ve şu

dakikada bana gülüp gülmemenizin hiç önemi yok. Tek kelimeyi bile anlayamamanız umurumda mı? Ah, yüzünüzün şu andaki ifadesinden ve gururla gülümsemenizden nasıl iğreniyorum!..”

Yerinden fırladığı zaman ağzı köpürmüştü. Stavrogin, yerinden kalkmadan son derece ciddi bir şekilde, “Aksine Şatov, aksine...” dedi. “Ateşli sözleriniz anılarımı canlandırdı. Sözleriniz iki sene evvel içinde bulunduğum ruhsal durumu hatırlattı. Biraz evvel söylediğim gibi o zamanki düşüncelerimi büyüttüğünüzü söylemeyeceğim. Üçüncü kez söylüyorum, şimdi anlattıklarınızı son kelimelerine kadar doğrulamak isterdim, ama...”

“Ama ürkek bir tavşan gibisiniz?”

“Ne... Ne cesa...?”

Şatov tekrar otururken kindar bir gülümsemeyle, “Size ait olan aşağılık bir deyimdir.” dedi. “‘Tavşan yemek için... Önce onu yakalamak gerekir. Tanrı’ya inanmak için de... Tanrı’nın olması gerek.’ Bana söylendiğine göre, Petersburg’da sürekli tekrarladığınız bir sözmüş. Nozdreov’un tavşanı arka bacaklarından yakalamak istemesi gibi.”

“Hayır, o yakaladığını söyleyerek övünür. Sırası gelmişken, izinle bir soru da ben soracağım. Zaten bunu sormak hakkını da kazandım. Söyleyin bana, tavşanınızı yakaladınız mı, yoksa hâlâ kaçak mı?”

Şatov, birden tepeden tırnağa titremeye başladı:

“Böyle kelimeler kullanmayın!” dedi. “Ne cüretle... Başka kelimeler kullanmanızı öneriyorum. Hemen!”

Stavrogin, sert bir tavırla ona bakarak, “Nasıl isterseniz.” dedi.

“Başka şekilde de sorabilirim. Bütün öğrenmek istediğim, Tanrı’ya inanıp inanmadığınız.”

Şatov, öfkeyle mırıldandı:

“Rusya’ya inanıyorum. Ortodoks Kilisesi’ne inanıyorum. Ben... Ben İsa’nın varlığına inanıyorum... Onun benzerinin Rusya’da doğacağına inanıyorum. İnaniyorum ki...”

“Ya Tanrı’ya? Tanrı’ya inanıyor musunuz?”

“Tan... Tanrı’ya da inanacağım.”

Stavrogin’in yüzünde en ufak bir hareket bile olmadı. Şatov meydan okurcasına ateş püsküren gözlerle, karşısındakini kült etmek ister gibi bakıyordu. Nihayet, “Görüyorsunuz ya, ona hiç inanmadığımı söylemedim size!” diye haykırdı. “Şimdilik mutsuz, can sıkıcı bir insan olduğumu anlatmak istiyorum... Sadece şimdilik... Fakat canım cehennemin dibine gitsin! Önemli olan sizsiniz, ben değil. Ben yeteneksiz biriyim. Her yeteneksiz kişi gibi sadece kanımı verebilirim, fazlasını değil. Fakat kanımın da cehenneme kadar yolu var! Sizin hakkınızda konuşuyorum. Burada iki seneden beri sizi bekliyordum.. Siz, ancak siz... Bayrağı çekebilirsiniz!”

Söylemek istediğini bitirmedi. Çaresizlik içindeymiş gibi dirseklerini masaya dayadı ve başını ellerinin arasına aldı.

Stavrogin, “Madem siz söz ettiniz...” dedi. “Bir noktaya dikkatinizi çekmek isterim: Neden herkes elime bir bayrak tutuşturmaya kalkar? Pyotr Verhovenski bile, ‘onların bayraklarını’ kaldırılabileceğime inanıyor. Hiç değilse bana öyle söylüyor. Suç işlemekteki olağanüstü yeteneğim yüzünden, onlar için Stenka Razin rolü oynayabileceğimi düşünüyor. Bu kelimeler de aynen onun sözleri.”

Şatov, “Ne dediniz!” diye sordu. “Suç işlemekteki olağanüstü yeteneğiniz yüzünden mi?”

“Onun sözleri!”

Şatov, kötümser bir tavırla gülümseyerek, “Anlıyorum...” dedi. “Petersburg’da hayvanca tutkuları olan gizli bir topluluğa üye olduğunuz doğru mu? Marki de Sade’nin bile sizden ders ala-

bileceği doğru mu? Çocukları ayarttığınız, yoldan çıkardığınız doğru mu?” Birden kendisini kaybederek haykırdı: “Cevap verin, yalan söylemeye kalkmayın. Nikolay Stavrogin, yüzünü yumruklamış Şatov’un karşısında yalan söyleyemez! Her şeyi olduğu gibi söyleyin! Şayet bu doğruysa, sizi hemen burada öldürürüm!”

Uzunca bir sessizlikten sonra Stavrogin, yüzü solmuş ve gözlerinden ateş püskürerek, “Bu sözleri söyledim, ama çocuklara elimi sürmedim!” dedi.

Şatov, parıldayan gözlerini ondan ayırmadan, kendisinden emin bir tavırla, “Ama bu sözleri söylediniz!” dedi. “En vahşi ve alçak sefahatte de insanlık uğruna kendinizi feda eden kahramanca bir eylemde de aynı güzelliği bulduğunuz, ikisinin arasında bir ayrım gözetmediğiniz, ikisinden de aynı derecede haz aldığınız doğru mu?”

Stavrogin istediği anda kalkıp gidebilecekken ne yerinden kırmılıyor ve ne de gitmeye istekli görünüyordu.

“Böyle sorulara cevap vermek mümkün değil... Cevap vermeyi reddediyorum.” diye mırıldandı.

Hâlâ öfkeden titreyen Şatov, “Kötülüğün neden kötü, iyiliğin neden iyi olduğunu ben de bilmiyorum.” dedi. “Fakat bunlar arasındaki ayrımın, Stavroginler gibi soylu beylerde neden silinip kaybolduğunu biliyorum. Şu kadınla neden evlendiğinizi biliyor musunuz? Çünkü böyle bir evliliğin rezaleti ve anlamsızlığı, onu dâhice kılıyor da ondan! Ah, lağımın kenarında hiçbir zaman yürümezsiniz ama lağımın içine paldır küldür dalarsınız. Bu evliliği manevi alçaklığınızın, vicdan azabınızın, işkence zevkinizin ihtirasından yaptınız. Sinir bozukluğuna işaret eden bu evlilik aynı zamanda sağduyuya karşı bir meydan okumadır ve bu his, karşı konamayacak derecede kışkırtıcıdır! Stavrogin ve bir zavallı, belleği noksan, yoksul, topal! Valinin kulağını ısırduğunuz zaman bundan hoşlanmış mıydınız? Söyleyin, hoşlanmış mıydınız?”

Stavrogin'in yüzü giderek soluyordu. Çarpık bir tebessümle, "Evlenme nedenim hakkında yanılmakla beraber siz bir psikologsunuz." dedi. "Hayret ediyorum doğrusu. Gerçi bütün bunları nereden öğrenmiş olabilirsiniz? Kirilov mu yoksa? Ama o..."

"Yüzünüz soluyor, değil mi?"

Stavrogin, sonunda sesini yükselterek, "Benden ne istiyorsunuz?" diye sordu. "Yarım saatten beri kırbacınızın altında oturuyorum; hiç değilse kibarca gitmeme izin verebilirdiniz, eğer... Eğer bana böyle davranmanız için mantıklı bir nedeniniz yoksa..."

"Mantıklı bir neden mi?"

"Elbette. Hiç değilse amacınızı söylemek zorundasınız. Böyle davranmanızı bekliyordum ama bütün gördüğüm tükürür gibi konuşmanız. Kapıyı açmak zahmetine katlanır mısınız, lütfen."

Stavrogin, oturduğu sandalyeden kalktı. Şatov öfkeyle arkasından fırladı. Stavrogin'in omzunu tutarak, "Toprağı öpün, gözyaşlarınızla sulayın, merhamet dilenin!" diye haykırdı.

Stavrogin başını önüne eğerek büyük bir kederle, "Fakat o sabah sizi... Öldürmedim, değil mi?" diye sordu. "Ellerimi çektim, değil mi?"

"Haydi, bana her şeyi anlatın! Bana tehlikeyi haber vermeye geldiniz... Beni konuşturdunuz... Yarın evliliğinizi resmen açıklamaya niyetli olduğunuzu söylediniz! Yeni korkunç bir düşüncenin elinde kıvrandığınızı yüzünüzden anlamıyor muyum sanıyorsunuz? Stavrogin, neden sonsuza kadar size inanmalıyım? Başka biriyle böyle konuşabilir miydim? Stavrogin'le konuşuyorum diye çıplaklığımdan utanmıyordum. Stavrogin beni dinliyor diye, kendi değişimle büyük bir düşüncayı karikatürize etmekten korkmadım... Siz gittikten sonra ayak izlerinizi bile öpeceğimi bilmiyor musunuz? Sizi kalbimden söküp atamam, Nikolay Stavrogin!"

Stavrogin soğuk bir sesle, "Sizi sevemediğim için özür dilerim, Şatov." dedi.

“Sevemeyeceğinizi biliyorum. Yalan söylemediğinizi de biliyorum. Dinleyin. Her şeyi düzeltebilirim. Sizin için o tavşanı yakalayacağım.”

Stavrogin susuyordu.

“Bir beyefendinin oğlu olduğunuz için dinsizsiniz, son efendi olduğunuz için... Kendi halkınızı tanımadığınız için iyilik ve kötülük arasındaki ayrımı tanımlayamıyorsunuz ve yapamayacaksınız da... Halkın ta derinlerinden çıkıp gelen bir nesil kapıyı çalıyor. Ne siz ne de baba ve oğul Verhovenskiler bu nesli anlayabilir... Ne de ben... Çünkü ben de bir efendiyim. Ben, köleniz ve uşağınız Paşka'nın oğlu... Dinleyin, çalışarak Tanrı'ya varın, her şey ondadır, yoksa siz de küf gibi yok olacaksınız. Tanrı'ya, çalışmakla ulaşacaksınız.”

“Çalışmakla Tanrı'ya erişmek mi? Nasıl bir çalışma?”

“Rençperlik. Varlıklı olmaktan vazgeçin. Ah, gülüyorsunuz! Bir hileden mi korkuyorsunuz?”

Fakat Stavrogin gülmüyordu. Gerçek bir şey bulmuş gibi bir an düşündükten sonra:

“Çalışmakla Tanrı'ya erişilebileceğini ve bu çalışmanın da rençperlik olduğunu düşünüyorsunuz, değil mi?” diye sordu. Sonra birden konuyu değiştirdi. “Sahi,” dedi, “bana iyi hatırlattınız. Zengin olmadığımı ve atacak bir şeyim bulunmadığını biliyor muydunuz? Öyle ki Marya'nın geleceğini bile garanti altına alacak durumda değilim. Başka bir şey daha var. Eğer sizce bir sakınca yoksa ileride Marya'ya göz kulak olur musunuz diye sormaya gelmiştim. Onun zavallı düşüncelerine ancak siz bir etki yapabilirsiniz. Bunu, bana herhangi bir şey olursa, diye söylüyorum.”

Şatov bir eliyle mumu alırken, öbür elini salladı.

“Marya Timofeyevna’yı unutmadığınıza sevindim doğrusu. Tabii ki istediğinizi yapacağım... Kendiliğinden anlaşılır bir şey bu... Tihon’a gidin. Gidip Tihon’u görün.”

“Kimi?”

“Tihon. Eskiden rahipti, şimdi hasta, kentin sınırına yakın Efimiyevo-Bogorodski Manastırı’nda yaşıyor.”

“Ve ne yapıyor?”

“Hiçbir şey... Onu ziyarete giden birçok insan var. Siz de gidip onu görün. Neden görmeyesiniz? Neden olmasın, yani?”

“İsmi ilk kez duyuyorum ve... Şimdiye kadar böyle bir adamla tanışmamıştım. Teşekkür ederim, gidip onu göreceğim.”

Şatov, elindeki mumla merdivenleri aydınlatarak, “Bu taraftan...” dedi. Merdivenlerden indikten sonra, sokağa açılan kapıyı çekip açtı. “İşte.” diye ilave etti.

Stavrogin kapıdan çıkarken sakın bir sesle, “Bir daha sizi görmeye gelmeyeceğim.” dedi.

Sokak hâlâ zifiri karanlıktı ve yağmur dinmemişti.

İKİNCİ BÖLÜM

GECE (DEVAM)

I

Stavrogin, Bogoyavlenskaya Sokağı boyunca yürüdü. Yol hafifçe meyilliydi ve çamurda ayakları kayıyordu. Sonunda karşısına sisle kaplı geniş bir boşluk çıktı... Nehir. Büyük evlerin yerini küçük kulübeler aldı. Stavrogin, uzun süre nehirden fazla ayrılmadan karışık sokaklardan, çitlerin kenarından yürüdü. Buraları çok iyi bildiği, yolunu şaşırmadan yürümesinden belli oluyordu. Düşüncelere dalmış gibiydi. Kendini birden dubalar üzerine kurulmuş ıslak köprüünün üzerinde bulunca şaşırarak etrafına bakındı. Etrafta kimseler yoktu. Yollar o kadar tenhaydı ki hemen dirseğinin dibinde kendisine yabancı gelmeyen şımarık bir ses duyduğu zaman elinde olmadan irkildi.

“Özür dilerim efendim, şemsiyenizden benim de yararlanmamın bir sakıncası var mı?”

Gerçekten de bir gölge şemsiyenin altına süzüldü ya da Stavrogin'e öyle geldi. Askerlerin dediği gibi adamla omuz omuza yürüyordu. Nikolay Vsevolodoviç adımlarını ağırlaştırarak, karanlığın izin verdiği ölçüde yanındaki adamın yüzünü görmeye çalıştı. Üzerinde kaba elbiseler bulunan adam kısa boyluydu. Kıvırcık saçlarını ancak örten, kenarları yırtık bir şapka, başında limon kabuğu gibi duruyordu. Saçları kuzguni siyah, gözleri iri, güçlü kuvvetli bir adamdı. Gözlerinde, genelde çingenelerde olduğu gibi sarımtırak bir parıltı vardı. Öyle ki bu zifiri karanlıkta bile

parıltıları görmek mümkündü. Yaklaşık kırk yaşlarındaydı, sarhoş değildi.

Nikolay Vsevolodoviç, “Beni tanıyor musun?” diye sordu.

“Siz Bay Stavrogin’siniz, efendim. Geçen pazar tren istasyonunda sizi göstermişlerdi. Ayrıca, hakkınızda daha evvel de çok şey duymuştum, efendim.”

“Pyotr Stepanoviç’ten mi? Yoksa sen... Sen kaçak Fedka oluyasın?”

“Vaftiz adım Fyodor Fyodoroviç’tir, efendim. Buralarda oturan bir annem var, efendim. Şimdi çok yaşlı, efendim ve her geçen gün biraz daha çöküyor. Yaşlılığına, ayağının birinin çukurda olduğuna bakmadan, benim için gece gündüz dua eder, efendim.”

“Kaçak bir mahkûmsun, doğru mu bu?”

“Evet efendim, iyi bir değiş-tokuş yaptım doğrusu. Ömür boyu hapis cezası almıştım; onlara bir mahkûmun sahip olduğu her şeyi yani zincir ve koğuşu bıraktım, ben de pılımı pırtımı alıp çıktım çünkü cezamı bitirmek için çok uzun bir zaman gerekiyordu, efendim.”

“Burada ne yapıyorsun?”

“Elimden geldiği kadar geçinmeye çalışıyorum, efendim. Geçen hafta amcam buradaki hapishanede öldü, efendim. Kalpazanlıktan mahkûmdu. Onun ruhuna, köpeklere iki düzine taş attım, efendim. Şimdilik yaptığım iş bu kadar. Ayrıca, Pyotr Stepanoviç efendim, bütün Rusya’da serbest olarak dolaşabilmem için bana bir pasaport temin edeceğini vaat etti. Galiba tüccar pasaportu efendim. Çünkü babası beni İngiliz Kulübü’nde kumarda kaybetmiş. Bu haksızlık ve insanlığa sığmaz bir davranış. İçimi biraz ısıtabilmek için bana üç ruble verebilir misiniz, efendim?”

“Burada beni bekliyordunuz, demek... Ben böyle işleri sevmem. Bundan hoşlanmadım. Kim söyledi sana burada beklemeni?”

“Kimse efendim. Sizin ne kadar merhametli olduğunuzu bildiğimden, efendim, bunu herkes biliyor. Sıfırı tüketmek üzereyim, efendim. Son cuma, midemi etli börekle tıka basa doldurdum. O zamandan beri bir şey yemedim. Ertesi gün sabrettim. Üçüncü gün yine bir şey yemedim. Nehirde su bol fakat o kadar çok içtim ki midemde kurbağalar kol gezmeye başladı. Benim gibi zavallı birine birkaç kuruş ayıramaz mısınız, efendim? Buraya yakın bir yerde beni bekleyen bir hanım arkadaşım var, efendim ama cebimde birkaç ruble olmadan yanına gitmeye cesaretim yok.”

“Pyotr Stepanoviç, benim adıma size bir söz mü verdi?”

“Hiçbir söz vermedi, efendim ama pürüzlü bir işinizde size yardımcı olabileceğimi ima etti. Fakat kafasından geçen düşünceleri bilemiyorum, efendim. Bana sorarsanız sabrım olup olmadığını denemek istiyor, bana zerre kadar güvenmez de kendisi...”

“Neden güvenmiyormuş?”

“Pyotr Stepanoviç iyi bir astronomdur ve gökyüzünde bilmediği yıldız yoktur fakat o da hepimiz gibi yanılabılır, efendim. Tanrı’nın huzurunda size söylediklerim doğrudur, efendim. Sizin nasıl biri olduğunuzu herkes biliyor. Pyotr Stepanoviç’ten çok farklı birisiniz efendim. Eğer birine aptaldır derse, o insan onun gözünde aptal olarak kalır, efendim. Fakat ben efendim, salı ve çarşamba günü aptal olabilirim ama perşembe günü ondan daha akıllı bir insan olabilirim. Bu bakımdan, anlıyorsunuz ya efendim, pasaportum olmadığından Rusya’da kalamayacağımı düşünüyor ve beni avucunun içinde sayıyor. Pyotr Stepanoviç’in hayatı çok ucuz bulduğunu da söyleyebilirim, efendim çünkü insanlara kendince bir değer veriyor ve inancından bir milim olsun ayrılmıyor. Ayrıca çok cimri. Kendisinin haberi olmadan sizin önünüze çıkamayacağımı düşünüyor. Oysa gördüğünüz gibi karşınızdayım. Üç gündür yolunuzu bekliyorum, efendim. Üç gecedir bu köprü’nün üstünde yolunuzu gözlüyorum ve şimdi de Tanrı’nın huzurundaymış gibi önünüzdeyim. Çarığın önünde

eğilmektense, çizmenin önünde eğilmek benim için daha iyidir, efendim. Böyle düşünüyorum.”

“Peki, bu köprüden gece geçeceğimi size kim söyledi?”

“Doğrusunu söylemek gerekirse, efendim, ağzını bir an olsun kapamasını bilmeyen Yüzbaşı Lebyadkin’den öğrendim. Üç gün üç gecenin karşılığı sizden alacağım üç ruble olacaktır. Elbisele-rimin ıslanmasından, tepeden tırnağa sıırıslıklam olduğumdan söz etmeyeceğim. Sadece buna katlanıp güleceğim, efendim.”

“Köprü bitti gördüğün gibi. Haydi bakalım şimdi, ben sol tarafa sen ise sağ tarafa gidiyorsun. Bak Fyodor, söylediklerimi anlayan kimseleri severim, tekrarlamayı da hiç sevmem. Benden metelik bile alamazsın. Karşıma bir daha ne köprüde ne de başka bir yerde çık. Sakın. Sana ne şimdi ne de gelecekte ihtiyacım olacak. Bunu böyle bil. Söylediklerimi yapmayacak olursan, ellerini, kollarını bağlayıp seni polise teslim ederim. Haydi, şimdi defol bakalım!”

“Hiç değilse, size buraya kadar eşlik ettiğim için bana birkaç kuruş verseniz, efendim”

“Yaylan!”

“Ama yolunuzu bulabilecek misiniz, efendim? Buranın sokakları öyle karışık ki... Size yolunuzu gösterebilirim, efendim. Çünkü yollar şeytanın bile kafasını karıştırır.”

Stavrogin, tehdit eder bir tavırla adamdan yana döndü.

“Başını belaya mı sokmak istiyorsun?”

“Belki de fikrinizi değiştiririsiniz, efendim. Benim gibi bir öksüze acı vermek size ne kazandırır ki?”

“Kendine çok güveniyorsun bakıyorum.”

“Kendime değil size güveniyorum, efendim.”

“Sana ihtiyacım yok. Bunu zaten söylemiştim.”

“Ama benim size var efendim. Zaten bütün mesele de bu. Eh, başka çarem yok, sizin dönüşünüzü bekleyeceğim, efendim.”

“Şerefim üzerine yemin ederim, bir daha karşıma çıkacak olursan seni doğruca polise teslim ederim.”

“Öyleyse ben de zincirlerimi hazır edeceğim, efendim. Yolunuz açık olsun efendim. Şemsiyenizin altında beni barındırdığınız için de teşekkür ederim. Ölene kadar bu iyiliğinizi unutmaya-
cağım, efendim.”

Adam geride kaldı. Nikolay Vsevolodoviç büyük bir huzursuzluk içinde gideceği yere vardı. Yerden bitmiş gibi ortaya çıkan bu adamın kendisine ihtiyacı olduğuna kesin bir inancı vardı ve bunu gizlemeye gerek duymuyordu, hatta tam aksine... Serseri belki de yalan söylemiyordu. Belki de Pyotr Stepanoviç'ten gizli olarak gelmişti, kendi hesabına çalışıyordu. Eğer böyleyse, bu çok ilginçti.

II

Stavrogin'in gittiği ev, ıssız bir sokakla, mutfak bahçelerinin çitleri arasındaydı ve kelimenin tam anlamı ile kentin kenarındaydı. Bu, henüz dış kaplamaları yapılmamış, yeni, küçük, ahşap bir evdi. Pencereleden birinin panjuru özellikle açık bırakılmış ve pencerede bir mum yakılmıştı. Belli ki o gece gelecek özel bir ziyaretçinin yolunu bulması için yakılmıştı bu mum. Nikolay Vsevolodoviç eve otuz adım kala, ev sahibi olan uzun boylu bir adamın merakla sokağa baktığını gördü. Biraz sonra da adamın sabırsız ve endişeli sesini duydu.

“Siz misiniz, efendim? Siz misiniz?”

Nikolay Vsevolodoviç kapıya kadar gidip şemsiyesini kapayana kadar cevap vermedi. “Evet, benim.” diye seslendi sonra.

Kapıda duran Yüzbaşı Lebyadkin, heyecanla birkaç adım attı.

“Nihayet gelebildiniz! Lütfen, şemsiyenizi alayım, efendim. Hava çok yağışlı. Şemsiyenizi açıp bir köşeye koyarak kurutacağım. Buyurun efendim, buyurun.”

Koridordan içinde iki mum yanan odaya açılan kapı, ardına kadar açık duruyordu.

“Geleceğinizi bu kadar kesin söylemeseydiniz, umudu kesecektim artık.”

Nikolay Vsevolodoviç odaya girerken saatine bakarak:

“Bire çeyrek var.” dedi.

“Yağmur o kadar çok yağıyor ve siz o kadar uzaktan geldiniz ki... Saatim olmadığı için zamanı bilemiyorum ve... Ve pencereden de bahçeden başka bir şey görünmüyor... Yani şikâyet olarak kabul etmeyin efendim. Çünkü şikâyet etmeye hakkım yok. Sadece, bütün hafta beklemek sabrımı zorladı, o kadar... Nihayet bir karara varılmasını arzu ediyordum...”

“Ne demek istiyorsun?”

“Yani kaderimi ağzınızdan duymak istemiştım, Nikolay Vsevolodoviç. Oturun lütfen.” Masanın yanında duran sandalyeyi gösterirken eğildi.

Stavrogin çevresine bakındı. Tavanı alçak, küçük bir odaydı ve mobilya olarak sadece son derece gerekli eşyalar vardı. Yepyeni sandalyeler ve kanepenin örtüleri yoktu. Biri koltuğun yanında diğeri odanın köşesinde duran iki masa vardı. Masanın birinin üzerine örtü serilmiş, her türlü öteberi konmuş ve bunların üstüne de tertemiz bir peçete yayılmıştı. Oda tertemizdi. Yüzbaşı Lebyadkin sekiz günden beri içmiyordu. Yüzü şişmiş ve sararmıştı. Bakışları oradan oraya dolaşıyor ve içinde merak kıvılcımları uçuşuyordu. Nasıl davranacağına, konuşmaya nereden başlayacağına bir türlü karar verememişti. Eliyle odayı göstererek, “Gördüğünüz gibi,” dedi, “artık Keşiş Zosima gibi yaşıyorum. Eski zaman şövalyelerinin yeminini yerine getiriyorum: İçki yok, yalnızlık ve yoksunluk.”

“Eski şövalyeler böyle yeminler mi ediyormuş?”

“Belki de yanılıyorum. Ne yazık ki doğru dürüst bir eğitimim yok! Her şeyi berbat ettim! İnanın efendim, yüz kızartıcı zayıflığımı ancak burada anlayabildim. Ne bir bardak ne de bir damla içiyorum, efendim! Küçük bir yuvam var ve tam altı gündür vicdan temizliği ne demek çok iyi anladım. Hatta duvarlardaki reçine kokusu bile bana doğayı hatırlatıyor. Nasıl bir adammışım meğer? Ben nasıl bir adamdım? Şairin söylediği gibi,

*Geceleri evsiz barksız dolaşırım,
Gündüzleri, dilim bir karış sarkık,*

Fakat... İliklerinize kadar ıslanmışsınız... Bir fincan çay içmez misiniz?”

“Zahmet etmeyin.”

“Semaver saat sekizden beri kaynıyordu, ama... Söndü... Tıpkı dünyadaki her şey gibi. Bir gün gelecek, güneşin bile söneceğini söylüyorlar... Semaverin altının yeniden yakılmasını söyleyeceğim. Agafya hâlâ ayakta.”

“Marya Timofeyevna...”

Lebyadkin hemen, “Burada, burada.” diye fısıldadı. “Onu görmek ister miydiniz?” Odanın bitişiğindeki kapalı kapıyı gösterdi.

Stavrogin sordu:

“Uyumuyor mu?”

“Hayır, ne mümkün! Akşamdan beri sizi bekliyordu, dün sizin geleceğinizi öğrenir öğrenmez süslenmeye başladı.” Yüzünde çarpık bir tebessüm belirmişti; ama hemen kendisini toparladı.

Stavrogin kaşlarını çatarak, “Durumu nasıl?” diye sordu.

Lebyadkin, yüzünde acı bir ifadeyle omuzlarını kaldırdı.

“Durumu mu? Siz zaten biliyorsunuz, efendim fakat şu anda... Şu anda, efendim, iskambil falı bakıyor.”

“Pekâlâ, onu daha sonra göreceğim. Önce sizinle hesaplaşmamız gerekiyor.”

Stavrogin sandalyeye oturdu. Yüzbaşı koltuğa oturmaya cesaret edemeyerek başka bir sandalyeye oturdu ve dinlemek üzere biraz öne eğilip bekledi.

Stavrogin birden farkına vararak sordu:

“Köşedeki örtünün altında duran nedir?”

Lebyadkin köşeye döndü.

“O mu, efendim?” dedi. “Sizin cömertliğiniz efendim. Yeni taşınmamız ve uzun yolu göze alarak gelişiniz şerefine...” Gülümseyerek yerinden kalktı ve ayak parmaklarının ucuna basarak köşedeki küçük masanın yanına gitti, örtüyü dikkatle kaldırdı. Örtünün altında yiyecekler hazırlanmıştı: Haşlanmış et, domuz salamı, sardalya, peynir, küçük bir sürahi ve uzun bir şişe şarap. Bütün yiyecekler büyük bir dikkatle yerleştirilip hazırlanmıştı.

“Siz mi hazırladınız?”

“Evet. Daha dün hazırlamıştım. Elimden gelen gayreti gösterdim. Sizin şerefimize! Bildiğiniz gibi Marya Timofeyevna böyle şeylerle pek ilgili değil, biliyorsunuz. Her şeyi size borçluyuz, buradaki her şey size ait. Ben sadece sizin basit bir hizmetkârınızım. Fakat ruhen, efendim, ruhen tamamen özgürüm. Elimde kalan bu son şeyi benden almanız mümkün olamaz!” diye bitirdi sözünü şirin olmaya özen gösteren bir gülümsemeyle.

“Hmmm... Yerinize oturmayacak mısınız?”

Lebyadkin yerine otururken, “Size minnettarım, efendim, ama özgürüm!” diye haykırdı. “Ah Nikolay Vsevolodoviç, kalbim o kadar doluydu ki sizi nasıl sabırsızlıkla beklediğimi bilemezsiniz. İşte şimdi kaderimi tayin edeceksiniz... Hem benim hem de içerideki zavallının. Sonra da dört sene evvel orada yaptığım gibi kalbimi yine size açacağım. O zamanlar beni dinler, şiirlerimi okurdunuz... O zamanlar Shakespeare’den esinlenerek sizin palyaçonuz Falstaff adını takmışlardı bana. Hayatımda o

kadar önemli yeriniz vardı ki... Şimdiyse kaderim beni ölesiye savurmuş, üzerime tükürmüştür... Pyotr Stepanoviç bana karşı çok kötü davranıyor.”

Stavrogin onu ilgiyle dinledi ve yakından inceledi. Yüzbaşı gerçi içmeyi bırakmıştı ama yine de aklıselim biri gibi görünmekten epey uzaktı. Onun gibi yıllanmış ayyaşların düşünce ve davranışlarında daima geride bir düzensizlik, karmakarışık ve delice bir şeyler kalır. Ama düzenbazlıkta, yalan dolanda kimseden geri kalmazlar.

Stavrogin yumuşak bir tavırla, “Görüyorum ki bu dört sene içinde hiç değişmemişsiniz, Yüzbaşı.” dedi. “İnsan hayatının ikinci yarısının, genellikle birinci yarıda edinilen alışkanlıklarla dolu olduğu söylenir. Doğru olsa gerek!”

“Çok büyük bir düşünce bu! Hayatın sırrını çözdünüz efendim!” dedi coşkuyla Lebyadkin. Gerçekten heyecanlanmıştı çünkü güzel konuşmaya hayrandı. “Bana söylediklerinizin hiçbirini unutmadım, Nikolay Vsevolodoviç...” diye devam etti. “Özellikle Petersburg’da söylediğiniz bir söz aklıma kazındı: ‘Sağduyunun karşısında durabilmek için gerçekten de büyük bir insan olmak gerekir.’ Evet, efendim kelimesi kelimesine böyle söylemişsiniz.”

“Evet, ya büyük bir insan ya da budalanın biri.”

“Tamamen haklısınız, efendim. Hayatınız boyunca hep büyük sözler ettiniz. Halbuki Liputin ve Pyotr Stepanoviç böyle şeyleri söylemekten acizler! Pyotr Stepanoviç’in bana nasıl hakaret ettiğini bilemezsiniz, efendim!”

“Fakat siz de az değilsiniz yüzbaşı... Davranışlarınıza bir baksanıza!”

“Sarhoştum, efendim. Ayrıca, yüzlerce düşmanım var! Fakat... Fakat şimdi yeni bir sayfa açıyorum ve... Ve şimdi bir yılan gibi gömlek değiştireceğim. Vasiyetimi hazırladığımı biliyor musunuz, efendim?”

“Çok ilginç. Kime, ne bırakıyorsunuz?”

“Ülkeme, insanlığa ve üniversite öğrencilerime, Nikolay Vsevolodoviç. Gazetelerde bir Amerikalı’nın hayatını okudum. Bütün servetini fabrikalara ve araştırma enstitülerine bırakmış. Kemiklerini tıp akademisindeki öğrencilere ve derisini de gece gündüz Amerikan Ulusal Marşı’nın çalınması için, davul yapılmak üzere bağışlamış. Yazık ki bizler, Amerika Birleşik Devletleri’nin yanında cüce gibi kalıyoruz. Rusya tabiatın oyunudur, aklın değil. Ben mesela derimi göreve başlamak şerefine eriştiğim Akmolinski Piyade Alayı’na, her gün Rus Ulusal Marşı’nın çalınması için bırakacak olsam, bunu liberalizm olarak nitelendirilecekler ve yasaklayacaklardır, buna eminim. İşte bu nedenlerle, sadece üniversite öğrencileriyle yetindim ve kemiklerimi akademiye bırakmak niyetindeyim ama bir şartla; alnıma söyle bir etiket koyacaklar: ‘Pişman olmuş serbest düşünceli bir insandı.’ Evet, efendim, böyle işte!”

Yüzbaşı coştukça coşmuştu, Amerikalı’nın bıraktığı vasiyetnameyi önemli gördüğü belliydi. Aynı zamanda düzenbazın biri olduğu için bir zamanlar bir nevi palyaçoluğunu yaptığı Stavrogin’i eğlendirip güldürmek arzusundaydı. Fakat o güleceği yerde, kuşkulu bir tavırla, “Demek ki vasiyetinizi yayınlayıp bunun için bir ödül almak amacındasınız, öyle mi?” diye sordu.

Lebyadkin, karşısındakini dikkatle inceleyerek, “Böyle de olsa, bundan ne çıkar, Nikolay Vsevolodoviç?” diye sordu. “Ne çıkar bundan? Nasıl bir hayat yaşadığımı düşünün bir kere! Bir zamanlar sevdiğiniz şiirlerimi bile terk ettim, efendim. Bir şişe şarabın başında ne kadar güzel yazardım, değil mi? Hatırlamıyor musunuz? Yazarlık zamanlarım artık sona erdi. Gogol’un ‘Son Hikâye’sinde olduğu gibi sadece bir şiir yazdım! Rusya’nın ‘bitmiş bir şarkı’ olduğu tanımını hatırlarsınız!”

“Hangi şiirden söz ediyorsunuz?”

“Eğer O Kadın Ayağını Kırarsa!”

“Neee?”

Lebyadkin de bunu bekliyordu. Kendi şiirlerini çok değerli bulurdu fakat ikiyüzlünün biri olduğu için şiirlerinin Stavrogin'i güldürmesini isterdi. Böylece bir taşla iki kuş vurmuş oluyordu. Hem bir şair olarak kendini tatmin ediyor, hem de Stavrogin'i eğlendiriyordu. Ama şimdi, üçüncü bir amacı vardı. Şiirlerini kullanarak kendisini suçlu bulduğu bir konuda suçsuz olduğunu göstermek istiyordu.

“Eğer O Kadın Ayağını Kırarsa’ Yani, atından düşecek olursa efendim. Biraz fantezi bir düşünce, bir şairin fantezisi dir tabii... Bir keresinde atıyla geçen kızı gördüğümde şaşırmış ve kendi kendime şu önemli soruyu sormuştum: ‘O zaman ne olurdu? Yani, bir kaza olursa?’ Cevabı açıktı: Bütün hayranları kaçırsın ve yanında sadece kalbi ezik şair kalırdı. Kusura bakmayın ama bir bit bile âşık olabilir, bitken bile... Ve buna engel olacak bir yasa da yoktur. Bununla beraber, küçük hanım mektubuma ve şiirime gücünmüş. Hatta sizin bile kızdığınızı söylüyorlar. Doğru mu? Acınacak bir şey bu. İnanamam. Hayallerimle kime zararım dokunabilir ki? Ayrıca yemin ederim ki bütün bunlar Liputin'in başının altından çıkıyor. ‘Gönder, gönder! Herkesin mektup göndermeye hakkı vardır.’ Onun sözüne kanarak gönderdim.”

“Yanılmıyorsam, ona evlenme teklif ettiniz, değil mi?”

“Düşmanlar, düşmanlar, düşmanlar...”

Stavrogin soğuk bir tavırla:

“Şiirinizi okuyun!” diye sözünü kesti.

“Sadece bir fantezi, hayaller, hayaller...” dedi Lebyadkin, ama yerinde doğruldu ve elini uzatarak başladı:

*Güzeller güzeli bacağını kırdı,
Ve daha da güzelleşti
Eskiden ona âşık olan
Şimdi iki kat daha âşık*

Stavrogin elini sallayarak, “Yeter.” dedi. “Bu kadarı yeter.”

Lebyadkin, şiir okuyan kendisi değilmiş gibi konuyu hemen değiştirerek:

“Petersburg’u düşünüyorum.” dedi. “Yeniden doğuşu düşünüyorum... Efendim, bütün umudum sizsiniz. Yolculuk için gerekli parayı benden esirgemeyeceğinizi umarım. Bir haftadan beri, güneşi bekler gibi sizi bekledim.”

“Özür dilerim. Fazla param kalmadı. Hem neden size para verecekmişim?”

Nikolay Vsevolodoviç nedense birden öfkелendi. Kuru bir sesle, yüzbaşının bütün kötülüklerini saydı, sarhoşluk, yalan söylemek, Marya için verilen paraya el koymak, kız kardeşini manastırdan almak, aralarındaki sırrı açıklayacağını söyleyen mektuplar yazmak, Darya Pavlovna hakkında yaydığı dedikoduklar... Falan filan. Yüzbaşı olduğu yerde kıpırdanıyor, ellerini sallıyor ve tam cevap vermek üzere hazırlandığı zaman Stavrogin onu sert bir el hareketiyle durduruyordu. Sonunda:

“Bir şey daha var.” dedi. “Aile şerefi diye tutturmuşsunuz. Kız kardeşinizin Stavrogin ile evlenmesini şerefsizlik mi sayıyorsunuz?”

“Fakat evlilik bir sır olarak saklandı, efendim! Kız kardeşimin evliliği kötü bir şeymiş gibi toplumdan saklandı! Sizden para alıyorum ve bana soruluyor: ‘Ne parası bu?’ Dudaklarım bağlı olduğu için cevap veremiyorum. Cevap veremiyorum çünkü vereceğim cevap kız kardeşime ve aile şerefimize zarar verecektir.”

Yüzbaşı sesini yükseltmişti. Bu konu onun en çok sevdiği konuydu ve bütün kozları elinde tuttuğunu düşünüyordu. Zavallı adam, biraz sonra yiyeceği darbeden habersizdi. Stavrogin, evinin günlük sorunlarından söz eder gibi sakın bir sesle, birkaç güne kadar, belki yarın ya da öbür gün, evliliklerini topluma açıklayacağını; böylece, aileye sürülen leke ile beraber para sorununun da ortadan kalkmış olacağını anlattı. Yüzbaşı gözlerini açarak ona baktı. Önce söylenenleri anlayamamıştı. Durumun etraflıca anlatılması gerekiyordu.

“Fakat... Fakat kız kardeşim deli...”

“Gereken her şeyi yapacağım.”

“Peki... Peki, ya anneniz?”

“İstedliğini düşünmek ve yapmakta serbesttir.”

“Peki, karınızı evinize götürecek misiniz?”

“Belki götürürüm. Fakat sizi ilgilendiren bir durum değil bu. Hem de hiç ilgilendirmez.”

“Seni ilgilendirmez derken... Ne demek istiyorsunuz? Peki, ben ne olacağım?”

“Tabii ki evime kabul edilmeyeceksiniz.”

“Ama ben akrabanızım.”

“Sizin gibi akrabaları avluya bile almazlar, bırakın eve... Neden size para vermeye devam edeyim? Durum bu!”

“Nikolay Vsevolodoviç, efendim, bu mümkün değil. Bu sorunu bir kere daha gözden geçireceğinizden eminim. Bu sizin için bir intihar olacaktır... İnsanlar ne düşünecek? Ne diyecekler?”

“İnsanlarınızdan bana ne! Sarhoş bir anımda bir iddia, bir şişe şaraba bahse girerek kız kardeşinizle evlendim ve şimdi de bunu topluma duyuracağım. Bu beni eğlendirecekse neden açıklamayayım?”

Bunları öyle bir öfkeyle söylemişti ki Lebyadkin söylenenlere inanmaya başladı.

“Peki, ben ne olacağım? Ne yapacağım? Yoksa bu bir şaka mı Nikolay Vsevolodoviç?”

“Hayır, şaka değil.”

“Ama ben size inanmıyorum... Yani... O halde ben de sizi dava ederim.”

“Dünyanın en büyük aptallarından birisiniz, Yüzbaşı!”

“Olabilir. Yapabileceğim başka ne kalıyor ki? Önceleri kız kardeşim düşkünler evinde hizmetçilik yaparken çalışmasına karşılık hiç değilse başımızı sokacak bir yer buluyorduk. Beni kaderime terk edecek olursanız, ben ne olacağım?”

“Yeni bir kariyere başlamak için Petersburg’a gitmek istemiyor muydunuz? Sahi aklıma geldi. Bağışlanmak umuduyla hareketin bütün öteki üyelerini ele vermeye niyetlendiğiniz doğru mu?”

Yüzbaşı, ağzı bir karış açık olduğu halde bakmakla beraber cevap vermedi.

Nikolay Vsevolodoviç bu ana kadar biraz imalı ve biraz da alayla konuşuyordu. Öyle ki Lebyadkin, efendisi gerçekten kızıyor mu, yoksa şaka mı ediyor, evli olduğunu gerçekten açıklayacak mı, bir türlü kesin bir karar veremiyordu. Şimdi ise Stavrogin’in sert, ‘itiraz kabul etmiyorum’ tavrı hiçbir şüpheye yer bırakmıyordu. Lebyadkin sırtının ürperdiğini hissetti.

Stavrogin masanın üzerine doğru eğilerek son derece ciddi bir sesle, “Dinleyin Yüzbaşı.” dedi. “Dinleyin ve doğru cevap verin. Herhangi bir ihbarda bulundunuz mu, bulunmadınız mı? Büyük bir budalalık yaparak herhangi birine mektup falan gönderdiniz mi?”

Yüzbaşı, boş gözlerle Stavrogin’e bakarak, “Hayır, efendim,” dedi, “yapmadım, böyle bir şey de aklıma gelmedi.”

“Yalan söylüyorsunuz. Petersburg’a aslında bu nedenle gitmek istediğinizi biliyorum. Peki, gerçekten de mektup yazmadığınızı kabul edelim. Kimseye bu hususta gevezelik yapıp ele vermediniz değil mi? Bana doğruyu söyleyin. Kulağıma bir şeyler çalındı çünkü.”

Zavallı Yüzbaşı, “Sarhoşken Liputin’e söylemiştim.” diye fısıldadı. “Liputin bir haindir. Ona içimi dökmüştüm.”

“İçinizi döktünüz ha... Ama insan bu kadar budala olamaz. Bunu düşünseniz bile, kendinize saklamalıydınız. İnsanlar bugünlerde dillerini tutmayı ve az konuşmayı bilmeli.”

Yüzbaşı tir tir titriyordu,

“Ama Nikolay Vsevolodoviç,” dedi. “Siz hiçbir şeye karışmış değilsiniz ki. Ben sizi...”

“Tabii, sağdığınız ineği ele verecek kadar da budala sayılmazsınız.”

Lebyadkin, “Efendim, anlayın beni lütfen!” dedi ve çaresizlik içinde, gözyaşlarıyla, son dört sene boyunca sürdüğü hayatı özetlemeye başladı. Kendisiyle hiçbir ilgisi olmadığı halde bir sürü işe burnunu sokan ve son dakikaya kadar bu işlerin önemini kavramayan büyük bir budalanın, sarhoşluk içinde geçen düzensiz, tiksinti uyandırıcı yaşantısıydı dile getirdikleri. Daha Petersburg’dayken, sırf dostluk yüzünden üniversite öğrencisi olmadığı halde bir üniversite öğrencisi gibi davranarak, suç olduğunu bilmeden, hiçbir kötü şey düşünmeden, bir sürü bildiriye merdivenlere, gazete yerine, mektup kutularına, tiyatro-larda şehirlilerin şapkalarının içine, paltolarının ceplerine nasıl sokuşturduğunu bir bir anlattı. Daha sonra bu iş için onlardan para almaya başladığını da söyledi. “O zamanlar çok parasızdım, efendim.” diyordu. Lebyadkin, “Ah Nikolay Vsevolodoviç beni en çok üzen, bu yaptıklarımın yasalara göre suç olmasıydı.” diye haykırdı. “Günün birinde, yabasını kaparak sabah evden fırlayan birinin akşam evine zengin olarak döneceğini bildiren bildiriler dağıttım. Düşündükçe tüylerim diken diken oluyor! Bazen de beş altı satırlık, bütün Rusya’ya hitap eden bildiriler çıkarıyorlardı. ‘Acele edin, kiliseleri kapatın, Tanrı’yı yok edin, evlilik kurumunu çökertin, miras hakkını ortadan kaldırın, bıçaklarla silahlanın’ ve daha başka neler yazdıklarını Tanrı bilir ancak. Bu bildirilerden biriyle yakalandım. Fakat Tanrı onları korusun, alayın subayları bana bir temiz dayak attıktan sonra serbest bıraktılar. Geçen sene, elli rublelik sahte Fransız paralarını Korovayev’e verirken az kalsın yakalanıyordum. Tanrı’ya

şükürler olsun, Korovayev, sarhoşken havuza düşüp boğuldu ve suçlu olduğumu kanıtlayamadılar. Virginskilerde hazırlanan evli sosyalist kadının özgürlüğünü savunan bildirileri ve ayrıca geçen Haziran ayı, kentimiz X... bölgesinde de bazı yasak bildirileri dağıttığım doğru. Yine böyle bir görev vereceklerini bildirdiler. Pyotr Stepanoviç emirleri yerine getirmem gerektiğini tekrarlıyor hep, bir süreden beri beni tehdit ediyor. Bakın beni pazar günü nasıl tehdit etti! Ben bir köleyim, efendim, ben bir küçük tırtılım, Tanrı değil. Şair Derjavin'den farkım budur! Düşünün ne kadar yoksulum!”

Stavrogin bütün anlatılanları büyük bir ilgiyle dinledi.

“Söylediklerinizin çoğunu bilmiyordum.” dedi. “Her an bir şeyler olabilir, yani başınıza bir iş gelebilir.” Bir an sustuktan sonra: “Dinleyin...” diye devam etti. “Arzu ederseniz, Liputin’in yalan söylediğini, benim de bu işlerle ilgili olduğumu sanarak ele verebileceğiniz tehdidi ile beni korkutmak istediğinizi, böylelikle benden para sızdırabileceğinizi düşündüğünüzü söyleyebilirsiniz. Kime söyleyeceğinizi bilirsiniz herhalde. Anlıyorsunuz, değil mi?”

“Büyük bir tehlikede olduğumu mu düşünüyor gerçekten, efendim?”

Stavrogin tebessüm etti:

“Size yolculuk için para verecek olsam bile, sizi Petersburg’a göndermeyecekleri kesin... Marya’yı görmek istiyorum.” Böyle söyleyerek sandalyeden kalktı.

“Nikolay Vsevolodoviç, Marya ile ne olacak, efendim?”

“Size söylemiştim.”

“Söylediklerinizde ciddi miydiniz?”

“Hâlâ inanamıyor musunuz?”

“Beni gerçekten de eski bir çizme gibi fırlatıp atacak mısınız?”

Stavrogin gülerek, “Gereğini yaparız. Şimdi yoldan çekilin.”

“Dış kapıda beklememi ister miydiniz? Kapı arkasından dinlemediğimden emin olmanız için diyorum... Çünkü odalar pek küçük...”

“Fena fikir değil. Dış kapının merdivenlerinde bekleyin. Şemsiyemi alabilirsiniz.”

“Şemsiyenizi mi? Fakat efendim, ben buna değer miyim?”

“Her insan bir şemsiyeyi hak eder.”

“İnsan haklarını bu küçücük kelimeyle özetlediniz efendim.”

Konuşması anlamsızlaşmaya başladı, duyduğu haberlerden şaşkına dönmüştü. Bununla beraber, kapıya çıkıp şemsiyeyi açtığı zaman, kafasında ardı ardına garip düşünceler şekilleniyordu. Söylenenler aslında birer şakaydı, onunla eğleniyorlardı, kendisinin korkacak bir şeyi yoktu, aksine onların korkması gerekiyordu:

Kafasında şöyle bir düşünce dolaşıyordu: “Neden benimle dalga geçsin ki?!” Evliliğin topluma duyurulması ona çok saçma bir düşünce gibi geliyordu. Kendi kendine düşünüyordu:

“Böyle tuhaf bir adamdan her şey beklenir. İnsanlara kötülük etmek için yaşıyor. Evliliğin duyulmasından koktuğu için yapıyorsa bütün bunları?.. Sakın oyuna gelme, Lebyadkin! Madem bunu topluma açıklayacak, neden gece yarısı buraya gizlice geliyor? Eğer korkuyorsa, son günlerde olanlardan sonra korkmaya da hakkı yok değil hani. Bak Lebyadkin, aman, işi yüzüne gözüne bulaştırma!

Beni Pyotr Stepanoviç ile korkutmaya çalışıyor. Durum dehşet verici gerçekten de! Liputin’e bir şey söylememeliydim! Bu serserilerin neler yapmaya niyetli olduklarını ancak şeytan bilir. Zaten onları hiçbir zaman anlayamadım. Beş sene evvelki gibi yine garip bir şeyler planlıyorlar. İhbar demek! Demek ki aptallığı bahane ederek birilerini ihbar edebilirim? Acaba böyle davranmam gerektiğini mi ima etmek istedi? ‘Petersburg’a da bu yüzden gidiyorsun’ diyor. Ah kerata! Böyle bir şeyi düşündüğümü biliyor! Sanki gitmem için beni kışkırtıyor. İkisinden

biri: Ya yapmaması gereken bir şeyi yaptığı için korkuyor ya da... Ya da hiçbir şeyden korkmuyor ve beni onları ihbar etmem için kışkırtıyor! Ah, Lebyadkin, nasıl bir çıkmaza saplandın! Hata yapmamak için Tanrı'ya yalvarmalıyım!"

Düşünceleri ile o kadar meşguldü ki Marya'nın odasında konuşulanları dinlemek aklına bile gelmedi. Gerçi konuşulanları duymak pek de kolay olmazdı çünkü odanın kapısı yekpare tahtadan yapılmıştı ve çok kalındı. Bütün duyabildiği boğuk bir uğultudan ibaretti. Yüzbaşı, can sıkıntısından yere tükürerek düşünceleri arasında kaybolmuş bir halde odadan çıktı.

III

Marya Timofeyevna'nın odası, yüzbaşının odasından en az iki kat daha büyüktü ama eşyalar yine kaba malzemeden yapılmış şeylerdi. Divanın önündeki masanın üzerine çiçekli, gri renkli bir örtü serilmişti ve üzerinde bir lamba yanıyordu. Yerde çok güzel bir halı vardı. Karyola, odanın bir köşesini boydan boya kaplayan yeşil bir perdenin arkasında kalıyordu. Odadaki eşyaya ilaveten masanın yanına, Marya Timofeyevna'nın hiçbir zaman oturmadığı rahat bir koltuk konmuştu. Odanın bir köşesinde, önceki odada olduğu gibi büyük bir aziz tasviri vardı ve altında küçük bir kandil yanıyordu. Masanın üzerinde bir deste iskambil, küçük bir el aynası, bir şarkı kitabı ve bir de poğaça göze çarpıyordu... Bunlardan başka, renkli resimleri olan iki kitap vardı. Kitaplardan biri, meşhur bir keşif gezisi kitabından alınmış ve gençler için uyarlanmış hikâyelerden oluşuyordu. Diğer ise daha çok yatılı okullarda kızların Noellerde birbirlerine hediye ettikleri türden şövalyelere ait serüven kitabıydı. Bir de albüm vardı. Yüzbaşının söylediği gibi Marya Timofeyevna, misafirini bekliyordu fakat Nikolay Vsevolodoviç odaya girdiğinde onu, koltuğa oturmuş ve başını kuştüyü bir yastığa dayamış uyurken buldu. Genç adam odanın kapısını usulca kapadıktan sonra yerinden kımıldamadan, uyuyan kadını incelemeye başladı.

Lebyadkin, Marya'nın süslendiğini söylediğinde belli ki yalan söylemişti.

Kadının üzerinde, pazar günü Varvara Petrovna'nın evinde giydiği siyah düz elbise vardı. Saçları yine eskisi gibi topuz halinde ensesinin üzerine toplanmıştı. Ensesi eskisi gibi çıplak kalmıştı. Varvara Petrovna'nın hediye olarak verdiği siyah şal dikkatlice katlanmış, divanın üstünde duruyordu. Yüzü, yine eskiden olduğu gibi aşırı pudralanmış ve allık sürülmüştü. Stavrogin'in odaya girişinden bir dakika kadar sonra Marya Timofeyevna seyretilildiğini hissetmiş gibi birden gözlerini açarak yerinden doğruldu. Fakat misafir yerinden kımıldamadan kadının yüzünü incelemeye devam etti. Gözlerini onun yüzünden ayıramıyormuş gibi bir hali vardı. Belki de genç adamın bakışları fazla sert ve tiksinti doluydu, belki de kadının korkusundan vahşice bir haz alıyordu. En azından zavallı Marya Timofeyevna uyandığı zaman böyle hissetmişti çünkü bir dakika sonra yüzü müthiş bir korkuyla sarardı. Dudağının bir kenarı sinirli bir tikle oynuyordu. Birden korkmuş bir çocuk gibi ellerini yüzüne kapayarak ağlamaya başladı. Böyle ağlamaya devam ettiği takdirde, kısa bir süre sonra çığlık çığlığa bağırmaya başlayacağından kuşku yoktu. Fakat Stavrogin kendisini hemen toparladı, yüzünü hafif bir pembelik kapladı, dudaklarında nazik ve sevimli bir tebessümle masaya doğru yürüdü.

Elini ona doğru uzatarak, "Siz uyurken böyle zamansız gelip sizi korkutmak istemezdim." dedi. "Çok üzgünüm Marya Timofeyevna."

Nikolay Vsevolodoviç'in sesinin yumuşaklığı etkisini hemen göstermişti. Marya'nın korkusu geçmişti ama her an uçmaya hazır ürkek bir kuş tavrını bırakmamıştı. Korkarak elini uzattı. Sonunda, dudaklarında ürkek bir tebessüm belirdi.

Garip bir tavırla Stavrogin'e bakarak, "Hoş geldiniz Prensım." dedi.

Stavrogin, aynı yumuşaklık ve sevimlilikle devam etti:

“Kötü bir rüya mı gördünüz?”

“Kötü bir rüya gördüğümü nasıl anladınız?”

Birden tekrar titremeye başladı, Stavrogin'den geri çekildi ve kendini korumak istermiş gibi elini kaldırdı. Yine ağlamak üzereydi.

“Haydi, kendinize gelin.” dedi. “Korkacak ne var ki? Beni tanımadınız mı?” dedi Stavrogin, onu yatıştırmaya çalışarak. Ama bu sözler Marya Timofeyevna üzerinde bir etki yapamadı; sesini çıkarmadan, yüzünde o ıstırap verici şaşkınlık, kafasında geçen düşünceyi anlamak çabası ile Stavrogin'e bakıyordu. Bir ara bakışlarını ondan kaçırıyor, bazen de hızla bir göz atıyordu. Sonunda, sakinleşmekten çok, karara varmış bir tavırla:

“Yanıma oturun lütfen.” dedi. “O zaman sizi daha iyi görebilirim. Merak etmeyin, çünkü size bakacak değilim. Başımı eğerek yere bakacağım. Siz de bana bakmayın, ben söyleyene kadar.” Sonra sabırsız bir tavırla, “Otursanıza.” diye ilave etti.

Marya'yı yepyeni bir duygu sardığı belliydi.

Nikolay Vsevolodoviç söylendiği gibi oturdu ve beklemeye başladı. Uzun bir süre konuşmadan sessizce durdular.

Marya birden iğrenir gibi bir tavırla, “Bu çok garip... Kötü rüya gördüğüm bir gerçek ama sizi neden o şekilde gördüğümü anlayamıyorum?”

Stavrogin sabırsızca, “Bırakalım rüyalarınızı.” dedi. Bu arada Marya'ya dönmüştü, Marya da ona bakmak istemekle beraber kendisini zorlayarak gözlerini yerden kaldırmıyordu. Onun bu davranışı Stavrogin'in gözünden kaçmamıştı.

Birden sesini yükselterek, “Dinleyin Prens...” dedi. “Dinleyin Prens...”

Stavrogin artık dayanamayıp, “Neden bana arkanızı döndünüz?” diye bağırdı. “Neden yüzüme bakmıyorsunuz? Bu komedinin anlamı nedir?”

Ama Marya Timofeyevna onu hiç duymamış gibi görünüyordu. Sert ve kararlı bir sesle üçüncü kez, “Dinleyin Prens...” diye mırıldandı. “Geçenlerde, arabada gelirken bana, evliliğimizi topluma açıklayacağınızı söylediğiniz zaman, herkesin sırrımızı bileceği beni endişelendirdi. Bilmiyorum. Söylediklerinizi kafamda evirip çevirdim ve bununla baş edemeyeceğim sonucuna vardım. Ben de giyinip kuşanıp misafir ağırlayabilirim. Özellikle uşaklar hazır bulunduğunda davet vermek ne kadar zor olabilir ki?! İyi ama insanlar buna ne diyecek? O pazar sabahı çevremi çok yakından incelemiştim. O güzel kız siz odaya girdiğiniz zaman, gözlerini üzerimden ayırmadı hiç. Gelen sizdiniz, değil mi? O kızın annesi sadece kibarlık budalası bir ihtiyar. Lebyadkin’in de ne mal olduğunu gösterdi. Kahkahalarla gülmemek için hep tavana bakıyordum... Tavan da çok güzel boyanmıştı, hani. Onun annesi başrahibe olacak kadın. Bana siyah şalını verdi ama ben yine de ondan korkuyorum. Hepsinin benim için değişik düşünceleri var, buna hiç kuşku yok. Onlarla nasıl akraba olabilirdim? Sürüyle uşağı olan bir kontesin bazı bilgi ve becerilerinin de olması gerekir. Bunun yanında, yabancıları iyi karşılayabilmek için de biraz cilveli olmalıdır. Pazar günü herkes bana ümitsizce baktı. Yalnız Daşa bir melektir. Benim hakkımda dikkatsizce sarf edecekleri sözlerle, Prensın gururunu inciteceklerinden korkuyorum.”

Stavrogin yüzünü buruşturarak, “Korkmayın ve endişelenmeyin.” dedi.

“Ama sonra benim yüzümden biraz utanç duymuş, ne olur diyorum kendi kendime... Aslında utanılacak da bir şey yok çünkü insan ancak acıyabilir... Ama bu da insana göre değişir tabii. Anlıyorsunuz ya Prens, onların bana acımalarından çok benim onlara acımam gerektiğini biliyor.”

“Belli ki onlara biraz kırgınsınız Marya Timofeyevna.”

Marya Timofeyevna sevgiyle tebessüm etti:

“Kim, ben mi? Hayır, hiç de kırılgan değilim. O zaman hepinize dikkatle bakmıştım. Hepiniz öfkeliydiniz, birbirinizle tartışıyor-dunuz. Bir araya gelmişsiniz ama neden, birlikte eğlenmediğinizle göre... Bu kadar zenginlik içinde neşesiz yaşamak, bana göre değil doğrusu. Ben artık kendimden başka kimseye acımiyorum.”

“Ben olmazsam, ağabeyinle yaşamamanın zor olduğunu söylemişsin.”

“Bunu size kim söyledi? Saçma. Şimdi daha da kötü. İşte şimdi kötü rüyalar görmeye başladım ve rüyalarım sizin gelmenizle daha da kötüleşti. Neden geldiniz? Söylesenize neden?”

“Yine manastıra gitmek ister misiniz?”

“Bunun bana yine teklif edileceğini biliyordum, zaten! Güzel Tanrım, manastırınızın nasıl olduğunu bilmiyor muyum sanıyor-sunuz? Hem neden oraya dönecekmişim? Zorum ne? Dünyada yapayalnız kaldım! Üçüncü bir hayata başlamak artık benim için çok zor.”

“Çok öfkeli görünüyorsunuz. Artık sizi sevmediğimi mi düşün-
nüyorsunuz yoksa?”

“Ah, hiç de ilgilenmiyorum. Artık birini sevmeyeceğimden kor-
kuyorum.”

Karşısındakini hor görürcesine kesik kesik kahkaha attı.

Sonra birden sanki kendi kendine konuşuyormuş gibi ilave etti:

“Ona karşı büyük bir suç işlemiş olmalıyım. Yalnız bunun ne ol-
duğunu bilmiyorum. Bu suçluluk hissi bana o kadar acı veriyor ki,
hep verecek... Bütün hayatım boyunca... Bu beş sene boyunca...
Gece ve gündüz... Ona büyük bir kötülük ettiğimden korktum
hep. Ona nasıl bir kötülük yaptığımı düşünerek gece gündüz
dua edip durdum. Şimdi de bunun doğru olduğunu anlıyorum.”

“Neyin doğru olduğunu anlıyorsunuz?”

Marya Timofeyevna kendisine sorulan soruyu duymamıştı. Cevap vermeden konuşmasına devam etti:

“Onun da bu işte parmağı var mı acaba diye soruyorum kendime. İşlediğim bu suçta... Böyle değersiz kimselerle nasıl dostluk kurabildiğine hâlâ şaşıyorum. Kontes benimle aynı arabada oturmuş olabilir ama beni parçalamak istiyor, hiç tereddüt etmez, biliyorum. Hepsi bu işin içinde... Acaba o da bu işin içinde mi? Acaba o da mı bana ihanet etti? (Çenesi ve dudakları titriyordu.) Yedi kilise tarafından aforoz edilmiş, Rus tahtına göz dikmiş Grişka Otrepyev’i biliyor musunuz?”

Nikolay Vsevolodoviç sessiz kaldı.

Marya Timofeyevna birden kararını vermiş gibi, “Şimdi dönüp yüzünüze bakacağım.” dedi. “Siz de dönün bana bakın, ama çok yakından, dikkatle lütfen. Son kez emin olmak istiyorum.”

“Uzun süredir zaten size bakıyordum.”

Marya Timofeyevna, “Çok şişmanlamışsınız.” dedi.

Devam edecekti ki aniden yine ürkek tavrını takındı ve kendisini müthiş bir şeyden korumak istermiş gibi elini yüzüne kaldırdı. Mümkün olduğunca ondan uzaklaşmaya çalıştı.

Stavrogin öfkeyle haykırdı:

“Sizin neyiniz var, Tanrı aşkına?”

Fakat Marya’nın yüzündeki dehşet ifadesi hemen kayboldu. Yüzü garip bir tebessümle buruştu. Kuşku dolu gözlerini Stavrogin’e dikti.

Birden ısrarlı ve kesin bir tavırla, “Lütfen Prens, kalkın ve içeri girin.” dedi.

“İçeri mi gireyim? Nereden gireceğim.”

“Beş seneden beri içeri nasıl gireceğini düşünüp durdum. Kalkın ve şu kapıdan öbür odaya geçin. Sanki bir şeyden haberim yok-

muş gibi elime bir kitap alıp oyalanacağım ve siz beş senelik ayrılıktan sonra birden odaya dalacaksınız. Bunu görmek istiyorum.”

Stavrogin, dişlerini gıcırdatarak içinden söylendi. Sonra eliyle masaya vurdu:

“Yeter!” dedi. “Lütfen beni dinleyin, Marya Timofeyevna. Bir iyilik yapın ve bütün dikkatinizi bana verin, lütfen. O kadar da deli olmazsınız değil mi?!” diye bağırdı, daha fazla kendine hâkim olamadan. “Yarın sabah evliliğimizi topluma açıklayacağım. Büyük bir konakta yaşamayacaksınız. Bu hayali kafanızdan hemen silip atın. Hayatınızın sonuna kadar benimle yaşamak ister misiniz? Fakat buralardan çok, ama çok uzaklarda... Yani dağlarda, İsviçre’de. Orada, bildiğim bir yer var. Hem korkmayın, ne sizi yalnız bırakacağım ne de tımarhaneye kapatacağım. Yardım istemeden, kimseye muhtaç olmadan yaşayabilecek kadar param var. Bir hizmetçiniz olacak ve iş yapmak zorunda kalmayacaksınız. Mümkün olduğunca istediğiniz her şeye sahip olacaksınız. Yine duanızı yapabilecek ve dilediğiniz yere gidebileceksiniz. Size elimi bile sürmeyecek ve yanınızdan bir dakika için bile ayrılmayacağım. Arzu etmediğiniz takdirde sizinle hayatımın sonuna kadar konuşmayacağım. Ya da Petersburg’daki küçük apartmanımızda olduğu gibi akşamları bana hikâyelerinizi anlatabilirsiniz. Arzu ederseniz size kitap bile okuyacağım. Ama belki de can sıkıcı olabilecek o yerde hayatımızın sonuna kadar beraber yaşayacağız. Hoşunuza gitti mi? Kabul edecek misiniz? Beni gözyaşlarınızla üzmeyeceksiniz, değil mi?”

Marya büyük bir ilgiyle onu dinledi. Uzun bir süre konuşmadan söylenenler üzerinde düşündü.

Nihayet, soğuk ve umursamaz bir tavırla, “Bütün bunlara inanmak benim için çok zor.” dedi. “O dağlarda belki de kırk sene yaşayabilirim.” Sonra, tiz bir kahkaha attı. Stavrogin kaşlarını çatarak, “Neden olmasın, orada kırk sene yaşayabiliriz.” dedi.

“Hmm. Hayır, dünyayı bağışlarsanız bile oraya gitmeyeceğim.”

“Benimle bile gitmez misiniz?”

“Neden sizinle gidecekmişim ki? Sizinle beraber tam kırk sene dağın tepesinde mi oturacağım? Aman, ne komik! Bugünlerde insanlar ne kadar sabırlı oluyorlar gerçekten! Hayır, bir şahinin bir baykuş olması mümkün değil. Benim Prensım, böyle bir insan değildir.” Marya sözünü bitirince başını büyük bir gururla kaldırdı.

Stavrogin birden kendine geldi. Aceleyle sordu:

“Bana neden prens diyorsunuz? Beni kiminle karıştırıyorsunuz?”

“Neden, siz prens değil misiniz?”

“Değilim, asla da olmadım.”

“Demek itiraf ediyorsunuz... Yüzüme karşı bir prens olmadığınızı söyleyebiliyorsunuz?”

“Prens olmadığımı söyledim.”

Marya ellerini çırpıtı:

“Merhametli Tanrım! Onun düşmanlarından her şeyi bekledim fakat böyle bir küstahlığı... Asla!” Stavrogin’e dönerek, “O hayatta mı? Onu öldürdünüz mü öldürmediniz mi? İtiraf edin!..” diye haykırdı.

Stavrogin, müthiş bir öfkeyle ayağa fırladı:

“Beni kim sanıyorsunuz?”

Fakat Marya’yı korkutmak mümkün değildi. Büyük bir zafer edasıyla:

“Kim olduğunuz ve nereden çıktığınız da bilinmez! Beş senedir bu işin içinde bir iş olduğunu kalbimin derinliklerinde hissetmiştim! Burada oturmuş kör bir baykuşun bana şeref vermesini bekliyorum! Hayır dostum, zayıf bir aktörsünüz, Lebyadkin’den bile kötü bir aktörsünüz. Kontese saygılarımı ve bir dahaki sefere sizden daha iyi bir adam göndermesi gerektiğini iletin. Sizi bu

iş için mi tuttu? Söyleyin bana! Size mutfağında bir iş mi verdi, yoksa? Hilenizi anlayabiliyorum. Hepinizi anlıyorum, hepinizi!”

Stavrogin, Marya’nın kolunu tuttu. Fakat genç kadın onun yüzüne gülüyordu.

“Aslında ona biraz da olsa benzemiyor değilsiniz. Akrabası mısınız yoksa? Ne akıllı insanlar! Sadece bir adam şahin ve prenstir. Sen ise bir baykuş ve iğrenç bir uşaksın! Benim Prensım Tanrı’ya bile yol vermez, ama Şatuşka (ah sevgili, iyi kalpli Şatuşka) seni tokatladı. Lebyadkin söyledi bana... O Pazar günü salona girdiğinde neden o kadar korkmuştun? Seni kim korkuttu? Düştüğüm zaman beni kaldırdığında yüzünü yakından gördüm ve kalbim daraldı. Kendi kendime ‘O değil’ demiştim. ‘Benim şahinim, genç sosyete kızlarından utanmaz.’ Asla! Ah, Tanrım, bütün bu beş sene boyunca, şahinimin dağlarda yaşayıp oraya buraya uçtuğunu düşünerek yaşadım. Söyle bana sahtekâr adam, sana kaç para ödediler? Çok büyük bir paradır herhalde. Bense sana metelik bile vermezdim. Ha, ha, ha! Ha, ha, ha!”

Stavrogin, Marya’nın kolunu bırakmadan dişlerini gıcırdattı ve “Salak!” diye hırladı.

Marya Timofeyevna kendinden emin bir tavırla, “Defol, düzenbaz herif!” diye haykırdı. “Prensimin karısıyım! Senin bıçağından da korkmuyorum!”

“Bıçak mı?!”

“Evet, bıçak! Cebinde bir bıçak var! Uyuduğumu düşünüyordun, ama gördüm. Odaya girer gizmez bıçağını çıkardın!”

Stavrogin, “Neler söylüyorsun sen, zavallı şey!” dedi. “Nasıl rüyalar görüyorsun?” dedi ve genç kadını öyle bir itti ki sırtı ve başı kanepenin arkasına çarptı. Nikolay Vsevolodoviç Stavrogin, yerinden fırlayarak odadan çıktı. Ama Marya Timofeyevna sekerek hemen arkasından koştu. Kapının eşiğinde kahkaha

atan ve neler olup bittiğini anlamayan Lebyadkin'in ellerinden kurtulmaya çalışarak var gücüyle karanlığa doğru haykırdı:

“Grişka Otrepyev... Seni aforoz ediyorum!”

IV

Stavrogin, bastığı yere dikkat etmeden çamurlara, su birikintilerine bata çıka yürürken, bitmek bilmeyen bir hınçla “Bıçak! Bıçak!” diye kendi kendine söyleniyordu. Dakikalar boyunca çılginca, kahkahalarla gülmek istiyor fakat büyük bir gayretle bu arzusunu bastırıyordu. Ancak köprüünün üzerinde, birkaç saat önce kaçak mahkum Fedka ile karşılaştığı yere gelince kendine gelebildi. Fedka, yine aynı yerde onu bekliyordu. Stavrogin'i görünce şapkasını çıkarıp onu yerlere kadar selamladı ve neşeli bir sesle konuşmaya, bir şeyler anlatmaya başladı. Nikolay Vsevolodoviç durmadan onun yanından geçti, söylediklerini bir süre dinlemedi. Serseri peşinden gelmekte ısrar ediyordu. Stavrogin birden, kendi kendine ‘Bıçak! Bıçak!’ diye söylenerek yürürken onu tamamen unuttuğu düşüncesiyle gerildi. Serserinin yakasına sarıldığı gibi öfkenin verdiği korkunç bir güçle köprüünün korkuluğuna doğru savurdu. Fedka bir ara karşı koymayı düşündüyse de bundan vazgeçti. Yere diz çökmüş ve bir kolu arkasına bükülü bir halde kımıldamadan bekledi. Karşısındakinden herhangi bir tehlike gelmeyeceğinden emin bir hali vardı.

Yanılmamıştı da. Stavrogin, boynundaki eşarbını sıyırıp onun ellerini bağlamak üzereyken birden vazgeçti ve onu serbest bırakarak itti. Serseri hemen ayağa fırladı ve elinde nereden çıktığı belli olmayan, kısa ve geniş ağızlı bir bıçak belirdi.

Stavrogin sabırsız bir el hareketiyle, “Bırak bıçağı!” diye emretti. “Hemen sok onu cebine, gözüm görmesin!” Serserinin elindeki bıçak, meydana çıktığı hızla kayboldu.

Stavrogin, arkasına bile bakmadan yoluna devam etti. Fakat inatçı serseri peşinden ayrılmıyordu. Şimdi artık gevezelik etmeyi bırakmış, saygılı tavırla bir adım geriden yürüyordu. Köprüyü böylece geçtiler ve nehrin karanlık kıyısına geldiler. Bu kez, Bogoyavlenskaya Caddesi'nden daha kestirme olan ve şehrin göbeğine giden, ıssız yollardan sol taraftakine saptılar.

Stavrogin birden, "Geçen gün civardaki bir kiliseyi soyduğun söyleniyor, doğru mu?" diye sordu.

Serseri, aralarında hiçbir şey geçmemiş gibi ağırbaşlı ve biraz mağrur bir tavırla, "Oraya ilk önce dua etmek için gitmiştim, efendim." diye cevap verdi. Biraz önceki samimiyetin yerini işini bilen, haksız yere hakarete uğramış ama gerektiğinde bunu sineye çekmesini bilen bir adamın ağırbaşlılığı almıştı.

"Tanrı oraya yolumu nasıl düşürdü bilmiyorum." diye devam etti. "Zaten bizler Tanrı'nın yardımı olmadan yaşayamayız. Tanrı hakkı için doğru söylüyorum ki zararlı çıkan yine ben oldum. Tanrı günahlarımın cezasını vermek istedi sanırım. Bir buhurdan, bir tas ve bir kemerden ancak on iki ruble para alabildim. Aziz Nikolay'ın saf gümüş heykeli para bile etmedi, kaplama olduğunu söylediler."

"Ama bekçiye öldürdün."

"Kiliseyi o bekçiyle beraber soymuştuk. Sonra, sabaha doğru nehrin kıyısına geldiğimiz zaman, torbayı kimin taşıyacağı üzerine tartıştık. Onu öldürmemeliydim efendim ama oldu bir kere."

"Öldürmeye... Çalmaya devam et... Devam et..."

"Şey... Efendim, Pyotr Stepanoviç de böyle buyurdular... Tam sizin gibi... Çok cimri ve düşkünlere yardım etmeyi sevmeyen biri, onun için böyle davrandığını düşünüyorum. Bizi kuru bir toprak parçasından yaratan Tanrı'ya da inanmadığı, her şeyi tabiatın yarattığını kabul ettiği gibi benim de yardım eli uzatılmadan iş

yapamayacağımı anlamak istemiyor. Bunu söylediğim zaman da koyunun kaval dinlemesi gibi alık, insanın yüzüne bakıyor. Ona şaşmamak elde değil! Mesela, biraz evvel ziyaret ettiğiniz Yüzbaşı Lebyadkin'i ele alalım. Filipov'un evinde otururken, kapısını ardına kadar açık bırakarak körkütük sarhoş bir halde yerde yatıyor, paralar da yerlerde sürünüyordu. İnanın ki gözlerimle gördüm, çünkü bizim gibiler yardımsız yaşayamazlar."

"Kendi gözlerinle gördüğünü mü söyledin? O eve geceleyin girmiş miydin?"

"Belki de girdim efendim, ama bunu kimse bilmiyor."

"Nasıl oldu da boğazını kesmedin?"

"Düşünmedim değil, efendim. Anlıyorsunuz ya? Doğrusunu söylemek gerekirse, kendime güçlkle hâkim oldum, efendim. Onun cebindeki yüz elli rubleyi alabileceğimi biliyordum. Ama biraz sabırlı olup beklesem bu iş için belki bin beş yüz ruble alabileceğimi de düşündüm. Onu öldürürsem, yağlı bir kapıyı kendi yüzüme kapamış olacaktım. Yüzbaşı Lebyadkin sarhoş olduğu zamanlar, sizin çok cömert bir insan olduğunuzu her tarafta söylüyor. (Bunu kulaklarımla duydum, efendim.) Cömertliğiniz dillere destan, ben de sizin eliaçıklığınıza güvenmeye karar verdim. Babam ya da öz kardeşimmişsiniz gibi sizinle konuşuyorum, efendim. Ve bilin ki değil Pyotr Stepanoviç, bunu hiç kimse öğrenemeyecektir. Bu bakımdan, eli açıklığınız bana üç rublecik verdirmez mi acaba? Beni huzura kavuşturacaksınız, efendim, yani düşündüklerinizi söylemekle demek istedim. Daha evvel söylediğim gibi, bizim gibiler bir yardım eli görmeden yaşayamazlar."

Nikolay Vsevolodoviç bir kahkaha attı ve her zaman yanında taşıdığı kesesinden, tomar halinde duran kâğıt paralardan birini sıyırıp attı. Onun peşinden ikinciye, üçüncüyü ve dördüncüyü attı. Fedka, atılan paraları havada kapıyordu. Çamurların içine

düşenlerin peşinden saldırıyordu. Onları toplayıp ceplerine sokuştururken “Ah, Ah, Ah!” diye haykırıyordu. Nikolay Vsevolodoviç gülüyor ve paraları savuruyordu. Sonunda bütün parasını attı ve tek başına yoluna devam etti. Serseri geride kalmış, yerdeki paraları toplamakla meşguldü. Rüzgârın su birikintilerine uçurduğu paraları toplayabilmek için dizlerinin üzerinde çamurlarda sürünüyordu. Paraları toplarken, “Ah, Ah, Ah!” diye attığı naralar karanlıkta yankılanıyordu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜELLO

I

Düello, ertesi gün kararlaştırıldığı gibi öğleden sonra saat ikide yapıldı. Artemi Pavloviç Gaganov'un her ne olursa olsun dövüşmek istemesi, kararın hemen verilmesine neden olmuştu. Rakibinin davranışlarını anlayamadığı için öfkeden çıldıracak haldeydi. Bir aydan beri durmadan ona hakaret ederek sabrını tüketmek istemiş, ama başaramamıştı. Karşısındakini düelloya davet etmek için belli bir neden olmadığından, Nikolay Vsevolodoviç'in kendisini düelloya davet etmesini beklemişti. Düellonun asıl sebebini -dört sene evvel babasının uğradığı hakaretin intikamını almak- açıklamaktan da nedense utanıyordu. Ayrıca, Nikolay Vsevolodoviç'in toplumun içinde iki defa özür dilemiş olması onu düelloya çağırmasını imkânsız hale getiriyor, rakibinin utanmaz bir korkak olduğuna inanıyordu. Şatov'dan gördüğü hakarete ses çıkarmamasına akıl erdiremiyordu. Bu nedenlerle Stavrogin'e yazdığı inanılmaz hakaretlerle dolu o mektubu göndermiş ve nihayet beklediği düello teklifini almıştı. Bu mektubu gönderdikten sonra, büyük bir umut içinde Nikolay Vsevolodoviç'ten gelecek cevabı beklemeye koyulmuştu. Gelecek cevabın ne olacağını bilmemesine rağmen, her ihtimale karşı eski okul arkadaşı, çok değer verdiği Mavrikiy Nikolayeviç Drozdov'dan düello şahidi olmasını istemişti. Kirilov ertesi gün sabah saat dokuzda geldiği zaman her şeyin hazır olduğunu gördü. Stavrogin'in özür dilemesi şiddetle reddedildi. Durumdan ancak iki gün evvel haberdar olan

Mavrikiy Nikolayeviç karşıdan gelen özürleri duyunca düellonun gereksiz olduğunu söyleyecek oldu, ama Artemiy Pavloviç'in oturduğu yerde sinirden zangır zangır titrediğini görünce bu niyetinden vazgeçti. Arkadaşına söz vermiş olmasaydı hemen çıkıp gideceği kesindi. Bütün umudunu düello anında bir şeyler yapabilmesine bağlayarak sesini çıkarmadan yerinde oturmakla yetindi. Kirilov, Nikolay Vsevolodoviç'in düello davetini bildirdi ve bütün koşullar, itirazsız hemen kabul edildi. Bu koşullara sadece acımasız olarak nitelendirebileceğimiz bir ilave yapıldı. Eğer ilk atışta sonuç alınmazsa, ikinci atış yapılacak ve bundan da bir sonuç çıkmazsa üçüncü atış yapılacaktı. Kirilov, önceleri, itiraz edecek oldu fakat sonunda, dördüncü atışın yapılmaması şartı ile bunu kabul etmek zorunda kaldı. "Üç defa evet, fakat dördüncü atış... Olmaz."

Rakipler, kentin dışında yer alan Brikovo'da, yani, Skvoreşniki ile Spigulin fabrikalarının arasındaki koruda, saat tam ikide buluştular. Bir gece evvelki yağmur dinmişti ama yerler çamur içindeydi ve hava rüzgârlıydı. Gökyüzünde, alçak, siyah bulutlar dolaşıyor; sert rüzgâr, ağaçların tepelerini sallıyor ve köklerini sarsıyordu. İnsana sıkıntı veren bir gündü.

Gaganov ve Mavrikiy Nikolayeviç, Artemiy Pavloviç'in bizzat kullandığı, çift at koşulmuş şık bir arabayla geldiler, yanlarında bir de uşak vardı. Neredeyse aynı anda Nikolay Vsevolodoviç ve Kirilov at üstünde geldiler, onların yanında da bir uşak vardı. Hayatında ata hiç binmemiş Kirilov, atın üstünde dimdik oturuyor ve güvenip uşağa bile emanet edemediği tabanca kutusunu sağ elinde taşıyordu. Sol eli ile dizginleri tutuyor, fakat acemi olduğu için dizginleri sürekli çekiyor, böylelikle atın başını yukarı kaldırmasına neden oluyordu. Hayvan şaha kalkmak istiyor ama Kirilov bunu umursamıyordu. Aşırı derecede alıngan olan Gaganov, onların atla gelmelerini hakaret kabul etti; düşmanın, yaralandığı takdirde arabayla evine taşınmasını bile gereksiz görecektik kadar kendinden emin olduğu kanısına vardı. Beti benzi atmış bir halde arabasından indi. Elleri öfkeden

tir tir titriyordu, bunu hemen Mavrikiy Nikolayeviç'e söyledi. Nikolay Vsevolodoviç'in selamını kabul etmedi ve sırtını döndü. Düello şahitleri aralarında yazı tura attılar, Kirilov kazandı. Atış çizgileri hesaplandı ve ekipler yerlerini aldı. Araba ve atlar, uşaklarla beraber üç yüz adım kadar uzağa gönderildi. Tabancalar dolduruldu ve rakiplere verildi.

Ne yazık ki hikâyemi hızlandırmak zorundayım ve tasvire daha fazla yer veremiyorum, fakat birkaç ayrıntıyı açıklamak zorundayım. Mavrikiy Nikolayeviç son derece üzgün ve endişeliydi. Kirilov ise tersine, son derece soğukkanlıydı ve aldığı görevin bütün ayrıntılarını hiç acele etmeden, bu uğursuz düellonun sonunu düşünmeden, yerine getirmeye çalışıyordu. Nikolay Vsevolodoviç'in yüzü her zamankinden biraz daha solgundu. Hafif bir palto giymiş, başına da beyaz, yumuşak bir şapka geçirmişti. Çok yorgun görünüyordu. Arada sırada yüzünü ekşitiyor ancak keyifsiz olduğunu belli etmek istemiyordu. Aralarında en fazla dikkatleri çeken Artemiy Pavloviç idi. Bu yüzden onun hakkında birkaç söz söylemeden geçemeyeceğim.

II

Gaganov'un dış görünüşünü anlatmak fırsatını şimdiye kadar bulamamıştım. Uzun boylu, yaklaşık otuz üç yaşında, beyaz tenli, biraz şişmanca ve düzgün yüz hatlarına sahip bir gençti. Albaylığı sırasında emekliye ayrılmıştı. General rütbesine gelinceye kadar orduda kalmış olsaydı, general üniformasının ona çok yakışacağına ve iyi bir savaşçı olacağına kuşku yoktu.

Kişiliğini tarif ederken emekliye ayrılmasındaki gerçek nedenin, Stavrogin'in dört sene evvel kulüpte babasına ettiği hakaretle ailesine sürülen ve bunca yıl peşini bırakmayan lekenin üzüntüsü olduğunu unutmamak gerekir. Aslında olaydan haberleri bile olmayan subay arkadaşlarıyla birlikte, görev birliğinin de lekelendiğini ve göreve devam etmenin büyük bir alçaklık olduğunu düşünüyordu. Babasının başından geçen olaydan çok daha evvel

başka bir nedenle istifa etmek istemiş, fakat bir türlü kesin karar verememişti. Burada yazması bile çok garip olacak ama ordudan ayrılmak istemesinin asıl nedeni, köleliğin kaldırıldığını bildiren 19 Şubat tarihli emirdi. Bölgenin en varlıklı toprak sahiplerinden biri olan Gaganov, bildirinin yayınlanması ile çok fazla zarara uğramamıştı. Alınan kararın insanlığa yararının büyük olduğunu anlayabilecek, reformun getireceği faydaları kavrayabilecek yetenekte bir insan olduğu halde, bildirinin yayımlanmasından hemen sonra, kendisini şahsen hakarete uğramış hissetmişti. Gerçi babası ölünceye kadar herhangi bir adım atamamıştı.

Petersburg'da, yakın ilişkilerinin olduğu insanlar arasında soylu düşünceleri ile tanınırdı. İçine kapanık bir adamdı. Soylu ailesini çok benimseyen, köklü oluşu ile övünen kişilerdendi. Aynı zamanda Rus tarihini nefretle anar ve Rus törelerini pek kaba bulurdu. Daha çocukluk yıllarında, öğrenimine başlayıp bitirdiği, tanınmış ve varlıklı ailelerin çocuklarının girebildiği askerî okulda, içinde birtakım romantik görüşler filizlenmeye başlamıştı. Şatoları, Orta Çağ yaşantısını, şövalyeliği çok beğenirdi. Hatta o günlerde, Moskova çarlığı devrinde, çarın, soylu bir kişiye meydan dayağı attırabileceğini okuduğu zaman ağlamaklı olmuştu. Dayak yiyecek olan soylu kişiyi kendisi ile karşılaştırdınca utancından yüzü kızarırdı. Bu sert ve inatçı, görevlerini iyi bilen ve bütün sorumluluklarını titizlikle yerine getiren genç adam, aslında büyük bir hayalperestti. Hitabet sanatının inceliklerini bildiği söylenirdi ama otuz üç senelik hayatı süresince hep susmuştu. Girdiği Petersburg sosyetesinde bile kibirli davranışları ile ün salmıştı. Avrupa'dan henüz dönen Stavrogin'le orada karşılaşması onu çılgına döndürmüştü. Bu dakikada, atış çizgisinde beklerken son derece heyecanlıydı. Düellonun şu ya da bu nedenden ötürü ertelenebileceğini düşündükçe sabırsızlığı bir kat daha artıyordu. Kirilov, başlamaları için işaret vereceği yerde birdenbire konuşmaya başlayınca yüzünde bir üzüntü ifadesi belirdi.

Kirilov'un konuşması düello başlamadan evvel yapılması âdet ten bir konuşmaydı ve kendisi de bunu belirtti:

“Gerektiği için söylüyorum. Şimdi tabancalarınız elinizde ve verilecek işareti bekliyorsunuz. Düellodan vazgeçmeniz için bu son fırsat. Şahit olarak bunu sormak görevimdir.”

O zamana kadar susan ve ürkekliği için kendisine kızan Mavrikiy Nikolayeviç de Kirilov’un teklifini onayladığını belirtti.

“Bay Kirilov’un söylediklerine bütün kalbimle katılıyorum... Düelloda, taraflar yerlerini almışken barışamayacakları düşüncesi, Fransızların kör inançlarından başka bir şey değildir. Ayrıca bu düellonun sebebini de anlamıyorum açıkçası... Bunu... Uzun süredir söylemek istiyorum... Çünkü... Çünkü gereken özür dileme defalarca tekrarlanmıştır, değil mi?”

Yüzü kıpkırmızı olmuştu. Pek nadir bu kadar uzun ve bu kadar heyecanla konuşurdu.

Stavrogin aceleyle, “Tekrar özür dilemeye hazır olduğumu burada da tekrarlıyorum.” dedi.

Gaganov, yerinde tepinerek Mavirkiy Nikolayeviç’e döndü. Büyük bir öfkeyle:

“Ama yeter artık!” diye haykırdı. “Eğer benim düşmanım değilseniz (tabancası ile Stavrogin’i işaret etti) bu özür dilemelerin ve düellodan kaçınma teşebbüslerinin hakareti daha da ağırlaştırdığını bu adama anlatmalısınız! Benim tarafımdan hakarete uğrayamazmış gibi davranamaz! Düello başlangıcında benden kaçmanın rezil bir davranış olabileceğine aldırıyor! Beni ne zannediyor dersiniz? Ve siz... Siz ki benim şahidimsiniz efendim!” Öfkesinden dudakları köpürerek ve yerinde tepinerek, “Hedefimi şaşırmam için elinizden geleni yapıyorsunuz gibi görünüyor!” diye ilave etti.

Kirilov, gücünün yettiği kadar yüksek sesle, “Konuşmalar sona ermiştir!” diye haykırdı. “Lütfen, verilecek emri dinleyin. Bir, iki, üçü!”

‘Üç’ kelimesinin ardından rakipler birbirine doğru yürümeye başladılar. Gaganov hemen tabancasını kaldırdı ve beşinci ya

da altıncı adımda ateşledi. Bir saniye kadar, hedefi şaşırdığını anlamak için durakladı, sonra seri adımlarla ateş çizgisine gelip durdu. Nikolay Vsevolodoviç de çizgide durdu ve tabancasını oldukça yukarı kaldırarak nişan almadan ateşledi. Sonra, hemen cebinden mendilini çıkarıp sağ elinin serçe parmağına sardı. Ancak o zaman, Gaganov'un hedefi tamamen şaşırmamış olduğu anlaşıldı. Kurşun sadece parmağı sıyırması, kemiğe dokunmadan geçmişti. Kirilov, eğer düelloocular tatmin olmadıysa hemen ikinci bir atışın yapılabileceğini bildirdi.

Gaganov, yine Mavrikiy Nikolayeviç'e dönerek böğürür gibi bağırdı. (Boğazı kurumuştı.) Eliyle Stavrogin'i işaret etti. "Bu adamın özellikle havaya ateş ettiğini iddia ediyorum. Özellikle böyle davrandı... Bunu da yeni bir hakaret olarak kabul ediyorum!"

Stavrogin kararlı bir sesle, "Düellonun koşullarına aykırı bir şey yapmadıktan sonra istediğim gibi ateş etmeye hakkım var." dedi.

Gaganov, "Böyle bir hakkı yok!" diye haykırdı. "Söyleyin ona!"

Kirilov, "Bay Stavrogin'le tamamen aynı fikirdeyim." diye bildirdi.

Gaganov, kimseyi dinlemiyordu, öfkeden kudurmuş bir halde haykırdı:

"Bana acırmış gibi davranıyor! Neden vurmak istemiyor? Merhametinden iğreniyorum! Kabul etmiyorum... Ben..."

"Size hakaret etmek gibi bir amacım olmadığına şerefim üzerine yemin ederim, dedi Stavrogin aceleyle, "Bundan böyle ne sizi ne de başkasını öldürmeye niyetim olmadığı için havaya ateş ettim. Sizinle bir ilgisi yok. Tarafınızdan hakarete uğradığımı kabullenmediğim doğrudur ve bununla sizi sinirlendirdiğim için ayrıca özür dilerim. Ama hakkım olan bir şeye başkasının karışmasına izin veremem."

Gaganov, tekrar Mavrikiy Nikolayeviç'e hitap ederek, "Madem kandan bu kadar korkuyor, beni neden düelloya çağırdığını sorar mısınız kendisine?"

“Nasıl çağırmasaydı?” diye söze karıştı Kirilov. “Hiçbir şeyi dinlemiyordunuz. Sizden nasıl kurtulacaktı?”

Durumu dikkatle ve üzüntüyle izleyen Mavrikiy Nikolayeviç, “Bir şey söylemek istiyorum.” dedi. “Eğer rakiplerden biri, bilerek havaya ateş edeceğini söyleyecek olursa... Nasıl söyleyeyim... Bu düellonun devamı mümkün olamaz... Bunun nedeni açıktır.”

Stavrogin’in sabrı taşı:

“Her seferinde havaya ateş edeceğimi söylemedim!” diye haykırdı. “Ne düşündüğümü ve bu kez nasıl ateş edeceğimi nereden bilebilirsiniz? Düelloya engel olmuyorum, asla!”

“O halde düello devam edebilir.” dedi Mavrikiy Nikolayeviç, Gaganov’a dönerek.

Kirilov, “Baylar, yerlerinizi alın!” diye bağırdı.

Rakipler tekrar birbirlerine doğru yürümeye başladılar. Gaganov, yine hedefe isabet ettiremedi ve Stavrogin yine havaya ateş etti. Stavrogin özellikle boşa atmadığını söylememiş olsaydı, doğru olarak nişan aldığı da ileri sürülebilirdi, tartışmalı atışlardı söz konusu. Tabancasını doğrudan doğruya havaya kaldırmamış, ağaca falan nişan almamıştı. Tabancanın namlusunu rakibine döndürüyor ama şapkasının hizasından çok daha yukarısını nişan alıyordu. İkinci atışı çok daha alçaktan olmuştu. Yine de Gaganov’u ikna etmek mümkün değildi.

Dişlerini gıcırdatarak, “Tekrar!” diye bağırdı. “Karışmayın! Düelloya çağırıldığıma göre haklarımdan yararlanacağım. Üçüncü atışı yapmakta ısrar ediyorum! İsrar ediyorum!”

Kirilov, “Üçüncü bir atış istemek hakkınızdır.” diye kestirdi. Mavrikiy Nikolayeviç bir şey söylemedi. Üçüncü kez yerlerini aldılar. Atış işareti verildi. Bu kez Gaganov, atış çizgisine kadar yürüdü ve on iki adımdan dikkatle nişan almaya çalıştı ama elleri çok titriyordu. Stavrogin, kımıldamadan bekliyordu.

Kirilov heyecanla haykırdı. “Çok uzun! Çok uzun nişan alıyorsunuz. Ateş! Ateş!” Tabanca birden patladı ve bu kez Stavrogin’in

yumuşacık beyaz şapkası başından uçtu. Şapkanın üst kısmı çok aşağıdan delinmişti. İki santim daha aşağıdan olsaydı, her şey bitecekti. Kirilov şapkayı yerden alarak Nikolay Vsevolodoviç'e uzattı.

Kirilov'la beraber, şapkadaki deliği inceleyen Stavrogin ateş etmeyi unutmuş gibiydi. Mavrikiy Nikolayeviç büyük bir heyecanla "Rakibinizi bekletmeyin, ateş edin!" diye bağırdı. Stavrogin şaşkınlıkla başını kaldırıp Gaganov'a baktı; sonra sırtını ona dönerek bu kez rakibinin duygularına aldırmadan koruya doğru ateş etti. Düello sona ermişti. Gaganov ezilmiş gibi olduğu yerde kalmıştı. Mavrikiy Nikolayeviç yanına gitmiş bir şeyler söylüyordu, ama Gaganov söylenenleri duymuyordu bile. Kirilov, gitmek üzere hazırlanırken şapkasını çıkararak Mavrikiy Nikolayeviç'i selamladı. Ama Stavrogin nezaket kurallarına aldırmadan koruya ateş ettikten sonra, atış çizgisine bile dönmemişti. Tabancasını Kirilov'un eline tutuşturarak hızla atlara doğru yürümeye başladı. Susuyordu, belli ki öfkeliydi. Kirilov da susuyordu. Atlarına binip dörtnala uzaklaştılar.

III

Eve yaklaştıkları sırada Stavrogin, Kirilov'a sabırsızlıkla, "Neden susuyorsunuz?" diye sordu.

Şaha kalkan atından kayıp düşmek üzere olan Kirilov, "Ne istiyorsunuz?" dedi.

Stavrogin kendisinden emin, yumuşak bir sesle, "Şu budalayı incitmek istemiyordum." dedi. "Ama yine incittim."

Kirilov, ters bir sesle, "Evet, onu yine gücendirdiniz." dedi. "Ayrıca, budala biri değil."

"Ben elimden geleni yaptım."

"Hayır."

"Ne yapmalıydım?"

"Düelloya çağırmanız gerekirdi."

“Bir tokat daha mı yeseydim?”

“Evet, bir tokat daha yemeliydiniz.”

Stavrogin öfkeyle:

“Anlayamıyorum! Neden herkes benden, kimseden beklenmeyen şeyler yapmamı bekliyor? Neden başkalarının katlanamayacağı şeylere katlanmalıyım? Neden böyle bir yükün altına girmem isteniyor?”

“Böyle bir yükü kendinizin aradığını sanırdım.”

“Ben mi yük arıyorum?”

“Evet.”

“Siz... Siz böyle mi düşünüyorsunuz?”

“Evet.”

“Demek bu kadar açık?”

“Evet.”

Bir dakika kadar sessiz kaldılar. Stavrogin sarsılmış görünüyordu. Kendini haklı çıkarmak ister gibi, “Kimseyi öldürmek istemediğim için ona ateş etmedim. Başka bir amacım olmadığına dair size yemin ederim.” dedi.

“Onu gücendirmemeliydiniz.”

“Başka ne yapabilirdim ki?”

“Öldürebilirdiniz.”

“Onu öldürmediğim için üzülüyor musunuz?”

“Hiçbir şeye üzülmiyorum. Onu gerçekten öldürmek istediğinizi düşünmüştüm. Ne aradığınızı siz de bilmiyorsunuz.”

Stavrogin gülerek, “Yük arıyorum.” dedi.

“Kan dökülmesini istemiyorsanız neden ona öldürme fırsatı verdiniz?”

“Onu düelloya çağırmasaydım, beni düello yapmadan öldürcekti.”

“Orası sizi ilgilendirmezdi. Belki de sizi öldürmezdi.”

“Ya ne, sadece döver miydi?”

“Bu da sizi ilgilendirmezdi. Siz yükünüzü taşımaya bakın, aksi halde değeriniz sığırın altına iner.”

“Sizin değer ölçünüz yerin dibine batsın, kimsenin beni değerli bulmasını istemiyorum.”

Kirilov, soğuk bir tavırla, “İstediğinizi sanıyordum.” dedi.

Stavroginlerin konağının avlusuna girdiler.

Stavrogin, “Eve gelmez misiniz?” diye sordu.

“Hayır. Eve gideceğim.” Atından inerek tabanca kutusunu koltuğunun altına sıkıştırdı. Stavrogin elini uzatarak, “Bana kızmadınız, değil mi?” diye sordu.

Kirilov, el sıkışmak için dönerek, “Hiçbir zaman kızmadım!” diye cevap verdi. “Yüküm bana ağır gelmiyorsa bu benim yaradılışımdandır. Eğer sizin yükünüz size ağır geliyorsa, o da sizin yaradılışınızdandır. Utanılacak bir şey yok, sadece azıcık utanın, o kadar.”

“Değersiz bir karakterim olduğunu biliyorum ama güçlü biri olarak görünmeye de çalışmıyorum.”

“Çalışmayın da... Siz güçlü bir insan değilsiniz. Çay içmeye buyrun.”

Stavrogin, canı son derece sıkılmış bir halde eve girdi.

IV

İçeri girdiğinde Aleksey Yegoroviç, Varvara Petrovna'nın oğlunun sekiz günlük hastalıktan sonra atla gezmeye çıkmasına son derece memnun kalmış olduğunu öğrendi. Kâhyanın dediğine göre son sekiz gündür, Varvara Petrovna da temiz havanın ne

demek olduğunu unutmuştu, arabasını hazırlatıp biraz dolaşmak üzere çıkmış.

Stavrogin bir soruyla kâhyanın sözünü kesti:

“Yalnız mı gitti, yoksa Darya Pavlovna ile mi?” Genç kızın rahatsızlığından dolayı hanımefendiyle beraber gitmediğini ve halen odasında dinlendiğini duyunca kaşlarını çatı. Birden karar vermiş gibi:

“Dinle ihtiyar.” dedi. “Gözlerini ondan ayırma, izle, eğer bana geldiğini görürsen engel ol ve birkaç günden evvel kendisini görmemin mümkün olamayacağını söyle. Zamanı gelince benim onu çağıracağımı bildir. Anlıyor musun?”

İhtiyar uşak bakışlarını kaçırarak başını önüne eğdi ve hüzünlü bir sesle, “Evet, efendim.” dedi.

“Fakat beni görmeye geldiğinden emin olmadan söyleme.”

“Merak etmeyin, efendim, hiçbir hata olmayacak. Şimdiye kadar bütün görüşmelerinize aracılık eden bendim. Darya Pavlovna, yardıma ihtiyacı olduğunda her zaman bana başvurur.”

“Biliyorum. Bir fincan çay istiyorum, mümkün olduğu kadar çabuk, lütfen.”

İhtiyar uşak odadan çıkar çıkmaz kapı açıldı ve Darya Pavlovna içeri girdi. Sakin görünüyordu ama rengi biraz solgundu.

Stavrogin, “Siz de nereden çıktınız?” dedi.

“Odanıza girmek için Alexey Yegoroviç’in çıkmasını bekliyordum. Ona söylediklerinizi duydum. Dışarı çıktığında sağ taraftaki duvarın köşesine saklandığım için beni görmedi.”

“Bir süredir... bizim.... Görüşmelere ara vermek istiyordum, Daşa. Bir süre için... Zamanı gelince.... Şimdi tam zamanı... Notunuzu aldım ama sizi dün akşam görmem mümkün değildi. Size yazmak istedim ama yazı yazmakta pek başarılı sayılmam.” Son sözlerini biraz öfkeli, biraz da iğrenerek söylemişti.

“Ben de görüşmelerimize son vermek gerektiğini düşünüyordum.” dedi. “Varvara Petrovna aramızda olanlardan kuşkulandırmaya başlamıştı.”

“Bu onu ilgilendirir.”

“Üzülmesini istemem. Demek bitti, öyle mi?”

“Hâlâ bir son bekliyorsunuz, değil mi?”

“Evet, böyle olacağına eminim.”

“Bu dünyada hiçbir şeyin sonu gelmez.”

“Ama bunun gelecek. İşte o zaman beni çağırın, hemen geleceğim. Şimdi gidiyorum.”

Stavrogin gülerek, “Peki, nasıl bir son olacak bu?” diye sordu.

Daşa onun sorusuna, sorusuyla cevap verdi:

“Yaralanmadınız ve... Kan dökmediniz, değil mi?”

“En başından beri saçmaydı zaten. Merak etmeyin, kimseyi öldürmedim. Olan biten hemen duyulur zaten. Biraz keyifsizim.”

Daşa, kararsız bir tavırla, “Gidiyorum. Evliliğinizin ilan edilmesi bugün olmayacak, değil mi?” dedi.

“Ne bugün ne de yarın. Yarından sonra ne olacağını ben de bilmiyorum. Belki o zaman hepimiz ölmüş oluruz ve öylesi de çok daha hayırlı olur. Beni rahat bırakın lütfen, rahat bırakın!”

“Diğerini, yani deli kadını mahvetmeyeceksiniz değil mi?”

“Delileri mahvetmeyeceğim, ne onu ne de diğerini. Ama akli başında olanı mahvedeceğe benzerim. Öylesine alçak ve iğrenç bir insanım ki Daşa, eğer söylediğiniz gibi sizi ‘sonu geldiğinde’ çağırarak olursam, aklınız başınızda olmasına rağmen geleceksiniz. Neden kendinizi mahvediyorsunuz?”

“Sonu geldiğinde yanınızda sadece benim kalacağımı biliyorum... Ve bu zamanı bekliyorum.”

“Ya sizi, beklediğiniz ‘sonda’ çağırmayacak olursam? Ya sizden kaçacak olursam?”

“Bu mümkün değil. Beni çağıracaksınız.”

“Bu sözünüzde bana karşı bir küçümseme seziyorum.”

“Sadece küçümseme olmadığını siz de biliyorsunuz.”

“Demek küçümsediğinizi saklamıyorsunuz?”

“Kendimi doğru ifade edemedim. Bana hiçbir zaman ihtiyacınız olmamasını arzu ettiğime Tanrı şahittir.”

“Bravo. Çok güzel söylediniz. Ben de hiçbir zaman size ihtiyaç duymak istemem!”

Darya Pavlovna çabuk ve kararlı bir tavırla, “Siz beni asla mahvedemeyeceğinizi bilirsiniz.” dedi. “Bunu herkesten daha iyi bilirsiniz hem de. Eğer çağırmazsanız, ya bir hemşire ya da bir ebe olurum ya da İncil satarım. Yapmaya karar verdiğim de budur. Kimsenin karısı olamam. Böyle bir konakta da daha fazla yaşayamam. Böyle bir şey istemem. Bütün bunları biliyorsunuz.”

“Hayır, ne istediğinizi hiçbir zaman anlayamadım. Bazı hastabakıcıların, bazen bir hastayla diğer hastalardan daha fazla ilgilenmeleri ya da hiçbir cenaze törenini kaçırmayanların, bazı ölüleri diğerlerinden daha ilgi çekici bularak ilgilenmeleri gibi benimle ilgilendiğinizi sanıyorum. Neden bu kadar garip bakıyorsunuz?”

Daşa garip bir tavırla Stavrogin’i inceleyerek acıma dolu bir sesle, “Çok mu hastasınız?” diye sordu. Tanrım! Bir de bu adam ben olmadan yapabileceğini düşünüyor!”

“Biliyor musunuz Daşa, bu sıralarda hep hayaletler görüyorum. Dün köprünün üzerinde küçük bir şeytan çıktı karşıma ve evliliğimin bütün kanıtlarını ortadan kaldırmak için Lebyadkin’le Marya Timofeyevna’yı öldürmeyi teklif etti. Avans olarak da üç ruble istedi fakat söz arasında bu işin bin beş yüz rubleden aşağı yapılamayacağını da ima etti. İşte size işbilir bir şeytan! Maliyeciler! Ha, ha!”

“Bunun bir hayalet olduğuna emin misiniz?”

“Ah, hayır, hayalet falan değildi! Fedka isminde kaçak bir mah-kûmdu. Fakat bunun önemi yok. Ne yaptım dersiniz? Kesemdeki bütün parayı ona verdim ve şimdi eminim ki bu parayı kendisine verilmiş bir avans sayıyordur!”

“Ona dün gece rastladınız ve size böyle bir teklif yaptı, öyle mi? Tanrım sizi ağlarına düşürmek istediklerini anlamıyor musunuz?”

Stavrogin öfke ve sinirle gülümsedi:

“Ah, istediklerini yapabilirler! Dilinizin ucuna kadar gelen bir soruyu sormak için can atıyorsunuz, bana öyle geliyor.”

Daşa, korkmuş görünüyordu. Bu sorudan bir an evvel kurtulmak ister gibi:

“Soracak sorum konusunda ve hakkınızda en küçük bir kuşku yok!” diye haykırdı. “En iyisi susun!”

“Yani Fedka’nın kapısını çalmayacağımdan bu kadar eminsiniz, öyle mi?”

Daşa çaresizlik içinde ellerini önünde kavuşturarak, “Ah, Tanrım! Neden bana bu kadar acı çektiiriyorsunuz?”

“Özür dilerim, aptalca şakamı bağışlayın. Onlardan kötü davranışlar edindim galiba. İnanır mısınız, dünden beri hep gülmek istiyorum. Hem de arkası kesilmeyen kahkahalarla... Saatlerce gülmek istiyorum. Sanki gülme hastalığına yakalandım. Dinleyin... Annem geldi sanırım. Tekerlek seslerini tanırım, araba ön kapıda durdu.”

Daşa, Stavrogin’in elini tuttu:

“Tanrı sizi şeytandan korusun ve... Beni bir an evvel... Çabuk çağırın!”

“Nasıl bir iblistir o? Küçücük, iğrenç, başının üstünde kavak yelleri esen bir şeytandır o. Ama bana söylemek istediğiniz bir şey daha var galiba. Öyle değil mi Daşa?”

Daşa, sitem dolu üzgün bir bakışla bakarak kapıya doğru yürüdü.

“Daşıa...” seslendi arkasından Stavrogin öfkeli ve garip bir tebesümle, “Eğer, şu küçük şeytanın kapısını çalarsam... Bana yine de gelir misiniz?”

Daşıa, cevap vermeden ellerini yüzüne kapadı ve koşarak odadan çıktı. Stavrogin bir dakika düşündükten sonra, “Gelecek...” diye fısıldadı. Sonra yüzüne bir tiksinti ifadesi yerleşti. “Bir hastabakıcı! Eh... Belki ihtiyacım olan da bu.”

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HERKES TELAŞ İÇİNDE

I

Kısa sürede duyulan düello haberi sosyete de ilgi çekici bir etki yaratmış, herkesin bir anda Nikolay Vsevoloviç'in tarafına geçmesine neden olmuştu. Eski düşmanlarının çoğu onunla dost olduklarını açıkladı. Düşüncelerin böylesine değişmesine sebep olan şey ise o güne kadar hiç konuşmayan birinin yüksek sesle söylediği birkaç sözdü. Düellodan bir gün sonra, bütün kent halkı soylu bir ileri gelenin evinde, karısının verdiği partide toplanmıştı. Bu toplantıda bulunanların başında Yuliya Mihaylovna geliyordu. Güzelliği ve neşesiyle, bütün kadınlarımızın ilgisini çeken Lizaveta Nikolayevna ile beraber gelmişti. Liza'nın Mavrikiy Nikolayeviç ile nişanlı olduğuna kuşku yoktu. Kendisinden daha sonra söz edeceğim emekli bir generalin şaka yollu sorusuyla Liza, bunu onaylamıştı. Ne var ki hanımefendilerden hiçbiri Liza'nın nişanlı olduğuna inanmıyor, büyük bir inatla, İsviçre'de yaşanmış, nedense Yuliya Mihaylovna'nın da karıştığı bir aşk hikâyesi ve bir aile sırrı üzerinde duruyorlardı. Bu söylentilere neden böyle inatla bağlandıklarını, valinin karısını neden ısrarla bu hikâyeye sokmak istediklerini anlamak zordu. Salona girer girmez, herkes telaşlı bakışlarını ona yöneltmişti. Düello yakın bir zamanda yapıldığı ve başka bazı durumlar olduğu için bu olaydan alçak sesle, hatta fısıltıyla söz ediliyordu. Ayrıca, otoritelerin bu konuda atacakları adımı da bilmiyorlardı. İki düello cu, bilindiği kadarıyla, polis tarafından rahatsız

edilmemişti. Bay Gaganov'un hiçbir güçlükle karşılaşmadan sabah erkenden Duhovo'daki çiftliğine gittiği herkes tarafından biliniyordu. Herkes işlerinden birinin bu konuyu aşmasını ve orada bulunanları meraktan kurtarmasını bekliyordu. Bütün umutlar yukarıda sözünü ettiğim, kulübün en gözde  yesi olan generale bağlanmıştı. Bu umutlar boşa çıkmadı.

Varlıklı bir mülk sahibi değildi ama pratik zekâlı, eski usul kadın avcısı ve generalliğinin verdiği alışkanlıkla herkesin fısıltı ile konuştukları şeylerden yüksek sesle söz etmeyi seven, sevimli bir ihtiyardı. Toplumdaki asıl rolü de buydu. Böyle durumlarda, konuşmayı uzatır ve anlattıklarını herkese dinletirdi. Bu Avrupa'da çok dolaşmış Ruslardan ya da köle reformu ile büyük kayıplara uğrayan varlıklı mülk sahiplerinin bir alışkanlığıydı. Hatta bir keresinde, Stepan Trofimoviç insanın kaybettiği mallar ne kadar çok olursa, o kadar yumuşak ve sözleri uzata uzata konuşur demişti. Ama kendisinin de kelimeleri yayarak, onlara garip bir sevimlilik vererek konuştuğunun farkında değildi.

General, olayların içyüzünü bilen bir tavırla konuşmaya başladı. Uzak bir akrabası olan Artemiy Pavloviç Gaganov ile davalıydı, fakat kendisi de iki kere düello yapmış, hatta birinde rütbesi indirilerek Kafkasya'ya sürülmüştü. Biri, Varvara Petrovna'yı arabayla dolaşırken gördüğünü söyledi, daha doğrusu Stavroginlerin harasından seçilmiş çok güzel, gri renkli dört aygırdan bahsetmişti. General aniden, o gün genç Stavrogin'i atla gezerken gördüğünü söyledi... Herkes hemen sustu.

General dudaklarını ısırıp, elindeki altın enfiye kutusunu evirip çevirerek, "Buraya birkaç sene evvel gelmediğime üzülüyorum." dedi. "O zamanlar Carlsbad'daydım. Hımm! O zamanlar bile hakkındaki söylentileri kulağıma kadar gelen bu genç adam çok ilgimi çekmişti. Hımmm! Deli olduğu doğru mu? Biri böyle söylemişti. Birkaç gün evvel bir  niversite  ğrencisi tarafından kuzeninin önünde hakarete uğradığı ve onun korkusundan masa altına saklandığı söylendi. Ve d n, Stepan Visotski'den,

Stavrogin'in şu... Gaganov denen adamla düello yaptığını duy-
dum. Hem de sırf ondan kurtulabilmek için, öfkeli bir adama
göğsünü gererek. Ondan kurtulmak için... Hımmm! Bu bana
yirmili senelerdeki muhafız subaylarının davranışlarını hatırlattı.
Burada bulunanlardan kimsenin ziyaretine gidiyor mu?"

General sanki cevap bekliyormuş gibi bir an sustu. Toplumun
sabrını tüketen kapı ardına kadar açılmıştı.

Herkesin emir almak için kendisine bakmasına sinirlenen Yuliya
Mihaylovna, "Bundan daha basit ne olabilir ki?" diye bağırdı.
"Stavrogin o öğrenciye karşılık vermedi, ama Gaganov ile düello
etmesinde şaşılacak ne var? Bir zamanlar kölesi olan birini dü-
elloya çağıramazdı, değil mi?"

Olağanüstü bir söz! Kimsenin şimdiye kadar aklına gelmeyen
apaçık ve basit bir düşünce, olağanüstü sonuçlar doğuran bir dü-
şünce... Bütün rezaletler, dedikodular ve saçma sapan konuşmalar
hemen bitmiş gibiydi. Bu kelimeler ortama tamamen yeni bir
hava katmıştı. Hakkında herkesin yanıldığı, sosyal standartlara
uymayan yeni bir kişilik çıkmıştı ortaya. Bir öğrencinin, eğitim
görmüş birinin hakaretini, bu öğrencinin eski bir kölesi olduğunu
düşünerek umursamayan soylu bir kişilik... Sosyete, hakkında
bir sürü dedikodu üretmiş, tokat yiyen bir adama tiksinti ile
bakmıştı. Oysa o adam, dar kafalı olarak gördüğü sosyetenin
düşüncelerini önemsememişti.

Kulüp üyelerinden yaşlı bir ihtiyar, yanındaki arkadaşına dö-
nerek heyecanla, "Siz ve ben efendim, burada oturmuş, soylu
davranışların tartışmasını yapıyoruz, İvan Aleksandroviç." dedi.

Diğeri büyük bir zevkle söylenenleri doğruladı:

"Evet, Pyotr Mihayloviç. Sözünü ettiğimiz genç, neslimizin sıra-
dan gençlerinden değil. Bunu böyle yorumlamak gerekir."

"Tam aradığımız gibi biri. Böylelerine pek rastlanmıyor, onun
gibilerine çok ihtiyacımız var."

Burada önemli olan, ‘örnek genç adamın’ sadece ‘gerçek bir soylu’ olmakla kalmayıp, kentte ve civarında en varlıklı toprak sahiplerinden biri olmasıydı; başka bir deyişle güvenilir biri... Toprak sahiplerinin içinde bulundukları durumdan ve inanışlarından daha evvel de kısaca söz etmiştim.

Herkes son derece heyecanlanmıştı. Kulüp üyelerinden biri, generale hitaben, “Öğrenciyi düelloya çağırmadığı gibi, ellerini arkasında kenetlemiş, ekselansları.” dedi. “Özellikle bu noktaya dikkat ediniz. “

Başka biri, “Üstelik onu yeni mahkememizin huzuruna da çıkarmadı.” diye ilave etti.

“Doğuştan soylu birine hakaret edildiği için on beş ruble tazminat alabileceğini bile dikkate almamış... Ha, ha, ha!”

Tabii bazı abartmalar ve uydurmalar da kaçınılmazdı. Stavrogin’in Kont K. ile olan ilişkisinden bahsedildi. Kont K.’nın son reformlar üzerindeki düşünceleri ve son zamanlarda yavaşlayan çalışmaları herkes tarafından biliniyordu. Ayrıca, ortada bu söylentiyi doğrulayacak kesin bir bilgi yoksa da, herkes Stavrogin’in, Kont K.’nın kızlarından biriyle nişanlı olduğuna inanıyordu. İsviçre’deki serüvenleri ve Lizaveta Nikolayevna ile nişanlı olması artık dile alınmıyordu. Sırası gelmişken Drozdov ailesinin kentte ziyaretlerini tamamladıklarını da söylemeliyim. Liza, sinirleri bozuk ve gösteriş meraklısı bir kız olarak tanımlanıyor, Stavroginlerde bayılması ise artık çok daha farklı bir şekilde açıklanıyordu. Herkes Stavrogin’in hakarete uğraması yüzünden son derece sinirlendiğini ve bu yüzden bayıldığını düşünüyordu. Önceleri gözlerinde çok büyüttükleri bu konuyu, şimdi normal olarak görüyorlardı. Topal kıza gelince, onu herkes unutmuştu; hatta böyle bir kızıdan söz etmeye utanıyor gibiydiler. “Yüzlerce topal kız bile olsa, gençlikte her şey normaldir.” deniyordu. Stavrogin’in annesine duyduğu aşırı saygısını övüyor, iyi huylarını hatırlıyorlardı. Heyecanla, Alman üniversitelerinde yaptığı dört senelik eğitimden söz ediliyordu. Gaganov’un davranışı yakışsız

olarak niteleniyor ve adamına denk gelmediği söyleniyordu. Hele, Yuliya Mihaylovna'nın sözleri, sezgileri çok güçlü, ileri görüşlü bir kadının sözleri olarak dillere destan olmuştu.

Derken Nikolay Vsevolodoviç Stavrogin geldi. Aniden ortaya çıkması herkes tarafından büyük bir ciddiyetle karşılanmıştı. Onu gördükleri zaman, bir şeyler bekledikleri gözlerinden okunuyordu. Stavrogin, derin bir sessizliğe gömülüyor, susarak onları daha da memnun ediyordu. Bir bakıma, yaptıklarıyla başarılı olmuş, moda yaratmıştı âdeta. Taşra sosyetesinde ise bir kere moda oldunuz mu artık kolay kolay modanız geçmezdi. Stavrogin, sosyetenin bütün gereklerini yerine getirmeye başlamıştı. Pek neşeli biri sayılmazdı ama buna da bir açıklama getirmeyi başarmışlardı. "Adamcağızın başından bir sürü olay geçti, diğerlerine benzemiyor." deniyordu. Hatta dört sene evvel nefretle karşılanan mağrur tavırlarına bile artık sempati ile bakılıyordu. Sözü'nün kısıtı, herkes tarafından saygı görüyordu.

Liza hakkında kurduğu hayallerin yıkılması yüzünden canı sıkılsa da Varvara Petrovna'nın herkesten çok gururlandığını söylemeliyim. Ama yine de garip bir şey vardı. Varvara Petrovna, Nikolay'la Kont K.'nin kızı hakkındaki söylentilere kesinlikle inanmıştı. Stavrogin'e doğrudan sormak cesaretini gösteremiyordu. Bununla beraber, bir ya da iki kez, kendini tutamayarak oğluna, artık annesi ile eskisi kadar samimi değil diye sitem etmişti. Stavrogin, annesinin bu sitemine sadece gülümsemekle yetinmişti. Stavrogin'in susması, Varvara Petrovna için 'evet' anlamı taşıyordu. Ancak, her ne olursa olsun sakat kızı unutmamıştı. Topal kızın düşüncesi, bir külçe gibi kalbinin üzerindeydi. Geceleri rüyalarına giriyor, kâbuslar görmesine neden oluyordu. Aynı zamanda, içinde Kont K.'nin kızının hayali de vardı. Sosyete'de Varvara Petrovna'ya karşı eskisi gibi büyük bir saygı beslenmeye başlanmıştı ama o bunu dikkate almıyor, aynı eskiden olduğu gibi pek seyrek ziyaretlerde bulunuyordu.

Yine de valinin karısına resmî bir ziyarette bulundu. Soylu ileri gelenin karısının partisinde Yuliya Mihaylovna'nın söylediği sözlerden en çok etkilenenin Varvara Petrovna olduğunu söylemeye gerek bile yok. Bu sözler, pazar günü olanlardan sonra içine çöreklenen büyük ağırlığı biraz olsun ortadan kaldırmıştı. "Ben bu kadını anlayamamışım, yanlış tanımışım." diyordu Varvara Petrovna, kendisine özgü, heyecanlı bir tavırla.

Yuliya Mihaylovna bu ziyaretten elbette çok memnun olmuştu, ama bununla beraber ağırbaşlılığı da elden bırakmıyordu. Bu sıralar, kendini biraz, belki birazdan da fazla, önemli hissetmeye, ağırdan almaya başlamıştı. Şimdi de söz arasında Stepan Trofimoviç'in ismini hiç duymadığını söylemişti.

"Tabii genç Verhovenski'nin ziyaretlerine memnun oluyorum. Deli dolu biri ama iyi eğitim almış, bilgilerine çok değer verdiğim bir gençtir. Babası gibi emekli bir eleştirmenden çok daha fazlası o."

Varvara Petrovna, Stepan Trofimoviç'in eski bir eleştirmen olmadığını, bütün ömrünü evinde geçirdiğini söylemekte gecikmedi. Kaleme aldığı ilk dönem çalışmalarının bütün dünyada bilindiğini, son olarak da İspanya tarihi üzerine bir çalışma yapmaya hazırlandığını ayrıca Alman üniversitelerinin günümüzdeki durumunu ele almayı düşündüğünü söyledi. Bir de yanılmıyorsam, Dresden Madonnası hakkında bir makale yazmayı düşündüğünü de ilave etti. Varvara Petrovna, Stepan Trofimoviç söz konusu olduğunda valinin karısının önünde geri adım atmak istemedi.

"Dresden Madonnası mı? Yani, Sistine Madonnası mı demek istiyorsunuz? Azizim Varvara Petrovna, bu resmin önünde iki saat oturdum ve hiçbir şey anlamadım. Karmazinov da benimle aynı görüşte. Hakkında kayda değer hiçbir şey bulamıyorlar. Ne Ruslar ne de İngilizler. Tablonun bu kadar değer kazanmasına yaşlı insanlar neden oldu."

"Moda olduğunu söylemek istiyorsunuz, öyle mi?"

“Bence gençliği küçümsememek lazım. Herkes gençlerin komünist olduklarını söylüyor ve onlara sövüyor. Ama ben gençlerin düşüncelerine değer vermek gerektiği kanısındayım. Her şeyi okuyorum... Bütün gazeteleri, bilimsel yazıları, ortak bildirileri... Yeni çıkan her kitabı, dergiyi alıyorum. Nihayet, insan nasıl bir toplumda yaşadığını, karşısında kimlerin bulunduğunu bilmek zorundadır. Bir insan hayatı boyunca kafasında kurduğu dünyada yaşayamaz. Kendi kendime, gençliği sevmeye ve böylece onların uçuruma sürüklenmelerine mani olmaya karar verdim. İnanın bana azizim Varvara Petrovna, sadece bizim gibi toplumun değerlerini iyi bilen insanlar onları etkileyebilir, iyi örnek olabilir. Onlara karşı göstereceğimiz sevgiyle, içi geçmiş ihtiyarlar tarafından uçuruma itilmelerine engel olabiliriz. Bununla beraber, Stepan Trofimoviç hakkında söylediklerinizden memnun oldum. Bana çok güzel bir fikir vermiş oldunuz. Okuma toplantılarımızda bize yararlı olabilir. Kentimizin yoksul mürebbiyeleri yararına bir şölen düzenlediğimi duymuşsunuz. Bütün Rusya’ya dağılmış durumdalar. Bizim kentimizde sadece altı kişi var. Bunlara ek olarak, iki telgrafçı kız, iki akademi öğrencisi var. Geri kalanlar da eğitim görebilmek için yardımsever ellerin kendilerine uzanmasını bekliyor. Çoğu Rus kadının kaderi korkunç, Varvara Petrovna. Bu mesele, şimdi, üniversitelerde bir sorun haline geldi ve Bakanlar Kurulu bile bu konu hakkında toplantı yaptı. Şu bizim garip Rusya’ımızda, insan her istediğini yapabilir. İşte bu bakımdan, sadece iyilikle, toplumun göstereceği sıcak ilgiyle, bu büyük toplumsal meselenin doğru yola sokulabileceğine inanıyorum. Aman Tanrım! Aramızda aydın kimseler çok sayılmaz değil mi? Tek tük, oraya buraya dağılmış durumda olduklarını biliyorum. Bir araya gelirsek daha güçlü oluruz. Sözün kısası, sabah bir okuma toplantısı yapmak, sonra da hafif bir yemek arası vermek, daha sonra kısa bir ara ve aynı günün akşamı da büyük bir balo düzenlemek niyetindeyim. Geceyi canlı tablolar ile başlatmayı düşündük ama çok masraflı olacak. Bu yüzden kalabalık için maskeli bir iki kadril dansı yapılacak ve iyi bilinen

edebî akımları temsil eden sembolik kıyafetler giyilecek. Bu eğlenceli fikri, Bay Karmazinov verdi. Bana çok yardımı dokunuyor. Biliyor musunuz, bize son çalışmasını okuyacak! Bu son eseri de bir veda olacak. ‘Merci’ adında harika bir yazı. Fransızca ama bunu çok eğlenceli buluyor ve ince bir zevkin ürünü olarak kabul ediyor. Ben de onunla aynı fikirdeyim. Zaten bu fikri de ona ben verdim. Stepan Trofimoviç de bir şeyler okuyabilir... Kısa ve... Bilimsel olmayan bir şey arzu ederim. Sanırım Peter Stepanoviç ve biri daha bir şeyler okuyacak. Gerçi kendisi size gelip programı bildirecek. Ama özel olarak programı bizzat size getirmek için izin istiyorum.”

“Listenize ismimi ilave etmenize memnuniyetle izin veririm. Stepan Trofimoviç’e de durumu bildireceğim ve gelmesini bizzat rica edeceğim.”

Varvara Petrovna eve mutluluktan uçarcasına döndü. Yuliya Mihaylovna’ya hayran kamıştı ve nedense Stepan Trofimoviç’e çok kızmıştı. Zavallı adam ise evine kapanmıştı, bunlardan hiç haberi yoktu.

Varvara Petrovna, o akşam kendilerini ziyarete gelen Pyotr Stepanoviç’e ve Stavrogin’e:

“Yuliya Mihaylovna’ya hayran kaldım, bu kadın hakkında nasıl bu kadar yanılmış olabilirim aklım almıyor.” dedi.

Pyotr, “Eh, artık ihtiyar kurtla bir anlaşmaya varmalısınız.” dedi. “Çok üzülüyor. Onu tamamen terk ettiniz. Dün sizi arabanızda görüp selam vermiş, oysa siz başınızı çevirmişsiniz. Biliyorsunuz, ona destek olabiliriz. Ben onun biraz daha ön plana çıkmasını istiyorum, ona güveniyorum ve hâlâ yararlı olabileceğini düşünüyorum.”

“Ah, o da edebiyat toplantısında bir şeyler okuyacak.”

“Benim aklımda başka şeyler de var. Bugün ona uğrayacağım. Haber vereyim mi?”

Varvara Petrovna kararsız bir tavırla, “Nasıl isterseniz...” dedi. “Onunla kendim görüşmek istiyorum. Gününü ve yerini bildiririm.” Kaşlarını çattı.

Pyotr Stepanoviç, “Daha neler. Ben basit bir dille söylerim.”

“Pekâlâ, siz söyleyin. Ama görüşmek için uygun zamanı belirleyeceğimi de eklemeyi unutmayın. Bunu kendisine mutlaka söyleyin.”

Pyotr Stepanoviç gülümseyerek ayrıldı. Hatırladığım kadarıyla son günlerde herkese sabırsız çıkışlar yapıyordu. Her nedense, onun bu kaba çıkışları hoş karşılanıyordu. Genel olarak ona farklı biri gözüyle bakılıyordu ve her yaptığını bağışlamaya hazırlardı. Stavrogin’in düelloya karışmış olması onu çok öfkelenlendirmişti. Haberi büyük bir şaşkınlıkla karşılamış, hatta haber ona ulaştığı zaman yüzünün rengi değişmişti. Belki de gururu incinmişti, çünkü olayı herkesten sonra öğrenmişti.

Beş gün sonra, Stavrogin’e kulüpte rastladığı zaman, “Düello yapmaya hakkınızın olmadığını biliyorsunuz.” diye fısıldadı. İlginçtir, hemen her gün Varvara Petrovna’yı ziyaret ettiği halde, bu beş gün içinde bir kere bile karşılaşmamışlardı.

Stavrogin, ne söylediğini anlamamış gibi onun suratına dalgın dalgın bakmış, durmadan yürüyüp geçmişti. Kulübün büyük balo salonundan büfeye doğru gidiyordu. Pyotr Stepanoviç arkasından koşarak omzundan tuttu.

“Şatov’a da uğramışsınız... Marya Timofeyevna ile durumunuzu açıklayacağınızı söylemişsiniz.” diye fısıldadı.

Stavrogin, onun elini omzundan iterek, tehdit eden bir tavırla kaşlarını çatarak döndü. Pyotr Stepanoviç dudaklarında garip bir tebessümle bakıyordu. Her şey sadece bir dakika sürdü. Nikolay Vsevolodoviç yoluna devam etti.

Pyotr Stepanoviç, Varvara Petrovna'dan çıkar çıkmaz doğruca 'ihtiyar'a koştı. Bu kadar acele etmesi, benim o güne kadar bilmediğim bir hakaretin intikamını almak içindi. Olay şuydu: Baba-oğulun geçen hafta perşembe günü görüşmeleri sırasında, tartışmayı Stepan Trofimoviç başlattığı halde sonunda oğlunu bastonla kovalamıştı. Bu olayı o zamanlar benden gizlemişti. Fakat şimdi Pyotr Stepanoviç, dudaklarında her zamanki alaycı gülüşü ve fıldır fıldır dönen gözleri ile odayı araştırarak içeri daldığı zaman, Stepan Trofimoviç oradan ayrılmamam için işaret yaptı. Aralarında yaşananları böylece öğrenmiş oldum çünkü konuşmalarını sonuna kadar dinledim.

Stepan Trofimoviç, büyük kanepeye uzanmıştı. Perşembeden beri zayıflamış, yanakları çökmüştü. Pyotr Stepanoviç, babasına karşı göstermesi gereken saygı kurallarına aldırmadan, bir ayağını altına toplayarak, babasının yanına oturdu, olabildiğince yayılmıştı. Stepan Trofimoviç, ses çıkarmadan mağrur bir tavırla kanepede ona yer verdi.

Masanın üzerinde açık bir kitap duruyordu. Çernişevski'nin *Nasıl Yapmalı* isimli romanıydı bu. Ne yazık ki, burada dostumun garip bir zayıflığından söz etmek zorundayım. Kafasında artık saklandığı yerden çıkıp son savaşı vermesinin gerekli olduğu düşüncesi yer etmişti. Bu romanı, ileride kesinlikle olmasını beklediği 'tartışmalar'da, ters düştüğü insanların ileri sürdükleri iddiaları, daha önceden onlar için bir temel eser haline gelmiş bu kitaptan öğrenerek, onun gözleri önünde yere sermeye hazır olmak için incelediğini anlamıştım. Ah, bu kitap ona ne kadar acı veriyordu! Bazen kitabı öfkeyle fırlatıp atıyor ve yerinden fırlayarak odada dolaşmaya başlıyordu.

Bir keresinde öfkeden tir tir titreyerek:

"Yazarın esas düşüncesinin doğru olduğunu kabul ediyorum." dedi. "Ama bu onu daha da korkunç yapıyor. Tam bizim dü-

şüncemiz... Evet bizim! Bu düşüncüyü önce biz ektik, büyüttük, hazırladık... Bizden sonra yeni ne söyleyebilirler ki? Fakat Tanrım, bütün bunlar nasıl anlatılmış, değiştirilmiş, bozulmuş...” Sözüünün burasında parmağı ile kitaba vurarak, “Varmak isteğimiz sonuç bu mudur?” diye haykırdı. “Burada bizim o ilk düşüncemizden ne kalmış ki?”

Pyotr Stepanoviç kitabı masanın üzerinden alıp adını okuduktan sonra gülerek, “Kültürünü mü artırıyor?” diye sordu. “Zamanı gelmişti. İstersen, sana daha iyi kitaplar getirebilirim.”

Stepan Trofimoviç, yine oğlunun sözünü mağrur bir tavırla dinledi. Ben odanın diğer köşesindeki bir koltukta oturuyordum.

Pyotr Stepanoviç aceleyle ziyaretinin nedenini anlattı. Stepan Trofimoviç, şaşkınlık ve tiksintiyle karışık bir korkuyla sesini çıkarmadan dinliyordu tabii.

“Demek ki Yuliya Mihaylovna denen bu kadın benim de bir şeyler okuyacağımı gerçekten düşünüyor, ha?”

“Sakın sana ihtiyacı olduğunu düşünme. Varvara Petrovna’ya yaranmak için sana karşı iyi davranmak istiyorlar, o kadar. Bu teklifi reddetme cüretini gösterme sakın.” Sonra gülümseyerek ilave etti. “Ayrıca, bunu yapmak için de can atıyorsun. Siz ihtiyarlar gururunuzda çok düşkünsünüz. Ama beni dinleyin ve sıkıcı olmayan bir şeyler okuyun. Neydi konu, elinde ne var? İspanya tarihi mi? İki üç günlüğüne bana ver şunu da bir göz atayım, yoksa herkesi uyutursun.”

Bütün bu sözlerin, kabalığın daha önceden hazırlandığı belliydi. Stepan Trofimoviç ile bundan daha farklı bir şekilde konuşulmayacağını belli etmek ister gibi bir tavrı vardı. Stepan Trofimoviç, oğlunun hakaretlerini anlamamış gibi davranmakta inatla ısrar ediyordu. Fakat oğlunun getirdiği haberlerin onu etkilediği de belliydi.

Yüzünün rengi solmuş bir halde, “Peki, kendisi... Kendisi mi bana bunu sizin söylemenizi istedi?” diye sordu.

“O aslında karşılıklı oturup anlaşmamız için bir zaman ve yer bildirmek istiyor. Eski zaman âdetleri işte, duygusal davranışlara bayılırsınız ikiniz de. Yirmi senedir onunla oynayıyorsun, eh tabii onu da gülünç davranışlara alıştırdın. Ama endişelenme, şimdi durum çok daha farklı. Durmadan aklının yeni yeni başına geldiğini söylüyor. Aranızdaki dostluğun, içinizdeki zehri birbirinize dökmek istemekten başka bir şey olmadığını söyledim. O kadar çok şey anlattı ki bana dostum, tahmin edemezsin. Onun yanında bir uşaktan farkın yokmuş, meğer. Bütün bunlar bana anlatılırken utançtan yüzüm kızardı.”

Stepan Trofimoviç, artık kendisine hâkim olamadan bağırdı:

“Uşaktım demek, ha! “

“Daha da kötüsü yanaşmaydın, yani gönüllü uşak. Çok tembeliz bu bilinir, ama paraya da düşkünüz, seviyoruz parayı... Şimdi bütün bunların farkına o da varıyor. Hakkında çok korkunç şeyler anlatıyor. Hele ona yazdığın mektuplar var ya, kahkahalarla güldüm. Utandım ve iğrendim doğrusu. Ama çok yozlaşmışsın! Sadaka almanın insanı bozan bir şey olduğunu hep biliyordum zaten. Bunun en iyi örneği sensin!”

“Sana mektuplarımı mı gösterdi? “

“Hepsini. Tabii, hepsini okuyamadım, zaten mümkün olmazdı. Olamazdı, değil mi? Sayfalar dolusu mektup! İki binden fazla olmalı... O kadar kâğıt israfı da olmaz ki... Fakat biliyor musun, bir an gerçekten de seninle evlenmeye hazır olduğunu hissettim. Öyle değil mi? Şansını aptal bir şekilde yine kendin yitirmişsin. Senin için tabii çok daha iyi olurdu bu, ‘başkasının günahlarını’ örtmek için evlenmektense, böylesi daha iyi olurdu. Hem iyi bir pazarlık da yapmış olurdunuz, para karşılığında nikâh.”

Stepan Trofimoviç öldürücü bir yara almış gibi, “Para mı?” diye haykırdı. “Para için olduğunu mu söyledi?”

“Öyle değil mi ki? Fakat merak etme, seni iyi savundum. Seni haklı çıkarmak için en uygun yol da buydu. Herkes gibi senin

de paraya ihtiyacın olduğunu kabul ediyor. Bu konuda haklı da olabilirsin. Dilimin döndüğü kadar, böyle anlaşmaların her iki taraf için de iyi olduğunu anlattım. Bir kapitalist ve onun hassas soytarısı... Her ne kadar onu cins bir inek gibi sağlamış olsan da, bunun için sana kızmıyor. Tabii benim anladığım kadarıyla... Yirmi seneden beri sana inandığı, tatlı diline aldandığı ve bu yalanlarla yaşamak zorunda kaldığı için kızıyor. Belli ki o da yalanlar söylemiş... Ama bunu itiraf etmiyor. Bu nedenle de sana acı çektirmekten zevk alıyor. Fakat benim anlamadığım, gün gelip bütün bunların hesabını vereceğini hiç düşünmemiş olman. Bu kadar aptal olamazsın. Dün, seni bir düşkünler evine yatırmasını söyledim... Sinirlenme lütfen. Tabii, temiz, iyi bir yere... Böyle yapacağına da inanıyorum. Üç hafta evvel bana gönderdiğin mektubu hatırlıyor musun? “

Stepan Trofimoviç dehşetle yerinden fırlarken, “Yoksa ona o mektubu gösterdin mi?” diye haykırdı.

“Ya ne sandın? İlk işim bu oldu. Varvara Petrovna’nın yeteneklerini çekemediği için seni kışkandığından... Başka birinin günahından söz ettiğin mektup... Ne var ki ihtiyar, gururuna son derece düşkünsün. Sadece kahkahalar atarak gülmekle yetiniyorum. Mektupların da çok sıkıcı. Üslubun korkunç denecek kadar kötü. Genellikle onları okumam bile. Aslına bakarsan, hiç açmadığım bir mektubunuz daha var. Yarın sana gönderirim. Fakat son mektubun cidden bir harika! Ne kadar güldüm, Tanrım, ne kadar güldüm, bilemezsin!”

Stepan Trofimoviç, “Canavar! Canavar!” diye haykırdı.

“Seninle de konuşulmaz zaten. Bana bak, yoksa geçen perşembe günkü gibi bana kızdın mı?”

Stepan Trofimoviç öfkeli ve tehdit eden bir tavırla yerinden doğruldu.

“Benimle böyle konuşmaya nasıl cesaret edersin?”

“Nasıl yani? Sözlerim açık ve anlaşılır değil mi yoksa?”

“Söyle bana, canavar, benim oğlum musun, değil misin?”

“Bunu sen daha iyi bilirsin. Ama her babanın kendini kandırmaya hazır olduğunu da unutma.”

Stepan Trofimoviç hırsından tir tir titreyerek bağırdı:

“Sus! Sus!”

“Beni geçen perşembe günü bastonunla tehdit ederken de böyle bağıırıyor, küfrediyordun ama çok ilginç bir belge bulduğumu söylersem buna ne dersin acaba? Sırf merak ettiğim için bavul-larımın altını üstüne getirdim. Annem tarafından şu Polonyalı centilmene yazılmış küçücük bir not... Fakat annemin karakteri dikkate alınırsa...”

“Bir kelime daha edersen tokadı yersin!”

Pyotr Stepanoviç birden bana dönerek, “Ne adam!” dedi. “Görü-yorsunuz bu tartışmalar perşembe gününden beri sürüp gidiyor. Bugün burada olmanıza gerçekten memnun oldum. Aramızda hakemlik yapabilirsiniz. Önce gerçeklerden başlayalım. Annem hakkında böyle konuşmamı istemiyor. Ama henüz Petersburg’da okurken, geceleri beni iki kere uyandırıp bana sarılarak ağla-yan kendisi değil miydi? O zamanlar neler söylediğini biliyor musunuz? Annem hakkında bazı çok ilginç hikâyeler anlatırdı. Bütün bunları önce ondan dinledim. Daha Petersburg’da lisede okurken.”

“O zamanlar onları çok temiz, iyi niyetle anlatıyordum! Ah, de-mek ki beni anlayamamışsın. Hiçbir şey, hiçbir şey anlamıyorsun!”

“Her neyse, ama senin bu yaptıkların çok iğrençti. Aslında be-nim için pek bir şey fark etmez. Annemi suçlu bulmuyorum. Babam sen olmuşsun ya da Polonyalı biri, benim için hepsi bir. Berlin’deki budalaca olaylarda benim suçum ne? Ama senden de zaten daha akıllıca bir davranış beklenemezdi doğrusu. Oğlun olup olmamam senin için fark eder mi? Bakın... (Tekrar bana döndü.) Bütün hayatı boyunca bana bir kuruş bile harcamamıştır. On altı yaşına gelinceye kadar beni tanııyordu bile. Ondan

sonra da buraya geldiğimde beni soydu soğana çevirdi. Şimdi de karşıma geçmiş, bütün hayatım boyunca kalbim kan ağladı diye rol yapıp duruyor. Ama insanın biraz insafli olması gerekir, ben Varvara Petrovna değilim ki!”

Yerinden kalkıp şapkasını aldı.

Stepan Trofimoviç, yüzü bembeyaz kesilmiş bir halde elini ona uzattı:

“Seni lanetliyorum. Şimdi ve sonsuza dek seni lanetliyorum!”

Pyotr Stepanoviç içten bir şaşkınlıkla, “İnsanın aklı bu kadar başında olmaz.” dedi. “Hadi ihtiyar, ayrılık zamanı geldi. Bir daha buraya gelmeyeceğim. Toplantı için hazırlayacağın yazıyı önceden göndermeyi unutma ve saçma olmamasına dikkat et. Gerçekler, gerçekler ve gerçekler; hepsinden iyisi, kısa olmasına bak. Elveda.”

III

Pyotr Stepanoviç’in babası hakkında bazı planları olduğu doğrudu. Bana kalırsa zavallı ihtiyarı son derece öfkeliendirip onu büyük bir rezaletin içine atmak istiyordu. Daha ileride açıklayacağım bazı sebepler yüzünden, bunun gerekli olduğunu düşündüğünden kuşku yoktu. Görünüşe bakılırsa, Stepan Trofimoviç’ten başkalarıyla da uğraşıyordu. Daha sonra birçok kişiyi hedef aldığı ortaya çıktı ama özellikle de sözünü edeceğimiz bir kişiyle uğraşıyordu. Bu kişi de Bay von Lembke’den başkası değildi.

Andrey Antonoviç von Lembke, resmî kayıtlara göre Rusya’da sayıları ancak birkaç yüz bin olan, sıkı sıkı birbirine bağlanmış, farkına varılmadan örgütlenmiş bir gruba üyeydi. Üyelerinin her zaman, her yerde, her türlü şart altında birbirlerine yardım etmeleri ahlaki bir zorunluluk kabul edilen; konuşulup anlaşılmadan, kendiliğinden oluşmuş bir birlikti. Von Lembke, daha çok varlıklı ve sosyeteyle iyi bağlantıları olan ailelerin çocuklarının gönderildiği Rus okullarının birinde eğitim alma

onuruna erişmişti. Eğitimini tamamlayan bu okulun öğrencileri, devlet yönetiminde çok önemli görevlere atanırlardı. Andrey Antonoviç'in amcalarından biri istihkâm yarbayı, diğeri ise fırıncıydı ama buna rağmen yine de bu okula girebilmiş ve orada ait olduğu birlikten birçok kimseye rastlamıştı. Zeki ve çalışkan bir örgenci değildi ama herkes tarafından sevilirdi. Üst sınıflardaki bazı öğrenciler, önemli sosyal sorunları tartışıp okulu bitirdikten sonra bunları çözmek için çalışacaklarını ifade ederken, von Lembke hâlâ çocukça şeylerle uğraşırdı. Gerçekten çok basit ve kaba diyebileceğimiz şakaları herkesi güldürürdü, onun da amacı buydu zaten. Bazen ders sırasında, tam da öğretmen ona soru yönelttiği zaman mendilini çıkarıp öyle acayip bir şekilde süm-kürürdü ki hem arkadaşları hem de öğretmen katılarak gülerdi. Yatakhane de taklit yapar, bazen de burnuyla Frank Diavolo'dan bir uvertür çalardı ve bunu da çok iyi becerirdi. Nedense bunu komik bulduğu için bile bile pasaklı dolaşırdı. Okuldaki son yılında şiir yazmaya başladı. Rusya'da yaşayan çoğu Alman gibi o da ana dilini iyi bilmediği için bu şiirleri Rusça yazardı. Bu uğraşı onun, bir Rus generalinin biraz içine kapalı, geleceğin önemli edebiyatçısı gözüyle bakılan bir çocuğuyla arkadaşlık kurmasına neden oldu. Bu çocuk, von Lembke'yi himayesi altına almış gibi davranıyordu.

Gün geldi, okulu bitirip üç sene çalıştıktan sonra, Rus edebiyatı uğruna görevini bırakan bu hüznü ve içine kapanık arkadaş, ayağında altı delik çizmeler, sırtında yazlık bir pardösü, dişleri soğuktan takır takır titreyerek dolaşırken, Aniçkin Köprüsü üstünde eski okul arkadaşı Lembke ile karşılaştı. Ne oldu dersiniz? Önce onu, eskiden himayesi altına aldığı Andrey Antonoviç'i tanıyamadı ve şaşkınlıktan donmuş gibi kaldı. Karşısında son derece şık giyinmiş, muntazam düzeltilmiş kıvılcı favorili, gözünde monokl, tertemiz boyalı çizmeler, elinde gıcır gıcır yeni bir eldiven ve sırtında yepyeni bir palto olan bir genç vardı. Lembke, arkadaşına karşı çok kibar davrandı ve adresini vererek bir akşam kendisini beklediğini söyledi. Onun artık 'Lembke'

değil von Lembke olduğu da böylelikle anlaşıldı. Arkadaşı onun ziyaretine gitti. Bir hayli kötü, pek de geniş olmayan ve evin esas girişi olmadığı belli fakat kırmızı halı serilmiş merdivenlerde bir uşak onu karşıladı ve kimi aradığını sordu. Üst katta çalınan tiz bir çingırağın sesi duyuldu. Lembke'nin ziyaretine gelen kişi, karşılaşmayı umduğu zenginlik yerine, eski okul arkadaşını karanlık, köhne, koyu yeşil büyük bir perdeyle ikiye ayrılmış, çok eski eşyalarla döşenmiş, dar yüksek pencerelerine koyu yeşil perdeler asılı küçük bir odada bulmuştu. Von Lembke, onu korumasına almış, uzaktan akrabası olan bir generalin evinde kalıyordu. Ziyaretçisini büyük bir ciddiyetle karşıladı. Edebiyat üzerine konuştular fakat konuşmalar samimi bir havada değildi. Beyaz kravatlı bir uşak çok açık bir çayla birkaç bisküvi getirdi. Ziyaretçi sinirinden maden suyu istedi. İstenen maden suyu biraz geç gelmişti ve Lembke sanki uşağı ikinci defa çağırmaktan sıkılmıştı. Yine de misafirine karnının aç olup olmadığını sordu ama yemek istememesine ve nihayet kalkıp gitmesine sevindiği belliydi. Lembke mesleğine yeni başlamıştı ve general pek de varlıklı sayılmayan bu akrabasına bir iyilik yapıp evinde kalmasına izin vermişti.

Lembke o günlerde generalin beşinci kızıyla ilgileniyordu ve bu ilginin karşılıksız olmadığına inanıyordu. Fakat Amaliya yine de generalin eski bir dostu olan yaşlı bir Alman fabrikatörle evlendirildi. Andrey Antonoviç pek de ağlayıp sızlanmadı, oturup kartondan bir tiyatro maketi yaptı. Bu makette perde kalkıyor, oyuncular sahneye çıkıyor, elleri ve kollarıyla birtakım hareketler yapıyorlardı. Localarda oturan izleyiciler vardı. Orkestrada keman yayları bir düzenek yardımıyla tellerin üzerinde gidip geliyor, orkestrayı yöneten adamın bağıtı inip kalkıyordu. Salonda oturan erkekli kadınlı izleyenler el çırpıyorlardı. Her şey kartondan yapılmıştı. Bütün fikir Lembke'nindi ve bizzat kendisi yapmıştı. Bu tiyatroyu yapabilmek için tam altı ay çalışmış, emek harcamıştı. General bu nedenle bir davet verdi. Tiyatro, misafirlerin görmesi için ortaya çıkarıldı. Generalin beş kızı ve yeni evlenmiş

olan Amaliya, fabrikatör kocasıyla beraber gelmişti. Kartondan yapılan tiyatroyu dikkatle incelediler ve Lembke'yi tebrik ettiler. Daha sonra dans edildi. Lembke, son derece memnun olmuş ve kederini tamamen unutmuştu.

Aradan seneler geçti ve Lembke mesleğinde ilerledi. Her zaman onun gibi olanların yönetiminde önemli yerlerde çalışmış, sonunda yaşına göre çok önemli bir aşamaya erişmişti. Çoktan beri evlenmek istiyor ve dikkatle araştırıyordu. Edebiyata ilgisi sönmemişti, amirlerinden gizli olarak bir dergiye gönderdiği hikâyeyi kabul etmemişlerdi. Oturup sızlanmak yerine model bir karton tren yapmış ve çok ilgi çekmişti. Ellerinde valizler, yanlarında çocukları ya da köpekleri olan yolcular platformda trene biniyorlardı. Kondüktörler, istasyon görevlileri gidip geliyor, çan çalıyor, düdük ötüyor ve tren kalkıyordu. Bu kompozisyon üzerinde tam bir sene çalıştı. Fakat eninde sonunda evlenmesi gerekiyordu.

Almanlar arasında çok tanıdığı vardı ve Rus sosyetesine de karışmıştı. Otuz dokuz yaşındayken bir mirasa kondu. Fırıncı olan amcası öldüğü zaman vasiyetinde ona on üç bin ruble bırakmıştı. Şimdi bütün ihtiyacı işinde daha iyi bir konuma yükselmekti. Önemli bir çevreye sahip olmasına rağmen, Bay von Lembke çok alçakgönüllü bir adamdı. Devlet dairelerine yakacak odun satın almasına yetki verecek bir memuriyete ya da bunun gibi güzel ve rahat bir işe razı olmaya hazırdı. Böyle bir işte hayatının sonuna kadar kalabilirdi. Ama başkasıyla değil Yuliya Mihaylovna ile evlenince birden kariyerinde birkaç basamak atlamış oldu. Alçakgönüllü ve çalışkan bir adam olan von Lembke bu durum karşısında daha hırslı olması gerektiğini hissetti.

Yuliya Mihaylovna'nın iki yüz kölesi, ayrıca yüksek yerlerde bulunan birçok dostu vardı. Diğer taraftan, von Lembke yakışıklı bir adamdı ve Yuliya kırk yaşını aşmıştı. Von Lembke nişanın ardından, gün geçtikçe ona âşık olduğunu hissediyordu. Nikâh gününün sabahı, Yuliya Mihaylovna'ya bir şiir bile gönderdi.

Müstakbel eşi bu şiiri çok beğendi, kırk yaşına gelmek az bir şey değildi. Kısa bir süre sonra von Lembke, rütbesini, nişanını aldı ve hemen ardından kentimize vali olarak atandı.

Kentimize gelmeden evvel Yuliya Mihaylovna kocasıyla epey ilgilendi. Von Lembke yeteneksiz bir insan sayılmazdı. Salona nasıl girileceğini, kendisini nasıl göstermesi gerektiğini, bir kimseyi nasıl dinleyeceğini ve düşünceli tavırlarla nasıl susması gerektiğini, nasıl kibar davranılacağını bilir, hatta nutuk bile atabilirdi. Kendince bazı liberal fikirleri bile vardı. Yine de Yuliya Mihaylovna onun çabuk kavrayan biri olmadığından endişe duyuyordu ve senelerce yükselme peşinde koştuktan sonra, artık dinlenmek istediği için çok üzülüyordu. Kendi içindeki çalışma hırsını kocasına aşılama gayret etti ama von Lembke bir Luther kilisesi maketi yapmaya başladı. Baş Papaz dinî nasihatler veriyor, onu dinleyenler ellerini önlerine bağlamış duruyor, bir kadın beyaz bir mendille gözyaşlarını siliyor ve sonunda, İsviçre'den büyük masraflar ederek getirttiği küçük bir org çalmaya başlıyordu. Bunu öğrendiği zaman Yuliya Mihaylovna neredeyse korktu ve kocasının nesi var nesi yoksa hepsini toparlayıp kendi odasındaki bir sandığa kilitledi. Buna karşılık, kocasının bir roman yazmasına izin verdi. Von Lembke bu romanın gizli kalması şartı ile roman üzerinde çalışmaya başladı. Yuliya Mihaylovna o günden beri sadece kendisine güvenmesi gerektiğine karar vermişti. Kader onu, yaşlı bir kız olarak çok bekletmişti. Hırslı ve sabırsız kafasında düşünceler birbirini kovalıyordu. Birçok umudu vardı. Kentin yönetimini kesinlikle eline almak istiyor, çevresinin sadık insanlar tarafından kuşatılacağını hayal ediyordu. Artık kendisine bir yön çizmişti. İlk iki ya da üç ay, her şey yolunda gitmiş, fakat Pyotr Stepanoviç'in gelişinden sonra bazı garip olaylar gerçekleşmeye başlamıştı.

Daha başlangıçta, genç Verhovenski, von Lembke'yi adam olarak görmemiş ve onun üzerinde bazı garip haklar iddia etmeye başlamıştı. Kocasının durumuyla her zaman ilgilenen Yuliya Mihaylovna ise nedense bu kez bunu fark etmemiş ya da hiç

önem vermemiştir. Genç adam, onun âdeta gözdesi olmuştur. Yiyor, içiyor ve orada yatıp kalkıyordu. Von Lembke kendini savunmaya geçmiş, yabancıların önünde ona 'delikanlı' diyor, onu himayesine almış gibi omzuna vuruyordu; fakat bir şey elde edememiş, amacına ulaşamamıştı. Pyotr Stepanoviç ciddi konular tartışılırken bile onun yüzüne karşı gülermiş gibi bir tavır takınıyor, herkesin önünde ona hiç beklenmedik şeyler söylüyordu. Bir gün, eve geldiğinde genç adamın çalışma odasında uyuduğunu gördü, halbuki kimse onu davet etmemişti. Genç adam öylesine uğradığını ve onu evde bulamayınca biraz 'kestirdiğini' söyledi, "en azından uykumu aldım" diye de ilave etmişti. Von Lembke onun bu davranışına çok alındı ve karısına dert yandı. Yuliya Mihaylovna kocasının bu şikâyetini alayla karşıladı ve iğneleyici bir tavırla kendisine nasıl saygı gösterileceğini bilmediğini söyledi. En azından 'o çocuk' kendisine karşı hiçbir zaman küstahlık etmemişti, ayrıca davranışları itibarıyla sosyeteye uymasa bile samimi biriydi. Von Lembke'nin yüzü asıldı. Ama kadın iki adamın arasını bulup onları barıştırdı. Pyotr Stepanoviç özür dilemedi ama meseleyi kaba bir şaka ile geçiştirdi. Bu şaka başka bir zaman yapılsa hakaret olarak algılanabilirdi ama bu sefer pişmanlık işareti olarak kabul edildi.

Aralarındaki ilişkinin zayıf noktası, von Lembke'nin daha tanışıklıklarında ona romanından söz etmesiydi. Onun şairane ruhlu bir genç olduğunu düşünerek uzun zamandır bir dinleyici aradığından, bir akşam, yazmaya başladığı romandan iki bölümü okumuştur. Pyotr, sıkıntısını saklamaya bile lüzum görmeden, esneyerek dinlemiş ve hiçbir övgüde bulunmamıştı. Yalnız ayrılırken, daha geniş bir zamanda okuyup değerlendirebilmek için kitabı istemiş, von Lembke de vermek gaffetinde bulunmuştu. Her gün evlerine uğramasına rağmen kitabı o gecedan beri geri getirmemiştir. Von Lembke'nin sorularına gülerek cevap veriyordu hatta bir keresinde kitabı yolda giderken kaybettiğini bile söyledi. Yuliya Mihaylovna kitabı duyduğu zaman kocasına çok kızdı.

Hayretten donup kalarak; “Kartondan yaptığınız kiliseden de söz etmediniz, umarım?” diye sordu.

Von Lembke kara kara düşünmeye başladı. Böylesine düşünmesi sağlığı için iyi değildi ve doktorları tarafından yasaklanmıştı. Kent yönetiminde karşılaştığı sorunlar yüzünden -bunlardan daha sonra söz edeceğiz- zaten üzülmüyordu... İncinmişti. Vali olarak gururunun incinmesi de cabasıydı. Evlendiği zaman herhangi bir ailevi anlaşmazlığın ve tartışmanın mümkün olabileceğini aklının ucundan bile geçirmemişti. Gelecekteki karısını hayal ettiği zaman asla tartışabileceklerini düşünmemiştir. Ailevi fırtınalara karşı dayanıklı olmadığını bir kez daha hissetti. Sonunda Yuliya Mihaylovna, onunla samimi olarak konuştu.

“Sırf, ondan en az üç kere daha akıllı bir insan ve mevki bakımından ondan çok daha yüksek bir konumda olduğunuz için ona kıyamazsınız. Bu çocuk henüz serbest düşünce alışkanlığından kurtulamamış. Bana kalırsa bu yaramazlıktan başka bir şey değil. Hiçbir şeyi aceleye getirmemelisiniz. Yavaş yavaş halletmek gerekir. Genç nesli küçümsememek lazım, onlara karşı iyi davranmak, böylece onları uçuruma yuvarlanmaktan korumak lazımdır.”

Von Lembke, “Fakat çok korkunç şeyler söylüyor.” diye cevap verdi. Benim yanımda hükümetin halkı uyuşturup ayaklanmasını önlemek için onları bol bol votka içmeye teşvik ettiğini söylemesini hazmedemem. Her türden insanın yanında bu lafları dinlemek zorunda kaldığımı bir düşünsene...”

Bunu söylerken von Lembke, birkaç gün evvel Pyotr Stepanoviç ile aralarında geçen konuşmayı hatırladı. Liberal düşünceleriyle onu yenmek gibi masum bir amaç ve önüne geçemediği bir merakla 1859 yılından beri biriktirdiği Rusya ve Avrupa’da yayımlanan her çeşit gizli bildiriden oluşan özel koleksiyonunu ona göstermişti. Amacının ne olduğunu anlayan Pyotr Stepanoviç kaba bir dille, bu bildirilerin bazılarındaki tek satırın bile, bütün devlet dairelerinde -onunki dahil- yazılanlardan çok daha anlamlı olduğunu söyledi.

Lembke'nin yüzü buruştu. Bildirileri göstererek, âdeta yalvarır gibi, "Fakat bizim vatanımızda bu erkendir, hem de çok erken." dedi.

"Hayır, değildir. Görüyorsunuz ve korkuyorsunuz, bu da bizim için erken olmadığını gösterir."

"Fakat bakın, şuna bakın, mesela, bütün kiliseler yıkılsın deniyor."

"Neden olmasın? Siz akıllı bir insansınız. Siz, kendiniz de inanmadığınıza göre, insanları insanlıktan çıkarmak için dinin nasıl kullanıldığını çok iyi bildiğinizi söylemekte haksız sayılmam sanırım. Gerçek, yalanlardan çok daha onurludur."

Von Lembke yüzünü ekşiterek, "Hak veriyorum, haklısınız, sizinle tamamen aynı fikirdeyim ama bu topraklar için henüz çok erken." dedi.

"Kiliselerin yıkılmasını ve elde yabalarla Petersburg üzerine yürünmesini doğru buluyor, ancak zamansız olduğuna inanıyorsanız. hâlâ nasıl devlet memurluğu yapabiliyorsunuz?"

Böylesine budalaca yakalanan Lembke, son derece şaşırmişti. Sabrını yitirmiş bir tavırla, "Böyle değil, hiç de böyle değil!" dedi.

"Siz çok gençsiniz ve amaçlarımızı bilmiyorsunuz. Bu nedenle de yanıyorsunuz. Anlıyorsunuz ya aziz dostum, bize devlet memurları diyorsunuz, değil mi? Pekâlâ. Fakat ne yaptığımızı tahmin ediyorsunuz? Sorumluluğu yükleniyor ve sonuçta biz de sizin gibi genel amaca hizmet ediyoruz. Biz sadece, var olmadığımız takdirde dağılması muhtemel olan ve sizin dağıtmaya çalıştığınız şeyi bir arada tutmaya çalışıyoruz. Biz sizin düşmanlarınız değiliz. Böyle bir şey söz konusu bile olamaz. Size sesleniyoruz: Devam edin, yenileyin, belki de bazı şeylerin temelini yıkın... Yani, demek istiyorum ki eski olan her şeyin yenilenmesi, kuşkusuz gereklidir. Fakat mecbur kalırsak sizi gerekli sınırlar içinde tutacağız ve böylece sizi sizden korumuş olacağız. Birbirimize

gerekli olduğumuza inanın lütfen. İngiltere'deki Whigler ve Toryler de birbirleri için gereklidir. Şu halde, biz Toryler, siz Whiglersiniz. Benim görüşüm budur.”

Andrey Antonoviç son derece heyecanlanmıştı. Petersburg'dayken de böyle akıllıca ve liberal konuşmayı severdi. Ayrıca, burada kendisini kapı arkasından dinleyen de yoktu. Pyotr Stepanoviç sessizce ve her zamanki tavrının aksine ciddi ciddi dinliyordu. Bu, valiyi büsbütün heyecanlandırmıştı.

Çalışma odasında bir aşağı bir yukarı dolaşırken konuşmasına devam etti:

“Biliyor musunuz, ben ‘Kentin Efendisi’yim. Bu nedenle birçok görevim var, bu görevlerin birini bile yapamıyorum ve öte yandan, burada benim için yapacak bir şey olmadığını da söyleyebilirim. Ama burada her şey hükümetin görüşlerine bağlıdır. Varsayalım ki hükümet, politik bir nedenle ya da aşırı tutkuları yatıştırmak amacı ile bir cumhuriyet kurmaya karar verdi ve buna paralel olarak da valilerin yetkisini artırdı. Eğer, böyle bir şey gerçekleşirse biz valiler, cumhuriyeti kabul edeceğiz. Fakat neden sadece cumhuriyet olsun! Arzu ettiğiniz her şey olacak. En azından buna hazır olduğumu hissediyorum. Sözün kısası, devlet telgrafla bir *activite devorante*¹²⁸ yapmamı istese bile onlara *activite devorante* yapacağım. Yüzlerine karşı söyledim: ‘Efendiler, kentin bütün kuruluşlarının dengede durup ilerlemesi için valinin yetkilerinin genişletilmesi gereklidir.’ Görüyorsunuz ya, ister tarımsal ister kamu kuruluşları olsun, öncelikle var olmaları gerekir, fakat diğer taraftan var olmamaları gerekiyor... Bunlar hep hükümetin görüşlerine bağlıdır. Eğer hükümet, kurumların gerekli olduğunu düşünürse, bunların var olmalarını hemen sağlamalıyım. Onlara ihtiyaç yoksa bu kurumları benim kentimde kimse göremez. İşte ben, *activite devorante*’yi böyle anlarım ve valinin yetkileri genişletilmediği takdirde de bu mümkün olamaz. Sizinle açık

128 Olağanüstü bir aktivite. (Fr.)

açık konuşuyorum. Petersburg’a valinin evinin önünde özel bir nöbetçinin bulunması gerektiğini yazdım. Bir cevap bekliyorum.”

Pyotr Stepanoviç, “İki nöbetçi olması gerekir.” dedi.

Lembke, tam Pyotr’un önünde durarak, “Neden iki?” diye sordu.

“İnsanların size saygı duyabilmeleri için bir nöbetçi yetersizdir. İki nöbetçinin olması gerekir.”

Lembke’nin yüzü asıldı.

“Siz... Çok ileri gidiyorsunuz siz Pyotr Stepanoviç... Hoşgörümden yararlanarak, her türlü hakarete bulunuyor ve *bourru bienfaisant*¹²⁹ rolü oynuyorsunuz.”

Pyotr Stepanoviç mırıldanarak, “Sizin dediğiniz gibi olsun.” dedi. “Fakat yine de bize yol açıyor ve bizi başarıya ulaştırmak için elinizden geleni yapıyorsunuz.”

Andrey Antonoviç çok şaşırmıştı:

“Fakat ‘biz’ dediğiniz kimler ve ne başarısı?” diye sordu, ama cevap alamadı.

Bu konuşmadan haberdar olan Yuliya Mihaylovna’nın son derece canı sıkıldı.

Von Lembke, kendisini savunmak zorunda kaldı.

“Fakat sadece çok değer verdiğiniz için onunla amiriymiş gibi konuşamazdım. Odada da yalnızdık. Söylememem gereken bazı şeyleri söylediğimi itiraf ederim ama bu kalbimin temizliğindendir.”

“Fazla temiz kalplisiniz. Böyle bildiri koleksiyonunuz olduğunu bilmiyordum. Görebilir miyim?”

“Ama... Bir gün için ödünç istemişti.”

Yuliya Mihaylovna öfkeyle, “Ve siz de verdiniz, öyle mi?” diye haykırdı. “Ne kadar büyük bir saçmalık!”

129 İyiliksever somurtkan. (Fr.)

“Derhal geri vermesi için birini göndereceğim.”

“Geri vermeyecek.”

Von Lembke öfkeyle yerinden fırlayarak haykırdı:

“Kesin olarak isteyeceğim! O kim oluyor ki ondan korkacağım? Ben elinden bir şey gelmeyen bir insan mıyım?”

Yuliya Mihaylovna kocasını yatıştırmaya çalışarak, “Oturun ve heyecanlanmayın.” dedi. “Öncelikle ilk sorunuza cevap vereceğim. Bana çok güçlü bir tavsiye mektubu ile geldi. Yetenekleri var ve bazen çok zekice laflar ediyor. Karmazinov, hemen her yerde önemli ilişkileri olduğunu ve Petersburg ile Moskova’daki gençler üzerinde büyük etkisi olduğunu söylüyor. Eğer onun yardımı ile bütün bu gençleri etrafıma toplar ve onları yuvarlanmak üzere oldukları uçurumdan geri çevirebilirim, ilgilenecekleri yeni bir yol bulabilirim belki. Bana bütün kalbiyle bağlıdır ve söylediklerimi itiraz etmeden yapar.”

Von Lembke asık bir suratla kendini savunmaya devam etti.

“Ama siz onları etrafınıza toplamaya çalışırken Tanrı bilir neler yapacaklar! Sizin niyetiniz iyi ama... Ama politik bir bildirinin kentimiz civarında elden ele dolaştığı haberini aldım...”

“Yazın da böyle bir söylenti vardı... Bildiriler, sahte paralar, bir sürü şey... Fakat hiçbirisi şimdiye kadar kanıtlanmadı. Size kim haber verdi?”

“Von Blum’dan duydum.”

“Ah, sizin şu von Blum’unuzdan usandım artık ve lütfen, bir daha bana ondan söz etmeyin!”

Yuliya Mihaylovna o kadar öfkelenmişti ki bir dakika kadar konuşamadı. Von Blum, onun hiç sevmediği, vali konağında görevli bir adamdı. Ondan daha sonra söz edeceğim.

Yuliya Mihaylovna bir karara vararak, “Lütfen Verhovenski için endişelenmeyin.” dedi. “Herhangi gizli bir işte çalışsaydı ne

sizinle ne de başkasıyla, şimdi konuştuğu gibi konuşurdu. Eğer kentte herhangi bir şey olacaksa bunu ilk öğrenen ben olacağım. Bana çok sıkı, evet çok sıkı bağlıdır...”

Merakla beklenen olaylardan evvel eğer, Yuliya Mihaylovna'nın bu kendine güveni ve hırsı olmasaydı, bu insanlar yüzünden yaşananların belki de hiç olmayacağını söylemeliyim. Ne yazık ki bu tutumu bize çok zarar verdi.

BEŞİNCİ BÖLÜM

ŞÖLENDEN EVVEL

I

Yuliya Mihaylovna Lembke'nin, kentimiz mürebbiyeleri yararına düzenlemek istediği eğlence günü, birçok kere kararlaştırılmış ve her defasında da ertelenmişti. Yuliya Mihaylovna'nın çevresinde daima, Pyotr Stepanoviç ve bir zamanlar Stepan Trofimoviç'i sık sık ziyarete gelen ama artık vali konağının ufak tefek işlerinin peşinde koşan, piyano çalmayı çok sevdiği için de orada istenilen bir adam konumuna gelen küçük bir memur olan Lyamşin vardı. Yuliya Mihaylovna'nın, ileride çıkarmayı düşündüğü bağımsız bir derginin editörü yapmak istediği Liputin de çoğunlukla onun yanındaydı. Aynı zamanda evli ya da bekâr bir sürü kadın da etrafını sarmış ve hatta Karmazinov bile, her ne kadar diğerleri gibi onun yanına pek sokulmuyorsa da, edebiyat şöleni başladığı zaman herkesi şaşırtacak sürprizleri olduğunu bağıra çağıra söylüyordu. Gelecekler listesine isimlerini yazdıranların çoğu sosyeteye girmiş hanımefendilerden oluşsa da bazı orta halli yurttaşlar da yardımda bulunacaklarını bildirdiler. Yuliya Mihaylovna Lembke, bazen sosyal sınıfların birbirine karışmasının gerekli olduğunu söylüyor. 'Aksi halde onları nasıl aydınlatırız?' diyordu. Eğlencenin tamamen demokratik koşullarda yapılmasını kararlaştıran özel bir komite kuruldu. Eğlenceye katılacakların çokluğu masrafların kabarmasına neden oluyordu. Düzenlenecek eğlence olağanüstü olmalıydı. Sürekli ertelenmesinin sebebi de buydu. Balonun nerede olacağı henüz kesinleşmemişti. O gün için evini vermeyi samimiyetle kabul eden soylu ileri gelenin

evinde mi, yoksa Varvara Petrovna'nın Skvoreşniki'deki büyük konağında mı olacağı konusunda kararsızdılar. Skvoreşniki biraz uzak olmakla beraber komitenin birçok üyesi, ısrarla balonun orada daha 'serbest' olacağını ifade ediyordu. Varvara Petrovna eğlencenin evinde olmasından son derece memnun olacaktı. Bu mağrur kadının, Yuliya Mihaylovna'ya âdeta yaltaklanacak derecede yaklaşmasındaki nedeni kestirmek zordu. Belki de valinin karısının, Nikolay Vsevolodoviç'e neredeyse tapınmaya varan bir saygıyla yaklaşması buna sebepti. Bu arada tekrarlamakta fayda var Pyotr Stepanoviç'in, Nikolay Vsevolodoviç'in esrarlı çevrelerle ilişkisi olduğunu ve buraya çok gizli bir görevle geldiğini her önüne gelene fısıldayarak bu haberin vali konağında yerleşmesine katkıları büyüktü.

O zamanlar kent halkı garip bir ruh hali içindeydi. Kadınlar arasında aniden garip, uçarı davranışlar gözlenmeye başlamıştı. Aşırı küstah düşünceler etrafta kol geziyordu. Neşeli, hafif, fakat her zaman hoş olduğunu söylemekte zorlanacağım bir hava esi-yordu. Daha sonraları, her şey olup bittikten sonra, suç Yuliya Mihaylovna'ya, çevresine ve işbirlikçilerine yüklendi fakat bütün suçu ona yüklemenin pek de doğru olmadığı kanısındayım. Aslında ilk zamanlar herkes, toplumu birleştirdiği ve ortama neşe kattığı için onu övüyordu. Gerçi rezalet derecesine varan bazı olaylar yaşanmıştı ama bunlarda Yuliya Mihaylovna'nın hiç suçu yoktu. O zamanlar herkes gülüp geçmiş, bu rezaletleri durdura-cak kimse çıkmamıştı. İnsanların büyük çoğunluğu yaşananlar hakkında kişisel görüşlerini kendilerine saklamış ve bir kenarda izlemekle yetinerek ağızlarını açıp tek kelime bile etmemişlerdi.

Toplanma yerleri Yuliya Mihaylovna'nın kabul salonu olan, ken-diliğinden oluşan, bir hayli geniş bir grup ortaya çıkmıştı. Vali karısının her zaman çevresinde olan bu topluluğun içinde, çok sayıda genç vardı ve bunların şımarık, düşüncesiz ve kendilerin-ce çok eğlenceli buldukları başıboş konuşma ve davranışlarına kimse karışmıyordu. Bunların arasında son derece sevimli birkaç hanımefendi bile vardı. Bu gruptaki gençler, piknikler, partiler düzenliyor, bazen gruplar halinde arabalar ve atlarla şehirde

dolaşıyorlardı. Hepsi de macera arıyor ve sırf anlatacakları eğlenceli bir şey olsun diye macerayı kendileri yaratıyordu. Mesela, kentimize atanmış ordu mensuplarından bir teğmenin, güzel ve kumral karısı, kocasının kötü davranışlarından bıkmış olacak ki güzel bir pelerin alacak parayı kazanabilmek için kumar masasına oturmuş, fakat on beş ruble kaybetmişti. Kocasından korktuğu ve kumar borcunu ödeyecek parası da olmadığı için, o sırada partide bulunan belediye başkanının iğrenç oğlundan, cesaretini toplayarak borç istemeye karar vermiş ve istemişti de. Öteki, kadının bu isteğini reddetmekle kalmadığı gibi kahkahalarla gülerek, bağıra çağıra kadının kocasına haber vermeye gitmişti. Ordudan aldığı az bir maaşla ay sonunu getirmeye çalışan teğmen, karısını hemen eve götürmüş, ağlamalarına, ayaklarına kapanıp yalvarmalarına aldırmandan bir güzel pataklamıştı. Bu üzücü olaya sadece gülmekle yetindiler. Teğmenin zavallı karısı her ne kadar Yuliya Mihaylovna'nın çevresindekilerden değilse de, onu daha önceden tanıyan, 'grup'un uçarı kadınlarından biri onu gidip âdeta kaçırmış ve kendi evine getirmişti. Bizim serseriler de onu iltifat ve hediyelere boğarak, kadını evine göndermeden tam dört gün orada tuttular. Teğmenin karısı, bu uçarı kadının evinde kalıyor ve onunla beraber araba gezilerine çıkarak danslı eğlencelere katılıyordu. Çevresindekiler, kocası aleyhine boşanma ve nafaka davası açması için onu kışkırtıyordu. Hepsi bir ağızdan, tanıklık edeceklerine yemin ediyorlardı. Kadının kocası onlarla başa çıkamayacağını bildiğinden haklarını arayamıyordu. Zavallı kadın sonunda, bir batağa saplanacağını anlayarak, dördüncü günün gecesini, kalbi korkudan duracakmış gibi çarparak onların elinden kaçtı ve teğmenine koştu. Kocası ile kadının arasında geçenler tam olarak bilinmiyor ama teğmenin oturduğu küçük kulübenin panjurları tam iki hafta açılmadı. Yuliya Mihaylovna olanları öğrendiği zaman çok kızdı ve uçarı kadının hareketine çok üzüldü. Oysa o, teğmenin karısını ayarttığı gün getirip valinin karısının huzuruna çıkarmıştı. Gerçi bu olay hemen unutulup gitti.

Başka bir sefer de kentteki memurlardan birinin, herkesin tanıdığı on yedi yaşındaki güzel kızı, taşradan genç bir memurla evlenmişti. Sonra birdenbire genç kocanın, incinen gururunun öfkesini çıkarmak için, daha ilk geceden, güzel geline yapmadığını bırakmadığı haberi geldi. Düğün gecesi çok sarhoş olduğu için evde misafir olarak kalan ve bu olaya tanık olan Lyamşin, sabah karanlığında bütün kenti dolaşarak haberi yaydı. Derhal on kişilik bir ekip kuruldu. Hemen hepsi atlıydı, Pyotr Stepanoviç ve saçlarının kırlaşmasına aldırmadan gençlerin bütün eğlencelerine katılan Liputin gibi bazıları ise kiralık atlara binmişti. Kentimizin törelerine göre, düğünden bir gün sonra ertelenmeden yapılması gereken ziyaretler vardı ve bu yeni evli iki genç de arabalarıyla bu görevlerini yapmak üzere dışarı çıkmıştı. Onlar caddede görünür görünmez, bu on kişilik grup hemen arabanın etrafını çevirdi ve neşeli kahkahalarla bütün gün genç çiftin peşini bırakmadı. En azından evlere onlarla beraber girmediler ama atlarından inmeden bahçe kapısında beklediler. Doğrudan hakaret etmemekle beraber, yine de büyük bir rezalete neden oldular. Bütün kent bu olay hakkında konuştu. Herkes kahkahalarla güldü. Fakat bu sefer de von Lembke kızdı ve karısı ile tartıştı. Yuliya Mihaylovna son derece kızgındı ve hatta bu olaya neden olanlara kapısını kapamayı bile düşündü. Fakat ertesi gün Pyotr Stepanoviç'in ateşli konuşması ve Karmazinov'un birkaç sözülle hepsini affetti. Karmazinov, yapılan bu şakayı çok esprili buluyordu.

“Bizim yerel törelere göre,” dedi. “her ne olursa olsun çok karakteristik ve... Cesurca. Ve bakın, herkes gülüyor, sadece siz öfkeleniyorsunuz.”

Ama öyle olaylar vardı ki, hoşgörülle kabul edilmeyecek türden ve biraz da tehlikeli...

Her ne kadar aşağı sınıftansa da İncil satan, saygıdeğer bir kadın şehrimize gelmişti. O sıralarda Moskova ve Petersburg gazete-

lerinde, İncil satan kadınlar hakkında ilginç yazılar çıktığı için kentte onunla ilgili söylentiler dolaşmaya başladı. Yine Lyamşin serserisinin ve öğretmenlik tayini bekleyen bir ilahiyat mezununun başının altından çıkan bir olaydı bu. İsmini burada telaffuz etmeyeceğim ama önemli bir nişan taşıyan, kendi deyimiyle ‘gülmeyi ve şakayı’ çok seven, son derece saygıdeğer bir ihtiyarın, bazı özel nedenlerle Avrupa’dan getirttiği bir deste, çıplak ve edepsiz durumları gösteren kadın resimlerini, kitap alma bahanesiyle, gizlice kadının çantasına bıraktı. Zavallı kadın, satmak üzere pazar yerinde kutsal kitaplarını çıkardığı zaman, çantasına gizlice konan bu resimler her tarafa yayıldı. Etrafta bir kahkaha koptu, homurdanmalar oldu. Kadının etrafını kalabalık sardı, her ağızdan bir söz çıkmaya başladı, hatta içlerinde küfür edenler bile vardı. Polis tam vaktinde yetişip kadını kurtarmamış olsaydı, kadıncağız belki de dayak yiyecekti. Kadın, polis karakolunda bir hücreye kapatıldı. Ancak o gece, durumu bütün ayrıntıları ile öğrenen Mavrikiy Nikolayeviç onu serbest bıraktırdı ve kentten çıkarıldı. Yuliya Mihaylovna aynı gün Lyamşin’i evinden kovacaktı ama gençler toplanıp hep beraber geldiler ve Lyamşin’in yeni bir parça bestelediğini söyleyerek onu dinlemeye zorladılar. Yeni parça, ‘Fransız Prusya Savaşı’ adında eğlenceli bir şarkıydı. *Marseillaise*’in¹³⁰ notalarıyla başlıyordu:

“*Qu’un sang impur abreuve nos sillons!*”¹³¹

Gururlu bir meydan okuyuş, geleceğin zafer sarhoşluğu... Birden, zafer marşının notaları yanında, bir köşeden, çok yakın bir yerlerden ustaca yerleştirilen *Mein Lieber Augustin*’in¹³² iğrenç sesleri gelmeye başlar. *Marseillaise* onlara aldırılmaz; *Marseillaise* heybetinin sarhoşluğu ile *Augustin*’in kazandığı gücün farkına varmaz ama *Augustin* gittikçe küstahlaşır ve birden *Marseillaise*’in notaları ile kaynaşmaya başlar. *Marseillaise* artık kızmıştır, *Augustin*’i silkeleyip atmaya çalışır, bir sinek gibi ezmek ister onu. Fakat

130 Fransız Millî Marşı. (Ç.N.)

131 Pis kan tarlalarımızı sulasın! (Fr.)

132 Sevgili Augustin! (Alm.)

Mein Lieber Augustin bütün gücüyle asılır, neşeli, kendinden emin ve küstahtır. *Marseillaise* birden çok aptal gibi görünür, öfkesini ve incinmişliğini artık saklayamaz. Ellerini gökyüzüne kaldırarak gözyaşları içinde lanetler yağdırır:

“*Pas un police de noire terrain, pas une de nos forteresses.*”¹³³

Ama artık *Mein Lieber Augustin*’le beraber söylemek zorundaydı. Melodi aptalca bir şekilde *Augustin*’e geçer, yavaş yavaş azalır ve kaybolur. Yalnız, zaman zaman orijinal melodi de duyulur; *qu’un sang impur...* Sonra bir valsa geçer ve birden değişir. Jules Favre¹³⁴ Bismarck’ın göğsünde ağlar... *Augustin* coşar. Kısık sesler duyulur, insan kendini sayısız şarap fıçıları, aşırı bir çılgınlık, para arzusu, pahalı purolar, şampanya ve rehineler arasında olduğu düşüncesine kaptırır. *Augustin* hiddetle inlemeye başlar... Fransız-Prusya Savaşı son bulmuştur.

Gençlerimiz çılgınca alkışladılar. Yuliya Mihaylovna gülümsedi ve “Böyle bir adam nasıl kovulur?” dedi. Böylece barış sağlanmış oldu. Bu alçağın gerçekten de müzik konusunda yeteneği vardı. Stepan Trofimoviç bir keresinde, en yüce yetenekleri olan bir sanatçının da aşağılık biri olabileceğini söylemişti. Sonraları bu parçayı Lyamşin’in, tesadüf sonucu kentimizden geçen, yetenekli ve alçakgönüllü bir arkadaşından çaldığı söylentisi çıktı, ama işin o tarafı bizi ilgilendirmiyor. Senelerce Stepan Trofimoviç’in etrafında dolanan, akşam toplantılarında genel istek üzerine çeşitli Yahudiler, sağır bir köylü kadının itirafları ya da bir çocuğun doğumu üzerine taklitler yapan bu alçak herif, artık Yuliya Mihaylovna’nın toplantılarında ‘Kırkların Bir Liberali’ adı altında, Stepan Trofimoviç’i karikatürize ediyordu. Herkes o kadar çok gülüyordu ki, sonunda dışlanamayacak bir adam olup çıkmıştı. Bütün toplantılarda aranılıyordu. Ayrıca, Yuliya Mihaylovna üzerinde büyük bir etkisi olan Pyotr Stepanoviç’e de köpek gibi yaltaklanıyordu.

133 Toprağımızın tek karısını, istihkâmlarımızın tek taşını! (Fr.)

134 Dönemin dışişleri bakanı. (Ç.N.)

Bu alçak söz etmeye değer bir adam bile değildi, ama onun da dahil olduğu ve hikâyemde yer vermeden edemeyeceğim rezil bir olay yaşandı.

Bir sabah bütün kente, çok çirkin ve üzücü bir rezalet haberi yayıldı. Büyük pazar alanının girişinde, eski kentimizin çok değerli tarihî binalarından Meryem Ana Kilisesi göze çarpar. Duvarla çevrili kilisenin bahçe kapısının yanında, daima demir bir kafes arkasında duran büyük bir Meryem Ana tasviri yer alır. Bir gece, bu tasvir soyulmuş; demir kafesin camı kırılmış, demir çerçeve parçalanmış ve (kıymetli olup olmadıklarını bilmiyorum) birkaç değerli taş ve inci, tasvirin başındaki hareden çalınmıştı. Ama önemli olan, soygunun ötesinde kutsala büyük bir saygısızlık söz konusuydu. Tasvirin kırık camı arkasında canlı bir farenin bulunduğu söyleniyordu. Şimdi, dört ay sonra, bu suçun, kaçak mahkûm Fedka tarafından işlendiği, nedense Lyamşin'in de bu suça ortak olduğu kesin olarak biliniyor. O zaman Lyamşin'den kimse kuşkulananmamıştı ama şimdi fareyi onun koyduğunu herkes biliyor. O zaman, resmî makamların büyük bir şaşkınlık yaşadığını hatırlıyorum. Suçun işlendiği gecenin sabahı, kilisenin önünde büyük bir kalabalık toplanmıştı, en azından yüz kişi... Bazıları gelir, bazıları giderdi. Gelenler istavroz çıkarır ve tasviri öperdi, bağışta bulunmaya başlayınca kilisenin bağış çanağı hemen ortaya çıkarıldı, yanına bir de papaz dikilirdi. Ancak öğleden sonra saat üç sularında, il başkanlığı ziyaretçilere, tasviri öptükten ve bağışta bulunduktan sonra orada toplanmamaları gerektiğini söylemeyi akıl edebildi. Von Lemke bu olaydan çok etkilendi. Bana söylendiğine göre, asıl o olaydan sonra Yuliya Mihaylovna bundan iki ay evvel kentimizden ayrılma ve galiba İsviçre'de bir özel klinikte yatmasına sebep olan o durumu fark etmişti.

Öğleden sonra saat birde olay yerine gitmiştim. Kalabalık derin bir sessizlik içindeydi ve yüzlerinden üzüntü akıyordu. Bir kupa arabasıyla zengin bir tüccar geldi. Şişman ve tombul yanaklı bir adamdı. Arabadan indi. Yerlere kadar eğilerek tasviri selamladı

ve öptü, bağış çanağına bir ruble atarak oflaya puflaya tekrar arabasına binip uzaklaştı. Sonra başka bir araba yanaştı. Çıl-gın sosyete üyesi iki delikanlı, yanlarında iki hanımefendi ile arabadan indiler ve kaba tavırlarla kalabalığı yararak tasvire doğru ilerlediler. İkisi de şapkalarını çıkarmamışlardı, hatta biri kelebek gözlüğünü burnunun ucuna tutturdu. Kalabalıktan bir homurtu yükseldi. Burnunun ucunda kelebek gözlük olan genç adam, kâğıt paralarla dolu kesesini çıkardı ve içinden bakır bir metelik alıp yardım çanağına attı. Her ikisi de yüksek sesle gülüp konuşarak arabalarına döndüler. Tam bu sırada Lizaveta Nikolayevna ve Mavrikiy Nikolayeviç atlarıyla oraya geldiler. Liza, atından sıçrayarak yere atladı ve dizginlerini inmemesini söylediği Drozdov'a attı. Bakır meteliğin çanağa atıldığı anda, tasvirin yanına geldi. Öfkeden kıpkırmızı kesildi, hızla şapkasını eldivenlerini çıkarıp dizlerinin üstüne, çamurlu yere çöktü ve büyük bir saygı ile üç defa secde etti. Sonra para kesesini çıkardı ama içinde sadece birkaç kuruş olduğunu görünce kulaklarındaki elmas küpelerini çıkarıp çanağa attı.

Büyük bir heyecanla papaza sordu:

“Olur mu? Bu taşlarla örtüsü süslenebilir mi?”

Papaz, “Verebilirsiniz.” diye cevap verdi. “Her türlü bağış kabul edilebilir.”

Kalabalıktan çıt çıkmıyordu, ne tasvip ne de öfke gösteriyorlardı. Liza, çamurlanan elbisesine aldırış bile etmeden atına atladı ve dörtlüye uzaklaştı.

II

Onu bu olaydan iki gün sonra, çevresinde atlı bir grubun eşlik ettiği üç kupa arabasıyla yolculuk eden, kalabalık bir grubun arasında gördüm. Eliyle işaret ederek beni yanına çağırdı ve gruba katılmam için ısrar etti. Arabada bana da yer vardı. Büyük bir neşeyle beni yanında bulunan çok şık hanım arkadaşlarıy-

la tanıştırdı ve son derece ilginç bir geziye çıktıklarını söyledi. Durmadan kahkahalar atıyor, gülüyordu, sözün kisası aşırı mutluymuş gibi davranıyordu. Zaten son zamanlarda şaşırtıcı derecede neşeli görünüyordu. Gezi gerçekten de çok ilginçti. Nehrin karşı yakasında, on seneden beri tüccar Sevastiyanov'un evinin bahçesindeki küçük bir kulübede yaşayan ve gaipten haberler verdiği iddia edilen deli Semyon Yakovleviç'in yanına gidiyorlardı. Ünü sadece kent ya da civarı değil, Moskova ve Petersburg'a bile gitmişti ve birçok yerden sık sık onu ziyarete gelirlerdi. Gaipten geldiği iddia edilen birkaç haber aldıktan sonra, evinin masraflarını öderler ve büyük bağışlarda bulunurlardı. Bağışlar bazen dikkatlerden kaçmayacak kadar büyük olurdu. Bu bağışlar çoğunlukla Azize Meryem Ana manastırı başta olmak üzere çeşitli kiliselere gönderilirdi; tabii Semyon Yakovleviç kendine ayırmazsa. Bu nedenle de manastırdan görevli bir papaz her zaman Semyon Yakovleviç'in yanında hazır bulunurdu. Gruptaki herkes, bu gezinin çok eğlenceli olacağını düşünüyordu. İçlerinde hiçbiri henüz Semyon Yakovleviç'i görmemişti. Süpürge sapıyla dövülerek oradan kovulan ve arkasından da iki iri patates fırlatılan Lyamşin hariç... Kalabalığın arasında, kiralık bir kazak atı üstünde, Pyotr Verhovenski de vardı. Atın üstünde zorla duruyormuş gibiydi. Nikolay Vsevolodoviç de atlılar arasındaydı. Stavrogin böyle eğlenceli gruplara pek nadir katılır ve her ne kadar doğası gereği fazla konuşmasa da onların neşesine ayak uydururdu.

Grup köprüyü geçip oradaki hanlardan birinin önüne geldiğinde kalabalıktan biri, hana polislerin geldiğini çünkü yolculardan birinin intihar ettiğini söyledi. Derhal intihar edenin kim olduğunu görmek için burada durulması kararına vardılar. Bu teklifin çok yandaşı vardı çünkü hanımefendilerden bazıları daha evvel hiç intihar olayına rastlamamışlardı. Hatta içlerinden biri, yüksek sesle canının çok sıkıldığını ve eğlence seçecek durumda olmadığını söyledi. Sadece birkaç kişi hana girmedi ve dışarıda kaldı. Geri kalanlar hanın pis koridoruna büyük bir gürültüyle

daldı. Lizaveta Nikolayevna'yı da bu grupta görünce çok şaşırdım doğrusu. İntihar eden adamın odasının kapısı açıktı. Zaten bizim odaya girmemize engel olmak cesaretini de kimse gösteremedi.

On dokuz yaşlarında hayli yakışıklı bir genç kendini vurmuştu. Sık ve açık renk saçları, oval bir yüzü, asaletini gösteren geniş bir alnı vardı. Ceset çoktan soğumuştur ve küçük beyaz yüzü mermerden yapılmış gibi duruyordu. Masanın üzerinde kendi el yazısı ile ölümünden kimsenin sorumlu tutulmaması gerektiğini, dört yüz ruble parayı boşa harcadığı için kendini vurduğunu belirten dört satırlık bir not vardı. Bu notu yazarken üç yerde imla hatası yapmıştı. İntihar eden gencin komşusu olduğu anlaşılan ve aynı handa kalan şişmanca bir tüccarın özellikle üzüntülü olduğu göze çarpıyordu. Anlattığına göre genç çocuk, ailesi, yani dul annesi, kız kardeşleri ve teyzeleri tarafından, kentimizde oturan bir kadın akrabalarının yardımıyla, yakın bir gelecekte evlenecek ablası için çeyiz alıp köye dönmek üzere gönderilmişti. Korkudan ağlayıp sızlanarak, bir türlü arkası kesilmeyen öğütler verip, dualar, kutsamalarla yolcu etmişlerdi çocuğu. Yıllarca dişlerinden tırnaklarından artırdıkları dört yüz rubleyi de ona emanet etmişlerdi. O güne dek kendi halinde ve dürüst biri olan çocuk, üç gün evvel kente gelir gelmez akrabasının yanına gideceği yerde, bu hana gelmiş ve hemen kumar oynayıp para kazanmak amacıyla kulüplerden birine koşmuş. Ama o akşam herhangi bir oyun yokmuş. Gece yarısına doğru hana döner dönmez şampanyayla puro istemiş ve altı yedi tabak yemek sipariş etmiş. Şampanyadan sarhoş olan çocuk, purolar da midesini bozduğu için söylediği yemeklere elini bile sürmeden, kendisini kaybetmiş bir halde yatmaya gitmiş. Ertesi sabah taptaze uyanmış ve kulüpte tavsiye edilen, nehrin karşı yakasındaki çinyine kampına koşmuş ve tam iki gün hana dönmemiş. Sonunda dün akşam saat beş civarında sarhoş bir halde dönmüş ve hemen yatarak akşam saat ona kadar uyumuş. Uyandığı zaman soğuk et, bir şişe *Chateau d'Yquem* şarabı, biraz üzüm, kâğıt, mürekkep ve hesabını istemiş. Kimse onda bir gariplik olduğunu sezmemiş.

Sakin ve huzurlu görünüyormuş. Belli ki kendini gece yarısına doğru vurmuş.

Kimsenin silah sesini duymaması biraz garipti. Ancak ertesi günü saat birde, çağrılara cevap vermeyince kapıyı kırıp odaya girmiş ve onu bu halde bulmuşlardı. Şarap şişesinin yarısı boşalmış ve üzümün birazı yenmişti. Çift namlulu küçük bir tabancayla kalbinden vurmuştu kendini. Çok az kan akmış, tabanca elinden halının üstüne düşmüştü. Odanın köşesindeki divanda yatıyordu. Ölümü ani olmuştu. Yüzünde acı çektiğine dair hiçbir ifade yoktu, tam tersine, huzurlu ve mutlu görünüyordu; ne var ki ölüydü artık. Grubumuz genç çocuğa büyük bir merakla bakıyordu. Aslında başkalarının mutsuzluğunun, başkalarının başına gelen felaketlerin insanları biraz da sevindirdiğinin gerçek olduğunu düşünüyorum. Kadınlar ses çıkarmadan bakıyor, erkekler ise soğukkanlı tavırlarıyla ve esprileriyle dikkati çekiyordu. İçlerinden biri, çocuğun en iyisini yaptığını, onun için başka çıkar yol olmadığını; bir başkası, hiç olmazsa hayatının bir gününü eğlenerek geçirdiğini söyledi. Üçüncü biri ise kendini vuranların, asanların çoğaldığını söyledi ve sanki altlarındaki toprak kaymış da tutunacakları bir yer kalmamış gibi neden canlarına kıydıklarını sordu. Odada bulunanlar, filozof gibi konuşan bu gencin yüzüne garip bir ifadeyle baktılar. Sonra, soytarılık yapmayı çok seven Lyamşin, tabaktaki üzümün bir salkımını aldı; bir başkası da onu taklit ederek başka bir salkım aldı ve bir diğeri de şarap şişesine uzandı. Fakat tam o sırada polis geldi ve odayı boşaltmamızı istedi. Herkes görmek istediğini görmüştü; hiç itiraz etmeden odayı boşalttık. Yalnız Lyamşin polis komiseri ile ağız dalaşına girmişti. Yolun geri kalan bölümünde grubun neşesi, kahkahaları, canlı konuşmaları bir kat daha artmıştı.

Semyon Yakovleviç'in evine öğleden sonra saat tam birde vardık. Bir hayli büyük olan bu evin kapısı ardına kadar açıktı ve herkes istediği gibi girmekte serbestti. Semyon Yakovleviç'in öğle yemeğini yediği, fakat yemekten sonra kabul edileceğimiz haber verildi. Hep beraber içeri girdik. Deli ermişin yemek yediği ve

bizi kabul ettiği salon çok büyüktü. Salonun    penceresi vardı ve bir duvardan diğ rine uzanan, bel yüksekliğinde bir tahta parmaklıkla tam ortadan iki eşit parçaya ayrılmıştı. Ziyaretçiler bu parmaklığın gerisinde kalır, şanslı olanlar ise Semyon Yakovleviç'in işareti üzerine, kendi oturduğu tarafa alınır, hatta bazen k  edeki divana ya da eski deri koltuğa oturmaları için buyur edilirlerdi. Kendisi de kuma ı lime lime dökülmüş, çok eski, Voltaire stili bir koltukta otururdu.

Kumral, saçları dökülmüş, tertemiz tıra lı, ağzını hafif çarpık gösteren sağ yanağı    , geniş burun deliğinin hemen altında koca bir et beni olan, gözleri küçük, rengi sarı, durgun, ağır-ba lı, uykulu bakı lı ve elli be  ya larında bir adamdı. Almanlar gibi siyah redingot ceket giymişti fakat yeleği yoktu ve kravat takmamı tı. Ceketinin içinden kalın kumaştan yapılma gömleği görünüyordu. Ayaklarında (belli ki ayaklarından rahatsızdı) terlik vardı. Onun bir zamanlar memur olduğunu hatta rütbeli bir memur olduğunu duymuştum. orbasını henüz bitirmi ti, haşlanmış patatesini yiyordu. orba ve haşlanmış patatesten başka yemek yemez, yalnız ayı çok severdi. Tüccar, sırf onun için her içini gören    hizmetçi tutmuştu. Hizmetilerden birinin sırtında frak vardı. İkincisi bir renperi, üçüncüsü ise daha çok bir zangocu andırıyordu. Bir de, on altı ya larında zeki bakı lı geniş bir ocuk vardı. Hizmetçilerin yanında, elinde kumbara tutan ya lı ve nur y zly ihtiyaç bir rahip de vardı. Rahip biraz    mandı. Masalardan birinde, tepsinin üstüne konulmuş kocaman bir semaver vardı ve fokur fokur kaynıyordu. Etrafına bardaklar sıralanmı tı. Bu masanın tam aksi yönündeki başka bir masanın üzerinde ise gelen hediyeler vardı. Birkaç kilo kesme  eker, bir kilo kadar çay, sıрма işlemeli bir çift terlik, ipekli bir mendil, bir parça kumaş, bir parça keten vs. Para yardımları hemen rahibin elindeki toprak kumbaraya atılıyordu.

Oda kalabalık sayılırdı. Semyon Yakovleviç'in yanında on iki kişi oturuyordu. Bunlardan biri, ak saçlı, avamdan bir ihtiyaç ve saygılı bir tavırla hep önüne bakan, çok sıska ve ufak tefek, bizim

kentten geçen bir papazdı. Öteki ziyaretçiler tahta paravanın bu tarafında oturuyorlardı. Üzerinde eski moda Rus giysisi olan, gür sakallı, en azından yüz binlik bir sermayeye sahip olduğu bilinen köylü bir tüccar dışında dinine bağlı, orta yaşlı bir kadın ve toprak sahibi bir adam da vardı. Hiçbiri konuşmaya cesaret edemeden, ermişin onlarla konuşmasını bekliyorlardı. Dört kişi diz çökmüştü: Dikkatleri üzerine çeken Semyon Yakovleviç'in içten bir bakışını ya da sözünü heyecanla beklediği belli olan, tam paravanın önüne diz çökmüş, şişmanca, kırk beş yaşlarındaki toprak sahibiydi. Bir saatten beri, bu şekilde beklediği halde, Semyon Yakovleviç'in onu fark etmediği belliydi.

Grubumuzdaki kadınlar, neşeyle fısıldaşıp kıkır kıkır gülerek paravana iyice yaklaştılar. Diğer ziyaretçilerin ya önlerine geçtiler ya onları ittiler ama en ön sırada yere diz çökmüş, elleriyle paravanı sıkı sıkı kavramış toprak sahibini yerinden kımlıd-tamadılar. Neşeli ve meraklı bakışlar, kelebek gözlükler, hatta opera dürbünleri Semyon Yakovleviç'in üzerine çevrilmişti; en azından Lyamşin, elindeki opera dürbününü ona dikmiş bakıyordu. Semyon Yakovleviç küçük gözleriyle, bu kalabalığı tembel tembel süzüyordu. Kısık ama çok kalın bir sesle, "Gözler bayram eder, bayram eder gözler!" diye söylendi.

Grubumuzdaki herkes güldü: 'Bu ne demekti?' Fakat Semyon Yakovleviç, cevap vermeden patatesini yemeğe koyuldu. Sonunda yemeğini bitirip ağzını bir peçete ile sildiği zaman bir fincan çay verdiler.

Çoğunlukla çayını yalnız içmez, ziyaretçilerine de ikram ederdi ama herkese değil. Bizzat kendisinin gösterdiği kimselere çay ikram edilirdi. Öyle beklenmedik insanları işaret ederdi ki orada bulunanlar şaşkınlıklarından ne yapacaklarını bilemezlerdi. Bazen varlıklı kişileri, büyük memurları, soylu kişileri atlar, bir köylüye ya da ihtiyar bir kadına çay verilmesini söylerdi. Bazen de aksine, yoksulları atlayarak, varlıklı bir tüccara çay verilmesini isterdi. Çaylar çok değişik şekillerde verilirdi. Bazısına şeker ko-

nur, bazısına konulmazdı. Bazılarının ise şekeri, çay tabaklarına konurdu. Bu sefer çay içme hakkı kazanan mutlu kişiler, çayı ve şekeri tabağında verilen, ufak tefek sıska papazla; çayı şekerless verilen ak saçlı, avamdan ihtiyardı. Manastırdan gelen şişman rahip her zaman çay içebilirken, nedense kendisine bu sefer çay verilmemişti.

Yolda gelirken eğlence seçecek durumda olmadığını söyleyen, maceracı kadın gülümseyerek gözlerini kısıtı ve kelimeleri yayarak, “Semyon Yakovleviç,” dedi, “bana bir şeyler söyleyin. Sizinle karşılaşmak için asırlardır bu anı bekliyordum.” Semyon Yakovleviç kadına bakmadı bile. Diz çökmüş duran toprak sahibi, sırtından büyük bir yükü kaldırmışlar gibi derin bir ‘oh’ çekti.

“Onun çayı şekerli olsun!” dedi Semyon Yakovleviç. Tüccar bir adım öne çıktı:

“Daha çok, daha çok!” tekrarladı ermiş, tüccara bir bardak çay verildikten sonra. Bu emir üzerine bir kaşık şeker daha kondu. Semyon Yakovleviç tekrar: “Daha çok, daha çok!” dedi. Tüccarın çayına üçüncü ve hatta dördüncü kaşık şeker koydular. Tüccar hiç itiraz etmeden şurup haline gelen çayını içmeye başladı.

Orada bulunanlar istavroz çıkarak, “Ulu Tanrım!” diye mırıldandılar. Toprak sahibi yine gürültülü bir şekilde ‘Oh’ çekti. Bizimkilerin duvara sıkıştırdıkları yaşlı bir kadın tiz bir sesle haykırdı. Öyle ki salonda bulunanlar dönüp kadına baktılar.

“Semyon Yakovleviç! Bir saatten beri takdis edilmek için bekliyorum. Aziz Peder! Ne yapmam gerektiğini söyle bana! Bu zavallı kadına bir nasihat ver!”

Semyon Yakovleviç, zangoca benzeyen yardımcısına, “Sor ona.” dedi.

Zangoç, parmaklığın önüne geldi ve ölçülü, sakın bir sesle kadına sordu:

“Geçen defa Semyon Yakovleviç’in size söylediklerini yaptınız mı?”

“Nasıl yapabilirdim, Aziz Semyon Yakovleviç?” diye sordu. “Nasıl yapabilirdim? Hepsi yamyam gibi, beni, öz be öz annelerini yüksek mahkemeye vermekle korkutuyorlar...”

Semyon Yakovleviç, masanın üzerindeki büyük bir şeker parçasını göstererek, “Onu şu kadına ver!” dedi. Çocuk hemen masanın yanına koştu ve şekerini alarak dul kadına götürdü.

“Teşekkür ederim, Aziz Semyon Yakovleviç. Bana karşı o kadar iyisiniz ki... Ne ile hakettim ben bunu.” diye ağlamaya başladı kadın.

Semyon Yakovleviç, büyük bir cömertlikle bağırdı:

“Daha verin! Daha verin!”

Bir şeker daha getirip kadına verdiler. Ermiş, yarı deli “Daha, daha!” dedikçe getirip bir üçüncü ve dördüncü şekerini de kadının eline tutuşturdular. Manastırdan gelen rahip, bütün bu şekerlerin manastıra verilmesi gerektiğini düşünmüş olacaktı ki derin bir iç geçirdi.

Dul kadın yapmacık bir minnetle, “Fakat bu kadar şekerini ne yapacağım?” diye inledi. “Bu kadar şeker bana fazla gelir, hasta olurum. Yoksa bu bir işaret mi Semyon Yakovleviç!”

Kalabalığın içinden biri mırıldandı:

“Evet, işaret bu, işaret!”

Semyon Yakovleviç, ısrarla, “Yarım kilo şeker daha verin ona.” diye emretti.

Kalabalıktan sesler, “Tanrım, Tanrım!” diye mırıldanarak istavroz çıkardı.

Manastırdan gelen rahip, kendisine çay verilmediği için öfkelenildiğinden olacak, biraz kindar bir sesle:

“Bundan böyle kalbiniz merhamet ve iyilikle dolsun ki etiniz kemiğiniz olan çocuklarınızdan şikayet etmeyiniz!” dedi.

Dul kadın birden öfkeyle köpürdü:

“Ne diyorsun sen Peder? Verişı’nin evi yandığı zaman beni iple bağlayarak alevlere sürüklemek istediler. Sandığıma ölü bir kedi koydular. Her çeşit adiliği yapmaya kalktılar.”

Semyon Yakovleviç birden elini sallayarak haykırdı:

“Defedin şunu! Defedin şunu!”

Zangoç ve genç çocuk bizim bulunduğumuz bölüme koşup kadını kolundan yakaladılar. Kadın korkudan sinerek kapıya doğru yaslandı. Arkasında kalan, çocuğun getirdiği şekerlere baktı.

Semyon Yakovleviç, geride kalan uşaklardan birine haykırdı:

“Birini geri alın!” Uşak diğerlerinin arkasından fırlayıp salondan çıktı. Biraz sonra ellerinde şekerle üç uşak salona girdi.

Kapının yanındaki kalabalığın içinden biri haykırdı:

“Semyon Yakovleviç! Rüyamda bir kuş gördüm... Bir karga. Suyun içinden çıkarak alevlerin arasına daldı. Bu rüyanın anlamı nedir?”

Semyon Yakovleviç, “Don geliyor demektir.” diye cevap verdi.

Bizim grubumuzdaki o maceracı, şımarık kadın yine öne atıldı:

“Semyon Yakovleviç, neden bana cevap vermiyorsunuz? Uzun zamandan beri bekliyorum.”

Ama Semyon Yakovleviç yine onunla ilgilenmedi. Yere diz çökmüş toprak sahibini işaret ederek, “Sor.” dedi.

Manastırlı rahip, kendisine bakılarak söyleneni yerine getirmek üzere toprak sahibine yaklaştı:

“Ne gibi bir günah işlediniz? Bir şey yapmanız buyrulmuş muydu?”

Toprak sahibi boğuk bir sesle cevapladı:

“Kimseye el kaldırmamam buyrulmuştu.”

“Bu buyruğu yerine getirdiniz mi?” diye sordu rahip.

“Yapamadım! Gücüm baskın çıkıyor.”

Semyon Yakovleviç, ellerini sallayarak haykırdı:

“Defedin, defedin! Süpürge sopasını kullanın! Süpürge sopası!” Toprak sahibi verilen emrin yerine getirilmesini beklemeden ayağa fırladı ve koşarak salondan kaçtı.

Rahip, yere düşen on rublelik altını alırken, “Altın bir sikke düşürmüş.” dedi.

Semyon Yakovleviç, zengin tüccarı göstererek, “Ona verilsin!” dedi. Tüccar itiraz etmeye cesaret edemedi altını aldı. Rahip kendisine hâkim olamadan, “Para parayı çeker.” dedi.

Semyon Yakovleviç aniden Mavrikiy Nikolayeviç’i işaret ederek, “Ona şekerli bir çay verin!” dedi. Uşak çayı koydu ve yanlışlıkla burnunun ucundan kelebek gözlük sarkan gence verecek oldu.

Semyon Yakovleviç, onun hatasını düzelterek, “Uzun boyluya, uzun boyluya!” diye haykırdı.

Mavrikiy Nikolayeviç kendisine uzatılan çayı aldı ve bir asker selamı verdikten sonra içmeye başladı. Neden olduğunu bilmiyorum ama grubumuzdaki herkes kahkahalarla gülmeye başladı.

Liza, birdenbire ona dönerek, “Biraz evvel diz çöken bay gitti, yerine siz diz çökmez misiniz?” dedi.

Mavrikiy Nikolayeviç şaşkınlıkla ona baktı.

Liza birden inatçı, heyecanlı bir tavırla çabuk çabuk konuşarak, “Lütfen, bana büyük bir iyilik yapmış olursunuz!” dedi. “Derhal diz çökmelisiniz. Derhal! Sizin diz çöktüğünüzü görmeliyim. Eğer şu anda diz çökmezseniz, sizi bir daha görmem. Böyle yapmanızı istiyorum!”

Liza tam olarak ne istediğini bilmiyordu ama büyük bir sinir krizine tutulmuş gibi inatla direniyordu. Olayın devamında da göreceğimiz gibi Mavrikiy Nikolayeviç, Liza’nın son zamanlarda çok sıklaşan bu sinir krizlerinin kendisine yönelmediğini (çünkü onun kendisine olan saygısından en küçük bir kuşkusu bile yoktu), biliyordu. Bu sinir krizlerinin, baş edemediği ve nedeni belirsiz bir nefretten kaynaklandığına inanıyordu.

Mavrikiy Nikolayeviç hiç sesini çıkarmadan elindeki fincanı arkasında duran yaşlı bir kadına verdi, parmaklığın kapısını açtı ve buyur edilmediği halde Semyon Yakovleviç'in yanına girdi. Tam odanın ortasına gelince herkesin gözü önünde diz çöktü. Liza'nın grup içindeki bu kaba, küçük düşürücü isteğinin, onun ince ruhunu çok sarstığından hiç şüphem yoktur. Belki de kendisini bu kadar insanın gözü önünde küçük düşürdüğü için Liza'nın utanacağını düşünmüştü. Doğrusunu söylemek gerekirse hiç kimse, bir kadını böylesine bir yöntemle yola getirmeye cesaret edemezdi. Yüzündeki mağrur ifade ve uzun boyu onu çok komik gösteriyordu. Ama bizim gruptan kimse onun bu haline gülmedi. Beklenmedik bu hareketi herkesi etkilemişti. Herkes sözbirliği etmişçesine dönüp Liza'ya baktı.

Semyon Yakovleviç, "Kutsal yağ! Kutsal yağ!" diye mırıldandı.

Liza'nın yüzü aniden sarardı ve koşarak parmaklığın arkasına geçti. Bundan sonra her şey çok çabuk gelişti. Liza, bütün gücüyle Drozdov'un kolundan tutmuş onu yerden kaldırmaya çalışıyor, bir yandan da kendini kaybetmiş gibi:

"Kalkın! Kalkın!" diye haykırıyordu. "Hemen kalkın! Hemen! Diz çökmeye nasıl cesaret edebiliyorsunuz?"

Mavrikiy Nikolayeviç ağır ağır doğruldu. Liza, onun kolundan tutmuş yüzüne bakıyordu. Gözlerinde büyük bir korku vardı.

Semyon Yakovleviç yine mırıldandı:

"Gözlere bayram! Gözlere bayram!"

Liza sonunda Drozdov'u çekerek parmaklıktan dışarı çıkardı. Grubumuzda bir kıpırdanma oldu. Şımarık, maceracı kadın dikkatleri kendi üzerine çekmeye yemin etmiş, cilveli bir tavırla ve yüksek sesle:

"Ne olur Semyon Yakovleviç" dedi, "bana bir şey buyurmayacak mısınız? Oysa size ne kadar güveniyordum."

Semyon Yakovleviç birden öfkeyle kadına döndü. Çok uygun-
suz bir dille, “Şu kadını ... gidin!” diye haykırdı. Sözleri gayet
net bir şekilde tane tane söylemişti. Kadınlar çığlıklar atarak
kapıya koşuştular; erkeklerse katıla katıla gülüyordu. Semyon
Yakovleviç’i ziyaretimiz de böylece son buldu.

Söylenenlere bakılacak olursa, bizim orada bulunduğumuz sırada
esrarlı bir olay yaşanmıştı. Daha doğrusu, bu ziyareti böylesine
ince ayrıntıları ile anlatmamın nedeni, asıl bu olaydı.

Herkes hep birden koşuşturmaya başladığı zaman Mavrikiy Ni-
kolayeviç, Liza’nın kolundan tutmuş, kapıya doğru yürümüştü.
Tam o sırada, Liza’nın Nikolay Vsevolodoviç ile yüz yüze geldiği
söyleniyor. Pazar günkü olaydan bu yana birçok sefer karşılaşmış,
fakat hiç konuşmamışlardı. Kapıda karşılaştıklarını gördüm. Bir
an için ikisi de duraksadılar. Birbirlerini garip bir tavırla süzdüler.
Kalabalık yüzünden iyi görmemiş olabilirim. Ama iddialara göre,
Liza onu görür görmez elini kaldırmış ve tokat atmak üzerey-
ken Stavrogin, çevik bir hareketle geri çekilmişti. Doğrusunu
söylemek gerekirse ben hiçbir şey görmemiştim. Ama herkes
gördüğünü iddia ediyordu. Oysa o an yaşanan kargaşada, böyle
bir şeyi kimsenin görmesi mümkün olamazdı. Dönüşte Nikolay
Vsevolodoviç’in renginin biraz soluk olduğunu hatırlıyorum.

III

Bu olayla aynı gün ve hemen hemen aynı saatte, Stepan Tro-
fimoviç ile Varvara Petrovna da nihayet buluşmuştu. Varvara
Petrovna eski dostuyla uzun süredir görüşmek istiyordu ama
her nedense bu görüşmeyi sürekli ertelemişti. Skvoreşniki’de
buluştular. Varvara Petrovna, kent dışındaki bu eve sinir ve en-
dişe ile gelmişti. Bir gün evvel, planlanan büyük şölenin soylu
ileri gelenin evinde yapılmasına karar verilmişti. Fakat Varvara
Petrovna, şölenden sonra, Skvoreşniki’de de büyük bir eğlence
düzenlemeye ve bütün sosyeteyi çağırmaya karar verdi. Böylece
herkes kimin evinin daha uygun ve büyük, kimin daha ince

zevke sahip ve kimin daha misafirperver olduğunu görecekti. Genel olarak Varvara Petrovna tanınmayacak kadar değişmiş, sanki yeniden doğmuştu. O eski, ulaşılmaz 'yüce kadın' (Stepan Verhovenski'nin sözüydü bu) gitmiş, yerine şımarık bir sosyete kadını gelmişti.

Belki de görüntü bizi yanıltıyordu, bunu bilemem.

Kent dışındaki bu boş eve gelir gelmez, sadık kâhyası Aleksey Yegoroviç ve çok becerikli, özellikle de dekorasyon işlerinde tecrübeli uşağı Fomuşka'yla beraber evin bütün odalarını teker teker dolaştı. Hemen planlar yapılmaya başlandı. Kentteki evden hangi mobilyaların getirileceğini, hangi resimlerin nerelere asılacağını, limonluktan hangi çiçeklerin getirileceğini ve nerelere konulacağını, perdelerin nerelere asılacağını, büfelerin nerelere konacağını, kaç büfe gerektiğini tartışılar. İşte tam bu sırada aklına, Stepan Trofimoviç'e arabasını gönderip onu çağdırtmak geldi.

Stepan Trofimoviç, onun böyle ani çağrılarına alışık olduğu için hazırdı. Arabaya binerken istavroz çıkardı, bugün kaderi tayin edilecekti. Stepan Trofimoviç geldiğinde dostunu, büyük salonunda, duvardaki cumbanın içine yerleştirilmiş kanepenin önüne çekilen mermer masanın başında, elinde kalem kâğıt otururken buldu. Fomuşka pencerelerin yüksekliğini ölçerken Varvara Petrovna da onun söylediği ölçüleri yazıyor, kâğıdın kenarına da bazı notlar düşüyordu. İşini bırakmadı, Stepan Trofimoviç'in selamına mırıldanarak karşılık vermesine aldırmadan, yanına oturmasını işaret etti.

Stepan Trofimoviç bu olayı bana şöyle anlatıyordu:

"Hislerime hâkim olup, tam beş dakika bekledim. Karşımda oturan bu kadın yirmi senedir tanıdığım kadın değildi. Her şeyin bittiği inancı, bana onu bile şaşırtan bir güç verdi. Yemin ederim ki son anlardaki soğukkanlılığım onu bile şaşırtmıştı."

Varvara Petrovna kalemini masanın üzerine attı ve birden Stepan Trofimoviç'e döndü:

“Stepan Trofimoviç, iş görüşeceğimizi belirtmek zorundayım. Yani hazırladığınıza emin olduğum parlak ve süslü sözleri bırakıp doğrudan konuya girsek daha iyi olacak sanırım. Siz de böyle düşünmüyor musunuz?”

Stepan Trofimoviç irkilmişti. Varvara Petrovna konuşmayı kendi yönlendireceğini belirtmek için çok acele etmişti. Bunun devamı nasıl gelecekti acaba?

Varvara Petrovna hızlı hızlı konuşarak devam etti:

“Durun. Bir şey söylemeyin. Önce ben konuşayım, sonra siz söylersiniz. Bana söylenecek bir şeyiniz olduğunu sanmıyorum ama neyse. Yıllık bin iki yüz rublelik gelirinizi, hayatınızın sonuna kadar vermeyi, kutsal bir görev olarak kabulleniyorum. Belki de kutsal bir görev değil, basit bir anlaşmadır. Böylesi daha gerçekçi bir ifade olur, öyle değil mi? Eğer arzu ederseniz bu anlaşmayı kâğıda da dökebiliriz. Ölümüm halinde gerekli bütün önlemleri aldım. Fakat şimdi oturacağınız evin bakımını, yiyecek içeceğinizi ve hizmetçilerinizin teminini de üzerime alıyorum. Bunu paraya çevirecek olursanız, senelik bin beş yüz ruble eder, değil mi? Bu seneliğinizin üzerine üç yüz ruble daha ekliyorum, yuvarlak hesapla üç bin eder. Bu miktarın size bir sene için yeterli olduğunu sanıyorum. Az da sayılmaz? Tabii, özel durumlar olursa size ayrıca para veririm. Demek istediğim şu: Parayı alın, hizmetçilerimi bana geri verin ve istediğiniz yerde, istediğiniz gibi yaşayın... Petersburg’da, Moskova’da, Avrupa’da ya da kentimizde bir yerde oturabilirsiniz ama benim yanımda değil. Anladınız mı?”

Stepan Trofimoviç ağır ağır ve hüznü dolu bir sesle, “Bundan kısa bir süre evvel, aynı dudaklardan, yine aynı hızla ve inatla başka, bundan çok farklı istekler dökülmüştü.” dedi. “Bu isteklere boyun eğmiş ve hepsini yerine getirmiştım. *Oui, la comparaison*

*peut être permise. C'était comme un petit Casaque du Don, qui sautait sur sa propre tombe.*¹³⁵ Şimdi de...

“Durun Stepan Trofimoviç, durun. Çok konuşuyorsunuz. Her isteğimi yerine getirdiğinizi söylüyorsunuz ama yeni bir kravat takmış, süslenmiş püslenmiş olarak gelmişsiniz. Evlenmeyi çok istiyordunuz. Yüzünüzden anlamak mümkündü. Ve inanın bana, o gün yüzünüzdeki ifade çok çirkindi. Bunu o zaman söylememiş olmam, sadece kibarlığımdandır. Ama siz, evleneceğiniz kız ve benim hakkımda yazdıklarınızı düşünün bir kere. Bununla beraber yine de o kızla evlenmeye hazırдыңız. Şimdi durum çok farklı... Hem mezarının üstünden atlayan küçük Kazak'ın bununla ne ilgisi var? Bunun nasıl bir benzetme olduğunu anlayamadım doğrusu. Tersine, ne kadar uzun yaşarsanız, ben o kadar memnun olurum.”

“Düşkünler evinde mi?”

“Düşkünler evi mi? Senelik üç bin ruble geliri olan bir insan düşkünler evine gitmez.” Dedi Varvara Petrovna ve gülerek devam etti: “Oh, şimdi anladım. Pyotr Stepanoviç bir keresinde düşkünler evi hakkında küçük bir şaka yapmıştı. Ulu Tanrım! Gerçekten dikkate alınması gereken bir düşkünler evini kastediyordu, bunu bilin. En soylu kişilerin, albayların bulunduğu bir ev... Hatta bir general de oraya gitmeyi düşünüyormuş. Elinizdeki parayla oraya gidecek olursanız, rahat eder ve istediğiniz kadar uşak bulursunuz. Orada bilimsel çalışmalarınıza da devam edebilirsiniz. Hem oyun arkadaşı da bulabilirsiniz...”

“*Passons.*”¹³⁶

Varvara Petrovna kaşlarını çattı:

135 Bir karşılaştırma yaparsak, kendi mezarı üstünden atlayan küçük bir kazak gibi. (Fr.)

136 Geçelim bunları. (Fr.)

“*Passons* mu? O zaman söyleyeceklerim bu kadar. Size durumu bildirdim. Bundan böyle artık ayrı yaşayacağız. Aramızda hiçbir bağ yok.”

“Hepsi bu kadar mı? Yirmi seneden sonra konuşulacaklar bu kadar mı? Ayrılırken söyleyecekleriniz bunlar mı?”

“Duygulu konuşmayı çok seviyorsunuz, Stepan Trofimoviç. Artık böyle konuşmaların modası geçmiş diyorlar. Kaba ama basit konuşuluyor artık. Yirmi seneyi dilinize dolamışsınız! Bencilliğin karşılıklı tatmini olarak nitelendirebileceğim yirmi sene, bundan başka bir şekilde söz edilemez. Bana yazdığınız her mektup, benim için değil, edebiyat tarihine geçmesi için yazılmış. Siz bir dost değil, güzel yazmayı seven bir insansınız o kadar. Yaptığımız bütün karşılıklı konuşmalar aslında birbirimizin üzerine döktüğümüz pisliklerimizdir, o kadar...”

“Tanrım, ne kadar ezbere sözler. Başka insanların sözleriyle konuşuyorsunuz! Sizi de kendilerine benzetmişler! *Chere, chere*, özgürlüğünüzü onlara ne karşılığında sattınız?”

Varvara Petrovna öfkeden çılgına döndü:

“Başkalarının söylediklerini tekrarlayan bir papağan değilim. Benim kendime yetecek kadar sözüm var, buna emin olun! Durmadan sözünü ettiğiniz bu yirmi sene içinde benim için ne yaptınız? Sizin için getirttiğim kitaplara bakmamı bile istemediniz, ciltçiye gönderilmeselerdi hiç açılmadan kalacak olan o kitaplardan söz ediyorum! Beni yönlendirmenizi istediğim ilk seneler, okumak için bana ne verdiniz? Daima Kapfig. Kapfig’den başka bir şey vermiyordunuz. Benim kültürlü bir kadın olmamı istemiyor ve elinizden geldiği kadar beni baltalamaya çalışıyordunuz. Herkesin size güldüğünü de bilmelisiniz! Doğruyu söylemem gerekirse size sadece bir edebiyat eleştirmeni gözüyle bakmıştım. Bundan da ileri gidemediniz. Petersburg’a giderken,

aylık bir dergi yayımlamak istediğimi söylediğimde, küçümseyen bir tavırla yüzüme garip garip bakmakla yetindiniz.”

“Yanlış, yanlış düşünüyorsunuz. O zamanlar peşimize düşülmesinden korkuyorduk...”

“Yanlış olan ben değilim. O zamanlar peşimize düşülmesinden korkmanıza gerek kalmamıştı. Peki, bunu geçelim. Hatırlar mısınız kölelerin serbest bırakıldığına dair haber yayıldığında, şubattı... Korkuyla bana koşmuştunuz. Yayımlanması düşünülen aylık dergi ile hiçbir ilişkiniz olmadığını, gençlerin size değil, bana gidip geldiğini, sizin ise evimde kalan bir öğretmenden başka bir şey olmadığını bildiren bir yazı imzalayıp vermemi istediniz, öyle değil mi? Hatırladınız mı? Daima kusursuz bir insan olduğunuzu göstermek istersiniz, Stepan Trofimoviç.”

Stepan Trofimoviç ağlamaklı bir sesle, “O sadece bir anlık zayıflıktı.” dedi. “Başka bir şey değil. Böyle önemsiz ayrıntılar için mi dostluğumuzu yıkacağız? Bu kadar uzun seneden beri bizi bağlayan başka şey olmadı mı?”

“Çok kurnaz birisiniz. Beni daima size karşı borçlu bırakmak istiyorsunuz. Avrupa’dan döndüğünüzde, bana tepeden bakmaya başladınız ve tek kelime söylememe izin vermediniz. Avrupa’ya gidip döndüğümde, Madonna’nın bende bıraktığı izlenimlerden söz ettiğimde, beni dinlemediniz, beyaz kravatınıza bakıp duygularımı önemsemeden söylediklerimi küçümseyerek bıyık altından güldünüz.”

“Öyle değildi... Öyle olmasa gerek... *J’ai oublié.*”¹³⁷

“Evet, öyleydi. Zaten bana karşı övünebileceğiniz bir şey de yok. Çünkü söylediğiniz her şey tümüyle saçma. Şimdi kimse, hiç kimse Madonna’dan heyecanlanmıyor. Yaşlı, eski kafalı ihtiyarlardan başka kimse. Bu kanıtlanmıştır.”

“Kanıtlanmış demek?!”

137 Unuttum. (Fr.)

“Artık bir işe yaramıyor. Bir testi, içine su konulduğu sürece yararlıdır. Bu kalem değerlidir; çünkü yazı yazabilirsin ama Madonna sadece kadın yüzü, çirkin bir kadın yüzü üstelik. Bir elma resmi yapın ve yanına da gerçek bir elma koyun... Hangisini alırsınız? Hiç düşünmezsiniz, değil mi? İşte sizin görüşlerinizin değeri budur.”

“Anlıyorum, anlıyorum.”

“Alay ediyorsunuz. Mesela, sadaka hakkında ne diyordunuz? Oysa sadaka verirken duyulan zevk, ahlaksız bir zevktir. Zenginler, sadaka vererek zengin olduklarını daha derinden hissederler. Fakir bir insan karşısındaki güçlerini anlarlar. Sadaka, vereni de alanı da bozar. Üstelik insan amacına da varamaz. Sadaka, yoksulluğu körleştirmekten başka bir işe yaramaz çünkü. Çalışmaktan kaçınan tembel insanlar, kazanma hırsıyla kumar masasının etrafını kuşatan kumarbazlar gibi, kazanma çabası içindedirler. Bu boş bir umuttan başka bir şey değildir. Öte yandan önlerine atılan birkaç bakır para, yüz kişiden bir kişiyi bile memnun etmez. Hayatınız boyunca kaç para sadaka verdiniz? Eminim birkaç kuruştan fazla değildir. Son kez verdiğiniz bir şeyi hatırlamaya çalışın. İki sene evvel miydi? Belki de dört? Konuşmaktan başka bir iş yaptığınız yok. Sadaka vermeyi yasaklamak gerekir. Yeniden yapılandığımızda ise fakir insan diye bir şey zaten kalmayacak.”

“Ah, başkalarının sözlerini nasıl da tekrarlayıp duruyorsunuz! Şimdi de ortaya yeni yapılanma çıktı, ha? Mutsuz kadın, Tanrı yardımcınız olsun!”

“Evet, efendim, ortaya bu çıktı. Şimdi herkesin bildiği düşünceleri, benden sakladınız. Hem de bunu sırf beni kışkırttığınız, beni avcunuzun içinde tutabilmek için yaptınız. Yuliya bile benden çok ileride. Ama artık gözlerim açıldı ve her şeyi daha net görebiliyorum. Sizi, elimden geldiğince savundum çünkü herkes size yükleniyor.”

Stepan Trofimoviç yerinden kalkarak, “Yeter artık!” dedi. “Yeter. Size başka ne diyebilirim ki? Tövbe etmeniz dışında...”

“Bir dakika oturun, Stepan Trofimoviç. Size sormak istediğim başka bir şey daha var. Edebiyat matinesinde bir parça okumak üzere davet edildiniz. Bunu benim sağladığımı biliniz. Ama ne okuyacağınızı bilmek istiyorum.”

“Size göre bir bardak ya da bir kalem kadar değeri olmayan, kraliçeler kraliçesi, insanlığın ideali, Sistine Madonnası’ndan bahsedeceğim.”

Varvara Petrovna çaresizce, “Demek tarihten bir konu işlemeyeceksiniz, öyle mi?” diye sordu. “Ama sizi kim dinler ki? Tutturmuşsunuz Madonna da Madonna! Herkesi uyutacak olduktan sonra, ondan söz etmenizin bir değeri kalır mı dersiniz? Sizi temin ederim ki Stepan Trofimoviç, bütün bunları sizi düşündüğüm için söylüyorum. İspanya tarihine, Orta Çağ’a ait kısa ama ilgi çekici bir saray olayını ya da ufak tefek olayları kendi güzel sözlerinizle süsleyip okusanız daha iyi olmaz mı? O çağlarda saraylar, güzel kadınlar ve zehirlemeler çokmuş derler. Karmazinov, hikâyelerle dolu İspanya tarihinden ilginç bir hikâye bulamazsanız çok garip olacağını söylüyor.”

“Karmazinov, kendisini yazarak tüketmiş olan o budala benim için bir konu arıyor, ha!”

“Karmazinov ulusal bir değerdir! Çok küstahça konuşuyorsunuz, Stepan Trofimoviç.”

“Sizin Karmazinov’unuz, değersiz ve iğrenç bir kocakarıdır. *Chere, chere*, ne zamandan beri onların esiri oldunuz? Ah, Tanrım!”

“Kendini beğenmiş olmasından nefret ederim ama üstün zekâsını da takdir ederim. Elimden geldiği, dilimin döndüğü kadar sizi savunduğumu tekrar edeyim. Kendinizi gülünç, can sıkıcı bir insan olarak göstermekle elinize ne geçecek? Böyle yapacağınıza, eski neslin bir temsilcisi olarak, dudaklarınızda mağrur bir gülümsemeyle kürsüye çıkın. Zekânızı kullanarak birkaç eğlenceli fıkra anlatın. Bazen bunu çok iyi yapabiliyorsunuz. Yaşlı, geçmiş yüzyılın insanı olmanız, eski devirden bugüne kadar gelebilmiş,

sevimli, iyi kalpli ve zeki bir adam olduğunuzu anlamalarına mani olmayacaktır! Rica ederim, beni kırmayın!”

“*Chere*, yeter! Bunu benden istemeyin, yapamam. Madonna’dan söz edeceğim. Ya onları silip süpürecek ya da beni ezip yok edecek büyük bir fırtına koparacağım.”

“Sizi yerle bir edeceği gerçek, Stepan Trofimoviç.”

“Bu da benim kaderim olur. Elinde makas, yüce ülkünün tanrısal yüzünü eşitlik ve kıskançlık uğruna parçalamak için merdivenlere tırmanan köleden söz edeceğim onlara. Varsın herkes nefretle ansın beni, hem sonra... Sonra...”

“Sonra da sizi akıl hastanesine kaldıracaklardır.”

“Belki de. Ama ne olursa olsun, yensem de yenilsem de, o akşam bohçamı sırtıma vurup varımı yoğumu, bana bağladığınız senelik geliri, vaat ettiğiniz bütün mutlulukları elimin tersiyle itecek, ömrümün geri kalanını bir tüccarın evinde öğretmen olarak geçirmek ya da bir duvarın kenarında açlıktan ölmek için buraları terk edeceğim. Söyleyeceklerim bu kadar. *Alea jacta est!*”¹³⁸

Bunları söyledikten sonra Stepan Trofimoviç yerinden kalktı.

Varvara Petrovna gözlerinden ateş püskürerek koltuğundan fırladı.

“Biliyordum.” dedi. “Bu güne kadar evimin ve benim şerefimi ayaklar altına almayı amaç edindiğinize emindim. Tüccarın evinde öğretmenlik yapacağınızı ya da bir duvar dibinde öleceğinizi söylerken ima ettiğiniz neydi? Nefretten ve iftiradan başka hiçbir şey yok sözlerinizde!”

“Beni daima küçük gördünüz. Ama hanımefendisine sadık bir şövalye gibi olacak sonum... Sizin düşünceleriniz benim için daima her şeyden değerli olmuştur. Bu andan itibaren hiçbir şeyi kabul etmeyeceğim.”

“Ne kadar saçma!”

138 Ok yaydan çıktı! (Lat.)

“Bana hiçbir zaman saygı duymadınız. Binlerce zayıf tarafım olabilir. Evet, bana karnımı doyuracak bir parça ekmek verdiğiniz doğru. Nihilist bir üslupla konuşuyorum, fakat bir parça ekmek, hiçbir zaman ilk amaç olmadı benim için. Bu kendi kendine gelişti, nasıl olduğunu ben de bilmiyorum... Aramızda bir parça ekmek veren ve alanın arasında olan ilişkiden çok farklı türden bir ilişki, yüce manada bir dostluk olduğuna her zaman inanmışımdır. Hiçbir zaman, evet, hiçbir zaman bir alçak olmadım. Durumu düzeltmek için yola koyulma vakti geldi artık. Evet, sonbahar artık bitmek üzere, kış geliyor. Kırıları sis kaplıyor, yollar donmuş, rüzgâr inliyor, artık yolun sonuna kadar geldiğimi söylüyor bana... Yolun sonuna! Ama yola çıkma zamanı, yeni bir yola, yeni bir yola:

*Temiz bir aşkla dolu,
Tatlı rüyalarına sadık.*

Ah, elveda, rüyalarım. Yirmi sene! *Alea jacta est!*”

Gözlerinden boşalan yaşlar yanaklarından süzölmeye başlamıştı. Şapkasını aldı.

Varvara Petrovna kendisine güçlölkle hâkim olarak:

“Latince anlamıyorum.” dedi.

Kim bilir belki o da ağlamak istemişti ama gururu ve inatçılığı bir kez daha baskın çıktı.

“Yalnız bir şey biliyorum.” dedi. “Bütün bunların çocukluk olduğunu... Bencillikle dolu tehditlerinizi hiçbir zaman yerine getiremezsiniz. Hiçbir yere gidemezsiniz. Hiçbir tüccarın yanında öğretmen olmayacaksınız. Günlerinizi benden alacağınız senelik gelirle, serseri dostlarınızı salı günleri kabul ederek geçireceksiniz ve yine benim ellerimde öleceksiniz. Elveda Stepan Trofimoviç.”

“*Alea jacta est!..*” dedi yaşlı adam yerlere kadar eğilerek. Eve döndüğü zaman heyecandan ölecek gibiydi.

ALTINCI BÖLÜM

PYOTR STEPANOVİÇ EYLEMDE

I

Toplantının yapılacağı gün kesin olarak kararlaştırılmıştı fakat von Lembke, her geçen gün daha da hüzünlü, kaygılı bir havaya giriyordu. İçi birtakım tuhaf, uğursuz önsezilerle doluydu. Yuliya Mihaylovna kocasının bu durumu için endişeleniyordu. Hiçbir iş yolunda gitmiyordu gerçekten de. Yumuşak huylu eski valimiz, her şeyi karmakarışık bırakmıştı; şimdi bir de kolera tehlikesi çıkmıştı. Bazı bölgelerde hayvanlar arasında salgın başlamıştı. Zaten yaz boyunca ilçeleri ve köyleri, bir yangın dalgası kasıp kavurmuştu. Halk arasında bu yangınlarda bir kasıt olduğu dilden dile dolaşıyordu. Yol kesme, çapulculuk almış başını yürümüştü. Ancak o güne dek mutlu yaşayan Anton Mihayloviç von Lembke'nin rahatını kaçıran şeyler yalnızca bunlar değildi, onun derdi daha büyüktü.

Yuliya Mihaylovna'yı en çok kaygılandıran şey, kocasının gün geçtikçe suskun ve düşünceli bir hal almasıydı. Daha tuhafı, her şeyi gizli kapaklı tutuyordu. Ondan gizleyecek nesi olabilirdi ki? Gerçi karısı ne derse yapıyordu, genelde onun söylediği hiçbir şeye karşı çıktığı yoktu. Mesela Yuliya Mihaylovna'nın üstelemesiyle kendi nüfuzunu artıran, pek de yasal olmayan üç karar almıştı. Bundan başka, yine aynı amaçla, aslında Sibiry'a sürgüne gönderilmesi gereken birkaç suçluyu ödüllendirmişlerdi. Şikayet dilekçelerine ve birtakım sorulara hiç cevap vermeme tutumu benimsenmişti. Bütün bunlar sonradan ortaya çıkmıştı. Von Lembke karısının önüne koyduğu her belgeyi imzalıyordu,

onun devlet işlerine bu derece karışmasını doğal karşılıyor gibiydi. Yalnız, kimi zaman ‘sudan’ sebeplerle Yuliya Mihaylovna’yı şaşırtan bir başkaldırı girişiminde bulunuyordu. Günlerce süren uysallıktan sonra, anlaşılan, kendini birkaç dakikalık bir başkaldırı ile ödüllendiriyordu. Maalesef, bütün ince anlayışına karşın, Yuliya Mihaylovna bu soylu insanın ruhunda gizlenen nezaketi anlayamamıştı; çok meşguldü ve bu yüzden birçok anlaşmazlık boy gösterdi.

Bazı olaylardan bahsedecek değilim, zaten böyle bir şey bana yakışmaz. Devlet yönetimindeki yanlışlıklar hakkında yargıda bulunmak da bana düşmez, onun için bunu bir tarafa bırakalım. Zaten bu bölüme başlarken amacım farklıydı. Ayrıca şimdi ilimize gelen müfettişler, birçok şeyi ortaya çıkaracaktır; yeter ki bir süre bekleyelim. Yine de bazı açıklamalarda bulunmadan geçmek olmaz.

Dönelim Yuliya Mihaylovna’ya... Zavallı kadın (ona çok acıyorum aslında) daha geldiği günden başlayarak birtakım tuhaf fikirlere kendini kaptırmıyorsa, çekiciliğine tutulup çok arzula-
dığı bütün o şeyleri (şan, ün ve diğerleri) elde edebilirdi elbette. Ama ya kendini hayal dünyasına fazla kaptırmasının etkisiyle ya da ilk gençlik yıllarında yaşadığı düş kırıklıkları sebebiyle, yeni görevine başlar başlamaz birdenbire kendini bu işler için Tanrı’nın gönderdiği bir dâhi sandı, ne oldum delisi oldu. İşte onun felaketi buradan geldi, çünkü şan şöhret her kadına nasip değildir. Ama gelin de bu gerçeği bir kadının kafasına sokun... Daha zor bir iş olamaz. Aksine, kadının her sözüne, harikaydınız diyen başarılı olur. Herkes birbiriyle yarışırçasına Yuliya Mihaylovna’ya dalkavukluk ediyordu... Zavallı kadın birdenbire bir sürü dalaverenin içinde kaldı, aynı zamanda da kendisinin, eşi misali olmayan bir kadın olduğuna inanmaya başladı. Kısa süren saltanatında -vali karısı olarak- etrafındaki dalkavuklar onun sağlığından alabildiğine yararlandılar.

Zavallı kadının kafası iyice karışmıştı. Bir yandan büyük mülk sahiplerinin, aristokrasinin, salon yaşamının, yöneticilerin yetki-

lerinin artırılmasını istiyor, bir yandan da demokrasiyi, yeni toplumu, yeni düzeni, liberalizmi, toplumsal düşünceleri, çevresini saran gençlerin boşvermişliğini beğeniyordu. Uzlaşmaz şeyleri uzlaştırdığına çevresine, mutluluk saçtığına inanıyordu. En çok arzu ettiği şey ise etrafındaki herkesin kendisine duyduğu hayranlık hissiyle birleşmesiydi. Gözdeleri de vardı; dalkavuklukta eşi benzeri bulunmayan Pyotr Stepanoviç en sevdiğiydi. Ama Pyotr Stepanoviç'ten hoşlanmasının bir başka, zavallı kadının beklentilerini açık bir şekilde ortaya koyan, tuhaf bir sebebi daha vardı. Bu delikanlının günün birinde kendisini, devlete karşı hazırlanmış bir darbeden haberdar edeceğini sanıyordu! İnanılması zor ama öyleydi! Bilinmez neden, Yuliya Mihaylovna ilde devlete karşı bir darbe hazırlandığına inanıyordu. Pyotr Stepanoviç'in kimi olaylar karşısında susması ve kimi olaylar hakkında manidar konuşması onun kafasındaki bu tuhaf düşünceyi kökleştirmişti. Yuliya Mihaylovna onun, Rusya'nın bütün devrimcileriyle bağlantıda olduğunu, bununla birlikte kendisine son derece bağlı bir adam olduğunu sanıyordu. Vali karısının romantik kafası, hazırlanan darbeyi ortaya çıkararak Petersburg'un ilgisini kazanmak, kocasının yükselmesini sağlamak, gençliği etkileyerek onları uçurumun kıyısında tutsak gibi düşüncelerle doluydu. Pyotr Stepanoviç'i kurtarıp kazandığına göre (buna bütün kalbiyle inanıyordu), bütün öteki gençleri de kurtarabilirdi. Bu gençlerden hiçbiri mahvolmayacaktı, kendisi onlara doğru yolu gösterecek ve felaketten koruyacaktı, hükümetin onları bağışlamasını sağlayacaktı ve kim bilir, belki böylece tarih ve Rus liberalizmi onun ismini kutsayacaktı. Ayrıca darbeyi de ortaya çıkaracak ve böylece tam bir başarıya ulaşacaktı.

Ama şimdilik yapması gereken en önemli şey kocasının şu toplantı gününde güler yüz göstermesini sağlamaktır. Bunun için de von Lembke'yi neşelendirip rahata kavuşturmalıydı. Bu görevi Pyotr Stepanoviç'e verdi. Onun ne yapıp edip kocasını içinde bulunduğu sıkıntılı durumdan kurtaracağına inanıyordu. Hiç değilse yeni haberler vermek suretiyle onu keyiflendirebilirdi. Delikanlının bu husustaki becerisine pek güveniyordu. Pyotr

Stepanoviç çoktan beri von Lembke'nin çalışma odasına adım atmamıştı. Odasına girdiği zaman vali pek berbat bir durumdaydı.

II

Von Lembke'yi fazlasıyla düşündüren bir olay yaşanmıştı. Pyotr Stepanoviç'in yakın bir zamanda eğlenmeye gittiği ilçelerden birinde bir asteğmen, komutanından ikaz almıştı. Bu olay bütün bölüğün önünde gerçekleşmişti. Petersburg'tan yeni gelen genç asteğmen, kısa boylu, şişmanca, kırmızı yanaklı olmasına rağmen biraz kendini beğenmiş biriydi; ayrıca hep neşesiz ve suskundu. Aşağılanmaya dayanamamış ve birdenbire, vahşi bir hayvan gibi başını eğerek, korkunç bir çığlık atarak üstünün üzerine saldırmıştı. Asteğmen, komutanına vurmuş ve var gücüyle omzundan ısırmıştı; öyle ki kendisini ondan zorlukla ayırmışlardı. Herhalde asteğmen aklını kaçırmıştı. Zaten son zamanlarda tuhaf davranışlar sergilediği görülmüştü. Mesela oturduğu evde, ev sahibinin iki aziz tasvirini tutup pencereden atmıştı. Odasında kutsal kitaplar koyulan rahleye Buchler'in, Moleschott'un, Vogt'un¹³⁹ eserlerini dizmişti; önlerinde her gün kilise mumları yakıyordu. Evinde ele geçen kitaplardan anlaşıldığına göre okumayı seven bir genç adamdı. Cebinde elli bin frangı olsaymış, Hertzen'in hikâyelerinden birinde anlattığı 'harbiyeli' gibi o da kalkıp Markiz adalarına gidecekmış. Kendisini tutukladıkları zaman, ceplerinde ve evinde bir sürü bildiri buldular.

Bildirilerin üzerinde durmaya bile değmez. Biz ne bildiriler gördük! Ayrıca bunlar yeni bildiriler değildi. Bundan bir ay evvel X... ilinde dağıtılan bildirilerin aynısıydı; nitekim bir ay evvel komşu illerden birine giden Liputin, orada da bu bildirileri gördüğünü söyledi. Ama Andrey Antonoviç'in asıl canını sıkan şey, Şpigulin fabrikası idare amirinin o gün, bu asteğmenin üze-

139 Ludwid Buchler (1824-1899), Jacob Moleschott (1822-1893) ve Carl Vogt (1817-1895) Rusya'daki materyalist düşüncenin yayılmasında önemli yere sahip Alman bilim adamlarıdır. Dostoyevski'nin bunlara karşı bakışı olumlu değildir. (Ç.N.)

rinde bulunan bildirilerden birkaçını polise götürerek bunların geceleyin fabrikaya bırakılmış olduğunu bildirmesiydi. Bildiriler henüz paket halindeydi, işçilerden hiçbiri onları açıp okumaya vakit bulamamıştı. Pek önemsiz hatta saçma gibi görünen bu olay, Andrey Antonoviç'i derin derin düşündürdü; iş ona can sıkıcı, sevimsiz, bir o kadar da karışık görünüyordu.

Zaten o günlerde şehirde dedikodusu alıp yürüdükten sonra başkent gazetelerinde de türlü biçimlerde sözü edilen bir olay yaşanmıştı. Üç hafta evvel fabrika işçilerinden biri hastalanmış, koleradan ölmüştü, arkasından başka işçiler de hastalığa tutulmuşlardı. Bütün şehir telaş içindeydi. Çünkü yakın illerde kolera salgını vardı ve salgın bizim ile doğru yürüyordu. Bu istenmeyen misafiri baştan savmak amacıyla şehirde bütün sağlık önlemlerinin alındığını belirtmek zorundayım. Ancak milyonlar olan, ayrıca önemli kimselerle dostlukları bilinen Şpigulin kardeşlerin fabrika içinde yeterli sağlık önlemleri aldıkları söylenemez. Herkes, fabrika kolera yuvasıdır diye tutturdu. Gerçekten fabrika, özellikle de işçilerin oturdukları yerler bir pislik yuvasıydı, öyle ki dolaylarda kolera salgını olmasa bile bu hastalık yine bu ocaklardan çıkabilirdi. Elbette gereken önlemler hemen alındı. Andrey Antonoviç, bu önlemlerin sıkı bir biçimde uygulanması için bizzat uğraştı. Üç hafta içinde fabrika tertemiz bir duruma getirildi, ama Şpigulin kardeşler anlaşılmayan bir sebeple birdenbire fabrikalarını kapatıverdiler. Kardeşlerden biri zaten Petersburg'ta oturuyordu. Fabrikanın temizlenmesi emri çıkar çıkmaz öteki kardeş de Moskova'ya taşındı! İşleri yoluna sokmak idare amirine kalmıştı. Sonradan anlaşıldığına göre o da meseleyi daha da karmaşık hale getirmişti. İşçiler söylenmeye başladılar, hakları olan paranın tamamen ödenmesini istediler, kalkıp aptalcasına polise başvurdular; gerçi bütün bunları yaparken fazla gürültü çıkarmıyor, haklarını hayli suskun bir biçimde arıyorlardı. İşte Pyotr Stepanoviç'in içeri girdiği tam o anda fabrika müdürü Andrey Antonoviç'e söz konusu bildirileri getirmişti.

Pyotr Stepanoviç, valinin çalışma odasına habersizce ve bir dost, aileden bir kimseymiş gibi girdi; ne de olsa kendisini oraya Yu-

liya Mihaylovna göndermişti. Vali, onu görünce kaşlarını çattı, buyur etmedi ve masasının başında kalakaldı. Vali, o ana kadar çalışma odasında bir aşağı bir yukarı dolaşarak, karısının ısrarla karşı çıkmasına rağmen Petersburg'tan alıp getirdiği sevimsiz ve somurtkan bir adam olan özel kâtibi Alman asıllı Blum ile baş başa vermiş konuşuyordu. Pyotr Stepanoviç'in girdiğini gören kâtip kapıya doğru yöneldi, ama dışarı çıkmadı. Hatta Pyotr Stepanoviç'e, bir an, valiyle manalı manalı bakıştılar gibi geldi.

"Ah, ah, sonunda sırlı valiye yakaladım." dedi Pyotr Stepanoviç, gülererek ve elini masanın üstünde duran bir bildirinin üzerine koydu, "Koleksiyonunuz için yeni bir tane daha öyle mi?"

Andrey Antonoviç, bütün kanı beynine sıçrayarak kıpkırmızı oldu. Yüz çizgileri birdenbire çarpıldı. "Bırakın onu, bırakın, onu, hemen bırakın!" diye bağırdı öfkeden tir tir tireyerek. "Bu ne cüret..."

"Ne oluyorsunuz? Yoksa bana kızıyor musunuz?"

"İzninizle sayın bayım, böyle senli benli davranışlarınıza izin vermeyeceğimi söylemek zorundayım. Çok rica ederim bunu unutmayınız..."

"Ama siz gerçekten de bana kızılıyorsunuz..."

Von Lembke, "Susun!.. Susun!.. Çok ileri gidiyorsunuz!" dedi ayaklarını halıya vurarak. Tanrı bilir, bunun sonu neye varacaktı? Ne yazık ki, ne Pyotr Stepanoviç'in ne de Yuliya Mihaylovna'nın aklından geçen özel bir durum söz konusuydu. Zavallı Andrey Antonoviç, son günlerde öylesine bozuk bir ruh hali içindeydi ki, birdenbire Pyotr Stepanoviç'in, karısının âşığı olduğundan kuşkulanmaya, onu kıskanmaya başlamıştı. Yalnız kaldığı zamanlar, hele geceleri, acılı anlar geçiriyordu ve kendisini çaresiz hissediyordu.

Pyotr Stepanoviç, ağırbaşlılıkla, "Ya... Ben ise bir insan, üst üste iki gün, akşamdan gece yarısına kadar yazdığı romanı size okur sonra da sizinle konuşmak, düşüncelerinizi öğrenmek isterse buraya, yanınıza geldiğinde birtakım resmî kurallara uymaya-

bilir sanmıştım...” dedi. “Yuliya Mihaylovna beni dostça kabul ediyor, sizi nasıl anlamalı bilmem ki?” Pyotr Stepanoviç, bu sözleri mağrur bir edayla söylemişti. “Romanınızı getirmişt看, buyurun.” Mavi kâğıda sarılmış, kalın, silindir şeklinde bir defteri masanın üstüne bıraktı.

“Nerede buldunuz onu?” diye sordu. Elinden geldiğince soğuk davranmaya çalışsa da sevincini bir türlü gizleyemeyen Lembke, şaşırdı, kızardı.

“Konsolun arkasına düşmüş... Herhalde o gün odaya girdiğimde konsolun üstüne fırlatmışım, oradan arkaya düşmüş. Evvelsi gün tahtaları silerken bulmuşlar. Görüyorsunuz başıma ne dertler açtığınızı!”

Lembke ciddi bir tavırla yere baktı:

“Sizin yüzünüzden iki gecedir uyuyamadım. Romanınızı okudum, başından sonuna kadar... Biliyorsunuz gündüzleri hiç vaktim olmadığı için ancak geceleri okuyabiliyorum. Size ne desem bilmem ki... Pek beğendiğimi söyleyemem. Fikirleriniz bana yabancı, ama bana aldırmayın, çünkü hiçbir zaman iyi bir eleştirmen olamadım. Her şey bir tarafa, itiraf ediyorum, romanınızı bir türlü elimden bırakamadım. Hele dördüncü ve beşinci bölümler, bunlar... Nasıl desem... İşte ne bileyim, şeytan bilir nasıl bir şey! Ne kadar da mizah var içinde. Bravo! İnsanları o kadar iyi tanıyorsunuz ki... Gülünçlüklerini çok güzel ortaya koyabiliyorsunuz... Dokuzuncu ve onuncu bölümlerde yalnızca aşktan söz ediliyor. Ben bu işten anlamam. Ama insan etkileniyor tabii... İgrenev'in mektubunu okurken az kalsın ağlayacaktım... Duygu dolu, aynı zamanda onun bir sahte akçe olduğunu göstermeyi de başarmışsınız. Doğru anlamışım değil mi? Ama romanın sonu için size bir temiz sopa çekerdim. Neymiş efendim idealimiz? Aile mutluluğu... Kahramanlarımız evleniyor, iş güç sahibi olan bu adam bir de çoluk çocuk sahibi oluyor... Okuru hayran ediyorsunuz, çünkü ben, kitabı elimden bırakamadım. Bu doğru. Ama buna ne kadar hakkınız var? İşte

bu çok tartışıılır... Halk anlayışsızdır, bayım, zeki insanlar onu aydınlatmaya çalışıyor, siz ise... Neyse yeter, hoşça kalın. Bir dahaki sefere dargın olmayın. Bazı söyleyeceklerim vardı size epeyce, epeyce önemli... Ama bugün üzerinizde bir tuhafılık var. Başka zaman konuşuruz.”

Andrey Antonoviç, bu arada romanını, meşe ağacından yapılma kitaplığa kilitlemiş, Blum’a da gitmesini işaret etmişti. Özel kâtip sıkıntılı bir yüzle odadan çıkınca vali:

“Hiç de değil... Yalnız... hep can sıkıcı şeyler oluyor.” diye homurdandı, gerçi bu sözcükleri de kaşlarını çatarak söylemişti, ama kızgınlığı artık geçmişti, masanın yanına oturdu.

“Oturun,” diye devam etti, “oturun da iki sözcükle bana anlatın. Sizi epey zamandır görmedim, Pyotr Stepanoviç, pat diye içeri girersiniz hep... İnsanın işi olur gücü oluyor... Tarzınızı değiştirmelisiniz.”

“Tarzım bellidir benim. Hep aynı.”

“Biliyorum ve kötü niyetinizin de olmadığına inanıyorum, ama kimi vakit insanın canı sıkkın oluyor... Otursanıza.”

Pyotr Stepanoviç, divana bağdaş kurup oturdu.

III

Masa üzerinde duran bildiriye işaret ederek, “Demek canınızı sıkan bunlar?... Ben size bu kâğıt parçalarından istediğiniz kadar getireyim. Benim bu kâğıtlarla tanışıklığım ta X... ilinden başlıyor.”

“Orada kaldığınız dönemden mi?”

“Elbette. Orada kalmasam bunları nasıl tanırım... Benim gördüklerim kâğıtların üzerinde hatta balta resmi vardı. İzin verir misiniz (bildiriye aldı.), tamam, aynı balta burada da var. Tıpatıp aynı hem de...”

“Bir balta demek.”

“Yoksa sizi korkutan bu mu?”

“Benim korktuğum balta değil... Ama, bu mesele... Yani demek istiyorum ki bu işin altında başka bir iş var.”

“Ne gibi mesela? Fabrikada ele geçtiler diye mi? He he... Pek yakında fabrika işçilerinin kendileri bildiri hazırlamaya başlarsa şaşmam.”

Von Lembke ciddi ciddi gözlerini ona dikerek, “Ne demek bu?” diye sordu.

“Öyle. Gözünüzü dört açın. Siz pek yumuşak bir insansınız, Andrey Antonoviç, sanatla falan uğraşan biri... Burada ise eskisi gibi davranmak lazım.”

“Nasıl eskisi gibi? Nasıl icap ettiyse öyle davrandım. Nitekim fabrikayı temizlettim, bu konuda gerekli emirleri verdim, onlar da derhal yerine getirdiler.”

“Ama işçiler isyan ediyor... Hepsine bir temiz sopa çekecektiniz siz, o zaman bakın nasıl da yatışırdı ortalık.”

“İsyan mı dediniz? Daha neler... Her şey yoluna girdi işte.”

“Yumuşak bir adamsınız siz Andrey Antonoviç.”

Von Lembke alındı:

“Her şeyden evvel ben, sizin sandığınız kadar yumuşak bir adam değilim.” dedi. Kendini zorlayarak konuşuyordu, acaba öteki, ağzından bir şeyler kaçırır mı diye merak ediyordu.

“Vay, bakın ne varmış burada... Eski bir tanıdık daha.” diyerek kesti onun sözünü Pyotr Stepanoviç. Masanın üstündeki sumenin altına sıkıştırılmış başka bir belge gözüne ilişmişti. Avrupa’da basılmış, kafiyeli bir bildiriydi bu. “Ezbere bilirim hem de, ‘Aydın Bir Kişi’¹⁴⁰ değil mi? Bakayım, tamam ‘Aydın Bir Kişi’. Avrupa’da duymuştum namını. Nereden geçti elinize?”

140 N.P. Ogaryov’un Sergey Neçayev hakkında yazdığı ‘Üniversite Öğrencisi’ başlıklı şiirin bir parodisi. (Ç.N.)

Von Lembke, heyecanla, “Avrupa’da mı dediniz?” diye sordu.

“Evet, dört ay, belki de beş ay evvel...”

Von Lembke ona anlamlı anlamlı bakarak, “Bu Avrupa’da ne kadar çok şey görmüşsünüz.” dedi.

Delikanlı onun bu sözüne kulak vermeksizin, kâğıdı aldı ve yüksek sesle okumaya başladı:

AYDIN BİR KİŞİ

*Halkın içinden çıkan
Yurdum insanıydı o
Efendilerinin garazı
Çarın gazabı
Üzerine çöktü
Zulüm acı, işkence
Ama yılmadı
Eşitlik, kardeşlik ve özgürlük
Dedi kendi ve halkı için
Halkı alevlendirip
Kaçtı yaban ellere
Kurtulmak için zindanlardan ve
Cellâtlarından
Halk ayağa kalktı
Kırmak için zincirlerini
Smolensk’ten Taşkent’e kadar
Gözlemekteydi onun yolunu
Sabırları tükendi
Kalpleri alevlendi
Tek bir işaretini bekliyorlardı
Kavgaya girmek için
Köyde ve kentte
Mülkiyeti kaldırmak için
Eski gelenekleri
Kiliseyi, aileyi
Yıkma için.*

“Herhalde bunu o subayın üzerinde buldular, değil mi?” diye sordu Pyotr Stepanoviç şiiri okuduktan sonra.

“O subayı da mı tanıyorsunuz?”

“Tabii...Tam iki gün onunla birlikte orada gece gündüz eğlenmiştik. Daha o zamanlar zırdeli olduğu belliydi.”

“Belki de değildir.”

“Son yaptıklarına bakarak mı söylediniz bunu?”

“Bu şiiri Avrupa’da gördüm diyorsunuz, oysa onu burada, bu subayın üzerinde buluyorlar!”

“Ne demek yani? Olamaz mı? Beni sorguya mı çekiyorsunuz, Andrey Antonoviç?”

Pyotr Stepanoviç birdenbire son derece ciddileşmişti. “Biliyorsunuz,” diye devam etti, “...buraya, Rusya’ya döndüğüm zaman Avrupa’da gördüklerimin hepsini ben gereken yerlere anlattım, yaptığım açıklama da yeterli bulundu; yeterli bulunmuş olacak ki şehrinizi şereflendirdim. Geçmişim hakkında artık hiç kimseye hesap vermek zorunda değilim. Gereken hesabı verdim. Verirken de bir muhbir rolü oynamış değilim. Ben, durumumun gerektirdiği gibi davrandım. Bana referans olanlar ve Yuliya Mihaylovna’ya benimle ilgili mektup yazarlar, bu durumu pekiyi bilirler. Nitekim beni eşinize dürüst ve güvenilir bir adam olarak tavsiye edip tanıttılar. Neyse, şimdi bunları bir yana bırakalım! Ben sizinle ciddi bir meseleyi konuşmaya gelmişim, şu sizin ayakkabı boyacınızı savmakla iyi ettiniz. Sizden çok önemli bir ricam olacak Andrey Antonoviç.”

“Bir rica mı? Yaa? Söyleyin, sizi dinliyorum, inanın merakla... İtiraf etmeliyim beni şaşkınlığa düşürüyorsunuz, Pyotr Stepanoviç!”

Von Lembke heyecanlanmıştı. Pyotr Stepanoviç, bacak bacak üstüne attı.

“Petersburg’ta...” diye söze girdi, “Birçok bakımdan açık davrandım. Ama kimi hususlarda da, mesela şu hususta (parmağıyla

‘Aydın Bir Kişi’ şiirine dokundu), sustum. Çünkü her şeyden evvel, sözünü etmeye değmez, sonra da yalnızca bana sordukları şeyler hakkında konuşmakla yetindim. Belirli şartlar sonucu kapana kısıtılan namuslu bir adam ile namussuz biri arasındaki fark buradadır işte... Neyse, bunları bir yana bırakalım. Ama şimdi... Şimdi bu ahmaklar... Madem yakayı ele verdiler, iş bir kez ortaya çıktı ve gözünüzden hiçbir şey kaçmayacağını bilerek... Peki, evet, kısacası sizden, bunlardan birini bağışlamanızı istemek için geldim, o da ahmağın biri kuşkusuz, dahası kaçığın biri; gençliği, çektiği bunca acılar adına... Nihayet insan severliğiniz adına, onu bağışlamanızı diliyorum...” Bir an sustu, sonra kaba bir alay ve sabırsızlıkla ilave etti: “İnsan severliğiniz yalnızca yazdığınız romanların içinde bir konu değildir sanırım.”

Kısacası, ziyaretçide içten bir duyarlılık vardı, beceriksiz ve ace-miydi ama insanca duygularla dolu görünüyordu, ezilip büzü-lecek kadar da nazik tavırlıydı; ayrıca pek akıllı da sayılmazdı. Onun pek de akıllı olmadığını zaten çoktandır biliyordu von Lembke. Nitekim, bu hafta içinde, hele geceleri çalışma odasının yalnızlığına gömülüp kendi kendine, belki yüz kez sormuştu: Hal bu iken nasıl olur da bu adam Yuliya Mihaylovna’yı etkiler!

Von Lembke içini kemiren merakı yenmeye çalışarak, “Korumak istediğiniz bu adam kim? Tam olarak ne demek istiyorsunuz?” diye sordu:

“Ben... Hay Tanrı kahretsin, size güvendikse hata mı ettik! Sizi yüce ruhlu ve en önemlisi zeki, yani leb demeden leblebiyi an-layan bir insan olarak tanıdıksa günah mı ettik... Hay, şeytan...”

Zavallı, duygularına ve davranışlarına hâkim olamıyor gibiydi.

“Sonunda anlayın,” diye devam etti, “anlayın ki ismini vermekle ona ihanet etmiş oluyorum; onu ihbar ediyormuşum gibi, değil mi? Öyle değil mi?”

“Ama açık konuşmazsanız ben kimi kastettiğinizi nasıl bilebilirim?”

“Doğru. Bu ezici mantığınızla insanı daima çıkmaza sokuyorsunuz. Tuh... Peki, Tanrı kahretsin... Bu ‘Aydın Kişi’... Bu ‘üniversiteli’ Şatov’dur. İşte her şeyi öğrendiniz!”

“Şatov mu? Ama nasıl olur?”

“Şatov, eski bir üniversite öğrencisi, şiirde ismi geçen odur. Burada oturuyor; eski bir köle, hani tokat atan.”

Von Lembke: “Bildim, bildim,” diyerek göz kırptı. “Ama bu adamın tam olarak neyle suçlandığını anlayamadım açıkçası... Sonra sizin de benden tam olarak ne istediğinizi de anlayamadım.”

Pyotr Stepanoviç sinirleniyordu:

“Bu adamın kurtarılmasını istiyorum, bunda anlamayacağınız ne var? Kendisini sekiz senedir yakından tanıyorum, onun arkadaşydım diyebiliriz.” diye cevap verdi. Sonra kolunu sallayarak: “Burada olmamın sebebi size geçmişim hakkında bilgi vermek değil. Bütün bunlar, üzerinde durulmaya değer şeyler değil. En önemlisi de bu zaten. Topu topu üç buçuk kişi söz konusu, yabancı ülkelerdekileri de katsak yine on kişiyi bulmaz. Ben bütün umudumu sizin insan severliğinize, zekânıza bağladım. Mesele- nin içyüzünü kavrayacak ve onu bu şekliyle ortaya koyacaksınız, bu şekliyle derken şaşkına dönmüş mutsuz bir zavallının saçma sapan hayalleri bunlar, devletin güvenliğine karşı hazırlanmış bir tuzak değil tabii, asla böyle değil; nasıl olabilir ki, son derce mutsuz, şeytan alsın canını!”

Soluğu daralıyordu.

Andrey Antonoviç haşmetle, “Hım... Bu adamın baltalı bildirileri yazmaktan suçlu olduğunu anlıyorum. Ama müsaade edin, şunu öğrenmek istiyorum, tek başınaysa bu kadar bildiriye nasıl ta X... iline varıncaya kadar bütün ilçelerde dağıtıyor? Bu bildirileri nereden ele geçirmiş! Asıl önemli olan da bu!”

“Size söyledim ya, bunlar ya beş ya da altı kişi, ben ne bileyim?”

“Bilmiyor musunuz gerçekten?”

“Nereden bileyim, Tanrı aşkına?”

“Ama Şatov’un onlardan biri olduğunu biliyorsunuz!”

Pyotr Stepanoviç, sanki kendisini sorguya çekenin zekice ataklarından korunmak ister gibi, bir el hareketi yaparak:

“Eh, peki dinleyin, bütün bildiklerimi açıklayacağım.” dedi. “Bildiriler hakkında bir şey bilmiyorum yani hiç, hiçbir şey Tanrı kahretsin, hiç ne demektir anlıyorsunuz değil mi? Bu işin içinde olanlara gelince, o teğmen var; sonra bir iki kişi daha... Belki Şatov da aralarında; bir kişi daha olsun... Hepsi bu kadar... Ben buraya Şatov’u kurtarmaya geldim; çünkü şiir onun eseridir. Avrupa’da kendisi bastırdı. İşte kesin olarak bildiğim budur. Bildirilere gelince, hiçbir şey bilmiyorum.”

“Şiir onunsa, bildiriler de onundur. Şatov hakkındaki kuşkularınız neye dayanıyor?”

Pyotr Stepanoviç, artık sabrı tükenen bir insan tavrıyla cebinden bir cüzdan çıkarıp içinden bir pusula çekti. Pusulayı masanın üstüne fırlatarak, “İşte delillerim!” diye bağırdı. Von Lembke altı ay evvel Rusya’dan yurtdışına gönderilmek üzere yazılmış ve yalnızca iki satırdan ibaret pusulayı açıp okudu: “Aydın Kişi’yi burada basamam, aslında burada hiçbir şey yapamam; yurtdışında bastırınız. İv. Şatov”

Von Lembke gözlerini Pyotr Stepanoviç’e dikti. Varvara Petrovna’nın dediği doğrudu: Valinin gözleri, bazen koyun gibi bakıyordu.

Pyotr Stepanoviç, “Bu demektir ki...” dedi ağır ağır soluyarak, “Bu demek ki pusulayı altı ay evvel burada yazmış, ama basamamış, büyük ihtimalle gizli bir matbaayı kastediyor, burada basamadığı için de Avrupa’da bir yerde basılmasını istiyor... Açık değil mi?”

“Açık olmasına açık, ama pusulayı kime yazmış, işte bu pek açık değil...” dedi von Lembke ince bir alayla.

“Nasıl kime? Kirilov’a yazmış tabii, kime yazacak başka? Yoksa bilmiyor muydunuz? Baştan beri her şeyi biliyorsunuz tabii, şiiri de, diğer şeyleri de ama benim önümde bilmiyormuş gibi davranıyorsunuz, değil mi... Eeh, Andrey Antonoviç... Bu şiirler nereden elinize geçmiş olabilir ki? Demek ki bir şekilde onlardan haberdardınız... O halde neden bu konuda hiçbir şey bilmiyormuş gibi davranıyorsunuz?”

Pyotr Stepanoviç bunları konuşurken bir yandan da elindeki mendille alnındaki teri siliyordu.

“Bir şeyler biliyor olabilirim...” dedi von Lembke istemeyerek. “Ama bu Kirilov denen adam da kim?”

“Mühendis kendisi, size daha evvel de söylemiştim bunu, buralı değil. Manyağın teki, buna hiç şüphe yok. Eeh, Andrey Antonoviç, hükümetin başındakiler bunları tanısa, emin olun, istisnasız hepsini ruh ve sinir hastalıkları hastanesine kapatır ve böylece bu meseleye bir nokta koymuş olur! Nelerine şahit oldum İsviçre’deki kongrelerinde bir bilseniz!”

“İşleri oradan yönetiyorlar, değil mi?”

“Ne yönetimi Tanrı aşkına! Üç buçuk kişi, bütün yönetimleri bu işte! Pusula dağıtmaktan ibaret her şey. Bu dağıtım işiyle görevlendirilenlere bir bakar mısınız lütfen! Bir iki sarhoş! Akıllı adamsınız, siz söyleyin! Neden bu işin içinde aklıselim insanlar yok, hepsi öğrenci ya da ağızları süt kokan yirmi yaşında çocuklar. Ya sayıları? Yedi kişiyi geçmez, inanın!”

Lembke dikkatle dinliyordu, ama yüzünde, söylenenlere pek de inanmıyormuş gibi bir ifade vardı.

“Siz bu pusulanın yurtdışına gönderildiğini ileri sürdünüz. Ama üzerinde buna dair hiçbir bilgi yok, ne adres, ne de başka bir şey. Pusulanın yurtdışında bulunan Kirilov’a yazılmış olduğundan nasıl emin olabiliyorsunuz.... Ve de gerçekten Şatov tarafından yazıldığından?”

“Bana inanmıyorsanız, Şatov tarafından yazılan herhangi bir kâğıt parçası alın ve karşılaştırın, derim! Kirilov’a gelince, zamanında söz konusu pusulayı kendisi bana göstermişti.”

“Demek ki siz de bu işin...”

“Tabii, demek ki ben de... Şiire gelince, müteveffa Hertzen, Şatov için yazdı dediler, Şatov’un Avrupa’da sürüttüğü sıralarda Hertzen bu şiiri, tanışmalarının bir anısı olarak ya da bir methiye diye ya da ne bileyim ben, tavsiye mektubu yerine geçsin diye yazmıştır. Şatov da bu şiiri gençler arasında yayıyor. İşte Hertzen’in benim hakkımdaki düşünceleri diyor.”

Sonunda vali anlamıştı. “Vay gidi vay, ben de içimden, bildiriği anladım, ama şiir ne oluyor, diye sorup duruyordum.”

“Anladığınızdan eminim! Hem de en ince ayrıntısına varana dek... Dinleyin, Şatov’u bana bırakın da ötekileri ne yaparsanız yapın; hatta Filipovların evinde, yani Şatov’un da oturduğu evde saklanan Kirilov’u da hepsinin canı cehenneme! Beni sevmezler, yine karşılarına çıktım çünkü... Şatov’a dokunmayacağınıza söz verin, ötekilerin hepsini ben size tepside sunarım. Bana güvenebilirsiniz Andrey Antonoviç. Bu zavallı grubun dokuz on kişiyle sınırlı olduğunu sanıyorum. Ben de onların peşindeyim. Üçü şimdiden belli oldu: Şatov, Kirilov ve teğmen. Ötekilere gelince, şimdilik yalnızca inceliyorum... Ama hepsini ortaya çıkaracağıma emin olabilirsiniz! X... ilinde elinde bildirilerle yakalanan propagandacılar, iki üniversite, bir lise öğrencisi, yirmi yaşlarında iki asilzade, bir öğretmen, içkiden bunamış, ayyaş, emekli bir binbaşı... Hepsi bu. Bu kadar az mı diye şaşır kaldılar. Bana altı gün lazım... Altı gün, ne fazla ne eksik. Bu işi bitirebilmem için onları altı gün daha rahat bırakın, ondan sonra hepsini, çantada keklik gibi getirip size teslim edeceğim, ama daha evvel harekete geçerseniz kuş kafesten kaçır. Yalnız Şatov’a dokunmayın... En iyisi onu gizlice büronuza çağırın, dostça bir konuşma yapın, sorguya çekin, zaten her şeyin farkında olduğunuzu ona söyleyin... Görürsünüz, kesinlikle ayaklarınıza

kapanacaktır; sinirli, felaketlerle yıpranmış bir adamdır o, nasıl olmasın ki, karısı Stavrogin'le düşüp kalkıyor. Gönlünü alın, size ne var ne yok her şeyi açıklasın, ama altı gün bekleyin... En önemlisi de, Yuliya Mihaylovna'ya tek söz söylemeyin, sır. Sır saklamasını bilir misiniz?”

Von Lembke'nin gözleri fal taşı gibi açıldı:

“Nasıl? Ama siz... Yuliya Mihaylovna'ya bir şey söylemediniz mi?” diye sordu.

“Ona mı? Tanrı korusun. Eeh Andrey Antonoviç! Bilirsiniz, kendisine büyük saygım var, dostluğuyla övünürüm... Ve saire... Ve saire... Ama birazcık aklım var... Böyle hatalar yapmam ben. Onun hiçbir söylediğine itiraz etmem, aksi takdirde siz de çok iyi bilirsiniz, yanarım... Belki ona bir iki sözcük çıtlatmışımdır... Ama şimdi size açıldığım gibi ona açılmak, böyle isimler vermek ve saire... Siz beni ne sandınız? Neden sizinle böyle açık açık konuşuyorum, dersiniz? Çünkü, ne de olsa, siz bir erkeksiniz, devlet hizmetinde deneyimi olan ciddi bir adamsınız. Neler görmüşsünüzdür, neler! Bu gibi durumlarda ne yapmak gerektiğini Petersburg'da edindiğiniz deneyimlerden bilirsiniz. Ama ben, mesela bu iki ismi Yuliya Mihaylovna'ya fısıldayıverseydim, hemen yedi mahallede davul çalardı... Başkent'in gözüne girmek istiyor. Pek atak bir kadın doğrusu.”

Bu sözler Andrey Antonoviç sevindirmişti:

“Evet, doğrudur.” dedi, ama aynı zamanda karşısındakinin Yuliya Mihaylovna hakkında böyle senli benli söz etmesini de iyi karşılamadı. Pyotr Stepanoviç, sözlerinin Lembke'yi avlamaya yetmediğini anlamış olacak ki bu nokta üzerinde biraz daha durma gereğini duydu.

“Doğru, doğru, fazla atak,” dedi, “son derece zeki, zevk sahibi, sanatçı ruhlu bir kadındır, buna ne şüphe, ama serçeleri ürkütür. Sabredemez, altı gün değil altı saat dayanamaz. Eeh, Andrey Antonoviç, hangi kadın sabreder! Takdir edersiniz ki, benim de

bu konuda bazı deneyimlerim var, değil mi? Sizden altı günlük bir süre istiyorsam eğer, bunu aklıma öyle esti diye değil, durum bunu gerektirdiği için istiyorum...”

Vali bir an duraksayarak, “Duyduğuma göre...” dedi. “Duyduğuma göre Avrupa’dan döndükten sonra bazı makamların önünde... Nasıl desem... Birtakım açıklamalarda bulunmuşsunuz... Bir nevi tövbe mi desem...”

“Geçmişe mazi derler, sevgili Andrey Antonoviç.”

“Şüphesiz, şüphesiz... Ne var ki, nasıl desem... Şimdiye kadar çok farklı bir dil kullanıyordunuz. Hristiyan dini, toplum düzeni, sonra hükümet hakkında...”

“Nelerden bahsettiğim fark eder mi? Şimdi de aynı düşünceleri taşıyorum, ama bunlar o aptalların tasarladığı gibi uygulanamaz. Mesele bu! Biri başka birini omzundan ısırırsa ne olmuş yani? Siz de bana hak vermiştiniz, bütün bunlar için henüz çok erken demiştiniz.”

“Henüz çok erken derken, sizin söylediklerinizi, ileri sürdüğünüz düşünceleri kastetmiyordum.”

Pyotr Stepanoviç neşelenmişti:

“Bakıyorum da ağızımdan çıkan her sözcüğü tartıyorsunuz, heh heh he! Tedbiri elden bırakmıyorsunuz!” diye güldü. “Dinleyin, dostum, her şeyden evvel sizi tanımam lazımdı, işte bundan dolayı sizin deyiminizle kullandığım dil farklıydı. Biriyle tanışma safhasında kullandığım dil budur benim. Nasıl biri olduğunuzu öğrenmem lazımdı.”

“Neden?”

Pyotr Stepanoviç, yine güldü:

“Neden olduğunu ben de bilmiyorum.” diye cevap verdi. “Bakın, aziz Andrey Antonoviç, kurnaz bir adamsınız, orası kesin, ama *henüz bazı şeylerin zamanı gelmedi*, anladınız mı? Belki de hiç

gelmez... Avrupa'dan döndükten sonra gerçekten de gereken yerlere bazı açıklamalarda bulundum. Ama şu da var ki belli inançlara sahip bir kimse, bunların doğrultusunda davranmalı, sizce de öyle değil mi? Ne var ki en azından şimdilik, hiç kimse bana sizinle ilgili bir görev vermedi, bundan emin olabilirsiniz. Yoksa o iki ismi ben size değil de doğrudan doğruya oraya, yani bilgi verdiğim yetkililere bildirebilirdim. Parasal ya da başka türlü ödüllerden bahsetmeye bile değmez, çünkü ödülü ben değil siz alacaksınız.” Sonra soylu bir tavırla şunları söyledi: “Ben buraya yalnız ve yalnız Şatov için geldim. Eski bir arkadaşım olduğu için. Ama yukarıya rapor yazmak üzere kalemi elinize aldığınızda, eh, isterseniz beni övebilirsiniz... Karşı çıkacak değilim, he he! Hoşça kalın, epey oturdum. Bu kadar gevezelik de etmemeliydim.” Divandan kalktı.

Von Lembke de nazik bir tavırla doğruldu, anlaşılan Pyotr Stepanoviç'in son sözleri onun üzerinde iyi bir etki bırakmıştı:

“Meselenin açıklığa kavuşması beni sevindirdi. Yapacağınız hizmet size borçluluk duyarak kabul ediyorum.” dedi. “Elimden geldiğince raporumu süsleyeceğime inanabilirsiniz.”

“Altı gün, altı günlük bir süre istiyorum sizden. Hepsi bu.”

“Peki. Öyle olsun.”

“Elbette elinizi kolunuzu bağlamıyorum, bunu yapamam, kaldı ki yapmaya hakkım da yok. Yalnız vaktinden önce kuşları ürkütmeyin. Bu bakımdan sizin zekânıza, işbilirliğinize güvenim tam.” dedi Pyotr Stepanoviç ve neşeyle “Herhalde sizin de peşlerine takılan bir sürü ajanınız vardır? Heh he!” diye ilave etti; her genç adam gibi kendini tutamamıştı.

Von Lembke, tatlı bir tavırla, kaçamak bir cevap verdi:

“Pek o kadar da değil. Bu, siz gençlerin kuruntusu sadece... İzin verirseniz size bir şey soracağım. Kirilov düelloda Stavrogin'in şahitliğini yaptığına göre, demek ki Stavrogin de...”

“Stavrogin ne?”

“Mademki o kadar iyi dostlar!?”

“Hayır, hayır! Akıllı ve kurnazsınız, ama işte burada haklı değilsiniz. Hatta beni bile şaşırtıyorsunuz, Stavrogin hakkında epey bilginiz olacağını sanıyordum... Stavrogin büsbütün tersine; büsbütün... *Avis au lecteur!*”¹⁴¹

Lembke kuşkuyla, “Gerçekten mi? Bu mümkün mü? Yuliya Mihaylovna, onun Petersburg’tan buraya bazı özel işler için gelmiş olacağı yönünde birtakım bilgiler topladığını söyledi.”

Pyotr Stepanoviç birdenbire, bu konuda konuşmak istemediğini açıkça belli ederek, “Bilmiyorum, hiçbir şey bilmiyorum. Hoşça kalın. *Avis au lecteur!*” dedi.

Bunları söyledikten sonra kapıya doğru hızla yürüdü.

Vali, onun arkasından, “Bir dakika Pyotr Stepanoviç, bir dakika!” diye bağırdı. “Küçük bir soru daha! Ondan sonra sizi tutmam.”

Masanın gözünü çekti, içinden bir zarf çıkardı. “İşte size aynı cinsten bir örnek daha, buyurun.” dedi. “Size ne kadar güvendiğimi görün! Alın ve bana bunun hakkında neler düşündüğünüzü söyleyin lütfen!”

Zarfin içinde Lembke’ye yazılmış, uydurma imzalı, tuhaf bir mektup vardı. Vali bu mektubu dün almıştı. Pyotr Stepanoviç, büyük bir memnuniyetsizlikle içinde aşağıdaki satırları okudu:

‘Ekselansları,

Çünkü bu sığata değer bir mevkidesiniz. Bu mektubumla size, generallere ve yurda karşı hazırlanan bir isyanı ihbar ediyorum. Evet, yurda karşı... Bendeniz kendim, bu işte senelerce çalıştım. Tanrıtanımazlara karşı da... Bir isyan hazırlanmaktadır, binlerce bildiri var. Gereken tedbirler alınmazsa, her bildirinin peşinden dili dışarı sarkmış yüz adam koşar, çünkü neler neler vaat ediliyor,

141 Burada, "Önceden söyleyeyim!" (Ç.N.)

halkımız ise ahmak; kaldı ki votka sorunu da var. Halk, suçluyu suçsuzu ayırt etmez, iki tarafın da hakkından gelir. Ben her iki taraftan da korkuyorum ve bu sebeple büyük bir pişmanlık duyuyorum. Yurdun, kilisenin ve azizlerin kurtuluşu için bir ihbar yapılmasını isterseniz bunu ancak bendeniz yapabilirim. Tek bir şartım var: Üçüncü şubeden bağışlandığımı bildirsinler, hemen ve yalnız beni bağışlasınlar, ötekilere gelince, onlar hesap vermeli. İşaret olarak her akşam saat yedide kapıcının penceresinde bir mum yakınız. Bunu görürsem güveneceğim ve devlet anamızın bana uzattığı elini öpmeye geleceğim; yalnız bir de aylık bağlasınlar, çünkü bendeniz başka türlü nasıl yaşarım? Bu ihbar olayından siz de memnun kalırsınız, çünkü ucunda yıldız madalya var. Yalnız bu iş gürültüsüz patırtısız yapılmalı, yoksa kellemi uçururlar.

Yüksek kişiliğinizin önünde saygıyla eğilirim,

Pişman olmuş bir özgürlükçü İncognito.'

Von Lembke, mektubun dün gece, kapıcının yerinde bulunmadığı bir sırada odasına bırakıldığını belirtti.

Pyotr Stepanoviç kaba bir sesle, "Peki, siz ne düşünüyorsunuz?" diye sordu.

"Benimle alay etmek için düzenlenmiş uygunsuz bir şaka sanırım."

"Muhtemelen."

"Öyle olmalı çünkü pek anlamsız bir mektup bu."

"Bunun gibi başka mektuplar da aldınız mı?"

"İki tane. Yine böyle imzasız."

"İmza atacak halleri yok ya! Yazı ve tarz farklı mıydı?"

"Evet, yazı da tarz da farklıydı."

"Yine böyle soytarıca mı yazılmıştı?"

"Evet soytarıca, hem de pek iğrenç şeylerdi."

"Demek ki bu da onlar gibi."

“Hepsi birbirinden ahmakça. Okumuş, eğitim görmüş kişilerdir ötekiler, herhalde böyle saçmalamazlar.”

“Tabii, tabii.”

“Ya biri gerçekten ihbarda bulunmak istiyorsa?”

Pyotr Stepanoviç ilgisiz bir sesle, “Mümkün değil.” diye cevap verdi. “Sonra üçüncü şubeden beklenen telgraf ile aylık bağlanması ne demek? Belli ki biri sizinle alay ediyor.”

Von Lembke utanarak, “Evet, evet...” dedi.

“Biliyor musunuz?.. Bunu bana versenize... Yazanı ortaya çıkaracağım.”

Von Lembke, biraz tereddüt ettikten sonra, “Alın!” diye razı oldu.

“Bu mektubu başka kimseye gösterdiniz mi?”

“Hiç kimseye göstermedim.”

“Yuliya Mihaylovna’ya demek istiyorum.”

Von Lembke dehşet içinde, “Tanrı korusun!” dedi. “Tanrı aşkına siz de göstermeyin. Bu, onun sinirlerini bozar... Bana etmediğini bırakmaz.”

“Evet, hak ettiğin için bunları yazıyorlar der. Kadın mantığını biliriz. Haydi, hoşça kalın. İki, bilemediniz üç güne kadar bu mektubun sahibini size sunarım. Yalnız, konuştuklarımızı unutmayın!”

IV

Pyotr Stepanoviç, belki aptal bir adam değildi, ama kürek mahkûmu Fedka onun için, “O, insanı yaratır, onunla da yaşar” derken haklıydı. Genç adam, valinin yanından ayrılırken, onun hiç olmazsa altı gün daha harekete geçmeyeceğinden emindi. Ama yanılıyordu, çünkü baştan beri Andrey Antonoviç’in pek de akıllı bir adam olmadığına inanmıştı.

Hastalığa varacak derecede şüpheli olan her insan gibi Andrey Antonoviç de kararsızlıktan kurtulabildiği anlarda neşeli ve hoş-görülü olur, kendisini heyecana kaptırırdı. Kafasında kaynaşan bir sürü karışık düşüncelere rağmen olayların aldığı bu yeni yön onu sevindirdi. Hiç değilse eski kuşkuları dağıldı. Ayrıca son günlerde kendini öyle yorgun, öyle bitkin hissediyordu ki ne olursa olsun dinlenmeye ihtiyacı vardı. Ama fazla bir zaman geçmemişti ki yine bütün huzuru kaçıverdi. Petersburg'da geçirdiği seneler onda silinmez izler bırakmıştı. 'Genç neslin' resmî, hatta gizli tarihi ona hiç yabancı değildi, Lembke kuşku-cu bir adamdı. Bildiri koleksiyonu bile vardı. Ama bildiklerini kavramakta zorlanıyordu. Şimdi bir ormanın içinde gibiydi; içgüdüsel olarak Pyotr Stepanoviç'in sözlerinde mantığa aykırı bir şey olduğunu hissediyordu. Kendi kendine, 'bu genç nesil ile durumumuz nereye varacak, şeytanın bile akli ermez' diye tekrarlayıp duruyordu.

Derken, Pyotr Stepanoviç'in gitmesini kollayan Blum içeri girdi. Blum, Andrey Antonoviç'in uzaktan akrabası oluyordu, ama bunu elinden geldiğince gizli tutmaya çalışmıştı. Bu değersiz adama birkaç satır ayıracağım için okurdan özür dilerim. Blum, Almanların o tuhaf 'bahtsız' türündendi, beceriksiz biri olduğundan değil, Tanrı bilir neden böyle başarısızdı! Rusya'daki bahtsız Almanlar bir rivayet değildir, onlar gerçekten de vardır ve gerçekten de kendilerine has bir türdür.

Andrey Antonoviç, hayatı boyunca elinden geldiği kadar onunla ilgilenmiş, memurluk basamaklarını tırmanırken ona da yakın-larında bir mevki sağlamaya çalışmıştı; ama gelin görün ki o, hiçbir yerde dikiş tutturamamıştı. Kimi kez, onun bulunduğu görev kaldırılmış, kimi kez amirleri değişmişti; bir keresinde de başkalarıyla birlikte mahkemeye verilecekti az kalsın. Aslında görevlerini hakikatiyle yerine getirmeye çalışan biriydi, ama kendine zarar verecek derecede de somurtkandı. Kızıl saçlı, uzun boyluydu, kamburunu çıkararak yürüyordu, hüzünlüydü, hat-ta duygusal biri olduğu bile söylenebilirdi. Küçük bir memur

olmasına rağmen yerli yersiz inat ederdi. Karısı ve çok sayıdaki çocuklarıyla Andrey Antonoviç'e senelerden beri sürüp gelen, hayranlık dolu bir saygıyla bağlıydı.

Andrey Antonoviç'ten başka hiç kimse onu sevmezdi. Yuliya Mihaylovna onu ilk gördüğü gün beş para etmez biri ilan ettiyse de kocasının inatla bağlılığını yenemedi. Bu, onların evliliklerinin ilk kavgası oldu, düğünden hemen sonra, balaylarının ilk günlerinde... O zamana kadar Blum'un akraba oluşu kendisinden büyük bir özenle gizlenmişti. Hakaret niteliğindeki gerçekler birden ortaya çıkınca kıyametler koptu. Andrey Antonoviç, ellerini ovuşturarak yalvarmaya başladı. Blum ile çocukluğundan beri sürüp gelen dostluklarının hikâyesini duygu dolu sözlerle anlattı, ama Yuliya Mihaylovna aşağılandığına inanıyordu, o kadar ki bayılıp ayıldı. Ama von Lembke, bir adım bile gerilemedi, dünya yıkılsa Blum'dan vazgeçemeyeceğini söyledi, öyle ki sonunda Yuliya Mihaylovna şaşırarak Blum'a katlanmaya razı oldu. Ancak mümkün mertebe Blum'un akraba oluşu gizlenecekti, hatta her nedense onun adı da Andrey Antonoviç olduğu için, yani kocası ve babasıyla aynı adı taşıdığı için bunları değiştirecekti. Böylece Blum sessiz sedasız yaşamını şehrimizde sürdürmeye başladı; kıt kanaat geçiniyor, kendisi gibi Alman asıllı eczacıdan başka da hiç kimseyle görüşmüyordu.

Andrey Antonoviç'in edebiyata olan merakını yakından biliyordu Blum. Onun yazdığı romanları gerektiğinde altı saat boyunca kazık gibi oturarak dinlemeye gayret ederdi; böyle zamanlarda ter döker, uyumamak için bütün dikkatini toplamaya ve gülümsemeye çalışırdı; eve döndüğü zaman da velinimetinin Rus edebiyatına karşı zaafına uzun bacaklı, sıska karısıyla birlikte üzülmüdü.

Andrey Antonoviç, içeri giren Blum'a acıyarak baktı. Belli ki Pyotr Stepanoviç'in gelişiyile yarıda kalan konuşmanın devamını getirmek için gelen Blum'a, "Rica ederim Blum, beni rahat bırak!" dedi von Lembke.

Öteki öne doğru eğilmiş, saygılı, küçük adımlarla ona doğru yaklaşırken inatla direniyordu:

“Bu iş hiç kimseye bir şey sezdirmeden, incelikle yapılabilirdi; ne de olsa buna yetkiniz var.”

“Blum, bana o kadar sadık, o kadar hizmetime hazırsın ki, sana bakarken daima korkuyorum.”

“Hep akıllı sözler ve aforizmalar söylersiniz, sonra da söylediklerinizden memnun olur, yatar uyursunuz. Ama bunun size zararı dokunuyor.”

“Blum, az evvel bunun böyle olmadığına kanaat getirdim, bu hiç de öyle değil.”

“Bu ikiyezlü, ahlaksız genç adamın söylediklerinden sonra mı acaba? Oysa siz de ondan kuşkulaniyordunuz. Edebiyatta yetenekli olduğunuzdan bahsederek kalbinizi kazanmış belli ki.”

“Bu işin ne anlama geldiğini bile bilmiyorsun, Blum. Düşündüğün şey saçma! Sana söylüyorum, hiçbir şey elde edemeyeceğiz. Sadece ortalığı velveleye vereceğiz, hepsi bu. Sonunda rezil olmak var. Sonra, Yuliya Mihaylovna...”

Blum, eli yüreğinde, von Lembke’ye yaklaşarak, “Aradığımız şeyi kesinlikle bulacağız.” diye cevap verdi. “Araştırmayı sabah erkenden yaparız... Kanunlar çerçevesinde ve büyük bir dikkatle tabii... Gençlerden Lyamşin ile Telyatnikov, aradığımız şeylerin hepsini orada bulacağımızı söylüyor. Onlar bu eve sık sık girip çıkıyorlardı. Verhovenski’ye gelince, hiç kimsenin ona arka çıkacağını zannetmiyorum. Generalin karısı, Madame Stavrogina belli ki artık ondan umudu kesmiş. Bu kör olasıca şehirde bütün namuslu insanlar, sosyalizmin ve Tanrı tanımazlığın kaynağının hep orada saklı olduğuna inanıyorlar. Bütün yasak kitaplar var

elinde, Rıleyev'in¹⁴² *Düşünceler*'i, Hertzen'in¹⁴³ bütün eserleri gibi..."

"Ah, Tanrım! Ne kadar safsın zavallı Blumcuğum. Bu kitaplardan artık herkesin evinde var."

Blum, "Bir sürü de bildiri..." diye devam etti Blum, valinin sözlerine kulak vermeden. "Burada dağıtılan bildirilerin de asıl kaynağı ortaya çıkacak. Bu genç Verhovenski'den kuşkulaniyorum. Bana hiç güven vermiyor."

"Sen baba ile oğlunu karıştırıyorsun. Onlar, birbirleriyle anlaşıyor. Oğlu, herkesin önünde babasıyla alay ediyor."

"Bu sadece bir maskedir."

"Blum, sen bana azap vermeye yemin mi ettin... Bu adam burada ne de olsa tanınmış bir kişidir. Bir profesör. Bir yaygara kopardı mı herkese rezil oluruz... Ayrıca Yuliya Mihaylovna'nın karşısında ne duruma düşeriz, onu da düşün..."

Blum'un hiçbir şeyi duyduğu yoktu:

"Doçenttir, sadece doçent, profesör falan değil yani... Öğretmen yardımcısıydı. Hiçbir kademeye yükselmiş değil. Zaten hükümete karşı darbe planlama kuşkusu yüzünden işinden atıldı. Polisin gizli gözetimi altındaydı, şüphesiz halen öyle. Şehirde bu anarşi böyle devam edemez, görev sizi çağırıyor. Ama siz asıl suçlunun karşısında bu kadar gevşek davranmakla bir adım ileri çıkma, isminizi duyurma fırsatını kaçıırıyorsunuz."

Von Lembke birdenbire, "Yuliya Mihaylovna! Aman çekil, Blum!" diye bağırdı. Gerçekten de yan odadan karısının sesi geliyordu.

Blum, bir ürperme geçirdi, ama sezdirmedi, ellerini güçlüce göğsüne bastırarak, "Ama lütfen izin verin." diye ayak diredi.

142 Kondrati Fyodoroviç Rıleyev (1796-1826), Rus devrimci romantizmin en önemli temsilcilerindendir. (Ç.N.)

143 Alexander İvanoviç Hertzen (1812-1870), "Rus sosyalizmin babası" olarak bilinen Rus yazar ve düşünür. (Ç.N.)

Andrey Antonoviç dişlerini gıcırdatarak, “Çekil, çekil...” diye tekrar etti. “Git, ne istersen, onu yap... Daha sonra konuşuruz.... Ah Tanrım!”

Kapının perdesi aralandı ve Yuliya Mihaylovna göründü. Blum’u görünce aşağılama dolu bakışlarla onu süzdü. Bu adamın onunla aynı odada bulunması bile kendisi için bir hakaretti sanki. Blum sessizce yerlere kadar eğilerek valinin karısını selamladı. Sonra hep öyle iki büklüm, kolları iki yana açık bir halde ayaklarının ucuna basarak kapıya doğru yürüdü.

Acaba Blum, Andrey Antonoviç’in son sözlerini bir emir gibi mi, yoksa velinimetinin çıkarına uygun gördüğü hususlarda istediği gibi davranmakta özgür olduğu biçiminde mi yorumlamıştı bilinmez; ama amir ile kâtip arasında geçen bu konuşmadan, Yuliya Mihaylovna’yı çileden çıkaran, hiç beklenmedik ve herkesin diline düşen olaylar çıktı... Andrey Antonoviç olaylar karşısında acıklı bir kararsızlık içine düştü.

V

Pyotr Stepanoviç, o gün boyunca bir dakika bile boş durmadı. Von Lembke’nin yanından ayrılır ayrılmaz, doğru Bogoyavlenskaya Sokağı’na koştu, ama Bikov Sokağı’ndan geçerken Karmazinov’un oturduğu evin önüne gelince birdenbire durdu. Gülümsedi ve içeri girdi. Ev sahibinin ‘kendisini beklediğini’ söylediler; bu pek tuhafına gitti, çünkü ziyaretini önceden haber vermemişti.

Ama büyük yazar, Pyotr Stepanoviç’i gerçekten bekliyordu, hem de ta önceki günden beri... Dört gün evvel kendisine Yuliya Mihaylovna’nın düzenleyeceği edebiyat gecesinde okumayı planladığı ‘Merci’ başlıklı eserinin müsveddelerini vermişti. Tabii bununla Pyotr Stepanoviç’e büyük bir onur bahsettiğine inanıyordu. Bu, kendini beğenmiş, herkesin yanına kolaylıkla yaklaşmadığı ün ve başarılarıyla şırmamış ‘devlet adamının’ kendisine -üstelik ısrarla- yağ çektiğini, ne zamandır fark et-

mişti. Delikanlı, Karmazinov'un kendisini Rusya'nın gizli ve derin devrim güçlerinin neredeyse başkahramanlarından biri, ya da en azından gençlik üzerinde büyük bir etkiye sahip biri olarak gördüğünü biliyordu. Pyotr Stepanoviç, 'Rusya'nın en zeki adamı'nın düşünceleriyle ilgileniyordu tabii, ama o güne kadar, bazı sebepler yüzünden, bu konuşmadan kaçınmıştı.

Büyük yazar, ilimizin mülk sahiplerinden olan bir mabeyinciyle evli kız kardeşinin evinde kalıyordu. Karı koca, ünlü akrabaları ile pek övünç duymaktaydılar. Ama ünlü yazarın bu gelişinde ne yazık ki ikisi de Moskova'da bulunuyorlardı, bu yüzden ünlü akrabayı ağırlama onuru, mabeyincinin senelerdir evi evirip çeviren yoksul ve yaşlı yeğenine düşmüştü. Karmazinov geldiği günden beri herkes evin içinde ayaklarının ucuna basarak yürüyordu. Yaşlı kadın, yazarın geceyi nasıl geçirdiğine, ne yiyip içtiğine ilişkin her gün Moskova'ya mektup yolluyordu; bir keresinde de belediye başkanının verdiği şöleniden dönen Karmazinov'un bir tatlı kaşığı ilaç içmek durumunda kaldığını telgrafla bildirmişti. Kadın, yazarın odasına girmeye bile sakınıyordu. Ünlü yazar kendisine büyük bir nezaketle davranıyordu; yine de tavırları pek soğuktu ve yalnız lüzumlu gördüğü zaman onunla konuşuyordu. Pyotr Stepanoviç, içeri girdiği zaman Karmazinov, yarım bardak kırmızı şarapla sabah köftesini yiyordu. Genç adam onu her ziyaret ettiğinde böyle yemek masasının başında bulmuştu; hiçbir zaman Karmazinov'un onu buyur ettiği görülmemişti. Karmazinov, köftesini yiyip bitirdikten sonra küçük bir fincan kahve getirdiler. Hizmet eden uşağın ellerinde eldiven, sırtında frak, ayaklarında yumuşak botlar vardı.

Karmazinov onu görünce, "A-a-a..." dedi, sonra yerinden kalkıp bir peçeteye ağzını sildi.

Pek sevinmiş gibi görünerek, genç adamı öpmek üzere birkaç adım attı. Bütün Ruslarda, hele ünlü olunca, öpüşmek bir gelenek haline gelir. Pyotr Stepanoviç, Karmazinov'un dudağını değil de yanağını uzattığını daha evvel tecrübe etmişti ve bu sefer kendisi de öyle yaptı. Böylece iki yanak birbirine değdi.

Karmazinov, buna dikkat etmemiş görünerek divana oturdu. Tam karşısındaki koltuğu da sevimli bir havayla Pyotr Stepanoviç'e gösterdi. Delikanlı gösterilen koltuğa oturdu.

Karmazinov, her zamanki alışkanlığı dışında:

"Kahvaltı et... kahvaltı etmez misiniz?" diye sordu, hayır demesini bekleyerek. Ama nazikçe hayır demesi beklenen Pyotr Stepanoviç, hemen daveti kabul etti. Karmazinov afalladığını saklayamadı, ayrıca her nedense kendini aşağılanmış hissettiği belliydi; ama bu durum bir an sürdü, sonra sinirli bir hareketle zile bastı, gelen uşağa, iyi bir öğrenim ve terbiye görmüş olmasına rağmen, hayli sinirli ve kaba bir tavırla ikinci bir kahvaltı getirmesini buyurdu.

"Ne alırsınız, köfte mi, kahve mi?" diye sordu bir daha.

Pyotr Stepanoviç, "Hem köfte, hem kahve; ayrıca söyleyin şarap da getirsinler. Birdenbire acayip acıktım." diye cevap verdi bir yandan yazarın giysilerini gözden geçirirken... Karmazinov'un sırtında sedef düğmeli cekete benzeyen bir şey vardı, boyu çok kısaydı. Üstündekiler, yuvarlak göbeğiyle kambur sırtında pek tuhaf duruyordu. Ama herkesin zevki farklıdır tabii. Oda epeyce sıcaktı, yine de ünlü yazar dizlerinin üstünü kareli bir battaniye örtmüştü.

"Rahatsız mısınız?" diye sordu Pyotr Stepanoviç.

Yazar, o cırlak sesiyle, "Hayır, ama bu iklimin beni hasta etmesinden korkuyorum." diye karşılık verdi. Her sözcüğe ayrı ayrı basıyordu, konuşması pek zarifti, tıpkı bir asilzade gibi peltek peltek konuşuyordu. "Sizi dün bekliyordum."

"Öyle mi? Gelirim mi demiştim?!"

Hayır, ama müsveddelerim sizde. Okudunuz mu?"

"Müsveddeler mi? Hangi müsveddeler?"

Bu soru Karmazinov'u çok şaşırttı ve öyle kaygılandırdı ki içmekte olduğu kahvesini bile unutarak dehşetle:

"Ama herhalde onu geri getirmişsinizdir?"

“Haa, şu, ‘Bonjur’ muydu neydi?”

“Mersi.”

“Her neyse, tamamen unuttum, okumadım. Hiç vaktim olmadı. Nereye koyduğumu da bilmiyorum. Cebimde yok... Herhalde masanın üstünde bırakmış olacağım. Üzülmeyin, bulunur.”

“Hayır. Hemen evinize birini gönderip bulduralım. Kaybolur, çalabilirler de.”

“Haydi canım, kim ne yapsın ki sizin müsveddenizi! Hem niçin o kadar korktunuz? Yuliya Mihaylovna, her yazdığınızdan birkaç müsvedde çıkardığınızı söylüyor, müsveddelerden biri Avrupa’daki noterinizde, biri Petersburg’ta, üçüncüsü de Moskova’da saklanırmış. Ayrıca bir kopyayı da bankaya mı gönderiyormuşsunuz ne...”

“İyi ama Moskova yanabilir, onunla birlikte müsveddem de yanar. Hayır, iyisi mi hemen şimdi birini size gönderelim!”

“Durun, işte yazınız!”

Pyotr Stepanoviç, arka cebinden bir tomar mektup kâğıdını çekti çıkardı:

“Biraz yıpranmış. Bakın, verdiğinizden beri mendilimle birlikte arka cebimde kalmış, unutmuşum.”

Karmazinov, müsveddeleri kapar gibi aldı, dikkatle gözden geçirdi, sayfaları birer birer saydı, sonra, hep gözünün önünde duracak bir biçimde yanındaki sehpanın üzerine saygıyla koydu. Kendini tutamayarak ve ıslık çalar gibi, “Siz herhalde pek fazla okumuyorsunuz?” dedi.

“Hayır, pek okumam.”

“Rus edebiyatını da mı?”

“Rus edebiyatı mı? Okudum bir şeyler... ‘Yolda’.. Ya da ‘Yolunda’... Ya da ‘Yolsuz’.... gibi bir şey okumuştum. Ama çok eskiden okumuştum, beş sene evvel falan... Hiç vaktim yok.”

Bir suskunluk oldu.

“Buraya gelir gelmez sizin çok zeki biri olduğunuzu herkese söyledim; şimdi buradaki herkes size hayran oldu.”

Pyotr Stepanoviç sakince, “Teşekkür ederim.” diye cevap verdi.

Kahvaltı getirdiler. Pyotr Stepanoviç, köfteye aç gözlü gibi saldırdı, yedi yuttu, ardından şarapla kahveyi mideye indirdi.

Karmazinov, son lokmasını çiğneyip son kahvesini yudumlarken yan gözle ziyaretçisini baştan aşağı süzüyor ve “Bu görmemiş herif, herhalde cümledeki inceliği ve iğneyi sezdi... Müsveddeyi de bir anda okuduğu kesin. Yalan söylüyor. Belki de söylemiyordur, bir budala da olabilir pekâlâ... Bir dâhi de biraz budala olmalı, ben böylesini daha çok severim. Bunların dahilerinden belli ki bu!” diye düşünüyordu:

Divandan kalktı ve odada bir aşağı bir yukarı yürümeye başladı; her sabah kahvaltıdan sonra hazmı kolaylaştırmak amacıyla bu yürüyüşü yapıyordu.

Pyotr Stepanoviç, “Ne zaman ayrılıyorsunuz buralardan? Yakında mı?” diye sordu.

“Aslında buraya bazı mülklerimi satmak üzere gelmiştim. Şimdi, vekilimin durumuna bağlıyım.”

“Herhalde savaştan sonra yayılacak epidemiden kendinizi korumak için buraya geldiniz, öyle değil mi?”

Karmazinov, bir köşeden öteki köşeye dönerken sağ ayağını hafifçe sarsarak konuşmasına devam etti:

“Ha... Hayır, yalnızca bunun için değil, doğrusu şu ki olabildiği kadar uzun yaşamak istiyorum.” sesinde ince bir alay seziliyordu.

“Rus soylularının çok çabuk yıprandığını gözlemledim, hem de her anlamda... Olabildiğince geç yıpranmak istiyorum, bu sebeple şimdi Avrupa’ya göç ediyorum; orada iklim daha güzel,

yapılar da tuğladan, hem daha sağlam. Hem Avrupa, ömrüm yettiği sürece ayakta durur herhalde. Ne dersiniz?”

“Ben ne bileyim?”

“Hım... Oradaki Babil yıkılırsa (her ne kadar bu yıkılışın geleceğini pek yakın görmüyorsam da) bu yıkılış görkemli olur. Bu noktada sizinle hemfikirim. Bizim Rusya’da yıkılacak bir şeyimiz yok. Burada taşlar devrilmez, tersine, her şey çamurlaşır gider. Bu dünyada kutsal Rusyamız’dan, daha çaresiz ve daha güçsüz başka bir yer yoktur. Sıradan halk Rus Tanrısı’na inancıyla hâlâ böyle ayakta duruyor. Ama son bilgilere göre söz konusu bu Tanrı pek öyle güvenli değilmiş. Toprak reformuna bile zar zor dayanabildi. Şimdi ise demiryolları sorunu gündemde... Yo, hayır, ben artık Rus Tanrısı’na inanamam.”

“Peki, Avrupa Tanrısı’na?”

“Hiçbirine inanmıyorum... Rus gençliği önünde beni karaladılar, oysa ben hep onun eylemlerine yakınlık duydum. Bana burada yayımlanan bildirileri gösterdiler. Onlara şaşkın şaşkın bakıyorlar, çünkü bildirilerin söylemi herkesi korkutuyor, yine de herkes bilinçaltında da olsa onların gücüne inanıyor. Her şey gürültüyle yıkılıyor ve çoktan beri tutunacak bir dalımız bile olmadığını biliyoruz. Kendi adıma, yürütülen bu gizemli propagandaya inancımın tam olduğunu belirtmeliyim, başarı kazanacağından kuşku duymuyorum. En azından şu sebeple: Rusya’nın bütün dünyada en ufak bir direnmeyle karşılaşmadan her şeyin gerçekleşebileceği bir yer olduğuna inanıyorum. Ben, varlıklı Rusların niçin yabancı ülkelere kaçtığını ve sayılarının niçin yıldan yıla biraz daha arttığını iyi anlıyorum. Bu, yalnızca bir içgüdü! Bir gemi batacağı zaman ilk önce fareler gemiyi terk edermiş. Kutsal Rusya kadim, fakir ve tehlikeli bir yerdir. Yüksek tabakada mevcut kibirli dilencileriyle ve büyük halk kitlelerinin ömürlerini tükettiği derme çatma kulübeleri ile övünen bir ülkedir. Ona gösterilen her yola sevinçle gitmeye hazır, yeter ki bu yol ona gösterilsin. Yalnız hükümet hâlâ karşı koymak istiyor, ama kör

kör parmağım gözüne misali kendi yandaşlarının gözünü çıkarıyor. Burada artık her şey olmuş bitmiş ve yargı da verilmiştir. Rusya'nın bu durumuyla artık bir geleceği yoktur. Ben, Alman oldum, bununla da övünüyorum.”

“Az önce bildirilerden söz ediyordunuz... Bu konuda ne düşünüyorsunuz?”

“Herkes, bildirilerden korkuyor, demek ki gerçek bir güçleri var. Onlar yalanı olduğu gibi açığa vuruyor, bizde artık tutunacak, dayanacak bir şey kalmadığına işaret ediyor. Herkes susarken onlar yüksek sesle konuşuyor. En dikkat çekici yanları hakikatleri cesurca dile getirmeleri, gerçeğe gözlerini kırpmadan bakma güçleridir. Bu, yalnız bugünkü Rus nesline özgüdür. Hayır, Avrupa'da henüz bu derece gözü karalık yok, çünkü hâlâ bir dayanakları var. Gördüğüm kadarıyla Rus devrimci düşüncesinin temelinde onuru inkâr etme gücü yatıyor. Bunun böyle korkusuzca anlatıldığını görmek doğrusu hoşuma gidiyor. Hayır, Avrupa'da bunu henüz anlayamayacaklar, ama bizde bu düşünceden daha çabuk ve kolay anlaşılacak hiçbir şey yoktur. Bir Rus için onur, tarih boyunca lüzumsuz bir yük olmuştur. Onu açıkça 'onursuzluk' hakkıyla kandırmak her şeyden daha kolaydır. Ben, eski neslin insanıyım, hâlâ onura bağlıyım, ama bu bir alışkanlıktan öteye gitmez olduğu için bağlıyım. Eski geleneklere karşı eğilimim var. Bu, bir çeşit korkaklıktır belki de, her insan kendi çağının adamı olmalı.”

Derken birdenbire sustu:

“Boyuna konuşuyorum, konuşuyorum; o ise hep susuyor, inceliyor.” diye düşündü. “Belli ki soruyu doğrudan doğruya sormamı bekliyor, bunun için geldi. Peki, ben de soracağım.”

Pyotr Stepanoviç birdenbire, “Yuliya Mihaylovna, benden sizin balo için ne tür bir sürpriz hazırladığınızı kurnazlıkla sorup öğrenmemi rica etti.” dedi.

Karmazinov çalımla, “Evet, gerçekten bir sürpriz olacak, herkesi şaşırtacağım,” diye cevap verdi, “ama sırrımı size açıklayamam.”

Pyotr Stepanoviç üstelemedi.

Büyük yazar, “Burada Şatov isminde biri varmış?” diye sordu. “Düşünün bu adamı hâlâ tanımıyorum.”

“İyi insandır, neden sordunuz?”

“Hayır, yani burada bazı şeylerden söz ediliyor, Stavrogin’e tokat atan adam değil mi o?”

“O...”

“Stavrogin nasıl bir adam peki?”

“Bilmem, kadınları seven biri galiba.”

Karmazinov, Stavrogin’den nefret ediyordu, çünkü öteki, onu görmezden geliyordu.

Karmazinov hain hain gülerek, “Bildirilerde açıklanan şeyler bir gün gerçek olursa, ipte ilk sallandırılacaklardan biri de odur.”

Pyotr Stepanoviç aniden, “Belki de daha önce...” dedi.

Karmazinov gülmeyi kesti ve ciddi bir tavırla, “Öyle de olmalı!” dedi.

“Evet, aynı şeyi bir kez daha söylemişsiniz, ben de bunu kendisine söyledim.”

Karmazinov, “Nasıl?.. Bunu ona söylediniz mi gerçekten?” diyerek yeniden güldü. “Sıradan bir dayak değil de, köylü bir köleyi döver gibi, eşek sudan gelinceye kadar...”

Pyotr Stepanoviç şapkasını aldı, kalktı.

Karmazinov, onu uğurlarken iki elini uzattı. Sonra onun elini kendi avuçları içinde tutup tatlı ve yumuşacık bir sesle, “Peki... Bütün bunlar gerçekten de olacaksa... Ne zaman gerçekleşecek?”

Pyotr Stepanoviç kaba bir sesle, “Ben nereden bileyim?” diye cevap verdi. Göz göze geldiler.

Karmazinov daha tatlı bir sesle, “Mesela? Bir tahmin yürütmemiz lazımsa?” diye üsteledi.

Pyotr Stepanoviç:

“Mülkünüzü satıp buradan kaçacak kadar zamanınız olur.” diye homurdandı, tam anlamıyla kaba bir sesle. İkisi de inatla bakiştılar.

Bir dakika sessizlik oldu.

Pyotr Stepanoviç birdenbire, “Mayıs başında başlayacak, Pokrov Bayramı’na doğru sona erecektir.” dedi.

Karmazinov, onun ellerini sıkarak duygulu bir sesle:

“Size candan teşekkür ederim.” dedi.

Pyotr Stepanoviç, sokağa çıktığı zaman, “Gemiyi terk edecek kadar zaman bulacaksın fare.” diye düşünüyordu. “Eh, bu, sözüm ona devlet zekâsı bile günü öğrenmeye çalıştığına ve kendisine verdiğim bilgi için böyle saygıyla teşekkür ettiğine göre, artık kendi kendimizden kuşku duyamayız! Pek öyle budala değil... Yalnızca gemiden kaçan bir fare, böylesi ele vermez...”

Doğruca Bogoyavlinskeya Sokağı’na, Filipovların evine gitti.

VI

Genç Verhovenski ilk önce Kirilov’a uğradı. Kirilov her zamanki gibi yalnızdı, odada beden alıştırma yapıyordu, daha doğrusu bacaklarını iki yana açmış, kollarını tuhaf bir biçimde başının üzerinde döndürüyordu. Yerde lastik bir top yuvarlanıyordu. Masanın üstünde kahvaltı kalıntıları vardı, çay soğumuştı. Pyotr Stepanoviç, kapının eşiğinde bir an durdu. Sonra içeri yürüyerek şen, çınlayan bir sesle, “Bakıyorum sağlığınıza dikkat ediyorsunuz.” dedi. “Bakın hele, ne güzel top! Ne de güzel sıçırıyor. Bu da mı jimnastik için?”

Kirilov, ceketini giydi, kuru bir sesle, “Evet, sağlığım için.” diye homurdandı. “Oturun.”

“Bir dakikanızı alacağım. Eh, oldu olacak, oturayım. Sağlık önemlidir tabii... Buraya anlaşılmamızı hatırlatmaya geldim.”

dedi Pyotr Stepanoviç. Sonra şaka yapma gayretiyle, “Zaman yaklaşıyor.” diye ilave etti.

“Ne zaman? Ne anlaşması?”

Pyotr Stepanoviç, telaş ve korku içinde, “Ne anlaşması da ne demek?” diye sordu.

“Bu ne bir anlaşmadır, ne de zarurettten doğan bir söz; yanlışınız var.”

Pyotr Stepanoviç yerinden kalkarak, “Ne diyorsunuz böyle?” diye bağırdı.

“İrademi kullanıyorum. İsteğim bu.”

“İsteğiniz değişti mi?”

“Hayır. Hâlâ eski isteğim ve iradem.”

“Bunu nasıl anlamalı? Verdiğiniz sözde duruyor musunuz?”

“Duruyorum tabii. Ama zarurettten değil. İradem budur.”

Kirilov’un sesi kuru ve soğuktu.

Pyotr Stepanoviç, içi rahatlamış bir durumda yine yerine oturdu.

“Kirilov, kabul, sizin iradeniz olsun bu, yeter ki bu irade değişmesin. Yine sözcüklere takılıyorsunuz. Her şeye çabucak kızan bir adam oldunuz son zamanlarda, size gelmeye bile çekiniyorum. Ama sözünüzde duracağınıza eminim.”

“Sizden hiç hoşlanmıyorum, ama bana güvenebilirsiniz, kararımdan dönmeyeceğim.”

“Ama biliyor musunuz?..” Pyotr Stepanoviç’i yeniden bir kaygı almıştı. “Bir yanlışlık olmaması için bu sorun üzerinde daha net bir biçimde konuşmak zorundayız. Son derece titizlik gerektiren bir durum söz konusu... İzin verir misiniz konuşayım.”

Kirilov, gözleri köşede bir noktada, “Konuşun.” dedi.

“Epey zaman önce hayatınıza son vermeye karar vermiştiniz. Hiç değilse böyle bir düşüncüyü kafanıza koymuştunuz... Söylediğim doğru mu değil mi? Bir yanlışım var mı?”

“Yine aynı düşüncedeyim.”

“İyi... Şunu da unutmayın ki kimse sizi buna zorlamıyor.”

“Tabii... Ne anlamsız konuşuyorsunuz.”

“Peki, doğru, anlamsız konuştum. Şüphesiz birini kendini öldürmeye zorlamak pek anlamsız olurdu. Devam ediyorum: Siz de kurumun eski örgütüne üyeydiniz, daha o zaman düşüncenizi üyelerden birine itiraf etmişsiniz.”

“İtiraf etmedim, yalnızca söyledim.”

“Her neyse, buna itiraf demek anlamsız olur, yalnızca söylediniz, iyi.”

“Hayır, iyi değil. Çok konuşuyorsunuz. Size hiçbir surette hesap vermek zorunda değilim. Siz benim düşüncelerimi anlayamazsınız. Ben hayatıma son vermek istiyorum, çünkü düşüncem budur, çünkü ölümden korku duymak istemiyorum, çünkü... ‘Çünkü’lerim sizi ilgilendirmez... Size ne? Ne? Çay mı istiyorsunuz? Çay soğuk. Durun başka bardak getireyim.”

Pyotr Stepanoviç, çaydanlığın kulpuna yapışmıştı, boş bardak arıyordu. Kirilov, dolaptan temiz bir bardak alıp getirdi.

“Biraz evvel Karmazinov’un evinde kahvaltı ettim.” dedi genç Verhovenski.. “Durmadan konuştu, dinledim. Beni terletti. Ondan sonra buraya koştum, yine terledim, acayip susadım, susuzluktan ölüyorum.”

“İçin. Soğuk çay iyidir.”

Kirilov, yine eski yerine oturdu, köşedeki bir noktaya bakmaya başladı. Sonra aynı sesle konuşmasına devam etti:

“Örgüt, intiharım ile kendisine yararlı olabileceğimi düşünüyor, mesela, siz burada ortalığı karıştırdınız, ve bunun suçluları aranmaya başladı diyelim... O zaman ben, beynime bir kurşun sıkarsam ve bu işi ben yaptım diye bir mektup bırakırsam, sizden en azından bir sene boyunca kuşkulalmazlar.”

“Birkaç gün dahi olsa yeter, bir gün bile bizim için çok değerli.”

“Peki. Bunun için benden bir süre beklememi rica ettiler. Eğer istersem... Ben de cevap verdim, dedim ki, örgütün saptayacağı güne kadar beklerim, çünkü benim için fark etmez.”

“Evet, şunu hatırlatmalıyım, intihar mektubunuzu benimle birlikte yazacağınıza... Rusya’ya döndükten sonra benim emirlerim doğrultusunda hareket edeceğinize, yani yalnız bu mesele için, yoksa tabii hayatınızı özgürce yaşayabilirsiniz.” dedi neredeyse nazik bir tavırla Pyotr Stepanoviç.

“Söz vermiş değildim, razı oldum, çünkü bana göre hepsi bir.”

“Güzel, çok güzel, onurunuza dokunmak hiçbir zaman aklımdan geçmez, yalnız...”

“Mesele onur meselesi değil.”

“Hatırlarsanız, size yol için yüz yirmi taler topladılar, demek ki bu mesele için bir para aldınız.”

Kirilov kızarak, “Hiç de değil.” diye cevap verdi, “Para onun için verilmemişti. Bunun için para alınmaz.”

“Bazen alınır.”

“Yine çok konuşuyorsunuz ve yalan söylüyorsunuz. Petersburg’tan yazdığım mektupta bildirmiştim. Petersburg’ta ise size yüz yirmi taleri saydım... Ve bu para gönderildi, eğer siz alıkoymadınızsa!”

“Peki peki, benim hiçbir şey üzerinde durduğum yok, gönderdim. Asıl sorun, beni asıl ilgilendiren, hâlâ eski düşüncenizde misiniz, sözünüzde duracak mısınız?”

“Düşüncem hâlâ aynı. Sözümde duracağım. Ne zaman gelip ‘zamanı geldi’ dersiniz gerekeni yapacağım. Zamanı geldi mi yoksa?”

“Fazla kalmadı... Birkaç gün... Ama unutmayın, mektubu o gece birlikte yazacağız.”

“Gündüz olsa ne çıkar! Bildiri işini mi üzerime almam gerekecek?”

“Ve ufacık bir şey daha...”

“Her şeyi üzerime almam ben.”

Pyotr Stepanoviç yine telaşlanarak, “Neyi üzerinize almayacaksınız?” diye sordu.

“İstemediklerimi almam. Yeter. Bundan ötesini konuşmak istemiyorum.”

Pyotr Stepanoviç kendine hâkim oldu ve konuyu değiştirdi.

“Tamam, öyle olsun... Başka şeylerden konuşalım. Bu akşam bizimkilerin toplantısına gelecek misiniz? Virginski’nin doğum günü, bu sebeple toplanacağız.”

“İstemiyorum.”

“Lütfen gelin. Gelmeniz çok önemli. Üzerlerinde hem sayı hem de sıfat bakımından etki bırakmamız çok önemli... Sizin yüzünüzde... Eh, işte kısacası, yüzünüzde kaderci bir ifade var.”

Kirilov, “Öyle mi buluyorsunuz?” diye güldü. “Peki geleceğim. Ama kaderci ifadem yüzünden değil. Saat kaçta?”

“Ah, altı buçuk gibi, ama siz olabildiğince erken gelmeye bakın... İçeri girer, oturur ve orada kaç kişi olurlarsa olsunlar hiç kimseyle konuşmazsınız. Ancak, yanınıza kâğıt kalem almayı unutmayınız.”

“Ne saçma... Neden?”

“Size göre hepsi bir nasıl olsa... Öyle demiyor muydunuz?”

“Yine de nedenini bilmek istiyorum.”

“Eh, madem illa ki bilmek istiyorsunuz, toplantıya gelmesi gereken örgüt üyesi müfettiş Moskova’dan gelemedi bir türlü... Ben ise orada kimilerine, belki de müfettiş gelir demiştim; onlar da sizi müfettiş sanacaklar, üç haftadan beri buradasınız, şaşırıp kalacaklar.”

“Martaval. Moskova’da örgüt müfettişi falan yok.”

“Peki, varsın olmasın, canı cehenneme, ama size ne ki bundan? Nasıl olsa siz de örgüt üyesisiniz.”

“Tamam. Onlara benim müfettiş olduğumu söyleyin; susup otururum, ama kalem, kâğıt olmaz.”

“Peki, ama neden?”

“İstemiyorum.”

Pyotr Stepanoviç, kızdı, hatta yüzü yeşile kesti, ama kendine hakim oldu ve ayağa kalkıp şapkasını aldı.

Birdenbire yavaş bir sesle, “‘Öteki’ burada mı?”

“Burada.”

“Bu iyi, yakında onu çıkaracağım, merak etmeyin.”

“Merak etmiyorum. O, yalnızca geceleri burada geçiriyor. Kocakarı hastanede, gelini öldü; iki gündür yalnızım. Tahta perdede bir tahtanın çıktığı yeri gösterdim; o da kimse görmeden oradan geçiyor.”

“Yakında onu buradan alacağım.”

“Gece kalabileceği birçok yeri olduğunu söylüyor.”

“Yalan söylüyor, onu arıyorlar, burada şimdilik güvende. Sohbentiniz var mı?”

“Evet, bazen bütün gece boyu konuşuyoruz. Ona bu gece ‘Apocalips’i okudum, çay içtik. Dikkatle dinledi; üstelik büyük bir dikkatle, bütün gece.”

“Hay, Tanrı kahretsin, onu dini bütün bir Hristiyan yapacaksınız.”

“O zaten Hristiyan. Ama merak etmeyin, öldürür. Kimi öldürtmek istiyorsunuz?”

“Hayır, o bana başka bir şey için lazım... Şatov’un Fedka’dan haberi var mı?”

“Şatov ile konuşmuyorum. Zaten çoktandır görmedim onu.”

“Aranız mı bozuk?”

“Hayır, yalnız Amerika’da çok uzun zaman yan yana yattık. Şimdilerde birbirimizi görünce başımızı çeviriyoruz.”

“Ona da uğrayacağım.”

“Siz bilirsiniz.”

“Dönüşte Stavrogin ile birlikte belki yine size geliriz, şöyle saat ona doğru.”

“Geliniz.”

“Onunla önemli bir meseleyi konuşmam lazım... Bakar mısınız, topunuzu bana hediye etsenize; onu ne yapacaksınız ki bu saatten sonra? Jimnastik için istiyorum. İsterseniz parasını da veririm.”

“Para istemez. Alın.”

Pyotr Stepanoviç, topu arka cebine soktu.

Kirilov, ziyaretçisini yolcu ederken, arkasından, “Benden Stavrogin’e zarar verebilecek hiçbir şey beklemeyin.” diye homurdandı. Öteki şaşkın şaşkın onun yüzüne baktı, ama bir karşılık vermedi.

Kirilov’un son sözleri Pyotr Stepanoviç’i çok fazla şaşırtmıştı olanları henüz kavrayamamıştı; ama Şatov’un dairesine çıkan merdivendeyken hoşnutsuzluk anlatan yüzüne tatlı bir ifade vermeye çalıştı. Şatov, evdeydi ve görünüşe bakılırsa biraz rahatsızdı. Yatakta giyinik bir halde yatıyordu.

Pyotr Stepanoviç, eşikten, “Ne talihsizlik!” diye bağırdı. “Hasta mısınız?”

Yüzündeki tatlı ifade birdenbire yitti; gözlerinde haince bir şey parıldadı.

Şatov, sinirli sinirli yerinde doğrularak, “Hiç de değil.” diye cevap verdi. “Yalnız başım biraz...”

Şaşırmış bir durumdaydı; böyle bir ziyareti beklemediği belli oluyordu ve ansızın gelişi onu sanki biraz korkutmuştu.

Pyotr Stepanoviç, çabuk ve itiraz kabul etmeyecek bir sesle, “Umarım öyledir, çünkü ertelenmez bir mesele söz konusu.” diye söze başladı. “İzin verirsiniz oturacağım. (Oturdu.) Siz de yine karyolanıza oturun. Ayakta durmanın lüzumu yok. Hah, işte

böyle... Bugün Virginski'nin doğum günü sebebiyle orada bizimkiler toplanacak; yani bizimkiler dışında başka kimse olmayacak, önlemler alınmıştır. Ben, Nikolay Stavrogin ile birlikte geleceğim. Şimdiki görüşlerinizi bildiğim için sizi oraya sürüklemek istemezdim... Yani sizin ihbar edeceğinizi düşündüğümüz için değil de size sıkıntı vermemek için sizi oraya sürüklemek istemedim. Ne var ki muhakkak sizin de gelmeniz lazım. Orada sizin örgütten nasıl ayrılacağınızı ve elinizde bulunanları kime teslim edeceğinizi kararlaştıracığımız kimselerle bir araya geleceksiniz. Bu işi belli etmeden yaparız; orası kalabalık olacağı için sizi bir köşeye çekerim, herkesin bilmesine hiç gerek yok. Doğrusunu isterseniz, sizin için epey dil döktüm; ama şimdi, herhalde onlar da razı oldular. Elbette, basımevi ile bütün belgeleri teslim etmeniz şartıyla. Ondan sonra serbest kalacaksınız.”

Şatov, öfke içinde ve çatık kaşla dinledi. Biraz evvel duyduğu korkudan eser kalmamıştı.

“Ben birine hesap vermek zorunda olduğumu kabul etmiyorum.” diye kestirip attı. “Beni serbest bırakmak kimsenin işi değildir.”

“Pek de öyle değil. Size birçok şey emanet edilmişti. Öyle birdenbire ilişik kesmeye hakkınız yoktu. Nihayet, siz hiçbir zaman bu konuyu açıkça belirtmediniz ve böylece onları belirsizlikler içinde bıraktınız.”

“Buraya gelir gelmez bir mektupla açıkça bildirdim.”

Pyotr Stepanoviç, sakın bir sesle, “Hayır, açık değildi.” diye itiraz ediyordu. “Mesela ben size ‘Aydın Bir Kişi’yi burada basmak üzere göndermiş ve basılan sayıları, sizden isteninceye kadar, burada bir yerde saklamanızı istemiştım; bu arada iki bildiri daha vardı. Siz, onları hiçbir anlamı olmayan belirsiz bir mektupla geri gönderdiniz.”

“Ben doğrudan doğruya basamayacağımı bildirdim.”

“Evet, ama doğrudan doğruya değil. Siz ‘basamam’ diye yazmıştınız, ama bir sebep göstermemiştiniz. ‘Basamam’, ‘basmak

istemiyorum' anlamına gelmez. Sizin maddi sebepler yüzünden basmadığınız sanılabilirdi. İşte onlar da bunu bu şekilde algıladı ve sizin örgütle ilişkinizi sürdürmek istediğiniz kanaatine vardılar, bu demek ki yine size bir şeyler emanet edebilir ve böylelikle kendilerini ele verebilirlerdi. Haliyle, şimdi de diyorlar ki siz ihbar etmek için önemli bir bilgiyi edinmek amacıyla böyle davranarak kendilerini aldatmak istediniz. Ben, elimden geldiğince sizi savundum ve yararınıza bir delil olmak üzere sizin iki satırlık mektubunuzu gösterdim onlara. Ama mektubunuzu tekrar gözden geçirdikten sonra, bu satırların karışık ve birçok anlama gelebilecek türden olduğunu gördüm.”

“Demek mektubumu gözünüz gibi sakındınız.”

“Mektubun bende saklı olması sizi telaşa düşürmesin; hâlâ bende.”

Şatov, büyük bir öfkeyle, “Eh, cehenneme kadar yolları var bu sizin ahmakların!” diye bağırdı. “Varsın, benim ihbar ettiğimi sansınlar, bana ne! Bana ne yapabileceğinizi görmek isterdim.”

“Sizi mimlerler ve devrimden sonra ilk iş sizi asarlar.”

“Devleti ele geçirip Rusya'ya boyun eğdirdiğiniz zaman mı?”

“Alaya lüzum yok. Tekrar söylüyorum, sizi elimden geldiğince savundum. Öyle ya da böyle, yine de bugün bizimkilerin toplantısına gelmenizi şiddetle tavsiye ederim. Sahte bir gurur yüzünden yok yere büyük sözlere ne lüzum var? Dostça ayrılmak daha iyi olmaz mı? Çünkü ne olursa olsun basımevi ve eski belgeyi teslim etmeniz gerekecek, işte bunu konuşuruz.”

Şatov, düşünceye dalmış başını eğerek, “Peki, geleceğim.” diye homurdandı. Pyotr Stepanoviç, oturduğu yerden yan gözle onu süzüyordu.

Şatov, birdenbire başını kaldırarak, “Stavrogin de orada olacak mı?” diye sordu.

“Kesinlikle.”

“He he!..”

Yine bir dakika kadar sustular. Şatov, tiksintiyle sinirli sinirli gülüyordu.

“Basmak istemediğim şu sizin alçak ‘Aydın Bir Kişi’ niz yine de basıldı mı?”

“Basıldı.”

“Onu size Hertzen’in kendi eliyle yazdığına lise öğrencilerini inandırmak için, öyle mi?”

“Hertzen kendi eliyle yazdı.”

Yine üç dakika kadar sustular. Şatov, sonunda yataktan kalktı.

“Artık gidin. Sizinle birlikte olmak istemiyorum.”

Pyotr Stepanoviç, neşe içinde, “Gidiyorum.” dedi ve hemencecik yerinden kalktı. “Bu arada, Kirilov herhalde evde yapayalnız, hizmetçisi de yok.”

“Yapayalnız, evet. Gidin, sizinle aynı odada bulunmak bile istemiyorum.”

Pyotr Stepanoviç sokağa çıkarken, “Eh, şimdi tavındasın,” diye neşeyle düşünüyordu; ‘akşama da tavında olacaksın, bana da tam bu lazım, daha iyisi can sağlığı, daha iyisi can sağlığı! Rus Tanrısı bize gerçekten de yardım ediyor!’

VII

Genç Verhovenski’nin o gün işi başından aşkındı, uğrayacağı birçok yer, halletmesi gereken birçok mesele vardı... Akşamleyin saat tam altıda Nikolay Vsevolodoviç’e uğradığı zaman sevinçli yüzünden bütün meselelerini hallettiği belliydi. Geldiğinde Nikolay Vsevolodoviç Stavrogin’in odasında Mavrikiy Nikolayeviç vardı. Bu haber Pyotr Stepanoviç’i kaygılandırdı. Ziyaretçinin çıkmasını beklemek üzere oda kapısının tam yanındaki koltuğa oturdu. İçeriden yüksek sesle konuşmalar duyuluyordu, ama konu anlaşılmıyordu. Ziyaret uzun sürmedi; biraz sonra bir gürültü ve sertçe bir ses duyuldu, bunun ardından kapı açıldı ve Mavrikiy Nikolayeviç, beti benzi atmış bir halde dışarı çıktı;

Pyotr Stepanoviç'i görmeden hızlı adımlarla yanından geçip gitti. Pyotr Stepanoviç hemen odaya daldı.

İki rakibin bu pek kısa süren ve o günün şartları altında herhalde gerçekleşmesine pek imkân olmayan, ama buna rağmen gerçekleşen görüşmesini ayrıntılı olarak anlatmadan geçemeyeceğim.

Aleksey Yegoroviç beklenmedik ziyaretçinin geldiğini haber verdiği zaman Nikolay Vsevolodoviç, öğle yemeğinden sonra çalışma odasındaki karyolada kestiriyordu. Yüksek sesle söylenen ismi duyunca ev sahibi yerinden fırladı, inanmakta zorluk çekiyordu. Ama biraz sonra dudaklarında gurur, zafer ve kuşkuyla karışık şaşkın bir gülümseme belirdi. İçeri giren Mavrikiy Nikolayeviç, bu gülümsemeyi gördükten sonra hayret etmişti; birdenbire ileri mi gitmek, yoksa geri mi dönmek gerektiğine karar veremeden odanın ortasında durdu. Ev sahibi hemen yüz ifadesini değiştirdi ve ciddi bir şaşkınlık içinde ona doğru bir adım attı. Öteki, uzatılan eli sıkmadı, beceriksizce sandalyeyi çekti; hiçbir şey söylemeden, daha ev sahibi oturmadan ve onun buyur etmesini beklemeden oturdu. Nikolay Vsevolodoviç, ziyaretçisinden biraz uzakta bulunan karyolanın üzerine oturdu ve Mavrikiy Nikolayeviç'in yüzüne dikkatle bakarak sessizce onun söyleyeceklerini beklemeye başladı.

Mavrikiy Nikolayeviç, "Eğer bu mümkünse Lizaveta Nikolayevna'yla evleniniz." dedi birdenbire. İşin ilginç yanı sesinin tonundan bunun bir rica mı, tavsiye mi, olanları kabul etmiş birinin tespit niteliğindeki bir sözü mü, yoksa bir emir mi olduğu anlaşılmıyordu.

Nikolay Vsevolodoviç susmaya devam ediyordu; ama ziyaretçi, söylemek istediklerini söylemişti ve şimdi karşısındakinin gözlerinin içine bakarak cevap bekliyordu.

Nihayet Stavrogin, "Yanılmıyorsam (ama bu kesin olarak biliniyor), Lizaveta Nikolayevna sizinle nişanlı." dedi.

Mavrikiy Nikolayeviç bunu teyit etti:

"Nişanlıyız ve çok yakında nikâh masasına oturacağız."

“Yoksa kavga mı ettiniz? Beni hoş görün, Mavrikiy Nikolayeviç.”

“Hayır, o beni seviyor ve sayıyor, bunlar onun sözleri. Onun sözleri her şeyden değerlidir benim için.”

“Hiç kuşkusuz.”

“Ama biliniz ki nikâh masasında olsa dahi siz çağırırsanız, beni de, herkesi de bırakıp size koşar.”

“Nikâh masasında olsa dahi, öyle mi?!”

“Hatta nikâh kıyıldıktan sonra bile.”

“Yanılmıyor musunuz?”

“Hayır, yanılmıyorum. Size olan nefretinin -derin, sınırsız nefretinin altından- aşk kendini gösteriyor, derin, sınırsız bir aşk, deliliğe varan bir aşk! Ve bunun tam aksine, bana duyduğu sevginin altında da derin ve sınırsız nefreti gizli! Bundan evvel bir kişinin bu kadar... Değişken olabileceği aklıma bile gelmezdi.”

“Ben ise asıl şuna şaşıyorum: Nasıl oluyor da buraya gelip Lizaveta Nikolayevna adına konuşabiliyor, onun evleneceği kişiyi kendiniz belirleyebiliyorsunuz? Buna hakkınız var mı? Yoksa o mu sözcülüğümüzü istedi?”

Mavrikiy Nikolayeviç, kaşlarını çattı ve bir an başını yere eğdi. Birdenbire, “Bu söyledikleriniz yalnızca boş sözler,” dedi, “zafer kazanmış birinin intikam almayı amaçlayan sözleri... Aslında satırlar arasında söylenemeyen şeyleri anladığınızı biliyorum, o halde bu küçücük övünmelerin ne lüzumu var? Zafer kazanan biri olarak bunlara hiç ihtiyacınız yok. Sözleri çarpıtarak uzatmanın ve her şeye mim koymanın ne lüzumu var? Buyurun; ben mim koyuyorum, mademki alçalmamı istiyorsunuz, öyle olsun! Hayır, böyle bir şeye hakkım yok, yani başka birinin adına sözcülük etmeye... Lizaveta Nikolayevna’nın hiçbir şeyden haberi yok. Onun nişanlıysa son damla aklını yitirmiş ve tımarhaneyi hak etmiştir, üstüne üstlük kendisi bunu size bildirmeye gelmiştir. Bu dünyada onu tek mutlu edebilecek kişi sizsiniz! Tek mutsuz

edebilecek adam ise benim... Onun üzerinde hak iddia ediyor, ama bilmem niçin evlenmiyorsunuz? Bu, yurtdışında başlayan bir aşkın süregelen dargınlıklarından biri ise ve bunu atlatmak için beni kullanıyorsanız, öyle olsun! Çünkü o fazlasıyla mutsuz, inanın buna katlanamıyorum. Bunları söylemek için ondan izin aldığım yok, ayrıca söylediklerim emir olmadığı için onurunuz da asla zedelenmez! Nikâh masasında yerimi almak isteseydiniz eğer, pekâlâ bunu benden izin istemeden yapabilirdiniz, benim de size bir deli gibi gelmeme gerek kalmazdı. Bugün buraya gelişimden sonra artık onunla evlenmem pek mümkün görünmüyor. Onu bir alçak gibi nikâh masasına götüremem artık. Onu kendi ellerimle düşmanına teslim ediyorum, yaptığım bu alçaklığa dayanamam.”

“Ne yani, biz nikâh masasındaiken intihar mı edeceksiniz?”

“Hayır, daha sonra... Onun gelinliğini kanımla kirletmek olmaz! Belki de hiç intihar etmem, ne şimdi, ne de sonra.”

“Bunu beni avutmak için söylüyorsunuz herhalde?”

“Sizi mi? Bir damla fazla kanın sizin için ne anlamı olabilir ki?”

Beti benzi attı, gözleri parlamaya başladı. Bir dakika süren bir sessizlik oldu.

Stavrogin, “Size birçok soru sordum, bazılarını sormaya hakkım yoktu.” dedi, “Bağışlayınız... Yine de sanıyorum şunu sormaya hakkım var: Söyler misiniz, benim Lizaveta Nikolayevna’ya olan duygularım hakkında ne biliyorsunuz? Bu duygulara o denli inanıyorsunuz ki her şeyi göze alıp bana.... Böyle bir teklifle gelebiliyorsunuz.”

“Nasıl?” dedi Mavrikiy Nikolayeviç, “Onu elde etmek için can atmıyor musunuz? Onunla evlenmek istemiyor musunuz?”

“Şu ya da bu kadına karşı beslediğim duygulardan, o kadın dışında, bir başkasına, bu her kim olursa olsun, bahsetmem imkânsız. Bu benim yaradılışımın bir parçası diyebilirim... Tuhaf bir parçası...

Buna rağmen şu gerçeği dile getirmem gerektiği aşikâr: Ben evliyim, bundan dolayı sizin deyiminizle, evlenmeye can atmak gibi bir durumum yok, olamaz da.”

Mavrikiy Nikolayeviç, o kadar şaşırdı ki oturduğu koltuğun arkılığına yıkıldı ve Stavrogin’in yüzüne bakakaldı.

“İşte bu hiç aklıma gelmemişti,” diye mırıldandı, “o sabah, evli olmadığınızı söylemişsiniz... Ben de evli olmadığınıza inanmıştım...”

Beti benzi atmıştı, derken yumruğunu bütün gücüyle masaya indirdi:

“Bu açıklamadan sonra Lizaveta Nikolayevna’yı rahat bırakmaz, onu mutsuz edecek olursanız, sizi bir köpek gibi bir sopayla döve döve öldürürüm.”

Mavrikiy Nikolayeviç kalktı ve hızla odadan çıktı. Onun hemen ardından odaya dalan Pyotr Stepanoviç, ev sahibini hiç beklemediği keyfili bir halde buldu.

Stavrogin, “Oo, siz misiniz?” diyerek kahkahalarla güldü. Sanki büyük bir merakla içeri giren Pyotr Stepanoviç’in hali ve tavrıydı onu böylesine güldüren.

“Kapıyı mı dinliyordunuz? Durun! Uğrayacağınızı biliyordum, size bir söz vermiştim... Neydi... Ha! Hatırladım: ‘Bizimkiler’e gidecektik! Gidelim. Pek sevinçliyim, şu anda bundan daha iyisi olmazdı.”

Şapkasını aldı ve hemen evden çıktılar.

Pyotr Stepanoviç, sokakta neşeli bir tavrıla, “‘Bizimkiler’i göreceğinizi düşündükçe gülüyorsunuz.” dedi. Tuğla döşeli, dar kaldırımında Pyotr Stepanoviç, arkadaşının yanı sıra gitmekte zorluk çekiyor, kimi vakit çamurlara batıp çıkıyordu. Stavrogin kaldırımın ortasından yürüdüğünü fark etmiyor gibiydi...

“Hiç de gülmüyorum, tersine, sizin orada çok ciddi insanları bir arada topladığınıza inanıyorum.” diye cevap verdi.

“Bir keresinde onların hakkında somurtkan budalalar demiştiniz.”

“Kimi vakit somurtkan budalalardan daha neşeli bir şey yoktur.”

“Mavrikiy Nikolayeviç’i ima ediyorsunuz sanırım. Az önce nişanlısını size sunmaya geldiğini biliyorum. Öyle değil mi? Biliyorsunuz, ona bu fikri ben verdim. Kendi rızasıyla olmazsa kızı elinden zorla alırız, ha!”

Pyotr Stepanoviç, bunları söylerken nasıl tehlikeli bir oyun oynadığını iyi biliyordu. Ama bu, bilmezlik içinde kalmaktan ise daha iyiydi. Nikolay Vsevolodoviç yine gülmekle yetindi.

“Hâlâ bana yardıma hazırsınız demek?”

“İstedığınız anda... Her zaman işe yarayan bir yol var.”

“Sizin göstereceğiniz yolun ne olduğunu biliyorum.”

“Sanmam, bu şimdilik bir sırdır. Yalnız unutmayınız ki bu sır para ister.”

Stavrogin, içinden, “Evet, üstelik kaç para ettiğini de biliyorum” dedi, ama kendini tuttu ve sustu.

Pyotr Stepanoviç kulak kesilerek, “Ne? Ne dediniz?” diye sordu.

“Dedim ki, siz de sırrınız da eksik olsun! Siz bana toplantıda kimler bulunacak onu söyleyin! Birinin doğum günü, onu biliyorum. Ama çağrılanlar kim?”

“Her cinsten adam var, hatta Kirilov bile geliyor.”

“Yani bütün kolların üyeleri?”

“Vay canına, ne kadar da hızlısınız! Burada henüz tek bir kol bile kurulmuş değil.”

“Öyleyse bu kadar bildiriye nasıl dağıttınız?”

“Gideceğimiz yerde, çalışma kolundan yalnızca dört kişi var. Geri kalanları birbirlerini ispiyonlamakla görevli... Yani hepsi de birbirinden güvenilir! Bunları örgütler, sonra salıverirsiniz. Statüleri

siz kendiniz hazırlamıştınız, hepsini bilirsiniz, size açıklamada bulunmama gerek yok.”

“Yani işler beklendiği gibi mi yürüyor? Yoksa boşuna mı pala sallıyorsunuz?”

“İşler iyi mi iyi, daha iyisi can sağlığı, bakın, size gülünecek bir şey söyleyeyim, üniforma müthiş etkileyici bir unsur! Ondan daha etkilişi zor bulunur! Herkes için bir görev yaratıyorum: Kâtiplerim, danışmanlarım, veznedarlarım, başkanlarım, sicil memurlarım var. Bu numara pek işe yarıyor. İkinci gücüm, pek doğal duyguların teline dokunmaktır. Biliyor musunuz, bizde sosyalizm her şeyden evvel duygusallık yoluyla yürür ve yayılır. Ama felakete bakın ki teğmen üniforması altında birtakım deliller de çıkıp onu bunu ısıyor. Ondan sonra safkan madrabazlar gelir, eh, bunlar bazen faydalı oluyorlar, ama gelgelelim insanın vaktini alıyorlar, çünkü onları durmadan gözetlemek gerek. Sonunda ise asıl güç, yani her şeyi sağlamlaştıran çimento gelir: Kendine ait düşüncelere sahip olmanın utancı. İşte asıl güç budur. Her kim onları buna inandırmaya başarmış ise öpülesi bir adamdır kuşkusuz! Hiçbirinin kafasında kendi düşüncesi kalmamıştır! Böyle bir şeyi ayıp sayarlar.”

“Öyleyse ne işinize yarayabilirler ki?”

“Böyleleri, kim onları ileri görürse onun olur! Başarımızdan kuşku mu duyuyorsunuz yoksa? Hey gidi, inanç var ama istek de olmalı... İşte asıl bu tip insanlarla başarılı olabilir bu dava. Onlar benim bir sözümle ateşe atılırlar; onlara, ‘siz yeteri kadar liberal değilsiniz’ demem yeterli olur! Kimileri merkez komitesi ve sayısız kollarla insanları aldattığım için bana sitem ediyor. Üstelik siz bile bunun için bir gün bana acı sözler söylemiştiniz, aldatma bunun neresinde? İşte merkez komitesi, siz ve ben, kollara gelince istediğiniz kadar çoğaltabilirsiniz.”

“Hepsi bu türden ayaktakımı değil mi?”

“Olsun, bunlar malzemedir, işimize yarar.”

“Hâlâ bana bel bağlıyor belli ki.”

“Tabii. Lider olan sizsiniz! Siz gücün ta kendisisiniz! Ben sizin ancak şöyle bir kıyıda kâtibiniz olabilirim. Biliyor musunuz biz, kürekleri akça ağaçtan, yelkenleri ipekten, pupasında güzel bir genç kız -Lizaveta Nikolayevna- olan bir kayıkta gidiyoruz... Hani bir şarkı vardı. Nasıldı, hay Tanrı kahretsin, nasıldı?..”

Stavrogin, “Sonunu getiremedin.” diyerek bir kahkaha attı. “Hayır, ben size daha güzel bir masal anlatacağım. Siz, parmak hesabıyla kolların hangi güçlerden oluşturulacağını hesaplıyorsunuz. Bahsettiğiniz bütün bu görevler ve duygusallık, herkesi birbirine bağlar tabii, ama insanları birbirine bağlayan en önemli şeyi ben söyleyeyim size: Üyelerden dördüne onları ihbar edeceğinize inandırarak beşinci arkadaşlarını temizletin. Göreceksiniz, dökülen kan onları tıpkı bir ilmekle bağlar gibi bağlayacaktır. İşte ondan sonra köleniz olurlar, kafa tutmak şöyle dursun, dillerini bile yutarlar. Ha ha ha!”

Pyotr Stepanoviç, “Ben sana bu sözlerin hesabını ödetirim...” diye düşündü, “Hem de en geç bu akşam. Sen artık boyunu aşmaya başladın.”

Böyleydi aşağı yukarı Pyotr Stepanoviç’in kafasından geçen, ya da geçmesi gereken düşünceler. Derken Virginskilerin evine yaklaştılar.

Stavrogin birdenbire, “Herhalde beni Avrupa’dan dönmüş bir Enternasyonal üyesi, bir müfettiş diye tanıttınız onlara?” diye sordu.

“Hayır, müfettiş demedim, siz müfettiş değil, Avrupa’dan dönen kurucu üyelerden birisiniz. Partinin bütün büyük sırlarını biliyorsunuz; işte rolünüz bu... Bu akşamki toplantıda bir konuşma yapacaksınız, değil mi?”

“Nereden çıkardınız bunu?”

“Bir konuşma yapmak zorundasınız.”

Stavrogin, şaşkınlık içinde sokak ortasında durdu. Bir fenerin ışığıyla aydınlanıyorlardı. Pyotr Stepanoviç, onun bakışlarını küstahça ve suskunlukla karşıladı. Stavrogin yere tükürdü, sonra yoluna devam etti.

Pyotr Stepanoviç'e, "Peki, siz konuşacak mısınız?" diye sordu birden.

Öteki cevap verdi:

"Hayır, ben sizin konuşmanızı dinleyeceğim."

"Hay Tanrı kahretsin! Gerçi bana çok iyi bir fikir verdiğinizi söyleyebilirim."

Pyotr Stepanoviç atıldı:

"Ne gibi?"

"Peki, istediğinizi gibi olsun, bir konuşma yapacağım. Ama ondan sonra sizi bir güzel döverim."

"Biliyor musunuz, az evvel Karmazinov'la konuşurken sözde, onun hakkında, 'ona bir temiz sopa atmalı, hem öyle böyle değil köle köylüleri dövdükleri gibi, ölünceye kadar...' dediğinizi söyledim."

"İyi ama ben hiçbir zaman böyle bir şey söylemedim, ha ha ha!"

"Olsun. *Se non e vero...*"¹⁴⁴

"Teşekkür ederim, çok teşekkür ederim."

"Karmazinov ne diyor biliyor musunuz: 'Doğrusunu isterseniz sizin inancınızın temelinde onuru inkâr etmek var. Rus insanına onursuzluk hakkı tanırırsanız onu peşinizden sürüklemek kolaydır.'"

"Güzel sözler, altın sözler! Tam üstüne basmış; onursuzluk hakkı, o zaman herkes bize koşacak! Bana bakın, Verhovenski, siz millî güvenliklikten olmayasınız. Ha?.."

144 Doğru olmasa bile... (İt.)

“Aklınızdan geçse bile böyle sorular sormayın!”

“Biliyorum, ama biz de yabancı değiliz ki...”

“Hayır, millî güvenlikten değilim, en azından şu anda değilim. Tamam artık, geldik. Yüzünüzün ifadesini değiştirin, Stavrogin, onların yanına girerken hep bir ifade takınırım. İyice somurtun, işte böyle, başka bir şey istemez, pek kolaydır...”

YEDİNCİ BÖLÜM

BİZİMKİLERDE

I

Virginski, Muravina Sokağı'nda kendi evinde, daha doğrusu karısının evinde oturuyordu. Ev tek katlı, ahşaptı, içinde kiracı yoktu. Ev sahibinin doğum günü bahanesiyle on beş kadar misafir toplanmıştı; ama bu seferki akşam toplantısı, genelde taşrada yapılan doğum günü toplantılarına pek benzemiyordu. Evlilik hayatlarının daha ilk senelerinde Virginski ailesi, doğum günü kutlamalarının saçma olduğuna karar vermişlerdi, ayrıca 'ortada sevinecek bir şey yoktu.' Birkaç sene içinde de kendilerini toplumdan neredeyse tümüyle soyutlamışlardı. Virginski, hali vakti yerinde, üstelik yetenekli de bir adamdı, ama her nedense yalnızlıktan hoşlanan, üstelik herkese tepeden bakan, tuhaf biri olarak tanınmıştı.

Ebelik yapan Madam Virginskaya ise, kocası subay olduğu halde icra ettiği mesleği bakımından toplumsal sınıf merdiveninde papazın karısından bile aşağı bir basamaktaydı. Gerçi halinde ve tavırlarında, bulunduğu basamağın gerektirdiği uysallıktan eser yoktu. Yüzbaşı Lebyadkin ismindeki o madrabazla olan saçma ve -sırf prensiplerine bağlı kalmak adına- bağışlanmayacak kadar gözler önünde geçen ilişkisinden sonra kasabadaki en açık görüşlü ve hoşgörü sahibi kadınlar bile, belli bir küçümsemeyle ondan yüz çevirdiler. Ama Madam Virginskaya bütün bunları, istediği buymuş gibi karşıladı. Gel gör ki aynı kadınlar gerektiğinde şehrimizin öteki üç ebesini yok sayarak Arina Prohorovna'ya (yani Virginskaya'ya) başvuruyorlardı. Üstelik ilçelerdeki derebeyleri-

nin eşleri bile onu çağırıyorlardı, çünkü onun bilgisine, ustalığına ve tehlikeli anlarda becerikliliğine güveniyorlardı. Sonunda Madam Virginskaya yalnızca ve yalnızca zengin evlerinde ebelik yapmaya başladı, paraya pek düşküncüydü çünkü. Kendi gücünü anlayınca ipin ucunu da kaçırdı. En tanınmış evlerde ebelik ederken, belki de özellikle, doğum durumundaki sinirleri zayıf kadınların önünde, o nihilist davranışıyla görgüye boş vererek ‘en kutsal’ şeylerle alay ediyordu; oysa böyle dakikalarda ‘kutsal şeylerin’ faydası dokunabilirdi. Askerî doktor, aynı zamanda ebe olan Doktor Rozanov, bir defasında doğum yapan bir kadının sancılar içinde kıvrandığı sırada güçlü Tanrı’nın adını bağırırken, Arina Prohorovna’nın beklenmedik sözlerinin tıpkı ‘tüfek patlaması’ gibi, hastayı korkuttuğunu ve çabucak doğurmasını sağladığını söylemişti. Nihilist de olsa, Arina Prohorovna, çıkar umduğu zaman, bırak soylulara özgü gelenekleri, en kör inançları bile hoş görmeye hazırdı. Mesela muhakkak doğurttuğu çocuğun vaftiz törenine doğurttuğu giderdi; böyle zamanlarda yeşil ipekliden, kuyruklu bir entari giyer, saçlarını bukle bukle yapardı, oysa genelde pasaklı sayılırdı... Tören sırasında pek saygısız bir tavır takınarak papazları şaşkınlığa uğratmakla birlikte, törenden sonra şampanyayı kendi eliyle dağıtırdı (zaten bunun için geliyor ve süsleniyordu); kadehi elinize alınca bahşiş vermezseniz sizi kimse elinden kurtaramazdı.

Bu kez Virginski’nin evinde toplanan misafirler (bunların çoğu erkekti) nedendir bilinmez sıra dışı bir haldeydiler. Ne yiyecek içecek vardı, ne de oyun kâğıdı. Epeyce eskimiş, açık mavi duvar kâğıtlarıyla kaplı büyük salonun ortasına konmuş iki büyük masanın üstündeki örtüler pek de temiz sayılmazdı; masaların üstünde iki büyük semaver kaynıyordu. Masalardan birinin ucunda içinde yirmi beş tane bardak bulunan kocaman bir tepsi, içerisinde ise soylu ailelerin çocuklarının kaldığı pansiyonlarda olduğu gibi, parçalara bölünmüş francelalar bulunan bir sepet vardı. Çayı, otuz yaşlarında, açık sarı saçlı, kaşsız, sürekli susan ama konuştuğu zaman da zehir saçan bir kız olan ev sahibinin kardeşi dağıtıyordu. İleri sürülen en yeni fikirlerin yanlısı kız

kardeşten Virginski bile dehşetle korkuyordu. Odada üç kadın vardı: Ev sahibi, yukarıda bahsi geçen sarışın ve kaşsız kız kardeşi ile Petersburg'tan yeni gelen Virginski'nin kız kardeşi, henüz evlenmemiş olan genç Virginskaya. Yirmi yedi yaşlarında, gösterişli, aslında güzel bile sayılabilecek ama biraz yıpranmış olan Arina Prohorovna, her gün giydiği yeşile çalan yünlü entarisiyle oturmuş, misafirleri cesur bakışlarla süzüyor ve sanki 'görüyorsunuz ya, bir şeyden korkum yok' demek için tezleniyordu. Onun yanında yeni gelen (galiba henüz üstünü değiştirmeye bile fırsat bulamayan) yüksekokul öğrencisi, nihilist, bir top gibi tombul, kıpkırmızı yanaklı ve kısa boylu genç Virginskaya oturuyordu. Koltuğunun altında bir tomar kâğıt vardı; sabırsız ve fıldır fıldır dönen gözleriyle misafirleri inceliyordu. Virginski'ye gelince, bu akşam biraz rahatsızdı, ama yine de çay masasının yanındaki koltukta yerini almıştı. Misafirler de masanın çevresinde oturmuşlardı; bir toplantı olacağı seziliyordu. Belli ki herkes bir şeyler olmasını bekliyordu, bu sırada da yüksek sesle, şundan bundan konuşuyorlardı. Stavrogin ile Verhovenski, içeri girince hepsi birdenbire sustu.

Ama ne olup bittiğini daha iyi anlayabilmeniz için bazı açıklamalarda bulunacağım.

Büyük ihtimalle bütün bu insanlar, gerçekten de meraklarına değecek bir şeyler duymak üzere, üstelik çağrılarak toplanmıştı. Onlar, eski şehrimizin en koyu liberalleriydi, bu toplantı için Virginski tarafından büyük bir dikkatle seçilmişlerdi. Bu arada şunu da belirtmeliyim ki bazıları bu eve ilk defa ayak basıyordu. Tabii çoğu niçin çağrıldığını bilmiyordu. Pyotr Stepanoviç'i sınır dışından gelmiş talimatları olan bir temsilci olarak kabul etmişlerdi; bu düşünce bilmem neden birdenbire kökleşmişti ve durum herkes için çekici bir hal almıştı. Ev sahibinin doğum gününü kutlamak için toplananlar arasında bazı teklifler yapılmış kimseler de vardı. Pyotr Stepanoviç, bizdeki subaylar arasında da Moskova'dakine benzer 'beş kişilik bir grup' kurmayı başarmıştı. Söylendiğine göre X... ilinde de böyle bir 'beşlik' kurmuştu. Bu akşam bu beş seçkin, herkesin oturduğu masanın

başında oturuyor ve büyük bir ustalıkla kendilerine sıradan insan süsü vermeyi başarıyordu, öyle ki hiç kimsenin onları tanımamasına imkân yoktu. Bu kişilerin varlığı artık bir sır olmaktan çıkmıştı: Birincisi Liputin, sonra ev sahibi Virginski, Madam Virginskaya'nın kardeşi Şigalyov, Lyamşin ve bir de gerçekten de çok tuhaf bir adam olan Tolkaçenko...

Kırk yaşlarında olan Tolkaçenko Rus milletini (daha çok madraz ve dolandırıcıları) iyi bilen biri olarak geçinirdi; bu amaçla (ve belki de sadece bu amaçla değil) meyhaneleri dolaşır, kötü giysisi ve katranlı çizmeleriyle bizlere gösteriş yapardı; gözlerini kısarak kurnaz bir tavır takınır, anlamlı halk deyimleri kullanırdı. Daha evvel Lyamşin, onu bir iki kez Stepan Trofimoviç'in akşam toplantılarına getirmişti, ama orada fazla bir etki bırakmamıştı. Demiryollarında çalışır, kentte ara sıra görünürdü, o da işsiz kaldığı zaman...

İşte bu beş etkin üye, ilk 'beşliği' oluşturuyor ve Rusya'ya yayılmış böyle yüzlerce ve binlerce 'beşlik'lerden biri olduklarına, ayrıca hepsinin bir merkeze, olağanüstü büyük ama gizli ve Avrupa'da, hatta dünyada devrim yapacak bir merkezî komiteye bağlı olduklarına candan inanıyorlardı. Ama ne yazık, daha ilk günlerde aralarında anlaşmazlık belirmeye başlamıştı. Daha ilkbaharda (ilk önce Tolkaçenko, sonra Şigalyov tarafından) kentimize geleceği bildirilen Pyotr Verhovenski'den umulmadık işler beklemelerine ve hemen o anda 'beşliğe' girmelerine rağmen, sanırım 'beşliğe' üye olmaya böyle çabucak razı oldukları için gücenmişlerdi. Beşliğe girmeyi göze alamadılar dememeleri için üye olmayı kabul etmişlerdi, ama böyle de olsa, Pyotr Verhovenski'nin onların bu soylu tutumlarını takdirle karşılaması ve hiç olmazsa onlarla bazı önemli bilgileri paylaşması gerekirdi. Verhovenski'ye gelince, haklı merakı dindirmek bir tarafa, onlara hiçbir şey anlatmadı; hatta yeni üyeleri biraz küçümsediği bile söylenebilirdi. Şigalyov, öteki üyeleri kışkırtarak 'hesap sormalı' diyordu, ama tabii, bu iş şimdi Virginski'nin evinde bu kadar yabancı insanın bulunduğu bir ortamda yapılamazdı.

Bu ilk 'beşliğin' üyeleri, bu akşam Virginski'nin evinde toplananlar arasında, kentte yine Verhovenski ve aynı gizli örgüt tarafından kurulmuş, başka 'beşlik'lerin üyelerinin de bulunduğunu sanıyorlardı. Öyle ki sonunda toplantıdakilerin hepsi birbirinden kuşkulanmaya, birbirinin önünde türlü tavırlar takınmaya başlamıştı, bu da topluluğa epeyce karmaşık, kısmen de romantik bir görünüm veriyordu. Ama burada toplananlar arasında hiçbir şeyden haberleri olmayan, hiç kuşkulanılmayacak insanlar da vardı. Mesela Virginski'nin yakın akrabası olan bir binbaşı, kendisi çağırmadığı halde, ev sahibinin doğum gününü kutlamaya gelmişti; hal böyle iken kendisini kapıdan çevirmek mümkün değildi. Ama Virginski kaygılanmıyordu; binbaşı 'ne olursa olsun ihbar edemezdi', çünkü bütün aptallığına rağmen, hayatı boyunca koyu liberallerin bulunduğu yerlere girip çıkmaktan hoşlanmıştı; yandaş değildi, ama dinlemeyi pek severdi. Üstelik ismi bazı olaylara karışmıştı bile; gençliğinde yığınlarla *Kolokol* gazetesi¹⁴⁵ ve bildiri onun eliyle dağıtılmıştı; gerçi kendisi bu sayfaları açmayı bile göze alamamıştı, ama dağıtmaktan kaçınmayı kendine yakıştıramazdı, Ruslar arasında böyleleri az değildir.

Öteki misafirler ya hastalık derecesinde kendilerini beğenmiş ya da ilk gençlik çağının soylu heyecanına kapılmış kimselerdi. Bunlardan ikisi ya da üçü öğretmendi, biri topaldı, kırk beş yaşlarında bir lise öğretmeniydi, dili zehir zemberek, kendini herkesten üstün tutan bir adamdı. İki ya da üç de subay vardı... Bunlardan biri daha birkaç gün evvel harp okulundan çıkmış genç bir topçuydu, sessiz bir çocuktu, henüz tanıdığı olmadığı halde birdenbire kendini Virginski'nin evinde bulmuştu. Konuşmalara neredeyse hiç katılmıyor, elinde bir kalemle not

145 *Kolokol* (Çan): Devrimci Rus göçmenleri Aleksander Herzen ve Nikolay Ogaryov tarafından Rusça olarak yayımlanan on beş günlük gazete. 1857 Temmuz'undan 1865 Nisan'ına kadar Londra'da, 1865 Mayıs'ından 1867 Temmuz'una kadar Cenevre'de çıkmıştır. Rusya'da yasadışı olarak dağıtılan *Kolokol*, Rus devrimci hareketinin gelişmesinde çok etkili olmuştur. (Ç.N.)

defterine bir şeyler yazıyordu. Bunu herkes görüyor, ama her nedense görmezden geliyordu. Burada bir de boş gezenin boş kalfası, Lyamşin'le birlikte kitapçı kadının torbasına o iğrenç fotoğrafları sokan papaz okulu öğrencisi vardı. Bu, iriyarı, ne zaman ne yapacağı kestirilmesi zor, bununla birlikte de kuşkucu, dudaklarında hep yayvan bir gülümsemeyle dolaşan delikanlı, nedendir bilinmez kendinden pek memnun bir haldeydi. Bilmem niçin kentimiz belediye başkanının hayta oğlu da vardı; teğmen karısıyla macerasını anlatırken ondan söz etmiştim. Bütün gece susmuştu belediye başkanının oğlu. Toplantıda bulunan son kişi pek ateşli, saçları karmakarışık, on sekiz yaşlarında bir lise öğrencisiydi. Onuruna dokunmuşlar gibi, kaşlarını çatmıştı, herhalde on sekiz yaşında olmanın acısını çekiyordu. Bu delikanlı, lisenin son sınıfında kurulmuş, başına buyruk suikastçı bir 'beşliğin' başıydı; bu bilgi daha sonra ortaya çıkmış ve herkesi şaşırtmıştı. Şatov'dan söz etmedim: Masanın arka köşesine oturmuştu; sandalyesini öteki sandalyelerden biraz ileri çekmiş, sürekli yere bakıyor ve somurtarak susuyordu; çaya ve ekmeğe dokunmamıştı bile. Kasketini elinden hiç bırakmıyordu, sanki buraya eğlenmeye değil, iş için geldiğini ve istediği zaman kalkıp gideceğini göstermek istiyordu. Ona yakın bir yerde de Kirilov susup oturuyor, ama o yere bakmıyordu; tersine, pırıltısız ve dik bakışlarıyla herkesi tek tek süzüyor, biri konuşmaya başladığında da hiçbir heyecan ya da şaşkınlık göstermeden söylenenleri dinliyordu. Kendisini daha evvel hiç görmeyen misafirlerden bazıları ona göz ucuyla düşünceli bakışlar fırlatıyordu. Madam Virginskaya'nın toplananlar arasında bulunan 'beşlik'ten haberi olup olmadığını bilmiyorum. Sanırım, her şeyi biliyordu, bunu da kocasından öğrenmişti. Üniversite öğrencisi kızsı bir şeye karışmıyordu, ama onun başka bir derdi vardı; bir ya da iki gün misafir kaldıktan sonra üniversitesi olan bütün kentlere 'yoksul üniversite öğrencilerinin acılarıyla ilgilenmeye ve onları her yerde protestoya kışkırtmak üzere' gitmeyi planlıyordu. Yanına da birkaç yüz adet taşbaskı bildiri almıştı, herhalde kendi kale-

minden çıkma şeylerdi. Lise öğrencisi onu görür görmez nefret etmişti, oysa onu hayatında ilk kez görüyordu; belirtmeliyim ki kız da ondan o derece nefret etmişti. Binbaşı, kızın dayısıydı, on seneden sonra ilk kez karşılaşıyorlardı. Stavrogin ile Verhovenski içeri girdikleri zaman kız öfkeden mosmordu; biraz evvel dayısıyla kadın sorunu üzerinde tartışmışlardı.

II

Verhovenski, kimseyi umursamaz bir tavırla masanın baş tarafında bir sandalyeye çöktü; galiba hiç kimseyle selamlaşmadı. Stavrogin nazik bir biçimde herkesi selamladı, ama hepsi onları fark ettiği halde herkes, sanki emir almışçasına, yeni gelenleri görmemiş gibi davrandı. Stavrogin oturur oturmaz Madam Virginskaya sertçe sordu:

“Stavrogin, çay ister misiniz?”

Öteki, “Verin.” diye cevap verdi.

Virginskaya, çay dağıtan kız kardeşine, “Stavrogin’e çay verin.” diye buyurdu, “Siz de istiyor musunuz?” (Bu soru Verhovenski’ye yöneltilmişti.)

“İçerim tabii, misafirlere böyle şey sorulur mu? Ne de olsa doğum günü kutlanıyor! Hem kaymak da verin, bilirim ben sizin çayınızı, çay değil sanki bulaşık suyu.”

Üniversite öğrencisi kız birdenbire, “Nasıl, siz de mi doğum günlerini sayarsınız?” diye güldü. “Biz de tam bu konuyu tartışıyorduk!”

Lise öğrencisi masanın öbür ucundan, “Bayat sözler.” diye homurdandı.

Üniversiteli kız sandalyesinden fırlayacakmış gibi atılarak hemen karşılık verdi:

“Bayat olan ne? Kör inançlarla, hatta en masumlarıyla bile savaşmak bayat olamaz, tersine, herkesi utandıracak kadar yeni

bir savaştır söz konusu, üstelik masum kör inanç diye de bir şey yoktur.” dedi.

Lise öğrencisi fena halde heyecana kapılarak, “Ben yalnızca demek istedim ki, kör inançlar tabii ki zamanı geçmiş ve yok edilmesi gereken şeylerdir ama doğum günü kutlamanın saçma olduğunu herkes biliyor ve böylesi şeylere değerli zamanın harcanması ki zaten bütün dünya onu boş yere harcamıştır, anlamsızdır; öyle ki insan, zekâsını daha şey... İsteyen şeyler için kullanabilirdi.”

Üniversiteli kız, “Çok uzatıyorsunuz, bir şey anlaşılmıyor.” diye bağırdı.

“Herkesin, diğerleriyle eşit olarak düşüncesini açıklama hakkı vardır ve ben de eğer düşüncemi ortaya koymak istersem buna herkes kadar hakkım vardır ve...”

Bu kez ev sahibi sıfatıyla Madam Virginskaya, sert bir sesle onun sözünü kesti:

“Söz söyleme hakkınızı kimse elinizden almıyor,” dedi, “yalnız sizi sözcükleri gevelememeye çağırıyorlar, çünkü kimse sizi anlayamıyor.”

“Ama izninizle bana saygısızlık yaptığınızı söylemeliyim, düşüncemi tamamlayamamış olmam, bende düşünce diye bir şey bulunmamasından değil, tersine, düşünce çokluğundan ileri geliyor.” diye aceleyle homurdandı ve büsbütün şaşırdı liseli genç.

Üniversiteli kız, “Konuşmasını bilmiyorsanız, susun.” diye kestirip attı.

Lise öğrencisi, sandalyesinden ayağa fırladı. Utancından kıpkırmızı kesilerek ve çevresine bakmaktan çekinerek, “Ben yalnızca sizin Stavrogin içeri girdi diye kendinizi göstermek istediğinizi söylüyorum. Hepsi bu!”

Üniversiteli kız, “Düşünceniz iğrenç ve ahlaksızca ve sizin gelişme bakımından bir hiç olduğunuzu kanıtlıyor. Bir daha benimle konuşmamanızı istemek zorundayım.” diye kestirip attı.

Madam Virginskaya, “Stavrogin,” diye söze başladı, “siz gelmeden işte bu subay, (akrabası olan binbaşığı başıyla işaret etti) aile haklarından söz açtı. Çoktan çözülmüş olan böyle eski ve saçma konularla sizi, rahatsız edecek değilim tabii. Ama aile hak ve görevleri nasıl oluşmuştur, soru bu, siz ne düşünüyorsunuz?”

Stavrogin, “Nasıl mı oluşmuştur?” diye sordu, belli ki soruyu tam olarak anlamamıştı.

Üniversiteli kız, bakışlarıyla Stavrogin’in içine girecekmiş gibi birdenbire ortaya atıldı:

“Yani biz, mesela Tanrı konusundaki kör inancın gök gürlemesi ve yıldırımdan ileri geldiğini biliyoruz. İlk insan gök gürlemesinden ve şimşekten korktuğu için onun karşısında kendi güçsüzlüğünü anlayarak görünmeyen düşmanını tanrılaştırdı. Ama aileye ilişkin kör inanç nasıl oluştu? Ailenin kendisi nasıl oluştu?”

Virginskaya, “Bu aynı şey değil.” diyerek araya girip onu susturmak istedi.

Stavrogin, “Bu soruyu cevaplamak biraz ayıp olur sanırım.” dedi.

Üniversiteli kız şaşırdı:

“Nasıl?”

Ama öğretmenlerin oturduğu yerden gülüşmeler duyuldu, öteki uçtan Lyamşin ile liseli genç de onlara katıldı, onun ardından akraba olan binbaşı da kısık sesli bir kahkaha koyuverdi.

Ev sahibi Virginskaya, “Siz vodviller yazmalıydınız Stavrogin!” dedi.

Üniversiteli kız bastırılmaz bir öfkeyle, “İsminizi bilmiyorum, ama bu söyledikleriniz hiç de gurur verici şeyler değil.” diye kestirip attı.

Binbaşı homurdandı:

“Sen de ortaya fırlama! Genç bir kadınsın! Alçakgönüllü olman lazım, sense iğne üstünde oturmuş gibisin.”

“Lütfen susun ve iğrenç benzetmelerinizi kendinize saklayın. Sizi ilk kez görüyorum ve akraba olup olmamamız da umurumda değil.”

“İyi ama ben senin dayınım; bebekken seni kucağımda hoplattım.”

“Hoplattınızsa hoplattınız, bana ne! Bunu ben istemedim saygısız subay efendi, hoplattığınıza göre bunu yapmaktan hoşlanıyormuşsunuz. Şunu da belirtmeliyim: Yurttaşlık duygusundan ileri gelmiyorsa bana ‘sen’ diyemezsiniz, size bunu yasaklarım.”

Binbaşı, yumruğunu masaya vurarak karşısında oturan Stavrogin’e, “İşte bunların hepsi böyle!” dedi. “Hayır efendim, izninizle ben liberalizmi, yeniliği ve akıllıca olan şeyleri dinlemeyi severim, ama önceden haber vereyim, konuşanlar erkek olursa. Ama kadınlardan, bu yeni zıppçıktılardan dinlemeye gelince ben yokum!” Sandalyesinden fırlamak isteyen üniversiteli kıza: “Öyle dönüp durma!” diye bağırdı. “Hayır, ben de söz istiyorum, ilk önce siz başlattınız.”

Virginskaya, öfke içinde, “Doğru dürüst bir şey söylemiyorsunuz, başkalarına da söyletmiyorsunuz.” dedi.

Binbaşı, Stavrogin’e öfkeyle, “Hayır, içimi dökeceğim, diye devam ediyordu. “Yeni gelen biri olduğumuz için Bay Stavrogin, sizi tanıma onuruna ermiş değilsem de size güveniyorum. Erkekler olmasaydı, kadın milleti sinekler gibi mahvolurlardı, işte benim düşüncem bu. Kadın sorununu ortaya çıkmasının tek sebebi özgünlükten yoksul oluşlarıdır. Kadın sorununun da ortaya atan erkeklerdir, sırf kadınlara bir meşgale olsun diye, yani kendi başlarına ceza olsun diye, iyi ki ben evli değilim! Zerre kadar özgünlüğe sahip değiller, en sıradan bir örneği bile çizmesini beceremezler! İşte efendim, ben onu kucağımda taşıdım, on yaşındayken onunla mazurka oynadım, bugün buraya geliyorum, özlemle ona sarılmak istiyorum o ise gelir gelmez bana Tanrı yoktur diyor... Ya bekle biraz, bir görüşüp konuşalım, Tanrı var mı yok mu, ondan sonra tartışalım! Ama hayır, aceleci davranıyor. Eh, farz edelim, akıllı insanlar inanmıyor, akıllarından kaynaklanıyor, ama ya sen dedim, küçüğüm, sen Tanrı’dan ne

anlarsın? Sana üniversitelinin biri öğretmiş bunu, yoksa kandil yakmasını öğretseydi, sen de kandil yakardın şimdi.”

Üniversiteli kız küçümseyen bir tavırla ve böyle bir adamla uzun uzadıya tartışmanın lüzumu yokmuş gibi, “Bu söyledikleriniz saçma şeyler, kötü bir insansınız, az önce ben size sözlerinizin hiçbir temele dayanmadığını açıkça anlattım zaten. Hepimiz büyük ilmi haldeki ‘Babanı ve seni dünyaya getirenleri sayarsan uzun ömürlü ve zengin bir adam olursun.’ ayeti ile yetiştirildik. Bu on emirde de dile getirilmiştir. Tanrı sevgi karşılığında bir ödül teklif ettiğine göre sizin Tanrınız ahlaksızdır. Az önce sizi bu sözlerle karşıladım çünkü gelir gelmez haklarınızı ileri sürdünüz, Böyle kalın kafalı olduğunuz için kim suçlu? Gücünüze gittiği için kızılıyorsunuz, işte sizin neslin en iyi tarifi bu.”

Binbaşı, “Aptal kız!” diye mırıldandı.

“Siz de aptalsınız!”

“Ağzını topla!”

Masanın ucundan Lyamşin, ince sesiyle, “Ama izin verin, Kapiton Maksimoviç, Tanrı’ya inanmadığınızı söyleyen siz değil miydiniz?”

“Söyledimse ne çıkar! Ben, belki de inanıyorum, ama büsbütün değil. Büsbütün inanmamakla birlikte Tanrı’yı kurşuna dizelim demem ki! Henüz süvariye Tanrı konusunu derin derin düşünürdüm. Bilirsiniz süvarileri... İçkiye ve kadınlara düşkündür bütün şiirlerde belirtildiği gibi. Ben de öyle biriydim belki de ama inanır mısınız, geceleyin en az üç kere yataktan fırlar ikonların önünde istavroz çıkarmak için dururdum, çünkü o zaman bile Tanrı var mı yok mu sorusu kafamdan hiç gitmiyordu! O kadar acı çekiyordum ki! Gündüzleri daha kolaydır tabii, oyalanırsın ve inanç var mı yok mu pek de önemi olmaz, hem genellikle gündüzleri inanç denen o şey sanki biraz kaybolur!”

Verhovenski, ev sahibi Virginskaya’ya dönerek, “Oyun kâğıdı yok mu sizde?” diyerek alabildiğine esnedi.

Üniversiteli kız, binbaşının sözlerinden öfkelenip kızarak, “Sorunuza ben de, ben de katılıyorum!” dedi.

Virginskaya, “Saçma sözler dinleyerek değerli zamanımızı harcıyoruz.” diye kesip attı ve içlenerek kocasına baktı.

Üniversiteli kız, “Burada hazır bulunanlara, üniversite öğrencilerinin acılarından ve bunu protesto etmelerinden bahsetmek istemiştım, ama zamanımız ahlaksızca konuşmalarla harcandığına göre...” diye söze başladı.

Lise öğrencisi, üniversiteli kız konuşmaya başlar başlamaz, “Ahlak ya da ahlaksızlık diye bir şey yoktur!” diye atıldı.

“Ben bunu siz öğrenmeden çok daha önce biliyordum, liseli bey!”

Öteki çileden çıktı:

“Bense sizin Petersburg’tan bizi aydınlatmak için gelmiş bir çaylak olduğunuz konusunda üsteliyorum, oysa biz de ‘babanı ve ananı say’ ayetini biliyoruz (sizse onu okumasını beceremediniz), onun ahlaksız bir şey olduğunu Belinski’den beri Rusya’da bilmeyen kalmamıştır.”

Madam Virginskaya, kesin bir sesle kocasına, “Bu ne zaman bitecek?” diye homurdandı.

Ev sahibi olduğu için konuşmaların değersizliği yüzünden utanıyordu, hele yeni çağrılmış misafirler arasında gülümseme ve şaşkınlık görünce büsbütün kızardı.

Virginski birdenbire, “Baylar!..” diye bağırdı, “Daha önemli konuları dile getirmek ya da bir şey açıklamak isteyen varsa, zaman kaybetmeden başlamasını öneriyorum.”

O zamana dek hep susan ve sessiz oturan total öğretmen yumuşak bir sesle, “İzninizle bir şey sormak isterdim, biz burada bir toplantı için mi bir araya geldik, yoksa ev sahibinin doğum gününü kutlamak üzere burada bulunan sıradan kişiler miyiz? Bu soruyu açıklığa kavuşturmak birçok bakımdan önemli...”

‘Kurnaz’ soru etkisini gösterdi, herkes birbirinden cevap bekliyormuş gibi bakıyordu, sonra birdenbire, sanki emir almışçasına gözlerini Verhovenski ile Stavrogin’e çevirdiler.

Madam Virginskaya, “Ben yalnızca, ‘biz toplantıda mıyız?’ sorusunun oylanmasını öneriyorum.” dedi.

“Tamamen katılıyorum!” diye atıldı Liputin.

“Ben de katılıyorum, ben de.” sesleri duyuldu.

Virginski, “Sanırım bir düzen olması için bu sorunun cevabı çok önemli.” diye onayladı.

Virginskaya, “Öyleyse oya geçiyoruz,” diye ilan etti. “Lyamşin, rica ederim piyanonun başına geçin; oyunuzu oradan da verebilirsiniz.”

Lyamşin, “Yine mi?” diye bağırdı. “Kadrolu müzisyenim sanki.”

“Sizden üsteleyerek çalmanızı rica ediyorum; davaya yararlı olmak istemiyor musunuz?”

“Sizi temin ederim, Arina Prohorovna, dışarıdan kimse bizi dinlemeye kalkışmaz. Kuruntu yapıyorsunuz. Hem pencereler yüksek, dinleyecek olsalar bile bir şey anlayamazlar.”

Bir ses, “Burada neler olup bittiğini biz bile anlamıyoruz, yabancı nasıl anlasın.” diye homurdandı.

“Ben her zaman önlemimizi almalıyız diye düşünüyorum. Olur da ajanlar dinlerse,” dedi Verhovenski’ye bakarak, “varsın bizde doğum günü kutlandığını ve müzik çalındığını duysunlar.”

Lyamşin, “Hay Tanrı kahretsin!” diye sövdü, piyanonun başına geçti ve tuşları neredeyse yumruklarıyla tempo tutarak bir vals çalmaya başladı.

Madam Virginskaya, “Toplantı yapılmasını isteyenler sağ ellerini havaya kaldırsın!” dedi.

Kimileri kaldırdı, kimileri önce kaldırıp sonra indirdiler, indirdikten sonra yine kaldıranlar da oldu.

Bir subay, “Hay Tanrı kahretsin! Ben bir şey anlayamadım.” diye bağırdı.

Bir başkası, “Ben de anlamadım.” diye ilave etti.

Üçüncüsü, “Ne var burada anlaşılmayacak...” dedi, “Evetse el havaya kalkacak.”

“İyi ama ‘evet’ ne demek?”

“Toplantı yapılsın demek.”

“Hayır, yapılmasın demek.”

“Ben oyumu toplantıdan yana verdim.”

“Öyleyse niçin elinizi kaldırmadınız?”

“Hep size bakıyordum, siz elinizi kaldırmayınca ben de kaldırmadım.”

“Ne saçma, teklifi ben getirdiğim için elimi kaldırmadım. Baylar, tekrar oylayalım. Ama bu sefer tersini öneriyorum: Toplantı yapılmasını isteyenler ellerini kaldırmasın, toplantı yapılmasını istemeyenler sağ ellerini kaldırsınlar.”

“İstemeyenler mi?” diye sordu liseli.

Madam Virginskaya, öfkeyle, “Özellikle mi yapıyorsunuz?” diye bağırdı.

İçerden sesler yükseldi:

“Hayır, izin verin, isteyenler mi, yoksa istemeyenler mi el kaldırsın, bunu açıkça belirtmek lazım.”

“İstemeyenler, istemeyenler.”

Bir subay, “İstemeyenler, onu anladım, anlamadığım şu: İstemeyenler elini kaldıracak mı, kaldırmayacak mı?” diye bağırdı.

Binbaşı, “Hey gidi, yasalara henüz alışamadık!” diye belirtti.

Topal öğretmen, “Bay Lyamşin, öyle gürültülü çalışıyorsunuz ki kimse bir şey anlamıyor.” dedi.

Lyamşin, “Amaan, Arina Prohorovna, kimse dinlemiyor.” diyerek yerinden fırladı. “Hem çalmaktan bıktım usandım! Ben de size misafirliğe geldim, müzik çalmaya değil.”

Virginski, “Baylar, lütfen herkes cevap versin, biz toplantı için mi buradayız, yoksa amacımız bu değil mi?” diye sordu.

Her yandan, “Toplantı, toplantı,” diyerek bağıştılar.

“O halde, oylamama gerek yok. Tamam mı, baylar, oylama olsun mu olmasın mı?”

“Gerek yok, gerek yok, anlaşıldı!”

“Belki toplantı yapılmasını istemeyenler vardır?”

“Hayır, hepimiz istiyoruz.”

Bir ses, “İyi ama ne toplantısı?” diye sordu. Kimse ona cevap vermedi.

“Başkan seçmek gerek.” sesleri yükseldi.

“Ev sahibi, elbet ev sahibi olmalı!”

Seçilen Virginski:

“Baylar, madem öyle, az önceki teklifimi tekrarlıyorum: Önemli bazı soruları dile getirmek ya da bazı konuları açıklamak isteyenler varsa zaman kaybetmeden hemen başlasın.”

Herkes sustu. Bütün bakışlar yine Stavrogin ile Verhovenski’ye çevrildi.

Virginskaya, doğrudan doğruya, “Verhovenski, bir şey söylemek istemiyor musunuz?” diye sordu.

Öteki oturduğu sandalyede gerinerek, “Hayır, ne diye konuşayım ki?” dedi. “Ama bir kadeh konyak isterdim.”

“Stavrogin, ya siz?”

“Teşekkür ederim, içki içmem.”

“İçki isteyip istemediğinizi değil, bir şey söylemek istemez misiniz, onu sordum?”

“Konuşmak mı? Hayır, istemiyorum.”

Virginskaya, “Size konyak getirecekler.” diye cevap verdi Verhovenski’ye.

Üniversiteli kız ayağa kalktı; epeydir söz almak istiyordu:

“Ben, yoksul üniversite öğrencilerinin acılarını dile getirmeye ve onları büyük bir protesto mitingine çağırmayı önermek için geldim...”

Derken şaşırdı; masanın öteki ucunda konuşmak isteyen başka biri ortaya çıkmıştı ve birden bütün gözler ona çevrildi. Uzun kulaklı Şigalyov, somurtkan bir yüz ifadesiyle yavaşça yerinden kalktı ve melankolik bir tavırla kalın ve ince ince yazılmış bir defteri masaya koydu. Herkes sustu ve sabırsız bakışlar deftere yöneldi. Lyamşin, Virginski ve topal öğretmen, belli ki defterde neler olduğunu bildikleri için memnun gibi görünüyorlardı.

Şigalyov, somurtarak, ama kesin bir ifadeyle, “Söz istiyorum.” dedi.

Virginski, “Söz sizindir.” diye izin verdi.

Şigalyov, oturdu, yarım dakika kadar sustuktan sonra heybetli bir tavırla, “Baylar!..” dedi.

Konyak getirmeye giden akraba kız tepsi ve tabaksız olarak parmaklarıyla tutup getirdiği kadehi tiksinti ve nefret içeren bir sesle Verhovenski’nin önüne bıraktı:

“İşte konyak...” dedi.

Sözü kesilen Şigalyov, sustu.

Verhovenski kadehine konyak doldurarak, “Devam edin siz, ben zaten dinlemiyorum.” dedi.

Şigalyov tekrar söze başladı:

“Baylar, bütün dikkatinizi bana yoğunlaştırmanızı ve biraz sonra göreceğiniz gibi, birinci derecede önemi olan bir noktada yardımınızı isterken, konuya bir şunu söylemek mecburiyetindeyim...”

Pyotr Stepanoviç birdenbire, “Arina Prohorovna, sizde makas var mı?” diye sordu.

Öteki gözlerini alabildiğine açarak, “Makası ne yapacaksınız?” diye sordu.

“Tırnaklarımı kesmeyi unuttum, üç gündür niyetleniyordum.” dedi, genç Verhovenski bir yandan uzun, kirli tırnaklarını gözden geçirerek.

Arina Prohorovna kızardı, ama galiba bu söylenenler akraba kızın hoşuna gitmişti. “Galiba makası az önce şurada, pencere önünde görmüştüm.” diyerek yerinden kalktı, gitti, makası bulup hemen getirdi.

Pyotr Stepanoviç, onun yüzüne bile bakmadan makası aldı ve tırnaklarıyla uğraşmaya başladı. Arina Prohorovna, bunun sosyete görgü kurallarına karşı yapılması gereken bir davranış olduğunu anlayarak daha evvel alındığı için utanç duydu. Herkes sessizce bakışıyordu. Topal öğretmen, hem öfke, hem de hasetle Verhovenski’yi süzüyordu. Şigalyov devam etti:

“Şimdiki toplumun yerine gelecek olan toplumun yapısını incelemek için harcadığım enerji sonunda, toplumsal sistem yaratıcılarının ta eski devirlerden bizim 187... senesine kadar hep kendi kendilerini yalanlayan tabiat bilimlerinden ve insan denen bu tuhaf hayvandan bir şey anlamayan hayalci kimseler oldukları kanısına vardım. Platon, Rousseau, Fourier, bütün bunların teorileri topluma yarayacak nitelikte değil. Ama gelecekteki toplum yapısını belirlemenin son derece önemli olduğu, hepimizin eyleme geçmeye hazırlandığı şu sırada, dünyanın yapısını yeniden oluşturmaya yönelik kendi sistemimi tanıtmak istiyorum. İşte o!” diyerek deftere vurdu. “Toplantıda bulunanlara kendi sistemimi elden geldiğince kısaltılmış bir biçimde açıklamak istemiştım, ama görüyorum ki birçok sözlü açıklamalara da gerek görülecektir, bunun için kitabımın bölüm sayısına göre hiç değilse on akşama ihtiyaç vardır. (Gülüşmeler duyuldu.) Ayrıca sistemimi henüz tamamlamayıp olduğumu da şimdiden belirtmek zorundayım. (Yine gülüşmeler duyuldu.) Şu da

var ki kendi elimdeki bilgilerin arasında şaşırdım ve çıkardığım sonuç ilk başta ileri sürdüğüm düşüncelere taban tabana karşıttır. Sonsuz bir özgürlükle başlıyor, sonsuz bir zulümle sona erdiriyorum. Ancak toplumsal sorunsalı çözmek için benimkinden başka hiçbir çözüm yolu olmadığını da belirtmek zorundayım.”

Gülüşmeler gittikçe artıyordu, ama gülenlerin çoğu gençlerdi, yani işin içyüzünü bilmeyen misafirler. Madam Virginskaya’nın, Liputin ve topal öğretmenin yüzünde hoşnutsuzluk ifadesi belirdi.

Bir subay, usulca, “Kendiniz bile sisteminiz içinde kaybolup, umutsuzca iki ucu bir araya getiremediğinize göre biz burada ne yapabiliriz?” dedi.

Şigalyov sert bir hareketle, “Haklısınız, subay efendi.” diye ona cevap verdi. “Umutsuzluk sözcüğünü kullanmakla da doğru yaptınız. Evet, ben umutsuzluğa kapıldım, bununla birlikte kitabımda açıklananların yerine başka yapıların getirilmesine imkân yoktur. Hiç kimse bu konuda başka bir düşünce ileri süremez. Onun için daha fazla zaman kaybetmeden toplantıda hazır bulunanların, kitabımı okuyup dinledikten sonra eleştirmelerini rica ediyorum. Üyeler dinlemek istemezlerse daha işin başındayken, erkekler memurluktaki işlerine, kadınlar da mut-faklarına dönmek üzere ayrılalım, çünkü kitabımda yazılanları inkâr ettikten sonra yapacakları başka işleri kalmayacaktır. Hiçbir su-ret-te! Zamanı kaçırmamanın zararı yine kendilerine dokunur, çünkü eninde sonunda yine benim söyleyeceklerime dönecekler!”

Bir kımıldanma başladı, ‘Ne o, yoksa deli mi?’ diyen kimi sesler duyuldu.

Lyamşın, “Demek ki bütün sorun Şigalyov’un umutsuzluğuna bağlı.” diye belitti. “Asıl sorun ise o umutsuzluğa kapılmalı mı, kapılmamalı mı?”

Lise öğrencisi, “Şigalyov’un umutsuzluğa kapılıp kapılmaması kişisel bir sorundur.” dedi.

Bir subay neşeyle kararını dile getirdi:

“Şigalyov’un umutsuzluğu genel davayla ne derece ilgilidir, buna bağlı olarak da onu dinlemeli mi, dinlememeli mi?”

Sonunda topal öğretmen atıldı:

“Hayır, hiç de öyle değil.” diye vurguladı; yüzünde daima alaycı bir gülümsemeyle konuştuğu için söyledikleri ciddi mi, yoksa şaka mı kestirmek zordu. “Burada sorun o değil, baylar, Bay Şigalyov davasına ciddiyetle bağlıdır, aynı zamanda da mütevazı biridir. Kitabını biliyorum. Sorunun çözülebilmesi için insanların eşit olmayan iki kısma ayrılmasını öneriyor. Toplumun onda birlik kısmı özgürlüğünü ve geri kalan onda dokuz üzerinde sınırsız bir hâkimiyet kazanıyor. Ötekilerse kişiliklerini kaybediyor ve sürüye benzer hale geliyorlar. Sonsuz bir boyun eğiş gösterdikten ve bir dizi evre geçirdikten sonra ilkçağ masumiyetine, bir nevi ilkçağ cennetine kavuşacaklardır; ama aynı zamanda çalışacaklardır da. Yazarın, insanlığın onda dokuzunun iradeden yoksun bir sürü durumuna getirilmesine ilişkin önermeleri hayli dikkate değer, mantıklı ve tabiat bilimlerine dayanmakta. Kimi sonuçları kabul etmeyebiliriz, ama yazarın zekâ ve bilgisinden kuşkulanmak yersiz. Ne yazık ki şu anda içinde bulunduğumuz şartları göz önünde bulundurarak kendisini on akşam boyunca dinlemeyi kabul etmemiz imkânsız, yoksa çok ilginç düşünceler dinlemiş olurduk.”

Madam Virginskaya, bir çeşit korkuyla, “Siz bunları ciddi olarak mı söylüyorsunuz?” diye sordu topala. “Bu adam, insanlarla ne yapacağını bilemediği için onların onda dokuzunu köle durumuna getirmek istiyor! Ben ondan çoktan beri kuşkulanıyordum!”

Topal, “Yani bunları kardeşiniz hakkında mı söylüyorsunuz?” diye sordu.

“Akrabalık ilişkilerini dikkate almak mı? Yoksa, siz benimle alay mı ediyorsunuz?”

Üniversiteli kız öfkeli öfkeli, “Bundan başka, aristokratlar için çalışmak ve onlara tanrıymış gibi boyun eğmek alçaklıktır!” diye vurguladı.

Şigalyov, itiraz kabul etmeyeceğini belirten bir sesle, “Önerdiğim alçaklık değil, yeryüzü cennettir, yeryüzünde bundan başka cennet olamaz.” diye bağırdı.

Lyamşin, “Ben ise cennet yerine,” diye bağırdı, “madem onları sokacak bir yer yok, tutar havaya uçururdum ve sadece bilgece yaşayabilecek eğitilmiş insanları bıraktım.”

Üniversiteli kız dayanamadı:

“Ancak bir palyaço böyle konuşabilir.”

Madam Virginskaya, “Palyaço, ama davaya faydalı bir palyaço!” diye fısıldadı.

Şigalyov, Lyamşin’e ateşli ateşli, “Bu belki de sorunun en iyi çözüm şekli olurdu,” dedi. “Siz, alaycı bayım, şu anda ortaya ne kadar derin bir düşünce attığının farkında bile değilsiniz. Ama sizin bu düşüncenizin uygulanması neredeyse imkânsız olduğuna göre yalnızca yeryüzü cennetiyle yetinmek gerekcek, mademki buna öyle denildi...”

“Saçma sapan konuşmalar...” diye kaçtı Verhovenski’nin ağzından. Umursamaz görünüyor, gözlerini kaldırmadan tırnaklarını kesmeye devam ediyordu.

Topal, onunla çatışmak için ilk sözü bekliyormuş gibi hemen atıldı:

“Niçin saçma oluyormuş? Niçin saçma? Bay Şigalyov, biraz da insan severliğe inanan biridir. Hatırlayınız lütfen, Fourier, Kabet ve özellikle Prudhon’un sorunun çözümü için birçok zalim ve hayali önerileri mevcut. Bay Şigalyov, bu sorunu belki onlardan daha büyük bir sağduyuyla çözüyor. Sizi temin ederim, kitabını okuduktan sonra bazı düşüncelerini kabul etmemek elde değildir. O, belki herkesten daha az gerçekçilikten uzaklaşmıştır ve onun yeryüzü cenneti, neredeyse gerçek bir cennettir, yani insanlığın gitmek için can attığı cennettir, eğer böyle bir yer varsa tabii.”

Verhovenski, “Eh, zaten baltayı taşa vuracağımı biliyordum.” diye mırıldandı.

Topal gittikçe sinirlenerek, “İzin verin.” dedi. “Geleceğin toplumsal yapısı üzerinde kafa yormak her düşünen insan için yenilmez bir ihtiyaçtır. Hertzen ömrü boyunca bu düşünceye büyük önem verdi. Belinski, kesin olarak bildiğime göre, akşamlarını gelecek toplum düzeninin en ince ayrıntılarını dostlarıyla tartışarak geçirmiştir.”

Binbaşı, “Bazıları akılını bile oynatıyor.” dedi birdenbire.

Liputin, sonunda saldırıya geçmeyi göze alır gibi, “Ne olursa olsun, diktatörler gibi oturup susmaktansa, konuşa konuşa bir sonuca varmaya çalışmak daha iyidir.” dedi dişlerinin arasından.

Verhovenski mırıldandı:

“Saçma derken Şigalyov’u kastetmedim. Bakın baylar...” diyerek gözlerini hafifçe kaldırdı, “Bence bütün bu kitaplar, Fourierler, Kabetler, Şigalyovculuk, bütün bunlar, yazılabilecek yüz binlerce romandan sadece birkaçı. Estetik bir biçimde zaman geçirmekten öteye gitmez. Anlıyorum, bu küçük kentte canınız sıkıldığı için her yazılmış kâğıda hemen atılıyorsunuz.”

Topal, sandalyesinde kımıldanarak, “İzin verin...” dedi, “İzin verin, taşralı olabiliriz, bu yüzden acınası insanlarız elbet; yine de şimdiye dek bu dünyada nasıl oldu da gözümüzden kaçtı diye dövüneceğimiz yeni hiçbir şey olmamıştır. İşte bize yabancı kökenli bildiriler aracılığıyla birleşmemiz ve dünyayı ne kadar iyileştirirsen iyileştir büsbütün iyileştirmeye imkân olmadığına göre radikal bir biçimde yüz milyon kafa keserek kendimizi hafiflettikten sonra hendekten atlamak daha kolay olacak diye beşlikler oluşturmamız söyleniyor. Düşünce güzel, kuşkusuz ama sizin az evvel küçümsediğiniz Şigalyovculuk gibi, uygulanması imkânsız bir şey.”

Verhovenski, kendisi de farkında değilmiş gibi, “Bakın baylar, ben buraya konuşmak için gelmedim.” diye ağzından kaçırdı ve sanki bunu söyleyerek yaptığı hatayı düzeltmeye yarayacakmış gibi daha aydınlık olsun diye mumu kendine çekti:

“Bunun için gelmediğiniz ve bu kadar kendinizle ilgilendiğiniz için ayrıca çok yazık.”

“Bundan size ne?”

Liputin, oldu olacak diye, “Yüz milyon başın kesilmesini gerçekleştirmek, propaganda yoluyla dünyayı değiştirmek kadar zordur. Üstelik Rusya’da daha da zordur.”

Bir subay, “Şimdi bütün umutlar zaten Rusya’da.” diye mırıldandı.

Topal, atıldı:

“Duyduk umutlarının bize bağlandığını. Bizim güzel yurdumuza, büyük sorunu çözmeye gücü yeten bir ülke olarak üzerine gizemli bir *index*¹⁴⁶ çevrilmiş olduğunu biliyoruz. Ne var ki sorunu yavaş yavaş propagandayla çözdüğümüz takdirde ben de şahsi olarak bir şey kazanabilirim, hiç olmazsa canımın istediği kadar gevezelik ederim, üstlerimden de toplumsal davaya hizmette bulunduğum için rütbe alırım. Peki ya yüz milyon başın kesilmesi suretiyle çabucak çözüm yoluna gidilirse benim ödülüm ne olacaktır? Propaganda yapmaya başlarsın, bir de bakarsın, dilini kesiverirler.”

Verhovenski, “Sizin dilinizi kesinlikle keserler.” dedi.

“Gördünüz değil mi?! Kaldı ki en elverişli şartlar altında bile böyle bir kesimin elli ya da otuz seneden evvel sona erdirilmesine imkân olmadığına göre -çünkü ötekiler de koyun değiller ya, kafalarını seve seve uzatmayacaklar- öyleyse pııyı pırtıyı toplayıp durgun denizlerin ötesine, sakın adalara göç edip orada huzur içinde gözlerini kapamak daha iyi olmaz mı? İnanın,” diyerek parmağını masaya vurdu, “böyle propagandayla yalnızca göçmen sayısını çoğaltırsınız, başka hiçbir şey elde edemezsiniz!” diye bitirdi sözlerini zafer kazanmışçasına.

Bu, ilimizin en akıllı adamlarından biriydi. Liputin, sinsi sinsi gülümsüyordu, Virginski biraz hüznle dinliyordu, geri kalanların hepsi, özellikle kadınlar ve subaylar, tartışmayı pür dikkat izliyorlardı. Hepsi, yüz milyon başın kesilmesini isteyenın sırtını

146 Parmak. (Lat.)

duvara dayadığını anlıyor, bakalım sonu nereye varacak diye bekliyorlardı.

Verhovenski, eskisinden daha soğukkanlılıkla, canı sıkılmış gibi mırıldandı:

“Siz bunu iyi söylediniz. Göç etmek iyi bir fikir. Ama yine de her şeye rağmen, önceden sezdiğiniz bütün olumsuzluklara rağmen, davaya her gün biraz daha fazla gönüllü katıldığına göre, bu iş pekâlâ sizin katılımınız olmadan da gerçekleşir. Burada, dostum, eski inancın yerine yeni inanç geliyor; işte onun için bu kadar gönüllü var. Size gelince, siz en iyisi göç edin! Hem, biliyor musunuz, ben size sakın adaları değil, Dresden’e gitmeyi öneririm. Birincisi, orası hiçbir zaman salgın hastalık görmemiş bir kenttir, siz ise aydın bir adam olduğunuza göre herhalde ölümden korkarsınız. İkincisi, Rusya sınırına yakın; başka bir deyişle sevgili yurdumuzdan gelirlerinizi çabucak alabilirsiniz. Üçüncüsü, sanat ve kültür dolu bir kenttir Dresden, siz ise eski edebiyat öğretmeni olduğunuza göre estetik duyguları gelişmiş bir adamsınız. Eh, sonunda orası küçük bir İsviçre’yi de içeriyor, bu da sizin gibi muhakkak şiir yazar birine ilham verecektir. Yani oraya göçmek tam da size göre!”

Bir hareketlenme oldu, özellikle subaylar kımıldandı. Neredeyse herkes bir ağızdan konuşmaya başlayacaktı. Ama topal öğretmen genç Verhovenski’nin ortaya attığı oltaya takılmıştı bile:

“Hayır, biz davadan vazgeçip gidecek değiliz! Bu böyle biline!”

Verhovenski birdenbire, “Nasıl yani, size teklif etseydim eğer beşliğe girer miydiniz?” diye bağırdı ve makası masaya bıraktı.

Toplantıda bulunan herkes sanki bir ürperme geçirdi. Gizemli adam, birdenbire açılmıştı. Üstelik doğrudan doğruya ‘beşlik’ten söz açmıştı.

Topal, kaçamak bir sesle, “Şerefli bir insan olarak hiç kimse davadan vazgeçmez,” dedi, “ama...”

Verhovenski, itiraz kabul etmeyen ve sert bir sesle, “Hayır, artık bunun aması maması yok. Baylar, bana kesin bir cevap gerek! Bunu kesinlikle istiyorum. Buraya gelip sizi bir araya topladığım için bazı açıklamalarda bulunmak zorunda olduğumun farkındayım (genç Verhovenski bu beklenmedik açıklamayla bir kez daha sır perdesini aralıyordu), ama düşüncelerinizin mahiyetini bilmeden evvel size hiçbir şey anlatamam. Konuşmaları geçelim, şimdiye kadar tam otuz sene konuşuldu diye yine otuz sene konuşacak değiliz... Soruyorum size, hangisini tercih edersiniz: Toplum düzeni üzerine romanlar yazarak insanlığın bin sene sonrasına ilişkin yazgısını belirlemek gibi yavaş bir biçimde yol almayı mı tercih edersiniz? Bu arada unutmayın, bu zaman içinde despotizm, sizin ağzınızın dibinden kaçırdığınız yağlı lokmaları kendisi yutacaktır... Ya da diğer yolu mu seçersiniz; mahiyeti ne olursa olsun, insanlığın ellerini çezecek kâğıt üzerinde değil, gerçekte toplumsal yapıyı kurmayı sağlayacak hızlı karar verme yolunu mu? ‘Yüz milyon başı kesmek olmaz’ diye bağıryorlar! Bu bir mecaz olabilir ama soruyorum size, yavaş ve kâğıt üzerinde düş kurarken, despotizm yüz sene gibi bir zaman içinde yüz değil, beş yüz milyon başı ortadan kaldıracığına göre neden korkuyoruz? Şunu da unutmayalım: Tedavi kabul etmeyen hasta, siz reçetesine hangi ilacı yazarsanız yazın iyileşmez; tersine, hasta çürümeye başlar ve hastalık bize de bulaşır, henüz umut bağlayabildiğimiz bütün taze güçlere de sıçrar, böylece hepimiz çürüyüp gideriz. Liberal ve anlaşılır bir biçimde çene çalmak hoş, kabul ediyorum, eyleme geçmekse zor... Ama her neyse ben konuşmayı pek beceremem; buraya sizlere bazı bilgiler vermek üzere geldim. Bunun için toplantıda bulunanlardan, sözlerimin oya konulmasını değil doğrudan doğruya ve yalın bir biçimde karşılık vermelerini istiyorum: Bataklıkta kaplumbağa adımı mı, yoksa bataklığın üzerinden tam yol mu?”

Liseli öğrenci coşarak, “Ben tam yol yanlısıyım!” diye bağırdı.

Lyamşin, “Ben de!” diye atıldı.

Bir subay, “Seçim elbette!” diye mırıldandı, onun ardından bir başkası, sonra üçüncüsü aynı düşünceyi dile getirdi. Ama herkes Verhovenski’nin ‘haberler’ini bekliyordu.

Verhovenski, hazır bulunanları süzerek, “Baylar, görüyorum ki herkes bildirilerde yazdığı gibi eyleme geçmeye hazır!” dedi.

“Herkes, herkes!” diye birçok ses duyuldu.

Binbaşı, “Ben barışçıl yolları tercih ettiğimi itiraf ediyorum, ama madem herkes eyleme geçilmesinden yana... O halde ben de herkese katılmaya hazırım.” dedi kızarak.

Verhovenski, topal öğretmene döndü: “Anlaşıldığı kadarıyla siz de karşı çıkmıyorsunuz?” diye sordu.

Öteki biraz kızardı:

“Ben, yani şey, herkese katılmaya hazırım ama bu tek şeyi... Bozmamak için...”

“İşte hepiniz böylesiniz! Liberalce konuşma uğruna altı ay tartışmaya hazırdır, ama yine de oyunu herkesle birlikte verir! Baylar, iyice düşünün, gerçekten de hazır mısınız?” (Neye hazır mısınız? Soru belirsiz ama dehşet verici bir şekilde çekiciydi.)

“Tabii, hepimiz...” diye sesler duyuldu. Ama bu arada herkes birbirine bakıyordu.

“Sonra neden razı geldim diye dövünmeyin! Genelde hep öyle olur da!”

Toplantıda bulunan herkes heyecanlıydı; değişik bir heyecan duygusuydu bu. Topal, Verhovenski’ye saldırdı:

“İzninizle bu tür soruların cevapları koşula bağlıdır. Karar vermekle birlikte, bilmelisiniz ki böyle tuhaf bir biçimde sorulan bir soru...”

“Nasıl tuhaf bir biçimde?”

“Böylesi soruların sorulma biçimi bu değildir!”

“Lütfen öğretir misiniz? Önce sizin güceneceğinizi biliyordum zaten.”

“Bizden hemen eyleme geçmeye hazır olduğumuz konusundaki cevabı kopardınız, ama buna ne hakkınız vardı? Böyle sorular sormak için kimden yetki aldınız?”

“İyi de bunu daha önce sormayı akıl etseydiniz! Peki niçin cevap verdiniz. Razi olduktan sonra aklınız başınıza geldi.”

“Bence, asıl soruyu sorma biçiminiz sizin buna yetkiniz olmadığı, sormakla başka, kendi çıkarınıza hizmet eden bir amaç güttüğünüz düşüncesini uyandırıyor.”

Verhovenski, büyük bir telaşa kapılmış gibi, “Bir dakika, neden söz ediyorsunuz?” diye bağırdı.

“Şundan söz ediyorum: Sorguya çekme, ne biçimde olursa olsun, birbirini tanımayan yirmi kişinin bulunduğu bir yerde değil, baş başa iken yapılır!” diye homurdandı. O, içinde birikenlerin hepsini dökmüştü, ama pek sinirliydi. Verhovenski, ustaca değiştirdiği, telaştan allak bullak olmuş yüzünü toplantıdakilere döndü:

“Baylar, bütün bunların saçma olduğunu, konuşulanların amacından çok uzaklaştığını söylemek istiyorum. Ben kimseyi sorguya çekmedim, hiç kimse benim birilerini sorguya çektiğimi söyleyemez; biz yalnızca düşünce alışverişinde bulunduk. Öyle değil mi? Öyle ya da böyle, siz beni telaşlandırıyorsunuz.” diyerek yine total öğretmene döndü. “Burada böylesine masum şeylerden gizli saklı söz etmek gerektiği aklıma bile gelmemişti. Yoksa ihbardan mı korkuyorsunuz? Aramızda bir ajan bulunabilir mi?”

Herkes bir ağızdan konuşmaya başladı telaşla.

Verhovenski, “Baylar, böyle bir şey olsa bile herkesten çok ben korkmalıyım, çünkü kendimi ele vermiş oluyorum, bu amaçla bir soruya cevap vermenizi istiyorum, tabii eğer kabul ederseniz, karar tamamen size ait.”

Hepsi bir ağızdan bağırdılar:

“Nasıl bir soru, nasıl bir soru?”

“Bu sorudan sonra, bir arada kalarak devam edelim mi, yoksa şapkalarımızı alıp dağılalım mı, bu belli olacak...”

“Soruyu duyalım, soruyu!”

“İçinizden biri, siyasi amaçlı bir cinayet planlandığını bilseydi, ihbar eder miydi, yoksa olayların gelişmesini bekleyerek evinde mi otururdu? Soruya verilecek cevap dağılalım mı, toplanmaya devam mı edelim, gösterecektir. İzninizle ilk olarak size sorayım...” diyerek total öğretmene döndü.

“Neden ilk olarak bana soruyorsunuz?”

“Çünkü her şeyi siz başlattınız. Lütfen kaçamak cevap vermeyin, burada kurnazlık para etmez. Gerçi nasıl isterseniz, karar sizin.”

“Bağışlayınız, ama böyle bir soruya cevap vermek insanın gücüne gidiyor.”

“Daha açık bir cevap vermek durumundasınız.”

“Hiçbir zaman gizli polis ajanı olmadım.” diye üsteledi total öğretmen.

“Lütfedin, daha açık konuşun, bekletmeyin.”

Total öğretmen çok öfkелendi, öyle ki cevap bile vermedi; gözlükleri altından sessizce, öfkeli bakışlarla kendisine eziyet çektiren genç Verhovenski'ye bakıyordu.

Verhovenski, “Evet ya da hayır? İhbar eder miydiniz, etmez miydiniz?” diye bağırdı.

“Tabii ki ihbar etmem!” dedi.

“Kimse ihbar etmez, hiç kimse.” diye duyuldu birçok ses.

Verhovenski devam etti:

“İzninizle size sorayım, binbaşı, ihbar eder miydiniz, etmez miydiniz? Özellikle size sorduğumu da vurgulamalıyım.”

“İhbar etmem.”

“Ama mesela birinin başka, sıradan birini öldürmek ve soyamak istediğini bilseydiniz, ihbar ederdiniz, öyle değil mi?”

“Elbette, bu bir vatandaşlık ödevi, öteki durum ise siyasi ihbar... Gizli polisin ajanı değilim.”

“Burada kimse ajan değil. Gereksiz bir soru! Buna verilecek tek bir cevap olabilir!” sesleri yükseldi.

Üniversiteli kız, “Bu bay niçin kalkıyor?” diye bağırdı.

Madam Virginskaya, “Bu Şatov. Niçin ayağa kalktınız, Şatov?” diye bağırdı

Şatov, gerçekten de ayağa kalkmıştı; şapkası elinde Verhovenski’ye bakıyordu. Belli ki ona bir şey söylemek istiyordu, ama duraksıyordu. Yüzü sararmıştı, kızgındı, ama kendini tuttu, tek sözcük söylemeden odadan çıktı.

Verhovenski, onun arkasından gizemli bir sesle, “Şatov, bu sizin yararınıza olmayacak!” dedi.

Şatov, kapıdan, “Ama senin gibi bir ajan ve alçağın yararına olacaktır!” diye bağırarak cevap verdi ve odayı terk etti.

Her yandan sesler yükseldi.

Biri bağırdı:

“Gördünüz mü?”

“Aldınız mı sorunuzun cevabını?” diye atıldı bir başkası.

“Onu kim çağırdı? Kim kabul etti? Şatov da kimin nesi? İhbar eder mi, etmez mi?” diye yağıyordu sorular peş peşe.

“İhbar etme niyetinde olsaydı, kalıp bizi dinlemeye devam ederdi, ama o çekip gitti.” diye belirtti kalabalıktan biri.

“Bakın Stavrogin de kalkıyor! O da soruya cevap vermedi.” diye bağırdı üniversiteli kız.

Stavrogin geçekten de gitmeye hazırlanıyordu, onunla aynı anda masanın diğer ucunda oturan Kirilov da yerinden kalktı.

Ev sahibi Madam Virginskaya: “İzin verin, Bay Stavrogin, hepimiz soruya cevap verdiğimiz halde siz sessizce gidiyorsunuz.”

Stavrogin, “Sizi ilgilendiren bir soruya cevap verme gereği duymuyorum.” diye homurdandı.

Birkaç ses, “Ama biz kendimizi açık ettik, siz etmediniz.”

Stavrogin, “Kendinizi açık etmenizden bana ne?” diyerek güldü, ama gözleri parladı.

“Bana ne, ne demek!” diyen birkaç ses duyuldu. Bazıları yerlerinden fırladı.

Topal öğretmen, “İzin verin, baylar, izin verin!” diye bağıırıyordu. “Bay Verhovenski de soruya cevap vermedi, kendisi yalnızca soruyu bize yöneltti.”

Bu hatırlatmanın etkisi büyük oldu. Herkes birbirine baktı. Stavrogin, topal öğretmenin yüzüne bakarak bir kahkaha attı ve dışarı çıktı. Kirilov da onu izledi. Verhovenski onların ardından hole koştu.

Stavrogin’in elini yakalayıp var gücüyle sıkarak, “Ne yapıyorsunuz?” diye mırıldandı. Öteki sessizce elini kurtardı.

“Kirilov’un evine gidin, ben de geleceğim... Böyle gerekiyor, benim için böyle olmalı.”

Stavrogin, “Ama benim için değil.” diye kestirip attı.

Kirilov, “Stavrogin gelecek.” diye atıldı. “Stavrogin, gelmeniz gerek. Orada size bir şey göstereceğim.”

Dışarı çıktılar.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

VELIAHT PRENS

Dışarı çıktılar. Pyotr Stepanoviç, toplantıda ortaya çıkan karışıklığı yatıştırmak için geri dönecek oldu, ama herhalde uğraşmaya değmeyeceğini düşünerek her şeyi yüzüstü bıraktı; iki dakika sonra yolda gidenlerin peşinden uçuyordu. Koşarken Filippovların evine kestirme gidilen bir sokak arasını hatırladı; diz boyu çamura batarak oraya daldı ve gerçekten de Stavrogin ile Kirilov sokak kapısından girerken, o da onlara yetişti.

Kirilov, “Demek buradasınız.” dedi. “İyi, giriniz.”

Stavrogin, antreden geçerken kaynamak üzere olan semaveri fark ederek, “Neden yalnız yaşadığınızı söylüyorsunuz ki?” diye sordu.

Kirilov, “Kiminle oturduğumu şimdi göreceksiniz, giriniz.” diye mırıldandı.

İçeri girer girmez Verhovenski, az önce Lembke’den aldığı imzasız mektubu çıkardı ve Stavrogin’in önüne koydu. Stavrogin sessizce mektubu okudu.

“Ee?..” diye sordu.

Verhovenski, açıkladı:

“Bu alçak yazdığını yapacaktır. Ama sizin sözünüzden asla çıkmayacağına göre ne yapmamız gerektiğini söyleyin. Sizi temin ederim hiç vakit kaybetmeden o yarın Lembke’ye gider.”

“Eh, varsın gitsin.”

“Varsın gitsin de ne demek! Bunu önlemek bizim elimizde.”

“Yanılıyorsunuz, bizim elimizde değil. Hem benim için fark etmez. Sonuçta beni tehdit eden bir şey yok, tehdit edilen sizsiniz.”

“Siz de tehdit altındasınız.”

“Sanmam.”

“İyi de ötekilerle başınızın derde gireceğinin farkında değil misiniz?! Bakın Stavrogin, laf cambazlığını burada keselim isterseniz. Yoksa paraya mı acıyorsunuz?”

“Para mı lazım yoksa?”

“Kesinlikle, iki bin ya da *minimum* bin beş yüz. Bugün ya da en geç yarın parayı bana verin, en geç yarın akşam onu Petersburg’a yolcu ederim, kendisinin de isteği bu zaten. Ve lütfen, bunu iyi düşünün, eğer isterseniz Marya Timofeyevna’yı da onunla birlikte gönderirim, bunu bilin.”

Genç Verhovenski büsbütün şaşırılmış bir haldeydi, sözlerine özen göstermiyordu, düşünmeden konuşuyordu. Stavrogin, şaşkınlık içinde onu süzüyordu.

“Marya Timofeyevna’yı göndermeme sebep yok.”

Pyotr Stepanoviç, alaycı bir gülümsemeyle:

“Bunu istemiyorsunuz, öyle mi?” diye sordu.

“İstemiyorum.”

Verhovenski, “Sözün kısası parayı verecek misiniz, vermeyecek misiniz?” diye öfkeli bir sabırsızlıkla ve buyurgan bir tavırla Stavrogin’e bağırdı.

Öteki onu ağırbaşlılıkla baştan ayağa süzdü:

“Hayır, vermeyeceğim.”

“Hey, Stavrogin! Bu konuyu bir şekilde çözdünüz de benim bundan haberim mi yok? Hâlâ laf cambazlığına devam ediyorsunuz.”

Yüzü çarpıldı, dudaklarının kenarı titremeye başladı, sonra birdenbire anlamsız anlamsız gülmeye başladı.

Nikolay Vsevolodoviç, “Malikâne için babanızdan para aldınız ya...” dedi durgun bir sesle. “Annem, Stepan Trofimoviç’e altı ya da sekiz bin ruble verdi. Kendi paranızdan bin beş yüz ruble verin işte. Millete para dağıtmaktan bıktım artık, yeter, çok dağıttım zaten, gücüme gidiyor.” diyerek kendi sözlerine kendisi de güldü.

“Vay, şimdi de her şeyi şakaya vurdunuz, ha?!..”

Stavrogin, sandalyeden kalktı, hemen ardından Verhovenski de koltuğundan fırladı ve çıkış yolunu kapamak ister gibi ani bir hareketle arkasını kapıya dayadı. Nikolay Vsevolodoviç onu kapıdan itmek için davranmak üzereyken birdenbire durdu.

“Ben size Şatov’u vermem.” dedi. Pyotr Stepanoviç titredi; bir süre ikisi de birbirine bakıyordu.

Stavrogin gözleri parlayarak, “Şatov’un kanına niçin ihtiyacınız olduğunu az önce size söylemiştim.” dedi. “Kanıyla ‘beşlik’lerinizi birbirine bağlamak istiyorsunuz. Az evvel Şatov’u ustaca kovdunuz: Pek iyi biliyordunuz ki o, ‘ihbar etmem’ demeyecekti, öte yandan karşınızda yalan söylemeyi de bir alçaklık sayardı. Bunları anlıyorum, ama bana neden ihtiyacınız olduğunu anlamıyorum! Neredeyse yurt dışından beri yakamı bırakmıyorsunuz. Şimdiye kadar bana söylediğiniz her şey bir sayıklamadan ibaret. Lebyadkin’e bin beş yüz ruble vermemi ve böylece Fedka’yı onu öldürmesi için kışkırtmamı bekliyorsunuz. Bu arada karımı da öldürtmek istediğimi düşünüyorsunuz, bunun farkındayım. Bu cinayetle elimi kolumu bağladıktan sonra beni de ağınıza düşüreceğinizi sanıyorsunuz. Ama neden? Hangi şeytanın uğruna bana ihtiyacınız var? Son kez yakından yüzüme bakın, ben sizin bildiğiniz o adamlardan biri miyim, değil miyim, görün ve beni rahat bırakın.”

Verhovenski kesik kesik nefes alarak, “Fedka size geldi, değil mi?” diye sordu.

“Evet, geldi; onun fiyatı da bin beş yüz ruble... Hah, işte kendisi de orada, söylediklerimi doğrulayacaktır.” diyerek elini uzattı Stavrogin.

Pyotr Stepanoviç, hemen o yana döndü. Eşiğin karanlığında yeni biri belirliyordu. Fedka'ydı bu, sırtında yarım gocuk vardı, ama kendi evindeymiş gibi başında şapka yoktu. Ayakta duruyor, düzgün, beyaz dişlerini göstererek sırıtıyordu. Sarıya çalan siyah gözleri efendileri inceleyerek her yanı tarıyordu. Belli ki burada neler olup bittiğini anlamaya çalışıyordu, çünkü kendisini getiren Kirilov'a soru dolu bakışlar fırlatıyordu. Eşikte duruyor, odaya girmekte duraksıyordu.

Stavrogin, "Onu, pazarlığımızı duysun ve paraları kendi elimle verdiğimi görsün diye burada hazır bulunduruyorsunuz, öyle mi?" diye sordu ve cevap beklemeden evden çıktı.

Öfkeden deliye dönen Verhovenski, sokak kapısında peşinden yetişti ve Stavrogin'i kolundan yakalayarak:

"Durun, bir adım daha atamazsınız!" diye bağırdı. Stavrogin kolunu çekti, ama kurtaramayınca gözleri karardı ve sol eliyle Verhovenski'yi saçlarından kavrayarak var gücüyle yere çarpıp sokağa çıktı. Ama henüz otuz adım bile gitmemişti ki öteki peşinden yetişti.

Titreyen bir sesle, "Barış, barış!" diye fısıldadı.

Nikolay Vsevolodoviç omuz silkti, ama ne durdu, ne de başını çevirdi.

"Dinleyin, size hemen yarın Lizaveta Nikolayevna'yı getireyim, ister misiniz? Niçin cevap vermiyorsunuz? Söyleyin, ne istersiniz? Dinleyin, Şatov konusunda siz ne dersiniz o olacak, ister misiniz?"

Nikolay Vsevolodoviç, "Demek onu öldürmeyi aklınıza koyduğunuz doğru?" diye bağırdı.

Deliye dönen Pyotr Stepanoviç boğulur gibi hızlı hızlı konuşarak, "Peki, Şatov'u ne yapacaksınız, ne yapacaksınız?" diyordu, bir yandan koşarken. Herhalde kendisi de farkında olmadan, Stavrogin'in dirseğine yapışıyordu. "Peki, öyle olsun, onu size veririm, yeter ki barış olsun. Büyük bir planınız var, anlıyorum... Haydi, barışalım!"

Stavrogin sonunda başını kaldırıp karşısındakine baktı ve gördükleri onu tam anlamıyla şaşkınlığa uğrattı. Bu her zamanki Pyotr Stepanoviç değildi; ne bakışı ne de sesi onundu, az evvel odada konuştuğu adam değildi karşısında duran, bambaşka bir insandı bu. Karşısında duran adam, elinden en değerli şeyi alınmak istenen ya da alınmış biriydi.

Stavrogin, “Neyiniz var sizin Tanrı aşkına!?” diye bağırdı. Öteki cevap vermedi, peşi sıra koşuyor ve yalvarıyor talep eden gözlerle ona bakmaya devam ediyordu.

“Barışalım!” diye tekrarladı bir daha fısıldayarak. “Bakın, Fedka gibi benim de daima yanımda bir bıçak var... Barışalım, sizinle barışmak istiyorum.”

Stavrogin sonsuz bir öfke ve şaşkınlık içinde, “Hay Tanrı kahretsin, beni ne yapacaksınız sonunda!” diye bağırdı. “Nedir sırrınız? Sizin nazar boncuğunuz muyum ben, neyim?”

Öteki hızlı hızlı ve sayıklar gibi, “Dinleyin, büyük bir kargaşa çıkaracağız, bütün Rusya’yı ayağa kaldıracacağız...” diye homurlandı. “Buna inanmıyor musunuz? Öyle bir kargaşa çıkaracağız ki her şeyi temelinden oynatacağız. Karmazinov, temel olmadığını söylemekte haklı. Çok akıllı bir adam şu Karmazinov. Bütün Rusya’da böyle on ‘beşlik’ olursa beni kimse yakalayamaz.”

“Hepsi de böyle aptallardan oluşursa mı?” diye kaçırdı Stavrogin ağzından.

“Daha yavaş Stavrogin, daha yavaş! Biliyor musunuz, siz de öyle pek akıllı sayılmazsınız hani! Sadece korkuyorsunuz, hepsi bu, davanın büyüklüğü sizi korkutuyor. Hem niçin onlara aptal diyorsunuz? Onlar aptal değiller; bu günlerde herkesin aklı kendi aklı değil. Herkes başka birinin aklına uyuyor. Virginski bizden on kat temiz bir insan; eh, varsın olsun, ne yapalım. Liputin’e gelince, o bir madrabaz, ama ben onun zayıf yanını biliyorum. Zayıf yanı olmayan hiçbir madrabaz yoktur. Bir tek Lyamşin kalıyor, ama onunla da pekâlâ baş edebilirim, avucumun içinde o da. Elimin altında birkaç tane böyle ‘beşlik’ oldu mu, her yer-

de pasaport ve para bulurum. Az mı sence bu!? O zaman beni zor yakalarlar. Bir ‘beşliği’ ele geçirir, ötekinde şapa otururlar. Rusya’yı ayağı kaldıracacağız... İkimizin bu iş için yettiğimize gerçekten inanmıyor musunuz?”

“Şigalyov’ı alın, beni bırakın.”

“Şigalyov bir dâhi! Biliyor musunuz ki Fourier ayarında bir dâhi; ama ondan daha yürekli, daha güçlü; onunla ilgileneceğim. O, ‘eşitliği’ buldu!”

Stavrogin, Pyotr Stepanoviç’e bakarak, “Herhalde sıtmaya tutuldu ve sayıklıyor; belli ki kendisini çok etkileyen bir şey olmuş.” diye düşündü. İkisi de durmadan yürüyordu.

Verhovenski, “Teorisi dahiyane!” diye devam etti, “Getirdiği en önemli şart, toplumun her bireyinin ötekini gözetlemesi ve ihbar etmek zorunda olmasıdır. Böylece kişiler birbirine ait oluyor. Hepsi birer köle ve böylece herkes eşit... İftira atılabilir, cinayet işlenebilir ama ancak mecbur kalınırsa, son çare olarak; yoksa herkes eşittir dediğim gibi. Bu eşitliği sağlamak için ilk iş olarak eğitimin, bilimin ve sanatın düzeyi olabildiğince aşılmalara çekilecek. Bilim ve sanat ancak olağanüstü yetenekteki kişilere vergidir, bizim ise böylelerine ihtiyacımız yok. Bunlar daima hakimiyeti ellerine alıp zalim olmuşlardır. Olağanüstü yetenekli kişilerin zalim olmamasına imkân yoktur ve insanlara faydadan çok, zararı dokunmuştur; çünkü insanlığı ahlaksızlığa sürüklemişlerdir. Böylelerini devletten ihraç etmek ya da idam etmek lazımdır. Cicero’nun dili kesilmeli, Kopernicus’un gözleri oyulmalı, Shakespeare taşlarla dövülmelidir; işte Şigalyovculuk budur! Köleler eşit olmalı! Zulüm olmadan özgürlük olmaz, olamaz! Yoksa eşitlik de olmaz! Ama sürünün içinde eşitlik gereklidir. İşte Şigalyovculuk budur! Ben Şigalyovculuktan yanayım! Şaşırdınız mı?”

Stavrogin adımlarını sıklaştırmaya ve bir an evvel evine ulaşmaya çalışıyordu. “Bu adam sarhoş mu yoksa, ama nerede içti?” diye düşünüyordu. “Yoksa konyak başına mı vurdu?”

“Dinleyin Stavrogin, dağları düzlüğe çevirmek gülünç bir düşünce değildir. Ben Şigalyov’dan yanayım! Eğitim istemez, bilim yeter! Bilim olmadan da eldeki malzeme bin sene yeter, ama boyun eğmesini öğrenmeli. Dünyada tek eksik olan boyun eğiştir! Öğrenme tutkusu başlı başına soylu bir tutkudur. Âşık olup bir aileye sahip olduğunuz an, mülkiyet ihtiyacınız ve isteğiniz de doğar. Ama biz bu isteği yok edeceğiz, sarhoşluğun, dedikodunun, içine gömerek yok edeceğiz. İnsanları birbirini ihbar etmeye teşvik edeceğiz, sefahat içinde yaşamalarını salık vereceğiz, yeteneği beşikteyken söndüreceğiz. Böylece herkes eşit olacak. ‘Zanaatımızı biliriz, namuslu insanlarız, bundan başka da bir şey istemiyoruz.’ İşte evvelsi gün İngiliz işçilerinin verdiği cevap böyleydi. Yalnızca gerekli olan gereklidir, işte bundan sonra yeryüzünün sloganı bu olacaktır. Ama ara sıra depremler de gereklidir; bu husus ile de biz hüküm sürenler ilgileneceğiz. Kölelerin efendilere ihtiyaçları vardır. Tam bir boyun eğiş ve kişilikten yoksunluk söz konusu olacak. Ama otuz senede bir Şigalyov’un biri çıkıp küçük bir deprem yaratacak sırf kölelerin canı sıkılmasın diye... Can sıkıntısı soylulara özgü bir duygudur; Şigalyovculukta ne istek olacak, ne de can sıkıntısı. İstek duymak, ıstırap çekmek bizler içindir, köleler içinse Şigalyovculuk!”

Stavrogin, “Kendinizi bunun dışında tutuyorsunuz öyle mi?” diye sordu alaylı alaylı.

“Sizi de. Biliyor musunuz, bir zamanlar dünyayı Papa’ya bağışlamak isterdim. Varsın yalınayak, başı çıplak bir halde halkın karşısına çıksın, ‘işte görün, beni ne kılığa soktular!’ desin. Herkes de onun peşinden giderdi, hatta ordu bile. Papa üstte, çevresinde biz, bizim altımızda da Şigalyovcular olurdu. Yalnız Enternasyonal’in buna izin vermesi lazım, verir de. İhtiyara gelince, o dünden razı. Zaten onun için başka çıkar yol yok, işte

sözlerim kulağınıza küpe olsun, hah hah ha, saçma mı? Söyleyin, saçma mı, değil mi?”

Stavrogin öfkeyle, “Evet, çok saçma...” diye homurdandı.

“Çok saçma demek! Tamam, Papa’dan vazgeçtim! Şigalyovculuğun da canı cehenneme! Papanın da! Bize Şigalyovculuktan daha kolay gerçekleştirilebilecek bir sistem lazım. Şigalyovculuk geleceğimiz için düşlediğimiz bir ideal. Şigalyov ince işi sever, üstelik her insan sever gibi o da aptaldır. Bizim davada ellerini kirletmeye korkmayacaksınız; Şigalyov ise ellerini temiz tutmak ister. Bakın size ne diyeceğim Stavrogin, Papa varsın Batı’da kalsın, bizde ise siz olacaksınız, siz!”

Stavrogin, “Bu kadar sarhoş lafı dinlediğim yeter!” diye homurdandı ve adımlarını sıklaştırdı.

Pyotr Stepanoviç, kendinden geçmiş bir halde, “Stavrogin, siz çok yakışıklı bir adamsınız!” diye bağırdı. “Bunu biliyor musunuz? Bazen bunun farkında değilsiniz ve bu da sizi daha değerli kılıyor! Ah, ben sizi inceledim! Size sık sık uzaktan bakıyorum! Saf ve açık yürekli olduğunuzu biliyor musunuz? Hâlâ öylesiniz! Sizde hâlâ açık yüreklilik, iyilik ve saflık var, bunu biliyor musunuz? Herhalde bu saflığınızdan ötürü ıstırap çekiyorsunuz, hem de büyük bir ıstırap. Ben güzelliği seviyorum. Nihilistim ama güzelliği seviyorum. Kim demiş nihilistler güzelliği sevmez diye? Onlar yalnızca idolleri sevmiyorlar, ama benim sevdiğim bir idol var! Siz benim idolümsünüz! Siz! Siz kimseyi aşağılamıyorsunuz, ama herkes sizden nefret ediyor; onlarla eşitmişsiniz gibi davranıyorsunuz ama herkes sizden korkuyor, bu çok iyi bir şey. Siz yaklaşılması zor birisiniz! Asilsiniz! Demokrasiye gönül vermiş bir asilzadeden daha cezbedici ne olabilir ki? Hayat sizin için bir hiç! Hem kendinizin, hem de başkasının hayatını gözden çıkarmak sizin için hiçbir şey ifade etmez! Siz gerekli adamsınız. İşte bana kesinlikle sizin gibisi gerek. Sizin gibi birini tanımıyorum. Siz lidere, güneş gibisiniz, ben ise sizin sadece bir solucan...”

Ve Pyotr Stepanoviç birdenbire Stavrogin’in elini öptü. Stavrogin ürperdi, korku içinde elini çekti. Durdular.

Stavrogin, “Deli!..” diye fısıldadı.

Öteki aceleyle, “Belki de sayıklıyorum, belki de sayıklıyorum!” diye mırıldandı. Ama ilk adımı ben buldum. Şigalyovlar pek çok! Ama Rusya’da yalnızca bir kişi ilk adımın nasıl atılması gerektiğini bilir! O da benim. Neden bana öyle bakıyorsunuz? Size ihtiyacım var, siz olmadan ben bir sıfırım. Siz olmazsanız ben bir sıfırım, Amerikasız bir Kolomb...”

Stavrogin gözlerini Pyotr Verhovenski’ye dikmiş kımıldaman duruyordu.

“Dinleyin, önce ortalığı karışıklığa veririz...” devam ediyordu nefes nefese Verhovenski, Stavrogin’i sol yenisinden tutarak, “Size daha önce de söylemiştim: Biz halkın arasına karışacağız. Biliyor musunuz, daha şimdiden çok güçlüyüz! Kafa kesen, ortalığı ateşe verip yıkan, kurşun sıkan, dişlerini ötekinin boğazına geçiren bizdedir. Ama sadece bunlar değil. Çünkü bunların bize faydadan çok zararı dokunur. Çünkü ben disiplinden yanayım. Ne de olsa sosyalist değil, bir madrabazım, ha ha ha! Bizden olanları sayayım mı? Öğrencileriyle birlikte Tanrı ile alay eden öğretmen bizdendir. Kurbanlarından daha gelişmiş olduğundan iyi eğitim almış bir katili, para için öldürmeden yapamayacağını söyleyerek savunan avukat bizdendir. Güçlü duygular hissetmek uğruna bir köylüyü öldüren öğrenciler bizdendir. Suçluları suçsuz çıkaran jüri üyeleri bizdendir. Yeterince liberal olmadığı için mahkemede titreyen savcı bizdendir, bizden. Yöneticiler, edebiyatçılar, ah, bizimkiler çok, pek çok; ne var ki kendileri bunun farkında değiller. Öte yandan aptalların itaatkârlığı son sınırına dayandı; akıl hocaları ise içlerinden gelen zehirden boğuluyorlar, kendini beğenmişlik son safhada, iştahlar kabarmış... Elimize düşeceklerin sayısını biliyor musunuz? Yurt dışına çıkarken Litre’nin cinayet deliktir tezi çok popülerdi. Döndüğümde ise cinayet artık delilik olmaktan çıkmış, sağduyunun ta kendisi, neredeyse bir ödev, hiç değilse soylu bir karşı çıkış haline gelmişti. Öldürmüş mü? Peki, gelişmiş bir insan, paraya ihtiyacı olduğunda öldürmesin de ne yapsın?’ Ama bu sadece bir başlangıç... Rus halkı kendini içkiye

vermiş, herkes sarhoş, analar ve çocuklar sarhoş, kiliseler bomboş, mahkemeler ise dolu. Ah, bilseniz nasıl bir nesil geliyor! Ne yazık ki büyümelerini görmek için yeterince zamanımız yok! Ah, ne yazık ki proleterler yok! Ama olacak, olacak, iş o yana gidiyor...”

Stavrogin, “Ne yazık ki biz de aptallaştık.” diye homurdandı ve yoluna devam etti.

“Bakın size ne diyeceğim, altı yaşlarında bir çocuk gördüm, sarhoş anasını eve götürüyordu, öteki de ona sövgüler savuruyordu. Bu benim çok mu hoşuma gidiyor sanıyorsunuz? İktidara geldiğimizde bunu değiştireceğiz... Gerek görürsek, kırk seneliğine çöle süreriz. Ama şu anda bir ya da iki nesil sürecektir ahlak bozukluğuna ihtiyaç var; insanı iğrenç, korkak, gaddar, kendini seven bir çamur parçasına çevirecek bir ahlaksızlığa ihtiyaç var! Biraz alışsınlar diye ‘taze kan’ dökmelerine de izin vereceğiz. Niçin gülüyorsunuz? Söylediklerim mantıklı ve tutarlı şeyler. Benim mantığıma aykırı olan Şigalyov’un öğretisi, ayrıca insan severlik de benim mantığıma aykırı. Dediğim gibi bir madrabazım ben, sosyalist değil. Ha ha ha!.. Ne yazık ki zamanımız dar. Ben Karmazinov’a mayısta başlamayı, güzün bitirmeyi vaat ettim. Çok az bir zaman kaldı, öyle değil mi? Ha ha! Biliyor musunuz, Stavrogin, size ne diyeceğim, Rus halkı sövüp saymayı sevse de şimdiye kadar hayâsızlığı bilmiyordu. Bu köle köylü, Karmazinov’dan daha çok kendini sayar. Bunca sopa yemesine rağmen Tanrısı’na ihanet etmedi, ama Karmazinov etti.”

Nikolay Vsevolodoviç, “Eh, Verhovenski, sizi ilk kez dinliyorum ve şaşkınlık içindeyim...” diye mırıldandı, “Demek ki siz gerçekten de sosyalist değilsiniz, yalnızca... Siyasi bir hırs sizi ele geçirmiş.”

“Madrabaz, madrabaz. Benim kim olduğumu mu merak ediyorsunuz? Söyleyeceğim, zaten sözü oraya getiriyorum. Elinizi boşu boşuna öpmedim ya. Ama halk da bizim ne istediğimizi bildiğimize inanmalı, ötekiler gibi değil... Ah, keşke daha fazla zamanımız olsaydı! Bütün felaket zamanımızın kıt olmasında... Yıkımın bayrağını her yere asacağız... Bu fikir neden bu kadar cezbedici, söyler misiniz? Biraz yorulmamız lazım tabii... Yan-

gınlar çıkarmamız... Ona buna kara çalmamız... Bunlar için en değersiz 'beşlik' bile işimize fazlasıyla yarayacak. Ben size bu 'beşlik'lerin içinde öyle adamlar bulurum ki anasını bile doğrar, üstelik bu onur kendilerine verildi diye teşekkür ederler. İşte böylece büyük kargaşa başlar! Öyle bir sarsıntı olur ki böylesini dünya henüz görmemiştir... Rusya'yı duman kaplar, yeryüzü eski tanrıları için ağlar... Derken biz de ortaya çıkarırız... Kimi?"

"Kimi?"

"Çareviç İvan'ı. Veliaht prensi."

"Kimiii?!"

"Veliaht prensi, sizi, sizi!"

Stavrogin bir an düşündükten sonra, "Bir sahtekârı mı?" diye sordu birdenbire ve sınırsız bir şaşkınlık içinde delirmiş gibi davranan Pyotr Stepanoviç'e baktı. "Yaa, demek planınız buymuş!"

Verhovenski sevgi dolu bir sesle, gerçekten sarhoş gibi fısıldadı:

"Deriz ki o 'gizleniyor.' 'O gizleniyor' sözünün insanlarda nasıl bir etki yaratacağını biliyor musunuz? 'Gizleniyor' ama her an ortaya çıkacak. Eskilerden çok daha güzel bir hikâyeye uydurup yayarız. Tahtın varisi hayatta, ama herkesten gizleniyor. En önemlisi yeni bir güç geliyor! İstedikleri bu değil mi ki? Sosyalizm eski inançları bitirdi ama yerine yeni inançlar, yeni güçler koyamadı. İşte bu yeni inancı getirecek, yeni gücü teşkil edecek biziz! Hem de nasıl bir güç! Bu güne kadar hiç duyulmamış bir güç! Ve herkes ayaklanacak!"

"Siz gerçekten de bu yolda bana güvenebileceğinize inandınız, öyle mi?" diye güldü Stavrogin tiksintiyle.

"Gülmeyin Stavrogin! Bu kadar nefret niye? Korkutmayın beni lütfen! Bir çocuk gibiyim çünkü, ölesiye korkabilirim bu gülüşünüzden. Bakın, ben sizi kimseye göstermem, hiç kimseye! Öyle yapılmalı zaten. 'Hayatta' derim, ama 'gizleniyor!' Gerçi neden birine olsun sizi göstermeyeyim ki? Yüz bin kişiden sadece birine mesela? Böylece bütün dünyaya yayılır: 'Gördük, gördük.' Hızır

İlyas'ın arabasıyla gökyüzüne çıktığını 'kendi gözleriyle' görmüşlerdi. Sizse Hızır İlyas değilsiniz; o kadar etkileyici birisiniz ki Tanrı gibi mağrur, kendisi için bir şey istemeyen biri, 'gizleniyor' damgasını taşıyan bir kurban. En önemlisi bu efsaneyi yayabil-memiz... Siz onları bir bakışta etkiniz altına alırsınız. Gerçek hakikat ve adaletin taşıyıcısı siz! Bu arada efsane yaymaya devam edeceğiz. Şikâyetlerin orada toplanması için bir yer belirleriz. 'Beşlik'ler ne güne duruyor, bu işi onlar yürütecek! On binde bir kişinin şikayeti işleme konulur bir netice elde edilirse hepsi şikayetle gelir. Her ilçeden köylüler bir yerde içerisine şikayetleri atması buyrulan bir kovuk olduğunu bilir. Ve yer yerinden oynar: 'Yeni, adil bir düzen geliyor.' deniz köpürür ve derme çatma yapı çöker, o zaman biz, taştan yapıyı nasıl kuracağımızı düşünürüz. Bu yapıyı ilk kez biz kuracağız, yalnız biz!"

Stavrogin, "Delilik..." diye homurdandı.

"Neden istemiyorsunuz? Korkuyor musunuz yoksa? Sizi seçme-min sebebi hiçbir şeyden korkmamanız. Delice mi buluyorsunuz? Anlamsız mı geliyor size? İyi ama ben henüz Amerika'sı olmayan bir Kolombus'um; Amerikasız Kolombus bir anlam taşır mı?"

Stavrogin susuyordu. Bu sırada evin tam önüne gelmiş, sokak merdiveninin başında durmuşlardı.

Verhovenski, onun kulağına eğilerek, "Dinleyin, sizin için parasız yaparım; yani Marya Timofeyevna işini parasız çözeceğim ve derhal size Liza'yı getiririm. Liza'yı ister misiniz, hemen yarın?"

Stavrogin, "Ne o, yoksa gerçekten de aklını mı oynattı?" diye geçirdi içinden ve gülümsedi. Merdiven başında kapı açıldı. Verhovenski son kez onun eline sarılarak, "Stavrogin, Amerika bizim mi?" dedi.

Nikolay Vsevolodoviç, ciddi bir sesle, "Neyimize lazım?" diye homurdandı.

"İstemiyorsunuz demek, bunu zaten biliyordum!" diye bağırdı öfkeden kendinden geçmiş bir halde Verhovenski. "Yalan söylü-yorsun, kötü, yolunu şaşırmış, şımarık soylu oğlu, inanmıyorum,

sende kurt iştahı var!.. Ama bendeki hesabınız çok kabardı, sizi bırakmam artık mümkün değil! Yeryüzünde sizin gibi bir başkası yok! Sizi sınır dışındayken yarattım ve yine size bakarak yarattım. Size bakmasaydım, nasıl biri olduğunuzu anlamasaydım aklıma hiçbir şey gelmeyecekti!..”

Stavrogin, sessizce merdivenleri çıkmaya başladı.

Verhovenski onun ardından, “Stavrogin!” diye bağırdı. “Size bir gün... Haydi iki... Haydi  gün süre veriyorum;  günden fazla bekleyemem, ondan sonra cevap isterim!”

DOKUZUNCU BÖLÜM

STEPAN TROFİMOVİÇ'İN EVİNİ ARADILAR

Bu sırada beni şaşırtan bir olay gerçekleşti; Stepan Trofimoviç ise bu olay karşısında tam anlamıyla sarsılmıştı. Sabahleyin saat sekizde gelen Nastasya, beyi 'aradılar' haberini getirdi. Başta bir şey anlayamadım; birtakım memurların gelip beyin kâğıtlarını aldıklarını, bir erin de onları bohçaya sararak 'el arabasıyla götürdüğünü' öğrenebildim. Tuhaf bir haberdir bu. Hemen Stepan Trofimoviç'e gitmek için yola koyuldum.

Onu şaşılacak bir durumda buldum; sinirleri harap olmuştu, büyük bir telaş içindeydi; bununla birlikte yüzünde kuşku götürmeyen bir zafer ifadesi vardı. Odanın ortasındaki masada semaver kaynıyordu ve içi çay dolu, dokunulmadan unutulmuş bir fincan gibi öylece duruyordu. Stepan Trofimoviç ne yaptığının farkında olmadan masanın çevresinde dolaşıyordu, sırtında her zaman giydiği kırmızı pijaması vardı; ama beni görür görmez yeleşini, ceketini giymeye davrandı, oysa eskiden dostları geldiği zaman böyle bir özen göstermezdi. Hemen heyecanla elimi yakaladı.

"*Enfin un ami!*"¹⁴⁷ (Derin bir soluk aldı.) *Cher*, ben yalnız size haber gönderdim, kimse bir şey bilmiyor. Nastasya'ya kapıları kapamasını ve kimseyi içeri sokmamasını söylemeliyim, tabii 'ötekiler'den başkasını... *Vous comprenez?*"¹⁴⁸

Cevap bekliyormuş gibi panikle yüzüme bakıyordu. Doğaldır ki, hemen olan biteni sormaya başladım, cevap olarak verdiği

147 Nihayet bir dost! (Fr.)

148 Anlıyor musunuz? (Fr.)

birbirini tutmayan, ara sıra kesilen ve araya sıkıştırılan gereksiz açıklamalarla dolu sözlerden, sabahleyin saat yedide, evine il kalem memurunun 'apansız' geldiğini öğrendim...

"*Pardon, j'ai oublié son nom. Il n'est pas du pays, galiba Lembke getirdi onu, quelque chose de bete et d'Allemand dans la physiologie. Il s'appelle Rosenthal.*"¹⁴⁹

"Blum olmasın sakın?"

"Evet, Blum, isminin bu olduğunu söyledi. *Vous le connaissez? Quelque chose d'hébété et de très content dans la figure, pourtant très sévère, roide et sérieux.*"¹⁵⁰ Polis memuru, alt kademelerden biri, *je m'y connais.*"¹⁵¹ Ben hâlâ uyuyordum, düşünün, kitaplarıma ve el yazılarıma bakacağını söyledi; *oui, je m'en souviens, il a employé ce mot.*"¹⁵² Beni tutuklamadı, sadece kitaplarımı tutukladı... *Il se tenait a distance*"¹⁵³ Gelişinin sebebini bana açıklarken öyle bir hali vardı ki... *Enfin il avait fair de croire que je tomberai sur lui immédiatement et que je commen-cerai a le battre comme plâtre. Tous ces gens du bas étage sent comme a.*"¹⁵⁴ İyi, efendi insanlarla bir araya geldiklerinde hep olduğu gibi... Doğaldır ki ben hemen o anda her şeyi anladım. *Voila vingt ans que je m'y prépare.*"¹⁵⁵ Ona bütün çekmeceleri açtım ve bütün anahtarları verdim; kendi elimle her şeyi sundum ona. *J'étais digne et calme.*"¹⁵⁶ Kitaplarından Hertzen'in yurtdışında yayınlanmış bütün eserlerini, ciltli *Kolokol* gazetelerini, şiirimin dört el yazısı nüshasını, *et enfin tout ça.*"¹⁵⁷ Ondan sonra kâğıtları, mektupları, *et quelques unes de*

149 Bağışlayınız, ismini unuttum. Buralı değil... yüzünde Almanlara özgü aptalca bir ifade var. İsmi Rosenthal! (Fr.)

150 Tanıdınız değil mi? Yüzünde, kendinden memnun budalalara özgü bir ifade var ve aynı anda ulaşılması zor, saygın bir adamın ifadesi. (Fr.)

151 Onları iyi tanırım. (Fr.)

152 Evet hatırlıyorum, tam da bu sözcüğü kullandı. (Fr.)

153 Mesafeli davranıyordu. (Fr.)

154 Sözü'n kisası, hemen üstüne atılıp kendisini fena halde döveceğimi sanı-yordu. Şu alt kademedeki memurların hepsi böyledir zaten. (Fr.)

155 Yirmi yıldan beri buna hazırlanıyorum. (Fr.)

156 Gururlu ve sakindim. (Fr.)

157 Bütün bunları. (Fr.)

*mes ébauches historiques, critiques et politiques...*¹⁵⁸ Hepsini alıp götürdüler. Nastasya diyor ki bir er el arabasına koyup üstünü bir paçavrayla örtüp götürmüş; *oui, c'est cela*,¹⁵⁹ paçavrayla.”

Bu bir sayıklamaydı. Bu anlattıklarından kim, ne anlayabilirdi. Onu tekrar soru yağmuruna tuttum: Blum yalnız mı gelmişti, yoksa başkaları da var mıydı? Kimin adına gelmişti? Ne hakla? Neye güvenerek? Bunu nasıl açıkladı?

“*Il était seul, bien seul*,¹⁶⁰ gerçi yanında biri daha vardı... *Dans Fantichambre, oui, je m'en souviens, et puis...*¹⁶¹ Ayrıca biri daha, taşlıkta da bekçi duruyordu. Nastasya'ya sormalı, o daha iyi bilir. *J'étais surexcité, voyez vous. Il parlait, il parlait... un tas de choses*.¹⁶² Gelgelelim, o pek az konuştu, daha çok ben konuştum... Hayatımı anlattım, tabii sadece belli bir açıdan. *J'étais surexcité, mais digne, je vous l'assure*.¹⁶³ Yine de, korkarım ki ağladım. El arabasını bitişikteki bakkaldan almışlar.”

“Ah, Tanrım, bütün bunlar nasıl olabilir! Ama Tanrı aşkına, daha açık konuşun Stepan Trofimoviç, anlattıklarınızdan bir şey anlamak mümkün değil.”

“*Cher*, ben de hiçbir şey anlamıyorum zaten... *Savez vous, il a prononcé le nom de Teliatnikoff*.¹⁶⁴ Sanırım taşlıkta saklanan oydu. Evet, hatırladım, savcıyı, Dmitri Mitriç'i çağırmanız gerektiğini söyledi sanki... *Qui me doit encore quinze roubles de soit dit en passant. Enfin, je n'ai pas trop compris*.¹⁶⁵ Ama ben yapacağımı biliyordum... Dmitri Mitriç beni hiç mi hiç ilgilendirmez zaten. Gizli tutmamızı rica ettim ondan, hatta ricadan da öte olabilir

158 Bir de tarih, eleştiri ve politika hakkında karaladığım yazıların bazıları... (Fr.)

159 Evet, öyle. (Fr.)

160 Yalnızdı, yapayalnızdı. (Fr.)

161 Antrede, evet hatırlıyorum, sonra... (Fr.)

162 Ben çok heyecanlıydım, anlıyorsunuz ya... Konuşuyor, konuşuyor, durmadan bir şeyler söylüyordum. (Fr.)

163 Çok heyecanlıydım ama inanın, duruşumu hiç bozmadım. (Fr.)

164 Bir de Telyatnikov'un ismini söyledi. (Fr.)

165 Bu arada kendisinin bana daha on beş ruble borcu var. Kısacası, pek bir şey anlayamadım. (Fr.)

yaptıklarım, kendimi küçük düşürmüş de olabilirim, *comment croyez-vous? Enfin il a consenti...*¹⁶⁶ Şimdi hatırladım, aslında kendisi de bu olayın duyulmamasını rica etti, çünkü sadece ‘bakmak’ için geldiğini söyledi, *et rien de plus*¹⁶⁷ ve bir şey bulamazlarsa, bana da hiçbir şey olmayacaktı. Her şey böyle bitti, *en amis, je suis tout-a-fait content.*¹⁶⁸

Ben dostça bir öfke içinde bağırdım:

“Arkadaşçaymış, bu gibi durumlarda verilmesi gereken garantileri vermiş, yapılması söylenenleri yapmış, siz ise haklarınızdan kendiniz vazgeçmişsiniz.”

“Hayır, garanti verilmemesi daha iyi... Skandal istemem ben. Ne lüzumu var? En azından şimdilik böyle, arkadaşça yürütelim... Biliyorsunuz, kentte duyulacak olursa... *Mes ennemis... Et puis a quoi bon ce procureur, ce cochon de notre procureur, qui deux fois m’a manqué de politesse et qu’on a rossé a plaisir Fautre année chez cette charmante et belle Natalya Palovna, quand il se cacha dans son boudoir. Et puis, mon ami,*¹⁶⁹ bana karşı çıkıp cesaretimi kırmayın, rica ederim, çünkü biri mutsuzken, dostlarının ona nasıl budalalık ettiğini göstermeleri hiç de çekilir şey değildir. Oturun lütfen, çay için, doğrusu, çok yoruldu... İtiraf ediyorum... Şöyle uzanıp başıma sirkeli bez koysam nasıl olur dersiniz?”

“Muhakkak koyun, hatta daha iyisi buz koyun. Çok perişan durumdasınız. Renginiz kireç gibi, elleriniz titriyor. Yatın, dinlenin. Daha sonra anlatırsınız. Ben, başucunuzdan ayrılmam, oturup beklerim sizi.”

Yatmaya çekiniyordu, üsteledim. Nastasya bir fincan sirke getirdi. Bir havluyu sirkeye batırdım, Stepan Trofimoviç’in başına

166 ...ne düşünüyorsunuz? Sonunda razı geldi. (Fr.)

167 Hepsi bu. (Fr.)

168 Arkadaşça, ben bütünüyle memnunum. (Fr.)

169 düşmanlarım, hem sonra, savcı benim neyime lazım, bana karşı iki defadır kabalık eden, geçen sene de güzeller güzeli Natalya Pavlovna’nın yatak odasına gizleneyim derken fena halde dayak yiyen o domuz savcı ne işe yarar bilmem ki! Bir de dostum... (Fr.)

koydum, bu arada Nastasya bir iskemlenin üstüne çıkıp köşede kutsal tasvirin önündeki kandili yaktı. Buna şaşakaldım; düne kadar kandilden eser yoktu, şimdiyse birdenbire ortaya çıkmıştı.

Stepan Trofimoviç, bana kurnazca bakarak, “O adamlar çıkar çıkmaz Nastasya’ya kandil alıp getirmesini söyledim,” diye mırıldandı. Stepan Trofimoviç kurnazca bana bakarak, “*Quand on a de ces choses-la dans sa chambre et qu’on vient vous arrêter,*”¹⁷⁰ etkiler bu. Sonra gördüklerini üstlerine elbet anlatırlar...”

Nastasya, lambayı yaktıktan sonra oda kapısı önünde durdu, sağ avucunu şakağına dayadı, efendisini acıklı bakışlarla seyre koyuldu.

Stepan Trofimoviç, bana divandan başıyla işaret ederek, “*Eloignez-la,*”¹⁷¹ bulun bir bahane işte.” diye mırıldandı. “Rus insanı acımayı sever, bundan nefret ediyorum, *et puis ça m’embête.*”¹⁷²

Ama Nastasya kendiliğinden gitti: Stepan Trofimoviç’in hep kapıya baktığını ve taşığa kulak kabarttığını fark ettim.

“*Il faut être prêt, voyez-vous,*”¹⁷³ diyerek bana baktı, *chaque moment...*”¹⁷⁴ Gelir alırlar ve püf, adam yok olup gider!”

“Tanrım, kim gelecek, sizi kim götürecektir?”

“*Voyez-vous, mon cher,*”¹⁷⁵ o giderken kendisine lafı hiç dolandırmadan bana ne yapacaklarını sordum.”

Öfkeyle, “Oldu olacak nereye süreceklelerini sorsaydınız!” diye bağırdım.

“Sorarken zaten bunu kast etmiştim, ama o cevap vermeden gitti. *Voyez-vous*, çamaşır, giysi ve ayrıca kışlık giysi hususunda,

170 İnsanın odasında böyle şeyler oldu mu, tutuklamaya geldiklerinde... (Fr.)

171 Uzaklaştırın şunu. (Fr.)

172 Canımı sıkıyor. (Fr.)

173 Hazır olmak lazım. (Fr.)

174 Her an. (Fr.)

175 Bakın, dostum. (Fr.)

artık her şey onlara bağı, almamı buyururlarsa alırım, yoksa er kaputuyla da gönderirler. Ama ben otuz beş rubleyi, (birdenbire sesini alçalttı, Nastasya'nın çıktığı kapıya bir göz atarak fısıltıyla devam etti) gizlice yelek cebimin astarından içeri soktum, işte burada, yoklayın bakın... Sanırım, yeleşimi çıkarmazlar, göz boyamak için de cüzdanımda yedi ruble bıraktım, 'üzerimdeki paranın hepsi bu' dercesine... Biliyor musunuz, öbür bozuklukları mahsus masanın üstünde bıraktım, güya Nastasya bana artan bozuklukları geri vermiş, böylece gizli param olduğunu akıllarına bile getirmezler. Artık hazırlanmam lazım. Bugün nerede geceleyeceğimi Tanrı bilir."

Böyle bir delilik karşısında başım önüme düştü. Onun anlattığı şekilde tutuklanmaya, evin içinde arama yapmaya imkân yoktu, belli ki akli fena halde karışmış, ne söylediğini bilmiyordu. Gerçi bütün bunlar son çıkan yasalardan evvel olmuştu. Diğer yandan ona kendi yararına olacak bazı garantiler önermişlerdi (onun sözlerine göre) ama o, onlardan 'kurnaz çıkmış' ve geri çevirmişti... Bazı durumlarda valinin böyle bir tutum takınması pekâlâ mümkün olabilirdi. Ama söz konusu olayda ne tür özel bir durum olabilirdi? İşte beni şaşırtan yan buydu.

Stepan Trofimoviç birdenbire, "Herhalde Petersburg'dan telgraf geldi." dedi.

"Telgraf mı? Sizin için öyle mi? Hertzen'in eserleri ve sizin şiiriniz için mi, aklınızı mı kaçırdınız? Bunlar mı tutuklanma sebebiniz? Hayır, siz gerçekten kendinizde değilsiniz!"

Düpedüz kızmıştım. O, yüzünü buruşturdu ve gücendi, bağırdığım için değil de, tutuklanmak için bir sebep olmadığını ileri sürdüğümünden... Gizemli bir sesle:

"Bu zamanda birini niçin tutuklayabileceklerini kim bilir?" diye mırıldandı.

Aklıma saçma bir düşünce geldi:

“Stepan Trofimoviç, bana bir dost olarak söyleyin,” diye bağırdım, “gerçek bir dost gibi söyleyin, sizi ele vermem: Yoksa herhangi bir gizli örgüte mi üyesiniz?”

Ve işte, şaşarak öğrendim ki, herhangi bir gizli örgüte üye olup olmadığını bilmiyordu.

“Nereden baktığınıza bağlı, anlarsınız ya...”

“Ne demek ‘nereden baktığınıza bağlı’?”

“Bütün yüreğinle ilerleme yanlısı olduğun zaman, kim bunu kesinlikle söyleyebilir ki: İlişğin olmadığını sanırsın, bir de bakarsın ki bir şekilde varmış.”

“Böyle bir şey mümkün değil. Ya üyesiniz, ya değilsiniz!”

“*Cela date de Pétersbourg*,¹⁷⁶ Varvara Petrovna’yla bir dergi kurmayı planlıyorduk. Her şey o zaman başladı. O zaman bir şekilde gözden kaybolmayı başarmıştık, onlar da bizi unutmuşlardı, şimdi tekrar hatırladılar. *Cher, cher*, siz bizde bu işlerin nasıl yürüdüğünü bilmez misiniz!” diyerek acı bir sesle bağırdı. “Bizi alıp Sibirya’ya sürerler, ömür boyu... Ya da kim bilir, belki de yolda bir yerde, bir hapishanede unutulur.”

Derken içlenerek ağlamaya başladı. Yaşlar yanaklarından süzülüyordu. Sonra kırmızı dantel mendiliyle gözlerini örttü, sarsıla sarsıla beş dakika kadar ağladı. Bütün bedenim sarsıldı. Bize yirmi seneden beri geleceği anlatan, öğreticimiz, velinimetimiz, önderimiz, hepimizden yüksekte, görkemle duran, önünde yürekten gelen bir istekle eğildiğimiz, önünde eğilmeyi onur kabul ettiğimiz bu adam, şimdi öğretmenin getirmeye gittiği değneği bekleyen, yaramazlık etmiş küçük bir çocuk gibi ağlıyordu. Ona dehşetle acıyordum. Kendisinin hemen bugün Sibirya’ya sürüleceğine, benim karşısında durduğuma inandığı gibi inanıyordu; bunun da kesinlikle bu sabah, şu dakikada yerine getirilmesini

176 Bu Petersburg’ta başladı. (Fr.)

bekliyordu! Bütün bunlara sebep olan ise Hertzen'in eserleri ile bir šiirdi! Hayatın gerçeklerinden bu denli uzak olması hem insana dokunuyor, hem de biraz tiksinti uyandırıyor.

Sonunda sustu, divandan kalktı, yine odada dolaşmaya başladı. Güya benimle konuşuyordu ama aynı anda durmadan pencereden dışarı bakıyor, dışarıdan gelen bütün seslere kulak kesiliyordu. Konuşmamız kopuk kopuktu. Ne dersem diyeyim, onu ne şekilde avutmaya çalışırsam çalışayım, başarılı olamadım. Güvencelerim, avutmalarım para etmiyordu. Sanki bir duvara konuşuyordum. Beni neredeyse hiç dinlemiyordu, ama yine de benim kendisini avutmamı istiyor, durmadan bu anlamda konuşuyordu. Kalkıp gitmek istesem şu anda beni asla bırakmazdı. İki saatten fazla bir süre yanında kaldım. Bu arada, Blum'un odayı ararken iki bildiri bulduğunu hatırladı.

Budalaca bir korkuya kapılarak bağırdım:

“Ne bildirisi? Yoksa...”

“On adet kadar bırakmışlardı.” diye cevap verdi istemeye istemeye, (benimle bazen öfkeli, kendini ağırdan ala ala, bazen de sızlanarak, ezilip büzülerek konuşuyordu.) “Ama sekiz tanesi yerini buldu; Blum sadece ikisini ele geçirebildi.”

Sonra öfkesinden kıpkırmızı kesildi:

“*Vous me mettez avec ces gens-la!*”¹⁷⁷ dedi. “Bu ne idüğü belirsiz serserilerle, bu alçak fitnecilerle birlik olmam mümkün mü, oğlum olacak o Pyotr Stepanoviç’le? *Avec ces esprits-forts de la lacheté!*”¹⁷⁸ Ah, Tanrım!”

“Sakin sizi onunla karıştırmış olmasınlar?.. Ama, saçma, bu mümkün değil!” dedim.

Birdenbire ağızından şu sözler çıktı:

177 Bu adamlarla bir mi tutuyorsunuz beni? (Fr.)

178 Alçaklığın simgesi olan bu heriflerle! (Fr.)

“*Savez-vous*,¹⁷⁹ kimi vakit hissediyorum ki, *que je ferai il-bas quelque esclandre*.¹⁸⁰ Ah gitmeyin, beni yalnız bırakmayın. *Ma carrière est finie aujourd’hui, je le sens*.¹⁸¹ Biliyor musunuz, öteki subayın yaptığı gibi, birinin üstüne atılıp ısıracaktım gibi hissediyorum...”

İçinde hem korku, hem de başkalarını korkutma isteği okunan gözlerini tuhaf bir bakışla üzerime dikti. Kendisini tutuklayacak olanlar görünmedikçe öfkesi artıyor, üstelik bu öfke, giderek bir gazap halini alıyordu. Birdenbire sofada bir gürültü oldu; Nastasya, dikkatsizliğinden portmantoyu devirmişti. Stepan Trofimoviç’in eli ayağı zangır zangır titremeye başladı, yüzü balmumu gibi sarardı. Kendisini böyle heyecana ve telaşa düşüren gürültünün sebebini anlayınca hizmetçi kıza bas bas bağırdı, sonra ayaklarını yere vurarak gerisin geri mutfığa kovdu. Bir dakika sonra çaresizlik içinde yüzüme bakarak yine konuşmaya başladı.

“Mahvoldum, *cher...*” diyerek yanıma oturdu; gözlerini acıyla bana dikti. “Sibiry’a sürülmek beni korkutmuyor, size yemin ederim, *je vous jure*¹⁸² (gözleri doldu) başka şeyden korkuyorum...”

Yüzünün ifadesinden kendisine acı veren bir sırrı bana açıklayacağını sezdim. Gizemli bir sesle, “Lekelenmekten korkuyorum.” diye fısıldadı.

“Ne lekelenmesi?! Stepan Trofimoviç, inanın bütün bunlar hemen bugün aydınlanacak ve bu iş sizin yararınıza olacaktır...”

“Beni bağışlayacaklarından o kadar emin misiniz?”

“Bağışlamak ne söz! Ne yaptınız sanki! Bana güvenin... Bir şey yapmış değilsiniz!”

179 Biliyor musunuz. (Fr.)

180 Orada gürültü çıkaracağım. (Fr.)

181 İçimden bir şey bana yolun sonunun geldiğini söylüyor. (Fr.)

182 Yemin ederim. (Fr.)

“*Qu'en savez-vous?*”¹⁸³ Bütün hayatım şeydi... Evet, *cher...* Onlar bana her şeyi hatırlatacak... Bir şey bulamazlarsa o zaman daha kötü.” diye birdenbire ilave etti.

“Daha kötü de ne demek?”

“Daha kötü.”

“Sizi anlamıyorum.”

“Dostum, dostum, peki, varsın Sibirya olsun, varsın Arhangeisk’e sürsünler, haklarımdan yoksun bıraksınlar, öleceksek ölelim! Ama... Ben başka şeyden korkuyorum.” (Yine korkulu bir tavır ve gizemli bir havadaydı.)

“Peki nedir korktuğunuz?”

“Dayak.” dedi ve şaşkın şaşkın yüzüme baktı.

“Kim size dayak atacak? Nerede? Niçin?” diye tedirginlikle bağırdım; yoksa aklını mı oynatıyordu?

“Nerede mi? Eh, işte... bunu nerede yapıyorlarsa.”

“Neresiymiş o yer?”

“Ah, *cher...*” diye kulağıma fısıldadı, “Ayaklarınızın altındaki döşeme ayrılıyor, siz yarı belinize kadar aşağı sarkıyorsunuz!.. Bunu bilmeyen yok.”

Ne demek istediğini tahmin ederek, “Masal!” diye bağırarak güldüm, neyi kastettiğini anlamıştım. “Bu masallara hâlâ inanıyor musunuz?”

“Masal mı? Bu masalların gerçekleşmesine sebep vardır herhalde; dayak yiyen anlatmaz. Bunu zihnimde binlerce kez canlandırdım!”

“Peki, size, size niçin dayak atsınlar? Siz bir şey yapmadınız ki!”

“Daha kötü, bir şey yapmadığımı anlarlar ve döverler.”

183 Ne bilirsiniz siz? (Fr.)

“Sizi ta Petersburg’a bu sebeple götüreceklerine inanıyorsunuz, öyle mi?”

“Dostum, hiçbir şey için pişmanlık duymadığımı söylemiştim size. *Ma carrière est finie.*¹⁸⁴ O, benimle Skvoreşniki’de vedalaştıktan sonra artık kendime acımıyorum... Ama üzerime sürülecek leke... *Que dira-t-elle,*¹⁸⁵ bunu duyacak olursa?”

Umutsuzluk içinde bana baktı ve zavallı, kıpkırmızı oldu. Ben de gözlerimi yere indirdim.

“O, bir şey duymayacak, çünkü size bir şey yapmayacaklar. Sizinle ilk kez konuşuyor gibiyim, Stepan Trofimoviç, bu sabah beni o kadar şaşırttınız ki.”

“Dostum, bu korkudan değil, ben korkmuyorum. Bağışlasalar dahi, kılıma bile dokunmadan yine buraya getirselers dahi, yine de mahvolurum. *Elle me soupçonnera toute sa vie...*¹⁸⁶ Benden, yirmi iki sene taptığı şairden, bir fikir adamından!”

“Bu onun aklına bile gelmez.”

Sarsılmaz bir inançla, “Gelir...” diye fısıldadı. “İkimiz bu konuyu Petersburg’dan yola çıkmadan evvel birkaç kez konuşmuştuk, büyük yortu arifesinde, her ikimiz de korkuyorduk... *Elle me soupçonnera toute sa vie...*¹⁸⁷ ve nasıl tersine inandırırırsın? İnanılmayacak bir şey olur. Hem bu kentte kim buna inanır, *c’est invraisemblable...* *Et puis les femmes...*¹⁸⁸ O, sevinecek. Aslında üzülecek, gerçekten üzülecek, yani bir dost gibi, ama içten içe sevinecek... Onun eline ömür boyu bana karşı kullanacağı bir silah vermiş olacağım! Ah, ben bittim, mahvoldum! Birlikte tam yirmi sene süren bir mutluluk... Ve işte!”

Elleriyle yüzünü kapadı.

184 Meslek hayatım sona erdi. (Fr.)

185 Ne der? (Fr.)

186 Yaşamı boyunca benden kuşkulananacak... (Fr.)

187 Ölünceye dek benden kuşkulananacak... (Fr.)

188 Bu inanılmayacak bir şey... Hem sonra, kadınlar da... (Fr.)

“Stepan Trofimoviç, olup bitenleri hemen şimdi Varvara Petrovna’ya bildirseniz nasıl olur?” diye teklif ettim.

“Tanrı korusun!” diyerek titredi ve yerinden fırladı. “Hayatta olmaz! Asla! Skvoreşniki’de vedalaşırken söylenenlerden sonra bunu yapmama imkân yok!”

Gözleri parladı.

Sanırım, bir saatten fazla bir zaman, her an bir şey olmasını bekleyerek oturduk; ne yaparsınız böyle bir düşünceye saplanmıştı. Stepan Trofimoviç yine divana uzandı, gözlerini kapadı ve sessizce bir yirmi dakika kadar yattı; öyle ki onun uyuduğunu ya da kendinden geçtiğini sandım. Birdenbire hızla başından sirkeli havluyu çekip aldı, divandan ayağa fırladı, aynaya atıldı, titreyen elleriyle boyunbağını bağladı ve gök gürlemesini andıran bir sesle Nastasya’yı çağırdı, paltosunu, yeni şapkasını ve bastonunu getirmesini buyurdu.

Daralan bir sesle, “Daha fazla dayanamayacağım,” dedi, “dayanamayacağım, dayanamayacağım!.. Gidiyorum.”

“Nereye?” diyerek ben de ayağa fırladım.

“Lembke’ye. Bunu yapmaya mecburum, *cher*... Bu bir ödev. Ben bir yurttaşım ve bir insanım, bir çöp değilim, haklarım var, ben haklarımı istiyorum... Yirmi sene boyunca haklarımı istemedim, hayatım boyunca onları unutma gafletine düştüm... Ama şimdi haklarımı talep edeceğim. Bana her şeyi, her şeyi söylemek zorunda. Muhakkak bu konuyla ilgili bir telgraf almıştır. Bana sıkıntı vermeye kimsenin hakkı yok, gerekiyorsa tutuklasın, tutuklasın, tutuklasın!”

İnce sesiyle bağırıyor ve tepiniyordu. İçinde bulunduğu bu halden korkmakla birlikte, özellikle elden geldiğince durgun bir sesle:

“Haklısınız.” dedim, “Doğrusu, böyle bir sıkıntıyla oturmaktansa böylesi daha iyi, ama bu haliniz bende endişe uyandırıyor. Bakın, neye benziyorsunuz, bu kılıkla oraya nasıl gidersiniz? *Il faut*

*être digne et calme avec Lembke.*¹⁸⁹ Gerçekten de birinin üstüne atlayıp ısırabilirsiniz.”

“Kendi kendimi ele veriyorum. Doğrudan doğruya aslanın ağzına gidiyorum...”

“O halde ben de sizinle geliyorum.”

“Sizden de bunu beklerdim, gerçekten bir dostun fedakârlığını bekliyordum sizden, ama sadece kapıya kadar, sadece kapıya... Bundan sonra benimle birlikte görünerek isminize leke süremezsiniz! *Oh, croyez moi, je serai calme!*¹⁹⁰ Şu dakikada kendimi...”

“Belki sizinle birlikte gireriz.” diye sözünü kestim. “Dün onların şu saçma kurulundan Visotski aracılığıyla yarınki şölende benim yol gösterici olarak görev almamı beklediklerini bildirdiler... İkrâm işiyle, kadınlarla ve öteki davetlilerle ilgilenmek, herkese yer göstermek ve sol omuzlarında kırmızı beyaz bant taşımak üzere bana da bel bağlıyorlarmış. Kabul etmemeye niyetliydim ama hal böyleyken Yuliya Mihaylovna’yla görüşmeye ne diye sizinle birlikte gelmeyeyim... Böylece içeri ikimiz birlikte gireriz.”

Stepan Trofimoviç başını sallayarak dinliyordu ama hiçbir şey anlamadığı her halinden belliydi. Eşikte duruyorduk.

“*Cher...*” diyerek elini köşedeki kandile doğru uzattı, “Ben hiçbir zaman inanan biri olmadım, ama... Varsın, varsın!” (İstavroz çıkardı.) “*Allons!*”¹⁹¹

Onunla birlikte kapı önüne çıkarken, “Eh, böylesi daha iyi,” diye düşündüm, “yolda temiz hava yardım eder, biz de dinginleşiriz, eve döner uyuruz...”

Ama ben bunları kendi başıma hesaplamıştım. Yolda, Stepan Trofimoviç’i daha da fazla sarsan ve itiraf edeyim, zavallı dostumdan hiç beklemediğim bir atakla karşılaşmama sebep olacak olaylar gerçekleşti. Zavallı, iyi yürekli dostum!

189 Lembke’nin karşısında gururlu ve suskun olmalısınız. (Fr.)

190 Ah inanın bana, azıcık olsun heyecanlanmayacağım! (Fr.)

191 Haydi! (Fr.)

ONUNCU BÖLÜM

FLİBUSTERLER: UĞURSUZ SABAH

I

Yolda başımıza gerçekten de şaşırtıcı bir olay geldi. Ama en iyisi her şeyi sırasıyla anlatmak. Stepan Trofimoviç ile sokağa çıktığımızdan bir saat kadar evvel birçoklarının merakla seyrettiği bir insan kalabalığı görülmüştü; bunlar Şpigulin fabrikasının işçileriydi. Yetmiş kişilerdi, belki biraz daha fazla. Kalabalık sessizce, tam bir düzen içinde yürüyordu. Daha sonra anlattıklarına göre, bu yetmiş kişi, Şpigulin fabrikasında çalışan dokuz yüz işçinin temsilcileri olarak seçilmiş. Fabrika sahiplerinin eksikliğinden yararlanan bu delegasyonun amacı ise fabrikayı kapatırken göz göre göre işçilerin hakkını yiyen -ki bu gerçek şimdi kuşku götürmüyor- idare amirini protesto etmekmiş. Başkaları ise hâlâ, işçilerin temsilci seçmediğini, zaten yetmiş kişinin temsilci olarak pek fazla olduğunu, bu kalabalığı yalnızca kendi haklarını aramak için yola çıkan, haksızlığa uğrayanların oluşturduğunu söylüyor. Yani, daha sonra herkesin diline doladığı bir 'isyan'ın söz konusu olmadığı anlaşıldı. Bazıları kesin olarak bu yetmiş kişinin sıradan birer isyancı olmadığını, siyasi olduklarını, yani asi olmakla birlikte bir de bildiriler aracılığıyla kışkırtılmış işçiler olduğunu düşünüyordu. Kısacası, bu işte birinin etkisi ya da kışkırtması olup olmadığı, şimdiye dek kesin olarak belirlenemedi. Benim düşünceme göre, işçiler bildirileri hiç okumamıştı, kaldı ki okumuş olsalar da bir sözcüğünü bile anlamazlardı; çünkü bildirilerin dili çok basit olmakla birlikte, kullandıkları ifadeler

karmakarıştı. Ama fabrika işçilerinin durumu içler acısıydı. Başvurdıkları polis güçleri onların hakkını aramaya yanaşmadığı için, doğruca 'paşa'ya gitmelerinden, evinin kapısı önünde sessiz soluksuz beklemelerinden ve o görünür görünmez hep birden karşısında diz çökerek, Tanrı'ya yalvarır gibi yalvarmalarından daha doğal ne olabilirdi? Bence burada isyandan söz edemeyiz; çağlardan beri süregelen eski, tarihî bir geleneğin söz konusu olduğu kanısındayım: Rus halkı öteden beri, bir netice alıp almamasına bakmaksızın, doğruca 'paşa'ya gitmeyi sever. İşte bütün olay buydu.

Eminim, Pyotr Stepanoviç, Liputin ya da Fedka gibi birileri mesela 'doldurmak' amacıyla işçilerin arasına karışmış (çünkü bu hususta oldukça kesin belirtiler vardı) olsalar bile, ancak iki, üç, eh diyelim ki beş kişinin aklına girmiş olabilirlerdi. İsyana gelince: İşçiler etki altında kalmış olsalar bile, büyük bir ihtimalle bu yolun çıkmaz bir yol olduğunu anlayarak hemen vazgeçmişlerdir. Fedka hakkında, Pyotr Stepanoviç'ten daha şanslı çıktığını söyleyebilirim. Üç gün sonra çıkan yangında, Fedka dışında iki fabrika işçisinin de parmağı olduğu anlaşıldı. Bir ay sonra ilçelerden birinde eski fabrika işçilerinden üç kişi daha yakalandı, bunlar da kundakçılık ve soyguna katılmışlardı. Fedka ancak bu beş işçiye böyle bir eyleme katılmaya kandırabilmişti.

Her ne halse, yetmiş kişilik işçi delegasyonu sonunda vali konağının önündeki alana gelince düzenli ve sessizce sıraya dizilip beklemeye koyulmuş. Şapkaları ellerinde, o sırada konakta olmayan valinin gelişine kadar beklemişler. neredeyse yarım saat sürmüş bu. Hemen polis gelmiş, sert bir sesle işçilerin dağılmasını buyurmuş. Ama işçiler direnmiş ve valiyi görmeye geldiklerini, kendisiyle konuşmadan bir adım atmayacakları cevabını vermişler. Kararlarının kesin olduğunu ve sert buyrukların netice vermeyeceğini gören polis müdürü, kaşlarını çatarak güya gizli birtakım emirler vermeye başlamış; aslında von Lembke'nin gelmesini beklemeyi yeğlemiş. Polis müdürünün üç atlı arabasıyla uçar gibi gelerek daha arabadayken kavga etmeye başladığı

söylentileri saçmaydı. Bizim İlya İliç'in sarı boyalı arabasıyla yollardan uçarak geçmeyi sevdiği doğrudur. Yan koşumdaki atlar pazaryerindeki bütün tüccarları heyecana getirerek coştukça o, yanlara çakılmış kayışa tutunarak ayağa kalkar ve heykellerde olduğu gibi sağ elini havaya kaldırarak heybetle kenti gözden geçirirdi. Ama bu olayda kavga etmemiştir, arabadan inerken bir sövgü savurmuştu savurmasına, itibarını yitirmemek için başka türlü yapamazdı. Süngü takmış erlerin getirildiği ve topçular ile kazakların getirilmesi için bilmem nereye telgraf çekildiği söylentisi de saçmaydı; şimdi bu masallara onları uyduranlar bile inanmıyor. İtfaiye fiçılarınin getirildiği ve bunlardan işçilere su sıkıldığı da tamamen uydurmaydı. İlya İlyiç, coşarak kimsenin sudan kuru çıkamayacağını bağırıyordu, fiçılar belli ki bu sözlerden yaratıldı, bu husus da başkent gazetelerine kadar yansdı. İşin doğrusu şu ki ilk önce kalabalık, elde bulunan polis güçleriyle kuşatılmıştı, ardından birinci bölge başkomiseri durumu bildirmek üzere Lembke'ye gönderilmişti, o da polis müdürünün arabasına atlayarak, yarım saat evvel von Lembke'nin kendi arabasıyla gittiği Skvoreşniki'ye doğru uçmuştu...

Ama ne yalan söyleyeyim, benim için yine de, sıradan, bütün gailisi valiye şikayetlerini ve isteklerini bildirmek olan bir işçi kalabalığını n(doğru, yetmiş kişiydiler,) nasıl olup da baştan beri temeli sarsmak tehlikesi gösteren birer isyancı olarak kabul edildikleri sorusu çözülmeden kalıyor. Çağırıldıktan yirmi dakika sonra gelen Lembke'nin kendisi niçin bu düşünceye kapılmıştı? Tahminime göre (bu benim görüşüm tabii) idare amiri ile akraba olan İlya İlyiç'in bu kalabalığı isyancı gibi göstermek işine geliyordu. Böyle bir düşünceye de onu yine von Lembke sürüklemişti. Son iki gün içinde Lembke onunla gizli gizli konuşmuştu, gerçi bunlar epey karışık şeylerdi. Ama İlya İlyiç, amirinin, Şpigulin fabrikası işçilerinin sosyalist bir isyana kışkırtıldığı düşüncesine saplandığını sezmişti; hem öylesine saplanmıştı ki isyan falan olmasaydı vali hayal kırıklığına uğradı. Herhalde bizim İlya İlyiç, von Lembke'nin yanından çıkarken

“herhalde Petersburg’ta göze girmek istiyorlar” diye düşünmüş ve “eh, bizim için de gün bugündür” demişti.

İnanıyorum ki zavallı Andrey Antonoviç, kendini göstermek için bile olsa bir isyan çıkmasını istemezdi. Son derece çalışkan bir memurdu, evleninceye kadar da ismi hiçbir ahlaksız olaya karışmamıştı. Bu adamı, masum bir Minhen ile evlenip devletin odun ihalelerine girmek yerine, onu kendi seviyesine yükseltmeyi amaç edinmiş kırk yaşında bir kraliçe ile evlendiği için kim suçlayabilir ki?! Zavallı Andrey Antonoviç’i, İsviçre’deki tanınmış bir kuruma götüren halin ilk belirtilerinin o uğursuz sabahтан başladığını kesin olarak biliyorum. Söylendiğine göre von Lembke şimdi orada yeni yeni gücünü toparlamaya başlamış. Ama o halin belirtilerinin o uğursuz sabah görülmüş olduğunu kabul edersek, o kadar belirgin olmasa da ilk semptomların bir gün evvel, o uğrusuz günün arifesinde görünmüş olduklarını da kabul etmeliyiz.

Son derece güvenilir bir şahitten (diyelim ki Yuliya Mihaylovna’nın kendisi, sonraları neredeyse pişmanlık duyarak -neredeyse diyorum çünkü bir kadın asla tamamen pişman olamaz- bana bu olayı anlattı) bir gün evvel, gece yarısı, saat üçte geldiğini, Andrey Antonoviç’in onu uyandırarak ‘ültilatomu’nu dinlemesini istediğini biliyorum. Söz konusu istek o denli ısrarcıymış ki Yuliya Mihaylovna, başında bigudilerle öfke içinde yatağından kalkıp kanepeye oturarak, alaycı bir küçümsemeyle de olsa, onu dinlemek zorunda kalmıştı. İşte orada ilk kez, Andrey Antonoviç’inin ne hale geldiğini görmüş ve dehşete kapılmıştı. Sonunda aklını başına toplayarak yatışması gereken Andrey Antonoviç, eskisinden daha çok direnmişti. Onun (herhalde bütün evli kadınlarda olduğu gibi) Andrey Antonoviç’e karşı birçok kez deneyip, adamcağızı birçok kez çileden çıkardığı bir dize getirme yöntemi vardı. Bu yöntem, bir saat, iki saat, bir gün, dahası kimi vakit üç gün süren küçümseme dolu bir susmadan ibaretti. Ama ne susma! Andrey Antonoviç ne söylerse söylesin, hatta kendini evin üçüncü katından atmaya bile kalkışsa Yuliya Mihaylovna

susuyordu. Duygu dolu bir insan için bu gerçekten de dayanılmaz bir yöntemdi! Yuliya Mihaylovna, kocasının son günlerdeki tutumu ve yönetim işlerinde karısının Tanrı vergisi yeteneğine karşı gösterdiği kıskançlıktan dolayı mı, yoksa kocasının ileriye gören siyasi amaçlarını anlamadan toplum içinde gençlere karşı takındığı tavrı eleştirmesine kızdığından mı ya da nihayet kör ve anlamsız biçimde Pyotr Stepanoviç'ten kıskandığına öfkelenildiğinden dolayı mı bilinmez, gecenin üçü olmasına ve Andrey Antonoviç'in, şimdiye kadar görmediği heyecanına bakmaksızın yumuşamamaya karar vermişti. Andrey Antonoviç, karısının yatak odasında, kendinden geçerek bir aşağı bir yukarı, sağa sola gidip gelirken ona içinde birikenlerin hepsini, hepsini, yani bütün gerçekleri, birbirinden kopuk bir şekilde söylemişti, çünkü 'bıçak kemiğe dayanmıştı.' Herkesin kendisiyle alay ettiğinden ve 'kendisini burnundan çekip sürüklediğinden' söz ederek konuşmaya başlamıştı. Hemen o anda onun gülümsediğini fark ederek, tiz bir sesle, "Bu sözcük umurumda değil!" diye bağırdı, "Bu bir gerçek!.. Hayır, hanımefendi, vakit geldi; biliniz ki şimdi gülecek zaman değil. Biz iddialı bir kadının yatak odasında değiliz, gerçeği söylemek için yeryüzünde karşılaşan birbirinden farklı görüşlü iki varlığız." (Aslında doğru düşüncelerini anlatmak için en doğru ifadeleri bulamıyor ve şaşırıyordu.) "Siz, siz, hanımefendi, bu göreve gelmem için ısrar eden sizdiniz ve bunu yalnızca sizin için, sizin itibar düşkünlüğünüzden dolayı kabul ettim... Sinsi sinsi gülümsüyorsunuz öyle mi? Biliniz ki hanımefendi, biliniz ki ben bu görevin üstesinden gelirdim, bunun gibi on görevin üstesinden gelirdim, çünkü gereken yeteneklere sahibim; ama sizinle başa çıkmam imkânsız çünkü sizin yanınızdayken bütün yeteneklerimi kaybediyorum. Aynı yerde iki yönetim merkezi bulunamaz, siz ise yönetim merkezlerini ikiye çıkardınız: Biri benimki biri de sizin yatak odanızdaki... İki yönetim merkezi, hanımefendi, ama ben buna izin veremem, veremem, veremem! Makam sahibi biri iseniz bir tane yönetim merkezi olmalı, iki tane olmasına imkân yoktur... Bu aile içinde de geçerlidir...' De-

vam ederek, ‘Siz bana neyle karşılık verdiniz peki?’ diye devam etti bağırarak. ‘Evlilik hayatımızın her anını benim ne kadar değersiz, aptal, dahası bir alçak olduğumu kanıtlamaya çalışarak geçirdiniz. Bunun karşılığında ben ise her an hiç de değersiz ve aptal biri olmadığımı ve herkesi asil davranışlarımla etkilediğimi kanıtlamaya çalıştım. Peki söyler misiniz, bu her iki taraf için de alçaltıcı değil mi?’

Bunları söyledikten sonra hızlı hızlı ve sık sık ayağını halıya vurmaya başladı, öyle ki Yuliya Mihaylovna, kaşlarını çatarak heybetle yerinden kalktı. Lembke çabucak yelkenleri suya indirdi, ama bu kez duyulandı ve hıçkırmaya (evet, hıçkırmaya) başladı, Yuliya Mihaylovna’nın susması karşısında gittikçe kendinden geçerek neredeyse beş dakika boyunca göğsünü yumrukladı. Sonunda ipin ucunu tamamen kaçırdı ve onu Pyotr Stepanoviç’ten kıskandığını söyleyiverdi. Budalalık ettiğinin farkına vararak aşırı derecede öfkелendi ve Tanrı’yı inkâr etmelerine izin vermeyeceğini, ‘onun saygısız ve dinsiz gün toplantılarını’ dağıtacağını, ‘bir valinin Tanrı’ya inanmak mecburiyetinde olduğunu’, ‘bu sebeple karısının da inançlı biri olması gerektiğini’ bağırarak söyledi; hanımefendinin etrafında dolanan asi gençlere tahammül etmek zorunda olmadığını ve tahammül etmeyeceğini vurguladı:

“Herkesin beni hor görmesinin sebebi sizsiniz hanımefendi, sadece siz; sizin etkiniz altında kalan herkes benden nefret ediyor. Ama yapmanız gereken tam tersi, kendi itibarınız için kocanızı düşünmeniz, o yeteneksiz bir budala olsa bile (ben ise hiç de yeteneksiz biri değilim) onun zeki olduğunu kabul etmeniz ve her yerde herkesin önünde de bunun arkasında durmanız gerekir.”

Kadın meselesini yok edeceğini, hemen yarın mürebbiyeler yararına düzenlenmek istenen şöleni yasaklayacağını (Tanrı bütün mürebbiyeleri kahretsin!), dahası ilk gördüğü mürebbiyeyi Kazakların gözetiminde il sınırları dışına çıkaracağını söyledi. “Size inat! Size inat!” diye tiz sesler çıkarıyordu. “Biliyor musunuz, biliyor musunuz?” diye bağırdı. “Sizin bu alçaklar fabrika işçilerini is-

yana kışkırtıyorlar ve ben bunun farkındayım?! Özellikle bildiri dağıttıklarını biliyor musunuz, özellikle! O dört alçağın isimlerini bildiğimden haberiniz var mı sizin?! Bütün bunlar aklıma gelince aklımı oynatıyorum, kesin olarak aklımı oynatıyorum!”

Derken tam burada Yuliya Mihaylovna birdenbire sessizliğini bozdu ve bütün bunların saçma olduğunu, onun bunu pek ciddiye aldığını, kışkırtıcı gençlere gelince kendisi sadece bu dört kişiyi değil, hepsini bildiğini (yalan söylüyordu) ama bu yüzden aklını oynatmayı düşünmediğini, tersine kendi aklına daha çok güvenmeye başladığını ve her şeyi kesin olarak düzene sokacağını dan emin olduğunu söyledi. Bu amaçla gençleri yönlendirmek, akıllarını başlarına toplamalarını sağlamak, beklemedikleri bir anda planladıkları her şeyden haberdar olup, ardından bu gençlere yeni, ahlaklı ve geleceği aydınlatan eylemlere imza atmak için yeni amaçlar göstermek gerekirdi. Ah, o anda Andrey Antonoviç ne duruma geldi! Pyotr Stepanoviç’in kendisini yine atlattığını, alay ettiğini, Yuliya Mihaylovna’ya kendisinden evvel ve daha çok şey açtığını ve sonunda, belki de Pyotr Stepanoviç’in bütün eylemlerin elebaşı olduğunu anlayınca büsbütün çileden çıktı. “Şunu bil, aklını kaçırmış, her tarafa zehrini saçan kadın, bil ki senin bu değersiz, alçak âşığını tutuklatır, kollarına kelepçe taktırır ve küreğe yollarım ya da senin gözlerinin önünde kendimi pencereden aşağı atarım!”

Bu tirat karşısında Yuliya Mihaylovna öfkesinden yemyeşil kesilerek uzun uzun, çınlayan, alçalıp yükselen bir kahkaha attı, aynı yüz bin ruble karşılığında çağrılan ve Fransız tiyatrosunda kokot rolü oynayan Parisli bir aktrisin kıskanç kocasının yüzüne güldüğü gibi gülüyordu. Von Lembke pencereye atılacak oldu, ama birdenbire olduğu yere mihlanmış gibi durdu, kollarını göğsünde kavuşturdu ve ölü gibi bembeyaz bir halde gülen karısına uğursuz gözlerle bakarak, “Biliyor musun, biliyor musun, Yuliya...” diye boğulur gibi ve yalvaran bir sesle mırıldandı, “Ben de bir şey yapabilirim, bunu biliyor musun?” Ama son sözleri üzerine karısının daha güçlü bir kahkaha attığını görünce dişlerini sıktı,

inledi ve birdenbire atıldı; hayır pencereye değil, yumruğunu kaldırarak karısının üstüne atıldı! Yumruğunu indirmede, hayır, bin bir kere hayır, ama bu onun son gücünü de yiyip bitirdi ve hemen oracıkta bayılacak gibi oldu. Nereye bastığını bilmeyerek çalışma odasına kadar gidebildi, kendisi için hazırlanmış yatağa soyunmadan, yüzükoyun yattı, çarşafı başına çekip uyumadan, düşünmeden, bağrına taş basarak ruhunda ağır bir tedirginlikle iki saat kadar yattı. Ara sıra sıkıntılı bir titreme geçiriyordu. Belleğinde birbirini tutmayan saçma sapan şeyler canlanıyordu: Bazen on beş sene evvel Petersburg'da sahip olduğu, yelkovanı düşmüş eski duvar saatini gözlerinin önüne geliyordu. Bazen de daima neşeli arkadaşı memur Milboa'yı ve onunla Aleksandrovski parkında yakaladıkları serçeyi, sonra da ikisinden birinin artık sekizinci sınıf bir memur olduğunu hatırlayıp bütün parkı çınlatan kahkahalarla güldükleri geliyordu aklına. Sanırım, sabahın yedisine doğru, kendisi de farkında olmadan güzel düşler görerek tatlı tatlı uyudu. Saat on sularında uyanınca deli gibi yatağından fırladı, bir anda her şeyi hatırladı ve elinin ayasıyla sertçe alnına vurdu; o sabah ne kahvaltıyı, ne Blum'u, ne polis müdürünü, ne de başkanlık etmek için X... toplantısında hazır bulunması gerektiğini söylemeye gelen memuru görmek istedi. Hiçbir şey duymuyor ve anlamak istemiyordu. Yaramaz bir çocuk gibi Yuliya Mihaylovna'nın yatak odasına koştu. Orada senelerdir Yuliya Mihaylovna'nın yanında yaşayan soylulardan yaşlı bir kadın olan Sofiya Antropovna, hanımefendinin saat onda büyük bir kalabalık ve üç arabayla Varvara Petrovna'ya, Skvoreşniki'de iki hafta sonra düzenlenmesi planlanan ikinci şölen için belirlenen mekânı görmeye gittiklerini; bunu da daha üç gün evvelden Varvara Petrovna'yla kararlaştırdıklarını söyledi. Bu haberden şaşkına dönen Andrey Antonoviç çalışma odasına döndü ve hemen atların koşulmasını buyurdu. Bir dakika bile bekleyemezdi. Onun ruhu Yuliya Mihaylovna'ya susamıştı, ona şöyle bakmak, yanında hiç olmazsa beş dakikalığına bulunmak istiyordu. Kim bilir belki Yuliya Mihaylovna yüzüne bakar ve

onu görünce yine eskisi gibi gülümser, bağışlardı onu. "Ah! Araba ne oldu?" Masanın üstünde duran kalın kitabı açtı (kimi vakit kitabı rastgele açarak ilk sayfasının üstten iki satırını okuyarak niyet tutardı.). Çıkan şey: "*Tout est pour le mieux dans le meilleur des mondes possibles.*"¹⁹² Tükürdü ve arabaya koştu, "Skvoreşniki'ye arabacı!" diye haykırdı. Arabacı, beyefendinin bütün yol boyunca durmadan daha hızlı gitmesi için atları koşturduğunu, ama malikâneye yaklaşırken birdenbire yine kente geri dönmesini buyurduğunu, "Çabuk, lütfen çabuk!" dediğini, kent surlarına yaklaşırken arabayı yine durdurmasını buyurduklarını, arabadan inerek yolun karşısına geçtiklerini, kıra doğru yürüdüklerini, herhangi bir ihtiyaç için indiklerini sandığını, ama beyefendinin durduğunu ve çiçekleri gözden geçirmeye başladığını, bunun tuhafına gittiğini ve büsbütün kuşkulanmaya başladığını, anlatıyordu.

O sabahki havayı iyi hatırlıyorum: Açık ama rüzgârlı bir eylül günüydü; yoldan ayrılan Andrey Antonoviç'in önünde çoktan ekinleri toplanmış bir tarlanın hazin görünümü uzayıp gidiyordu; uluyan rüzgâr, solmaya yüz tutan cılız, sarı çiçekleri sarsıyordu. Kendisini ve kaderini, güzün ayazıyla solan çiçeklere mi benzetmişti, kim bilir? Sanmıyorum. Hatta bence tam tersine; arabacının ve o sırada oraya polis müdürünün arabasıyla gelen birinci bölge baş komiserinin gerçekten de valiyi elinde bir demet sarı çiçekle gördüğünü söylemesine rağmen, Lembke'nin sarı çiçekleri fark bile etmediğini sanıyorum. Görevine düşkün bir yönetim adamı olan bu baş komiser Vasilij İvanoviç Flibustiyerov, kentimize yeni gelmişti, ama daha şimdiden ataklığı, uygulama yeteneği ve içkiye düşkünlüğü ile ün salmıştı bile. Baş komiser arabadan fırlamış ve valinin içinde bulunduğu tuhaf hale aldırmadan uğraştığını görünce 'kentte huzursuzluk' olduğunu bir çırpıda bildirmişti.

192 "Mümkün olanlar arasında olan her şey bu dünyada en iyidir." (Fr.) Voltaire, *Candide*.

Andrey Antonoviç, asık bir yüzle, ama hiç şaşkınlık göstermeden sanki çalışma odasındaymış gibi, ona başını çevirdi:

“Ne? Ne var?”

“Birinci bölge başkomiseri, Flibustiyerov, ekselans, kentte isyan var.”

Andrey Antonoviç dalgın dalgın, “Flibustiyerler mi?”¹⁹³ diye sordu.

“Evet ekselans, Şpigulin fabrikası işçileri ayaklandılar.”

“Şpigulin işçileri!..”

Şpigulin ismini duyar duymaz bir şey hatırlar gibi olmuştu. Hatta titredi ve parmağını alnına götürerek ‘Şpigulin’ diye mırıldandı. Sessizce ama hâlâ düşünceli ve hiç aceleci davranmadan arabaya yürüdü, bindi ve kente sürmesini buyurdu. Baş komiser de onun arkasından kendi arabasıyla yollandı.

Yolda gelirken kafasından büyük ihtimalle birçok ilginç düşünce geçmiştir, ama vali konağının önündeki alana girerken kesin bir niyeti ya da planı olduğunu sanmıyorum. Ancak sıraya dizilmiş kararlı ‘isyancıları’ ve güçsüz (belki de kasten güçsüz) polis kordonunu, polis müdürünü ve bekleyiş içinde kendisine çevrilmiş bakışları görünce kan beynine sıçradı. Solgun bir yüzle arabadan indi.

Beklenmedik bir anda, zayıf bir sesle ve boğulur gibi, “Şapkalar çıkarılsın!” diye tiz bir sesle bağırdı ve ardından, “Diz çökün!” diye ilave etti; bunu bence kendisi de beklemiyordu. İşte bu beklenmedik sözler daha sonra gerçekleşen olayları açıklayabildi. Tıpkı yortuda yukarıdan fırlayan bir kızağın dağın ortasında durmasının mümkün olmayışı gibi onun da durdurulması imkânsızdı artık. Ne yazık ki Andrey Antonoviç, hayatı boyunca sakın tabiatıyla anılırdı ve asla kimseye bağırılmaz, ayaklarını yere

193 Flibustiyer, Fransızcada korsan demektir. Anlam genişlemesiyle bu sözcük yalancı, dolandırıcı anlamında da kullanılır. (Ç.N.)

vurmazdı; işte böyleleri için herhangi bir sebeple kızaklarının birdenbire dağdan kayması çok daha tehlikelidir. Başı çılgınca dönmeye başlamıştı.

Lembke, daha tiz bir sesle, “Flibustiyerler!” diye bağırdı her nedense ve sesi kısıldı. Belli ki henüz ne yapacağını kestirememişti, ama hemen şimdi bir şeyler yapacağını bütün varlığıyla hissederek durdu.

Kalabalıktan, “Tanrım!” diye bir ses duyuldu. Bir genç istavroz çıkarmaya başladı; üç dört kişi gerçekten diz çökecek oldular, ama ötekiler üç adım kadar hep birlikte öne çıktılar ve birdenbire bir ağızdan konuşmaya başladılar: ‘Beyefendi ...’, “kırk köpeğe pazarlık etmiştik...”, “sen izin ver anlatalım...” vs. Bir şey anlamak mümkün değildi.

Ne yazık ki Andrey Antonoviç, hiçbir şey dinleyip anlayabilecek halde değildi; elinde çiçek demetiyle öylece duruyordu. Bir isyan söz konusu olduğuna kesinlikle inanıyordu, tıpkı az önce Stepan Trofimoviç’in kendisinin Sibiry’a götürüleceğine inandığı gibi. Kalabalığın, gözlerini açmış kendisine bakan ‘isyancılar’ın arasında onları ‘kışkırtan’ Pyotr Stepanoviç’i görür gibi oldu; dün akşamdan beri kendisini bir an rahat bırakmayan, nefret ettiği Pyotr Stepanoviç...

“Sopa getirin!” diye bağırdı aniden.

Ortalığı ölü bir sessizlik kapladı.

Edindiğim sağlam bilgilere ve tahminime göre olaylar böyle gelişmişti. Ama daha sonra ne olup bittiği konusunda elimdeki bilgiler ve tahminlerim pek öyle kesin değil. Ne olursa olsun elimizde su götürmeyecek bazı bilgiler mevcut.

Birincisi, sopalar pek çabuk ortaya çıkmıştı; anlaşılan valinin gelmesini beklerken önsezerleri güçlü olan polis müdürü onları önceden hazırlatmıştı. Sadece iki kişi cezalandırıldı, üçüncü bir kişinin daha cezalandırılmış olduğunu sanmıyorum; üsteliyorum da. Bütün işçilerin ya da hiç değilse yarısının cezalandırıldığı

baştanbaşa uydurma. Oradan geçen yoksul ama soylu bir hanımefendinin tutuklanıp dövüldüğü de tamamen saçma. Gerçi bir süre geçtikten sonra Petersburg gazetelerinden birinde bu kadınla ilgili bir haber okudum. Mezarlığa yakın olan yoksullar evinde yaşayan Avdotya Petrovna Tarapigina misafirlikten döndüğü sırada alandan geçerken doğal bir merakla seyirciler arasına sokulmuş, ne olup bittiğini görünce “Ne büyük bir ayıp!” demiş tükürerek. Onu görünce hemen oracıkta ‘hesabını görmüşler.’ Bu olay hakkında yalnız yazmakla kalsalar iyi, onun adına acele bir bağış kampanyası bile açtılar. Ben de yirmi kopek bağışta bulundum. Peki ne oldu dersiniz? Anlaşılan Tarapigina diye biri yokmuş! Bizzat kendim mezarlıktaki yoksullar evine kadar gittim. Orada Tarapigina ismini duymadıkları anlaşıldı; üstelik ortalıkta dolaşan söylentiden söz açtığım zaman da acayip bozuldular. Bu Avdotya Petrovna’dan bahsetmemin sebebi Stepan Trofimoviç’in başına neredeyse buna benzer bir şey geldiği için (yani Tarapigina gerçekten var olsaydı). Hatta bence işin aslı şu ki, Tarapigina hakkındaki bu anlamsız hikâye, Stepan Trofimoviç’in başına gelen olaydan kaynaklanmıştır. Zavallı dostumun ismini her nedense Tarapigina’ya çevirmiş olabilirler. Biz alana gelince Stepan Trofimoviç’in yanımdan nasıl ayrıldığını anlayamıyorum. Kötü şeyler olacağını hissederek onu alanın çevresinden dolaştırıp vali konağının kapısına getirmek istemiştin, ama meraka kapılar olarak karşılaştığım ilk insana neler olduğunu sormak üzere bir dakika kadar durdum. Stepan Trofimoviç, artık yanımda değildi. Önsezime uyarak hemen onu en tehlikeli yerde aramaya koştum; nedense onun kızağının da dağdan uçtuğunu hissetmiştim. Gerçekten de onu olayların tam ortasında buldum. Hatırlıyorum, elini yakaladım, ama kısık bir sesle ve gururlu bir bakışla:

“*Cher,*” dedi, sesi gergindi, “burada, alanda, gözlerimizin önünde böyle apaçık davrandıklarına göre, demek ki bu... Adamdan her şey beklenebilir...”

Öfkesinden titreyerek, kafa tutan bir tavırla suçlayan, öfkeli parmağını iki adım ötede duran ve gözlerini alabildiğine açarak bize bakan Flibustiyerov'a çevirdi.

Öteki, bundan huylanıp kabarak, "Bu ha?.." diye bağırdı. "Bu da kim? Sen kimsin?" diyerek yumruklarını sıkıp ilerledi, kudurmuşçasına, acı acı ve umutsuzluk içinde bağırdı, (aslında Stepan Trofimoviç'i çok iyi tanıdığını belirtmeliyim). Bir an daha ve kesinlikle yakasına yapışacaktı; ama çok şükür Lembke bu bağırış üzerine başını çevirdi. Şaşkınlık içinde ama dikkatle Stepan Trofimoviç'e baktı, bir şey hatırlar gibi oldu ve kolunu salladı. Flibustiyerov durdu. Stepan Trofimoviç'i kalabalıktan uzaklaştırdım. Gelgelelim, belki kendisi de artık gerilemek istiyordu.

"Eve, hadi artık eve gidelim..." diye üsteliyordum, "Bize dayak atmadılarsa bunu Lembke'ye borçluyuz."

"Gidin dostum, gidin, sizi de tehlikeye sokuyorum. Önünüzde koskocaman bir hayat var, başarı sizinle olsun. *Mon heure a sonnée.*"¹⁹⁴

Kendinden emin bir halde vali konağının merdivenlerine yöneldi. Kapıcı beni tanıyordu; ona, ikimizin de Yuliya Mihaylovna'ya geldiğimizi söyledim. Kabul salonunda oturduk ve beklemeye başladık. Dostumu yalnız bırakmak istemiyordum. Ama kendisine bir şey söylemeyi de gereksiz buluyordum. Yurdu için ölümü göze almış bir hali vardı. Ben giriş kapısına yakın bir köşede oturdum, o ise karşımdaki köşede; düşünceye dalarak başını önüne eğmiş, iki eliyle hafifçe bastonuna dayanıyor, geniş kenarlı şapkasını sol elinde tutuyordu. Böylece on dakika kadar oturduk.

II

Birdenbire hızlı adımlarla içeri Lembke girdi, yanında polis müdürü vardı; dalgın dalgın bize baktı ve aldırış etmeden çalışma odasına gidecek oldu, ama Stepan Trofimoviç önüne geçip yo-

194 Benim sonum geldi. (Fr.)

lunu kesti. Stepan Trofimoviç'in uzun, hiç kimseye benzemeyen boyu etkisini gösterdi.

Lembke durdu, "Kim bu?" diye sordu şaşkınlıkla polis müdürüne; Stepan Trofimoviç'i baştan ayağa gözden geçirmeye devam ediyordu.

Stepan Trofimoviç, "Stepan Trofimoviç Verhovenski, ekselans." diye cevap verdi, görkemle başını eğerek. Ekselans önündekini incelemeye devam ediyordu; daha doğrusu bön bön bakıyordu.

"Ne hakkında görüşeceksiniz?" dedi sabırsız bir tavırla, belli ki Stepan Trofimoviç'i dilekçe vermeye gelmiş biri sanmıştı.

"Bugün tarafınızdan görevli bir polis memuru evimde arama yaptı. Bu vesileyle..."

Lembke, birdenbire bir şey hatırlamış gibi, "İsminiz, isminiz!" diye sordu sabırsızlıkla.

Stepan Trofimoviç, etkili bir ses tonuyla, "Stepan Trofimoviç Verhovenski..." diye tekrarladı.

"Haa! Siz... Şu... Sayın bayım, eylemlerinizin niteliği... Profesör-sünüz, öyle değil mi?"

"Bir zamanlar X... üniversitesinde gençlere bazı dersler verme şerefine erişmiştim."

Von Lembke, "Gençlere!" diye atıldı, gerçi bahse girerim sorunun ne olduğunu, kiminle konuştuğunu bile henüz anlamamıştı. "Sayın bayım, buna izin veremem." dedi birdenbire öfkeyle. "Gençler mençler bilemem. Bildiri dağıtmak suçtur. Toplum düzenine yapılan bir saldırı... Nedir istediğiniz?"

"Tersine, sizin benden bir isteğiniz var. Daha doğrusu, hanımefendi karınızın... Yarınki şölende eserlerimden birini okumamı rica etmişti. Ben sizden bir şey istemeye değil, haklarımı aramaya geldim..."

“Şölen mi? Şölen olmayacak. Ben sizin şöleninize izin vermiyorum. Gençlere ders ha? Ders?” diye bağırdı öfkeden kendinden geçmiş bir halde.

“Benimle daha nazik konuşmanızı, ayaklarınızı yere vurmamanızı ve bir çocuğu paylar gibi bağırmamanızı isterdim, ekselans...”

Von Lembke, “Herhalde kiminle konuştuğunuzu biliyorsunuz.” diyerek kızardı.

“Biliyorum, ekselans...”

“Ben toplum düzenini koruyorum, sizse onu yıkıyorsunuz!.. Yıkıyor-su-nuz! Siz... Haa! Kim olduğunuzu hatırladım: Generalin karısı Stavrogina’nın evinde eğitimci olarak bulundunuz değil mi?”

“Evet, ben... General karısı Stavrogina’nın evinde... Eğitimciyim.”

“Yirmi sene boyunca şimdi kabına sığmayan şu gençleri yetiştirdiniz... Bugün de bunun meyvelerini topluyorsunuz... Galiba sizi az önce alanda da görmüştüm. Ama dikkat ediniz, sayın bayım, dikkat ediniz! Bu işin sonuçları bilinmektedir. İnanın ki ben sizi göz önünde tutuyorum. Ben, sayın bayım, sizin ders okutmanıza izin veremem, izin veremem. Böyle ricalarla bana başvurmayınız.”

Yine geçip gidecek oldu.

“Yanıyorsunuz, yanıldığınızı tekrar söylüyorum ekselansları! Hanımefendi karınız, benden yarınki şölede ders değil de edebî bir eserimi okumamı rica etmişti. Ama ben okumaktan vazgeçiyorum. Rica ederim, ne suretle, neden bugün evimde arama yapıldı? Bazı kitaplarımı, kâğıtlarımı, benim için değerli olan özel mektuplarımı alıp bir el arabasıyla kent sokaklarında dolaştırarak götürdüler...”

Lembke, “Evinizde kim araba yaptı?” diyerek kendine geldi ve birdenbire kızardı; hemen polis müdürüne döndü. O sırada kapıda Blum’un eğik, uzun, biçimsiz bedeni görüldü.

Stepan Trofimoviç, “İşte bu memur.” diyerek onu işaret etti.

Blum, suçlu ama bir adım bile geriye atma niyetinde olmayan bir tavırla ilerledi.

Lembke, öfkeli bir sesle ona, “*Vous ne faites que de bêtises.*”¹⁹⁵ dedi; belli ki kendini toparlamıştı. Kızarak, “Bağışlayınız...” diye mırıldandı. “Bütün bunlar... Bütün bunlar sadece bir yanlış anlama.”

Stepan Trofimoviç, “Ekselans,” diye söze başladı, “gençliğimde buna benzer bir olaya tanık olmuştum. Bir gün tiyatrodaki fuayede biri hızla orada duran bir adama yaklaştı ve herkesin önünde ona bir tokat attı. Ama daha o anda, tokadı atmak istediği o adam değil de bambaşka biri olduğunu fark etti. Öfkeyle, değerli zamanını harcamış bir adam tavrıyla ona hızlı hızlı ve aynı şu anda ekselansınızın yaptığı gibi ‘Yanıldım, bağışlayınız...’ dedi. Aşağılamaya uğrayan adam, bağırma devam edince öteki ona büyük bir öfkeyle: ‘Bunun bir yanılma olduğunu söylüyorum ya, daha ne diye bağırıp duruyorsunuz!’ demişti.”

Lembke, “Bu... Bu, çok gülünç...” diyerek yarım ağızla gülümsedi, “Ama... Ama ne kadar mutsuz olduğumu görmüyor musunuz?”

Bunları neredeyse ağlayarak söyledi ve elleriyle yüzünü örtmek istedi.

Bu beklenmedik hıçkırıklar dayanılmayacak bir şeydi. Belli ki vali dünden beri neler olup bittiğini yeni anlıyordu; küçük düşürücü, çaresiz bir umutsuzluk anıydı; bağırarak hüngür hüngür ağlıyordu. Stepan Trofimoviç ona deliymiş gibi baktı, ardından başını öne eğdi ve içten bir sesle:

“Ekselans, kendinizi üzmeyiniz, yalnız emredin de kitaplarımı, mektuplarımı geri versinler...” dedi.

195 İşiniz gücünüz saçmalamak.

Onun sözleri yarıda kaldı. Tam bu sırada Yuliya Mihaylovna, yanında büyük bir kalabalıkla eve dönmüştü. Ama bütün olan biteni elden geldiğince ayrıntılı bir biçimde anlatmak istiyorum.

III

Birincisi, arabalardan inen kalabalık salona girmişti. Yuliya Mihaylovna'nın odalarına dış kapının yanından ayrı bir giriş kapısı vardı; ama bu kez hep birden salondan geçmeye karar vermişlerdi. Sanırım bunun sebebi Stepan Trofimoviç'in orada bulunmasıydı, çünkü onun başına gelenleri ve Şpigulin fabrikası işçileriyle olanları daha kente girerken Yuliya Mihaylovna'ya bildirmişlerdi. Hanımefendiye bunu bildiren, bir kabahati yüzünden geziye katılamayan, böylelikle her şeyi herkesten evvel öğrenen Lyamşin idi. Lyamşin öfkeli bir sevinçle kiralık Kazak atına atlayarak Skvoreşniki'den dönen kalabalığı karşılamak üzere yola düşmüştü. Kararlılığı ile bilinen Yuliya Mihaylovna, her şeye rağmen bu şaşkınlık verici haberleri duyunca biraz utanç duymuştu; ama herhalde yalnızca bir an. Olayın siyasi boyutu mesela, onu telaşlandırmamış olsa gerek: Pyotr Stepanoviç ona Şpigulin isyancılarının tümünü sopadan geçirmek gerektiğini en az dört kere söylemişti. Pyotr Stepanoviç şu son dönemde onun için güvenilir bir otorite olmuştu. "Ama yine de o bana bunun hesabını verecek" diye geçirmişti içinden, tabii ki kocasını kastederek. Bu arada Pyotr Stepanoviç'in sanki özellikle geziye katılmadığını, kısacası sabahdan beri kimsenin onu hiçbir yerde görmediğini de belirtmeliyim. Sırası gelmişken şunu da söylemeliyim ki Varvara Petrovna, misafirleri kendi evinde kabul ettikten sonra yarınki gösteri konusunu görüşecek kurulun son toplantısında bulunmak amacıyla misafirleriyle birlikte kente döndü. (Yuliya Mihaylovna ile aynı arabaya binmişti.) Lyamşin'in Stepan Trofimoviç'e ilişkin haberleri onu da ilgilendiriyor, hatta belki heyecanlandırıyordu.

Andrey Antonoviç'le hesaplaşma hemen başlamıştı. Ne yazık ki o, bunu güzel karısının yüzüne bakar bakmaz anlamıştı. Yuliya Mihaylovna zarif, büyüleyici bir gülümsemeyle bakımlı, güzel elini Stepan Trofimoviç'e uzattı ve onu gönül alıcı sözlerle karşıladı. Sanki bu sabah bütün amacı Stepan Trofimoviç'i sonunda evinde gördüğü için elden geldiğince çabuk koşmak ve gönlünü almaktı. Sabahki aramayı dilden dudağa getirmede, sanki henüz bir şeyden haberi yoktu. Kocasına ne baktı, ne de bir söz söyledi, sanki Andrey Antonoviç salonda yoktu. Hanımefendi Stepan Trofimoviç'e hemen el koydu -sanki Lembke ile aralarında bir konuşma olmamış gibi, olsa bile bunu sürdürmeye değmiyormuş gibi- onu salona sürükledi. Tekrar ediyorum: Yuliya Mihaylovna, yüksek sosyeteye yakışan tavır ve hareketlerine rağmen bir kez daha büyük bir gaf yapmıştı. Bu biraz da Karmazinov'dan kaynaklanıyordu. O da Yuliya Mihaylovna'nın ricası üzerine Skvoreşniki gezisine katılmıştı, böylece Varvara Petrovna'ya ilk ziyaretini yapmıştı. (Tabii Varvara Petrovna bunu bir onur saydığı için büyük yazara tam anlamıyla hayran kalmıştı.) Daha kapıda (herkesten sonra içeri girmişti) Stepan Trofimoviç'i görünce bağırarak ve Yuliya Mihaylovna'nın konuşmasını kesmeyi göze alarak onu kucaklamaya koşmuştu.

“Sizi yüzyıllardan beri görmedim, aziz dostum! Sonunda... *Excellent ami.*”¹⁹⁶

Yanaklarını uzatarak, tabii ki her zamanki gibi öpüşecek gibi yapmıştı; onunla gelen Verhovenski, kendisine uzatılan yanağı öpmek zorunda kalmıştı.

O gece bana günün olaylarının üzerinden geçerek, “*Cher,*” dedi, “o dakikada hangimizin daha alçak olduğunu merakla düşünüyordum... Beni küçük düşürecek bir tavırla sarılan o muydu, yoksa nefretle başımı çekmem gerekirken, ondan iğrendiğim halde yanağını öpen ben mi? Korkunç...”

196 Aziz dostum. (Fr.)

Karmazinov, “Haydi, anlatın, her şeyi anlatın.” diye atıldı, yapmacık bir tavırla, yirmi beş senelik bir hayatı hemen tutup atmak mümkünmüş gibi. Ama bu aptalca tavır yüksek sosyetenin kabul ettiği nezaket kurallarından biriydi.

“Sizinle son kez Moskova’da Granovskiy’nin onuruna verilen yemekte görüştüğümüzü hatırlatmalıyım, o zamandan bu yana yirmi dört sene geçti...” diye söze başladı akla (akla uygun demek ki nezaket kurallarına aykırı) uygun bir biçimde Stepin Trofimoviç.

Karmazinov, cırlak bir sesle ve senli benli onun sözünü kesti:

“*Ce cher homme...*”¹⁹⁷ dedi. “Ama, aziz dostum Madame Lembke, bizi kabul salonuna götürün. Orada oturup bize her şeyi anlatacaktır.”

O gece, Stepan Trofimoviç, öfkeden titreyen bir sesle bana yakınıyordu.

“Ve bununla birlikte, o kadın kılıklı ve sinir bozucu herifle hiçbir zaman yakın dost değildik. O zamanlar çocuk denecek bir yaşıydık ve ondan o zamandan beri nefret ederim... Tabii o da benden nefret ederdi.”

Yuliya Mihaylovna’nın kabul salonu hemen doldu. Varvara Petrovna umursamaz görünmek istemesine rağmen fazla heyecanlıydı; onun Karmazinov’a iki üç kez nefretle, Stepan Trofimoviç’e de öfkeyle baktığını gördüm. Stepan Trofomoviç’e bakışında öfkeli bir kıskançlık ve korku vardı: Stepan Trofimoviç, Karmazinov’un önünde kendini küçük düşürseydi, fırlayıp onu dövmeye hazır gibiydi... Misafirlerin arasında Liza’nın da bulunduğunu söylemeyi unuttum, onu hiç bu kadar tasasız, neşeli ve mutlu görmemiştim. Tabii Mavrikiy Nikolayeviç de oradaydı. Yuliya Mihaylovna’nın her zaman yakın çevresini oluşturan, şımarıklığı neşe, metelik etmeyen yüzüzlükleri de zekâ yerine geçen deli-

197 Bu sevimli adam. (Fr.)

kanlıların arasında iki üç yeni yüz de fark ettim: Kente nereden geldiği bilinmeyen ne idüğü belirsiz bir Leh, iri yarı, yaşlı, kendi esprilerine yine kendisi gülen bir Alman doktor ve sonunda Petersburg'dan gelmiş, yapmacık devlet adamı tavırları olan, sivri uzun yakalı genç bir prens vardı. Belli ki Yuliya Mihaylovna bu prene çok değer veriyordu ve salonunda bulunan öteki misafirler için kaygı duyuyordu.

Stepan Trofimoviç, aşırı yapmacık bir sosyetik tavırla kanepeye kurularak ve Karmazinov'dan aşağı kalmayacak bir biçimde peltekleşerek, "*Cher M. Karmazinoff...*"¹⁹⁸ diye başladı. "...bizim yaşımızda, belirli bir dünya görüşüne sahip birinin hayatı, yirmi beş sene geçmiş olsa da, size tek düze gelmiş olabilir..."

Alman bey, herhalde Stepan Trofimoviç'in gülünç bir şey söylediğini sanarak yüksek sesle ve kesik kesik, tıpkı kişniyormuş gibi güldü. Stepan Trofimoviç, yapmacıktan bir şaşkınlıkla ona baktı, ancak öteki bunu hiç umursamadı. Prens de sivri yakası ve el gözlüğüyle dönüp Alman'a baktı, ama bu bakışta en küçük bir merak yoktu.

Stepan Trofimoviç, "...size tek düze gelmiş olabilir..." diye sözlerini özellikle ve olabildiğince uzatıyordu. "Benim hayatım da bu yirmi beş sene içinde böyle geçti, *et comme on trouve partout plus de moines que de raison*,"¹⁹⁹ ben de buna kesinlikle katılıyorum, bütün bu çeyrek yüzyılda..."

Yuliya Mihaylovna, yanında oturan Varvara Petrovna'ya dönerek, "*C'est charmant, les moines.*"²⁰⁰ diye fısıldadı.

Varvara Petrovna, ona gururlu bir bakışla karşılık verdi. Ama Karmazinov, Fransızca espriyi kısılandı ve çabucak, bağırır gibi, Stepan Trofimoviç'in sözünü kesti:

198 Dostum Bay Karmazinov. (Fr.)

199 Her yerde akıldan çok, akıl hocası bulunduğu. (Fr.)

200 Ne kadar güzel söyledi. (Fr.)

“Bana gelince, ben bu bakımdan son derce rahatım, yedi senden beri Karlsruhe’de oturuyorum. Geçen sene belediye meclisi yeni su donanımlarının borularını döşemeye karar verdiği zaman, Karlsruhe su sorununun sevgili yurdumun bütün sorunlarından daha değerli olduğunu bütün yüreğimle duydum.”

Stepan Trofimoviç, “Yüreğim tersini söylemekle birlikte size hak vermek zorundayım.” diyerek iç çekti ve başını yana eğdi.

Yuliya Mihaylovna mutluluktan uçuyordu. Kabul salonundaki konuşma hem derin, hem de anlamlıydı.

Doktor, yüksek sesle, “Pis suların akması için yeni borular mı?” diye sordu.

“Su borusu, doktor, su borusu, dahası o zaman onların projeyi yazmalarına yardım etmişim.”

Doktor, cınlayan bir kahkaha attı. Onun ardından da birçokları güldü, artık doktorun yüzüne gülüyorlardı, oysa bunun farkında bile değildi ve herkes güldüğü için son derece memnundu.

Yuliya Mihaylovna, “İzninizle sizinle aynı fikirde olmadığımı söyleyeyim, Karmazinov.” diye söze karıştı. “Karlsruhe’nin yeri başka, ama siz bunu sadece laf olsun diye söylüyorsunuz, biz de bu kez size inanamayız. Günümüz Rus yazarlarından kim bu kadar çağdaş tipi ortaya attı; bu kadar temel çağdaş sorunların üzerine parmak basıp çağımızın etkin insan tipini ortaya çıkaran kimdi? Siz, yalnızca siz, başkası değil. Ondan sonra yurdunuza karşı ilgisizliğinizi ve Karlsruhe su borusuna karşı olan ilginizi anlatırken izin verin de size inanmayalım. Ha ha!..”

Karmazinov, peltek peltek, “Evet, elbette, Pogojev’in tipinde Slavseverlerin bütün kusurlarını; Nikodimov’un tipinde de Batı yanlılarının kusurlarının hepsini ortaya koydum...”

Lyamşin, “Hepsini’ de ne demekse...” diye fısıldadı.

“Ama ben bunu sadece boş vaktimi geçirmek ve yurttaşlarımların taleplerine cevap verebilmek için yapıyorum...”

Yuliya Mihaylovna hayranlıkla, “Yarın çok önemli bir gün Stepan Trofimoviç, biliyorsunuzdur herhalde...” diye devam etti. “Semyon Yegoroviç’in en son edebî esinlerinden birini dinleyeceğiz, adı da ‘Merci.’ Bu yazısında bundan sonra gökten melek bile inse ya da bütün yüksek sosyete kararını değıştirtmek için yalvarsa bile bir daha kalemi eline almayacağını anlatıyor. Kısacası edebî olarak kalemini kırıyor, bu görkemli ‘Merci’ onun bunca sene Rus düşüncesine hizmeti sırasında halkın kendisine gösterdiği hayranlığa bir teşekkür olmak üzere halka bir sesleniş olacaktır.”

Yuliya Mihaylovna mutluluğun doruğundaydı.

Karmazinov, “Evet, veda edeceğim; ‘Merci’ deyip gideceğim ve orada... Karlsrühe’de gözlerimi ebediyen kapayacağım.” dedi aşırı derecede yapmacık bir tavırla.

Büyük yazarlarımızın birçoğu gibi (bizde birçok büyük yazar vardır) o da, zeki olmasına rağmen, methiyelere dayanamıyordu. Ama sanırım, bu bağışlanabilir bir zaaf. Söylediklerine göre bizim Shakespearelerimizden biri özel bir konuşmada tutmuş damdan düşer gibi: ‘yani bizler, *büyük insanlar*, başka türlü yapamayız,’ vs. demiş, üstelik de bunun farkına varmamış.

“Orada, Karlsrühe’de gözlerimi kaparım. Bize, büyük insanlara hiçbir lütuf beklemeden işini bitirir bitirmez çabucak gözlerini kapamaktan başka yapacak bir şey kalmıyor. Ben de öyle yapacağım.”

Alman kahkahalarla gülerek, “Adresinizi verin, ben de Karlsrühe’ye sizin mezarınıza gelirim.” dedi.

Arkadaki gençlerden biri birdenbire, “Şimdi ölüleri demiryoluyla da gönderiyorlar.” diye söze karıştı.

Lyamşin neşeyle güldü. Yuliya Mihaylovna kaşlarını çattı. Bu arada içeri Nikolay Stavrogin girdi. Stepan Trofimoviç'e: "Bana sizi karakola götürdüklerini söylemişlerdi." dedi.

Stepan Trofimoviç sözcük oyunu yaparak, "Kara talihim benim." dedi.

Yuliya Mihaylovna, "Bunun benim ricamı etkilemeyeceğini umarım." diyerek yine söze karıştı. "Umarım şimdiye kadar hiçbir anlam veremediğim şu saçma olayı unutarak umutlarımızı boşa çıkarmaz ve edebiyat toplantımıza katılırsınız."

"Bilemiyorum, ben... Şimdi..."

"Ne kadar mutsuz bir insan olduğumu görüyor musunuz Varvara Petrovna, en kayda değer, en bağımsız Rus düşünürlerden birini daha yakından tanıma fırsatı elde edeceğim bir zamanda Stepan Trofimoviç birdenbire bizden uzaklaşmak istiyor."

"Bu övgü sözleri öyle yüksek bir sesle söylendi ki benim onu duymamam gerekirdi." diye vurguladı Stepan Trofimoviç. "Ama yarınki gösteriniz için bu denli gerekli olduğunu sanmıyorum..."

Koşarak odaya giren Pyotr Stepanoviç: "Ama siz onu çok şımar-tıyorsunuz!" diye bağırды. "Tam da ona biraz çeki düzen vermiş-tim, birdenbire aynı gün evinde arama yapılıyor, polis yakasına sarılıyor, neredeyse tutukluyorlar, şimdi ise hanımefendiler vali konağında birbiri ardına ona methiyeler diziyor! İyice kendinden geçmiş! Böyle bir bayramı düşünde bile görmemiştir. Şimdi kim bilir sosyalistlere nasıl atıp tutacaktır."

Yuliya Mihaylovna canlı bir ifadeyle, "Bu mümkün değil, Pyotr Stepanoviç. Stepan Trofimoviç'in sosyalizm gibi büyük bir düşünceye hakkını verememesi düşünülemez." dedi.

Stepan Trofimoviç, oğluna bakıp zarif bir biçimde yerinden hafifçe kalkarak, "Önemli bir düşünce, ama bu düşünceyi pay-

laşanlar her zaman önemli olmayabilir... *Et brisons-lid, mon cher*²⁰¹” diye kesip attı.

Derken hiç beklenmedik bir şey oldu. Kabul salonuna gireli epey vakit geçen von Lembke’yi herkes gördüğü halde görmemiş gibi davranıyordu.

Yuliya Mihaylovna ona yüz vermemeye devam ediyordu. Vali kapı yanında oturmuş, asık ve ters bir yüz ifadesiyle konuşulanlara kulak veriyordu. Sabahki olayların ima edildiğini duyunca huzursuzluk içinde kımıldanmaya başladı, prensin sivri kolalı yakalarına şaşmış gibi gözlerini ona dikecek oldu, sonra Pyotr Stepanoviç’in sesini duyup koşar gibi içeri girdiğini görünce birdenbire titredi. Von Lembke, Stepan Trofimoviç sosyalizm hakkındaki düşüncesini söyleyince birden ona yaklaştı, bu sırada Lyamşin’i itti; o da, büyük bir acı duymuş gibi, omzunu ovuşturarak hemen yana fırladı. Vali korkuya kapılan Stepan Trofimoviç’in elini sertçe yakalayarak güçle elinde sıkıyordu.

“Yeter...” diye mırıldandı. “Yeter, zamanımızın Flibustiyerleri belli oldu. Fazla söze gerek yok. Bütün tedbirler alınmıştır...”

Bunları yüksek sesle, bütün odadakilere duyurarak söylemişti. Sözleri acı bir etki bıraktı. Herkes, işlerin yolunda olmadığını hissetti. Yuliya Mihaylovna’nın sarardığını fark ettim. Bunun etkisi saçma bir rastlantıyla tamamlandı. Bütün tedbirlerin alındığını vurgulayan von Lembke, sert bir hareketle odadan çıkmak üzere geri döndü ancak henüz iki adım atamamıştı ki ayağı halıya takıldı, ileriye doğru sendeledi, az daha yere kaplanacaktı. Vali bir an durdu, ayağının takıldığı yere baktı ve yüksek sesle, “Değiştirilsin!” diyerek kapıdan çıktı. Yuliya Mihaylovna onun arkasından koştu. O çıkar çıkmaz bir gürültü koptu. Kimisi ‘sinirleri bozuk,’ diyor, kimisi ‘çıldırılmış,’ diyordu. Kimileri parmakla alınlarını göstererek ‘deli’, köşede

201 Tartışmayı burada bırakalım, dostum. (Fr.)

oturan Lyamşin ise iki parmağını alnının yukarısına değdirerek ‘boynuz’ işareti yapıyordu. Bu arada, elbette fısıltıyla, bazı ailevi olaylar ima ediliyor, kimse şapkasına uzanmıyor, herkes bundan sonra neler olacağını merakla bekliyordu. Kocasının peşinden giden Yuliya Mihaylovna’nın ne yaptığını bilmiyorum, ama beş dakika sonra geri dönmüştü, bütün çabasıyla sakın görünmeye çalışıyordu. Kaçamaklı bir biçimde, Andrey Antonoviç’in biraz heyecanlı olduğunu, ama bunun önemli olmadığını, bu durumun çocukluğundan beri devam ettiğini, kendisini ‘çok iyi’ tanıdığını, yarınki şölenin elbet onu neşelendireceğini söyledi. Ondan sonra, nezaket gereği Stepan Trofimoviç’e bir şeyler söyledi ve ardından yüksek sesle kurul üyelerini toplantıya çağırıldı. Kurulda bulunmayanlar evlerine gitmeye davrandılar; ama o uğursuz günün tatsızlıkları henüz sona ermemişti...

Nikolay Vsevolodoviç daha içeri girdiği anda, Liza’nın bakışlarını ona diktiğini ve uzun süre gözlerini ondan ayırmadığını gördüm; öyle uzun bakıştı ki bu, sonunda herkesin dikkatini çekti. Mavrikiy Nikolayeviç’in ona doğru eğildiğini ve bir şeyler fısıldamak istediğini, ama sonra bundan vazgeçerek suçlu gibi etrafa göz gezdirip çabucak doğrulduğunu fark ettim. Nikolay Vsevolodoviç de merak uyandırmıştı; yüzü her zamankinden solgun, bakışları son derece dalgındı. İçeri girerken Stepan Trofimoviç’e sorduğu soruyu hemen o anda unutmuş gibiydi ve herhalde, sanırım, ev sahibini selamlamayı bile unutmuştu. Liza’ya bir kez bile bakmadı, istemediğinden değil, orada olduğunu fark etmediğinden, bundan eminim. Yuliya Mihaylovna’nın daha fazla zaman kaybetmeden toplantıya başlamak için yaptığı çağrının arkasından gelen bir anlık susma sırasında birdenbire Liza’nın çınlayan sesi duyuldu.

“Nikolay Vsevolodoviç, kendisinin sizin akrabanız ve karınızın kardeşi olduğunu söyleyen Lebyadkin isminde bir yüzbaşı, bana sürekli yakışık almayan mektuplar yazıyor; sizinle ilgili bazı sırları

açmayı teklif ediyor. Gerçekten o sizin akrabanız ise benimle uğraşmasını yasaklayın ve beni bu tatsızlıklardan kurtarın.”

Bu sözlerde tuhaf bir kafa tutma hissediliyordu, herkes bunu anladı. Apaçık bir suçlamaydı bu, Liza'nın kendisi için de beklenmedik bir suçlama... Gözlerini kapayarak damdan atlamaya hazır biri gibiydi Liza'nın bu davranışı.

Ama, Nikolay Vsevolodoviç'in cevabı daha da şaşırtıcıydı.

Birincisi, Liza'yı hiç şaşmadan, çok sakın bir dikkatle dinlemesi tuhaftı; yüzünde ne utanma, ne de öfke vardı ve uğursuz soruya basit bir cevap verdi:

“Evet, ne yazık ki bahsettiğiniz o adam ile akrabayız. Kızlık soyadı Lebyadkina olan onun kız kardeşiyle beş senedir evliyim. İsteklerinizi en kısa zamanda ona bildireceğime ve bir daha sizi rahatsız etmeyeceğine söz veriyorum.”

Varvara Petrovna'nın yüzünde beliren dehşeti hiçbir zaman unutamam. Sağ elini, korunmak ister gibi, ileri uzatarak bir deli gibi sandalyeden kalktı. Nikolay Vsevolodoviç, ona, Liza'ya, seyircilere baktı ve sonsuz bir kibirle gülümseyip yavaşça odadan çıktı. Nikolay Vsevolodoviç gitmeye hazırlanırken Liza'nın divandan fırladığını, onun peşinden koşmak için davrandığını, ama hemen toparlandığını, koşmadığını, kimseye bir şey söylemeden ve kimsenin yüzüne bakmadan usulca odadan çıktığını herkes görmüştü. Tabii Mavrikiy Nikolayeviç de onu izledi...

O akşam çıkan gürültüden, konuşmalardan söz etmeyeceğim. Varvara Petrovna, kentteki evine kapandı, Nikolay Vsevolodoviç'se annesiyle görüşmeden doğruca Skvoreşniki'ye gitmişti. Stepan Trofimoviç akşamleyin beni, *cette chère amie*²⁰² ziyaret etmek için izin istemek üzere gönderdi, ama beni kabul etmediler. Stepan Trofimoviç, dehşet içindeydi. “Böyle bir evlilik! Böyle bir evli-

202 Sevgili dostunu. (Fr.)

lik! Aile içinde böyle bir felaket!” diye durmadan yineleyerek ağlıyordu. Ama ara sıra Karmazinov’u hatırlıyor ve ona dehşetli sövüyordu. Bununla birlikte yarınki şölene de hazırlanıyor ve ayna önünde, yarın yazısını okuyacağı sırada söyleyeceği, hayatı boyunca ayrı bir defterde not aldığı mecazi sözleri ve vecizeleri tekrar ederek prova yapıyordu.

Bana, belli ki kendini haklı göstermek amacıyla:

“Dostum, bunu sadece bu büyük dava uğruna yapıyorum.” diyordu. “*Cher*, ben yirmi beş senedir yerimden kımıldamadım ve birdenbire eyleme geçtim, nereye gittiğimi bilmiyorum, ama bir kere yola çıktım işte...”

ÜÇÜNCÜ KISIM

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞÖLEN

I

Ertesi gün, yaşanan bütün tatsız olaylara rağmen gösteri yapıldı. Sanırım von Lembke o gece ölseydi dahi, sabahki gösteri yine de ertelenmezdi; Yuliya Mihaylovna, ona ayrı bir önem veriyor, ondan birçok şey umuyordu. Ne yazık ki son dakikaya kadar gerçekte neler olup bittiğini görememiş, toplumun ruh durumunu anlayamamıştı. Şölen günü, büyük bir olay çıkacağına herkes emindi. Kimileri, 'kördüğüm'ün çözüleceği anı bekleyelim, diyerek peşin peşin ellerini ovuşturuyordu. Doğrusunu söylemek gerekirse Ruslar skandallara karışmaya bayılır. Şu da var ki, kentte yaşayan herkeste sinirli, insafsızca, öfkeli bir hal göze çarpıyordu. Herkes bezgindi, ayrıca şaşırtan bir hayâsızlık hüküm sürüyordu. Sadece kadınlar ne istediklerini iyi biliyordu; Yuliya Mihaylovna'ya karşı duydukları nefret ve çekememezlik onları birleştiriyordu. Zavallı kadının bir şeyden kuşkusu yoktu; çevresinde hâlâ 'pervane gibi' döndüklerine, kendisine 'körükörüne sadık olduklarına' son dakikaya kadar inanmıştı.

O sırada kentimizde birtakım ne idüğü belirsiz insanların türediğini daha evvel de söylemiştim. Herkesten evvel davranan, çoğu zaman da saçma sapan olmakla birlikte az çok belli amaçları

olan ve kendilerine ‘öncü’ denilen kimselerden bahsetmiyorum. Hayır, ben yalnızca çapulcu takımını kastediyorum. Bütün geçiş dönemlerinde bu huzursuz ve sabırsız çapulcu takımı ayaklanır; kafalarında, değil herhangi bir amaç, düşünceden bile eser yoktur. Oysa bu çapulcu takımı, farkında olmadan her zaman, belli amaçlarla hareket eden ‘öncülerin’ komutanlarına boyun eğdi. Öncüler, büsbütün budala değillerse (ki bazen bu da oluyor), bütün bu süprüntüyü istedikleri yöne çekerler. Artık o günler geride kaldığı için açıkça, Pyotr Stepanoviç Enternasyonal’in, Yuliya Mihaylovna’nın ise Pyotr Stepanoviç’in emrinde olarak bütün bu çapulcu takımını istediği gibi oynattığını gerçekten de söyleyebiliriz. Kentimizin en itibarlı insanları, bütün bunları nasıl kestiremediklerine şimdi şaşıyorlar.

Bu kargaşa dönemi neyi yansıtıyordu, ardından ne gelecekti bilmiyorum, sanırım kimse de bilmiyor, belki kentimize davetsiz gelen bazı insanlar hariç... Eskiden ağızlarını açmayı bile göze alamayan bazı alçaklar, birdenbire herkese üstün gelerek kutsal olan her şeyi yüksek sesle eleştirmeye başladılar. O zamana dek başarılı, toplumun ileri gelenleri konumunda olan insanlar aniden suskun kalıp onlara itaat etmeye, kimileri ise rezilce kıs kıs gülmeye başladı. Ne idüğü belirsiz Lyamşinler, Telyatnikovlar, derebeyi Tentetnikovlar,²⁰³ sümüklü vekilharç Radişçevler; acı ama kibirli bir arsızlıkla gülen tefeciler; kente nereden geldiği belirsiz birtakım insanlar; düşün gücü ve yetenek yerine fırfırlı mintan ve parlak çizmeleriyle övünen, başkentten gelen şairler; sıfatlarının anlamsızlığıyla alay eden, fazladan bir ruble kazanma hırsıyla hemen kılıçlarını atıp demiryollarında bir kâtipliğe geçmeyi dört gözle bekleyen binbaşı ve albaylar; avukatlık mesleğini seçen generaller; uygar komisyoncular, uygar olmaya çalışan tüccarlar; sayısız papaz okulu öğrencileri, kadın davasını temsil eden kadınlar, bütün bunlar birdenbire su yüzüne çıktı. Hem

203 Tentetnikov, Gogol’ün *Ölü Canlar* romanında geçen, akli yetilerini gitgide kaybeden ve ahlaki olarak gittikçe alçalan aydın, liberal bir derebeyidir. (Ç.N.)

de kimlerin üstüne? Kulübün, saygıdeğer devlet adamlarının, takma ayaklı generallerin, ciddi, öyle herkesin giremeyeceği kadınlar derneğinin üstüne. Ama oğlunun felaket gününe kadar Varvara Petrovna gibi bir kadının bile bu ayak takımının emrine koştuğunu göz önünde bulundurursak, bizim Minervaların tutumları hoş görülebilir.

Yukarıda da belirttiğim gibi şimdi bütün bunları Enternasyonal'den biliyorlar. Bu düşünce öyle kökleşti ki, herkes buna itibar ediyor. Daha pek yakında, altmış iki yaşında, boynunda ikinci derece Stanislav nişanı olan Kurbrikov, kendiliğinden gelerek, duygulu bir sesle, üç ay süreyle kuşkusuz, Enternasyonal'in etkisi altında kaldığını söyledi. Onun yaşına, hizmetlerine saygı göstererek daha açık bir biçimde, ayrıntı vererek onu konuşmaya çağırdıkları zaman 'bütün varlığıyla hissettiğini' söylemekle yetindi, başkaca bir delil gösteremedi, ama sözlerinde üstelemeyle direndi, hal böyleyken bir daha kendisini sorguya çekmediler.

Tekrar ediyorum. Bizde de tedbiri elden bırakmayan, daha başlangıçta köşelerine çekilmiş, hatta kapılarını kilitlemiş kimseler vardı. Ama tabiat kanunlarının karşısında hangi kilit dayanabilir? En tedbirli ailelerde de, dans etmek isteyen kızlar yetişir. Sonunda onlar da mürebbiyeler yararına düzenlenecek baloya yazıldılar. Parlak, o zamana dek görülmemiş, olağanüstü bir balo bekleniyordu! Yeni gelmiş monokl takan prenslerden, sol omzunda kurdele taşıyacak olan genç yer göstericilerinden, Petersburglu yüksek kimselerden, Karmazinov'un, elde edilecek başış miktarını artırmak amacıyla, ilimiz mürebbiye giysilerine bürünerek 'Merci' adlı eserini okuyacağından, yani her kostümün, edebiyatın ayrı akımlarını temsil edeceği bir 'edebiyat kadrili' oynanacağından bahsediliyordu. Peki, bütün bunlardan sonra insan bu baloya nasıl katılmazdı? Nitekim herkes katıldı.

Yapılan programa göre, gösteri iki bölümden oluşuyordu: Öğlen saat on ikiden dörde kadar bir edebî matine düzenlenecekti, saat dokuzdan sonra da bütün gece sürecektir bir balo verilecekti. Ama bu programda bile düzensizliğin tohumu gizleniyordu. Birincisi, ta başlangıçta halk arasında sabahki edebiyat matinesinden hemen sonra, dahası matine devam ederken kokteyl olacağı söylentisi dolaşmaya başlamıştı; tabii ki herkese açık, bedava, üstelik şampanya bile olacaktı... Biletlerin yüksek fiyatı (üç ruble) bu söylentiye inanmaya sebep oluyordu. 'Yoksa boşu boşuna yazılır mıydım? Gösteri, yirmi dört saat süreceğine göre yedirip içirmeleri de gerek. İnsan acıkacak elbet.' işte böyle düşünülüyordu.

Şunu açıklamak zorundayım, Yuliya Mihaylovna'nın kendisi, uçarılığı yüzünden bu söylentinin dolaşmasına neden olmuştu. Bir ay evvel, büyük girişimin henüz ilk tatlı etkisi altında bulunduğu sırada, her önüne gelene şölenden söz ediyordu; üstelik başkent gazetelerinden birine, onura kadehler kaldırılacağını bile yazdırmıştı. Kadeh kaldırırken söyleyeceği sözleri hazırlıyordu. Onlara başlıca amacımızı anlatacaktı. (Hangi amaç? Bahse gireyim ki zavallı, söylemek için bir tek söz bile hazırlayamamıştı.) Bir yazıyla başkent gazetelerinde yer almak, üstleri etkileyip hayran bırakmak, ondan sonra rüzgâr gibi illeri dolaşarak herkeste şaşkınlık uyandırmak, işte asıl istek buydu. Ama onura kaldırmak için şampanya gerekti, aç karnına şampanya içilemeyeceğine göre de kahvaltı ihtiyacı kendiliğinden ortaya çıkıyordu. Onun çabalarıyla toplanan düzenleme kurulu işe koyulunca, eğer bir kokteyl verilirse çok iyi para toplanabilir bile mürebbiyelere pek az bir şey kalacağını kanıtladı. Böylece sorunun çözümü için iki yol vardı: İçkili bir şölenle onura kadeh kaldırmak ve mürebbiyelere yalnızca doksan ruble vermek ya da şölensiz bir gösteri yaparak daha büyük bir gelir sağlamak. Düzenleme kurulu, hanımefendiyi korkutmak istemişti; hem uzlaştırmacı hem de akla uygun üçüncü bir yola başvuruldu, şampanyasız bir şölen verilecekti,

böylece elde edilen gelir de hayli yüksek olacaktı. Ama Yuliya Mihaylovna razı olmadı, doğası gereği orta yolları sevmezdi. Dolayısıyla içkili bir şölen düzenlenmesinin zor olacağını görünce, ikinci yolu seçti ve bütün öteki illeri kısıktırarak kadar yüksek bir gelir sağlamayı kafaya koydu. Kurulda verdiği ateşli demecini şöyle bitirdi: “Sonunda halk, evrensel değerlere ulaşmanın, anlık bedensel hazlardan kıyaslanmayacak derecede üstün olduğunu anlamalıdır, bu gösteri ise bunları ifade etmenin bir yoludur. Bu balonun kesinlikle yapılması gerekiyorsa, sırf âdet yerine gelsin diye, maddi imkânları zorlamayan bir balo yapılacaktır.”

Birdenbire balodan o kadar tiksitmeye başlamıştı ki onu zor yatıştırdılar. İşte bu noktada, anlık bedensel hazların yerine geçecek ‘edebiyat kadrili’yle öteki sanat etkinliklerinin yapılması önerildi. Ayrıca Karmazinov ‘Merci’sini okumayı kesin olarak kabul etti (o ana dek mırın kırın ediyordu) ve tabii böylece halkımıza iştahını unutturmayı umuyordu. Böylece balo, eskisi kadar olmamakla birlikte, yine de göz dolduran bir eğlence olacaktı. Balo başlamadan evvel limonlu çay ve kuru pasta, sonra bisküvi ve limonata, en sonunda da dondurma verilmesini kararlaştırdılar, ama hepsi o kadar. Yeme içmeye düşkün katılımcılara ise salonlardan birinin arka tarafında bir büfe açılması düşünüldü. Bu görev Prohoriç’e (kulübün aşçıbaşısına) verilebilirdi -tabii kurulun sıkı denetimi altında- ayrıca salonun kapısına, büfedeki yiyecek ve içeceklerin para karşılığında satıldığını bildiren bir ilan asılacaktı. Ama edebî matinenin ciddi ve sakin bir hava içinde geçmesi için büfenin, matine sona erinceye dek kapalı kalmasına karar verildi. Oysa Karmazinov’un, ‘Merci’sini okuyacağı beyaz salon, büfeden hayli uzaktaydı, aralarında beş oda vardı. Karmazinov’un okuyacağı esere herkesin, hatta edebiyatla uzaktan yakından ilgisi olmayan pratik zekalı insanların bile büyük önem verdiği bir gerçektir. Ne kalmış düzenleme kurulunun doğuştan sanata ve edebiyata eğilimli olan başkanı hanımefendiye! Kendisi beyaz salonun duvarına, eserin ilk kez okunduğu tarihi hatırlatan mermer bir kitabe astıracağını söyledi; ‘büyük Rus ve

Avrupa yazarı Karmazinov, yazdığı son eser olan *Merci*'yi burada okumuştur', denilecekti. 'Merci' okunduktan beş saat gibi kısa bir zamandan sonra kitabe, yerine asılmış olacaktı ve böylece baloya gelen herkes, büyük yazarın Rus edebiyatı ile bu salonda vedalaştığını öğrenecekti. Karmazinov'un kendisinin -kurul üyelerinin, bunun halkımızın alışkanlıklarımıza hiç de uygun düşmediğini söylemelerine rağmen- eserini okurken büfenin kapalı olmasını istediğini kesin olarak biliyorum.

Kenttekiler, sonuna kadar bedava yiyip içebilecekleri bir büfenin olacağına inanıyordu. Genç kızlar çikolata, reçel ve bilmem daha nelerin beklentisi içindeydiler. Çok bağış yapıldığını, bütün kent halkının akın ettiğini, ilçelerden bile gelenler olduğunu, bilet yetişmediğini herkes biliyordu. Bilet parasından başka önemli bağışlar yapıldığı da biliniyordu. Mesela Varvara Petrovna üç yüz ruble dışında bir de çiçek bahçesindeki bütün çiçekleri salon süslensin diye vermişti. Düzenleme kurulu üyelerinden soylu kadınlardan biri, evinin bütün şamdanlarıyla mumlarını veriyordu. Servis hizmetlerini ve müziği kulüp sağlıyordu, ayrıca aşçı Prohoriç de gün boyu balo mutfağında görev yapacaktı. Daha bir sürü başka bağışlar da yapılıyordu, öyle ki bilet fiyatını üç rubleden iki rubleye indirmek bile düşünülmüştü. İlk başta kurul, genç kızların üç ruble verip geleceklerine ihtimal vermiyordu, bundan dolayı aile biletleri çıkarılmasını teklif edenler olmuştu, yani ailelerin, tek kızları için bilet almalarını, öteki kızlarının ise -bunların sayısı on bile olsa- bedava girmesini uygun görmüştü. Ama bütün kuşkuşların boş olduğu anlaşıldı; tersine, şölene ve ardından baloya akın eden asıl genç kızlardı. Üstelik en yoksul memurlar bile kızlarını getirmişlerdi, zaten kızları olmasaydı, şölene yazılmanın akıllarından geçmeyeceği çok açıktı. Sıradan bir kâtip, karısı dışında, yedi kızını, üstelik yeğenini de getirmişti, her birinin elinde de üç rublelik giriş bileti vardı! Kent halkı heyecan içindeydi. Şölen iki kısımdan ibaret olduğu için kadınların ikişer giysiye ihtiyaçları olacaktı, biri sabahki edebiyat matinesi için, biri de dans etmek üzere balo için... Sonradan anlaşıldığına

göre orta tabakadan olanların çoğu, o gün için her şeylerini; çamaşırlarını, yatak çarşaflarını ve döşeklerini bile, özellikle son iki sene içinde kalabalık bir biçimde kentimize yerleşen ve sayıları giderek artan tefecilere rehin bırakmışlardı. Neredeyse bütün memurlar, kızlarının başkalarından aşağı kalmamasını istiyordu. Bu kez giysilerin güzelliği ve kalitesi bizim buralarda görülmemiş bir şeydi. Kent, şölenden iki hafta evvel, ailelerle ilgili gülünç hikâyelerle çalkalanıyordu; bunlar da hemen Yuliya Mihaylovna'ya ulaştırılıyordu. Aile karikatürleri elden ele dolaşmaya başladı; bunlardan bazılarını Yuliya Mihaylovna'nın albümünde gördüm. Bu gülünç hikâye ve karikatürlere malzeme olan aileler, başta Yuliya Mihaylovna olmak üzere herkesin, aile içinde olan bitenlerden haberdar olduğunu biliyordu tabii. Sanırım, son zamanlarda Yuliya Mihaylovna'ya karşı nefretin artmasının sebeplerinden biri de buydu. Düzenleme kurulunun ilk hatasında duyulmamış bir öfke tufanı kopacaktı, hele baloya ilişkin herhangi bir şey gözden kaçırılırsa. İşte bunun için herkes bir skandal bekliyordu. Herkesin beklediği bir skandalın gerçekleşmemesine imkân var mı?

Tam öğlen saat on ikide orkestra gürledi. 'Kollarında kurdele taşıyan' on iki genç yer göstericiden biri olarak ben de, hafızalara bir yüz karası olarak yerleşen o günün nasıl başladığını kendi gözlerimle gördüm. Olay, giriş kapısındaki yığılmayla başladı. Polis güçleri dahil olmak üzere nasıl oldu da herkes daha ilk adımda ipin ucunu kaçırdı, bilemiyorum. İtip kakmak şöyle dursun, tersine, kentimizde şimdiye kadar görmedikleri, giriş kapısını kuşatmış bu kalabalık karşısında utanç duyan yüksek rütbeli saygın aile babalarını suçlamıyorum. Bu arada arabalar durmadan geliyordu, sonunda sokağı tıkadılar. Şimdi bunları yazarken, benim gibi görevli olan Lyamşin ile Liputin'in, ayak takımından en aşağılık birçok kimseyi biletsiz içeri aldıklarını biliyorum. Böylelikle içerisi yöre ilçelerden, kenar mahallelerden gelen birçok ne idüğü belirsiz kimseyle doldu. İçeri girer girmez (aynı anda, sanki birinin emrini yerine getiriyorlarmış gibi) büfe-

nin yerini soruyorlardı ve büfe olmadığını öğrenince birdenbire arsızca küfür savurmaya başlıyorlardı. Bazıları sarhoştı. Bir kısmı, o zaman dek hiç görmedikleri bu ihtişama vahşi kabile insanı gibi dilleri tutulmuş, açık ağızla bakıyordu.

Eski olmakla birlikte, beyaz salon gerçekten de muhteşemdi: Olabildiğince geniş, altın renkli, her yeri resmedilmiş bir tavan, balkonlar, çift sıra pencerelerin arasında yüksek, dar aynalar, siyah beyaz fırırlar, mermer heykeller, Napolyon tarzı, yaldızlı, kırmızı peluşlu beyaz mobilyalar... Edebî matine için salona iğreti bir kürsü yerleştirilmiş ve sandalyeler bir tiyatro salonundaki gibi sıralanmıştı. İlk şaşkınlık dakikaları geçtikten sonra, anlamsız sorular ve beyanlar yağmaya başladı, “Belki de edebiyatla falan hiç ilgilenmiyoruz... Ne de olsa para ödedik... Halk, göz göre göre aldatılmıştır... Buranın sahibi biziz, Lembkeler değil!” Sözüün kısası, bunları söyleyen adamları sanki özellikle bu amaçla içeri sokmuşlardı. Dün gelen ve Yuliya Mihaylovna’nın salonunda gördüğüm yüksek yakalı, ağaçtan oyulmuş bir kuklayı andıran prensi çok iyi hatırlıyorum. Yuliya Mihaylovna’nın ısrarları üzerine o da sol yakasına kurdele takmayı ve bizimle birlikte organizasyon işleriyle ilgilenmeyi kabul etmişti. Meğer bu uzun boylu prens, sessiz sedasız biri olmasına rağmen bu tür işlerde doğuştan yetenekliymiş. Kocaman boylu, çopur, emekli bir yüzbaşı, arkasındaki bir sürü hergeleden güç alarak, “Büfeye nereden gidilir?” diye prene sataşınca, beriki komisere göz kırptı. Verdiği işaret hemen yerine getirilmiş, sarhoş yüzbaşı sövgüler savurmasına bakılmadan salondan dışarı sürüklenmişti. Bu sırada, ‘gerçek’ seyirciler de sonunda sandalyeler arasından üç koldan ilerleyerek gelmeye başlamıştı. Düzeni bozan halk sinmeye başladı, ama seyirciler arasında hoşnutsuzluk ve şaşkınlık okunuyordu, kadınlardan kimileriye bayağı korkmuştu.

Sonunda bütün seyirciler yerlerini aldı, sümkürüyor, çevrelerine bakmıyorlardı; orkestra da sustu. Herkes hayli ciddileşti ve görkemle beklemeye başladı ki bu da her zaman başlı başına kötü belirtidir. Ama Lembkeler henüz görünürlerde yoktu. İpekler,

kadifeler, her yanda pırlantalar parlıyordu; havaya misk kokuları yayılıyordu. Erkekler bütün nişanlarını takmışlardı, yaşlılar-
sa resmî üniformalarını giymişlerdi. Sonunda Liza'yla birlikte
düzenleme kurulu başkanı soylu hanımefendi de geldi. Liza, o
sabaha dek, hiç böyle güzel görünmemiş, bu kadar gösterişli
bir tuvalet giymemişti. Saçları bukle bukleydi, gözleri parlıyor,
yüzünde bir gülümseme ışıldıyordu. Seyirciler arasında büyük
bir etki yaratmıştı. Gözleriyle Stavrogin'i aradığı belliydi, ama
salonda ne Stavrogin ne de Varvara Petrovna vardı. O zaman
yüzünün ifadesini anlamamıştım. Bu yüzde niçin bu denli mut-
luluk, sevinç, enerji ve güç vardı? Dünkü olayı düşünüyor ve
işin içinden çıkamıyordum. Ama Lembkeler, hâlâ görünürde
yoktu. Bu kadar gecikmekle hata yapıyorlardı. Sonradan, Yuliya
Mihaylovna'nın son dakikaya dek Pyotr Stepanoviç'i beklediğini
öğrendim; son zamanlarda bunu asla kabul etmese de onsuz bir
adım bile atmaz olmuştu. Söz arasında, evvelsi gün, son kurul
toplantısında organizatör bandını takmak istemeyişinin onu son
derece üzdüğüne, hatta ağlamaklı olduğuna değineyim. Pyotr
Stepanoviç'in, bütün o sabah ortalıktan kaybolduğunu ve edebî
matineye gelmediğini öğrenince buna çok şaşırmış ve ne anlam
vereceğini bilememişti. Akşama kadar kimse Pyotr Stepanoviç'i
görmemişti.

Sonunda halk, sabırsızlandığını açığa vurmaya başladı. Sahne
bomboştı. Son sıralardakiler tiyatroda olduğu gibi el çırpmaya
başladılar. Yaşlılar ve kadınların yüzleri kararmaya başlamıştı,
'Lembkeler fazla kibirleniyor'du. En ciddi seyirciler bile mırıldan-
maya başladı, herhalde Lembke geçekten de çok hasta ve gösteri
olmayacak vs. vs. İtiraf edeyim, ben bile bundan şüphelenmeye
başlamıştım. Ama Tanrı'ya şükür Lembkeler sonunda geldi; von
Lembke karısının koluna girmişti. Demek ki söylentilerin hepsi
sadece boş laftan ibaretti. Seyirci, derin bir soluk aldı. Lembke,
sağlıklı görünüyordu, bütün gözler ona çevrilmişti ve hatırladı-
ğım kadarıyla herkes, onun iyi görüldüğü fikrindeydi. Kentte
pek az kişi Lembke'nin bir hastalığı olduğuna inanıyordu; halini

tavırlarını doğal buluyorlardı, üstelik dün alanda geçen olayı onaylıyorlardı. “Baştan böyle davranmalıydı. Herkes göreve ilk başladığında, kendini insan sever olarak gösterir, ama sonunda doğru davranışın ne olduğunu anlar ve gerçek insan sevgisinin bu olduğunun farkına varır.” Kulüptekiler bu görüşteydi, onun, o sırada sinirlerine hâkim olamamasını eleştiriyorlardı, “Daha soğukkanlı davranmalıydı, ama ne çare, adam hâlâ bu işin acemisi” diyorlardı. Bütün bakışlar yine aynı merakla Yuliya Mihaylovna’ya çevrilmişti. Doğaldır ki hiç kimse benden, bir noktayla ilgili daha ayrıntılı bilgi isteyemez. Kadınlar ile ilgili olunca, bazı şeyler sır olarak kalır. Yalnızca şunu biliyorum, dün gece Yuliya Mihaylovna, Andrey Antonoviç’in çalışma odasına girmiş ve gece yarısından sonraya kadar orada kalmıştı. Andrey Antonoviç’in bütün davranışları bağışlanmış, kendisi de avutulmuştu. Karı koca, her hususta anlaşmışlar, her şey de unutulmuştu. Konuşmanın sonunda von Lembke, geçen akşam söylediklerinin sonucunu dehşet içinde hatırlayarak karısının önünde diz çökünce, zarif eller ve dudaklar bir şövalye gibi kibar ve heyecandan zayıf düşmüş adamın tövbe-kâr sözlerini ödüllendirdi. Herkes, kadının yüzündeki mutluluğu görmüştü. Yuliya Mihaylovna, olağanüstü bir giysi içinde ilerliyordu. Lembkeler, sahnenin tam önündeki yerlerine ilerlerken herkesi selamlıyor ve selamlara karşılık veriyorlardı. Düzenleme kurulu başkanı soylu kadın, onları karşılamak için yerinden kalktı. Derken bu sırada korkunç bir anlaşmazlık oldu. Orkestra, hiçbir neden yokken tören havası çaldı, daha doğrusu kulüpte şölen verildiği zaman, birinin onuruna içildiğinde çalınan hava... Daha sonra bunun, organizatör görevinden yararlanan Lyamşin’in işi olduğu anlaşıldı. Bu parçayı, içeri giren Lembkelerin onuruna, aptallığı ya da gereğinden fazla çabalaması yüzünden çaldırıldığını söyleyerek kendini haklı çıkarabiliyordu... Ne yazık ki o gün onlar için her şeyin sona erdiğini henüz bilmiyordum. Ama olay burada bitmedi; halkın şaşkın bakışları ve gülümsemeleriyle birlikte, birdenbire salonun arka koltuklarında ve balkonda, yine Lemb-

kelerin onuruna 'yaşı' sesleri duyuldu sanki. Bu bağırtılar fazla değildi, ama bir süre devam etti. Yuliya Mihaylovna kızardı, gözleri parladı, von Lembke, kendisine ayrılan yerin önünde durdu ve başını bağırınlardan yana çevirerek salonu sert sert gözden geçirdi... Onu çabucak yerine oturtular. Yüzünde, dün sabah karısının kabul salonunda dururken Stepan Trofimoviç'e yaklaşmadan evvel baktığı sırada gördüğüm o tehlikeli gülümsemeyi fark ettim; uğursuz bir ifadeydi söz konusu, uğrusuz ve her şeyden kötüsü biraz da gülünç... Karısının yüksek amaçlarını gerçekleştirebilmek için kendisini kurban eden bir mahkûmun ifadesiydi sanki... Yuliya Mihaylovna, beni hemen yanına çağırdı, Karmazinov'un yanına koşup başlaması için rica etmemi fısıldadı. Ama henüz başımı çevirmiştim ki ilkinden daha büyük bir rezalet çıktı. O ana dek üstünde gümüş bir tepsi içinde bir bardak su, önünde bir sandalye bulunan küçük bir masanın durduğu, herkesin merakla gözünü diktiği boş sahnede birdenbire, Yüzbaşı Lebyadkin'in beyaz fraklı, beyaz boyunbağı, kocaman bedeni belirdi. Öyle şaşırmıştım ki gözlerime inanamıyordum. Seyirciler arasından birdenbire, "Lebyadkin, sen misin?" diye bağıran bir ses işitildi. O zamana dek çekinerek sahnenin biraz gerilerinde duran Yüzbaşı'nın aptal, kırmızı yüzüne (korkütük sarhoştı), geniş, sersemce bir gülümseme yayıldı. Elini kaldırıp alnını sildi, dağınık saçlı başını sarstı, sonra kararını vermiş gibi, iki adım ilerledi ve birdenbire pek yüksek olmayan, ama sürekli fıkırdayan, mutlu bir kahkaha attı; bu sırada kocaman bedeni sarsıldı, gözleri kısıldı. Bunu gören halkın yarısı gülmeye başladı, yirmi kadar kişi alkışladı. Ağırbaşlı seyirciler somurtarak birbirine bakıyordu. Bütün bunlar, bir dakikadan fazla sürmedi. Organizasyon görevi bulunan Liputin, iki hizmetçi ile birlikte sahneye çıkıp, usulca Yüzbaşı'nın koluna girdi. Liputin, onun kulağına bir şeyler fısıldadı, Yüzbaşı somurttu, homurdandı, 'Eh madem öyle, peki.' diyerek omuzlarını silkti, arkasını seyircilere döndü ve gelenlerle birlikte sahneden indi. Bir dakika sonra Liputin yine sahneye fırladı; dudaklarında her zamanki, tatlı ve

acımtırak gülümsemesi vardı, elinde bir kâğıt tutuyordu. Kısa, ama sık adımlarla sahnenin ön tarafına geldi ve “Baylar,” diye söze başladı, “ufak ve biraz da gülünç bir karışıklık oldu, ama olay çözüldü. Ben şimdi yerli şairlerimizden birinin ricasını üstüme aldığım için buradayım... Yüzde bir hümanist amaca dayanan... İçinde bulunduğu duruma rağmen... Hepimizi birleştiren aynı amaca... İlimizin yoksul ama kültürlü kızlarının gözyaşlarını silmek amacıyla... Bu bay... Demek istiyorum ki buralı bir şair... İsmi gizli tutulmasını rica etmekle birlikte... Şiirinin balodan evvel okunmasını arzulamaktadır... Gerçi bu şiir, programda yer almamıştır, yoktur... Çünkü sadece yarım saat evvel getirilmiştir... Ama *bize* (Kime? Bu karışık demeci sözcüğü sözcüğüne aktarıyorum.) duygularının masumluluğu ve aynı zamanda neşesi sebebiyle öyle geldi ki bu şiir okunabilir, yani ciddi bir şiir değil de gösteri havasına uygun bir şey gibi... Ve sayın halkımızın iznini rica etmek isterim.”

Salonun arkalarından bir ses, “Okuyun!” diye bağırdı.

“Ne dersiniz, okuyayım mı?”

Birçok ses, “Okuyun! Okuyun!” diye seslendi.

Liputin, dudaklarında o aynı gülümseme ile “Halk istiyorsa okurum...” diye mırın kırın etmeye başladı. Ne olursa olsun, okumayı göze alamıyor gibiydi, üstelik heyecanlandığını bile sezdim; her şeye rağmen bu adamlar bazen utanır. Papaz okulu öğrencisi olsaydı eğer, utanmazdı ama Liputin ne de olsa eski nesildendi.

“Önceden belirtmeliyim, yani belirtmekten onur duyarım ki bu, eskiden bayramlarda yazılan kasidelerden değildir, tersine, bir şakadır, ama hiç kuşkusuz neşeyle yalın gerçeği içermektedir.”

“Oku! Oku!..”

Liputin kâğıdı açtı. Doğaldır ki kimse onu durduracak vakti bulamadı (zaten omzunda, görevli kurdelesı vardı) ve o çınlayan sesiyle şiiri okumaya başladı:

“İlimiz mürebbiyesine, şairden:

*Selam olsun sana mürebbiye
Neşeli ol, zafer senin,
Muhafazakâr ya da feminist
Ne olursan ol, sevin!*

Birkaç ses, “Bu Lebyadkin’in! Lebyadkin’in!” diye bağırdı; kahkaha ve fazla olmamakla birlikte alkış sesleri duyuldu.

*Sümüklü çocuklara
Fransızca öğretirsin
Ve seni alması için
Zangoca bile göz kırparsın*

“Yaşa! Yaşa!..”

*Ama bu devrim çağında
Zangoç bile seni almaz
Çeyizin yoksa senin
Yine Fransızcaya dönersin*

“Evet, evet, işte gerçek budur, çeyizsiz olmaz!”

*Şimdi eğlenerek
Sana sermaye topladık
Ve dans ederek
Sana bu balodan çeyiz yolladık
Muhafazakâr ya da feminist
Ne olursan ol, sevin!
Çeyizin var artık
Her şeye boş ver, eğlen!*

İtiraf edeyim, kulaklarıma inanamıyordum. Bu kadar saygısızlığı Liputin’in aptallığı bile hoş gördüremezdi. Oysa Liputin, hiç de aptal biri değildi. Amaç, hiç değilse benim için belliydi: Bir an evvel kargaşa çıkarmakta acele ediyorlardı. Bu budala şiirin kimi dizelerini, mesela son dizelerini hiçbir aptallık mazur gösteremezdi. Liputin, fazla ileri gittiğini kendisi de anladı herhalde; şiiri okuduktan sonra yaptıklarından dolayı öylesine şaşkına döndü ki bir şeyler ilave etmek istiyormuş gibi sahnede kalakaldı. Farklı bir sonuç beklediği belliydi. Ama Liputin, şiiri okurken, rezillik çıkmasını umarak alkış tutanlar bile suspus oldu. En saçma olan

taraf ise çoğunun, bunu bir alay olarak değil de mürebbiyeler hakkındaki gerçeği dile getiren, neredeyse siyasi altyapısı olan bir şiir olarak kabul etmesiydi. Geri kalan seyircilere gelince, gücendiklerini söyleyebilirim. İzlenimlerimi anlatırken yanıldığımı sanmıyorum. Yuliya Mihaylovna, daha sonra bana az kalsın bayılacağını söyledi. Saygıdeğer yaşlılardan biri, karısını ayağa kaldırdı ve ikisi birden salondakilerin korkulu bakışları altında dışarı çıktı. Tam bu sırada sırtında frak, boynunda beyaz boyunbağı, elinde defterle Karmazinov sahneye çıkmasaydı, kim bilir ne olurdu, belki bu, ötekiler için de kötü bir örnek olurdu. Yuliya Mihaylovna, bir kurtarıcıymış gibi hayran bakışlarını ona çevirdi... Ama ben artık kulisin arkasındaydım; Liputin'i görmem lazımdı.

Öfkeyle kolunu yakalayarak, "Siz bunu özellikle yaptınız!" dedim.

Hemen yalan söylemeye ve bu olayda sadece bir kurban olduğunu belirtmeye çalışarak, "İnanın şiirde yazılanlardan hiç haberim yoktu. Yeni getirdiler, eğlenceli bir şaka olarak düşünmüştüm." dedi.

"Size inanmıyorum. Bu değersiz saçmalığı, eğlenceli bir şaka olarak mı kabul ediyorsunuz?"

"Şaka tabii."

"Gözümün içine baka baka yalan söylüyorsunuz. Bu şiiri, size şimdi getirdikleri de yalan. Belki dün akşam, bugünü rezil etmek için Lebyadkin'le birlikte yazdınız. Son dize kesinlikle sizindir, zangoca ilişkin olan da size aittir eminim. Niçin frak giyerek sahneye çıktı? Demek sarhoş olmasaydı şiiri de ona okutacaktınız?"

Liputin, soğuk ve iğneleyici bakışlarla beni süzdü.

Birdenbire hayret verici bir umursamazlıkla, "Sizin üstünüze vazife mi bu?" diye sordu.

"Vazife mi ne demek! Sizin de omzunuzda aynı kurdele var... Pyotr Stepanoviç nerede?"

“Bilmiyorum, burada bir yerdedir, neden sordunuz?”

“Sordum, çünkü her şey apaçık ortada. Bu, Yuliya Mihaylovna’ya karşı, bugünü rezil etmek için planlanmış bir baltalama.”

“Size ne canım!” diyerek gülümsedi, omuzlarını kaldırdı ve yana çekildi.

Afalladım; bütün kuşkularım gerçekleşiyordu. Ben ise o ana dek yanıldığımı umuyordum! Ne yapmalıydım? Stepan Trofimoviç’e akıl danışmayı düşündüm, ama o, aynanın önünde dikilmiş prova yapıyordu; durmadan, elinde tuttuğu kâğıttaki işaretleri gözden geçiriyordu. Karmazinov’dan sonra sahneye çıkma sırası ondaydı, tabii benimle konuşacak halde değildi. Yuliya Mihaylovna’ya koşmak? Ama ona koşmak için erkendi, herkesin kendisine son derece bağlı olduğu inancından kurtulması için daha sert bir derse ihtiyacı vardı. Bana inanmayacak ve hayal gördüğümü sanacaktı. Hem nasıl yardım edebilirdi? “Ee, gerçekten de bana ne?” diye düşündüm. “*Başlayacağı zaman* kurdeleyi çıkarır eve dönerim.” Tam da ‘başlayacağı zaman’ demiştim, bunu çok iyi hatırlıyorum.

Ama gidip Karmazinov’u dinlemek gerekiyordu. Son kez dönüp, kulisin arkasına bakınca, oraya pek çok yabancı kimsenin girip çıktığını gördüm; aralarında birçok kadın da vardı. Kulisin arkası dediğim yer, seyircilerden kalın bir perdeyle ayrılmış ve arkadan bir koridor aracılığıyla öteki odalara gidilen, epey dar bir koridordu. Sahneye çıkacaklar, burada sıralarını bekliyorlardı. Stepan Trofimoviç’ten sonra çıkacak olan üniversite hocası, beni şaşkınlığa düşürdü. Bir öğrenci olayından sonra üniversiteden kendi isteğiyle ayrılan ve birkaç gün evvel kim bilir neden kentimize gelen bir profesördü bu. Şimdi bile onun kim olduğunu kesin olarak bilmiyorum. Onu Yuliya Mihaylovna’ya tavsiye etmişlerdi, öteki de onu saygıyla kabul etmişti. Şölenlerden iki gün evvel Yuliya Mihaylovna’yı ziyaret ettiğini; küçümseyici gülümsemesi, kibirli hali ve aynı zamanda ürkeklik derecesine varan alıngan tavırlarıyla herkeste olumsuz bir etki bırakmış

olduğunu sonradan öğrendim. Yuliya Mihaylovna ondan bir şey okumasını rica etmişti. O da Stepan Trofimoviç gibi, köşeden köşeye gidip geliyor, içinden bir şeyler mırıldanıyordu, ama aynaya değil, yere bakıyordu. Kısa boylu, kırk yaşlarında, dazlak kafalı, kır sakallıydı, iyi giyinmiş bir adamdı bu. Ama en ilginç yanı, her dönüşünde sağ yumruğunu kaldırıyor, havada, başının üstünde sallıyor ve birdenbire, karşısında duran hasmını paramparça ediyormuş gibi, yumruğunu aşağıya indiriyordu. Beni bir korku sardı. Hemen Karmazinov'u dinlemeye koştum.

III

Salonda yine tuhaf bir hava esiyordu. Önceden bildireyim ki ben dehanın büyüklüğü karşısında hep eğilirim, ama bu bizim dahiler, hayatlarının sonunda ne diye bir çocuk gibi davranırlar? Karmazinov olmanız ve beş bakanın görkemine bürünüp sahne almanızdan ne çıkar? Bizimki gibi bir topluluğun dikkatini tam bir saat aynı yazıya odaklamak mümkün mü? Genel olarak bu tür edebî matinelere dünyanın en büyük dehası olsan da bir seyirci topluluğunun dikkatini yirmi dakikadan fazla çekmenin cezasız kalmadığını gözlemlemişimdir. Büyük dehanın sahneye çıkışının sınırsız bir saygıyla karşılandığı doğru. En zor beğenen yaşlıların bile onu takdir ve merakla, kadınların ise bir çeşit hayranlıkla alkışladıkları bir gerçek. Bununla birlikte alkış kısa, tek tük, karışık oldu. Karmazinov, konuşmaya başlayana kadar, arka sıralarda dikkate değer bir karışıklık meydana gelmediğini söyleyebilirim. Onun cırlak, kadınsı bir sesi olduğundan bahsetmiştim, aynı zamanda soylular gibi peltek peltek konuşuyordu. Henüz birkaç söz söylemişti ki birdenbire biri yüksek sesle güldü, herhalde yüksek sosyetedeki kurallardan bihaber olan, doğuştan alaycı ve yabancı biriymiş bu. Ama sus sus, diye bağırıldılar, delikanlı da sindi.

Karmazinov Beyefendi, kırıtarak, önceleri okumaya hiç razı olmadığını, (sanki bunu açıklamak pek gerekliydi!) insanın yü-

reğinden büyük bir coşkuyla çıkan anlatılması imkânsız satırlar olduğunu, bu kutsal satırları alenen okumanın doğru olmadığını (öyleyse ne diye okuyorsun?) ama ısrarlı ricalara dayanamadığı, ayrıca kalemini ebediyen bıraktığı ve bir daha hiç yazmayacağı için bunları okumayı kabul ettiğini, bundan böyle, seyirci önüne çıkıp hiçbir şey okumamaya ant içtiğini vs. söyledi.

Ama buna da bir şey demeyebilirdik, yazarların, önsözleri sevdiğini kim bilmez? Gerçi seyirciler arasında eğitilmiş kişilerin az, arka sıraların da pek sinirli olduğunu göz önünde bulundurursak, her an her şey olabilirdi. Kısa bir hikâyeye, eskiden yazdıklarına benzer türden yapmacık ve gösterişli, ama satır aralarında akıllıca yazılmış espriler bulunduran bir hikâyeye okusaydı daha iyi olmaz mıydı? Böylece durumu kurtarabilirdi belki de. Ama hayır! Bir vaazdır tutturdu! Tanrım, burada neler neler yoktu! Değil halkımız, başkent halkının bile deliye döneceğini kesin olarak söyleyebilirim. Sahte, anlamsız boşboğazlıklarla dolu, hemen hemen iki koli kâğıdını gözünüzün önüne getirin; bu da yetmiyormuş da sanki lütfedermişçesine okuyordu, öyle ki bu durum herkesin gücüne gitti. Konu... Ama konuyu kim anlayabilir ki? Bir izlenimi hakkında yazdığı ayrıntılar, bir hatıra. Ama ne hakkında? Seyirciler arasında bulunan ilimizin en eğitilmiş kişileri bile okumanın yarısına gelinceye kadar, anlamak için kendilerini zorlamalarına rağmen hiçbir şey anlamayınca, ikinci yarısını nezaketen dinlediler. Aşktan, bir dâhinin bir kadına olan aşkıdan söz ediliyordu, ama itiraf edeyim, biraz gülünçtü. İlk öpüşünden söz etmek, bu kısa, şişman yazara hiç mi hiç yakışmıyordu... Zaten öpücükleri de öteki insanlarınkinden epey farklıydı. Etrafta muhakkak katırtırnağı ya da botanik kitaplarına başvurarak bulacağınız bir bitki bulunmalıydı. Gök yüzünde kesinlikle morumsu bir gölge olacaktı ki bunu hiçbir fani görmemiştir, görmüş olsa da farkına varamamıştır, ama bakın işte, büyük yazar fark etmiş, biz aptallara anlatıyor. Âşık çiftin altında oturdukları ağaç, kesinlikle portakal çiçeği açar. Onlar Almanya'da bir yerde otururlar. Birdenbire Pompei'yi ya

da Kassia'yı karşılarında görürler ve ikisini de bir heyecan ürpertisi titretir. Kıyıdaki çalıların arasından bir denizkızı fısıldar, kamışların arasında keman çalar. Onun çaldığı parçanın ismi *en toutes lettres*²⁰⁴ belirtilmiştir, ama kimse bilmediği için müzik sözlüğüne başvurmak lazım. Bu sırada bir sis bulutu kalkar, öyle ki sisten çok, milyonlarca yastığa benzer. Sonra birdenbire her şey kaybolur ve büyük dâhi kışın buzlar eridiği zaman Volga'da geziye çıkar. İki buçuk sayfa boyunca gezer, yani buzun kırıldığı bir yere düşene dek... Dâhi boğulur mu dersiniz? Aklınızdan bile geçirmeyin... Çünkü batmaya, su yutmaya başlayınca önünde, 'donmuş bir damla gözyaşı'na benzer bir buz parçası görünür, bu buz parçasında Almanya ya da daha iyisi Almanya'nın gökyüzü yansır ve 'seninle' zümrüt ağacı altında otururken gözlerinden yuvarlanan yaşı hatırlattı bana, hani o zaman sevinçle, 'suç yoktur' demiştin. Ben gözyaşları arasında, 'Evet, öyleyse adalet de yok.' diye cevap vermiştim. İkimiz de ağladık ve sonsuza dek yollarımızı ayırdık.' Kız, deniz kıyılarına, o da mağaralara gider. İşte Moskova'da Suharyov Kulesi'nin altına iniyor, tam üç sene, boyuna iniyor ve birdenbire yerin dibinde, mağarada bir lambanın önünde bir keşişe rastlıyor. Keşiş dua ediyor. Dâhi, parmaklıklılı küçük pencereye yüzünü dayıyor ve birdenbire bir iç çekiş duyuyor. İçini çeken keşiş mi dersiniz? Ne keşişi?! Hayır, bu iç çekiş ona otuz yedi sene evvelini hatırlatıyor, 'İkimiz Almanya'da akik ağacının altında otururken sen, ne diye sevmeli, bak, çevremizde otlar büyüyor, ben de seviyorum, ama otlar büyümezse ben de sevmekten vazgeçerim.' demiştin. Bu sırada yine duman kıvrıla kıvrıla yükseliyor, Hoffman ortaya çıkıyor, denizkızı, Chopin'den bir şarkı söylüyor, birdenbire dumanın arasından, başında defne dalından çelenklerle, Roma'nın çatıları üstünde Ank-Martsiy ortaya çıkıyor. 'Bir ürperti geçti sırtımızdan ve sonsuza dek ayrıldık' vs. vs.

204 Tümüyle. (Fr.)

Kısacası belki de anlatmak pek elimden gelmiyor, ama gevezeliğin anlamı buydu ya da bunun gibi bir şeydi. Ve sonunda bizim dahilerin, kutsal olan her şeye dokundurma tutkusu da ne!? Avrupalı büyük filozof, büyük bilgin, kâşif, çilekeş ve ötekiler, bizim büyük Rus dâhisine göre tıpkı onun mutfağındaki aşçılar gibidirler. O, beyefendidir, onlarsa ellerinde kepleri ile ona geliyor ve emirlerini bekliyorlar. Rusya'nın da küçümseyerek baktığı doğrudur, onunla alay eder ve Avrupa'nın büyük zekâları önünde Rusya'nın her bakımdan iflasını açıklamaktan hoşlanır. Kendisine gelince, o Avrupa'nın bu büyük zekâları üzerinde yükselmiştir; onlar cinasları için malzemedir sadece. Büyük dâhimiz bir başkasının fikrini ele alıyor, ona karşı bir sav geliştiriyor ve böylece cinas hazır. Suç var, suç yok, hakikat yok, hakiki insanlar yok; ateizm, Darwinizm, Moskova çanları... Ama ne yazık ki o artık Moskova çanlarına inanmıyor; Roma defne dalları... Ama o defne dallarına da inanmıyor... Başka bir deyişle Karmazinov'un yazısında her şeyden birazcık vardı: Byron'a has bir sıkıntı nöbeti, Heine'den, Peçorin'den bir şeyler... Ve böylece lokomotif yola koyuldu... 'Ama beni övün, ne olur övün beni, övülmeye bayılırım; kalemi bıraktığımı laf olsun diye söylüyorum; sabredin, sizi üç yüz kez bıktırırım, öyle ki okumaktan yorulursunuz...'

Bu okumanın sonu pek de iyi bitmedi, zaten ne yazık ki her şey onunla başladı. Seyirciler çoktan beri ayak sürtüyor, öksürüyor, hapşırıyordu; yani edebî matinelere, kim olursa olsun, yirmi dakikadan fazla devam edenin başına gelenler şimdi de gerçekleşiyordu. Ama dâhi yazar bunların farkında değildi. O, halkı hiçe sayarak peltekleşmeye, sözleri eveleyip gevelemeye devam ediyordu, öyle ki herkes iyice bunaldı. Tam bu sırada arkalardan biri yüksek sesle bağırdı:

“Tanrım, ne saçma şey!”

İnanıyorum ki bağıranın hiçbir kastı yoktu, adamcağız basbayağı yorulmuştu. Ama Karmazinov Beyefendi, okumasına ara verdi,

halkı alaylı alaylı süzdü ve birdenbire onuruna dokunulan bir saray bakanı tavrıyla peltek peltek, “Baylar, size herhalde bıkkınlık verdim?” dedi.

İşte önce kendisi konuştuğu için kabahat ondaydı, çünkü böylece cevap vermeye zorluyordu. Kendini tutmuş olsaydı, sümkü-rürlerdi ve olay geçirtilirdi... Belki de sorusuna karşılık alkış bekliyordu, ama tersine herkes korkmuş gibi büzüldü ve ses soluk kesildi.

Sinirli, öfkeli bir ses birdenbire, “Siz hiçbir zaman Ank-Martsiy görmediniz!” diye bağırdı.

Hemen bir başkası söze karıştı:

“Artık hayalet yok, tabiat bilimleri var. Onlara başvurmanız lazım.”

Karmazinov hayret içinde, “Baylar, bu tür itirazları hiç bekle-miyordum.” dedi. Büyük dâhi, Karlsrühe’de yurdunu tamamen unutmuştu belli ki.

Birdenbire bir kız, “Günümüzde, dünyanın üç balığın sırtında durduğunu söylemek artık ayıp. Siz, Karmazinov, keşişin olduğu bir mağaraya falan da gitmiş olamazsınız. Hem kim keşişlerle ilgileniyor ki?”

“Baylar, yazdıklarımı bu kadar ciddiye almanız beni çok şaşırttı. Gelgelelim... Haklısınız. Kimse gerçeğe benden daha çok saygı gösteremez...”

Gerçi küçümseyerek gülümsüyordu, ama son derece şaşırmıştı. Yüzünde, ‘Ama ben öyle düşündüğünüz gibi biri değilim, ben sizden yanayım, yeter ki beni övün, elden geldiğince övün, ben bunu çok severim...’ diyen bir ifade vardı.

Sonunda gücenmiş bir ses tonuyla, “Baylar,” diye bağırdı, “görüyorum ki benim zavallı şiirim yerini bulmadı. Herhalde ben de yerimde değilim.”

Galiba bayağı sarhoş olan biri, sesi yettiğince, “Kargaya nişan aldın ineği vurdun!” diye bağırdı. Aslında ona aldırış etmemek gerekirdi ama saygısızca gülüşmeler duyuldu.

Karmazinov, hemen atıldı, “İneği mi dediniz?” Sesi gittikçe tizleşiyordu. “İnek ve kargalar konusunda, baylar, susmayı yeğlerim. Seyircime saygım sonsuz olduğu için bu tür kıyaslamalarda bulunmam düşünülemez. Umuyordum ki...”

Arka sıralardan biri, “Daha beriden, beyefendi, daha beriden...” diye seslendi.

“Ama ben kalemimi bırakırken ve okurumla vedalaşırken umuyordum ki...”

Ön sıralardan, yüreklenen birkaç ses, “Evet, devam edin. Biz dinlemek istiyoruz!” diye bağırdı.

Birkaç kadının heyecanlı sesi bu seslenişe katıldı:

“Okuyun! Okuyun!”

Ve sonunda bir alkış duyuldu, gerçi kısa ve yavaş bir alkıştı bu. Karmazinov, çarpık bir gülümsemeyle yerinden kalktı.

Düzenleme kurulu başkanı soylu hanımefendi, “Karmazinov, bu herkes için bir onur...” diye seslendi.

Birdenbire salonun derinlerinden genç bir ses duyuldu. Bu, kentimizdeki okulun genç öğretmeniydi, kendisi iyi, sessiz biriydi, bizim buraya geleli de çok olmamıştı. Yerinden kalkarak: “Bay Karmazinov, sizin bize betimlediğiniz gibi sevme mutluluğuna ermiş olsaydım, doğrusu bu aşkıyı böyle herkesin önüne sermezdim.” Bunları söylerken kızardı.

Karmazinov, “Baylar, ben bitirdim!” diye bağırdı. “Ama izin verirsiniz size yalnızca son altı cümleyi okuyayım:

“Evet, okur dostum, elveda!” diye okumaya başladı hemen, artık koltuğa oturmadan. “Elveda okurlarım, dost olarak ayrılmamızı üstelemiyorum; gerçekten de sizi ne diye sıkboğaz edeyim? Hatta bu size zevk veriyorsa beni azarlayın, istediğiniz kadar azarlayın. Ama birbirimizi sonsuza dek unutmamız en iyisi. Siz, okurlar, hepiniz önümde diz çöküp gözyaşlarıyla: ‘Yaz, Karmazinov, ne olur bizim için, yurdumuz için, gelecek nesiller için, defne da-

lından çelenkler için yaz' diye yalvarsanız o zaman da ben size, elbette çok nazik bir biçimde teşekkür ettikten sonra: 'Hayır, sevgili yurttaşlarım, birbirimizle yeterince uğraştık, *merci!* Ayı ayrı yönlere gitme zamanı geldi! *Merci, merci, merci!*' diye cevap verirdim."

Karmazinov, resmî bir biçimde eğilip selam verdi ve kaynar suda haşlamış gibi kıpkırmızı kesilerek kulisin arkasına yollandı.

"Kimse de diz çökecek değil, rüya görüyor bu adam."

"Amma da kendini beğenmişlik ha!"

Daha ağırbaşlı olan bir başkası, "Bu bir mizah sadece." diye söze karışacak oldu.

"Hayır, mizahınız eksik olsun."

"Ama bu saygısızlıktır, baylar."

"Hiç olmazsa artık bitirdi."

"Amma da can sıkıtı!"

Ama arka sıralardan gelen (gelgelelim yalnızca arka sıralardan değildi) bu kaba seslenişler, geri kalan seyircilerin alkışlarıyla bastırılmıştı. Karmazinov'u tekrar sahneye çağırıyorlardı. Başlarında Yuliya Mihaylovna ile soylu hanımefendi bulunan birkaç kadın, sahnenin önünde toplandılar. Yuliya Mihaylovna'nın elinde beyaz bir kadife yastığın üzerinde, güllerin ortasında, defne yapraklarından, çok güzel bir çelenk belirdi.

Karmazinov, ince ve iğneleyici bir gülümsemeyle, "Defne!.." diye bağırdı. "Tabii ki çok duygulandım ve önceden hazırlanmış, ama henüz solmamış bu çelengi en sıcak duygularımla kabul ediyorum, ama sizi temin ederim, birdenbire öyle gerçekçi oldum ki günümüzde defne dalının benim elimden çok, aşçının eline yakışacağını düşünüyorum..."

Virginski'nin evinde 'toplantıda' bulunan papaz okulu öğrencisi:

“Aşçı sizden daha yararlı biridir zaten!” diye bağırdı. Düzen biraz bozuldu. Defne çelengiyle yapılan töreni görebilmek için sıraların birçoğundan ayağa kalkanlar oldu.

Bir başkası yüksek sesle ve üsteleyerek bağırdı:

“Şimdi bir aşçı olsa üç ruble fazladan verirdim.”

“Ben de!” diye haykırdı bir diğeri.

“Ben de...”

“Yahu burada büfe yok mu gerçekten de?”

“Baylar, bu düpedüz bir aldatma...”

Gelgelelim, bütün bu başıboş baylar, orada bulunan kodamanlardan, ayrıca da polis müdüründen epey korkuyorlardı. On dakika sonra herkes tekrar yerine oturmuştu, ama önceki düzen bir daha sağlanamadı. Kargaşa başlıyordu ve ne yazık ki zavallı Stepan Trofimoviç, onun tam içine düştü.

IV

Her ihtimale karşın yine de kulisin arkasına, Stepan Trofimoviç’in yanına koştum ve her şeyin berbat olduğunu, onun için en iyisi sahneye hiç çıkmadan, hiç olmadı sıtmasını öne sürerek eve dönmelerini salık verdim. Ben de organizasyon görevinden ayrılarak onunla birlikte gitmeyi düşünüyordum. Stepan Trofimoviç bu sırada artık sahneye çıkmak üzereydi; birdenbire durdu, gururlu bir tavırla beni baştan aşağı süzdü.

“Benim böyle bir alçaklığı yapabilecek yaradılıştaki bir adam olduğuma nereden hükmediyorsunuz, sayın bayım?”

Geriledim. Onun buradan bir felakete uğramadan çıkamayacağından emindim. Ne yapacağımı bilemeden, sıkıntılı bir halde orada dururken Stepan Trofimoviç’ten sonra sahneye çıkacak olan, yumruğunu havaya kaldırıp bütün gücüyle indiren misafir profesörü gördüm. O, hâlâ az önceki gibi ileri geri gidip geliyordu; kendi içine kapanmış, sinsi, kibir dolu bir gülümsemeyle

bir şeyler mırıldanıyordu. Şeytan beni dürtmüş olacak ki ona yaklaştım.

“Biliyor musunuz, bir konuşmacının, dinleyici topluluğunun dikkatini ancak yirmi dakikalığına çekebildiğine dair misaller çoktur. Yani çok ünlü biri dahi olsa hiç kimseyi yarım saatten fazla dinlemezler.”

O, “Merak etmenizi gerektirecek hiçbir durum yok.” diyerek küçümsemeyle homurdandı ve yanımdan geçti.

Derken salondan Stepan Trofimoviç’in sesi duyuldu.

‘Ee, hepinizin canı cehenneme!’ diye düşünerek salona koştum.

Stepan Trofimoviç koltuğa oturmuş, ortalığın yatışmasını bekliyordu. Ön sırada oturanlar, herhalde onu hoş bakışlarla karşılamadılar. (Son zamanlarda kulüpte onu sevmemeye başlamışlardı, eskisinden daha az saygı görüyordu.) Ama yuhalamadıkları da iyi. Dünden beri, sahnede görülür görülmez onu yuhalayacakları gibi tuhaf bir düşünceye kapılmıştım. Oysa ortalık henüz iyice yatışmadığı için onu henüz fark ediyorlardı. Karmazinov’a yapılanlardan sonra bu adam ne umabilirdi; beti benzi gitmişti, on senden beri de ilk kez halkın karşısına çıkıyordu. Haline tavırlarına ve heyecanına bakılacak olursa şimdi sahneye çıkışına, kaderini belirleyecek bir an olarak bakıyordu. İşte benim korktuğum da buydu. Bu adam benim için değerliydi. Ağzını açıp da ilk sözü söylediği zaman ne hale geldiğimi düşünün.

Birdenbire kısık, ama her şeyi göze almış bir sesle:

“Baylar!” dedi. “Baylar! Daha bu sabah önümde, yakın zamanda burada dağıtılan yasadışı bildirilerden biri duruyordu. Ben de yüzüncü kez kendi kendime sordum: ‘Nedir bunların sırrı?’ diye.”

Salon bir anda sessizleşti, bütün gözler, kimileri korkuyla, ona çevrilmişti. Doğrusu daha ilk sözleriyle ilgi uyandırmayı becermişti, hatta kulislerin arkasından kimi başlar uzandı, Liputin ve

Lyamşin kulak kesilmişti. Yuliya Mihaylovna, yine bana birtakım işaretler yapmaya başladı.

Korku içinde, “Durdurun onu, ne olursa olsun durdurun.” diye fısıldadı.

Omuzlarımı silktim; kararını vermiş bir adamı durdurmak mümkün müydü? Ne çare, ben Stepan Trofimoviç’i anlamıştım.

Halk arasında, “Vay, bildiriler hakkında konuşuyor.” diye fısıldamalar oldu; bütün salon çalkalandı.

“Baylar, ben bunların sırrını çözdüm. Bunlar çok etkili çünkü çok saçma. (Gözleri parladı.) Evet, baylar, bu saçmalık sahte ve kasıtlı olsaydı, dâhice bile sayılabilirdi! Ama onlara hak vermeli, asla sahte değiller! Karşınızda saçmalığın en çıplak, en yalın, en içten hali duruyor, saçmanın özü diyebiliriz, *c’est la bêtise dans son essence la plus pure, quelque chose comme un simple chimique*.²⁰⁵ İçindekiler biraz daha akıllıca anlatılmış olsaydı, herkes de bu aptallığın bütün yoksunluğunu görmüş olurdu. Ama şimdi herkes akıl erdiremeden duruyor ve kimse böyle bir saçmalığın olabileceğine inanmıyor. Herkes, ‘Burada başka bir şey daha vardır muhakkak.’ diyor ve gizemli bir şey arıyor, satırlar arasında olanları okumaya çalışıyor, böylece de istenilen amaca ulaşılmış oluyor! Sık sık hak ettiği halde, aptallık bugüne dek böyle bir zafer ödülü kazanmamıştır... Çünkü *en parenthèse*²⁰⁶ aptallık da tıpkı deha gibi, insanlığa faydalıdır.”

Biri, “Kırkklı yıllardan kalma cinaslar!” diye bağırdı ve peşinden yer yerinden oynar gibi oldu, bir gürültüdür aldı başını gitti.

Stepan Trofimoviç, artık kendinden geçerek ve salondakilere kafa tutarcasına bağırdı:

“Baylar, yaşasın! Aptallığın onuruna kadeh kaldırmanızı teklif ediyorum.”

Bardağına su doldurma bahanesiyle yanına koştum:

205 Saçmalığın en saf hali, kimyadaki en basit element gibi. (Fr.)

206 Parantez içinde. (Fr.)

“Stepan Trofimoviç, bırakın, Yuliya Mihaylovna yalvarıyor.”

“Hayır, siz beni bırakın, aylak delikanlı!” diye saldırdı bana bağıarak. Hemen yanından uzaklaştım. “Baylar!” diye devam etti. “Bu kadar heyecana ne gerek var? Ben, elimde zeytin dalıyla geldim. Son sözümü söylemeye geldim, çünkü bu konuda son sözü söyleme hakkına sahibim, ondan sonra barışırsınız.”

Bir kısmı, “Sahneden in!” diye bağıyordu.

Bir kısmı da, “Yavaş, izin verin konuşsun; izin verin anlatsın.” diye bağırmaya başladı. Özellikle bir kez konuşmaya kalktıktan sonra bir daha kendini tutamayan genç öğretmen heyecanlıydı.

“*Messieurs*, bu konuda söylenecek son söz, her şeyi bağışlamaktır. Ben ömrünü tüketmek üzere olan bir yaşlıyım, size hayatın tam gücüyle sürmeye devam ettiğini, genç neslin canlı gücünün tükenmediğini vurgulamak istiyorum. Gençliğin heyecanı bizim zamanımızdaki gibi temiz ve parlak. Yalnızca amaçlar yerini değiştirdi, idealler değişti, bizim güzellik idelimizin yerine bir başka ideal geldi. Bütün mesele güzelliğin Shakespeare’de mi yoksa çizmelerde mi; Raphael’de mi yoksa petrolde mi olduğu.”

Kimileri, “Bunlar hakaret eden sorular!”

“*Agent-provocateur!..*”²⁰⁷

Stepan Trofimoviç, taşkınlığının son kertesine gelerek, “Bence!” diye bağırdı, “Bence, Shakespeare ve Raphael, köylülerin özgür bırakılmasından, halkçılıktan, sosyalizmden, genç nesilden, kimya biliminden, hatta bütün insanlıktan da üstündür; çünkü onlar meyvedir, insanlığın belki de var olabilecek en olgun meyvesi, insanlığın ortak paydasıdır! Güzelliğin elde edilmiş biçimidir ve onlarsız yaşamak bile istemem... Ah, Tanrım!” diyerek ellerini iki yana açtı. “On sene evvel ben, Petersburg’da yine böyle sahneden, aynı sözleri bağırmıştım ve aynı şimdi olduğu gibi anlaşılamamıştım, herkes şimdiki gibi gülüyor, yuhalıyordu. Ey, akıllı kıt insanlar, anlamak için neyiniz eksik? İnsanlık, İngiliz olmasa

207 Kışkırtıcı ajan. (Fr.)

da yaşayabilir. Alman veya Rus olmasa da yaşayabilir, bilimsiz, ekmeksiz yine yaşayabilir, ama güzellik olmazsa yaşayamaz, çünkü dünyada yapacak bir şey kalmaz, bunu biliyor musunuz?! Bütün sır budur! Güzellik olmazsa, bilim bile bir dakika ayakta duramaz; gülenler, siz bunu biliyor musunuz? Kabalaşır gider, bir çivi bile keşfedemezsiniz... Bırakmam!” diye bağırdı ve var gücüyle masaya vurdu.

Ama o anlamsız ve düzensiz bir biçimde bağırıp durduğu sürece salonda da düzen bozuluyordu. Birçokları yerlerinden fırladı, kimileri sahneye daha yakın olmak için ileri atıldı. Bütün bunlar o kadar çabuk oldu ki kimse önlem alamadı. Belki de karışmak istemediler.

Papaz okulu öğrencisi, dişlerini Stepan Trofimoviç’e gösterip sırtarak, “İstediği her şeye sahip olan sizler için her şey çok kolay tabii!” diye bağırdı. Stepan Trofimoviç, bunu duyunca sahnenin önüne kadar geldi.

“Genç neslin heyecanı eskisi gibi temiz ve parlak, ama gençlik, güzelliğin tanımını konusunda yanılıyor diyen ben değil miydim! Bu size yetmez mi? Aşağılanmış, kalbi kırık bir babanın sözleridir bunlar, dolayısıyla tamamen tarafsız ve her türlü önyargıdan sıyrılmış sözler... Ah, siz! Şükretmesini bilmeyen... Hakkı, adaleti yanlış yerde arayan insanlar! Neden, neden yanımda durup bana destek olmak istemiyorsunuz?!”

Derken, isterik bir biçimde ağlamaya başladı. Akan gözyaşlarını parmaklarıyla siliyordu; ağlamaktan omuzları, göğsü sarsılıyordu... Dünyadaki her şeyi unutmuştu.

Herkesi bir korku aldı; Yuliya Mihaylovna çabucak yerinden fırladı, kocasının koluna girerek onu da koltuğundan kaldırmaya çalışıyordu... Önü alınamaz bir rezalet çıkmak üzereydi.

Papaz okulu öğrencisi sevinçle bağırdı:

“Stepan Trofimoviç! Bugünlerde kentte ve dolaylarında, firari kürek mahkûmu Fedka dolaşıyor. Hırsızlık yapıyor, geçenlerde yine bir cinayet işledi... Sorarım size, on beş sene evvel siz onu

kumarda yenilip kaybettiklerinizi ödetmek için askere yazdır-
masaydınız, kürek mahkumiyetine çarptırılır mıydı? Cevabınız
nedir, estet beyefendi?”

Bunu izleyen sahneyi betimlemek istemiyorum, hiç içimden
gelmiyor. İlk önce bir alkış tufanı koptu. Alkışlayanlar, salon-
dakilerin sadece beşte biriydi, ama şiddetle alkışlıyorlardı. Geri
kalanlar çıkış kapılarına yöneldi, alkış tutanlar ise hep ileri,
sahneye doğru yürüdüğü için tam bir kargaşa oldu. Kadınlar
bağrışıyordu, kimi genç kızlar gözyaşları içinde, eve gidelim
diye tutturdular. Lembke, oturduğu yerden ayağa kalkarak tuhaf
bakışlarla çevresini tarıyordu. Kente geldiği günden itibaren
Yuliya Mihaylovna, ilk kez ne yapacağını bilmiyordu, afallayıp
kalmıştı. Stepan Trofimoviç’e gelince, ilk anda papaz okulu öğ-
rencisinin sözleri altında tam deyimiyle ezilmişti; ama birdenbire
iki elini halkın üzerinde gezdiriyormuş gibi havaya kaldırdı ve
sesi çıktığına bağırdı:

“Ayaklarımın tozunu silkeliyor ve lanet ediyorum... Son... Son...”

Ve sırtını halka dönerek kulise doğru koştu, bu sırada elini kolunu,
gözdağı verircesine sallıyordu.

Öfkeli kalabalık, “Bu bir hakarettir! Verhovenski’nin yolunu
kesin!” diye bağıırıyordu. Neredeyse peşinden koşuyorlardı ve
kimse bunu durduramazdı. Derken, birdenbire son bir felaket
daha kalabalığın tepesinde bir bomba gibi patladı. Üçüncü ko-
nuşmacı, kulislerin arkasında, durmadan yumruk sallayan o deli
adam sahneye fırladı.

Görünüşü tam anlamıyla bir deliyi andırıyordu. Yüzünde ken-
dinden son derece emin, yayvan bir gülümsemeyle, isyan eden
halkı süzüyordu; belli ki çıkan kargaşa onu memnun etmişti.
Böyle bir gürültü arasında konuşmak onu nedense sevindiriyordu.
Bu durum öyle göze çarpıyordu ki hemen dikkati üzerine çekti:

“Bu da kimin nesi?” diye sorular yağmaya başladı. “Kim bu adam?
Susun. Bakalım ne söylemek istiyor?”

Deli adam avazı çıktığıınca, “Baylar!..” diye tam sahnenin önünde durarak bağırdı. Sesi neredeyse Karmazinov’un sesi gibi cırlak ve kadınsıydı, ama soylu peltekliği yoktu. “Baylar! Yirmi sene evvel Avrupa’nın yarısıyla savaşa başlarken, Rusya’da edebiyat, sansüre hizmet ediyordu; ordu, baleye dönmüştü, halk vergi içinde boğuluyor, kölelik kamçısı altında susuyordu. Yurtseverlik, ölümlerden, dirilerden rüşvet almak anlamına geliyordu. Rüşvet almayanlar, asi sayılıyordu, çünkü genel düzeni ve uyumu bozuyorlardı... Ama bin senelik Rusya, hiçbir zaman böyle bir rezillik görmemişti...”

Deli adam, yumruğunu kaldırdı, öfke içinde başının üstünde salladı ve düşmanını paramparça ediyormuş gibi yere indirdi. Her yandan coşkun bir bağıriş koptu, kulakları sağır eden bir alkış duyuldu. Salondakilerin neredeyse yarısı alkışlıyordu, en masumlar bile kendilerini bu havaya kaptırmışlardı; Rusya, herkesin gözü önünde lekeleniyordu, böyle olunca hayranlıktan bağırmamak mümkün müydü?

“İşte bu iş! İşte bu iş! Hayır, bu, güzellikten konuşmaya benzemez!”

Deli adam, kendinden geçmiş bir halde devam ediyordu:

“O zamandan bu yana yirmi sene geçti. Birçok üniversite açıldı. Subaylar kadrosunda binlerce eksik var. Ülkeyi örümcek ağı gibi kaplayan demiryolları bütün sermayeyi yuttu, on beş sene sonra belki bir yerden bir yere gitmek mümkün olur. Köprüler sadece ara sıra yanıyor, kentler ise belirlenen bir sıraya göre yanıyor. Mahkemelerde kanunlara uymayan yargılamalar yapılıyor, jüri üyeleri ise ancak aklıktan ölecekleri zaman rüşvet alıyorlar. Köle köylüler, artık özgür ve sopayı eski derebeylerinden değil, birbirlerinden yiyorlar. Votka, bütçeye yardım olsun diye içiliyor, Novgorod’daysa eski, yararsız Sofiya’nın karşısına, düzensiz ve anlamsız geçmiş bin senenin anısına tantanayla tunçtan koskocaman bir yuvarlak dikildi. Avrupa, kaşlarını çatıyor ve yeniden telaşlanmaya başlıyor. On beş sene iyileştirme dönemi! Oysa Rusya hiçbir zaman bu duruma...”

Kalabalığın uğultusu arasında son sözleri duyulmadı. Yine yumruğunu kaldırdığını ve zafer kazanmışçasına yere indirdiğini görebiliyordum. Herkes coşkuluydu, alkışlıyor, hatta kadınlardan bazıları bağıırıyordu, “Yeter, daha iyisini söyleyemezsiniz!” Sarhoş gibiydiler. Konuşmacı, herkesi gözden geçiriyor ve kazandığı zaferin sarhoşluğuna dalıyordu. Bir ara Lembke’nin, sonsuz bir heyecan içinde birtakım emirler verdiğini gördüm. Yuliya Mihaylovna, yanına koşup gelen prenze, sararmış bir yüzle bir şeyler anlatıyordu... Ama bu sırada -resmî mi yoksa sivil mi bilemeyeceğim- altı kişi kadar bir kalabalık, kulisin arkasından sahneye fırladı, deli adamı yakalayıp içeri sürüklediler. Nasıl oldu da onların elinden kurtulup yine sahnenin tam ucuna geldi ve yumruğunu sallayarak avazı çıktığıınca bağırdığını anlamıyorum:

“Ama Rusya, hiçbir zaman bu duruma...”

Ama yine kulise doğru sürüklendi. Yaklaşık on beş kişilik bir kalabalığın onu kurtarmak için atıldığını gördüm. Sonra sahneye, koltuğunun atlında kim bilir nereden bulduğu aynı kağıt tomarıyla, aynı şekilde giyinmiş, kırmızı yanaklı, tombul Vîrginski’nin akrabası üniversiteli kızın fırladığını görünce gözlerime inanamadım. İki üç kadın ve hatta can düşmanı liseli delikanlı da belli ki ona yardım etmek için yanında duruyordu.

“Baylar, mutsuz öğrencilerin çektiği acılardan söz etmeye geldim...” diye söze başladığını duydum.

Organizasyonda görevli olduğumu belirten kurdeleyi cebime sakladım ve arka çıkıştan sokağa çıktım. Tabii doğruca Stepan Trofimoviç’in evine yollandım.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞÖLENİN SONU

I

Stepan Trofimoviç, beni kabul etmedi. Odasına kapanmış, yazıyordu, ikinci kez kapıyı çalıp seslenince, kapı arkasından:

“Dostum, ben elimden gelen her şeyi yaptım. Kim benden daha fazlasını isteyebilir?” diye cevap verdi.

“Siz yalnızca kargaşanın çıkmasını hızlandırdınız, hepsi bu. Tanrı aşkına, bırakın bu sözleri de kapıyı açın, Stepan Trofimoviç. Bazı tedbirler almamız lazım. Olur ki buraya kadar gelir ve size karşı saygısızlık etmeye kalkışırılar...”

Ona karşı sert davranmaya hakkım olduğuna inanıyor, herhangi bir aşırılığa kaçmasından korkuyordum. Ama kararını çoktan vermiş ve bu kararından asla vazgeçmeyecek birinin sert tavrıyla karşılaştım.

“Şu anda bana saygısızlık eden sadece siz varsınız. Bütün geçmiştekiler için size teşekkür ederim, ama tekrar ediyorum, bütün insanlarla, iyileriyle de, kötüleriyile de hesabımı kapattım. Darya Pavlovna'ya mektup yazıyorum. Ne yazık ki şimdiye kadar kendisini bağışlanmayacak derecede ihmal ettim. Yarın, isterseniz ona götürürsünüz, şimdiyse ‘*merci*’.”

“Stepan Trofimoviç, sizi temin ederim ki sorun sizin sandığınızdan daha ciddi. Orada, herkese haddini bildirdiğinizi sanıyorsunuz. Ama öyle bir şey olmadı. Kırılan yine siz oldunuz. (Ah, çok

kabaydım, ona saygısızlık ettim, bunu üzüntüyle hatırlıyorum bugün!) Darya Pavlovna'ya mektup falan yazmaya gerek yok... Hem şimdi siz, ben olmadan ne yapabilirsiniz? Günlük hayat hakkında siz ne biliyorsunuz ki Tanrı aşkına?! Herhalde kafanızda yine bir şeyler var. Kendinizi mahvedeceksiniz...”

Yerinden kalkıp kapının yanına geldi:

“Onlarla birlikte az bir zaman geçirmenize rağmen onların dil ve tavırları size de bulaşmış. *Dieu vous pardonne, mon ami, et Dieu vous garde*²⁰⁸ ama ben sizin kişiliğinizin sağlam olduğunu düşünüyorum ve eminim aklınız başınıza gelir, *après le temps*;²⁰⁹ Ruslarda hep olduğu gibi. Günlük hayat hakkında hiçbir şey bilmediğim konusuna gelince, eskiden beri inandığım bir fikri sizinle paylaşmama izin verin; bizim Rusya’da, öteki insanları günlük hayatta beceriksizlik ve tecrübesizlikle suçlayan ve ötekilere, tıpkı sinekler gibi saldıran sayısız insan vardır. *Cher*, çok heyecanlı olduğumu unutmayın ve bana daha fazla azap vermeyin. Size her şey için ‘*merci*,’ artık vedalaşma zamanı geldi, Karmazinov’un halkla vedalaştığı gibi vedalaşalım ve birbirimizi elden geldiğince yüce ruhlulukla unutalım. Karmazinov, okurlarına kendisini unutmaları için yalvarırken kurnazlık ediyordu; *quant à moi*²¹⁰ ben o kadar kibirli biri değilim ve her şeyden çok sizin saf yüreğinize güveniyorum. Benim gibi gereksiz bir ihtiyarı ne diye hatırlayacaksınız? Dostum, Nastasya’nın geçen isim günümde bana dilediği gibi ‘Çok yaşayın’ (*ces pauvres gens ont quelquefois des mots charmants et pleins de philosophie*²¹¹). Size fazla mutluluk dilemiyorum, canınızı sıkar, felaketler de dilemiyorum; halk filozofu Nastasya gibi sadece ‘çok yaşayın’ diyorum. Pek fazla da can sıkıntısı çekmemeye çalışın; bu gereksiz dileği

208 Tanrı sizi bağışlasın dostum, Tanrı sizi korusun. (Fr.)

209 Zamanla. (Fr.)

210 Bana gelince. (Fr.)

211 Şu zavallı insanlar kimi vakit çok hoş şeyler söylerler; felsefe de vardır sözlerinde. (Fr.)

de kendimden ilave ediyorum. Hadi hoşça kalın, ciddi olarak hoşça kalın. Hem kapının önünde durmayın, açmam.”

Kapıdan uzaklaştı, ben de daha fazla bir şey elde edemedim. ‘Heyecanına’ karşın ikna ediciydi, sakın konuşuyordu, belli ki beni etkilemeye çalışıyordu. Bana kızdığını seziyordum. Bu sabah sahnede döktüğü gözyaşlarının (kazandığına inandığı zafere rağmen) kendisini biraz gülünç bir duruma soktuğunun farkındaydı. Oysa dostlarıyla bir aradayken, tavırlara onun kadar dikkat eden ve önem veren başka biri herhalde yoktu. Ah, ben onu suçlamıyorum! Bütün sarsıntılara rağmen zarafetini ve alaycılığını koruması, beni biraz olsun rahatlatmıştı. Hal böyle iken aşırı bir davranışta bulunmayacağına karar verdim. Ama Tanrım, ne kadar da yanılmıştım! Pek çok şey gözümünden kaçmıştı...

Olayların birkaç gün ötesine giderek Darya Pavlovna’ya yazdığı ve ertesi günü onun eline geçen mektuptan ilk birkaç sayfayı buraya koyacağım:

“*Mon enfant*,²¹² elim titriyor, ama her şeyi sona erdirdim. İnsanlarla aramda geçen son savaşta siz yoktunuz, gelmemekle de iyi ettiniz. Ama bizim, gittikçe kişiliksiz insanların ülkesi olan Rusya’ımızda cesur bir adam ayağa kalkmış, her yandan yağan ölüm fırtınalara bakmadan, bu aptallara onların gerçek yanlarını, yani aptal olduklarını söylemiştir. *Oh, ce sont des pauvres petits vauriens et rien de plus, des petits -aptallar- voild le mot.*²¹³

Kaderim buymuş, bu kentten sonsuza dek ayrılıyorum, nereye gideceğimi de bilmiyorum. Sevdiklerim benden yüz çevirdi. Ama siz, masum ve temiz varlık, dediği dedik bir yüreğin iradesiyle kaderinizi benim kaderimle birleştirmenize az kalan siz, belki de planlanan evlenmemizin arifesinde akan gözyaşlarıma tiksintiyle baktınız! Kim olursanız olun, bana gülünç bir adama bakar gibi bakmadan yapamazdınız, size, yalnız size yüreğimin son çılgınlığını

212 Çocuğum. (Fr.)

213 O, bunlar serseriden başka bir şey değil; hepsi aptal, onları nitelemek için söylenecek söz bu. (Fr.)

duyuruyorum; bu benim size olan son borcumdur, yalnız size olan borcum. Ne yazık ki kendisini unutmadığım o nankör, katı yürekli kadının, herhalde her gün size tekrarladığı gibi, nankör, aptal, görgüsüz, bencil bir insan olduğumu düşünmenizi hiçbir zaman istemem...”

Ve böyle süren, tam dört büyük sayfa...

Onun ‘açmam’ sözüne cevap olarak, kapıya üç kez yumruğumla vurduktan ve hemen bugün beni çağırmak üzere Nastasya’nı bana üç kez göndereceğini, ama bu sefer de benim gelmeyeceğimi bağırdıktan sonra, onu kendi haline bıraktım ve doğruca Yuliya Mihaylovna’ya koştum.

II

Yuliya Mihaylovna’da, insanı çileden çıkaran bir sahneyle karşılaştım; zavallı kadını göz göre göre aldatıyorlardı, bense bir şey yapamıyordum. Gerçekten de ona ne söyleyebilirdim? Artık kendime gelmiştim ve bazı önsezilerden başka bir şeyim olmadığını anlayacak durumdaydım, ama o kadar. Onu gözyaşları içinde buldum, şakaklarına kolonya sürüyordu, önünde de bir bardak su vardı. Karşısında, durmadan konuşan Pyotr Stepanoviç ve ağzına kilit vurulmuş gibi susan prens duruyordu. Yuliya Mihaylovna, ağlayarak ve bağırarak Pyotr Stepanoviç’i ‘ ihanet etmekle’ suçluyordu. Bu sabahın bütün başarısızlığını, bütün rezilliğini, kısacası her şeyi Pyotr Stepanoviç’in orada bulunmamasına yüklemişti.

Pyotr Stepanoviç’te önemli bir değişiklik gözüme çarptı; üzgün ve ciddi bir duruşu vardı. Genellikle hiç ciddi görünmezdi, kızdığı zamanlar bile, ki sık sık kızılıyordu, hep gülerdi. Ah, o şimdi de kızgındı, konuşması kaba, aldırmaz, öfkeli ve sabırsızdı. Sabahleyin, erkenden uğradığı Gaganov’un evinde birdenbire başına şiddetli bir ağrı girdiğini söyledi, öyle ki midesi de durmadan bulanmış... Zavallı kadın, bir mazeret duymaya o kadar ihtiyacı vardı ki! En önemli sorun şuydu; bütün bu olan bitenlerden

sonra balo verilmeli mi, verilmemeli mi? Yuliya Mihaylovna, 'dünkü aŐaŐılamalardan' sonra hiçbir surette baloda bulunmak istemiyordu, daha doğrusu Pyotr Stepanoviç'in kendisini aksi için ısrar edip ikna etmesini istiyordu. Ona, bir kurtarıcı gözüyle bakıyordu ve herhalde kalkıp gitseydi, yatağa düşerdi. Ama Pyotr Stepanoviç'in hiçbir yere gideceği yoktu; balonun verilmesini, Yuliya Mihaylovna'nın da kesinlikle orada bulunmasını istiyordu...

"Sanki ağlayacak ne var? İlla ki gözyaşı d keceksiniz, değil mi?! Öfkenizi birinden çıkarmak istiyorsanız, ben varım! Eh, alın benden öfkenizi, ama çabuk olun, çünkü vakit geçiyor, oysa hemen bir karar vermek lazım. Edebiyat matinesinin pek başarılı geçmediğini söyleyebiliriz, ne var ki bunda, baloyla işleri düzeltiriz. İŞte, prens de aynı fikirde. Evet, prens olmasaydı orada neler olurdu, kim bilir?!"

Prens  nceleri Yuliya Mihaylovna'nın baloya katılmasına karŐıydı, (balo ne olursa olsun verilmeliydi) ama iki üç kez fikrine baŐvurduklarında, o da baloya olumlu bakmaya başladığını gösteren bazı sesler çıkarmaya başladı.

Pyotr Stepanoviç'in ses tonunda sezilen aşırı saygısızlık da beniŐaŐırtmıŐtı. Daha sonra Yuliya Mihaylovna ile Pyotr Stepanoviç arasında bir ilişki olduğuna dair yayılan alçakça dedikoduya öfkeyle karşı  ıktım. Böyle bir Şey yoktu, olamazdı da. Pyotr Stepanoviç'in hanımefendinin üzerinde olağanüstü bir etkisi vardı. Ama bunun sebebi, ta baştan beri onun toplumu, bakanlığı etkilemek hususunda kurduğu hayalleri desteklemesi, artı kendisinin de ona hayaller yaratıp baştan ayağa bir etki ağı içine almasıydı. Sonunda Pyotr Stepanoviç, Yuliya Mihaylovna için hava gibi gerekli olmaya başladı.

Hanımefendi beni görünce gözleri parlayarak bağırdı:

"İŞte ona sorun, o da, tıpkı prens gibi bir dakika yanımdan ayrılmadı. Söyleyiniz, bu, bana ve Andrey Antonoviç'e olabilecek bütün kötülüğü yapmak için bir baltalama, alçakça, kurnazca

hazırlanmış bir baltalama değil mi? Ah, onlar anlaşıyorlar! Çok önceden hazırlanmış bir plan doğrultusunda hareket etmişler! Bu bir komplo, tam anlamıyla komplo!”

“Yine her zamanki gibi coştunuz... Hayal dünyasına daldınız gene! Ama ben... Beyefendinin (ismimi unutmuş gibi davrandı.) gelişine memnun oldum, o da bizimle düşüncelerini paylaşsın.”

“Ben,” diye hemen atıldım. “...Her bakımdan Yuliya Mihaylovna gibi düşünüyorum. Apaçık bir komplo söz konusu... Organizasyon görevimden ayrılmak istiyorum, işte yaka bandımı getirdim Yuliya Mihaylovna. Balonun verilip verilmemesine, doğaldır ki ben karar verecek değilim. Bağışlayın, ama sağduyuma ve inançlarıma aykırı davranmam.”

Yuliya Mihaylovna ellerini açarak, “Duydunuz ya, duydunuz ya!” diye bağırdı.

“Duydum ve size şunu söylemek isterim...” diyerek bana döndü Pyotr Stepanoviç. “Hepinizin delirdiğini düşünüyorum. Bence bugün olanlar, zaman zaman her kentte olanlardan daha farklı bir şey değil. Ne yazık ki böyle şeyler her zaman olmuştur, olmaya da devam edecektir. Ne komplosu Tanrı aşkına? Çirkin, budalaca, rezilce bir şey oldu, ama komplo nerede? Bu, Yuliya Mihaylovna’ya, onları şımartan, onları koruyan, bütün hırçınlıklarını bağışlayan Yuliya Mihaylovna’ya karşı mı? Yuliya Mihaylovna, bir aydan beri size durmadan tekrarladığım neydi? Ne söylemiştim size? Ama siz illa ki herkesi bir araya getirmek ve kaynaşmalarını sağlamak istediniz. Ama onlar birleşir mi, rica ederim, bu mümkün mü?!”

“Size söylemiştim diyorsunuz. Ne zaman söylediniz? Tersine, onaylayan, dahası bunu isteyen sizdiniz... Beni öyle şaşırttınız ki! Beni sürekli birtakım tuhaf insanlarla tanıştırtıyordunuz.”

“Hiç de öyle değil. Bu konuda her zaman sizinle tartıştım, asla onaylamadım... Tuhaf adamlara gelince, doğrudur, sizi bazılarıyla tanıştırdım, ama bu edebiyat matinesi düzenlemeye karar

verdiğimiz içindi. Biliyorsunuz bu hödükler olmadan bu tür organizasyonlar düzenlemek mümkün olmuyor. Ama sizinle bahse girerim ki, bugün bunlar gibi on ya da yirmi hödüğü biletsiz içeri sokmuşlardır!”

“Kesinlikle.” diye onayladım.

“İşte, gördünüz mü? Siz de benim dediklerime geleceksiniz sonunda. Son zamanlarda bu kentin havasının nasıl olduğunu bir hatırlayın... Saygısızlık, edepsizlik almış başını gidiyordu, birbiri ardına skandallar ve rezillikler... Peki, bu insanları kim kıskırtıyordu? Kim kendi otoritesiyle bunları örtbas ediyordu? Kim bütün bu ayaktakımını öfkелendirdi? Siz değil miydiniz? Neden Lyamşin’in elinizi öpmesine izin verdiniz? Papaz okulu öğrencisi, yüksek bir memura sizin önünüzde sövmedi mi, kocaman ziftli çizmeleriyle onun kızının giysisini kirletmedi mi? Öyleyse neden halk size karşı diye şaşıyorsunuz?”

“Neler diyorsunuz? Bütün bunları yapan sizsiniz, Tanrım, Tanrım!”

“Hayır efendim, ben sizi ikaz etmiştim, bu konuda bin kere sizinle tartıştım, işitiyor musunuz, tartıştım!”

“Siz yüzüme karşı yalan söylüyorsunuz!”

“Ah, tabii bunu söylemek kolay... Şimdi size hıncınızı çıkarmak için bir kurban gerek; eh, hıncınızı benden alın. İyisi mi size konuşayım, bay... (ismimi bir türlü hatırlamıyordu) Liputin olayı hariç başka hiçbir, hiçbir komplo olmadığına inanıyorum! Bunu kanıtlarım, ama önce Liputin olayını çözümleyelim. O, sersem Lebyadkin’in şiiriyle çıktı, sizce bu ne anlama geliyor? Bence Liputin’in bu saçma şiiri okumasının tek sebebi onu gülünç bulması ve herkesi güldürmek istemesidir. Herkesi ve en başta da velinimetini saydığı Yuliya Mihaylovna’yı güldürmek için çıktı sahneye, işte hepsi bu. İnanın bana, başka şartlar altında bu belki de komik olabilirdi, kaba bir şaka, ama yine de çok komik, öyle değil mi?”

Yuliya Mihaylovna, büyük bir öfke içinde, “Nasıl! Liputin’in okuduğu şiiri komik mi buldunuz?” diye bağırdı. “Böyle bir saçmalığı, bu alçaklığı, bu rezilliği, ah, böyle diyorsanız eğer siz de bu işin içindesiniz demektir!”

“Tabii, her şeyi ben yönetiyordum! İyi de komplo yapmaya kalsam -hiç olmazsa bunu anlayın- bu iş yalnızca Liputin’le bitmezdi! Peki, babamı sahneye çıkarmak kimin suçu? Dün sizi durduran kimdi? Daha dün, dün?”

“*Oh, hier il avait tant d’esprit.*”²¹⁴ Ona fazlasıyla güveniyordum, hem üstelik öyle tavırları var ki... O ve Karmazinov... Düşündüm ki... Ve işte!”

“Evet ve işte. Bütün espri gücüne rağmen babam, işi berbat etti, onun böyle yüzüne gözüne bulaştıracağını önceden bilmiş olsaydım, size ve düzenlediğiniz şölene karşı bir komplo hazırlasaydım eğer, kuşkusuz babacığımı sahneye çıkarmamak için size yalvarmazdım. Keçiye sebze bahçesine salmaktan sizi vazgeçirmeye çalışmazdım. Öyle değil mi? Oysa dün, sizi bu işten vazgeçirmeye çalıştım, çünkü sezmiştim. Gerçi sahnede tam olarak neler yapacağını bilmeme imkân yoktu, kaldı ki kendisi de son ana kadar neler yumurtlayacağını bilmiyordu büyük bir ihtimalle... Bu sinirli yaşlıların insana benzer yanları var mı? Ama hâlâ durumu kurtarabiliriz. Hemen yarın, sağlığını öğrenmek üzere evine iki doktor gönderin, hatta bugün de gönderilebilirdi. Doğruca hastaneye, soğuk duş altına. Hiç olmazsa herkes güler ve gücenecek bir şey olmadığını anlar. Karmazinov’a gelince iş değişiyor; o, bir eşek olarak ortaya çıktı, yazısını tam bir saat geveledi durdu, işte o, hiç kuşkusuz, komplonun bir parçasıdır!”

“Ah, Karmazinov, *quelle honte!*”²¹⁵ Halkımız adına kızardım!”

“Ee, ben kızarmazdım, asıl onu kızartırdım. Ama halk, haklı. Karmazinov’u da size ben mi yamadım? Ona gösterilen hay-

214 Dün o kadar espriliydi. (Fr.)

215 Ne ayıp! (Fr.)

ranlığa ben katıldım mı? Eh, canı cehenneme... Ama üçüncü manyak, eh, bu başlı başına bir sorun işte!”

“Ah, bu korkunç, korkunç bir şey! Bu işte yalnızca ben suçluyum, yalnızca ben!”

“Şüphesiz! Ama burada ben sizi bağışlıyorum. Onun gibilerden, Petersburg’da bile korunamıyorlar. Kaldı ki size tavsiye edilmişti, değil mi? Hem de son derece önemli şahıslar tarafından... Bakın, bu iş çok ciddi! Onu sahneye çıkaran sizdiniz, bundan dolayı baloya gitmeye mecbursunuz. Gidip herkese bu şüpheli şahıs tarafından aldatıldığınızı, ama artık tutuklandığını söylemelisiniz, bu deli adamın sizi kandırdığını açıklamalısınız. Bir delinin kurbanı olduğunuzun altını çizmelisiniz, çünkü o, deliden başka bir şey değil. Ben, böyle ısıranlardan nefret ederim. Belki ben bazen daha da kötü konuşuyorum, ama kürsüde değil ki. Herkes senatörden bahsediyor.”

“Hangi senatörden?”

“Biliyor musunuz, ben de bir şey anlamıyorum. Siz, Yuliya Mihaylovna, senatör hakkında bir şey biliyor musunuz?”

“Senatör mü?”

“Biliyor musunuz, Petersburg’un sizi görevden aldığı, yerinize buraya bir senatör atandığı konuşuluyor. Herkes bunu konuşuyor.”

“Evet, ben de duydum.” diye onayladım.

Yuliya Mihaylovna, kıpkırmızı kesilerek, “Bunu kim söylüyor?” diye sordu.

“Nasıl kim söylüyor? İlk söyleyen kimdi, bunu mu soruyorsunuz? Ne bileyim ben! Herkes bunu konuşuyor ama. Özellikle dün herkesin ağzında bu vardı. Tabii daha akli başında olanlar susuyor, ama onlar da kulak kabartıyor.”

“Ne alçaklık! Ve... Ne saçmalık!”

“İşte bundan dolayı, baloya muhakkak gitmeniz gerekiyor!”

“Haklısınız, buna mecbur olduğumu hissediyorum ama... Ya başka bir rezillikle karşılaşsam? Ya kimse gelmezse? Hiç kimse!”

“Daha neler! Onlar mı gelmeyecek? Ya dikilen giysiler, tuvaletler? Bir kadın olarak buna inanabilir misiniz?!”

Sonunda öfkeli bir sabırsızlık içinde:

“Peki, ama ne oldu sanki! Niçin gelmeyeceklermiş?” diye bağırdı Pyotr Stepanoviç.

“Rezil olduk, işte olan bu! Bunlardan sonra oraya gitmem mümkün değil!”

“Neden ama? Sonunda sizin suçunuz ne? Ne diye her şeyi üzerinize alıyorsunuz? Orada bulunanlar, işte asıl suçlu onlar, saygın aile babaları. Onlar, alçaklar ve hergelelere engel olacaktı, çünkü bunlar, yalnızca alçak ve hergelelerdi, ciddi bir şey de yoktu. Polis eliyle başa çıkılmaz, toplumun kendi kendini koruması gerektiğini anlamıyorlar. Ya saygın aile babaları bu gibi durumlarda ne yapıyorlar? Susup somurtuyorlar.”

“Ah, bu gerçeğin ta kendisi! Susup somurtuyor ve... Çevrelerine bakıyorlar.”

“Eh, mademki gerçek, gidip bunu onlara bağıra bağıra söylemeniz gerekir, üstüne basa basa. Yani ezilmediğinizi göstermelisiniz. Ah, siz bunu başarabilirsiniz. Onları çevrenize toplayın ve bağıra bağıra konuşun. Ondan sonra Golos ve Birjeviye gazetelerine birer yazı... Sabredin, ben kolları sıvar ve her şeyi yoluna koyarım. Ama tabii kalabalığı büfeden uzak tutmak lazım... Prensten ve bu baydan da yardım bekliyorum... Her şey yeni başladı, şu anda bizi bırakamazsınız... Andrey Antonoviç ile kol kola girip geleceksiniz. Sahi, Andrey Antonoviç’in sağlığı nasıl?”

Yuliya Mihaylovna, birden parlayarak, “Ah, bu melek adama her zaman öyle yanlış davrandınız ki!” Gözyaşları neredeyse boşanacaktı. Mendilini gözlerine götürdü. Pyotr Stepanoviç hemen yelkenleri suya indirdi.

“Rica ederim, ben... Ben ne dedim ki!.. Ben her zaman...”

“Siz, hiçbir zaman, hiçbir zaman! Hiçbir zaman ona hak vermediniz!”

Pyotr Stepanoviç, çarpık bir gülümsemeyle, “Kadınları anlamak mümkün değil!” diye homurdandı.

“Dünyanın en dürüst, en kibar adamı! Melek gibi bir insan! İnsanların en iyi yüreklisi!”

“Rica ederim, iyi yürekliliğe gelince... Ben her zaman iyi yürekliliği konusunda hakkaniyetli davrandım...”

“Hiçbir zaman! Ama bırakalım bu konuyu. Ben pek kötü bir biçimde onu korumaya kalkıştım. Az önce şu soylular başkanının karısı da dün olanlar hakkında iğneleyici birkaç söz etti.”

“Onun, dünü ima edecek hali yok. Bugüne baksın. Hem baloya gelmeyecek diye niçin üzülüyorsunuz? Böyle bir rezilliğe karıştığı için doğaldır ki gelmez. Ellerini kirletmiş bir kere!”

Yuliya Mihaylovna, “Ne demek anlamıyorum; niçin elleri kirli?” dedi şaşkın şaşkın.

Pyotr Stepanoviç sahte bir hayretle, “A, yoksa bilmiyor musunuz?” diye bağırdı. “Stavrogin ile Lizaveta Nikolayevna’nın arasını yapmış.”

Hepimiz, “Ne? Nasıl?” diye bağırdık.

“Ay, gerçekten de bilmiyor musunuz? Tam bir roman. Lizaveta Nikolayevna, soylular başkanının karısının arabasından, doğruca Stavrogin’in arabasına atlamış ve Skvoreşniki’ye gitmiş, hem de güpegündüz. Daha bir saat evvel, bir saat bile olmadı.”

Hepimiz donup kaldık. Ne olduğunu sormaya başladık, ama kendisi rastlantıyla buna şahit olduğu halde, ayrıntılı bir şey anlatmıyordu. Olay şöyle gelişmiş: Soylular başkanının karısı, Liza ile Mavrikiy Nikolayeviç’i edebiyat matinesinden sonra (hâlâ ayakları ağrıyan) Liza’nın annesinin evine getirdiği sırada,

evin kapısından biraz ötede, yirmi beş adım kadar ileride, bir araba duruyormuş. Liza, kapı önünde arabadan atlar atlamaz doğruca öteki arabaya koşmuş, arabanın kapısı açılıp kapanmış. Liza, Mavrikiy Nikolayeviç'e, "Beni bağışlayın" diye bağırmış ve araba tam hızla Skvoreşniki'ye yollanmış. İşin önceden mi planlandığına, arabada kimin bulunduğuna dair sorularımıza karşılık, Pyotr Stepanoviç, bir şey bilmediğini, tabii ki önceden planlanan bir iş olduğunu, ama arabanın içinde Stavrogin'i göremediğini, belki de orada hizmetkarı Aleksey Yegoroviç'in olduğunu söyledi. "Siz orada ne arıyordunuz? Skvoreşniki'ye gittiklerini kesin olarak nereden biliyordunuz?" gibi sorularımıza cevap olarak da o sırada oradan tesadüfen geçtiğini, Liza'yı görünce de arabanın yanına kadar koştuğunu (ve o kadar merak ettiği halde yine de arabada kimin bulunduğunu görememiş) Mavrikiy Nikolayeviç'in ise peşlerinden koşmak şöyle dursun, Liza'yı alıkoymaya bile çalışmadığını, hatta avaz avaz "O Stavrogin'e gidiyor!" diye bağırarak soylular başkanının karısını zapt ettiğini anlattı. Burada sabrım tükendi ve öfkeyle Pyotr Stepanoviç'e bağırdım:

"Her şeyi sen hazırladın, alçak! Bütün sabah bu meseleyle ilgilendin. Stavrogin'e sen yardım ettin, arabayı sen getirdin, Liza'yı sen onu arabaya bindirdin... Sen, sen, sen! Yuliya Mihaylovna, koruyun kendinizi, yoksa bu adam sizi de mahveder!"

Bunun üzerine koşa koşa oradan uzaklaştım.

O zaman bunları ona nasıl bağırdığımı hâlâ anlamıyor ve şaşıyorum. Ama tahminim tamı tamına doğrudu; olay böyle gelişmişti. Haberi anlatırken takındığı yapmacık tavır pek göze batıyordu. Ama artık onu düşünecek durumda değildim; asıl gerçeğe inanıyordum, Yuliya Mihaylovna'nın yanından çıktığım zaman henüz kendime gelememiştim. Felaket, yüreğimi deşmişti. Ağlayacak kadar acı duyuyordum; hem belki de ağlıyordum. Ne yapacağımı şaşırmıştım. Stepan Trofimoviç'e koştum, ama o beni yine kabul etmedi. Nastasya, fısıltıyla uykuya daldığını söyledi, ama buna inanmadım. Liza'nın evinde hizmetçilere sorabildim; kaçtığını

onayladılar, ama başka bir şey bilmiyorlardı. Evde bir kargaşa vardı; hasta hanımefendi ayılıp bayılıyordu, yanında ise Mavrikiy Nikolayeviç vardı. Pyotr Stepanoviç hakkında sorularıma cevap olarak onun son zamanlarda sık sık eve girip çıktığını, kimi vakit günde iki kez geldiğini söylediler. Hizmetçiler hüzünlüydü, Liza'dan saygıyla söz ediyorlardı. Onun mahvolduğuna kuşkum yoktu, dün Stavrogin'le aralarında tam olarak ne geçtiğini hiç mi hiç anlamıyordum. Kentte oraya buraya koşarak için için sevinen ailelere sormak (haber çoktan yayılmış olmalıydı) bana tiksinti veriyordu, hem Liza da bundan zarar görürdü.

Tuhaftır, neden bilmiyorum Darya Pavlovna'ya uğradım, ama beni kabul etmediler. Stavroginlerin evinde dünden beri kimseyi kabul etmiyorlardı; hem ona ne söyleyebilirdim ki? Oradan kardeşine gittim. Şatov, sessizce ve somurtarak dinledi. Onu şimdiye kadar görmediğim bir can sıkıntısı içinde buldum; derin düşüncelere dalmıştı. Beni küçük odasında köşeden köşeye gidip gelerek dinledi, bu sırada çizmeleriyle her zamankinden fazla gürültü çıkarıyordu. Merdivenlerden inmeye başladığım sırada da arkamdan Liputin'e uğramamı söyledi! "Orada her şeyi öğrenirsiniz." dedi. Ama Liputin'e uğramadım, yine Şatov'a döndüm ve içeri girmeden kapıyı yarı aralayarak "Bugün Marya Timofeyevna'ya gitmez misiniz?" diye sordum. Buna karşılık Şatov sövdü, ben de gittim. Ama hemen o akşam uzun zamandan beri görmediği Marya Timofeyevna'ya gitmiş. Onu oldukça sağlıklı, Lebyadkin'i de ölü gibi sarhoş bir halde uyurken bulmuş. Saat tam dokuzmuş. Bunu bana ertesi gün, ona sokakta rastladığım sırada bir çırpıda anlatmıştı. Artık akşam, onunla, doğru baloya gitmeye karar verdim, ama görevli olarak değil de (zaten yaka bandımı Yuliya Mihaylovna'ya iade etmiştim) merakımı dindirmek için gittim. Bakalım bu olaylarla ilgili kentte neler söyleniyordu.

Bütün o rezil, saçma olaylarıyla ve bunları takip eden korkunç sabahı ile benim için bir kâbustan farklı olmayan gece, kaleme aldığım en ağır bölümü oluşturmaktadır. Baloya geç kaldım, ancak sonuna yetişebildim, bu kadar çabuk sona ermiş olması kaçınılmazmış. Soylular başkanının karısının evinin merdivenli kapısına geldiğim zaman saat, on bire geliyordu. Beyaz salon, balo için hazırlanmıştı. Balo konusundaki bütün korkularım ne yazık ki gerçekleşti. Yüksek tabakadan hiçbir aile gelmediği gibi az çok mevki sahibi memurlar bile yalandan hasta olmuşlardı. Bütün bunlar pek iyiye işaret değildi. Madame ve kızlara gelince Pyotr Stepanoviç'in az önceki (haince) tahminlerinin yanlış olduğu anlaşıldı, pek az kadın gelmişti; dört erkeğe bir kadın düşmüyordu! Bunların arasında alay çavuşlarına refakat eden birtakım kadınlar, küçük memurların karıları, kızlarıyla birlikte gelen üç hekim karısı, iki üç yoksul derebeyi karısı, daha önce bir ara sözünü ettiğim kâtibin yedi kızı ve bir yeğeni, birkaç tüccar karısı... Yuliya Mihaylovna'nın beklediği bu muydu? Baloda tüccarların yarısı bile yoktu. Erkeklerle gelince, sayıları yine de kalabalıktı, ama şüphe uyandıran bir kalabalıktı söz konusu olan. Öte yandan, Pyotr Stepanoviç'le benim, içeri biletsiz alındıklarından kuşkulandığımız insanların sayısı bu sabahkine göre epey artmış görünüyordu, onlar da doğruca büfeye geçiyorlardı. Büfe, odaların arkasındaki geniş bir salonda kurulmuştu, burada Prohoriç, kulübün bütün nefis yiyecek ve içeceklerini sergilemişti. Burada yırtık pırtık ceketler giymiş, hayli kuşkulu birkaç adam gözüme çarptı. Yuliya Mihaylovna'nın talimatlarına uygun, 'demokratik' bir baloydu söz konusu olan. Ama ben yine de bu yırtık ceketlilerin baloya kabul edilmesini pek hoş karşılamadım. Bu insanları kim, ne amaçla içeri almıştı? Liputin ve Lyamşin'in organizasyon görevleri ellerinden alınmıştı; ama Liputin'in yerini, Stepan Trofimoviç'le kapışarak 'sabahı' rezil eden papaz okulu öğrencisi almıştı, Lyamşin'in yerine de Pyotr Stepanoviç geçmişti, bu durum karşısında artık ne beklenebilirdi?

Konuşulanlara kulak vermeye başladım. Aman Tanrım! Neler duyduğuma inanamazsınız! Bazıları, mesela Stavrogin ile Liza'nın bir araya gelmesini Yuliya Mihaylovna'nın sağladığını, bunun için Stavrogin'den para (tutarını bile söylüyorlardı) aldığını, hatta şölenin bile bu amaçla düzenlendiğini ileri sürüyorlardı. Sorunun içyüzünü öğrenen kent halkının yarısı gelmedi, Lembke ise öyle şaşaladı ki 'aklını oynattı', karısı da şimdi onu deli gibi sürüklüyor, diyorlardı. Herkes baloyu ve en başta Yuliya Mihaylovna'yı eleştiriyordu, küfür savuranlar bile vardı. Büfe, şölene gelen halkın hemen hemen yarısı için sıcak bir dinlenme yeri olmuştu. Ama bir süre sonra bütün bu kalabalık salona akın edecekti; bunu düşünmek bile korkunçtu.

Şimdilik beyaz salonda, prensin de katılmasıyla üç kadril oluşturulmuştu. Genç kızlar dans ediyor, ana babaları da onları seyrederek seviniyorlardı, ama bu saygıdeğer kimselerden birçoğu, bir an evvel çekip evlerine gitmeyi düşünüyordu. Herkes, bir kargaşa çıkacağından emindi. Yuliya Mihaylovna'nın içinde bulunduğu haletiruhiyeyi betimlemek bana güç gelir. Yakınında olduğum halde kendisiyle konuşmuyordum. Girerken verdiğim selamı (gerçekten görmediği için) almadı. Yüzü gergin, bakışları küçümseyici ve mağrurdu, ama telaşlıydı. Acı çektiği belliydi, yapması gereken şey, bir an evvel buradan gitmek ve en önemlisi kocasını da beraberinde götürmektir, o ise hâlâ duruyordu! Artık herkesten ümidini kestiği yüzünden belliydi. Pyotr Stepanoviç'i bile yanına çağırılmıyordu (öteki de herhalde ondan kaçıyor, onu büfede görmüştüm, pek neşeliydi). Ama Yuliya Mihaylovna yine de balodan ayrılmıyor, Andrey Antonoviç'i de yalnız bırakmıyordu. Son dakikaya kadar kocasının sağlık durumu hakkında edilecek herhangi bir imayı ciddi bir öfkeyle geri çevirirdi, ama artık gözlerini açıp, gerçeği görmek zorundaydı. Bana gelince, Andrey Antonoviç'in, sabahkinden daha kötü bir durumda olduğunu daha ilk bakışta anladım. Öyle bir dalgınlık içindeydi ki herhalde nerede bulunduğunu bile anlamıyordu. Kimi vakit, mesela bir iki kez bana baktığı gibi, beklenmedik bir sertlikle

çevresine bakıyordu. Bir kez de yüksek sesle bir şey söylemeye giriştiyse de sözünü bitiremediği gibi rastlantı icabı yanında bulunan yaşlı bir memuru korkuttu. Beyaz salonda bulunanlar, Yuliya Mihaylovna'dan bakışlarını kaçırıyordu, kocasını ise ürkekçe olsa da açıkça süzmekten çekinmiyorlardı.

Daha sonra Yuliya Mihaylovna bana, "İşte bu, benim içime işledi, ben de birdenbire Andrey Antonoviç'in durumu hakkında gerçeği anladım." demişti.

Ben kaçıp gittikten ve Pyotr Stepanoviç'le birlikte balonun verilmesi konusunda karara vardıktan sonra, Yuliya Mihaylovna, Andrey Antonoviç'in çalışma odasına gitmiş ve onu kendisiyle gelmeye ikna etmişti. Kim bilir nasıl acı çekiyordu. Gururundan mıydı, yoksa sadece kafası mı karışmıştı bilemiyorum, ama yine de baloyu terk etmiyordu! Sohbet etmek amacıyla salondaki öteki kadınlara yaklaşıyordu (bizzat kendisi, bütün gururuna rağmen) ama ötekiler şaşırıyor, 'evet efendim', 'hayır efendim' şeklindeki cevaplarla onu baştan savıyor ve onunla konuşmaktan çekiniyorlardı.

Kentimizin büyüklerinden, yalnızca biri baloya gelmişti, emekli bir general. General, görkemle salonda dolaşiyor, etrafı inceleyor, kulak kabartıyor, eğlenmek amacıyla değil de daha çok insanları tanımak için gelmiş olduğunu gösteriyordu. Yuliya Mihaylovna'nın yanından bir adım bile ayrılmıyordu, tutumuyla onu yüreklendirmek ve avutmak istiyor gibiydi. Kuşkusuz bu, temiz duygulu, soylu bir adamdı, o kadar yaşlıydı ki onun acımasına bile katlanılabiliirdi. Ama bu yaşlı gevezenin kendisine acıdığını ve yanında bulunarak korumak istediğini kendine itiraf etmek, Yuliya Mihaylovna'yı çileden çıkarıyordu. General ise hiç oralı değildi ve durmadan gevezelik ediyordu.

"Diyorlar ki, bir kentte yedi evliya olmazsa kent yerinde duramaz!.. Yedi evliyaydı herhalde, şu anda sayıyı tam olarak hatırlayamıyorum. Kentimizin bu yedi gerçek evliyasından kaçının sizin baloya onur verdiğini bilmiyorum, ama onlara rağmen bazı korkularım

olduğunu itiraf etmeme izin verin. *Vous me pardonnez, charmante dame, n'est-ce pas?*²¹⁶ Mecazi konuşuyorum... Büfeden... Sağ salim kurtulduğuma mutluyum... Bizim paha biçilmez Prohoriçimiz, sanırım oraya pek yakışmamış hanımefendi, sabaha kalmaz... Çadırını başına yıkarlarsa hiç şaşmayacağım. Şaka söylüyorum tabii. Ben 'edebiyat kadrili'ni bekliyorum yalnızca, bakalım nasıl bir şeymiş, ondan sonra doğruca yatağa gitmeyi düşünüyorum. Yaşlı romatizmalıyı hoş görün, erken yatıyorum, hem size de erken yatmanızı tavsiye ederim. 'tumba yatak', *aux enfants*²¹⁷ madame. Buraya, güzel kızları görmeye geldim, başka yerde bu kadarını görmemiştim... Hepsi nehrin öbür kıyısında ve ben oraya hiç gitmem. Bir subayın eşi var madame, hiç de çirkin sayılmaz ve... Şey... Kendisi de bunu bilir... Bu küçük çapkınla biraz sohbet ettim... Hmm... Evet... Ve... Şey... Kızlar da taptaze, madame, taptaze... Ama hepsi bu kadar... Ne yazık ki gençliklerinden başka meziyetleri yok. Gerçi bundan bir şikâyetim yok benim. Hepsi bir gonca gibi tazedir, ne var ki bazılarının dudakları az kalınca. Genellikle Rus kadınları zarif sayılmaz... Ve bir şeye benzetmek gerekirse... Onları taze çöreklerle benzetebilirim. *Vous me pardonnez, n'est-ce pas?*²¹⁸ Ama gözleri çok güzeldir... İçleri gülen gözler. Bu goncalar gençliklerinin ilk iki senesinde çok güzeldir. Hatta üç sene diyebilirim... Ama ondan sonra... Özür dileyerek... Kocalarını kayıtsızlığa sürükleyen bir genleşme söz konusu, bu da tabii kadın meselesini doğuruyor, meseleyi doğru algılıyorsam eğer tabii. Hmm! Salon çok güzel, odalar da fena döşenmemiş. Daha da kötü olabilirdi sanırım. Müzik bile daha kötü olabilirdi... Ama tabii böyle olmasını gönül istemez. Kadın sayısının azlığı dikkati çekiyor, bir de giyim kuşam konusu var ki... Onu hiç sormayın... Şu gri pantolonlu gencin, kankan yapmaya kalkışması kötü. Kendisi buranın eczacısı olduğu için mazur görülebilir sanırım, birdenbire neşelenmiş diyebiliriz...

216 Beni bağışlarsınız sevgili hanımefendi, değil mi? (Fr.)

217 Çocuklara söylendiği gibi. (Fr.)

218 Beni bağışlarsınız, değil mi? (Fr.)

Ama akşamın on biri, bir eczacı için bile erken sayılır. Orada, büfede iki kişi kavga etti, onları dışarı atmadılar. Görgü, ne olursa olsun saat on birde kavga edenleri dışarı atmalı, saat üçte demiyorum, saat üçte olursa o zaman işler değişebilir, herkes biraz fedakâr davranmaya hazır olmalı o saatte, bu balo üçe kadar sürebilirse demek istiyorum. Ama Varvara Petrovna sözünü tutmadı ve çiçek göndermedi. Hım... Hoş, şimdi çiçek düşünecek durumda değil! Ya zavallı Liza, duydunuz mu? Diyorlar ki yine Stavrogin... Hım! Yatmaya gidelim hiç olmazsa... Başım önüme düşüyor. Şu edebiyat kadrili ne zaman?”

Sonunda ‘edebiyat kadrili’ de başladı. Kentte, herhangi bir yerde, gelecek balodan söz açıldı mı, kesinlikle söz dönüp dolaşıp ‘edebiyat kadrili’ne gelip dayanıyordu, bunun nasıl bir şey olduğunu hiç kimse gözünün önünde canlandıramadığı için de sınırsız bir merak uyandırıyordu. Başarı kazanmak için bundan daha tehlikeli bir şey olamaz. Hayal kırıklığımızı bir düşünün!

O zamana kadar kapalı duran yan kapılar açıldı, birdenbire birkaç maske ortaya çıktı. Halk, merakla onların çevresini aldı. Büfedekiler, son adamına kadar, salona koşuşturdu. Maskeler dans etmeye koyuldu, önlere geçip tam Yuliya Mihaylovna, von Lembke ve generalin arkasında yer almayı başardım. Bu sırada, şimdiye kadar ortalarda görünmeyen Pyotr Stepanoviç, Yuiiya Mihaylovna’nın yanına seğırtti.

Suçlu bir öğrenci tavrıyla, yapmacık bir sesle, “Hep büfedeydim, göz kulak oluyordum.” diye fısıldadı, ama bunu, onu daha çok kızdırmak için söylediği her halinden belliydi.

Yuliya Mihaylovna öfkesinden kızardı:

“Hiç olmazsa şimdi dürüst olun bari, saygısız adam!” diye bağırdı, öyle ki orada bulunan herkes bunu duydu.

Pyotr Stepanoviç, kendinden memnun bir halde, hemen yana fırladı.

Bu ‘edebiyat kadrili’nden daha acınacak, daha bayağı, daha tatsız bir şey insanın aklına gelemezdi. Halkımıza hiç mi hiç hitap etmeyen bu olayın fikir babasının Karmazinov olduğu bilinirdi oysa. Gerçi bunu, Virginski’nin toplantısında bulunan topal öğretmene akıl danışarak Liputin hazırlamıştı. Ama ne de olsa fikir Karmazinov’undu, söylediklerine göre, ilk başta kendisi de özel bir rol almak istemiş. Kadril, acınacak durumda altı çift maskeliyle sınırlıydı, hatta bunlar maskeli bile sayılmazdı, herkes gibi giyinmişlerdi. Mesela kısa boylu, fraklı, yaşlı biri kocaman ak sakalıyla (sakal takmaydı, maske dedikleri de buydu.) ciddi bir ifadeyle yerinde tepiniyordu; kısık, ölçülü, kalın sesler çıkarıyordu; işte sesinin bu kısıklığı, tanınmış gazetelerden birini temsil etmekteydi. Bu maskenin karşısında X ve Z harfi taşıyan iki dev dans ediyordu, ama bu X ve Z harflerinin ne anlama geldiklerini anlamak mümkün değildi. ‘Onurlu Rus düşüncesi’; orta yaşlı, gözlüklü, eldivenli ve kollarında kelepçeler (gerçek kelepçeler) bulunan bir bay olarak temsil ediliyordu. Koltuk altında bir belge çantası vardı; cebinden, sınır dışından gelme, açılmış bir mektup sarkıyordu, bu, ‘onurlu Rus düşüncesi’nin onurundan kuşku duyanlar için bir aklama simgesiydi. Bunu organizasyon görevini üstlenen gençler anlatıyordu, çünkü cepten sarkan mektubu okumaya imkân yoktu. ‘Onurlu Rus düşüncesi’ sağ elinde, onura içmek ister gibi bir kadeh tutuyordu. Onun iki yanında, kısacık saçlı iki nihilist kadın, karşısında da yine yaşlı bir bay dans ediyordu, bu bayın arkasında frak, elinde de kocaman bir sopa vardı ve Petersburglu olmayan bir yayın kuruluşunu temsil ediyordu. Ama elindeki sopaya rağmen ‘onurlu Rus düşüncesi’nin kendisine çevrilmiş gözlerine bir türlü dayanamıyordu, sağa sola bakmaya çalışıyordu, iki adım figürünü yaparken kıvrılıyor, ona değmemeye çalışıyor ve ne yapacağını şaşırılmış görünüyordu; sanki bir iç sıkıntısıyla kıvranıp duruyordu... Bütün bu saçma maskelerini anlatamayacağım; utancımдан kızardım. Bütün seyircilerin yüzünde de aynı utanç ifadesi belirmişti, büfede kafayı çekip gelenler bile utançlarından kızarmışlardı. İnsanlar

utanınca genel olarak alaycı olur. Kalabalık arasından mırıltılar yükselmeye başlamıştı bile.

Büfedeki gruplardan biri, “Bu da neyin nesi?” diye homurdandı.

“Bana ne, ne olursa olsun?!” diye cevap veriyordu ikinci bir ses.

Bir başkası, “Eşeoğlueşekler!” diye sövüyordu.

“Hayır, onlar değil, biz eşeğiz!” dedi arkadaşı.

“Sen niçin eşek oluyormuşsun?”

“Ben eşek değilim.”

“Eh, mademki sen eşek değilsin, ben hiç değilim.”

Üçüncü gruptan sesler duyuldu:

“Hepsini bir temiz dövmeliydi, ondan sonra canları cehenneme!”

“Bütün salonun altını üstüne getirmeli!”

Dördüncüden, “Lembkeler nasıl da utanmıyor?”

“Niye utansınlar? Sen utanmıyorsun ya?”

“Ben utanıyorum zaten, ama vali olan o!”

“Sen de domuzun birisin.”

Tam Yuliya Mihaylovna’nın yanında duran bir kadın, sesini dururma isteğiyle ve iğneleyici bir ses tonuyla, “Hayatımda böyle bayağı bir balo görmedim.” diye söylendi. Kırk yaşlarında, şişman, pudra ve allık sürünmüş, üzerinde göz alıcı ipekli giysiler olan bir kadındı. O, kendisine ahşap bir ev ve az bir aylık bırakan birinci dereceden bir memurun dul karısıydı, ama iyi yaşıyordu, atı ve arabası da vardı. Kentte onu herkes tanıyordu, ama kimse evine kabul etmiyordu. İki ay evvel Yuliya Mihaylovna’ya nezaket ziyaretine gelmiş ama eve alınmamıştı. Yuliya Mihaylovna’nın gözlerinin içine saygısızca bakarak:

“Bunu önceden kestirmek pek zor değildi zaten!” diye ilave etti.

Yuliya Mihaylovna, dayanamayarak, “Önceden kestirdinizse neden geldiniz?” diye sordu.

Öteki, “Neden olacak, saflığımızdan.” diyerek atıldı, çatışmak için can atıyordu. Ama general onların arasına girdi. Yuliya Mihaylovna’ya eğilerek:

“Sevgili hanımefendi,” dedi, “artık gitsek iyi olur. Burada olmamız onları sıkıyor, biz olmazsak özgürce eğlenirler. Siz üzerinize düşeni yaptınız, baloyu açtınız, eh, onları artık özgür bırakın... Hem herhalde Andrey Antonoviç de kendini iyi hissetmiyor... Bir felaket olmaması için en iyisi, bir an evvel gitmek.”

Ama artık iş işten geçmişti.

Kadril sürdüğü sürece Andrey Antonoviç, öfkeyle karışık bir şaşkınlık içinde dans edenlere bakıyordu, kalabalıkta söylenmeler başlayınca da huzursuzluğa kapılarak çevresini süzmeye başladı. Bu arada büfeden dönenlere gözü ilişiyordu; bakışları hayret doluydu. Birdenbire bir kahkaha koptu. Elinde sopayla dans eden ‘Petersburglu olmayan yayıncı’, ‘onurlu Rus düşüncesi’ nin bakışlarına daha fazla dayanamayacağını anlamıştı, ama nereye kaçıp kurtulacağını bilmediği için aniden son figürde ayakları yukarıda, ellerinin üstünde yürüyerek ötekine doğru ilerledi. Lyamşin, ayakları yukarıda yürümesini bildiği için de eli sopalıyı temsil etme görevini üzerine almıştı. Yuliya Mihaylovna’nın ise başaşağı yürüneceğinden haberi yoktu. Daha sonra sıkıntıyla bana, ‘Bunu benden gizlediler, gizlediler!’ demişti. Kalabalığın alkışları ve kahkahaları duyuldu.

Lembke, öfkesinden sarsıldı. Lyamşin’i göstererek, “Alçak!” diye bağırdı. “Hergeleyi yakalayın, çevirin... Ayaklarını çevirin... Başıyla... Başı yukarı gelsin... Yukarı.”

Lyamşin, ayağa fırladı. Kahkaha atıyordu.

Lembke birdenbire, “Gülen bütün hergeleleri kovun!” diye emir verdi. Kalabalık, gürültü etmeye başladı.

“Böyle olmaz, ekselans!”

Köşeden bir ses, “Bırakın şu ahmağı!” diye bağırdı.

Başka bir köşeden, “Flibustiyerler!” diye yükseldi bir ses.

Lembke, hızla bu sesin geldiği yana döndü, sapsarı kesildi. Dudaklarında bir gülümseme belirdi, sanki birdenbire bir şeyi hatırlamış ve anlamıştı.

Yuliya Mihaylovna, üzerlerine yürüyen kalabalığa, “Baylar...” diye seslendi, aynı zamanda kocasını da sürüklüyordu. “Baylar. Andrey Antonoviç kendini pek iyi hissetmiyor... Andrey Antonoviç’i bağışlayın, bağışlayın onu baylar!..”

Onun ‘bağışlayın’ dediğini kendi kulağımla duydum. Her şey çok çabuk oldu. Ama tam bu sırada, birkaç kişi, Yuliya Mihaylovna’nın bu sözlerinden ürkmüş gibi salondan dışarı koştu. Hatta bu arada bir kadının gözyaşları içinde bağırışını bile hatırlıyorum:

“Ah, yine az önceki gibi!”

İşte tam o anda, “Yangın var! Bütün karşı yaka yanıyor!” diye bir ses duyuldu.

Bu sesin ne yandan geldiğini hatırlamıyorum, salondan mı, ön kapıya gelen birinden mi... Ama arkasından öyle bir korku baş gösterdi ki anlatmak elimden gelmez. Baloya gelen halkın yarıdan çoğu karşı yakalıydı; pencerelere koştular, bir anda perdeleri araladılar, storları kopardılar. Karşı yaka alevler içindeydi. Doğru, yangın yeni başlamıştı, ama ayrı ayrı üç yerden yanıyordu, halkı korkutan da bu olmuştu.

Kalabalık, “Kundakladılar! Şpigulin işçileri!” diye bağıırıyordu.

“Kundaklayacaklarını biliyordum zaten, hissetmiştim.”

“Şpigulin işçileri, onlardan başkası değil!”

“Oraları tutuşturmak için bizi baloya topladılar.”

Herkes kapılara saldırdı. Holde kürklerini, mantolarını, başörtülerini alırken birbirlerini ezenleri, kadınların çığlıklarını, kızların ağlamasını anlatamayacağım. Hırsızlık olduğunu sanmıyorum, ama böyle bir kargaşada, kendi eşyalarını bulamadan kürksüz ve paltosuz gidenler çok oldu. Von Lembke ile Yuliya Mihaylovna tam kapıda sıkışıp kalmışlardı.

Lembke, ellerini gözdağı verir gibi itişip kakışanlara uzatarak, “Herkesi durdurun! Kimseyi dışarı bırakmayın!” diye bas bas bağıırıyordu. “Ayrıcalıksız herkesin üzeri aransın, hemen!”

Salondan yakası açılmadık sövgüler yağmaya başladı.

Yuliya Mihaylovna tam bir umutsuzca, “Andrey Antonoviç! Andrey Antonoviç!” diye bağıırıyordu.

Lembke, gözdağıyla parmağını karısına uzatarak, “Önce onu tutuklayın!” diye bağıırdı. “İlkin onun üzerini arayın! Balo, kundaklama için düzenlenmiştir...”

Yuliya Mihaylovna bağıırdı ve olduğu yere yığıldı (bu sefer gerçekten bayıldı). Ben, prens ve general yardımına koştuk; bu zor anda bize birkaç hanımefendi de yardım etti. Mutsuz kadını bu cehennemden çıkarıp arabaya taşıdık; eve yaklaşırken ayıldı ve ilk sorusu yine Andrey Antonoviç oldu. Bütün hayalleri yıkılmıştı, geriye bir tek Andrey Antonoviç kalmıştı. Hekim çağırmaya adam gönderildi. Onun yanında tam bir saat kaldım. Prens de ayrılmadı; general bütün gece ayrılmayacağını söyledi ama daha hekimin gelmesini beklerken salondaki koltukta uyuyakaldı, biz de onu orada bırakıp gittik.

Balodan yangın yerine gitmekte acele eden polis müdürü, bizim arkamızdan Andrey Antonoviç’i dışarı çıkarmış ve yatıştırmaya çalışmış, ama bunu başaramamış. Andrey Antonoviç yangın yerine gitmek için atılıyormuş. Polis müdürü en sonunda onu kendi arabasıyla yangın yerine götürmek zorunda kalmış. Sonra, Lembke’nin bütün yol boyunca elleriyle işaret yaparak gerçekleştirmelerine imkân olmayan tuhaf düşünceler ileri sürdüğünü

anlattı. Ekselansın ‘ani korku’ yüzünden sayıklama nöbeti içinde olduğu belirtilmişti.

Balonun sonunu anlatmaya değmez. Salonda on, on beş hovarda erkekle birkaç kadın kalmıştı. Polis namına ortada kimse yoktu. Müzisyenleri bırakmadılar, gitmeye kalkanları da dövdüler. Sabaha karşı Prohoriç’in büfesini dağıttılar, körkütük sarhoş oluncaya kadar içtiler, odaları kirlettiler, ancak şafakla birlikte bu grubun büsbütün sarhoş olan bir kısmı, yeni rezillikler çıkarmak üzere yangına yetişti. Geriye kalanlar, ölü gibi sarhoş bir halde, kimileri kadife koltukların üstünde, kimileri yerlerde uyuyakaldılar. Şafak söker sökmez ayaklarından sürüklenerek sokağa çıkarıldılar. İlimiz mürebbiyeleri yararına hazırlanan şölen de böylece sona erdi.

IV

Yangının, kundaklanarak çıkarıldığı apaçık olduğu için, karşı yaka halkı korkmuştu. Zaten yangın çıktığı duyulur duyulmaz, akla Şpigulin işçileri gelmişti. Artık, Şpigulin işçilerinden yalnız üç kişinin kundaklamada parmağı olduğu biliniyordu, öteki fabrika işçileri ise hem kamuoyu önünde, hem de yargıda aklandı. O üç alçaktan başka, (bunlardan biri yakalandı ve her şeyi söyledi, ikisi hâlâ kaçak), yakma işine kürek kaçkını Fedka da katılmıştı kuşkusuz. İşte yangın hakkında bilinenlerin hepsi bunlar. Ama bu üç alçağın amacı neydi, bu iş için onları kışkırtan var mıydı, yok muydu? Bunlara şimdi bile cevap vermek zor.

Şiddetli bir rüzgâr etkisi, karşı yaka evlerinin neredeyse hepsinin tahta olması ve üç yerden birden kundak sokulmasıyla yangın çabucak büyüdü ve büyük bir şiddetle bütün bir kesimi sardı (gelgelelim iki uçtan sokulduğunu kabul etmek gerekir, üçüncüsü alev alır almaz söndürülmüştü). Ama başkent gazeteleri felaketimizi büyüttüler: Karşı yakanın en çok dörtte biri yanmıştı. İtfaiye ekibimiz, kentin büyüklüğünü hesaba katarsak zamanında ve özveriyle davrandı. Ama rüzgâr sabaha karşı hızını

yitirmemiş olsaydı, halkın elbirliğiyle yardım etmesine rağmen, itfaiye ekibimiz pek fazla bir şey yapamazdı.

Balodan kaçtıktan bir saat sonra karşı yakaya geldiğim zaman ateş tam şiddetini bulmuştu. Irmağa paralel olan bütün bir sokak alevler içindeydi. Ortalık gündüz gibi aydınlıktı. Yangını ayrıntılarıyla anlatacak değilim. Rusya'da onu bilmeyen var mı? Alevlerin sarmış olduğu mahallenin biraz ötesindeki sokak aralarında gürültü ve telaş hâkimdi. Yangının gelmesini bekleyenler, eşyalarını sokağa çıkarıyor, beklerken de hemen pencerelerinin önündeki sandıkların, şiltelerin üstünde oturuyorlardı. Erkeklerin bir kısmı işe koyulmuştu, tahta parmaklıkları insafsızca parçalıyor, hatta ateşe yakın ve rüzgâr altında olan bir kulübeyi yerle bir ediyorlardı. Uyanan çocuklar ağlıyor, bir de pılı pırtılarını sokağa çıkarabilen kadınlar yüksek sesle söylenip ağlaşıyorlardı. Henüz eşyalarını çıkaramayanlar, sessiz bir çabayla uğraşıyorlardı. Kıvılcım ve yanan kütükler uzaklara kadar uçuşuyordu. Yangın yerinde, kentin her yanından insanlar gelmişti. Kimisi söndürme işine yardım ediyor, kimisi yalnızca merakla yangını seyrediyordu. Büyük ateş, geceleri coşku uyandırır: Havai fişeklerin ateşleri mesela, zarif bir düzenle yakılır ve tehlikesiz oldukları için tıpkı bir kadeh şampanya gibi, oynak, uçucu bir etki bırakırlar. Ama gerçek yangın farklıdır: Burada, gece ateşinin coşkulu etkisine rağmen seyircide (elbette zarar görenlerin dışında) yıkma içgüdüğü uyandırarak bir çeşit beyin sarsıntısı meydana getirir, (ne yazık ki böyle bir içgüdü her insan ruhunda, aile babası olan uysal bir memurun ruhunda bile gizlenmektedir). Bu karanlık duygu, hemen her zaman sarhoş edicidir! “Bir yangına haz duymadan bakmak ne kadar mümkündür, bilinmez!” Bu sözleri bir gece tesadüfen yangına şahit olan Stepan Trofimoviç söylemişti, tabii, görünümün ilk etkisi altındayken. Gece ateşine hayran olan aynı insan, yangında kalan bir çocuğu ya da yaşlı bir kadını kurtarmak için ateşe atılır, ama bu başka bir konu tabii.

Meraklı kalabalığa sokularak, kimseye bir şey sormadan, en tehlikeli yere geldim ve burada sonunda, Yuliya Mihaylovna'nın

dileği üzerine, aradığım von Lembke'yi buldum. O, şaşılacak bir haldeydi. Yıkılmış bir parmaklığın enkazı üzerinde duruyordu; sol yanında, otuz adım kadar ötede, neredeyse tamamen yanmış iki katlı tahta evin kapkara iskeleti yükseliyordu, her iki katın pencere yerlerinin kara kara delikleri görünüyordu, evin damı çökmüştü, bazı kömürleşmiş kalasların çevresinde alevler hâlâ yılan gibi kıvrılıyordu. Avlunun içlerine doğru, yanmış evden yirmi adım kadar ötede yine iki katlı bir yapı olan ikinci ev alev almaya başlamıştı, itfaiyeciler de onun çevresinde çalışıp çabalıyorlardı. Sağ yandaysa itfaiye ile halk, hayli büyük tahta bir yapıyı kurtarmaya çalışıyorlardı, yapı henüz yanmamıştı, ama birkaç kez tutuşmuştu, neredeyse yanacaktı. Yüzü kapıdan yana dönük olan Lembke, bağırarak el hareketleri yapıyor, kimsenin yerine getirmediği emirler yağıdırıyordu. Onu yalnız başına bıraktıklarını ve kendisinden yüz çevirdiklerini düşündüm. Çevresini saran yoğun kalabalığın arasında her türlü insan vardı, hatta katedralin piskoposu da oradaydı... Herkes von Lembke'yi merak ve şaşkınlıkla dinliyor ama kimse onunla konuşmuyor ve onu oradan uzaklaştırmaya çalışmıyordu. Lembke, solgun yüzü, parlayan gözleriyle pek şaşılacak şeyler söylüyordu; üstelik başında şapkası da yoktu.

Dehşet içinde onun, “Hepsi kundak! Bu, nihilizm! Herhangi bir şey alev alev yanarsa bu nihilizmdir.” dediğini duydum, gerçi artık şaşılacak bir şey kalmamıştı, ama gözle görünen gerçek daima sarsıcı bir etki bırakır.

Lembke'nin yanında beliren komiser:

“Ekselans, evinize çekilip dinlenseniz...” dedi. “Burası ekselansımızın durması için bile tehlikelidir.” Bu komiser, sonradan öğrendiğime göre, polis müdürü tarafından özellikle Andrey Antonoviç'in yanına onu kollamak için ve gerektiğinde (tehlike baş gösterdiği durumlarda) zor kullanarak onu eve götürmek için verilmişti.

“Evleri yananların gözyaşları silinir, ama kenti ateşe verirler. Hepsi dört, dört buçuk alçak bunların... Alçağı tutuklamalı! Ailelerin onuruna el uzatıyor. Evleri yakmak için mürebbiyeleri kullandılar. Bu alçaklıktır, alçaklık.” Alev alan evin damında birdenbire bir itfaiyeci görerek, “Dur! Ne yapıyor orada!” diye bağırdı. “Onu aşağı indirin, indirin çatı çökecek, kendisi de yanacak, söndürün onu... Orada ne yapıyor?”

“Yangını söndürüyor, ekselans...”

“Mümkün değil! Yangın evlerin damında değil ki, insanların kafalarında! İyisi mi vazgeçsinler. Vazgeçsinler! Bırakın yansın! Aman bu ağlayan da kim? Kocakarı! Kocakarı bağılıyor, niçin kocakarıyı unuttunuz?”

Gerçekten de tutuşan evin alt katında unutilan, ev sahibi tüccarın seksen yaşındaki akrabası bağıırıyordu. Ama, onu unutmamışlardı, henüz sağlam duran köşedeki odacıktan kuştüyü şiltesini kurtarmak gibi deli bir düşünceyle kendiliğinden oraya girmişti. Dumandan boğulup sıcaktan bunalarak pörsümüş elleriyle kırdığı camdan ne yapıp edip şiltesini dışarı itmeye çalışıyordu. Lembke, ona yardıma koştu; pencereye yaklaştığını, elleriyle şiltenin bir ucunu yakalayarak var gücüyle çekmeye başladığını herkes gördü. Terslik bu ya, tam o anda çatıdan kopan bir tahta düştü ve Lembke’ye çarptı; tahta onu öldürmedi, hayır, yalnızca bir ucuyla ensesine değdi ve Andrey Antonoviç tahtanın çarpmasıyla bayılarak yere yığıldı. Böylece Andrey Antonoviç’in bizim kentte saltanatı sona erdi.

Sonunda puslu, karanlık bir şafak söktü. Yangın azaldı; rüzgârdan sonra ortalığa birdenbire bir sessizlik çöktü, sonra sicim gibi yağmur yağmaya başladı. Ben, artık karşı yakanın başka yanında, Lembke’nin bayıldığı yerden çok uzaktaydım, burada kalabalığın arasında çok tuhaf şeyler duydum. Tuhaf bir olay ortaya çıkmıştı; mahallenin kenarında, تنها bir yerde, bostanların ötesinde, öteki yapılardan en az elli adım uzaklıkta, yeni yapılmış, küçük tahta bir ev duruyordu ve işte bu ev, yangının başlangıcında,

hepsinden evvel tutuşmuştu. Alev almış olsaydı bile uzaklığı nedeniyle ateşi, kent evlerinden hiçbirine bulaştıramazdı, tersine, bütün karşı yaka yanmış olsaydı, herhangi şiddetli bir rüzgârı bile hesaba katsak, bu evin yanmaması gerekirdi. Öyle görünüyordu ki yangın bu evde başlamıştı, demek ki işin içinde iş vardı. Ama ev tamamen yanmamıştı, sabaha karşı içinde tuhaf bir şey ortaya çıkmıştı. Evin sahibi, yakın mahallelerden birinde oturan esnaftan biriydi, yeni evinde çıkan yangını görür görmez koşmuş ve yan duvarın altına dizilen odunları komşuların yardımıyla dağıtarak yangını önlemeyi başarmıştı. Ama, evde yanlarında yaşlı hizmetçileriyle birlikte oturan Yüzbaşı Lebyadkin ile kız kardeşi vardı. Hepsi de gece bıçaklanarak öldürülmüş ve herhalde soyulmuşlardı. Sabahleyin haber yayıldı, her tabakadan bir sürü insan, hatta karşı yakada evleri yananlar bile boş arsadaki yeni eve akın etti. O kadar kalabalıktı ki geçmek mümkün değildi. Bana yüzbaşayı, gırtlak kesilmiş olarak sedirin üstünde bulduklarını, giyinik olduğunu, anlaşılan kendisini ölü gibi sarhoşken kestiklerini, öyle ki bunu duymamış olabileceğini, ondan bir öküz gibi kan aktığını anlattılar; kardeşi Marya Timofeyevna ise bıçakla delik deşik edilmiş, kapı önünde yerde yatıyormuş, anlaşılan katile direnmiş. Herhalde o sırada uyanan hizmetçinin de kafası kırılmıştı. Ev sahibinin anlattığına göre, yüzbaşı o gün, sabahleyin her zamanki gibi sarhoş, ona gelmiş ve çok parası olduğuyla övünmüş. Yüzbaşının eski, yeşil cüzdanı boş olarak yerde bulunmuş, ama Marya Timofeyevna'nın sandığına dokunulmamış, tasvirdeki gümüş süslere el sürülmemiş; yüzbaşının giysileri de yerindeymiş. Hırsızın acele ettiği, yüzbaşının paralarını nerede sakladığını bildiği anlaşılıyordu. O anda ev sahibi yetişmeseymiş, ev yanacakmış.

Olay böyle anlatılıyordu işte. Bu evin, yüzbaşı ve kız kardeşi için, Nikolay Vsevolodoviç Stavrogin tarafından kiralandığı da ilave ediliyordu. General karısı Stavrogina'nın oğlu, evi kiralamaya kendisi gelmiş, epey ısrar etmiş çünkü ev sahibi evini kiraya vermek istemiyormuş, burayı meyhane yapmayı tasarlıyormuş,

ama Nikolay Vsevolodoviç fiyatı sorun etmediği gibi altı aylık da peşin vermiş.

Kalabalıktan, “Boşuna yakmamışlar.” sesleri duyuluyordu.

Ama çoğunluk susuyordu. Yüzler karanlıktı, pek de heyecanlı sayılmazlardı. Her yanda Nikolay Vsevolodoviç hakkında hikâyeler anlatılıyordu: Bu arada ölen kadının onun karısı olduğunu, dün kentin sayılı büyüklerinden olan general karısı Drozdova’nın evinde ‘onursuz bir biçimde’ kızını ayarttığını, onunla evlenebilmek için de karısını öldürttüğünü, bu adamdan Petersburg’a şikayet edeceklerini söylüyorlardı. Skvoreşniki uzakta değildi, ‘oraya bir haber iletsem mi’ diye düşündüğümü hatırlıyorum. Gelgelelim kalabalığı kışkırtmak isteyen kimse görmedim. Gerçi zayıf, uzun boylu, ayyaş, kıvrıkcık saçlı, tıpkı kurumla sıvanmışa benzeyen, esnaf kılıklı (sonradan, marangoz olduğunu öğrendiğim) bir genci iyi hatırlıyorum. Sarhoş değildi, ama somurtarak duran kalabalığın tersine, kendinde değilmiş gibi bir hali vardı. Halka sesleniyordu, ama sözleri kopuk kopuktu ve söylediklerinden bir şey anlaşılması mümkün değildi; kollarını sallayarak, “Ağabeyler, bu nedir? Yoksa hep böyle mi olacak?” dediğini hatırlıyorum.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİR ROMANIN SONU

I

Varvara Petrovna ile Stepan Trofimoviç'in son kez görüştükleri Skvoreşniki'deki büyük salondan yangın apaçık görünüyordu. Sabahın altısında, ortalık ağarırken, sağ dipteki pencerenin önünde Liza, sönmeye yüz tutan yangına dikkatle bakıyordu. Odada yalnızdı. Üzerinde dün giydiği açık yeşil, baştan başa dantelle işlenmiş bir elbise vardı, ama artık giyilmiş ve buruşmuştu. Birdenbire göğsünün iyi örtülmemiş olduğunu görünce kızardı ve aceleyle giysisini düzeltti; dün buraya girerken kanepenin üzerine bıraktığı kırmızı şalını alıp omuzlarına örttü. Kabarık, lüle lüle saçları şalın altından sağ omzuna döküldü. Yüzü yorgun ve tedirgindi, çatık kaşlarının altında gözleri yanıyordu. Yine pencereye yaklaştı, yanan alnını soğuk cama dayadı. Kapı açıldı ve içeri Nikolay Vsevolodoviç girdi.

“Atlı bir adam gönderdim,” dedi, “on dakikaya kalmaz her şeyi öğreniriz, uşakların söylediğine göre karşı yakanın kıyıya yakın kısmı yanmış, köprünün sağ yanındaki... Saat on ikiye doğru tutuşmuş; şimdi sönyormuş.”

Pencereye yaklaşmadı, Liza'nın üç adım gerisinde durdu.

Liza, ona dönmedi, sinirli bir halde, “Takvime göre ortalığın daha bir saat evvel aydınlanması lazımdı, oysa gece gibi karanlık.” diye söylendi.

Stavrogin hoş bir gülümsemeyle, “Takvimler hep yalan söyler.” diyecek oldu, ama utanarak ilave etti: “Takvime göre yaşamak sıkıcıdır, Liza.”

Sonunda büsbütün sustu, söylediği bayağı sözlere kızmıştı.

Liza, çarpık bir gülümsemeyle, “Öyle keyifsizsiniz ki yanımdayken konuşacak söz bile bulamıyorsunuz. Ama sakın olun, yerinde bir söz söylediniz: Ben hep takvime göre yaşarım, her adımımı takvime göre atarım. Buna şaştınız mı?” dedi ve koltuğa oturdu.

“Lütfen siz de oturun. Uzun zaman birlikte kalacak değiliz, onun için canımın istediği her şeyi söylemek isterim... Niçin siz de canınızın istediklerini söylemeyesiniz?”

Nikolay Vsevolodoviç, onun yanına oturdu, neredeyse ürkek bir tavırla elini tuttu.

“Bunlar ne biçim sözler Liza? Uyandığından beri ikinci gizemli cümle bu!”

Liza, “Gizemli sözlerimi saymaya mı başladınız?” diyerek güldü. “Dün buraya girerken kendim için bir ölü demiştim, hatırlıyor musunuz? Ya da bunu unutmak gereği duydunuz. Unutmuş olabilirsiniz, belki de fark etmemişsiniz.”

“Hatırlamıyorum Liza... Ne diye ölü? Yaşamak lazım...”

“Ve sustunuz?.. nerede kaldı hitabet sanatınız?! Bu dünyada yaşayacağım kadar yaşadım, yeter. Hristofor İvanoviç’i hatırlıyor musunuz?”

“Hayır, hatırlamıyorum.”

“Hristofor İvanoviç, Lozan’da?.. Sizi o kadar bıktırmıştı ki... Gelir ve ‘bir dakika kalacağım’ der, oysa bütün gün kalırdı. Ben, Hristofor İvanoviç gibi bir gün kalmak istemem.”

Stavrogin’in yüzünde buruk bir ifade belirdi.

“Liza, söylediklerin, söyleyiş biçimin bana azap veriyor. Bu yapmacık tavır sana yakışmıyor. Buna ne gerek var? Niçin?”

Gözleri parladı, “Liza!..” diye bağırdı. “Seni dün akşam bana geldiğinden daha çok seviyorum, yemin ederim!”

“Tuhaf bir açıklama! Dün ile bugünün arasında ne fark olabilir ki?!”

Stavrogin çaresizce, “Beni bırakamazsın.” diye devam etti. “Birlikte gideriz, hemen bugün, öyle değil mi?”

“Elimi o kadar sıkmayın, acıtıyorsunuz. Birlikte nereye gideceğiz, hem de bugün? Yine bir yere ‘yeniden dirilmeye mi?’ Hayır, bu kadar deneme yeter... Hem elimden de gelmez! Ancak Moskova’ya gitmeye hazırım: Ziyaretlerde bulunuruz, ziyaretçi kabul ederiz, bu benim hayalim biliyorsunuz. Daha İsviçre’deyken bunu biliyordunuz, nasıl bir insan olduğumu sizden gizlemedim. Evli olduğunuz için Moskova’ya gidip yaşayamayacağımıza göre hakkında konuşmaya da değmez.”

“Liza, peki dünün hiç mi anlamı yok?”

“Anlamı var ya da yok, fark etmez!”

“Olamaz! Bu zalimlik!”

“Madem ki zalimlik, buna katlanın.”

Stavrogin, “Dünkü çılgınlığınız için benden intikam alıyorsunuz.” diye alçakça gülümsedi.

Liza kızardı:

“Ne aşağılık bir düşünce.”

“Peki, bana niçin... ‘O kadar mutluluk’ verdiniz? Öğrenmeye hakkım yok mu?”

“Hayır, bu hak olmadan yaşamayı öğrenmelisiniz. Bugün pek havanızda değilsiniz belli ki! Yoksa insanların ne diyeceğinden, ‘bu kadar mutluluk’ için sizi suçlayacağından mı korkuyorsunuz? Ah, sakın kendinizi üzmeyin. Sizin bunda hiçbir suçunuz yok, kimseye de hesap vermek zorunda değilsiniz. Dün kapınızı açtığım zaman içeri girenin kim olduğunu bile bilmiyordunuz.

Şimdi söylediğimiz gibi, bu yalnızca benim bir çılgınlığımdı, işte hepsi bu. Herkesin yüzüne cesurca bakabilirsiniz!”

“Senin sözlerin, bu gülüş, soğuk terler dökmeme neden oluyor. Bu kadar öfkeyle söz ettiğin bu ‘mutluluk’ benim için her şeye... Bedeldir. Şimdi seni kaybedemem! Mümkün değil! Yemin ederim ki dün seni daha az seviyordum. Öyleyse niçin bugün elimden her şeyi alıyorsun? Bu yeni umudun bana neye mal olduğunu biliyor musun? Onun uğruna bir hayat verdim.”

“Kendinizinkini mi, yoksa başkasınıninkini mi?”

Stavrogin, ayağa kalktı, dik dik ona bakarak sordu, “Bu da ne demek şimdi?”

“Kendi hayatınızı mı, benimkini mi? Sormak istediğim bu. Yoksa artık anlama yeteneğinizi de mi kaybettiniz?” diye kızdı Liza. “Niçin böyle birdenbire ayağa fırladınız? Niçin bana öyle bakıyorsunuz? Beni korkutuyorsunuz. Sizin de bir şeyden korktuğunuzu fark ediyorum, hem de şimdi, şu dakikada korkuyorsunuz... Tanrım, ne kadar sarardınız!”

“Liza, bir şey biliyorsan eğer, yemin ederim ki ben bilmiyorum. Hem, bir hayat verdim derken hiç de bu şeyi kastetmiyordum.”

Liza, korkudan kekeleyerek, “Ne demek istediğinizi anlayamıyorum.” diye cevap verdi.

Stavrogin’in dudaklarında düşünceli bir gülümseme belirdi; usulca oturdu, dirseklerini dizlerine dayayarak elleriyle yüzünü kapadı.

“Ne kötü bir kâbus! Biz, iki farklı şeyden söz ediyoruz.”

“Sizin neden söz ettiğinizi hiç bilmiyorum... Dün akşam, bugün sizden ayrılacağımı biliyor muydunuz? Biliyor muydunuz, bilmiyor muydunuz?”

Stavrogin usulca, “Biliyordum...” diye cevap verdi.

“Eh, daha ne istiyorsunuz? Biliyordunuz ama yine de ‘o anı’ kaçırmadınız. Bir de bana ‘mal’ olmaktan bahsediyorsunuz!”

Stavrogin, derin bir acıyla, “Bana bütün gerçeği söyle!” diye bağırdı, “Dün odamın kapısını açarken, yalnız bir saat için açtığını biliyor muydun?”

Liza ona nefretle baktı, “Ciddi insanların bile kimi vakit şaşılacak şeyler sorması gerçekmiş. Hem bu neden sizi bu kadar huzursuz ediyor? Sizin beni değil de, benim sizi terk ediyor olmam gururunuz mu incitti yoksa?! Biliyor musunuz, Nikolay Vsevolodoviç, buraya geldiğimden beri bana karşı çok cömert olduğunuzu anladım, işte bu benim dayanamayacağım bir şey.”

Stavrogin, yerinden kalktı, odada birkaç adım attı:

“Peki, böyle bitecekmiş, böyle olsun... Ama bütün bunlar nasıl olabildi?”

“Sorduğu şeye bakın! Bunu dünyada herkesten iyi biliyorsunuz oysa. Aslında her şey, benim, hayatı müzikli bir tiyatro temsili olarak hayal etmemle başladı.”

“Hayır...”

“Burada gururunuzu incitecek bir şey yok, söylediğim her şey gerçek; karşı koyamadığım güzel bir anla başladı... Üç gün evvel herkesin önünde sizi ‘aşağıladığım’ zaman bana bir şövalye gibi cevap verince eve geldim ve benden, nefret ettiğiniz için değil (en çok bundan korkuyordum), evli olduğunuz için kaçtığınızı anladım. Benden kaçarken aslında beni korumak istediğinizi de anladım. Görüyorsunuz ya, sizin yüce ruhluluğunuza nasıl değer veriyorum. O sırada Pyotr Stepanoviç yanıma geldi ve bana her şeyi açıkladı. Sizin, büyük bir ideali gerçekleştirecek bir adam olduğunuzu, benim ise her nedense yolunuzu kapadığımı açıkladı. Kendini de hesaba katıyordu; üçümüz birlikte bir Rus şarkısında geçen, kürekleri akçaağaçtan yapılmış bir kayıktaydık vs. Onun bir şair olduğunu söyledim, o da sözlerimden sevinç duydu. Neyse... Böyle bir şeyi hayatımda ancak bir kez yapabileceğimi bildiğimden kararımı verdim. İşte hepsi bu, hem yeter, rica ederim, daha fazla açıklama istemez. Korkmayınız, her şeyi

üzerime alıyorum. Ben kaprisli, huysuz, kötü bir genç kıyım... Ama biliyor musunuz, beni çok sevdiğinizi sanmıştım. Benden nefret etmeyin, şu anda gözümde yuvarlanan şu gözyaşı için beni alaya almayın. ‘Kendime acırken’ ağlamayı çok severim. Bitirelim artık! Hiçbir işe yaramayan biriyim! Bence buna katlanmayı bilmeliyiz. Hem böylesi gururunuzu da incitmez.”

Nikolay Vsevolodoviç, ellerini ezercesine bükerek odada dolaşırken, “Ne kötü bir kâbus!” diye bağırdı. “Liza, zavallı kız, kendine ne yaptın?..”

“Mum ışığında yandım, işte hepsi bu. Sakın ağlamayasınız? Daha aklıselim, daha duygusuz olun...”

“Niçin, niçin bana geldin?”

“Ama böyle sorularla insanların karşısında kendinizi gülünç duruma soktuğunuzu anlamıyor musunuz?”

“Niçin kendini böyle çirkin, böyle anlamsızca mahvettin? Ne yapmalı?!”

“Namıdiğer Stavrogin, size âşık olan bir kadının dediği gibi, ‘kan emici’ Stavrogin bu mudur? Biraz evvel söylediğim gibi, ne kadarını yapabileceğimi biliyorum. Bir saat boyunca, istediğimi yaşadım. Şimdi artık huzurluyum. Size de aynısını tavsiye ederim! Ama, lüzumu yok tabii, sizin daha o kadar çok ‘saat’ ve ‘anlarınız’ olur ki!..”

“Seninki kadar, senden bir saat fazla olmayacaktır, onurum üzerine söz veriyorum!”

Stavrogin, durmadan dolaştığı için onun gözlerinde bir umudun parlayıverdiğini görmedi. Ama bu umut pırıltısı göründü ve söndü.

“Samimiyetimin bana nelere mal olduğunu bir bilseydin Liza! Keşke açıklayabilseydim...”

Liza, “Açıklamak mı? Bana bir şey açıklamak mı istiyorsunuz? Tanrı beni sizin açıklamalarınızdan korusun!” diye korkar gibi onun sözünü kesti.

Stavrogin durdu ve telaşla ona baktı.

“Daha İsviçre’deyken ruhunuzda korkunç, kirli, kanlı bir şey olduğuna kanaat getirmiştım ve... Sizi gülünç duruma düşüren bir şey... Bu bir gerçekse bana açmaktan sakının, sizi alaya alırım. Bütün hayatınız boyunca size kahkahalarla gülerim. Yine sararıyorsunuz... Artık gidiyorum!” dedi, tiksinti ve nefretle yerinden kalkarak.

Stavrogin çaresizlik içinde, “Bana azap ver, işkence et, hıncını al benden!” diye bağırdı. “Buna hakkın var! Seni sevmediğimi bildiğim halde hayatını mahvettim. Evet, ‘o andan’ kendimi mahrum etmek istemedim... Umuda kapılmıştım... Çoktan beri... Bu son umudumdur. Dün, tek başına, ilk kez odama girdiğin zaman yüreğimi aydınlatan ışığa karşı koyamadım. Birdenbire inandım... Belki hâlâ inanıyorum.”

“Böyle soylu bir açıklama karşısında ben de size bir açıklama yapmak istiyorum. Sizin hastabakıcınız olmak istemiyorum. Bugün ölmezsem eğer, gerçekten de, sevecen bir hastabakıcı olabilirim. Ama sakat, yardıma muhtaç bir halde olsanız da, sizin hastabakıcınız olmayacağım! Beni adam boyunda büyük bir örümceğin bulunduğu bir yere götüreceğinizi ve hayatımızın geri kalan kısmını o örümceği seyretmekle, ondan korkmakla geçireceğimizi düşündüm hep. Budur bizim aşkımız. Siz en iyisi Daşa’ya gidin! O sizinle, istediğiniz her yere gidecektir!”

“Şu anda bile ismini anmadan geçemediniz...”

“Zavallı küçük sadık köpek! Ona benden selam söyleyin. Daha İsviçre’deyken onu yaşlılığınız için ayırdığınızı biliyor mu? Bu da kim?”

Salonun derinliğinde bir kapı aralandı, birinin başı uzandı ve çabucak geri çekildi.

Stavrogin, “Sen misin, Aleksey Yegoriç?” diye sordu.

Pyotr Stepanoviç, “Sizi hayal kırıklığına uğratmak istemem, ama bu benim!” dedi, “Merhaba Lizaveta Nikolayevna; iyi sabahlar, ikinizi de bu salonda bulacağımı biliyordum. Yalnızca bir an için uğradım. Nikolay Vsevolodoviç, size mutlaka bir şey söylemeliyim. Çok önemli... Yalnızca iki sözcük!”

Stavrogin ilerledi, üç adım attıktan sonra Liza’ya döndü:

“Bir şey duyacak olursan, Liza, bil ki ben suçluyum!”

Liza, titredi, korku dolu gözlerle ona baktı; ama o, hızla odadan çıktı.

II

Pyotr Stepanoviç’in salona başını uzattığı oda büyük, oval bir holdü. Yanında Aleksey Yegoroviç de vardı ama Pyotr Stepanoviç onu dışarı göndermişti. Nikolay Vsevolodoviç, arkasından salonun kapısını kapadı ve soran bakışlarını ötekine yöneltti. Pyotr Stepanoviç, çabucak ve içine işlemek ister gibi süzdü karşısındakini.

“Ee?..”

Pyotr Stepanoviç, hızlıca konuşarak, “Yani, eğer artık duymuşsanız...” dedi, “İçimizden hiç kimsenin, en başta da sizin, hiçbir suçunuz yok, çünkü bu, rastlantıların bir araya gelmesi sonucu... Kısacası adli bakımdan size dokunmaz, bunu bildirmek için uçarak geldim.” Karşısındakinin içini okumak ister gibi bakıyordu.

“Yandılar mı? Öldürüldüler mi?”

“Öldürüldüler, ama yanmadılar, işin kötüsü de bu... Belki de benden kuşkulaniyorsunuzdur, öyle değil mi? Ama sizi temin ederim, benden kuşkulanmanıza rağmen ben bu olayda suçlu değilim. Bütün gerçeği söylemem gerekirse eğer, böyle bir düşünce aklımdan geçmedi değil -kendiniz beni buna yönlendirmiştiniz, yani ciddi olarak değil de beni kızdırmak için (çünkü ciddi olarak

böyle bir şey yapamazsınız); ama ben karar veremiyordum, hem veremezdim de, karşılığı yüz ruble olsa yine yapamazdım, hem bunda hiçbir çıkar yok, yani benim için, benim için... (Acele ediyor, durmadan konuşuyordu.) Ama işe bakın ne rastlantı, kendi paramdan (anlıyor musunuz, kendi paramdan, sizin bir rubleniz bile yoktu içinde, bunu kendiniz de biliyorsunuz) ayyaş, ahmak Lebyadkin'e, üç gün evvel akşamleyin, iştiriyor musunuz, dün gösteriden sonra değil, buna dikkat edin, bu son derece önemli bir ayrıntı, çünkü o zaman henüz Lizaveta Nikolayevna'nın size gelip gelmeyeceğini kesin olarak bilmeme imkan yoktu... Üç gün evvel sırrınızı açıklamayı aklınıza koyduğunuz için kendi paramdan verdim. Eh, orasına ben karışmam, sizin bileceğiniz iş... Ama doğruyu söylemek gerekirse çok şaşırdım, kafama bir topuz yemiş gibi oldum. Ama bütün bu facialar son derece canımı sıktığı için (çok ciddiym) ayrıca bütün bunlar benim planlarıma da engel olduğundan, ne yapıp edip sizden habersiz Lebyadkinleri Petersburg'a göndermeye karar verdim; Lebyadkin zaten oraya gitmeye can atıyordu. Yalnız bir yanlış yaptım, parayı sizin adınıza verdim, bu bir yanlış mı, değil mi? Belki de yanlış değildir, ha? Dinleyin, dinleyin bakın bu işler nasıl oldu..."

Konuşma sırasında coşarak Stavrogin'e yaklaştı ve frakının eteğine yapıştı (kim bilir belki de özellikle). Stavrogin güçlü bir hareketle onun eline vurdu. "Ne oluyorsunuz, canım... Amma da abarttınız... Böyle kolumu kırabilirsiniz... Asıl bundan sonra olanlara dikkat edin." diyerek yeniden gevezeliğe başladı. Koluna vurulduğunu fark etmemiş gibiydi. "Dün, yarın sabah erkenden yola çıkmaları şartıyla parayı verdim; bu işle de alçak Liputin'i görevlendirdim, yani onları bindirip göndersin dedim... Ama alçak Liputin'in sahneye çıkası gelmiş meğer... Belki duymuşsunuzdur? Şölende? Dinleyin öyleyse, Liputin ile Lebyadkin içki masasında şiir yazıyorlar; Liputin, ötekine frak giydiriyor, beni de daha sabahleyin yolcu ettim diye kandırıyor... Oysa onu sahneye çıkarmak için arka odada saklıyormuş. Yüzbaşı, körkütük sarhoş

oluyor. Bilinen rezil olaydan sonra onu eve götürüyorlar, Liputin de cebinden usulca iki yüz rubleyi alıp ufak paraları bırakıyor. Ne yazık ki Lebyadkin sabahleyin bu iki yüz rubleyi cebinden çıkarıp herkese göstererek övünüyormuş. Eh, Fedka da zaten bunu bekliyormuş, Kirilov'un evinde de kimi şeyler duymuş (ima ettiğinizi hatırlıyor musunuz?) ve fırsattan yararlanmaya karar vermiş. İşte bütün gerçek bu! Hiç değilse Fedka'nın parayı bulamaması beni teselli ediyor, oysa alçak, bin ruble bulacağını umuyordu! Acele ediyormuş, herhalde yangından kendisi de korkmuş... İnanır mısınız, bu yangın başıma bir topuz gibi indi. Hayır, gerçekten bu ne demek oluyor? Başına buyruk bir adamın başıboş hareketleri! İşte görüyorsunuz ya, sizden hiçbir şeyi gizli tutmak istemiyorum: Evet, kafamda çoktandır yangın fikrini besliyordum, ne de olsa halk arasında çok rağbet görür yangın... Ama bu fikri ayaklanacağımız değerli zamana saklıyordum ve... Onlarsa kendi başlarına şimdi yangın çıkarıyorlar, yani gizlenip soluğumuzu bile tutmamız gereken bir anda! Hayır, bu öyle bir serkeşlik ki!.. Kısacası henüz bir şey bilmiyorum, burada Şpi-gulin işçilerinden iki kişiden söz ediyorlar... Ama bu işin içinde *bizimkiler* de varsa, içlerinden biri bile bu işe karışmışsa, vay onun haline! İşte görüyorsunuz ya, biraz gevşetmeye gelmiyor! Hayır, bu beşlik grupların kuyruklarını kısacak yetkin bir otorite lazım. Ama şimdi herkes, 'Stavrogin karısını yakmak için kenti yaktı' diye bas bas bağılıyor."

"Herkes bas bas bağılıyor, öyle mi?"

"Yani henüz bir şey yok, en azından ben duymadım; ama halk bu, ne yapacağı bilinmez ayrıca yangında evleri yananlar... *Vox populi, vox dei.*²¹⁹ Ama adli bakımdan sizi tehdit eden bir şey yok. Adli bakımdan da, vicdanen de... Siz istemediniz ki! İstemediniz değil mi? Aksine işaret eden hiçbir delil yok, yok, yalnızca bir rastlantı... Yalnız belki Fedka sizin o gün Kirilov'un evinde

219 Halkın sesi, Tanrı'nın sesi. (Lat.)

dikkatsizlikle söylediğiniz sözleri hatırlayabilir (sanki ne diye bunu söylediniz) ama bu, bir şey ispat etmez. Fedka'ya, gelince hemen bugün onun hesabını göreceğiz...”

“Cesetler yanmamış mı?”

“Hayır, hiç. Bu kerata bir şey becerememiş. Ama hiç değilse sizin bu kadar sakın olmanıza sevindim. Çünkü bu işte bir suçunuz olmasa bile, yine de... Ekmeğinize yağ sürüyor, ne de olsa artık bekârsınız ve şu dakikada çok zengin, iyi aileden güzel bir kızla evlenebilirsiniz, üstelik bu kız şu an sizin elinizde... Bir tesadüf ne kadar da her şeyi aniden en güzel bir şekilde değiştiriveriyor, öyle değil mi?!”

“Beni tehdit mi ediyorsun, sersem kafa?”

“Eh, hadi, hemen sersem kafa öyle mi, hem sesinizin bu tonu ne? Sevinecek yerde siz... Size elimden geldiğince çabuk bilgi vermeye koştum... Hem sizi neyle tehdit edebilirim? Tehditle ne geçer elime! Sizin bana korkunuz değil, kendi özgür iradeniz lazım. Siz ışıksınız, siz bir güneşsiniz! Siz benden korkmuyorsunuz, ben sizden çok korkuyorum! Ben Mavrikiy Nikolayeviç değilim ki... Biliyor musunuz, arabayla buraya gelirken bir de bakıyorum, bahçenizin arka köşesinde, parmaklığın yanında Mavrikiy Nikolayeviç duruyor... Sırtında kaput, sıırıslıklam, herhalde bütün gece orada oturmuş! Şaşılacak şey! İnsanlar hangi kertede akıllarını oynatırlarmış!..”

“Mavrikiy Nikolayeviç mi? Gerçekten mi?”

“Evet, ta kendisi... Bahçe parmaklığının yanında oturuyor. Buradan üç yüz adım kadar ileride sanırım. Elden geldiğince çabuk geçtim önünden ama yine de beni gördü. Orada olduğunu bilmiyor muydunuz? Öyleyse iyi ki size bunu söyledim. Çünkü eminim siz de bana katılırsınız, böyle insanlar, hele içinde bulundukları durum göz önünde bulundurulduğunda, her şeyden tehlikelidirler. Ne dersiniz, niçin orada oturuyor?”

“Lizaveta Nikolayevna’yı bekliyor tabii.”

“Hoppala! Lizaveta Nikolayevna ne diye ona gitsin? Hem... Bu yağmurda... Ne aptal şey!”

“Bence hemen ona gider.”

“Öyle mi dersiniz? Ama şimdi onun için de işler büsbütün değişti, şimdi Mavrikiy’i ne yapacak? Özgür bir dulsunuz ve hemen yarın onunla evlenebilirsiniz! O, henüz bilmiyor, izin verin bütün işleri yoluna koyayım. O nerede, onu da sevindirmeli...”

“Sevindirmek mi?”

“Tabii ya, yürüyün.”

Stavrogin, gözlerini anlamlı anlamlı kısararak, “Cesetler hakkında bir tahminde bulunmaz mı sanıyorsunuz?” diye sordu.

Pyotr Stepanoviç, aptallığa vurarak, “Bulunamaz,” diye cevap verdi, “çünkü adli bakımdan... Hey gidi! Tahmin etse ne çıkar yani! Kadınları tanımıyor musunuz?! Hemen geçer. Hem ayrıca size varmaktan başka ne yapabilir? Çünkü ne de olsa adı çıktı bir kere; ona geleceğinize dair çok güzel tablolar çizdim, onun bu gibi şeylerden, kayıklardan falan etkileneceğini fark etmiştim çünkü, demek ki bu ayarda bir kızmış. Keyfinizi bozmayın. Cesetlerin üstünden öyle bir zıplayarak geçer ki siz bile şaşarsınız. Ama aklında tutar tabii, hiçbir şeyi unutmaz ve zamanla, evliliğinin ikinci senesinde mesela, sizi iğnelemek için bir koz olarak saklar. Her kadın evlenme tacının altında kocasının geçmişine ilişkin bir şeyleri yedekte bulundurarak gider, ama o zamana kadar... Bir sene sonra ne olacağını kim bilir? Hah hah ha!..”

“Arabayla geldiğinize göre onu Mavrikiy Nikolayeviç’in yanına götürün. Az önce bana dayanamadığını, beni terk edeceğini söyledi, bu durumda tabii arabama binmek istemez.”

Pyotr Stepanoviç, “Bakın şu iş! Gidiyor demek. Ama neden? Sebep nedir?” dedi aptalca.

“Onu sevmediğimi bir şekilde anlamış olacak. Gerçi bence bunu zaten biliyordu.”

“Siz onu sevmiyor muydunuz?” diye atıldı. “Öyleyse ne diye dün akşam odanıza girdiği zaman yanınızda alıkoydunuz, asil bir erkek olarak, onu sevmediğinizi söylemeliydiniz. Niçin söylemediniz? Bu yaptığınız aşağılık bir davranıştır; hem beni de aşağılık bir duruma soktunuz!”

Stavrogin birdenbire güldü,

“Maymunuma gülüyorum.” diye izah etti.

Pyotr Stepanoviç de büyük bir neşeyle güldü:

“Ya, maymunluk ettiğimi anladınız demek, ben bunu sizi güldürmek için yapıyorum! Biliyor musunuz, salondan çıkar çıkmaz, aranızın bozuk olduğunu anlamıştım. Tam bir başarısızlık ha? Eh, bahse girerim ki...” diye neşesinden kabına sığamayarak bağırdı. “Bütün geceyi salonda yan yana, sandalyelerde oturarak, bütün değerli zamanınızı yüksek ve soylu bir konu üzerinde tartışarak geçirdiniz... Peki peki, özür dilerim; bana ne! Daha dün, bu işin saçma bir şekilde biteceğini zaten biliyordum. Onu, sadece sizi eğlendirmek ve benimle olursanız canınızın sıkılmayacağını kanıtlamak için size getirmiştım. Bu gibi şeyler için yüzlerce kez işinize yararım; zaten insanlara hizmet etmekten haz alırım. Şimdi onunla işiniz artık bittiyse, ki buraya bunu hesaplayarak gelmişim, o zaman...”

“Demek onu bana, sadece eğleneyim diye getirdiniz?”

“Başka ne için olabilir?”

“Karımı öldürtmemi sağlamak için değil?..”

“Hoppala, siz mi öldürttünüz? Ne adam!”

“Ne fark eder... Siz öldürdünüz.”

“Ben mi? Ben ne diye öldüreyim? Size söylüyorum hiçbir ilişğim yok, gelgelelim beni endişelendiriyorsunuz...”

“Devam edin, dediniz ki ‘Artık onunla işiniz bittiyse...”

“Siz her şeyi bana bırakın... Ben onu hemen Mavrikiy Nikolayeviç’le evlendiririm, kendisini de bahçe parmaklığının yanına ben oturtmuş değilim, bakarsın bunu da kafanıza koyarsınız. Ondan korkuyorum. Arabayla ona götürün diyorsunuz, bence onun yanından kaçır gibi geçtim... Ya yanında tabanca varsa ne olacak?... İyi ki benim tabancam da yanımda. İşte, (cebinden tabancasını çıkardı, gösterdi ve hemen yine cebine soktu), her ihtimale karşı yanıma aldım... Hem biliyor musunuz, ona biraz da acıyorum! Mavrikiy’e seve seve gider, ama bir araya geldikleri anda sizi hatırlamaya, özlemeye başlar, ona sizi över, kendisini de yüzüne karşı kötüler, kadın yüreği işte! Bakın yine gülümsüyorsunuz? Sizi böyle neşelendirebildiğime memnunum. Eh, ne dersiniz gidelim mi? Ben Mavrikiy’den başlayacağım; ötekilere, ölümlere gelince... Biliyor musunuz, bence bu hususta şimdilik sessiz kalmalıyız; sizce nasıl olur? Sonra nasıl olsa öğrenir.”

Derken birdenbire Liza kapıyı açtı.

“Neyi öğrenir? Kim öldürüldü? Mavrikiy Nikolayeviç için ne söylüyordunuz?”

“Ya, demek kapı arkasından dinliyordunuz!”

“Mavrikiy Nikolayeviç için ne diyordunuz? O mu öldürüldü?”

“Ya, demek duymamışsınız? Sakin olun, Mavrikiy’in sağlığı sıhhati yerinde. Siz de bunu hemen teyit edebilirsiniz; çünkü burada, yol üstünde, parmaklığın yanında... Ve herhalde bütün gece orada oturmuş, ıslanmış, sırtında kaput var... Beni buraya gelirken gördü.”

Liza, “Yalan. Siz, ‘öldürüldü’ dediniz... Kim öldürüldü?” diye üsteliyordu.

Stavrogin kesin bir dille, “Benim karım, kardeşi Lebyadkin ve hizmetçileri öldürülmüş.” diye cevap verdi.

Liza titredi, yüzü sapsarı kesildi.

Pyotr Stepanoviç, hemen söze karıştı:

“Canavarca bir olay, Lizaveta Nikolayevna, çok tuhaf, saçma bir soygun olayı. Yangından yararlanarak yapılmış, kürek kaçkını Fedka’nın işi, o sersem yüzbaşı da herkese parasını göstererek olayları teşvik etmiş tabii... Ben bunu bildirmek için koştum... Alnıma taşlar vurulmuş gibiydim. Kendisine söylediğim zaman, Stavrogin ayakta zor durdu. Size şimdi mi, yoksa daha sonra mı bildirelim, onu konuşuyorduk.”

Liza, güçlkle, “Nikolay Vsevolodoviç, söyledikleri doğru mu?”

“Hayır, doğru değil.”

Pyotr Stepanoviç, “Nasıl doğru değil? Bu da ne demek?” diye söze karıştı.

Liza, “Tanrım, aklımı oynatacağım!” diye bağırdı.

Pyotr Stepanoviç, sesi yettiğince bağırarak, “Adam kendinde değil. Niçin bunu anlamak istemiyorsunuz? Karısını öldürmüşler. Bakın, nasıl sapsarı... Biliyorsunuz, bütün gece sizinle birlikteydi, yanınızdan bir dakika ayrılmadı, ondan nasıl kuşkulanırsınız?!”

“Nikolay Vsevolodoviç, Tanrı huzurundaymış gibi söyleyin, suçlu musunuz, değil misiniz? Yemin ederim, sizin sözünüze Tanrı sözü gibi inanacağım ve peşinizden dünyanın öbür ucuna gideceğim, gideceğim, bir köpek gibi...”

Pyotr Stepanoviç öfkeleni:

“Ona ne diye azap veriyorsunuz, amma tuhafsiniz!” diye bağırdı, “Lizaveta Nikolayevna, inanın, o suçsuzdur, baksanıza öğrenince nasıl da deliye döndü. Bu işte hiçbir suçu yok, böyle bir şeyi bırakın yapmayı, aklından dahi geçirmemiştir!.. Haydutların işi; bir haftaya kalmaz yakalanır ve sopa çekilirler... Bu işte kürek kaçkını Fedka ile Şpigulin işçilerinin parmağı var, bunu bütün kent konuşuyor, ben de bundan eminim.”

Liza, verilecek son yargıyı titreyerek beklerken, “Öyle mi? Öyle mi?” diye sordu.

Stavrogin, “Ben öldürmedim, böyle bir şey olsun istemi-yordum; ama öldürüleceklerini bildiğim halde katillere engel olmadım. Beni rahat bırakın Liza!” diyerek salona girdi.

Liza, elleriyle yüzünü örttü ve evden çıktı. Pyotr Stepanoviç onun arkasından koşacak oldu, ama hemen salona döndü.

“Demek böyle ha? Böylesiniz demek? Demek hiçbir şeyden korkunuz yok?” diyerek delirmiş gibi Stavrogin’e saldırdı; sözleri birbirini tutmuyordu, dudaklarının kenarında köpükler vardı.

Stavrogin, salonun ortasında sessizce duruyor, hiç karşılık vermiyordu. Sol eliyle saçının bir tutamını yakalamış, şaşkın şaşkın gülümsüyordu. Pyotr Stepanoviç, var gücüyle onun kolunu çekti.

“Aklınızı mı yitirdiniz? Hepimizi ele verecek, kendinizi de manastıra ya da cehenneme yollayacaksınız, değil mi?.. Ama buna izin vermem, sizi mahvederim. Benden korkmasanız da sizi temizlerim!”

Stavrogin, sonunda onun orada olduğunu fark ederek, “Hâlâ burada mısınız siz?” Büsbütün kendine gelerek: “Acele edin, koşun, arabayı hazırlasınlar, onu yalnız bırakmayın... Koşun, koşsanıza! Kimsenin bilmemesi için eve kadar götürün, hem oraya da gitmesin... Cesetlere... Cesetlere. Arabaya zorla bindirin... Aleksey Yegoriç! Aleksey Yegoriç!”

“Durun, bağırmayın! O, şimdi Mavrikiy’nin kollarında... Mavrikiy sizin arabanıza binmez... Burada onlardan daha önemli bir şey var.”

Pyotr Stepanoviç yine tabancasını çıkardı.

Stavrogin ona ciddi ciddi baktı. Yavaş, uysal bir sesle, “Eh, neden olmasın, öldürün.” diye mırıldandı.

“Hay, Tanrı kahretsin, insan nasıl da kendi yalanları içinde kaybolurmuş!” diyerek öfkesinden sarsıldı Pyotr Stepanoviç. “Gerçekten öldürmeli sizi! Liza’nın, yüzünüze tükürmesi lazımdı!.. Siz romantik bir şarkının geçtiği bir ‘kayık’ değilsiniz; delinmiş,

hurdaya çıkmış, ağaçtan bir mavnasınız, hepsi bu!.. Hiç olmazsa öfkenizden, öfkenizden olsun uyanmalıydınız! Eeh! Alnınıza bir kurşun sıkılmasını istediğinize göre, sizin için artık fark etmez.”

Stavrogin, tuhaf tuhaf gülümsedi:

“Böyle bir palyaço olmasaydınız, belki de şimdi size ‘evet’ derdim. Yani birazcık akıllı olsaydınız...”

“Ben palyaçoyum, ama öteki ben olan sizin, bir palyaço olmanızı istemiyorum! Beni anlıyorsunuz ya!”

Stavrogin onu çok iyi anlıyordu, hatta onu bir tek Stavrogin anlıyordu.

“Şimdi yanımdan defolup gidin, belki yarına kadar bir şeyler düşünürüm. Yarın gelin.”

“Öyle mi? ‘Ever’ mi?”

“Ne bileyim ben!.. Her şeyin canı cehenneme!” diyerek salondan çıktı gitti.

Pyotr Stepanoviç, “Eh, böylesi belki de daha iyi!” diyerek tabancayı sakladı.

III

Pyotr Stepanoviç, Lizaveta Nikolayevna’nın arkasından koştu. Liza, evden yalnızca birkaç adım ötedeydi. O sırada başı açık, sırtında frak onu izleyen Aleksey Yegoroviç, kendisini alıkoymuştu ve üsteleyerek arabayı beklemesini rica ediyordu; yaşlı adam korkmuştu ve ağlamak üzereydi.

Pyotr Stepanoviç, onu yana iterek, “Git, efendin çay istiyor, verecek kimse yok.” dedi ve hemen Lizaveta Nikolayevna’nın koluna girdi.

Lizaveta Nikolayevna, kolunu çekmedi, henüz büsbütün kendine gelmiş değildi.

Pyotr Stepanoviç, “Birincisi, bahçenin yanından değil, buradan gitmemiz gerek; ikincisi, yaya gidemeyiz, sizin eve kadar üç dört kilometre çeker, oysa sırtınızda palto bile yok. Biraz bekleyiniz, arabayla geldim, burada, avluda araba; hemen getirir, sizi bindirir, evinize dek götürürüm, öyle ki kimse de görmez.”

Liza sevecenlikle, “Ne kadar iyisiniz.” dedi.

“Rica ederim, benim yerimde olan her insan bunu yapar.”

Liza ona baktı ve şaşakaldı:

“Ah, Tanrım, ben yanımda hâlâ o yaşlı adam var sanıyordum.”

“Biliyor musunuz, olayları böyle kabul etmeniz beni çok sevindirdi, çünkü bütün bunlar önyargıya dayanıyor eninde sonunda. Yaşlı adama arabayı hazırlatmasını buyursam daha iyi olur değil mi, yalnızca on dakika sürer, biz de geri döner, çatı altında bekleriz, ha?”

“Her şeyden evvel onları görmek istiyorum... Öldürülenleri...”

“Bakar mısınız istediği şeye? Ben de bundan korkuyordum ya... Hayır, bizim orada hiç işimiz yok. Hem görecekleğiniz, size göre şeyler değil.”

“Evi biliyorum.”

“Bilseniz ne olur ki! Rica ederim, yağmur, sis... (İşte dertsiz başa dert!) Beni dinleyin, Lizaveta Nikolayevna, ya benim arabamla gelirsiniz, ki bu durumda bekleyin ve bir adım uzaklaşmayın, çünkü yirmi adım daha gidecek olursak, Mavrikiy Nikolayeviç bizi kesinlikle görür; ya da...”

“Mavrikiy Nikolayeviç mi?! Nerede? Nerede?”

“Eh, madem onun yanına gitmek istiyorsunuz, size bulunduğu yeri gösteririm, ama bana gelince hoş görün, şimdi onun yanına yaklaşmak istemiyorum...”

Liza, birdenbire durdu:

“Demek beni bekliyor, Tanrım!” diye bağırdı ve yüzü kıpkırmızı kesildi.

“Neden beklemesin? Önyargılı biri değil demek! Lizaveta Nikolayevna, bu beni ilgilendirmez tabii, ama yine de sizin iyiliğinizi istediğimi unutmayın. ‘Kayığımız’ yalnızca parçalanmaya yüz tutan bir mavnaya döndüyse...”

Liza, “Ah, çok güzel!” diye bağırdı.

“Çok güzel diyorsunuz, oysa gözlerinizden yaşlar akıyor. Yürekli olmanız lazım. Erkekten aşağı kalmamalısınız. Yüzyılımızda bir kadın... Tüh, Tanrı kahretsin! (Pyotr Stepanoviç, az daha tükürecekti.) Keşke dememeli... Belki de her şey iyiye gider. Mavrikiy Nikolayeviç duygulu bir insan, gerçi konuşkan biri sayılmaz ama belki de bu daha da iyi, yani önyargılı biri olması şartıyla tabii...”

“Çok güzel, çok güzel!” diyerek sinirli sinirli güldü Liza.

Pyotr Stepanoviç, “Hay, Tanrı kahretsin... Lizaveta Nikolayevna,” diyerek yelkenleri suya indirdi, “ben aslında, burada sizin için... Bana ne sanki. Dün kendiniz bunu istediniz, ben de size hizmet ettim, bugünse... Hah, işte Mavrikiy Nikolayeviç görünüyor... Lizaveta Nikolayevna, ‘Polinka Saks’²²⁰ okudunuz mu?”

“Hayır. Nedir?”

“Böyle bir hikâye var, ‘Polinka Saks’. Henüz öğrenciyken okumuştum... Zengin bir memur olan Saks, kendisini aldatan karısını sayfiye evinde suçüstü yapıp tutuklattırır... Eh, her şeyin canı cehenneme! Göreceksiniz, Mavrikiy Nikolayeviç daha eve varmadan size evlenme teklifi edecektir. Henüz bizi görmüyor.”

220 A.V. Drujinin’in (1824-1864) kaleme aldığı bir hikâye. Başkahraman, karısının başka bir erkeği sevdiğini öğrenince, ikisinin birleşmesine yardım ediyor. (Ç.N.)

Liza birdenbire, “Ah, beni görmesini istemiyorum!” diye deli gibi bağırdı. “Gidelim, gidelim! Ormana, kırlara!” diye bağırdı ve gerisin geri koşmaya başladı.

Pyotr Stepanoviç, onun peşinden koşarken, “Lizaveta Nikolaevna, bu çok saçma artık!” diye bağıırıyordu. “Hem ne diye sizi görmesini istemiyorsunuz? Tersine, dosdoğru onun gözlerinin içine bakın... Yani o şeye... Bekârete ilişkin bir şey düşünüyor-sanız... Bu, öyle çağdıışı, öyle geri bir düşünce ki... Peki, ama nereye gidiyorsunuz, nereye? Hey gidi, nasıl koşuyor! İyisi mi Stavrogin’e dönüp, benim arabayı alalım... Nereye? Orası kır, eh, işte düştü!..”

Pyotr Stepanoviç durdu.

Liza, nereye gideceğini bilmeden bir kuş gibi uçuyordu. Pyotr Stepanoviç, ondan elli adım kadar geride kalmıştı. Liza, ayağı bir tümseğe takılarak düştü. Aynı dakikada onun koştuğunu ve düştüğünü gören, tarlayı geçerek ona koşan Mavrikiy Nikolayeviç’in dehşetle bağırdığı duyuldu. Pyotr Stepanoviç, bir an evvel arabasına binmek için Stavroginlerin evinin avlu kapısında yitti.

Mavrikiy Nikolayeviç’s e ayağa kalkan Liza’nın yanındaydı, büyük bir korku içinde onun üzerine eğilmişti, elini avuçları içine almıştı. Bu karşılaşma onun aklını başından almıştı, gözyaşları yüzünden süzülüyordu. Karşısında esriklik duyduğu kadının bu saatte, böyle bir havada, sırtında, dünkü şık, ama şimdi çamurlanmış entarisi ile kırdaki koşturduğunu görüyordu... Konuşacak durumda değildi, kaputunu çıkardı, titreyen elleriyle onun omuzlarını örtmeye çalıştı. Dudaklarının eline dokunduğunu hissedince birdenbire bağırdı:

“Liza, elimden bir şey gelmiyor, ne olur beni yanınızdan kovmayın!”

Liza, “Ah, evet, bir an evvel gidelim buradan, beni bırakmayın!” diyerek onun elini yakaladı, peşi sıra sürüklemeye başladı. Sonra birdenbire sesini alçaltarak: “Mavrikiy Nikolayeviç...” dedi. “Ora-

da yürekli görünmeye çalışıyordum, ama ölümden korkuyorum. Öleceğim, pek yakında öleceğim, ama korkuyorum, ölmekten korkuyorum...” diye fısıldarken onun elini kuvvetlice sıkıyordu.

Mavrikiy Nikolayeviç, aresizlik içinde çevresine bakınarak: “Ah, bu yoldan da hiç kimse mi geçmez!” diyordu. “Ayaklarınız ıslanacak, aklınızı yitireceksiniz!”

Liza onu yreklendirerek, “Zıyanı yok.” diyordu. “Sizin yanınızdayken daha az korkuyorum, elimden tutun, beni götürün... şimdi nereye gidiyoruz, eve mi? Hayır, önce öldürülenleri görmek istiyorum. Karısını kesmişler diyorlar, o ise kendisinin kestiğini söylüyor, ama bu doğru değil, yalan değil mi, yalan? ldrlenleri görmek istiyorum... Onlar için beni artık sevmez oldu... Grrsem her şeyi anlarım, abuk... Ben o evi biliyorum... Orada yangın çıkmış... Mavrikiy Nikolayeviç, bu namussuzluğumu bağışlamayın! Niçin ağlıyorsunuz? Bana bir tokat atın ve burada, kırdaki bir köpek gibi öldürün!”

Mavrikiy Nikolayeviç, kesin bir sesle, “şimdi sizi kimse yargılayamaz.” dedi. “Tanrı sizi bağışlasın, sizi yargılayacak son insan benim.”

Ama aralarında geçen konuşmayı anlatmak zor... İki el ele tutuşmuş, hızlı hızlı gidiyorlardı, tıpkı iki deli gibi. Doğruca yangına yönelmişlerdi. Mavrikiy Nikolayeviç, hâlâ bir yük arabasına olsun rastlama umudunu kaybetmemişti, ama yolda kimsecikler yoktu. İnce bir yağmur, her yanı kaplamış, bütün ışık huzmelerini, bütün pırıltıları yutmuştu. oktan sabah olmuştu, oysa daha şafak skmemiş sanılırdı. Birdenbire bu dumanlı, soğuk karanlığın içinden, onlara doğru gelen tuhaf, biçimsiz biri ıktı. Lizaveta Nikolayevna’nın yerinde olsam gözlerime inanamazdım, oysa o, Stepan Trofimoviç’i hemen tanıımış ve sevinçle bağırmıştı.

Evden nasıl ayrıldığını ileride anlatacağım, ancak şunu söyleyebilirim, o sabah ateşi vardı, ama hastalık bile onu yolun-

dan alıkoyamamıştı, çamurlu yoldan sert adımlarla yürüyordu; bunu tek başına etraflıca düşündüğü anlaşılıyordu. ‘Yolcu gibi giyinmişti’, yani sırtında kaput vardı, belini geniş, rugan bir kemerle sıkıyordu, bu arada uzun konçlu yeni çizmeler giymişti, pantolonunun paçalarını da çizmelerinin konçlarına sokmuştu. Anlaşılan uzun zamandan beri bir yolcunun nasıl görünmesi gerektiğini zihninde kurmuş, kemerini ve içinde yürümeyi beceremediği parlak, uzun konçlu süvari çizmelerini birkaç gün evvel edinmişti. Geniş kenarlı bir şapka, boynunu sıkı sıkıya örten deve yününden atkı, sağ elinde sopa, sol elinde de açılmış bir şemsiye vardı. Bu üç eşyayı, şemsiye, sopa ve yol çantasını taşımak, daha birinci kilometrede zor gelmiş, ikinci kilometreden sonraysa büsbütün güçleşmişti.

Liza, ilk bilinçsiz sevinci geçtikten sonra onu üzüntülü bir şaşkınlıkla baştan ayağa süzerek, “Gerçekten siz misiniz?” diye bağırdı.

Stepan Trofimoviç, neredeyse sayıklar gibi, ona atılarak, “Liza!” diye bağırdı. “Dostum, dostum, siz de böyle bir siste dışarıda mısınız? *Vous ties malheureuse, n'est-ce pas?*”²²¹ Görüyorum, görüyorum, söylemeyin, ama bana da hiçbir şey sormayın. *Nous sommes tous malheureux, mais il faut les pardonner tous. Pardonnons,*”²²² Liza, sonsuza dek özgür olacağız. Dünyadan kurtulmak ve özgür olmak için... *Il faut pardonner, pardonner, et pardonner!*”²²³

“Ama niçin diz çöküyorsunuz?”

Stepan Trofimoviç, ağlayarak ellerini gözyaşlarından ıslanmış gözlerine götürdü.

“Çünkü dünyaya veda ederken geçmişimle de vedalaşmak istiyorum. Hayatımda güzel olan her şeye veda ediyorum, önünde diz çökerek ona teşekkür ediyorum! Şimdi kendimi ikiye böldüm. Bulutların üstünde, *vingt deux ans*”²²⁴, uçmayı düşleyen bir çılgın.

221 Mutsuzsunuz, değil mi? (Fr.)

222 Hepimiz mutsuzuz ama onları bağışlamalıyız. Bağışlamalıyız. (Fr.)

223 Bağışlayalım, bağışlayalım, bağışlayalım! (Fr.)

224 Yirmi iki yaşında. (Fr.)

gın orada kaldı! Burada karşınızda ise titreyen, işe başlamaya hazırlanan yaşlı bir öğretmen var, *ce marchand, s'il existe pour-tant ce marchand.*"²²⁵ Dizlerinin ıslandığını hissederek ayağa fırlarken, "Ama siz iliklerinize kadar ıslanmışsınız, Liza!" diye bağırdı. "Nasıl oldu da bu giysiyle çıktınız? Hem de yaya... Ve tarlaların içindesiniz? Ağlıyorsunuz! *Vous êtes malheureuse.*"²²⁶ Ah, bir şey duydum... Nereden geliyorsunuz?" Ürkekçe Mavrikiy Nikolayeviç'i süzdü ve sordu: "*Mais savez-vous l'heure qu'il est?*"²²⁷

"Stepan Trofimoviç, öldürülenler hakkında bir şeyler biliyor musunuz? Doğru mu? Doğru mu bu?"

Stepan Trofimoviç'in gözleri parıldadı:

"Onlar mı? Bütün gece, gökyüzünde, onların şeytanlarının kızılığını seyrettim. Zaten başka türlü son bulmazdı... Bir kâbustan, çılgın bir düştən kaçıyorum. Rusya'yı bulmak üzere kaçıyorum. *Existe-t-elle la Russie? Bah! C'est vous, cher capitaine.*"²²⁸ Bir gün karşıma bir kahraman olarak çıkacağınızdan hiç kuşkim yoktu... Ama şemsiyemi alabilirsiniz. Ben, ne de olsa bir araba bulurum. Yola yaya çıktım çünkü Staise, yani Nastasya gittiğimi anlasaydı, bütün mahalleyi ayağa kaldırırdı, olabildiğince gizli sıvıştım. Liza, siz galiba bir cinayetden söz ediyordunuz. Tanrım, siz fenalaşıyorsunuz..."

Liza, sinir nöbeti içinde, "Gidelim, gidelim!" diyerek yine Mavrikiy Nikolayeviç'i sürükledi. "Durun, Stepan Trofimoviç!" dedi ve yine ona döndü. "Durun zavalıcık, üzerinize istavroz çıkarayım. Sizi herhalde durdurmak lazımdı, ama olsun, iyisi mi ben sizi kutsayayım. Siz de zavallı Liza için dua edin, ama kendinizi pek fazla zorlamadan yapın bunu. Mavrikiy Nikolayeviç şemsiyesini geri verin, verin lütfen. İşte böyle... Haydi gidelim! Gidelim!"

225 Şu tüccara, eğer öyle biri varsa tabii. (Fr.)

226 Mutsuzsunuz. (Fr.)

227 Saat kaç, biliyor musunuz? (Fr.)

228 Rusya diye bir yer var mı? Ah, siz misiniz, yüzbaşım! (Fr.)

Uğursuz evin önüne geldiklerinde kalabalık Stavrogin'in karısını öldürmekle ne kadar kazançlı çıktığına ilişkin haberleri duymuş ve dolduruşa gelmişti. Tekrarlıyorum: Çoğunluk sessiz sakin konuşulanları dinliyordu. Birkaç sarhoş yaygaracı ile elini kolunu sallayan o esnaf dışında herkes sükûnetini koruyordu. Bu esnafı herkes kendi halinde uysal bir adam olarak tanıyordu, ama çok etkilendiği zaman hemen kendini kaybediyordu, böyle durumlarda kimsenin onu durduramadığı söyleniyordu. Liza ile Mavrikiy Nikolayeviç'in ne zaman geldiklerini görmedim. Liza'yı fark edince şaşkınlıktan dondum. İlk başta Mavrikiy Nikolayeviç'i seçememiştim; herhalde bir an için sıkışıklık yüzünden Liza'dan bir iki adım geride kaldı. Çevresinde olup bitenleri görmeyerek, hastaneden kaçmış bir deli gibi kendinden geçmiş bir halde kalabalığı yararak geçen Liza, dikkatleri bir anda üzerine çekti. Kalabalık, birdenbire gürültü etmeye başladı. Bu arada biri, "Bu Stavrogin'inki!" diye bağırdı. "Öldürdükleri yetmiyormuş gibi bir de bakmaya gelirler!" dedi başka biri. Birdenbire Liza'nın arkasında, başının üstünde bir elin kalkıp indiğini gördüm; Liza, yere yuvarlandı. Genç kadının yardımına koşan Mavrikiy Nikolayeviç'in dehşet içinde bağırdığı duyuldu, Liza'yı kendisinden ayıran adama var gücüyle vurdu. Ama aynı anda sözünü ettiğim esnaf onu arkadan iki eliyle yakaladı. İtiş kakışla geçen zaman içinde bir şey anlamak imkânsızdı. Bir ara Liza ayağa kalktı, ama başka bir vuruşla yine yere yıkıldı. Kalabalık birdenbire geri çekildi ve yerde yatan Liza'nın çevresinde küçük bir kalabalık oluştu, yüzü gözü kan içinde olan Mavrikiy Nikolayeviç, onun başucunda durmuş bağıırıyor, ağlıyor, ellerini yere vuruyordu. Daha sonra neler olduğunu kesin olarak bilmiyorum; yalnızca Liza'yı kaldırıp götürdüklerini hatırlıyorum. Onun arkasından koştum; hâlâ hayattaydı. Kalabalığın içinden esnafla birlikte üç kişiyi yakaladılar. Bu üç kişi hâlâ cinayetle ilgileri olduğunu inkâr ediyor, yanlışlıkla yakalandıklarını söylüyorlardı; belki de haklıdılar. Esnaf, suçüstü yakalandığı halde, ruhsal durumu izin

vermediği için olayı anlatamıyor. Olaya uzaktan da olsa şahit olduğum için ifade vermek zorunda kaldım. Her şeyin tesadüfen olup bittiğini, sinirleri gergin, sarhoş ve artık ipin ucunu kaçırmış, yaptıklarının bilincine varamamış insanlar tarafından, kazara yapıldığını anlattım. şimdi de aynı düşünceleyim.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SON KARAR

I

O sabah Pyotr Stepanoviç'i görenler, olağanüstü heyecanlı olduğunu söylüyorlardı. Öğleden sonra ikide, daha bir gün evvel köyden gelen, şimdi de evinde misafirleriyle son olaylar hakkında konuşan Gaganov'a gitmişti. En çok Pyotr Stepanoviç konuşuyor, kendini zorla dinletiyordu. Genellikle bizim kentte kendisini 'sivri akıllı bir üniversite öğrencisi' sayarlardı. Yuliya Mihaylovna'dan söz ediyor olması, anlattıklarını bu hırgür arasında ilgi çekici kılıyordu. Uzunca bir süredir, valinin karısının sırdaşı olarak, onunla ilgili birçok yeni, umulmadık ayrıntıyı ve kentte herkesin tanıdığı bazı kişiler hakkında söylediklerini (tabii farkına varmadan, dikkatsizce) döküyordu ortaya. Anlattıklarının nasıl dile getirilmesi gerektiğini bilmeyen, pek kurnaz sayılmayan, temiz kalpli, dürüst bir gencin karmakarışık, anlaşılmaz sözleriydi bunlar. Yine farkına varmadan Yuliya Mihaylovna'nın Stavrogin'in bütün sırlarını bildiğini, bütün dolapları da onun çevirdiğini kaçırdı ağzından. Zavallı Liza'ya tutkun olmasına rağmen onu, Pyotr Stepanoviç'i de aldatmış; öyle ki kızı Stavrogin'e kendi elleriyle teslim edecek hale gelmiş neredeyse. "Evet evet, gülebilirsiniz şimdi, baylar, ama sonunun böyle geleceğini bilseydim, ah bilseydim!" diye bitirdi sözünü. Stavrogin'le ilgili sorulara, Lebyadkin olayının düpedüz bir tesadüf olduğu, bütün suçun sağda solda elindeki paralarla övünen Lebyadkin'de olduğu cevabını veriyordu. Üzerine basa basa

söylüyordu bunu. Dinleyicilerden biri bir ara boşuna ‘numara yaptığını’, Yuliya Mihaylovna’nın evinde yiyip içtiğini, şimdi de kadını kötülediğini ve bu durumun hiç de iyi olmadığını söyledi. Ama Pyotr Stepanoviç, “Parasız pulsuz olduğum için yiyip içmedim orada, hem oraya çağrıldıysam, suç benim değildir. İzin verin, sadakatimin sınırlarını ben belirleyeyim.”

Genel olarak herkesin üzerinde olumlu bir etki bırakmıştı:

“Varsın, akıllı bir karış havada olsun, ama Yuliya Mihaylovna’nın yaptığı budalalıklarda onun suçu ne? Tersine, Yuliya Mihaylovna’yı durdurmaya çalıştığı bile çıkıyor ortaya...”

Saat iki sularında, bunca sözü edilen Stavrogin’in, ekspresle Petersburg’a gittiği haberi geldi. Herkesi pek ilgilendirmişti bu haber, birçoğu yüzünü ekşitti. Pyotr Stepanoviç öylesine şaşırmış ki, anlattıklarına göre yüzü değişmiş, tuhaf bir sesle, “Kim bıraktı ki onu?” diye haykırmış ve koşarak Gaganov’un evinden çıkmış. Bununla beraber, iki üç evde daha görülmüş.

Hava kararmak üzereyken, büyük güçlüklerle de olsa (çünkü valinin karısı onunla görüşmeyi kesinlikle reddediyordu) Yuliya Mihaylovna’nın yanına girmeyi başarmıştı. Bunu ancak üç hafta sonra, Yuliya Mihaylovna, Petersburg’a gitmek üzereyken kendisinden öğrendim. Ayrıntılarıyla anlatmadı her şeyi, ama zangır zangır titreyerek Pyotr Stepanoviç’in ‘onu şaşkına çevirdiğini’ söyledi. ‘Konuşacak’ olursa, onun da ‘işin içinde’ olduğunu söylemekle tehdit etmiş sanırım. Pyotr Stepanoviç’in o zamanki niyetleri Yuliya Mihaylovna’nın korkması üzerine kuruluydu. Hanımefendinin bu niyetlerden haberi yoktu elbette; ancak sonra, aradan beş gün geçtikten sonra anladı Pyotr Stepanoviç’in niçin böyle davrandığını...

Akşamın sekizinde, ortalık iyice karardığında, kentin öte ucundaki Fomina Sokağı’nda yamru yumru bir evde, asteğmen Erkel’in odasında bizimkiler tam kadro toplanmışlardı. Toplantıyı Pyotr Stepanoviç kararlaştırmıştı, ama kendisi bağışlanamayacak bir

biçimde geç kalmıştı; üyeler, bir saattir onu bekliyordu. Bu asteğmen Erkel, Virginski'nin evindeki toplantıda elinde bir kurşunkalem, önünde bir not defteriyle oturan subayın ta kendisiydi. Kente gelesi çok olmuyordu. İssız bir ara sokakta, yoksul, yaşlı iki kız kardeşin evinde bir oda kiralamıştı; yakında kentten ayrılacağı için odasında toplanmak, fark edilmemek için en uygunuydu. Bu garip çocuk, sessizliğiyle dikkati çekmişti: Son derece ilginç konuşmalar yapılan gürültülü bir kalabalık içinde ağzını açmadan, üstelik çocuksu gözlerini konuşanlardan ayırmadan, dikkatle dinleyerek peş peşe on gece oturabilirdi. Beşliden değildi; onun özel bazı görevleri olduğu kanısındaydı bizimkiler. Şimdi görevi falan olmadığı kesinlikle biliniyor. Yalnızca Pyotr Stepanoviç ile karşılaşmış ve ondan çok etkilenmişti. Ama Pyotr Stepanoviç yerine, onu toplumsal-romantik bir nedenle bir çete kurmaya ve önüne ilk çıkan köylüyü öldürmeye, sonra da soy-maya kışkırtan bir canavarla karşılaşsaydı. Bunu da kesinlikle yapardı, gider, öldürürdü. Yarı maaşını başka bir ilde yaşayan hasta annesine yollardı. Bu zavallı, açık sarı saçlı başı kim bilir ne kadar seiyor, üzerine titriyordur yaşlı kadın, ne kadar dua ediyordur onun için! Bu genç subaya çok acıdığım için üzerinde böyle duruyorum.

Bizimkiler diken üstündeydiler. Geçen gecenin olayları şaşırtmıştı onları, yanılmıyorsam korkuyorlardı da. O güne dek ısrarla katıldıkları skandal onlar için hiç umulmadık bir biçimde bitmişti. Gece çıkan yangın, Lebyadkinlerin öldürölmesi, kalabalığın Liza'yı linç etmesi; programda öngörölmeyen sürprizlerdi bütün bunlar. Kendilerini, perde arkasından zorbalıkla yöneten eli suç-luyorlardı. Sözün kısası, Pyotr Stepanoviç'i beklerken birbirlerini karşılıklı olarak öylesine doldurdular ki, ondan kesin cevap istemeyi; daha evvel olduğu gibi yine yan çizmeye kalkışırsa, her üye-nin eşit hakka sahip olacağı, demokratik, gizli, yeni bir topluluk kurmak üzere beşliyi bile dağıtmayı göze almışlardı. Bu görüşü özellikle Liputin, Şigalyov ve halkı iyi tanıyan üye savunuyordu; Lyamşin kabul eder gibi bir tavırla da olsa, susuyordu. Virginski

tereddüt ediyor, önce Pyotr Stepanoviç'i dinlemek gerektiğini savunuyordu. Pyotr Stepanoviç'i dinlemeye karar verdiler; ama o hâlâ görünürlerde yoktu, böylesine bir umursamazlık daha da bozuyordu sinirleri. Erkel, hiç karışmıyordu söze; hizmetçi kadının yanlarına girmesine izin vermeden, tepsiyle boş çay bardaklarını götürüp dolularını getiriyordu.

Pyotr Stepanoviç, ancak sekiz buçukta geldi. Çabuk adımlarla beşlinin oturduğu kanepenin önündeki yuvarlak masanın yanına geldi, şapkasını bırakmadı elinden, çay istemedi. Öfkeli, sert, mağrur bir tavrı vardı; yüzlerdeki 'başkaldırı'yi' anlamış olmalıydı.

Anlamlı bir gülümsemeyle herkesin yüzüne baktıktan sonra, "Ağzımı açmadan evvel söyleyin derdinizi," dedi, "söylemek istediğiniz bir şeylerin olduğu belli."

Herkesin adına Liputin utançtan titreyen bir sesle, 'böyle devam edilirse, başlarının derde gireceğini' söyledi. Ah, başlarının derde gireceğinden çekindikleri yoktu; canlarını bile vermeye hazırlardı, ama bunu ancak dava uğruna yaparlardı tabii. (Oturanlar 'evet' anlamında başlarını salladı.) Bundan dolayı kendilerinden hiçbir şey saklamamasını, her şeyi açık açık dile getirmesini bekliyorlardı ondan. Aksi, aşağılık olduğu kadar tehlikeli bir davranıştı da... ("Evet, evet!" diye sesler duyuldu. Herkes, söylenenleri destekliyordu.)

"Tanrı aşkına, ne istiyorsunuz?"

Liputin yükseltti sesini:

"Bay Stavrogin'in çevirdiği aşk dolaplarının dava ile ne gibi ilişkisi var? Varsın esrarlı bir bağla merkeze bağlı olsun; bu hayali merkez, gerçekte varsa tabii... Bu bizi ilgilendirmez. Ortada bir cinayet var, polis ayağa kalkmış durumda, bu gidişle en sonunda bizi yakalayacaklar."

Halkı iyi tanıyan üye, "Stavrogin'le siz yakayı ele verirsiniz, biz de gideceğiz okkanın altına..."

Kederli bir tavırla araya girdi Virginski:

“Dava için öylesi hiç de iyi olmaz.”

“Ne saçmalıyorsunuz! Cinayet tamamen bir tesadüf, Fedka soygun için öldürdü onları.”

“Hımm! Doğrusu pek garip bir tesadüf!” dedi Liputin yüzünü buruşturarak.

“Doğrusunu isterseniz, sizin yüzünüzden oldu.”

“Nasıl benim yüzümden?”

“Birincisi Liputin, siz de bu entrikanın içindeydiniz. Hem daha da önemlisi; Lebyadkin’i yollamanız buyrulmuştu size, para da verilmişti, oysa siz ne yaptınız? Yollasaydınız kimseye hiçbir şey olmayacaktı.”

“Şiir okuması için onu sahneye çıkarmanın iyi olacağını söyleyen siz değil miydiniz?”

“Söylemek, buyurmak değildir. Onu yollamanız buyrulmuştu.”

“Buyrulmuştu... Oldukça tuhaf bir sözcük... Tersine, yollamamı buyurmuştunuz kesinlikle.”

“Yanıldınız, budalalık, başıbozukluk ettiniz. Cinayete gelince, Fedka’nın işi; cinayeti de tek başına, Lebyadkinleri soyamak için işledi. Ötede beride söylenenlere inanıverdiniz hemen. Korktunuz. O denli budala değildir Stavrogin, işte delili: Vali muaviniyle görüştükten sonra saat on ikide gitti; kuşkulu bir durum olsaydı, Petersburg’a gitmek için bırakırlar mıydı?!”

Liputin anlamlı anlamlı, son derece küstah bir tavırla, “Zaten bizim de bay Stavrogin’in bizzat öldürdüğünü söylediğimiz yok,” dedi, “belki katili bile tanıımıyordur, tıpkı benim gibi; hiçbir şeyden haberim olmadığını, ama işin içinde olduğumu siz çok iyi biliyorsunuz.”

Pyotr Stepanoviç, ona sert bir bakış atarak, “Kimi suçluyorsunuz siz?”

“Kenti yakmalarından çıkarları olanları?”

“En kötüsü hep sıyrılmaya çalışmanız. Bu arada şunu okuyun, ötekilere de okutun. Bilgileri olsun diye...”

Lebyadkin’in Lembke’ye yazdığı imzasız mektubu çıkardı cebinden, Liputin’e verdi. Beriki, mektubu okudu, biraz şaşkın ve düşünceli bir halde yanındakine verdi. Kısa zamanda mektubu herkes okumuştı.

“Gerçekten de bu, Lebyadkin’in el yazısı mı?” diye sordu Şigalyov.

Liputin ile Tolkaçenko (yani halkı iyi tanıyan üye), “Evet,” diye onayladılar.

Pyotr Stepanoviç mektubu geri alırken yineledi:

“Bilginiz olsun diye gösterdim bu mektubu size. Lebyadkin için pek duygulandığınızı gördüğüm için, baylar... Düşünsenize Fedka tesadüfen bu tehlikeli adamdan bizi kurtarmış olmasaydı bizleri ne beklerdi?! Bazen tesadüfler bu kadar önemli işte. Öyle değil mi?”

Üyeler çabucak bakiştılar.

Pyotr Stepanoviç kibirli bir tavırla, “Şimdi de sorma sırası bana geldi baylar...” dedi. “İzninizle bilmek istiyorum, kendi başınıza kenti niçin yaktınız?”

“Bu da nesi? Biz, biz mi yakmışız kenti? Çıldırmışsınız siz!”

Kararlı bir tavırla devam etti Pyotr Stepanoviç:

“Oyuna pek daldınız, anlıyorum, ama Yuliya Mihaylovna ile çıkardığınız küçük rezaletlere benzemez bu. Ahmakça üzerinize çektiğiniz, sizden başka daha birçok kişiyi de tehdit eden tehlikeyi gözlerinizin önüne sermek için topladım sizi buraya...”

O ana dek susan Virginski öfkeyle, “Bir dakika,” diye atıldı, “tersine biz, üyelerin haberi olmadan, böylesine ciddi ve oldukça tuhaf bir işe kalkışarak, gösterdiğiniz zorbalığın, eşitsizliğin derecesini gözlerinizin önüne sermek niyetindeydik.”

“Demek inkâr ediyorsunuz? Ben de iddia ediyorum, yangını siz çıkardınız, siz! Yalan söylemeyin baylar, kesin delillerim var. Kendi başınıza hareket etmekle davayı tehlikeye attınız. Siz sonsuz bir ağın yalnızca bir düğümüsünüz, merkezin dediklerini körü körüne uygulamak zorundasınız. İçinizden üç kişinin, kendi başlarına Şpigulin işçilerini yangın çıkarmaya kışkırttığını biliyorum!”

“Kim bu üç kişi? Kim bunlar?”

“Tolkaçenko, evvelsi gün gece saat dörtte, Nezabravka meyhanesinde, Fomka Zavyalov’u ‘intikam’ almaya siz kışkırtıyordunuz.”

“İnsaf edin, iki sözcük söyledim sadece, hem art niyetim olmadan, sabahleyin kırbaçlamışlar onu, sonra baktım ki sarhoş, bıraktım. Söylemeseydiniz aklıma bile gelmezdi. Bir sözcükten dolayı kent yakılmaz herhalde.”

“Küçücük bir kıvılcımdan, kocaman bir barut fabrikasının havaya uçtuğuna şaşırان bir insana benziyorsunuz.”

Tolkaçenko birden toparlandı:

“Bir köşede, kulağına fısıldayarak söylemiştim bunu, nereden duymuş olabilirsiniz?”

“Masanın altındaydım. Merak etmeyin baylar, attığınız her adımdan haberim var. Pis pis gülüyorsunuz Bay Liputin, değil mi? Oysa, üç gün evvel, yatak odanızda karınızı çimdiklediğinizi de biliyorum mesela.”

Liputin’in ağzı açık kaldı, yüzü bembeyaz olmuştu.

(Sonradan, Pyotr Stepanoviç’in bütün bunları ta baştan parayla tuttuğu Liputinlerin hizmetçisi Agafya’dan öğrendiği ortaya çıktı.)

Şigalyov birden ayağa kalkarak, “Gerçeği söyleyebilir miyim?” dedi.

“Buyurun.”

Şigalyov tekrar yerine oturdu,

“Anladığım kadarıyla -zaten anlamak pek de zor olmasa gerek, çünkü daha başlangıçta bunu kendiniz soyut da olsa son derece coşkulu bir dille açıkladınız- Rusya, baştan başa sonsuz bir ağla kaplanmış durumda. Gruplardan her biri, yurttaşları birleşmeye çağırıyor, bölge yönetimlerini sistemli bir propagandayla küçük düşürmekle, halk arasında şaşkınlık yaratmakla, rezalet çıkarmakla, halkın inançlarını ve daha iyi bir hayat istencini yok etmekle, nihayet yangınlardan da yararlanarak ülkeyi umutsuzluğa düşürmekle görevlidir. Sözcüğü sözcüğüne hatırlamaya çalıştığım bu ifadeler sizin değil midir? Neyin nesi olduğunu hâlâ bilmediğimiz, neredeyse haklı olarak hayali diye adlandırabileceğimiz merkez komitesinin görevlendirdiği bir kimse olarak bildirdiğiniz bu hareket planı sizin değil mi?”

“Öyle, yalnız çok uzatıyorsunuz.”

“Herkes istediğini söylemekte serbest... Rusya’yı kaplayan genel ağın düğümlerinin sayısının birkaç yüzü bulunduğunu ima ederken, herkesin görevini başarıyla yapması durumunda zamanı gelince tüm Rusya’nın bir işaretle beraber...”

Pyotr Stepanoviç oturduğu koltukta yan döndü.

“Tanrı aşkına, siz olmasanız da çok işim var!”

“Peki, nasıl isterseniz, kısa keseceğim. Rezalet çıkardık, halkın arasında şaşkınlık yarattık, yerel yönetimi küçük düşürdük, nihayet yangını da gözlerimizle gördük. Peki, canınızı sıkan ne? Sizin yaptığınız program bu değil miydi? Neyle suçlayabilirsiniz bizi?”

“Kendi başınıza hareket etmekle!” diye haykırdı Pyotr Stepanoviç öfkeyle. “Ben burada bulunduğum sürece, benim iznim olmadan

hiçbir şey yapmamanız gerekirdi. Yeter! Aramızda hainler var, yarın, hatta bu gece yakalarlar sizi. Kesinlikle biliyorum.”

Hepsinin ağzı açık kalmıştı.

“Yalnızca yangını kışkırtmakla değil, beşli grubun üyeleri olmakla da suçlayacaklar sizi. Ağın tüm sırlarını biliyor ele veren kimse. Görüyorsunuz değil mi yaptıklarınızı!”

“Stavrogin'dir kesinlikle!” diye bağırdı Liputin.

Pyotr Stepanoviç birden şaşırarak: “Nasıl... Niçin Stavrogin olsun?” dedi. “Ee, bırakın bunları,” diye ilave etti hemen. “Ne Satvrogin'i?! Şatov ele verdi sizi! Sanırım Şatov'un bir zamanlar bizden olduğunu hepiniz biliyorsunuz. Şunu söylemek zorundayım ki, kuşkulanmayı aklından geçirmediği kimselerin yardımıyla onu takip ederek ağın sırlarını, kuruluşunu, kısacası her şeyi bildiğini öğrendim. Eskiden bu harekete katılmakla işlediği suçtan kendini kurtarmak amacıyla herkesi ele verecek. Şimdiye dek hep kararsızdı, ben de göz yumuyordum. Bu yangını çıkarmakla ona bu cesareti verdiniz, kararsızlığını yendi. Bilerek yangın çıkarmak ve siyasi suç işlemekten hemen yarın hepimizi tutuklayacaklar.”

“Doğru mu bu? Şatov'un nasıl haberi oldu her şeyden?”

Son derece şaşırmışlardı:

“Söylediklerimin hepsi doğru. Bunu kimden ne yolla öğrendiğimi sizlere açıklamaya hakkım yok. Ama şunu yapabilirim: Şatov'un hepimizi ele vermesini biraz erteleyebilirim. Ama en çok bir gün kazanabiliriz böylece. Bir günden daha fazla attıramam. Demek ki kendinizi, ertesi güne kadar emniyette sayabilirsiniz.”

Herkes susuyordu.

Önce Tolkaçenko haykırdı:

“Şatov'u cehennem dibine yolcu edelim!”

Lyamşin yumruğuyla masaya vurarak:

“Çoktan yapmalıydık bunu!” diye haykırdı öfkeyle.

“Evet, ama nasıl?” diye mırıldandı Liputin.

Pyotr Stepanoviç bu soruyu hemen yakaladı ve planını anlattı. Baskı makinesini satmak amacıyla yarın gece, makinenin gömülü olduğu ıssız yere çağıracaklardı Şatov’u, ‘orada icabına bakacaklardı.’ Burada atladığımız gerekli birçok ayrıntıya girdi.

Liputin kararsız bir sesle, “İyi de...” dedi. “Bu yeni bir cinayet demek... Yankısı... Büyük olur.”

“Şüphesiz,” diye doğruladı Pyotr Stepanoviç, “ama kuşkuları bizden çekmek için bir yol var.”

Yine uzun uzun Kirilov’un, intihar etme niyetinde olduğunu ama bunun için örgütün belirlediği tarihi beklediğini; ölürken bir mektup bırakmaya, söylenilen her suçu üzerine almaya söz verdiğini (kısacası, okuyucunun bildiği şeyleri) anlattı.

“Onun bu -ona göre filozofça, bence çılgınca- kendi canına kıyma kararlılığını komite öğrendi (anlatmaya devam ediyordu Pyotr Stepanoviç). En ufak ayrıntı bile davaya dayalı olmak zorunda. Onun yararlı olabileceğini görüp, niyetinin ciddi olduğundan kuşkuları kalmayınca Rusya’ya dönebilmesi için imkân sağladılar ona, (her nedense kesinlikle Rusya’da ölmek istiyordu) yerine getirmeye söz verdiği bir görev verdiler (yerine getirdi de); ayrıca ancak kendisine söylendiği zaman intihar etmeye de yükümlü kıldılar. Kendisi buna söz verdi. Unutmayın ki davaya faydalı olmak istiyor. Bundan fazlasını size söyleyemem. Yarın, Şatov’dan sonra, Şatov’u onun öldürdüğünü bildiren bir mektup yazdıracağım ona. İnandırıcı olacaktır: Dosttular, beraber Amerika’ya gittiler, orada bozuştular, bunların hepsi mektupta anlatılacak... Hem... Hem durum bunu gerektirirse, belki bildiri işini ve hatta yangın olayını da üzerine alabilir. Bunu da düşüneceğim. Endişe etmeyin, öyle önyargılı biri değildir, yazar her söyleneni.”

Kuşkulu sesler duyuldu. Anlatılanlar inanılacak şeyler değildi, ama Kirilov hakkında az çok bir şeyler duymuşlardı, en çok da Liputin...

“Ya birdenbire vazgeçerse?..” dedi. Şigalyov. “Ne de olsa delinin biridir, insan emin olmaz.”

Ama Pyotr Stepanoviç sözünü kesti:

“Merak etmeyin baylar, vazgeçmeyecektir. Anlaşmaya göre, bir gün evvelinden onu haberdar etmeliyim, demek ki bu akşam onunla konuşmalıyım. Liputin’in benimle gelmesini teklif ediyorum, böylece söylediğim yalan mı, doğru mu görecektir ve gelip size de bildirebilir. Gerçi (böylesine önemsiz kimselerle bu denli uğraşmanın, onları inandırmaya çalışmanın kendisi için pek küçük düşürücü bir davranış olduğunu birden sezmiş gibi, öfkeyle sustu bir an), istediğiniz gibi hareket edebilirsiniz. Aklınızı başınıza toplayıp söylenenleri yapmazsanız; birlik dağılır; salt kendi başınıza hareket etmeniz, ihanetiniz yüzünden... Ve o andan sonra birbirimizle ilişliğimiz kalmaz. Ama aklınızda olsun, bu durumda sadece Şatov’un ele vermesi tehlikesiyle değil, bunun dışında, birlik kurulurken sizi hakkında uyardıkları gibi başka bir tehlikeyle daha karşı karşıya kalacaksınız. Bana gelince, sizlerden korkmuyorum baylar... Sizinle aramızdaki bağlar koparılmayacak cinsten değil...”

“Hayır, söylenenleri yapacağız.” dedi Lyamşin.

“Başka çıkar yol yok. Kirilov için söylediklerinizi Liputin de doğrularsa, o zaman...” diye mırıldandı Tolkaçenko.

Derken Virginski ayağa kalktı.

“Ben böylesine bir kararı bütün benliğimle protesto ediyorum!”

“Ama?..” diye sordu Pyotr Stepanoviç.

“Ne aması?”

“Ama dediniz... Sonunu bekliyorum.”

“Ama demedim... Yalnızca, bu herkesin kararı ise o halde...”

“O halde?”

Virginski sustu.

Birden Erkel karıştı söze:

“Sanırım, kendi hayatımızı önemsemeyebiliriz,” dedi, “ama davanın zarar görmesi söz konusu olduğunda, o halde sanırım kendi hayatımızı önemsememek olmaz...”

Ne söyleyeceğini şaşırdı, yüzü kızardı. Hepsi ona şaşkınlıkla baktı, Erkel’in konuşmaya başlaması öylesine şaşılacak bir şeydi ki...

“Ben dava için ne gerekiyorsa yapmaya hazırım!” dedi Virginski birden.

Herkes ayağa kalktı. Bir daha toplanmayacaklardı, ama yarın öğleyin haberleşmeye karar verdiler. Baskı makinesinin nerede gömülü olduğu açıklanmış, görevler, sorumluluklar paylaşılmıştı. Pyotr Stepanoviç’le Liputin, aceleyle Kirilov’a yollandılar.

II

Şatov’un onları ele vereceğine bizimkilerin hepsi inanmıştı, ama öte yandan, Pyotr Stepanoviç’in onlarla oyuncak gibi oynadığına da inanıyorlardı. Buna rağmen yarın eksiksiz toplanacaklarını, Şatov’un kaderinin bu karara bağlı olduğunu da biliyorlardı. Bir yandan küçük sinekler gibi dev bir örümceğin ağına düştüklerinin farkına vararak kızıyor, ama öte yandan korkudan tir tir titriyorlardı.

Hiç kuşkusuz Pyotr Stepanoviç suçluydu onlara karşı. Gerçeği biraz olsun güzelleştirmeye çalışsaydı her şey çok daha kolay olurdu. Doğruları uygun bir şekilde, vatandaşlık görevini ifa etmek açısından anlatmak yerine, korkularına hitap etmesi düpedüz bayağılıktı. Bu dünyada herkesin bir varoluş savaşı içinde olduğu biliniyor, başka türlü olmaz, doğrudur ama yine de...

Ama Pyotr Stepanoviç'in onlarla oyun oynayacak vakti yoktu. Kendisi de yoldan çıkmıştı artık. Stavrogin'in kaçışı onu şaşkına çevirmişti, yıkmıştı. Stavrogin'in vali muaviniyle görüşmesi hakkında yalan söylemişti. Aslında Stavrogin hiç kimseyle, anesiyle bile görüşmeden gitmişti; polisin ona dokunmaması pek tuhaftı doğrusu. (Bu yüzden üsttekiler hesap vermek zorunda kalmıştı.) Bütün gün haber topladı Pyotr Stepanoviç. Hiçbir şey öğrenemediği gibi hayatında bu kadar telaşlanmamıştı. Öyle ya, böyle birdenbire vazgeçebilir miydi Stavrogin'den! İşte bu yüzden bizimkilere karşı pek kibar davrandığı söylenemezdi. Üstelik onlar, elini kolunu da bağlıyordu. Hemen Stavrogin'in peşinden gitmeliydi, ama bu Şatov olayı ona engel oluyordu. Beşliyi kaynaştırmak gerekiyordu: 'Onları elimde tutmak için bir fırsat bu. Ola ki bir işe yararlar.' Sanırım böyle düşünüyordu kendi kendine.

Şatov'a gelince, onları ele vereceğine kesinlikle inanıyordu. Bizimkilere rapordan söz ederken samimiydi. Bu raporu hiç görmemiş, hakkında hiçbir şey duymamıştı, ama iki kere ikinin dört ettiği gibi biliyordu onun var olduğunu. Şatov'un son olayları -Liza'nın ve Marya Timofeyevna'nın ölümünü- kaldıramayacağını, karar vereceğini düşünüyordu. Kim bilir, belki de böyle düşünmesi için birtakım sebepleri vardı. Şatov'dan nefret ettiği de biliniyordu. Zamanında aralarında bir tartışma geçmişti ve Pyotr Stepanoviç, bu tartışmada kendisine yapılan bir hakareti hiç affetmemişti. Hatta en önemli nedenin de bu olduğunu sanıyorum.

Kentimizin yaya kaldırımları dar ve tuğla döşelidir, geçitler de öyle. Pyotr Stepanoviç yaya kaldırımının ortasından gidiyor, yanında yürümesi için yer kalmadığı için ya bir adım arkasından gitmek ya da kaldırımdan inip çamurlu sokakta çabuk çabuk yürümek zorunda kalan Liputin'e aldırımıyordu. Birden, kısa bir zaman evvel, şimdi onun gibi yaya kaldırımının ortasından giden Stavrogin'e yetişebilmek için çamurların arasında çabuk çabuk yürüdüğünü hatırladı ve müthiş öfkelen-di.

Öte yandan Liputin de çok öfkeliydi. Pyotr Stepanoviç bizimkilerle karşı istediği gibi davranabilirdi ama ona karşı? Hepsinden daha çok şey bilmiyor muydu, davaya onlardan daha yakın değil miydi, daha yürekten bağlı değil miydi ona. Ah, gerekirse Pyotr Stepanoviç onu gözünü kırpmadan öldüreceğini biliyordu. Ondan çoktan beri nefret ediyordu; korktuğu için değil, Pyotr Stepanoviç'in kendini beğenmiş biri olduğundan. Şimdi, böylesine bir kararın alınması gerektiği bu anda, nefreti iyice depreşmişti. Ne yazık ki yarın kesinlikle, 'bir köle' gibi söylenilen yere herkesten önce gideceğini, üstelik ötekileri de oraya sürükleyeceğini biliyordu, ama aynı zamanda, bir yolunu bulup Pyotr Stepanoviç'i yarına kadar öldürebilme fırsatını bulsa, bunu yapardı.

Kendini duygularına iyice kaptırmış susuyor, ona acı çektiren Pyotr Stepanoviç için korkuyordu. Diğeri sanki onu tamamen unutmıştu. Yalnızca arada bir, dikkatsizce, kabaca dirsek vuruyordu ona. Pyotr Stepanoviç kentimizin en büyük caddesinde aniden durdu, bir meyhaneye daldı.

Liputin heyecanlanmıştı:

"Nereye gidiyorsunuz? Meyhane burası."

"Acıktım. Bir biftek yiyeceğm."

"İnsaf edin, içerisi kalabalık olabilir."

"Eee, bize ne bundan?!"

"Ama... Geç kalacağız. Saat on oldu."

"Onun için fark etmez."

"Ama benim için eder. Dönmemi bekliyorlar!"

"Beklesinler. Onların yanına gitmek zaten aptallık. Sizin yüzünüzden bugün öğle yemeği yiyemedim. Kirilov'a ise ne kadar geç gidersek, o kadar iyi olur."

Pyotr Stepanoviç, meyhanede ayrı bir bölme ye yerleşt i. Liputin ise öfkeli ve küskün bir tavr ıla köş edeki koltukta oturmuş, onun yemek yemesini seyrediyordu. Pyotr Stepanoviç hiç acele etmiyor, iştahla yemeğini yiyordu. Ç ıngırağ ın ipini çekip hardal istedi, sonra bira getirtti, hâlâ hiç konuşmuyordu. Düş ünüyordu. Hem düşünüp hem de iştahla yemek yiye bilirdi. Liputin, öylesine nefret etmeye başlamış tı ki ondan gözlerini ayıramıyordu. Bir çeş it sinir kriziydi bu. Pyotr Stepanoviç'in çiğ ned iğ i lokmaları sayıyor, ağ zını öyle çok aç tığ ı, dudaklarını yaladığ ı, yağ lı parçaları emdiğ i için hem ondan hem de biftekten nefret ediyordu. Sonunda bulanık görmeye başlamış tı. Baş ı hafiften dönüyordu, soğ uk, sıcak bir şeyler dolaş tı sırtında.

Birden bir kâğ ıt parças ı attı önüne Pyotr Stepanoviç.

“Boş duracağ ınıza okuyun bari.”

Liputin ış ığ a yaklaşt ı. Küçük küçük harflerle ve kötü bir el yazısıyla yazılmış bir kâğ ıttı bu, her satırda düzeltmeler vardı. O, yazıyı sökmeye çalışırken, Pyotr Stepanoviç ücreti ödemiş, çıkmış tı. Sokakta Liputin, kâğ ıdı ona geri verdi.

“Sizde kalsın, sonra anlatırım. Ne dersiniz?”

Liputin'in tüm bedeni titriyordu:

“Bence, böyle bir bildiri... Gülünç bir ahmaklıktan başka bir şey değ il.” Artık kendine hâkim olamıyordu. Öfkesi serbest kalmış tı. Tüm bedeninde bir ürperme dolaşıyordu. “Bu türden bildirileri yaymaya karar verirse, aptallığ ımız ve anlayış sızlığ ımızla küçük duruma düş eriz.”

“Hımm! Ben öyle düşünmüyorum.” Kararlı adımlarla yürüyordu Pyotr Stepanoviç.

“Ben ise öyle düşünüyorum.” dedi Liputin, “Siz mi yazdınız bunu yoksa?”

“Sizi ilgilendirmez.”

“Bence ‘Aydın Bir Kişi’ de şiiirden başka her şeye benziyor, Hertzen’in olduğuna inanmıyorum.”

“Saçma. Güzel şiiirdir ‘Aydın Bir Kişi.’”

“Şuna şaşıyorum (hep çabuk çabuk yürüyor, çamurlara basmamak için taştan taş atlıyordu Liputin), hepimizin mahvolmasına yol açacak bir şekilde hareket etmemizi istiyorlar bizden. Bu istek Avrupa’da normal olabilir, orada proletarya var çünkü, ama burada bizler bu işi bir çıkar gözeterek üzerimize almamış kişiler olarak kendimizi ateşe atıyoruz bana kalırsa.”

“*Fourierist* olduğunuzu sanıyordum.”

“Fourier bunu söylemiyor.”

“Saçma sapan şeyler söylediğini biliyorum.”

“Hayır, *Fourier*’in söyledikleri saçma değil. Affedersiniz ama maysa ayaklanma olacağına bir türlü inanamıyorum.”

Liputin, ceketinin düğmelerini açtı, sıcak basmıştı.

Pyotr Stepanoviç korkunç bir soğukkanlılıkla Liputin’in ağzından lafı aldı:

“Bu kâğıt parçasını alıp kendiniz basacaksınız. Şatov’un baskı makinesini çıkaracağız gömülü olduğu yerden, siz de onu hemen yarın teslim alacaksınız. En kısa süre içinde, elinizden geldiğince çok basın, kışın da dağıtırsınız. İmkân sağlanacaktır. Elinizden geldiğince çok basmalısınız, başka yerlere de yollamanız gerekcek çünkü.”

“Hayır efendim, bağışlayın beni, böyle bir şeyi üzerime alamam... Kabul etmiyorum.”

“Alacaksınız... Merkez Komitesi’nin emrine göre hareket ediyorum, itaat etmek zorundasınız.”

“Avrupa’daki merkezlerimizin Rusya’daki durumu hiç bilmediklerini, burayla her türlü bağ kaybettiklerini, bu yüzden de yalnızca

sayıkladıklarını düşünüyorum... Hatta Rusya'da yüzlerce beşli falan olmadığını, yalnızca bizlerin var olduğunu düşünüyorum.” En sonunda derin bir soluk aldı Liputin.

Pyotr Stepanoviç, “Bu durum sizin için daha da kötü demektir. İdeallerinizin peşinden, inanmadan koştuğunuzu gösterir... Şimdi de iğrenç bir köpek gibi benim peşimden koşuyorsunuz.”

“Hayır efendim, koşmuyorum. Dağılıp, yeni bir birlik kurmaya hakkımız var.”

Pyotr Stepanoviç, gözleri parlayarak gürledi birden:

“Budala!”

Bir süre karşı karşıya durdular. Pyotr Stepanoviç döndü, kendinden emin bir tavırla yoluna devam etti.

Liputin, şimşek hızıyla düşündü: ‘Geri dönmeliyim. Şimdi dönmezsem, bir daha hiç dönemem.’ Tam on adım böyle düşündü, ama on birincide yeni bir düşünce kıvılcımı çıkmıştı kafasında. Dönmedi, geri gitmedi.

Filipov’un evine yaklaşmışlardı, ama doğrudan eve gitmeden yan sokağa saptılar, tahta perde boyunca uzanan belli belirsiz bir patikaya girdiler. Bir süre boyunca, hendeğin dik yamacında tahta perdeye tutunarak yürümek zorunda kaldılar. Karanlık bir yerde Pyotr Stepanoviç, bir tahtayı çekip çıkardı. Açılan delikten içeri daldı. Liputin, şaşırmıştı, ama peşinden o da girdi, sonra tekrar yerine yerleştirdiler tahtayı. Fedka’nın, Kirilov’a geliş gidişinde kullandığı gizli kapıydı bu.

Pyotr Stepanoviç sert bir sesle, “Şatov burada olduğumuzu bilmemeli.” diye fısıldadı.

III

Kirilov o saatte her zamanki gibi deri koltuğunda oturmuş, çayını içiyordu. Pyotr Stepanoviç’le Liputin içeri girince ayağa

kalkmadı ama şöyle bir kıpırdadı yerinde. Ürkek gözlerle içeri girenlere bakmaya başladı.

“Yanılmadınız,” dedi Pyotr Stepanoviç, “o iş için geldim.”

“Bugün mü?”

“Hayır hayır, yarın... Aşağı yukarı bu zamanda.”

Heyecanlı olduğu anlaşılan Kirilov’a endişeyle bakarak masaya oturdu. Bu arada öteki sakinleşmiş, her zamanki gibi bakıyordu.

“Bunlar inanmıyorlar. Liputin’i getirdim diye kızmadınız ya?”

“Bugün kızmam, ama yarın yalnız kalmak istiyorum.”

“Ama ben gelmeden olmaz, bunu benim yanımda yapmalısınız.”

“Sizin yanınızda olmasını istemezdim.”

“Hatırlıyor musunuz, söyleyeceğim her şeyi yazmaya, imzalamaya söz vermiştiniz.”

“Benim için fark etmez. Çok mu kalacaksınız?”

“Birini görmeliyim, yarım saat kadar kalmam gerek, yani katlanırsınız artık bana yarım saat.”

Kirilov susuyordu. Bu arada Liputin köşede, başpiskoposun portresinin altındaki sandalyeye yerleşmişti. Az evvel aklına yeni gelen çaresiz düşünce gittikçe daha çok sarıyordu içini. Kirilov hemen hemen hiç fark etmemişti onu. Liputin, Kirilov’un aklındaki her şeyi daha önceden biliyordu. Ona daima gülerdi ama şimdi susuyor, kara kara çevresine bakıyordu.

“Çay içmeme de izin verseydiniz çok iyi olurdu.” dedi Pyotr Stepanoviç. “Az evvel biftek yedim burada da çayı hazır bulacağımı düşünmüştüm.”

“İçin tabii.”

Pyotr Stepanoviç yüzünü buruşturarak, “Eskiden daima ikram ederdimiz.” dedi.

“Önemli değil. Liputin de içsin.”

“Hayır, efendim, ben... Yapamam.”

“Yapamam mı, istemiyorum mu?” hızla döndü ona doğru Pyotr Stepanoviç.

Duygulu bir sesle reddetti Liputin:

“Bu evde içmem.” Pyotr Stepanoviç kaşlarını çatı.

“Mistisizm kokuyor bu dedikleriniz. Ne çeşit insanlarsınız siz böyle!”

Ona cevap veren olmadı, bir dakika kadar herkes sessizliğini korudu.

Birden sert bir sesle şöyle devam etti:

“Ama şunu biliyorum ki, hiçbir önyargı görevimizi yerine getirmekten bizi alıkoyamaz.”

“Stavrogin gitti mi?” diye sordu Kirilov.

“Gitti.”

“İyi etmiş.”

Pyotr Stepanoviç’in gözleri parladı ama kendini tuttu.

“Nasıl düşünürseniz düşünün, bence önemli değil, yeter ki herkes verdiği sözü tutsun.”

“Ben verdiğim sözü tutacağım.”

“Özgür, ilerici bir insan olarak sizin görevinizi yapacağınıza olan inancımı hiçbir zaman yitirmemişimdir zaten.”

“Komik olmaya başladınız.”

“Olsun, sizi güldürebildiğime sevindim. Birini güldürmek beni her zaman mutlu eder.”

“İntihar etmemi çok istiyor, ama vazgeçmemden de korkuyorsunuz.”

“Niyetlerinizi bizim eylemlerimizle birleştiren sizdiniz. Buna güvenerek karar verdik birtakım işlere. Artık vazgeçmek olmaz, buna hakkınız yok.”

“Hak hukuk tanımam ben.”

“Anlıyorum, anlıyorum. Buna kendiniz karar verdiniz. Hiçbir sorumluluğu kabul etmediğiniz açık. Zaten sizden bir şey istediğimiz de yok. Sadece bu kararınızı yerine getirmenizi istiyoruz o kadar.”

“İğrenç suçlarınızın tümünü üzerime almak zorunda mıyım?”

“Bana bakın Kirilov, korkmuyorsunuz değil mi? Vazgeçmeyi düşünüyorsanız, hemen şimdi söyleyin.”

“Korkmuyorum.”

“Çok soru sormaya başladınız da ondan sordum.”

“Ne zaman kalkıyorsunuz?”

“Yine mi soruyorsunuz?”

Kirilov, küçümseyen bakışlarla süzdü onu.

Pyotr Stepanoviç uygun tavrın hangisi olacağını kestiremeyince giderek daha çok kızıyor, telaşlanıyordu:

“İşte, gördünüz mü...” diye devam etti; “Yalnız kalmak, kafanızı toplamak için gitmemi istiyorsunuz ama bütün bunlar kötüye işarettir. Düşünmek istiyorsunuz. Bence düşünmeseniz daha iyi edersiniz, düşünmeden yapmalısınız... Doğrusu, huzursuz ediyorsunuz beni.”

“O anda yanımda sizin gibi iğrenç bir yaratık olacağı için canım fena halde sıkılıyor.”

“Hiç önemli değil ki bu... Sorun buysa eğer, dışarı çıkar, taşlıkta beklerim. Ama ölümünüze karşı bu kadar kayıtsız olmanız beni endişelendiriyor, bu tehlikeli bir şeydir. Taşlığa çıkarım, tutun ki bir hiçim ben, bir şey anladığım da yok, sizin yanınızda da son derece değersiz biriyim.”

“Hayır, değersiz değilsiniz. Bazı yetenekleriniz var ama anlayışsızsınız, çünkü aşağılık bir insansınız.”

“Böyle düşündüğünüz için çok sevindim, çok... Böyle bir anda sizi eğlendirebildiğim için çok mutlu olduğumu söylemiştim zaten.”

“Hiçbir şey anlamıyorsunuz.”

“Yani ben... Sizi saygıyla dinliyorum.”

“Bunu da yapamazsınız ki siz. Hiçbir şey yapamazsınız. Şu anda bile bir damlacık öfkenizi dizginleyemiyorsunuz, oysa bunu belli etmek hiç de işinize gelmez. Bakarsınız canım sıkılmış ve kararımı altı ay daha ertelemişim.”

Pyotr Stepanoviç saatine baktı.

“Sizin kuramınıza hiçbir zaman akıl erdiremedim ama onu bizim için değil, kendiniz için uydurduğunuzu biliyorum. Dolayısıyla biz olmadan da bunu gerçekleştireceğinizi biliyorum. Sizin düşünceyi değil, düşüncenin sizi yiyip bitirdiğini, bu yüzden onu bırakamayacağınızı da biliyorum.”

“Nasıl? Beni mi yedi bitirdi düşünce?”

“Evet.”

“Ben yiyip bitirmedim onu demek. İşte bu çok güzel. Az da olsa bir aklınız olduğu inkar edilemez, ama şu anda alay ediyorsunuz, oysa ben gurur duyuyorum.”

“Çok güzel, çok güzel. Gurur duymanız gerekli zaten.”

“Yeter, içtiniz çayınızı, gidin artık.”

Pyotr Stepanoviç ayağa kalktı.

“Hadi artık, başka çare yok. Ama daha erken. Kirilov, kasabın karısının yanında bulacağım o adamı değil mi? Yoksa yalan mı söyledi?”

“Bulamayacaksınız, çünkü orada değil, burada o.”

“Nasıl burada, tüh, nerede?”

“Mutfakta oturmuş, yiyip içiyor.”

Poytr Stepanoviç’in yüzü, öfkeden kıpkırmızı oldu.

“Peki ama ne cesaretle? Beklemek zorundaydı... Saçmalık bu! Ne nüfus kâğıdı var ne de parası!”

“Bilmiyorum. Hoşça kalın demeye geldi, giyinip kuşanmış, hazırlanmış. Gidecek, bir daha da dönmeyecekmiş. Sizin alçağın biri olduğunuzu, paranızı istemediğini söylüyordu.”

“Aa! Korkuyor... Ama ben onu... Nerede o, mutfakta mı?”

Kirilov yandaki küçük, karanlık odanın kapısını açtı. Bu odadan üç basamak inerek mutfığa, çoğunlukla aşçı kadının yatağını serdiği yerle ayrılmış o küçük bölmeye geçtiler. Köşede, tasvirlerin altındaki örtüsüz, yontma masada Fedka oturuyordu. Önünde yarılanmış bir votka şişesi, tabakta ekmek, haşlanmış, patatesli soğuk et vardı. Yavaş yavaş yiyordu; iyice sarhoş olmuş, yola çıkmaya hazır halde kürküyle oturuyordu Fedka. Bölmenin öte yanında semaver kaynıyordu ama Fedka için değildi bu. Fedka bir haftadan beri kendisi hazırlıyordu semaveri. “Aleksy Niliç için. Çünkü beyefendi geceleri çay içmeyi pek sever.” Aşçı kadın birkaç gün yoktu, bu yüzden eminim Kirilov, Fedka için daha sabahtan kendisi hazırlamıştı patatesli et haşlamasını.

Aceleyle aşağı inerek, “Ne yaptığını sanıyorsun sen?” dedi Pyotr Stepanoviç. “Neden söylenilen yerde beklemedin?”

Fedka, mağrur bir tavırla başını kaldırdı, sözcükleri kibirli bir sesle, tane tane söyleyerek, “Daha yavaş Pyotr Stepanoviç, daha yavaş.” dedi. “Şunu iyi bil, iyice anla... Başkasını değil, ancak çizmelerinin çamurunu temizleyebileceğin Aleksy Niliç’in evindediniz, çünkü eh, büyük bir adamdır o, sen ise yalnızca... Tüh!”

Yana tükürür gibi yaptı kararlılığı, görünüşteki sakinliği yakında bir fırtına kopacağına işaret ediyordu. Ama Pyotr Stepanoviç’in tehlikeye falan bakacak durumu yoktu. Günün olayları, başarı-

sızlıkları alt üst etmişti onu... Liputin, üç basamak yukarıdaki karanlık odadan aşağı, merakla bakıyordu.

“Sahici bir nüfus kâğıdı ile bir tomar para alıp, söylenen yere gitmek istiyor musun, istemiyor musun? Evet mi, hayır mı?”

“Görüyorsun ya Pyotr Stepanoviç, ta en baştan kandırmaya başladın beni, gerçek bir alçak olduğun çıkıyor ortaya. Mendebur, pis herifin birisin gözümde. Günahsız bir insanı öldürmem için bana büyük paralar vaat eden sen değil misin? Güya bunun arkasında Bay Stavrogin varmış, söylediklerinin hepsinin palavra olduğu anlaşıldı. Değil bin beş yüz ruble, üç ruble bile geçmedi elimize. Hem Bay Stavrogin’in tokadını yediğini de duyduk, her şeyden haberimiz var bizim. Şimdi yine tehdit ediyor, para vaat ediyorsun ama neden olduğunu söylemiyorsun. İçimde bir şüphe var, her şeye çabucak kanmama güvenip, Bay Stavrogin’den intikam almak için beni Petersburg’a yollamak istiyorsun gibime geliyor. Birinci katil sen olursun böylece. Hem yolunu şaşırdığın, Tanrı’ya, Yaratan’a olan inancını yitirdiğin için nasıl bir cezaya çarptırılacaksın biliyor musun? Putperestsin, Tatar ya da Çerkezlerle aynı ateşte yanacaksınız. Aleksey Niliç, filozof olduğu için birçok defa anlatmış sana gerçek Tanrı’yı, Yaratan’ı, evreni, mahşer gününü... Ama sen sağır, dilsiz, anlayışsız bir odun gibi inat ediyorsun, asteğmen Erkel’i de kendin gibi yaptın, kötü ruhlu, dinsiz...”

“Ah seni, sarhoş köpek! İkonları soyar soğana çevirir; sonra da gelir, din dersi vermeye kalkışırın!”

“Bir şey söyleyeyim mi sana Pyotr Stepanoviç, evet, doğrudur ikonları soyduğum, ama incileri aldım sadece. Hem ne biliyorsun, belki eski bir ayıbım için o anda kutsal tasvirin önünde gözyaşı döktüm... Çünkü başımı sokacağım bir yuvam yok, kitaptaki o yetimden farkım yok. Kitaplarda okudun mu, çok eski zamanlarda tüccarın biri, aynı benim gibi, ağlamaklı bir iç çekmeyle Kutsal Anamızın incilerini çalmış da, sonra herkesin gözü önünde incilerin hepsini getirip yere diz çökerek ayaklarının

tam dibine bırakmış. Olayı gören başrahibe, herkesin yanında kucaklamış onu. Öyle ki bir mucize bile olmuş ve bu olayın devlet kitaplarına olduğu gibi geçirilmesi emri gelmiş yukarıdan. Oysa sen fareyi bıraktın içeri, demek ki Tanrı'ya hakaret ettin. Doğuştan efendim olmasaydın, daha küçükken seni kucağımda gezdirmemiş olsaydım, hemen hakkından gelirdim şurada, oturduğum yerde hatta!”

Pyotr Stepanoviç çok kızmıştı:

“Tanrım, Stavrogin’le görüştün mü bugün?”

“Beni sorguya çekemezsin. Bay Stavrogin şaşıtı kaldı, bir şeye karıştığı yok, paradan nasıl haberi olsun. Aldattın beni!”

“Alacaksın paranı, Petersburg’da iki bin alacaksın, hatta daha da çok.”

“Yalan söylüyorsun. Senin bu kadar akıllı kıt biri olduğunu görmek güldürüyor beni. Bay Stavrogin, senin yanında birkaç merdiven yukarıda duruyor. Sense aşağıda, ahmak görünümlü bir fino gibi havlayıp duruyorsun, o da yukarıdan senin üzerine bile tükürmüyor.”

Pyotr Stepanoviç köpürmüştü:

“Namussuz herif, senin buradan bir adım bile atmana izin vermeyeceğimi, seni doğrudan polise vereceğimi bilmiyor musun?”

Fedka ayağa fırladı, gözlerinde vahşi bir parıltı vardı. Pyotr Stepanoviç, tabancasına el atmıştı. Tabancayı ona doğrultuncaya kadar Fedka, çevik bir hareketle yana kaçmış, yumruğunu var gücüyle Pyotr Stepanoviç’in yüzüne vurmuştu. Aynı anda korkunç ikinci, üçüncü, dördüncü yumruklar izledi onu. Yumrukların hepsi de Pyotr Stepanoviç’in yüzüne iniyordu. Sersemledi Pyotr Stepanoviç, bir şeyler mırıldandı, gürültüyle yere düştü, boylu boyunca uzandı.

Zafer kazanmış bir komutan tavrıyla, “Hadi bakalım, yapın o dediklerinizi!” dedi Fedka. Aceleyle kasketini aldı, sıranın altından bohçasını çekip çıkardı. Pyotr Stepanoviç baygın bir

haldeydi, hırıldıyordu. Liputin öldüğünü sandı bir an. Kirilov heyecan içinde mutfağa koştu.

“Suyla ayıtalım onu!” diye haykırdı.

Tası kovaya daldırarak Pyotr Stepanoviç’in başına döktü. Pyotr Stepanoviç yavaşça kııldadı, başını kaldırıp oturarak bön bön önüne bakmaya başladı.

“Nasılsınız?” diye sordu Kirilov.

Pyotr Stepanoviç, yüzüne bakıyordu ama onu hâlâ tanıyamamıştı, mutfakta duran Liputin’i görünce her zamanki iğrenç gülümsemesi belirdi dudaklarında, birden yerinden sıçradı, döşemenin üzerindeki tabancasını kaptı.

Yüzü bembeyaz, kekeleyerek, çılgın gibi Kirilov’un üzerine saldırdı.

“O alçak Stavrogin gibi siz de yarın kaçmaya kalkışırsanız, dünyanın öbür ucunda... Bulur, sinek gibi gebertirim sizi... Ezerim... Anlıyorsunuz değil mi?”

Tabancayı Kirilov’un alnına dayadı, ama kendine gelerek tabancayı cebine soktu ve hiçbir şey söylemeden koşarak çıkıp gitti; Liputin de arkasından. Aynı delikten dışarı çıktılar, tahta perdeye tutunarak hendeğin yamacından yürüdüler. Pyotr Stepanoviç, ara sokakta çok çabuk yürüyordu, öyle ki Liputin ona yetişmekte zorlanıyordu. İlk yol ağzında durdu. Liputin’e döndü:

“Eee? Fedka’nın mutfakta ne içtiğini gördünüz mü?”

Liputin biraz önceki olayın etkisiyle heyecandan titriyordu: “Ne mi içiyordu? Votka.”

“Şunu bilin ki, hayatında içtiği son votkaydı o. Bundan sonra olacakları daha iyi anlayasınız diye söylüyorum. Şimdi defolun ve yarına kadar gözüme gözükmeyin... Ama dikkatli olun, aptallık etmeyin.”

Liputin koşarak evine gitti.

Çok daha önceden başka bir isimle yeni bir nüfus kâğıdı edinmişti bile. Aile içinde küçük bir zorba, (*Fourierist* olsa da) bir memur, nihayet her şeyden evvel bir kapitalist ve faizci olan, her şeyde ince eleyip sık dokuyan bu adamın, ne olur ne olmaz diyerek çok daha önceden, yurtdışına sıvışmak için bu nüfus kâğıdını edinmeyi düşünmesi, gerçekten pek gariptir. *Eğer...* Bu *eğer* sözcüğünün ne anlama gelebileceğini hiçbir zaman bilemedi.

Şimdi birdenbire, hem de hiç beklenmedik bir biçimde anlam kazanmıştı *eğer*. Sokakta Pyotr Stepanoviç ile konuştuktan sonra, Kirilov'un yanına girerken kafasının içindeki cesurca düşünce, yarın sabah erkenden her şeyi bırakıp kapağı yurtdışına atmaktı! Böylesine garip olayların günümüzde yaşandığına inanmayan, varsın yurtdışındaki göçmen Rusların hayatlarını incelesin. Bunlardan hiçbiri daha mantıklı, gerçekçi nedenlerle uzaklaşmamıştır yurdundan. İpe sapa gelmez hayallerden başka bir şey yoktur kafalarında.

Koşarak eve geldiğinde önce odasına kapandı, valizini çıkarıp çabuk çabuk yerleştirmeye başladı. En büyük sıkıntısı paralarıydı. Ne kadarını, nasıl kurtarabilecekti? Evet, kurtarabilecek miydi, çünkü bir saat bile gecikmemesi, gün ağarırken kentten çıkmış olması gerektiği kanısındaydı. Trene nasıl bineceğini de bilmiyordu. Üç dört istasyon ötede binmeye karar vermişti, gerekirse oraya kadar yürüyerek gidecekti. Kafasının içinde bu düşünceler, bilinçsizce valizini yerleştiriyordu ki birden durdu, elindekileri bir yana savurup inleyerek kanepeye uzandı.

Belki kaçmasına kaçardı ama Şatov'dan önce mi yoksa *sonra mı* kaçması gerektiğine karar verecek güçte olmadığını, kendisinin kaba, duygusuz bir beden, hareketsiz bir hamur yığını olduğunu, yabancı bir gücün onu harekete geçirdiğinin farkına varmıştı. Gerçi yurtdışına gitmek için nüfus kâğıdı vardı, Şatov olayından kaçabilirdi (böylesine acele etmesinin başka ne gibi nedeni olabilirdi ki!) ama Şatov meselesi halledilinceye kadar kaçmayacaktı.

Bunun böylece karara bağlandığı, defterin kapatıldığı düşüncesi doğmuştu kafasında. İçinde dayanılmaz bir can sıkıntısıyla her an ürkerek, kendi kendine şaşırıp arada bir yüksek sesle inleyerek, sesi soluğu kesilmiş bir halde, kapısı içeriden kilitli odasında, kanepenin üzerinde ertesi sabah saat on bire kadar öylece yattı. İşte tam bu sırada, onun kararlılığını tetikleyen şey ortaya çıktı. Saat on birde kapısını açıp dışarı çıkar çıkmaz evdekilerden, Fedka adında, kente dehşet salan, kiliseleri soyan, önceki günkü yangını çıkaran, katil, polisin arayıp bir türlü yakalayamadığı haydudun, Sibiryâ kaçağının sabah erken saatlerde kentin yedi verst dışında, şosedan Zaharino'yı ayrılan yol üzerinde ölü bulunduğunu ve herkesin bunu konuştuğunu öğrendi. Hemen çıktı evden. Olayın ayrıntılarını öğrenecekti, öğrendi de. Birincisi, Fedka kafası taşla parçalanarak öldürülmüştü, bütün deliller, Fedka'nın soyulduğunu gösteriyordu. İkincisi, polisin, cinayeti, Şpigulin işçilerinden Fomka adında birinin işlediğine dair ciddi şüpheleri vardı. Bu adamın, Lebyadkin cinayetinde ve yangın olayında Fedka'ya yardım ettiğine dair bazı deliller bile olabilirdi. Fedka, Lebyadkinlerden çaldığı parayı sakladığı için yolda kavga çıkmıştı aralarında. Liputin, Pyotr Stepanoviç'in evine de uğradı. Pyotr Stepanoviç'in eve gece yarısı saat birde geldiğini, sabah sekize kadar da odasında, deliksiz uyuduğunu öğrendi. Demek ki haydut Fedka'nın öldürülmesinde şüpheli bir durum olamazdı. Bu tür insanların hayatları genellikle bu şekilde biter zaten. Yine de Pyotr Stepanoviç'in, Fedka'nın son kez votka içtiğine dair sözleri ve bu kehanetin hemen gerçekleşmesi öylesine şaşırtıcı bir tesadüftü ki Liputin'in kararsızlığı aniden yok olup gitmişti. Eve dönünce, valizini ayağıyla sessizce karyolanın altına itti. Akşam olduğunda ise, Şatov'la buluşmak için kararlaştırılan yere, söylenen saatte ilk önce o geldi. Yine de sahte nüfus kâğıdı hâlâ cebindeydi...

BEŞİNCİ BÖLÜM

SEYAHATTEKİ KADIN

I

Liza'nın başına gelenler ve Marya Timofeyevna'nın ölümü Şatov için büyük yıkım olmuştu. O sabah bir ara onunla karşılaştığını, pek kendinde değilmiş gibi görüldüğünü söylemiştim. Bu arada, önceki akşam dokuz sularında -yani yangından üç saat evvel- Marya Timofeyevna'nın yanında olduğunu söylemişti. Sabah cesetleri görmeye gitmiş ama bildiğim kadarıyla, hiç kimse ifadesine başvurmamıştı. Öyle anlaşıyor ki akşamüzeri ruhunda bir fırtına koptu ve... Ve eminim kalkıp polise gidip, her şeyi anlatmak geçti içinden. Bu '*her şey*'in ne olduğunu kendisi biliyordu. Bunları anlatarak eline bir şey geçmez, sadece kendini açığa çıkarmış olurdu. Bu cinayet ile ilgili gerçeği ortaya koyacak bir delil yoktu elinde, sadece birtakım bulanık tahminler vardı, ama bunlar onun için yeterliydi. Sırf 'alçakları ezebilmek için' (onun kendi sözüdür bu) kendisini de mahvetmeye hazırды. Pyotr Stepanoviç, onun bu dolup taşma halini sezmiş ve korkunç planını ertesi güne erteleyerek büyük bir risk aldığının farkına varmıştı. Epeydir, Şatov'dan tiksiniyordu. Daha yurtdışındayken söylediği gibi, 'ağlamaklı ahmaklığı' yüzünden çoktandır küçük görürdü onu. Onu gözaltında tutarak ilk tehlike anında yolunu kesmenin kolay olacağına emindi. Ne var ki hiç umulmadık bir durum, planın kısa bir süreliğine ertelenmesine sebep olmuştu.

Akşam saat sekizde -bizimkilerin Erkel'de toplanmış Pyotr Stepanoviç'i heyecanla bekledikleri saatte- Şatov, karanlık oda-

sında karyolasına uzanmış yatıyordu. Başı ağrıyor, üşüyordu. Olaylara kafasının içinde bir şekil veremediği, kesin bir karara varamadığı için acı çekiyor, kendine lanetler yağdırıyor, yine de bunların bir sonuç vermeyeceğini düşünüyordu. Yavaşça uykuya daldığı bir an, kâbusa benzer bir rüya gördü. Yatağında iple sıkı sıkıya bağlanmış, kıpırdamıyordu. Öte yandan, evin her yanından tuhaf gürültüler geliyor, tahta perdeye, avlu kapısına, odasının kapısına, Kirilov'un duvarlarına güm güm vuruluyordu. Ev, zangır zangır titriyordu sanki. Ona acı veren tanıdık bir ses, çok uzaklardan çağırıyordu onu. Birdenbire uyandı, yatağının içinde oturdu. Şaşılacak şeydi, birileri hâlâ avlu kapısına vuruyordu. Gerçi düşündeki gibi kuvvetli vuruşlar değildi ama sık sık ve ısrarla vuruluyordu. 'Acı veren', tuhaf ses ise, acıklı olmasa da sabırsız, sinirli bir tonda, yanında sakın, durgun başka bir sesle beraber duyuluyordu. Yerinden fırladı, pencereyi açıp başını uzattı. Korkudan donup kalmıştı.

"Kim var orada?" diye seslendi.

Aşağıdan kararlı bir ses duyuldu:

"Şatov eğer sizseniz, lütfen dürüstçe söyleyin, beni içeri alacak mısınız, almayacak mısınız?"

Evet, tanımıştı bu sesi Şatov:

"*Marya*. Sen misin?"

"Benim, ben, *Marya Şatova*. İnanın ki arabacıyı bir dakika daha bekletmeyeceğim."

Şatov, cansız bir sesle, "Hemen... Bir dakika, mumu yakayım..." dedi. Sonra kibrit aramaya koyuldu. Böyle zamanlarda aranan şey bulunmaz zaten. Elindeki mumu altığıyla beraber yere düşürdü, ancak aşağıdan o sabırsız ses yine duyulunca her şeyi bırakıp, avlu kapısını açmak için dik merdivenden aşağı deli gibi inmeye başladı.

Aşağıda Marya Şatova karşıladı onu, Dresden malı, tunç çivili, çadır bezinden, hafif, ucuz valizini eline tutuşturarak, “Şu he-rifle hesabı görene kadar valizimi tutun lütfen.” dedi Öfkeyle arabacının üzerine yürüdü.

“İnanın çok fazla şey istiyorsunuz. Kentin çamurlu sokaklarında beni bir saat fazla gezdirdiyseniz bunun suçlusu sizdiniz. Bu saç-ma sokağın, bu yere batasıca evin nerede olduğunu bilmemeniz tamamen sizin suçunuz. Alın şu otuz kopeğinizi, bundan başka bir kopek fazla alamayacağınızı da anlayın.”

“Önce Voznesenskaya Sokağı dediniz, madam, oysa burası Bogoyavlinskaya Sokağı. Voznesenskaya neresi, burası neresi. Hayvanı yordunuz sadece.”

“Voznesenskaya mı, Bogoyavlenskaya mı ben nereden bileyim. Buralı olduğunuza göre isimleri benden daha iyi siz bilmelisiniz, üstelik haksızsınız da. Filipov’un evini biliyor musunuz diye sordum, siz de bildiğinizi söylediniz. Neyse, canınız isterse yarın yargıca başvurabilirsiniz, rica ederim rahat bırakın beni şimdi.”

Şatov, aceleyle bir beşlik çıkardı cebinden, arabacıya uzattı. “Alın, beş kopek daha.”

Madame Şatova, “Rica ederim, karışmayın, yapmayın bunu!” dedi. Ama arabacı ‘hayvan’ı sürmüştü bile, Şatov onu kolundan tutup içeri aldı.

“Çabuk ol, Marie, çabuk ol!.. Bunların hepsi saçma, boş şeyler, ne kadar çok ıslanmışsın. Yavaş ol, bu merdivenleri çıkmak kolay değildir. Işık yok, çok da diktir, sıkı tutun, hah, işte burası da benim inim. Kusura bakma, karanlık... Bir dakika, hemen yakarım!”

Mumu yerden kaldırdı, ama kibriti yine bulamadı. Bayan Şatova, kıpırdamadan, odanın ortasında ayakta duruyor, bekliyordu.

Şatov, mumu yakıp, sevinçle, “Tanrıya şükür, nihayet!” diye haykırdı. Marya Şatova, çabucak bir göz attı odaya. Tiksintiyle

yüzünü buruşturarak, “Kötü yaşadığınızı söylemişlerdi, ama bu kadarını beklemiyordum.” dedi. Karyolaya doğru yürüdü. Sert yatağa, bitkin bir tavırla oturdu. “Ah, yoruldu! Lütfen yere bırakın valizimi, siz de sandalyeye oturun. Aman nasıl isterseniz öyle yapın, yeter ki karşımda dikilip durmayın. Kısa bir süre kalacağım yanınızda, iş buluncaya kadar, çünkü başka kimseyi tanımıyorum, param da yok. Ama sizi sıkıyorsa, dürüst bir insan olarak açıkça hemen şimdi bunu söylemelisiniz. Yarın bir şeyimi satıp otel ücretini verebilirim yine de, ama otele kadar siz götürün beni lütfen... Ah, öyle yorgunum ki!”

Şatov’un tüm bedeni titriyordu.

“Yapma Marie, ne oteli? Ne oteli? Hem neden?”

Yalvarır gibi kollarını öne uzattı.

“Peki, peki. Ama otele gitmesem bile durumu açıklamam gerekiyor. Hatırlarsınız Şatov, Cenevre’de üç sene evvel iki haftadan fazla sizinle karı-koca hayatı yaşadık. Aramızda bir tartışma geçmeden ayrıldık. Eski aptallıklarımızı yenilemek için geldiğimi sanmayın. İş aramak için döndüm, neden bu kente geldiğimi sorarsanız, benim için fark etmez de onun için, derim. Herhangi bir konuda pişman olduğumu düşünmenizi istemem. Rica ederim, böyle şeyler düşünmeyin.”

Şatov, anlaşılmaz bir sesle, “Ah, Marie! Bunları söylemeye lüzum yok, hiç lüzum yok.” diye mırıldandı.

“Bunu anlayabilecek kadar anlayışlıysanız, şunu da ilave edeyim: Şimdi, doğrudan size, evinize geldiysem bu biraz da sizi, adilik yapmayacak bir insan saydığım, belki de öteki... Alçaklardan çok daha iyi gördüğüm içindir!”

Gözleri parlıyordu. Birtakım ‘alçaklar’ başına bazı dertler açmıştı belki de.

“Hem rica ederim, şimdi size iyi bir insan olduğunuzu söylerken alay etmeyi aklımın ucundan dahi geçirmedişime inanmalısınız.

İçimden geldiği gibi konuştum, zaten başka türlüünü yapamam. Ama bunların hepsi saçma. Sizin akıllı bir insan olduğunuza ve saçma birtakım davranışlarda bulunmayacağınıza inanıyorum... Ah, yeter artık, yorulдум!”

Uzun, yorgun, üzgün bir bakışla süzdü Şatov’u. Karşısında beş adım ötede ayakta duruyordu Şatov. Ürkek ama yüzünde tuhaf bir aydınlık ifadesiyle dinliyordu onu. Bu güçlü kuvvetli, daima öfkeli adam birdenbire yumuşamış, yüzü gülmüştü. Ruhunda olağanüstü, hiç beklenmedik bir şey kıpırdamaya başlamıştı. Üç senelik ayrılık hiçbir şeyi söküp atamamıştı yüreğinden. Bu üç sene boyunca belki de her gün onu, bir zamanlar ona ‘seni seviyorum’ diyen değerli varlığı hayal etmişti. Şatov’u yakından tanıyan biri olarak kesinlikle söyleyebilirim ki o, herhangi bir kadının ona ‘seni seviyorum’ diyebileceği düşüncesini bile aklından geçiremezdi. Ahlaklı, sıkılgan bir insandı. Yüzünden, huyundan nefret eder, kendisini korkunç, ancak panayır yerlerinde teşhir edilebilecek bir ucube olarak görürdü. En çok dürüstlüğe değer verirdi. İnançlarına son derece bağlıydı. Her zaman asık yüzlü, mağrur, öfkeli, sessiz dururdu. Ama onu iki hafta bile olsa sevmiş olan bu tek varlık (daima, daima inanmıştı buna Şatov), birçok hatasını bildiği halde, kendisinden çok çok üstün saydığı bu varlık; her şeyini, evet, *her şeyini* bağışlayabileceği (aslında, tam tersine, Şatov ona karşı suçlu olduğuna yürekten inanıyordu) bu kadın, Marya Şatova, şimdi onun evindeydi yine, yine karşı-sındaydı... Akıl alacak şey değildi bu! Çok şaşırmıştı, bu olayda onun için hem korku hem de mutluluk verici o kadar çok şey vardı ki, ayrılmak elinden gelmiyor, belki de istemiyordu bunu, kendine gelmekten korkuyordu. Bir rüyaydı bu. Ama Marya Şatova, üzgün bakışlarla onu süzünce onun için böylesine değerli olan bu varlığın ıstırap çektiğini, belki de incitildiğini düşündü bir anda. Kalbi duracak gibi oldu. İçi sızlayarak baktı yüzüne. İlk gençliğin canlılığı çoktan uçup gitmişti bu bitkin yüzden. Hâlâ güzeldi aslında. Şatov’un gözünde eskisi gibi çekiciydi. Aslında Marya Şatova sağlam yapılı, ortadan biraz uzun boylu

(Şatov'dan daha uzundu boyu), gür kumral saçlı, solgun yuvarlak yüzlü, yirmi beş yaşında bir kadındı. Tutkuyla parlayan iri, siyah gözleri vardı. Ama Şatov'un iyi tanıdığı eski, içten, saf canlılığı gitmiş; yerini hüznünlü bir öfke, hayal kırıklığı, henüz alışamadığı, ona acı çektiren bir şeye karşı duyulan bir kuşku almıştı. Şatov onun hasta olduğunu görüyordu. Ondan korkmasına rağmen birden yaklaşıp kollarından tuttu.

"Maria... Çok yorgun olmalısın... Tanrı aşkına kızma bana... Hiç değilse bir çay içsen, ha? Çok iyi gelir sana çay, ne dersin?"

"Kabul etmeyecek ne var bunda, kabul ediyorum tabii. Hâlâ eski çocukluğunuzu atmamışsınız üzerinizden. Varsa, içerim. Ne kadar sıkıcı, dar, ne kadar soğuk odanız!"

"Ah, hemen odun getireyim, odun... Odunum var!" Şatov, kendi kendine konuşarak dolaşmaya başlamıştı odanın içinde... "Odun... Çay da getiriyorum şimdi." Kararını vermiş gibi kolunu salladı, kasketini kapı.

"Nereye gidiyorsunuz? Evde çay yok mu yani?"

"Olacak, olacak, şimdi olacak her şey... Ben..." Raftan tabancasını aldı, "Hemen şimdi satacağım bu tabancayı... Veya rehine veririm..."

"Saçmalamayın! Saatin kaç olduğundan haberiniz var mı? Sizde yoksa alın, bende seksen kopek var. Hepsi bu zaten. İnsan bir delinin evinde sanıyor kendini burada..."

"İstemez, istemez. Çabucak dönerim, tabancayı burada bırakırım..."

Doğruca Kirilov'un yanına koştu. Pyotr Stepanoviç ile Liputin'in Kirilov'u ziyaretinden iki saat kadar evvel olmalıydı bu. Aynı avludaki evlerde oturan Kirilov'la Şatov hemen hemen hiç görüşmüyor, selamlaşmıyor, hatta konuşmuyorlardı. Amerika'da uzun zaman birlikte yaşamışlardı.

“Sizde her zaman çay bulunur Kirilov; semaver yanıyor mu?” Oda-
da dolaşan Kirilov (geceleri sabaha kadar odasının içinde bir aşağı
bir yukarı dolaşırdı.) aniden durdu, koşarak içeri dalan şatov’a
dik dik baktı, ama şaşırmış grnmyordu.

“ay da var, şeker de, semaver de. Ama semaver gerekmez, çay
sıcak. Oturup için.”

“Kirilov, Amerika’da beraber yaşadık... Karım geldi. Ben... ayı
verin... Semaver gerekli.”

“Karınız geldiyse semaver lazım, alın. Bende iki tane var. Ama
semaver sonra. şimdilik masadan çaydanlığı alın. Sıcak zaten.
Hepsini alın, şeker de alın, hepsini. Ekmek... Ekmek de var, onu
da alın. Dana eti de var. Bir ruble de para.”

“Verin, dostum, yarın getiririm! Ah, Kirilov!”

“İsviçre’deki karın mı bu? İyi. Böyle koşarak gelmeniz de iyi.”

şatov çaydanlığı koluna takmış, bir elinde şeker, bir elinde ek-
mek, “Kirilov!” diye haykırdı. “Kirilov! Eğer... Eğer korkunç
hayallerinizden vazgeseydiniz, Tanrıtanımaz sayıklamanızı bı-
raksaydınız... Nasıl bir insan olurdunuz o zaman, ne harika biri
olurdunuz Kirilov!”

“İsviçre’deki olaydan sonra karınızı sevdiğiniz belli. İsviçre’den
sonra hâlâ sevmeniz iyi. ay gerekirse yine gelin. Sabaha kadar
istediğiniz saatte gelin, hiç uyumuyorum ben. Semaver hazır
olacak. Rubleyi de alın, işte orada. Koşun karınızın yanına, yalnız
kalıp ikinizi dşneim.”

Çayın abuk gelmesi sevindirdi Marya şatova’yı, tutkuyla aya
sarıldı ama semaveri almak için tekrar Kirilov’a gitmek gerekme-
di; ancak yarım fincan çay içti, bir lokma da ekmek yedi. Dana
etini tiksintiyle, sinirli bir el hareketiyle geri çevirdi.

şatov, konuğunun çevresinde ürkek ürkek dolaşarak, çekingen
bir sesle, “Hastasın sen, Marya,” dedi; “hasta olduğun her ha-
linden belli...”

“Hastayım tabii, oturun lütfen. Çayınız yoktu, nereden buldunuz?”

Şatov, kısaca anlattı Kirilov’u. Onun hakkında bir şeyler duymuştu Marya Şatova.

“Deli olduğunu biliyorum,” dedi; “yeter lütfen, dünyada budala az mı! Amerika’da beraberiniz, değil mi? Oradan haber verdiğinizizi duydum.”

“Evet, ben... Paris’e yazdım.”

“Yeter, hem lütfen başka bir şeyden söz edelim. Slavsever misiniz?”

“Ben... Ben...” dedi Şatov. “Gerçek bir Rus olmadığım için Slavsever oldum.” Şakası yersiz kaçmış bir insan tavrıyla, zoraki olarak, anlamlı anlamlı gülümsedi.

“Peki, Rus değil misiniz?”

“Hayır, değilim.”

“Aptalca şeyler bunlar. Rica ederim, oturun artık. Neden dolaşıp duruyorsunuz? Sayıklıyorum sanıyorsunuz, değil mi? Sayıklayabilirim de. Söyler misiniz, bu evde yalnız ikiniz mi kalıyorsunuz?”

“Evet... Alt katta...”

“İkiniz de birbirinden akıllı... Ne olmuş alt kata? Alt katta dediniz yanılmıyorsam?”

“Hayır, bir şey yok.”

“Nasıl bir şey yok? Bilmek istiyorum.”

“Şimdi ikimiz oturuyoruz, daha evvel alt katta Lebyadkinler oturuyordu demek istedim sadece...”

Marya Şatova birden irkildi:

“Bu gece boğazı kesilen kız mı? Duydum. Buraya ayak basar basmaz duydum. Yangını da duydum.”

“Evet, Marya, evet, alçakları bağışlamakla korkunç bir alçaklık ediyorum ben...” Birdenbire ayağa kalktı, son derece öfkeliymiş

gibi kollarını havaya kaldırarak odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı.

Ama Marya ne demek istediğini anlamıyordu. Cevapları dalgın dalgın dinliyor, soruyor ama dinlemiyordu.

“Çok kötü işler dönüyor kentinizde. Ah, ne iğrenç şeyler bunlar! Hepsi de ne alçak insanlar. Hadi oturun, rica ederim, oturun, ah, sinirlerimi bozuyorsunuz.” Bitkin bir durumda başını yastığa koydu.

“Marya, peki oturacağım... Uzansaydın, daha iyi olurdu belki Marya.”

Cevap vermedi Marya, bitkin bir halde gözlerini kapadı. Solgun yüzü, tıpkı bir ölününkine benzemişti şimdi. Uykuya daldı. Şatov, odaya bir göz gezdirdi, mumu düzeltti, telaşla bir kere daha baktı Marya Şatova'nın yüzüne. Kollarını göğsünün üzerinde çapraz yapıp kuvvetle sıktı, parmaklarının ucuna basarak hole çıktı. Merdivenin başında yüzünü duvara dayayıp hiç ses çıkarmadan, kıpırdamadan öylece on dakika durdu. Daha da çok dururdu belki, ama aşağıdan bir fısıltı ve ayak sesleri gelmişti kulağına... Biri üst kata çıkıyordu. Avlu kapısını kapamayı unuttuğunu hatırladı Şatov.

“Kim var orada?” diye sordu fısıltıyla.

Yabancı ziyaretçi, ağır ağır, hiçbir şey söylemeden çıkıyordu merdivenleri. Merdivenin başına çıkınca, durdu. Karanlıkta yüzü görünmüyordu, birdenbire sordu:

“İvan Şatov siz misiniz?”

“Evet.” dedi Şatov.

Yabancıyı durdurmak için aceleyle kolunu ileri uzattı, ama öteki yakaladı bu kolu. Şatov bir pislige dokunmuş gibi ürperdi. Aceleyle,

“Burada durun.” diye fısıldadı. “Girmeyin içeri, şimdi kabul edemem sizi. Karım döndü. Mumu getireyim.”

Elinde mumla döndüğü zaman ufak tefek bir subay gördü karşısında, ismini bilmiyordu ama onu bir yerde gördüğünü hatırlıyordu.

“Erkel,” dedi öteki, “Virginski’nin evinde karşılaşmıştık.”

“Hatırladım, oturmuş, defterinize bir şeyler yazmıştınız. Bakın...” Erkel’in üzerine yürüyen Şatov, aniden köpürmüştü ama yine de fısıltıyla konuşuyordu: “Bakın, kolumu tutunca elinizle bana o gizli işareti yaptınız. Ama şunu bilin ki, bütün bu işaretlerinize tükürüyorum! Şimdi şu merdivenden aşağı yuvarlayabilirim sizi, bunu biliyor musunuz?”

Ziyaretçi durgun, içten bir sesle, “Bilmiyorum,” dedi, “hiçbir şey bilmiyorum, neden böyle kızdığınızı da anlayamadım. Bir haber getirdim size sadece, zaman kaybetmek de istemiyorum. Bildiğiniz gibi elinizde bir baskı makinesi var. Onu, yarın saat tam yedide Liputin’e vermeniz gerektiğini iletmem emredildi bana. Bir de, bundan böyle sizden hiçbir istekte bulunulmayacağını bildirmem söylendi.”

“Hiçbir istekte mi?”

“Kesin olarak hiçbir istekte bulunulmayacak. Dileğiniz kabul edildi, tüm ilişkiniz kesildi. Bunu size bildirmem özellikle emredildi.”

“Kim emretti?”

“İşareti bana bildirenler.”

“Yurtdışından mı geliyorsunuz?”

“Sanırım bu... Bu bir şeyi değiştirmez sizin için.”

“Peki ama emir aldığınıza göre, neden daha evvel gelmediniz?”

“Bazı görevleri yerine getiriyordum, hem yalnız da değildim.”

“Anlıyorum, yalnız olmadığınızı anlıyorum. Ee... Allah kahretsin! Peki, Liputin’in kendisi neden gelmedi?”

“Yarın akşam saat tam altıda size geleceğim, beraber oraya gideceğiz. Üçümüzden başka hiç kimse olmayacak.”

“Verhovenski olacak mı?”

“Hayır, olmayacak. Verhovenski, yarın sabah saat on birde gidiyor.”

Şatov, yumruğuyla baldırına vurarak, öfkeyle, “Tahmin etmiştim!” diye fısıldadı, “Kaçıyor namussuz!”

Heyecanlı bir düşünceye daldı. Erkel, gözlerini ayırmadan su-suyor, bekliyordu.

“Nasıl alacaksınız makineyi? Yüklenip götürülemeyecek kadar ağırdır.”

“Götürmeyeceğiz zaten. Yalnızca yerini göstereceksiniz bize, ger-çekten de orada gömülü olduğunu görüp anlamamız yetecek. Bölgeyi genel olarak biliyoruz ama nerede gömüldüğünü bilmi-yoruz. Orayı başka birine göstermediniz, değil mi?”

Şatov, Erkel’in yüzüne baktı:

“Çocuksunuz, çok saf bir çocuksunuz. Koyun gibi girdiniz siz de aralarına, öyle mi? Ee, onlara da böyle biri gerekli zaten! Ne haliniz varsa görün, bana ne! O namussuz, hepimizi aldatıp kaçtı demek.”

Erkel, sakın ama anlamıyormuş gibi bakıyordu. Şatov dişlerini öfkeyle gıcırdattı.

“Verhovenski kaçtı, kaçtı Verhovenski!”

Erkel yumuşak, inandırıcı bir tavrıyla, “Şimdilik burada, gitmedi.” dedi. “Tanık olarak yanımızda bulunmasını çok istedim. Size bahsettiğim görevler onunla ilgiliydi zaten (ağzı süt kokan kü-çük bir çocuk gibi açığa vuruyordu sırlarını). Ama ne yazık ki yolculuğunu bahane ederek kabul etmedi, acele ediyor nedense.”

Saf delikanlıyı, içi sızlayarak bir daha süzdü Şatov, ama içinden ‘Ne diye ona acıyayım ki!’ diye geçirmiş gibi kolunu salladı birden.

“Pekâlâ, geleceğim.” dedi, “Haydi, şimdi çekin arabanızı!”

Kibarca öne eğildi Erkel, “Öyleyse yarın saat tam altıda geliyo-rum.” Hiç acele etmeden merdivenden inmeye başladı.

Şatov tutamadı kendini, merdivenin başından “Budala!” diye bağırdı.

“Ne dediniz?” diye sordu öteki aşağıdan.

“Hiçbir şey, gidin siz.”

“Bir şey söylediniz sandım da...”

II

En önemli şeyleri düşünmekten aciz bir ‘budala’, bir akılsızdı Erkel. Ama ufak ayrıntılar hakkında bir hayli fikri vardı ve bunlar kurnazlık derecesinde çoktu. Davaya, gerçekte ise Pyotr Stepanoviç’e yürekten, çocukça bağlıydı. Karar verilip de yarın için görev bölümü yapıldığında Pyotr Stepanoviç’in ona verdiği emirler doğrultusunda hareket ediyordu Erkel. Pyotr Stepanoviç, ona elçilik görevini verirken, bir köşede on dakika onunla konuşmuştu. Daima başkasının emri altında bulunma tutkusuyla yanıyor, yüce dava uğruna bir şeyler yapmak istiyordu. Aslında Erkel ve onun gibiler, gönülden bağlı oldukları amaca hizmeti, bu amacın önderi olan kişiyle amacı birbirine karıştırmadan düşünemezler bir türlü. Duygulu, yumuşak huylu, iyi kalpli Erkel, Şatov’u öldürmeye hazırlananlardan en katı yürekliydi belki de. Şahsi hiçbir kını olmadığı halde, öldürürken gözünü bile kırpmazdı. Ona, elçilik görevini yerine getirirken bir yandan da Şatov’un durumunu incelemesi emredilmişti. Şatov, merdiven başında onunla konuşurken heyecanının etkisi altında, -daha önemlisi, farkına varmadan- karısının döndüğünü ağzından kaçırınca Erkel, Madame Şatova’nın dönme planlarının başarıya ulaşmasında büyük etkisi olacağını hissetmiş, ama ilgilenmiyor gibi görünecek kadar da kurnazlık edebilmişti...

Gerçekte de öyle olmuştu: ‘Alçaklar’ı Şatov’un yapacaklarından bu durum kurtarmıştı, aynı zamanda, bu durum ondan ‘kurtulmalarına’ da yardım etmişti... Karısının gelmesiyle aşırı heyecanlanan Şatov şaşırmış, her zamanki basiretini, ihtiyatını

elden bırakmıştı. Şatov'un aklı şimdi bambaşka şeylerle doluydu ve kendi güvenliğini unutmuştu. Tersine, Pyotr Stepanoviç'in yarın kaçacağına kesinlikle inanıyordu. Tahminleriyle örtüşüyordu bu durum. Odaya dönünce yine köşeye oturdu, dirseklerini dizlerine dayayıp elleriyle yüzünü kapadı. Bu düşünceler ısırap veriyordu ona...

Neredeyse saat başı ayağa kalkıp parmaklarının ucuna basarak karyolanın yanına gidip uyuyan karısına bakıyordu. 'Tanrım! Sabaha doğru ateşi çıkar, belki şimdiden başlamıştır! Elbette, üşüttü. Bu sert iklime alışık değil, trende de üçüncü mekvide gelmiş; rüzgâr, yağmur, hava kötü, üzerinde şu incecik giysiden başka bir şey yok... Yardım etmeden, onu burada bırakıp gitmek... Valizi ne kadar küçük, buruş buruş, hafif bir şey, beş kilo var yok! Zavallı, ne kadar çökmüş, çok çekti! Gururludur, tek söz söylemez, ama sinirleri artık dayanmıyor! Hastalıktan olmalı. Melek gibi biri bile hastayken huysuzlaşır, sinirleri bozulur. Alnı ne kadar kuru, ateş gibi, gözlerinin altı mosmor... Ama şu yumurta biçimli yüz, şu parlak saçlar ne hoş, ne...' "

Aceyleyle ayırdı gözlerini, karşısında yardıma muhtaç, mutsuz, bitkin bir kadından başka bir varlık görme düşüncesinden korkmuş gibi aceyleyle uzaklaştı. Ah, ne kadar alçak, iğrençtir şu insanoğlu! Tekrar köşesine döndü. Elleriyle yüzünü kapadı, hayale, anılara daldı... Umutlar yeniden canlandı içinde.

"Ah, o kadar yorgunum ki, çok yorgunum, çok!" Marya Şatova'nın, zayıf, hastalıklı sesi çınlıyordu kulaklarında. 'Tanrım! Onu bırakamazdım bu halde, üstelik elinde topu topu seksen kopeği var. Küçücük, eski para çantasının içini gösterdi! İş aramaya gelmiş, işten ne anlar? Aslında hepsi de hayatı tozpembe gören birer çocuk gibidir, kendi yarattıkları bir masal dünyaları vardır. Rusya onların masal ülkelerine benzemediği için kızıyor zavallı! Ah, zavallılar, ah, masumlar... Ama gerçekten de soğuk burası...'

Marya Şatova'nın soğuktan şikayet ettiğini, sobayı yakmak için ona söz verdiğini hatırladı. 'Odun getirmesine getirebilirim,

ama uyandırmısam bari onu. Dikkat edersem uyanmaz. Peki ne yapmalı? Kalkınca bir şey yemek ister belki... Neyse, sonra düşünürüz bunu, Kirilov, sabaha kadar ayakta nasıl olsa. Üzerine bir şey örtsem zavallının, ne kadar da derin uyuyor. Ama üşüyordur mutlaka, ah, üşüyordur!

Bir kere daha yaklaştı yanına. Entarisinin eteği yukarı kaymış, sağ bacağı dizine kadar görünüyordu. Aniden arkasını döndü, korku içinde sırtından kalın paltosunu çıkardı, çıplak bacağa bakmamaya çalışarak Marya Şatova'nın üzerine örttü; kendisi eski bir ceketle kalmıştı.

Odunları yakmak, parmak uçlarına basarak odanın içinde bir aşağı, bir yukarı dolaşmak, ona bakmak, köşede hayal kurmak, sonra tekrar bakmak uzun zaman aldı. İki üç saat geçmişti aradan. Bu arada Verhovenski ile Liputin, Kirilov'u ziyarete gitmişti. En sonunda köşede uyuyakaldı. Marya Şatova, hafifçe inledi. Uyanmış, onu çağırıyordu, suçlu gibi fırladı yerinden Şatov.

"Marie! Dalmışım bir an... Ah, ne kötü bir insanım, Marie!"

Marya Şatova, nerede olduğunu bilmiyormuş gibi şaşkın şaşkın bakındı, sonra öfke ve nefretle köpürdü:

"Yatağınızı aldım elinizden, yorgunluktan kendimi bilmeden uyuyakalmışım. Neden uyandırmadınız beni? Size yük olmak niyetinde olduğumu ne cesaretle düşünebildiniz?"

"Nasıl uyandırabilirdim seni, Marie?!"

"Uyandırabilirdiniz, mecburdunuz buna! Başka bir yatağınız yok, değil mi, bir tane var, onu da ben işgal ettim. Beni böylesine bir duruma sokmaya hakkınız yok! Sizin iyiliklerinize ihtiyacım mı var sandınız yoksa? Hemen gelin yatın yatağınıza lütfen, ben köşede, sandalyelerin üzerinde yatarım..."

"Marya, o kadar sandalye yok, yere serilecek bir şey bile yok."

"Öyleyse ben de çıplak yerde yatarım. Yoksa orada sizin yatmanız gerekecek. Olmaz. Ben yatacağım, hemen, şimdi."

Ayağa kalktı, yürümek istedi ama dayanılmaz bir ağrı bir anda tüm gücünü, kararlılığını aldı ve acı bir iniltiyle yeniden yatağa yığıldı. Şatov koşarak geldi, ama Marya yüzünü yastığa gömerek Şatov'un elini yakaladı ve var gücüyle sıktı. Bir dakika kadar öylece kaldılar.

“Marie, yavrucuğum, istersen, tanıdığım bir doktor var burada... Frentsel... Koşup çağırabilirim.”

“Saçma!”

“Neden saçma olsun? Söylesene Marie, neren ağrıyor? Sıcak lapa koysak... Karnına mesela... Doktor olmadan da yapabilirim bunu... Ya da hardal yakısı.”

Marya Şatova başını kaldırıp karşısındaki adama tuhaf tuhaf bakarak, “Ne biçim bir şey bu?” diye sordu.

Şatov anlamamıştı. “Hangisi Marie?” dedi. “Tam olarak ne sorduğunu anlayamadım. Ah, Tanrım, aklımı kaçıracak gibi oluyorum, hiçbir şey anlayamadığım için bağışla beni Marie.”

Marya, acı acı gülümsedi:

“Eh, bırakın, anlamasanız da olur. Zaten anlasanız komik olurdu... Bir şey anlatın bana. Odanın içinde dolaşarak anlatın. Yanımda durmayın, bana da bakmayın, bunu özellikle, yüzlerce kez rica ediyorum sizden!”

Şatov, önüne bakarak odanın içinde dolaşmaya başladı, ona bakmamak için gayret ediyordu.

“Yalvarırım, kızma Marie, şurada, yakında, biraz salam var, çay da fena değil... O kadar az yedin ki...”

Kadın tiksindir gibi öfkeyle salladı kolunu. Şatov, umutsuzluk içinde sustu.

“Bakın, bir ciltevi açmayı düşünüyorum burada. Bu kentte yaşıyorsunuz, ne dersiniz, tutar mı?”

“Ah, Marie, kitap okumazlar bu kentte, kitap da yok zaten. Kim kalkıp kitabını ciltletecek?”

“Kim ‘kim’?”

“Buranın okuyucusunu kastediyorum Marie.”

“Biraz açık konuşun, ‘kim’ ama kimden söz ettiğiniz belli değil. Kendinizi yanlış ifade ediyorsunuz.”

“Dilin ruhunda var bu, Marie.” diye mırıldandı Şatov.

“Of, yeter, ağzınızdan da düşmez bu ruh sözcüğü, canımı sıktınız artık. Buranın okuyucusu neden ciltletmezmiş kitaplarını?”

“Çünkü kitabı okumakla ciltletmek birbirinden çok farklı iki aşamadır. İnsanoğlu önce yavaş yavaş okumaya alışır, bu yüz-yıllarca sürebilir; ama kitabı önemsiz, ciddi olmayan bir eşya olarak gördüğü için sağa sola savurur, üzerine basar. Ciltletmek ise kitaba duyulan saygıyı gösterir, kişinin yalnızca okumakla kalmayıp, bunu ciddi bir iş olarak da gördüğünün işaretidir. Bu aşamaya henüz erişmedi Rusya. Avrupa uzun zamandan beri ciltletiyor kitaplarını.”

“Çok iddialı bir söz bu, üç sene evvelini hatırlatıyor bana. O zamanlar, bazen çok akıllıca sözler söylerdiniz.”

Bunu söylerken, ses tonu önceki gibi kaprisli ve her şeyden tiksiniyormuş gibiydi.

Duygulu bir tavırla ona döndü Şatov:

“Marie, Marie, ah Marie! Bu üç senede köprünün altından çok sular aktı! Artık eski inançlarıma bağlı değilim diye beni hor görmeye başladığını duydum. Bazıları değişti, doğru. Hayata karşı çıkanları, kişisel özgürlüklerden korkan, içi geçmiş liberalleri, düşünce uşaklarını, kişiliğin, özgürlüğün düşmanlarını, ölmüş, çürümüş bir dünyanın savunuculuğunu yapanları reddediyorum artık! Her yerde alçaklar, alçaklar, yine alçaklar!”

Hastalıklı bir sesle, kesik kesik konuşarak, “Evet,” dedi Marya, “çok alçak var.” Başını yastığa koymuş, yorgun, ama parlayan gözlerle tavana bakıyordu. Hareketsizce, kıpırdamaktan korkuyormuş gibi, karyolanın üzerinde uzanmıştı. Yüzü solgun, dudakları kuru ve çatlıktı.

“Sen de mi böyle düşünüyorsun?” diye sesini yükselterek sordu Şatov.

Başını hayır anlamında sallayacak oldu Marya, ama biraz önceki nöbet yine geldi birden. Yüzünü yastığa gömdü, korkuyla yanına koşan Şatov’un elini var gücüyle, acıtıncaya kadar sıktı.

“Marie, Marie! Durumun ciddi olabilir...”

Marya, yüzünü tavana çevirerek, “Susun...” dedi. “İstemiyorum, istemiyorum. İçiniz sızlayarak bakmayın bana! Dolaşın odanın içinde, bir şeyler anlatın, konuşun...”

Şatov, ne söyleyeceğini, ne yapacağını tamamen şaşırmış gibi, bir şeyler mırıldanmaya başladı.

Marya sabırsızlıkla kesti sözünü:

“Burada ne iş yapıyorsunuz?”

“Bir tüccarın yazıhanesine gidip geliyorum. İsteseydim burada da iyi para kazanabilirdim.”

“Böylesi daha iyi olurdu sizin için...”

“Ah, aklına kötü bir şey gelmesin Marie, laf olsun diye söyledim...”

“Daha başka ne yapıyorsunuz? Ne vaazlar veriyorsunuz? Öyle ya, bir şeyler öğretmeden duramazsınız siz, karakteriniz böyle!”

“Tanrı’yı anlatıyorum Marie.”

“Kendinizin de inanmadığı Tanrı’yı... Hiçbir zaman anlayamadım bu düşünceyi.”

“Bunları başka zaman konuşalım, Marie”

“Şu Marya Timofeyevna neyin nesi oluyor?”

“Bunu da sonraya bırakalım, Marie.”

“Bana ne zaman ne yapacağımı söyleyemezsiniz. Bu kızcağızın ölümü bir cinayet olabilir mi... Onların işlediği bir cinayet?”

Şatov dişlerini gıcırdattı. “Kesinlikle.”

Marie, birdenbire başını kaldırdı ve heyecanla haykırdı:

“Bana bu olaydan bir daha söz etmeyin, hiçbir zaman söz etmeyin, hiçbir zaman!”

Acı veren nöbet tekrar geldi ve yatağa attı kendini. Üçüncü defadır oluyordu bu, ama bu sefer daha yüksek sesle inliyordu. Bağırıyor, kendini yerden yere vuruyor, karşısında duran Şatov’u yumrukluyordu.

“Ah pis herif! Ah mendebur herif!”

“Marie, ne istersen... Yapacağım, sana bakmadan odada dolaşıp bir şeyler anlatacağım.”

“Başladığını görmüyor musunuz yoksa?”

“Ne başladı Marie?”

“Ne bileyim! Bir şeyden anladığım var mı?.. Ah, lanetlenmiş! Şimdiden lanetlenmiş!”

“Marie, neyin başladığını söylesen... O zaman ben... Söylemezsen nasıl anlayabilirim?”

“Hayalperest, işe yaramaz bir gevezesiniz siz. Ah, lanet, her şeye lanet olsun!”

“Marie! Marie!”

Şatov, ciddi ciddi onun aklını yitirmek üzere olduğuna inanıyordu.

Marya, korkunç, yüzünü bulutlandıran bir öfkeyle baktı ona. “Doğum sancısı çektiğimi görmüyor musunuz yoksa? Lanet olsun bu çocuğa, lanet!”

Sonunda durumu anlayan Şatov, “Marie,” diye haykırdı, “Marie... Neden daha önce söylemedin?” Aniden kesin bir kararlılıkla yürüdü, kasketini kaptı.

“Buraya gelirken nereden bilebilirdim? Gelir miydim size yoksa? On gün daha var dediler! Nereye gidiyorsunuz, nereye, sakın!”

“Ebe çağırmaya! Tabancamı satacağım. Para bulmam gerek, şimdi en önemli şey bu.”

“Sakın bunu yapmayın, ebe istemiyorum, yaşlı bir kadın, bir mahalle ebesi bulun, çantamda seksen kopek var... Köylerde yalnız başına doğuruyor kadınlar... Geberirsem de gebereyim, daha iyi...”

“Ebe de bulacağım, yaşlı kadın da. Ama nasıl, nasıl yalnız bırakacağım seni şimdi Marie?”

Çektiği acıya rağmen, onun şimdi yalnız kalmasının, sonradan çaresiz kalmasından daha iyi olduğunu düşünerek, inlemesine, öfkeli bağırımlarına aldırmadan, bacaklarına güvenerek merdivenden aşağı indi.

III

Önce Kirilov’a gitti. Saat, gece yarısı, birdi. Odanın ortasında ayakta duruyordu Kirilov.

“Kirilov, karım doğuruyor.”

“Nasıl doğuruyor?!”

“Basbayağı doğuruyor işte, çocuk doğuruyor.”

“Yanılmıyorsunuz ya?”

“Ah, hayır hayır, sancısı var!.. Hemen şimdi, yaşlı bir ebe kadın çağırmak gerek... Bu saatte bulabilir miyiz? Tanıdığınız çok yaşlı bir kadın vardı sizin...”

Kirilov dalgın dalgın, “Çok yazık ki doğurmayı bilmiyorum,” dedi, “yani doğurmayı değil de, doğurtmayı... Yani... Hayır, anlatamayacağım.”

“Yani doğum yapan bir kadına yardım etmek elimden gelmez demek istiyorsunuz. Ben sizden böyle bir şey istemiyorum zaten. Yaşlı bir kadın, bir ebe istiyorum, bir hastabakıcı, hizmetçi!”

“Yaşlı kadın bulacağım, yalnız hemen şimdi değil. İsterseniz şeyin yerine ben...”

“O olmaz, hemen Virginskaya’ya, ebeye gidiyorum ben.”

“Cadalo!”

“Ah, evet, Kirilov, evet, ama yine de hepsinden iyidir o! Ah, evet, biliyorum böylesine büyük bir gizemin -yeni bir varlığın ortaya çıkması- sevinç ve saygı içinde değil, can sıkıcı, iğrenç, bir şekilde olacak!.. O, çocuğu şimdiden lanetliyor!”

“İsterseniz ben deneyebilirim.”

“Hayır, hayır, ben yokken -ah, getireceğim Virginskaya’yı- ara sıra benim merdivenin dibine gidip sessizce dinleyin, ama sakın girmeyin yanına, korkutursunuz onu, ne olursa olsun, girmeyin, yalnızca dinleyin, o kadar... Ancak çok mecbur kalırsanız girin.”

“Anlıyorum. Bir ruble daha var orada. Alın. Yarın bir tavuk alacaktım, vazgeçtim. Çabuk koşun, elinizden geldiğince hızlı koşun. Semaver bütün gece hazır olacak.”

Pyotr Stepanoviç ile arkadaşlarının, yani *bizimkilerin*, Şatov için kurdukları planlardan haberi yoktu Kirilov’un. Başında dolaşan tehlikeden eskiden de haberi yoktu, sadece, ‘o insanlarla’ ilgili eski bazı hesapları olduğunu biliyordu. Gerçi Avrupa’da kendisine verilen emirlerle (zaten önemsiz şeylerdi bunlar) bu işe biraz olsun karışmıştı ama son zamanlarda bütün görevlerini, her şeyi bırakmış, kendisini her türlü işten -en başta da dava ile ilgili olan işlerden- bütünüyle geri çekmiş, olayların dışında yaşamaya başlamıştı. Pyotr Stepanoviç toplantıda Liputin’i, gerektiğinde Kirilov’un ‘Şatov işini’ üzerine alacağına ikna etmek için onun evine çağırmıştı, ama Kirilov’la konuşurken Şatov’un ismini ağzına almadığı gibi ima bile etmemişti (bunu akılsızca buluyor ya da Kirilov’a güvenemiyor olmalıydı). Ertesi güne, her şeyin olup bittiği, Kirilov için ise ‘artık hiçbir şeyin önemi olmayacağı’ zamana bırakmıştı bunu. Söz verdiği halde, Pyotr Stepanoviç’in Şatov’un adını ağzına almadığının Liputin de farkındaydı ama buna itiraz etmek için fazlasıyla heyecanlıydı.

Şatov, tabana kuvvet koşarak Muravinaya Sokağı'na daldı. Uzak olduğu için içinden ona lanet okuyor, yol hiç bitmeyecek sanıyordu.

Virginski'nin kapısını uzun süre çalması gerekti. Evdekiler çoktan uyumuştı. Ama Şatov, ayıp olacakmış, olmayacakmış düşünmeden, var gücüyle vuruyordu kapıya. Avludaki zincirle bağlı köpek, zinciri gerilene dek koştu, öfkeli öfkeli havlamaya başladı. Sokağın öteki köpekleri de katılınca, bir yaygaradır koptu.

Sonunda Virginski'nin yumuşak sesi duyuldu pencereden: "Neden vuruyorsunuz kapıya, ne istiyorsunuz?" Panjur ve pencerenin kanadı açıldı.

Virginski'nin yaşlı kız kardeşinin cırlak sesi duyuldu:

"Kim var orada, kim bu serseri?"

"Benim, Şatov, karım döndü, doğurmak üzere..."

"Doğuracaksa doğursun, bas git buradan!"

"Arina Prohorovna için geldim, onu almadan gitmem!"

"Her çağırana gitmez o... Geceleri şartlar değişir... Makeşeva'ya gidin, gürültü yapayım da demeyin!" Öfkeli kadının sesi gecenin sessizliğinde çınlatıyordu ıssız sokağı. Virginski'nin onu susturmaya çalıştığı duyuluyor, ama yaşlı kadın geri itiyor, pencereden çekilmeye yanaşmıyordu.

Şatov, bağırarak tekrar etti:

"Arina Prohorovna'yı almadan gitmem!"

Virginski, sonunda kadını zorla içeri aldıktan sonra seslendi: "Bekleyin, bekleyin biraz! Rica ederim, beş dakika bekleyin Şatov, uyandıracağım Arina Prohorovna'yı, lütfen vurmayın artık, bağırmayın da... Of, ne korkunç şeyler bütün bunlar!"

Bir türlü bitmek bilmeyen beş dakikanın sonunda Arina Prohorovna göründü.

Pencereden sesi işitildi:

“Karınız mı geldi?”

Şatov şaşırmıştı, hiç de öfke yoktu bu seste, sadece emreder gibi çıkıyordu, ama Arina Prohorovna başka türlü konuşamazdı zaten.

“Evet, karım geldi, doğurmak üzere şimdi.”

“Marya İgnatyevna mı?”

“Evet, Marya İgnatyevna. Başka kim olabilir ki!”

Bir sessizlik oldu. Şatov bekliyordu. İçeride fısıltıyla konuşuyorlardı.

Madame Virginskaya yine sordu:

“Geleli çok oluyor mu?”

“Bu akşam saat sekizde geldi. Lütfen biraz çabuk olun.”

Yine fısıldaştılar, bir karara varmaya çalışıyorlardı sanki.

“Bana bakın, yanılmıyorsunuz ya? Kendisi mi yolladı sizi bana?”

“Hayır, o yollamadı, masraf olmasın diye herhangi bir kadın istiyor, ama siz merak etmeyin, ücretinizi ben ödeyeceğim.”

“Pekâlâ, ödeseniz de ödemeseniz de geliyorum. Gerçi belki hatırlamıyordur beni ya, çok değer veririm Marya İgnatyevna’nın başına buyruk bir kadın olmasına. Gerekli her şey var mı?”

“Hiçbir şeyimiz yok, ama olacak, olacak her şey, olacak...”

Şatov, Lyamşin’in evine doğru yürürken şöyle düşünüyordu: ‘Bu adamların da duyguları varmış demek ki! İnsan ve onun sahip olduğu inançlar... İki farklı şeymiş meğer! Belki de suçluyum onlara karşı!.. Herkes suçlu, herkes... Herkes inansaydı böyle olduğuna!..’

Lyamşin’in penceresinin panjuruna uzun uzun vurması gerekmedi. Şaşılacak şey, hemen açtı pencereyi. Yatağından, üşütme tehlikesini göze alarak yalınayak ve üzerinde bir atlele fırlamıştı. Oysa çok kuruntuluydu, sağlığının üzerine titrerdi daima. Ne

var ki, böylesine acele etmesinin, duyarlı olmasının özel bir nedeni vardı: *Bizimkilerin* toplantısının onda yarattığı heyecan yüzünden akşamdan beri korku içindeydi Lyamşin, bu saate kadar da uyuyamamıştı. Çağrılmayan, hatta hiç istenmeyen bazı kimselerin onu ziyarete geleceklerini görür gibi oluyordu hep. Canını en çok sıkan, Şatov'un onları ele vereceği haberiydi... Özellikle yapılmış gibi tam o anda, hızlı hızlı pencereye vurmaya başlamışlardı birden!

Karşısında Şatov'u görünce öyle korktu ki hemen hızla kapadı panjuru, yatağına koştu. Şatov panjurları çılgın gibi yumrukla-maya, bağırmaya başlamıştı.

Şatov'un yalnız geldiğini anlayan Lyamşin, aradan iki dakika geçtikten sonra panjuru yeniden açmaya karar verebildi; öfkeyle ama korkudan titreyerek, "Gecenin bu saatinde nasıl vuruyorsunuz pencereye?" diye bağırdı.

"Tabancayı alın, on beş ruble verin."

"Sarhoş musunuz siz? Bu yaptığınız haydutluk, üşüyeceğim. Durun, omzuma bir battaniye alayım."

"On beş rubleyi hemen şimdi verin. Vermezseniz sabaha kadar pencerenizi yumruklayıp bağırıp çağıracağım, kıracağım panjurlarınızı."

"Ben de yardım çağırırım, götürüp deliğe tıkarlar sizi."

"Benim ağzım yok mu? Ben çağıramam mı bekçiyi? Kim daha çok korkar bekçiden, siz mi, ben mi?"

"Demek böyle bir alçaklığı yapabilirsiniz? Neyi ima ettiğinizi biliyorum... Durun, durun, Tanrı aşkına vurmayın! İnsaf edin, gece vakti parayı nasıl bulabilirim? Peki ama sarhoş olmadığınıza göre, parayı ne yapacaksınız?"

"Karım döndü. On rubleyi size bıraktım, bir kere bile ateş etmedim, alın tabancanızı, hemen şimdi alın."

Lyamşin ürkekçe uzattı kolunu pencereden, tabancayı aldı, bir an durdu, sonra birden başını dışarı uzattı, kendinde değilmiş gibi, sırtında soğuk bir ürpertiyle, “Yalan söylüyorsunuz,” diye kekeledi, “karınızın falan geldiği yok... Paraya... Paraya düpedüz kaçmak için ihtiyacınız var.”

“Siz delisiniz, nereye kaçabilirim? Sizin Pyotr Verhovenski’niz varsın kaçsın, ben buradayım. Şimdi ebe Virginskaya’nın yanındaydım, gelmeyi hemen kabul etti. Bulun bir yerden. Karım sancı çekiyor; para lazım, çabuk olun!”

Pratik zekâlı Lyamşin’in kafasının içinde bir sürü düşünce vardı, ama korku, sağlıklı düşünmesine engel oluyordu hâlâ.

“Nasıl olur... Karınız yanınızda değildi ki?”

“Böyle sorular için kafanızı parçalayabilirim.”

“Ah, Tanrım, affedersiniz, anlıyorum, şaşırdım biraz da... Ama anlıyorum, anlıyorum. Ama... Ama, Arina Prohorovna gerçekten geliyor mu? Size gittiğini söylediniz şimdi, değil mi? Bunun yalan olduğunu siz de biliyorsunuz. Yalan söylüyorsunuz, görüyorsunuz ya...”

“Şimdi karımın yanındadır mutlaka, bekletmeyin beni, aptalsanız suç bende mi?”

“Yalan, aptal değilim ben. Kusura bakmayın, aklım almıyor bunu türlü...”

Ne yapacağını bilemez bir halde, yine panjurları kapayacak oldu, ama Şatov öyle bağırmaya başladı ki, aceleyle yeniden uzattı başını.

“Ama düpedüz meskene tecavüz değil mi bu? Ne istiyorsunuz benden? Ne? Açık söyleyin. Hem de gecenin bu saatinde!”

“On beş rublemi istiyorum, kaskafa!”

“Ama belki ben geri almak istemiyorum tabancayı. Hakkınız yok beni zorlamaya. Tabancayı satın aldınız, her şey bitti artık, hiçbir

hakkınız yok. Gece gece bu parayı dünyada veremem. Nereden bulayım on beş rubleyi?”

“Senin her zaman paran vardır. On rublesini bıraktım sana, tefecinin biri olduğunu herkes bilir.”

“Ertesi gün gelin, duydunuz mu, ertesi gün öğleyin tam saat on ikide gelin, o zaman hepsini veririm, hepsini, tamam mı?”

Şatov, üçüncü kez pencereye gürültüyle vurmaya başladı:

“Bari on ruble ver, yarın sabah erkenden de beş rubleyi verirsin.”

“Hayır, ertesi gün sabah olur, yarın veremem. İyisi mi gelmeyin, boşuna yorulmayın.”

“Ver on rubleyi, seni gidi alçak...”

“Neden bozuyorsunuz ağzınızı? Bekleyin biraz, ışık getireyim, camı kırdınız işte... Elâlemin penceresinin dibinde gece vakti kimler böyle küfreder? İşte!” Pencereden küçük bir kâğıt parçası uzattı.

Şatov kaptı kâğıdı. Beş rublelik bir kâğıt paraydı bu.

“Başka yok, kesseniz de yok, yarın öbür gün yirmi bile verebilirim, şimdi olup olacağı bu kadar.”

“Beklerim burada!” diye böğürmeye başladı Şatov.

“Alın, şunu da alın, bakın bunu da veriyorum ama bundan başka yok. Avazınız çıktığı kadar bağırırsanız, yine de başka vermeyeceğim, ne olursa olsun, vermeyeceğim, vermeyeceğim, vermeyeceğim!”

Aşırı derece heyecanlanmıştı, canı sıkındı, alnında boncuk boncuk terler vardı. Sonradan uzattığı iki kâğıt para, birer rubleydi. Şatov’da yedi ruble olmuştu şimdi.

“Hadi neyse, yarın tekrar geliyorum. Sekiz rubleyi hazırlamazsan pestilini çıkarırım Lyamşin.”

Çabuk çabuk, ‘Evde olmayacağım ki budala!’ diye geçirdi içinden Lyamşin.

Koşarak uzaklaşan Şatov'un arkasından öfkeyle bağırmaya başladı:

“Durun, durun! Dönün geri, durun. Doğru söyleyin, gerçekten de döndü mü size karınız?”

“Salak!” Şatov yere tükürüp, var hızıyla eve doğru koşmaya başladı.

V

Arina Prohorovna'nın toplantıda alınan karardan haberi olmadığını söylemeliyim. Virginski eve üzgün, bitkin gelmiş, alınan karardan karısına söz etme cesaretini gösterememişti, ama yine de dayanamamış, yarısını, -yani Verhovenski'nin Şatov'la ilgili, onları ele vermeye kesin kararlı olduğu haberini- anlatmış, ama bu habere pek inanmadığını da ilave etmişti. Arina Prohorovna'yı çok korkutmuştu bu. Şatov koşarak onu çağırmaya geldiğinde, önceki gece bir doğumda sabaha kadar uğraştığı için çok yorgun olduğu halde, hemen Şatov'un evine gitmesi bu sebeptendi. Arina Prohorovna, Şatov'un bir sünepe olduğunu ve ondan her türlü adiliğin beklenmediğini düşünürdü. Ama Marya İgnatyevna'nın gelişi durumu değiştirmişti. Şatov'un korkusu, yardım isterken takındığı tavır, yalvarışları, hainin duygularında bir değişme olduğunu gösteriyordu. Sırf ötekileri mahvetmek için, kendisini ele vermeye kararlı bir insan böyle davranmazdı. Kısacası, Arina Prohorovna, gidip her şeyi, bütün durumu kendi gözleriyle görmeye karar vermişti. Karısının bu kararı Virginski'yi pek sevindirdi. Üzerinden büyük bir yük kalkmıştı sanki! Bir umut bile doğmuştu içinde. Şatov'un ihanet edeceğine inanmıyor, Verhovenski'nin söylediklerinde çelişki olduğunu düşünüyordu.

Şatov yanılmamış, eve döndüğünde Arina Prohorovna'yı Marya'nın yanında bulmuştu. Arina Prohorovna önce, merdiven dibinde dikilen Kirilov'u oradan uzaklaştırmış, eskiden tanışmış olmalarına rağmen kendisini hatırlamayan Marya'ya kendini tanıtmıştı. Onu 'son derece kötü' bir ruh hali içinde,

yani öfkeli, sinirleri bozuk, 'yüreksiz ve umutsuz' bulmuş, beş dakika geçmeden tüm direnişini kırmıştı.

Şatov içeri girdiğinde, "Neden pahalı ebe istemediğinizi söyleyip duruyorsunuz?" diyordu, "Şu andaki durumunuzdan kaynaklanıyor bu. Doğumunuzu basit bir yaşlı kadının ya da mahalle ebesinin yaptırması halinde kurtulma şansınız yüzde elli olur, hem pahalı bir ebeden bile daha pahalıya gelecektir size, çekeceğiniz sıkıntı da cabası. Benim pahalı ebe olduğumu nereden biliyorsunuz? Sonra ödersiniz ücretimi, fazla para istemeyeceğim sizden. Sonucun iyi olacağına da garanti veriyorum. Benim elimde ölmezsiniz, böylelerini çok gördüm ben. Çocuğu da hemen yarın yetimler yuvasına yollarım, sonra da köyde okula gider, bu iş de böylece kapanmış olur. Bu arada siz, sağlığınıza kavuşur, iyi bir işe başlar, masraflarınızı da Şatov'a ödersiniz..."

"Olmaz... Ona yük olmaya hakkım yok."

"Mantıklı, yurttaşça duygular bunlar, ama inanın ki, Şatov hayallerinden vazgeçip sağduyu sahibi bir insan olmaya biraz olsun yanaşırsa, hiçbir şey kaybetmeyecektir. Budalalık edip ortalığı velveleye vermesin yeter. Onu zapt etmeli, yoksa sabaha kadar kentteki doktorların hepsini dikecek ayağa. Bizim sokakta köpeklerin hepsini ayaklandırdı zaten. Doktor falan gerekmez, garanti verdiğimi söyledim. Bir yaşlı kadın olsa fena olmazdı hani, yardım ederdi bana, ucuza gelir yaşlı kadınlar. Şatov bile işe yarayabilir, elinden geleni yapsın yeter. Elleri, ayakları var, duygularınızı incitmeden eczaneye koşabilir? O getirmedi mi sizi bu duruma sanki? Mürebbiye olarak yanında çalıştığınızı aileden, sizinle evlenmek istediği için bencillik ederek araya tatsızlık sokup ayrılmanıza o sebep olmadı mı? Duyduk hepsini... Sersemlemiş gibi koştı bana, bütün sokağı ayağa kaldırdı. Kimseye musallat olmam ben, sırf sizi düşünerek, sizin için geldim. Aynı davanın insanları birbirine yardım etmeli neticede. Daha evden çıkmadan söyledim bunu Şatov'a. Benim burada fazlalık olduğumu düşünüyorsanız, giderim."

Ayağa bile kalkmıştı Arina Prohorovna.

Marie öylesine çaresiz, öylesine ıstırap çekiyor, olacıklardan öylesine korkuyordu ki, onu göndermeye cesaret edemedi. Ama nefret etmeye başlamıştı bu kadından. Ne var ki, acemi bir ebe- nin elinde ölme korkusu nefretini yenmişti. Bu yüzden, Şatov'a karşı daha bir ters, daha bir acımasız davranmaya başlamıştı. Sonunda tersliği o dereceye vardırdı ki, Şatov'un ona bakmasına izin vermemekle kalmadı, yüzünü ona dönmesini bile yasakladı. Sancılar ağırlaşıyor, lanet okumalar, hatta küfürler gittikçe daha öfkeli oluyordu.

"Pekâlâ, dışarı yollarız onu." diye kesti Arina Prohorovna, "Sura- ratsız, korkutuyor sizi sadece, çarşaf gibi bembeyaz oldunuz! Amma da garip adam, ona ne oluyorsa?!"

Şatov cevap vermiyordu, cevap vermemeye kararlıydı.

"Böyle durumlarda akıllarını yitiren aptal babalar gördüm. Ama doğrusu, böyleleri hiç değilse..."

"Kesin artık ya da bırakın beni, gebereyim! Hiç konuşmayın, açmayın ağzınızı!" Bağırma- ya başladı Marya: "İstemiyorum, istemiyorum!"

"Siz de aklınızı kaybetmediyseniz ağzımı açmadan bu iş olmaz, konuşmak lazım. Böyle düşünüyorum ben. Söyler misiniz, bir şeyler hazırladınız mı? Cevap verin Şatov, onun, bunu düşünecek durumu yok."

"Ne lazım, onu söyleyin."

"Demek ki hiçbir şey hazır değil."

Gerekli şeyleri saydı. Doğrusunu söylemek gerekirse, en gerekli şeyleri istemekle yetinmişti. Şatov'un evinde olanlardan bazıları işe yarayabilirdi. Marie, anahtarını çıkardı, valizini açıp içinde bir şeyler araması için Şatov'a uzattı. Elleri titriyordu Şatov'un, kilidi açmak için biraz fazla uğraşmıştı. Marie öfkелendi, ama Arina Prohorovna, Şatov'un elinden anahtarı almak için yerinden

kalktığında, valizini onun açmasına asla razı olmadı, hüngür hüngür ağlayarak, valizi Şatov'un yalnız açmasında diretti.

Bazı şeyler için Kirilov'a gitmek gerekti, Şatov çıkmak üzereydi ki, bağırarak geri çağırdı onu Marie. Şatov merdiven başında dönüp, gerekli birkaç eşya için gittiğini, bir dakika sonra geleceğini söyleyince yatıştı.

Arina Prohorovna gülümsedi:

“Size yaranmak da çok zor doğrusu madam. Yüzünü duvara döndürüp size bakmasına izin vermiyor, sonra da bir dakikalığına yanınızdan ayrılınca ağlamaya başlıyorsunuz. Bu da bana onun... Tamam, tamam, kesiyorum, şakaydı zaten. Hadi hadi, bağırmayın artık, surat asmayın.”

“Öyle şeyler düşünmeye hakkı yok kimsenin.”

“Ya ya ya, size sıırıslıklam âşık olmasaydı, dili iki karış dışarıda sokaklarda koşmaz, kentteki bütün köpekleri ayağa kaldırmazdı. Bizim pencereyi de kırdı.”

VI

Şatov yanına girdiği zaman Kirilov, odanın içinde hâlâ bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu. Öylesine dalgındı ki, Şatov'un karısının geldiğini bile unutmuştu, dinliyor, hiçbir şey anlamıyordu.

Onu böylesine saran düşünceden bir an için sıyrılmış gibi her şeyi aniden hatırladı:

“Ah, evet, evet... Yaşlı kadın istemiştiniz benden... Kadın mı, yaşlı kadın mı? Durun. Bir kadın, hem de yaşlı bir kadın istemiştiniz, değil mi? Şimdi hatırladım, gittim, gelecek yaşlı kadın, ama şimdi değil. Yastığı alın. Daha ne istiyorsunuz? Evet... Bir dakika Şatov, içinizde sonsuz bir huzur olduğu zamanlar oluyor mu?”

“Geceleri uyumamaya artık bir son verin Kirilov.”

Kirilov, birden silkindi ve gariptir, çok daha düzgün bir dille konuşmaya başladı. Söylediklerini uzun zamandır düşündüğü, hatta belki yazdığı bile belliydi.

“Bazen, beş altı saniyeliğine içimi sonsuz bir huzurun doldurduğunu hissediyorum. Yeryüzündeki hayatla hiçbir ilgisi olmayan bir duygu bu... Öteki dünyayla ilgilidir demiyorum, bildiğimiz, yaşayan insanın hissedemeyeceği bir şey olduğunu söylemeye çalışıyorum. Bunu hissedebilmek için bedenlenmek ya da ölmek gerek. Açık seçik, itiraz kabul etmez bir duygu bu. Sanki bir anda tabiatla bir oluyorsun ve kendi kendine, ‘Evet,’ diyorsun, ‘gerçek budur işte.’ Tanrı evreni yaratırken her günün sonunda ‘evet, gerçek budur, bu iyidir,’ diyordu. Bu... Bu bir duygusallık hali değil, yalnızca sevinçtir. Hiçbir şeyi bağışlamıyorsunuz, bağışlayacağınız bir şey yok çünkü. Bu bir sevme anı da değildir sevgiden, aşktan da yüce bir şey bu! Bunun en korkunç yanı da, bu yoğun sevinç beş saniyeden uzun sürse ruhunuz dayanamayacak, kaybolmak zorunda kalacak. Bu beş saniyede bütün bir hayat yaşıyorum, her şeyimi veririm bu beş saniye karşılığında, değer çünkü. On saniye dayanabilmek için bedenlenmek lazım. İnsanoğlunun doğurmaya bir son vermesi gerektiği kanısındayım. Amaca erişilmişse, çocuklar niye, gelişme niye? İncil’de, hayata döndüğünde insanların artık doğurmayacağını, Tanrı’nın birer meleği olacağı yazıyor. Bir imadır bu. Karınız doğuruyor mu?”

“Sık sık mı geliyor bu hal size Kirilov?”

“Üç günde ya da haftada bir kere.”

“Sara nöbeti geliyor mu?”

“Hayır.”

“Gelecek demektir. Dikkat edin kendinize Kirilov. Sara nöbetlerinin genellikle böyle başladığını duymuştum. Nöbetlerden önceki bu duyguyu bir saralı, ayrıntılarıyla anlatmıştı bana. Anlattıkları sizinkiyle noktası noktasına aynıydı. Beş saniyeden fazlasına dayanılmaz diyordu o da. Muhammed’in ibriğini hatırlayın, atıyla cenneti dolaşıp dönünceye kadar boşalmamıştı içindeki su. Bu ibrik de aynı sizin beş saniyeniz gibi, içinizi dolduran

huzura benziyor. Muhammed saralıydı. Dikkat edin kendinize, Kirilov, saraya yakalanacaksınız!”

Hafifçe gülümsedi Kirilov:

“Zaman yok ki yakalanayım.”

VII

Gece geçti. Şatov’u birkaç kere dışarı yolladılar, bağırıp çağırdılar ona. Marie, öleceğinden korkmaya başlamıştı. “Mutlaka, mutlaka!” yaşamak istediğini, ölmek istemediğini söylüyordu bağıra bağıra. “Lazım değil, lazım değil!” diye tekrar ediyordu. Arina Prohorovna olmasaydı, durumu kötü olurdu, ama o yavaş yavaş, iyice avucunun içine almıştı hastasını. Marie çocuk gibi ebenin her sözünü yerine getiriyordu. Arina Prohorovna, yumuşaklığı bırakmış, sertleşmişti, işini de ustalıkla yürütüyordu. Ortalık aydınlanmaya başlamıştı. Bir ara Arina Prohorovna, Şatov’un sık sık koşarak merdiven başına çıkıp, dua ettiğini söyledi, sonra da gülmeye başladı. Onun bu gülümsemesi sonrasında, durumu düzelmiş gibi öfke ve alayla Marie de gülmeye başladı. Sonunda Şatov’u tamamen kovdular. Rutubetli, soğuk bir sabahtı. Dün Erkel geldiğinde olduğu gibi yine yüzünü duvara dönerek köşede durdu. Yaprak gibi titriyordu, düşünmek istemiyordu ama akli, tıpkı karışık bir rüyada olduğu gibi, bir yerden bir yere koşuyordu. Hayaller onu durmadan kendilerine çekiyor, sonra da çürümüş iplik gibi kopuveriyordu. Sonunda odadan gelen iniltilerin yerini korkunç, dayanılmaz, inanılmaz çığlıklar almıştı. Şatov, kulaklarını tıkamak istedi ama olmadı, yere diz çöküp bilinçsizce, “Marie, Marie!” diye tekrarlamaya başladı. İşte, en sonunda yeni bir çığlık duyuldu. Bu çığlıkla irkildi Şatov, hemen ayağa fırladı. Doğan çocuğun zayıf, titrek çığlığıydı bu. İstavroz çıkardı ve hemen odaya daldı. Arina Prohorovna’nın kollarında, küçücük elleri ve ayakları olan, kırmızı, buruş buruş bir şey, korku derecesinde umutsuz, hafif bir esintiyle havada kalıvermiş bir tüy gibi çırpınıp duruyordu. Ama bağırıyor, yaşamaya onun da hakkı olduğunu duyurmak istiyordu sanki... Marie yatakta

baygın gibi yatıyordu. Bir süre sonra gözlerini açıp tuhaf tuhaf Şatov'a baktı. Çok değişikti bu bakış ama Şatov bunu anlayacak durumda değildi henüz. Ama Marie'nin ona daha evvel hiç böyle bakmadığını biliyordu.

Marie hastalıklı bir sesle Arina Prohorovna'ya sordu: "Erkek mi? Erkek mi?"

Ebe, çocuğu kundaklarken, bağırarak, "Erkek!" diye cevap verdi.

Kundakladıktan sonra, karyolada bebeği aralarına koyacağı, enlemesine duran iki yastığı düzeltmek için onu bir dakikalığına Şatov'a verdi. Marie gizlice, Arina Prohorovna'dan korkuyormuş gibi başıyla işaret verdi Şatov'a. Şatov hemen anladı ve çocuğu yanına götürdü.

Marie gülümseyerek bitkin, "Ne... Güzel bir çocuk..." diye fısıldadı.

Mağrur Arina Prohorovna, Şatov'un yüzüne bakıp neşeyle gülümsedi:

"Uf, nasıl da bakıyor! Yüzüne bakın hele!"

Marie'nin çocuk için söylediği sözün etkisiyle yüzü aydınlanan Şatov, bön bön ebeye bakarak, "Neşelenin, Arina Prohorovna..." diye mırıldandı, "Büyük bir sevinç bu..."

Arina Prohorovna sağa sola koşup, ortalığı toplarken, neşeyle, "Büyük bir sevinç sizin için, ne demezsin..." dedi.

"Yeni bir varlığın yeryüzüne gelmesi, dünyadaki en esrarlı, tarifi en imkânsız olaydır. Ne yazık ki Arina Prohorovna, siz bunu anlayamıyorsunuz!"

Şatov karmakarışık, kesik kesik, mırıldanarak konuşuyordu. Sanki kafasının içinde bir düşünce serseri serseri dolaşıyor, onun isteği dışında, ruhundan dışarı dökülüyordu.

"İki kişi vardı önceden, sonra birden insan eli değmeden yaratılmış, yeni bir ruh, üçüncü bir insan geldi. Yeni bir düşünce,

yeni bir sevgi, insanı korkutuyor bile... Dünyada bundan yüce bir şey yoktur!”

Arina Prohorovna, yürekten, şen bir kahkaha attı:

“Amma da yaptınız! Canlı hücrenin gelişmesi sadece, hepsi bu, esrarı falan da yok bu işin. Bu hesaba göre sinekler de gizem dolu. Ama ne var bakın: Fazla doğurmamak lazım. Öyle yapın ki yeni doğan, bu dünyada bir fazlalık olmasın, sonra doğurun. Yarın öbür gün yetimler yuvasına götürürüm onu... Zaten böylesi daha iyi...”

Şatov gözlerini yere dikerek, kararlı bir sesle, “Yetimler yuvasına falan vermem ben onu, asla...” dedi.

“Evlat mı edineceksiniz onu?”

“Evladımdır zaten.”

“Tabii ki. Bir Şatov o, kanunen Şatov’dur. İnsanlığa büyük bir iyilik yaparmış gibi davranmanıza gerek yok. Pekâlâ, nasıl isterseniz öyle olsun, yalnız bakın ne diyeceğim (ortalığı toplamayı bitirmişti sonunda) artık gitsem iyi olacak. Öğleye doğru yine gelirim, akşam da uğrarım. Ama şimdi öteki hastalarım da uğramalıyım, çoktandır bekliyorlar beni. Bakın Şatov, birazdan yaşlı bir kadın gelecek, bu işlerden anlar ama siz yine de hastayı yalnız bırakmayın, başucunda oturun, belki ihtiyacı olur size. Marya İgnatyevna, artık kovmayacağı benzer sizi... Hadi, izninizle... Tamam tamam, kızmayın, şaka yapıyorum...”

Şatov onu dış kapıya kadar geçirdi. Kapıya yaklaştıklarında,

“Çok güldürdünüz beni,” dedi, “hatırladıkça güleceğim hep, para almayacağım sizden, uykuda aklıma gelse, yine gülerim. Sizin bu geceki haliniz kadar komik bir şey görmedim ömrümde.”

Son derece keyifli gitti. Şatov’un tavırlarından, konuşmalarından, onun ‘baba olmaya hazırlanan herifin teki’ olduğu gün gibi açıktı. Öteki hastasına gitmek için yolunu uzatma pahasına, bunu Virginski’ye söylemek için eve uğradı.

Şatov, odaya dönünce ürkek bir tavırla, “Uyumanın iyi olacağını söyledi Arina Prohorovna.” diye başladı. “Senin için biraz zor olacak gibi geliyor bana. Şuracıkta, pencerenin dibinde oturup bekleyeyim seni, ha ne dersin?”

Gidip kanepenin arkasındaki pencerenin dibinde oturdu, öyle ki Marie göremezdi onu. Ama aradan bir dakika geçmemişti ki Marie, onu yanına çağırdı. Öfkeli bir tavırla yastığını düzeltmesini rica etti. Şatov, yastığı düzeltmeye koyuldu. Marie, öfkeli öfkeli duvara bakıyordu.

“Olmadı, of, olmadı... Ne beceriksizsiniz!”

Bir daha düzeltti Şatov.

Marie, elinden geldiğince onun yüzüne bakmamaya çalışarak tuhaf bir sesle, “Bana doğru eğilin.” dedi birden.

Ürperdi Şatov, ama eğildi:

“Daha, daha... Olmadı... Daha gelin...” Sol kolunu birden Şatov’un boynuna doladı, ıslak bir öpücüğün sıcaklığını duydu Şatov alnında.

“Marie!”

Marya’nın dudakları titriyordu, ama kendine hâkim oldu, ağlamadı. Aceleyle doğruldu, gözlerinin içi şimşek şimşek çakıyordu, “Nikolay Stavrogin alçağın biri!” dedi.

Sonra kesilen bir fidan gibi güçsüz, yüzüstü yastığa düştü, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı, avucunun içindeki Şatov’un elini var gücüyle sıkıyordu.

Bu andan sonra onu yanından hiç uzaklaştırmadı, gelip başucunda oturmasını istedi. Konuşamıyor, ama gözlerini yüzünden ayırmıyor, sınırsız bir mutlulukla gülümsüyordu ona. Birden saf, küçük bir kız çocuğu oluvermişti sanki. Şatov’a gelince, küçük bir çocuk gibi bazen ağlıyor, bazen de bir şeyler söylüyordu. İkide bir Marya’nın ellerini öpüyordu. Marya, büyük bir haz duyarak, onu dinliyor, güçsüz eliyle saçlarını okşuyor, düzeltiyor,

seyrediyordu. Şatov ona Kirilov'dan, şimdi 'yeni baştan, ölünceye kadar' nasıl yaşamaya başlayacaklarından, Tanrı'nın varlığından söz ediyor, her şeyin çok güzel olduğunu söylüyordu... Heyecan içinde, mutlu, çocuğu aldılar yattığı yerden, ona bakmak için.

Şatov, onu kucğından havaya kaldırarak, "Marie," diye bağırdı, "eski saçmalıklara, yüz karasına, uyuşukluğa paydos artık, değil mi? Gel, bu yeni yolda üçümüz birden çalışıp didinelim, evet, evet!.. Ah, evet. İsmi ne koyacağız, Marie?"

Marie şaşkın şaşkın, "İsmi ne mi koyacağız?" dedi. Yüzünü derin bir hüznün ve tarif edilemez bir acı kaplamıştı birden.

Ellerini ovuşturdu, Şatov'un yüzüne siteyle baktı, yüzükoyun yastığa attı kendini.

Şatov üzgün bir korkuyla, "Marie, neyin var?" diye haykırdı.

"Siz de, siz de... Ah, hain!"

"Marie, affet beni, Marie... İsmi ne koyacağımızı sordum sadece..."

Marie gözyaşlarıyla ıslanmış, kızarmış yüzünü kaldırdı yastıktan.

"İvan, İvan koyacağız, yoksa başka, *korkunç* bir isim mi koyacağımızı sandınız?"

"Sakin ol Marie, sinirlerin çok bozuk!"

"Bunun sinirlerimin bozukluğuyla ilgisi yok. Kabalık yaptınız. Bahse girerim ki... O *korkunç* isim olmasını söyleseydim hemen onaylardınız, fark etmezsiniz bile! Ah, hainler, hepiniz, hepiniz aşağılık insanlarsınız!"

Tabii bir dakika sonra barıştılar. Şatov, onu biraz uyumaya razı etti. Uyudu Marie, ama Şatov'un elini bırakmadan. Sık sık uyanıyor, onun gideceğinden korkuyormuş gibi yüzüne bakıyor, yine dalıyordu.

Kirilov, yaşlı kadını yanlarına yolladı. Onunla birlikte Marya İgnatyevna için sıcak çay, yeni kızartılmış köfte, francalayla et

suyu da yollamıştı. Hasta iştahla içti et suyunu, yaşlı kadın da bu arada çocuğun kundağını değiştirdi.

Marie, Şatov'a da zorla bir köfte yedirtti.

Zaman geçiyordu. Şatov, sandalyede başını Marya'nın yastığına dayayarak uyuyakalmıştı. Sözünde duran Arina Prohorovna içeri girdiğinde böyle buldu onları. Neşeyle uyandırdıktan sonra, Marya'ya gerekli bazı şeyleri hatırlattı, çocuğa baktı, Şatov'a dışarı çıkmasını söyledi. Sonra 'eşleri' biraz hafifsemeyle, biraz kibirli bir tavırla kutlayarak yine neşeyle yanlarından ayrıldı.

Şatov uyandığında ortalık iyice kararmıştı. Aceleyle mumu yaktı, yaşlı kadına koştu ama merdivenin son basamaklarını iniyordu ki, sessiz adımlarla yukarı çıkan bir adam görünce şaşırды. Erkel'di bu.

Şatov alçak sesle, "Durun!" diye fısıldadı. Kolundan yakalayıp geri, avlu kapısına götürdü onu. "Burada bekleyin beni, şimdi geliyorum, sizi tamamen unutmuştum! Ah, tam da şimdi mi olacaktı bu..."

Öyle acele ediyordu ki, Kirilov'a bile haber vermedi, sadece yaşlı kadını dışarı çağırdı. Şatov, 'onu yalnız bırakmayı düşünebildiği' için öfkelenmiş, umutsuzluğa düştü Marie.

Şatov heyecanla, "Bu bir son olacak!" diye haykırdı. "Önümüzde artık yepyeni bir yol var, geçmiş olayları da bir daha hiç anmayacağız, hiç!"

Uzun süre dil döktükten sonra onu gitmesi gerektiğine ikna edebildi, saat tam dokuzda döneceğine söz vermişti; hararetle öptü onu, çocuğu da öptü, Erkel'in yanına koştu.

Skvoreşniki'de, Stavroginlerin koruluğunun şimdi çam ağaçları dikili olan, en ucundaki ıssız yere doğru yola koyuldular. Kendisine emanet edilen baskı makinesini Şatov, bir buçuk sene evvel oraya gömmüştü. Konaktan hiç görünmeyen, karanlık, ıssız bir köşeydi burası. Filipov'un evinden oraya varıncaya kadar üç buçuk, belki de dört verst yol yürümek gerekiyordu.

“Yaya mı gideceğiz yoksa? Bir araba tutayım bari.”

Erkel itiraf etti. “Çok rica ediyorum, araba tutmayın, bunun üzerinde özellikle durdular. Arabacı da neticede bir tanık.”

“Eh... Nasıl isterseniz öyle olsun! Benim için fark etmez, yeter ki bir an evvel bitsin bu iş, bitsin!”

Çabuk çabuk yürüyorlardı.

“Erkel, daha çocuksunuz!” diye haykırdı Şatov. “Hiç mutlu oldunuz mu siz?”

Erkel, “Belli ki şu anda siz çok mutlusunuz.” dedi merakla ona bakarak.

ALTINCI BÖLÜM

PEK SIKINTILI GECE

I

O gün Virginski, iki saat boyunca *bizimkileri* bir bir dolaşmak ve artık Şatov'un onları ele vermeyeceğini, çünkü karısının ona döndüğünü, çocuğu olduğunu, 'insan kalbini bildiği' için bunu kesinlikle söyleyebileceğini, artık onun tehlike teşkil etmeyeceğini söylemek için evden çıkmıştı. Ama Lyamşin ve Erkel dışında kimseyi bulamayınca üzüldü. Şaşılacak şey, Erkel sessizce gözlerinin içine bakarak onu dinlemiş, açık açık sorduğu, "Saat altıda orada olacak mısınız, olmayacak mısınız?" sorusuna, son derece içten gülümseyerek, "Olaçağım tabii." cevabını vermişti.

Lyamşin, yorganı başına çekmiş yatıyordu, hasta gibiydi. Odasına giren Virginski'den korktu, konuşmaya başlayınca da yorganın altından kollarını çıkarıp sallamaya, onu rahat bırakması için yalvarmaya başladı. Ama Şatov hakkında anlattıklarının hepsini dikkatle dinledi yine de. Ne var ki hiç kimsenin evde olmadığı haberine nedense pek şaşırdı. Lyamşin, Fedka'nın öldürüldüğünü biliyordu (Liputin'den duymuştu). Hızlıca, karmakarışık konuşarak bildiklerini anlattı; şaşıрма sırası bu kez Virginski'deydi. Onun "Bu durumda gitmeli mi, gitmemeli mi?" sorusuna karşılık Lyamşin, yine elini kolunu sallayarak, "Bir şey bilmediğini, yalnız kalmak istediğini" söyleyip yalvarmaya başladı.

Virginski, eve canı sıkın ve endişeli bir halde dönmüştü. Durumu ailesinden gizli tutmak da zor geliyordu ona. Her şeyi

karısına anlatmaya alışmıştı. O sırada aklında yepyeni bir düşünce parlamaya başlamasaydı, belki o da Lyamşin gibi yatağa düşerdi. Ama bu yeni düşünce ona güç vermişti. Üstelik zamanın gelmesini sabırsızlıkla beklemeye başladı, toplantı yerine gitmek için evden erken bile çıkmıştı.

Stavroginlerin büyük koruluğunda, karanlık, hüznün veren bir köşeydi burası. Görmek için sonra özellikle tekrar gittim oraya. O soğuk sonbahar akşamında kim bilir ne kadar da uğursuz ve hüznün vericiydi... Yüzyıllık kocaman kocaman çamlar karanlıkta belirsiz lekeler gibi görünüyordu. Zifiri karanlık vardı, Pyotr Stepanoviç, Liputin, sonra da Erkel fenerlerle geldiler. Neden, ne zaman yapıldığı bilinmeyen, kaya parçalarından oluşan garip bir mağara vardı burada. Mağaranın içindeki masa ve peykeler çoktan çürümüştü. Sağ tarafta iki yüz adım ötede, koruluğun üçüncü havuzu bitiyordu. Bu üç havuz, konaktan başlayarak, koruluğun bir, bir buçuk verst ilerisine kadar peş peşe uzanıyordu. Herhangi bir gürültünün, çığlığın, hatta silah sesinin, sahipleri tarafından terk edilen Stavroginlerin konağına kadar ulaşması mümkün değildi. Nikolay Vsevolodoviç'in dün kentten ayrılmasından, Aleksey Yegoroviç'in de kente gitmesinden sonra, koca evde dört beş kişi kalmıştı. Zaten hasta ve yaşlı olan bu insanlar, yardım isteyen bir inilti ya da bir çığlık duysa, korkmakla kalıp, sobanın arkasındaki sıcacık yataklarından inebilecek durumda değillerdi.

Altıyı yirmi geçe Şatov'u getirmeye giden Erkel dışında hemen hemen herkes toplanma yerine gelmişti. Pyotr Stepanoviç bu sefer geç kalmamış, Tolkaçenko ile gelmişti. Genelde yapmacık, küstah, kibirli biri olan Tolkaçenko, şimdi keyifsiz ve endişeliydi. Pyotr Stepanoviç'in yanından hiç ayrılmıyordu, ona son derece bağlanmış gibiydi. İkide bir kulağına heyecanla bir şeyler fısıldıyordu; ama Pyotr Stepanoviç ona hemen hiç cevap vermiyordu ya da ondan kurtulmak için yüzünü buruşturarak bir şeyler homurdanıyordu.

Şigaylov ile Virginski, Pyotr Stepanoviç'ten biraz evvel gelmişlerdi. O gelince derin bir sessizlik içinde yana çekildiler. Pyotr Stepanoviç feneri kaldırdı, kaba, hakâret dolu bir dikkatle yukarıdan aşağı süzdü onları. 'Konuşmak istiyorlar' diye geçirdi içinden.

"Lyamşin yok mu?" diye sordu Virginski'ye. "Hasta olduğunu kim söyledi?"

Lyamşin, bir ağacın arkasından çıkarak, "Buradayım." dedi. Kalın bir palto giymiş, boynuna yün bir atkı sarmıştı. Fenerle bile yüzü görünmüyordu.

"Demek sadece Liputin yok?"

Liputin de mağaradan sessizce çıktı. Pyotr Stepanoviç, yine kaldırdı feneri.

"Neden orada durdunuz, çıkmadınız dışarı?"

Liputin ne söylemek istediğini kendisi de pek bilemeden, "Sanırım hepimiz, istediğimiz mahalde... Bulunmakta... Özgürüz." diye mırıldandı.

Pyotr Stepanoviç, ilk kez yükseltti sesini (o ana kadar herkes fısıldayarak konuştuğu için hayli etkili olmuştu bu), "Baylar, sanırım artık boş yere gevezelik edecek vaktimiz kalmadığını biliyorsunuzdur. Dün her şey tekrar tekrar söylendi ama tavırlarınıza baktığımda bir şey söylemek isteyen birileri daha olduğunu görüyorum. Bir şey söyleyecek varsa, acele etsin. Zaman kalmadı, Erkel her an onu getirebilir..."

Nedense onayladı onu Tolkaçenko, "Kesinlikle getirir."

"Yanılmıyorsam önce makine teslim edilecek?" diye sordu Liputin, kendisi de neden bu soruyu yönelttiğini bilmiyormuş gibi.

Pyotr Stepanoviç, feneri onun yüzüne doğru kaldırdı. "Makineyi harcayacak değiliz herhalde. Ama dün kararlaştırdığımız gibi, makineyi aslında almayacağız... Sadece nereye gömülü olduğunu göstereceksin yeter, biz sonra çıkarırız onu. Şu mağaradan on adım ötede bir yerde olduğunu biliyorum ama... Aman Tanrım,

nasıl unuttunuz bunu Liputin? Sizin onu yalnız karşılamanızı kararlaştırmıştık, biz de sonradan çıkacaktık ortaya... Sormanız çok garip, yoksa iş olsun diye mi sordunuz?”

Liputin, canı sıkkın, susuyordu. Hepsi susuyordu. Rüzgâr çamların tepelerini sallıyordu.

Pyotr Stepanoviç, sabırsızlıkla bozdu sessizliği, “Baylar, umarım herkes görevini yapacaktır.” Virginski elini kolunu sallayarak, heyecanla, çabuk çabuk konuşmaya başladı: “Şatov’un karısının döndüğünü, bir çocuk doğurduğunu biliyorum. İnsan kalbini bildiğim için... Kesinlikle şunu söyleyebilirim ki, artık ele vermez bizi... Çünkü mutluluk içinde yüzüyor... Belki de hiçbir şey yapmak gerekmez bu durumda...”

Durdu. Soluğu kesilmişti.

Pyotr Stepanoviç, ona doğru yürüdü: “Bay Virginski, birdenbire mutlu olsanız, mutluluğunuzu yitirmeyi göze alarak, planladığınız -ihaneti değil, asla böyle bir şey demiyorum- tehlike dolu bir kahramanlığı erteler miydiniz?!”

Tüm bedeni titremeye başlayan Virginski, “Hayır, ertelemezdim!” dedi. “Asla ertelemezdim!”

“Alçak olmaktansa, yine mutsuz olmayı tercih ederdiniz, öyle değil mi?”

“Evet evet... Tamamen karşıyım buna... Su katılmamış bir alçak olmayı tercih ederdim... Yani hayır... Tam tersine, alçak olmaktansa mutsuz olmayı tercih ederdim.”

“O halde Şatov için bizleri ele vermek bir yurttaşlık görevidir, buna delil de her ne kadar suçlarının çoğu bağışlanacaksa da bunu yapmakla kendini bile bile tehlikeye atmasıdır. Böyle bir insan asla kararından vazgeçmez. Hiçbir mutluluk yenemez onu, bir gün sonra akli başına gelir, kendi kendine sitem ederek gider, yapar yapacağını. Üstelik, üç sene sonra karısının ona dönmesinde, Stavrogin’den peydahladığı çocuğu doğurmasında mutlu olunacak bir taraf da görmüyorum ben.”

Şigaylyov ısrarlı bir sesle atıldı:

“Ama bizi ele vermek istediğine dair bir kanıt da yok elimizde.”

“Benim var, benim!” diye haykırdı Pyotr Stepanoviç. “Ele verecektir bizi, bu konuşmalarınız da son derece budalaca oluyor baylar!”

Birden köpürdü Virginski:

“Bense,” dedi, “karşıyım buna... Bütün kalbimle karşıyım... Şunu istiyorum ki... Bakın ne istiyorum: Buraya gelince hepimiz birden karşısına çıkalım, soralım ona. Kuşkularımız doğruysa, namus sözü alalım ondan, bırakalım. Burada yargılayalım onu. Önce saklanıp sonra hep birden üzerine atılmaya karşıyım ben.”

“Davamızı namus sözüyle riske atmak, ahmaklığın daniskasıdır! Tanrı belanızı versin, ne budalaca düşünceler bunlar! Böyle mi davranıyorsunuz tehlike anında?!”

Virginski hep aynı şeyi söylüyordu:

“Karşıyım buna, karşıyım.”

“Bağırmayı kesin, ıslık sesini duymayacağız. Baylar, Şatov... Tüh, canınız cehenneme, ne aptalca şeyler bunlar! Şatov’un bir Slav-sever, yani kuş beyinli insanlardan biri olduğunu söylemiştim size... Ama bırakın, önemi yok bunların! Ne söyleyeceğimi şaşırtıyorum!.. Baylar, Şatov öfkeli, kin besleyen bir insan. İsteyerek ya da istemeyerek örgüte üye olduğu için son ana kadar, öfkeli bir kişi olarak ondan dava adına faydalanabileceğimizi umuyordum. Kesin emirlere rağmen, korudum onu, bağışladım... Hiç değmezken, yüzlerce kere bağışladım onu! Ama sonunda bizi ele vermeye kalkıştı. Ben söyleyeceğimi söyledim! Biriniz sıvışmayı denesin hele! Hiçbirinizin işi bırakmaya hakkı yok! İster öpüşün Şatov’la, ister koklaşın, benim için fark etmez, ama bir namus sözü uğruna davayı tehlikeye atma hakkınız yok! Domuz yavruları, hükümete satılmışlar yapar bunu!”

“Kim bu hükümete satılmışlar?” diye mırıldandı Liputin.

“Belki de siz. Sussanız iyi edersiniz, Liputin, aklınıza ne eserse söylüyorsunuz çünkü. Tehlike anında korkanların tümü satılmıştır, baylar! Son anda tabanları yağlayıp, ‘Affedin beni, her şeyi söyleyeceğim!’ diye bağıra bağıra kaçan ödlekler her zaman vardır. Ama şunu bilersiniz ki baylar, ele vererek affedilemezsiniz. Cezanızı ne kadar hafifletirlerse hafifletsinler, yine de her biriniz Sibiryayı boylarsınız. Üstelik öteki kılıçtan da kurtulamazsınız. Hükümetin kılıcından keskindir öteki...”

Pek öfkeliydi Pyotr Stepanoviç, söylememesi gereken sözler de söylemişti. Şigaylov, kararlı bir tavırla ona doğru üç adım attı.

Kendinden emin, ölçülü, başladı (hem sanırım, ayaklarının altındaki toprak kaysa bile, ses tonunu zorlamaz, ölçülü konuşmasının bir notasını bile değiştirmezdi):

“Dün akşamdan şu ana kadar düşündüm bu durum üzerinde. Her şeyi enine boyuna inceledikten sonra hazırlanan bu cinayetin, çok daha akıllı mantıklı işlere ayrılabilir değerli zamanın kaybından başka bir şey olmadığı; üstelik bunun, temiz yürekli sosyalistler yerine, basit düşünceli, genellikle politikacı insanların etkisi altında kalınarak tercih edilmiş, çözüme zarar verecek kötü bir yol olduğu sonucuna vardım. Buraya sırf hazırlanan bu cinayete karşı olduğumu söylemek, sonra da, neden bilmiyorum, tehlikeli dediğiniz şu zamandan sonra ayrılmak için geldim. Tehlikeden korktuğum ya da öpüşmeye hiç de hevesli olmadığım Şatov’a acıdığım için değil; bu işin programımla taban tabana zıt olması yüzünden gidiyorum... Sizi ele vermem ya da hükümetçe satın alınmam konusunda gönlünüz rahat olsun: Ele vermeyeceğim sizi.”

Dönüp yürüdü.

“Aman Tanrım!” diye haykırdı Pyotr Stepanoviç. “Onlarla karşılaşp Şatov’u uyaracak!” Tabancasını çıkardı. Tetiğin kurulmasından çıkan bir tık sesi duyuldu.

Şigaylov geri döndü:

“Şatov’la yolda karşılaşırsam belki de kendisiyle selamlaşırım, ama uyarılmayacağımdan emin olabilirsiniz.”

“Bunun hesabının sizden sorulacağını da biliyor musunuz Bay Fourier!?”

“Benim Fourier olmadığımı bilmenizi isterim. Beni bu akıllı havada gevezeyle karıştırmanız, el yazma defterim epeydir elinizde olmasına rağmen, onu okumadığınızı gösterir. İntikam almanıza gelince, şunu söyleyeyim ki boşuna kurdunuz tetiği. Şu anda hiçbir işinize yaramaz bu. Aynı şeyi yarın ya da öbür gün yapacak olsanız da, beni öldürmekle başınıza lüzumsuz dert almaktan başka bir kazancınız olmaz. Beni öldürürebilirsiniz, ama er geç yine de benim söylediğime geleceksiniz. Elveda.”

Tam bu anda iki yüz adım öteden bir ıslık sesi duyuldu. Havuzun bulunduğu yandan gelmişti ses. Dün konuşulduğu gibi, Liputin de ıslıkla cevap verdi hemen (bunun için, zayıf soluğuna güvenemediğinden, sabah pazardan, bir kopeğe kilden, bir çocuk düdüğü almıştı), içinde bir kuşku doğmasın diye Erkel, yolda bir ara Şatov’a, ıslıkla işaretleyeceklerini söylemişti.

Şigaylov inandırıcı bir sesle, “Merak etmeyin,” diye fısıldadı; “uzaklarından geçeceğim, görmeyecekler bile beni.”

Sonra yavaş yavaş, adımlarını çabuklaştırmadan eve yollandı.

Bu olayın nasıl geçtiği şimdi bütün ayrıntılarıyla biliniyor. Önce tam mağaranın önünde Liputin, Erkel’le Şatov’u karşıladı. Şatov selamlaşmadı onunla, elini de uzatmadı; ama aceleci bir sesle, çabuk çabuk konuşarak, “Kürek nerede, bir feneriniz de mi yok?” diye sordu. “Korkmayın, hiç kimsecikler yoktur buralarda, şimdi şurada top atılsa Skvoreşniki’de duyulmaz! Makine burada, işte tam burada...”

Gerçekten de mağaranın arka köşesinden ormana doğru on adım uzaklıktaki bir yere topuğuyla vurdu. Tam bu anda ağacın arkasında saklanan Tolkaçenko atıldı üzerine, Erkel ise arkadan, kollarından yakaladı onu. Liputin önden saldırdı. Üçü birden

bir anda yere yıktılar onu. Bu sırada Pyotr Stepanoviç elinde tabancasıyla geldi. Şatov'un bir an başını ondan yana çevirdiği, onu gördüğü, tanıdığı söyleniyor. Üç fener aydınlatıyordu sahneyi. Kısa, umutsuz bir çığlık attı birden Şatov, ama bağırmasına fırsat vermediler. Pyotr Stepanoviç dikkatlice, sert bir hareketle tabancayı alnına dayadı ve gözünü bile kırpmadan tetiği çekti. Patlama pek gürültülü olmamıştı, en azından Skvoreşniki'den duyulmamıştı. Ancak üç yüz adım uzaklaşan Şigaylov çığlığı da, tabanca sesini de duymuştu, ama sonra tanıklık ederken, geri dönmediğini, hatta durmadığını söyledi. Hemen ölmüştü Şatov.

Her şeyi Pyotr Stepanoviç yönetiyordu (soğukkanlı olduğunu hiç sanmıyorum). Çömeli aceleyle ama kararlı bir tavırla ölünün ceplerini aradı. Parası yoktu (para çantası Marya İgnatyevna'nın yastığının altında kalmıştı). Boş birkaç kâğıt buldu: Bir pusula, bir kitabın adı, bunca zaman cebinde neden kaldığı bilinmeyen, Avrupa'daki meyhanenin birine ödenen üç sene evveline ait bir hesap pusulası. Pyotr Stepanoviç kâğıtları cebine koydu. Birden ötekilerin toplanmış, cesedi seyrettiklerini, boş durduklarını görünce kabaca, öfkeyle söylenmeye başladı. İlk Tolkaçenko ile Erkel kendine geldi. Koşup, daha sabahtan mağaranın içinde hazırladıkları, her biri yirmi funt ağırlığında, sicimle sıkı sıkı bağladıkları iki taşı getirdiler. Cesedi en yakın (üçüncü) göle kadar taşıyıp suya atmak kararlaştırıldığı için, taşların birini ayaklarına, birini de boynuna bağlamaya koyuldular. Pyotr Stepanoviç yalnız başına bağlıyordu, Tolkaçenko ile Erkel ise sadece taşları tutuyor, sırayla ona veriyorlardı. Önce Erkel verdi, Pyotr Stepanoviç homurdanarak, küfrederek cesedin ayaklarını birbirine, sonra da bu taşla bağladı. Bu süre içinde Tolkaçenko istendiği anda hiç geciktirmeden verebilmek için saygılı bir tavırla öne eğilmiş, getirdiği taşı kucağında tutuyordu. Yükünü yere koymak aklından bile geçmemişti. Pyotr Stepanoviç iki taşı da bağladıktan sonra ötekilerin yüzüne bakmak için doğrulduğunda, aniden hiç beklenmeyen bir tuhaflık ve hepsini şaşırtan bir olay oldu.

Yukarıda da söylediğim gibi, Tolkaçenko ile Erkel'den başka hiç kimsenin bir şey yaptığı yoktu, hepsi bakıyordu. Gerçi Virginski de herkesle beraber atılmıştı Şatov'un üzerine, ama ona dokunmamıştı bile, kısıkvrak yakalanmasına da yardım etmemişti. Lyamşin ise tabancanın patlamasından sonra katılmıştı aralarına. Sonra, cesetle uğraştıkları on dakikalık süreçte kendilerini kaybetmiş gibiydiler. Bir yere toplaşmış, korkmaktan çok şaşırmışlardı. Liputin önde, cesedin tam önünde duruyordu. Virginski hemen onun arkasındaydı, omzunun üstünden değişik, yabancı bir merakla, daha iyi görebilmek için parmaklarının üzerinde yükselerek bakıyordu. Lyamşin ise Virginski'nin arkasında saklanıyor; arada bir ürkek ürkek bakıyor, sonra tekrar saklanıyordu. Pyotr Stepanoviç taşları bağlayıp doğrulduğunda Virginski'nin tüm bedeni titremeye başladı, birden ellerini birbirine vurarak acıklı bir sesle avazı çıktığı kadar bağırdı:

“Bu şekilde olmaz, hayır, olmaz!”

Bu geç kalmış haykırışa bir şey daha ilave ederdi belki, ama Lyamşin ona bırakmadı. Aniden onu arkadan yakaladı, bağırımaya başladı. İnsanın çok korktuğu anlar vardır, birden, kendi sesinin dışında apayrı, daha evvel ondan hiç duyulmayan ve beklenmeyen bir sesle bağırımaya başlar. Bu çok korkunç olabilir bazen. Lyamşin, yabani bir hayvan gibi ulumaya başlamıştı. Arkadan Virginski'yi gittikçe daha büyük bir kuvvetle sıkarken, gözleri yuvalarından dışarı fırlamış, ağzını açabildiğince açmış, davul çalıyormuş gibi ayaklarını sık sık yere vurarak, nefes almadan bağırıp duruyordu. Virginski öylesine korkmuştu ki, ondan hiç beklenmeyen bir öfkeyle çılgın gibi bağırımaya başlamıştı. Kolunun yettiği kadar arkasına uzanıp Lyamşin'in yüzünü tırmalıyor, yumrukluyor, var gücüyle kollarının arasından kurtulmaya çalışıyordu. Erkel'in de yardımıyla Lyamşin'i geri attı sonunda. Virginski korku içinde on adım yana kaçmıştı ki, Lyamşin, Pyotr Stepanoviç'i gördü birden. Tekrar böğürmeye başladı, bu kez ona saldırdı. Ayağı cesede takılınca Pyotr Stepanoviç'in üzerine düştü. Başını göğsüne dayayarak kolları arasında öylesine

kuvvetle sıktı ki onu, ilk anda Pyotr Stepanoviç de, Tolkaçenko da, Liputin de hiçbir şey yapamadılar. Pyotr Stepanoviç bağı-
rıyor, küfrediyor, başını yumrukluyordu. Sonunda kurtuldu ve
tabancasını çıkarıp, Tolkaçenko, Erkel ve Liputin'in kollarından
tuttukları Lyamşin'in böğüren açık ağzına dayadı. Ama Lyamşin,
tabancaya bile aldırmadan bağırmaya devam ediyordu. Sonunda
Erkel mendilini çıkarıp ağzını tıkadı, bağırma da böylece kesildi.
Bu arada Tolkaçenko da sicimin geri kalanıyla ellerini bağladı.

Pyotr Stepanoviç telaşlı bir şaşkınlıkla çıldıran Lyamşin'e ba-
karken, "Çok tuhaf bu." dedi. Şaşırdığı beliydi. Dalgın dalgın,
"Onu bambaşka biri sanırdım!" diye mırıldandı.

Erkel, Lyamşin'in yanında kaldı. Önce cesedi halletmek gereki-
yordu. Çok gürültü kaldırmışlardı, biri sesleri duymuş olabilirdi.
Tolkaçenko ile Pyotr Stepanoviç, fenerleri alıp cesedi başının
altından tuttular. Liputin'le Virginski de ayaklardan tutup, gö-
türdüler. Ceset, iki taşla beraber bir hayli ağırlaşmıştı, gidecekleri
yere de iki yüz adımdan fazla bir mesafe vardı. Aralarında en
güçlü Tolkaçenko'ydu. Hepsinin aynı tempoda yürümesi için
bağırsa da karşılık veren olmadı, öylece yürümeye devam ettiler.
Pyotr Stepanoviç sağda, iyice öne eğilmiş, sol eliyle alttan taşı
tutarak, ölünün başını omzunda taşıyordu. Tolkaçenko yolun
yarısına kadar taşı alttan tutmayı akıl etmediği için, Pyotr Ste-
panoviç sonunda ağzını bozarak bağırdı ona. Sesi çınlamıştı.
Ötekiler sessizce taşıyordu. Ancak Virginski birden, havuzun
yanına geldiğinde bitkin düşmüş gibi yükün altında eğilerek,
ağlamaklı ve yüksek bir sesle bağırmaya başladı:

"Bu şekilde olmaz, hayır, olmaz!"

Cesedi getirdikleri bu üçüncü havuzun bittiği yer, Skvoreşniki'nin
hayli büyük olan, koruluğun en ıssız, hemen hemen hiç kimsenin
uğramadığı -özellikle bu mevsimde- bir köşesiydi. Burada havuz,
otlarla kaplanmıştı. Feneri yere bırakıp cesedi sallayarak suya
attılar. Boğuk bir ses duyuldu. Pyotr Stepanoviç feneri kaldırdı,
ötekiler de başlarını merakla uzatarak cesedin sulara gömülme-
sine baktılar, ama hiçbir şey görünmüyordu artık. İki taşın bağlı

olduğu ceset bir anda gözden kaybolmuş, su yüzeyindeki geniş halkalar da çabucak kaybolup gitmişti. İş bitmişti.

“Baylar,” diyerek döndü yanındakilere Pyotr Stepanoviç, “... şimdi ayrılacağız. Hiç kuşkusuz, bir görevi yerine getirmekle kazanılan o gururu duyacaksınız. Şu anda bunu hissetmek için fazla heyecanlı ve telaşlıysanız, yarın daha iyi anlayacaksınız. Lyamşin’in yüz kızartıcı aşırı heyecanına gelince, bunu bir sayıklama olarak kabul ediyorum. Zaten sabahtan beri ağır hasta olduğu söyleniyor. Size gelince Virginski, bir an düşünürseniz, söz konusu dava olunca, namus sözüne güvenilemeyeceğini, sorunu bizim yaptığımız gibi çözmek gerektiğini, kendiniz de anlıyorsunuz. Gelişen olaylar, Şatov’un bizleri ele vermek için bazı girişimleri olduğunu gösterecektir size. Tehlikeye gelince, şimdilik korkulacak bir şey yok. Davranışlarınıza dikkat ederseniz, sizlerden kuşkulanan hiç kimsenin aklının ucundan bile geçmez. Her şey sizin doğrusunu yaptığınıza olan inancınıza bağlı. Umuyorum yarın buna ikna olacaksınız. Her biriniz bir görev almak, gerekirse birbirinizi kontrol etmek, haber vermek için aynı inançta birleşmiş kişiler olarak ayrı, özgür bir örgüt kurdunuz. Her biriniz, yaptıklarınızdan merkeze karşı sorumlusunuz. İçi geçmiş, hareketsizlikten kokmaya başlamış bir davayı, yeniden harekete geçirmektir göreviniz. Şimdilik gideceğiniz yol, yıkımın yoludur; devleti de, onun törelerini de yıkacağız. Ayakta kalan, yönetimi ele almayı kararlaştıran bizler olacağız yalnızca. Akıllıları, kafası çalışanları yanımıza alacağız, budalalarınsa sırtına bineceğiz. Bundan çekinmemelisiniz. Özgürlüğü hak edebilmeleri için nesilleri eğitmek gerekir. Daha binlerce Şatovlar gelip gidecek. Kendimize bir yön bulmak için örgütleniyoruz, hevesle bize bakanların elinden tutmamak ayıptır.

Şimdi Kirilov’a gidiyorum. Ölürken hükümete her şeyi itiraf eden, cinayeti onun işlediğine dair yazıp bırakacağı not, sabah polisin elinde olacak. Böyle bir belgeden daha inandırıcı bir şey olamaz. Birincisi, Şatov’la düşmandılar. Amerika’da birlik-teyken kavga etmek için bol zamanları vardı. İkincisi, Şatov’un

inançlarına ihanet ettiği biliniyor. Demek ki kavgaların sebebi farklı inançlara sahip olmaktır, bilinen en güçlü kavga sebebi de budur. Şatov'un kendisini ele vermesinden korktuğu için onu öldürdü. Olanlar böyle yazılacak. Sonra Filipov'un evinde, yani Şatov'un da kaldığı evde, Fedka'nın saklandığından da bahsedilecek. Böylece bütün kuşkular sizin üzerinizden uzaklaşmış olacak. Çünkü o kuş beyinlilerin hepsini şaşırtacak bu mektup, kafalarını karıştıracak. Yarın görüşmeyeceğiz baylar, kısa bir süre için kentten ayrılıyorum, ama bu yakınlarda olacağım. Ama daha ertesi gün benden haber alacaksınız. Yarın evlerinizden çıkmamanızı tavsiye ederim size. Şimdi ikişer ikişer ayrılıp ayrı yollardan kente gideceğiz. Tolkaçenko, Lyamşin'le ilgilenin lütfen, onu evine götürün. Bu yüreksizliğin en çok kendisine zarar vereceğini anlatın ona. Bay Virginski, aynı akrabanız Şigaylov'a olduğu gibi, size de güvenmeyi isterim. Ancak, davranışının beni çok üzdüğünü söyleyeceğim, ama ne var ki örgütü bıraktığını söylemedi, bu bakımdan onu gözden çıkarmak için henüz erken. Hadi, biraz çabuk olalım baylar; düşmanlarımız kuş beyinli olsa bile, tedbiri elden bırakmamak gerek..."

Virginski, Erkel'le beraber gidiyordu. Erkel, Lyamşin'i Tolkaçenko'ya teslim ettikten sonra Pyotr Stepanoviç'e koşmuş, Lyamşin'in ayıldığını, pişman olduğunu, af dilediğini, hatta kendisine ne olduğunu bilemediğini söylediğini ifade etti. Pyotr Stepanoviç koruluğun dışından dolaşan yolda tek başına gidiyordu. En uzun yol buydu. Yolun yarısında Liputin koşarak ona yetişince şaşırdı.

"Pyotr Stepanoviç, Lyamşin bizi ele verecek, bilirsiniz!"

"Hayır, akli başına gelecek; bizi ele verirse, Sibiry'a'yı önce kendisinin boylayacağını anlayacaktır. Artık hiç kimse ele veremez. Siz bile."

"Ya siz?"

“İhanet etmeye kalkacak olursanız, hepinizi birden ortadan kaldırıyorum, bunu siz de biliyorsunuz. Ama ihanet olmayacak. Bunu söylemek için mi iki verst koştunuz?”

“Pyotr Stepanoviç, Pyotr Stepanoviç, belki bir daha hiç görüşemeyiz!”

“Nereden çıkardınız bunu?”

“Yalnızca bir şey söyleyin bana...”

“Ne istiyorsunuz? En iyisi bir an evvel buradan defolun.”

“Bir tek doğru cevap istiyorum. Sadece bizim beşli mi var, yoksa yüzlerce beşli olduğu doğru mu? Bu soru benim için çok önemli, Pyotr Stepanoviç.”

“Heyecanınızdan anlaşılıyor zaten. Lyamşin’den daha tehlikeli olduğunuzu biliyor musunuz, Liputin?”

“Biliyorum biliyorum, ama cevap, cevabınız!”

“Çok budalasınız! Ha bir olmuş, ha bin, artık bunun sizin için bir önemi var mı ki?!”

“Demek ki sadece biz varız!” diye haykırdı Liputin. “Biliyordum zaten! Daha o zamandan beri biliyordum bunu!”

Başka bir cevap beklemeden döndü, karanlığa dalıp kayboldu.

Bir süre düşündü Pyotr Stepanoviç.

“Hayır, hiçbiri ele veremez,” diye mırıldandı kararlı bir sesle, “beşli, beşli olarak kalmalı, söyleneni yapmalıdır, yoksa hepsini... Ne salak insanlar!”

II

Önce eve gitti, özenerek, hiç acele etmeden valizini hazırladı. Sabah saat altıda kalkan bu ekspres tren, haftada bir kez geçerci, üstelik sefere yeni başlamıştı. Deneme aşamasındaydı henüz. Gerçi bizimkilere kısa bir süre için yakınlarda bir yere gideceğini söylemişti Pyotr Stepanoviç, ama niyeti bambaşkaydı. Valizini

hazırladıktan sonra, gideceğini daha önceden haber verdiği ev sahibesine borcunu ödemiş, bir araba tutarak istasyona yakın oturan Erkel'in yanına gitmişti. Sonra gece yarısı çıkıp, Fedka'nın deliğinden içeri süzülerek Kirilov'a gitti.

Pyotr Stepanoviç'in sinirleri son derece bozuktur. Stavrogin hakkında hâlâ bir şey öğrenemediği yetmezmiş gibi o gün Petersburg'da kendisini bekleyen bir tehlikeden haberdar eden gizli bir bilgi almıştı. Canı çok sıkındı. Bu olaylar hakkında kentimizde şimdi çok değişik şeyler anlatılıyor; gerçekleri ise bilmesi gerekenler biliyor. Bence, Pyotr Stepanoviç kentimizden başka bir yerde de bazı işler çevirmişti, haber aldığı da gerçektir belki. Hatta ben, Liputin'in kuşkusunun tersine, bizimkinin dışında, -mesela başkentlerde- iki üç beşlinin daha var olduğuna inanıyorum. Beşli olmasa bile, aralarında birtakım gizli ilişkiler bulunan bazı gruplar olabilir. Kentimizi terk etmesinden iki üç gün sonra başkentten onun derhal tutuklanması emri geldi. Bizim burada çevirdiği dolaplar için mi, yoksa başka marifetleri için mi gelmişti bu emir, bilmiyorum. Üniversite öğrencisi Şatov'un, esrarlı bir biçimde öldürüldüğünün anlaşılması (kentimizde o ana kadar gerçekleşen bazı şüpheli olayları tamamlamıştı bu cinayet) ve bu cinayetin ardından gelişen akıl almaz olaylar üzerine, valilik görevlilerini ve o zamana kadar akılları bir karış havada gezen halkı sarsmak, belirsiz bir korkuyu ateşlemek için tam zamanında gelmişti bu emir. Ama emir geldiğinde Pyotr Stepanoviç, çoktan Petersburg'a gitmiş, orada başka bir isimle dolaşıyordu. Tehlikeyi fark edince hemen yurtdışına sıvışmıştı... Ama çok sonraki olayları anlatmaya başladım.

Pyotr Stepanoviç, Kirilov'un yanına girdiğinde pek öfkeli ve heyecanlıydı. En önemli işinin yanı sıra, Kirilov ile kişisel bir hesap görmek istiyordu sanki. Onu görünce sevinmiş gibiydi Kirilov. Acı veren bir sabırsızlıkla uzun zamandır Pyotr Stepanoviç'i beklediği belliydi. Yüzü her zamankinden daha beyazdı, siyah gözlerinin bakışı ağır, durgundu.

Kanepenin ucunda oturuyordu, karşılamak için yerinden kıpırdamadı, ağır ağır konuşarak, “Geleceğinizden umudumu kesmiştim.” dedi. Pyotr Stepanoviç gelip karşısında durdu, hiçbir şey söylemeden, dik dik bakmaya başladı yüzüne.

Karşısındakine açıyormuş gibi, mağrur, gülümseyerek, “Demek işler yolunda,” dedi, “kararımızdan dönmedik, aferin!” Sonra iğrenç, yılışıklık bir tavrıla ilave etti: “Ne çıkar, geç kaldıysam bundan şikâyet etmemeniz gerekir... Fazladan üç saat bağışladım size.”

“Senden hiçbir hediye istemiyorum, hem sen bağışta bulunamazsın bana... Aptal!”

“Ne? (Ürperir gibi oldu Pyotr Stepanoviç, ama tuttu kendini.) Amma da alingınız, değil mi? Öfkeli miyiz yoksa?” Yine aynı mağrur tavrıyla, sözcükleri tane tane söyleyerek, “Oysa böyle bir anda sakın olmak gerek. En iyisi, kendinizi Colomb olarak düşünün, beni de bir fare; sözlerimden, hareketlerimden alınmayın. Dün teklif etmiştim bunu size.”

“Seni bir fare saymak istemiyorum.”

“Kompliman mı yoksa bu? Ama çayınız da soğumuş, demek ki her şey alt üst olmuş durumda. Hayır, iyi şeyler olmuyor burada. Bak hele! Pencerede, tabağın içinde bir şeyler görüyorum (pencerenin yanına gitti). Ah, ah, tavuk!.. Peki ama bu zamana kadar niye hiç yememişsiniz ondan? Demek öyle bir ruh hali içindeydik ki tavuğu bile...”

“Yedim, hem sizi ilgilendirmez bu, susun!”

“O, öyleyse sizce önemli değil tavuk tabii. Ama benim için önemli şimdi, bu tavuğa artık ihtiyacınız kalmadıysa ki öyle sanıyorum... Ne dersiniz?”

“Yiyebilirsiniz yiyin.”

“Çok teşekkür ederim, sonra da çay içerim.”

Kanepenin öte başındaki masaya yerleşti hemen, olağanüstü bir iştahla yemeğe saldırdı ama bir gözü kurbanındaydı. Kirilov, nefret dolu bir tiksintiyle, gözlerini ondan ayıracak gücü yokmuş gibi hareketsiz, ona bakıyordu.

Pyotr Stepanoviç yemeye devam ederek, “Şimdi,” dedi, “artık iştten söz edelim. Sözümüzden dönmüyoruz, değil mi? Mektup nerede?”

“Bu gece yapmaya karar verdim. Yani benim için fark etmez. Yazacağım mektubu. Bildirileri mi üstleneceğim?”

“Evet, bildiriler de var tabii. Ben size ne yazacağınızı dikte edeceğim. Mektupta ne yazacağı sizin için fark eder mi?”

“Bu seni ilgilendirmez.”

“İlgilendirmez tabii. Topu topu birkaç satır yazacaksınız zaten: Bildirileri Şatov’la birlikte dağıttığınızı, bu arada, evinizde saklanan Fedka’nın size yardım ettiğini. Fedka’nın, evinizde saklandığı konusu çok önemli. Görüyorsunuz ya, hiçbir şeyi gizlediğim yok sizden.”

“Şatov’la mı? Neden Şatov’la? Şatov’la ilgili tek bir sözcük bile yazmam, asla.”

“Durun bakalım, ne oluyorsunuz? Artık bir zararınız dokunamaz ona.”

“Karısı geri geldi. Az evvel uyanmış, kadını bana yolladı, onun nerede olduğunu soruyor.”

“Nerede olduğunu size mi sordu? Hımm... Bu hiç iyi değil işte. Belki yine birini yollar, benim burada olduğumu hiç kimse bilmemeli...”

Pyotr Stepanoviç telaşlanmıştı.

“Haberı olmaz, uyuyor. Ebe Arina Virginskaya yanında.”

“Öyleyse... Duymazlar da. Biliyor musunuz, dış kapıyı kilitlesek iyi olur.”

“Önemi yok, duymazlar. Şatov gelirse de yandaki odaya saklarım sizi.”

“Şatov gelmeyecek. Siz de mektubunuzda bu akşam ihaneti yüzünden aranızda bir tartışma geçtiğini... Ve ölümünden sorumlu olduğunuzu...”

Kirilov kanepeden ayağa fırlayarak, “Öldü demek!” diye haykırdı.

“Bugün akşam saat sekizde ya da daha doğrusu, dün akşam saat sekizde, çünkü artık gece saat biri geçiyor.”

“Sen öldürdün onu, sen!.. Dün tahmin etmiştim!”

“Ne var ki bunda tahmin edilmeyecek?! İşte şu tabancayla (göstermek istiyormuş gibi tabancasını çıkardı, ama yerine koymadı onu, hazırlamış gibi sağ elinde tutmaya devam etti). Tuhaf bir insansınız Kirilov, bu budala adamın er geç böyle bir sonu olacağını biliyordunuz. Tahmine gerek bile yok. Birkaç kere Şatov’un bizi ele vermeye hazırlandığını zaten söylemiştim size. İzliyordum onu. İzlemeniz için size de emir verilmişti. Üç hafta evvel kendiniz söylediniz bana...”

“Sus! Cenevre’de yüzüne tükürdüğü için öldürdün onu!”

“Hem onun için hem de başka şeyler için. Çok sebepleri var bunun. Ama öfkeyle öldürmedim. Neden heyecanlanıyorsunuz? Poz yapmaya ne gerek var? Oho! Anlaşıldı, başka türlü olmayacak!..”

Ayağa fırlayıp tabancasını kaldırdı. Tam bu anda Kirilov, pencerenin kenarında duran, dünden hazırladığı dolu tabancasını kaptı. Pyotr Stepanoviç, atış pozisyonunda durmuş, tabancasını Kirilov’a doğrultmuştu. Diğer nefretle gülümsedi.

“İtiraf et alçak, seni vuracağımdan korktuğun için aldın tabancayı... Ama vurmayacağım seni... Her ne kadar... Her ne kadar...”

Kirilov, Pyotr Stepanoviç’i vursa, duyacağı hazzı tatmaktan kendini alıkoyacak gücü yokmuş gibi tabancasını ona doğrulttu. Pyotr Stepanoviç hep aynı pozisyonunda, tetiği çekmeden, alnına önce kendisi kurşun yemek tehlikesini göze alarak, öyle bekliyordu. Bu

‘manyak’tan her şey beklenirdi. Ama ‘manyak’ sık sık soluyarak, titreyerek indirdi kolunu, konuşmaya gücü yoktu.

Pyotr Stepanoviç de indirdi silahı. “Hadi, yeter artık bu kadar oyun. Tehlikeye attınız kendinizi, tetiği çekebilirdim.”

Sakin bir tavırla kanepeye oturdu, kendine çay doldurdu, ama elleri biraz titriyordu. Kirilov, tabancayı masanın üzerine koydu, odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı.

“Şatov’u öldürdüğümü yazmayacağım... Hiçbir şey yazmayacağım. Mektup falan bırakmayacağım arkamda!”

“Demek öyle?!”

“Evet, öyle.”

Pyotr Stepanoviç’in yüzü, öfkeden yemyeşil olmuştu. “Ne alçaklık, ne budalalık bu! Ama tahmin etmiştim bunu. Şunu bilersiniz ki gafil avlayamayacaksınız beni. Sizin dediğiniz gibi olsun. Zorla yaptırabilsem, yaptırırdım. Ama bir alçaksınız siz (Pyotr Stepanoviç’in sabrı gittikçe tükeniyordu). O zaman para istediniz bizden, bir sürü yalan vaatte bulundunuz. Ama bir sonuç almadan yine de gitmeyeceğim, hiç değilse alnınıza kurşunu nasıl sıktığınızı göreceğim.”

Kirilov gelip sert bir tavırla durdu karşısında. “Hemen çıkıp gitmeni istiyorum buradan!”

Pyotr Stepanoviç yine kaptı silahını. “Hayır, bu olmaz işte. Korkaklığınız, öfkeniz yüzünden her şeyi erteleyip, biraz para koparmak için gidip yarın bizi ele verebilirsiniz. Sizin gibilerin yapmayacağı şey yok, bilirim ben sizi! Ama ben her şeyi düşündüm. Alçak Şatov’a yaptığım gibi, niyetinizden vazgeçecek olursanız, bu tabancayla sizin beyninizi de parçalamadan gitmeyeceğim.”

“Mutlaka benim kanımı da görmek mi istiyorsun?”

“Unutmayın, öfkeyle yapmıyorum bunu, bana göre hiçbir şey değişmez. Dava için uğraşıyorum, insanlara güvenilmiyor, siz de görüyorsunuz. Kendinizi öldürme saçmalığı nereden esti aklınıza

anlamıyorum. Ben istemedim bunu sizden. Aklımda böyle bir şey yoktu ki. Sizin kararınız bu. Bunu da Avrupa'dayken üyeler kendiniz söylediniz. Hem unutmayın ki, onlardan hiçbiri sizi tanı mıyordu; kendiniz geldiniz, duygusallığınız yüzünden içinizi döktünüz. O zaman sizin teklifiniz -dikkat edin, teklifiniz diyorum- üzerine buradaki bazı işler, artık değişme imkânı olmayan plan dahilinde yapılmışsa, elden ne gelir. Şimdi artık gereğinden çok fazla şey biliyorsunuz. Yarın kalkar polise her şeyi anlatırsanız bizim için çok kötü olur, ne dersiniz? Hayır efendim, bir sorumluluk aldınız üzerinize, söz verdiniz, buna karşılık para aldınız. Vazgeçemezsiniz..."

Pyotr Stepanoviç hararetlenmişti, oysa Kirilov çoktan beri dinlemiyordu onu. Yine dalgın dalgın odanın içinde dolaşıyordu:

Gelip Pyotr Stepanoviç'in önünde durarak, "Şatov için çok üzülüyorum!" dedi.

"Evet, doğrusu ben de acıyorum, ama..."

"Sus, alçak!" diye bağırmaya başladı Kirilov. Korkulu, bilinçsiz bir hareket yaptı. "Öldürürüm seni!"

Pyotr Stepanoviç, kolunu öne uzatarak korkuyla ayağa fırladı. "Peki peki, yalan söyledim, üzüldüğüm falan yok, ama yeter artık..."

Birden yatışmıştı Kirilov, odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı tekrar.

"Ertelemeyeceğim. Tam da şimdi intihar etmeliyim. Bütün insanlar alçak!"

"Bu da bir düşüncedir tabii, kuşkusuz bütün insanlar alçaktır ve dürüst bir insan, böyle bir dünyada yaşayamayacağı için..."

"Budala, ben de senin gibi, bütün insanlar gibi alçağım, dürüst değilim. Dürüst insan gelmemiştir yeryüzüne."

"Nihayet, bunu anladın demek. Bu kadar zekiyken, insanların hep aynı mal olduklarını, iyisi ya da kötüsü değil, ancak zeki

ya da budala olduklarını, hepsi alçaksa -ki bu da saçma bir şeydir- alçak olmayan birinin var olması zaten mümkün değildir.”

Kirilov, merakla baktı ona, “Oo! Sen gerçekten de ciddisin! Heyecanlı, açık konuşuyorsun... Senin gibilerin de inancı var demek ki?!”

“Kirilov, kendinizi neden öldürmek istediğinizi hiçbir zaman anlayamamışımdır. İnançtan... Kesin bir inançtan olduğunu biliyorum yalnızca. Nasıl diyeyim, içinizi dökmek istiyorsanız, buyurun, emrinizdeyim... Ancak zamanı da hesaba katmalı... “

“Saat kaç?”

Pyotr Stepanoviç, saatine baktı:

“Oho, tam iki.”

Bir sigara yaktı. ‘Hâlâ anlaşılabilmek umudu var demek...’ diye geçirdi içinden.

“Sana söyleyecek bir şeyim yok.” dedi Kirilov.

“Tanrı hakkında bir şeyler olduğunu hatırlıyorum, bir keresinde söylemiştiniz bana, hatta iki kere. İntihar ederseniz Tanrı olacaksınız, öyle miydi?”

“Evet, Tanrı olacağım.”

Pyotr Stepanoviç, gülümsemedi bile, bekliyordu. Kirilov gözlerini kısarak yukarıdan aşağı süzdü onu.

“Kurnaz bir siyasi dalavereci, bir düzenbazsın sen, beni felsefeye daldırıp öfkemi yatıştırmak niyetin, uysallaşınca Şatov’u benim öldürdüğümü bildiren mektubu yazmamı rica edeceksin.”

Pyotr Stepanoviç neredeyse doğal sayılabilecek bir içtenlikle cevap verdi. “Söylediğiniz gibi bir alçak bile olsam bile son dakikada sizin için ne fark eder ki?! Söyler misiniz lütfen, şu son dakikaları neden tartışmayla geçiriyoruz? Siz olduğunuz gibisiniz, ben de olduğum gibi bir insanım, bundan ne çıkar? Hem üstelik ikimiz de...”

“Alçağız!”

“Evet, belki alçağız da. Zaten bunların sadece laftan ibaret olduğunu biliyorsunuz.”

“Sadece laftan ibaret olmasını hiçbir zaman istemedim. İstemediğim için de yaşadım. Şimdi de sadece laftan ibaret olmamasını istiyorum.”

“Herkes daha iyi yaşayabileceği bir yer ister. Hayvan bile... Bir çeşit rahatlık arar, hepsi bu kadar. Çok eskiden beri bilinir bu.”

“Rahatlık mı diyorsun?”

“Sözcükler üzerinde durmaya, tartışmaya değer mi?”

“Hayır, çok iyi söyledin bunu. Varsın rahatlık olsun. Tanrı’ya ihtiyaç var, bundan dolayı Tanrı var olmalıdır.”

“Güzel.”

“Ama Tanrı’nın olmadığını, olmayacağını biliyorum ben.”

“Bu daha doğru tabii.”

“İnsanın, bu iki düşünceyle birlikte yaşamayacağını nasıl anlamıyorsun?”

“Ne yani, hepimiz intihar mı edelim!”

“Bir insanın sırf bunun için intihar edebileceğini nasıl anlamazsın? Milyarlarca insan arasında bu duruma katlanmak istemeyecek bir kişinin bile bulunabileceğini anlayamıyor musun?”

“Anladığım bir şey varsa o da sizin kararsız olduğunuzdur... Bu da hiç iyi değil, hiç iyi değil...”

Kirilov dalgın dalgın odanın içinde dolaşırken Pyotr Stepanoviç’in son söylediğini duymadı. “Stavrogin’i de düşünce mahvetti.”

Pyotr Stepanoviç dikkat kesildi:

“Ne? Kendisi mi söyledi bunu size?”

“Hayır, ben hissettim. Stavrogin inansa, inandığına inanmaz; inanmasa da inanmadığına inanmaz.”

Pyotr Stepanoviç, konuşmanın yön değiştirmesi için, yüzü bembeyaz olmuş Kirilov’un hareketlerini endişeyle izlerken, canı sıkın olarak, “Tabii Stavrogin’in durumu daha farklı, düşünceleri daha akla yatkındır...” diye mırıldandı.

‘Canı cehenneme, intihar etmeyecek,’ diye geçirdi içinden, ‘böyle olacağını tahmin ediyordum zaten. Ne iğrenç bir dünyada yaşıyoruz!’

Kirilov birden, “Benimle konuşan son insansın,” dedi, “seninle kötü ayrılmak istemem.”

Pyotr Stepanoviç, hemen cevap vermedi. ‘Ne oluyor acaba?’ diye geçirdi içinden,

“İnanın ki Kirilov, bir insan olarak kişisel düşmanlığım yok size, sonra daima...”

“Alçağın, dalaverecinin birisin. Ama sen neysen ben de oyum, ben intihar edeceğim, sen hayatta kalacaksın.”

“Yani hayatta kalacak kadar aşağılık bir insan olduğumu mu söylemek istiyorsunuz?”

Böyle bir anda konuşmaya devam etmenin, kendisi için yararı olup olmadığına karar veremiyordu. Sonunda ‘kendisini olayların akışına bırakmaya’ karar vermişti, ama Kirilov’un ona duyduğu, gizlemeye bile çalışmadığı küçümsemesi eskiden beri canını sıkardı. Şimdi nedense bu daha bir dokunuyor, sinirlerini bozuyordu. Bir saat sonra ne olursa olsun ölecek olan Kirilov, (Pyotr Stepanoviç bunu aklından çıkarmıyordu) artık kimseyi hor görmeye hakkı olmayan bir yaratık gibi geliyordu ona.

“İntihar edeceksiniz diye övünüyorsunuz galiba?”

“İnsanların hayatta kalabildiklerine nasıl şaşırmışımdır her zaman...” Pyotr Stepanoviç’in sorusunu duymamıştı Kirilov.

“Hımm! Bunda bir doğruluk payı olduğunu kabul edelim ama...”

“Maymun suratlı, kararımдан vazgeçmemden korktuğun için her dediğimi onaylıyorsun. Hiçbir şeye aklın ermez senin. Tanrı yoksa, benim Tanrı.”

“İşte bunu hiçbir zaman anlayamadım: Neden Tanrı oluyorsunuz?”

“Tanrı varsa, her şey onun isteğine göre olur, onun buyruğundan dışarı çıkamam. Tanrı yoksa, her şey benim isteğime bağlı demektir ve ben, özgür olduğumu ispat etmek zorundayım.”

“Özgür olduğunuzu mu? Neden?”

“Her şey benim irademe bağlı çünkü. Tanrı’yı inkâr etmiş ve özgürlüğünü ilan etmiş bir insan, özgürlüğünün doruğuna varmak istemez mi? Mirasa konan bir yoksulun, kendisini o servetin sahibi olacak güçte görmediği için, altın dolu çuvala yaklaşımdan korkmasına benzer bu. Özgürlüğümü ilan etmek istiyorum. Yapayalnız olsam da yapacağım bunu.”

“Yapın.”

“Kendimi öldürmek zorundayım, çünkü özgürlüğümün doruğuna ancak böyle ulaşabilirim.”

“Kendi kendini öldüren yalnız siz değilsiniz ki... İntihar eden sürüyle insan var.”

“Hepsinin de bir sebebi var. Ortada hiçbir sebep yokken, sırf özgürlüğü için intihar eden, yalnız ben olacağım.”

Pyotr Stepanoviç, ‘intihar etmeyecek’, diye geçirdi içinden.

Sinirli bir sesle, “Bakın ne diyeceğim,” dedi; “sizin yerinizde ben olsam, özgür olduğumu göstermek için kendimi değil, başka birini öldürürdüm. Bir işe de yaramış olurdunuz. Kimi öldüreceğinizi ben gösteririm size. O zaman, bugün intihar etmeseniz de olur belki. Anlaşabiliriz.”

“Başkasını öldürmek, özgürlüğümün en alçak noktası olur, o zaman senden bir farkım kalmaz. Sen değilim ben, başkasını değil, kendimi öldüreceğim.”

Pyotr Stepanoviç nefretle, ‘nihayet,’ diye söylendi.

Kirilov, odanın içinde dolaşıyordu. “İnanmadığımı herkese duyurmak zorundayım. İçimdeki en güçlü inanç, Tanrının olmadığıdır. İnsanlık tarihi beni destekliyor. İnsanoğlu, kendini öldürmeden yaşayabilmek için Tanrı’yı uydurmuştur. Dünya kurulduğundan beri insanlığın serüveni budur işte. Tarihte Tanrı uydurmaya gerek görmeyen ilk insan benim. Herkes bilsin bunu.”

Pyotr Stepanoviç telaşlanmaya başlamıştı, ‘İntihar edeceği yok bunun.’

“Kim öğrensın?” diye sordu. “Burada bir siz varsınız, bir de ben varım; Liputin mi yoksa?”

“Herkes öğrensın, öğrenecekler. Sonunda herkesin öğrenmediği hiçbir sır kalmayacaktır. Bunu o söyledi.”

Heyecandan elleri titreyerek, önünde kandil yanan İsa’nın tasvirini gösterdi. Pyotr Stepanoviç artık kendine hâkim olamıyordu.

“Tanrı yok diyorsunuz, ama ona inanıyorsunuz yoksa kandili ‘ne olur ne olmaz’, diye mi yaktınız?”

Kirilov susuyordu.

“Bakın ne diyeceğim, bence siz din adamlarından bile daha inançlı bir insansınız.”

Kirilov durdu, sabit, öfkeli bir bakışla önüne bakıyordu.

“Kime? Ona mı? Dinle.” dedi, “Çok eski devirlerde dünyanın orta yerinde üç haç dikiliymiş. Haça gerilmiş adamlardan biri öylesine inanıyormuş ki yanındakine ‘Bugün benimle cennete geleceksın’ demiş. Gün batmış, ikisi de ölmüşler. Ne cennet varmış öte yanda ne de yeniden diriliş. Din kitaplarında yazılanlar doğru çıkmamış. Beni dinle... Bu adam, dünyanın en yüce insanıydı, evrenin var olma sebebiydi esasında. O olmasa dünyamız, üzerindeki tüm yaratıklarla beraber bir deli saçmasından başka bir şey olmazdı. Böyle bir insan önce de sonra da gelmemiştir yeryüzüne, hiçbir zaman da gelmeyecektir. Mucize budur işte. Eğer tabiat yasaları bu adama bile acımadıysa, yarattıkları mucizeye de acımayıp,

onu da yalan dolanın içinde yaşattılsa, öldürdülerse, demek ki içinde yaşadığımız bu evren baştan sona yalandır, alaydır, yalana ve alaya dayanır sadece. Demek ki yasaları da yalandır, şeytanca bir oyundur. Sen de bir insan olduğuna göre, cevap ver bana. Durum böyleyse, ne diye yaşamalı insan?”

“Evet, bu artık bambaşka bir olay... İki farklı sebebi birbirine karıştırıyormuşsunuz gibi geliyor bana. İzninizle bir şey söyleyeceğim, ya bu Tanrı sizseniz ne olacak? Yalan sona erdiyse, bu yalanın eskiden geldiğini, o eski Tanrı’nın var olduğunu anladıysanız ne yapmalı?”

Kirilov heyecanla, “Anladın sonunda!” diye bağırdı coşkuyla. “Sen bile anlayabildin bunu! İnsanları kurtarmanın, onlara bu düşünceyi ispat etmek olduğunu anlıyorsun şimdi. Kim mi ispat edecek bunu? Ben! Tanrıtanımazların, Tanrı’nın olmadığına inandıkları halde, kendilerini öldürmemelerine aklım ermiyor. İnsanın, Tanrı’nın olmadığına bilincine varır varmaz, aynı anda kendisinin Tanrı olduğunun bilincine de varmaması budalaca bir şey; yoksa kendi kendini öldürmesi kaçınılmaz olur. Bu bilince vardın mı, artık çarsın ve meşhur olacaksın. Ama günün birinde bir insanın ilk olarak kendisini öldürmesi gerekir, başka türlü kim başlayacak, kim ispat edecek? Başlamak, ispat etmek için ben öldüreceğim kendimi. Şimdilik ister istemez bir tanrıyım ve özgür olduğumu ilan etmeye mecbur olduğum için mutsuzum. Bütün insanlar mutsuz, çünkü özgür olduklarını ilan etmeye korkuyorlar. İnsanoğlunun bugüne kadar böylesine mutsuz olması; özgürlüğünü ilan etmekten korkmasından, özgürlüğünü ancak bir öğrenci kadar ilan etmesindendir. Son derece mutsuzum, çünkü son derece korkuyorum. Korku, insanoğlunun lanetidir... Ama ben özgürlüğümü ilan ediyorum, inanmadığıma herkesi inandırmak zorundayım. Ben başlayacağım, ben bitireceğim bu işi. Kapıyı açan ben olacağım. Kurtaracağım insanoğlunu. Ancak bu kurtarabilir insanları, bir sonraki kuşağı da bedenlen değiştirir. Çünkü insanoğlu, bugünkü haliyle ‘eski Tanrısı’ olmadan yaşayamaz. Tanrı oluşumun esasının ne olduğunu üç sene

boyunca aradım ve sonunda buldum: Tanrılığımın esası, özgürlüğümüdür! Sadece bu özgürlüğü ilan ederek gösterebilirim ne kadar korkunç derecede başına buyruk biri olduğumu. Korkunç derecede başına buyruk olduğumu, özgürlüğümü gösterebilmek için öldüreceğim kendimi!”

Yüzü çok solgunlaşmıştı, bakışları dayanılmaz derecede ağırdı. Humma nöbetine yakalanmıştı sanki. Pyotr Stepanoviç onun bir an yere yığılıvereceğini sandı.

Kirilov birden kararlı bir heyecanla, “Mürekkep kalemi ver!” diye haykırdı, “Söyle, ne söylersen yazacağım. Şatov’u öldürdüğümü de yazacağım. Hazır her şeye gülmeye başlamışken söyle. Burnu havalarda o kölelerin benim için verecekleri karardan korkmuyorum! Bütün sırların öğrenileceğini kendin göreceksin! Ezecekler seni... İnaniyorum buna inaniyorum!”

Pyotr Stepanoviç fırladı, mürekkep şişesiyle kalemi, kâğıdı getirdi, aceleyle Kirilov’un önüne koydu, hazır Kirilov bu durumdayken bu fırsatı kaçırmayı göze alamazdı; heyecanla titreyerek dikte etmeye başladı:

“Ben Aleksey Kirilov, açıklıyorum...”

“Dur! İstemiyorum! Kime açıklıyorum?”

Kirilov sıtma nöbetine tutulmuş gibi zangır zangır titriyordu. Birine bir şey açıklıyor olma düşüncesi ıstırap çeken ruhunu -bir an için bile olsa- dinlendirdi.

“Kime açıklıyorum? Kime? Bilmek istiyorum!”

“Hiç kimseye, ilk okuyacak olanlara. Belirtmeye ne lüzum var? Bütün dünyaya!”

“Bütün dünyaya mı? Bravo! Pişmanlık olmasın yalnız. Pişman olmuş görünmek, af dilemek istemiyorum, valiliğe de yazmam!”

Pyotr Stepanoviç aşırı bir heyecanla, “Tabii, ne lüzum var, valilikten bize ne!” diye haykırdı. “Yazın artık, hadi yazın!”

“Dur! En başa, dil çıkarmış bir yüz resmi yapmak istiyorum.”

Pyotr Stepanoviç öfkелendi:

“Eh, saçmalıyorsunuz! Resim yapmadan da, sadece sözle anlatılabilir her şey.”

“Sözle mi? Bu da güzel. Evet, haklısınız! Söyleyin bakalım!”

“Ben Aleksey Kirilov (Pyotr Stepanoviç öne eğilmiş, Kirilov’un omzunun üzerinden, onun heyecandan titreyen eliyle yazdığı her harfi izleyerek, sert bir tavırla söylüyordu), ben Kirilov açıklıyorum ki bildiriler ve beraber oturduğumuz Filipov’un evinde on gündür yanımızda kalan Fedka hakkında polise bilgi vermeyi aklına koyduğu için, bugün... Ekim akşamı saat sekizde Şatov’u korulukta öldürdüm. Bugün kendimi de öldüreceğim ama bunu pişmanlık duyduğum ya da sizlerden korktuğum için yapmıyorum, daha yurt dışındayken kendi kendime böyle bir karar verdiğim için intihar ediyorum.”

Kirilov anlayamamış gibi, şaşkınlıkla, “Hepsi bu kadar mı?” diye sordu.

Pyotr Stepanoviç kolunu sallayarak, “Bu kadar yeter.” dedi.

Belgeyi almak için uzandı. Kirilov, elini kâğıdın üzerine koydu.

“Dur! Dur, saçma bir şey bu! Kiminle beraber öldürdüğümü yazmak istiyorum! Fedka’dan neden bahsediyorum? Ya yangın? Ve küfretmek istiyorum, kullandığım sözlerin arkasındaki tını duyulsun istiyorum!”

“Yeter Kirilov, inan ki yeter! (Pyotr Stepanoviç, Kirilov’un mektubu yırtacağından korkarak yalvarıyordu neredeyse.) İnanmaları için elden geldiğince üstü kapalı, sadece ima ederek yazmak gerekiyor. Gerçeğin bir ucunu, onların tepelerini attırmak için ancak bir ucunu göstermeliyiz. Bizlerden çok yalan söylerler kendi kendilerine, tabii bizlerden çok da inanırlar, böylesi daha iyi, daha iyi! Verin, pek hoş bir mektup oldu, verin, hadi verin!”

Mektubu çekip almak için didiniyordu. Kirilov, gözlerini dört açmış, durumu kavramaya çalışıyormuş gibi dinliyordu ama artık bir şey anlayamadığı belliydi.

Birden öfkeleni Pyotr Stepanoviç:

“Aman Tanrım! Ama daha imzalamamışsınız bile! Gözlerinizi ne diye açtınız öyle, imzalasana!”

“Küfretmek istiyorum.” diye mırıldandı Kirilov, ama kalemi aldı, imzaladı, “Küfretmek istiyorum...”

“Altına da *Vive la république*²²⁹ yazın, yeter.”

Kirilov heyecanla, “Bravo!” diye haykırdı. “*Vive la république démocratique, sociale et universelle ou la mort!*²³⁰ Hayır hayır, öyle değil. *Liberté, égalité, fraternité ou la mort!*²³¹ Bu daha güzel, evet evet, daha güzel.” yazdı en alta sevinçle.

Pyotr Stepanoviç, “Yeter, yeter.” diye tekrarlıyordu durmadan.

“Dur, bir kez daha imza atacağım... Bu kez Fransızca *de Kirilov, gentilhomme Russe et citoyen du monde*²³² yazacağım altına. Ha ha ha! Hayır hayır, dur, en iyisini buldum, evreka: *Gentilhomme-séminariste Russe et citoyen du monde civilisé!*²³³ En iyisi bu işte...” Oturduğu kanepeden ayağa fırladı, çabuk bir hareketle pencereden tabancayı kaptı, koşarak yan odaya girdi, kapısını sıkı sıkıya kapadı. Pyotr Stepanoviç kapıya bakarak bir süre düşünceli bir şekilde ayakta durdu.

‘Yapacağı varsa şimdi yapar. Düşünmeye başladı mı, bu iş biter, hiçbir şey yapamaz.’

Mektubu aldı, oturup bir daha gözden geçirdi. Yazılanlar hoşuna gitti:

229 Yaşasın Cumhuriyet. (Fr.)

230 Yaşasın demokratik, sosyal ve evrensel cumhuriyet ya da yaşasın ölüm! (Fr.)

231 Özgürlük, eşitlik, kardeşlik ya da ölüm! (Fr.)

232 Dünya vatandaşı ve Rus Asilzadesi Kirilov. (Fr.)

233 Uygur dünya vatandaşı ve Rus papaz okulu öğrencisi, asilzade! (Fr.)

‘Şimdi daha ne lazım?’ diye düşündü. ‘Bir süre için hepsini şaşırtmak, böylece dikkatlerini başka yana çekmek gerek. Parkta mı diye düşünecekler? Kentte park olmadığı için Skvorneşniki’de olduğunu kendileri bulsun. Buluncaya kadar zaman geçer, arkadan cesedi bulduklarında ise mektupta yazılanların doğru olduğuna inanırlar. Her şeyin, bu arada Fedka için yazılanların da doğru olduğu kanısına varırlar. Peki, Fedka için yazılanlar doğruysa bu ne demek? Demek ki Fedka çıkardı yangını, demek ki Fedka öldürdü Lebyadkinleri... Her şeyin buradan, Filipov’un evinden çıktığı anlamına gelir bu. Onlar ise bütün bu süre içinde hiçbir şey görememişler, iyice şaşırtacaktır bu onları! Bizimkiler akıllarının ucundan bile geçmez. Şatov, Kirilov, Fedka, Lebyadkin, peki ama neden öldürdüler birbirlerini, işte onlara bir soru daha. Ama ne oluyor orada acaba, lanet olsun, hâlâ patlamadı tabanca!’

Mektubu okuyor, ona bakarak düşünüyordu ama huzursuz bir şekilde içeriyi dinliyordu. Sonunda öfkelenildi, telaşla saatine baktı; geç olmuştu. Kirilov yan odaya geçeli on dakikadan fazla olmuştu... Mumu kapıldığı gibi Kirilov’un kapandığı odaya girdi. Tam kapının yanında mumun dibine yaklaştığını, yirmi dakika sonra tamamen biteceğinin, başka mumun da olmadığını farkına vardı. Kapının kolunu tutup dikkatle dinledi içeriyi. Ses seda yoktu içeride. Kapıyı açtı, mumu kaldırdı. Bir şey, böğürerek üzerine atıldı. Pyotr Stepanoviç, hızla kapadı kapıyı, tekrar dinlemeye koyuldu ama yine susmuştu her şey, bir ölüm sessizliği çökmüştü içeriye.

Mum elinde, kararsızca uzun süre böyle durdu. Kapıyı açmasıyla kapaması arasında geçen bir saniye içinde pek az şey görebilmişti, ama pencerenin yanında ayakta duran Kirilov’un yüzünü, birdenbire üzerine atılırken kendi yüzüne yansıyan azgın öfkeyi görebilmişti. Pyotr Stepanoviç ürperdi, mumu aceleyle masanın üzerine koydu, tabancasını hazırladı, parmaklarının ucuna basarak karşı köşeye koştu. Kirilov elinde tabancayla kapıyı açıp masaya doğru yürüyecek olursa, önce o nişan alıp tetiği çekebilecekti.

Pyotr Stepanoviç onun intihar edeceğine artık hiç inanmıyordu! ‘Odanın ortasında dikiliyor, düşünüyordu... Hem de zifiri karanlıkta ve insanın içine korku salan bir odada... Böğürerek üzerime atladı... Ya tam tetiği çekeceği sırada ona engel oldum ya da beni nasıl öldüreceğini düşünüyordu. Evet, bunu düşünüyordu büyük bir ihtimalle... İntihar etmezse eğer, onu öldürmeden gitmeyeceğimi biliyor; demek ki ben onu öldürmeden, onun beni öldürmesi gerekiyor... Hâlâ sessiz içerisi! Korkmam pek doğal, aniden kapıyı açar ve... İşin en iğrenç yanı, Tanrı’ya bir din adamından bile daha çok inanması... Asla intihar etmez bu adam! Aman ne kadar da ‘akıllı’ insanlar türedi bu son dönemlerde! Sürüsüne bereket. Tüh, hay, her şeyin canı cehenneme, mum, mum! On beş dakika sonra tamamen sönecek... Bu işin bitmesi lazım! Ne pahasına olursa olsun bitirmek lazım bu işi... Aslında şimdi rahatlıkla öldürebilirim onu... Bu mektup varken, benim öldürdüğüm kimsenin aklına gelmez. Öldürdükten sonra yere öyle yatırmalı ki, kendini öldürdü sansınlar... Ateş edilmiş tabancayı da avucunun içine yerleştirmeyi unutmamalı... İşin o kısmı kolay da, onu nasıl öldüreceğim? Kapıyı açarsam yine saldıracak üzerime, benden önce ateş edecek. Ee, aman canım, isabet ettiremez ki!’

Kararsızlık yüzünden acı çekiyordu. Sonunda mumu aldı, kapıya yanaştı, tabancasını hazırladı; mumu tuttuğu sol elini kapının koluna dayadı. Ama olmadı, kol gıcırdadı, ses çıktı. ‘Hemen ateş edecek’ diye düşündü Pyotr Stepanoviç. Kapıyı kuvvetli bir tekmeyle ardına kadar açtı, mumu havaya kaldırıp, tabancasını doğrulttu ama ne tabanca sesi duyuldu ne de çığlık... Odada hiç kimse yoktu.

Pyotr Stepanoviç, ürperdi. Odada kaçabilecek bir yer yoktu. İyice kaldırdı mumu, daha dikkatli baktı... Evet, hiç kimse yoktu. Alçak sesle, “Kirilov...” diye seslendi, sesini biraz daha yükselterek yine seslendi ama cevap veren olmadı.

“Pencereden mi kaçtı yoksa?”

Gerçekten de, pencerelerden birinin kanadı açıktı. ‘Saçma bu, o pencereden sığamaz.’ Pyotr Stepanoviç odayı geçerek, pencerenin yanına gitti. ‘Buradan kaçmış olamaz.’ Aniden geri döndü, gördüğü şey onu çok sarstı.

Pencerelerin karşısına gelen, kapının sağındaki duvara dayalı duran bir dolap vardı. Bu dolapla diğer duvar arasında kalan boşlukta Kirilov duruyordu: Ellerini yana sarkıtmış, sırtını duvara iyice yapıştırmış, hareketsiz, dimdik, öylece duruyordu. Duvarın içine gömülmek, saklanmak ister gibiydi. Evet, inanılacak gibi değildi, ama Kirilov saklanıyordu. Pyotr Stepanoviç köşenin tam karşısında değildi, Kirilov’un bedeninin çıkıntılarını görebiliyordu ancak. Biraz daha sola kayıp Kirilov’un bütün bedenini görmeye cesaret edemiyordu. Kalbi hızla çarpmaya başlamıştı... Birden korkunç bir öfke doldurdu içini. Yerinden fırladığı gibi bağırarak Kirilov’un bulunduğu köşeye atıldı.

Oraya vardığı zaman içindeki dehşet daha da büyüdü, olduğu yerde çakıldı kaldı. Bağırarak, çılgın gibi üzerine koşmasına rağmen Kirilov hareket etmiyordu. Taştan ya da balmumundan yapılan bir heykel gibi hiçbir yerini kıpırdatmaması şaşırtmıştı onu. Hareketsiz siyah gözleri, boşlukta bir noktaya bakıyordu. Pyotr Stepanoviç, mumu yukarıdan aşağı, sonra tekrar yukarı götürerek her yerini aydınlatarak yüzünü inceledi. Kirilov’un, boşlukta bir yere baksa da, yan gözle onu gördüğünü, hatta belki de hareketlerini izlediğini fark etti aniden. O anda mumu ‘bu alçağın’ yüzüne iyicene yaklaştırmak istedi Pyotr Stepanoviç. Kirilov’un çenesi kıpırdadı, dudaklarına alaycı bir gülümseme yerleşti gibi geldi ona... Yoksa onun ne düşündüğünü anlamış mıydı!? Yanılmış olamazdı. Öfkeden çılgına dönmüş bir halde Kirilov’u omuzlarından yakaladı.

Bu sırada o kadar garip ve ani bir şey yaşandı ki, Pyotr Stepanoviç, tam olarak ne olup bittiğini anlayamadı. Omzuna dokunur dokunmaz, Kirilov başını birden öne eğmiş, Pyotr Stepanoviç’in elindeki muma başıyla vurarak mumu yere düşürmüştü. Mum altlığı, gürültüyle yere düşmüş, mum sönmüştü. Pyotr Stepano-

viç, aynı anda sol elinin küçük parmağında müthiş bir acı hissetti. Bağırmaya başladı. O anda hatırladığı tek şey, başını öne eğerek, parmağını ısırın Kirilov'un başına, kendini bilmeden tabancasını var gücüyle üç kere indirdiğiydi. Sonunda parmağını kurtardı, karanlıkta yol arayarak çılgın gibi koştu. Kirilov, arkasından korkunç bir sesle bağıırıyordu:

“Şimdi, şimdi, şimdi, şimdi!”

On kere ‘şimdi’ diye bağırdı. Ama Pyotr Stepanoviç durmadan koşuyordu. Hole çıkmıştı ki birdenbire tabanca sesi duydu. Zifiri karanlıkta durdu, beş dakika kadar düşündü. Sonunda odaya döndü ama kibrit bulmak gerekiyordu. Elinden düşürdüğü mumu yerde, dolabın sağ yanında bulabilirdi ama onu neyle yakacaktı? Birden silik bir anı canlandı zihninde: Dün Fedka'nın üzerine saldırmak için mutfığa koştuğu zaman, rafın köşesinde kırmızı, büyük bir kibrit paketi görmüşü sanki. Karanlıkta el yordamıyla yolunu bularak, sola mutfak kapısına doğru yöneldi, kapıyı buldu, aralığı geçip merdivenden indi. Karanlıkta elini uzattı, rafta, paketi gördüğünü hatırladığı yerde henüz açılmamış bir paket kibrit duruyordu. Kibriti yakmadan aceleyle odaya döndü, ancak dolabın yanında, parmağını ısırın Kirilov'un başına tabancayla vurduğu yerde birden ısırılan küçük parmağını hatırladı. Parmağındaki sızı dayanılmaz bir hal almıştı. Dişini sıkarak mumu yaktı, altlığa yerleştirdi, çevresine bakındı. Açık pencerenin dibinde, ayakları odanın sağ köşesine doğru uzanan Kirilov'un cesedi duruyordu. Mermi sağ şakaktan girmiş, kafatasını parçalayarak başın sol üstünden çıkmıştı. Kan damlaları ve beyin parçaları, yere saçılmıştı. Tabanca, Kirilov'un elindeydi hâlâ. Bir anda can vermiş olmalıydı. Pyotr Stepanoviç her şeyi dikkatle inceledikten sonra doğruldu, parmaklarının ucuna basarak dışarı çıktı, kapıyı kapadı, mumu sağdaki odada masanın üzerine koydu. Bir an düşündükten sonra, yangın çıkaramayacağı sonucuna vararak mumu söndürmemeye karar verdi. Masanın üzerindeki mektubu bir kere daha okuduktan sonra gülümsedi

ve nedense parmaklarının ucuna basarak evden çıktı. Fedka'nın deliğinden dışarı süzöldükten sonra orayı dikkatlice kapadı.

III

Saat tam altıya on kala, istasyonda Pyotr Stepanoviç ile Erkel, hayli uzun bir vagon dizisi boyunca yürüyorlardı. Pyotr Stepanoviç gidiyordu, Erkel de onu geçirmek için gelmişti. Bagaj verilmiş, valiz, ikinci mevki vagonlarından birinde ayrılan yere konmuştu. İlk zil çalmıştı, ikinciyi bekliyorlardı. Pyotr Stepanoviç, sakın sakın trene binen yolcuları izliyordu. Ama tanıdık kimse yoktu; ancak iki kere başıyla selam vermek zorunda kaldı. Uzaktan tanıdığı bir tüccar ile iki istasyon ötedeki kilisede incek genç bir köy papazına. Erkel'in, bu son dakikalarda önemli konulardan söz etmek istediğı belliydi ama (ne hakkında konuşmak istediğini kendisi de bilmiyordu) başlamaya bir türlü cesaret edemiyordu. Onun istasyonda bulunmasından Pyotr Stepanoviç'in canının sıkıldığını, son zili sabırsızlıkla beklediğini sanıyordu.

Uyarmak istermiş gibi ürkek bir tavırla, "O kadar sakın sakın bakıyorsunuz ki etraftaki insanlar..." dedi.

"Neden bakmayacakmışım? Şimdilik saklanmaya gerek yok. Henüz erken. Telaşlanmayın. Liputin'in çıkıp gelmesinden korkuyorum; bir bakmışsınız kokumuzu almış gelmiş."

Erkel kararlı bir sesle, "Güvenilmez onlara, Pyotr Stepanoviç." dedi.

"Liputin'e de mi?"

"Hepsine, Pyotr Stepanoviç."

"Saçma, dün akşamki olaydan sonra hepsi birbirlerine sıkı sıkıya bağlandı. Hiçbiri ihanet edemez. Aklını kaybetmeyen biri göz göre göre ateşe atar mı kendini?"

"Kaybedecekler akıllarını, Pyotr Stepanoviç."

Bu düşünce Pyotr Stepanoviç'in içinde de yer etmiş olmalıydı, çünkü Erkel böyle söyleyince canı daha da sıkılmıştı.

"Neyiniz var sizin Erkel?! Korkmuyorsunuz ya? Onların hepsine güvendiğimden çok, size güveniyorum. Her birinin kaç paralık ciğeri olduğunu gördüm. Size emanet ediyorum hepsini. Hemen bugün, hiç vakit kaybetmeden size söylediklerimi aktarın onlara. Kendilerini toplayıp dinleyebilecek duruma gelecekleri zaman, yani yarın ya da öbür gün, yazılı emirlerimi de okursunuz... İnanın, yarın bile kendilerini toplamış olacaklardır. Çok korkuyorlar çünkü, pamuk gibi yumuşayacaklar... Yeter ki siz kendinizi koyvermeyin."

"Ah, Pyotr Stepanoviç, gitmeseniz daha iyi olurdu!"

"Birkaç günlüğüne gidiyorum, hemen döneceğim."

Erkel, çekingen ama kararlı bir tavırla, "Pyotr Stepanoviç," dedi, "Petersburg'a bile gidiyor olsanız dava için gerekli olandan başka bir şey yapmadığınızı anlamıyor muyum sanki..."

"Sizden de bunu bekliyordum zaten Erkel. Petersburg'a gittiğimi anladığınıza göre, dün akşam öyle bir anda, onları ürkütmemek için neden oraya gideceğimi söylememiş olmamı da anlıyorsunuzdur. Hallerini gördünüz... Ama Liputin'in sandığı gibi sıvışmak için değil, dava için gittiğimi anlayabiliyorsunuz siz."

"Yurtdışına gitseniz bile bunu anlarım Pyotr Stepanoviç, çünkü kendinizi korumak zorundasınız siz... Siz her şeysiniz, bizse hiç."

Zavallı çocuğun sesi bile titriyordu.

"Teşekkür ederim, Erkel... Ay, ağrıyan parmağıma dokundunuz. (Erkel, Pyotr Stepanoviç'in siyah bir bez parçasıyla özenle sarılmış küçük parmağını sıkılmıştı.) Ama bir kere daha söylüyorum size, Petersburg'a, duruma şöyle bir göz atmak için gidiyorum, belki bir gün kalır, hemen dönerim. Döndüğümde Gaganov'un köydeki evine yerleşeceğim. Tehlikeli bir şey olursa, ben de onların yanında, başlarında olacağım. Petersburg'da biraz fazla kalmam

gerekirse de sizi durumdan haberdar edeceğim. Bir yolunu bulurum... Siz de onları haberdar edersiniz.”

İkinci zil çaldı.

“Demek ki beş dakika kaldı. Biliyor musunuz, burada kurduğumuz beşlinin dağılmasını hiç istemiyorum. Korktuğum falan yok, zaten burada önemli olan da ben değilim zaten. Teşkilatta bunun gibi çok sayıda beşlik var, ha bir fazla ha bir eksik, ne fark eder... Ama daha fazla olmamız daha iyi tabii. Sizi bu delillerle baş başa bırakıyorsam da, size güvendiğimdendir. Korkmayın, polise haber veremezler, cesaret edemezler buna...” Pyotr Stepanoviç neşeli bir tavırla tokalaşmak için ona doğru gelen çocuk denecek yaşta bir delikanlıyı görünce, tamamen değişik, neşeli bir sesle, “Aa, siz de mi bugün gidiyorsunuz?” diye haykırdı. “Sizin de ekspresle gideceğinizi bilmiyordum. Nereye, annenizin yanına mı?”

Delikanlının annesi, komşu ilin en varlıklı toprak sahibiydi. Delikanlı ise Yuliya Mihaylovna’nın uzaktan akrabasıydı, iki hafta evvel kentimize misafir olarak gelmişti.

“Hayır, biraz daha uzağa gidiyorum, P’ye. Sekiz saat boyunca trenle yolculuk edeceğim. Siz Petersburg’a mı gidiyorsunuz?” diye gülümsedi delikanlı.

Pyotr Stepanoviç daha bir içten gülümsedi:

“Neden Petersburg’a gideyim ki?”

Delikanlı tehdit eder gibi, parmağını salladı.

Pyotr Stepanoviç, esrarlı bir tavırla, “Tamam tamam, doğru tahmin ettiniz.” diye fısıldadı.

“Yuliya Mihaylovna’nın mektuplarını götürüyorum, ayrıca birkaç kişiyi de görmem gerekiyor, önemli kişiler. Açık söylemek gerekirse, hepsi de mendebur şeyler. Böyle görevin canı cehennem!”

Delikanlı da fısıldayarak, “Söyler misiniz, Yuliya Mihaylovna neden korktu öyle? Beni bile odasına almadı dün. Bana kalırsa,

kocası için korkmasına gerek yok, tersine, yangınla o kadar yakından ilgilendi ki hayatını bile tehlikeye attı.”

Pyotr Stepanoviç gülümsedi. “Bazı beyefendilerin oraya yazdıklarından korkuyor besbelli... Anlayacağınız, burada önemli olan Stavrogin’dir; yani Prens K... Eh, bu başlı başına bir hikâyedir. Yolda anlatırım size, dürüstlüğümün izin verdiği ölçüde tabii... Tanıştırayım, akrabam Asteğmen Erkel.”

Yan gözle Erkel’e bakan delikanlı, elini şapkasına götürdü; Erkel de öne eğilerek selam verdi ona.

“Biliyor musunuz Verhovenski, sekiz saatlik tren yolculuğu çekilecek dert değildir. Bizimle beraber birinci mevkide Berestov yolculuk edecek, komşumuzdur, çok komik bir albay... Garina ile evli, efendi biri. Hatta bazı ilginç düşünceleri bile var. İki gün kaldı burada. İskambil oyununa pek düşkün, bir denesek mi, ne dersiniz? Dördüncüyü de buldum ben, Pripuhlov... Bizim T. ilinin sakallı tüccarlarından, gerçek bir milyoner... Tanıştıracam sizi; varlıklı, ayrıca çok komik biri... Çok güleceğiz.”

“İskambil oynarım, hem de nasıl severim, ama ben ikinci mevkideyim.”

“Bırakın canım! Hemen gelip yanımızda oturuyorsunuz. Sizi birinci mevkiye aktarmalarını söylerim hemen. Baş kondüktör sözümü dinler. Valiziniz var mı? Yol battaniyeniz?”

“Pekâlâ, gidelim!” Büyük bir memnuniyetle hemen birinci mevkiye taşındı. Erkel, yardım ediyordu ona. Üçüncü zil de çaldı.

Pyotr Stepanoviç son bir kere daha uzattı elini kompartımanın penceresinden, aceleci, başı kalabalık bir tavırla, “Hadi Erkel,” dedi; “görüyorsunuz ya, hemen oyun masasına oturacağım.”

“Bana izah etmenize gerek yok, Pyotr Stepanoviç; anlıyorum ben, her şeyi anlıyorum, Pyotr Stepanoviç!”

“Hadi o zaman, hoşça kalın.” Pyotr Stepanoviç hemen Erkel’e sırtını döndü, çünkü içeriden onu oyun arkadaşlarıyla tanıştı-

mak isteyen delikanlı seslenmişti. Erkel, Pyotr Stepanoviç'ini bir daha göremedi!

Eve döndüğünde bir hayli kederliydi. Pyotr Stepanoviç onları bu kadar çabuk bıraktı diye değildi üzüntüsü. Ama, ama o genç züppe ona seslenir seslenmez, o kadar çabuk arkasını dönüp gitmesi üzüyordu onu... Oysa 'hoşça kal'dan başka bir şey söyleyebilir ya da hiç değilse elini daha samimi sıkabilirdi.

Bu el sıkma işi çok önemliydi. Kendisinin de anlayamadığı, dün akşamki olayla ilgili başka bir şey zavallı yüreğini kemirmeye başlamıştı.

YEDİNCİ BÖLÜM

STEPAN TROFİMOVİÇ'İN SON YOLCULUĞU

I

Yola çıkma zamanı yaklaştıkça Stepan Trofimoviç'in çok korktuğundan kesinlikle eminim. Korkunun ona müthiş bir acı verdiğiğine inanıyorum. Özellikle o son gece çok acı çekti. Nastasya, onun o gece geç vakit yatağa girdiğini hatırlıyordu. Ama unutmayalım ki ölüm cezası alanların bile son gecelerinde rahatça uyuyabildikleri söylenir. Gerçi evden çıktığında ortalık aydınlanmıştı. Sinirli insanlar aydınlıkta daha soğukkanlı olabilirler (Virginski'nin akrabası binbaşı, ortalık aydınlanmaya başlayınca Tanrı'ya olan inancını bile yitirdiğini söylemişti); ama o güne kadar kendini kent dışındaki şosede yalnız, hem de böyle bir durumda düşünmenin, içine daima müthiş bir korku saldığını düşünüyorum. Kararlılığı, Stasie'nin²³⁴ yirmi senelik sıcak yuvasını bıraktıktan sonra bir anda içine düştüğü ve onu kahreden yalnızlık duygusunu azaltıyordu kuşkusuz. Kendisini bekleyen felaketleri açık seçik görseydi bile hiçbir şeyin önemi olmaz, yine de o yola çıkardı. Her şeye karşılık onurlu, gurur verici bir şey vardı bu yaptığında. Ah, Varvara Pterovna'nın parlak tekliflerini kabul edebilir, onun lütuflarıyla basit bir yaşama gibi yaşamayı sürdürebilirdi... 'Yüce ülkünün bayrağını' kaldırıp, bu ülkü uğruna ölmeye gidiyordu! O anda böyle duygular olmalıydı içinde, başka türlü düşünemezdi.

234 Nastasya.

Bir soru daha kurcalıyor durmadan aklımı: Neden ille de yaya çıkmıştı yola, bir araba kiralayabilirdi... Önceleri bunu, elli sene süren tembelliğine ya da güçlü duygular sonucu aklının sürüklendiği karışıklığına veriyordum. Posta arabasıyla ya da atla (boynunda çingırağı olan bir atla bile olsa) yola çıkmanın pek basit, aksine, elinde şemsiyesiyle bir derviş gibi yola düşmenin ise çok daha hoş, soylu olduğuna inandığını düşünmüştüm. Ama şimdi, her şey bittikten sonra, o zaman olanlar daha basitmiş gibime geliyor. Öncelikle bir arabayla yola çıkmaya korkuyordu, çünkü Varvara Petrovna durumunu öğrenebilir ve onu zorla tutmaya kalkabilirdi. Stepan Trofimoviç de karşı koyamazdı tabii. O zaman yüce ülküye elveda demekten başka bir şey gelmezdi elinden. Sonra, arabaya binmek için kişinin hiç değilse nereye gideceğini bilmesi gerekir. Yola çıkarken özellikle bu yüzden acı çekiyordu. Kararsızdı, şuraya gideyim diye kesin bir karar veremiyordu. Herhangi bir kente gitmeye karar verdiği an, çıktığı bu yolculuk saçma, delice bir şeye dönüşüverirdi. Öyle ya, neden ille de bu kente de, başka birine değil? Hem ne yapacaktı orada? *Ce marchand*’ı²³⁵ mı arayacaktı? Ama kim olacaktı bu *marchand*? İşte bu noktada ikinci soru çıkıyordu ortaya, böyle çılgın gibi aramaya çıktığı bu *marchand*, onu gerçekte ölesiye korkutuyordu. Hayır, en iyisi hiç düşünmeden yola çıkıp yürümekti. Yol, insan hayatı gibi, insan hayali gibi sonu görünmeyen uzun, çok uzun bir şeydi. Uzun yol bir ülküydü aslında. Bir araba tutmak yüce bir ülkü sayılabilir miydi hiç?! Aksine, bütün yüce ülkülerin ancak sonu sayılırdı bu... *Vive la grande route*,²³⁶ orada da kaderde ne varsa!

Liza ile yukarıda anlattığım hiç umulmadık bir anda karşılaşmasından sonra daha bir coşkuyla devam etti yoluna. Şose, Skvoreşniki’nin yarım verst uzağından geçiyordu, -gariptir- oraya nasıl saptığını kendisi de bilmiyordu. Şu anda düşünmeye, anlamaya gücü yoktu. Yağmur arada bir duruyor, sonra tekrar çiselemeye başlıyordu, ama bunun da farkında değildi. Çantasını

235 Bu tüccar. (Fr.)

236 Yaşasın büyük yol! (Fr.)

omzuna nasıl attığını, sonrasında daha rahat yürümeye başladığını da bilmiyordu. Birden durup çevresine bakındığında, bir ya da bir buçuk verst yol yürümüş olabileceği aklına geliyordu. Tekerek izleriyle oyulmuş, iki yanında söğüt ağaçları dikilmiş eski şose, kapkara bir iplik gibi sonsuzluğa uzanıyordu önünde. Sağda, ekini çoktan biçilmiş, çıplak tarlalar, solda çalılar, onların ardında da koruluk. Uzaklarda ise ancak görülebilen bir tren yolu, üzerinde de bir trenin dumanı... Sesi artık duyulmayan bir trenin dumanı... Stepan Trofimoviç'in cesareti bir an kırılır gibi oldu ama kendini çabuk toparladı. Hafiften iç geçirdi. Bir söğüt ağacının dibine koydu çantasını, biraz dinlenmek için oturdu. Otururken üşüdüğünü fark etti, yol battaniyesine sarındı. Yağmuru da o anda fark ederek şemsiyesini açtı. Uzun süre öylece oturdu. Şemsiyesinin sapını kuvvetlice sıkıyordu. Anılar geçiyordu gözlerinin önünden. 'Liza, Liza...' diye düşünüyordu, 'Ce Maurice'²³⁷ de yanındaydı... Ne garip insanlar... Ne yangınının söz ediyorlardı acaba, ne cinayeti? Sanırım Stasie'nin bir şeyden haberi yok henüz, kahve içmeye bekliyordur beni... Kâğıt oyunu mu? Kâğıt oyununda insanlara mı bahis oynadım ben? Hımm! Bizim Rusya'da, köleler varken... Ah, Tanrım, ya Fedka?

Müthiş bir korku içinde çevresine bakındı. 'Ya şurada bir çalının arkasında saklanıyorsa? Şosede, onun yönettiği büyük bir haydut çetesinin olduğunu söylüyorlar. Ah, Tanrım, o zaman ben... O zaman gerçeği, suçlu olduğunu söylerim ona... 'Senin askerde çektiğinden çok, on sene ben burada senin için acı çektim' derim. Sonra... Sonra para cüzdanımı veririm. Hımm! *J'ai en tout quarante roubles; il prendra les roubles et il me tuera tout de même.*'²³⁸

Korkudan mıdır neden bilinmez, şemsiyesini kapadı, yanı başına koydu. Uzakta, kentten gelen üstü açık bir araba görüldü. Korkulu gözlerle çevresine bakınmaya başladı.

237 Şu Mavrikiy. (Fr.)

238 Olup olacağı kırk rublem var; rubleleri alacak, yine de beni öldürecek. (Fr.)

‘*Grâce a Dieu*,²³⁹ bu bir araba, yavaş geliyor, demek ki tehlikeli olamaz. Buralıların sıksa atlarından... Cins at yetiştirmelerini kaç kere söyledim... Aslında Pyotr İlyiç söyledi kulüpte de, ben de ilave ettim... Ama o arkadaki ne?.. Bir kadın oturuyor arabanın arkasında. Bir kadın, bir de köylü *cela commence d'être rassurant*.²⁴⁰ Kadın önde, erkek arkada, *c'est très rassurant*.²⁴¹ Arabanın arkasına da boynuzundan bir inek bağlamışlar, *c'est rassurant au plus haut degré*.²⁴²

Araba önünden geçiyordu şimdi, sağlam, iyi durumda bir arabaydı bu. Kadın tıka basa doldurulmuş bir çuvalın üzerinde, köylü ise sürücü yerinde oturuyordu. Ayaklarını Stepan Trofimoviç'in bulunduğu tarafa doğru sarkıtmıştı. Gerçekten de, boynuzundan bağlı bir inek, arabanın ardı sıra aheste aheste yürüyordu. Köylüyle kadın gözlerini dört açmış, Stepan Trofimoviç'e bakıyorlardı, Stepan Trofimoviç de onlara bakıyordu. Araba yirmi adım uzaklaşmıştı ki, birden aceleyle ayağa kalktı, arabanın arkasından hızla yürümeye başladı. Arabayla yan yana gitmek daha emniyetli gelmişti ona, ama arabaya yetişince bir anda her şeyi unutup tekrar kesik kesik düşüncelerine, hayallerine daldı. Yürüyor, o anda köylü kadın ve adam için şosede karşılaşabilecekleri en garip şey olduğunu aklının ucundan bile geçirmiyordu.

Stepan Trofimoviç dalgın dalgın yüzüne bakınca, köylü kadın sonunda dayanamadı:

“Sormam ayıp kaçmayacaksa,” dedi, “kimlerdensiniz?” Yirmi yedi yaşlarında, karakaşlı, al yanaklı, gülerken kırmızı dudaklarının arasından beyaz dişleri gözüken bir kadındı bu.

Stepan Trofimoviç sıkılğan bir sesle, “Bana... Bana mı söylüyorsunuz?” diye sordu.

239 Tanrıya şükür. (Fr.)

240 Bu beni rahatlatıyor. (Fr.)

241 Çok güven verici. (Fr.)

242 Son derece güven verici. (Fr.)

Köylü kendinden emin bir tavırla, “Tüccar olmalı.” dedi. Köylü uzun boylu, sık geniş sakalı kızıla çalan, ablak, zeki yüzlü, kırk yaşlarında bir adamdı.

“Hayır, tüccar değilim ben... Ben... *moi c'est autre chose*.”²⁴³ dedi Stepan Trofimoviç. Ne olur ne olmaz diyerek adımlarını biraz yavaşlattı, arabanın arkasında kaldı, öyle ki, şimdi inekle yan yana yürüyordu.

Köylü, Stepan Trofimoviç’in yabancı bir dilde bir şeyler söylediğini görünce, “Beylerden olmalısınız.” dedi ve dizginleri salladı.

Kadın yine merakla sordu:

“Gezmeye çıktınız demek?”

“Bana... Bana mı söylüyorsunuz?”

“Çünkü trenle gelen yabancılar bazen gezmeye çıkarlar; buralılara hiç benzemezler, bellidir yabancı oldukları, sizin çizmeleriniz de...”

Köylü keyifli bir tavırla, anlamlı anlamlı, “Asker çizmeleri mi bunlar?” dedi. “Hayır, asker falan değilim, ben...”

Stepan Trofimoviç’in canı sıkılmaya başlamıştı: ‘Ne de meraklı kadın, karı koca sorguya çektiler beni sanki... *Mais enfin...*’²⁴⁴ Gariptir, onlara karşı bir suç işlemişim gibi hissediyorum kendimi, oysa ne suç işlemiş olabilirim onlara karşı?’

Kadın kocasıyla fısıldaşarak, bir şeyler konuştu.

“Ayıp olmazsa, sizi arabamıza alır, gideceğiniz yere kadar götürürdük, ama isterseniz tabii.”

Hiç bekletmeden karşılık verdi Stepan Trofimoviç:

“Evet, evet, dostlarım, seve seve binerim arabanıza çünkü çok yoruldum, ama nasıl çıkacağım arabaya?”

‘Ne garip,’ diye geçiriyordu içinden, ‘şu inekle yan yana yürüyorum ama arabaya binmeme izin vermelerini istemek aklıma

243 Ben bambaşka bir şeyim. (Fr.)

244 Sonunda. (Fr.)

gelmedi... Bu ‘gerçek hayatın’ ta kendisi olmalı, hayli değişik yönleri var.’

Ama köylü, atı durdurmamıştı hâlâ.

Kuşkulu kuşkulu, “Ne tarafa gidiyorsunuz?” diye sordu.

Stepan Trofimoviç, hemen anlayamamıştı.

“Hatovo’ya gidiyorsunuz herhalde?”

“Hatovo’ya mı? Hayır, tam olarak Hatovo’ya gitmiyorum... Gerçi duymuştum Hatovo’yu, ama hiç gitmedim.”

“Hatovo, köydür; buradan dokuz verst ötede.”

“Köy mü? *C’est charmant...*²⁴⁵ Evet evet, duymuş gibiyim...”

Stepan Trofimoviç hâlâ yürüyordu, köylüler onu arabaya almayı unutmışlardı sanki. Dâhice bir fikir geldi aklına.

“Belki de ben... Sanıyorsunuz ki... Nüfus kâğıdım yanımda... Profesörüm ben, yani öğretmen... Ama yüksek öğretmen. Büyük öğretmenim ben. *Oui, c’est comme ça qu’on peut traduire.*²⁴⁶ Oraya kadar götürürseniz beni, bir şişe votka alırım size.”

“Elli kopeğinizi alırım bayım, yolu çok kötüdür oranın.”

Kadın atıldı hemen. “Biz de memnun kalmalıyız çünkü.”

“Elli kopek mi dediniz? Pekâlâ, elli kopek olsun. *C’est encore mieux, j’ai en tout quarante roubles, mais...*²⁴⁷

Köylü arabayı durdurdu; karı koca, elbirliğiyle yukarı aldılar Stepan Trofimoviç’i ve kadının yanına, çuvalın üzerine oturtular. Düşünceler bırakmıyordu peşini. Arada bir ayılır gibi oluyor; çok dalgın olduğunun, hiç de gerekmeyen şeyler üzerinde kafa patlattığının farkına varıyordu. Artık eskisi gibi mantıklı düşünemediği için kendinden utanıyor, hatta inciniyordu. Birden kadına, “Şu inek... Neden arkada ki?” diye sordu.

245 Harika. (Fr.)

246 Evet, böyle çevrilebilir. (Fr.)

247 Daha iyi, olup olacağı kırk rublem var ama... (Fr.)

Kadın güldü:

“Hiç görmemişe benziyorsunuz, beyim.”

Kocasını karıştı söze:

“Kentten satın aldık, bizimki sonbaharda öldü, salgın hastalığa yakalandı. Köyümüzde, komşu köylerde bütün hayvanları kırdı geçirdi salgın hastalık, yarısı bile kalmadı...”

Yavaşlayan atını kırbaçladı.

“Yurdumuzda çok görülür böyle olaylar...” dedi Stepan Trofimoviç. “Hem biz Ruslar çoğunlukla... Neyse, oluyor böyle şeyler.”

“Öğretmenseniz Hatovo’da ne işiniz var? Oradan başka bir yere mi geçeceksiniz yoksa?”

“Başka bir yere değil de... Yani... *C’est-d-dire*²⁴⁸, bir tüccarın yanına gidiyorum.”

“Öyleyse Spasov’a gidiyorsunuz?”

“Evet evet; doğru söylediniz, Spasov’a gidiyorum. Fark etmez zaten.”

Kadın gülümsedi. “Yolculuğunuz Spasov’a ise, bu çizmelerle, yürüyerek ancak iki haftada varırsınız oraya.”

Stepan Trofimoviç sabırsızlıkla aldı sözü ağzından. “Öyle, öyle ama fark etmez, *mes amis*,²⁴⁹ fark etmez.”

‘Pek meraklı insanlar; ama kadın, kocasından daha düzgün konuşuyor. 19 Şubat’tan bu yana konuşmalarının da hayli değiştiği kaçmıyor gözden. Hem... Ha Spasov’a gitmişim ha başka bir yere, onlara ne ki? Paralarını vereceğim, neden bu kadar üzerime düşüyorlar...’

Köylü susmuyordu.

“Spasov’a gidecekseniz vapura binmeniz gerekecek.”

248 Yani. (Fr.)

249 Dostlarım. (Fr.)

Kadın heyecanlı heyecanlı onayladı:

“Doğru söylüyor, çünkü atla sahilden dolaşacak olursanız otuz verst uzatırsınız yolu.”

“Ne otuzu, kırk.”

“Yarın sabah saat ikide Ustiyev’de vapura binersiniz.” Dedi kadın, ama Stepan Trofimoviç inatla susuyordu. Sonunda köylüler de sustu. Adam atı kırbaçladı, karı koca arada bir konuşuyordu, Stepan Trofimoviç uyuyakalmıştı. Kadın gülümseyerek onu dürtüp uyandırdığında, gözlerini büyükçe bir köyde, üç pencereleli bir köy evinin önünde açınca çok şaşırdı.

“Uyudunuz mu, beyim?”

Stepan Trofimoviç içini çekti:

“Ne var? Neredeyim ben? Ah, evet! İyi, iyi! Zaten fark etmez.”

Kederle çevresine bakındı. Köy manzarası ona tuhaf, yabancı gelmişti.

Birdenbire kendine gelerek çekingen bir tavırla köylüye döndü, “Az kaldı unuttuyordum, işte elli kopeğiniz.” Köylülerden ayrılmaktan korktuğu belliydi.

Köylü, eve davet etti onu. “Hesabı içeride görürüz. Buyrun!”

Kadın ona cesaret verdi:

“İçerisi iyidir.”

Stepan Trofimoviç gıcırdayan merdivenden çıkarken derin, ürkek bir şaşkınlık içinde ‘Rüya mı görüyorum?’ diye mırıldanıyordu kendi kendine. ‘*Elle l’a voulue*²⁵⁰ Aniden bir şey saplandı yüreğine ve her şeyi, eve girdiğini bile unuttu.

İki odalı, üç pencereleli, köyden geçen tanıdıkların geceledikleri, temiz, aydınlık bir köy eviydi burası. Yollarına devam etmeden evvel birbirini tanıyanlar burada mola verirdi. Stepan Trofimoviç geçip köşeye oturdu, selam vermeyi bile unutmuştu. Oturur

250 Bunu hak etmişti kadın. (Fr.)

oturmaz tekrar düşünceye daldı. Üç saat süren ıslak bir yolculuktan sonra hoş bir sıcaklık duygusu tüm bedenine yayılmıştı. Aşırı sinirli insanların, hastayken, soğuktan birden sığağa girdiklerinde sırtlarında dolaşan o bir anlık ürperti bile, tuhaf bir biçimde hoşuna gitmişti. Başını kaldırdı, evin kadınının sobanın üzerinde pişirdiği çöreklerin tatlı kokusu, iştahını kabartmıştı. Çocuksu bir gülümsemeyle baktı ev sahibesine, “Nedir o?” diye kekeledi. “Çörek mi pişiriyorsunuz? *Mais... C’est charmant.*”²⁵¹

Kadın kibar bir tavırla, “İster miydiniz, beyefendi?” dedi.

Stepan Trofimoviç’in gözlerinin içi güldü:

“İsterim, elbette isterim... Bir de çay rica etsem.”

“Semaveri koyalım mı? Söyleyin, yeter beyim.”

Ortasında açık mavi, iri iri süsler olan büyük bir tepside çörekler geldi. Herkesin bildiği ince, karışık buğday unundan yapılmış, üzerlerine eritilmiş taze yağ sürülmüş, son derece lezzetli çöreklerdi bunlar. Stepan Trofimoviç istekle aldı tepsiyi.

“Ne yağlı, ne lezzetli çörekler! *Un doigt d’eau de vie.*”²⁵²

“Votka mı istiyorsunuz, beyefendi?”

“Evet, evet, biraz, *un tout petit rien.*”²⁵³

“Beş kopeklik yani?”

Stepan Trofimoviç, tatlı tatlı gülümseyerek, “Beş kopeklik,” dedi, “evet, beş kopeklik.”

Halktan birinden, sizin için bir şey yapmasını isteyin, elinden gelen her şeyi seve seve yapar. Hele gidip votka getirmesini isterseniz; bu olağan sevinci, hemen telaşlı, mutluluk dolu bir hizmet etme tutkusuna dönüşür. Votka almaya giden, kendisi bu votkadan tatmayacak olsa bile biraz sonra sizin alacağınız hazzı içinde duyarak koşar... İki üç dakika sonra yeşile çalan, büyük

251 Ama... Çok hoş. (Fr.)

252 Biraz içki olsaydı. (Fr.)

253 Çok az bir şey. (Fr.)

bir kadeh ve şişe Stepan Trofimoviç'in önündeydi (meyhane çok yakındı).

"Hepsi benim mi? (pek şaşırmıştı.) Evimde daima bulunurdu votka ama beş kopeğe bu kadar çok verdiklerini hiç bilmiyordum."

Kadehi doldurdu, ayağa kalkıp, gösterişli bir tavırla odanın karşı köşesine, çuvalın üzerinde beraber geldiği, yolda sorularıyla canını sıkan, karakaşlı kadının yanına gitti. Kadın kızardı, bozardı, içmek istemiyormuş gibi yaptı, ama Stepan Trofimoviç'in son derece kibar sözlerine karşı koyamadı ve kalkıp yüzünü buruşturarak, her kadının yaptığı gibi üç yudumda, saygıyla içti, kadehi geri verdi. Öne eğilerek selamladı Stepan Trofimoviç'i. O da, ağırbaşlılıkla karşılık verdi bu selama, hatta mağrur bir tavırla masasına döndü.

Birden karar vermiş ve kalkmıştı yerinden. Oysa bir dakika evvel kadına içki vermek aklında bile yoktu.

Şişede kalan votkayı kadehine boşaltırken keyifli keyifli şöyle geçiriyordu içinden: 'Halka nasıl davranılması gerektiğini biliyorum, hem de hakkıyla, her zaman söylemişimdir bunu onlara'. Kadehini doldurmaya yetmemişti şişede kalan içki ama içini ısıttı, hatta biraz da başını döndürdü.

*"Je suis malade tout a fait, mais ce n'est pas trop mauvais d'être malade."*²⁵⁴

Hemen yanı başında sakın bir kadın sesi duyuldu:

"İster miydiniz acaba?"

Başını kaldırdı, karşısında, yoksul görünüşlü, sırtında kentte giyilenlere benzeyen koyu bir entari, omuzlarında büyük mavi bir şal olan, otuz yaşlarında bir kadın, *une dame et elle en avait l'air*.²⁵⁵ Onu görünce şaşırdı Stepan Trofimoviç; yüzündeki ifade, Stepan Trofimoviç'in bir anda çok hoşuna gitti. Kadın da içeri yeni girmişti. Eşyaları -bir kadın çantasıyla, pek büyük olmayan

254 Çok hastayım, ama hasta olmak o kadar da kötü bir şey değil. (Fr.)

255 Bir hanımefendiye benziyordu. (Fr.)

muşamba bir torba- sıranın üzerinde, tam Stepan Trofimoviç'in oturduğu yerin yanında duruyordu. İçeri girerken ona merakla baktığını hatırlıyordu. Kadın torbasından kapağında haç olan ciltli iki küçük kitap çıkardı, Stepan Trofimoviç'e uzattı.

"Eh... *Mais je crois que c'est l'Evangile*,²⁵⁶ büyük bir memnuniyetle... Şimdi anlıyorum... *Vous êtes ce qu'on appelle...*²⁵⁷ Gezici kitap satıcısı, birçok kereler okudum... Elli kopek mi?"

"Otuz beşer kopek." dedi kadın.

"Büyük bir memnuniyetle. *Je n'ai rien contre l'Evangile, et...*²⁵⁸ Çoktandır bir daha okumak istiyordum."

İncil'i en azından otuz senden beri okumadığını, ancak yedi sene evvel Renan'ın *Vie de Jesus*²⁵⁹ kitabını okurken İncil'i hatırladığını düşündü birden. Bozukluğu olmadığı için dört rublelik kâğıt parasını çıkardı. Bütün parası buydu. Ev sahibesi parayı bozarken, Stepan Trofimoviç, evin içinde büyük bir kalabalık toplandığını, onun hakkında konuştuklarını fark etmişti. Kentte çıkan yangından da söz ediliyordu. Stepan Trofimoviç'i getiren köylü konuşuyordu en çok, kentten yeni dönmüştü çünkü. Yangının kasıtlı çıkarıldığından, Şpigulin işçilerinden söz ediyorlardı.

Stepan Trofimoviç 'Bana yolda yangından hiç söz etmedi,' diye geçirdi içinden, 'her şeyden söz etti, bir onu es geçti.'

"Efendim, Stepan Trofimoviç, düş görmüyorum ya? Kırk sene düşünsem gelmezdi aklıma! Tanıyamadınız mı yoksa?" Eski uşaklara benzeyen, sakalsız, geniş yakalı bir palto giymiş, orta yaşlı bir adam söylüyordu bunları.

Kendi ismini duyunca ürperdi Stepan Trofimoviç, "Affedersiniz," diye mırıldandı, "hatırlayamadım sizi..."

256 Sanırım bu İncil. (Fr.)

257 Siz... dediklerinden sizin. (Fr.)

258 İncile karşı değilim ve... (Fr.)

259 İsa'nın Hayatı. (Fr.)

“Unuttunuz demek! Anisim, Anisim İvanov... Hatırladınız mı? Müteveffa Bay Gaganov’un evinde çalışıyordum; sizi, bayım, toprağı bol olsun, hanımım Avdotya Sergeyevna’nın yanında çok gördüm. Varvara Petrovna ile geliyordunuz. Kaç kere kitaplarınızı benimle yolladı size, iki kere de Petersburg şekerlemesi getirdim size ondan...”

Stepan Trofimoviç gülümsedi. “Ah, evet, hatırladım seni, Anisim. Burada mı oturuyorsun şimdi?”

“Spasov yakınında, V... manastırında, Avdotya Sergeyevna’nın kız kardeşi Marfa Sergeyevna’nın yanındayım. Hatırlarsınız belki, baloya giderken kupa arabasından düşmüş, ayağını kırmıştı. Şimdi manastırda kalıyor, ben de hizmetinin yapıyorum. Şimdi de, kente gidiyorum, ailemi ziyaret edeyim dedim...”

“Demek öyle, güzel.”

Anisim gururla gülümsedi.

“Sizi görmek çok sevindirdi beni, bana çok iyi davranırdınız. Nereye gidiyorsunuz, efendim, yalnızsınız sanırım... Hiç yalnız başınıza yolculuğa çıkmazdınız, yanlış hatırlamıyorum, değil mi?”

Stepan Trofimoviç, ürkek ürkek bakıyordu ona.

“Spasov’a, bize mi gidiyorsunuz yoksa?”

“Evet, Spasov’a gidiyorum. Bana öyle geliyor ki, *il me semble que tout le monde va a Spassof...*”²⁶⁰

“Fyodor Matveyeviç’e mi gidiyorsunuz yoksa? Sizi gördüklerine çok sevinecekler. Eskiden nasıl sayar, severlerdi sizi! Şimdi bile sık sık anarlar...”

“Evet ya, evet, Fyodor Matveyeviç’e de uğrarım.”

“Uğramalısınız, uğramalısınız. Burada köylüler de şaşıp duruyorlar, efendim, sözde şosede yaya yürürken görmüşler sizi. Basit köylüler işte, beyim, kusurlarına bakmayın siz.”

260 Bana öyle geliyor ki bütün dünya Spassof’a gidiyor... (Fr.)

“Ben Anisim... Oraya yaya gidebileceğime bahse girip...”

Alnında, şakaklarında ter birikmişti.

Anisim dikkatle dinliyordu, “Tabii, tabii...” Ama artık dayanamamıştı Stepan. Trofimoviç. Öylesine bozulmuştu ki kalkıp dışarı çıkmak istiyordu. Ama bu sırada semaveri getirdiler, tam o anda da bir şey için dışarı çıkan kitap satıcısı kadın döndü. Stepan Trofimoviç kurtulmak için onunla konuşmaya başladı. Anisim sustu, çıkıp gitti.

Gerçekten de, köylüler çok şaşırmıştı; ‘Ne biçim adam bu?’ diye düşünüyorlardı. ‘Yolda yürürken buldular onu; öğretmen olduğunu söylüyor, Avrupalı gibi giyinmiş, konuşması küçük bir çocuk gibi. Sorulara acayip cevaplar veriyor, birisinden kaçıyormuş gibi görünüyor, parası da var!’ Valiliği durumdan haberdar etmek isteyenler bile vardı. ‘Kentte karışıklık var zaten...’ Ama Anisim bir anda bastırmıştı bu heyecanı. Hole çıkınca oradakilere, Stepan Trofimoviç’in öğretmen değil, yüksek öğretmen olduğunu anlattı, sonra şöyle devam etti: “Kendileri bilgindirler, büyük bilimlerle uğraşırlar, burada toprakları da vardı bir zamanlar. Yirmi seneden beri general karısı Stavrogina’nın evinde, saygın bir insan olarak kalırlar. Kentte herkes tarafından son derece sayılırlar. Soylular kulübünde bir gecede bir iki yüz rublelik, bir de yüz rublelik verirlerdi oyuna. Rütbesi danışmandır, ordudaki yarbay rütbesinin karşılığıdır bu. Anlayacağınız, albaydan ancak bir rütbe aşağıdırlar. Üzerlerinde para bulunmasına gelince, general karısı Stavrogina’dan aldıkları için, hesapsız parası vardır.”

Stepan Trofimoviç yanında oturmuş, çayını yudumlayan, çöreklerden yiyen kitap satıcısı kadını hoş bir merakla seyrederken Anisimov’un saldırısından kurtulmanın verdiği rahatlıkla, “*Mais c’est une dame et très comme il faut...*”²⁶¹ diye göğüs geçirdi. “*Ce petit morceau de sucre ce n’est rien...*”²⁶² Soylu, özgür, aynı zamanda sakın bir yanı var. *Le comme il faut tout pur*,²⁶³ ama biraz değişik.”

261 Ama bu bir hanımefendi, hem de çok zarif bir hanımefendi. (Fr.)

262 Bu küçücük şeker parçasının önemi yok. (Fr.)

263 Son derece soylu. (Fr.)

Kısa zamanda kadının adının Sofiya Matveyevna Ulitina olduğunu, K.'da yalnız başına yaşadığını, orada küçük esnaftan dul bir kız kardeşinin olduğunu öğrendi, kendisi de duldu. Bölük komutanı yardımcılığı yapan asteğmen kocası, Sivastopol'da vurulmuştu.

“Ama daha çok gençsiniz, *vous n'avez pas trente ans.*”²⁶⁴

Sofiya Matveyevna gülümsedi:

“Otuz dört yaşındayım.”

“Nasıl, Fransızca da mı biliyorsunuz?”

“Biraz. Kocam öldükten sonra soylu bir evde dört sene kadar kaldım, orada çocuklardan öğrendim.”

Kadın, on yedi yaşında dul kalınca bir süre Sivastopol'da kaldığını, ‘hasta bakıcılık’ yaptığını, sonra başka başka kentlerde bulunduğunu, şimdi de durmadan dolaşıp İncil sattığını anlattı.

“*Mais mon Dieu,*”²⁶⁵ kentimizde başından tuhaf, hatta pek tuhaf bir olay geçen kadın siz misiniz yoksa?”

Sofiya Matveyevna'nın yüzü kızardı. ‘Evet’, der gibi başını salladı.

Stepan Trofimoviç şaşkınlıktan titreyen bir sesle, “*Ces vauriens, ces malheureux!..*”²⁶⁶ diye başladı. Acıklı, nefret dolu bir anı yüreğini sızlatıyordu şimdi. Bir an uzaklara daldı.

Yanı başındaki kadının tekrar kaybolduğunu fark edince ‘Yine gitmiş...’ diye geçirdi içinden. ‘İkide bir dışarı çıkıyor, bir şeyler yapıyor; yanılmıyorsam biraz da telaşlı... *Je deviens égoïste.*’²⁶⁷

Başını kaldırdığında Anisim'i gördü karşısında ama bu sefer garip bir hali vardı. Evin içi köylü dolmuştu, hepsini de Anisim'in getirdiği belliydi. Evin sahibi olan, kentten inek satın alan köylü de vardı içlerinde. İki köylü ile (arabacı oldukları sonra anlaşıldı),

264 Otuzunuzda yoksunuz. (Fr.)

265 Aman Tanrım. (Fr.)

266 Bu kepezeler, bu alçaklar!.. (Fr.)

267 Bak hele, kendimi düşünür oldum. (Fr.)

köylü gibi giyinmiş ama sakalsız, varlıklı küçük esnafa benzeyen, herkesten çok konuşan, yarı sarhoş, ufak tefek bir adam daha vardı. Hepsi ondan, Stepan Trofimoviç'ten söz ediyordu. İnek satın alan köylü, kendi dediğinde diretiyor, sahilden giderse yolu kırk verst uzatacağını, muhakkak vapura binmesi gerektiğini söylüyordu. Yarı sarhoş küçük esnafla ev sahibi bu fikre hararetle karşı çıkıyorlardı:

“Beyefendi vapura binip gölü geçerlerse elbette kısılır yol, sevgili kardeşim; bunu bilmeyecek ne var ama kış geldi artık, vapur belki yaza kadar buraya uğramaz bile.”

En çok Anisim heyecanlanıyordu:

“Uğrar, uğrar, bir hafta daha uğrayacak.”

“Doğru! Evet, bir uğruyorsa üç uğramıyor; kış geldi sayılır, mevsim geçti. bazen Ustiyev’de üç gün beklediği oluyor.”

Anisim köpürmüştü:

“Vapur yarın uğrayacak, saat ikide. Yarın akşam Spasov’da olacaksınız beyim.”

Stepan Trofimoviç kaderinin ne göstereceğini korku içinde beklerken, ‘*Mais qu’est ce qu’il a cet homme?*’²⁶⁸ diye kekeleydi.

İki arabacı öne çıktı, pazarlık etmeye başladılar. Ustiyev’e kadar üç ruble istiyorlardı. Bu ücretin fazla olmadığını, yazın da buradan Ustiyev’e üç rubleye gidildiğini söylüyordu.

Stepan Trofimoviç, “Ama... Burada da rahatım... İstemiyorum...” diye kekelemeye başladı.

“Rahatsızsınız efendim, çok doğru buyurdunuz, ama Spasov’da çok daha rahat edeceksiniz. Hem sizi görünce çok sevinecektir Fyodor Matveyeviç.”

“*Mon Dieu, mes amis*”²⁶⁹ bütün bunlar benim için ne umulmadık şeyler...”

268 Ama ne istiyor bu adam? (Fr.)

269 Tanrım, dostlarım. (Fr.)

Sonunda döndü Sofiya Matveyevna. Bitkin, üzgün bir tavırla sıraya çöktü. Ev sahibesine, “Spasov’a gidemeyeceğim!” dedi.

Stepan Trofimoviç irkildi. “Nasıl, siz de mi Spasov’a gidiyorsunuz?”

Nadejda Yegorovna Svetlitsina adında, toprak sahibi bir kadının dün ona kendisini Hatovo’da beklemesini, onu Spasov’a kadar götürüleceğini söylediğini, şimdi de gelmediğini anlattı Sofiya Matveyevna. “Şimdi ne yapacağım ben?” diye sızlanıyordu.

“*Mais, ma chere et nouvelle amie,*”²⁷⁰ o kadın gibi ben de götürülebilirim o köye sizi, ismini unuttum; araba kiraladım, oraya gideceğim, yarın da beraber Spasov’a geçeriz, ne dersiniz?”

“Yoksa siz de mi Spasov’a gidiyorsunuz?”

“*Mais que faire, et je suis enchanté!*”²⁷¹ Büyük bir memnuniyetle götürürüm sizi. Araba kiraladım... Hanginizin arabasını tuttum?” Spasov’a gitmek için önüne geçilmez bir istek uyanmıştı Stepan Trofimoviç’in içinde.

On beş dakika sonra üstü kapalı hafif bir arabaya binmişlerdi. Stepan Trofimoviç heyecanlı ve çok sevinçliydi. Sofiya Matveyevna ise torbası elinin altında, dudaklarında mutlu bir gülümseme, Stepan Trofimoviç’in yanında oturuyordu. Anisim yerleşmelerine yardım etti

Yardım etmek için içeri dışarı koşarken, “İyi yolculuklar, efendim,” diyordu, “Fyodor Matveyiç sizi görünce çok sevinecekler.”

“Sağlıcakla kalın, dostum, sağlıcakla kalın.”

“Fyodor Matveyeviç ile görüştüğünüzde de...”

“Evet, dostum, evet... Fyodor Petroviç’i... Hadi sağlıcakla kalın.”

270 Ama sevgili ve yeni dostum. (Fr.)

271 Ama neden olmasın, buna bayıldım. (Fr.)

Araba hareket eder etmez, Stepan Trofimoviç konuşmaya başladı, “Görüyorsunuz ya dostum, kendimi dostunuz olarak görmeme izin verirsiniz, *n'est-ce pas?*”²⁷² Görüyorsunuz ya, ben... *J'aime le peuple, c'est indispensable, mais il me semble que je ne l'avais jamais vu de près. Stasie... Celavassans dire qu'elle est aussi du peuple... Mais le vrai peuple,*²⁷³ yani yolda gördüklerimizden söz ediyorum. Sanırım benim nereye gideceğimden başka bir dertleri yok bunların. Ama bırakalım artık bunları artık. Biraz karışık konuşuyorum galiba, ama aceleciliğimden bu.”

“Galiba biraz hastalanmışsınız, efendim.” Sofiya Matveyevna, dikkatle, ama saygılı bir tavırla Stepan Trofimoviç'i süzdü.

“Hayır, hayır, battaniyeyi omuzlarıma alayım geçer. Hava biraz serin, hatta çok serin ama... Unutalım bunu. Aslında başka şeyler söylemek istiyorum size. *Chere et incomparable amie*”²⁷⁴ pek mutluyum, bunun sebebi de sizsiniz. Mutluluk bana iyi gelmiyor, çünkü bütün düşmanlarımı bağışlıyorum.”

“Bu çok güzel bir şey, efendim.”

“Her zaman değil, *chere innocente. L'Evangile... Voyez-vous, désormais nous le prêcherons ensemble,*”²⁷⁵ ben de seve seve sizin o güzelim kitaplarınızdan satacağım. *Quelque chose de très nouveau dans ce genre.*”²⁷⁶ Halk dinine bağlıdır, *c'est admis,*²⁷⁷ ama İncil'i henüz tanımıyor. Anlatacağım onlara onu... Aşırı saygı duyduğumdan kimsenin kuşkulananmaması gereken bu mükemmel kitabın yanlışlarını anlatırken düzeltmek de mümkündür. Yolda bile yararlı olacağım. Daima yararlı olmuşumdur, daima

272 Değil mi? (Fr.)

273 Seviyorum halkı, bu gerekli bir şey, ama bana öyle geliyor ki, halkı bu kadar yakından görmemiştim. Stasie... Tabii o da halktan... Ama gerçek halk... (Fr.)

274 Sevgili ve eşi bulunmaz dost. (Fr.)

275 Sevgili saf kız. İncil... Görüyorsunuz ya, artık onu birlikte vazedeceğiz. (Fr.)

276 Bu, tarz olarak çok yeni bir şey. (Fr.)

277 Bu bir gerçek. (Fr.)

söyledim onlara bu *et d, cette chere ingrate*.²⁷⁸ Ah, bağışlayalım, bağışlayalım, önce herkesi bağışlayalım... Ancak o zaman kendimizin de bağışlanması bekleyebiliriz. Evet, herkes birbirine karşı suçludur çünkü. Bütün insanlar suçludur!”

“Ne kadar da güzel söylediniz.”

“Evet, evet... Çok güzel söylediğimin ben de farkındayım. Çok iyi anlatacağım onlara, ama asıl söylemek istediğim neydi? Hep şaşıyorum, ne söyleyeceğimi unutuyorum... Yanınızda kalma izin verir misiniz? Gördüğüm kadarıyla davranışlarınız pek incelikli sayılmaz, çayı şapırdatarak içiyorsunuz... Ama yine de hoş bir şeyler var sizde, yüz çizgilerinizden de görüyorum ki... Ah, yüzünüz kızarmasın, erkeğim diye de korkmayın benden. *Chere et incomparable, pour moi une femme c'est tout*.²⁷⁹ Bir kadının yanında olmadan yaşayamam ben, ama sadece yanında... İyice şaşırdım ne söyleyeceğimi, iyice... Asıl söylemek istediğimi bir türlü hatırlayamıyorum. Ah, yanında daima bir kadın olan insan, ne kadar mutludur... Öyle sanıyorum ki, biraz da heyecanlıyım. Yolda da yüce ülküyü görebilirsiniz! İşte, işte şimdi hatırladım, bunu söylemek istiyordum. Oysa önceleri böyle bir şey aklımın ucundan geçmezdi. Peki, ama neden ayrılmam gerekti? Orada da hayatımızdan memnunduk, burada ise, *cela devment trop froid. A propos, j'ai en tout quarante roubles et voila cet argent*,²⁸⁰ alın alın, tutamam ben, kaybederim, alırlar elimden... Uyumak istiyorum gibi geliyor bana, kafamın içinde de bir şeyler dönüyor. Öyle dönüyor, öyle dönüyor ki! Ah, ne iyi bir insansınız, nedir o üstüme örttüğünüz?”

“Çok hastasınız efendim, kendi battaniyemi örttüm üzerinize ama paranızı...”

278 Ve bu sevgili nanköre... (Fr.)

279 Benim için sevgili ve eşi bulunmaz hanımefendim, bir kadın, her şeydir. (Fr.)

280 Çok soğuk oluyor. Aklımdayken söyleyeyim, topu topu kırk rublem var, işte alın bu parayı. (Fr.)

“N'en parlons plus, parce que cela me fait mal.”²⁸¹ Ah, ne iyisiniz!”

Birden sustu ve uyuyuverdi. Bu on yedi verstlik yol çok kötüydü, araba sarsıla sarsıla gidiyordu. Stepan Trofimoviç sık sık uyanıyor, Sofiya Matveyevna'nın, başının altına koyduğu küçük yastıktan kafasını hızla kaldırıyor, Sofiya Matveyevna'nın elini yakalıyor, onun bırakıp kaçacağından korkuyormuş gibi, “Burada mısınız?” diye soruyordu. Düşünde, ağzı açık, dişleri üzerinde bir kurukafa gördüğünü, fena olduğunu söylüyordu ona. Sofiya Matveyevna onun için çok endişeleniyordu.

Araba doğruca, avlusunda küçük yapılar olan, dört pencere, büyük bir eve götürdü onları. Uyanan Stepan Trofimoviç aceleyle indi arabadan. Evin en geniş en iyi odası olan ikinci odaya geçti. Uykulu yüzünde son derece telaşlı bir ifade vardı. Simsiyah saçlı, âdeta bıyıklı, kırk yaşlarında, iriyarı bir kadın olan ev sahibesine, bu odayı kendisi için istediğini söyledi hemen; “Odayı kilitleyin, başka hiç kimseyi sokmayın, *parce que nous avons a parler. Oui, j'ai beaucoup a vous dire, chère amie.*”²⁸² Parasını vereceğim size, vereceğim!” diyordu kadına.

Hızlı hızlı konuşuyordu, ama konuşmasından hiçbir şey anlaşılmıyordu. Ev sahibi, kaba bir tavırla dinliyor, kabul ediyor gibi susuyordu (bu sessizlikte tehdit eder bir hava da vardı). Stepan Trofimoviç, hiçbir şeyin farkında değildi, aceleyle (çok acele ediyordu) kadına gitmesini, onları rahat bırakmasını ve hemen, ‘hiç vakit geçirmeden’ yemek getirmesini söyledi.

Bıyıklı kadın dayanamadı artık:

“Burası han değil bayım, yolculara yemek vermeyiz biz. Istakoz kaynatabiliriz, hadi bilemedin semaver hazırlarız, başka şeyimiz de yoktur. Taze balık da ancak yarın olur.”

Ama Stepan Trofimoviç öfkeli bir sabırsızlıkla, “Parasını vereceğim, yeter ki çabuk olun.” diye tekrarlayarak yine elini kolunu

281 Ah, Tanrı aşkına, sözünü etmeyelim artık, çünkü dokunuyor bu bana.

282 Konuşacaklarımız var çünkü. -Evet, size çok söyleyeceklerim var, sevgili dostum. (Fr.)

sallamaya başladı. Balık çorbası ile kızartılmış tavuk istediğini söyledi. Ev sahibesi kadın, bütün köyü arasa bile, bir tavuk dahi bulamayacağını söyledi; ama yine de gidip aramaya razı oldu, lütfediyor da gidiyormuş gibi bir tavrı vardı.

Kadın dışarı çıkar çıkmaz, Stepan Trofimoviç hemen kanepeye oturdu, Sofiya Matveyevna'yı da yanına oturttu. Odada hem kanepeler hem de birkaç koltuk vardı, ama pek kırık dökük şeylerdi bunlar. Hayli geniş olan bu oda; (karyola bir bölmenin arkasındaydı), rengi solmuş, eski, lime lime, sarı duvar kâğıtlarıyla, duvarlarındaki mitolojik sahneleri gösteren taşbaskı resimleriyle, ön duvarı boydan boya kaplayan dinsel tasvirleriyle, sağdan soldan toplanan garip eşyalarıyla kentlilik ve köylülüğün göze çirkin gelen bir karışımı gibiydi. Ama Stepan Trofimoviç'in hiçbir şeye baktığı yoktu. Pencereden dışarı, evden on adım ötede başlayan büyük göle bile bakmamıştı.

"Sonunda baş başa kaldık, hiç kimseyi almayalım içeri! Ta en baştan başlayarak, her şeyi anlatmak istiyorum size."

Sofiya Matveyevna endişeyle susturdu onu:

"Stepan Trofimoviç, biliyor musunuz..."

Stepan Trofimoviç, tatlı tatlı gülümsedi:

"*Comment, vous savez déjà mon nom?*"²⁸³

"Anisim İvanoviç ile konuşmanızı duydum. Ben de size şunu söylemek cesaretini buluyorum kendimde..."

Sofiya Matveyevna kapalı kapıya bakarak, kimse duymasın diye sesini alçalttı ve bu köyün pek tekin bir yer olmadığını söyledi. Buralı köylülerin balıkçı oldukları, balıkçılıktan başka bir işle de uğraşmadıklarını, ancak her yaz köyden geçen yolcuları soyup soğana çevirdiklerini anlattı.

"Bu köy yol üstünde değildir, kuş uçmaz, kervan geçmez bir yerdir. Vapur uğruyor diye gelir yolcular buraya. Artık havalar bozduğu,

283 Nasıl, adımı biliyor muydunuz? (Fr.)

vapur seyrek uğradığı için yılın bu mevsiminde gelenler, köyde birkaç gün kalmak zorunda kalırlar. Bu yüzden evlerin hepsi doludur, ev sahipleri de gelenlerin yolunu gözler. Çünkü bir kopeklik şeye, üç kopek alırlar; özellikle de şu anda kaldığımız evin sahibi pek açığözdür, köylülere göre zengin sayılır, balık ağı bile bin ruble değerinde.”

Stepan Trofimoviç, Sofiya Matveyevna'nın duygu dolu yüzüne neredeyse sitemle bakıyordu. Onu susturmak ister gibi birkaç kere kolunu sallamıştı ama kadın devam ediyordu. Kentli 'pek soylu bir hanımefendi' ile yazın burada bir gece, iki gündüz kaldığını, başlarından -aklına geldikçe tüyleri diken diken oluyormuş- son derece korkunç bir olay geçtiğini anlattı. “Bakın, Stepan Trofimoviç, bu odayı yalnız kendiniz için ayırttınız ya... Uyarmak için söylüyorum sadece... Öteki odada da yolcu var: Orta yaşlı bir adam, bir delikanlı, çocuklarıyla beraber bir de kadın. Yarın saat ikiye kadar bütün ev dolacak, çünkü vapur iki gündür uğramadığına göre yarın kesinlikle köyden geçecektir. Bir odayı kendinize ayırttınız, yemek istediniz diye sizden öyle bir ücret isteyecekler ki, başkentte bile duyulmamış, görülmemiştir öylesi.”

Ama Stepan Trofimoviç acı çekiyordu. Heyecanlı bir sesle, “*Assez, mon enfant,*”²⁸⁴ dedi, “yalvarıyorum size, *nous avons notre argent, et après - et après le bon Dieu.*”²⁸⁵ Hatta şaşıyorum size, böylesine duyarlı bir kadinken... *Assez, assez, vous me tourmentez;*²⁸⁶ önümüzde uzun bir hayat var, oysa siz... Geleceğimiz hakkında korkuya düşürüyorsunuz beni...”

Hemen anlatmaya başladı hikâyesini; öylesine acele ediyordu ki, önceleri anlamak bile çok zordu. Uzun uzun anlattı. Balık çorbasını getirdiler, ardından tavuğu, en sonunda semaveri de getirdiler ama o hâlâ anlatıyordu... Konuşması biraz tuhaf, hastalıklıydı; zaten hastaydı da. Etkisini hasta bedeninde biraz sonra

284 Yeter yavrum. (Fr.)

285 Paramız var, gerisini Tanrı bilir! (Fr.)

286 Yeter, yeter, üzüyorsunuz beni. (Fr.)

gösterecek, ani bir duygu gerilimiydi bu. O anlatırken Sofiya Matveyevna'nın içi sızlıyor, biraz sonra olacakları hissediyordu. 'Kısa donla çayırılarda koştuğu' çocukluğundan başladı anlatmaya, ancak bir saat sonra gelebilmişti iki evliliğine ve Berlin'deki yaşantısına. Hiç de komik bir durum değildi aslında. Gerçekten de, yüce olarak tanımlayabileceğimiz bir yaşam savaşı söz konusuydu. Önündeki uzun yolda yanında olmasını istediği, yanında yer almasına karar verdiği kadın vardı karşısında ve onu önemli olan bütün konularda, her konuda aydınlatmak için sabırsızlanıyordu. Onun ne kadar büyük, yetenekli, ayrıcalıklı bir insan olduğunu öğrenmeliydi Sofiya Matveyevna... Belki bu kadını gözünde büyütüyordu, ama seçmişti onu bir kere. Kadınsız yaşayamazdı çünkü. Sofiya Matveyevna'nın onu anlamadığını, hatta en önemli şeyleri anlamadığını yüzünden anlıyordu. 'Ce n'est rien, nous attendrons'²⁸⁷ ama önsezisiyle anlayabilir...

Hikâyesini keserek, yüksek sesle, "Dostum," dedi, "yalnız sizin kalbiniz gerek bana!.. Bir de işte şu bakışınız, yüzüme baktığınız şu tatlı, çekici bakışınız. Ah, kızarmasın yüzünüz! Söyledim size..."

Hikâye, nasıl hiç kimsenin Stepan Trofimoviç'e gereken değeri vermediği, 'Rusya'da kabiliyetlerin nasıl heba olduğu' üzerine uzun bir söylev biçimini aldığı anda zavallı Sofiya Matveyevna artık kesinlikle hiçbirşey anlamıyordu. Sonraları şöyle anlatıyordu: 'Bizim gibiler için fazla akıllıca şeyler söylüyordu.' Gözlerini dört açmış, mahzun mahzun dinliyordu. Stepan Trofimoviç işi şakaya vurup, yurdumuzun 'ileri gelenlerine', devlet adamlarına çatmaya başlayınca, Sofiya Matveyevna o güldüğü için gülmeyi bile denemişti ama ağlamaktan beter olmuştu bu denemesi. Öyle ki sonunda Stepan Trofimoviç bozulmuş, büyük bir heyecan ve öfkeyle nihilistlere, yeni yetmelere saldırmıştı. Sofiya Matveyevna düpedüz korkuyordu ondan; ancak sıra aşk hikâyesine gelince kendine geldi biraz. Rahibe bile olsa, kadın kadındır işte. Gülümsüyor, başını sallıyordu; yüzü kıpkırmızı olmuştu, önüne bakıyordu. Stepan Trofimoviç'i iyice duygulandırmış,

287 Önemli değil, bekleyeceğiz. (Fr.)

heyecanlandırmıştı bu. Artık hikâyesine yalan bile karıştırmaya başlamıştı. Varvara Pterovna'dan göz kamaştırıcı bir esmer diye söz ediyordu (Petersburg'u da, Avrupa'nın birçok başkentini de kendine âşık eden eden bir esmer); kocası ise kendisini bu dilberin aşkına değer bulmadığı için 'Sivastopol'da alınına bir kurşun yiyerek ölmüş', sırf meydanı rakibine, yani ona, Stepan Trofimoviç'e bırakmak için tabii... Anlattıklarına yürekten inanarak, "Üzülmeyin, benim sessiz, dinibütün dostum!" diyordu Sofiya Matveyevna'ya. "Öylesine yüce, öylesine ince bir şeydi ki bu, ömrümüz boyunca sözünü etmedik." Hikâye biraz daha devam edince bu duruma bir sarışının sebep olduğu çıkıyordu ortaya (Darya Pavlovna'yı değilse burada kimi ima ediyordu Stepan Trofimoviç, bilemem). Bu sarışın, her şeyini esmere borçluydu, uzaktan akrabası olarak onun evinde büyümüşü. Esmer, sarışının Stepan Trofimoviç'e olan tutkusunun farkına varınca sevgisini içine atmıştı. Öte yandan sarışın da esmerin tutkusunun farkına varmış, o da kendi tutkusunu gömmüşü içine. Böylece üçü, karşılıklı soylu duygular sonucu yirmi sene susmuşlar, tek kelime etmemişlerdi. Heyecandan soluğu kesilir gibi, "Ah, ne tutkuydu o, ne tutku!" diyordu. "Onun (esmerin) güzelliğinin göz kamaştırıcı olduğu günleri gördüm, güzelliğinden utanıyormuş gibi (bir kere de 'şişmanlığından' demişti) yanımdan her gün başı önde geçtiğini gördüm içim sızlayarak." Sonunda yirmi senelik bu yakıcı rüyayı bırakarak kaçmıştı. "*Vingt ans!*"²⁸⁸ İşte şimdi de yola düşmüştü... Sonra aşırı bir heyecanla Sofiya Matveyevna'ya, 'Onların kaderde olan bu karşılaşmalarının ömürleri boyunca' ne kadar önemli olduğunu anlattı. Sonunda üzgün bir tavırla kanepeden kalktı. Sofiya Matveyevna ağlıyordu. Stepan Trofimoviç neredeyse önünde diz çökecekti. Karanlık bastırıyordu. Birkaç saattir odadaydılar.

"Hayır, en iyisi bırakın, öteki odaya geçeyim," diye kekeleydi Sofiya Matveyevna, "evdekilerin aklına kim bilir ne gelir sonra."

288 Yirmi yıl! (Fr.)

Sonunda, Stepan Trofimoviç hemen yatacağına söz vererek bıraktı onu. Ayrılırken, başının çok ağrıdığını söylüyordu.

O gece, Stepan Trofimoviç'in (benim ve bütün dostlarının iyi bildiğimiz) karın ağrısı başlamıştı. Geçirdiği sinirsel sarsıntıların olağan sonucuydu bu. Zavallı Sofiya Matveyevna bütün gece gözünü kırpmadı. Hastayla ilgilenirken ev sahiplerinin odasından geçip sık sık dışarı çıkması gerektiğinden, bu odada uyuyan yolcular ve ev sahipleri söylenip durdular, hatta gün ışımak üzereyken semaveri koymaya kalkışınca küfretmeye bile başladılar. Sancıları devam ettiği süre boyunca yarı baygın yatıyordu Stepan Trofimoviç. Arada bir semaveri koyuyorlar, ona bir şeyler içiriyorlardı (ahududu çayı), karnını, göğsünü bir şeyle ısıtıyorlarmış gibi geliyordu ona. Ama Sofiya Matveyevna'nın her an yanı başında olduğunu, odaya girip çıktığını, onu karyoladan kaldırıp tekrar yatırdığını hissediyordu. Gece yarısından sonra saat üçe doğru acısı biraz hafifledi, yattığı yerden doğruldu, ayaklarını karyoladan sarkıttı, hiçbir şey düşünmeden Sofiya Matveyevna'nın önünde yere yığıldı. Akşamki diz çökme değildi bu artık, düpedüz ayaklarına kapanmış, eteklerini öpüyordu...

Sofiya Matveyevna onu kaldırıp karyolasına yatırmaya çalışırken, "Lütfen efendim, değmem buna..." diye kekeliyordu.

Stepan Trofimoviç dua eder gibi ellerini önünde birleştirerek, "Koruyucu meleğim benim." dedi. "*Vous êtes noble comme une marquiseé,*"²⁸⁹ alçağın biriyim bense. Ah, ömrüm boyunca dürüst olmadım hiç!.."

Sofiya Matveyevna yalvarıyordu:

"Sakin olun."

"Akşam anlattıklarımın hepsi yalandı, gösteriş olsun diye, gözünü-zü boyamak için uydurdum uydurdum, söyledim. Hepsi, hepsi, baştan sona hepsi yalandı, ah, alçağın biriyim ben, alçağın biri!"

289 Bir markiz kadar soylusunuz. (Fr.)

Böylelikle karın ağrısı, bir sinir nöbeti içinde kendini suçlamaya dönüşmüştü. Bu kendini suçlama nöbetlerinden, Varvara Petrovna'ya yazdığı mektupları anlatırken söz etmiştim. Birden Liza'yı, onunla dün sabahki karşılaşmasını hatırlamıştı: “Korkunç bir şeydi bu, başında büyük bir bela vardı kuşkusuz, o kadar mutsuzdu ki, ama hiçbir şey sormadım, anlayamadım! Yalnızca kendimi düşünüyordum. Ah, ne olmuş ona, bilmiyor musunuz, ne olmuş ona?” diye yalvarıyordu Sofiya Matveyevna'ya.

Sonra ‘iharet etmeyeceğine’, ona (yani, Varvara Petrovna'ya) döneceğine yeminler ediyordu. “Her gün kapısına gideceğiz (yani, Sofiya Matveyevna ile), sabah gezintisi için kupa arabasına binerken sessizce izleyeceğiz onu... Ah, öbür yanağıma da vursun istiyorum, çok istiyorum bunu. Öteki yanağımı da uzatacağım ona, *comme dans votre livre*!”²⁹⁰ Ötekini de uzatmanın ne anlam geldiğini şimdi anlıyorum, ancak şimdi anladım ne demek olduğunu... Şimdiye kadar hiç bilememişim!”

Sofiya Matveyevna için hayatının en uzun iki günüydü bu. O iki günü hatırladıkça şimdi bile ürperiyordu. Stepan Trofimoviç öylesine ciddi hastalanmıştı ki; bu kez tam zamanında, saat ikide gelen vapura bile binememişti. Sofiya Matveyevna'nın onu yalnız bırakmaya vicdanı razı olmamıştı. Sonradan anlattığına göre Stepan Trofimoviç, vapurun gittiğine pek sevinmiş.

“Çok güzel, harika,” diye mırıldanıyordu yatağında, “gideceğiz diye öyle korkuyordum ki... Burası çok güzel, buradan güzel bir yer olamaz... Bırakmayacaksınız beni, değil mi? Ah, bırakmadınız beni!”

Ama hiç de güzel değildi ‘burası’. Stepan Trofimoviç, Sofiya Matveyevna'nın ne kadar zor durumda olduğunu anlamak istemiyordu, kafasının içi yalnızca hayallerle doluydu. Hastalığını geçici, önemsiz bir şey sanıyor, sadece ‘bu kitapları’ nasıl satacakları hakkında düşünüyordu. Kendisine İncil okumasını istedi Sofiya Matveyevna'dan.

290 Kitabınızdaki gibi! (Fr.)

“Çoktandır okumadım... Orijinalinden. Biri sorarsa yanlışlık yaparım, hazırlıklı olmak iyi olur.”

Sofiya Matveyevna yanına oturup kitabı açtı.

Stepan Trofimoviç ilk satırda kesti okumasını: “Çok güzel okuyorsunuz.” Sonra heyecanla, “Yanılmadığım çıkıyor ortaya, çıkıyor!” diye ilave etti. Genel olarak hep bir coşku içindeydi. Sofiya Matveyevna, ‘Dağ Başında’ duasını okudu.

Stepan Trofimoviç, “*Assez, assez, mon enfant*”²⁹¹ dedi. “Bunun yetmeyeceğini düşünabiliyor musunuz?”

Bitkin bir halde gözlerini kapadı. Bedeni zayıf düşmüştü, ama bilincini henüz kaybetmemişti. Sofiya Matveyevna onun uyumak istediğini düşünerek kalkmaya çalıştı ama Stepan Trofimoviç durdurdu onu.

“Sevgili dostum, ömrüm boyunca yalan söyledim ben. Gerçeği söylediğimi düşündüğümde bile yalan söyledim. Gerçeği de yalnızca çıkarım için kullanmışımdır. Böyle olduğunu hep biliyordum ama şimdi anlıyorum ki... Ah, dostluğumla hayatım boyunca hakaret ettiğim dostlarım nerede? Hepsi, hepsi nerede? *Savez-vous*,²⁹² belki şimdi de yalan söylüyordumdur, evet, şimdi de yalan söylüyorum. Yalan söylerken kendime inanıyorum. Dünyada en zor şey, yalan söylemeden yaşamak, bir de... Bir de insanın kendi yalanına inanmamasıdır. Evet, evet bunların ikisi de zordur. Ama durun, bunları sonra konuşuruz...” dedi ve heyecanla ilave etti: “Beraber olacağız bundan böyle, beraber!”

Sofiya Matveyevna ürkek ürkek, “Stepan Trofimoviç,” dedi, “‘kentten’ doktor çağırırsak mı acaba?”

Stepan Trofimoviç şaşırmıştı:

“Neden? *Est-ce que je suis si malade? Mais rien de sérieux.*”²⁹³ Hem etrafımda yabancı insanlar istemiyorum. Öğrenirlerse halimiz

291 Yeter, yeter, yavrum yeter... (Fr.)

292 Biliyor musunuz. (Fr.)

293 O kadar hasta mıyım? Ama ciddi bir şey yok. (Fr.)

ne olur sonra? Hayır, hayır, yabancı sokmayalım aramıza, ikimiz olalım, sadece ikimiz!” Bir an sustuktan sonra devam etti: “Bakın ne diyeceğim, bir şey daha okuyun bana, seçmeden, neresi gelirse okuyun.”

Sofiya Matveyevna rastgele bir yeri açıp okumaya başladı.

“Neresi gelirse, neresi gelirse...” diye tekrar ediyordu Stepan Trofimoviç.

“Laodinskiy kilisesi meleşine yaz...”

“Nedir bu? Ne?”

“Kıyamet Günü’nü okuyorum.”

“*Oh, je m’en souviens, oui, l’Apocalypse. Lisez, lisez,*”²⁹⁴ ne çıkarsa falımız olsun demiştim içimden; ne çıktı, bilmek istiyorum. Okuyun, melekten sonrasını okuyun...”

“Laodikya’daki topluluğun meleşine yaz. Emin, sadık ve gerçek tanık, Tanrı yaratılışının öz kaynağı şöyle diyor: Senin yaptıklarını biliyorum. Ne soğuksun, ne sıcak. Keşke ya soğuk ya da sıcak olsaydın! Oysa ne sıcak ne de soğuksun, ılıksın. Bu yüzden seni kusacağım. Zenginim, zenginleştim, hiçbir şeye ihtiyacım yok diyorsun, ama zavallı ve acınacak durumda, yoksul, kör ve çıplak olduğunu bilmiyorsun.”

Stepan Trofimoviç başını kaldırarak, “Böyle mi diyor... Böyle mi?!” haykırdı heyecanla yattığı yerden doğrularak. “Burayı hiç bilmiyordum. Duyuyorsunuz ya: Keşke ya soğuk ya da sıcak olsaydın! Ah, ispat edeceğim bunu. Yeter ki bırakmayın beni, yalnız bırakmayın! Beraber ispat edeceğiz, beraber!” Gözleri parlıyordu konuşurken.

Sofiya Matveyevna elini yakaladı, avucunun içinde sıkarak, gözleri yaşlı, ona bakarak, “Bırakmayacağım sizi, Stepan Trofimoviç, hiçbir zaman bırakmayacağım!” dedi. Dudakları titriyordu. (Sonra anlatırken, ‘O anda kendilerine çok acıdım,’ diyordu.)

294 O, hatırlıyorum evet, Apokalipsis’ten. Okuyun, okuyun. (Fr.)

“Ama Stepan Trofimoviç, şimdi ne yapacağız? Tanıdıklarınızdan ya da akrabalarınızdan birine haber salsak mı?”

Bu teklif, Stepan Trofimoviç'i o kadar korkutmuştu ki kadıncağız, söylediğine de söyleyeceğine de pişman oldu. Stepan Trofimoviç korku içinde tir tir titreyerek hiç kimseyi çağırmaması, hiçbir şey yapmaya kalkışmaması için yalvarmaya başladı, söz aldı ondan, “Hiç kimseyi, hiç kimseyi! Biz yalnız, sadece ikimiz, *nous partirons ensemble*.”²⁹⁵

Ev sahiplerinin de huzursuz olmaya, homurdanmaya, Sofiya Matveyevna'ya surat asmaya başlamaları çok kötüydü. Sofiya Matveyevna onlara biraz para verdi, daha da vereceğini söyledi; bu onları biraz susturdu. Ama ev sahibi Stepan Trofimoviç'in 'kâğıtlarını' istiyordu. Hasta, mağrur bir gülümsemeyle çantasını gösterdi. Sofiya Matveyevna çantanın içinden Stepan Trofimoviç'in emekli olduğunu ya da bunun gibi bir şeyi gösteren belgesini çıkardı, hep bunu kullanırdı dostum. Ev sahibi yetinmedi bu belgeyle, “Buradan gitmeniz gerek, evimiz hastane değil, kötü bir şey olursa başımıza iş açılır.” Sofiya Matveyevna kentten doktor çağırma istedi ama bunun çok pahalıya geleceğini öğrenince, vazgeçmek zorunda kaldı. Son derece üzgün, hastasının yanına döndü. Stepan Trofimoviç'in durumu gittikçe ağırlaşıyordu. Birden, “Şimdi başka bir yer okuyun bana...” dedi, “Domuzları okuyun.”

Sofiya Matveyevna korkmuştu:

“Neyi?”

“Domuzları... yine orada, o bölümde, bu domuzları... hatırlıyorum, kötü ruhlar domuzların içine girdi, hepsi suya düşüp boğuldu. Orayı mutlaka okumalısınız. Hatırlamak istiyorum o bölümü. Bir daha dinlemek istiyorum. Okuyun, dinleyeyim.”

Sofiya Matveyevna İncil'i çok iyi biliyordu, hemen Luka'yı açıp, bu hikâyenin de başına koyduğum o yeri buldu. Tekrar ediyorum burada:

295 Yola birlikte çıkacağız. (Fr.)

“İleride, dağda otlayan bir domuz sürüsü vardı. *Ecinniler* domuzların içine girmek için Ondan izin istediler. O da izin verdi. *Ecinniler*, insanoğlunun içinden çıkıp domuzların içine girdiler. İçinde *ecinni* olan domuzlar, koşarak kendilerini uçurumdan göle atarak boğuldular. Olan biteni gören çobanlar, gördüklerini köylerde şehirlerde anlatmaya başladılar. İnsanlar onları görmeye koştu. Dağda içinden *ecinnilerin* çıktığı insanı giyinmiş kuşanmış, aklı başında, İsa’nın ayakları dibinde oturur halde bulunca korkuya kapıldılar. İçine *ecinni* giren insanoğlunun nasıl kurtulduğunu görenler görmeyenlere anlattılar.”

Stepan Trofimoviç son derece heyecanlı, “Dostum,” dedi, “*savez-vous*²⁹⁶ çok güzel bu... Hiç aklım ermezdi burada anlatılanlara... *Dans ce livre*...²⁹⁷ Ta çocukluğumdan beri hatırlarım burayı. Şimdi *une comparaison*²⁹⁸ geldi aklıma: Görüyorsunuz ya, aynı Rusyamız gibi bu. Hastadan çıkıp domuzlara giren bu *ecinniler* yüzyıllardan beri sevimli, yüce hastamızın, Rusyamız’ın içinde biriken mikroplar, iğrenç kokular, pisliklerdir! *Oui, cette Russie, que j’aimais toujours*.²⁹⁹ Ama yüce düşünce, yüce irade, içine *ecinni* girmiş o çılgın insanoğlu gibi onu koruyacak, irinleri yüzeyde kalan bu *ecinnilerin*, iğrenç kokuların, pisliklerin tümü çıkıp gidecektir içinden... Domuzların içine girmeyi kendileri isteyeceklerdir. Belki girmişlerdir bile domuzların içine! Biziz bu domuzlar, bizler, onlar ve Petruşa... *Et les autres avec lui*³⁰⁰ belki de en başta ben, içine *ecinni* giren çılgınların hepsi, hepimiz kendimizi uçurumdan aşağı, denize atıp boğulacağız. Sonumuz budur bizim. Bizi ancak böyle bir son temizleyebilir. Hasta da iyileşecek, ‘İsa’nın ayakları dibine oturacak’... Görünce herkes şaşırarak... Yavrucuğum, şimdi de çok heyecanlandırıyor beni bu... *Vous comprendrez après... Nous comprendrons ensemble*.³⁰¹”

296 Bilirsiniz, (Fr.)

297 Bu kitapta... (Fr.)

298 Bir karşılaştırma. (Fr.)

299 Evet, hep sevdiğim Rusya. (Fr.)

300 Ve onunla birlikte ötekiler. (Fr.)

301 Sonra anlayacaksınız... Birlikte anlayacağız. (Fr.)

Sayıklamaya başladı, sonunda bilincini kaybetti. Ertesi gün böyle geçti. Sofiya Matveyevna başucunda oturuyor, ağlıyordu. Üç gecedir hiç uyumamıştı. Bir şeyler çevirmeye başlayan ev sahiplerinin gözlerine bakmaktan kaçınıyordu. Ancak üçüncü gün kurtulabildi bu durumdan. Sabah Stepan Trofimoviç kendine gelmiş, onu tanımış, elini uzatmıştı. Sofiya Matveyevna umutla istavroz çıkarmıştı. Stepan Trofimoviç pencereden bakmak istiyordu. “*Tiens, un lac*,³⁰² Tanrım, anlayamıyordum...” Tam bu sırada bir araba geldi durdu kapıda, evin içinde bir telaş başladı.

III

Yanında iki uşak ve Darya Pavlovna ile dört at koşulu bir kupa arabasıyla gelen kişi Varvara Petrovna’ydı. Mucize basitçe şöyle gerçekleşmişti: Meraklı biri olan Anisim, kente geldiğinin ertesi günü Varvara Petrovna’nın evine uğramış; uşaklara, Stepan Trofimoviç’i köyde gördüğünü, köylülerin onu yolda yalnız, yaya yürürken bulduklarını, Sofiya Matveyevna ile beraber Ustievo üzerinden Spasov’a doğru yola çıktığını anlatmıştı. Uşaklar da, endişeyle her yerde Stepan Trofimoviç’i aradığını ve çok üzüldüğünü bildikleri için bunları Varvara Petrovna’ya iletmışlerdi. Stepan Trofimoviç’in Sofiya Matveyevna adında bir kadınla aynı arabada Ustievo’ya gittiğini duyduktan sonra hemen hazırlanmış, Ustievo’ya doğru yola çıkmıştı. Stepan Trofimoviç’in hastalığından haberi yoktu henüz.

Sert, emreden sesi birden çınladı evin içinde, ev sahipleri bile korkmuşlardı. Stepan Trofimoviç’in çoktan Spasov’da olduğuna inandığından sırf haber almak için uğramıştı köye; onun burada olduğunu, hasta yattığını öğrenince heyecanla eve daldı.

“Nerede o? Nerede?” Tam bu anda ikinci odanın kapısında beliren Sofiya Matveyevna’yı görünce, “Sen misin o kadın?!” diye bağırdı. “Utanmaz arlanmaz, yüzünü görünce hemen anladım sen olduğunu. Yıkıl karşımdan, rezil! Kovun onu buradan, yoksa bir daha dönmek üzere Sibiry’a gönderirim seni, anladın mı?”

302 Bak, bir göl. (Fr.)

Şimdilik başka bir yerde kalsın. Kentte cezaevinde kalmıştı bir kez, demek tekrar yatma vakti gelmiş. Senden de rica ediyorum, ev sahibi, ben buradayken kimseyi sokmayın içeri. General karısı Stavrogina'yım ben, bütün evinizi tuttum. Sen, küçükhanım, her şeyin hesabını vereceksin bana.”

Bu tanıdık ses sarsmıştı Stepan Trofimoviç'i. Titriyordu yatağın içinde. Ama Varvara Pterovna bölmeyi geçmişti bile. Gözleri çakmak çakmak arkasına yaslanarak Daşa'ya bağırdı:

“Dışarı çık, ev sahiplerinin yanında dur. Ne meraklı şeysin böyle. Kapıyı da ardından sıkı sıkıya kapat.”

Hiçbir şey söylemeden, vahşi vahşi parlayan gözleriyle Stepan Trofimoviç'in korkulu yüzüne bir süre baktı. Öfkeli bir alayla, “Nasılsınız bakalım, Stepan Trofimoviç? Geziniz iyi geçmiştir umarım!” dedi.

Stepan Trofimoviç sayıklıyormuş gibi, “*Chere,*” diye kekelemeye başladı, “gerçek Rus yaşantısını gördüm... *Et je prêcherai l'Evangile...*”³⁰³

Varvara Petrovna, ellerini çırparak bağırmaya başladı birden:

“Ah, utanmaz, nankör adam! Beni bu kadar rezil ettiğiniz yetmemiş gibi, bir de şey taktınız peşinize... Ah, ihtiyar, utanmaz, ahlaksız!”

Sesi kısılmıştı Stepan Trofimoviç'in, hiçbir şey söyleyemiyor, gözlerini açmış, öylece bakıyordu.

“Neyin nesidir bu kadın?”

“*C'est un ange... C'était plus qu'un ange pour moi.*”³⁰⁴ O bütün gece... Ah, bağırmayın, korkutmayın onu, *chere, chere...*”

Varvara Petrovna birdenbire fırladı yerinden, korkutan sesi duyuldu: “Su, su!” Gerçi biraz kendine gelmişti Stepan Trofimoviç, ama Varvara Petrovna hâlâ titriyordu korkudan, yüzünde renk

303 Ve İncil'i vazedeceğiz... (Fr.)

304 Bir melek... Benim için melekten de ileri. (Fr.)

kalmamıştı. Stepan Trofimoviç'in hastalıklı yüzüne bakıyordu: Dostunun ne kadar hasta olduğunu ilk kez o anda anladı.

Birden, "Darya," diye fısıldadı, "Acele Doktor Zaltsfiş'e adam yolla, Yegoroviç hemen yola çıksın, at kiralasın buradan, kentten de başka bir araba alsın. Bu akşam burada olsunlar."

Darya aldığı emri yerine getirmek için koştu. Stepan Trofimoviç, gözlerini iyice açmış, ürkek ürkek bakıyor; bembeyaz olmuş dudakları titriyordu.

Varvara Petrovna çocuk gibi yatıştırmaya çalışıyordu onu:

"Durun, Stepan Trofimoviç, biraz bekleyin, bakın, şimdi geliyor Darya, hemen... Ah, Tanrım, kimse yok mu orada, ev sahibesi, sen gel bari!"

Dayanamadı, kendisi çıktı dışarı, ev sahibesinin yanına koştu. "O kadını hemen geri çağırın. Dönsün, hemen dönsün!"

Neyse ki Sofiya Matveyevna gitmemişti daha. Torbası, bohçasıyla avlu kapısından yeni çıkmaya hazırlanıyordu. Geri çağırdılar onu. O kadar korkmuştu ki, tir tit titriyordu... Varvara Petrovna atmacanın civcivi kapması gibi kolundan yakaladı onu, hemen Stepan Trofimoviç'in yanına götürdü.

"Alın, burada işte. Yemedim onu. Yedim mi sanmıştınız yoksa?"

Stepan Trofimoviç, Varvara Petrovna'nın elini tuttu, yüzüne yaklaştırdı, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

Varvara Petrovna, "Haydi, sakın olun, sakın olun, hadi canım, kendinize gelin! Hadi!" diyordu. Birden heyecanla haykırdı:

"Ah, Tanrım, hadi, ken-di-ni-ze ge-lin! Ah, başımın belası benim, başımın belası!"

Stepan Trofimoviç, Sofiya Matveyevna'ya döndü sonunda, "Yavrucuğum," diye kekeledi, "öteki odaya geçin biraz, bir şeyler söylemek istiyorum..."

Sofiya Matveyevna hemen dışarı çıktı. Stepan Trofimoviç nefesi tıkanarak, "Dostum... Dostum..." dedi.

“Şimdi konuşmayın Stepan Trofimoviç, biraz bekleyin, dinlenin iyice. Alın, biraz su için... Biraz bek-le-yi-niz!”

Yine sandalyeye oturdu Varvara Petrovna. Stepan Trofimoviç elini hâlâ bırakmamıştı. Stepan Trofimoviç avucunun içindeki elini dudaklarına götürdü. Varvara Petrovna boşlukta bir yere bakarak dişlerini sıkıyordu. Hastanın konuşmasına uzun süre izin vermedi.

Stepan Trofimoviç sonunda, “*Je vous aimais!*”³⁰⁵ dedi. Varvara Petrovna ondan bu sözü ilk kez duyuyordu.

“Hımm!” diye mırıldandı cevap olarak.

“*Je vous aimais toute ma vie... Vingt ans!*”³⁰⁶

Varvara Petrovna iki üç dakika sustu.

Sonra birden bir fısıltıyla, “Daşa için geldiğinde, lavantalar sürünmüştün...” dedi.

Stepan Trofimoviç dilini yutmuştu sanki.

“Yeni boyunbağı bile takmıştın...”

Yine iki dakikalık bir sessizlik oldu.

“Ya puroyu hatırlıyor musunuz?”

Stepan Trofimoviç dehşet içinde, “Dostum...” dedi.

Sözünün sonunu getirmesine fırsat vermedi Varvara Petrovna, yerinden fırladı, Stepan Trofimoviç’in başını koyduğu yastığı iki ucundan tutarak sarsmaya başladı. “Akşam karanlığında, pencerenin önündeki sigarayı... Parlak bir mehtap vardı... Skvoreşniki’de... Hatırlıyor musun, hatırlıyor musun? (Bağırarak için kendini zor tutarak öfkeli bir fısıltıyla konuşuyordu.) Hatırlıyor musun, boş, bomboş, rezil, yüreksiz adam!” Sonunda bıraktı onu, sandalyenin üzerine yığıldı, elleriyle yüzünü kapadı. Başını kaldırıp, “Yeter!” dedi. “Yirmi sene geçti aradan, o günler bir daha geri gelmez, aptalın biriyim ben.”

305 Seviyordum sizi! (Fr.)

306 Hayatım boyunca sizi sevdim... Yirmi sene! (Fr.)

Stepan Trofimoviç dua ediyormuş gibi ellerini önünde birleştirdi:

“Seviyordum sizi!”

Varvara Petrovna yine fırladı ayağa. “Neden durmadan ‘seviyordum, seviyordum’ diyorsun! Yeter. Hemen şimdi uyumazsanız, ben de... Dinlenmeniz gerek, uyuyun, hemen uyuyun, kapayın gözlerinizi. Ah, Tanrım, belki de açtır! Ne yiyorsunuz? Ne yiyor? Ah, Tanrım, nereye gitti bu kadın? Nereye?”

Bir kargaşa çıkmak üzereydi ki, Stepan Trofimoviç kekeleyerek bir saat uyumak istediğini söyledi, ondan sonra *un bouillon, un thé... Enfin il est si heureux.*³⁰⁷ Yattı, gerçekten de hemen uyudu (belki de uyuyormuş gibi yapıyordu). Varvara Petrovna biraz bekledikten sonra parmaklarının ucuna basarak dışarı çıktı.

Ev sahibinin odasına geçip onları dışarı çıkardı, Daşa’ya o kadını getirmesini emretti. Ciddi bir sorgu başladı.

“Şimdi her şeyi anlat bakalım canım bana, yanıma otur, hah, şöyle. Evet?”

“Stepan Trofimoviç’i ben...”

“Dur, sus. Önceden haber vereyim, yalan söylersen ya da bir şey saklarsan cehennemin dibine bile gitsen, arar bulurum seni. Hadi şimdi başla anlatmaya.”

“Stepan Trofimoviç’le... Ben Hatovo’ya geldiğimde karşılaştım...”
Tıkanacak gibi oluyordu Sofiya Matveyevna.

“Dur, sus, bekle, ne o, lambur lumbur anlatmaya başladın! Önce, neyin nesisin, onu anlat bakalım.”

Sofiya Matveyevna, Sivastopol’dan başlayarak geçmişini kısaca anlattı. Varvara Petrovna, ağzını açmadan, sandalyenin üzerinde dimdik oturmuş, kadının gözlerinin içine sertçe ve ısrarla bakarak dinliyordu.

307 Haşlama et suyu, çay... O kadar mutluydu ki. (Fr.)

“Neden bu kadar ürkeksin? Neden hep önüne bakıyorsun? Gözle-
rimin içine bakıp benimle tartışan insanları severim ben. Devam
et.”

Sofiya Matveyevna, sattığı kitapları, Stepan Trofimoviç’le nasıl
karşılaştığını ve onun köylü kadına nasıl votka ikram ettiğini
anlattı.

Varvara Petrovna cesaret veriyordu ona:

“Hah işte böyle, güzel, en küçük ayrıntıları da unutma.” Sonunda
Hatovo’dan nasıl yola çıktıklarını, ‘artık iyice hasta’ olan Stepan
Trofimoviç’in yolda durmadan konuştuğunu, burada ise hayatını
ta en baştan başlayarak, saatlerce anlattığını ifade etti.

“Hayatı hakkında ne anlattı, onu söyle.”

Sofiya Matveyevna aniden sustu, ne söyleyeceğini şaşırdı. Ağla-
maklı bir sesle, “Anlattıklarından neredeyse hiçbir şey anlamadım
ki ben...” dedi.

“Yalan söylüyorsun! Hiçbir şey anlamamış olamazsın.”

“Siyah saçlı, tanınmış bir hanımefendiden söz ettiler.” Varvara
Petrovna’nın kumral saçlarını, onun ‘esmere’ hiç de benzemedi-
ğini fark edince, Sofiya Matveyevna’nın yüzü birden kıpkırmızı
kesilmişti.

“Siyah saçlı mı? Nasıl yani? Hadi, anlat!”

“Bu tanınmış hanımefendi, onu tam yirmi sendir ölesiye sevi-
yormuş ama sevgisini ona açmaktan utanıyormuş, çünkü pek
şişmanmış...”

Varvara Petrovna dalgın, ama kararlı bir sesle kesti sözünü, “Ah-
mak!”

Sofiya Matveyevna ağlamaya başlamıştı.

“İyi anlatamıyorum, çünkü kendileri için çok korkuyordum,
anlayamıyordum, çünkü öylesine akıllı bir insan ki...”

“Onun akıllı olup olmadığına sen karar veremezsin. Evlenmek istedi mi seninle?”

Sofiya Matveyevna kekelemeye başlamıştı.

“Âşık oldu mu sana?” diye bağırdı Varvara Petrovna. “Söyle! Evlenmek istedi mi seninle?”

Sofiya Matveyevna ağlayarak, “Hemen hemen öyle oldu.” dedi. Sonra gözlerini kaldırarak kararlı bir tavırla ilave etti, “Ama hasta oldukları için önem vermedim.”

“Adın, baba adın nedir senin?”

“Sofiya Matveyevna, efendim.”

“Şunu bilesin ki, Sofiya Matveyevna, pek silik, bomboş bir adamdır o... Tanrım, Tanrım! Beni alçak bir kadın sanıyorsun, değil mi?”

Sofiya Matveyevna gözlerini dört açtı:

“Ağlıyorsunuz efendim, böyle bir şeyi nasıl geçirebilirim aklımdan?”

Gerçekten de Varvara Petrovna’nın gözleri yaş doluydu.

“Hadi, otur, otur, korkma. Bir daha bak gözlerimin içine. Neden kızardı yüzün? Daşa, buraya gel, yüzüne bak: Ne dersin, yüreği temiz bir kadın mı?”

Bu anda Sofiya Matveyevna’yı şaşırtan (belki de korkutan) bir şey oldu: Varvara Petrovna yüzünü okşamıştı.

“Yalnız ne yazık ki aptal. Yaşına göre çok aptal. Pekâlâ yavrum, yardım edeceğim sana. Her şeyi anladım. Şimdilik burada kal, bir ev tutacaklar sana, yemeğini de, her ihtiyacını da ben sağlayacağım. Sana ihtiyacım olacak.”

Sofiya Matveyevna korkudan acele işi olduğunu, gitmesi gerektiğini söyleyecek oldu.

“Hiçbir yere gitmiyorsun. Kitapların hepsini alıyorum, sen de burada kalacaksın. Sus, itiraz istemiyorum. Ben gelmeseydim onu yalnız bırakıp gitmeyecektin, değil mi?!”

Sofiya Matveyevna, gözyaşlarını silerek alçak, kararlı bir sesle, “Dünyada yalnız bırakmazdım kendilerini efendim.”

Doktor Zaltsfiş'i gece geç vakit getirdiler. Amiriyle takışması sonucunda kısa bir zaman evvel işinden kovulmuş, iyi, üstelik de çok tecrübeli bir doktor, saygıdeğer bir ihtiyardı bu. İşinden kovulunca Varvara Petrovna onu, himayesi altına almıştı. Hastayı dikkatle muayene etti, bazı soruları oldu, onlara da cevap aldıktan sonra Varvara Petrovna'ya nazikçe hastalığın iyice ilerlediğini, durumun ciddi olduğunu, ‘çok daha kötüsünün’ beklenebileceğini söyledi. Bu sözler, yirmi sene boyunca Stepan Trofimoviç'ten ciddi hiçbir şey beklememeye alışmış olan Varvara Petrovna'yı çok sarsmış, kadının yüzü bembeyaz olmuştu.

“Hiç umut yok mu yoksa? Küçücük bir umut bile mi?!”

Bütün gece ayaktaydı Varvara Petrovna, sabahı zor etti. Hasta, kendisine gelip (gerçi her geçen saat biraz daha güçsüz düşüyordu ama hâlâ bilinci yerindeydi), gözlerini açtığı anda yanına gitti, kararlı bir tavırla, “Stepan Trofimoviç,” dedi, “tedbir olarak papaz çağırttım. Vazifenizi yapmalısınız...”

Varvara Petrovna, onun inançlarını bildiği için, olumsuz cevap alacağından çok korkuyordu. Hayretle bakıyordu ona Stepan Trofimoviç.

Varvara Petrovna onun bu bakışından kabul etmediği anlamını çıkararak, “Saçmalamayın lütfen!” diye bağırdı, “Çocukluğun sırası değil. Yeterince aptallık ettiniz.”

“Ama... O kadar hasta mıyım?”

Düşünceli düşünceli kabul etti. Sonra Varvara Petrovna'dan, dostumun ölümden hiç korkmadığını öğrenince pek şaşırdım.

Hiç itiraz etmeden günah çıkardı, duasını etti. Herkes, Sofiya Matveyevna da ve hatta hizmetçiler bile dinî görevlerini tamamladı diye kutlamaya geldiler onu. Her dakika biraz daha çöken yüzüne, kanı çekilen, titreyen dudaklarına bakarak, hepsi için için ağlıyorlardı.

“*Oui, mes amis,*³⁰⁸ böyle... Telaşlanmanıza şaşıyorum doğrusu. Yarın kalkarım ayağa, tekrar yola çıkarız... *Toute cette cérémonie...*³⁰⁹ Gerekeni yapacağız elbette...”

Papazın gitmeye hazırlandığını gören Varvara Petrovna, “Rica ederim peder, hastanın yanında kalın.” dedi. “Çay geldiğinde de, lütfen dinî konulardan konuşun ki hastanın inancı güçlensin.”

Papaz konuşmaya başladı. Herkes, hastanın karyolasının çevresindeydi.

Papaz, çay fincanı elinde, durgun bir sesle anlatmaya başladı: “Bizim günah dolu zamanımızda hayatın bütün acılarından, bütün üzüntülerinden insanoğlunun kaçıp sığınabileceği, kutsal kitabımızın haber verdiği ebedî mutluluğa erişebileceği tek sığınak, Tanrı’ya inançtır.”

Stepan Trofimoviç canlanmıştı sanki, hafif bir gülümseme do-laştı dudaklarında. “*Mon père, je vous remercie, et vous êtes bien bon, mais...*”³¹⁰

Varvara Petrovna sandalyesinden ayağa fırlayarak, “Ama yok, yok ama!” diye bağırdı ve papaza dönerek, “Peder, bu öyle bir adam, öyle bir adamdır ki, yarım saat sonra tekrar günah çıkarttırmak gerekir ona!”

Stepan Trofimoviç ağırbaşlılıkla gülümsedi.

308 Evet, dostlarım, (Fr.)

309 Bütün bu tören... (Fr.)

310 Teşekkür ederim, muhterem peder, çok iyisiniz, ama... (Fr.)

“Dostlarım,” dedi; “Tanrı artık benim için gereklidir, çünkü ebediyen sevilebilecek tek varlık odur...”

O anda gerçekten inanmaya mı başlamıştı, yoksa görkemli dinî tören onu sarsıp, yaradılışının duygulu yanını mı uyandırmıştı bilemem. Her neyse, kararlı (anlattıklarına göre hararetle de) bir tavırla eski inançlarıyla taban tabana zıt birkaç söz söylemişti.

“Tanrı yanlışı bir iş yaparak, yüreğimde bir kere yanmaya başlayan kendi sevgisini tamamen söndürmeyi istemeyeceği için ölmeyeceğim ben. Hem sevgiden daha değerli ne vardır? Sevgi, varoluştan yücedir, varoluşun tacıdır sevgi. O halde varoluşun sevgiye tutsak olmaması mümkün mü? Sevmeye başladıysam onu, bu sevgi beni mutlu ettiyse, O’nun beni de, sevgimi de söndürmesi, bizi hiçe sayması olur mu hiç? Tanrı varsa ölüm-süzüm demektir! *Voila ma profession de foi.*”³¹¹

“Tanrı var, Stepan Trofimoviç,” diye yalvarıyordu Varvara Petrovna, “inanın ki var! Tövbe edin, ömrünüzde hiç değilse bir kez bırakın saçmalamayı!” (Onun Fransızca söylediklerini belli ki pek anlayamamıştı)

Stepan Trofimoviç, sesi sık sık kısılmasına rağmen giderek heyecanlanıyordu. “Dostum, sevgili dostum, öteki yanak hakkında yazılanları anladığım zaman... ben... başka bir şeyi de anladım birden. *J’ai menti toute ma vie,*”³¹² ömrüm boyunca, bütün ömrüm boyunca! İsterdim ki... Ama yarın... Yarın hep beraber yola çıkalım.”

Varvara Petrovna ağlamaya başlamıştı. Stepan Trofimoviç gözleriyle birini arıyordu. Varvara Petrovna, Sofiya Matveyevna’yı kolundan tutup yanına götürdü:

“İşte, o burada.”

Stepan Trofimoviç tatlı tatlı gülümsedi. Olağanüstü bir canlılıkla, “Ah, yaşamaya yeni baştan başlamayı ne çok isterdim! Hayatın her

311 İşte benim inancım. (Fr.)

312 Ömrüm boyunca yalan söyledim. (Fr.)

dakikasının, her saniyesinin, ona verdiği mutluluğun değerini bilmek zorundadır insan... Mecburdur, kesinlikle mecburdur buna! İnsanoğlunun en öncelikli mecburiyeti budur; yasaıdır, gizli, eski, ama kesinlikle yaşayan yasaıdır... Ah, Petruşa'yı görmeyi öylesine istiyorum ki... Hepsini... Şatov'u da!"

Şunu da hatırlatayım, Şatov olayından hiçbirinin haberi yoktu henüz; ne Darya Pavlovna, ne Varvara Petrovna, hatta ne de kentten en son gelen Zaltsfiş biliyordu öldürüldüğünü.

Stepan Trofimoviç gittikçe heyecanlanıyordu. Hastalıklı, gücünü aşan bir heyecandı bu.

"Benden çok çok adil, mutlu bir varlığın olduğu düşüncesi bütün benliğimi sardı, heyecanlıyım... Ah, neler vermez, neler yapmazdım! İnsanoğlunun kendi mutluluğundan çok, bir yerde herkes, her şey için sakin, dingin bir mutluluğun olduğunu bilmesi gereklidir... İnsanın varoluş yasaı, onun kendisinden çok çok yüce bir varlığın önünde eğilmesi gerektiğini bilmesinden başka bir şey değildir. İnsanları kendilerinden çok çok daha yüce o varlıktan yoksun bırakırsanız artık yaşayamaz, umutsuzluk içinde ölürler. Büyüklük ve sonsuzluk insanoğlu için, üzerinde yaşadığı o küçücük gezegen kadar gereklidir... Dostlarım ve bütün öteki insanlar... Yaşasın sonsuz düşünce! Ölümsüz, sonsuz düşünce! Kim, ne olursa olsun, her insan sonsuz düşüncenin önünde eğilmek zorundadır. Aptalların bile buna ihtiyacı var. Petruşa... Ah, hepsini şimdi bir daha görmeyi ne çok isterim! O ölümsüz sonsuz düşüncenin onların içinde olduğunu bilmiyorlar, bilmiyorlar!"

Dualar okunurken Doktor Zaltsfiş odada değildi. Aniden içeri girince kızdı, hastayı daha fazla heyecanlandırmamalarını söyleyerek herkesi dağıttı.

Stepan Trofimoviç, üç gün sonra öldü. Daha o sabah kaybetmişti bilincini. Yanan bir mum gibi yavaş yavaş, sessizce eriyip gitti. Varvara Petrovna, ayini köyde yaptırdıktan sonra, zavallı dostunun naaşını Skvoreşniki'ye götürdü. Mezarı, kilisenin bahçesindedir. Varvara Petrovna, mermer bir mezar yaptırdı ona. Yazısı ve parmaklığı ilkbaharda tamamlanacak.

Varvara Petrovna, kentten sekiz gün uzak kalmıştı. Geldiğinde Sofiya Matveyevna da kupa arabasında, yanında oturuyordu. Varvara Petrovna, onu bundan böyle yanından ayırmama niyetindeydi. Stepan Trofimoviç, bilincini kaybettiğinde Varvara Petrovna hiç zaman geçirmeden Sofiya Matveyevna'yı tekrar uzaklaştırmış, son ana kadar yalnız kendisi ilgilenmişti hastayla. Onu ancak Stepan Trofimoviç, ruhunu teslim ettiğinde çağırttı. Daha sonra, Sofiya Matveyevna'ya Skvoreşniki'ye gelip yerleşme teklifinde bulundu (daha doğrusu emretti ve itirazlarını dinlemek bile istemedi).

“Saçmalamayın! Birlikte dolaşıp İncil satacağız. Dünyada hiç kimsem yok benim artık.”

“Ama oğlunuz var.” diyecek oldu Zaltsfiş.

Varvara Petrovna kesip attı, “Oğlum yok benim!” Sanki içine doğmuştu.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

SON

Bütün suçlar ve rezillikler, Pyotr Stepanoviç'in umduğundan çok daha erken su yüzüne çıktı. Her şey, Marya İgnatyevna'nın, ci-nayet gecesi gün ağarırken uyanıp kocasını yanında bulamayınca tarifi güç bir heyecana kapılmasıyla başladı. Arina Prohrovna'nın tuttuğu hizmetçi kadın da o gece Marya İgnatyevna ile kalmıştı. Hizmetçi kadın Marya İgnatyevna'yı bir türlü yatıştıramamıştı ve ortalık aydınlanmaya başlayınca, doğru Arina Prohorovna'ya koşmuştu. Öte yandan Arina Prohorovna'nın da başı dertteydi: kocası ona gece Skvoreşniki'de olup bitenleri anlatmıştı. O gece saat on birde perişan bir halde eve gelmiş; elini kolunu sallayarak kendini yüzükoyun karyolaya atmış ve hıçkırığa hıçkırığa ağlayarak durmadan, "Bunun yolu bu olmamalı, hayır, bu olmamalı!" diye tekrarlıyormuş. Tabii sonunda Arina Prohorovna'ya her şeyi itiraf etmiş, ama evde ondan başka hiç kimseye bir şey söylememiş. Arina Prohorovna kocasına, 'ağlamak isterse, kimse duymasın diye ağzını yastığa dayayarak' ağlamasını, 'yarın renk verirse aptallık edeceğini' söyleyerek kendini toparlasın diye onu yalnız bırakmıştı. Ama her ihtimale karşı yine de hemen ortalığı toplamaya başlamıştı: Kuşku uyandıracak bazı kâğıtları, kitapları, hatta belki bildirileri ya saklamıştı ya da yok etmişti. Bir yandan da kendisi, kız kardeşi, halası, üniversite öğrencisi kız, belki sarkık kulaklı erkek kardeşi için bile bir tehlikenin söz konusu olamayacağı kanaatine varmıştı. Sabahleyin, hizmetçi kadın koşarak ona gelince hiç düşünmeden gitti Marya İgnatyevna'ya.

Bu arada dün, kocasının korku dolu bir sesle, Pyotr Stepanoviç'in dava uğruna Kirilov için kurduğu plan hakkında anlattıklarının doğru mu, yanlış mı olduğunu öğrenmek için de can atıyordu.

Ama geç kalmıştı Marya İgnatyevna, hizmetçi kadını yollayıp yalnız kalınca sabredememiş, kalkıp eline geçen ilk giysiyi -pek ince, mevsime hiç uymayan bir giysiydi bu- omuzlarına atmış ve kocasıyla ilgili en doğru bilgiyi alabileceğini umduğu Kirilov'a gitmişti. Orada gördüklerinin, yeni doğum yapmış bir kadın üzerinde ne gibi etkileri yapacağını tahmin etmek güç olmasa gerek. Kirilov'un intihar mektubunu görmemiş olması ilgi çekicidir. Yukarı odaya koşmuş, çocuğunu kaptığı gibi, sokağa çıkmıştı. Islak bir sabahtı, sis vardı. Sokaklar bomboştı. Soğuk, yapışkan çamurun içinde sık sık soluyarak koşuyordu; sonunda evlerin kapılarına vurmaya başladı. Bir evde kapıyı açmadılar, ötekinde de kapıyı uzun süre yumrukladığı halde, hiç kimse cevap vermedi; sabırsızlık içinde üçüncü eve koştu, yumruklamaya başladı. Kentimizin tüccarlarından Titov'un eviydi bu. Büyük bir gürültüye sebep oldu burada, bağıra bağıra ağlıyor, kopuk kopuk konuşarak 'kocasını öldürdüklerine' inandırmaya çalışıyordu onları. Titovların evinde Şatov'u tanıyorlar, hikâyesini biraz biliyorlardı. Daha dün doğurduğunu söyleyen bu kadının, kucığında neredeyse çıplak bir çocukla, böylesine bir soğukta sokakta koşması onları dehşete düşürmüştü. Başta Marya İgnatyevna'nın sayıkladığını sandılar; kimin, Kirilov'un mu, kocasının mı öldürüldüğünü bir türlü anlayamıyorlardı. Kendisine inanmadıklarının farkına varınca koşarak gidecek oldu, ama avazı çıktığıınca bağırıp çağıran, çırpınıp duran kadıncağızı büyük bir güçlkle durdurdular. Filipov'un evine koştular hemen, iki saat sonra Kirilov'un arkasında bir mektup bırakarak intihar ettiğini kentte duymayan kalmamıştı. Polis henüz bilincini kaybetmemiş olan loğusa kadının bilgilerine başvurdu ve Kirilov'un bıraktığı mektuptan haberi olmadığı anlaşıldı; kocasının öldürüldüğünü nereden bildiğini öğrenemediler. "O adamı öldürdülerse koca-

mı da öldürmüşlerdir,” diye bağırıp duruyordu; “beraberdiler!” Öğleye doğru bilincini kaybetti, bir daha kendine gelemeden üç gün sonra öldü. O sabah iyice üşüten çocuk ise ondan evvel ölmüştü. Arina Prohorovna, Marya İgnatyevna ile çocuğu odada bulamayınca işlerin sarpa sardığını sezip, koşarak eve gidiyordu ki kapıda durdu; hizmetçi kadını, “Git beye sor bakalım, Marya İgnatyevna orada mı ya da bey nerede olduğunu biliyor mu?” diyerek Kirilov’a yolladı. Kadın dehşet içinde avazı çıktığıınca bağırarak geri geldi. Arina Prohorovna ‘aman, mahkeme kapılarında canın çıkar’ gerekçesiyle onu korkutarak susturmayı başardı ve sessizce çıkıp gitti. Arina Prohorovna, Şatov’un evinde duyduklarını soğukkanlı bir tavırla anlattı, ama olayla ilgili, hiçbir şey bilmediğini, anlamadığını söyledi.

Kentte büyük bir kargaşa başladı, zaten bunu tahmin etmek güç olmasa gerek. Arka arkaya yaşanan tuhaf birtakım olaylar yetmezmiş gibi bir de cinayetler işlenmişti. Belli ki durum o kadar basit değildi: Bu cinayetleri işleyen, yangınları çıkaran, işçileri başkaldırmaya kışkırtan gizli bir örgütün gerçekten de var olduğu anlaşılmıştı artık. Liza’nın korkunç ölümü, Stavrogin’in karısının öldürülmesi, Stavrogin’in kendisi, yangın, mürebbiye-ler yararına düzenlenen balo, Yuliya Mihaylovna ve çevresinin faaliyetleri... Stepan Trofimoviç’in ortadan kaybolmasında bile gizli birtakım gerçeklerin varlığına inanıyorlardı. Herkes Nikolay Vsevolodoviç hakkında konuşuyordu. Akşama doğru Pyotr Stepanoviç’in de ortalıkta olmadığı fark edildi, ama ne gariptir ki, en az ondan söz ediyorlardı; o gün en çok ‘senatörün’ ismi gündemdeydi. Filipov’un evi öğleye kadar kalabalıktı. Kirilov’un bıraktığı mektup üsttekileri şaşırtmıştı. Gerçekten de Kirilov’un Şatov’u öldürdüğüne de, intihar ettiğine de inanıyorlardı. Üsttekiler şaşırmış olsalar da ipin ucunu hepten kaçırmamışlardı. Mesela Kirilov’un mektubunda geçen ‘koruluk’ sözcüğü, Pyotr Stepanoviç’in umduğunun tersine hiç kimseyi şaşırtmamıştı. Polis, hemen Skvoreşniki’ye koştu; kentimizde ondan başka

koruluk yoktu, kaldı ki son günlerin dehşet verici olaylarının hepsi doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak Skvoreşniki ile bağlantılıydı. (Olaylardan hiçbir haberi olmayan Varvara Petrovna, sabahleyin erkenden Stepan Trofimoviç'in peşinden yola çıkmıştı.) İzleri takip eden polis o gün akşama doğru cesedi buldu; cinayetin işlendiği yerde de katillerin pek acemice unuttukları Şatov'un kasketi bulunmuştu. Cesedin tıbbi incelenmesi baştan beri kuşkulandıkları bir gerçeği doğruladı: Kirilov'un bu işi yalnız başına yapamayacağı, muhakkak ortakları olduğu gerçeğini...

Şatov ve Kirilov'un birlikte kurdukları gizli bir örgütün varlığı çıktı ortaya. Kirilov'un cinayeti beraber işlediği arkadaşları kimlerdi? Bizimkiler o gün hiç kimsenin aklına gelmemişti. Arkasında bıraktığı intihar mektubundan da anlaşıldığı gibi, Kirilov son derece içine kapalı bir hayat sürüyordu; öyle ki herkesin aradığı Fedka, dikkatleri çekmeden ancak onunla birlikte yaşayabilirdi. Ama ne yazık ki bütün bu karmakarışık bilgilerden, bunları birbirine bağlayan, tutarlı bir tablo ortaya çıkmıyordu. Ertesi gün Lyamşin, birdenbire ortaya çıkıp her şeyi açıklamayı, paniğe kapılan kentlilerin hayal gücü nereye varırdı bilemeyiz.

Dayanamamıştı. Pyotr Stepanoviç önsezilerinde haklı çıkmıştı. Bütün günü, yüzünü duvara dönmüş, ağzını hiç açmadan yatağında uslu uslu yatarak geçirmişti; önce Tolkaçenko sonra da Erkel başında nöbet tutmuşlardı. Böylece Lyamşin'in, kentteki olaylardan bütün gün haberi olmamıştı. Ama olan bitenlerin farkında olan Tolkaçenko, akşama doğru, Pyotr Stepanoviç'in ona verdiği görevi bırakarak köye gitmeyi, yani düpedüz kaçmayı koydu aklına. Erkel'in söylediği gibi, belli ki aklını yitirmişti. Aynı gün öğle olmadan daha Liputin'in de kayıplara karıştığını söylemeliyim. Ama onun ortadan kaybolduğu; ancak ertesi gün akşamüzeri, polis, pek korkan ama yine de susan ailesine birkaç soru sormaya geldiğinde ortaya çıktı. Biz yine Lyamşin'e dönelim. Yalnız kalır kalmaz (Erkel, Tolkaçenko'ya güvenerek

ondan evvel gitmişti) koşarak çıktı evden, tabii kısa zamanda durumu öğrendi. Eve bile uğramadan gözünün ilk gördüğü yere gitmeye karar verdi. Ama gece öylesine karanlık, kafası da öylesine karışık ki iki üç sokak koştuktan sonra eve döndü ve bütün gece odasına kapandı. Sabahleyin intihar etmeye kalkıştığını söylediler; başarısız bir teşebbüs... Bütün sabah çıkmadı odasından, öğlene doğru kararını verip polise koştu. Yerlere diz çöktüğünü, hüngür hüngür ağladığını, önünde duran memurlara onların çizmelerini öpmeye bile layık bir insan olmadığını bağıra bağıra söyleyerek yerleri öptüğünü anlatıyorlar. Güç bela yatıştırmışlar. Sorgusunun üç saat sürdüğünü söylüyorlar. Her şeyi, en ince ayrıntısına kadar bütün bildiklerini, hatta sorulmadığı halde, gereksiz şeyleri de anlatmış.

Çok şey bildiği anlaşıyordu: Şatov ve Kirilov'un acıklı ölümleri, yangın, Lebyadkinlerin ölümü vs. ikinci planda kalmıştı. Pyotr Stepanoviç, gizli örgüt, gruplar, şebeke ön plana çıkmıştı. Bunca cinayetin niçin işlendiği, bunca rezaletin niçin çıkarıldığı sorularına heyecanla şöyle cevap vermiş, "Toplumsal dayanaklarını düzenli bir çalışmayla sarsmak için, herkesi çaresizliğe sürüklemek için, kargaşa yaratmak, böylelikle sarsılan hastalıklı, çürümüş, ahlaksızlaşmış, bütün inançlarını yitirmiş ama öncü bir düşünce ve bununla birlikte kendi güvenliğini sağlama uğruna yanıp tutuşan toplumu isyan bayrağını kaldırarak, o ana kadar gizliden gizliye çalışmış, beşliler ağına dayanarak bir anda avucunun içine almak için..." İleride beşli grupların neler yapabileceklerini göstermek amacıyla Pyotr Stepanoviç'in kentimizde planlı bir kargaşanın ilk tecrübesini yaptığını, söylediklerinin kendi düşüncesi olduğunu vurguluyordu. Bunları söylediğini, çünkü 'üstlerimiz, kendi isteği ve açık yüreklilikle bütün bildiklerini itiraf ettiğini ve gerektiğinde ileride de her türlü yardıma hazır olduğunu bilsin.'

Çok mu beşli grup olduğu sorusuna, "Sayılamayacak kadar çok; bütün Rusya beşliler ağıyla örtülü." diye cevap vermiş ve

her ne kadar delil gösteremese de sanırım içten bir cevap vermiş. Örgütün Avrupa'da basılmış programı ile karalama da olsa, Pyotr Stepanoviç'in kendi el yazısıyla kaleme aldığı ilerideki eylem planının taslağını delil olarak gösterebilmiş. Her ne kadar söylediklerinin kendi düşüncesi olduğunu belirtmişse de Lyamşin'in 'toplumun dayanaklarını sarsmak' üzerine söylediklerini doğrudan doğruya bu taslaktan aldığı anlaşıldı. Yuliya Mihaylovna hakkında ise, -sorulmadığı halde- onun 'aldatılmış, masum' bir kadın olduğunu dile getirmiş. İlginçtir, ısrarla Nikolay Stavrogin'in gizli örgütle hiçbir ilişkisi olmadığını, Pyotr Stepanoviç'le aralarında hiçbir anlaşmanın bulunmadığını söylüyordu. (Pyotr Stepanoviç'in Stavrogin'le ilgili gizli, gülünç denilebilecek niyetlerinden Lyamşin'in haberi yoktu tabii). Anlattığına göre, Lebyadkinlerin cinayetinden Pyotr Stepanoviç sorumluydu, Nikolay Vsevolodoviç'in bununla uzaktan yakından bir ilgisi yoktu. Böylece Pyotr Stepanoviç kurnaz bir manevrayla onu suçuna dahil etmek istemişti ama budalaca bir saflıkla uyandıracağı umduğu minnet duygusu yerine, Nikolay Vsevolodoviç'in 'soylu' yüreğinde sadece nefret duygularını uyandırmış. Yine sorulmadan Stavrogin hakkında, onun son derece önemli bir kişi olduğunu, bir sır taşıdığını, kentimizde kim olduğunu açığa vurmada, gizlice yaşadığını, bazı görevlerle buraya gönderildiğini, en kısa sürede yine Petersburg'dan kentimize teşrif edeceğini (Stavrogin'in Petersburg'da olduğuna inanıyordu), bütün bunları 'Nikolay Vsevolodoviç'in gizli düşmanı' Pyotr Stepanoviç'ten duyduğunu söylemiş.

İki ay sonra Lyamşin, Stavrogin'in onu koruyacağını, Petersburg'da cezasının hafifletilmesi için uğraşacağını, sürgündeyken de ona para yardımı yapacağını, amirlerine mektuplar yazıp rahat ettirilmesine çalışacağını umduğu için Stavrogin'i temize çıkardığını itiraf etti. Bu itirafından da anlaşılacağı gibi gerçekten de Nikolay Vsevolodoviç'i gözünde pek büyütmüştü.

Tabii ki o gece Virginski'yi ve -heyecandan olacak- onunla beraber evdekileri de tutukladılar. (Arina Prohorovna, kız kardeşi, halası, hatta üniversite öğrencisi kız serbest bırakılalı çok oluyor; en yakın zamanda Şigalyov'un bile özgürlüğüne kavuşacağını, çünkü hiçbir bakımdan suçlu görülmediğini söylüyorlar; gerçi bunların hepsi söylenti) Virginski bildiği her şeyi hemen itiraf etti: Tutuklandığında ateşler içinde hasta yatıyordu, içeri girdiği için neredeyse sevindiğini söylüyorlar. 'Vicdan azabından kurtuldum,' diyormuş güya. İfadelerini mağrur bir tavırla verdiği, 'parlak umutlarının' hiçbirinden vazgeçmediği, aynı zamanda da bir 'rastlantı kasırgasıyla' böylesine düşüncesizce yöneldiği (toplumsal değil) politik yolu lanetlediği söyleniyor. Şatov'un cinayetindeki tutumunda hafifletici unsurlar görülüyor, kendisine verilecek cezanın pek ağır olmayacağı konuşuluyor. Hiç değilse, kentte herkes bu düşüncede.

Ama Erkel'in cezasını hafifletmenin mümkün olacağını sanmıyorum. Cezaevine atıldığından beri ağzını açmıyor ya da açarsa, elinden geldiğince yalan yanlış şeyler söylüyor. Bugüne kadar, yaptıklarına pişman olduğunu bildiren bir söz çıkmadı ağzından. Öte yandan, gençliğiyle, çaresizliğiyle, bir siyasi dalaverecinin ağına düşen bir kurban olduğunu her haliyle ortaya koymasıyla, en sert yargıçlarda bile kendisine bir sempati uyandırıyor; hele küçük maaşının yarısından fazlasını yolladığı annesine karşı tutumu ortaya çıktıktan sonra bu sempati iyice arttı. Annesi, şimdi kentimizde; bu hastalıklı, yaşına göre çökmüş kadıncağız ağlayıp sızlıyor, oğlunun bağışlanması için karar verecek olanların ayaklarına kapanıyor. Hakkında ne karar verilecek bilemiyorum ama kentte herkes Erkel'e acıyor.

Liputin'i Petersburg'a gidişinin ikinci haftasında tutukladılar. Hakkında anlatınlar pek tuhaf doğrusu... Sahte bir pasaportu ve cebinde de hayli bol para olduğu halde, yani istese rahatlıkla yurtdışına sıvılabilecekken Petersburg'da kaldığını, hiçbir yere

gitmediğini söylüyorlar. Bir süre Stavrogin'le Pyotr Stepanoviç'i aramış, sonra birden kendini içkiye ve sefahate vermiş; içinde bulunduğu durumun tam olarak kavrayamayan, sağduyusunu kaybetmiş her insan gibi rezalet çıkarıyormuş. Hatta tutuklandığında bilinen evlerden birinde körkütük sarhoş olduğu anlatılıyor. Şimdi de içinde bulunduğu bu ruhsal bunalımın devam ettiğini, saçma sapan ifadeler verdiğini, mahkemeye çıkmayı gururla beklediğini söylüyorlar. Mahkemede coşkulu bir konuşma bile yapmaya hazırlanıyormuş. Kaçtıktan on gün sonra köyün birinde yakayı ele veren Tolkaçenko'nun durumu çok daha iyiymiş, durumunun farkındaymış ve kaçamak cevaplar vermiyor, yalan söylemiyormuş, aksine bildiği her şeyi itiraf ediyor, kendisini haklı çıkarmaya uğraşmıyor, açıkyüreklilikle suçu üzerine alıyormuş. Ne var ki o da coşkulu konuşmaya bayılıyormuş ve tıpkı Liputin gibi o da mahkemede bir konuşma yapmak niyetindeymiş. Tolkaçenko ve Liputin'in hiç de korkmuş gibi davranmamaları pek tuhaf doğrusu.

Dava henüz sonuçlanmadı. Aradan üç ay geçti, halk başını dinledi, kendine geldi, herkesin olan bitenler hakkında kendine göre bazı fikirleri var. Bazı kimseler, Pyotr Stepanoviç'i bir dâhi, hiç değilse, 'dâhiyane yetenekleri olan bir genç' sayıyorlar; ama böyle söyleyenler parmakla sayılacak kadar az. Ötekiler ise tersine, Pyotr Stepanoviç'in yeteneklerini inkâr etmiyorlarsa da, onun gerçeklerden habersiz olduğunu, dünyayı tozpembe gördüğünü, akıllı olmakla birlikte aklının sadece budala yanını geliştirdiğini, bu yüzden de son derece akılsız olduğunu iddia ediyorlar. Onun ahlakı hakkında herkes aynı görüşte, hiç kimse tartışmıyor bunu.

Doğrusu, daha kimlerden söz etmem gerektiğini bilemiyorum. Mavrikiy Nikolayeviç alıp başını gitti. Yaşlı kadın Drozdova çocuklaştı... Evet, pek üzücü bir olayı daha anlatmam gerekiyor.

Varvara Petrovna, köyden döndükten sonra kentteki evine geldi. Kentte olup bitenleri öğrendi ve çok sarsıldı. Evine kapandı,

kimseyi kabul etmiyordu. Akşamdı; yorgunluktan bitkin düşükleri için, erkenden yattılar.

Sabahleyin oda hizmetçisi esrarlı bir tavırla Darya Pavlovna'ya bir mektup verdi, söylediğine göre dün geç vakit gelmişti mektup, uyudukları için rahatsız etmek istememişti. Mektup postayla gelmemişti, adamın biri Skvoreşniki'ye, Aleksey Yegoriç'e getirmişti onu. Aleksey Yegoriç de dün akşam gelip mektubu ona teslim edip hemen Skvoreşniki'ye dönmüştü.

Darya Pavlovna kalbi küt küt çarparak uzun süre baktı mektuba, zarfı açmak için cesaretini topluyordu. Mektubun Nikolay Vsevolodoviç'ten geldiğini biliyordu. Zarfın üzerindeki yazıyı okudu:

“Darya Pavlovna'ya verilmek üzere Aleksey Yegoroviç'e. Gizli.”

Aşağıda bu mektubu, Avrupa'da aldığı eğitime rağmen Rusçayı pekiyi bilmeyen bir Rus asilzadenin tarzına müdahale etmeden noktası noktasına veriyorum:

“Sevgili Darya Pavlovna,

Bir zamanlar 'hastabakıcım' olmayı teklif etmiş, gerektiğinde size yazacağıma dair benden söz almıştınız. Üç gün sonra gidiyorum, bir daha da dönmeyeceğim. Benimle gelmek istiyor musunuz?

Geçen yıl Hertzen gibi ben de Uri kantonu uyruğuna geçtim, hiç kimsenin haberi yok bundan. Orada küçük bir ev bile satın aldım. On iki bin rublem daha var; gidip orada ömrümüzün sonuna dek yaşayacağız. Artık başka hiçbir yere gitmek istemiyorum.

Çok can sıkıcı bir yer, uzun boğazlar, dağlar, insanın görüşünü de, düşüncelerini de daraltıyor. Kasvet, her yanda kasvet... Bura'yı tercih etmemin sebebi, küçük evin satılmasıdır. Hoşunuza gitmezse satarım, başka bir yerde, başka bir ev alırım.

Sağlığım pek yerinde sayılmaz. Ama oranın havasının beni kâbus görmekten kurtaracağını umuyorum. Fiziksel olarak durumum

bu. Ruhsal hastalığım hakkında ise siz her şeyi biliyorsunuz, her şeyi mi acaba?

Hayatımdan çok şeyler anlattım size. Ne var ki her şeyi değil. Size bile anlatmadım her şeyi! Yine de karımın öldürülmesinde vicdanen suçlu olduğumu söylemeliyim. O zamandan beri sizinle görüşemedik çünkü. Lizaveta Nikolayevna'ya karşı da suçluyum; ama bunu biliyorsunuz; önceden sezmiştiniz.

İyisi mi gelmeyin. Sizi yanıma çağırmam alçaklıktır. Öyle ya, benimle beraber hayatınızı niçin gömesiniz? Benim için değersiniz, kederliyen sizin yanınızda huzur buldum; yalnız sizin yanınızda yüksek sesle sırlarımdan söz edebildim. Bu hiçbir şeyi gerektirmez. 'Hastabakıcı'm olmayı kendiniz istediniz, bu sizin deyiminiz; niçin böylesine feda ediyorsunuz kendinizi? Şunu da unutmayasınız ki çağırıyorsam size acımıyorum demektir, bekliyorsam demek ki saygı duymuyorum. Ama yine de hem çağırıyorum, hem bekliyorum. Ama acele cevap vermelisiniz bana, çünkü hemen gitmek gerekiyor. Gelmezseniz yalnız gideceğim.

Uri'den bir şey beklediğim yok; gidiyorum o kadar. Bu kasvetli yeri bile bile seçmedim. Oradan hiçbir beklentim yok. Rusya'ya hiçbir şekilde bağlı değilim; her yerde olduğu gibi Rusya'da da her şey yabancısıdır bana. Doğrusu, Rusya'da ya da başka bir ülkede yaşamak benim için fark etmez, ama orada bile hiçbir şeyden nefret edemedim!

Her yerde denedim gücümü. 'Kendimi tanımam için' öğütlemiştiniz bunu bana. Kendim ve başkalarıyla yaptığım denemeler, gücümün sınırsız olduğunu gösterdi. Gözlerinizin önünde kardeşinizden tokat yedim, sesimi çıkarmadım; evli olduğumu herkese duyurdum. Ama bu gücümü nerede kullanmalıyım, bilmiyorum; İsviçre'de bana cesaret vermenize rağmen bunu anlayamadım hiçbir zaman, şimdi de anlayamıyorum. Eskiden olduğu gibi yine iyilik yapabilir, bundan haz duyabilirim; ama aynı anda kötülük yapar, ondan da haz duyabilirim. Ne var ki

her iki haz duygusu da eskiden olduğu gibi körelmiş duygulardır. İsteklerim pek güçsüz; bana bir yön verecek güçte değiller. Bir kütüğün üzerine binerek nehir geçilebilir, ama bir yonga parçasıyla yapamazsınız bunu. Uri'ye, içimde birtakım umutlarla gittiğimi düşünmeyeziniz diye anlatıyorum bunları.

Eskiden olduğu gibi yine hiç kimseyi suçlamıyorum. Kendimi sefahate vurmayaı denedim, ama bunu aslında ne severim ne de isterim. Son zamanlarda hareketlerimi izliyordunuz. Her şeyi nefretle reddeden nihilistlere bile -hâlâ umutları olduğu için- gıptayla baktığımı biliyor musunuz? Ama boşuna korkuyordunuz; onlardan biri olamazdım ben, çünkü ortak hiçbir şeyimiz yoktu. Eğlence için de onlarla olamazdım çünkü dürüst insan alışkanlıklarımın hâlâ var olması, beni bundan alıkoydu. Ama onlardan daha çok nefret etseydim ya da kıskansaydım belki de onlara katılırdım. Yolumu ne denli şaşırdığımı siz düşünün artık!

Sevgili dostum, zarif ve asil bir varlık olduğunuzu biliyorum! Belki de soylu yüreğinizle bana öylesine çok aşk vermeyi hayal ediyorsunuzdur ki sonunda kendime bir amaç edinmemi sağlayabileceğinizi umuyorsunuzdur. Hayır, daha dikkatli olmalısınız: Aşkım da benim gibi yüzeysel olacaktır, sizi de mutsuz edecektir bu. Ağabeyiniz, yurduyla olan bağlarını yitiren bir kimsenin Tanrılarını, yani bütün amaçlarını da yitireceğini söylemişti bana. Her şey üzerine uzun uzadıya tartışılabilir, ama benim yüreğimde bir tek inkâr var. Yüce ruhlu biri olan Kirilov'a taşıdığı inanç ağır geldi ve o da intihar etti; ama yüce ruhluluğunun sağlıklı düşünememesinden kaynaklandığını biliyorum. Sağduyumu hiçbir zaman kaybedemem, bir fikre onun inandığı kadar inanamam; denesem bile, onun kadar güçlü bir duyguyla bağlanamam. Hiçbir zaman, hiçbir zaman kendime kurşun sıkamam ben!

İntihar etmemin, iğrenç bir böcek gibi kendimi yeryüzünden süpürüp atmamın gerektiğini biliyorum. İntihar etmekten korkmuyorum, çünkü yüce ruhlu olmaktan korkuyorum. Sayısız

sahtekârlıklar dizisinde bunun da bir sahtekârlık daha olacağını biliyorum, son sahtekârlık. Yüce ruhlu olmak için kendimizi aldatmanın ne âlemi var? İçimde nefret ve utanma olmamıştır asla, tabii umutsuzluk da.

Böyle uzun yazdığım için bağışlayın beni. Aklım başıma geldi, bilmeden uzattım bu kadar. Bazen yüz sayfa az olabilir, on satır yetebilir. ‘Bakıcım’ olmanız için sizi çağırmaya on satır yeter.

Kentten çıktığımdan beri altıncı istasyonda, istasyon memurunun yanında kalıyorum. Beş sene evvel Petersburg’daki bir âlemden tanışıyoruz. Burada olduğumu hiç kimse bilmiyor. Cevabınızı onun adına yazın. Aşağıda adresi veriyorum:

Nikolay Stavrogin”

Darya Pavlovna hemen gidip mektubu Varvara Petrovna’ya gösterdi. Varvara Petrovna mektubu okudu, yalnız kalıp bir daha okumak için Daşa’ya dışarı çıkmasını söyledi; ama çabucak geri çağırdı. Neredeyse ürkek bir tavırla, “Gidecek misin?” diye sordu.

“Gideceğim.” diye cevap verdi Daşa.

“Hazırlan. Beraber gidiyoruz!”

Daşa soran bakışlarını ona yöneltti.

“Ne yapacağım burada? Ne fark eder artık. Ben de Uri’nin yurttaşlığına geçip o dağlarda yaşayacağım... Merak etme, sizi rahatsız etmem.”

Öğle trenine yetişmek için aceleyle hazırlanmaya koyuldular. Ama aradan yarım saat geçmemişti ki, Skvoreşniki’den Aleksey Yegoriç geldi. Nikolay Vsevolodoviç’in sabah treniyle ‘birdenbire’ çıkageldiğini, şimdi Skvoreşniki’de olduğunu, ama ‘öyle bir halde ki sorulara cevap vermiyorlar, bütün odaları dolaştıktan sonra kendi bölümüne kapandılar’ diyerek durumunu bildirdi...

Aleksey Yegoroviç son derece resmî ve saygılı bir tavırla, “Onların emrini dinlemeden gelip sizlere durumu haber vermeyi uygun buldum.” diye ilave etti.

Varvara Petrovna gözlerini kırpmadan bakıyordu Aleksey Yegoroviç’e, hiçbir şey sormadı. Kupa arabasını hemen hazırlamışlardı. Daşa ile beraber yola koyuldular. Yolda ikide bir istavroz çıkardıklarını söylüyorlar.

‘Kendi bölümünde’ bütün kapılar ardına kadar açıktı, ama Nikolay Vsevolodoviç hiçbir yerde yoktu.

Fomuşka, çekingen çekingen, “Üst katta olmasınlar?” dedi.

Varvara Petrovna’nın arkasından birkaç uşağın da ‘beyin bölümüne’ girmesi garipti; ötekiler hep beraber salonda bekliyorlardı. Şimdiye kadar uşaklardan hiçbiri böylesine bir cüret göstermemişti. Varvara Petrovna orada olduklarını görüyor, ama ses çıkarmıyordu.

Üst kata çıktılar. Orada üç oda vardı, ama hiçbirinde yoktu Nikolay Vsevolodoviç.

Biri tavan arasına çıkan merdivenin kapısını göstererek, “Beyefendi, oraya çıkmış olmasınlar?” dedi. Gerçekten de her zaman kapalı duran bu kapı, şimdi ardına kadar açıktı. Son derece dik, uzun ve dar, ahşap bir merdivenden, tavan arasına çıkmaları gerekti. Orada da küçük bir oda vardı.

Varvara Petrovna, yüzü bembeyaz, uşaklara bakarak, “Çıkmam ben oraya.” dedi. “Ne işi var o tepede?” Uşaklar da ona bakıyor, susuyorlardı. Daşa tir tir titriyordu.

Varvara Petrovna dar merdivene koştu, Daşa da peşinden gitti, ama tavan arasına çıkar çıkmaz bir çığlık attı ve baygın bir halde yere yuvarlandı.

Uri kantonu yurttaşı, kapının arkasında asılıydı. Masanın üzerinde kurşunkalemle yazılmış, buruşuk bir kâğıt parçası vardı:

“Hiç kimsenin suçu yok, kendim yaptım.” Yine masanın üzerinde belli ki önlem olarak alınmış bir çekiç, bir parça sabun, büyük bir de çivi vardı. Nikolay Vsevolodoviç’in asıldığı sağlam, ipek ip iyice sabunlanmıştı. Her şeyin planlı bir şekilde hazırlanıp gerçekleştirildiğini, Nikolay Vsevolodoviç’in aklının son ana kadar başında olduğu belliydi.

Cesedin muayenesinden sonra doktorlarımız, Nikolay Vsevolodoviç’in akıl sağlığının bozuk olduğunu ısrarla ve kesin bir dille inkâr ettiler.

“Hayat acı vericidir, hayat korku doludur ve insanoğlu mutsuzdur. İnsanoğlu hayatı seviyor. Acıyı ve korkuyu sevdiği için hayatı seviyor. Yaşamak, acı ve korkunun karşılığında verilmiştir bize. En büyük aldanmamız budur. İnsanoğlu benliğini henüz bulamamıştır.”

Ecinniler, gelmiş geçmiş en güçlü politik romanlardan biridir. Fransız İhtilali'nin de etkisiyle; Rus halkını derinden sarsan ateizm, nihilizm, sosyalizm gibi akımlar üzerine kurulu romanın temel unsurları inanç, ideolojiler ve insanlık durumlarıdır. 19. yüzyıl Rusyası'nın ideolojik ve dinî açıdan zorlu dönemlerini okura sunan, 21. yüzyılda da geçerliğini ve güncelliğini kaybetmeyen bir eserdir *Ecinniler*. Liberal, muhafazakâr, ateist çatışmalarının en şiddetli döneminde ortaya konulan yapıt, ölümsüz konusu ve karakterleriyle günümüz insanına seslenmeyi başaran bir klasik haline gelmiştir.

“Dostoyevski'nin romanları azgın girdaplar, dönerek ilerleyen kum fırtınaları, kaynayıp savrulan hortumlar gibidir; bizi içine çeker. Madde ve ruhun bütünleştiği, katışıksız yapılarıdır bunlar. İrademiz dışında sürüklenir, etraflarında döner, körleşir ve nefessiz kalırken; sersemletici bir esriklik kaplar tüm benliğimizi.”

Virginia Woolf

ISBN 978-605-08-1699-0

9 786050 816990

₺26

